

2

ZOSIMI Com.
HISTORIARUM
LIBRI VI,

PROCOPIUS
DE BELL. JUSTINIANI.
LIBRI TOTIDEM,

AGATHIAE
HISTORIARUM
LIBRI V.

JORNANDIS EP.
De Regn. Succ. & reb. Geticis &c.
Libri duo.

LEONARDI ARETINI
de Bello Italico advers. Gothos,
libri quatuor.

Accurante JOA. LEUNCLAVIO.

Aureliae Allobr. MDCV.

Recensuit & emaculavit D. D. 1736.

DE AGATHIA EX IPSIVS HISTORIARVM PROOEMIO QVAEDAM AB INTERprete relicta, Graecoque de codice transscripta.

Omplures autem meis ex familiaribus impellendo & hortando studium hac in re meum & excitarunt, & confirmarunt. quorũ in numero Echidnus iunior monendo princeps erat, vir inter imperatorum notarios primum facile locum obtinens, & quum cetera bonus ac sollertissimus, tum doctrina litterarum excultus, Floridorumq; familiae praeclarissimum factus ornamentum. Hic ergo, quod ei res merae plurimum cordi essent, magnopere de incremento existimationis honestae commodorumq; meorum sollicito, non desinebat vrgere, spemque mihi bonam ob oculos ponere. Non enim debere me dicebat institutum hoc adeo graue perfectuq; difficile ducere, nec idcirco deterreri, quod nullum aliquando periculum rei fecissem, perinde ac rerum nauticarum rudes formidare nauigationem solent. potius mihi cogitandum esse, non longe ab historia distare poeticam, hasq; duas res esse germanas & cognatas, solaque fortasse dictionis quasi mensura distinctas. itaque quod a domesticis & familiaribus ad domestica transitus fieret, confidenter vti progrederer, omnibusque viribus in opus ipsum incumberem, iubebat. Cuiusmodi quum mihi occineret, tamdem adsentientem permulsit ac facile persuasit. atque hoc modo ad ista me contuli. Vtinam vero mihi liceat aliquid animi cupiditate dignum efficere, proximeque rerum ad magnitudinem accedere. Primum autem pro illorum more, qui scribunt historias, quis sim, & vnde, significandum erit. Agathias mihi nomen est, Myrrina patria, Memnonius pater. Ars, quam profiteor, iura Romana sunt, & iudiciorum certamina. Myrrinam vero quum dico, non oppidum illud Thracense intelligo, nec si quod aliud in Europa forte, vel Africa, nomen hoc habet: sed illam in Asia, deductam ab Aeolibus olim coloniam, ad amnis Pythici ostia sitam, qui e terra Lydia profluens, in extremum se sinus Elaitae canalem exonerat. Vtinam vero mihi contingat huic debita pro educatione praemia quam cumulatissime pro viribus persoluere, atque omnia patriae nobilia facta litterarum monumentis accurata scriptione prodere. nunc quidem nobis ea benigna propitiaque sit, & animi nostri studium aequi bonique faciat. Ad publicas autem maximasque res gestas accessurus, non eam scribendi rationem sequar, qua ceteri nostro saeculo sunt vsi. Nam & alij iam hunc ad laborem animum adiecerunt, quibus plerumque parum est curae veritas, atque vti res gestas ita commemorent, quemadmodum comparatae sunt. Adeo nimirum manifeste plerisq; potentia praeditis adulari blandiendo cupiunt, vt si quando vera forte protulerint, fides eis non habeatur. Sicut autem eruditi homines laudationi tantum conuenire tradunt, vt quae cuiuis adsunt bona, orationis amplificatione extollat: ita historia non plane quidem & ipsa laudare recusat eos, qui facinus aliquod egregium patrarunt; verum meo iudicio non hunc habere scopum, nec de hoc adgnosci amat indicio, sed sicubi factorum peractio vel laudem, vel vituperium secum fert, non ei vim adferre fas est, nec res gestas pictura quadam exornare. Isti vero scribere se fatentur historiam, idq; per inscriptionis policitationem praeseferunt, sed nihilo minus ipsa conuincit experientia, scito quodam figmento eos adpellationem hanc sibi vindicare. Homines enim adhuc superstites, siue principes, siue alioquin illustres, non modo commemorandis rebus gestis celebrant: (parum enim hac quidem in re delinquerent) sed nihil aliud esse sibi studio declarant omnibus, quã vt hos immodice vt laudent atq; praedicent. Mortuos autem, qualescumque tamdem

fuerint,aut improbißimos vocat,reiq; publicæ perniciosos,aut,quod sane minus acerbum est,adeo contemnunt,vt eos nec mentione quadam dignentur. qua ratione rebus se præsentibus recte consulere putant,& eos sibi conciliando, qui quouis tempore rerũ potiuntur,commodis suis prospicere:quum nõ recte intelligant, ne illos ipsos quidem, qui ab eis laudantur, ista magnopere probare, quod adsentationem manifestam non satis habere virium cogitent,ad hanc de ipsis opinionem confirmandam. Quapropter hi sane suas historias pro libidine moreque suo perscribant. mihi vero maximopere in hoc enitenti,verax vt sim,quidquid euenerit,recte indicandum. Commemorabo autem,quæcumq; tum apud Romanos,tum plerosq; barbaros in hoc vsq; tempus digna, quæ litteris prodantur,gesta fuerunt, non ab ijs tantum, qui adhuc forte superstites sunt, verumetiam vel inprimis ab ijs, qui rebus humanis excessere: neq; quidquam illorum,quæ recenseri par fuerit, omittam. Et quamuis haud prius me ad historiã conscribendam contulerim,quam Iustinus iunior,&c.*

* heic sequuntur interpretis prisci verba, pag. 458. lin. 18.

IORNANDES TRITENHEMII, cum adpendice.

* alias Iordanus.

Iornandes ex monacho episcopus Gothorum, vir in diuinis scripturis studiosus,& in sæcularibus litteris competẽter eruditus,ingenio mitis,& apertus eloquio,scrutator temporum,& rerum gestarum scriptor insignis. Fertur quædam præclara composuisse volumina, de quibus ad meam notitiam paucißima peruenerunt. Reperi enim tantum historiarum libros II. in quorum primo recensuit gesta Romanorũ, in secundo vero originem & gesta Gothorum,vsq; ad finem regni ipsorum. Claruit autem sub Iustiniano imperatore,anno domini I Ɔ XXX.* Libro secundo narrat ipse,patrẽ sibi fuisse Alanouuamuthem,auum Periam, qui Candacis Alanorum regis, toto eius vitæ tempore,notarius fuerit. Vnde colligitur,oriundum fuisse Iornandem ex Alanorum natione. Testatur ibidem,se quoq;,licet agrammatum,(hoc est,illitteratum.sic enim de se modeste loquitur) antequam religionem Christianam fuisset amplexus,officio notarij functum.*

IO. LEVNCLAIVS S. D. BASILIO BONIFACII F. AMERBACHIO, IVRISCONsulto,viro clarißimo & humanißimo.

QVum ante biennium in hoc sane quam elegans ędificiũ commentationis Zosimææ,quo in historia quasi nouum opus facere voluit,fortuito prope casu quodam incidissem, eoq; viso lætus, apud te primum id gaudium erumperem: cõmode tu me, Amerbachi, pro tua singulari prudentia & humanitate,de graui aduersus Zosimum querela monebas, qua Euagrius,ecclesiasticæ scriptor historiæ,suo tẽpore nouũ illud opus, veluti quod iniuria fieret,per nuntiationem pariter,& manũ, nec vnius quidem ictu lapilli,prohibere conatus esset. vnde profectũ videtur, multis vt iam saeculis nemo iuris Zosimęi defensionem susceperit,paeneq; pulcherrimũ opus inhibitum neglectumq; iacuerit: quod numquã accidisset, arbitror,si quis Euagrio iusiurandum auctore prætore detulisset, non calumniæ caussa opus nouum nuntiare. Qua de re monitu tuo cogitanti mihi visum fuit in hac operis vere νεοτπαλαίου instauratione breuiter colligere, quę contra Zosimomastigas dici possent: vt si quis in ipsa molitione nostra denuo nuntiationem vel Euagrij, vel suo nomine faceret; saltem remissionẽ prohibitionis impetraremus, iusq; nobis esse,ita ædificatum habere, doceremus. Quod quum belle nobis hactenus successerit,te etiam atq; etiam rogo,vt si opere iam facto, quasi factũ illicite sit,ex interdicto QVOD VI AVT CLAM deinceps aduersum nos experiri quis ceperit; te nobis vti patrono liceat, quem & fauere caussæ Zosimææ scimus; &, vt iuris omnis prudentissimum, nullo negotio tueri ius nostrũ posse confidimus. Vale.

AD IOAN. SAMBVCVM PANNONIVM, CLARISSIMVM NOBILISSIMVMQVE VIRVM, CONSILIARIUM & HISTORICUM CÆSAREUM, IN ILLUSTRES HOSCE QUATUOR AUCTORES HISTORIÆ,

liarium & historicum Cæsareum, in illustres hosce quatuor auctores historiæ,

PROOEMIVM.

VVM præter expectationem de Thomæ Redingeri morte nuper ex Falkemburgi nostri litteris cognouissem, magnum animo cepi dolorem. nam & amico amisso, cuius certam erga me beneuolentiam & amorem, de non leuibus argumentis perspexeram, iucundo coniunctionis nostræ fructu me priuatum videbam; & interitu tam liberalis ingenij, quod opibus ac fortunis amplissimis ad propagationem omnis eruditæ doctrinæ, & conseruationem pereuntium in plerisq; bibliothecis monumentorum veterum, ex voto bonorum vti decreuerat, non exiguam ipsi reipublicæ spem ereptam dolebam. atq; hanc molestiam augebat, quod magna sit eorum hoc tempore penuria, qui dignam hanc operam nobilitate sua putent, & in re lauta fructum aliquem suis ex facultatibus ad rempublicam, procuranda re tam laudabili tamque necessaria, peruenire velint. quod si qui reperiantur, qui huius instituti dignitatem intelligant, ideoque bonorum librorum aliquam sibi copiam parent; non tamen eis is animus est, quem in Redingero non abs re prædicamus, qui & libenter eximia si qua forent, colligebat; & ab eruditis publicari, quæ rara putarentur, non solum non moleste ferebat: verumetiam mirifice complectebatur, & largis adficiebat præmijs, quos hoc studio bene de republica mereri cognosceret. qui animus si, vt speramus, & in ipsius fratribus erit, Adamo atque Iacobo, quos heredes ex asse instituisse dicitur; effecturi sunt prudentia sua, minus vt reipublicæ, minus nobis amicis acerba Thomæ ex hac vita decessio accidat. cogitare quidem certè debent, nihil se carissimi fratris, & optimi beatissimique viri manibus facere gratius posse: quam si, quæ priscorum monumenta sumtibus ille suis, & amicorum opera, per Italiam,

Galliam, Germaniam conquisiuit; ea cum hominibus doctis haud grauate communicent: vnoq; & eodem officio quum ipsam litteratorum quasi rempublicam sibi deuinciant, tum amantissimi fratris memoriam, quæ ab ipsorum laude seiungi non poterit, ad omnem posteritatem propagent. Hanc nobilis animæ mentionem vt facerem, earum me monuit historiarũ editio; quas nunc ad te, Sambuce, publicatas mittimus. Nam quum accepisset, Romæ in Vaticana libros XIIII historiarum Eunapij reliquos esse; licet quæ Christianorum de hoc scriptore, tam veterum, quam recentium essent iudicia, non ignoraret: tamen eam ipsam ob caussam, quod homo paganæ superstitionis studiosissimus eorum temporum historiam litterarum monumentis complexus esset, de quibus hactenus nihil omnino legimus, nisi quod a Christianis scriptũ sit; magnopere desiderare libros illos cœpit, vt quarum in rerum narrationib. a nostris illi dissiderent, aperte cognosceret; & vtrisq; comparatis inter se, facilius atq; prudentius statuere de veritate posset. Quamquam enim vt arbitrum, vt iudicem bonum, ita scriptorem historiæ necesse est ab omni amore atq; odio, perturbationibus animi verò infestis, & mentis atq; intelligẽtiæ luminibus velut obstruentibus, immunem & liberũ esse: tamen ita comparatum in rebus humanis videmus, vnum vt inuenire difficile sit, qui huic historiæ legi per omnia satisfaciat. Eam ob caussam collocatis inter se diuersorum commentarijs, certius inuestigatur veritas ab homine iudicij non experte, qui viuam quasi veritatis faciẽ adgnoscere possit. Vt igitur Eunapianam illam historiam nancisceretur, nulli labori, nulli sumtui parcebat. sed quod magni vir ingenij, & elegãtis doctrinæ, Fuluius Vrsinus Romanus, Eunapium in ea bibliotheca non exstare monuisset, propemodum de apiscendo eo desperabat: quum præter opinionem ex me de Zosimo meo cognosceret, qui eorumdem planè temporum historiàm, sectator & ipse paganæ religionis, sex omnino libris exposuisset, tã eleganti scriptionis genere; nihil vt factum ab eius ætatis eloquentibus & doctis viris inueniatur, quod comparari ad Zosimæam venustatem possit. Et vixisse Zosimum vel Arcadij & Honorij Augg. ætate, vel paullo post, (vti magis cõsentaneum vero videtur) sub imperio Theodosij minoris, Euagrius auctor ecclesiasticæ historiæ, quem scholasticum vulgò vocant,
hoc

hoc est, caussarum patronum, tradit. ex eo nuntio mirũ quantum se voluptatis capere vir optimus ostenderet. quumq; deinceps è bibliotheca Photij consequutus essem, quæ is de Zosimo scripsisset; esse res easdem ab Eunapio Zosimoq; sic tractatas, vt vna videatur historia: dictione tãtum differre, quam in Eunapij libris ob prolixitatem & frequentiores figuras is, quem dixi, Photius improbat; Zosimæam laudans, vt breuẽ, vt dilucidam & puram, nec suauitatis expertem: tum verò maiorem in modum me per communem amicum Falkemburgum hortari, tam elegãtem scriptorem ignotum esse diutius ne paterer; adeoque vna & eadem opera geminam ab antiquitatis & historiæ studiosis inirem gratiam, qui Zosimo restituto, simul Eunapij quoq; simulacrum quasi quoddam suscitaturus essem. quod quum ego me perlubenter & ipsius, cui nihil omnino poteram, nec debebam negare, & reipublicæ caussa facturum recepissem: eo versari studio quum in emẽdando Zosimo, valde quidem corrupto & mutilo, tum interpretando nõ desinebam, quam maturrime vt prima illius editio parata esset. ac potuisset profecto Zosimus viuo Redingero, qui auidissime promissum exspectabat, in lucem prodire; ni typographus, cui primo elaboratum obtuleram, spem meam frustratus, editioni (quod equidem non nisi cum magno animi dolore recordor) moram adtulisset. Sed quando ita visum fuit optimo maximoque Deo, parentes Homerico præcepto,

mittimus hæc, maesti licet, ex quo facta fuere.

Neque vero fefellisset exspectationem amici nostri Zosimus, nec futurum quemquam arbitror tam nullius hominem iudicij, qui non Zosimæam hanc editionem valde probaturus sit. quamquam enim alienus a cultu religionis Christianæ fuit, & in principes quosdam, præsertim Constantinum, acerbius scripsisse putatur: tamẽ si quis eum seposito animi adfectu legerit, experietur hanc ipsius historiam fere totam ex illarum rerum narratione contextam, quæ res ab alijs memorię proditę non sunt, ad cognoscendum iucundam, ad vsum in vita ciuili sane quam idoneam & fructuosam esse. Nos quidem, ne cuius animus ex ijs pręiudicio quodam occupatus, quę a veteribus nonnullis in Zosimum dicta sunt inclementius, inauditum incognitumq; reijceret ac damnaret: operę fore pretium existimauimus, si quæ contra hunc inique proferuntur, apolo

gia scripta dilueremus, quam huic prooemio subiecimus. Et quia multis ab annis exemplaria Procopij & Agathiæ desiderari scirem, vt his quoq; suppeditandis rem lectoribus gratam facerem; auctor fui typographo, eos cum Zosimo coniungendi. Non potuimus autem in his recensendis & ornãdis præstare, quod optabamus; quũ ab initio nec Procopij, nec Agathiæ libros integros Græce descriptos haberemus, Agathiamq; serius nancti simus, quem Redingerus paullo ante obitũ ad me mitti iusserat. Satis vero tractatos hos imperite partim, partim negligenter suis ab interpretibus, vt de integrorum alicubi foliorum omissione non dicam; licet ex ijs lector æstimet, quæ passim ad margines librorum ex pauculis fragmentis, ab amico quodam nostro nobis oblatis, adiecimus. neq; caussa est, quamobrem non hoc ipso loco documentum & specimen quasi quoddam horũ exhibeamus. In libro de bello gesto cõtra Vandilos primo, non procul ab initio legimus, Iustinianũ eo bello decreto magnas Byzantij coëgisse copias, & ingẽtem classem instruxisse, quam in Africam mitteret: atque his omnibus summa cum potestate Belisarium imperatorem præfecisse. quibus expositis, mouisse, subijcit interpres, Belisariũ ex ea Germaniæ parte, quæ inter Thraciam & Illyricum consistat. haud dubium est, mihi quidem, quin alius sit omnino sensus verborum Procopij. nam qui mouere cum exercitu Belisarius e Germania potuit, quum Byzantij classis instrueretur? Sic igitur hæc a Procopio fuisse scripta conijcimus, vt Belisariũ dicat oriundum ex illa fuisse parte Germaniç, quç inter Illyricum &
ὥρμητο. Thraciam sese porrigat. Hoc modo vir eminentissimus, & ornamentũ eius sæculi singulare, qui perpetuis victorijs per orientem, & meridiẽ, & occasum, sic obscuratam & extinctam prope Romani nominis famã illustrauit, vt eum merito suo Iustinianus imperij Romani decus in numismatis adpellarit; Belisarius ergo quasi natalibus restituetur, & germanæ patriæ, Germaniç nostræ vindicabitur. Alius locus est in libro de bellis Gothicis primo, vbi scribẽs ad Iustinianum Theodahatus Gothorum in Italia princeps, libenter ei se regno cessurum ait modo prædia, quç (sic enim reddidit interpres) aureos ducentos et mille quotannis ferãt, a Iustiniano sibi videat adsignata. Ridiculum mihi quidem hæc legenti videbatur, tantillum annui reditus potentissimi populi, & florentissimarũ toto terrarum

rum orbe regionũ, Italię Sicilięq; regem, necdum bello victũ, ab imperatore pro ditionis tam amplæ cessione poscere. quãobrem ista, quę dixi, fragmenta de hoc loco consulens, inueni Procopiũ Græce scripsisse, postulatos a Theodahato fuisse fructus annuos centenariorũ duodecim. quę sane summa longe supra illam priorem excrescit, et ad rationem aureorũ veterum æstimatione facta, solidorum obryzorũ supra sex & octoginta millia continebit. Hinc satis adparere cuiuis arbitror, quam patrum memoria tenuis adhuc in ijs cognitio fuerit, qui Græcos scriptores interpretãdos suscipiebant. Ad libros de Iustinianeis ædificijs transeo, qui quum antea Græce tantum cũ ceteris Procopianis & Agathianis Latinis essent editi; qualem qualem eorũ versionem alicubi repertam heic inserere voluimus, quando alia nulla melior exstabat, & nobis eos libros interpretando in hoc quidem tempore quasi retexere nõ lubebat, ob exemplaris Græci semel editi deprauationem insignem, quam ex Gillio, atq; alijs hinc nonnulla describentib. animaduertimus. Notæ tamen a nobis adiectæ sunt in maxime vitiosis, & vbi chartarũ margines capere nostras illas indicationes posse videbantur. propemodum quidem heic tantum laboris ac temporis impensum, quantum ad conficiundam nouã conuersionem satis fuisset; nisi cogitatio de opere toto ex manu scriptis libris aliquando restituendo, manum de tabula, tacite suggessisset. Quia vero libris hisce Procopianis præcipue res Gothicæ descriptæ sunt, & prior eorũ editio Iornandis quoque libellos duos adiectos cõtinebat: minime cõmittendum putauimus, vt eos hac in editione quisquam desideraret; præsertim quod in suo genere rara quædam habeant, & ad Zosimum nostrum, Procopiumque plane pertinentia. quod vti nemini dubium esse potest, qui Procopiana legerit; ita de Zosimo verum esse perspiciet, qui posteriores huius libros, paene totos ad explicationem Gothicorum temporum accomodatos, cum ijs cõtulerit, quæ de ijsdem Iornandes exposuit. nam quæ sub Gallieno proximiq; Romanis principibus, a Gothis gesta Zosimus ordine recenset; ea bona fide ab hoc narrata fuisse, testis in primis idoneus Iornandes ostendit. verbi gratia, quæ de transiectione Hellesponti, vastataque per Scythas, hoc est, Gothos (sic enim plerumque Romanis & Græcis in historijs adpellantur, idque diserte Zosimus alicubi notat)

vniuersa Græcia prolixe dicuntur. Idem videre est in ijs, quę de Valentis Aug. contra Gothos expeditione recitantur. Nec ducum regumque Gothicorum alia sunt apud Iornandem nomina, quam in hisce Zosimæis; velut Athanarichi, Fritigerni, Gainæ, Alarichi, Ataulfi, Sari, Allothi, Safracis, quos duos vltimos exigua mutatione facta Iornandes Alatheum & Safrachum vocat. denique perpulchre conueniunt, quæ ab vtroq; de Gothis commemorantur; nec aliud fere discrimen est, quā quod indicata sunt a Iornande pleraque paullo plenius, non omissis rerum, quas vocant, circumstantijs. eas non perinde Zosimo fuisse cognitas, vt Iornandi, qui vel Gothus esset, vel Alanica natione, Gothis adfini, oriundus; nemini mirum videri debet. rectius enim haud dubie res ille patrias tenebat, & Gothicos scriptores Græcis atque Romanis, vt ipsemet fatetur, adiunxerat. Has igitur ob caussas quum Iornandes haudquaquam omittendus videretur, minime tamen eius libellos more peruulgato sic rursus exscribendos dare volui; nihil vt in eis, non modice profecto vitiatis, præstitum opera nostra lector inueniret. quanti vero labor iste noster æstimādus sit, malo iudicent alij: me quidē eius haud paenitet, præsertim quod hinc iam in L. Floro, & alijs, non pauca restitui possint. nec ordinem libellorum, qui prius erat, immutare sum veritus; Annalibus priore loco, posteriore Gothicis positis: quod ita scriptos ab initio fuisse, de ipsius auctoris prooemijs possit intelligi. vtinam in Annalibus ea supplere licuisset, quæ a Constantij primi temporibus ad Iulianum vsque desiderantur. sed quando id fieri per nos hoc tempore, propter librorum veterum inopiam, non potuit; in aliam id quoque differatur editionem, vel ab ijs exspectetur, qui Iornandem cum exaratis manu libris compluribus habere collatum feruntur. In extremo de amicorum sententia ponere commentarium Leonardi Aretini de rebus Gothicis voluimus, quamuis illum omnia de Procopij libris sumsisse non nesciremus. arbitramur enim, hæc loco cuiusdam quasi summatim repetitæ lectionis historiæ Gothicæ studiosis esse posse; licet alia quoque non aspernanda caussa subesset. quippe quæ descripsit e Procopio Leonardus, non paullo sunt elegantiori genere orationis exposita; quam quo prior interpres vsus fuit. Hæc fere sunt, quæ hoc tempore lectoribus in isto volumine a nobis offeruntur. Te

vero,

verò, Sambuce, quamobrem compellandum hoc prooemio ducerem, iustas equidem caussas habui. nam quod ab initio facturum fuisse virum egregium, T. Redingerum, si longior ei vita contigisset, aiebam; id tu iamdudum eximia cum laude tua, bonorumque adplausu, & cumulate quidem præstitisti: nullus vt angulus prope sit totius Europæ, quò non fama nominis tui, cum ipsis libris, quos omnino raros ex illa nobilissima bibliotheca tua reipublicę donasti, penetrauerit. quorum in numero si & Basilicorum eclogam, & Glycanos annales retulero, quos opera mea communicari cum historiæ iurisque prudentiæ studiosis voluisti; nihil sane pręter officium fecero. debentur enim hoc nomine tibi, & aguntur ab æquis beneficij tui & liberalitatis æstimatoribus, gratiæ profecto immortales. Vt autem aliquid non a te, sed a me ipso sumerem, ad te remunerandum, sic non pari, at grato tamen dono: meum hunc tibi Zosimum offerre primo volui, perque te ceteris omnibus historiæ studiosis, quo nihil ego meis in rebus inuenire potui præstantius. Scio quanta tui muneris dignitas sit, quo tibi nos omnes obligasti: nec Hesiodeum illud ignoro,

—mensura gratus eadem
reddito, vel si etiam possis, cumulatius:

sed quando re pari satisfacere tibi non posse videor, saltem patere quęso, voluntatem vt tibi remetiar; quam in muneribus principe spectandam loco, non abs re dicere veteri verbo solemus.

Vale.

DE ZOSIMO EX PHOTII PATRIARCHAE BIBLIOTHECA.

HISTORICORVM LIBRI VI ZOsimi Comitis, & exaduocati fisci.

Eligionem Zosimus paganam sequitur, & in pluribus aduersus pios multoties latrat. Breuis est, dictione perspicuus atque purus, nec suauitatis expers. Incipit historiam prope dixerim ab Augusto, & principes omnes ad Diocletianum vsque percurrit, nudam quasi designationem atque successionem eorum commemorans. Latius autem a Diocletiano, de potitis imperio, libris quinq; tractat. Nam primus imperatores ab Augusto ad Diocletianum vsque recenset. Libro autem sexto finem imponit, in ijs desinenti temporibus, quibus Alarichus Romam iterum obsidens, ciuibus ad inopiam redactis obsidionem soluit, eisque dixit imperatorem Attalum, quem deinde rursus abdicauit imperio, quod regnum sibi traditum aduersus Honorium Augustum parum recte administrare videretur. Sarus autem simultates aduersus Alarichum exercens, cum trecentis, quibus praerat, Honorianis partibus adiunctus, & belli societatem policitus, Alarichi rebus impedimentum obiecit. Ac sexti quidem historiae libri finis hic est. Dixerit autem aliquis, hunc non scripsisse historiam, sed Eunapianam descripsisse, partim breuitate dumtaxat ab altera differentem, partim quod Zosimus non, vt ille, Stelichonem conuicijs proscindat. Cetera propemodum idem est in historia, praesertim in principum piorum criminationibus. Arbitror autem duas hunc quoque, sicut & illum, editiones instituisse. Verum editionem huius priorem ego non vidi. Conijcere tamen ex editionis, quam nos legimus, perspicuitate licet, etiam alteram hunc, sicut & Eunapium, publicasse. Magis hic planus est, & breuior, vt diximus, Eunapio, figurisque non nisi raro vtitur.

DE PROCOPIO, EX SVIDA.

PRocopius, vir illustris, oriundus è Caesarea Palaestinae, orator & professor, scripsit historiã Romanam, hoc est, bella per Belisarium ad vrbem Romam, & in Africa gesta. Iustiniani principis temporibus vixit, et Belisarij notarius atq; comes in omnibus, quae accidere, bellis & negotijs fuit, quorum ab ipso litteris prodita memoria est. Scripsit & alium librum, qui quod res prius ab ipso non editas complecteretur, Anecdotorum titulum tulit. quo fit, vt libri sint omnino Procopiani nouem. Atque hic liber, qui Anecdota vocatur, reprehensiones & comicas insectationes Iustiniani principis, eiusque coniugis Theodor[illegible], ac praeter hos tam ipsius Belisarij, quam vxoris eius, continet.

AGATHIAS SVIDAE.

*Myrrinæus. AGathias aduocatus, patria *Smyrnaeus fuit, qui post Procopiũ Caesariensem scri-
*Lazica. psit historiam, nimirum facta Belisariana, resq; partim in Italia, partim in *Libya gestas: hoc est, Narsetis expeditiones in Italia, quaeque tam in regione Lazorum, quam Byzantij peracta fuerunt. Scripsit hic & alios libros, partim carmine, partim oratione soluta. quorum in numero sunt, quae Daphnica vocantur, & Orbis nouorum epigrammatum, quae ex poetis illius temporis ipse congessit. Aetate fuit eadem, qua Paulus ille dignitate silentiarius, & Macedonius consul, & Tribunianus, Iustiniani scilicet temporibus.

IO R-

APOLOGIA PRO ZOSIMO, ADVERSVS EVAGRII, NICEPHORI, CALLISTI, ET A-
liorum criminationes.

I esset aut in eos stringendus orationis mucro, quibuscum nulla religionis societate iungeremur; aut non illius suscipienda defensio, quem ob professionem paganæ superstitionis, a multis iam saeculis explosæ damnatæque, si quid habiturus erat in caussa sua gratiæ, prima statim fronte nostros apud homines amittere necesse est: fretus equidem quum apertis veritatis ipsius argumentis, tum eorum, quæ ab aduersarijs objiciuntur, infirmis sane rationibus, minime vererer, ne non facile caussam hanc apud æquos iudices obtinerem. Nunc quum & ijs respondendum sit, qui defendendi cultus Christiani, & tuendorũ principum prętextu, patronorum veræ pietatis insignium, vti quidem prædicantur, mendacij calumniæque disertissimum & in primis vtilem historiæ scriptorem accusant; & agẽda Zosimi caussa, qui quod veritatem doctrinæ cœlestis cognitam non habuerit, esse testis idoneus & verax de gestis in republica rebus potuisse negatur: difficilem sane defensionis huius rationem mihi futuram prospicio. Sic enim comparati sunt hominum animi, libenter vt ijs fidem habeamus, quos quum alijs in rebus, tum maxime in doctrina religionis opinionum similitudo & consensus arctiore nobis vinculo iungit; diuersa sequentium auctoritate depressa, licet ab ijs non omnino abhorrentia quædam a veritate proferantur. Sed quando quum omnis virtutis in genere, tum veritatis ea vis est, vt illam viri boni etiam in hoste cognitam probent: futurum non nulla in spe sumus, vt auditis quæ pro Zosimo paucis dicenda suscepimus, libenter homines non nimium pertinaces fateantur; posse veritatem rerum gestarum ab ijs quoque bona fide litterarum monumentis prodi, qui ceteroquin a nobis in sententia de religione diffideant. Accusatur Zosimus atroci cum verborum contumelia, quibus exsecrabilem vocant, diris deuouendum, impurissimum, canem denique; primo quod nefarię, quod abominandę paganorum religionis sectatorem se profiteatur. Ego vero in hoc libertatem hominis ingenuam probo, iudicium desidero; qui quum excellentis vir esset ingenij, more mundanorum, vt sacræ litteræ loquuntur, sapientum in magna diuinæ veritatis luce cæcutiret. Sed quum nihil istud impediat, quo minus de ijs, quæ in administratione reipublicæ vel recte, vel sequius gererentur, prudenter ac vere statueret: ad alia progrediamur, in quibus accusationis totius præcipua vis consistit. Aiũt eum propter auspicium nouæ religionis iniquiorem Constantino fuisse. Demus hoc etiam esse, quando fieri nequit, vt animus noster ei bene velit, qui persuasionem de cultu diuino nostram, quam veritati consentaneam, saeculorumque prope innumerabilium auctoritate & consensu nixam putamus, eripere nobis inuitis conetur. sed quid inde colligitur? ergo Zosimus hoc impulsus odio, per calumniam tradidit, impurissimum & intolerabile tributi genus, quod chrysargyrum vocant, aurargenteum Latine dixeris, (in libris quidem de iure ciuili aurum lustrale nuncupatur, quia singulis quibusq; lustris penderetur) primum e principibus Constantinum imperasse: profectumque cõsimili ab origine, quod inuolasse Constantinum in aliorum bona scripsit.

Graue crimen audio. coërcenda istæc Zosimi maledicentia, si falso constet illa de Constantino memoriæ prodita. Sed tantum abest, vt nō eorum, quæ diceret, certos ac fide dignos auctores habuisse Zosimū credam; vt etiam si desint aliorum testimonia, tamen ab hac culpa Constantinū liberari non posse, graui constet argumento. Quippe tributū illud aut ante se Cōstantinus a priscis institutū principibus, quos deliria paganorum sequutos scimus, reperit: aut princeps ipse durissimū subditis onus imposuit. Si Constantinū auctorē adgnoscemus, vti Zosimus ex illorum temporū scriptorib. existimandū ostendit; quid habes caussę, cur illum accuses? innocens est, rem gestam sicut ab alijs acceperat, qua debuit fide, reddidit; historici boni functus officio. potius increpandi aduersarij, qui longius, quā par esset, prouecti studio celebrandi Constantini, dū immodicas ei laudes tribuunt; obliti muneris sui, panegyricas declamationes verius, quā historias scripsere. Sed esto sane, confinxerit hoc crimen Zosimus in eū, quem primum inter augustos religionis Christianæ sacris imbutum, tamquā auiti patritiq; cultus desertorem, grauare tributi perquā insolentis & exosi vulgo institutione voluerit. Itaq; relinquitur, Constantinū a decessoribus, quod tamen adfirmare nostri repræhensores diserte nō audent, acceptū morem turpissimum retinuisse nihilo minus in culpa præclarus imperator hærebit, qui exactionē foedam, introductam a paganis, posteaquam ipse maiorem cognitionis diuinæ lucē hausisset, nō aboleuerit. Nihil enim discriminis inter auctorē prauæ consuetudinis, & eū, qui quum possit, iniqua maiorū instituta non abrogat, esse video. At illi lustralis auri collationē sub Christianis superiorum temporum principib. insigni cū exactionis sæuitia regnasse non negant; primumq; fatentur Anastasium, longissimo post Constantinū interuallo, chrysargyri tabulis ad se consilio quodam astuto de prouincijs omnib. accurate coactis, & concrematis, immortali beneficio subditorum animos obligasse. Desinant ergo de iniuria Constantino facta queri, quum iniustæ pensitationis auctorem non fuisse, testimonijs exceptione maioribus necdum euicerint; & si maxime principem ab eo mali caussam remoueant, tamen quin pari se scelere propter adprobationem receptæ turpitudinis obstrinxerit, inficiari non possint. At enim audiamus quæso, quam firmis nixi rationibus, haudquaquam a Constantino proficisci potuisse tributi tam illiberalis exactionem, constanter adfirment. Fatetur, aiunt, ipse Zosimus, incredibili sumtu Byzantium a Constantino, non parum prolato priscæ vrbis pomerio, conditum; augusto palatio, quod Romano nō cederet, alijsq; magnificentissimis ædificijs ornatum; annonam ciuilem, Romanæ ad vrbis ęmulationem, plebi Constantinopolitanæ concessam: ab eodē senatorib. qui Roma Byzantium postulatu ipsius cōmigrare non recusassent, sumtuosas domos exstructas, & ingentē auri vim donatam. Non potuit ergo talis animum principis exigendi sordidi tributi cogitatio subire, nec sibimet ipse Zosimus aduersari, quasi a priorib. diuersa prodendo, debuit. Hæ rationes illorū sunt, quas a nobis esse, quis quæso non perspicit? Prodigū fuisse Constantinū Zosimus ait, postquam summo imperio solus potitus esset; idque compluribus argumentis ostendit: quod vectigalia reipublicæ largitionibus immensis exhauserit, in vitam voluptariam maximos sumtus erogauerit, pecuniam publicam in plurimas inutiles structuras impēderit, profusionem deniq; munificentiam duxerit. Hæc si vera esse, fides ipsa rerum gestarum probat; nemini qui sapiat, mirum videri potest, rationes exigendæ vicissim pecunię nouas, & quum moderatæ iustęq; non sufficerent, acerbas eum excogitasse: qui prodigere magnas opes ex animi libidine solitus, facultatem profusæ largitionis sibi deesse nollet. Nam nulli cupidius alienis inhiāt, quam qui sua sine iudicio per summā licentiam luxumq; dissipāt. Eodem spectat, quod in milites liberalē fuisse Constantinum prædicant, idq; Zosimum ipsum fateri commemorant.

morant. Nam quod esset imperium hac via mercatus, eadem ad retinendam quoque rerum summam vtendum videbat. absque quo fuisset, cur exercitus huic legitimam Constantij subolem, quam ex Theodora coniuge reliquit, non prætulissent? Ferre principes parcos & frugi militaris luxuria nequit, immodice fisci bonis ad explendam ipsorum libidinem abutētes colit. Id vero sine certa subditorum pernicie confieri non potest, a quibus nullo non genere crudelitatis exigitur, quod ad retinendos in officio semel corrupti militis animos, insano largitatis studio profunditur. Hinc illæ sordidarum exactionum inuentiones, mera dissolutæ prodigitatis remedia: quas quidem acerbitates intolerabilium collationum, siue Constantini, siue Theodosij maioris, siue Valentiniani primi mandatu imperatarum, recensere, non est, vt isti maligne interpretantur, aduersus pios & religiosos principes impudēter latrare, sed veritatem factorum ostendere, de quibus exempla capiamus ipsi, quę nobis ex vsu sint. Nam si recte rem ęstimemus, nihil hoc esse dicemus aliud, quã monere præsentes sequuturosq; principes, ne Christianam ipsi religionem profitentes, eam sibi licentiam in bona subditorum permissam putēt; quam Iulianus, alijq; pagani non vsurparunt; a quibus abstinentiæ, benignitatis, & moderatæ gubernationis laude nostros superari, sane turpissimum fuerit. At eundem Constantinum, inquiunt, alibi Zosimus ob res quasdam fortiter & egregie gestas laudauit. itaque cauere debuit, ne quem antea prædicando extulerat, eumdem vicissim repræhendendo deprimeret. Quasi vero aut laudari Constantinus, Theodosius, Christiani principes alij nequeant, nisi probatis eorum factis omnibus; aut nō hoc ipso meliorem se vobis virum, historiæ quidem certe scribendæ magis extra omnem cōtrouersiam idoneum declararit Zosimus; qui quum notanda quædam Constantini delicta non leuia putaret, minime cōmittere voluit, vt quę ab eodem præclare gesta fuissent, silētio præterita supprimerentur. non hoc vti faceret, impetrare a Zosimo infesti Christianis animi potuit indignatio; quam nimium quantum, indignum quidem in modum, si Christianæ professionis grauitatem spectare volumus, in vobis regnare video. Nam qui se Christianos perhiberi voluere principes licet pleriq; foedis essent inquinati sceleribus, tantum non deos facitis, & laudibus in caelum tollitis: quum alios a luce religionis nostræ destitutos, ceteroqui magnis virtutibus præditos, etiam debita meritis eorum laude fraudare non vereamini. Non iam dicam de condicione fragilitatis humanæ, quæ nō patitur, vt vni perpetuam recte factorum gloriam tribuamus. ideoq; verum esse Theognideum illud, sapientes intelligunt:

Vir bonus interdum malus est, alius bonus idem.

Magnus sane re fuit ac nomine Constantinus. quis negat? primus augustorũ leges aduersus nostros atroces & edicta crudelissima sustulit, verum dei cultum amplexus est, tyrannidem quũ in rempublicam, tum ecclesiam multis annis exercitam feliciter oppressit, intestina deniq; nostrorũ dissidia coacto sanctissimorum virorum concilio sopiuit. hæc immortalia sunt eximij principis merita, quæ omnes boni non solum adgnoscunt; sed etiã admirantur atq; prædicant. At eorum, qui res Constantiniano sæculo gestas commendare litterarum monumentis volunt, illa ratio est; nō tantum vt ista, sane laudabilia, recenseant: verumetiam si quid actum est, quod minus probari possit, nequaquã dissimulent. id lex historię necessario requirit, & habet vsum in vita mortalium nō exiguum: vtvt aliquid de illius, ad quem pertinet, gloria decedere videatur. Quod si a Zosimo plena cum orationis libertate factũ fuit, non magis idcirco repræhendi meretur, atq; alij nonnulli, qui religionem nō, vt ille, paganam, sed nostram sequentes, grauiter pungere Constantinũ non dubitarunt; quum alias ob caussas, quas cum Zosimo communes habent, tum quod

quod imperator veri numinis cultum præſeferens legem promulgarit, inſertam Iuſtinianeo codici, qua ob vſum magnificarum artiũ eos accuſari vetat, qui de nefarijs illis ritibus ac diſciplinis opem pro corporibus humanis, aut rerum vitæ neceſſariarum conſeruatione quærunt: hoc eſt, qui fonte bonorũ deo deſerto, quę ab illo ſe habituros ſubſidia deſperãt, a malis genijs exſpectant: quaſi aut diuinis in litteris hoc expreſſe prohibitum non ſit, aut impiæ rei planeq; damnabilis vſus aliquis eſſe licitus poſſit. Iidem non abs re Conſtantinum, ob conſiliorum & voluntatis in ſenecta mutationem, vituperant: qui Conſtantiæ ſororis impulſu Arium, auctorem ſectæ poſt homines natos impuriſſimæ, reuocarit ab exſilio; præclareq; de religioſæ pietatis doctrina tã ſuo ſæculo, quam omnẽ ad poſteritatem meritum Athanaſium Treuirorum ad vrbem deportari iuſſerit. Ea crimina quiſnam iſtis a Zoſimo indicatis eſſe grauiora non videt? hæc enim ad dei gloriam, quietem eccleſiæ, ſalutem animorum ſpectabant: quum Zoſimus in ijs potiſſimum de Conſtantino queratur, quæ ad reipublicæ detrimentũ pertinebant. Iam quod indignum facinus admiſiſſe Zoſimum clamitant Euagrius atq; Nicephorus, qui Criſpum Cæſarem, egregia virtute iuuenem, & Fauſtam Auguſtam a Conſtantino necatos ſcripſerit; a calumnia profectum, vera crimina diſſimulante; an a ſingulari dicam impudentia, negante factum, quod indubitata veritas hiſtoriæ ſummo conſenſu ſcriptorum ita prorſus geſtum fuiſſe confirmat? At non meminit, aiunt, eorũ paricidiorum Euſebius Pamphili filius, Conſtantini ęqualis, & eidem iam mortuo ſuperſtes. Quid ſi teſtem hunc ego non admiſero? nã male genus hoc hiſtoricorum, antiſtites inquam, & monachi, ſolent adire; quod liberales in ſe principes & laudent prolixius, & ſtudioſius a facinorum nõ modo culpa, ſed etiam ſuſpicione liberent: alijs, ceteroqui nõ contẽnendis, quo iure, qua iniuria vel neglectis, vel etiam notatis. At iſta ſane contra ſcriptorẽ inſignem exceptione non vtamur. Demus id Euſebium vel non voluiſſe, vel nõ debuiſſe ſcribere; quod ita rationes & ipſius, & temporũ ſeſe darent. Aut enim viuo Conſtãtino ſcripſit hiſtoriam, aut eo iam rebus humanis exẽmto. Viuum offendere, relato in hiſtoriam hoc immani facinore, non niſi cũ præſenti vitæ diſcrimine potuit: idem ſi eo feciſſet extincto, ne a Conſtantio, qui patri & fratribus ſuperſtes fuit, grauiora quoq; perpeteretur, cautio erat. Nã cui quęſo pepercifſet, cognato qui ſanguini nõ pepercit? Itane dicemus iſtęc paricidia falſo conficta, quia patris, & patre mortuo, filij longe crudelioris metu nullus tum ea litteris prodere fuit auſus? At Criſpum laudat Euſebius, inquiunt. quo fit, vt nullo modo ſimile veri videatur, a patre fuiſſe necatum. Quaſi vero furore concitus patris animus ex ſuſpicione de nefaria filij cum nouerca conſuetudine, tantum in ipſo calore iracundiæ imperare ſibi potuerit, ne reſpectu præclarę illius indolis iuuenem occideret: aut non iniuriam ſpectatæ illius virtuti factam ipſemet poſtea teſtatus ſit, quum interfecti talis filij dolore ac deſiderio Fauſtam coniugem, cuius illum cauſſa ſuſpectũ habuerat, in balineo viuam extinxit. Euſebius ergo, ſi ſaluus eſſe volebat, aliter ſibi conſulere melius haud poterat; quam ſi totam necati Criſpi mentionem de hiſtoria ſua prorſus excluderet. Nam de duobus vt alterum faceret, neceſſarium erat: vel vti nocentem Criſpum, vel innocentẽ perijſſe fateretur. Nocentem facere noluit, quod omnibus aliter videretur: innocentem iugulatũ dicere non potuit, ne patrem accuſaret. Atq; hinc reuera colligitur, alienum a culpa criminis huius fuiſſe Criſpum; quod ei teſtimonium innocentiæ quũ alij tribuunt, tum ipſe Zoſimus, ab auia Helena grauiſsime deploratum ſcribens. Maluit igitur Euſebius ſuas quaſdam ob cauſſas in medio relinquere, quod Zoſimus ab ijs temporib. remotior, ob ipſam factorũ memoriam, præterire ſilentio nequaquam debuit. Ac mihi quidem mirari ſubit, quid bonis

hisce viris in mentem venerit, vt tam absurda repræhendendi Zosimi studio dixisse non contenti, ne quidem in Constantio crudelitatem vllam adgnoscant; quia Vetranioni perduellionis reo, pepercerit. Quasi vero ex hoc vnico facto solidam lenitatis & clementiæ laudem reperire potuerit, quod seni propediem in fata concessuro, sanguine casso, non virtute victo, sed fraude circumuento, pauxilli temporis vsuram permiserit: qui alias immaniter vel in sanguine coniunctissimos quosque sæuijt. Eumdem Constantium Nazianzenus quoque, vir alioqui grauissimus, odio Iuliani laudat: quum hic multis magnis virtutibus non par Constantio, sed superior exstiterit; cui si maxime probro des sequutam ad pagana deliria defectionem, tamen cur illum alterum defensorem furoris Ariani præferas, caussam equidem idoneam nullam video. sed de hoc paullo post dicendi se locus aptior offeret. Ad aliam calumniam diluendam me paro, qua Zosimum partim mendacij, partim grauis illatæ Constantino contumeliæ reum peragere conantur. Narrat ille Constantinum violatæ sacramentorum religionis, & paricidiorum, reliquorumq; scelerum cõscientia vexatum, quum paganis in sacris expiationem delictorum solidam nullam inueniret: Hispani cuiusdam impulsu, cui nomen esset Aegyptius, ad religionis Christianæ doctrinam accessisse, veram vt ex ea consolationem animi, quam propter admissa facinora dolentibus, & ad reconciliatorem generis humani cum deo, dei filium, certa fiducia confugientibus offert, hauriret. Hoc illi, qui Constantinum ab istis paricidijs contra fidem historiæ liberant, propterea verum non esse putant; quia lustrationem a delictis, quæ per baptismum fiat, omnino serius adeptus sit. in quo Theodoriti, scriptoris fide digni testimonio conantur vti, qui Constantinum Nicomediç sub ipsum vitæ finem baptisatum tradit. Nihil hoc narrationis Zosimææ veritati derogat. Nam religioni Christianæ addictus esse potuit, etiamsi necdũ baptismi particeps factus fuisset. atque hic mos id temporis nimiopere compluribus arridebat, qui licet essent professione Christiani; tamen baptismum ad vltimos vitæ propemodum annos differebant: credo, quod plerique peruulgatam istis temporibus opinionem sectarentur; a qua ne nunc quidem aliquos abhorrere videmus, nimirum a percepto baptismo vitam a nobis immunem ab omni lapsu requiri, nec vllam delinquentibus expiationem aliam deinceps reliquam esse. quamquam de Constantino Theodoritus idem peculiariter memoriæ prodidit, ob eam potissimũ caussam prius baptissari noluisse; quod exẽplo Christi seruatoris, in Iordane diuino lauacro mergi semper optasset. Non igitur impedit baptismi dilatio, quo minus veritate consolationum doctrinæ Christianæ multo ante cognita, lustratum se grauissimis a sceleribus suis certo statueret: nec ista tam sollicita solidæ perpetuæq; animi tranquillitatis indagatio repræhensionem in Constantino meretur vllã: immo potius totus hic Zosimi locus ad Cõstantini, religionisq; nostræ laudem pertinet. Quis enim in illo vituperandum censeat, quod admissorum antea scelerum paenitentia ductus, in gratiam cum deo redire cupiuerit; & illã grauibus immersam vitijs vitam pristinam cum meliore noua commutare? quis omnibus, quæ vmquam post homines natos exstitere, religionibus anteferẽdam Christianam neget; si cum cælesti numine, quod scelerib. nostris offendi velinuitis nobis animi nostri conscientia dictat, in gratiã nos reponit, certamq; nobis quietem largitur, in qua vera totius est vitę, quam adeo sollicite, sed frustra prisci quæsiuere philosophi, sita beatitas? Ex his ergo quilibet intelligit, quam leuibus & iniquis nixi rationibus Euagrius atq; Nicephorus, exagitare pro sua libidine voluerint, quæ de Constantino prudenter & recte Zosimus, virtutes cum vitijs, præclare facta cum vituperabilibus coniungẽs, in quibus ipse quodam modo Constantinus ab indole moribusq; suis degenerasset, in historia sua perscripserat. Meminisse nimirum debemus, sapien-

tissime dictum ab Herodoto, neminem esse mortalium, nec vmquam futurũ, cui non ab ipso sint ortus initio mista cum bonis mala; maximis aũt maxima. Quod si de religione nostra parũ perite paganus homo iudicat, eã caussam tanti non æstimemus; vt Zosimum propterea vel durius tractandum, vel etiã de manibus studiosorũ historiæ putemus excutiẽdum. Atq; huius sane generis est, quod non vere Zosimum scripsisse dicunt, ex quo Christianorum noua cum paganorum vetere commutata religio fuerit; vexatum a barbaris imperium Romanum, magnaq; sui parte deminutum, vix tenues pristinæ maiestatis reliquias, velut ingentis ędificij parietinas quasdam, sartas tectas tueri. Quod vti refellãt, multas imperio prouincias, ex quo seruator ille noster natus fuerit, religionemq; nostram constituerit, adiectas ordine longo commemorant; magnam Macedoniæ partem, Albanos, Hiberos, Colchos, Arabes, Gallos, Germanos, Britannos. istæc vero cauillatio est, non iusta responsio. Non enim de ortu, quasiq; primis nostræ religionis incunabulis Zosimus loquitur; sed illa notat tempora, quib. ea late iam vires adquisiuerat, & diuino lucis suę prolato iubare profanę caliginis nebulas ita discusserat: vt a veritate prostrata iaceret paganorũ superstitio, nec iã vel principes, vel subditi sacra cerimonias úe maiorum vllo in pretio haberent. Quod si etiam penitus intuebimur, quæ de prouincijs illis in ditionem potestatemq; populi Romani redactis dicũtur: maior heic inscitia se prodat accusatorũ, an impudentia, sane mirabimur. Nam verissime respondebit Zosimus, Lucullis, Pompeijs, Iulijs, Vibijs, Drusis, Traianis, ceteris, suæ religionis ducibus expugnationes illarũ gentium nationũq; deberi: contraq; culpam earumdem perditarũ in nostros conferret, quod nos sane vix aliqua cũ veri similitudinis spetie poterimus infitiari. Quapropter alias obiectionis Zosimææ refutationes quærendas cẽseo, vrioresq; caussarum explicationes instituendas; ob quas tristes illę regnorum ruinæ, confusiones, excidia deniq; fatalibus quibusdam temporum momentis accidant. quippe nequaquam talium malorum origo restitutæ diuini cultus puritati debet accepta referri, sicut ab imperitis & errores a maiorib. haustos obstinata contumaciæ cæcitate tuentibus, quum antea sæpe factũ ex monumentis historiarum cognoscimus, tum in ista luce temporum nostrorũ cottidie fieri videmus. Vt autem ad Zosimomastigas nostros redeamus, dum probare nituntur, feliciorem sub Christianis principib. fuisse rempublicam, quam sub paganis; infaustum expeditionis Iuliani contra Persas euentum historię nostrę auctori obijciunt. de quo principe quoniam & varia sunt iudicia diuersorum, & in primis theologorum veterum iniquiora: prius, quam pro Zosimo respondeatur, qui vir fuerit Iulianus, religionis interim quæstione quasi sequestrata, videamus. Erant in Iuliano multa maximarum non adumbrata, sed expressa signa virtutum; quas si error in veri numinis cultu non obscurasset, admirabilem profecto boni principis effigiem in eo, quamuis admodum iuuene, spectare licuisset. Magno præditus erat, & capaci disciplinarum omnium ingenio; quod ab ætate prima studijs optimarum artiũ non procerum more, mediocriter fuit excultum: sed eam perfectionem in quouis genere doctrinæ liberalis adtigit, vt omnium confessione magistros ipsos, viros præstantissimos, excelleret. atq; hanc eruditionis laudem ei non falso tribui, quæ hodieq; reliqua sunt. elegantissima principis monumẽta testantur. Iuris quoq; Romani cognitionem in eo non vulgarẽ fuisse, declarant ea rescripta, quæ in libris de iure ciuili leguntur. Iam quod maiores illas virtutes adtinet, singularem eius in re militari prudentiam & fortitudinem bellicosissimę Germanorum nationes tantis cum cladibus & strage suorum expertę fuerunt; vt internicionem Germani nominis veritę, pacem a iuuene supplices peterent, cuius leges & ante Iulianum, & post eum maximis imperatoribus datas ab ipsis constat. atque hæc bella dũ gereret, incredibile dictu est, quę ipsius esset

In victu potuq; frugalitas & temperantia;quam somni parcus,laboris patiēs; omnibus voluptatum illecebris spretis,philosophicam inter lituos & armorum perpetuos strepitus vitam ageret.Modestiæ documentum,ab omni ambitione non parum alienæ,magnum edidit, quo tempore Constantius Aug. Helenam sororē ei matrimonio iungeret,ac dignitate Cæsaris nihil tale spectantem ornaret.quippe quum imperatoris iussu chlamys ei purpurea inijceretur, quanti vestem illam augustam faceret , indicare volens , Homericum versum pronuntiauit;

Purpurei vis leti, & inexorabile fatum Occupat.——

Lenitatem in condonandis hominum delictis quum alias sępe declarauit insignem,tum eo potissimum tempore, quo populi Antiocheni dicterijs petitus,multo,quam par esset a subditis tolerare principem, mordacioribus; sat habuit intempestiuos eorū sales oratione facetissima,summo cū Antiocheni populi pudore, ac voluptate legētiū vlcisci. Castitatis vero quæ rara semper habita fuit virtus in magnis principibus, tāto studio partā semel inomni vita tuebatur,non solū vt Helena viua nullis se libidinib. illicitis pollueret;verū etiā illa rebus humanis exemta,nullius legitimas amplius in ipso ętatis flore nuptias expeteret,& a furtiuis amorib.totus abhorreret.Nec ipso facto cōtentus ostendere,quanti virtutē hanc faceret;etiā Bacchylidæ veteris poetæ versus in ore semper habebat,quorū huiusmodi fuisse sententiam accepimus;

Vt quum de statua facies formosa reuulsa est,
non decus in reliquo corpore truncus habet;
sic reliqui mores spreti sine honore iacebunt,
ni sint ornati laude pudicitiæ.

Tot tantisq; corporis & animi dotib.illustrē Iulianum, in quo diuinū ingenij lumen ex dictis,doctrina de librorū monumētis, cognitio iuris ex rescriptis, rei militaris vsus ex factis,modestia placidissimis ex moribus, ex continētia perpetua castitas enituit; quis obsecro vel infestissimus hostis nō ingenue lubenterq; prędicet?nihilo minus inuenti sunt tam alieni ab omni sensu humanitatis homines,vt eos solo discessionis a religione Christianorū prętextu de veris eius laudib.impudenter detrahere,parūq; felicem,immo perniciosum reipublicę principem dicere non sit veritum. Quoniā,inquiunt,parū prosperis in Persico bello successib.vsus est,& in hostico cęsus ingens reipublicę detrimentum adtulit.Immo duas ille fatales ac formidolosas imperio Romano nationes Germanicam atq; Persicam,ad eas redegit angustias;vt illa grauissimis fracta proelijs, & cupide pacem peteret, & concessam metu felicissimi iuuenis, alias quietis & otij semper impatiens, eo superstite sancte coleret: hæc perpetuo victoriarum cursu territa,non iam amplius castra castris opponere,nec æquo Marte congredi,forumúe direptiones,expugnationes,incēdia clades extremas ausa prohibere,parum ab interitu res suas abesse vel inuita fateretur.Quidquid denique vel terroris illatum, vel acceptum damni, Iouiano successori debetur,nostræ religionis homini: qui perpetua cum Romani nominis ignominia prope supplex hosti iam victo factus est, & quos vltro pacē poscentes finium suorū parte multatos oportuit, cessione cōpluriū prouinciarū placauit. Quęnam igitur ista libido est,incessendi alios ob eadelicta,quę nostris accepta ferenda sunt?Atq; hoc loco videamus,quā graui argumento censores isti demonstrent, quanto nostri principes paganis & sanctiores,& augustiores fuerint, ipsaq; sub eorum imperio respublica beatior extiterit.Interfecti sunt,inquiunt, pagani principes, & seditionibus vexati; quum nostros nec a domesticis,nec extraneis hostib.cæsos constet.Ergo nostra,quam illorū,feliciora putāda tempora.Non lōge abeundū arbitror,vt istis ostendatur,quā vel obliuiosi sint,vel alios calumniandi studio cæci.Quinā obsecro domestici credēdi sunt propiore nos cōiunctionis quasi gradu tāgere?nō secundū parētes,proximi nobis sunt fratres? nō illos ordine fratres

patrueles & consobrini sequuntur? Videamus ergo, quid ipsis Constantini liberis factum sit, qui omnes religionem Christianam profitebantur. Horum qui natu minimus erat Constans, fratrem primogenitum Cōstantinum fraude circumuentum, nihil tale exspectantem, per summū scelus submissis percussoribus interfecit. Cōstantem paricidij scelere pollutum Magnentius perduellis necauit. Tertius e fratribus Constantius, solus superstes, rabiose propemodum cognato sanguini tantisper est insidiatus; donec e medio sublatis vniuersis Constantij maioris posteris, familiam ipse suam extingueret. Quæ possint esse tristiores paricidiorum tragoediæ, quam istæ sunt? At hæc bonis istis historicis in mentem non veniebant, quæ tunc sane multorum a nobis alienorum animos haud leuiter pungebant, & a nostri cultus adprobatione ob foedam eiusmodi quasi lanienæ speciem auertebant. Iam quæ de improbis Valentis Augusti moribus a Zosimo dicuntur, haud moleste fert Euagrius; quod Arianorum ille defensor esset. Ab hoc plerique veteres, quos inter & Paulus Varnefridus est, quem Diaconum vulgo vocamus, & Iornādes noster, latam legem (vt ipsi quidem volunt) impiam queruntur; qua cauit, ne sub religionis scilicet specie numerus captantium solitudines nimium excresceret, vt rebus gerendis & propugnandæ reipublicæ idonei de latebris illis extraherentur; & vel armatæ militiæ, pro cuiusque scilicet genio & indole, vel ciuilis obire munia cogerentur. Hac ego de caussa Valentem immerito repræhensum arbitror. nec desunt, qui ea lege putent in vsum reuocata, redactisq; militares ad annonas amplissimis facultatibus, quas ignauæ pecudes absumunt; & agmina cogi maxima posse contra barbaros, & in armis perpetuo sine reipublicæ sumtu ali, cuius ipse quasi sanguis & succus vana maiorū superstitione ventribus illis cesserit. Atque hæc fere sunt, quæ tanto cum nisu contra Zosimum nostrum Euagrius atque Nicephorus crepuerunt; quorum nos in excusandis nostris rationes ineptas atque futiles, in accusandis alijs vanitatem, negandis veris impudentiam, falsis adstruendis imperitiam, satis aperte, credo, reteximus. Restat Photij patriarchæ Byzantini iudicium, quo Zosimum tradit instar canis pios allatrasse. Sed nos iam ante latratum illum minime fuisse noxium, nec morsum, velut rabiosi, pestilentem ostendimus. quod vti paucis in conspectu quasi positum adpareat, ex tota Zosimi perspicimus historia, repræhendi ab eo Constantinum propter exactionum acerbitatem, paricidia, luxum, profusionem; quæ in eo vitia professio Christianæ religionis parum extinxerit. Eius filijs mutuas inter se cædes, & cognati sanguinis effusiones obijcit. Iouiani quæ fuerit ignauia, quam parum fortis in retinendis reipublicæ prouincijs animus, ostendit. Valentiniani plus æquo suspicacem naturam, ideoque sæuam in eos, quibus diffideret, cum graui vexatione subditorum, quos onera tributorum immensa exhauriebant, cōiunctam notat. In Gratiano nimium barbarorum amorem, suorum contemtum, & ipsi principi necis fuisse caussam, & in republica mutationem adtulisse monstrat. Theodosio mutatos, auctos, venditos magistratus, immodicumque voluptariæ vitæ studium vitio dat: licet his exceptis, eumdem ingenue laudet. Eius filios, Arcadium, nō nisi pecus Arcadicum, quod ab eunuchis & mulierculis summo cum detrimento reipublicæ, bonorumque luctu regeretur; Honorium ignauia fratri parem fuisse declarat. Hi sunt illi, puto, pij principes, contra quos latrasse Zosimum Photius, ob eorum indicata vita queritur: quū si quid in ijsdem prędicatione dignum reperiret, minime dissimularet. Adde religiosos antistites, Ioannem cognomento Chrysostomum, quem imperitæ plebis animos arte singulari demulcere solitum dicit: Innocentium papā Romanum, quem impijs ritibus pro salute vrbis adhibendis non aduersatum ait, quasi vulgatum illud cogitantem.

Flectere si nequeo superos, acheronta mouebo.

mona-

monachos denique, quos a matrimonijs legitimis abstinere commemorat, & in vrbibus atque vicis populosa collegia complere hominibus innuptis, nec ad bellum, nec alium reipublicæ necessarium vsum idoneis: nisi quod via quadam progressi ab eo tempore, in hunc vsq; diem, magnam terræ partem ad se transtulerint; & sub prætextu, quasi cum pauperibus omnia communicēt, omnes propemodum ad inopiam redegerint. En graues indigniq; latratus, quos Photius notare voluit. In ceteris, quæ a Zosimo contra religionem Christianam dicuntur, mirum quemdam quasi recursum circulumque temporum ac rerum humanarum videre licet. Gratianum poena fatali perijsse refert, quod pontificis maximi vestem more maiorum accipere, Christianum se professus, & a cultu deastrorum alienum, recusasset: quæ vestis eo ritu paganis imperatoribus tunc offerebatur, quo sequentibus saeculis receptum fuit, vt principes Christiani stolas, quas diaconatus adpellant, induerent. Narrat senatum contra Theodosium pro defensione auitæ patritæq; religionis antiquitatem paganorum rituum, ab ipsa origine vrbis, & vltimis repetitam saeculis, allegasse: quibus obseruatis, ad mille ducentos annos incolume populi Romani fuerit imperium: expertem rationis fidem tam priscis augustisq; caerimonijs minime præferendam censuisse. Tradit Theodosium ritum legemq; sacrorum, quæ perpetua ex instituto maiorum esse debebāt, aboleuisse: sumtus sacrificiorum de publico fieri prohibuisse: militares ex ijs annonas erogari, pro tutela imperij, mandasse. Queritur hunc & simulacra de medio sustulisse, nec multo post, aureas argenteasque statuas conflatas; numos ex ornamentis eorumdem maximi pretij redactos, barbarisq; datos, Alarichi placandi caussa; matrem deum Rheam mundo suo nefario Serenę, quæ nata fratre Theodosij maioris erat, sacrilegio spoliatam; ab eius deniq; marito Stelichone laminas aureas magni ponderis, quibus obductæ Capitolini templi fores erant, dereptas. Quis consimilia sæculo nostro geri non videt? non eiusdem prope generis querelas audit? ex quibus sane perspicimus, hostem illum generis humani, dum quibus omnino viribus potest, verum in terris dei cultum impedire conatur, semper sui se similem gerere. Tantum vero abesse crediderim, vt viri prudentes propterea lectionem Zosimæam repudiandam existiment; vt eam potius ob huiusmodi narrationum varia quasi condimenta iucundiorem fore confidam. Hæc habui, quæ pro Zosimo nostro contra diras illas quorumdam insectationes in medium adferrē; haud difficulter, vt spero, recte iudicantium adprobationem inuentura. Possem vero, si luberet, vel si opus esse ducerem, verissimas hoc loco Zosimææ commentationis laudes explicare. Sed quando vendibili, quod aiunt, vino suspensa non opus est hedera; mittamus ista sane, nec diutius ab elegantissimorum librorum lectione iam cupidos cognoscēdi nostri scriptoris animos inhibeamus. Hoc quidem futurum prope certo mihi policeri videor, vt solis ecclesiasticarum rerum narrationibus exceptis, cetera Zosimum quibusuis nostrorum historijs, Eusebianis, Socraticis, Zozomenicis, Theodoriteis eruditi lectores non inuite præferant: aut si hos, quasi maiorum gentium scriptores ecclesiasticos, animi quadam religione præpediti, pagano postponere, non audebunt; quin extra controuersiam in suo genere parem his facturi sint, ceterosque nostros siue Zonaras, siue Cedrenos, ne quidem in comparationem cum hoc admissuri, nullus equidem dubitabo.

BEATVS RHENANVS BONIFACIO AMERBACHIO IVRISCONSVLTO S. D. P.

ON aliam ob causam, vir clarissime, minus à Germanis nostris lectas hactenus Procopij historias crediderim, quas ille de Gothorum Vandalorumq́; bellis in Italia alibiq́; gestis scripsit, iam olim Latinè versas, nisi quod persuasum fuit omnibus, Gothos præsertim, Scythas extitisse. Quæ res fecit, vt nos obliti carminis Homerici, ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται, in externarum gentium historijs duntaxat versemur, quum tamen domi habeamus quod admiremur, quodque non solum cognitione, verumetiam imitatione dignum alicubi videri queat. Nostri enim sunt Gotthorum, Vandalorum, Francorumq́; triumphi. Nobis gloriæ sunt illorum imperia in clarissimis Romanorum prouincijs, atque adeo Italia ac ipsa Roma regina vrbium cunctarum constituta, quorum tamen hodie nullum superest, præterquam Francium, vt fortunatissimi semper domi forisq́; extitere veteres Franci. Non quod probem, vt ingenuè verum fatear, vrbiũ incendia, direptiones, euersiones, agrorumq́; deuastationes, sine quibus hoc genus victoriæ non contingunt: quis enim cordatus huiusmodi insanias non detestetur? sed quia vulgo commendari ista scimus, vnde nobilitas omnis petatur. Enimuero nõ perinde exactè gentium origines hic autor, homo videlicet Græcus, edisserit, vt quæ sub Iustiniano Cæsare præcipuè gesta ab illis fuere, bella commemorat, contentus docuisse quid tum quidem factum sit. Atq́; Procopio sanè hic accidere video, quod omnibus nobis accidit, qui de veteribus populis disputamus, vt coniecturis nitamur, nimirum quod audita vel apud autores lecta, nõ visa plerunq́; referimus. Porrò quod de Thracibus Marcellinus dixit, nos de vetustis populis omnibus generatim dicere possumus, facilem futuram descriptionem, si veteres concinerent stili, quorum obscura varietas opus veritatem professum non iuuat. Cæterum Iornãdes Alanus, vt mihi colligere videor, Gotthos ex Scandia siue Scandinaria Germanici maris insula, quam ipse Scanziam vocat, hodie Septentrionalem Selandiam fortasse dicimus, aut Suetiam, rectè deducit: quod cum Getis eosdem facit, longe aberrat. Sic nanq́; Getarum nomen Gotthis tributum est ab eruditioribus, quẽadmodum non ita pridem Maximilianum Cæsarem quidam antiquitatis Romanæ studiosi Maximianum nuncupauere, quidam Maximũ Aemilianum, nimirũ propter nominis allusionem, vt quibus cultus in Norico Ripensi diuus (nam Laureacensis episcopus fuit) ignotus existeret. Indicat hoc Spartianus in vita Antonini Caracallæ, cui dixerit aliquãdo per iocum Pertinax titulos victoriarum ascribenti, Adde si placet, etiam Geticus Maximus, quod Getam, inquit, occiderat fratrem, & Gotthi Getæ dicerentur. Idem Hieronymus noster innuit in Genesim, & libro primo Gotthici belli Procopius, vbi de Romanis loquens, Geticam quippe, inquit, Gotthorum hi nationem esse affirmant. Item in initio belli Vandalici, de Gotthis agens, Sunt, inquit, & qui Geticas gentes has vocent. Vides Procopiũ nihil asserere. In causa fuit præter nominis allusionem, quod ex insula Scandia prodeuntes Gotthi quum Vlmerugos litoralem populũ propulissent, & subiugassent Vandalos, quo loco Gotthiam in Vandalis constituerunt, noui populi nouam regionem, quantum ad nomenclaturam attinet: pars illorum in Getas & Scythiam processit, quà Histro fluuio prætexitur, vt commodius Romanorũ prouincias, Mæsiam vtramq́;, & Thracias, atq́; adeo Græciam ipsam vexare possent. Siquidem præ Quadis & Marcomannis parum agere poterant, in Rugorum Vandalorumq́; tractu consistentes. Et in cæteros Germanos bellum gerere sibi durum erant experti. Prædandi vero gratia non minus quàm ob melius solum occupandum omnes demigrationes factæ sunt. Hincq́; ego Ostrogotthorum & Vuesigotthorum appellationes primum natas suspicor, audacter hic à Paulo Diacono dissensurus. Ideò vero Scytharum nomen Gotthis accommodandũ non est, quod in Scythia aut Getarum regione consederint, sicut nec pro Gallis Hispanisue habendi, quod in has prouincias postea concesse-

concesserint Vesegotthi, nec pro Gallis Franci, quos rectius Scythicos, Geticos, Gallicos, Hispaniensesq; vocaueris. Sanè ætate Cornelij Taciti, Vigeuones siue insulares adhuc erant Gotthi. Itaq; Gotthinos apud eundem autorẽ nemo Gotthos interpretetur, nemo Gotthones. nam insulares populos nominatim non describit Tacitus, contentus in initio dixisse, Cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. Ptolemæus Gotthorum meminit vt insularium, inter eius Scandiæ populos, quam ipse tribus reliquis maiorem facit, meridionalem partem tradens inhabitare Gutas. Nam Gutæ illi indubie sunt Gotthi, sicq; cæteri Germani eos nominasse videntur. Adiuuant hic nos duæ quædam orbis descriptiones, quarum altera iunioris Theodosij iussu facta est, nisi fallit titulus: altera non multo posterior videtur. In Theodosiana sic legitur, Germania omnisq; Gotthia finiuntur ab Oriente flumine Huistia, ab Occidente flumine Rheno, à Septentrione Oceano, à Meridie flumine Danubio. Audis hic Gotthicæ nomen. Et sequitur illic, Dacia & Alania finiuntur ab Oriente desertis Sarmatiæ, ab Occidente flumine Huistia, à Septentrione Oceano, à Meridie flumine Histro. Hinc intelligis Gotthiam istam Daciæ fuisse conterminam ad amnem Huistiam, vt non mirum sit, quod apud Procopium asserunt Longobardi in oratione quadam ad Iustinianum Cæsarem, Gotthis Dacos olim fuisse vectigaleis: & facile factu fuerit, vt Gepidæ Gotthica gens in hanc postea regionem immigrarẽt. Altera illa descriptio, vbi initium Europæ facit à Tanai flumine, post Septẽtrionalis Oceani Histriq; mentionem, sic habet, Hinc ab Oriẽte Alania est, in medio Dacia, vbi & Gothia, deinde Germania. Addendum hoc loco quando hæc præfatio vice est argumẽti, Vandalos à Gotthis, quorum imperij impatientes erant, homines libertati tot seculis assueti, tandẽ propulsos esse, nam antea sæpe, & Diocletiani Maximianiq; principatu, ceu Mamertinus autor est, rursum concurrerant, vt his demum nihil consilij superfuerit, nisi ab imperatore sedes petere, quas obtinuerunt, post initum cum ipso fœdus, in Pannonia, multarũ exulum nationum hospicio famigerata. Vnde liqueat, contra hanc prouinciã domicilium eos antè habuisse, quibus autor est Iornandes ab Oriente fuisse Gotthos, ab Occidente Marcomannos, Hermunduros à Septentrione, à Meridie Histrum siue Danubiũ. Post aliquot annorum curricula Stilico gente eadem ortus, sed apud Honorium Augustũ primas tenens, illos è Pannonia populariter excitos in Gallias cum Alanis, quos etiã, vt arbitror, Gothorum viciniæ tedebat, proficisci iussit. Procopius à Mæotide veniẽtes facit, id quod de parte gentis fortasse est accipiendum. Nam has gentes bella crebro dispeserunt. E Gallijs in Hispaniam progressi sunt, atq; inde in Aphricam Vandali. Inter quinque Germanorum genera, primos facit Vindilos, hoc est Vandilos Plinius, à Sarmatis videlicet venienti, nobis alioquin extremos: apud quem perperam legitur Vindelici pro Vindili, quemadmodum alibi caput Plinij de Germaniæ populis castigantes monuimus. Enimuero libuit hæc fusius paulo narrare, quod Procopius istorũ populorũ origines et primæuas sedes, vt homo Græcus, inuestigare nequierit. Dicemus autem in nostris rerum Germanicarum libris, quos nuper edidimus Ferdinando Cæsari dicatos, de gentibus alijs, & de Gotthis etiam, ac Vandalis, tum copiosius, tum exactius. nam Iornandem & Paulum Diaconũ diligenter excussimus. Porrò, vir ornatissime, quando me diu reluctantem, inuitumq; tandem coegit typographus, vt in volumen istud historiæ Gotthicæ præfarer, non modo non recognitum à me, sed ne lectum quidem antea, nisi quod ex officina terniones typis excusos huc ille subinde missitauit, te ego potissimum ex amicorum numero delegi, quem hic alloquerer, quum sani in literis iudicij, tum historiarũ veterum peritum. Atq; equidem miraris fortasse, vnde Procopianum exemplar tam anxie, tamq; diu nusquam non quæsitum, nactus tandẽ sim. Cunradus noster Peutinger, vrbis Augustanæ, imò Sueuiæ totius immortale decus, id ex bibliotheca illa sua instructissima summisit, certe vir optimus, & mihi quoq; propter exhibitã anno superiori in πανγερμανικῷ illo apud Augustam concilio non vulgarem humanitatem peculiariter prædicandus. Idẽ Iornandis epitomẽ de successione regnorum ac temporum antehac non editam, communicauit. Cupiebam Ablabium ego, Cassiodorique Variarum libros, & ipsas Gotthorum leges adijci, quo res Gotthicæ

vno volumine comprehensæ prodirent absolutiores: sed exemplaria defuere. Nam Aretinus nihil ferè narrat, quod non sit à Procopio mutuatus, cuius paraphrasten agit. Cæterum male vereor, ne interpres Gothici belli in Græcum codicem mutilatum inciderit, quod de Alaricho rege prorsus nulla fiat mentio. Verum boni consulendum est, quod corrigi non potuit. Præter Gothos ipsos & Vandalos, etiam Eruli, Antæ, à quibus Antici titulus Iustiniano Augusto obtigit, Toringi, Burgundiones, Scritofini, Arborichi, quos arbitror me scire, quos designet, Rogi, Sclauini, Gepidæ, Longobardiq́ue, & vt coniicio, pro Scandia Thule insula, cum innumeris alijs populis hic describuntur. Ibi dignum obseruatu, quod subinde Germanorum vocabulo κατ' ἐξοχὴν solos Francos innuit, nimirum quod illis temporibus florentissimus is inter Germanos populus fuerit, non minus post occupatam Galliarum ditionem, quàm antea. Nec sine causa Agathiæ historia adnexa est, ea complectens, quæ post Procopium iam vita functum acciderunt. Iornandis libelli duo rectè sunt adiecti, cum epistola Sidonij, qua Vesegothorum regem Theoderichum graphicè depingit. Vtinam τὰ ἀνέκδοτα Procopij extarent, quorum Suidas meminit. Sed opinor librum iam olim non sine causa suppressum. Bene vale amice eximie. Selestadij decimo sexto Calen. Septembris, anno M. D. XXXI.

AGATHIAS INTERPOLATVS,

AD

FR. PITHOEVM V. C.

CVR enim aut isto laborē hunc meum nomine non adpellem, aut eo cū alijs communicādo tui, Francisce, mentionem non faciam? quū & vere nunc interpolis prodeat Agathias, & hoc quidquid est operæ meæ, secundum beatos Redingeri manes, merito tibi sint lectores acceptum laturi. Nam quū ille non multo ante, quam vitam in terris suam clauderet, ex bibliotheca sua Græcum Agathiam ad me deferri iussisset; isq; satis mature missus a Falkemburgo meo, viro præstantissimo, diutius tamen, nescio quo fato, quasi præpeditus in itinere, superioribus tamdem diebus ad nos, absoluta iam operis huius editione, peruenisset: cogitabam, equidē aliter, hoc tempore fieri non posse, quin illo tātū cultu, quem patrū auorumue memoria Christophorus ei Persona donasset, ornatus in lucem hominumq; conspectum iterato rediret. Tu vero & prudenter indicando, quam pleręque superioris illius saeculi, quo renasci primum omnis honesta liberalisq; doctrina cepit, Latinæ de Græcis factæ optimorum scriptorum interpretationes parum origini archetypisq; suis respondeāt; & amice pro coniunctione nostra monendo, ne, qui aliquid operę, te quoq; nonnihil opis adferente, recensendis ceteris impendissem, solum Agathiam intactum relinquerem: haud difficulter a tui studiosissimo, quod e re lectorū fore dictitabas, impetrasti; vt triduū hoc collationi librorum Agathiæ Latinorum cum Græcis tribuerem. ecquod autem heic operæ pretium fecerim, res ipsa declarabit. tum quidē consilium experiundo verum & idoneum fuisse cognoui, cuius qui fructum in hac multorum ab interprete prætermissorum restitutione percipient; non tam mihi, qui rem in aliud tempus dilaturus eram; quam tibi, qui auctor exactorque fueris, obligatos se fatebuntur.

AD LIBRVM AGAthiæ I.

PRimum illud pulcerrimum prooemij, fragmētum quo patriam, parentes, instituti sui rationes Agathias explicat, vti supra descriptum Agathię Suidęo subiecimus, quis nō in ipso repertum limine boni duxisset ominis loco? mihi quidem animū addidit, libentius vt tuo consilio parerem. Sed præcedunt & alia quædā in eodem illo prooemio notanda. Nam vbi philosophia ciuili non multo dicit inferiorem esse historiam, si quidem non etiam plus vtilitatis habeat; ea sequuntur in Agathia Latino, quæ corrupta plane sunt. Græcorum hæc est sententia. Philosophia quidem ciuilis (interpres ad historiā per errorem hęc retulit) instar grauis & alienæ ab omni adsentatione dominæ iubet atque præcipit, quibus inhærendum, quæ fugienda sint; & persuasioni coactionem quasi quamdam admiscet: historia vero plerumque illecebris vtendo, & ipsas præceptiones exemplorum varietate quasi cōdiendo, & orationis vi oculis subijciendo, vbi mortales maturis vsi cōsilijs & iusticia, laudem repererint, vbi vel diuersum a recto cōsilium, vel fortunam sequuti, fine suo frustrati sint; tacita quadam ratione paullatim *pag. 457. lin. 32.*

γ

virtutes animis inserit. Solet enim animis, quidquid gratum est, vltroque se offert, irrepere facilius & inhærescere.

458.8. Non multo post, facta mentione poematum suorum, & eorum, quæ ab aliis facta collegerat, ordineque distincta perscripserat; subijcit in eius studij defensioné ac laudem, ab interprete omissa: Et hæc igitur a me perfecta sunt, & alia plura exercitamenta, non illa quidem elaborata, quasi valde necessaria; ceteroqui tamen & suauia, nec delectationis experria. Sacra nimirum, diuinaque res poësis est, ex qua motum quemdam peculiaré animi quasi rapti sentiunt. (dixerit ille sapiens Aristonis filius) admodumque venusta pariũt, quot quot a Musis reapse occupantur, & hoc furore percelluntur. Mihi quidem his immorandum, nec vmquam ista iuuenilia, plenaque iucunditatis studia, quod me volente fieret, deserenda videbantur: sed inscriptionibus illis Delphicis obtemperandum, meaque mihi noscenda. Qua vero nostra ætate magna vndequaque terrarum bella moueri ex insperato contigit, & cetera. Quibus in verbis quum de Aristonis filio loquitur, Platonem intelligit, qui poëtis ἐνθουσιασμοὺς huiusmodi tribuit.

ibid.31. Eadem pagina, in epitome rerum a Procopio descriptarum; hæc ita verti debuerant: Secundum hæc bella Persica, quæ a Iustiniano principe contra Cabadem & Chosroem in Syria, & Armenia, Lazorumque finibus gesta sunt, de Procopij libris optime cognosces: itidemque Gelimum Vandilum, & vrbem Karthaginem, & Afrorum terram vniuersam, inde vsque a Bonifacio & Gizericho, factaque tum defectione, multis post annis a Iustiniano in ditionem redactam, & imperio Romano restitutam, deletisque Vandilis, & cetera. Quibus in verbis ante, quam manu scriptum Agathiam nanctus essem, male Pelasgorum mentionem fieri videbam; ideoque pro Pelasgis Abasgos non omnino citra rationem reponendos putabam. sed λαζῶν ὅρια rectius apud Agathiam Græcum legitur. γελίμων liber Græcus nominat, quem rectius γελίμερον scribemus. Latini Gilimerum vocant, Germani Vvilmerum, ex quibus crassius alij pronuntiantes Vvalamirum dicũt, vt Iornandes, alij Vvolmarum. Rex Vandilorum, Germanicæ nationis fuit. Interpres loci nomen ex inscitia fecit, qui & pro Carchedone Karthaginé scribere debuit.

In descriptione consuetudinum gentis Franciæ, locus hic ab interprete non intellectus, ita restituatur: Posteaquam mutuum in conspectum venerunt, ipsæ hominum copiæ mox depositis simultatibus ad concordiam redeunt, ducesque suos iure potius disceptare de controuersis rebus iubent. sin autem, solos duces inter se pugna decertare, ac in semetipsis periclitari: quod neque pium sit, neque consuetudini patriæ consentaneum, ob priuatas ipsorum inimicitias rempublicam vel detrimentum capere, vel euerti. 460.41.

Pater istorum quatuor fratrum, qui Francis imperarunt, nullum apud interpretem Latinum nomen habet. In Græco Agathia χλωδοαῖος adpellatur, qui nostris est Clodouæus. Ibidem Burgundiones in Græco Burguziones vocantur. Nec multo post, quum ait interpres, Francis impexos squallidosque capillos non fuisse, more Turcorum vel barbarorum: in Græco non βαρβάρων, sed ἀβάρων legitur. eius nationis frequens apud historicos, præsertim recentiores, est mentio. Deinde quum de titulis Iustinianeis agit, locus sic verti debuit; Non enim ferendum existimabat, quod Iustinianus princeps in titulis imperatorijs Francicus, & Alamanicus, & Gepedicus, & Longibardicus, alijsque talibus vocabulis celebraretur. 461.10.

Tau-

462.10. Tauros siluestres, quos Theodibertus venari consueuerit, describens Agathias, βουβάλους οἶμαι τόδε τὸ γένος καλοῦσιν, ait. hoc interpres omisit. paullo post, Childebertum Clotariumq; Theodebaldi coniunctissima (sic enim Persona reddidit) iuxta leges Romanas cognatione patruos fuisse dicit. Id Græce sic legitur: οἱ τοῦ παιδὸς μέγιστοι θεῖοι, ὡς ἂν οἱ ῥωμαίων εἴποιεν νόμοι. hoc est, pueri Theodebaldi patrui maximi, sicut leges Romanæ loquerentur. sed quum hãc seriem ponat Agathias,

Childebertus, Clotharius, Theodericus
|
Theodibertus
|
Theodibaldus

pace dicã ipsius, hos fuisse pueri patruos magnos, non maximos: quod ex iure nostro apertissime constat.

463.23. Qui dux Alamanorũ ab interprete Bultinus dicitur, rectius in exemplari Græco Butilinus vocatur, itaq; necessario scribendum versus infra recitati docebunt. versu sequente, ni mirum vigesimo & quarto, pro Theodibaldi reponendum ex Græco Theodiberti.

464.16. Anininem legimus, pro dæmone quodam Persico, qui rectius in Græco scribitur Arimanes. sic enim ex duobus principijs suis, bono & malo, posterius Persæ vocabant: idque deinceps Agathias ipse tradit, editionis nostræ pag. 492.

470.1. In commemoratione virtutũ Narsetis quędam male reddita, quędam omissa sic restitue: Erat nimirum Narses & prudens in primis, & rebus gerendis strenuus, seque ad incidentes casus accommodandi mirus artifex. Litterarum doctrina non admodum instructus erat, nec operam studijs eloquentiæ dederat; sed excellebat dexteritate naturæ, quæque secum ipse deliberasset, oratione satis explicare poterat: quamquam & castratus esset, & in aula delicatius educatus.

472.26. Quod vertit interpres, Et ad Neota opidum bellum transferre; ridiculum est. Græce quidem sic legitur: καὶ εἰς νέωτα τὸν πόλεμον μεταθέσθαι. hoc est, & in alterum proximum annum bellum differre. Non multo post, vbi Narses ingressus Rauennam legitur, quædam sunt omissa, quæ sic integre de Græcis exscripsimus: Narses Rauennam proficiscens, solos secum ministros ac satellites ducebat, & quotquot eius, quo fungebatur, magistratus erant adparitores; quorum archiua curæ scilicet erant commissa; quum vt alia recte atque ordine fierent, tum ne promiscue quibusuis ad ipsum pateret aditus. Hos in more Romanis est a cancellis, & operis in his faciundis, adpellare. Quibus ex verbis origo cancellariorum intelligitur.

Aligerni ad Francos verba sic vertenda erant: Frustra deinceps eos festinare, iamque peractis rebus venire, postquam & opibus vniuersis Romani potiti sint, & ipsis imperij Gothici insignibus; adeo quidem, vt si quis in posterum rex Gothorum declaratus fuerit, nihil sit habiturus, quo supra ceteros conspicuus & honoratus adpareat: sed militari sagulo dumtaxat, & habitu priuato vsurus. 473.28.
Paullo post, qui Vacarus Burnus genere dicitur ab interprete, Græco in exemplari vocatur οὐάκκαρος ὁ οὔαρνος τὸ γένος. vbi nota vocem hanc more Germanico sic pronuntiandam, vt syllabæ quatuor esse videantur. Est enim Germanicum nomen Vvaccarus, & vigilantem significat. Idem de voce οὔαρνος statuendum, quæ peculiaris erat genti cuidam secundum nobilitatem Gothicæ stirpis Amalorum illustri. Iornandes Vvarnos recte scripsit, vbi narrat ex hac gente ducem Achiulfum (hodie vocamus Eglolfum) a Theoderico rege victis Sueuis in Hispania datum.

AD LIBRVM II.

NOn procul ab initio libri secundi, vbi militum Alamanorum impia sacrilegia describit Agathias, locus ab interprete valde corruptus est, quem sic de Græcis exscripsimus: Alamanicæ vero copiæ, quarum esset in hac parte diuersa sententia, liberrime templa deripiebant & ornamentis spoliabant. quippe complures situlas sacras, & aspergilla prorsus aurea, multaque pocula, & canistra, & alia, quæcumque cærimonijs arcanis dicantur, quum abstulissent; ea pro suis vsurpabant. Nonnullis ne hæc quidem fecisse satis erat, sed & tecta sacrorum templorum deijciebant, & fundamenta subruebant.

476.45. Vbi dicit interpres, Francos in Aemyliam processisse; Græcus liber habet, ὄυτω τὲ ἰθὺ αἰμυλείας καὶ ἄλπεις κοτίας ἰλθόντες, id est, hoc modo recta in Aemyliam & Alpes Cotias profecti.

478.37. In aggonum, quæ Francia tela sunt, (Germani Haken vocant) descriptione addendum ex Græco, mutilus vt locus restituatur: Si clipeo telum impactum fuerit, ex eo mox pendulum hæret, & ita circumfertur, vt pars clipeo non infixa per solum trahatur. Is vero, qui telo potitus est, nec hastam extrahere potest, propter vncorum penetrationem; nec eamdem gladio resecare, quod adtingere lignum nequeat, obductum ferro. vnde ea est Francorum consuetudo, &c.

482.36. Epigramma Græcum, quod Agathias lapideam in tabulam (interpres vrnam reddidit) perscriptum, propter amnis Casilini (Agathias Casulinum scripsit) ripas positum fuisse tradit, huiusmodi est:

ῥεῖθρα κασουλίνου ποταμοῦ βεβαρημένα νεκροῖς
δέξατο τυρσηνῆς ἤιον© κροκάλη·
ἡνίκα Φραγγικὰ φῦλα κατέκτανεν Αὐσονὶς αἰχμὴ,
ὁππόσα δειλαίῳ πείθετο Βουτιλίνῳ.
ὄλβιον αὐτόθε χεῦμα, καὶ ἔσσεται ἀντὶ τροπαίου
αἵματι βαρβαρικῷ δηρὸν ἐρευθόμενον.

Id quoniam ipse versibus non reddidit, nobis ita visum est exprimere:

Amne Casulino, pondus graue, corpora vecta
suscepit Tusci litoris hinc sabulum:
tempore quo gens Ausonio fuit ense peremta
Francorum, misero sub duce Butilino.
Felix hinc fluuius. posthac erit vnda tropæi
hac vice, barbarico tincta cruore diu.

Sic lege pagina 483. ver. 2. cum exemplari Græco, vt omissam ab interprete voculam βαρβίτου non excludas: Pro vini vt amphora, vel barbito, scutum & cassidem darent.

Opidum Capsum vocat interpres, 484.4. quod Græcus Agathias Κάμψας scripsit. Ibidem Britonum nationem Hunnicam facit interpres, qui Græco in exemplari βίττορες sunt.

Clotharij regis mentio fit, quem 485.1. narratur in exemplari Græco filios habuisse quatuor, iam puberes, & audaces. Eum numerum non expressit interpres. Eadem pagina, a versu 23 locus integer erit, hoc modo si verba reddantur: Itaque tunc legum interpretes in vrbem vicinam Sidonem migrabant, quo scholæ transferebantur, donec esset instaurata Berytus. Ea minime deinceps talis fuit, qualis prius: adeo tamen priori non dissimilis, vt adgnosci nequeat, hanc illam esse Berytum pristinam. Sed ista vrbis instauratio, & scholarum in eam reductio, sequntura postmodum erat. Tum temporis & in illa magna Alexandria, Nilum ad fluuium sita, quamquam ea regione terra mouere non consuesset, succussionis sensus exstitit, minimus ille quidem, &c. Ibidem non multo post, pro Aegiocho Ioue in Græco legitur γαιήοχ©, cui verius opponitur ἐνοσίχθων.

De ciuitate Trallensi locus ita 486.37. verti debuit: Vrbs quidem Tralles, in ea regione, quæ nunc Asia vocatur, propter amnem Mæandrum sita, Pelasgorum quondam colonia fuit. &c. Versus autem de Chæremone, nec integre, nec probe redditi ab interprete, huiusmodi sunt: 487.12.

κλα-

κλασθεῖσαν πάτρας σεισμῷ ποτὲ, κάνταβριν ἐς γᾶν
χαιρήμων ἔπλα, πατρίδα ῥυσόμενος.
καίσαρι δ' εἱλιχθεὶς περὶ γούνασι, τὰν μεγάλαυχον
ὤρθωσε Τράλλιν, τάν ποτε κεκλιμέναν.
ἀνθ' ὧν συγγενέες οἱ τοῦτο βρέτας, ὄφρ' ἐπὶ βωμῷ,
οἷα δίκα κτίσαν, τάνδε φέροιτο χάριν.

Addamus & interpretationem, consimili carminis genere factam:

Pro patria euersa motu telluris, adiuit
Chæremon fines Cantabria terra tuos:
Cæsaris amplexus veneranda vbi genua, superbam
Trallim, quæ fuerat diruta, restituit.
Ergo a cognatis statua donatus, honorem
Aræ, verus vti conditor vrbis, habet.

Ibidem vltimo versu de Mermeroe quæ dicuntur, sic reddenda: Mermeroes autem dux Persarum, quod prius Archæopoli bis tentata reiectus fuisset, aliaque nõnulla gessisset, quę equidem prætermitto; (nam satis ab oratore Procopio, quæ gesta fuerũt hactenus, prodita sunt) tunc iterum (hinc enim initio sumto, cetera deinceps adiungenda veniunt) Muchirisim & Cotaisim opida petit. Paullo post Telesis castelli nomen rectius scribetur Telephis.

489.48. Pro Iudæis heic Iberi sunt reponendi, quum ait, iuxta Iudæos & Persas parasangam vno & viginti stadijs terminari. Idem gentis nomen versæ paginæ linea 26 librarijs a scriptoribus corruptum, vbi pro, Se in hibernã transtulit; legendum, se in Hiberiam transtulit.

491.38. Pro Nino filio repone Ninyam, tum ex Græci codicis auctoritate, tum ipsius historiæ. Nam Nini & Semiramidis filius fuit Ninyas. Et Nini patris Agathias ipse non multo post mentionem facit.

493.14. Vbi septem annis minus imperium tenuisse Macedonas ait, quam Persas; eius rei testem & auctorem citat his verbis: *πειστέον γὰρ κἀνταῦθα τῷ πολυΐστορι.* fides & heic habenda Polyhistori, quæ interpres omisit. Notat autem Alexandrum scriptorem historiarum, cognomento polyhistorem, cuius antea mentionem fecerat. Non multo post, ab istis verbis, Vnde eius posteri Arsacidæ dicti, corrupta pleraque sic restituenda: Annis autem LXX supra CC præterlapsis ab Arsace primo ad Artabanum regem vltimum, quo tempore Romanis rebus Alexander Mamææ filius præerat; Chosrois illius, qui nostra memoria vixit, familia regnare cepit: idque temporis is status, qui nunc apud Persas est, initium & originem primam habuit. Deinde pro Artaxerxe, qui sequitur, vbique scribendum Artaxares.

In narratione de Vranio complura vitiata sunt & mutila, quæ nimis prolixum fuerit omnia retexere. tantum adscribam verba plusculorum, quę vno loco desunt: nam postquam dixit Agathias, hunc hominem vt imperitum in litteris, ita in moribus & vita longe fuisse rudiorem, hæc sequi debebant: Quippe domos opulentorum ingressus, auideque cibis varijs se pascens, & frequenter cum promaconda colloquens, verbaque præ temulentia valde turpia & lasciua proferens, maximum risum excitabat: ita quidem, vt etiam colaphis cæderetur, & poculorum reliquijs ei facies aspergeretur, adeoque commune ludicrum & deliciæ conuiuarum esset, non minus, quam ridiculorum auctores & scurræ. 495.33.

Postquam de abstinentia Persarum in contrectandis rebus alienis narrauit Agathias, quæ philosophos illos paganos (in quibus Prisanius Lydus nominatur, qui Priscianus est) permouit, vt eo libentius relicto Christianorum imperio se in Persidem conferrent; sequuntur in Græco libro prætermissa quædam ab interprete, quorum hæc est sententia: His illi tamquam veris elati, quod præterea legibus eis interdictum esset, apud nos libere versari, veluti qui præsentem rerum statum nõ probarent; mox abeuntes, ad ista externa nihilque cum nostris commune habentia loca profecti sunt, veluti stic deinceps victuri. Primum ergo, 496.14.

quum magiſtratus & proceres admodum reperiſſent adrogantes, ſupraque modum inflatos: & exſecrabantur eos, & conuicijs inceſſebant. Deinde videbant multos effractarios & graſſatores partim apertos, partim clandeſtinos eſſe; nulloque non iniuſticiæ genere delinqui. Quippe potentes apud Perſas inferiores damnis adficiunt, magnaque inuicem crudelitate ac diritate ſe vexāt. quodque omnium maxime abſurdum eſt, cuiuis fas eſt innumeras prope ducere vxores, & nihilo minus ab expertibus matrimonij adulteria deſignantur. Iſtæc omnia permoleſte philoſophis illis accidebāt, ſeque ob diſceſſum migrationemq; factam culpabant. Quumque regem etiam adloquuti, ipe ſua falſi fuiſſent, homine ſane reperto, qui philoſophum ſe iactitaret, ſed nihil rei ſublimioris admitteret, ac ne opinione quidem cum eis iungeretur, alios quoſdam mores ſequendo, de quibus a nobis eſt dictum. quum denique foedam libidinum inſaniam ferre non poſſent: quam celerrime domum reuerſi ſunt, licet rex eos & complecteretur, & vti manerent, peteret.

23. Non multo poſt, vbi narrat eos barbaricis hoſpitijs valedixiſſe, memorabilia quędam ſubijcienda ſunt ex Agathia Græco, quæ interpres omiſit: Fructum tamen aliquem ex itinere ſuo perceperunt, in re ſane nō exigua, nec vili: ſed vnde factum eſt, vt vita eis reliqua pro animi lubitu quam iucundiſſime exigeretur. Nam quum eo tempore pax atq; fœdus inter Romanos & Perſas iniretur, hoc etiam inter alias pacis leges relatum fuit, vt iſti philoſophi ſuas ad ſedes atque domicilia reuerſi, libere deinceps arbitratu ſuo viuerent, nec vlla in re vel aliter ſentire, quam ipſis videretur, vel opinionem patritam mutare cogerentur. Non enim Choſroes intermittebat, quin hac etiam cōdicione tū coiret, tū rata pax eſſet.

Verba, quæ philoſophus in ſomnis pronūtiata dicitur audiſſe, cuiuſdam inſtar oraculi diſticho continentur huiuſmodi: Ibid.53.

μὴ θάψῃς τὸν ἄθαπτον. ἔα κυσὶ κῦρμα γενέσθαι
γῆ πάντων μήτηρ μητροφθόρον οὐ δέχετ' ἄνδρα.

In eo reddendo ſic luſimus:

Præda canum maneat. noli tumulare inhumatum.
Terra parens ſtupratorem haud vult ferre parentis.

AD LIBRVM III.

VBi narrat Colchos antea bona rei maritimæ ignoraſſe, ſubijcit interpres hæc verba: Vt apud quos non antea fuiſſet celebre aliquod fanum, quam ad ſe Argonautæ peruenniſſent. Id aliter reddendum fuit, in hanc ſententiam: Vt apud quos antea ne nomen quidem nauis auditum eſſet, quam ad eos Argo illa per ueniſſet. 500.9.

Nomen ducis Herulorum (quæ Germanica gens erat) ex Agathia Græco reſtituitur. Non enim Vlilagus ſcribendum, ſed Vligangus. noſtri ſono craſſiore Vvolfgangum vocant. 501.7.

Pauorem ſubitum dixit interpres, pro *πανικοῦ δείματος*. Terrores Panici prouerbio noti ſunt. Citharus autem fluuius non recte paullo poſt adpellari videtur. Græcus liber Catharum habet. 502.7.

Non recte nomen opidi ſcribitur Apſaruntha. Nam Apſarus eſt, vt Trapezus. Itaque dicetur Ruſticus Apſaruntem tranſmiſſus. Leuiuſculum hoc, ſed addetur aliud maioris momenti. Metriani ſtatim fit heic mentio, quem interpres tantum militem regium vocat. In Agathia Græco hæc verba leguntur: *εἷς δέ γε ἦν οὗτος τῶν ἀμφὶ τὰ βασίλεια δορυφόρων, οὓς δὴ σκρίβωνας ὀνομάζουσιν.* Paullo poſt pro Sotire præfecto reſtituendus 508.32.

dus Soterichus, idque nomen ita de inceps quoque retinendum.

509.16. Filius Soterichi tertius Eustrates est in Agathia Græco, non Estratius. Ibidem Misimiani perpetuo leguntur, pro Misianis.

510.25. Imperite Sabiros interpres ab Hunnis & heic, & deinceps quoque distinguit, quum in Agathia Græco dicantur stipendiarij milites ex istis Hunnis, qui Sabiri adpellentur. Pro Bamalch, Cupilses, Lager, restitue de Græco Balmach, Cutilzis, & Hiliger. Pro flumine Pigrito reponendum Tigrim arbitror, sicut & in Græco τίγρητος scribendum, non πίγρητος.

513.22. Non recte vertit, Darragetas vir quidam. quippe Græce dixerat Agathias, Δαβραγέζης ἄντης ἀνήρ. quo significatur, hunc Dabragezem fuisse Antam. De Antis, qua ex gente Iustinianus Antici titulum sumsit, & Procopius consulendus, & Ior nandes in primis. Sclauonicæ nimirum nationis hic Dabragezes fuit, quod ipsum quoque nomen indicat.

516.8. Pro ingenti morbo legendum, in genti nimbo. nam Græce νιφετὸν dixit. antequam Græcus Agathias nobis adlatus esset, diuinabam scriben dum turbini.

518.22. Post ista verba, Quam eodem se ipsi conferrent, hæc de libro Græco subijcienda sunt: Erat autem certamen inter eos de celeritate, quum futurum ignorarent, vt qui vicisset, primus mortem oppeteret.

AD LIBRVM IIII.

519.14. Lictores magistratibus adsuetos non recte reddidit interpres, qui Græce dicuntur οἱ τῶν μαστίγων ἐπιστάται. Post quæ verba sequuntur hæc omissa: ἅπαντες δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἀρχείων ἐτύγχανον ἀπολελεγμένοι. adde non recte versa: ἐπεφέροντο δὲ, οἷς τοῦτο ἀνεῖτο, δεσμούς τε σιδηροῦς περιαυχενίους, κλινοστρόφιά τε καὶ ποδοστράβας, καὶ ἄλλα ἄττα ὄργανα κολαστήρια.

Non multo post, illorum ver- 42.
borum loco, Vnde nil ambigam, Romanas has leges, immo & Atticissimas, vel adusque Caucasum prodisse: ista reponito, Propter has ergo caussas, vt arbitror, iudicium Romanum, immo potius maxime Atticum, sub Caucaso constitutum fuit. Atticum vero dicens, ad Areopagum respicit.

Pro eo, quod vertit interpres, 528.5.
Ne inexercitati manerent, dicere debuit; Ne duce carerent. id sæpius occurrit. Paullo post, pro his verbis interpretis, Lazorum præfectus alter militum erat, dux alter Colchici imperatoris familiarium agminum: hæc pleniora reponenda, Barazes turmæ præfectus, alter ordinum palatinorum in aula regis Lazorum dux erat. Ea dignitate præditum, Magistrum (officiorum) vocant. Nam id apud horum quoque locorum barbaros vsitatum est.

In narratione de seruato Ma- 529.4.
xentio, modus ipse, quo iam vulneratus hostium manus euasit, omissus est ab interprete. Sunt autem hæc Agathiæ verba: Posteaquam enim iaculo læsus fuerat, mox comites eo sublato celeriter discedebant antequam vniuersi hostes irruerent. qui quum accedentes impetum in eos facerent, tum vero ceteri Romani alio quodam itinere fugientes, & hostem persequentem ad se pellicientes, Maximino, quietius vt tutum ad locum deportaretur, spatium concesserunt. Interea Iustinus Germani filius suis &c. Ibidem pro Ehninzur scribendum El minzur.

Post illa verba, quibus Dacnam 530.47.
(sic enim pro Dagan scribe) Rustico

suffectum in munere suo scribit, hęc adijce: Vt singula, quæ gererentur, accurate nuntiaret, & milites egregie rem gerentes imperatorijs donis remunerare tur.

531.21. Quum interpres ait, Qui vero ad id erant delecti, Illum ducem (sic enim scribendum, non Ilium) in adscensum sectati, & hortati se mutuo, euadebant: non pauca prætermittit. integrorum hęc series. Illus ergo pręcedens, ceteris in adscensu dux erat, vt quem iam experientia cognitum haberet. Eum mox sequebatur Ziper, satelles Marcellini. post quem Leontius, satelles Dabragezis. cui proximus erat Theodorus Tzanorum tribunus. atque hoc modo deinceps omnes alij adscendebant, ordine se subsequentes.

532.25. Ibidem versu 43, postquam legeris hæc verba, Spiritum continerent silentio pressum, hæc adijce: Atque equidem horum virorum moderationem non possum nõ mirari, quod omnes velut ex cõposito, in momento temporis animaduerso, quid expediret fieri; firmiter in ordine substiterint, & apud sese cogitando conceperint, quæ occasio dici non permittebat.

532.25. Ad ista verba, E pręsidio prodeuntes, hæc adde: Sub ipsum crepusculum. Non multo post pro Surrano lege Suarunas. Histrum interpres facit, Agathias σκλάβον adpellat. non omnes autem Sclaui sunt Histri.

553.6. Pro mille quingentis Misianis occisis, Agathias Gręcus habet quinque millia.

ibid. 38. Non exiguum hoc loco fragmentum lectori dabimus, quod ad restituendum Agathiam plurimum conferet. Nam postquam dictum est, Iustinum copijs a Iustiniano fuisse præfectum, & ad Colchos remissum, vti res deinceps moderaretur; longa sequitur, & elegans, plenaque doctrinæ singularis in Græco libro narratio, quæ in Agathia Latino deest. Eius hæc est sententia. Erat in Iustini turba domestica quidam Ioannes nomine, oriundus ex Africa, primum obscurus & pauperrimus; adeo quidem, vt victus caussa mercenarias operas faceret, ac satellitis alterius pedisequus esset, molestiasque famulorum tolerare non recusaret. At non multo post, magnas ad opes & adrogantiam fuit elatus. quippe maximis vsus machinationibus, & varia mentis astutia progressus, Iustino paullo post innotescit. quumque pessimus esset, ac vaferrimus, & qui nullum iniustum nefariumue facinus lucri suscipere caussa recusaret: certam auri summam a duce petit, quam si impetraret; & ipsi pecuniam suppeditanti, quam sane diu vellet, & eiusdem famulis, mancipijs, comitibus, reliquis, adparitoribus, satellitibus commeatum se commode præbiturum repromittebat, vt omnes hi scilicet annonis necessarijs abundarent. quæ quidem ita se præstaturum policebatur, non solum vt aurum omne Iustiniano saluum esset, eique redderetur integrum, quasi faenori datum, quidquid ab eo Ioannes accepisset: verumetiam aliud accessionis insuper loco numeraretur. quod quum ab eo dictum esset, plerique pro inani iactantia & ænigmate ducebant. Iustinus, quem absurdo Africani hominis instituto succensere par erat, quod intelligeret, illum promisso satisfacere non posse, nisi & iniusticiam, & vim adhiberet, illicitisque negotiationibus omnes perderet, quibus cum versaturus esset; eas policitationes accipere, numeratoque secundum pacti leges auro, Ioanni, quidquid vellet, agendi potestatem facere. Tum ille ditionis Romanæ vicos obeundo, quotquot in itinere siti essent, sicubi boum nõ esset copia, coactis loci habitatorib. exercitui bobus istis opus esse cõcionabatur; ideoq; viginti talentis oblatis, tãti vendẽdos aiebat, nõ minoris quapropter accepto pretio, boues ei quam-

quamprimum abducere permitterent. Illis supplicantibus, vt eos sibi relinqueret, sacramentoque confirmantibus, ne ad arandi quidem vsum satis multos sibi boues esse grauiter admodum homo exsecrabilis refragabatur, indignumque facinus clamitabat, si duci nec coemendi cõmeatus facultas esset. tamdiu denique indignabundus vrgebat, donec illi distractis rebus sibi carissimis, quantoque fieri posset, auro corraso, redimias homini nefario pro rebus imperatis exsoluerent. Rursus hinc abiens, alioque se conferens, vbi camelorum forte, vel mulorum ne nomen quidem auditum esset, horum se caussa venire clamabat, similibusque verbis vsus, aurum denuo monstrabat, & aliquid iterum adeptus discedebat. In hunc modum vbique circumuagando, quæ non aderant, quærens; & nec vendens vmquam aliquid, nec emens, nec alio quo modo contrahens; pecuniã colligebat, & ab ijs, qui nihil debebant, exigebat. quo fiebat, vt celerrime per has accessiones pristina summa conduplicaretur. Postquam ad Colchos peruenisset, eadem factitabat, & præterea nauibus onerarijs haud scio qua ratione comparatis, natos in ea regione fructus constantissime colligebat, multaq; vilissimo pretio redimens, ad extraneos exportabat, ac distrahebat. itaque ceu fieri consentaneum erat, ea penuria commeatus existebat in exercitu; vt ipsa etiam gramina venderentur. At impurus iste negotiator & dardanarius lucra maxima faciebat. itaque de his cogendæ pecuniæ rationibus constitutam Iustino pecuniam soluebat, nihilo minus annonas suppeditans, & auro priori aliquid adijciens. Ille vero, quamuis haud ignoraret, quæ agerentur, spoliatis ad eum sæpe venientibus, & cum lamentis ad eius se pedes abijcientibus malorumque leuationem flagitantibus; tamen & querelis & lacrumis illis flocci factis, ex iniurijs huiusmodi per summam licentiam victitabat, eademque via sine sumtu suo suauiter epulabatur, & præterea crumenam suam magis magisque replebat. Sed omnino deinceps poenas ingentes luiturus erat. Nam quamuis infinitos secundum hæc labores exanclauit, & maximam adeptus est gloriam, barbarorum incursionibus ad Istrum flumen repressis: nihilo tamen magis hinc vindicta numinis placabatur, nec ista per hæc tegebantur; sed suo loco quasi quiescentia manebant, & nequaquam interitura suum ad tempus vsque perscripta reseruabantur. Non enim simul, atque delinquimus, etiam poenas luere solemus: sed interiecto plerumque temporis aliquo spatio, quumque fortassis admissorum obliti sumus. Ac molestiam quidem continuo percipimus ex rebus aduersis, quasi quę præter expectationem, & immerito nobis accidant; & inuidias hominum odiaque incusamus, velut ex ijs haud æqua perpessi: sed numen illud, quod & continet nos, & gubernat, quid cuique conueniat ac debeatur, nouit; & quo vult modo peccata longe prius admissa punit & inuestigat. Iustino quidem quæ deinceps acciderint, & quo pacto tam vita, quam felicitas eius extincta prorsus inexspectatum exitum habuerit: singillatim & accurate a nobis exponetur, quum ordine viaque progressa oratio, continua serie ad illud tẽpus ambitu quasi quodam delata fuerit. Nunc ad priora mihi redeundum, & ijs, quæ post ea sequuntur, manus ad mouendæ.

Hæc verba interpretis, Vt genitalia ipsa inuerterentur; Græcis haudquaquam respondent, quorum ea sententia est, vt dicant, membrorum quoque formas in cute Nachoraganis inuersa potuisse conspici. Pagina versa Nonni Panopolitani duos versus ex Dionysiacis, quorum editionẽ Sãbuco nostro debemus, si Latinos cum Græcis collatos desideras, hos accipe. 533.48.

ἐξότε Μαρσύαο θεημάχου αὐλὸν ἐλέγξας,
δέρμα ἐπῃώρησε φυτῷ, κολπούμενον αὔραις.
Marſyæ vt victi, diuo certare volentis,
Diſtentam vento ſuſpendit ab arbore pellem.

535.13. Pro Seganis liber Græcus habet Segeſtanos, & pro Miſdate ſcribendum Hormiſdatem docet.

536.38. Pro his verbis interpretis, ſiue quia parceret puero, communibusue liberis procreandis & legibus; iſta reponito: ſiue reuera fauore pueri, & communis in adoptione iuris. Paullo poſt, Vararanes mortuus alterum ex filijs habuiſſe ſucceſſorē dicitur. Eum liber Græcus Iſdigerdem nominatim vocat. Hinc Neptalitarum mētio, qui rectiſſime in Agathia Græco Nephthalitæ ſcribuntur, hinc & Procopius, qui Euthalitas habet, & alij caſtigandi. Deinde ſequenti pagina pro Valens reponendus Valas triſyllabum, qui & Procopio corrupte Blaſes eſt.

AD LIBRVM V.

542.52. PVlcherrimam ſententiam nobis hoc loco prætermiſit interpres, quam ſane memoria dignam adſcribere non pigebit. Poſtquam enim dixit Agathias, ſi ponendum ſit, verā eſſe Platonicam ſententiam; feliciorem omnino putandum illū, qui terræmotu extinctus ſit, quam qui ſaluus euaſerit; hęc deinde ſubijcit: Sed iſtam opinionem animis hominum inhærere defixam maxime permittendum eſt. Nam fortaſſis improbi quidam metu ſaltem, ne male pereant, ad potiora ſe conuerterint. Hoc quidem perſpicuum eſt, quod neq; ſi diu quis ſuperſtes ſit, & arbitratu ſuo fortuna proſpera vtatur, ad iuſticiæ documentum hoc ſufficiat; neque vel crudeliſſima mors argumento ſit, hominem magis improbum fuiſſe: ſed quod explorationem ac remunerationem vitæ heic actæ veriſſimam, quæcumque tamdem ea ſit, in alteram traducti vitam percepturi ſimus. qua de re ſentiat quiſque, vt lubet. &c.

Eleganter improborum hominum 543.32.
magnis in terroribus mores deſcribens Agathias; Poſteaquam, ait, ſubleuari parumper diſcrimē eſt viſum, confeſtim ad priſtinam rediere plerique conſuetudinem. Hinc grauiſſimum verbum ſubijcit, planeque philoſophicum, quod in edita conuerſione deſideratur. Adpelletur autem, inquit, talis impetus animi, non iuſticia reapſe, nec ſtabilis & viua pietas, quæ per rectam opinionem, & motum conſtantiſſimum animo conſueuit imprimi: ſed molitio quędam perturbata, quaſique lubrica maxime negotiatio, quæ tantum eo tendit, vt quod præſens eſt malum, euitetur ac remoueatur.

De Hunnis hæc Agathiæ verior 547.2.
eſt, magisque Græcis accommodata verbis ſententia: Hunnorum natio quondam Mæotidi paludi ſubſolanum ad ventum habitabat, & magis, quam Tanais fluuius, ad ſeptentriones pertinebat; ſicut & ceteræ gentes barbaræ, quotquot intra mōtem Imaum per Aſiam ſedes ſuas habebant. Hi autem omnes, communiter quidem Scythæ atque Hunni adpellabantur; ſingillatim veto ſecundum genera ſua, partim Cotriguri, partim Vtiguri, (Iornandes Vnniguros dicere videtur, Agathias alibi Onoguros) partim Vltizuri, partim Burgundi. &c.

Celeberrima, inquit; Seſtus ciuitas eſt, nec alia (vt puto) de cauſſa, niſi ex illo heroum coetu, Leandrique amore & morte. Græco id in Agathia ſic legitur, ἐπὶ τῷ λύχνῳ τῆς ἡροῦς ἐκείνης, τῆς σηστίδος. hoc eſt, niſi de lucerna Heronis illius Seſtidis, aut oriundæ ex vrbe Seſto. Paullo ante, Aphrodiſiadi quoque Seſtum interpres ſubijcit, ſed ibi Græcus liber Theſcum habet.

Quum dicit interpres, In forum- 549.44.
que ex portarum violento impulſu crepitus ingens iam edebatur: non intellexit Agathiam, qui hoc dicere voluit: Magnusque ſtrepitus & tumultus, in rerum venalium foris excitaba-

citabatur, ſicubi oſtia vi maiore pulſarentur. Paullo poſt de nudatis imperatoris ipſius iuſſu tẽporis legens, quæ ſequũtur, ita vertito: Extra vrbẽ ſita Europæis in partibus, & litorali regione, quæ a Blachernis, (ita nuncupato loco) & a Cornu incipiẽs, & ad Euxinum vſq; pontum porrecta, cum ipſo Boſporo deſinit. Quibus in verbis Ceras ſiue cornu, promontorij nomẽ eſt, de quo Zoſimus noſter in II lib. hiſt.

550.7. Chiſea porta Græco in exemplari eſt χρυσῆ πύλη, porta aurea. Primores vertit λοχαγούς, qui turmarum præfecti ſunt: quos autem præfectos reddit, Græci ταξιάρχους vocant, hoc eſt, tribunos. Atque hoc loco non pauca de ſcholaribus deſunt, quæ ſane pro miſſo noſtro ſatisfacientes, huc adſcribamus: In muro, inquit, Syceno & aurea porta turmarũ præfecti quidam, & tribuni, & grauis armaturæ milites complures ſtabant velut alacriter hoſtes propulſaturi, ſicubi accederent. Erant autem hi reapſe ad pugnam non idonei, nec vel mediocriter in his exercitati: ſed ijs ex ordinibus, qui vt dies noctesque degant in aula, deſtinati ſunt, & ſcholares adpellantur. Hi vero vocantur illi quidem milites, & numerorum libellis inſcripti ſunt: ſed plerique moribus vrbanis viuunt, veſtituq; lauto vtuntur, dumtaxat (vt equidem arbitror) ad imperatorium faſtum, & in proceſſibus magnificentiæ cauſſa reperti. Ac olim quidem non fas erat in horum numerum alios referri, quam qui peragendis manu bellicis facinoribus eſſent exercitati; eaque de cauſa nec pecuniam offerebant, vt militares in ordines reciperẽtur: ſed gratuito prorſus, & abſque detrimento rerum ſuarum hoc honore potiebãtur, veluti qui eo digni ob exhauſta prius certamina declarati fuiſſent. Primus autem Iſaurus ille Zeno, poſt recuperatum imperium, multos ſuæ nationis in hos ordines retuliſſe videtur, qui nequaquam in congreſſibus egregia facinora deſignaſſent, aut omnino rei militaris periti fuiſſent; ſed alias ob cauſſas ei noti ac familiares. Quumque deinde permiſſum ac receptum eſſet, vt non tãtum pro laboribus & certaminibus obitis, declarataque in proelijs virtute, veluti quodam cõpenſationis & eximij decoris modo dignos allegi liceret; verumetiam bellorum plane rudes eadem conſequi, non dignitatis, ſed fauoris & gratiæ ratione habita: hoc ergo ſemel conceſſo, tum deinde non abs re ceptum & ope munerum vti, quæ ceteris omnib. eſſe præſentior ſane videtur. quo factum eſt, vt poſtea res in negotiationem quãdam commutata ſit, nec aliter aut prius hiſce numeris adſcriberentur, qui vellent, quam auri ſummam aliquã numeraſſent. qua perſoluta, citra explorationem aliam inſcribuntur, ceterisque militibus adnumerantur; licet omnino bellicorum facinorum imperiti ſint. Hoc modo delectu iudicioque abolito, non abs re vſuuenit, vt minime labores ſuſcipere cogantur; veluti qui promercalem hũc honorem conſequuti ſint, & otium ignauiamque maximo pretio redemerint. Tales igitur viri, propter educatorum in bellis penuriã, ſtationes in muris habentes, excubare videbãtur. Et hæc quidem hactenus. Satis enim præſtitum, in hoc quidem tempore, putabimus; ſi, quum noua potiri toga non potuerit Agathias: interpola tamen emtores haud inſcite fateantur ornatum.

LECTORI S.

Qui iucundam tibi lectionem Zosimi esse vis, prius hæc menda tollas, censeo : quorum alioqui fortasse quædam cupiditatem in progrediendo tuam remorari possent. Vale.

pag. 1. vers. 16. pro transierunt lege transiecerunt. 12.2. pro dedisset, dedidisset. 16.19. pro eis, eius. 20. 2. pro collatis, collocatis. 23. 26. pro Ita, Itala. 25. 21. pro extra, exta. 29. 34. pro porrectis, lege proretis. 32. 3: vsque ad Veneris. ibid. vlt. pro acceptis, exceptis. 34. 33. atque hæc tum de verbis oraculi, tum de rerum. 35. 11. pro iuuenibus, iuuenilis. 40. 28. manibusque suis. 41. 5. pro cuperentur, cuderentur. 42. 26. pro peccari, precari. 49. 11. promouerit, lege promeruerit. ibid. 33. dedidissent. 16. 44. Dacira. 56. 25. pro comperta, conferta. ibid. 31. pro Ac, At. 60. 23. pro concitata, concitare. 63. 1. dele vocem id. 65. 15. profectus, præfectus. 70. 18. milites ea non neglexissent. vers. seq. dele non. 75. 29. præferrent, perferrent. 88. 2. præmoleste, permoleste. 90. 11. adulatione, adulationis. 98. 27. & in eadem. 103. 37. sciant eam. 109. 25. locoque suo. 110. 16. perscripta.

In præfatione.

α 2. facie secunda, lin. 24. pro collocatis, lege, collatis.

In Apologia.

β 2. fac. 2. lin. 2. pro magnificarum, magicarum. β. 4. lin. 14. Castitatis vero laudem.

Omnia correcta sunt meu manu, D. D[illegible]

ZOSIMI COMITIS, ET EXADVOCATI FISCI,

HISTORIAE NOVAE LIBER PRIMVS.

POLYBIVS ille Megalopolitanus res sui temporis indicatione dignas memoriæ proditurus, rectè se facturum existimauit, si per ipsas res gestas ostenderet, Romanos post vrbem conditam sexcentis annis, bella cum finitimis gerendo, magnum imperium sibi non parasse. Verùm vbi parte quadam Italiæ potiti essent, eaque post Hannibalis in illam transitum, & cladem Cannēsem excidissent, ac moenibus ipsis hostes imminentes conspicerent: tantam ad fortunæ magnitudinem euecti sunt, vix vt totis quinquaginta & tribus annis, non Italiam modo, sed vniuersam quoque Africam adquisiuerint, & Hispanos in ditionem acceperint. quumq; maiora peterent, sinum Ionium transierunt, Græcos superarunt, imperio Macedonas abdicarunt, regem illorum denique viuum in potestatem redactum Romam abduxerunt. Quarum sane rerum caussam nemo ad vires humanas retulerit, sed potius ad necessitatem fatalem, vel siderum motuum reuolutiones, vel ipsius Dei voluntatem, fauentem ijs, quæ quum iusta caussa subest, pro viribus suscipiuntur. Hęc enim quum seriem quamdam futuris statuant efficientem, vt ita euenire videantur; opinionē rectè res existimantibus indūt, diuina quadam prouidentia rerum humanarum administrationem sic descriptam esse, vt fertili quadam animorum veluti segete prouenièete, vigeant; eorundem inualescente sterilitate, ad illam faciem vergant, quæ modo conspicitur. Erit autem id, quod dico, rebus ipsis declarandum. Post expeditionem Troianam ad pugnam vsque Marathoniam, nihil prædicatione dignum Græci gessisse vel aduersus seipsos, vel alium quemquam videntur. At quum Darius eos opera præfectorum infinitis cum copijs inuasisset, octies mille Athenienses diuino quodam impetu animati, & armis cuiq; obuijs instructi, cursu contenderunt in hostem, tantaq; victoria potiti sunt; vt nonaginta millibus interfectis, regione sua reliquos expellerent. Hæc pugna Græcorum res illustriores reddidit. Quum vero post Darij mortem Xerxes multo maioribus copijs instructus, vniuersam Græcis inuexisset Asiam, & nauibus mare, terram peditibus compleset; quandoquidē ex Asia transeundum erat in Europam, quasi si non ipsa sufficerent ad excipiendum exercitum elementa, nisi suos inuicem vsus sibi præriperent: Hellespontus iungebatur, vt per eum pedites iter facerent; & Athos perfodiebatur, vt cum mari naues exciperet. Interim territa vel ipsa rei fama Græcia, tamen quantum poterat, semet armabat. Quumq; proelio nauali ad Artemisium, & iterum ad Salaminem pugnatum esset; tanto splendidiore potita est victoria, quam prior illa fuerat; vt Xerxes cupide seruatus fuga sibi consuleret, maxima parte copiarum amissa; reliqui funditus ad Plateas interfecti, magnam Græcis gloriam relinquerent, qua & incolentibus Asiam Græcis libertatem restituerunt, & insulis propemodum vniuersis potiti sunt. Enimuero si perpetuo coniuncti fuissent, ac præsente fortuna contenti; nec Athenienses ac Lacedæmonij discessionem a se inuicem fecissent, contendentes inter se, vtri Græcorum duces forent: nūquam alios dominos Gręcia fuisset experta.

Polybij de incremeto impe. ij Romani sententia.

jece

† Persen.

† Ineptè & malignè, ut gloriae Romanorum detraheret, ut alii fere Graeci scriptores.

Excellentes virtute animi constituūt imperia, degeneres euertunt.

Incrementa fortunæ Græcorū.

Rerumpublica-rum in Græcia ruinæ. Sed quum bellum Peloponnesiacum vires Græcorum deminuisset, opidaq; redegisset ad egestatem: apertæ sunt fores Philippo regnũ, quod nulli vicinorum par viribus, per successionẽ adeptus erat, artibus quibusdã & astutis cõsilijs amplificandi. Nã pecunijs suas & sociorũ, quotquot se cũ eo cõiungebant, copias demulcens, eoq; modo magnus ex paruo factus; cũ Atheniẽsib. ad Chæroneã manus conseruit. Post hanc victoriã quũ in omnes se mansuetũ mitemq; præbuisset, iam regnũ Persicũ adgredi cogitabat, & idoneis ad eã rẽ coactis copijs, in ipso apparatu vitã reliquit. *Alexandri regnum.* Alexãder inito regno, statimq; rebus in Græcia cõstitutis, tertio post, quã imperare cepisset anno; sat magno cũ exercitu in Asiã transiecit. quũq; satrapas obiectos sibi nullo negotio vicisset, ipsummet Dariũ petebat, qui cũ exercitu innumerabili ad Issum sita loca præceperat. Ibi conserta cũ Persis manu, & excitato fidem omnẽ superãte tropæo; Dariũ terga dare coëgit: ipse Phœnicẽ Syriamq; Palæstinam versus itinere directo cõtendit. Ad Tyrũ quidem Gazamq; gesta, licet ex ijs cognoscere, quæ rerum ab Alexandro gestarum scriptores memoriæ prodiderunt. Progressus autem in Aegyptum, quũ Ammoni supplicasset, & ad condendam Alexandriã necessaria præclare cõstituisset: reuersus est, vt reliquias belli Persici conficeret. quumq; reperisset omnes amico in se animo, ad Mesopotamiam transijt; & intellecto, Darium multo maiori exercitu instructũ esse, cum ijs, quas tum secum habebat, copijs profectus, initoq; ad Arbelam aduersus eum proelio, vsque adeo superior exstitit; vt omnes propemodum ad internicionem deleret, ac Dario fuga cum paucis elapso, Persarum imperium euerteret. Inde vbi Darium necasset Besus, & Alexander post res apud Indos gestas Babylonẽ reuersus, vitã cum morte cõmutasset: tum vero in satrapias diuiso Macedonũ imperio, cõtinuisq; bellis intestinis deminuto, fortuna Romanis Europæ reliquias subdidit. *Romanorum imperium.* qui transmissis in Asiam copijs, & gestis aduersus Ponti reges, & Antiochũ, & Aegypti tandẽ principes bellis; quã quidẽ diu Senatus auctoritas viguit, semper imperio singulos in annos aliquid adijciebant, consulib. inuicẽ se fortibus factis superare contẽdentib. At vbi bella ciuilia Sullæ ac Marij, posteaq; Iulij Cæsaris & Pompeij Magni, rempublicam eis perdidissent: *Octauiani solius dominatus.* optimatũ imperio relicto, dictatorẽ Octauianum deligebant, & administratione tota ipsius arbitrio permissa, nõ animaduertebant, aleam se de vniuersorum hominũ spebus iecisse; vniusq; viri libidini ac potestati periculum tanti imperij credidisse. *Quæ in vnius dominatu pericula & incommoda.* Nã siue recte ac iuste cũ imperio præesse mallet, non suffecturus erat ad satisfaciendum omnibus ex officio, longissimo forte spatio remotis, quibus expedite succurrere nõ posset; nec ad inueniendum tot magistratus, quos iudicio de se facto nõ responderc puderet; nec alioquin ad congruendũ tot morũ diuersitatibus: siue fines regni violans, ad tyrãnidem deflexisset officia magistratuũ conturbans, delicta negligens, pecunia venale ius habẽs, subditos seruorũ loco ducens, quales ex imperatorib. cõplures, vel pleriq; potius omnes, paucis exceptis, fuere; tũ scilicet necessario cõsequuturũ erat, vt bruta potestas eius, qui rerũ potiretur, calamitas publica foret. Nam ad sentatores a tali munerib. & honorib. adfecti, maximos ad magistratus cõscendunt; & modesti atq; placidi, qui vitã istorũ vitæ consimilẽ nõ amãt, haud abs re moleste ferũt, ijsdẽ se nõ frui. quo fit, vt opida seditionib. ac turbis cõpleãtur, & ciuilia militariaq; munera magistratibus lucri auidis concessa, quum togatam uitam hominibus paullo elegantioribus insuauem acerbamque reddant, tum militum in bellis alacritatem labefactent. quæ quidem sic esse comparata, ipsamet euentorum experientia perspicue docuit; & ea, quæ sub imperio statim Octauiani acciderunt. *Pantomimorũ origo.* Nam & Pantomimorum saltatio, prius incognita, temporibus ijs in vsu esse cepit, Pylade ac Bathyllo primis eius auctoribus: & præterea

quædam

quædã alia, quæ multis huc vsq; malis caussam prębuerunt. Sed tamẽ Octauiano imperium moderate gerere viso, pręsertim ex quo Athenodori Stoici cõsilijs paruit. Tiberius, qui ab eo succesſionẽ in imperio cõsequutus fuerat quũ extremã ad crudelitatẽ deflexiſſet, ac ſubditis viſus eſſet intolerabilis; eiectus, & in inſula quadã abditus, viuendi finẽ fecit. Caius autem Caligula cunctis hunc flagitijs ſuperans, interfectus eſt; Chærea tali facinore rempublicam a tyrannide peracerba vindicante. Poſt vbi Claudius res ſuas eunuchis libertinis permiſiſſet, ac foede vita deceſſiſſet: Nero cũ alijs, eũ ſequutis, ad rerũ illud faſtigium peruenit. de quib. equidem nihil omnino commemorandũ arbitratus ſum, ne memoria diſſolutorũ & monſtroſorum facinorũ, ab eis perpetratorũ, exſtet. Veſpaſianus & Titus eius filius, quũ imperiũ moderatius adminiſtraſſent; Domitianus crudelitate, luxuria, & auaritia cũctis ſuperior, republica per totos quindecim annos deuaſtata; trucidatus a Stephano liberto, poenas improbitatis luere viſus eſt. Ab hoc tẽpore viri boni principatũ adepti, Nerua, Traianus, & poſt eũ Adrianus, & Antoninus pius, & par illud fratrũ, Verus atq; Lucius; multa vitiata correxerunt, neq; tantũ ea, quæ ſuperioris memoriæ principes amiſerant, recuperarunt: ſed etiam non poſſeſſa prius quædã adiecerunt. Cõmodo autem, Marci filio, regnum conſequuto, nec tyrannidi tãtum, ſed & prodigioſis flagitijs dedito, poſteaq; necato a Marcia concubina, quæ virilẽ animum ſumſerat; ſucceſſor in imperio Pertinax datus eſt. At quum prætoriani milites huius in exercitatione diſciplinaq; militari ſeueritatem non ferrent, hominemq; præter officiũ occidiſſent: parum abfuit a rerum conturbatione Roma, dum pętorij cuſtodię deſtinati milites vnius rerum domini conſtituendi poteſtatẽ ad ſe raperent, idq; iudicium Senatui per vim extorquerent. Quumq; ceu venale proſcriptum eſſet imperium, Didius Iulianus vxoris inſtinctu elatus, ſtoliditate potius, quam ſapiente conſilio, data pecunia regnum mercatur; eiuſmodi ſpectaculum cunctis exhibens, quale nunquam prius conſpexerant. Nã ad pętorium deducebatur, nec Senatu præeunte, nec alio legitimo ſatellitio: ſed ijs dumtaxat militibus, qui eum hoc in honore conſtituerant, per vim palatium illi cum omni eius penu tradentibus. Sed hic pariter & adpellatus, & ab ijſdem ſublatus e medio, qui eum huc prouexerant; non ſecus, atq; viſa ſomniorum, perpuſillo tempore ſuperſtes fuit. Senatu vero ad deliberationem, cui tradendum eſſet imperium, rurſus adhibito; Seuerus imperator deſignatus fuit. At quum idem imperium Albinus atque Niger inuaſiſſent, orta ſunt inter eos bella ciuilia non exigua; diſſidentibus a ſe inuicem ciuitatibus, quarum illæ ad huius, ad illius aliæ partes tranſibant. quumque non parua perturbatio per orientem & Aegyptum concitata foret, ac Byzantij, qui Nigri cauſſam fouebant, eumque ſuſceperant, extremum periculum adijſſent: interfecto Nigro, Seueri pars victrix exſtitit, & poſt eum Albino quoque tam imperio, quam vita functo, ſolum ad Seuerum principatus redijt. Quapropter ad eorum, quæ diſſolute geſta fuerant, emendationem ſe conuertit; & ante omnia, de militibus, qui Pertinacem necauerant, & Iuliano tradiderant imperium, acerba ſupplicia ſumſit. Deinde re militari nauiter conſtituta, Perſas adgreſſus, vno impetu Cteſiphontem, Babylonemque cepit; Arabes ab vſu tentoriorum Scenitas dictos, percurrit; Arabiam vniuerſam in poteſtatẽ redegit; aliaque complura fortiter geſſit. Et erat erga delinquentes inexorabilis, eorumque bona, qui flagitiorũ rei peragebantur, publicabat. Quũq; multas vrbes ſumtuoſis admodum ædificijs ornaſſet, & Antoninum filium deſignaſſet imperatorem; moriturus, ipſi Getæque alteri filio, imperij heredibus inſtitutis, tutorem Papinianum reliquit, virum iuſtiſſimum, & qui tum cognitione, quam expoſitione legum omnes ante pariter & poſt ſe Roma-

Tiberius. *C. Caligula.* *Claudius.* *Nero.* *Veſpaſianus, & filij.* *Aliquot imperatores boni.* *Commodus.* *Pertinax.* *Didius Iulianus* *Seuerus.* *Antoninus Seueri f. cum fratre Geta.* *Papinianus imp. tutor.*

Quod refertur etiam a Iuliano in Caesaribus.

Suet. Vesp. c. 1.

nos iuriſconſultos ſuperauit. Hũc præfecti prætorio munere fungentẽ, ſuſpectũ Antoninus habebat, alia nulla de cauſſa, quã quod Papinianus animaduertens eũ infeſto erga Getam fratrẽ animo eſſe, quo illi minus inſidiaretur, pro viribus impediret. Hoc igitur impedimentũ e medio remouere volens, Papiniano per milites necẽ ſtruit; ſpatiumq; nactus fratrem interficit, quũ ne quidem mater adcurrentẽ ad ſe potuiſſet eripere. Poſtquã & Antoninus fratricidij poenas interiecto non magno ſpatio dedit, ne cognito quidẽ vmquam ipſius percuſſore; Macrinum præfectũ prætorio milites, qui ad vrbẽ erant, imperatorẽ dicunt: qui per orientem, adoleſcẽtulum quemdã Emiſenũ, qui genere matri Antonini cõiunctus eſſet. Vtroq; exercitu renũtiationẽ ſuã tuẽte, ciuile diſcidium exſtitit; Emiſeni quidem Antonini copijs Romã eum deducẽtibus, Macrini vero militibus extra Italiã profectis. Vbi manus ad Antiochiam Syriæ cõſeruiſſent, victus ab omni parte Macrinus, caſtris fuga deſertis, ad interiectum Byzantio & Chalcedoni fretum capitur, & vulneribus confectus extinguitur. Quum Antoninus victoria potitus de ijs, qui Macrini partes ſequuti fuerãt, velut hoſtibus, poenas ſumſiſſet; & ceteroqui turpiter ac flagitioſe viueret, magis & circulatoribus deditus: non ferentes Romani effrenem hominis luxum atque libidinem, eo interemto, & cadauere in fruſta diſcerpto, Alexandrum imperatorem deſignarunt, itidem ex familia Seueri prognatum. Hic quũ & iuuenis adhuc eſſet, & egregia indole præditus; fecit, vt omnes de imperio ſpes bonas conciperent, præfectis prętorio cõſtitutis Flauiano & Chreſto; viris nec rei militaris imperitis, & ad res togatas præclare gerẽdas idoneis. Verũ vbi Mamæa mater imperatoris, Vlpianũ eis inſpectorẽ præfecit, quaſi conſortẽ officij; ꝗ & iuriſconſultus eſſet præſtãtiſſimus, & recte rebus vti præſentibus, ac futura proſpicere ſollerter poſſet: offenſi milites, mortẽ homini clandeſtinã moliuntur. Id quũ animaduertiſſet Mamæa, ſtatimq; conatus illius præcipiẽdi cauſſa, horũ conſiliorũ auctores e medio ſuſtuliſſet: ſoli Vlpiano præfectorũ prætorio munus cõmittitur. Sed ꝗ exercitib. in ſuſpicionem veniſſet, (quib. ſane de cauſſis, equidẽ accurate dicere nõ habeo: quando de ipſius volũtate diuerſa litteris prodita ſunt) ſeditione mota trucidatur, quũ ne ipſe quidẽ imperator opẽ ei ferre poſſet. Secũdũ hæc paullatim milites a priſtina in Alexandrũ beneuolentia recedẽtes, ad obeũda ipſius impia ſegnes ſe prębebãt, & veriti ne quid ob ignauiã eis accideret, ſeditiones cõcitabant; cõcurſuq; facto, quemdã Antoninũ ad imperiũ euehebãt. Sed quũ is molem imperij nõ ſuſtinens, fuga ſe hominũ ex oculis ſubduxiſſet, & Vranius quidã ex ſeruili genere deſignatus, cõfeſtim vna cum purpura deductus ad Alexandrũ fuiſſet; conceptũ quidẽ aduerſus imperatorẽ odiũ adaugebatur, verũ ipſe de circumſtantib. vndiq; periculis hęſitans, tã corpore mutatus erat, quã inditis a natura virib. & cõſilijs animi: adeo quidẽ, vt eũ auaricię morbus inuaderet, totusq; colligẽdis pecunijs incũbens, apud matrẽ eas reconderet. Rebus ipſius in hũc modum nõ optime adfectis, qui erãt in Pannonia Myſiaq; exercitus, alienis iampridẽ in eũ animis, nũc magis ad defectionẽ proritabantur: ideoq; ad ſtudiũ rerum nouarũ cõuerſi, Maximinũ ad imperiũ efferunt, id tẽporis turmæ Pannonicæ ducẽ. Is omnib. copijs ſuis coactis, in Italiã profectus eſt; arbitratus ſe facilius imperatorẽ adhuc imparatũ adgreſſurum. Alexander aũt apud ſitas ad Rhenum gentes cõmorabatur, ibiq; cõperto, res nouas motas eſſe; Romã cõtinuis itinerib. contendebat. Quumq; tã militibus, quã ipſi Maximino veniã polliceretur, ſi a coeptis deſiſterẽt: poſteaquã dicto parentes efficere nõ poterat, ſpes omnes miſſas faciens, ſe ipſe quodam modo cædi obtulit. Mamæa vero cum præfectis egreſſa prętorio, tumultus ſedandi cauſſa, cum præfectis & ipſa necatur. Maximino imperium iam conſtabilitum obtinẽte, grauis omnes inceſſit poenitentia,

Macrinus.

Antoninus Emiſenus.

Alexander Seuerus.

Vlpianus euehitur a Mamæa principis matre.

Vlpiani cædes.

Antoninus alius

Vranius ex ſeruo imperator.

Maximinus.

nitentia, quod acerbam tyrannidem moderato cũ imperio commutassent.
Nam obscuro natus loco Maximinus, quum primum accepisset imperium,
quib.a natura præditus erat virtutibus, eas virtutes fiducia potestatis obscu-
rabat, & omnibus erat intolerabilis, non tantum iniurijs adficiens in dignita-
te constitutos; verumetiam cum omni crudelitate res tractans, solosq; calũ-
niatores colens, qui homines præsertim quietis cupidos deferebãt, velut im-
peratorij fisci debitores. Tandẽ & nullo præcedente iudicio, propter pecu-
niæ cupiditatem ad cædes progrediebatur; omniaq; opida peculiariter sua
reddebat, municipibus bonis suis spoliatis. Quare quum subiectæ Romanis
gentes crudelitatem nimiam grauiter molesteq; ferrent, & ob manifestas ra-
pacitates conturbarentur: Afri Gordiano, eiq; cognomine filio, designatis *Gordiani.*
imperatoribus; quum alios Romam legatos misere, tum Valerianum, virum
consularem, qui deinceps imperio potitus est. Senatus eo, quod actum fue-
rat, cupide probato; ad deijciendum imperio tyrannum se comparabat, mi-
lites ad rebellionẽ concitans, & in memoriam populo reuocans iniurias sin-
gulis priuatim, & publice omnibus illatas. Quum vniuersis eadem viderẽ-
tur, e senatu XX viros deligunt, artis imperatoriæ peritos. Ex his summa cum
potestate constitutis duobus, Balbino atq; Maximo, præceptisq; Romam du-
centibus itineribus; parati ad resistendum erant. Maximino autẽ, post adla-
tos harum rerum rumores, Romam cum Mauris & Gallicis ordinibus petẽ-
te, milites quidem Aquileiæ præsidio impositi, quum ei portas occlusissent,
obsidione cincti sunt; ipse vero ijs, qui partes ipsius tuebantur, vix tandẽ bo-
ni publici caussam amplexis, & eorum voluntati adsensis, qui Maximinũ in-
teremtum volebant, ad extremum periculũ redactus, filium militib. supplicẽ
obtulit, veluti propter ætatem ad eos ab ira reuocandos ad commiseratio-
nem, suffecturum. At illi quũ iracundia maiore conciti iuuenem miserabili-
ter interfecissent, & ipsum quoq; confestim trucidassent: accedens quidã, ca-
put a corpore recisum Romã tulit, idq; signum victoriæ manifestũ exhibuit.
Itaq; per hoc omni metu liberati, aduentum imperatorũ ex Africa præstola-
bantur. Verum illis inter nauigandũ vi tempestatis extinctis, Gordiano alte- *Gordianus iu-*
rius filio Senatus summam rerũ tradidit, cuius opera populus Romanus de *nior.*
superioris temporis maesticia remisit, imperatore per scenicos gymnicosq;
ludos ab ea ciues auocante. Postea quam omnes velut ex profundo veterno
iam recreati essent, aduersus imperatorem clandestinæ quædam insidiæ pa-
rantur, Maximo & Balbino milites ei quosdam summittentibus: quibus de-
præhensis, tam ipsi sceleris auctores, quam alij participes non pauci cædun-
tur. Non multo post & Karthaginienses a beneuolentia principis alienati,
* Sabianum ad imperium efferunt. Sed quum Gordianus copias Africanas **Sabinianum re-*
exciuisset, animis cum eo reconciliatis, adfectatorem tyrannidis dedunt, & *ctius alij.*
impetrata delictorum venia, periculis imminẽtibus erepti sunt. Dum hæc ge-
runtur, Gordianus vxorem ducit * Timesiclis filiam, nobilis ex doctrina viri **Misitheum a-*
quem & præfectũ prætorio creauit; eoque facto visus est id, quod administra- *lij vocant, corru-*
tioni rerũ propter ætatẽ ipsius sane tenerã deesset, supplere. Iam confirmato *pte.*
imperio, Persæ adgressuri nationes orientales exspectabantur; quod regnũ *Persæ regnum recuperant.*
eorum Sapores accepisset post Artaxerxem, qui Parthis illud ereptum rur- *Parthorum in*
sus ad Persas transtulerat. Nam post Alexandrum Philippi filium, & alios *Persas imperiũ.*
imperij Macedonum successores, Antiocho superioribus illis satrapijs im-
perante, Arsaces Parthus, propter illatam fratri Teridati contumeliam, bel- *Arsacidarum ori-*
lo aduersus Antiochi satrapam suscepto, Parthis auctor fuit, vt eiectis Ma- *go.*
cedonibus, regnum sibi vindicarent. Imperator igitur vniuerso cum ap-
paratu contra Persas mouebat. Quumque Romanus exercitus primo
proelio superior exstitisse visus esset, Timesicles præfectus prætorio

vita functus, non parum imperatoris de securitate regni fiduciam imminuit. Nam Philippo in eius locum suffecto, paullatim beneuolentia militum erga imperatorē extincta est. Ortus enim Philippus ex Arabia, gente nequissima, nec meliori ratione fortunam ad ampliorem progressus, vt primum hūc magistratū accepit, imperij libidine raptus, ad res nouas promtissimū quēq; militū demulcens incitabat. quumq; militares annonas abunde conuehi cerneret, imperatore propter Carras & Nisibin adhuc cū exercitu hærente; naues, quæ cōmeatum militarem continebant, ad interiora penetrare iussit, vt fame pressus & inopia rerū necessariarum exercitus, ad seditionē impelleretur. Euentus consilio respondit. Milites arrepta de penuria commeatus occasione, Gordianū nulla decori ratione habita circumuentū, veluti cuius culpa periret exercitus, interficiunt; & Philippū, ceu conuenerat, purpura vestiūt.

Philippus Arabs Is sacramentis interuenientibus amicitia cum Sapore constituta, belloq; sopito, Romam proficiscitur; militum animos magnis largitionibus deleniēs, & Romam nuntios mittens, qui Gordianum morbo extinctum dicerent. Vbi Romam venisset, ordinis senatorij viris oratione modesta sibi conciliatis, magistratus amplissimos hominibus sibi coniunctissimis tradendos statuit. Itaque Priscum fratrem Syriacis exercitibus pręfecit, Seueriano genero Mysiæ Macedoniæque copijs creditis. Hoc modo se stabili potiturum imperio arbitratus, ipse contra Carpos expęditionem suscepit, qui iam Istro vicina loca populabantur. *Bellū aduersus Carpos.* Proelio conserto, quum nostrorum impressionem barbari non sustinerent; fuga quoddam ad castellum facta, obsidebantur. Vbi suos hincinde dispersos rursus colligi cernerent, receptis animis egressi de castello, Romanum exercitum inuadebant. Sed quod impetum Maurorū ferre nō possent, de pace cōponenda colloqui ceperunt. Philippus eis haud difficulter adsensus, inde discessit. Quū autem in republica perturbationes eodem tempore plures acciderēt, orientales quidē prouinciæ partim tributorū exactionibus grauatæ, partim quod Priscus ijs nationib. cum imperio præesse iussus, intolerabilis omnib. esset; nouas res molitæ, * Tapianum ad summam rerum euexerunt; itidemq; Mysorū & Pannoniorum negotia Marinum poposcerunt. ** Tapianum.* *Papianus et Marinus.* Ob has res conturbato Philippo, Senatumq; rogante, vel opem sibi aduersus imminentia mala ferret, vel si suū ei displiceret imperiū, hoc se abdicaret: nemine prorsus quidquā respōdente, Decius familia dignitateq; præstans, & omnib. præterea virtutibus ornatus, frustra dixit ob has cū caussas trepidare. Quippe futurum, vt per se ipsa hæc euanescerent, quod nulla possint ex parte firmiter subsistere. His Decij coniecturis, quas is ex ipsa rerū experientia sumserat, licet euentus reapse respōdisset, * Tapiano Marinoq; non magno labore de medio sublatis: nihilo tamē minus in metu Philippus versabatur, qui odium militū erga tribunos & duces in ijs locis perspectum haberet. ** Papiano.* Itaq; Deciū obsecrabat, vt earū legionū, quæ in Mysia Pannoniaq; forent, imperium susciperet. Illo recusante, quod istuc neq; sibi, neq; Philippo expedire duceret; Thessalica, quam vocant, persuasione vsus, quę esset cū coactione cōiuncta, hominem ablegat in Pannoniam, castigaturum ibi Marini factionis complices. At eorum locorum milites videntes Decium supplicia de ijs sumentem, qui deliquerant; consultius sibi fore putabāt, si & periculum, quod ante pedes esset, amolirentur; & eadem opera principem summæ reipublicæ præficerent, qui eam melius gereret, ac ciuili militarique virtute præstans, labore non magno Philippum victurus esset. Igitur amictum purpura Decium, & sibi iam metuentem, ad procurationem rerum vel inuitum compellunt. *Decius.* Philippus accepto de renuntiatione Decij nuntio, coactis exercitibus ad eum opprimendum mouit. Qui erant cum Decio milites, licet ab aduersarijs numero se vinci nossent; tamen Decij

tum

tum peritia, tum in omnibus rebus prouidentia freti, confidentes erant.
Vbi concurrissent exercitus, altero copijs, altero muneris imperatorij
peritia superiore: complures à Philippi partibus ceciderunt, inter quos
& ipse cum filio, quem Cæsaris dignitate cohonestauerat, cæsus est.
Hoc modo Decius summo potitus est imperio. Ceterùm rebus ob Phi-
lippi secordiam vbique perturbatione refertis, Scythæ Tanaim transgressi,
vicina Thraciæ loca prædis agendis infestabant: quos adgressus Decius, &
omnibus proelijs superior, præda quoque recepta, qua potiti fuerant, quo
minus domum reuerterentur, abitum eis intercludere conabatur, & vni-
uersos ad internecionem delere cogitabat, ne denuò coactis copijs irrue-
rent. Quumque Gallum ad Tanaidis ripam satis magnis cum copijs collo-
casset, ipse cum reliquis ad hostem propius accedebat. Rebus ei ex animi
sententia succedentibus, Gallus ad moliendum res nouas conuersus, lega-
tis ad barbaros missis, vt in societatem insidiarum aduersus Decium veni-
rent, hortabatur. Illis cupidissimè, quod imperatum erat, accipientibus,
Gallus quidem custodiendæ ripæ Tanaidis intentus erat, barbari vero trifa-
riam diuisi, quodam in loco primam aciem instructam collocabant, quem
locum palus quædam à fronte muniebat. Vbi multos ex eis Decius intere-
misset, acies secunda superuenit. qua ipsa quoque in fugam acta, pauci qui-
dam ex acie tertia propter paludem conspecti sunt. Ibi quum Gallus per
indicia Decio significasset, vt eos per ipsam paludem inuaderet; impruden-
ter ob locorum ignorantiam progressus, & cum copijs, quas secum duce-
bat, in luto defixus, & à barbaris vndique telis petitus, vnà cum ijs, quos
propter se habebat, nemine prorsus euadendi facultatem nacto, perijt. *Decij mors.*
Ac Decius quidem optimè administrato imperio, huiusmodi vitæ finem ha-
buit. Quum primùm verò Gallus ad imperium peruenisset, ac Volusianum *Gallus cum Vo-*
filium Augustum appellasset, tantumque non clamaret, Decium cum ex- *lusiano F.*
ercitu suis insidijs perditum; res barbarorum prosperæ incrementum cepe-
runt. Non enim cum præda tantùm Gallus eis, vt suos intra fines redirent,
permisit: verumetiam quotannis certam pecuniæ summam dare promisit,
& ex captiuis nobilissimum quemque per vim abduci passus est, quorum
plerique capta Thraciæ Philippopoli hostium in potestatem venerant. His
rebus in hunc modum gestis, Romam Gallus venit, magnos ob constitutam
cum barbaris pacem spiritus gerens, ac initio quidem imperij Deciani me-
moriam cum honore ac beneuolentia vsurpabat, & alterum ex filijs eius su-
perstitem adoptabat: sed progressu temporis veritus, ne qui rerum nouarum
studijs adsueti, regiarum in Decio virtutum memoriam aliquando suis cum
animis repetentes, eius filio summam rerum traderent, mortem homini per
insidias parat, nec adoptionis vlla, nec honesti ratione habita. Quum au-
tem negligenter imperium Gallus administraret, primùm quidem Scythæ
nationibus sibi vicinis terrorem incutiebant: deinde paullatim progressi, ad
ipsum vsque mare sitas regiones populabantur. adeò quidem, vt nulla gens
Romanæ ditionis ab eis non vastata relinqueretur: sed omnia propè dixe-
rim, oppida non munita mœnibus, & munitorum magna pars, caperentur.
Nec minus bello ab omnibus partibus ingruente, lues etiam pestilens in o-
pidis atque vicis subsequuta, quidquid erat humani generis reliquum, ab-
sumsit; quæ sanè numquam superioribus sæculis tantam hominum stragem
dederat. Rebus in hunc modum comparatis, quum imperatores rempubli-
cam defendere non possent, & omnia extra Romam posita negligerent:
rursus Gotthi, & Borani, & Vrugundi, & Carpi, ciuitates in Europa deripie- *Gotthi.*
bant, quidquid eis superabat, sibi auferentes: Persæ verò Asiam inuadebāt, *Borani.* *Vrugundi.*
Mesopotamiam occupantes, & in ipsam progressi Syriam, ad vrbem Antio- *Carpi,*

chenam vſque, donec & illam totius orientis metropolim caperent, & incolis eius partim cæſis, partim in ſeruitutem abductis, infinita cum præda domum diſcederent, omnibus tam priuatis, quam publicis ciuitatis ædificijs, nullo penitus reſiſtẽte dirutis. Ac Perſis quidem in procliui fuiſſet tota potiri Aſia, ſi non ob immenſam vim ſpoliorum lætabundi, nimis ea cupide ſeruare, domumque deportare cogitaſſent. Scythis autem, quotquot erant in Europa, ſecurè degentibus, & iam in Aſiam quoque tranſgreſſis, omniaque ad Cappadociam, & Peſinuntem, & Epheſum vſq; depopulatis: Aimilianus ordinum Pannonicorum dux, militibus ſuis, qui parum habebant animi ad reſiſtendum proſperæ barbarorum fortunæ, quanto poterat opere confirmatis, & dignitate populi Romani ad animum eis reuocata: improuiſus barbaros in ijs locis repertos adgreſſus eſt. Quumque magnam eorum partem occidiſſet, milites in barbaricum tranſduxiſſet, inopinato quidquid occurreret, obtruncaſſet; præter omnem denique ſpem imperio Romano ſubiectos illorum furore liberaſſet; à militibus ſuis imperator dictus eſt. Itaque coactis eorum locorum copijs, quæ iam ex parta contra barbaros victoria confirmatiores animis erant factæ: Italiam verſus mouit, cum imparato Gallo manum conſerturus. Ille per orientem geſtorum ignarus, quibuſcumque poterat rebus ſe muniebat; & Valerianum ablegabat, Gallicas atque Germanicas legiones adlaturum. Quum magna celeritate ſuos Aimilianus in Italiam adduxiſſet, propeque ſe conſtitiſſent exercitus: qui cum Gallo milites erant, amplitudine copiarum hunc longe inferiorem eſſe videntes, & ſimul ad hominis ignauiam negligentiamque reſpicientes, ipſum cum filio necant: quorum quidem in partes Aimiliani tranſitione facta, ſtabilitum illius imperium videbatur. Sed Valeriano vires trans alpes collectas in Italiam ducente, magnaque cum hominum multitudine alacriter Aimilianum debellare cogitante; quod hunc ſui potius militari, quam imperatorio more res aggredi cernerent, veluti non idoneum regno de medio tollunt. Valerianus de communi omnium ſententia ſummum imperium adeptus, magno ſtudio rebus recte conſtituendis incumbebat. Scythis autem ſuis ex ſedibus egreſſis, & præter hos Marcomannis quoque per irruptiones finitima Romano imperio loca populantibus: ad extremum periculum Theſſalonica redacta fuit: cuius obſidione vix magno labore ſoluta, fortiter hoſti reſiſtentibus ijs, qui in vrbe erant, tota Græcia perturbationibus vexabatur. Athenienſes mœnia ſua reficiebant, quibus ab eo tempore, quo a Sulla diruta fuerant, nulla erat adhibita cura. Peloponeſij muro cingebant Iſthmum, & publicæ ab omni Græcia tuendæ cauſſa regionis excubiæ habebantur. Valerianus animaduerſo periculo, quod imperio Romano cunctis ex partibus immineret, Gallienum filium imperij conſortem facit: & rebus vndique vrgentibus, ipſe verſus orientem mouet, vt Perſis reſiſteret; Europæos exercitus filio tradit, cohortatus eum, cum ijs copijs irruentes vndique barbaros oppugnaret. Gallienus videns Germanicas gentes ceteris infeſtiores eſſe, quæ adcolas Rheni Gallicas nationes acrius vexarent, hanc partem ſibi propugnandam ab hoſtibus ſumebat; alijs, qui per Italiam, Illyricum, Græciamque prædis agendis intenti eſſent, duces cum eorum locorum exercitibus bellum facere iuſſit. Ac ipſe quidem Rheni tranſiectus cuſtodiens, quantum præſtare poterat, interdum tranſitu hoſtes arcebat, interdum tranſeuntibus ſuos inſtructos obijciebat. Sed quod ingenti cum multitudine, perexiguas ipſe copias habens, bellum gereret, in anguſtum iam coactæ res ipſius erant; quum inito fœdere cum quodam de gentis Germanicæ principibus, ex aliqua parte periculum minuiſſe viſus fuit. Nam ille ceteros barbaros arcebat, quo minus continenter Rhenum tranſ-

Aimilianus.

Valerianus.

Marcomanni & Gotthi Græciam vexant.

Gallienus.

Bella Germanica.

transirent, & irruentibus obstabat. Ac Rheni quidem adcolarum hæc erat condicio. Borani vero, & Gotthi, & Carpi, & Vrugundi, (nationum hæc nomina, propter Istrum sedes habentium) nullam nec Italiæ, nec Illyrici partem a continuis vexationibus immunem relinquebant, omnia nemine resistente diripientes. Et quidem Borani in Asiam quoque transijcere conabantur, idque per incolas Bosporì sane quam facile obtinuerunt: qui metu potius, quam animi voluntate adducti, naues eis dederunt, & in transijciendo duces fuerunt. Quam enim diu reges illi habebant, filio paternum in regnum succedente; partim propter amicitiam cum populo Romano, & commerciorum opportunitatem, partim propter ea munera, quæ ab regibus quotannis eis mittebantur; Scythas in Asiam transijcere volentes arcere non desinebant. Verum postea, quam extincto genere regio, quidam viles & abiecti principatum gentis obtinuissent: sibimet ipsi metuentes, Scythis adeundæ per Bosporum Asiæ facultatem concedebant, & suis eos nauibus transuehebant; quibus deinde receptis, domum reuertebantur. Ceterum Scythis obuia quæque deprædantibus, qui maritima Ponti loca incolebant, ad mediterranea maximeq; munita migrabant. Barbari vero Pityuntem primum adorti sunt, muro maximo circũdatam, & portum commodissimum habentem. Sed quum dux militum eius loci Successianus, cum ijs copijs, quæ istic aderant, barbaris obstitisset, & eos inde submouisset; veriti Scythæ, ne huius rei fama per cetera quoq; castella didita, omnes militibus Pityunte degentibus adgregati, funditus se perderent: quantam maximam poterant, nauigiorum copiam nancti, summo cum periculo domũ reuerterunt, in hoc ad Pityuntem bello compluribus suorum amissis. Enimuero qui Pontum Euxinum inhabitabant, Successiani ductu seruati, quemadmodum exposuimus; numquam fore sperabant, vt rursum Scythæ transijcerent, qui iam indicato modo repulsi fuissent. Sed vbi Valerianus arcessitum ad se Successianum præfectũ prætorio dixisset, & cum eo res Antiochenæ ciuitatis, eiusque restaurationem tractaret: denuo Scythæ sumtis nauibus à Bosporanis, transiecerunt. Retentis autem nauigijs, nec (vt factitatum prius erat) concessa potestate Bosporanis, vt eis in patriam reuerterentur: propter Phasidem profecti sunt, vbi fanum Dianæ Phasianæ, cum Aetæ regia, situm esse perhibent. Hoc fanum occupare conati, sed frustra; Pityuntem recta contendebant. Castello perfacile capto, suoque præsidio denudato, pergebant vlterius. quumque magna copia nauigiorum abundarent, & captiuis remigandi peritis ad nauigationem vsi, commodam tempestatem toto propemodum æstiuo tempore habuissent; Trapezuntem petierunt, vrbem amplam & populosam, quæque præter consuetos milites, alios decies mille receperat. Obsidione cepta, ne per somnium quidem vrbe se potituros sperabant; quod esset ea duobus muris circumdata. Sed vbi milites animaduerterent secordiæ temulentiæque deditos, ne murum quidem amplius conscendere, nec vllo tempore luxum & compotationes suas intermittere: arboribus, quas dudũ ad hoc preparauerant, admotis muro, qua perueniri ad eum poterat, & suis noctu per has in murũ paullatim subductis, vrbẽ capiunt; presidiarijs ob repentinã & improuisam hostis irruptionẽ metu perculsis, & per alias portas ex vrbe fuga dilapsis; ceteris ab hostibus interemptis. Vrbe in hunc modũ capta, ineffabilem barbari opũ captiuorumq; copiã adepti sunt. Nam finitimi omnes in eam, veluti locũ munitũ, confluxerant. Templis & ædificijs dirutis, alijsq; rebus ad vrbis elegantiã maiestatẽve cõparatis, & excursionib. tota regione vexata; cõpluribus cũ nauigijs domũ discessere. Quũ horũ finitimi Scythe adlatas ab eis opes cõspexissẽt, & simile facinus audẽdi cupiditas eos incessisset: nauigia quidẽ instrue-

Boranorum in Asiã transiectio.

Successiani virtus.

Alter Boranorum in Asiam transitus.

Pityus capitur.

Trapezuntis obsidio.

bant,quum ad eorum exædificationem hominum apud se captiuorum, vel aliorum inopiæ caussa cum eis se cōiungentium,opera vterentur; sed ea ratione,qua Borani fuissent vsi, minime nauigationem instituendam esse decreuerunt; quod ea tum longinqua, tum difficilis foret, perque loca iam ante vastata suscipienda. Itaque quum hiemem exspectassent, Ponto Euxino ad sinistram relicto,pedestribus copijs propter litora,quantum eius fieri poterat,celeriter comitantibus; Istrum, Tomos, Anchialum,ad dextram prætergressi, ad Phileatinam venere lacum, qui versus occidentem solstitialem Byzantij, Ponto adiacet. Cognito autem,eius lacus piscatores in adiacentibus lacui paludibus cum ijs, quas haberent,nauibus abditos delitescere: posteaquam eos interposita cautione in fidem recepissent, & eorum naues copijs pedestribus onerassent; ad transijciendum per id fretum, quod Byzantio Chalcedonique interiacet,progrediebantur.Et quamquam præsidium Chalcedone foret,ad ipsum vsque fanum,quod ad ostium Ponti situm est, longe barbaros aduenientes viribus superans: tamen milites partim discessere,quasi qui occurrere duci ab imperatore misso vellēt, partim tanta trepidatione correpti sunt, vt ad primam rei famam citato cursu diffugerent.quo facto,simul & transiecere barbari,& Chalcedone nullo resistente capta,opibus & armis,aliaque supellectile copiosissima potiti sunt. Hinc Nicomediam contenderunt,vrbem maximam & fortunatā,opibusq; ac rerum omnium copia celeberrimam. Sed licet præcepta fama ciues iam ante diffugissent cum opibus suis, quas auferre secum poterant; nihilo minus barbari repertorum ab se copiam mirati, omni honore atque obseruantia Chrysogonum prosequebantur, qui iamdudum eis auctor fuerat,vt Nicomediam proficiscerentur. Quumque Nicæam,& Cium,& Apameam, & Prusam ijsdem incursionibus vexassent,& in illis paria designassent; Cyzycum petiere. Verum quod Rhyndacus fluuius ex imbribus auctus ingentem aquarum vim volueret, transiectione frustra tentata, retro cesserunt;ac Nicomediam quidem, & Nicæam, iniectis ignibus, succenderunt: spolijs vero in plaustra nauesque coniectis, domum cogitabant,hoc irruptioni secundæ fine imposito. Valerianus intellectis Bithyniæ calamitatibus, ex diffidentia nemini ducum credere defensionem illius contra barbaros audebat:sed misso Felice, qui præsidio Byzantinis esset,ipse relicta Antiochia ad Cappadociam vsque progrediebatur,& transitu dumtaxat adtritis ac vexatis opidis,pedem referebat. Quumque pestis inuasisset exercitus, eorumque maiorem partem sustulisset: Sapores orientem adgressus, in ditionem omnia redigebat. Interim Valeriano propter molliciem ac secordiam de subleuandis ad extremum prolapsis rebus desperante, dataque pecunia bello finem imponere volente: missos hoc nomine legatos Sapores ab se rebus infectis dimisit, & ab ipso imperatore petijt, vt de negotijs, quæ ad eum pertinere viderentur, secum in colloquium veniret. Ille nulla prudentia postulatis adsensus, & inconsulto cum paucis ad Saporem profectus, quasi de pace cum eo colloquuturus; ab hostibus subito compræhenditur, & in hac fortuna captiuus apud Persas viuendi finem fecit, maximo dedecore nomini Romano apud posteros relicto. Quum hic rerum per orientem status esset,omnia confusa pariter,& indefensa iacebant.Et Scythę coniunctis animis ex vniuersa gente nationeque sua in vnum congressi, parte quadam copiarum suarū Illyricum agebant,ferebant; alij ciuitates eiusdem vastabant, alij denique Italiam ingresi, ad ipsam vsque Romam pergebant. At Gallieno transalpinis in locis hærēte, Germanicísque bellis intento,Senatus vrbem Romam in summum malum coniectam videns, armatis quotquot erant in ea, militibus,& ijs præterea, qui valentiores ex plebeijs erant: exerci-

Valerianus à Sapore capitur.

Scytharum expeditio.

exercitum barbarico maiorem coëgit, quem hostes veriti, Romam illi quidem relinquebant, sed Italiam prope dixerim vniuersam excursionibus adfligebant. Itidem quũ per Illyricum res ob Scytharum irruptiones in extremo versarentur, & totum Romanum imperium sic fluctuaret, nihil vt reliquum esset: tanta pestis in opidis exorta, quanta numquam prius vllo tempore exstiterat, calamitates a barbaris illatas leuiores reddebat, efficiebatq; vt morbo correpti beatos se ducerent, & ciuitates occupatas, in quibus omnino virorũ solitudo esse occeperat. His rebus omnibus conturbatus Gallienus, Romam reuertebatur: vt illatum ab Scythis Italiæ bellum propulsaret. Ibi struentibus illi insidias Cecrope Mauro, & Aureolo, & Antonino, & alijs pluribus; ceteri propemodum omnes poenas dederunt, solus Aureolus infesto erga principem animo esse pergebat. Secundum hæc Postumus quoque, cui creditum esset militare apud Celtas imperium, ad res nouas animum adiecit; sumtisque secum militibus, qui cum ipso defecerant, Agrippinam contendit, vrbem maximam ad Rhenum sitam, vbi Saloninum Gallieni filium obsedit, minatus obsidionem se minime soluturum, nisi deditus ille sibi fuisset. Militibus obsidionis necessitate compulsis, vt & ipsum, & ipsius custodiæ præfectum a patre Siluanum traderent; vtroque Postumus interfecto, rerum apud Celtas potiebatur. Scythis autem Græciam miserrimum in modum vexantibus, ipsis Athenis expugnatis; Gallienus manum cum eis, qui iam Thraciam occupauerant, conserturus accessit: desperatisque rebus orientis opem ferre iussit Odanathum, hominem Palmyrenum, apud imperatores inde vsque a maioribus suis honoratum. Is vbi reliquis istic exercitibus copias suas, quam poterat maximas, admiscuisset; strenue Saporem adoriebatur, & quum alias vrbes imperio Persarum adsuetas, tum Nisibim ab Sapore captam, Persarumque rebus addictam, impetu in eam facto, recepit & euertit. Quumque non semel, sed iterum Ctesiphontem vsque processisset, Persas quidem intra munitiones suas compulsos occlusit, contentos, si liberũ, & vxorum, & suam salutem tueri possent: ipse res iam vastatæ regionis, pro viribus, ex vsu suo constituit. Posteaquam Emisæ degens, & nataliciam quamdam celebritatẽ peragens, ex insidijs interemtus est: rerum in se curam Zenobia suscepit, Odanathi quidem illa coniux, sed animo virili prædita, quæ opera familiarium mariti parem diligentiam rebus gerendis adhibebat. Quum hic status orientis esset, Gallieno bellum Scythicum vrgẽti nuntius adfertur, Aurelianum ducem omnium copiarum equestrium, qui ad vrbem Mediolanum Postumi transitum in Italiam obseruare iussus fuerat, res nouas moliri, & imperij summã sibi policeri. Ad eius rei famam conturbatus, statim ad iter Italicum semet accingit; relicto cum imperio belli Scythici cõficiendi caussa Marciano, viro bellicis rebus exercitatissimo. quo bellum hoc feliciter administrante, Gallienus iter Italicum persequens, in huiusmodi insidias incidit. Heraclianus præfectus prætorio socium consilij Claudium nanctus, qui secundum imperatorem administrationi rerum præesse videbatur, necem Gallieno molitur. Quumque reperisset hominem ad perpetranda eiusmodi expeditissimum, qui turmæ Dalmatiarum dux erat, rem ei perficiendam committit. Adstans ille cenanti Gallieno, quum exploratorem quemdam nuntiasse dixisset, Aureolum cum copijs suis accedere, hominem verbis huiusmodi terruit. Quapropter arma poscẽs, & equum insiliens, signum militibus dabat, vt se cum armis sequerentur, ac ne corporis quidẽ stipatoribus exspectatis, abequitabat. Itaq; dux turmę nudum conspicatus, interficit. Quum milites ducũ iussu quiescerẽt, Claudius imperiũ consequitur, quod antea quoq; cõmuni decreto datũ ei fuerat. Aureolus, qui satis longo tempore se tutatus fuerat, quo minus in

Pestis sub Gallieno.
Postumus.
Salonini & Syluani cædes.
Odanathus Palmyrenus.
Zenobia.
Aureliani defectio.
Gallieno structæ insidiæ.
Claudius.
Aureoli cædes.

Gallieni potestatem veniret, statim de pace legatos ad Claudium mittebat; quumque se dedisset, a militibus, qui circa principē erant, interficitur; quod conceptam in illum ex caussa defectionis iram necdum deposuerant. Hoc tempore quotquot erant Scythæ superstites, animis propter expeditiones hactenus susceptas elati, adiunctis sibi Herulis, Peucis, & Gotthis, collectique propter Tyram fluuium, in Pontum semet exonerantem; sexies mille nauibus ædificatis, & trecentis ac viginti millibus hominum in eas impositis, nauigatione per Pontum instituta, Tomis munito moenibus opido tentato, reiecti sunt. Progressi vero, & Marcianopolim Mysiæ ciuitatem delati, & ne illa quidem potiti; vento vsi prospero, nauigabant vlterius. Vbi Propontidis angustias adtigissent, quod multitudo nauium celeritatem fluxus ferre non posset; naues inter se collidebantur, & nullo ferebantur ordine lembi, gubernatoribus clauos dimittentibus; ita quidem, vt partim demergerentur, partim cum hominibus ipsis, partim hominum vacuæ litoribus adpellerent; magna tum hominum, tum nauigiorum multitudine pereunte. Propter hanc caussam a Propontidis angustijs barbari recedebant, Cyzicum versus nauigantes. Quumque rebus infectis inde dilapsi fuissent, ac propter Hellespontum nauigatione directa, & ad montem Atho delati, naues ibi suas refecissent; Casandriam & Thessalonicam obsidebant, machinisque moenibus admotis, parum aberat, quin eas caperent. Quia vero principem aduentare cū copijs inaudierant, mediterraneis locis petitis, omnem propter Doberum & Pelagoniam agrum prædis agendis infestabant: quo in agro tribus hominum millibus amissis, quod in equitatum Dalmatarum incidissent, cum reliquis aduersus imperatoris copias dimicarunt. Occepto proelio, quum ab vtraque parte multi cecidissent, Romani quidem in fugam se conijciebant; verum per itinera nullis hominum trita vestigijs barbaros ex improuiso adorti, quinquaginta millia cæciderunt. Quædam Scytharum pars Thessaliam Græciamque circumuecta, passim ea loca populabatur; quæ quum adgredi opida propterea non posset, quod ea muris alioque necessario præsidio se diligenter communiuissent: homines in agris repertos abducebat. Dum Scythæ dispersi vagarentur in hunc modum, ceu diximus, magnamque suorum partem amitterent; maiora quædam adpetens Zenobia, Zabdam in Aegyptum mittit, Timagene quodam Aegyptio Palmyrenis Aegypti dominatum quærente. Coacto exercitu de Palmyrenis, & Syris, & barbaris, ad septuaginta vsque millia, quibus Aegyptiorum millia quinquaginta occurrebant, & acri commisso proelio; Palmyreni longe hoc bello superiores, quū in Aegypto præsidium quinque millium constituissent, discessere. * Probus, cui datum erat ab imperatore negotium maris a piratis repurgandi, posteaquam teneri a Palmyrenis Aegyptum cognouisset: cum copijs suis, & Aegyptiorum, quotquot alieni a Palmyrenorum partibus erant, hostes adgressus, pręsidium eiecit. Sed quum Palmyreni denuo cum exercitu venissent, itidēque Probus Aegyptias, Africanasque copias coëgisset: victoria quidem Aegyptij potiebantur, & Aegypti finibus Palmyrenos exigebant; verum quod Probus montem Babyloni vicinum occupasset, & hostes ibidem a transitu in Syriam excluderet; Timagenes vti eorum locorum peritus, cum bis mille Palmyrenis eius montis vertice conscenso, nihil tale cogitantes Aegyptios adortus occidit, quos inter & Probus depræhensus, ipse sibi manus adtulit. Aegypto iam Palmyrenorum in potestatē redacta, quotquot ex pugna Claudij & Scytharum ad Naissum pugnata superstites erant barbari, curribus sese munientes in Macedoniam contendebant; & ob inopiam commeatus fame pressi, tam ipsi, quam eorum iumenta peribant. Progredientibus equestres Romanorum copiæ quum occurrissent, & multos interfecissent; reliquos

Heruli. Peuci. Gotthi.

Claudij de Scythis victoria.

Zenobia Aegyptum occupat.

** Pollio Probatum vocat.*

quos ad Hæmum se conuertere coëgerunt. Ibi Romanis exercitibus vndiq; circumdati, non paucos ex suis amittebant. Posteaquam vero diffidentibus inter se peditibus & equitibus, visum imperatori fuit, vt pedites aduersus barbaros dimicarent; acri exorto proelio, Romani terga dabant: quum iam non paucis interemtis, equitatus aduentu factum est, vt modicum ex peditum delicto detrimentum sentiretur. Scythis longius digressis, & Romanis eos persequentibus; qui Cretam & Rhodum circumuecti nauibus erant barbari, nulla re memorabili gesta, recesserunt. Quumque pestilens lues cunctos inuasisset, partim in Thracia, partim Macedonia perierunt. Quotquot autem incolumes euasere, vel in ordines Romanos recepti sunt, vel terram colendā nancti, totos agriculturę se dediderunt. Sed quod in Romanos quoque pestis sæuire cepisset, quum alij complures in exercitu mortui sunt; tum etiam Claudius viuendi finem fecit, vir omni genere virtutum ornatus, & qui magnum sui desideriū subditis reliquit. Quintillus inde Claudij frater dictus est imperator, qui vbi perpaucos menses vixisset, & nihil memoria dignum gessisset: Aurelianus ad regium solium euehitur, quum quidem (veluti scriptores historiarum aliqui tradunt) Quintillo necessarij sui fuissent auctores, simul atq; cognitum esset, Aureliano delatum imperium, vt mortem sibi consciscerèt, ac multo se meliori viro sponte sua de imperio cederet. quod & fecisse perhibetur, a medico quodam vena secta, continuatoq; fluxu sanguinis, donec exaruisset. Aurelianus autem confirmato imperio, quum Roma mouisset; Aquileiam contendit, & inde Pannonicas ad nationes accessit, quas incursionem Scytharum propemodum experturas cognouerat. Quumq; misisset ad eos exploratores, qui nuntiarent, vt annonas, & iumenta, & quicquid aliud hostibus vsui futurum esset, in opida conueherent: hac ratione famem, quę hostes vrgebat, adaugere cogitabat. Posteaquā barbari flumen transiecissent, & in Pannonia proelio ancipiti dimicatum esset: nox interueniens, victoriam vtrisq; dubiam reddidit. Eadem nocte barbari transiecto flumine, simul ac illuxisset, de pace legatis missis agebant. Imperator intellecto, Alamannos cum remotioribus & finitimis sibi nationibus Italiam incursionibus vexare decreuisse; non abs re de Roma vicinisq; vrbi locis magis sollicitus, satis magno Pannonię relicto prę sidio, versus Italiam perrexit; & in extremis ad Istrum partibus conserto proelio, multa barbarorum millia deleuit. Interim & illa Romę gesta sunt, vbi quidam ex senatu velut insidiarum principi structarum participes, accusati fuerunt, & morte multati. Tunc & Roma muris cincta est, quibus antea carebat; eaque res ab Aureliano cepta, Probo imperante perfecta fuit. Eodem tempore venerunt in suspicionem rerum nouarum Epitimius, & Vrbanus, & Domitianus; statimque depræhensi, poenas dederunt. Rebus per Italiam & Pannoniam in hunc modum administratis, expeditionem contra Palmyrenos imperator suscipere cogitabat; qui iam in potestate sua nationes Aegyptias, & vniuersum orientem, vsq; ad Ancyram Galatię tenebant; ipsamq; porro Bithyniam Chalcedonem vsque sibi vindicaturi fuerant, nisi gentes illæ fama traditi Aureliano imperij ad se perlata, Palmyrenorum dominatum excussissent. Itaque principe cum exercitu progresso, Ancyra Romanorum in ditionem venit, & Tyana, & vrbes deinceps omnes Antiochiam vsque; vbi reperta Zenobia: magnis instructę copijs & ipse paratus ad pugnam, ceu par erat, occurrebat. Videns autem Palmyrenos equites armatura graui, eademque tuta fretos, equitandi quoq; peritia longe suos excellere: pedites trans Orontem fluuium alicubi separatim constituit, & Romanis equitibus ex composito præcepit, ne recta cum recenti & viribus integro Palmyrenorum equitatu manum consererent, sed exspectato illius impetu, fugam se capessere

Quintillus. *Aurelianus.* *Alamanni.* *Bellum contra Zenobiam.* *Aureliani strategema.*

simularent;idq; tantisper facerent,donec & ipsos,& equos ob ęstum pariter & grauitatem armorum,a persequendo desistere cernerent. Hoc quum factum esset, ac imperatoris equites id obseruassent,quod imperatum fuerat; vbi primum fatigatos hostes,& hactenus incumbentes,lassis equis immobiles conspexerunt; equis a cursu reuocatis,eos adorti sunt,& sponte sua delabentes ex equis obtriuerunt.Itaq; promiscua cędes erat, quum alij gladijs, alij partim a suis,partim hostium equis interimerentur. Antiochiam vero ingressis,quotquot euadere fuga potuerant; Zabdas Zenobiæ militū magister metuens,ne forte Antiocheni ciues aduersi proelij fama percepta, suos inuaderent:repertum hominē semicanum,qui vultū speciemq; principis quodam modo referre videretur,& tali amictū habitu,quali proeliantem Aurelianum vsum fuisse vero esset simile,per vrbem mediam ducit,quasi qui viuū imperatorem cepisset.atq; hoc cōmento deceptis Antiochenis,& ipse noctu cum exercitu reliquo ex vrbe se subduxit, Zenobiaq; secum sumta,Emisam discessit. Imperator in animo habens,quum primum illuxisset, reuocatis ad se pedestribus copijs,vtrimque fusos & fugatos hostes adgredi;cognita Zenobiæ fuga,ingressus est Antiochiam, ciuibus eum perlubenter excipientibus. Quumq; comperisset complures vrbem deseruisse metu,ne quod malum incurrerēt,vt qui Zenobiæ partibus adhæsissent:edictis ad quæuis loca missis,profugos domum reuocabat, potius ad coactionem & necessitatem, quam voluntatem & arbitrium animi relatis ijs,quæ accidissent. Quod conspicati exsules,concursu ad vrbē facto, comiter ab imperatore tractati sunt: qui constitutis vrbanis rebus, Emisam copias duxit. Quumq; partem quamdam Palmyrenorum collem occupasse comperisset,imminentem suburbio Daphnes,quē propter accliuitatem loci transitum aduersariorum impeditu-rum existimarent; milites hortatus est, vt consertis clypeis & densa phalange locum in sublimem succedentes, tela lapidesq;,si qui forte conijcerētur, ipsa densitate phalangis repellerent. quos quidē ad id, quod imperauerat, cupidos & alacres habebat. Vbi ceu iussi fuerant,accliuem locū subijssent, iamq; rebus omnibus pares aduersarijs essent:mox in fugā illi coniecti sunt, quorum alij per præcipitia lapsi discerpebātur, alij cędebantur ab insequentibus tam his,quā reliquis,quotquot itidem in collem istum euaserant. Post partā victoriam secure transeuntes,lęti * *eodē modo principe hoc iter conficiente:quem Apamea & Larissa,& Arethusa excipiebant. Vbi Palmyrenorum exercitū ante Emisam in campo collectū vidisset, cuius esset numerus hominum ad septuaginta millia, de Palmyrenis ipsis, & alijs,quotquot hac in expeditione cum eis se coniunxerant; castra & ipse metabatur aduersus hostes cum equitatu Dalmatico, & Mysis,& Pannonijs,& præterea Noricis atq; Rhętis,quæ legiones Celticæ sunt. Præter hos erant & prætoriæ cohortis omnium selectissimi ex fama virtutis,omniumq; præstantissimi viri. Cum his & Maurorū equitatus instructus erat,& ex Asia copiæ Tyanenses,& Mesopotamicæ, & Syriacæ, & Phoenissæ, & Palæstinę, fortissimi dubio procul ordines. Et qui venerāt e Palęstina,præter arma cetera, clauas atq; fustes secū adferebant. Exercitibus inter se cōgressis,visus est equitatus Romanus ex aliqua parte deflectere,ne multitudine Palmyrenis equitibus nostros superantibus, & exercitū Romanū circumdantibus,præter spem ab eis ille tacite cingeretur. Palmyrenis autē equitibus eos persequentibus,qui pedem retro tulerant,& in hunc modū ordines suos deserentibus; contrariam in partem Romanis equitibus, quod facere decreuerāt,cessit. Nam reapse ab hostibus vrgebātur,quibus longe inferiores erāt.quumq; plurimi etiā caderent,tamdē accidit, vt vniuersa pugna peditū virtute niteretur. Etenim quū illi Palmyrenorū aciem ruptā conspexissent ex eo, quod equites illorū in hoste persequendo

Astutum Zabdæ facinus.

Pugna principis cum Zenobia.

quendo toti essent; conuersis ordinibus, confusos ac dispersos adoriebatur. Secundum hæc ingens hominum cædes subsequi, illis quidem aduersarios consuetis armis petentibus; Palæstinis vero clauis & fustibus ictus inferentibus ijs, qui ferreis & æreis loricis se muniuerant, id quod ex aliqua parte non paruam victoriæ caussam præbuit, hostibus ad insolitos clauarum ictus adtonitis. Quum autem Palmyreni iam totis viribus fugerent, ac inter fugiendum seipsos obtererent, & ab hostibus interficerentur: tum vero campus omnis hominum equorumque cadaueribus compleri, & alij, quotquot effugere poterant, in vrbē sese recipere. Zenobia nō abs re, quod victa fuisset, ingenti moerore adfecta, quid agēdum esset, sedulo deliberabat: deniq; cōmuni iudicio visum est omnibus, spem quidē rerum Emisenarū abijciendam esse propterea, quod ipsi Emiseni alienis in eam animis, Romanorum partes sequerentur: occupandam vero Palmyrā, & opido munito salute securitateq; sua credita, de summa rerum in otio maiore despiciendum. Dictum, factū. concurrebant omnes ad id, quod decretū fuerat. Aurelianus autē fuga Zenobiæ cognita, Emisam ingrediebatur, ciuibus alacriter eum excipientibus. Potitus opibus, quas Zenobia secum auferre nequiuerat; statim cum exercitu Palmyram contendit. Quum eo venisset, & opidum castris vndique cinxisset; in obsidione perstabat, vicinis gentibus exercitui commeatum suppeditantibus. Interim Palmyreni ridiculis principem iocis insectabantur, quasi fieri non posset, vt opidum caperetur. Quumque fœda verba quidam in ipsum imperatorem quoque iactitaret, adstans ei quidam natione Persa; Si iubes, inquit, hominem maledicum iam mortuum conspicies. Quum adnuisset imperator, Persa quibusdam ante se constitutis, per quos ipse tegeretur; arcum tendit, & aptatum ei telum emittit, quod defixum in hominem extra muri pinnam conspectantem, & contumelias istas adhuc effutientem, illum de muro deiecit, & militibus ac imperatori mortuum ostendit. Quum obsessi resisterēt, qui hostes ob inopiam commeatus obsidionem soluturos sperauerant, & proposito suo constanter inhærentes, se quoque conspicerent alimentorum penuria premi; habito consilio statuunt, ad Euphratem profugiendum esse, atque istic a Persis quærendum auxilium, nouasq; contra Romanos res moliendas. His ita deliberatis, Zenobiam camelo feminæ impositam (sunt autem illæ velocissimæ, & ipsos equos celeritate superant) ex opido subducunt. Aurelianus Zenobiæ fugam permoleste ferens, de industria naturali nihil remittit; sed confestim ablegat equites, qui eam persequerentur. Hi quum illam adtigissent, iam ipsum Euphratem transiecturam; de naui receptam, ad Aurelianum perducunt. Ille propter inopinatum spectaculum maxima lætitia perfusus, tamen quod ambitioso natura homini ad animum accidisset, futurum vt ob victam feminam non magnam apud posteros gloriam inueniret: quamdam animi molestiam sentiebat. Palmyrenorum vero: qui opido inclusi obsidebantur, partim hi erant animi, vt opidum periculo suo propugnare vellent, omnibusque viribus bellum Romanum sustinere: partim de muro gestus supplices ostendebant, & præteritorum veniam poscebant. Quum imperator hanc supplicationem accepisset, eosque bono animo esse iussisset; extra opidum effusi, dona cum victimis adducebant. Aurelianus honore victimis habito, donisque susceptis, illæsos dimittebat. Opido suam in potestatem redacto, quum diuitijs eius, & supellectile reliqua, & donarijs potitus esset: Emisam reuersus, Zenobiam cum illis, qui eam iuuerant pro tribunali stitit. Illa causa exponens, & culpa semet eximens, multos alios in medium producebat, qui eam veluti feminam seduxissent: quorum in numero & Longinus erat, cuius exstant scripta, magnam doctrinæ studiosis vtilitatem adferentia. Ei conuicto de his propter

Palmyræ obsidio.

Hominis in principem maledici pœna.

Zenobiæ fuga.

Zenobia capta.

Zenobia capitis arcessitur.

Longini oratoris supplicium.

quæ accusabatur, statim pœnam mortis imperator statuit: quam adeo fortiter Longinus pertulit, vt illos etiam, qui hanc calamitatem eius indigno ferebant animo, consolaretur. Itidem alij, quos Zenobia detulerat, supplicijs adficiebantur. Fuerit autem pretium operę, quæ ante Palmyrenorum euersionem accidere, narrari: licet hanc historiam velut in transcursu texere videar, propter institutum operis nostri, quod in prooemio declarauimus. Quum enim Polybius exposuerit, quo pacto imperium perexiguo tempore Romani adquisiuerint; ego quo pacto temporis non magno spatio suis delictis idem perdiderint, indicaturus sum. Sed hæc, vbi ad eam historiæ partem accessero. Palmyrenis ergo potitis imperij Romani non exigua parte, sicuti recensuimus, multa diuinitus denunciata sunt, quæ postea sequutam euersionem eis portenderent. & quæ nam illa fuerint, dicam. Seleuciæ, quod est opidum Ciliciæ, templum Apollinis erat, quem Sarpedonium vocant, & in eo oraculum. De hoc quidem Deo, quæ perhibentur, & quod omnibus ab illuuie locustarum vexatis Seleuciadas dare solitus fuerit, (eæ sunt aues, quæ in locis propter fanum hoc sitis degunt) & cum petentibus eas dimitteret; quæ cum locustis circumuolitantes, & rostris eas capientes, infinitam earum multitudinem statim momento quasi temporis absumebant, & homines ab illarum clade liberabant: hæc igitur eis temporis hominum felicitati relinquo, quum ætas nostra diuinum illud beneficium repudiauerit. Ceterum Palmyrenis oraculum consulentibus, an orientis imperium habituri essent; in hæc verba Deus respondit:

Scopus historiæ Zosimi.

Prodigia, quæ Palmyrenorum interitum præcessere.

Oraculum Apollinis Sarpedonij.

Seleuciades aues

Dicuntur hæc a Zosimo, qui paganus erat.

Fallaces prauique domo discedite nostra,
Qui nimis vsque graues Dijs immortalibus estis.

Itidem quibusdam consulentibus de Aureliani aduersus Palmyrenos expeditione, Deus oraculum hoc edidit:

Falco prait sacro luctu compluribus vnus,
Quæ tamen haud cessant hostem exhorrere, columbis.

Præterea quid aliud tale Palmyrenis accidit. Aphaca locus est inter Heliopolim & Biblum, vbi fanum est Veneris Aphacitidis. Propter fanum istud lacus quidam est, cisternæ manu factæ similis. Iuxta fanum & vicina loca, ignis instar lampadis aut globi conspicitur, quoties statutis temporibus ibi conuentus habentur; qui quidem ad nostram ætatem vsque conspectus fuit. Ad lacum dona, quotquot ibi conueniebant, in honorem Deæ ferebant, ex auro & argento facta, itemque telas lineas, & byssinas, alteriusque materiæ preciosioris. Ac si quidem illa viderētur accepta, pari cum alijs pondere panni quoque subsidebant: sin essent ingrata & reijcula, tum ipsas telas aquæ videre erat innatantes, tum si quid erat ex auro, & argento, & alijs materijs, quarum est ea natura, vt supra aquam se non attollant, sed demergantur. Palmyreni ergo, quum tempore celebritatis, anno ante suum interitum proximo, conuenissent; & in honorem Deæ dona partim aurea, partim argentea, partim textilia coniecissent in lacum, eaque omnia demergerentur in profundum: anno proximo, celebritatis eiusdem tempore, visa sunt in superficiem euecta. quare Dea, quid futurum esset, significabat. Ac numinis quidem erga Romanos beneuolentia, quamdiu sacræ caeremoniæ seruarentur, huiusmodi fuit. Verum postea, quam ad ea tempora peruenero, quibus temporibus Romanum imperium paulatim ad barbariam quamdam redactum, exiguam ad magnitudinem, eamque plane labefactatam decreuit: tum vero etiam caussas eius infelicitatis exponam, & oracula pro viribus adijciam; quibus oraculis ea quæ contigere, sunt indicata. Interim tempus est, vt eò reuertamur, vnde digressi sumus; ne seriem historiæ imperfectā relinquere videar. Igitur Aureliano versus Europam

Lacus ad Veneris Aphacitidis ædem miracula.

Interitus Zenobiæ.

pam mouente, Zenobiamque cum filio,& ceteris omnibus,qui rebellionis participes fuerant,secum ducente:Zenobiam quidem ipsam aiunt vel morbo correptam, vel à cibis abstinentem decessisse, reliquos autem, excepto Zenobiæ filio,in medio interiecti Chalcedoni Byzantioque freti submersos.

Noua rebellio Palmyrenorum.

eodem Aureliano iter Europæum persequente, nuntius adlatus est huiusmodi; quosdam scilicet relictos apud Palmyram, nanctos Apsæum,qui & præteritorum auctor eis exstiterat, tentare Marcellinum, Mesopotamiæ ab imperatore præfectum,cui & orientis administratio credita fuerat,vt imperatoria veste se circumdari pateretur. Illo deliberandi caussa, quid esset agendum,rem protrahente;cōsimili modo rursus, ac sæpius quidem ei molesti erant. Verum ipse responsis ambiguis vtens, quid facere constituisset, Aureliano significabat.

Marcellini fides erga principem.

Palmyreni autem, quum Antiocho vestem purpuream iniecissent,apud Palmyram se continebant.

Antiochus.

His auditis,mox Aurelianus,vt instructus erat,orientem versus proficiscitur. Quum Antiochiam venisset,ac populo peragendis ludis equestribus intento semet exhiberet,omnibus ob inopinatum eius aduentum perterritis; Palmyram copias duxit. quumque sine proelio cepisset opidum, & euertisset; Antiochum propter humilitatem ne supplicio quidem dignum arbitratus,dimisit. Alexandrinis etiam,qui seditiones excitauerāt,& ad defectionem spectauerant, celeriter in ordinem redactis, cum triumpho Romam ingressus,maximo populi Senatusque concursu exceptus est.

Aureliani triumphus.

Tunc & templum Solis magnifice constructum donarijs,quæ Palmyra secum aduexerat, collocatis in eodem Solis & Beli simulacris, ornauit. His rebus gestis,Tetricum & alios perduelles nullo labore victos pro dignitate puniuit.

Tetricus.

Itidem nouam monetam publice distribuit,quum plebem quicquid haberet adulterinæ monetæ, tradere iussisset:commercijs hoc modo ab omni confusione vindicatis.

[illegible] ina moneta [illegible].

Præter hæc & panum honorario munere populum Romanum donauit, omnibusque rebus constitutis,Roma discessit. Quum apud Perinthum hæreret,quæ mutato nomine iam Heraclea dicitur; huiusmodi aduersus eum structæ sunt insidiæ.

Aureliano struuntur insidiæ.

Erat quidam in aula, cui nomen esset Eros,ab imperatore ad efferendas foras responsa sua destinatus. Huic delicti cuiusdā caussa minatus imperator, metū iniecit,quo perculsus,ne forte minas hasce res ipsa comitaretur, cum satellitibus quibusdam, quos audacissimos cognouerat, re communicata, monstratisque litteris, quas ad formam litterarum imperatoris effinxerat; (quippe iam dudum ad hanc imitationem se studiose condocefecerat) mortem imminere sibi suspicantibus(id enim de litteris colligi certis argumentis poterat)persuadet,vt imperatori cædem intentarent. Itaque quum principem obseruassent egressum ex vrbe sine satis magna custodia corporis,in eum irruunt,& omnes strictis gladijs hominem interficiunt. Sepultus est ibidem ab exercitu magnifice, rerum gestarum periculorumque caussa,quæ pro republica exanclauerat.

Tacitus.

Tacito autem Romanum imperium consequuto,Scythæ transiecta palude Maeotide, per Pontum in Ciliciam vsque incursionibus omnia vexarunt. quos adgressus Tacitus, partim debellatos ad internicionem deleuit,partim Floriano præfecto prętorio debellandos tradidit,& in Europam ipse contendit: vbi lapsus in insidias,ex huiusmodi caussa necatur. Maximino propinquo suo imperium Syriæ concesserat. Is principes in republica viros asperrime tractans, inuidiam pariter & metum in eis excitauit: quæ quum odium peperissent, tandem ad insidias ventum est, quarum in societatem admissis illis, qui Aurelianum necauerant: Maximinum adgressi trucidant, & persequuti mouētem castra Tacitum interficiunt.

Taciti cædes.

Hinc ad perturbationem ciuilem res redierunt,alijs in oriente Probum imperatorem deligentibus,alijs Romæ Florianum. Ac probus quidem obtu-

Probus & Florianus.

nebat Syriam, & Phoenicen, & Palæstinam, & Aegyptum vniuersam: sitas vero a Cilicia regiones ad Italiam vsque, Florianus. Eidem & transalpinæ nationes parebant, Galli & Hispani, cum insula Britannica: prætereaque omnis Africa cum Mauritanis gentibus. Ambobus ad bellum instructis, Tarsum Florianus veniens, ibidē castra locanda statuit, victoria contra Scythas in Bosporo semiperfecta relicta. quare factū est, vt iam circūsessis ad sua redeundi copiā concederet. Ceterū Probo bellum terēte, veluti qui lōge minoribus illud copijs susceperat; per æstatē magno quodā æstu Tarsi exorto, qui erāt in castris Floriani milites caloris insueti, quod maior exercitus pars ex Europa foret, diro morbo peribant. quo cognito, Probus in tempore tentandum hostem statuit. Floriani militibus etiam vltra vires egressis velitationes quidem ante vrbem fiebant: sed quod nihil dignum commemoratione gestū fuisset, diremtis exercitibus accedentes quidā, qui Probo militabant, imperio Florianum abdicant. quo facto, ad tempus aliquod custoditus fuit. Sed quum sui dicerent, non hoc de Probi factum sententia; purpuram Florianus iterum sumsit, donec reuersi, qui significarent, quid reapse Probus de ipso statueret, a suis Florianum interfici curarunt. Probus imperio potitus, dum mouet vlterius, exordium actionum pro republica suarum dedit, facinus sane laudabile. Nam de ijs, qui Aurelianum occiderant, & Tacito insidias fecerant, supplicium sumere decreuit. Sed palam quidem id quod facere deliberauerat, non facit; metuens, ne quid ea res turbarum daret: verum turma quadam militum constituta, quorum fidei rem commisisset, ad epulum cædis auctores inuitat. Posteaquam hac illi spe conuenissent, vt mensę imperatoris adhiberentur; in pergulam quamdam secessit Probus, de qua conspici res peragenda posset, ac signum facinori perpetrando destinatis dedit. Hi vero inermes eos adorti, qui cōuenerant, omnes, excepto dumdaxat vno, peremerunt: quem non multo post compræhensum, velut auctorem periculi, viuum igni cremauit. His rebus a Probo gestis, Saturninus genere Maurus, imperatori maxime familiaris, & cui propter hanc ipsam caussam administratio Syrię credita fuerat, ab imperatoris fide discessit, & de rebellione cogitare cepit. quod vbi Probus audiuisset, & conatum eius reprimendum statueret; orientales eum milites anteuerterunt, rebellione cum ipso Saturnino extincta. Sopiuit & aliam seditionem in Britannia concitatam, idq; per Victorinum genere Maurum; cuius hortatu perduellem istum Britanniæ præsidem fecerat. Nam quum ad se Victorinum arcessiuisset, eumque de consilio dato repræhendisset; delictum illud correcturum ablegat: Victorinus in Britanniam statim profectus, sollerti commento perduellem interficit. His ita gestis, vt diximus, victorijs Probus etiam aduersus barbaros potitus est, duobus bellis confectis; quorum alteri ipsemet interfuit, alteri ducem quemdam præfecit. Et quoniam ciuitatibus Germanicis, quæ a vicinis Rheno barbaris infestabantur, necessario subueniendum erat: Rhenum versus ipsemet cum copijs mouit. Occepto bello, quum fames omnibus in locis ingruisset: immensus imber delapsus, vna cum guttis frumentum quoque detulit; adeo quidem, vt eius acerui quibusdam in locis per se construerentur. Omnibus ad rem nouam & incredibilem obstupefactis, initio quidem frumentum adtingere, ac famis eo remedio vti non audebant: verum vbi necessitas omni metu valentior vrgeret, panes coquebant, eisq; vescentes simul & famē pellebant, & imperatoris fortuna in eo bello superiores nullo prope negotio discedebant. Alia quoq; bella leui labore confecit. Acres etiam pugnas commisit, primū contra Logiones, nationem Germanicā; quibus deuictis, quum Semnonem eorū ducem cum filio viuū in potestatē redegisset, supplices factos in fidem recepit; & captiuis omniq; præda

Floriani cædes.

Probus auctores cædis impp. interficit.

Saturninus.

Bella Probi contra Germanos.

Pluit frumento.

Proelium contra Logiones & Semnonem eorum ducem.

præda recuperata, quam habebant, certis eos condicionibus dimisit, ipso quoque cum filio Semnone reddito. Alterum contra Francos proelium pugnauit, quibus opera ducum strenue victis; ipse cum Burgondorum Vandilorumq; copijs dimicauit. Quumq; vires suas inferiores videret, partē quamdam ab hostibus auellere cogitabat, & cum ea proelio decernere. qua in re consilio principis fortuna non defuit. Quum enim exercitus vtramq; fluminis ripam occupassent, barbaros in aduersa ripa castra metatos ad pugnam Romani prouocabant. Hac illi re perciti, quotquot sane poterant, transijciebant; signisque collatis barbari partim cædebantur, partim viui Romanorum in potestatem veniebant. Reliqui, quum pacem ea lege petijssent, vt prædam cum captiuis, quos habebant, redderent; impetrato quod postulauerant, non omnia restituerunt. Quamobrem indignatus imperator, discedentes adortus merito supplicio multauit; ipsis trucidatis, & Igillo duce capto. Quotquot viuos in potestatem redigere poterat, in Britanniam misit; qui sedes ea in insula nancti, quoties deinde seditionem aliquis moliretur, vtiles imperatori fuerunt. His bellis ita propter Rhenum ab eo gestis, operæ pretium fuerit, ne illa quidem silentio præteriri, quæ id temporis Isauri patrarunt. Lydius quidam Isaurus natione, consuetis latrocinijs innutritus, agmine hominum sibi similium comparato, totam Pamphyliam atque Lyciam populabatur. Quum autem milites ad capiendos latrones coiuissent, quod Lydius exercitui Romano se non posset opponere, Crymnam adijt, opidum Lyciæ, situm in loco prærupto, & ex parte fossis profundissimis munitum. Ibi compluribus repertis, qui eo velut ad tutum murisque cinctum locum confugerant, posteaquam Romanos intentos obsidioni, moram eius fortiter ferre conspexit: ædificijs dirutis, solum frumentarium fecit, & frumentum serens, ijs, qui erant in opido, victum parabat. Sed quod eam multitudinem ingenti annona videret egere, quidquid erat ætatis inutilis, tam mares, quam foeminas, eiectos opido dimisit. Quum hostes perspecto aduersarij consilio, rursus eiectos in opidum cogerent; in ambientes opidum fossas præcipitatos perdidit. Meatu autem operis admirandi ab opido versus exteriora ducto, & vltra hostium castra porrecto; per eum ex opido quosdam emittebat, qui pecora ceteraque alimenta raperent. atque hinc commeatum obsessis ex interuallo satis copiosum suppeditabat, donec id hostes mulieris cuiusdam indicio deprælienderunt. Verum ne sic quidem animum despondebat Lydius, sed vinum paullatim suis adimebat, & frumenti eis solito minus admetiebatur. Hoc quoque modo deficientibus alimentis, ad eam necessitatem redactus est; vt omnes, quotquot erant in opido, perderet: exceptis hominibus sibi necessarijs & idoneis, qui ad oppidi præsidium sufficere viderentur. Retinuit & mulieres nonnullas, quas ad vsum naturæ necessarium communes omnibus esse iussit. Quumq; constanter aduersus quoduis periculum dimicare cōstituisset, post istæc omnia tale quiddam accidit. Erat cum eo quidam, qui & machinas conficere nouerat, & machinis emittere tela singulari cum dexteritate poterat; adeo quidem, vt quoties Lydius aduersus aliquem ex hostibus telum emittere iuberet, a scopo non aberraret. Huic ergo quum imperasset, vt quemdam ex aduersarijs vulneraret, isque telo emisso aberrasset vel casu fortuito, vel data opera: veste nudatum flagris misere cęcidit, mortem præterea comminatus. Ille tum propter verbera succensens, tum minis territus; oblato tempore, semet ex opido subducit. Quum quosdam in milites incidisset, & quidquid egisset, ac perpessus esset, ijs exposuisset: quamdam in muro fenestram monstrauit, per quam Lydius, quidquid in castris gereretur, speculari consueuerat. Per eam more suo prospectantem telo se petiturum policebatur. Ob hanc

Pugnæ aduersus Burgondos & Vandilos.

Probi strategema.

Igillus dux Germanorum capitur.

Lydius Isaurus auctor belli latronum.

Crymnam Lydius occupat.

Lydij artes in obsidione sustinenda.

caussam, quum dux eius expeditionis hominem ad se recepisset; constituta machina, nonnullisque collatis ante se, per quos occultaretur, ne ab hostibus conspici posset; Lydium per foramen illud prospectantem intuitus, emisso telo, vulnere letali percutit. Ille quum post acceptum vulnus in quosdam ex suis crudeliter desæuijsset, ac iureiurando superstites obstrinxisset, obsidioni nullo modo cessuros; vix tamdem exspirauit. Qui erant in opido, non ferentes amplius obsidionem, exercitui se dediderunt. atque hunc finem latrocinium illud habuit. Quum autem & Ptolemais, in Thebaide sita, defecisset ab imperatore, bellumque perexiguum ad tempus duraturum suscepisset: tam ipsam, quã socios belli Blemmyas Probus opera ducum suorum ad deditionem compulit. Basternas, gentem Scythicam, quæ illi se subiecit, in Thracia sedibus concessis reliquit. Hi Romanorum moribus atque legibus cõstanter vsi sunt. Itidem quum Franci ad imperatorem accessissent, & ab eo sedes obtinuissent: pars eorum quædam defectionem molita, magnamque nauium copiam nancta, totam Græciam conturbauit. In Siciliam quoque delata, & vrbem Syracusanam adorta, magnam in ea cædem edidit. Tamdem quum & in Africam adpulisset, ac reiecta fuisset, adductis Karthagine copijs: nihilo minus domum redire, nullum passa detrimentum, potuit. Hoc quoque Probo imperante contigit. Gladiatores numero ad octoginta, conspiratione facta, custodibusque suis interemtis, in vrbem progressi, quidquid offerretur, deripiebant: multis, vt fieri solet, eorum numero permistis. Verum & illos imperator missis copijs excidit. His rebus a Probo gestis, qui & præclare ac iuste administrauit imperium.

Lydij mors.

Basternis in Thracia datæ sedes.

Franci Græciã, & Siciliam & Africam populãtur.

Gladiatorum tumultus.

* * *

Sciendum, heic primi libri finem desiderari.

ZOSIMI COMITIS, ET EXADVOCATI FISCI,

HISTORIAE NOVAE LIBER SECVNDVS.

* * *

De ludis sæcularibus.

X eo, quod hominis vita longissima medium celebritatis huius spatium complectatur. nam sæculum Romani vocant, quod æuum nostri. Prodest autem ad pestes, atque lues, & morbos sanandos. Originem ex caussa quadam huiusmodi habuit. Valesus Valesius, a quo Valerianorum familia deducitur, vir erat apud Sabinos illustris. is ante domum suam lucum habebat ex arboribus maxime proceris, quibus fulmine tactis, & exustis; quidnam arbores hæ vi fulminis absumtæ portenderent, ambigebat. Quum autem morbo ipsius liberi correpti essent, prẹter adhibitam medicorum artem, haruspices adibat. qui quum ex ignis delapsi modo cõiecissent, Deum hanc iram esse: non ab re cæsis hostijs numen Valesius haruspicum opera placabat. Et quoniam cum vxore in metu versabatur, & liberum mortem

tem tantum non modo sequuturam exspectabat; coram Vesta prolapsus, duas integras animas liberum loco se daturum ei, suam videlicet ac matris eorum, policebatur. Quumque respiceret ad lucum fulmine tactum, audire sibi visus est vocem, quæ iuberet, vt Tarentum liberos abduceret; atq; ibi calfactam aquam Tiberinam in Ditis patris & Proserpinæ foco, liberis bibendam daret. His auditis, etiam magis de salute liberum desperabat. Nimirum Tarentum remoto Italiæ loco situm esse, nec ibi Tiberinam aquam se reperturum. præterea spem non bonam & illud sibi præbere, quod aquam in ara Deum inferorum calfaciendam audiuisset. Ob hæc quum animum haruspices quoque despondissent, ijsdem rursus auditis, Deo parendum statuit. Itaque coniectis in fluuiale nauigium liberis, ignem secundo flumine secum ferebat. Tantum vero non extinctis æstu liberis, ad eam fluminis partem cum naui se conuertebat, qua parte motus fluminis tranquillior videretur. Quũque pastoriciã quamdam in casam suis cum liberis se contulisset, Tarenti diuertendum audiuit. hæc enim loci eius erat appellatio, Tarento propter Iapygium promontorium sito cognominis. Quapropter ob casum hunc numine Valesius adorato, gubernatori mandat, vt nauim ad terram adpellat. qua egressus, rem omnem pastoribus indicat. quumque haustam e Tiberi aquam in quodam foco, ab se id loci facto, calfecisset; eam liberis bibendam exhibuit. Illi simul atque hanc haurirent, accedente somno, valetudini restituti sunt. Quumque per quietem conspexissent, offerendas esse nigras hostias Diti patri & Proserpinæ, continuumque trinoctium cantilenis & tripudijs exigendum: nocturnum illud visum patri referebant, quasi magnus quidam vir, & diuinam maiestatem præ se ferens, hæc in campo Martio fieri iussisset, vbi locus equorum exercitio vacat. Quum autem Valesius aram ibi vellet exstruere, fodientibus lapidicinarijs eo loco reperta est ara iam facta, qua in ara perscriptum erat. DITI PATRI AC PROSERPINAE. Itaque tum clarius, quid agendum esset, edoctus; ad eam aram nigras hostias obtulit, & nocturnas ibidem peruigilationes exegit. Hæc autem ara, sacrificij que ratio, tali quadam ex caussa principium habuit. Bellum inter Romanos & Albanos erat, & quum vtrinque iam in armis essent, quidam prodigiosa facie conspectus est, amictus pelle nigra, & clamans; Ditem patrem atque Proserpinam eis imperasse, rem sacram sub terra prius sibi facerent, quam ventum ad manus esset. atq; his dictis, euanuit. Romani spectro territi, & aram sub terra struxerunt, & facta re sacra, defossam ad altitudinem viginti pedum aram occultarunt: vt Romanis exceptis, alijs omnibus res ignota foret. Hac igitur reperta Valesius, & peracto sacro, nocturnisque peruigilationibus; adpellatus est Manius Valerius Tarentinus. Nam Deos inferos Romani Manes dicunt, & incolumem esse, Valere; Tarentini deniq: nomen ei datum, ob rem sacram ad Tarentum factam. Sequentibus inde temporibus, anno post exactos reges primo, quum pestis vrbem occupasset; P. Valerius Poplicola mactato in hac ara Diti patri & Proserpinæ boue nigro, nigraq; bucula, peste liberauit vrbẽ, inscriptis arę verbis hisce: P. VALERIVS POPLICOLA IGNEM CAMPI MARTII DITI PATRI ET PROSERPINAE DEDICAVI, LVDOSQVE DITI PATRI ET PROSERPINAE PRO LIBERTATE POP. ROM. FECI. Secundum hæc morbis & bellis ingruentibus, anno ab vrbe condita * quingentesimo secundo, Senatus ijs se malis liberare de Sibyllinis oraculis volens; eos, ad quos hæc cura pertinebat, oracula consulere iussit. Illis mali finem fore nuntiantibus, si Diti patri & Proserpinæ rem sacram fecissent: perquisitum locum Diti patri & Proserpinæ, ceu iussi fuerant, M. * Poplio quartum COS. dedicarunt; & peracto sacro malis vrgentibus liberati, rursus aram absconderunt, in extremo campo Martio alicubi sitam. Eodem sacrificio ad

lego, supra trecẽtesimũ quinquagesimo secundo,

rectius, Potito.

tempus neglecto, quum rursus aduersi quidam casus accidissent; Octauianus Augustus ludos renouauit,* L.Censorino,&M.Manlio Puelio C O S S. quum Ateius Capito leges ludorum exposuisset; ac tempus, quo rem sacram fieri, atque edi spectacula oporteret, X V viri, ad quos oraculorum Sibyllinorum custodia pertinet, inuestigassent. Post Augustum, Claudius ludos celebrauit, numero præstitutorum annorum neglecto. post eum Domitianus, Claudio valere iusso, numeratoque ambitu annorum, ex quo ludos Augustus fecisset; traditam ab initio legem seruare visus est. Secundum hos Seuerus, quum anni C X iam præterijssent; cum filijs Antonino & Geta ludos eosdem restituit, Chilone Liboneque C O S S. Modus ludorum huiusmodi relatus est in litteras. Circumeuntes præcones, vniuersos inuitabant ad spectaculum, quod neque vidissent antea, neque visuri posthac essent. Ipso autem messis tempore, perpaucis diebus ante, quam ludi peragerentur; in Capitolio temploque Palatino X V viri sedentes in suggestu, lustralia populo distribuebant. Ea sunt faces, & sulpur, & bitumen. Nec participes horum serui sunt, sed liberi dumtaxat homines. Posteaquam populus vniuersus in locis ijs, quæ diximus, & in templo Dianæ, quod est in Auentino colle, conuenit: triticum, & hordeum, & fabas quisque secum fert, ac Parcis nocturnas peruigilationes caste pudiceque agitant. Vbi ludorum tempus adpetijt, quos tribus diebus, totidemque noctibus in campo Martio faciunt; hostiæ propter ripam Tiberis ad Tarentum dijs consecrantur. His autem dijs rem sacram faciunt, videlicet Ioui, Iunoni, Apollini, Latonæ, Dianæ. tum præter hos, Parcis, & Lucinis, & Cereri, & Diti patri, & Proserpinæ. Prima nocte spectaculorum, ad horam secundam, tribus aris in ripa fluminis exstructis, imperator cum X V viris tres agnos cædit, & aris sanguine respersis solidas victimas adolet. Scena vero sine theatro structa, lumina cum rogis accenduntur, & hymnus recens factus canitur, adeoque spectacula consentanea rebus diuinis eduntur. Et hæc qui peragunt, pro mercede primitias fructuum, tritici, hordei, fabarum, accipiunt. Nam illæ, ceu dictum est, vniuerso populo distribuuntur. Proximo secundum hunc die, conscenso Capitolio, & consuetis ibidem victimis oblatis; ad extructum inde theatrum venientes, Apollini & Dianæ ludos faciunt. Insequenti die matronæ nobiles ad horam ab oraculo constitutam in Capitolium conuenientes, Deo supplicant, & hymnis eum, ceu fas est, celebrant. Die tertio, in Apollinis æde Palatina, ter nouem illustres pueri, cum totidem virginibus, omnes vtrinque florentes, hoc est, qui ambos parentes adhuc superstites habent, hymnos & paeanes Græca Romanaque lingua canunt, quibus subiectæ Romanis vrbes seruantur. Itidem alia secundum præscriptum diuinitus modum peragebantur, quæ sane quam† diu sunt obseruata; nullum respublica Romana detrimentum cepit. Vt autem & reapse vera istæc esse credamus, ipsum Sibyllæ oraculum adijciam, quod ante nos etiam ab alijs est relatum.

Ast vbi mortalis longissima venerit ætas
Vita, centenis denis redeuntibus annis,
Sis Romane memor, nec te vlla obliuia fallant,
Sis memor, ut facias Dijs immortalibus illo
Rem sacram in campo, quem Thybridis adluit vnda,
Nox breuior tenebris terras vbi texerit atris,
Solque suum iubar abdiderit. tum victima Parcis
Agnorum atque ouium pariter cadat Oceaninis.
Postea caerulea placantor & Ilithya,
Lucina, quibus has sacris decet. inde feraci

Tellur

* *sic legendum: Factos illos quidem ante, L.Censorino, et M.Manlio Puelio C O S S. tunc autem L. Censorino, & C. Sabino, quum Ateius. &c.*

†

Telluri porcus mactetur cum sue nigra.
Inde boues albi Iouis adducuntor ad aram,
Idque die, haud noctu. nam Dijs caelestibus vna
Sacra diurna placent. Simili ratione iuuenca
Iunoni nitida & labis mactabitur expers.
Hinc & sacra feret paria abs te Phoebus Apollo,
Latona genitus, quem Solem nominé dicunt.
Poeanasque canent sublata voce Latini
Aedibus in sacris pueri, innuptæque puellæ,
Sic tamen, ex alia vt consistant parte puellæ,
Ex alia pueri dicant sua carmina: quorum
Viuat vterque parens, superis vescatur & auris.
At quæ nuptarum fuerint numeroque locoque,
Adsideant flexis genibus Iunonis ad aram,
Diuam exorantes, cunctorum vt vota secundet,
Vota quidem & marium, magis at muliebria vota.
Quilibet eque domo secum ferat omnia, quæ fas
Mortales superis, ceu primitias epularum,
Mitibus & diuis, diuis offerre beatis.
Omnia cælitibus sint hæc cumulata per aras,
Ex his suppedites vt femillis maribusque,
Qui sacris aderunt. etenim noctesque diesque
Vis hominum præsens ad puluinaria diuûm
Ingens sit numero, ludicra & seria tractans.
Hæc adeo tibi sint memori bene condita mente.
Ita sic tellus omnis, tellusque Latina
Aeternum tua sceptra colet, tua iussa capesset.

Iam quod his omnibus legitime peractís, sicut oraculũ tradit, & ipsa res exigit, incolume futurum fuerit imperium Romanum, omnemq; nobis cognitũ (prope díxerim) orbem sub potestate sua perpetuo habiturum; ludis autem neglectis, imperio se abdicãte Diocletiano, paullatim quasi defluxerit, taciteq; redactum sit ad quamdam maiori ex parte barbariã, id quod ipsæ nobis res declararunt: eam vero sententiam nostram veram esse, de ipsa notatione temporum probare volo. Nam a cõsulatu Chilonis & Libonis, quo Seuerus ludos saeculares exhibuit, donec Diocletianus nonũ, Maximianus octauũ, consules facti sunt, centum & vnus annus elapsi fuerunt. ac tũ quidem priuatus ex imperatore Diocletianus factus est, cuius exemplum Maximianus est sequutus. Verum Constantino & Licinnio tertiùm COSS. centum & decem annorum spatium completum fuit, quo iam ludos consueto more celebratos oportuit. eo neglecto, ad infelicitatem illam res prolabi necesse fuit, quæ hoc tempore nos vrget. ac Diocletianus quidem annis tribus postea mortuus est. qui vero iam facti erant imperatores, Constantius & Maximianus Galerius; Cæsares appellauere Seuerum & Maximinum, qui natus erat ex sorore Gallerij: quum Italiam Seuero, Maximino prouincias ad solem orientem sitas adtribuissent. Rebus recte adfectis, quod vbique locorum barbari perlubenter, ob res superiorum temporum feliciter in eos gestas, quiescerent: Constantinus natus ex consuetudine mulieris, quæ materfamilias non esset, nec in manum imperatori Cõstantio legitime conuenisset, iam dudum cum animo suo de imperio cogitans, & modo cupiditate maiori accensus, ex quo Seuerus & Maximinus dignitatem Cæsaream consequuti fuerant; ea loca relinquenda statuit, quibus in locis agebat, & ad Constantium patrem proficiscendum, qui apud nationes transalpinas erat, & in Britannia plerumque viuebat. Veritus autem, ne forte fugiens adpræhenderetur,

Hominis pagani ratiocinatio.

Constantius & Gallerius Augg.

Seuerus & Maximinus Cæsares.

Constantinus de imperio cogitat.

Vafrum constantini facinus. quod compluribus iam notissimus esset amor imperij, quo flagrabat; equos stabularios, quos alebat respublica, quum primum aliquod stabulum adtigisset, mutilans & inutiles reddens, quotquot ad iter vlterius restabant, ijs vtebatur. quod quum facere non desineret, persequentes excludebat, quo minus vlterius progrederentur; & ipse propius ad eas nationes accedebat, apud quas pater erat. Quumque contingeret, vt Constantius imperator eodem tempore de vita decederet, prætoriani milites neminem ex legitimis ipsius liberis idoneum regno iudicabant, sed Constantinum ad hoc aptum *Constātinus Cæsar.* videntes, simulque spe magnificarum largitionum erecti, Cæsaris ei dignitatem tribuebant. cuius imagine Romæ pro more exhibita, Maxentius Maximiani Herculij filius, non tolerandum ratus, Constantino quidem ex animi sententia rem succedere, qui muliere non matrona genitus esset; se vero talis imperatoris filium desidem hęrere domi, alijs paternum imperium obtinentibus: adiunctis sibi conatus huius administris Marcelliano & Marcello tribunis militum, & Luciano, suillæ carnis præbitore, quam fiscus populo Romano largiebatur; & aulicis præterea militibus, quos prætorianos vo*Maxentius Herculij F. imperium vsurpat.* cant; in regium ab his solium collocatus est, magnis se vicissim muneribus adfecturum policitus eos, a quibus hoc consequutus esset. Facinus quidem ipsum auspicati sunt, Abellio prius interfecto, quod is præfecti vrbi locum obtinens, horum molitionibus aduersari visus esset. Maximianus Gallerius his cognitis, Seuerum Cæsarem ablegat, bellum Maxentio facturum. Eum *Seuerus a Maxentio vincitur.* Mediolano profectum, cum & Maurorum ordinibus accedentem, Maxentius militum animis maiori ex parte pecunia corruptis, atque etiam præfecto prætorio Anullino sibi conciliato, nullo negotio vicit. Seuerus fuga Rauennam elapsus est, vrbem munitam & populosam, quæque copiam victus tantam haberet, quanta tum ipsi, tum militibus eius sufficeret. His intelle*Herculius imperium repetit.* ctis, Maximianus Herculius pro filio Maxentio non abs re sollicitus, Lucania relicta, in qua id temporis erat, Rauennam contendebat. quumque perspexisset, Seuerum hac inuitum eijci non posse, quod munita foret, & commeatu abundaret; sacramentis circumuento, Romam vt iret, persuasit. quo quidem pergens, vbi quemdam ad locum venisset, quem Tres tabernas vo*Seuerus ad Tres tabernas occiditur.* cant; ab insidijs, quas eo loco Maxentius collocauerat, adpræhensus necatur, ceruicibus laqueo tractis. Ceterum Maximianus Gallerius haud æquo ferens animo, quæ in Seuerum Cæsarem designata fuerant; ab oriente Romam eundum statuit, & meritas a Maxentio pœnas exigendas. Vt in Italiam adpulerat, parum fidos erga se militum animos sentiens, ad orientem nullo *Herculij variæ molitiones.* commisso proelio redijt. Tunc & Maximianus Herculius eas turbas, quæ rempublicam vexarent, indigne ferens; ad Diocletianum, id temporis Carnuti (opidum hoc Celticum est) degentem venit, eique persuadere nititur; imperium resumat, nec id patiatur tam diuturno tempore tantisque laboribus ipsorum conseruatum, insanienti iuuentæ, ac illorum dementiæ, a quibus occupatum esset, expositum quassari. Sed Diocletiano postulatis eius non adsentiente, sed negotiorum occupationi quietem anteferente; (nam fortassis etiam rerum perturbationem sequuturam prospiciebat, vt erat vir religionis obseruantissimus) Herculius eo conatu frustratus, & Rauennam vsque progressus, rursum versus Alpes contendit; vt ibi commorantem Cōstantinum conueniret. Quumque natura curiosus & infidus esset, promissa illi Fausta filia, eoque promisso impleto; fallere conabatur hominem, & persuadere, discedentem ex Italia Gallerium Maximianum persequeretur, & insidias Maxentio strueret. Ad hęc quum illum obsequentem nanctus esset, a Constantino discedens, imperium recuperare nitebatur ea spe, quod ad odia mutua Constantinum generum & filium Maxentium impulsurus esset.

Dum

Dum hæc ille molitur, Maximianus Gallerius ex consuetudine superiorum temporum familiarem sibi Licinnium, imperatorem creat, quod huius opera bello Maxentiũ persequi cogitaret. Posteaquã Gallerius hæc agitans consilia, ex incurabili vulnere vitã cum morte cõmutasset; imperium Licinnius quoq; sibi vindicabat. Eidem recuperando, ceu diximus, intentus Maximianus Herculius, vt milites a beneuolentia & studijs erga Maxentium alienaret, operam dabat. At quum is largitionibus, et miseris supplicationibus, suas in partes eos pertraxisset; Constantino struere nitebatur insidias eorum opera militum, quos ille penes se habebat. Verum quod Fausta conatum illius anteuertisset, ac rem totam Constantino indicasset; in desperationem rerum omnium adductus Herculius, apud Tarsum morbo extinguitur. Maxentius insidijs hisce liberatus, seque iam constabilitum habere putans imperium; mittebat in Africam & Karthaginem, qui eius imaginem circumferrent. quod quum fieri prohibuissent eorum locorum milites, ob suam erga Gallerium Maximianum beneuolentiam, eiusq; memoriam; cognito, Maxentium eius rebellionis caussa suscepturum expeditionem, Alexandriam discessere. quumque in satis magnas copias incidissent, quibus obsistere non poterant; nauigijs Karthaginem reuersi sunt. Quamobrem commotus Maxentius, in Africam nauigare constituit, & auctores horum facinorum punire. sed quum haruspices rem sacram fecissent, nec perlitatum dicerent: nauigare veritus, partim quod extra se non offerret alia, partim quod metueret, ne Alexander aduersaretur, qui præfecti prætorio Africæ munere fungebatur; adeoque transiectionis in Africam ex Italia viam sibi muniens omni suspicione liberam; ad Alexandrum se conuertit, & ab eo filium sibi obsidem dari petit. Habebat enim filium Alexander ætatis adultæ, facie quam honesta. Sed is suspicatus, non ea caussa filium suum a Maxentio peti, vt obses esset, verum vt perfide secum ageretur: missam hoc nomine legationem repudiat. Quum autem Maxentius & alios misisset, qui eum dolo de medio tollerent, idque facinus proditione cognitum esset: occasionem nancti, milites ad rebellionem idoneam, Alexandro purpuram tradunt, qui & natione Phryx esset, & timidus, & formidolosus, & ad omnem laborem suscipiendum tardus, & præter hæc ætate prouecta. Romæ tunc orto igne, incertum ex aëre, an e terra, templum Fortunæ conflagrauit. quumq; restinguendi incendij caussa concurrissent omnes, contumeliosis quibusdam in ipsum numen a milite quodam prolatis verbis, eoque propterea interemto a plebe, quæ religionis caussa hominem adorta fuerat: seditio militaris est concitata, qua milites, parum abfuit, quin ad vrbis internicionem progrederentur; nisi Maxentius eorum furorem celeriter mitigasset. Secundum hæc Maxentius occasiones gerendi aduersus Constantinum belli quærebat, seque dolere propter obitum patris simulans, cui mortis caussam Constantinus præbuisset: via, qua itur ad Rhætos, proficisci cogitabat, velut hac natione tam Galliæ, quam Illyricanis regionibus proxima. Somniabat enim & Dalmatia, & Illyrijs se potiturum, opera ducum militarium in ijs locis, & Licinnij copiarum. Hæc habens in animo Maxentius, res Africanas prius constituendas duxit. itaque coactis hominum copijs, eisque dato duce Rufio Volusiano, præfecto prætorio in Africam transijcit; ablegato cum hoc & Zena, viro tam bellicarum rerum experientia, quam mansuetudine celeberrimo. Quum primo congressu milites Alexandri quemdam ad globum militum deflexissent, fugæ socium se præbebat Alexander: quo globo ab hostibus superato, etiam ipse compræhensus & suffocatus est. Bello in hunc modum extincto, latus sycophantis apertus est campus, omnes, prope dixerim, quotquot in Africa vel genere vel opibus præstabant, velut A-

Licinnius imp.

Fausta patri maritum præfert.

Maxentius Africam adfectat.

Alexander.

Fortunæ templũ exustum Romæ.

Maxentius Constantino bellum infert.

Maxentij ambitio.

lexandri partium sectatores, deferendi; nec vllis omnino parcebatur, dum alij necarentur, alij facultates suas amitterent. Quin & Romæ triumphatum est ob perpetrata Karthagine mala. Et Maxentij quidem rerum, his ita gestis, & omnibus per Italiam, ac in ipsa vrbe, per summam crudelitatem libidinemque habitis, hic status erat. Constantinus autem, qui hominem & antea suspectum haberet, tunc magis ad gerendum aduersus eum bellum se comparabat. ideoque collectis copijs ex redactis in potestatem barbaris, & Germanis, & alijs Celticis nationibus, itemque de Britannia coactis militibus, qui omnes erant ad nonaginta millia peditum, & octo millia equitum: ex Alpibus in Italiam mouebat, ac opida quidem per indutias se dedentia nullo damno multabat; ad arma vero tendentia, in ditionem redigebat. Cum Maxentio longe maioribus copijs instructo, Romanorum & Italorum octoginta millia se ad belli societatem coniunxerant, itemque Thusci, quotquot vniuersam oram maritimam incolebant. Præbebant & Karthaginienses exercitum quadraginta millium, & præter hos Siculi: adeo quidem, vt totus exercitus centum & septuaginta peditum, & decem atque octo millibus equitum constaret. Tantis quum ambo copijs instructi essent, Maxentius pontem supra Tiberim flumen faciebat, non connexum prorsus a ripa, quæ vrbem spectat, ad alteram vsque ripam; sed duas in partes ita diuisum, vt in medio flumine ea, quæ partem vtramque pontis explebant, inter se quodam modo concurrerent fibulis ferreis, quæ reuellebantur, quoties pontem quis iunctum nollet. Simul imperabat fabris, quum primum viderent exercitum Constantini iuncturæ pontis insistere, fibulas reuellerent, ac pontem soluerent; vt quotquot huic insisterent, in fluuium delaberentur. Ac Maxentius quidem hæc struebat. Constantinus autem cum exercitu Romam vsque progressus, ante vrbem castra metabatur in campo, qui & late patet, & equitatui est opportunus. Maxentius intra muros inclusus, Dijs victimas offerebat, & extispices de belli euentu consulebat, ipsis quoque Sibyllinis oraculis peruestigatis. Quumque reperisset oraculum, quo significaretur, in fatis esse, vt qui ad perniciem populi Romani spectantia designaret, miserabili morte periret: de semetipso id accipiebat, quasi qui Romam adortos, eamque capere cogitantes, propulsaret. Euentus autem comprobauit id, quod verum erat. Nam quum Maxentius ex vrbe copias produxisset, iamque pontem, quem ipse iunxerat, transijsset: infinita quædam multitudo noctuarum deuolans, muros complebat. quo conspecto, suis Constantinus, vt aciem struerent, imperabat. Quum exercitus vtrimque cornibus aduersis starent, equitatum Constantinus immisit. Is equitatum hostilem adortus, fudit. Peditibus quoque signo sublato, rite compositeque in hostem illi tendebant. Acri conserto proelio, Romani quidem ipsi, & Itali socij, segniores ad obeunda pericula se præbebant, quod acerba tyrannide se liberari optarent: reliquorum vero militum innumerabilis quædam multitudo cecidit, tum ab equitibus proculcata, tum a peditibus interemta. Enimuero quam diu resistebat equitatus, aliqua Maxentio spes esse reliqua videbatur. Sed equitibus iam succumbentibus, fuga cum reliquis arrepta, per pontem fluminis ad vrbem contendebat. Tignis autem minime sustinentibus eam vim oneris, adeoque ruptis; cum cetera multitudine Maxentius etiam fluminis impetu abripiebatur. Victoriæ fama ad eos perlata, qui erant in vrbe, nemo propter illa, quæ gesta fuerant, lætitiam quamdam præ se ferre audebat; quod falsum esse nuntium plerique arbitrarentur. Verum vbi Maxentij caput, hasta suffixum, in vrbem relatum esset; metu deposito, vecordiam cum voluptate commutabant. Hoc euentu rerum, Constantinus de

Constantini aduersus Maxentium expeditio.

Pons Tiberinus Maxentij.

Oraculum Sibyllinum falso intellectum.

Prodigium.

Constantini cũ Maxentio proelium.

Maxẽtij exitus.

paucis

paucis quibusdam Maxentio familiarissimis poenas exegit; prætorianis militibus e medio sublatis, & castellis dirutis, in quibus esse consueuerant. denique cōstitutis vrbanis rebus, ad Celtas & Gallos profectus est. Licinnio Mediolanum arcessito, sororem Constantiam in matrimonium tradidit; quam antea se daturum ei promiserat, quum eum sibi socium contra Maxentium hostem adiungere vellet. Eo peracto, Constantinus ad Celtas discedebat. Ceterum bellis ciuilibus inter Licinnium & * Maximianum accensis, acriq; facto proelio in Illyrijs; ab initio quidem superari visus erat Licinnius, sed confestim redintegrata pugna, Maximianum in fugam uertit: qui per orientē in Aegyptum discedens, spe cogendarum copiarum, quantæ gerendo bello sufficerent, Tarsi diem vitæ supremum obijt. *Herculiū intelligit.* Hoc modo ad Constantinum & Licinnium deuoluto imperio, quum perexiguum temporis effluxisset: exorta sunt inter eos discidia. nō quod Licinnius caussam prębuisset, sed quod more suo Constantinus pacta conuenta parum integra fide seruasse visus esset; ac nationes quasdam, ad imperium Licinnij pertinentes, auertere voluisset. *Inter Constantinum & Licinnium orta bella ciuilia.* Itaque prorumpentibus in apertum inimicitijs, ambo copias suas ad dimicandum cogebant. Licinnius ad Cibalim colligebat suos. id opidum est Pannoniæ, in colle situm, ad quod opidum via sursum ducit arta, cuius latitudo quinque stadiorum est. *Cibalis Pannoniæ.* eiusdem maiori parti profunda palus imminet. reliquum mons est, quo in monte collis est ille situs, in quo esse opidum ipsum diximus. Hinc aperta planicies excipit, ingens ea quidem, & prospectu infinita; qua in planicie castra Licinnius habebat, phalangem suam sub colle porrigens in longitudinem, ne parum firma cornua viderentur. Constantinus ad montem suos instruxerat, & equitatum in fronte constituerat. hoc enim ei magis expedire visum fuit, ne hostes irruentes in pedestres copias, eas ipsas segnius ad manum venientes impedirent, quo minus ob difficultatem progrederentur. Id quum factum esset, celeriter impetu primo superior, sublatis signis in aduersos statim irruebat: estque commissum proelium quouis alio, paene dixerim, acrius. Nam emissis vtrimque telis, longo tempore cuspidibus & hastis inter eos dimicatum est. quumque proelium a prima luce ceptum, ad vesperum vsque durasset: cornu dextrum, cui Constantinus præerat, vicit. *Licinnius vincitur.* Itaque coniectis in fugam aduersis, Licinnij legiones, quod & ipsum Licinnium viderent in equum insilientem, & ad fugam paratum, non amplius eo loco manere, nec cenare sunt ausæ: sed relictis pecoribus, & iumentis, & omni apparatu reliquo, tantumque ciborum secum auferentes, quantum ad famem ea nocte pellendam satis esset, omni adhibita festinatione cum Licinnio Sirmium perueniunt. Pannoniæ ciuitas est Sirmium, quam ab vtraque parte flumen adluit, in Istrum semet exonerans. *Sirmium Pannoniæ.* Hoc opidum cursu prætergressus, ac ponte fluminis soluto, pergebat vlterius; quod in Thracia militem colligere cogitaret. Constantinus occupata Cibali, & Sirmio, & alijs, quæ fugiens a tergo Licinnius relinquebat; quinque legionariorum millia eius persequendi caussa mittit. sed illi viæ, qua Licinnius fugerat, ignari, consequi eum minime potuerunt. Constantinus autem ponte Saii iuncto, quem Licinnius resciderat, cum exercitu Licinnij vestigijs inhærebat. Quumque transijsset in Thraciam, peruenit ad eam planiciem, in qua planicie Licinnium castra metatum reperit. Eadem nocte, qua venerat, instructa suorum acie, militibus imperat, prima luce parati ad pugnam essent. Vbi dies illuxisset, Licinnius conspecto cum exercitu Constantino, aciem & ipse suam instruit; quum belli socium Valentem haberet Cæsarem ab se dictum, ex quo fuga Cibalim reliquerat. *Valens Cæsar.* Exercitus inter se congressi, ac primum ex interuallo seiuncti, sagittis vtebantur. Telis exhaustis, cum hastis & pugionibus irruebant. Dum acriter pugnam exerci-

tus vrgentis ij, quos Constantinus Licinnium persequi iusserat, de conspicuo quodam loco pugnantibus exercitibus superueniunt, & flexo per collem quemdam itinere; cum suis ex accliui & eminentiore loco iungendas vires statuunt, & hostes ab omni parte cingendos. Ab eo quum sibi cauissent Licinnij milites, & fortiter aduersus omnes dimicassent; iamque pluribus, & innumerabilibus quidem vtrimque cæsis, pari Marte pugnatum esset: signo dato, a se inuicem diremti sunt exercitus. Postridie pactis indutijs, visum est inter ambos esse debere societatem, & fœdus mutuum; ita quidem, vt Constantinus imperaret Illyrijs, & nationibus ceteris, quotquot vlterius essent porrectæ: Licinnius Thraciam, & orientem, & vlteriores prouincias haberet: Valens appellatus a Licinnio Cæsar, quod (vt equidem arbitror) perhiberetur auctor eorum malorum, quæ acciderant, e medio tolleretur. quo facto, & sacramentis vltro citroque præstitis, sancte condiciones has vtrimque seruandas; vt artiori se fide ad standum pactis conuentis adstringerent, Constantinus Crispum, natum e concubina, cui Mineruinæ nomen, quiiam adoleuerat, & Constantinum, in Arelatensi opido ante non multos dies in lucem editum, Cæsares dixit: & cum ijs Licinnianus quoque, Licinnij filius, qui iam ætatis annum vigesimum ingressus erat, Cæsar designatus fuit. atque hunc finem bellum secundum habuit.

Crispus, Constantinus, & Licinnianus Cæsares.

Quum autem Constantinus inaudisset, ad Maeotidem paludem habitantes Sauromatas, Istro nauigijs transiecto, ditionem suam agere, ferre; copias in eos duxit. Itidem barbari cum Rausimodo rege obuiam ei profecti, primum quoddam opidum tentabant, satis magno præsidio munitum, cuius ea pars muri, quæ a terra surgebat in altum, erat opere lapideo facta; pars superior, ligneo. Quamobrem arbitrati Sauromatæ, facillime se potituros opido, si quidquid esset in muro ligneum, exussissent: ignem admouebant, & consistentes in muro telis petebant. Sed quum murorum propugnatores telis ac lapidibus ex loco sublimiore deiectis, barbaros interficerent, iamque Constantinus aduenisset: in barbaros impetu facto de loco superiore, multos occidit, plures viuos cepit; reliquis fuga sibi consulentibus. Rausimodus maiori parte copiarum amissa, naues ingressus, Istrum transiecit; quum haberet in animo, ditionem Romanam denuo populari. Quod vbi Constantinus comperisset, & ipse transiecto Istro subsequitur; ac fuga quemdam ad collem siluis densum delatos adoritur, & multos interficit, quorum in numero Rausimodus erat; multisque viuis captis, residuam multitudinem, quæ manus porrigebat, in fidem recepit, eoque pacto magna cum multitudine captiuorum ad prætorium reuersus est. His in vrbes distributis, Thessalonicam accessit, & portu cōfecto, qui antehac ibi nullus erat; rursus ad gerendum bellū contra Licinnium se parabat. Naues enim, quæ singulæ triginta remis agerentur, ducentæ instruebantur; & onerariæ plures, quam bis mille; peditum quoque centum & viginti, naualium & equestrium copiarum ad decem millia cogebantur. Licinnius audito Constantini apparatu, dimissis ad nationes hinc inde nuntijs; idoneas bello naues, & equitum peditumque copias instrui iubebat. Sine mora missæ sunt ab Aegyptijs octoginta triremes, a Phoenicibus totidem, ab Ionibus & Doriensibus Asiaticis sexaginta. Cypri triginta, Cares viginti, Bithyni triginta, Africani quinquaginta suppeditabant. Peditum habebat ad centū & quinquaginta prope millia, equitum quindecim millia, quos Phrygia Cappadociaq; præbebat. Et Cōstantini quidem classis erat in Piræeo, Licinnij naues ad Hellespontum. In hunc modum constitutis ab vtroq; nauticarum ac terrestrium copiarum rebus, Adrianopoli

Bellum Constantini contra Rausimodum & Sauromatas.

Rausimodus cū suis vincitur.

Aterum contra Licinnium bellū

nopoli in Thracia castra Licinnius habebat: & Constantinus e Piræeo suas naues, e Græcia maiorem partem collectas, arcessebat. Simul terrestri cum exercitu Thessalonica progressus, propter ripam fluminis Hebri, qui ad læuam Adrianopolim adluit, castra faciebat. Quum & Licinnius suos instruxisset a monte, qui opido imminet, ad ducenta vsque stadia, vbi . . . . . . fluuius Hebro coniungitur: compluribus diebus aduersis vtrinque castris exercitus substiterunt. Sed animaduerso Constantinus, qua parte flumen esset artissimum; tale quiddã machinatur. Tigna de monte comportare iubet exercitum, funesque nectere; quasi pontem supra flumen facturus esset, ac per eum copias suas transportaturus. qua quidem re deceptis opinionibus hostium, & colle quodam conscenso, qui siluas habebat densas, & abditis per eas tegendis idoneas; peditum ibi sagittariorum quinque millia, cum equitibus octoginta, collocabat. Deinde sumtis secum duodecim equitibus, per fluminis angustias, qua transijci facillime poterat, Hebro superatro; improuisus in hostes irruit. tum vero quidam caedi, quidam toto impetu terga dare, alij casu inopinato territi, ore diducto consistere, propter hostis inexspectatam hanc transiectionem. Quum interim & equites ceteri toto cum exercitu securi ad alteram ripam euasissent, ingens hominum caedes accidit. Nam ad triginta & quatuor hominum millia ceciderunt. Sub occasum solis castra Constantinus cepit. Licinnius autem suis, quotquot sane poterat, recollectis; per Thraciam properabat, vt ad classem perueniret. Quum illuxisset, omnes Licinnianij milites, qui arrepta fuga vel in montem forte, vel in conualles se contulerant, Constantino in fidem se tradiderunt, vna cum ijs, quos Licinnius fugiens a tergo reliquerat. Eo Byzantium fuga delato, Constantinus hominem persequens, Byzantium obsedit. Iam Constantini classis, vt diximus, e Piræeo soluerat, & in Macedonia stationem habebat. Itaque nauarchos arcessit, nauibus ad ostium Hellesponti adesse iussis. Vbi classis præsto iam esset, velut imperatum fuerat; Constantini duces octoginta duntaxat expeditissimis nauibus, quæ triginta singulæ remis impellerentur, dimicandum censuerunt: quod is locus, propter angustias, magno nauium numero non esset opportunus. Abantus autem, Licinnianæ classis imperator, ducentis nauibus inuehebatur, & hostilium nauium paucitatem vehementer contemnebat, quas ab omni parte se nullo negotio putaret inclusurum. Sublatis vtrinque signis, & porrectis in aduersos tendentibus; Constantini nauarchi sic suas agebant naues, vt hostem composite adorirentur. Abantus autem nullo ordine in aduersos impetum faciens, naues suas ob multitudinem in artum coactas inter se collidebat, quodamque modo demergendas, & varie perdendas hosti præbebat. denique multis militibus in mare præcipitatis, nox superueniens nauale proelium diremit. & alteri quidem ad Eleuntem Thraciæ adpulerunt, alteri portum Aeantiũ ingressi sunt. Postridie eius diei, quum vehementes aquilonis flatus essent; Abantus egressus Aeantio portu, naualem ad pugnam se parabat. Sed quod ex triginta remorũ naues, quæ ad ostiũ Hellespõti substiterant, iam mandato ducum Eleuntẽ se contulissent; Abantus nauiũ multitudine territus, de inuadendis hostib. animi dubius hærebat. Circa meridiẽ flatus aquilonalis remittebat, & exortus auster vehemens, Licinnij classem ad litus Asiaticum repertam, partim in ipsum litus eiecit, partim saxis impegit, partim cum vectoribus demersit: ita quidem, vt hominum quinq; millia, naues cum hominib. centum & triginta perirent, quibus e Thracia partem exercitus in Asiam Licinnius propterea transmiserat, quod obsessis cum eo Byzantiũ præ multitudine nimis artũ fuisset. Quum autem in Asiam nauibus quatuor Abãtus aufugisset, & nauale proelium hoc modo pugnatum esset, iamq; naues ad Hellespontũ

τῶνος ιτρός vox corrupta.

Constantini stratagema.

Licinni9 rursum vincitur.

Obsessio Byzantij.

Pugna naualis.

Naufragium Licinnianæ classis.

adpulissent,quæ varias merces,& maximā commeatus copiam Constantini ducibus adtulerant:vniuersa illi cū classe soluebant,vt se cum ijs,qui Byzantium obsidebant,coniungerent;& vrbem mari quoq; cingerent. Licinnij pedites, quum ne cōspectum quidem copiarū illarum nauticarū sustinuissent; nauigia nancti,Eleuntem discesserunt.Constantinus obsidionē vrgens,quū aggerem paris cum muro altitudinis excitasset, & turres ligneas ipso muro sublimiores in aggere cōstituisset,de quib.muri defensores telis petebātur, vt arietes aliæq; machinæ muro citra periculū admouerētur;vrbem omnino capere cogitabat.His Licinnius ad inopiā cōsilij redactus,statuit deserto Byzantio, & ibidē exercitus infirmiori parte relicta, cū maxime idoneis,qui & beneuolentiā ei suam probauerant,Chalcedonē Bithyniæ quamprimum se recipere.Nā fieri posse credebat,vt rursus ex Asia collecto exercitu,dimicaret. Quamobrē nauigio Chalcedonē delatus, adiunctū sibi socium periculi Martinianū,qui ordinum palatinorū dux erat,(Romani Magistrū officiorum vocant)Cæsarem dicit,& cum exercitu Lampsacum mittit;impediturū,quominus hostes e Thracia transirent ad Hellespontum: ipse copias suas in collibus & sitis ad Chalcedonem faucib.collocat. His rebus intento Licinnio, Constantinus,qui & onerariarum,& bellicarum nauium ingentem numerū haberet, & per has aduerso litore potiri vellet, veritus inaccessas onerarijs præsertim nauibus Bithynici litoris oras; celoces & cymbas quamcitissime struit,& ijs ad promontorium sacrum, quod dicitur, ad ostium Ponti situm, quodque Chalcedone ducentis stadijs abest,nauigat;& expositis ibi copijs, quosdam in colles adscendit,ac in ijs aciei struendæ locum capit. Licinnius quamquā ab hoste Bithyniam teneri cerneret, tamen vt vir omnib.periculis exercitus,Lampsaco Martinianum arcessit; & milites exhortatus, quibus se præiturum diceret, ordines ad pugnam instruit, opidoq; egressus hostibus iam paratis occurrit.Acri pugna in locis Chalcedoni & fano interiectis inita longe Constantini pars superior erat; quæ hostes ingēti cum impetu adorta, tantam cædem edidit:vt de centum & triginta millium numero, vix triginta millia euaderent.Quum primum hæc euenissent, Byzantij Constantinū portis apertis accipiebant;idem & Chalcedonijs factitantibus.Licinnius victus Nicomediam cum equitibus reliquis,& paucis peditum millibus,cōtendit.

Martinianus Cæsar.

Ingens Licinnij clades.

Quo pacto ad Roman. Hormisdas transierit.

In hoc tempore Persa quidam, cui nomen Hormisdas, regio sanguine procreatus,ad imperatorem Constantinū ex huiusmodi caussa transfugit. Quū pater eius,qui rex Persarum erat, diem suum natalem more Persico celebraret;Hormisdas regiam ingressus est,magna secum adlata ferinæ copia. Quū inuitati ad conuiuium nullo eum honore dignati essent,nec vti decuerat,ad surrexissent:indignatus, eos se Marsyæ morte multaturum minatus est. Eam orationem complures,vt peregrinam,non intelligebant. sed Persa quidam, qui vixisset in Phrygia,& narrationem de Marsya audiuisset; minarum Hormisdæ sententiam adsidentibus exponebat. Illi memoria minarum suis animis inscripta, quum primum patrem Hormisdæ mori contigit;earum recordati,fratrem ipsius natu minorem regno præficiunt, quantumuis lex maiori natu inter regios liberos rerum summam tribueret: Hormisdam vero compedibus vinctum,in sito quodam ante vrbem colle custodiunt.Posteaquam aliquid tēporis intercessisset, vxor eius hoc modo molitur,vt euaderet. Magno pisce capto,limā ventri eius indit;eoq; rursum cōsuto, piscem eunucho fidelissimo tradit:cum mandato,vt Hormisdę diceret, hoc pisce nemine prę-sente vesceretur,& ad opē eo,quod in illius ventre reperiret, vteretur. Hoc captato cōsilio,camelos ablegat,vino cibisq; copiosis oneratos,& mariti custodib.epulū præbet.Interea dū epulo custodes intēti sunt,Hormisdas pisce discerpto,limā inuenit:qua quū pedibus iniectas cōpedes dissecuisset, & eu-

nuchi

nuchi stolam induisset; per medios custodes iam temulentos egressus est, sumptoq; secum vno ex eunuchis, ad regem Armeniorũ, amicum & hospitem suum, peruenit. Eius opera tutus & incolumis, ad Constantinum se contulit, qui eum omni tum honore, tum beneuolentia dignatus est. Sed hæc quidem vt accidere, narrata sunto. Quum autẽ Constantinus etiam Nicomediæ Licinnium obsideret, rebus ille desperatis, quod etiã sciret, nullas sibi restare iustas & satis amplas ad dimicandum copias; egressus vrbe, supplex Constantino factus est; & ad eum adlata purpura, imperatorẽ ac dominum clamabat, veniamq; præteritorum poscebat. Nam vitam sibi certo policebatur, cuius nomine iusiurandum vxori eius a Constantino præstitum fuerat. Martinianũ Constãtinus satellitibus suis occidendũ tradidit, Licinnio Thessalonicam ablegato, velut istic secure victuro. neq; multo post ei, violata iurisiurandi religione, quod quidẽ Constantino nõ insolens erat, laqueo vitã ademit. Posteaquã vniuersum imperiũ ad vnius Constantini potestatẽ redijsset, non iã amplius insitã a natura malitiã tegebat: sed indulgens animi libini, omnia pro imperio agebat. Et patritis adhuc sacris vtebatur, non tã honoris caussa, quã necessitatis. quo fiebat, vt & hariolis, si qui essent experientes, fidẽ haberet; veluti qui verã ei de reb. omnibus feliciter gestis prædixissent. At vbi Romã venit, omnis adrogantiæ plenus, ab ipso lare sibi sumendũ impietatis exordiũ putauit. Nam Crispum filium, Cæsaris (vt ante dictũ est) ornatum titulo, quod in suspicionem venisset, quasi cum Fausta nouerca consuesceret; nulla ratione iuris naturalis habita, sustulit. Quumq; Constantini mater Helena tantã calamitatem ęgro ferret animo, & intolerabilẽ ex cæde iuuenis dolorem perciperet: quasi consolans eam Constantinus, malũ malo maiori sanauit. Nam quũ balineum accendi supra modum iussisset, eiq; Faustam inclusisset; mortuã inde extraxit. Horum ipse sibi conscius, & præterea contemtæ sacramentorũ religionis: ad flamines accedens, admissorũ lustrationes poscebat. Illis respondentibus, non esse traditũ lustrationis modum, qui tam fœda piacula posset eluere: quidam Hispanus genere, cui nomen esset Aegyptius, Romam delatus, palatinisq; mulierculis familiaris factus, & ad Constantini colloquiũ admissus; sententiam doctrinæ Christianorũ habere vim abolendi quodcumq; peccatum confirmauit, & id ipsum adeo policeri, nimirum acceptantes eam homines impios, mox omni delicto liberari. Eam orationẽ quum nõ grauate Constantinus accepisset, ac patrita missa faceret, perceptis ijs, quæ hic Aegyptius offerebat; principium impietatis hoc dedit, vt diuinationem suspectam haberet. Nam quod ei multæ res prosperæ per hanc prædictæ fuissent, euentumq; re ipsa sortitæ: verebatur ne itidem alijs aduersus ipsum hanc consulentibus, id quod futurũ esset, prædiceretur. atq; hoc consilio impulsus, ad huiusmodi abolenda se cõuertit. Quum autem dies quidã more patrio festus adpetijsset, quo die in Capitoliũ exercitui adscendendum erat: eum adscensum verbis cõtumeliosis impudenter insectans, re diuina proculcata, Senatus atq: populi odiũ incurrit. Quumq; profectas ab omnibus, prope dixerim, exsecrationes haud ferret; vrbem quamdã Romæ parem quærebat, in qua palatiũ ipse sibi conderet. Itaq; quũ esset inter Troadem & priscum illud Ilium, inuento loco vrbe condendæ idoneo, fundamenta iecit; & muri partem aliquam in altum egit, quam adhuc videre est, si qui versus Hellespontum nauigent. Sed quod eum huius operis instituti pænituisset, eo relicto, vt erat imperfectum, Byzantium concessit: cuius vrbis situm admiratus, eam quammaxime statuit amplificandam, & efficiendam idoneam, vt principis in ea domicilium esset. Nam vrbs in colle sita est, eius isthmi partem complexa, quem isthmum id, quod Ceras siue Cornu vocant, & Propontis efficiunt. Et olim quidem eo loco portam habebat, quo loco porticus illæ desinunt, quas Seuerus impe-

Licinnius & Martinianus interfecti.

De Constantini vitijs & facinoribus.

Crispus Cæsar occiditur.

Fausta suffocatur in balneo.

Quo pacto Constantinus sit factus Christianus

Diuinationes a Constantino sublatæ.

Occasio qua noua Roma fuit extructa.

Situs Byzantij

rator exstruxit; quum suas aduersus Byzantios iras deposuisset, qui hostem ipsius Nigrum in vrbem admiserant. Murus per collem demissus ab occidentali parte, vsque Veneris ędem, & ipsum mare pertinebat, quod est e regione Chrysopolis. Eodem modo & ab aquilonali colle deorsum ductus erat vsque ad portum, quod nauale dicunt, & vlterius vsque ad mare, quod directo situm est ad id ostium, per quod in Euxinũ Pontũ nauigatur. Et artũ quidem hoc terræ spatium ad Pontum vsque trecentis plus minus stadijs in longitudinem patet. hæc prisca ciuitatis amplitudo erat.

Forum Byzantij rotundum.

Constantinus autem eo loco, quo loco quondam porta erat, exstructo foro rotundo, quod porticibus distegis inclusit; fornices duos e marmore Proeconesio maximos fecit, oppositos sibi: per quos ire licet in Seueri porticus, & vrbe prisca egredi. quumque longe maiorem vrbem efficere vellet; eam vltra veterem murum decem & quinque stadijs muro nouo circumdedit, qui totum isthmum a mari ad mare complecteretur. Hoc modo quum vrbem priore multo ampliorem reddidisset: palatium quoque condidit, Romano non multum cedens.

Palatium.
Circus.

Itidem Circum ad omnem elegantiam perpoliuit, cuius partem fecit Castoris & Pollucis ædem, quorum simulachra nunc etiam in Circi porticibus stantia videre licet. Statuit & quadam in parte Circi Apollinis Delphici tripodem, in se continentem ipsius Apollinis simulacrum; Quumque Byzantij forum maximum esset, quatuor porticibus inclusum: ad extremas partes vnius ex hisce porticibus, ad quam gradus non pauci sursum ducunt, ædes duas exstruxit, collocato in harum altera matris Deum Rheæ simulachro, quod in monte Dindymo, qui opido Cyzico imminet, olim illi constituerant, quos Iason nauigationis socios habuit. Et aiunt eum hoc quadam ex vecordia nihili faciente res diuinas, mutilasse; leonibus vtrimque sublatis, & manuum figura mutata. Nam quum olim tenere leones videretur, nunc speciem precantis exhibet, vrbem inspectans & obseruans. In altera Fortunæ Romanæ simulacrum posuit. Præterea quibusdam Roma sequutis cum senatoribus domos ædificauit.

Thaifalis Romanos vexat.

Nec iam bellum vllum amplius gerebat. adeo quidem, vt Thaifalis, natione Scythica, cum equitibus quingentis irruentibus, non modo nullas copias aduersus eos in aciem eduxerit: sed etiam parte maiori exercitus amissa, quum hostes ad ipsum vallum vsque populatos omnia conspexisset, arrepta cupide fuga sibi consuluerit. A bellorum curis vacuus, voluptariæque vitæ deditus, populo Byzantino publicam annonam distribuit, quam & hactenus ille semper habuit.

Annona Byzantinis data, cuius in Iustinianeo codice fit mentio.

Quumque pecuniam publicam in plurimas inutiles structuras impenderet, quędam ædificauit non multo post diruta, quod ob festinationem durabilia non essent. Conturbauit & magistratuum officia, iam olim instituta. Nam quum duo essent præfecti prætorio, qui hoc officium communiter gerebant; non palatini tantum ordines eorum cura potestateque gubernabantur: sed etiam ij, quibus vrbis erat commissa custodia, & quotquot in omnibus limitibus erant collocati. Hic enim præfectorum prætorio magistratus, qui post imperatorem secundus existimabatur, & annonas erogabat, & contra militarem disciplinam admissa conuenientibus poenis corrigebat.

Mutati magistratus.
Officium præfectorum prætorio.

Constantinus autem recte constituta turbans, vnum hunc magistratum in in quatuor imperia discerpsit. Nam vni præfecto prætorio totam Ægyptum cum Lybiæ Pentapoli, & orientem ad Mesopotamiam vsque, & præterea Cilices, Cappadoces, Armenios, oramque maritimam totam a Pamphylia Trapezuntem vsque, & vsque ad castella propter Phasidem sita, tradidit: eidem & Thracia commissa, & Mysia, * Asemi, ac Rhodopes, ac * Toperi opidi finibus circumscripta. præterea Cyprum adiecit, & Cycladas insulas; Lemno, & Imbro, & Samothracia exceptis. Alteri Macedones adtribuit, & Thes-

Quatuor a Constantino prætorij præfecti.
P. P. orientis.
** rectius, Hæmi.*
** Doberi.*
P. P. Illyrici,

Thessalos, & Cretenses, & Græciam, & circumiacentes insulas, & Epirum vtramque, & Illyrios, & Dacos, & Triballos, & Pannonios ad Valeriam vsque, & Mysiam superiorem. Tertio, totam Italiam, & Siciliam, & circumiacentes insulas, & Sardiniam, & Corsicam, & Africam a Syrtibus Cyrenensibus vsque: quarto transalpinos Celtas, & Hispanos, cum insula Britannica commisit. Hac ratione diuiso præfectorum imperio, studiose conatus est alijs quoque modis eorum potestatem imminuere. Nam quum præessent vbiq; locorum militibus non modo centuriones & tribuni, verumetiam duces, (sic enim appellabantur) qui quolibet in loco prætorum vicem obtinebant: magistris militum institutis, altero equitum, peditum altero, & in hos translata potestate militum ordinandorum, & coërcendi delinquentes, hac etiam in parte præfectorum auctoritati detraxit. Id vero tam pace, quam bello, plurimum detrimenti rebus adtulisse; me protinus indicante parebit. Quippe dum præfecti prætorijs vbique terrarum vectigalia per ministros suos exigerent, & militarem ex ijs sumtum facerent; ijdemque milites dicto audientes haberēt, in sustinēdis ob delicta poenis, prout ipsis ea coërcenda videretur: non abs re milites cum animo suo cogitantes, eum, qui annonam & stipendiū præberet, delinquentes etiam punire, nihil agere prçter officiū audebant; partim annonarū ademtionē, partim prçsentem coercitionē veriti. Nunc quū alius sit, qui stipendium exhibet; alius cuius arbitrio disciplina militaris est commissa: omnia pro imperio agunt, ne dicam, maiorē annonæ partem ducis, & adparitorū ipsius lucro cedere. Fecit & aliud quiddā Constantinus, quod in ditionē populi Romani liberum barbaris aditū præbuit. Nam quum imperium Romanum extremis in limitibus vbique Diocletiani prouidentia, quemadmodum a nobis supra dictum est, opidis, & castellis atq; burgis munitum esset, omnesq; copiæ militares in ijs domicilium haberent: fieri non poterat, vt barbari transirent, vbique copijs hostium repellendorum caussa occurrentibus. Hanc præsidiorum munitionem Constantinus abolens, maiorem militum partem, de limitibus submotam, in opidis præsidij nullius egentibus, collocauit; a barbaris vexatos præsidio nudauit; tranquillas & quietas vrbes militum peste grauauit, qua iam complures ad solitudinem redactæ sunt; milites ipsos theatris & voluptatibus addictos emolliuit; deniq; simpliciter vt dicam, rerum hactenus pereuntium internicioni principium & semina præbuit. Iam Constantinum filium Cçsarem appellauerat, quo cum & Constantio, & Constante filijs, eodem titulo cohonestatis; Constantinopolim ad amplitudinē vrbis longe maximç tam feliciter auxit: vt plerique post eum principes ibidem constituto domicilio, maiorem, quam vsus poscat, hominum multitudinem eo pellexerint; quæ vndique terrarum istuc vel militiæ, vel mercaturæ, vel aliorum negotiorum caussa confluit. quapropter & muris longe capacioribus, quam essent ij, quos Constantinus struxit, eam circumdederunt, & ædificia tam esse contigua permiserunt, vt habitatores eius siue domi se contineant, siue in compitis sint, artentur; nec sine periculo, propter ingentem hominum & animalium copiam incedant. Nec pars vicini maris exigua solo cessit, vndique defixis palis, & ædificijs in eos impositis; quæ seorsum ad complendam vrbem amplam sufficerent. Ac mihi quidem sæpe mirari subijt, qui fieret, vt quum vrbs Byzantina tantopere excreuerit, vt alia nulla cum hac, siue felicitatem, siue magnitudinē spectes, comparari possit; nullum vaticinium maioribus nostris de ipsius incremēto, meliorem ad fortunā euectç, datum fuerit. in qua cogitatione dum iampridem versor, multis historiarum monumentis, & oraculorum collectionibus euolutis, & exacto nonnullo tēpore in hac de istis dubitatione: vix tamdē in oraculum quoddā

P. P. Italiæ.

P. P. Transalpinorum. vt lib. V. adpellatur.

Magistri militum duo.

Limitanei milites a Constantino sublati.

Amplitudo Constantinopolis.

Oraculum de Byzantio, quod Turcorum vim per lupos notare videtur.

incidi, quod Erythrææ Sibyllæ, vel Epiroticæ Phaëllonis esse perhiberetur. Nam & istæc adflata numine, fertur edidisse quædam oracula; quibus fretus Nicomedes, Prusiæ filius, qui ea suis ex commodis interpretaretur, hortatu Attali bellum patri Prusiæ fecit. Est autem oraculum huiusmodi:

Accipies Thracum rex, in balantibus vrbem,
vnguibus atque vncis magnum horribilemque leonem
augebis, patriæ quondam, cimelia terræ
qui rapiet; terra potietur & absque labore.
Sed non aio diu te sceptris perfruiturum,
(quippe canes vrgent vtrimque) sed his spoliandum.
Sopitumque lupum vncungem * *dirumque ciebis.*
Namque vel inuiti ceruices sub iuga mittet.
Tunc quoque Bithynos vexabit turba luporum,
consilio Iouis: & mox regia sceptra tenebunt,
magna qui veteris habitant Byzantis in vrbe.
Felix Hellesponte, & moenia condita diuis.
imperio superum ———
quam lupus ille grauis tamen inuitus trepidabit.
Norunt me, nostris habitant qui sedibus. haud iam
Amplius ipse animum caelabo parentis, aperte
Mortali generi diuina oracula pandens.
Thressa malum tellus ingens parit. & prope partus:
Vsu nempe malam subolem pariter feret illi.
Ad latera adiunctæ ponto telluris & hulcus
Prætumidum crescet, cito ruptum sanguine manans.

* al. timidumque

Hoc oraculum omnia, prope dixerim, reuera designat, obscurisque vocibus indicat euentura Bithynis mala, propter graue tributorum onus, quę sequutis temporibus eis imposita fuerunt: & quod imperium cito venturum esset ad eos,

magna qui veteris habitant Byzantis in vrbe.

Quod autem sæculis non paucis interiectis ea, quę prædicta fuerant, euenerint: non eo quis torqueat, ac si de re quadam alia vaticinium hoc loquatur. Nam omne tempus Deo breue est, qui semper & existit, & erit. atque hæc tum de rerum ipsarum euentis ratiocinando collegi. Quod si cui videtur esse alia verborum oraculi sententia, per me sane sic illud accipiat licet. Ceterum Constantinus his ita perfectis, exhaurire non desinebat vectigalia largitionibus; quæ non vbi par erat, sed in homines indignos ac nullius pretij fiebant. & collatoribus quidem tributorum grauis erat, illos autem cumulabat opibus, qui nulli esse vsui poterant. Nam prodigalitatem pro munificentia ducebat. Idem & auri argentique collationem imposuit omnibus vbique terrarum negotiationes exercentibus, & dardanarijs opidorum, ad vilissimos vsque; ne miseris quidem meretriculis hoc incommodo liberatis. Itaque videre erat, quoties quartus quisque annus adpeteret, quo vectigal illud pendendum erat, meras per vniuersam vrbem lacrumas & ploratus: vbi vero iam aduenisset, non nisi flagra tormentaque corporibus eorum adhibita, qui propter paupertatem extremam damnum hoc sustinere non possent. Quin & liberos ipsæ matres distrahebant, & patres filias prostituebant; ex harum quæstu chrysargyri (quasi dicas aurargenti) exactoribus pecuniam offerre coacti. Quumque splendidioris etiam fortunæ hominibus excogitare quiddam vellet, quod eos morderet: quemlibet horum ad præturæ dignitatem euocabat, & honoris prætextu magnum pecuniæ pondus exigebat. Iccirco quoties ad vrbes venissent, qui huius rei mandatum habebant; erat

verbis Oraculi, tum de

De chrysargyro siue auro lustrali, cuius mentio fit in tit. C. de aur. lustr. coll.

erat videre fugam omnium, & profectionem ad extraneos, metuentium, ne cum patrimonij sui detrimento dignitatem hanc apiscerentur. Habebat autem descripta virorum clarissimorum patrimonia, quibus & tributum imposuit, quod ipse Follem nuncupauit. quibus sane collationibus vrbes exhausit. Nam quum longo tempore post Constantinum duraret earum exactio, paullatim exhaustis opidorum diuitijs, ab habitatoribus complura deserta sunt. His omnibus modis quum reipublicæ Constantinus nocuisset, morbo extinctus est. Eius liberi successionem in imperio nancti, qui erant omnino tres, non ex Fausta Maximiani Herculij filia nati, sed ex alia, quam insimulatam adulterij morte adfecerat; sic rebus intenti erant, vt libidinis iuuenilis potiorem, quam commodi publici rationem haberent. Nam primum inter se nationes partiebantur. & Constantinus quidem natu maximus, cum minimo natu Constante, omnia trans alpes sita, & Italiam, & Illyricum sortitus est. præterea Ponto Euxino finitima, & Africæ quidquid ad Karthaginem pertinet. Constantio datum est, quidquid esset in Asia, & oriente, & Aegypto. Erant & imperij quodam modo participes, Dalmatius a Constantino Cæsar dictus, & Constantius eius frater, & Anaballianus; qui purpurea & aureis ornata limbis veste vtebantur, dignitatem nobilissimatus, vt vocant, ab ipso Constantino propter adgnationis reuerentiam consequuti. Diuiso in hunc modum imperio, Constantius, quasi qui data opera in hoc incumberet, ne impietate a patre superaretur, exorsus ab ipso lare, cognati sanguinis effusione virilem omnibus animum probare voluit. ac primum quidem Constantium patruum a militibus interfici curat. Deinde Dalmatio Cæsari similes insidias struit, Optato quoque cum hoc interfecto, qui patricij dignitatem adeptus a Constantino fuerat. Eum honoris titulum primus Constantinus excogitauerat, lataque lege sanxerat, vt qui eum consequuti fuissent, supra ipsos præfectos prætorijs sessitarent. Tunc & Ablabius præfectus prætorio necatus est, ipsa Vindicta merita hominem poena multante; qui per insidias Sopatro philosopho mortem machinatus fuisset, dum ei Constantini familiaritatem inuideret. Ac veluti contra cognationem vniuersam grassatus, etiam his Anaballianum adiecit; quum milites subornasset, vt clamarent: alterius neminis imperium se ferre posse, quam Constantini filiorum. & hæc quidem Constantij fuere facinora. Ceterum controuersia mota inter Constantinum & Constantem, de pertinente ad Karthaginem Africa, deque Italia: Constans incautum fratrem opprimere volens, inimicitias toto triennio dissimulat. exspectatoque tempore, quo prouinciam sibi fidam & beneuolam ingressus erat; ablegat milites, specie quidem tenus opem Constantio laturos in gerendo bello Persico: sed reapse Constantinum, nihil tale scientem, oppressuros. Hi perficientes ea, quæ imperata fuerant; Constantinum occidunt. Hoc modo quum fratrem Constans e medio sustulisset, in subditos cum omni crudelitate grassabatur, & omnem intolerabilem tyrannidem excedebat. Emtis enim barbaris, quibus esset vultus elegans, & alijs itidem, quos obsidum loco secū haberet, quiduis aduersus subditos agendi facultate cōcessa, veluti qui oculis ad impudicitiam ei gratificarētur: omnes imperio suo subiectas nationes in extrema mala præcipitabat. Quæ quum prætoriani moleste ferrēt, & ipsum venationis voluptatibus deditū viderent: ducibus vsi, Marcellino ærarij præfecto, & Magnētio, cui creditū erat in Iouianos & Herculianos imperiū, (legionū ea nomina sunt) hoc quodā modo insidias ei moliuntur. Marcellinus, qui natalē filij sui se celebraturū diceret, ad epulū quū alios multos in castris dignitate præstātes, tū Magnentiū inuitabat. Ea comesatione mediā ad noctē producta, Magnētius quasi rei neces-

Imperij partitio post Constantianum.

Nobilissimatus dignitas.

Constantius in cognatos seuus.

Patriciorum noua dignitas.

Ablabius Sopatro pœnas luit.

Constans fratrē primogenitum fraude necat.

Insidiæ Constanti parantur.

Magnentius per iocum fit imperator.

sariæ caussa de mensa surgens, quum perexiguum ad tempus a conuiuis secessisset: eis se rursus amictum stola regia, velut in scena, spectandum exhibuit. Ibi quum eum conuiuæ regem appellassent, similiter omnes incolæ vrbis Augustoduni, qua hæc in vrbe gesta sunt, in eamdem sententiam venerunt. Et quoniam rei fama tendebat vlterius, extra vrbem rustica quoque plebs confluebat. Per idem tempus quidam Illyricanorum equitum in supplementum Celticorum ordinum missi, cum ijs se coniunxerunt, qui huius rei caussa conuenerant. Et vt simpliciter rem exponam, in vnum congressi, quicumque cum imperio militibus præerant, quod coniurationis principes iam proclamasse viderēt; ignari prope quid ageretur, exclamabant omnes, & Magnentium Augustum appellabant. Hæc Constans animaduertens, quoddam ad opidum, propter Pyrenæum montem situm, cui nomen esset Helena, profugere conatus est. verum a Gaisone, qui eo nomine cum selectis quibusdam missus fuerat, adpræhensus, & omni destitutus ope, necatus est. Magnentio imperium adepto, ac iam in potestate transalpinas nationes, & ipsam Italiam habente: Vetranio, Pannnoniorum exercituum dux, audito, Magnentium ad imperium euectum esse; incensus eadem libidine, suarum legionum suffragio dictus est imperator, & apud Mursam, quod est opidū Pannoniæ, substitit. In hoc rerum statu, Persæ vrbes orientis, & Mesopotamiæ præsertim, infestis excursionibus vexabant. Constantius autem, licet hoc bello Persis inferior esset; tamen factiones Magnentij & Vetranionis persequi statuit. Dum hæc secum cogitat, & in apparatu totus est, apud Celtas adhuc hærente Magnentio: Nepotianus sorore Constantij genitus, cui nomen Eutropia, collecta multitudine non sanorum hominum, sed latrocinijs & luxu perditæ vitę deditorum, Romam accessit, & imperatorio se habitu spectandum exhibuit. Sed ab Anicetio, quem Magnentius præfectum prætorio constituerat, quibusdam e plebe armatis, & eductis vrbe, veluti cum Nepotiano dimicaturis; acre prœlium committebatur. Romanis autem vt imperitis, & ordinem nullum seruantibus, non magno labore in fugam actis; præfectus prætorio fugientes conspicatus, & vrbis periculum veritus, portas occlusit. Itaque Nepotiani milites omnes, vt qui nullam euadendi rationem habere possent, trucidarunt. Sed Nepotianum Magnentius non multis post diebus exercitu misso, duce Marcellino, cui commissum erat in palatinos ordines imperium, (Romani magistrū officiorum vocant) interfecit. Constantius autem ex oriente profectus ad bellum contra Magnentium gerendum, arte quadam Vetranionem prius amicitia sibi deuinciendum arbitratus est; ne cum duobus ei, sed vno perduelle dimicandum esset. Itidem Magnentius omnem operam & studium adhibebat, vt amicitiam Vetranionis impetraret, & eo socio susceptum aduersus Constantium bellum conficeret. Itaque quum vterque legatos ad Vetranionem hoc nomine misisset, ille Constantio, quam Magnentio maluit adsentiri. Vbi rebus infectis Magnentij legati discessissent, Constantius petebat, vt in vnum copiæ cogerentur, & publicum de gerendo contra Magnentium bello consilium haberetur. Vetranione Constantij verbis decepto, quoddam in solium, hac ipsa de causa paratum, adscenderunt. Constantius priorem dicendi locum ob generis dignitatem nanctus, nulla non orationis parte militibus liberalitatem paternam ad animum reuocabat, cum ijs sacramentis, quibus sancte promisissent, omni se beneuolentiæ filios ipsius complexuros. simul petebat, ne committerent, vt impune Magnentius euaderet, qui Constantini filium occidisset, quo cum multa bella confecissent, & a quo muneribus adfecti maximis essent. Hæc vbi milites audiuissent, opimis iam ante donis occupati, nothos imperatores expurgandos esse proclamarunt.

Constans interficitur a Gaisone

Vetranio.

Nepotianus.

Vetranio Constantij partes amplectitur.

Constantius imperio Vetranionem fraude spoliat.

Simul

Simul exutum purpura Vetranionem de solio detrahunt, vt priuatus viueret. Constantius autem, nihil in illum designari grauius passus, in Bithynia vitam exigenti, quod satis esset victus, adsignauit. Vbi quum ad tempus aliquod superstes fuisset, negotijs & curis solutus, rebus humanis excessit. Hoc modo quum dolus aduersus Vetranionem reipsa successisset, Constantius in Magnentium copias ducens, Gallum patrui filium, germanum eius Iuliani fratrem, qui secundum hæc imperauit, Cæsarem appellat, & sororem ei Constantiam despondet: siue vt Persis resisteret, siue, quod verum erat, vt occasionem eius interficiendi reperiret. Nam solus hic cum fratre de Constantij genere superabat, alijs omnibus iam ab eo necatis, vti commemorauimus. Hoc igitur cultu Cæsaris ornato, & Lucilliano commisso bello Persico; contra Magnentium ipse pergebat, Vetranionis suisque copijs coniunctis. Magnentius quoque maiori apparatu occurrendum ratus, Decentium propinquum suum, vt præsidio transalpinis nationibus esset, Cæsarem designat. Posteaquam exercitus in Pannonijs conuenissent, & iuxta Mursam opidum ad se inuicem propius accessissent: Magnentius ad eas fauces, quæ Adranis adiacent, collocatis insidijs, ad Constantij duces nuntium mittit, qui eius itineri moram inijceret, vt hostes Sisciam venire possent. quo loco Magnentium proelij copiam facturum aiebat, vt qui patentes campos haberet. His auditis Constantius, eoque nuntio non mediocriter lætatus, quod idoneis equitatui locis dimicaturus esset, qui copijs equestribus hostem superaret; castra Sisciam versus mouit. In eius milites, qui & inermes, & nullis seruatis ordinibus incederent, nec vererentur, quod futurum erat, quum irruissent eæ turmæ, quæ insidiarum caussa faucibus insederant: omnes prope lapidibus obrutos, vlterius transire prohibuerunt. Compluribus cæsis, Magnentius ob rem tam bene gestam magnopere sese iactitans, sumptis secum copijs, bellum diutius extrahi non patiebatur; sed in Pannoniam contendebat. quumque peruenisset ad sitos ante * Cium quondam campos, quos medios Draus amnis intersecans, Noricos & Pannonios prætérlapsus, in Istrum sese exonerat: in Pannonios militem ducebat, quod prope Sirmium manum cum hoste conserere cogitaret. Aiunt autem Magnentium matri, quæ illi hoc iter interdiceret, & a transitu ad Illyrios arceret, non paruisse, quamquam de multis superiorum temporum prædictionibus eam veram vatem esse, persuasum haberet. Interea deliberante Magnentio, Saum ne fluuium ponte facto transijceret, an iunctis nauigijs militem per ea transportaret: Philippum Constantius ablegat, vnum ex ijs, qui maximis in dignitatibus erant constituti, & prudentia præstantem, specie quidem tenus de foedere ac pace colloquuturum; reapse vero Magnentij copias curiosius inspecturum, & quodnam ipsius de summa belli consilium esset, quibusve cogitaret itineribus vti, peruestigaturum. Quum prope Philippus a castris abesset, in Marcellinum incidit, hominem maximæ potestatis apud Magnentium, & cum hoc ad Magnentium accedit. Is conuocatis ad concionem militibus, Philippum caussam edicere iubet, quam ob caussam aduenisset. Tum ille ad exercitum quidem dicere, non conuenire, Romanis subiectos, aduersus Romanos bellum suscipere; præsertim imperante Constantini filio, quo cum multa tropæa statuissent aduersus barbaros: ad Magnentium vero, par esse, Constantini memoriam colat, & eorum beneficiorum, quibus & ipsum & parentes ipsius adfecisset. Nam ab eo in fidem receptum esse, maximosque consequutum honores. Quibus recensitis postulabat, vt Italia Magnentius cederet, ac transalpinas nationes retineret, eisque cum imperio præesset vniuersis. Hæc a Philippo dicta parum abfuit, quin vniuersum exerci-

Gallus Cæsar.

Decentius Cæsar.

Constantiani cæduntur.

** Potecium.*

Magnentius matri non paret.

Philippus ad Magnentium mittitur.

Philippi oratione Magnentius prope perditus.

tum conturbarent. quapropter in metum coniectus Magnentius, multoque labore permotis militibus, vt se conantem aliquid proloqui tolerarent: se quoque pacem amplecti dixit, simulque concionem dimitti iussit interea, dum ipse considerato, quid agendum esset, sententiam hac de re suam postridie indicasset. Concilio dimisso, Marcellinus Philippum excipiebat, vti quo cum ius hospitij constituturus esset. Magnentius autem secum ipse disputabat, an Philippus infecta re dimittendus esset; an iure legatorum violato, retinendus. Interim cohortium præfectos, & decuriones, & quotquot militum ordinibus cum imperio præerant, visum est adhibere cenæ, ac inter cenandum sententiam animi declarare. Quod quum fecisset, postridie Magnentius collecto rursus exercitu, quæcumque Constans in eos per temulentiam designasset, commemorare. Simul adijcere, milites ipsos, non ferentes magnitudinem facinorũ, qua ille rempublicã per scelus & iniuriam vexabat, omnes id consilij cepisse, quod expedire publice putarent. Ciuitatibus autem dira bellua liberatis, inuito sibi ab eis oblatum imperium. Hæc dum pronunciaret, omnes ad bellum persequendũ consurgere: statimq; captis armis ad transijciendum Saum progredi. quorum aduentum quum speculatores nuntiassent, quotquot erant in opidi Sisciæ præsidio, quod in ripa Sai situm est, alios in ripam fluminis adscendere volentes telis configebant; alijs pontem transire conantibus, resistebant; ita vt multi trucidarentur, plures partim ab se ipsis, partim ab hostibus impulsi, in fluuium præcipitarẽtur. Ingenti cæde facta, quum inter fugiendum illi de fluminis ponte caderent, hi magno cum impetu persequerentur: Magnentius ad extremũ malum redactus, huiusmodi machinatione præsens euitare periculum potuit. Hasta in terram defixa, quum nutu dextræ significasset hostibus, quasi de pace quid dicere vellet: vt aures sibi preberi vidit, non imperatoris iniussu Saum se traijcere voluisse narrat. quumq; Philippus subiecisset, Italia Noricisq; relictis, Illyricum ei petendum esse, atq; ibi de fœdere tractandum: Constantius exauditis hisce verbis, suos a persequendo reuocauit, & Magnentio facultatem concessit, vt exercitum suum ad campos inter Noricum, Pannoniam, Mysiam, Daciamq; sitos transduceret; quod impeditis istis locis liberari cuperet, & hostem in agris equitatui opportunis debellare, quum equestribus ipse copijs superior esset. Ei consilio quum euentus respondisset, locũ peridoneum ad efficiendum id, quod optaret, arbitratus est esse Cibalim; vbi Constantinus quoque Licinnium totis viribus conserto proelio superauit. Nam quum id opidum habeat eum situm, quem id temporis gesta commemorans exposui; partẽ exercitus habebat in opido. valloq; inter collem, qui opidum continet, & planiciem ad Saum vsq; fluuium pertinentem, excitato; quidquid flumine quidem cinctum non esset, profunda fossa, densoq; vallo communiuit: quicquid autem flumine clauderetur, id ponte nauibus inter se connexis strauit, quum pontem quoties vellet, rescinderet; & eumdem nullo rursus negotio iungeret. Heic & tentoria militum vulgo fixit, & regium loco maxime medio tabernaculum construxit, quod opidis eximia magnitudine atque elegantia exornatis nulla sui parte cedebat. Imperatore cenam præbente, quum & ductores ordinum atque cohortium cenæ adhiberentur; solus Latinus & Thalassus, qui principem locum apud imperatorem tenebant, non erant eius epuli participes; de Philippo nimirum solliciti, quem ad se legationis nomine missum Magnentius detinebat. Dum his illi consilijs occupantur, venit Titianus, vir ordinis Romæ senatorij, superbas a Magnentio voces perferens: qui multis absurdis aduersus Constantinum, & alios ex eo progenitos, congestis; & vrbium interitu ad imperatoris in gubernatione secordiam relato: Constantium Magnentio de imperio

Magnentius astu e suos cladi eripit.

Castra Constantij ad Cibalim.

Titiani ad Constantium superba postulata.

imperio cedere iubebat, contentum, si tutam ei vitam indulgeret. At ille precatus Deum atque Vindictam, interemti Constantis vltores essent: ijs se socijs bellum gesturum ait. atque ita Titiano potestas ad Magnentium redeundi facta est, quamquam Philippus apud illum mansisset. Magnentius eductis copijs, Sisciam primo captam impetu deleuit. quumque regiones propter Saum omnes percurrisset, maximamque prædam abegisset; Sirmium duxit, ea quoque citra sanguinem potiturum sese arbitratus. Sed hoc conatu falsus atque deiectus, (quippe repulsus fuit ab habitatoribus opidi, quorum ingens erat numerus, & a militibus opidi præsidio destinatis) Mursam vniuersis cum copijs contendebat. Quum autem ij, qui erant in vrbe, portas occlusissent, & in propugnacula successissent: Magnentius quo pacto rem adgrederetur, animi dubius hærebat; qui neque machinas vllas haberet, nec alia ratione propius ad murum accedere posset. Telis enim saxisq; petebatur ab ijs, qui de pinnis pugnabant. Itidem fama obsidionis ad Constantium perlata, vniuersis ille cum copijs accedebat, opido periclitanti opitulaturus: quum præterijsset & Cibalim, & vniuersam terram, per quam Draus amnis labitur. Interim Magnentius castris ad Mursam propius admotis, portis ignem intulit; vt ferro consumto, quod ligna tegeret, exercitui aperiret aditum in vrbem, igni patefactum. Verum hoc ei reipsa non successit, quum ij, qui consistebant in moenibus, ignem magna vi aquæ restinguerent. At vbi Constantium propius a Mursa iam abesse comperisset, aliud quiddam huiusmodi molitur. Erat ante vrbem stadium quoddam, adsignatum superiore memoria eorum certamini, qui se in armis exercerent; ab omni parte siluis opacum. In eo quum quatuor agmina Celtarum abdidisset, iussit vt postea quam adductis Constantij copijs, ante opidum pugna consereretur; hostes inopinatos adorirentur: ita vt intercepti, ad internecionem vsque delerentur. Ea re ab ijs cognita, qui erant in opidi muris; statim Constantius Scolidoam & Manadum ductores ordinum misit. Hi selectissimis quibusque tam grauis armaturæ militibus, quam sagittarijs, ex toto militum numero, qui sub illorum erat imperio, secum sumtis, omnes stadij fores occluserunt. quumque stadij gradus superiores occupassent, & vndique milites, qui erant in stadio, circumdedissent; tela in eos conijciebant. Illorum vero nonnullis, sublatis in capita scutis, fores stadij perfringere conatis; impetu pariter in eos facto, tela conijcere, gladijsque ferire non desinebant, donec vniuersos confecissent. Hoc modo quum insidiæ Magnentij recidissent in nihilum, adeoque contrarium euentum habuissent; exercitus congressi, manus in planicie, quæ ante Mursam est sita, contulerunt: quumque prœlium eiusmodi committeretur, quale propemodum prius hoc bello factum non erat; vtrimque plurimi cadunt. Constantius autem conspicatus, quod ciuile bellum hoc esset: ex animi se voto ne victoria quidem potiri posse, tantopere deminutis Romanis exercitibus, qui post talem ac tantam stragem vrgentibus vndique barbaris non amplius resistere possent: cogitare cepit, certis condicionibus pacis bellum dirimendum esse. Quæ dum ille cum animo suo putaret, exercitibus adhuc inter se proeliantibus: maiorem ad furorem elati Magnentianarum partium milites, ne quidem vbi nox pugnantes oppressisset, finem dimicandi faciebant; sed perseuerabant & ipsi duces in obeundis militum muneribus, & excitandis singulorum animis, vt hostem egregie premerent. Itidem Constantij duces virtutem pristinam, Romanumque decus ad animum sibi reuocabant. Alta iam nox erat, & nihilo se minus inuicem feriebant hastis, gladijs, armis ceteris, quæ semet offerrent, & ad manum essent. neciam vel ipsæ tenebræ, vel aliud quid earum rerum, quæ res laxamentum quasi quoddam belli ef-

Magnentius Sisciam delet.

Sirmium frustra tentat.

Mursam obsidet.

Magnentij stratagema irritum

Proelium inter Constantium et Magnentium ad Mursam.

ficere consueuerunt, inhibere poterat exercitum; quo minus mutuis in se cædibus desæuirent, & in maxima felicitatis parte ponerent, si omnes funditus vna perirent. Ipsi duces maximis hac pugna tum fortitudinis, tum virtutis facinoribus editis, quum alij cecidere; tum Arcadius, dux ordinis Abulcorum, & Menelaus, cui datum erat in equites ex Armenia sagittarios imperium.

Menelai robur & sagittandi peritia.

Fuerit autem pretium operæ, quæ de Menelao perhibentur, silentio minime præteriri. Memoriæ proditum est, hunc arcui tria simul aptantē eodem tempore tela, & vna dumtaxat vtentem ejaculatione, non in vnum ea corpus, sed tria defixisse: quo sagittandi modo quum vteretur, nec hostium exiguum numerum telis eius confectum, & eosdem, prope dixerim, ab vno in fugam actos aiunt. Sed tamen & ipse cecidit, a Romulo totius exercitus Magnentiani duce interemtus; & Romulus itidē cecidit, qui quū telo prius a Menelao petitus esset, ne plaga quidem accepta pugnare desijt; donec interfecisset eum, qui telum in se contorserat.

Constantij victoria.

Itaque quum Constantius proelio superior factus esset, iamque Magnentiani exercitus aperte terga darent: ingens strages & hominum, & equorum, & reliquorum iumentorum est edita.

Magnentius ex desperatione sesemet interimit.

Magnentius omni spe destitutus, veritusque, ne a reliquijs suorum Constantio dederetur: ijs Pannoniæ locis relictis, in Italiam excurrere statuit, alijsque collectis copijs aleam pugnæ denuo tentare. Quia vero Romæ Constantij partes foueri cognosceret, vel odio sui, vel quod intellectum esset de proelij euentu; alpes transscendendas decreuit, deque nationibus istic degentibus aliquod interim præsidium comparandum. Sed quod inaudisset, Constantium maximis muneribus vicinos Rheno barbaros infestos ei reddidisse; tum ad Gallicas nationes opera quorumdam Constantio fauorem conciliantium ducum præclusum esse aditum; quum nec per occidentales Hispanos ad Mauros transijcere posset, quod istis etiam in locis fœderati Romanorū beneuolentiam Constantij captassent: inops ab omni parte consilij, mortem voluntariam turpi saluti prætulit; manibus suis, quam hostium, vitam eripi sibi maluit.

Ortus & indoles Magnentij. Leti, natio Gallica. fortasse Leodij.

Ac Magnentius quidem hoc modo perijt, quum tribus annis, & sex præterea mensibus imperasset. Originem generis a barbaris habebat, & vixerat apud Letos, quæ Gallica natio est. Litteras Latinas didicerat. Audax fortuna prospera, timidus aduersa. Occultandæ natura insitæ malitiæ mirus artifex, qui mores ipsius & ingenium perspectum non habentibus simplex & bonus esse putaretur.

Veritatis in Zosimo studium.

Hæc de Magnentio propterea libuit adijcere, quod aliquibus visus sit imperij sui tempore reipublicæ bono fuisse; vt vera de eo cognoscātur, qui nihil instituto bono gessit.

Decentius sese strangulat.

Decentius arcessitus a Magnentio ad ferendum opem, iam in Italiam contendens, simul ac intellexisset, quid illi accidisset: in ordines quosdam turmasq; militares lapsus, quum nullam salutis spem videret, obtorta laqueo ceruice mortuus est.

Constantius insolentior factus. Officinæ calumniarum.

Secundum hæc quum vniuersa rerum summa soli Constantio cessisset, adrogantior esse cepit; quod eam fortunæ prosperitatem moderate ferre non posset. Sumebant & incrementum officinæ calumniarum, quæ circa tales existere consueuerunt; & ijs potissimum insidiantur, quorum fortunæ bene constitutæ videntur. Nam dum alios felicitate sua deiiciunt, & dignitates eorum se consequuturos sperant; ad calumnias aduersus eos instituendas sese conuertunt.

Gallus Cæsar calumnijs opprimitur.

Atque hi quibusdam sibi socijs improbitatis adiunctis, qui erant eunuchi aulici; Constantium adgressi, Gallum patruelem ipsius, dignitate Cæsaris ornatum, hac non contentum, de occupando imperio cogitare persuadent. & quidem eius rei fide Constantio facta, tamquam veræ, ad strüendam Gallo necem illum impellunt. Qui has insidias contexuerant, fuere Dynamius & Picentius, homines condicionis humilis, & qui per huiusmodi mala

di mala fortunam ad ampliorem peruenire niterentur. In eodem conatu Lampadium quoque, præfectum prætorio, consortem habebant; qui vir semper apud imperarorem plus alijs omnibus auctoritatis & potentię nancisci cupiebat. Itaque Constantio talibus calumnijs aures præbente, Gallus arcessitur; ignarus eorum, quæ in ipsum cuderentur. Eum aduenientem initio Constantius honore Cæsaris exuit, deinde priuatam ad fortunam redactum carnificibus necandum tradidit: non hoc primo cõtra cognatum sanguinem admisso piaculo, sed pluribus alijs adiecto.

ZOSIMI COMITIS ET EXADVOCATI FISCI

HISTORIAE NOVAE LIBER TERTIUS.

HIS designatis aduersus Gallum Cæsarẽ, e Pannonia Constantius in Italiam transijt. Quum autem videret, omnes Romanis vbique subditas prouincias barbaricis incursionibus expositas esse; Francos, & Alamanos, & Saxones iam quadraginta sitas ad Rhenum vrbes cepisse, prorsus easdem deuastasse, ciues & incolas infinito numero, cum innumerabili spoliorum copia secum abduxisse; Quados cum Sauromatis magna licentia & securitate per Pannoniam, perque Mysiam superiorem grassari; Persas orienti molestos esse non desinere, licet antea quieuissent, veriti, ne Gallus Cæsar eos adoriretur: his igitur omnibus ad animum reuocatis, & quid faceret ambigens, solum quidem se minime sufficere posse putabat, vt afflictis adeo rebus, & laborantibus opem ferret; imperij vero consortem deligere non audebat; quum ob imperandi libidinem nimiam, tum quod omnes suspectos haberet, ac neminem prorsus sibi fidum fore duceret. Has ob res magna quadam difficultate premebatur. Quumque maximum Romano imperio periculum immineret, Eusebia Constantij coniux, quæ summa præstabat eruditione doctrinæ, supraque muliebrem sexum prudens erat, consilium ei suggerit; transalpinis populis Iulianum Cæsarem præficeret hortata, germanum Galli fratrem, & eius Constantij nepotem e filio, qui a Diocletiano Cæsar adpellatus fuit. Et quoniam norat Eusebia, Constantium imperatorem cognatos omnes suspectos habere: maritum hoc quodam modo circumuenit. Iuuenis est, inquit, & simplicis ingenij, studijsque doctrinæ per omnem vitam vacauit, & rerum omnium rudis ac imperitus est, & quouis alio nobis aptior erit. Nam siue fortuna prospera rebus gerendis vtetur, faciet vt imperatori felices illi successus adscribantur: siue qua parte impegerit, morietur; nec vllum postea Constantius habebit, qui velut ex imperatoria familia ad summam rerum administrationem vocetur. Has voces quum admisisset Constantius, Iulianum Athenis arcessit, cum philosophis ibi familiariter viuentem, & in omni genere doctrinæ magistros suos excellentem: Posteaquam in Italiam arcessitus aduenisset, Cæsarem Constantius renuntiat, & Helenam ei sororem in matrimonium tradit, & ad nationes transalpinas dimittit. Atque vti natura infidus erat, qui nullo modo sibi persuadere posset, Iulianum sibi fidelem ac beneuolum fo-

Perturbatissimus imperij Rom. status.
Franci.
Alamanni.
Saxones.
Quadi.
Sauromatæ.
Constantij consultatio.
Eusebiæ Augustæ laudes, ac prudens consiliũ
Iulianus Cæsar dictus.
Iulianus sine summa potestate mittitur in Galliam.

re cum eo Marcellum & Salluſtium ablegat, illis ipſis, non Cæſari, rerum in ijs locis adminiſtratione credita. His in hunc modum circa Iulianum conſtitutis, ipſe Cõſtantius in Pannoniam Myſiamq; mouebat, & rebus ibi diſpoſitis, quantum Quados & Sauromatas adtineret; in orientem pergebat, irruptionibus Perſicis eum ad bellũ elicientibus. Iulianus autem quum ſuperatis Alpibus ad Gallicas nationes adtributas ſibi perueniſſet, ac nihilo barbari minus omni cum licentia graſſarentur: Euſebia rationibus ijſdem vſa, Conſtantio perſuadet, vt rerũ in ijs locis adminiſtrationem ei committeret. Enimuero quæ ab eo tempore per omnem deinceps vitam Iulianus geſſit, ab hiſtoriarum auctoribus, & a poëtis, prolixis deſcripta libris leguntur: tametſi nullus eorum, qui hæc memoriæ prodiderunt, ipſorum facinorum dignitatem adtigerit. Poterit autem, qui volet, omnia comprehendere pellegendis ipſiuſmet orationibus & epiſtulis, de quibus ab eo per vniuerſum orbem terrarum geſta colligere licet. Sed quando par eſt, vt ordinem hiſtoriæ non interrumpamus: a nobis quoque ſingula ratione quadam compendiaria ſuis temporibus exponentur; ea præſertim, quæ ab alijs omiſſa videntur. Quum ergo Conſtantius omnia Cæſari permiſiſſet agere, quæcumque ſubiectis ei nationibus ex vſu futura putaret; in orientem contendit, bellum contra Perſas geſturus. Iulianus autem totam apud Celtas rem militarem maiori ex parte labefactatam & perditam inueniens, & barbaros liberum, arcente nemine, Rheni tranſmiſſum habentes, ac propemodum ad vrbes vſque mari proximas graſſantes: reliquiarum exercitus vires inſpiciebat, & animaduerſo, eorum quidem locorum homines etiam ad barbarici nominis famam formidine percelli; ſibi vero datos a Conſtantio milites, qui numero trecenti & ſexaginta dumtaxat erant, nihil aliud ſcire, quemadmodum ipſe alicubi dicit, quam† precari: quotquot ſane poterat, ordinibus adſcribebat, ac multos etiam ſponte ſemet offerentes recipiebat. Armorum quoque cura ſuſcepta, vetera quadam in vrbe condita reperit, eaque conuenienti ſtudio refecta militantibus diſtribuit. Quum autem nuntiaſſent exploratores, propter vrbem Argentoratum, quæ ad Rheni ripam ſita eſt, infinitam barbarorum multitudinem tranſieciſſe: ſimul atque rem cognouiſſet, cum copijs opere tumultuario collectis progreſſus eſt, & conſerta cum hoſte pugna, tropæum longe ampliſſimum ſtatuit, ſexaginta millibus hominum in ipſo proelio deletis, & alijs totidem in Rhenum præcipitatis, atque in flumine extinctis. ideoque ſi quis iſtam victoriam cum Alexandri aduerſus Darium pugna conferre velit; hanc illa non inferiorem fuiſſe reperiet. Et quidem factum quoddam Cæſaris, quod poſt victoriam accidit, ſilentio præteriri non conuenit. Habebat alam Cæſar ſexcentorum equitum, plurimum bellicis rebus exercitatorum. Quod horum tam robore, quam experientia niteretur; non exigua ſpei pars in eis poſita periclitabatur. Quum autem ventum ad manus eſſet, omnes alacritatem ſuam pro viribus declarantes, hoſtes adgrediebantur: quibus ab exercitu Romano longe ſuperatis, hi dumtaxat in fugam acti, tam foede deſerebant ordines; vt quũ eos ipſe Cæſar cum paucis adequitans, & reuocaret, & vt in ſocietatem victoriæ venirent, hortaretur; tamen ne ſic quidem proelij participes eſſe vellent. Itaque non immerito Cæſar indignatus, quod quantum in ipſis fuiſſet, ciues ſuos barbaris prodidiſſent: legibus ille quidem conſtitutam pœnam eis non irrogauit, ſed amictos veſte muliebri per caſtra duxit diſtrahendos; ratus militibus, qui viri eſſent, huiuſmodi pœnam & ſupplicium morte grauius futurum: quod quidem & ipſi, & militibus commode ceſſit. Nam ſecundo contra Germanos bello, ſuis in animis eam ignominiam retinentes, qua adfecti fuiſſent; ſoli prope, ſupra ceteros omnes, rem

Euſebiæ conſilium alterum.

Iuliani ſcripta.

Res ab Iuliano geſtæ.

†

Iuliani ad Argentoratum pugna nobilis.

Iulianus deſertores quo facto puniuerit.

rem præclarissime fortissimeque gesserunt. Cæsar his confectis rebus, per otium collectis militum copijs; ad bellũ contra nationes Germanicas vniuersas gerendum sese parabat. Barbaris autem cum multitudine maxima occurrentibus, Cæsar eorum aduentu nõ exspectato, Rhenum ipse transmisit: præstare ratus, vt nõ Romano in solo, sed barbarico bellum gereretur; ne rursus vrbes aduentu barbarorum grauarentur. Acerrimo proelio commisso, quũ barbarorum innumerabilis in eo multitudo cecidisset; Cæsar fugientes ad Hercynias vsque siluas persequutus, ingenti hostium edita cæde, filioq; ducis barbarorum Badomario capto, pæanas ob victoriam canentem exercitũ, & imperatoria facinora Cæsaris celebrantem, ad sua reduxit. Ac Badomarium quidem Iulianus ad Cõstantium misit, eius fortunæ victoriam acceptam ferens. Barbari vero extremum ad periculum redacti, iamque de liberis & vxoribus suis solliciti, ne forte Cæsar ad illa loca progressus, quibus in locis ipsi degebant, totam gentem funditus vastaret; legatos de pace colloquuturos, qua constituta, nullum aduersus Romanos vmquam bellum gesturi essent, mittunt. Cæsar haud aliter se cum eis de pace dixit acturum, quam si captiuos omnes, quotquot ex occupatis opidis superioribus annis abduxerãt, recuperasset. Illis hoc quoque se facturos policitis, & omnes reddituros, qui adhuc superstites forent: Cæsar, vt efficeret, ne quisquam captiuorum se ignorante apud barbaros maneret, huiusmodi quiddam molitur. Arcessitis ad se omnibus, qui singulis ex opidis atque vicis fuga euaserant, ab eis exigebat, vt nominatim dicerent, quosnam singulis ex vrbibus atque vicis barbari captiuos abduxissent. Quum quisque vel ex coniunctione sanguinis, vel ex vicinia, vel amicitia, vel alio quodam casu sibi cognitos nominatim edixisset: iussit, vt notarij principis omnes describerent. quo facto, legatis hoc consilium ignorantibus, vt transiecto Rheno cum captiuis reuerterentur, imperauit. Illi quum non multo post, quod imperatum fuerat, complessent; omnesque se captiuos habere dixissent: sublime quoddam in solium consedit Cæsar, & constitutis post id tribunal notarijs, a barbaris, vti conuenerat, adesse captiuos iussit. Illis singillatim ingrediuntibus, & nomina sua significantibus; notarij, qui propter Cæsarem stabant, ex libellis suis eorum nomina quærebant, & collatis inter se tum ijs, quos antea consignauerant, tum Cæsari repræsentatis; ac depræhenso, longe plures esse, qui sus a municipibus & vicanis nominatim indicati fuerant: accedentes a tergo, de hoc ipso Cæsarem certiorem reddebant. Cæsare vero barbarorum legatis bellum comminato, qui captiuos omnes non reddidissent; eorumque nomina, qui quolibet ex opido vicoque deessent, suggerentibus notarijs, proloquuto: rati barbari diuino quodam nutu vel abditissima & ignota quæque Cæsari significari, omnes quoscumque viuos reperissent, tradituros se politici; patrium eo nomine iusiurandum præstiterunt. quo peracto, tantaque captiuorum multitudine reddita, quantam erat verisimile de quadraginta per vim captis vrbibus fuisse coactam: Cæsar, quid ageret, ambigebat; qui & opida funditus deleta cerneret, & terram non exiguo tempore relictam prorsus incultam, & a barbaris recuperatos egentes annonæ non exiguæ; quæ vicinis ab vrbibus suppeditari propterea non poterat, quod quum & ipsæ barbarorum grassationis expertes non fuissent, annonæ satis magnam copiam non haberent. Itaque quum ignoraret, quo pacto se præsente rerum statu gereret; tale quiddam machinatur. Ad extremos Germaniæ limites, vbi Gallicæ cuiusdam nationis sedes sunt, Rhenus in Athlanticum mare semet exonerat. Ab eo littore nongentis insula Britannica stadijs distat. Itaque collectis lignis ex ijs siluis, quæ siluæ flumini adiacent, octingentas naues lembis maiores struxit. His in Britanniã misis, frumentũ

Iulianus in Germanos vniuersos bellum mouet.

Altera Iuliani victoria.

Hercyniæ syluæ.

Badomarius captus.

Germani pacem poscunt.

Iuliani astus.

Captiuos Iulianus recuperat.

adferri curauit; efficiens, vt fluuialibus nauigijs aduerso Rheno subueheretur, quo sæpius iterato, quod nauigatio breuis esset, abunde præbuit ijs, quos opidis suis restituerat, vnde partim victitarent, partim sementē facerēt, partim ad messem vsq; commeatūm haberent. Atq; has res gessit, quum prope necdum vigesimum & quintum ætatis annum adtigisset. Quumque milites animis in eum beneuolis essent, propter frugalitatem in victu, & in hostes animi magnitudinem, & captandis lucris continentiam; propter virtutes denique ceteras, quibus omnes, prope dixerim, sui saeculi homines superabat: tactus inuidia Constantius ob res a Iuliano præclare gestas, ratusque sagacitatem Sallustij, qui vnus ex adtributis ei cōsiliarijs erat, tantam illi bellicis in rebus, & administratione reliqua, gloriam conciliare; hunc ipsum arcessit, velut orientalib. eum prouincijs p æfecturus. Eum vbi Iulianus promte dimisisset, qui omnibus in rebus Constantio parare decreuisset; commissa Cęsari cottidie, prope dixerim, non exiguum quoddam incrementum sumebant, dum numero milites, & bellicis exercitationibus ampliores euaderēt; opidaque pace pariter, ac bonis e pace prouenientibus, fruerentur. Omnes iam fere barbari eorum locorum spem omnem abiecerant, tantumque non ad internicionem perituros existimabant illos, qui reliqui adhuc essent: quū Saxones, omnium eas regiones incolentium barbarorum, & animis, & corporum viribus, & laborum in proelijs tolerantia, fortissimi habiti; Quados, nationis suę partem, in solum ab Romanis occupatum emittunt. At finitimis Francis eos transitu prohibentib. qui metuerent, ne iustam Cæsari caussam præberent, se rursus inuadendi: nauibus ædificatis, Rheno præteruecti parentem Francorum imperio regionem, in Romani iuris solum contenderūt, & adpulsis ad Batauiam nauibus, quam diuisus Rhenus insulam efficit, quauis insula fluminea maiorem, Saliorum nationem, profectam a Francis, & vi Saxonum in hanc insulam suis sedibus expulsam, eiecerunt. Hæc insula prius Romanis in vniuersum parens, a Salijs hoc tempore possidebatur. Cæsar ea re cognita, Quados ille quidē adgrediebatur; sed iusso prius exercitu cū Quadis acriter dimicare, Saliorum neminē occidere, vel prohibere, quominus in Romanorum fines transirent; quod non vt hostes Romanam regionem peterent, sed per vim & coactionem a Quadis pellerentur. Hac animaduersa Cæsaris humanitate Salij, partim ex insula cum rege suo Romanū in solum transijciebant, partim arrepta fuga montes petebant; omnes Cæsari supplices facti, sponte sua se cum rebus suis eius fidei permittebant. Cęsar non iam ad bellum gerendum promtos & audentes amplius barbaros videns, sed clandestinis incursionibus & latrocinijs intentos, haud leuibus hoc pacto malis ac detrimētis regionem adficere: quid ageret dubius, hanc artem barbarorum prudenti strategemate vicissim vltus est. Erat quidam vasto supra ceteros omnes corpore, cui quidem corporis magnitudini fortitudo viri respondebat. Huic natione barbaro, ceterisque cum barbaris latrocinijs adsueto, visum est relictis sedibus suis ad subiectos Romanis Celtas sese conferre. Commoratus ad aliquod tempus Treuiris, quæ vrbs transalpinarum gentium maxima est, quum transrhenanos barbaros videret vrbes in aduersa Rheni ripa sitas incursionibus vexare, omniumque fortunas nullo prohibente depopulari; quod sane tum temporis accidit, quum necdum Iulianus Cæsaris potestatem nanctus esset: defendere quidem opida cogitabat, sed quod nullam eius rei licentiam haberet, cui nulla lex vt id faceret, permisisset; initio solus in densissimas siluas abditus, barbarorum incursus operiebatur, eosque noctu adgressus, vbi temulentia & sommo iam consopiti iacerent, capita quotquot poterat, barbaris abscindebat; & in vrbem adlata, ciuibus ostendebat. Id institutum continuans, metum & cunctationem

Aetas Iuliani.

Inuidet Iuliano Constantius.

Saxonum inter Germanos existimatio præcipua.

Saxones eiectis Salijs Batauiam occupant.

Chariettonis honesta latrocinia.

tionem barbaris non exiguam inijciebat, ignorantibus quidem illis, quo pacto res fieret; sed malum ipsum ex eo depræhendentibus, quod in singulos prope dies eorum copiæ deminuerentur. Quum autem & alij latrones cum eo se coniunxissent, & singillatim collecti, quamdam ad multitudinem excreuissent: tum vero Charietto (nam hoc nomen erat ei, qui primus insidias hasce contra barbaros excogitauerat) adito Cæsare, rem ei non multis antea cognitam aperit. Cæsar, cui facile non esset, cum exercitu nocturnas & clandestinas barbarorum incursiones coërcere; (nam exiguo numero, multisque locis dispersi, latrocinabantur: & vbi dies illuxisset, neminem omnino videre erat, quod in saltus agris vicinos semet abderent, ex ijs victitantes, quæ populationibus illis adquirerent:) perpenso secum, quam difficulter hostes domiturus esset, ad eam necessitatem redactus est, vt non exercitu tantum, sed etiam latronum globo quodam latrones persequeretur. Itaque recepto Chariettone cum suis, & compluribus Saliorum eis adiunctis; noctu, velut exercitos latrocinijs, in latrocinantes Quados emittebat; interdiu sub dio dispositas militum stationes habebat, & omnes, qui latronum manus euadere potuerant, trucidabat. Id facere non desinebat, donec Quadi maximas ad angustias redacti, deque multis pauci facti, cum duce suo Cæsari se dederent; qui magnam captiuorum multitudinem superioribus irruptionibus adeptus fuerat, & inter alios ipsum regis filium, a Chariettone captum. Quũ miserabilem in modũ supplices factos, obsides dare iuberet homines quosdam claros, & in his ipsum regis filium: dux barbarorum lamentatione maxime miserabili sublata, cũ lacrumis deierabat, inter alios & filiũ sibi perijsse. Quamobrem Cæsar lacrumas paternas miseratus, filiũ ei commõstrat, qui delicate alebatur; simulq; significato, se illũ obsidis habere loco; præter eum de numero nobilium alijs quoq; obsidibus acceptis, pacẽ ea condicione largitus est, ne contra Romanos vnquã perduelles fierẽt. Cęsar his rebus ita constitutis, & Salios, & Quadorũ partem, & quosdã incolentes insulã Batauniã legionibus adscripsit: quorum ordines nostro quoq; tẽpore superstites esse videntur. Per eadẽ tempora Constantius imperator in oriente degebat, de solis rebus Persicis sollicitus, eorũq; locorũ bellis constanter inuigilans. Nã & transalpinæ gentes satis belle habebãt, quæ prouidentia Cæsaris administrarẽtur: & Italię toti cũ Illyrijs nihil erat omnino periculi propterea, quod trans Istrũ habitantes barbari, verentes, ne per Galliã profectus Cęsar, Istrum transijceret, & ipsos adoriretur; modeste se gererent. Dum hic rerum Constantij status esset, Persæ, quibus rex Sapores erat, Mesopotamiam infestis grassationibus vexabant, & in ditionem redactis omnibus ad Nisibim sitis, vrbem ipsam totis viribus obsidebant. Sed quum dux Lucillianus obsidioni sustinendæ idoneus, partim oblatis forte fortuna occasionibus, partim strategematis recte fuisset vsus: vrbs imminentibus malis est erepta, licet ad extremum periculum deuenisset. Id autem quo modo factum sit, a me commemorari, superuacaneum fore duxi: quum ipse Cæsar omnia tum temporis gesta peculiari scripto quodam exposuerit; quibus in manus sumtis, eius viri summam in dicendo vim perspicere licet. Ceterum vbi iam in tranquillo res orientis esse viderentur, & præclara facta Cæsaris in omnium ore versarentur; graui quadam inuidia Constantius vrgebatur. Ideoque propter rerum omnium prosperos apud Celtas & Hispanos successus, quosdam animi morsus sentiens, occasiones captabat; quibus occasionibus paullatim, & improbe Cęsaris vires imminuere posset, & ipsum hoc modo dignitate Cæsaris abdicare. Quapropter ad eum mittit, & ad se legiones duas Celticorum militum ablegari mandat; vti quorum ipse auxilijs indigeret. Huic mandato quum statim Iulianus satis-

Chariettonis opera Iulianus vtitur.

Quadorum deditio.

Salij, Quadi, Bataui Romanis legionibus adscripti.

Batauiam

Bellum Persicũ.

Lucillianus Nisibim contra Persas tuetur.

Insidias Constantius Iuliano struit.

fecisset, partim quod institutum ipsius ignorasset; partim ne quam occasionem ei succensendi præberet: nihilo minus res Celticas omni cura diligentiaque tractabat, militaribus copijs in dies augescentibus, & habitantibus ad extremos limites barbaris perterrefactis, deque bello inferendo ne per somnium quidem cogitãtibus. Constantius autem & alios militum ordines a Cæsare sibi mitti postulabat. quo impetrato, non multo post alias quatuor turmas ad se transmitti iubebat. Statim militibus significabat Cæsar, ad pro-

Insidiæ Constantij deprehenduntur.

fectionem se compararent. Ibi quum Iuliano Paresij commorante, quod opidulũ est Germaniæ, milites ad iter instructi, propter eius loci palatiũ multam in noctem cenarent, nihil eorum consiliorum omnino secum expendẽtes, quæ aduersus Cæsarem inirentur: quidam ductores ordinum, qui reapse verum comperissent id, quod iam olim in eum cuderetur, libellos quosdam ab incertis profectos auctoribus inter milites clanculum hinc inde reijciũt, ijsque futurum significant, vt Cæsar, qui strategematis suis efficeret, vt omnes propemodum tropæa de barbaris statuerent, & qui nihil a priuato milite, quoties dimicandum esset, differret; extremum in periculum conijciatur, imperatore paullatim copias eius suffurante; nisi omnes concursu facto militum profectionem impedirent. Hos ita sparsos libellos quum militum plerique legissent, & de re tota, quæ tractaretur, ad multitudinem retulissent: ad iram omnes concitati, magno cum tumultu de loco surrexerunt, & calices adhuc manibus tenentes ad palatium contenderunt, perruptisque nullo ordine foribus Cęsarem publice producunt, & sublimem in scutum quoddam

Iulianus a suis imperator factus

elatum, imperatorem augustum appellant, & vi diadema capiti eius imponunt. At Cæsar ægre, quod accidisset, ferens: reuocari tamen quod actum fuerat, tuto non posse ratus; quando Constantius nec sacramentis vllis, nec pactis cõuentis staret, aut vllam aliam fidei religionem, inter homines sacram,

Iulianus Cõstantio satisfacere cupit.

seruaret: nihilominus animum eius tentandum putabat. ideoque missis legatis, præter voluntatem & sententiam animi sui factam esse renuntiationem aiebat. qua in re si fides a Cõstantio sibi haberetur, paratum se dicebat esse,

Insolentia Constantij.

vt diademate posito, Cæsaris dignitatem retineret. Sed Constantius tantam ad iracundiam & adrogantiam prouectus est, vt ad legatos diceret; debere Iulianum, vita contentum, vna cum imperio Cæsaris etiam habitum ponere, priuatæque vitæ restitutum, imperatoris se voluntati permittere. Nec enim vel graue quidquam perpessurum, vel ijs dignum, quæ tentare fuisset ausus.

Iulianus a Christianis deficit.

Quum hæc Iulianus ex legatis audisset, palam animi sui de religione cultuque diuino sententiam ostendit; aperte proloquutus, audientibus vniuersis: potius se Dijs, quam Constantij verbis, seque vitamque suam permissurum. Hinc omnibus infestus Constantij erga Iulianum animus paruit. Et Constantius quidem ad ciuile bellum se comparabat. Iuliani vero mentem propter ea, quæ acciderãt, hoc potissimum cruciabat; quod bellum cum eo gesturus, qui Cæsaris ei potestatem concesserat, apud multos opinionem hominis ingrati de se concitaturus esset. Dum hæc secum expendit, & animum hinc inde torquet, ac vehementer in suscipiendo ciuili bello cunctatur: numen ei

Iuliani somniũ.

per somnium, quid futurum esset, ostendit. Nam dum Viennæ commoratur, sol ei per quietem monstrare sidera visus est, & hosce versus pronuntiare:

Parte feret Iouis extrema profusor vt vndæ
Sidus, & a Saturno pars vigesima quinta
Virginis vt iam tacta, Asiæ Constantius omnis
Vitam morte graui mox finiet induperator.

Belli ciuilis initia.

Hoc somnio fretus, pro more suo publicas res diligenter procurabat. Et quoniam adhuc hiems erat, rebus ad barbaros pertinentibus ita prospiciebat, vti par erat; adeo quidem, vt si res aliæ suscipiendæ forent, prorsus essent in

tuto

tuto Celticæ prouinciæ. Simul hærente per orientem Constantio, conatum vt eius anteuerteret, sese parabat. Adulta iam æstate, compositis barbarorum trans Rhenum negotijs, quum partim eos bello coëgisset, vt modeste se gererent; partim experientia præteritorum persuasisset, vt pacem, quam bellum, amplecti mallent: velut ad profectionem longinquam omnem exercitum instruebat. Quumque ciuiles & militares duces opidis atque limitibus præfecisset, versus Alpes cum copijs ibat. Ad Rhaetos vbi venisset, vnde fluuius Ister ortus, Noricos & vniuersam Pannoniam permeat, itidemque Dacas, & Mysos Thracenses, & Scythas; eoque pacto semet in Euxinum pontum exonerat: nauigijs fluuialibus ædificatis, ipse cum tribus millibus Istro secundo deuectus est, viginti millia Sirmium itinere terrestri petere iussit. Et quia remigatio continua, cum ipso fluminis impetu, coniungebatur; ijs etiam ventis adiuuantibus, quos Etesias, velut anniuersarios, vocant: vndecimo die Sirmium venit. Quumque sparsus esset rumor, imperatorem aduentare; omnes propemodum arbitrabantur esse Constantium, qui venisset. Sed vbi Iulianum excepissent, præ admiratione cuncti stupebant, portento rem similem existimantes. Non multo post, quum & exercitus ille, qui ex Celtis subsequebatur, præsto esset: ad Senatum populi Romani, & Italicos exercitus litteras dedit, quibus in litteris perscriptum erat; vrbes sibi tutas & defensas conseruarent, vt qui iam nanctus esset imperium. Heic quum Taurus & Florentius, eius anni consules, qui a Constantij partibus erant, simul atque cognouissent, Iulianum Alpes transgressum, in Pannoniam peruenisse, fuga sese ex vrbe subduxissent: Consules fugitiuos in perscribendis publicis instrumentis eos appellari iussit. Erga quasuis autem vrbes, quas iam percurrerat, comiter sese gerebat, & omnibus spem de se bonam præbebat. Scripsit & Atheniensibus, & Lacedæmonijs, & Corinthijs; aduentus sui caussa ostendens. Sirmij quum esset, ex omni prope Græcia legati ad eum mittebantur; quibus vbi respondisset, quæ par erat, eaq; fuisset largitus, quæ iusta viderentur: cum Celticis, & alijs præterea copijs, quas de præsidiarijs ordinibus Sirmij, Pannoniorum, Mysorumque collegit, vlterius castra mouit. Vbi Naissum adtigisset, ibidem cum haurispicibus, quid agendum esset, dispiciebat. Significantibus extis, vt istic aliquamdiu subsisteret, parebat: obseruans simul indicatum somnio tempus. quod vbi cum siderum motibus concurrere videretur, adhuc apud Naissum hærenti multitudo quædam equitum Constantinopoli veniens nuntiabat; Constantium esse mortuum, & Iulianum exercitus ad summam rerum deposcere. Quapropter accepto, quod a numine donaretur; iter inceptum prosequebatur. Vbi Byzantium venisset, omnes eum faustis acclamationibus excipiebant, ciuem & alumnum appellantes, velut ea in vrbe natum & educatum; & ceteroqui venerantes, quasi futurum mortalibus maximorum bonorum auctorem. Heic & vrbis, & exercituum cura suscepta; potestatem vrbi fecit habendi Senatus, vt in vrbe Roma. Simul portum ei maximum struxit, qui naues ab austro periclitantes ab iniurijs defenderet; vna cum porticu, quæ sigma litteram potius, quam directam formam refert, & ad portum deducit. Itidem ædificata in regia porticu bibliotheca, & in ea repositis libris, quotquot habebat: ad gerendum Persicum bellum sese parabat. Vbi decem totos menses Byzantij commoratus esset, Hormisdam & Victorem duces constituit, eisque cohortium præfectis & exercitibus traditis, Antiochiam profectus est. Quanta quidem cum tranquillitate ac religione totum hoc iter confecerint milites, non est necesse dicere. Nec enim consentaneum erat, eos absurdi & indecori quidquam admittere, qui sub imperatore

Rhæti. *Ister fluuius.* *Norici.* *Pannonia.* *Dacæ.* *Mysi.* *Scythæ.*

Taurus & Florentius, consules fugitiui.

Iulianus Constantinopolim ingreditur.

Iulianus Byzantium priuilegijs & rebus alijs auget.

Adparatus belli Persici.

Disciplinæ militaris cura.

Iuliano militarent. Antiochiam ingressum perbenigne populus excepit. sed quod idem natura spectandorum ludorum cupidus esset, magisque voluptatibus, quam serijs negotijs deditus: non abs re prudentiam & modestiam imperatoris in rebus omnibus ægre ferebat, qui & de theatris se subduceret, & raro ludos, nec toto die spectaret. Itaq; portentosis quibusdam vocibus iactatis, eum pungebant. Imperator semet vlcisci, non facto poena eis vlla irrogata; sed oratione quadam vrbanissima tam in ipsos, quam vrbem composita: quæ tantam in se cum irrisione continet acerbitatem, vt vbique terrarum didendis Antiochenorum probris sufficerit. Sed hos quidem delictorum suorum paenituit. Imperator autem vrbe subleuata, vbi quidem hoc posceret æquitas, eique magno decurionum concesso numero, qui paterna successione munus hoc consequerentur; admissis & illis, quotquot ex decurionum filiabus nati essent, quod sane perpaucis municipijs datum scimus: alijs denique multis præclare iusteque constitutis, ad bellum Persicum semet accingebat. Hieme iam exacta, collecto exercitu, eoque decenti ordine præmisso, egressus est Antiochiam, quum ne perlitare quidem potuisset. Id autem quo pacto acciderit, quamuis cognitum habeam; silentio præterire malo. Quum die quinto peruenisset Hierapolim, vbi cunctas naues tam militares, quam onerarias conuenire iusserat Samosatis, & alijs ex locis, quæ in Euphrate fluuio nauigatione vtuntur: eis præfectum Hierium quemdam, ordinum militarium ducem, præmisit; ipse tres dumtaxat Hierapoli dies commoratus, Batnas versus, opidulum quoddam Osdroenæ, progressus est. vbi populus Edessenorum vniuersus ei factus obuiam, & coronam offerebat, & faustis acclamationib. in vrbem suam inuitabat. Imperator accepto dono, ciuitatem ingressus, & decretis ei, quæ par erat; Carras perrexit. Hinc iam duobus propositis itineribus, quorum alterum per flumen Tigrim, & vrbem Nisibim, Adiabenicas ad satrapias ducit; alterum per Euphratem, & Circesium; (castelli hoc nomen est, quod Abora fluuius, & Euphrates ipse circumfluit, Assyriorum finibus contiguum) & imperatore deliberante, quonam horum itinerum ad transiectionem vtendum esset: Persarum irruptio nuntiata fuit, qui per loca ditionis Romanæ grassari perhiberentur. Ea res fecit, vt perturbatio quædam in castris exoriretur. Sed imperator cognito, latrones hos potius esse, qui raptis rebus obuijs, abscessissent: satis magnum præsidium sitis ad Tigrim flumen agris relinquendum statuit, ne copijs vniuersis secum per alterum illud iter Persicum territorium ingressis, clanculum Persæ Nisibim, & loca Nisibi vicina, præsidijs & ope destituta, diuexarent. Itaque placuit, vt decies & octies mille grauis armaturæ milites ibi relinqueret, quorum duces Sebastianus & Procopius essent: ipse cum vniuersis copijs iter per Euphratem faceret, exercitu duas in partes diuiso; vt ab omni parte conspectis hostibus resisti posset, ne per summam illi licentiam quæuis obuia depopularentur. His apud Carras constitutis, quod opidum Romanos & Assyrios disterminat, exercitum de sublimiore quodam loco spectare voluit, & tam pedestres legionum, quam equitum copias laudibus prosequi. Erat autem numerus omnium, sexaginta quinque hominum millia. Carris profectus, percursus castellis interiectis ad Callinicum vsque, ac delatus inde Circesium, de quo supra dictum est, Asbora flumine transiecto, per Euphratem naui cōscensa vehebatur. Sequebantur & milites, qui annonas secum portauerant; in naues conscendentibus ijs, quibus hoc iniunctum erat. Iam enim classis ad imperatorem venerat, qua in classe numerus erat nauium sexcentarum, quæ de lignis factæ fuerant; de corio, quingentarum. præter has aderant & quinquaginta naues militares, & aliæ latiores comitabantur; quibus, si vsus ita posceret, iungendi pontes essent, per quos itinere pedestri fluuios exercitus

Antiocheni Iulianum incessunt, & ab eo vicissim exagitantur.

Antiochenis a Iuliano data priuilegia.

Caussam ecclesiastici scriptores exponunt. vt Socrates lib. 3. cap. 18.

Asbora.

Iuliani expeditio cōtra Persas.

Iuliani copiarū numerus.

Abora

Nauigia.

tus transmitteret. Sequebantur & alia complura nauigia, quæ partim annonam exercitui vehebant, partim ligna fabricandis machinis idonea, partim iam fabricata tormenta obsidionalia. Nauarchi facti sunt Lucianus & Constantius. *Nauarchi.* Talis quum esset exercitus ordo, de suggestu quodam imperator ad vniuersos ea, quæ dicenda forent, proloquutus; & militibus cōgiario centum & triginta numorum argenteorum viritim dato, Persicum solum adgressus est, *Iuliani ad milites concio.* pedestribus copijs Victore duce præfecto, equestribus Hormisda, cui Arinthæum adiunxit. *Duces copiarum* De Hormisda prius etiam diximus, fuisse natione Persam, & filium regis; qui a fratre læsus aufugerit, & ad Constantinum imperatorem peruenerit; editisque fidei ac beneuolentiæ documentis, honores & magistratus amplissimos promeruerit. Igitur vbi Persarum fines inuasisset imperator, ad læuam equitatus erat, qui fluminis in litore pergebat; pars autem peditatus ad dextram comitabatur; reliquum agmine maximo continebatur, quod septuaginta stadijs aberat. Hoc interiectum spatium complectebatur partim iumenta sarcinas gestantia, quæ grauiora scilicet arma cum apparatu reliquo ferebant; partim quidquid calonum erat, vt & illi tuto loco forent, vndique ab exercitu conclusi. Sic vlterius progrediendum ratus, mille quingentos præmittendos statuit, Lucilliano duce, qui explorarent, an hostile quoddam agmen vel palam, vel per insidias irrueret. Sexaginta progressus stadijs, quemdam ad locum venit, cui Zautha nomen. *Zautha.* inde Dura, cuius vt vrbis quondam vestigia quædam restabant, sed id temporis desertæ: vbi sepulcrum *Dura.* imperatoris Gordiani ostendebatur. Ibidem milites ingentem ceruorum multitudinem conspicati, telis conficiebant, & ad satietatem carnibus eorum vescebantur. Inde quatuor stationibus emensis, quemdam ad vicum peruenit, Phathusas dictum. Erat autem ex aduerso insula in flumine, *Phathusæ.* quæ castellum habebat, a plurimis inhabitatum. Huc misso Lucilliano, cum exploratoribus mille, quibus præerat, castellum obsidione cingebat. Et quam quidem diu nox erat, obsessores a nemine depræhendebantur. Vbi vero dies illuxisset, a quodam ex degentibus in castello, qui aquationis caussa prodierat, conspecti; magnopere perturbarunt eos, qui erant in castello. Hi quum omnes in murum conscendissent, imperator in insulam cum tormentis & ceteris copijs transportatus, denuntiabat castello clausis; futurum, vt si seipsos cum castello dedissent, manifesto & certo interitu liberarentur. Quo quidem ab eis facto, viros cum liberis & vxoribus in ditionem Romanam cum præsidio militari misit; ducem vero ipsorum Pusæum tribunatus officio donatum, *Pusæus.* deinceps inter familiares, fidelem expertus, habuit. Secundum hæc confecto quodam itinere, peruentum est ad aliam fluminis insulam, qua in insula munitissimum castellum erat: quod imperator adortus, quum ab omni parte reperisset inexpugnabile, deditionem vt facerent, postulabat; neue periculum expugnationis exspectarent. Illis pollicitis, id se facturos, quod & alios facere viderent, ad vlteriora pergebat: & itidem alia quædam castella reliquit, similibus promissis adquiescens. Nam circa minuta nequaquam terendum tempus existimabat, sed ipsum belli caput petendum. Stationibus nonnullis emensis, Darica venit, *Darica.* opidum nauigantibus Euphratem ad dextram situm: quod vbi desertum ab incolis reperissent milites, tum vim frumenti magnam in eo repositam deripiebant, tum rerum aliarum copiam non exiguam; & relictis ibi mulieribus trucidatis, vsque adeo diruebant vrbem, vt locum intuentes existimarent, nullum istic opidum vmquam exstitisse. In aduersa *Fons bituminis.* ripa, qua iter faciebat exercitus, fons quidam erat, bitumine scatens. Hinc *Sitha.* Sitha perueniens, inde Megiam, *Megia.* post ad opidum Zaragardiam accessit, in *Zaragardia.*

Traiani tribunal. quo sublime tribunal erat, ex lapide factum, quod incolæ Traiani vocare consueuerunt. Eo milites opido direpto & exusto, diem illum cum postero corporum refectioni dederunt. Imperator autem miratus, quod quum tantum itineris iam confecisset exercitus, nullus adhuc nec ex insidijs, nec aperte globus hostilis occurrisset: Hormisdam cum copijs speculatum emittit, veluti rerum Persicarum accuratissime gnarum. Is parum abfuit, quin extremum cum ijs, quos secum habebat, periculum incideret; ni casus quidam eos inopinato seruasset. *Surenas, magistratus Persicus.* Nam Surenas (magistratus hoc apud Persas nomen est) insidijs quodam loco positis, Hormisdam cum militibus suis opperiebatur; & prætereuntes, ac nihil eiusmodi exspectantes adgredi cogitabat. Et quidem res eis ex voto cessisset, nisi quidam interiectus vtrisque alueus ex Euphrate præter morem excreuisset, & impedimento militibus Hormisdæ fuisset, quo minus transijcerent. Propterea transmissu dilato, postridie conspectum Surenam, & eos quos ille participes insidiarum habebat, conuersis agminibus adorti sunt: eisque partim interfectis, partim terga dare coactis, cum exercitu reliquo se coniunxerunt. Progressi vlterius, ad quemdam ex Euphrate deriuatum alueum peruenerunt, qui pertinet in longitudinem ad Assyriam vsque, simulque se per totam ad Tigridem vsque regionem extendit. Heic milites in lutum quoddam tenax, & palustria loca delati, præsertimque videntes hac difficultate potissimum equos adfligi; seque cum armis alueum, transnare nullo modo posse, quod id fieri altitudo aquæ non permitteret; & per lutum, propter eius vliginem, transitus non pateret: *Periculum exercitus.* ad extremam quamdam inopiam consilij redacti sunt. Et periculum ea quoque re maius erat, quod hostes in aduersa ripa conspicari liceret, telis & emissis per fundas saxis transiectionem impedituros. Quum nemo reperire posset, *Expeditum Iuliani consilium.* quo pacto de periculis obiectis euaderent; imperator, qui tum sagacitate rebus in omnibus, tum experientia rei militaris præstaret, statuit mille quingentis illis, qui sub Lucilliano militabant, & explorabant itinera, significandum esse; hostes a tergo adorirentur, & eorum impetum in se conuerterent; vt hoc modo exercitus alueum transmittere nemine prohibente posset. Itaque Victorem ducem satis magnis cum copijs ad hoc ablegat. Is obseruata nocte, ne conspiceretur a Persis ipsius ab exercitu discessio, tantumque spatij progressus, quantum ad id satis esset, vt hostes ne quidem interdiu, quid ageretur, animaduerterent: alueo transiecto, Lucilliani militem quærebat. Itinere aliquanto longius facto, quum hostem omnino neminem depræhenderet; clamoribus & tubarum sonis populares suos vocabat, & ad se vti propius accederent, significabat. quos ex animi sententia sibi datos obuiam nanctus, quum Lucillianus quid accidisset, coniecturis fuisset adsequutus; iunctis cum Victore copijs, hostes a tergo præter opinionem omnium adoritur. Illi vero, qui & alias obruerentur imparati, vel contrucidabãtur; vel quacunq; liceret, aufugiebant. Imperator, cui feliciter hoc strategema cesserat, alueum nemine prohibente transmittebat: & equitatu nauigijs obuijs, peditatu nauibus alijs, quas multis in partibus aluei reperit, transportato; *Bersabora.* nihil amplius hostile veritus, ad vrbem accessit, cui Bersabora nomen erat: eiusque tum magnitudinem, tum situs opportunitatem ac munitionem inspexit. Nam duplici muro in orbem claudebatur, & arx medio erat in opido, muro & ipsa munita, segmẽto circuli quodam modo similis; ad quam via quædam ab interiore ciuitatis muro ducebat, cuius haud facilis erat adscensus. Ad occidentalem opidi partem, ac meridiem versus, tortuosus & obliquus exitus erat. Pars septemtriones spectans munita erat lato quodam alueo fluminis, eo deducto: per quem & aquam ad vsum incolarum

rum

rum deriuabant. Orientem versus alta fossa, & aggere lignis validis cancellato cingebatur; propter fossam turres magnæ stabant, ad medium vsque a terra de coctilibus laterculis, bitumine conglutinatis; supra medium de similibus laterculis & gypso fabricatæ. Hanc vrbem quum expugnare decreuisset imperator, milites ad capessendum opus exhortabatur. Illis cum omni alacritate progressis, vt imperata facerent; vrbis incolæ petebant, vt ab imperatore in fidem reciperentur, modo mitti ad se postulantes Hormisdam, de condicionibus pacis colloquuturum; modo probris & cõtumelijs eumdem incessentes, vt transfugam, & desertorem, & proditorem patriæ. Quibus rebus imperator non immerito concitatus ad iram, vniuersos operi intentos esse, atque oppugnationem alacriter vrgere iussit. Illis vti quisque cõstiterat, progressis; defensores vrbis nequaquam se pares tuendis moenibus esse conspicati, ad arcem vniuersi se recipiebant. quo conspecto, imperator milites in vrbem habitatoribus vacuam immisit. Illi muris deiectis, & incensis ædificijs, machinas in opidi parietinis constituere; telorumq; ac lapidum iactu eos petere, qui in arcem commigrauerãt. Sed quod propugnatores arcis lapidibus continuis ac telis oppugnantes repellerent, ingens vtrimque clades accepta est. Tunc igitur imperator, siue quadam ingenij sollertia locorum situs habita ratione, siue magna rerum edoctus experiẽtia; tormentum quoddam tale construxit. Tignis maximis inter se ferro colligatis, & per illa quadratæ turris effecta forma, eaq; moenib. arcis opposita, & paullatim sublimitate crescente tantam ad altitudinem excitata, vt altitudinem murorum æquaret: in eam turrim sagittarios imposuit, cum ijs, qui de machinis saxa telaq; conijcerent. Itaq; Persæ, qui tunc & ab oppugnantibus, & a stantibus in machina vndiq; peterentur, aliquamdiu quidem illi resistebant; sed ad extremum deditione se tradituros arcem spondebant, si condiciones imperator moderatas obtulisset. Conuentum in hoc, vt quotquot intus erant Persæ, singuli per medios milites Romanos tuto transirẽt, & certa pecunia vesteq; accepta, imperatori arcem traderent. Quo facto, virorum ad quinq; millia dimissi sunt, exceptis illis, qui lõgis * nauigijs per alueum e flumine deriuatum euadere potuerant. Inter ceteros & dux eorum Momosirus exibat. Arce in hunc modum capta, milites ea perquirentes, quæ essent in arce condita; infinitam frumenti copiam, & omnis generis arma, & machinas, & immensam, vim supellectilis adparatusq; reliqui repererunt. Maior frumenti pars ad exercitus alimenta nauibus imposita fuit, partem & ipsi milites, præter annonã publicam, quam habebant, inter se diuidebant. Arma, quæ Romanis ad bellum idonea viderentur, exercitui distributa sunt; apta vero Persico tãtum vsui, non Romanis militibus, partim igni tradita, partim in amnem coniecta demersaq;. Hinc nõ exigua maiestati Romani nominis accessit gloria, quod ampla ciuitas, & secundum Ctesiphontem, omnium in Assyria maxima, tãq; munita, solo biduo per vim capta fuisset. Quas ob res imperator exercitum blande demulcens, & oratione conuenienti laudabat, & singulis centenos numos argenteos donabat. Et hæc quidem ita gesta sunt. Surenas autem nõ exiguis cum copijs ex opido quodã, in Assyria sito, Romani exercitus exploratores, qui ceteros antecedebant, imprudentes adgressus; vnũ de tribunis tribus, cum nõnullis sub eo militibus, interemit; & ceteris in fugam actis, vexillo militari potitus est, draconis imaginẽ referente, qualia in bellis Romani gestare consueuerunt. Eam rem vbi cognouisset imperator, nõ moderato tulit animo; sed ira concitus, in Surenæ milites, vti forte instructus erat, irruptione facta; terga dare coëgit eos, qui elabi fuga poterant: & signo recepto, quod hostes abstulerant, mox ad vrbẽ accessit, in qua Surenas collocatis insidijs exploratores adortus fuerat. Eã vi cepit, & incendit. Duci vero explora-

Tormentũ a Iuliano excogitatũ

**paruis rectius, ex Marcellino, μικροῖς pro μακροῖς legendo.*

Vexillum a Persis captum.

Iuliani magnanimitas.

torum propterea, quod hosti vexillum reliquisset, salute magnanimitati Romanæ antepostita; cingulum ademit, & deinceps vna cũ ijs, quos fugæ socios habuerat, pro infami duxit. Vlterius autem progressus, quum per amnẽ iter faceret, ad castellum quoddam venit, cui vicinum erat opidum. eius nomen erat Fissenia. Secundum murum illius erat acta fossa, quam sane altissimam Persę repleuerant aqua, parte non exigua proximi fluminis in eam deriuata. Flumen ipsum * regis amnis appellabatur. Hoc opido præterito, a quo nihil esset hostile metuendum; iter fecere per locum facticia palude stagnantem. Nam & alueo, & ipso flumine Persæ regioni immisso, perfecisse se putabãt; vt exercitus nullo modo transijcere posset. Verum antegresso imperatore, subsequebatur exercitus, pedibus vsque ad genua madefactis. Nam pudore præpediebantur, quo minus id facerent, quod imperatorem facere videbant. Vbi sol occidisset, exercitus in locis ijs commorabatur; & imperator militibus ac fabris se subsequi iussis, cæsis arboribus & tignis, alueos pontibus consternebat, palustribus locis terram inijciebat, vias profundas explebat, angusta denique loca mediocriter aperiebat. Deinde reuersus, exercitum facile transduxit; donec ad opidum Bithram peruenisset, quo in opido regia cum ijs ædificijs erat, quæ tam imperatori, quam militibus excipiendis sufficerent. Inde progressus, & ijsdem laboribus intentus, exercitum antecedebat, & viam magis tolerabilem reddebat. atque hoc modo transuexit omnes, donec ad locum venit, quo in loco nullum erat ędificium, sed lucus palmis consitus; in quo & vites erant enatę, quæ palmitibus suis sursum ad ipsas vsq; palmarum comas excurrebant, & palmulas vuis permistas conspiciendas exhibebant. In hoc luco noctem insequutam quũ exegisset, postridie eius diei perrexit vlterius. quumq; propius ad castellum quoddam accessisset, letale vulnus accepturus erat. Nam Persa quidam ex eo castello eruptione facta, iam in caput imperatoris gladiũ demittebat; quum ille animaduerso ictu, capiti scutum imponeret, eoq; vim ictus repelleret. Et hunc quidem circumfusi milites cum suis omnibus interfecerunt, nisi qui forte fuga elapsi se ad castellũ contulissent. Indignatus autẽ propter audax hoc facinus imperator, castellũ inspectabat; & si qua parte capi posset, circũambulãs considerabat. Dũ huic intentus est rei, Surenas eos milites, qui palmarũ in luco manserant, adortus ex improuiso; iumẽtis & sarcinis se potiturũ sperabat, & imperatorẽ eadem opera, posteaquã de hoc accepisset, omnino ab oppugnatione castelli reuocaturũ. Sed hæc animo secũ voluens, vtroq; frustratus est. Imperator aũt magnum in expugnatione castelli momentũ ponebat. nã ei proximũ erat opidum, cui nomẽ Besuchis, sane quã populosum, cũ alijs castellis plurimis; quorũ incolæ relictis munitionib. suis, veluti non satis ad tuendã salutem idoneis, in illud ipsum cõcurrerãt, quod ab imperatore obsidebatur: exceptis ijs, qui Ctesiphontẽ euaserant, vel qua lucus esset densissimus, semet abdiderãt. His de caussis imperator obsidionẽ strenue vrgebat. atqui de reliquo exercitu dimissi fuerãt, vt explorarẽt omnia, suisq; succurrerẽt, si qua se vis hostilis offerret; nõ modo adortos se propulsarũt, sed interfectis alijs, alios effuse terga dare coactos insequuti, ab omni metu securã obsidionẽ reddebant. Et quoniã nõnulli fuga sibi cõsulentes, in subiectis luco paludib. hærebant; ne illos quidẽ, si depræhẽdissent, illæsos dimittebãt itinerũ exploratores: sed partim interficiebãt, partim captiuos abducebant. Obsessi vero telorũ omnis generis iactu vim hostilẽ propulsabant. quũq; saxa deficerẽt, ignitas bitumine glebas eiaculabãtur. Earũ iactus facile cõtingebãt eos, qui petebãtur; ꝙ de sublimiore loco, & in multitudinẽ fierẽt. Sed nec Romani milites, quãuis adiumento loci superioris vincerentur, vllũ fortitudinis & sciẽtię bellicę genus intermittebãt. Magnos enim lapides et tela cõijciebãt in hostes,

Fissenia.

* *Marcellino, Narmalaches, sicut & infra.*

Imperatoris singularis industria

Bithra.

Periculum principis.

Besuchis.

hostes, quæ non arcubus tantum, verum & machinis emittebantur. Eæ non ita constitutæ fuerant, vt vnum modo corpus; sed duo, tria, plura deniq; ferirent. Quia vero castellum in colle situm erat, duobus muris, & decem ac sex magnis turribus munitum, altaque cinctum fossa, quæ parte quadam castelli præsidiarijs aquam ad potum idoneam immittebat: egesta terra fossam imperator complanare milites iussit, aliumq; præterea tantam in altitudinē excitari aggerem, vt turrem æquaret; ac seorsum alij mandare decreuit, vt sub ipsa moenia cuniculos ageret: quod in medio interioris castelli per hosce cuniculos hostem adgredi cogitaret. Hostibus autem milites aggerem excitantes continuo iactu telorum impedientibus, aperti quidem conflictus ineūdi curam imperator in se recepit, varijs aduersus cōiecta siue tela, siue faces defensionū rationibus vtens; Neuitæ ac Dagalaipho cuniculos & excitationes aggerum commisit; Victori traditis grauis armaturæ militibus & equitibus, ad ipsam vsq; Ctesiphontē explorare loca pręcepit; vt si quod agmen hostile conspiceretur, quod imperatorem ab oppugnatione retrahere cogitaret, eius ille conatū opera subiectorum sibi militum reprimeret; simulq; viā, quæ Ctesiphontem ducit, & stadiorū est nonaginta, pontib. structis tam sibi, quā exercitui faciliorem redderet. His inter duces distributis operis, ipse suis arietibus portæ cuidam admotis, non eam modo succussit; verumetiam diruit. quumque segniter intentos operi videret, qui collocati erant in aggeribus: eos inde remouit, illa ipsa notatos ignominia propter ignauiam, & eorum in locum alios substituit. Alterum inde arietem alteri portæ admouit, quæ ipsa quoque quum non ferret impetum; venit quidam, qui nuntiaret eos, quibus iniunctum fuisset, vt a fossa cuniculos in ipsum vsq; opidum agerent, iam ad operis sui finem peruenisse; ac paratos ad prorumpendum de cuniculis esse. Tres hæ cohortes erant, Mattiarij, Laccinarij, & Victores. Imperator eorum inhibito nonnihil impetu, alij portæ celeriter admoueri machinam iussit, ac ibidem copias vniuersas constituit; vt hosti persuaderet, postridie se suis adductis opido potiturum. Id autem propterea faciebat, vt Persis omnem cogitationem institutæ per cuniculos expugnationis eximeret. Quapropter opidanis omnibus in hoc conuersis, vt machinam illam eliderent; peractis iam cuniculis ij, quibus illorum fossiones mandatæ fuerant, quum imminentem sibi terram ad superficiem vsque perforassent, media quadam in domo prodierunt, in qua molendinaria mulier erat, quæ alta nocte farinam e frumento conficiebat. Eam exclamaturam qui primus prodijt, interfecit. Is erat Superantius, de Victorum numero, non obscurus miles; quem sequutus est Magnus, post quem tertius emersit Iouianus, ordinis notariorum tribunus; deinde plures. Exitu paullatim dilatato, medio in opido cuncti erant. Tum vero progressi ad murum, præter omnem spem irruebant in Persas; qui more patrio cantilenas pronuntiabant, regis sui virtutem celebrantes, & imperatoris Romani conatum irritum repræhendentes. Nam facilius aiebant eum Iouis aula potiturum, quam opido. Hos adorti, partim obuios cædebant, & de muro deturbantes neci dabant; partim persequentes, varijs modis interficiebant; nec a feminis, nec pueris abstinentes; nisi si quos retinere captiuos eis visum fuisset. Anabdates vero, præsidiariorum magister, dum castellum percursitaret, captus; vna cum satellitibus, qui erant octoginta numero, manibus ligatis ad imperatorem deductus est. In hunc modum capto per vim opido, & omnibus in eo cuiuslibet ætatis interemtis, perpaucis omnino præter opinionem elapsis; ad diripiendas opes in eo repositas miles progrediebatur. Quum quilibet abstulisset, quidquid obuium nanctus fuerat; murus ad solum vsque, plurimis admotis machinis, prostratus est; & ædificia flammis militumque manibus diruta, redactaque ad eam speciem, num-

Mattiarij. Laccinarij. Victores.

Cuniculis actis castellū capitur.

quam vt exstitisse viderentur. Hinc vlterius progressus, opida quædam alia parum celebria transibat, & quoddam ad septum perueniebat, quod regis venationem vocabant. Erat autem murus quidam, intra se complexus ingens spatium, varijs arboribus consitum. In eo clausæ omnis generis feræ satis alimentorum habebant, quæ quidem huc eis aduehebantur; & regi venandi facultatem, quoties vellet, præbebant. Id conspicatus Iulianus, multis locis murum perfringi iussit. quo facto, feræ fugientes a militibus telis configebantur. Non procul alicubi ab eo loco regiam vidit, more Romano magnifice structam; quam vbi cognouisset a Romanis ædificatam, reliquit; nec tribunis, vt aliquid in ea corrumperent, permisit: eius famæ verecundia motus, quod ædificij auctores Romani perhiberentur. Hinc vbi castella quædam præterijsset exercitus, ad opidum venit, Sabatha dictum; quod triginta stadijs ab ea distat, quæ prius Menzochasa, nunc Seleucia nuncupatur. Imperatore in vicino loco cum maiori exercitus parte commorato, exploratores antegressi vi opidum capiunt. Postridie quum muros eius circumiret imperator, corpora suffixa patibulis ante portas conspexit. Ea narrabant indigenæ, cuiusdam esse necessariorum, qui fuisset accusatus, quasi quoddam opidum ditionis Persicæ prodidisset, quod imperator Carus occupauerat. Heic Anabdates præsidij magister in iudicium productus est, qui multoties exercitum Romanum deceperat, velut ei profuturus in gerendo contra Persas bello; & id temporis, quum apud plurimos conuicijs incesseretur, in transuersum actus Hormisdam proditorem, & susceptæ contra Persas expeditionis auctorem vocabat. Ob hæc conuictus, capitis supplicium pertulit. Vlterius profecto exercitu, paludes Arinthæus perscrutans, multos in eis repertos captiuos abduxit. Heic primum Persæ, conuersis signis, exploratores exercitum antecedentes adorti sunt. sed confestim in fugam acti, cupide vicinam ad vrbem conuolabant. Ex aduersa vero ripa fluminis Persæ calones adgressi, qui iumentis præsidio relicti fuerant, itidemque ceteros, quicumque cum his erant; partim occiderunt, partim viuos abduxerunt. Hoc detrimentum, quod primum Romanis accidit, consternatione quadam militum animos percussit. Inde motis castris, maximum quemdam ad alueum fluminis ventum est, quem eius loci homines a Traiano, bellum Persis faciente, ductum esse commemorabant; & in quem Narmalaches fluuius deriuatus, in Tigrim semet exonerat. Hunc & repurgare pariter imperator, & explorare constituit; vt aditum nauigijs ad Tigrim patefaceret, ac sicubi liceret, ad transuehendam maiorem exercitus partem, pontes faceret. Hæc dum istic fierent, in aduersa ripa magnus Persarum numerus, tam equitum, quam peditum, concursu facto, si quis transmissus tentaretur, prohibere nitebatur. Hoc hostium institutum videns imperator, ad transijciendum in eos irritabatur. ideoque cum iracundia duces hortabatur, vt naues ingrederentur; quum illi ripam aduersam cernentes altiorem, ac præterea sepem quamdam ad eam porrectam, ab initio muniendi paradisi regij caussa structam, tunc vsum muri præbentem, metuere se telorum & ignium de sublimi iactus dicerent. Sed vrgente imperatore, nauigia duo, legionarijs referta, transiecerunt; quæ Persæ statim ignitorum telorum magna vi coniecta succenderunt. Quum maiori trepidatione percussus esset exercitus, imperator vafro commento corrigens admissum erratum; Successit, inquit, eis transiectio, ripaque potiti sunt. hoc enim ignis ille de nauigijs accensus indicat, quem milites ego transmittentes excitare iusseram, veluti bene gestæ rei signum. Tunc igitur omnes ita, vt instructi erant, naues ingressi transierunt; & qua vado per aquam iri poterat, e nauibus desilientes, cominus

Venatio regis.

Sabatha.

Seleucia, prius Menzochasa.

Ingeniosum Iuliani commentũ

proelio

proelio cum Persis inito, non in ripam solum euaserunt: verumetiam recuperatis duabus illis iam semiustis nauibus, quę prius transmiserant, reliquos adhuc in eis legionarios saluos eripuerunt. Secundum hæc congressis exercitibus, a media nocte proelium ad meridiem vsque perdurauit. Tandem Persæ cedentes, totis viribus fugam arripiebant, facto eius ab ipsis ducibus initio. Hi duces erant * Pigraxes, genere dignitateq; secundum regem cunctos antecellens, & Anareus, & ipse Surenas. Fugientes insequuti Romani & Gotthi multos deleuerunt, & auri argentique magna potiti sunt copia, varijsque tam virorum, quam equorum ornamentis, & argenteis lectis atque mensis, quascumque relictas a ducibus in fossato repererunt. Ceciderunt in pugna, Persarum tria millia quingenti; Romanorum non plures, quam septuaginta quinq;. Ouationem exercitus ob partam victoriam visus est quodam modo dux Victor catapulta læsus imminuere. Postridie eius diei princeps exercitu trans Tigrim flumen magna cum securitate vecto, tertio post pugnam die cum vniuerso satellitio suo & ipse transijciebat. quumque peruenisset ad castellum quoddam, (Abuzatha Persæ vocant) dies in eo quinque commoratus est. Dispiciens autem de faciundo vlterius itinere, rectius se facturũ arbitratus est, si propter ripam fluminis exercitũ non amplius duceret, sed ad mediterranea pergeret; quod nulla iam caussa superesset, quæ vsum nauigiorum posceret. Hæc vbi secum ipse perpendisset; cõsilium exercitui exponit, naues exuri iubens; quæ quidem omnes, demtis decem & octo Romanis, Persicis quatuor, igni absumtæ sunt. nam istæ curribus vectæ comitabantur exercitũ, emergentibus (ceu par erat) vsibus subseruiturę. Iam paullo supra flumen iter reliquũ conficiundum erat. Vbi locum, qui Noorda dicitur, adtigissent; ibidem diuertebant. Complures heic Persæ capti ac trucidati. Progressi ad Durum amnem, ponte iuncto transmiserunt. Conspicati Persas omne soli pabulum cremasse, vt iumenta Romanorum pastus inopia premerẽt; eosdemque coactos in plures turmas, Romanos opperiri, quos non admodum multos arbitrarentur: vbi iam collectos in vnum conspexissent, ad ripam fluminis tendebant. heic quum exploratores, qui exercitum præcedebant, cum parte quadam Persarum manus consererent; Macamæus quidàm præ animi alacritate inermis in hostes irruens, quatuor ex eis interficit. verum pluribns simul in eum conuersis interimitur. Eius frater Maurus conspectum medios inter Persas fraternum corpus arripit, & eum, qui primus ictum intulerat, occidit; neque telis petitus animum despondit, donec fratrem adhuc spirantem exercitui reddidisset. Quum ventum ad oppidum Barophthas esset, pabulum a barbaris exustũm repererunt. Posteaquam pars quædam Persarum cum Saracenis conspecta fuisset, ac ne facie quidem tenus exercitum Romanum sustinuisset, sed ex oculis se continuo subduxisset: paullatim Persæ coëuntes, magnoque numero collecti, Romanis eam de sese præbebant opinionem, quasi iumenta essent adorituri. Tum vero primus lorica munitus imperator, vniuersum exercitum anteibat; nec impetum Persæ sustinebant, sed in loca sibi nota diffugiendum statuebant. Itaque progressus imperator, ad vicum Symbram venit, qui duobus opidis interiacet, quorum nomina sunt Nisbara & Nischanabe. Hæc opida Tigris diuidit, & pons erat, qui amborum incolis expedita frequentiaque commercia suppeditabat. Eum Persæ cremarunt, ne Romani per illum totis viribus vtrosque vexarent. Heic conspectæ turmæ Persarum, ab exploratoribus pabulatum egressis in fugam actæ sunt; & exercitus in hoc vico reperto vbere commeatu, omnibusque potitus, ad vsum quæ sufficerent; quicquid erat reliquum, corrupit. Posteaquam inter opidum Danaben & Syncam exercitus esset, Persæ cum

Fuga Persarum.
** Tigranes.*
Abuzatha.
Infelix Iuliani consilium.
Naues a Romanis exustæ.
Noorda.
Durus fluuius.
Macamæus vir fortis.
Mauri facinus plenum magni animi & pietatis.
Symbra.

agminis extremi præsidiarijs congressi, multos interfecerunt: sed amissis pluribus terga dederunt, quum ceteroquin etiam inferiores discederent. Nam hoc proelio nobilis quidam satrapa trucidatus est, nomine Daces, legatus ad imperatorem Constantium quondam missus, qui eum eo de pace componendoque bello colloqueretur. Vbi Romanos ad opidum Accetam propius accedere conspexissent hostes; fructus, qui erant in agris, exurebant: in quos incursione facta, ignem Romani restinguebāt, ac fructus reliquos vsui suo reseruabant. Vlterius autem progressi, ad vicum Maronsa peruenerunt; vbi turmæ Persarum extremi agminis præsidio relictos adortæ, manum conseruerunt, & quum alios milites, tum * Brettanionem turmæ ducem, viriliter dimicantem interfecerunt. Captæ sunt & naues, quæ longe a tergo exercitus in hostem inciderant. Hinc vicos quosdam cursim prætergressi, Tummaram venerunt; vbi concrematarum nauium cunctos pœnituit. Quippe iumenta vehendo commeatui non sufficiebant, tanti iam itineris ærumnis in hostili solo confecta; & Persæ quoscumque poterant fructus colligentes, eorum intra munitissima loca conclusorum vsu Romanos prohibebant. Hoc tamen rerum statu Persicis legionibus conspectis, initaq; pugna, longe Romani superiores euadebant, multis Persarum interfectis. Postridie eius diei, quo tempore forum frequentissimum erat, conglobati Persę nec opinantes eos, qui agmen extremum Romanorum cogebant, adorti sunt. Illi quamuis nondum adhuc ordines instruxissent, & impressione subita perturbati forent; tamen vicissim in hostem pergebant alacriter, principe more suo circumeunte, atque legiones ad virtutem excitante. Posteaquam ad manus vndiq; ventum esset, dum partim turmarum duces ac tribunos obit, partim promiscue comperta in turba militum versatur; in ipso ardore proelij gladio feritur, scutoque impositus ad tentorium gestatur; vbi producta mediam ad noctem vsque vita, extinctus est: quum iam Persarum imperium propemodum ad extremum exitium redigisset. Interea vero, dum principis obitus ignoraretur, exercitus Romanus vsque adeo superior hostibus exstitit; vt quinquaginta maximæ potestatis satrapæ, cum infinita multitudine caderent. At vbi mors principis innotuit, iamque milites reuersi essent ad tentorium, in quo cadauer iacebat; pugnabant adhuc quidem nonnulli Romani, atque hostem superabant: verum turmæ quædam de castello Persico parentes Hormisdæ imperio milites adortæ, manum cum eis conferebant. Acri occepto proelio, † Antonius cecidit, ordinum palatinorum dux, quem Romani magistrum officiorum vocant. Et Sallustius, præfectus prætorio, quum ex equo decidisset, parum abfuit, quin imminentibus hostibus contrucidaretur; nisi quidam ex adparitoribus equo descendens, fugæ capessendæ facultatem ei præbuisset: recedentibus vna cum ipso & ijs ordinibus duobus; qui principem stipare consueuerunt, ac Scutarij dicunur. Ceterum ex his, qui terga dederant, sexaginta dumtaxat milites tum sua, tum Romani nominis dignitate ad animum reuocata, & ad mortem vsque discrimini semet obijcientes, eo castello potiti sunt; de quo Romanos adorti Persæ, superiores exstitisse visi fuerant. Quumque continuo deinceps triduo circumsiderentur ab hostibus, non exigua parte copiarum obsessores adgressa, salui euaserunt. Tum vero cunctis optimatibus vna cum exercitu collectis, consultatum est, cui nam rerum summa committenda esset: quod fieri nullo modo posset, vt ex imminentibus medio in hostico periculis sine principe euaderent. ideoque suffragio communi Iouianus imperator designatur, Varroniani domesticorum tribuni filius. Et quæ quidem ad obitum vsque Iuliani acciderunt, in hunc modum gesta sunt. Iouianus induta purpura, sumtoque diademate, contentis itineribus domum pergebat. Ad Suma castellum

Daces satrapa necatur. *Acceta.* *Maronsa.* * *Vetranionem.* *Pugna cum Persis.* *Iulianus vulneratur.* † *al. Anatolius.* *Iouianus imp. factus.*

castellum vbi venisset, equitatus Persicus in Romanos irruptione facta, nec paucis adductis elephantis; dextrũ cornu infestabat, in quo Iouiani, & Herculiani constituti erant. *Persarum in Romanos [illegible].* Eæ sunt a Diocletiano & Maximiano profectæ legionum appellationes, habentium cognomina principum illorum; quorum alter Iouis, alter Herculis cognomentum vsurpauit. Ac initio quidem ab elephantorum robore vim patiebantur, & multi fugientes cadebant: sed vbi pariter & equitatum, & elephantes Persæ in nostros concitabant; ventum est ad accliuem quemdam locum, in quo Romanorum forte calones erant. His in periculi societatem venientibus, telaque in Persas de sublimi iacientibus, elephanti quidam vulnerati sunt; qui more suo fugam dolore perciti cum barritu capessebant, & equitatum omnem conturbabant: ita quidem, vt in hac fuga elephanti a militibus interficerentur, & in ipso proelio complures ex hostibus caderent. *Calonum vtile subsidium.* Perierunt & Romani legionum tribuni tres, dum fortiter dimicarent; Iulianus, Maximianus, & Macrobius. Quumque humi iacentes perquirerent, & inter eos Anatolij cadauer reperissent; id ea sepultura cohonestarunt, quam temporis angustia concedebat, hostibus vndique vrgentibus. Dies progressi quatuor, & ab hostibus vndique vexati; persequentibus, si Romanos proficisci viderent; fugientibus, quoties ijdem ipsos inuaderent: vbi latius spatium nancti fuissent, Tigrim transmittere decreuerunt. itaque colligatis vtribus, quum ex ijs iuga quasi quædam confecissent; his ipsis inuecti transiecerunt. *Vtribus Romani Tigrim transijciunt.* Posteaquam aduersa ripa milites potiti fuissent, etiam duces cum reliquis secure transmiserunt. Verum vbi ne sic quidem abscederent Persæ, sed magna cum multitudine hominum ab omni parte, qua eundum erat, imminerent; nullo non in periculo Romani versabantur, qui & a malis circumstantibus, & præterea commeatus inopia premerentur. Licet igitur hæc foret exercitus condicio, nihilo tamen minus Persæ de pace tractabant; Surena & alijs apud eos potestate præditis ad Romanos ablegatis. *Colloquia de pace.* Hanc pacis mentionem quum Iouianus admitteret, ac Sallustium præfectum prætorio cum Arinthæo misisset: institutis inter hos de pace colloquijs mutuis, annorum quidem triginta factę sunt indutiæ; sed vtrimque consensum, vt Romani * Babdicenorum gentem Persis cederent, itemque Carduenorum, & *Rhemenorum, & Zalenorum; ac præter hæc omnia, quæ in his essent castella, numero quindecim, vna cum incolis, & prædijs, & iumentis, & omni penu. *Pacis leges.* ** Rabdicenorũ.* ** Rhesenorum.* Nisibim vero sine incolis traderent. hos enim placuit, quocumque Romanis visum esset, commigrare. Præterea Persæ magnam Armeniæ partem adimebant, perpusillum quiddam Romanis possidendum relinquentes. His condicionibus initum foedus, & litteris vtrimq; subsignatum, facultatem Romanis redeundi domum concessit, ita quidem, vt Persarum fines illi non vexarent. ac vicissim nullis Persicis insidijs peterentur. Posteaquã ad hanc historiæ partem perueni, ad superiora mihi tempora recurrere subit, & indagare; num ab se parta Romani vmquam alijs vt traderent, imperare sibi potuerint; aut vt haberẽt alij quidquam eorum, quæ semel in ipsorũ ditionem venissent, passi fuerint. *Quam indignæ fuerunt hæ conditiones Rom. nomini.* Nam quum L. Lucullus regno Tigranem Mithridatemq; deiecisset, ac primus imperio Romano sitas ad intimam vsq; Armeniam regiones, ipsamq; Nisibim adquisiuisset, vna cum finitimis eidem castellis: Pompeius Magnus rebus ab hoc præclare gestis finem imponens, per constitutam ab se pacem Romanis horum possessionem stabiliuit. Postea vero quam Persis rursum concitatis, imperatorem summa cum potestate Crassum Senatus creasset, atque is cum hoste congressus, foedam in hunc vsque diem Romanis infamiam reliquisset, in ipso proelio captus, & apud Persas extinctus: copiarum prætor factus Antonius, & amore Cleopatræ occupatus, secorditer rebus

ad bellum administrandum pertinentibus, & segniter intentus erat, ita vt & ille discederet, indignis Romano nomine gestis rebus. Nec tamen Romani, quum eis hi casus aduersi accidissent, vllam ex hisce regionibus amiserunt. Re vero publica ipsorum in vnius dominatum commutata, quum Augustus limites imperio Romano statuisset, Tigrim & Euphratem, ne sic quidem hac regione cesserunt. Longo secundum hæc interiecto tempore, quum Gordianus imperator bello Persas adortus esset, ac medio in hostili solo cecidisset: ne post hanc quidem victoriam Persæ quidquam eorum, quæ Romanæ ditioni subiecta fuissent, auulserunt; idque Philippo successionem imperij consequuto, qui turpissimam cum Persis pacem fecit. Non multo post, quum ignis Persicus orientem scaturigine quasi quadam obruisset, ac magna illa capta esset Antiochia, copiæque Persicæ Cilicum ad vsque portas penetrassent: Valerianus imperator expeditione suscepta, Persarum in potestatem redactus, ne sic quidem concessit Persis, vt istæc loca sui iuris efficerent. Sola Iuliani principis mors ad horum amissionem suffecit, adeo quidem, vt huc vsque nihil horum imperatores Romani recuperare potuerint, sed paullatim etiam plures gentes amiserint; quarum aliæ suam sibi libertatem vindicarunt, aliæ se barbaris dediderunt, aliæ magnam ad solitudinem redactæ sunt. atque hæc in commentationis nostræ progressu de rebus ipsis ostendentur. Pace cum Persis eo, quo diximus, modo constituta; Iouianus imperator secure cum exercitu reuertens, ac in aspera & inaquosa loca multa delatus, compluribus in hostilis soli transitu militibus amissis, vnum ex tribunis Mauricium Nisibi cõmeatum exercitui adportare iussit, & cum eo quam longissime posset, militibus obuiam ire. Misit & alios Italiam versus, qui Iuliani obitum, & designationem ipsius nuntiarent. Vbi vix magno labore atque ærumna propius Nisibim accessisset, opidum quidem hosti deditum, ingredi recusabat; sed in quadam ante portam area sub dio diuertẽs, postridie coronas & supplicationes recipiebat; opidanis omnibus obsecrantibus, ne se desereret, neue barbaros mores discere pateretur eos, qui tot iam seculis Romanis legibus innutriti fuissent. Foedum & ceteroquin esse, Constantium tribus susceptis bellis Persicis, in omnibus superatum, Nisibi tamen præsidio fuisse; atque illam obsessam, & ad extremum periculum redactam, omni studio saluam & incolumem seruasse: ipsum nulla tali necessitate vrgente opidum hosti dedere, ac eum diem Romanis conspiciendum præbere, quem necdum antehac viderint, qui tantum vt opidum atque regio tradatur hostibus, permittere cogantur. Quum hæc audiens imperator, pacta conuenta prætexeret; Sabinus ordinis decurionum princeps ad ea, quæ a populo supplicandi caussa prolata fuerant, nec opus esse sibi sumtu ad bellum Persicum, adiecit; nec auxilijs externis: sed ipsosmet posse corporibus suis & impensis inferendum sibi bellum propulsare. quo in bello si victoria potiti fuissent, rursus se Romanorum subditos futuros, eodemque modo facturos imperata, quo prius. Illo subijciente, pacta conuenta violari non posse; multoties opidani supplices orabant, ne Romanum imperium hoc propugnaculo spoliaretur. Verum vbi nihil proficerent amplius, imperatore cum iracundia quadam abscedente, ac Persis secundum pacta occupare volentibus opidum, & gentes, & castella: nonnullæ gentes & castellorum incolæ, nisi clam aufugere potuissent, potestatem faciebant Persis secum quidquid vellent, agendi. Nisibeni autem indutijs ad migrandum impetratis, magnam partem, ac propemodum omnes, Amidam discessere; pauci ad alia se opida receperunt. omnia vero lamentis & vlulatibus erant plena, quod opida singula se Persarum grassationibus exposita, Nisibi tradita, existimarent. Et Carreni tantum percepere dolorem, morte Iuliani nuntiata;

Quam reipubl. damnosa Iuliani mors fuerit.

Discessio Rom. e Perside.

Preces Nisibinorum ad imp.

Sabini oratio.

Imp. in sententia perseuerat.

Carreni nuntiũ cædis Iuliani lapidibus obruũt.

vt eum, qui nuntium hunc adtulerat, lapidibus obruerent, ingentemque lapidum aceruum super eum excitarent. Tantam vnius viri mors publicis in rebus efficere mutationem potuit. Ceterum Iouiano celeriter opida percurrente, quod ea luctus atq; maeror occupassent, nec læti iucundive quidquam exhibere, pro istorum more populorum, possent: quotquot erant in satellitio principis milites, Antiochiam cum imperatore profecti sunt, vniuerso exercitu Iuliani cadauer comitante; quod in Ciliciam delatum, quodam in suburbio Tarsi regiæ sepulturæ mandatum fuit, ad tumulum huiusmodi epigrammate adscripto: *Iuliani sepultura.*

Tigride Iulianus iacet heic post fata relicto,
Rex pariter bonus, & bellator acerrimus idem.

Iouianus summum nanctus imperium, quum alia disponebat, tum ad exercitus in Pannonia Lucillianum generum suum, & Procopium, & Valentinianum, qui secundum hæc factus est imperator, ablegauit; vt & Iuliani mortem eis nuntiarent, & se post illum principem lectum exponerent. Sed apud Sirmium Bataui, qui ad opidi præsidium relicti fuerant, quum primũ hæc audiuissent, Lucillianum veluti tantorum malorum nuntium interfecerunt, adfinitatis imperatoriæ nulla ratione habita: Procopium, propter cognationis cum Iuliano reuerentiam, illæsum dimiserunt. Valentinianus autem fuga elapsus, morti ab eis imminenti semet eripuit. *Bataui Lucillianum generũ imp. interficiũt, tristis adlati nuntij caussa.* Quum Antiochia discessisset Iouianus, & contento itinere Constantinopolim peteret, subitus eum morbus in Dadastanis Bithyniæ corripiens, vitæ finem adtulit: quũ octo menses imperasset, nec publicis in rebus quidquam ex vsu constituere potuisset. *Mors Iouiani.* Consultatione proposita, quisnam reipublicæ præficiendus esset; varij quidem, & de varijs sermones tam ab exercitu, quam a ducibus habebantur: sed omnium suffragia in vnum Sallustium præfectũ prætorio concurrebant. Illo senectutem caussante, ac propterea rebus laborantibus sese suffecturum negante; filium summæ rerum præfici postulabant. At quum iuuenem esse, nec alioquin ad tanti imperij molem satis idoneum diceret: in hoc quidem tempore, quo minus præstantissimum sui sæculi virum eligerent, aberrarunt. *Sallustius tam suo, quam filij nomine repudiat imperium.* Hinc in Valentinianum collata suffragia, qui Cibali oriundus erat, (id opidum est Pannoniæ) vir bellis haud paucis exercitus, at eruditionis omnis expers. *Valentinianus imp.* Nihilo minus absentem arcessebant, nec multi dies abiere, dum respublica principe carebat. Quum autem ad exercitum apud Nicæam vrbem Bithyniæ venisset, inito ibidem imperio, ceptum iter prosequebatur.

ZOSIMI COMITIS, ET EXADVOCATI FISCI,

HISTORIAE NOVAE LIBER QVARTVS.

Valentinianus a natura iracundus.

Vae igitur gesta fuerunt ad obitum vsq; Iouiani, post quem Valentinianus lectus fuit, vti rebus Romanis præesset; libro superiore complexi sumus. Quum autem morbus in itinere Valentinianum corripuisset, atque hominem ad iram natura procliuem, maiorem ad crudelitatem, & extremam insaniam impulisset; suspicionem falsam concipiebat, quasi ex veneficio quodam ab Iuliani amicis concinnato ægrotaret. Et accusationes aduersus quosdam illustres instituebantur, quas sagacitate prudentiaque sua præfectus prætorio discutiebat. eo munere Sallustius adhuc fungebatur. Quum morbus remisisset, Nicæa relicta Constantinopolim profectus est. Exercitu ceterisque familiaritate coniunctis hortantibus, imperij consortem sibi deligeret; vt si quis casus accideret, non deesset, qui rebus opem ferret; neue perpeterentur eadem, quæ morte Iuliani perpessi fuissent; huic admonitioni obtemperat; animoque secum hinc inde versato; de cunctis, quos mente conceperat, Valentem fratrem deligit, ratus hunc omnium sibi fidissimum fore. Illum igitur imperij consortem appellat. Dum autem vterque Constantinopoli degeret, qui Iuliani familiaribus insidiabantur, non intermittebant & in aula sermones serere, quasi principibus illi facerent insidias; & brutam plebem concitata, vt eiusmodi voces iactitaret. Principes autem, qui ceteroquin Iuliani familiaribus infesti essent, tunc etiam magis ad illos odio persequendos insurgebant, ac lites excogitabant, quæ nihil rationis habebant. Et grauissime Valentinianus Maximo philosopho succensebat, criminationis cuiusdam memor, quam ille Iuliani temporibus aduersus Valentinianum struxerat; quasi propter religionem Christianam ille sacros in ritus impie deliquisset. Sed ab his eos id temporis ciuilium militariumque rerum cura reuocabat. Quapropter ad distribuendos magistratibus populos se conuertebant, & quibus aulę imperatoriæ custodia committenda esset. Itaque ceteri omnes, quibuscumque a Iuliano gentium administrationes, alijve magistratus crediti fuerant, abdicabantur; quorum in numero & præfectus prætorio Sallustius erat. solo autem Arintheo & Victore, quæ prius habebant imperia militaria, retinentibus; ad magistratus reliquos perueniebant, qui eos adfectabant: quum quidem vnum hoc ex rationis præscripto fieri videretur. Nam si quis eorum iustis querelis conuictus fuisset, nullam impetrans veniam poenas luebat. His ita constitutis, visum est Valentiniano, diuiso cum fratre imperio, curę quidem illius orientem ad Aegyptum vsq;, Bithyniamq; ac Thraciam, permittere: se vero sortitum Illyricas vrbes, in Italiam transire, atq; vrbes in ea sitas, vna cum transalpinis nationibus, & Hispania, & insula Britannia, totaq; Africa, iuri suo reseruare. Quapropter diuiso in hunc modum imperio Valentinianus occepta seuerius gubernatione, magistratus recte atque ordine constituebat, & in exactionibus tributorum, ac militaribus annonis, quæ inde suppeditabantur, rigidissimus erat. Et quia legum quoque promulgationes instituere decreuerat, exorsus ab ipso lare, quod aiunt, nocturna sacra fieri prohibuit: quã

Consultatio de collega.

Valens imp.

Periculum Iuliani familiaribus creatur.

Maximus Philosophus inuisus principi.

Magistratus noui constituuntur.

Iniqui præsides multati.

Imperij diuisio.

Valentiniani seueritas in administranda republ.

qua lege coërcere volebat ea, quæ ſcelerate deſignarentur. Sed quum Prætextatus, qui proconſule Græciam adminiſtrabat, vir omni virtute præſtans, hanc legem diceret vitam iniucundam & acerbam Græcis parituram, ſi futurum eſſet, vt myſteria ſanctiſſima, quæ genus humanum continerent, prohiberentur: peragi ea rite, vi legis ſuæ ceſſante, permiſit; ita tamen, vt omnia ſecundum patrias conſuetudines, quales ab initio fuiſſent, perficerentur. Tranſrhenani vero barbari, qui quam diu Iulianus ſuperſtes erat, nomen Romanum metuebant, & ſat habebant, ſi nemo quid eis in ſolo ſuo quieſcentibus exhiberet moleſtiæ; morte Iuliani nuntiata, ſuis continuo ſedibus egreſſi, ad gerendum contra Romanos bellum ſeſe parabant. quo Valentinianus animaduerſo, copias & pedeſtres, & equeſtres, & armaturæ leuis, vti par erat, diſponebat; ſitaque ad Rhenum opida neceſſario præſidio muniebat. atq; hæc Valentinianus, rei bellicæ non omnino rudis in hunc modum ordinabat. Valentem vero multæ perturbationes vndique circumſtabant, qui prius deſidem egiſſet vitam, & ſubito conſequutus imperium fuiſſet, nec rerum molem ſuſtineret. Nam & Perſæ, quod potior ipſorum eſſet condicio per indutias ſub Iouiano factas, animis elati, ſummaque cum licentia graſſantes, Niſibi ſuam in poteſtatem redacta, conturbando opida orientis, imperatorem ad ſe reuocabant: & quum is egreſſus Conſtantinopoli fuiſſet, auctore Procopio ſuſcitata rebellio contigit. Huic enim Iulianus, vt ſanguine ſibi iuncto, parte copiarum credita, mandarat; vt cum Sebaſtiano per Adiabenen itinere facto, ſibi per aliam viam in hoſtem eunti occurreret: conceſſo eidem, vt amictum imperatorium haberet, ob cauſſam ceteris omnibus ignotam. Poſtea vero, quum Deus in alium quemdam rerum fortunam tranſtulerat, ac poſt obitum Iuliani Iouianus imperatorium illud ſolium conſcenderat: confeſtim arrepta fuga Procopius, datam ſibi veſtem imperatoriam Iouiano tradidit, & quamobrem hanc accepiſſet, faſſus eſt; enixe principem orans, vt militari ſe ſacramento liberaret, & agriculturæ ac rei familiaris ſtudio incumbentem, in otio viuere permitteret. quo impetrato, Cæſaream, quæ Cappadociæ vrbs eſt, vna cum vxoribus & liberis eſt profectus; quod iſtic habitare decreuiſſet, vbi & prædia magni pretij poſſidebat. Heic illo commorante, Valentinianus & Valens imperatores lecti, prius etiam ſuſpectum habentes, confeſtim mittunt, qui hominem compræhenderent. Ille ſe his dedere, poteſtatemque facere perducendi quo vellent; ſaltem petere, prius vt cum vxore colloqui, liberoſque ſuos videre ſibi permitterent. quo conceſſo, epulum eis parat; & vino cum omnibus ſuis obrutos conſpicatus, ad Pontum Euxinum curſu contendit. Inde nauim ingreſſus, ad Taurianam Cherroneſum pergit, vbi commoratus ad tempus aliquod, & animaduerſo, nullam in incolis eſſe fidem; veritus, ne aliquando aduentantibus ijs, qui ſe iſtic perquirerent, dederetur; onerariam præternauigantem conſpicatus, eique ſe cum eis committens, Conſtantinopolim noctu peruenit. quumque diuertiſſet ad quemdam, ex conſuetudine priſtina ſibi familiarem, & ſtatum vrbis poſt imperatoris profectionem conſideraſſet: regnum affectare cogitat, hoc eius inuaſionis initio facto. Erat eunuchus quidam, cui nomen Eugenius, ex aula imperatoria non ita pridem eiectus, qui animo parum beneuolo in principes eſſet. Hoc ſibi conciliato Procopius, quem & magnas opes poſſidere compererat; quinam eſſet, & quamobrem aduenisset, quoue pacto res moliendę forent, indicat. Illo pollicito, ſe venturum in ſocietatem omnium, quæ tentarentur; atque etiam pecunias, vbi vſus poſceret, ſuppeditaturum: ab hoc exorſi ſunt principio, vt conſtitutum in vrbe præſidium, quod duobus militum numeris conſtabat, pecu-

Lex de nocturnis ſacris lata.

Germanorum motus.

Valens inutilis ad gerendam rempubl.

Initia principatus affectati a Procopio.

Procopij vafrũ facinus.

Eugenius Procopium iuuat.

nia corrumperent. Præter hos seruis armatis, nec magno labore non exigua multitudine coacta, pluribus hoc statu rerum sponte sua semet offerentibus; intempesta nocte copijs in vrbem immissis, vniuersos perturbarunt, quod quisque suis ex ædibus egressi, Procopium veluti regem scenicum subito factum conspicerent. Quum vrbs tota maximo in tumultu versaretur, nec apud quisquam illorum esset, qui possent intelligere, quid agendum foret, ob conatus hiusce casum inexspectatum: compluribus adhuc tectum se Procopius existimans, imperium sibi se constabiliturum, modo res occulta foret, existimabat. Quumque * Cæsarium, quem imperatores præfectum vrbi constituerant; itemque Neuridium, quem post Sallustium præfectum prætorio fecerant, adpræhendisset: hos quæcumque sibi viderentur, ad subditos scribere coëgit. Et seorsum custodiebat singulos, a communicandis consilijs eos excludens. His ita deliberatis, ad prætorium splendide processit; adscensoque tribunali, quod ante prætorium est, quum omnes spebus & largis promissis impleſſet: aulam ingressus est, cetera procuraturus. Et quoniam recens imperatores exercitus inter se partiti fuerant, ad milites, qui nullo adhuc ordine iussu imperatorum hinc inde vagabantur, mittendos quosdam censuit Procopius; qui quoscumque possent, ad sese transducerent. quod sane perfacile confiebat, pecunijs in eos, eorumque duces distributis. quo facto, copiæ non contemnendæ ad eum confluebant, iamque palam ad inuadendum hostem se parabat. Itaque Marcellum cum exercitu in Bithyniam ablegat, ad comprænhendendum Serenianum, & imperatorios equites, quos ille secum habebat; sperans eos se deleturum. At quum illi fuga Cyzicum se recepissent, opidum quidem illud Marcellus nauali proelio, copijsque terrestribus superior occupauit; Serenianum vero fuga elapsum, & in Lydiam digressum adpræhendit & occidit. Hoc elatus successu victoriaque Procopius, paullatim & copias sibi adiungebat, & iam opinione multorum bello cum principibus gerendo par erat. Nam & Romanæ legiones, & copiæ barbarorum ad eum confluebant. Præterea cognationis cum imperatore Iuliano splendor, & quod omnibus in bellis, quæ ille gesserat, expeditionum socius fuisset, homines ad eum pelliciebat. Quin & illustres quosdam viros ad Scytharum trans Istrum principem ablegabat, qui ad eum decies mille robustos milites in belli societatem mittebat. Itidem ad eum & aliæ nationes barbaræ se conferebant, vt expeditionis participes essent. Quum autem ei, non cum ambobus principibus simul esse dimicandum, ad animum accidisset, præstare iudicabat, vt dumtaxat aduersus proximum pugnaret; ac deinde quid porro agendum esset, dispiceret. Ac Procopius quidem hæc agebat. Valens autem imperator accepto rebellionis huius apud opidum Phrygiæ Galatiam nuntio, ad eius famam territus, totus perturbationis plenus erat. Sed quum eum Arbitio bono esse animo iussisset, ad bellum instruebat eas copias, quæ ad manum erant; simulque mittebat ad fratrem, qui nuntiarent, quantas res Procopius molitus fuisset. Ac Valentinianus quidem ei, qui ad defensionem & custodiam imperij sibi traditi satis idoneus non fuisset, minime ferendū auxilium censebat: Valens autē ad pugnam se comparabat, quū gerendo contra Procopiū bello ducem Arbitionē summo cum imperio præfecisset. Vbi iam modo non manus conferturi essent exercitus, imperatoria quadā sollertia temeritatem Procopij circumueniebat Arbitio, quamplurimos ex ijs, qui ei militabāt, ad sese pelliciens, & ex his Procopij consilia prægcognoscens. Quū copias imperator atq; Procopius contra se inuicem ducerent, accidit, vt ad Thyatira sibi occurrerēt exercitus: & paullū abfuit, quin Procopij pars victoria potita re-

rum

Margin notes:
* is Gregorij Nazianzeni frater fuisse videtur.
Procopius imp.
Marcellus a Procopio contra Valentem mittitur.
Successus Procopianarum partium.
Arbitio copiarum Valentis imperator.
Arbitionis sollertia.

rum summam in id ipsum transferret; quum Hormisda, Persæ illius filius, patri cognominis, eo proelio visus fuisset excellere. Sed Gomarius, alter ducum Procopij, particeps facinoris eorum omnium, qui Procopio militantes, rebus imperatoris studebant; in ipso proelio clara voce pronuntiato Augusti nomine, fecit vt omnes sui milites eamdem vocem, quasi tessera quadam data, emitterent. quod vbi accidisset, omnes Procopij milites ad Valentem transibant. Is post victoriam Sardes ingressus, & illinc profectus in Phrygiam, reperto in opido Nacolia Procopio, quum rursus ibi Procopij dux Haplorem omnem sic instruxisset, vt imperatori expediebat: vi summa victoria potiebatur Valens, ita quidem, vt perduellem ipsum in potestatem suam redigeret; nec multo post Marcellum quoque compræhenderet, quos ambos interfecit. Quum autem vestem quamdam imperatoriam apud Marcellum inuenisset, quam Procopius ei dederat; maximopere propterea commotus in omnes acerbe grassabatur, non eos modo perquirens, qui facto perduellionem adiuuerant; verumetiam qui consilij participes fuerant, vel omnino aliquid inaudierant; nec quod instituebatur, continuo detulerant. Et sæuus erat in omnes, nullo iusto iudicio procedens; ita vt ab ira principis tam rerum nouarum participes, quam omnis expertes culpæ, propter cognationem, vel amicitiam, absumerentur. Quum rerum in adtributo Valenti imperio status hic foret, imperator Valentinianus apud gentes transalpinas degens, maxima pariter & inopinata pericula experiebatur. Nam tota natio Germanica reuocatis ad animum ijs, quæ perpessa temporibus illis fuisset, quibus Iulianus Cæsaris auctoritatem habuerat; simul atque de morte ipsius accepisset, excusso metu, qui animis eorum infixus erat, & innata genti audacia resumta, pariter vniuersi subiecta Romano imperio loca inuadebant. quibus imperatore obuiam profecto, proelium acre ceptum est, quo barbari Romanum exercitum vincebant, & concitato cursu persequebantur. Valentinianus autem non fuga periculum declinare statuebat, sed hoc casu æquo animo tolerato, detrimenti accepti auctores perquirebat, a quibus scilicet initium fugæ factum fuerat. Quæstione peraccurate instituta, quum legionem Batauorum ream peregisset: iussit, vt vniuersus exercitus sumtis armis conueniret, velut audituris militibus ea verba, quæ publice cunctis essent vsui futura. Secundũ hæc verbis vsus est, quæ auctoribus fugæ pudorem infamiamque ad omnem vitam irrogarent. Iussitque Botauos, depositis armis publice productos, veluti mancipia fugitiua pretium offerentibus vendi. Tum vero proni ad terrã prolapsi omnes, vt exercitum eiusmodi dedecore liberaret, obsecrabant: simulq; pollicebantur, viros se nomine Romano dignos futuros. Quod quum ille deinceps ipsa re declarari iussisset, vbi de terra surrexissent, ac semet ex vsu armassent; pugnam redintegrabant, & extra vallum progressi, tantam eo bello probabant alacritatem: vt de barbarorum infinita multitudine, pauci domum incolumes redirent. Ac bellum quidem aduersus totam nationem Germanicam huiusmodi tunc exitum habuit. Imperator autem Valens multis post obitum Procopij necatis, & plurium bonis in fiscum illatis, in expeditione Persica præpediebatur, parte quadam transistrianorum Scytharum fines Romanos turbante. Aduersus hos satis amplis emissis copijs, quo minus vlterius progrederẽtur, inhibuit; & arma tradere coactos, in opida sua, propter Istrum sita, distribuit; cum mandato, vt in experte vinculorum custodia adseruarentur. Erant autem hi, quos Procopio Scytharum princeps ad belli societatem miserat. Quum igitur ille dimitti hos ab imperatore peteret, quos rogatum se per legatos ab eo, qui tum rerum potiebatur, misisse dicebat; nulla in re Valens imperator ei morem gerebat.

Hormisdæ virtus.

Gomarius ad Valentẽ transit in ipso proelio.

Procopius & Marcellus interfecti.

Valentis suspiciosa crudelitas.

Germani Romanos inuadũt.

Romani victi.

Valentiniani magnus animus.

Pœna Batauorum ob fugæ factum initium.

Occasio belli Scythici.

Nam nec ad se missos illos aiebat, nec vt amicos, sed hostes, captos. Hæc caussa bellum Scythicum suscitauit. Quum autem sensisset imperator, hostem de finibus Romanis inuadendis cogitare, atque hanc ob caussam vniuersos iam magna celeritate collectos: exercitum propter Istri ripam porrigens, & ipse Marcianopoli degens, quæ vrbium Thraciæ maxima est, tum vt in armis exercerentur milites, studiose curabat; tum vel maxime, ne vlla eis annona deesset. Itaque præfectum prætorio declarabat Auxonium, Sallustio propter senectutē hoc munere liberato, qui iam secundo magistratum hunc gesserat. Auxonius vero, licet adeo magnum bellum immineret, tamen & in exigendis tributis iustus erat; neminem vltra, quam par esset, ac debiti posceret ratio, grauari permittens; & magna nauium copia militarem annonam per pontum Euxinum in Istri deferens ostia, fluuialibus inde nauigijs in opida propter amnem sita recondebat; ita quidem, vt esset vnde suppeditari ea militibus expedite posset. His in hunc modū adhuc durante hieme procuratis, inito vere Marcianopoli soluens imperator, vna cum præsidiarijs ad Istrum militibus in hosticum transuectus, barbaros adoriebatur. Illis vero non ausis pugna stataria congredi, sed intra paludes abditis, & ex ijs clandestinos incursus molientibus: milites suo loco manere iussit, & omni mancipiorum turba collecta, cum ijs, quibus erat impedimentorum commissa custodia certam auri summam ei se daturum policebatur, qui barbari caput adtulisset. Mox igitur omnes erecti spe lucri, & siluas atque paludes ingressi, obuios quosque perimebant; & interfectorum capita monstrantes, celeriter adferebant. Hoc modo quum ingens multitudo perijsset, reliqui de pace principem adpellabant. Id postulatum ille quum non reiecisset, indutiæ factæ sunt, nullum maiestati Romanæ dedecus inurentes. Placuit enim, vt Romani cum omni securitate possiderent ea, quæcumque prius habebant; & barbaris interdictum fuit, ne transijcerēt, neue prorsus in fines Romanos irruerent. Hac pace facta, Constantinopolim proficiscitur. Et quia præfectus prætorio diem in terris supremum clauserat, Modesto magistratum hunc tradit: atque his in hunc modum administratis, ad bellum contra Persas gerendum properat. In eius adparatu dum occupatur, Valentinianus imperator rebus Germanicis recte constitutis, arbitrabatur se debere securitati Celticarum nationum in futurum quoque tempus prospicere. Quapropter maxima iuuenū multitudine tum de barbaris Rheni adcolis, tum de subiectarū imperio Romano gentium agricolis collecta, numerisque militaribus adscripta: sic eos bellicis in rebus exercuit, vt metu exercitationis & experientiæ militum, totos nouem annos nemo transrhenanorum subiecta Romanis opida vexaret. In hoc tempore Valentinianus quidā, ob nonnulla delicta relegatus in insulam Britanniam, tyrannide adfectata, vitam cum eadem amisit. Imperator autē Valentinianus morbo correptus est, quo vita propemodū excessit. Eo quum liberatus esset, congressi proceres aulici, successorem vt designaret imperij, cohortabantur; ne si quid ipsi humanitus accidisset, detrimentū respublica caperet. Hac oratione permotus imperator, Gratianū filium principem & imperij consortē dixit, iuuenem adhuc, nec integros pubertatis annos habentē. Dum hic rerum ad occidentē status esset, Valens imperator cōtra Persas in orientē, quo tendebat initio, sese parabat: ac lente progressus, opidis legatos ad se mittentibus, vbi posceret vsus, succurrebat; aliaq; multa rite administrabat, ęqua petentib. facile postulata cōcedens. Antiochiā cum omni securitate ingressus, res ad bellū pertinētes disponebat; hiemē in regia, quę istic erat exigēs: vere proficiscēs Hierapolim, atq; inde cōtra Persas exercitus mouēs; deniq; rursus instāte hieme Antiochiā reuertēs. Ac bellū quidē Persicū in hunc modū extrahebatur.

Quum

Auxonius præfectus prætorio.

Valentis in Scythas expeditio.

Strategema Valentis.

Induitiæ cum Scythis factæ.

Adparatus belli Persici.

Germanis iniectus metus.

Valentinianus adfectator imperij perit.

Gratianus imp. dictus.

Quum autem princeps Antiochiæ degeret, ex huiusmodi caussa rerum nouarum & inusitatarum materies cepit. Erat Theodorus quidam, notarijs principis adscriptus. Hunc nobili quidem genere prognatum, & educatum bene, sed adhuc iuuenem, qui ex ætatis feruore non magno momento adsentatorum adulationibus ad peiora impelleretur, adorti eius generis homines; excellere se litteris, & ex diuinatione quadam, ab se præclare percepta, futura conijciendi se peritos esse persuadent. Inquirentes autem, quis post Valentem imperaturus esset, tripodem statuisse; qui ritu quodam arcano significaret, quid futurum esset. In hoc tripode scriptas literas Θ, & ε, & ο, & præter has δ apparuisse: quæ quidem modo non vocem exprimentes indicent, Theodorum in imperio Valenti successurum. His ille nugis elatus, dum præ cupiditate nimia circulatores & maleficos frequenter adit, & cum eis de eo, quod agendum esset, communicat; imperatori proditur, & dignas conatu poenas luit. Secundum hoc & aliud accidit. Fortunatianus imperatorio fisco profectus, quemdam ex militantibus sub se veneficij reum, de caussa cognoscens, verberibus subijciebat. Quum ille tormentis coactus & alios nominatim indicasset, tamquam sibi conscios: caussæ quidem cognitio ad Modestum præfectum prætorio transferebatur, quod in medium personæ productæ fuissent, quæ illius imperio, qui prius ius dicebat, non suberant; iudicium vero in vniuersos exercebatur, & princeps ad iram immodicam concitatus, omnes philosophiæ nomine celebres, vel alias excultos litteris, & præterea quosdam honoratos in aula, suspectos habebat. Nam & illi, velut insidiatores, principi deferebantur. Vndiq; ploratus & questus omnium communis emittebatur. Erant enim pleni carceres eorum, qui citra meritum eos incolebant, & per itinera maiores hominum copiæ vagabantur, quam in opidis essent relictæ. Cohortes autem, quibus erat eorum mandata custodia, quotquot absque caussa in carceres ducebantur, non se sufficere fatebantur adseruandis ijs, qui custodiebantur; seque vereri dicebant, ne longe numero plures, vi sibi adhibita, fugam arriperent. Et calumniatores quidem absq; omni periculo discedebant, accusare dumtaxat coacti; rei vero partim morte multabãtur, abq; legitimis probationibus; partim facultates amittebant, liberis & coniugibus ceterisque cognatis extremæ fortunę relictis. Hoc enim agebatur, vt occasione multiplicium nefariorum facinorum fiscus multa bona conquireret. Primus ex nobilibus philosophis interfectus est Maximus, & post illum oriundus e Phrygia Hilarius, qui ambiguum quoddam oraculum clarius fuisset interpretatus. Secundum hunc Simonides, & Patricius Lydus, & Andronicus e Caria: qui omnes ad summum doctrinæ fastigium peruenerant, & potius inuidia, quam iusto iudicio damnati fuerunt. Simul autem vsque adeo conturbabantur omnia, vt quorumlibet ædes cum multitudine palam delatores ingrederentur, & obuios raperent, atque illis traderent; qui ad quosuis, etiam nullo interueniente iudicio, necandos instituti erant. Et horum facinorum quasi colophon erat Festus, quem imperator ad omnem crudelitatem promtum expeditumque norat, ac propterea miserat, vt Asiam proconsule administraret; ne quis eruditione doctrinæ præditus superaret, sed initum consilium reipsa succederet. Nam quum omnes indagasset Festus, quos quidem depręhendebat, nulla cognitione adhibita interficiebat; reliquos exsilio semetipsos multare cogebat. Et calamitas quidem ea, quæ propter culpam Theodori ciuitatibus accidit, hunc habuit exitum. Valentinianus vero, qui visus fuisset bellum aduersus Germanos mediocriter administrasse; grauissimus subditis erat, tributorum exactiones acrius vrgens, eaque præter morem extorquens. Prætexebat autem militaris annonæ magnitudi-

Theodorus notarius adfectat imperium.

Valentis sæuitia in litteratos.

Interfecti philosophi. Maximus. Hilarius Phryx. Simonides. Patricius Lydus. Andronicus Car.

Festus eruditorum hostis acerrimus.

Valentinianus ob tributorum exactionē grauis

nem, quæ ipsum pecuniam adseruatam fisco coëgisset expendere. Quapropter odio cunctorum in se concitato, acerbior etiam, quam prius, erat: ac neque magistratus examinare volebat, an a captatione lucri abstinerent; & gloriam ex inculpata vita nanctis inuidebat. denique simpliciter vt rem aperiam, diuersus erat ab ijs moribus, quos initio regni præ se tulerat. Eam ob caussam & Afri, non ferentes auariciam Romani, qui militare apud Mauros imperium obtinebat, amictum purpura Firmum principem crearunt: cuius rei nuntius adlatus, haud abs re Valentinianum perturbauit. Ideoque confestim militares quosdam numeros, relictis in Pannonia Mysiaque superiore præsidijs, in Africam nauigare iussit. Id vbi fieret; Sauromatæ & Quadi, iam pridem illi, cui credita erat horum locorum custodia, (& erat is Celestius) infensi; post militum profectionem in Africam, Pannonios & Mysos inuadebant. Nam quia Celestius ipsorum principem interposita fide, sacramento confirmata, circumuenerat; eumque fraude necauerat, necdum remota mensa: non abs re barbari hanc expeditionis occasionem habentes, Istro vicinos populabantur; quicqid esset extra opida, diripientes. Enimuero Pannonij barbarorum prædis erant expositi, militibus segniter opida defendentibus, & interiora fluminis loca non minus, quam barbari facerent, vexantibus. At Mysia nihil mali perpessa est propterea, quod dux copiarum militarium Theodosius viriliter obstitisset, atque barbaros irrumpentes fuga sibi consulere coëgisset. Vnde factum, vt ex hoc prœlio gloriam consequutus, ad imperium deinceps peruenerit. Sed hæc suis temporibus exponentur. Valentinianus autem hosce nuntios audire non sustinens, e Celtis profectus, in Illyricum transijt; de bello Quadis & Sauromatis inferendo, deliberans. Ac Merobaudem, qui peritiam rei militaris habere supra ceteros videretur, toti exercitui præficit. Hieme præter morem durante longius, Quadi legatos ad eum mittebant, qui verba quædam modum excedentia perferrent: ob quæ indignatus Valentinianus, præque nimia iracundia propemodum redactus ad insaniam, sanguine in os delapso, qui vocis arterias constringebat, extinctus est; quum in Illyrico menses nouem, paucis diebus deficientibus, commoratus fuisset, & imperij duodecimum annum adtigisset. Eo defuncto, fulmen Sirmij delapsum regiam cum foro concremauit; visumque fuit ijs, quorum de rebus huiusmodi sunt accurata iudicia, parum prosperum publicis rebus hoc portentum esse. Terræmotus quoque nonnullis in locis acciderunt, Creta vehementius succussa, cum Peloponneso, reliquaque Græcia: ita vt opida complura collaberentur, exceptis Athenis, & Attica regione, quam ex huiusmodi caussa conseruatam perhibent. Nestorius id temporis sacrorum antistes constitutus, somnium vidit, quod publicis honoribus Achillem heroa iuberet adfici. Hoc enim vrbi salutare futurum. Quum autem visum hoc cum magistratibus communicasset, atque illi rati eum delirare, qui iam senex decrepitus esset, nihili quod dictum fuerat, fecissent; ipse secum ratiocinatus, quid agendum esset, diuinisque cogitationibus edoctus, imaginem herois exigua in domo fabricatam simulacro Mineruæ, quod est in æde virginis consecratum, supposuit. Peragens autem consueta Deæ sacra, pariter & heroi debita rite faciebat. atque in hunc modum quum ipsa re somnij consilio satisfactum esset, terræmotu passim grassato, solos Athenienses saluos euadere contigit, tota pariter Attica hisce beneficijs herois fruente. Hoc autem verum esse, licet ex ijs cognoscere, quæ Syrianus Philosophus, hymnum in hunc heroa scribens, commemorauit. Et hęc quidem ab institutis haud aliena libuit adijcere. Ceterum extincto Valentiniano, videntes legionum tribuni Merobaudes & Equitius, Valentem atque Gratianum

Firmus ab Afris imp. factus.

Sauromatarum & Quadorum motus.

Celestius perfide principem Sauromatam interficit.

Theodosij Mysiæ præsidis virtus.

Merobaudes copijs omnibus præfectus.

Mors Valentiniani.

Fulmine Sirmij regia cōcremata

Terræmotus.

Athenæ a terræmotu immunes.

Nestorij somnium.

Hymnus in Achillē Syriani.

tianum in locis procul remotis degere; quod alter adhuc esset in oriente, alter apud occidentales Gallos a patre relictus fuisset: veriti, ne quando vsuuenirct, vt transistriani barbari rebus principe destitutis irruerent: arcessitum minorem Valentiniani filium, natũ ei de coniuge, quæ Magnentij prius vxor fuerat, nec procul inde cum matre degentem, in regiam cum purpura producunt, quum vix quintum ętatis annum ageret. Diuidentibus imperiũ inter se Gratiano & Valentiniano minore, prout ijs videbatur, qui apud eos res moderabantur: (nam ipsi principes propter ętatem sui iuris non erant) Gratiano quidem Celticæ nationes, & Hispania tota, cum insula Britannia, adtribuebantur; Valentinianum vero placuit Italiam, & Illyrios, & totam Africã possidere.

Valentinianus minor, imp.

Gratianus cum fratre partitur imperium.

Ceterum Valentem imperatorem plures vndiq; bellorum fluctus circumstabant. Primum Isauri (quos alij Pisidas, alij Solymos, alij Cilices montanos vocãt. nos quidem accuratius de his aliquid indicabimus, vbi ad eum locum peruenerimus, de ijs vt dicendum sit) opida Lyciæ Pamphyliæq; vastabant; moenibus illi quidem potiri non valentes, sed omnia sub dio sita diripientes. Quum autem imperator adhuc Antiochiæ degens, satis magnas (vt ipse putabat) copias in eos mitteret: Isauri cum vniuersa præda in mõtes asperrimos confugiebant, militibus ob segnitiem nec persequi eos valentibus, nec alia ratione casibus opidorum aduersis mederi.

Valens bellis varijs obrutus.

Dum hæc ita gererentur, natio quædam barbara transistrianas gentes Scythicas est adorta; prius illa quidem incognita, sed quæ subito tum temporis emersit. Eos adpellabant Hunnos, siue adeo regij Scythæ nuncupãdi sunt, siue quos ait Herodotus Istri adcolas esse, homines simos & imbelles; siue deniq; in Europam ex Asia trãsiecere. Nam & hoc memoriæ proditum reperi, videlicet e limo, quẽ Tanais deuehit, Cimmerium Bosporum terra constratũ, facultatem eis præbuisse, itinere terrestri ex Asia in Europam transeundi. Vtut sese res habeat, profecti cum equis, & vxoribus, & liberis, & ijs rebus, quas secum vehebant, habitantes trans Istrum Scythas inuaserunt. Ac stataria quidem pugna prorsus neque poterant, neque norant hostem adgredi: (quo enim id pacto? qui ne quidem in terram firmiter pedes defigere poterant, in equis autem & hærebant interdiu, & somnum capiebant) sed partim circumequitando, partim excurrendo, partim opportune recedendo, & ex equis iaculando, immensam Scytharum cædem edebant. quod quũ frequenter facerent, nationem Scythicam ad eam fortunam redigebant: vt superstites domicilijs suis relictis, Hunnis ea traderent incolenda; ipsi fugam capessentes, in aduersam Istri ripam transijcerent, porrectisq; manibus supplices ab imperatore se recipi peterent; simulque policerentur, officio se fidorum & constantium sociorum functuros.

Hunnorum prima mentio.

Bosporus Cimmerius limo constratus.

Hunni Scythas inuadunt.

Scythæ ad Romanos confugiunt.

Eam rem quum præsidijs opidorum ad Istrum præfecti eo vsque distulerent, dum de voluntate principis cognitum fuisset: Valens vti reciperentur, armis prius depositis, permisit. Itaque tribuni legionum, militumque duces transijciebant illi quidem, vt absque armis barbaros in fines Romanos deducerent; verum nihil agebant aliud, quam quod elegantis formæ mulieres deligerent, & formosos pueros ad vsum obscœnum venarentur, aut seruos agricolasue compararent: quibus solis intenti, cetera publicam ad vtilitatem spectantia negligebant. vnde fiebat, vt complures clam cum armis transuectos ignoraretur: qui simul atque solum Romanum ingressi fuissent, neque precum illarum supplicum, neque sacramentorum recordabantur: sed vniuersam Thraciam, cum Pannonia, pertinentibusque regionibus ad Macedoniam & Thessaliam vsque, barbaris complebant, quæuis oblata sibi depopulantes. Quum autem rebus eorum locorum maximum immineret periculum, principem adeũtes, quid accidisset denuntiabant. Ille belli Persici rebus, quemadmodum sane poterat,

Valens Scythas recipit.

Ducum Romanorum improbitas.

dispositis; Antiochia cursu digressus, Cōstantinopolim ibat: atque inde pergebat in Thraciam, bellum aduersus Scythas illos transfugas gesturus. Egressus autem exercitus, & ipse princeps, huiusmodi portentum conspexere. Corpus quoddam hominis in via iacens visum fuit, cetera quidem prorsus immobile, verberibusq; cæso a capite ad pedes vsque consimile: verum oculos tantum apertos habens, qui propius accedentes intuerentur. Quum autem interrogantibus, quis esset, & vnde, tum a quo istæc perpessus fuisset, nihil omnino responderet: prodigiosum quiddam rati, etiam prætereunti principi commonstrabant. Quum is de rebus ijsdem interrogasset, nihilo minus mutus erat: nec existimatus viuere, quod vniuersum corpus expers motus foret; nec integre mortuus, quādo incolumes oculi esse viderentur. Tādem subito portentum hoc euanuit. Itaque quum ij, qui circumstabant, quid agendum esset, ambigerent: homines in explicādis talibus ingeniosi statum reipublicæ futurum portendi dicebant; quodque duratura foret rerum cæsarum & flagris confectarum facies, animam exhalantibus similis, donec magistratuum & administrantium improbitate prorsus interijssent. atque hoc nobis singula perlustrantibus vere prædictum apparebit. Valens autem imperator, qui iam Scythas vniuersam Thraciam depopulari cerneret; statuit eos, quos ex oriente secum adduxerat, ex equis pugnandi peritissimos, in equitatum Scythicū prius immittere. Quapropter accepta illi a principe tessera, sparsim extra Constantinopolis portas egrediebantur; & remotos a suis Scythas contis transfigentes, multorum capita cottidie adferebant. Et quoniam equorum celeritas, ictusque contorum, Scythis perquam difficulter posse superari videbantur; astu nationem Sarracenicam circumuenire statuerunt. Itaque concauis in locis abditis insidijs, tres Scythas vnum Sarracenum adoriri placuit: qui sane dolus eis nō successit, Sarracenis ob equorum suorum velocitatem & agilitatem pro lubitu aufugientibus, quoties multitudinem aliquam aduentare cernerent. Iidem si tardiores adactis equis inuaderent, eosque contis interimerent; tanta Scytharum cædes edebatur, vt Istrum re desperata transmittere cuperent, & Hunnis se potius dedere, quam vt a Sarracenis ad internicionem delerentur. Igitur vbi vicina Constantinopoli loca deseruissent, vlterius progressi; spatium principi datum est, copias suas longius promouendi. Considerante autem ipso, quo pacto bellum hoc gerendum esset, tanta multitudine barbarorum imminente; quum pariter & improbitas magistratuum ei molestiam exhiberet, quibus imperiū abrogare verebatur, propter eam tempestatem, qua tum res agitabantur; & quinā pręficiendi muneribus essent, quibus parem & idoneum videre erat neminem, ambigeret; Sebastianus occidente relicto, quod istic principibus ob ætatis imbecillitatem parum inter se conueniret, eunuchorum cubiculo præfectorum calumnijs totos sese tradentibus, Constantinopolim venit. Ea re cognita Valens, qui eius viri tam in bellis, quam vniuersa republica virtutes norat; Sebastianum prætorem copiarum deligit, eique belli totius principatum cōmittit. Ille mollitiem summamque secordiam tribunorum atque militum respiciens, quodque dumtaxat ad fugam, & muliebres miserasque preces exercitati essent: bis mille, quos ipse deligeret, milites sibi dari petijt. Existimabat enim, non esse procliue multitudini hominum præesse, qui dissolute vixissent; at instituere paucos, & a moribus effeminatis ad viriles traducere, non admodum esse difficile. Magis & alioquin expedire, de paucis, quam de vniuersa multitudine periclitari. Hæc dicens, imperatori persuadet; electionemque nanctus, non eos sibi sumebat, qui essent innutriti formidini, & ad capessendam fugam exercitati: sed quosdam recēs adscriptos exercitui, corporisque proceritate præstantes; & qui præterea coniectandi perito viderētur

Portentum a Valente conspectū.

Interpretatio portenti.

Bellū contra Scythas in Thracia.

Scytharū & Sarracenorū proelia

Sebastianus copijs præficitur.

Sebastiani de bello gerendo rationes.

tur

tur ad quodcumque facinus incitarentur, idonei futuri. Confestim igitur cuiusq; naturā explorabat, & exercitatione frequenti, quod deerat, supplebat: dicto quidem audientes collaudans, ac munerib. adficiens; in alios autē inobedientes acerbum & inexorabilem sese præbens. Hoc modo militibus ad omnē disciplinam bellicā exercitis, in opida moenibus cincta se recipiebat; eius inprimis rationem habens, vt exercitus in tuto foret. Simul cōtinuis insidijs barbaros pabulatū egressos adoriebatur, ac modo copia spoliorū onustos inueniens, etiā prēda recepta, modo temulentos interficiebat; quosdam & lauantes in flumine trucidabat. Quum magnam barbarorum partem huiusmodi strategematis deleuisset, ac reliqui metu prętoris a pabulando se cōtinerent; maxima quædam aduersus eum inuidia nata est. Ea vero peperit odiū, vnde oriebantur criminationes erga principē, ab ijs profectæ, quib. erāt abrogata imperia, spadones aulicos incitātibus. Quum hoc modo princeps ad absurdā suspicionē improbe fuisset impulsus, Sebastianus ei significabat, vt suo loco maneret, nec vlterius progrederetur. Non enim in procliui esse, tanta cum multitudine aperto Marte congredi; sed per circuitus & clandestinas adgressiones tantisper extrahendū esse tempus, donec inopia cōmeatus desperatis reb. vel sese dederent, vel ex ditione populi Romani abirent, atq; Hunnis se potius permitterent; quā miserrimis cladibus, quæ famē comitari solent. Verum hæc illo monente, qui contrariarū partium erant, principem hortabātur, ad bellum potius egrederetur; quasi barbaris iam maiori ex parte perditis, sine labore princeps ad victoriam accessurus esset. Quum autem sententia deterior vicisset, fortuna res in peius agente; copias vniuersas imperator ad pugnam nullo producebat ordine: quibus vbi barbari promtissime occurrissent, ac proelio longe superiores essent; propemodum vniuersos ad internicionem delebant. Principe vero fuga cum paucis in vicum, quemdam elapso, qui non munitus erat; ab omni parte vico materie circumdato, igneque immisso, quotquot eo confugerant, vna cum incolis, concremabant; ita vt ne principis quidem ad corpus omnino quisquam peruenire posset. Rebus ad spem minutissimam redactis, dux equitatus Romani Victor e periculo cum nonnullis equitibus elapsus, quum in Macedoniam Thessaliamq; se recepisset, atque inde ad Mysos & Pannonios excurrisset: Gratiano in ijs locis commoranti rem, vti accidisset, nuntiat; itemq; tam exercitus, quam principis interitum. Ille vero non admodum maesto animo patrui cædem ferre, quod suspicio quædam inter eos intercederet: sed gubernationi se non sufficere cernens, Thracia quidem a barbaris, qui eam inuaserant, occupata; vicinis autem Mysiæ Pannoniæque locis ab hærentibus ibidem barbaris infestatis; Rhenanis denique nationibus vrbes citra cuiusquam impedimentum adorientibus; imperij consortem Theodosium deligit, oriundum ex opido Hispanicæ Calleciæ Cauca, hominem bellicosum, & imperij militaris haud ignarum. Hoc Thraciæ rebus & orienti præfecto, ipse ad occidentales Gallos tendebat; vt eorum locorum res, si posset componeret. Theodosio principe Thessalonicæ commorante, multi vndique propter publicas & priuatas caussas confluentes, impetratis quæ par erat, discedebant. Quum autem ingentes copiæ transistrianorum Scytharum, Gotthorum inquam, & Taifalorum, & aliarum gentium, quæ prius inter hos viuebant, transiecissent; & opidis Romanæ ditionis graues esse cogerentur propterea, quod Hunnorum multitudo terras ab ipsis habitatas occupasset: Theodosius imperator ad bellum gerendum vniuersis sese cum copijs parabat. Tota vero Thracia capta ijs a gentibus, quas diximus, & opidorum in illis locis, castellorumque præsidiarijs, ne paullam quidem extra munitiones progredi audentibus, nedum vt apertis in lo-

Sebastiani strategemata.

Mali Sebastiano inuidiam.

Sebastiani consilium de summo bello.

Infelix hominū sceleratorum cōsilium.

Valentis interitus.

Theodosius Gratiani collega factus.

Scythæ Transistriani vocabantur Gotthi, Taifali, & alij.

Theodosij contra Gotthos expeditio.

Modaris præclara facinora.

cis manus confererent: Modares, regio natus apud Scythas sanguine, qui nō multo ante transfugerat ad Romanos, & propter fidem, quam probauerat, imperium militare fuerat adeptus, quum milites in collem quemdam duxisset, planum quidem illum, & aruo similem, sed qui porrigeretur in longum, & amplissimos campos sibi subiectos haberet; ibidem barbaris factum suum ignorantibus, hærebat. Quum autem de speculatoribus accepisset, omnes hostes in campis colli subiectis, abusos annona, in agris & vicis non munitis reperta, temulentos iacere: tacite militibus imperat, vt gladios dumtaxat, & scuta ferentes, armis maioribus grauioribusue posthabitis, consuetisque scutorum condensationibus omissis, barbaros iam luxu dissolutos inuaderent. Quod vbi factum esset, perexiguo diei tempore barbaros adorti milites, vniuersos interfecerunt; partim nihil huiusmodi sentientes, partim simul atq; rem animaduerterēt, vulneratos; & alios alijs mortis generibus interemtos. Quum nulli iam viri superstites essent, necatos spoliabant; & in mulieres atque pueros irruentes, quater mille currus ceperunt, cum tanto captiuorum numero, quantum erat vero consentaneum vehi tot curribus; exceptis & ijs, qui pedites eos comitabantur, ac per vices (vti fieri consueuit) nō numquam in curribus quiescēdo se recreabant. Hoc modo quum milites neglexissent ea, quæ fortuna obtulerat, non res Thraciæ, quas periculum fuerat ad extremum exitium redigendas, tamdem in tranquillo erant, barbaris in ea prę ter omnem spem deletis. Orientis autem res ex huiusmodi caussa parum aberat quin prorsus interirent. Hunnis eo pacto, quo diximus, transistrianas gē tes adgressis, quum impressiones illorum Scythæ sustinere non possent; Valentem id temporis rerum potientem obsecrabant, vt eos per Thraciam reciperet, sociorum & subditorum officium facturos, & subseruituros in rebus omnibus, quas princeps imperasset. His verbis persuasus Valens, suscipit ille quidem eos; sed ratus ipsorum se fidei nomine cautionem habiturum idoneam, si liberos eorum necdum puberes in alia regionē curaret educari: magnam puerorum multitudinem in orientem mittit, ac Iulium præficit eorum educationi atque custodiæ, quod eius viri sagacitatem & industriam vtrique suffecturam officio putaret. Is eos in opida distribuebat, ne iuuentus barbarorum tanta multitudine collectorum, ad res nouas moliendas, & ad conspirandum extra patriam, spatium atque opportunitatem haberet. His intra opida degentibus, & ætatis maturitatem adsequutis, eæ res nuntiabantur; quæ res in Thracia popularibus suis accidissent. qua fama permoleste cognita, quotquot in eodem opido degebant, inter se congrediebātur; & alias vrbes inhabitantibus significabant, cogitare se, Romanas vrbes adoriendo, parentes ac populares suos vlcisci. Iulius hoc instituto barbarorum intellecto, inops consilij, quid potissimum ageret; simulque barbarorum conatus expeditos veritus, quocumque se conuertissent: Theodosio quidem imperatori, quid ageretur, minime statuit aperiendum; partim quod is in Macedoniæ locis hæreret, partim quod a Valente fuisset hæc ei commissa procuratio, non a Theodosio tunc rerum potiente, cui prope necdum innotuerat: sed clam scriptis ad senatum Constantinopolitanum litteris, & ab eo accepta potestate agendi, quidquid expediturum reipublicę putaret, tali quodam modo periculum vrbibus imminens auertit. Arcessitis ad se omnibus ordinum militarium præfectis, & sacramentis exactis; consilium, quod instituisset, cum eis communicabat. Illi perceptis ijs, quæ essent peragenda; rumores per quaslibet vrbes inter barbaros didunt, imperatorem largis admodum muneribus eos adficere velle; nec pecuniam dumtaxat, verumetiam agros distributurum in omnes, vt eos ad suam & populi Romani amicitiam pelliceret. Ideoque iubebant, vt certo ad hoc eis die statuto, intra metropoles conuenirent.

Periculum prouinciarum orientis.

Gotthorum liberi in Asiam missi

Barbarorū a Romanis educatorum coniuratio.

Expeditum Iulij consilium.

nirent.His spebus elati barbari,nonnihil de iracundia,deque struendo vrbibus exitio,remittebant; & exspectato die præstituto, quo singuli venire iussi fuerant, confluebant.Quum autem milites quoque datum sibi signum non ignorarent,occupatis tectis, quæ versus fora spectarent, ingressos barbaros lapidibus atq; telis tantisper petebant; donec vniuersis ad internicionē deletis,vrbes orientales imminenti formidine liberassent. Enimuero quæ per orientē & Thraciam acciderant detrimenta,exitū huiusmodi sagacitate ducum habuerunt.Imperator autem Theodosius adhuc Thessalonicę degens, adeuntibus ille quidem facilis accessu videbatur:sed a voluptate mollicieq; exorsus imperium,magistratus,qui rebus erant præfecti, conturbabat;& rei militaris duces numero plures,quam antea fuissent,instituebat.Nam quum vnus esset equitū magister,& vnus itidem peditum præfectus:pluribus, quā quinq;,magistratus hosce distribuit.quo facto fiscum plurib. annonis grauabat.Non enim amplius duobus dūtaxat pretoribus,sed quinq;,vel pluribus, quæcumq; singuli de duobus illis ante habuissent,prębebātur.simul tot magistratuū auariciæ milites exponebat. Nam quilibet eorum non partem suā, sed lucrum integrum,quasi si duo tantum forent, militares annonas cauponando colligere volebat.Ne his contentus,etiam præfectos alarum, turmarumq; duces,& legionum tribunos tantopere adauxit;vti duplo plures, quā prius essent,post se reliquerit:militib.nihil eorū,quæ ipsis ex publico suppeditabantur,obtinentibus.Et hæc quidem secordia principis,absurdaq; pecuniæ cupiditate,tamdem huc euaserunt.Idem princeps auctor exstitit,tantus vt sumtus in mensam imperatoris fieret:vt propter ciborum multitudinē, & in his apparandis magnificentiā,populosę coquorū,& pocillatorū,& aliorū cohortes instituerentur;quas si quis enumerare velit, ei prolixo fuerit opus cōmentario.Nam de multitudine inseruientiū principi spadonū, quodq; cōplures horū,præsertim qui ceteris forma præstabant,pręsides in mediū proferrent eos,quos ipsi vellent;quodq; totū imperiū sua in potestate haberent, quocumq; lubitum esset animū principis flectentes;hæc ergo cōmemorando,quid opus est orationem instituere prolixiorem?quū rerum interitus exinde sequuti caussę nobis indicandæ veniant.Nam quū temere,atq; etiam in indignos fisci bona profunderet, ideoq; non abs re plurib. pecunijs egeret: prouinciarum præfecturas quibusuis accedētibus venales exponebat,nulla prorsus existimationis, aut honestæ vitæ ratione habita; sed eum iudicans idoneum,qui auri vel argenti maiorem summam adferebat. adeoque videre erat argentarios,& numularios,& alios in foro professiones foedissimas exercentes, magistratuum insignia ferre, maioremque pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.Quum talis in republica iam cepisset,vergens in deterius mutatio;militares quidem copiæ perexiguum intra tempus deminuebantur,& in nihilum adeo redigebantur: vrbes aūt pecunia destituebantur, quæ partim per impositas collationes,modum excedentes,partim per auariciā magistratuū exhauriebatur.Hi enim eos,qui animos ipsorum inexplebiles nō demerebantur,calumnijs opprimebant;tantū non clamantes, omnia sibi,quæ pro magistratu numerassent,necessario recuperanda esse.Quapropter opidorū incolæ paupertate ac magistratuū improbitate vexati, infelicē maximeq; miserabilē vitam agebant;Deo supplicantes,& ab eo petentes,vt talibus tantisq; calamitatibus liberarentur.Nam adhuc facultatem habebāt adeundi fana,patrijsq; ritibus numina placandi.Quum autē Theodosius imperator admodū deminutos exercitus animaduertisset,trāsistrianis barbaris ad se veniēdi,quicumq; vellent, potestatem faciebat;policitus,se transfugas militum numeris adscripturum. Eam illi pactionē accipientes,adTheodosiū se conferebant,& militib.permiscebantur:quū quidē hoc inter se consilij ce-

Theodosij mores.

Noui magistratus excogitati.

Perniciosa magistratuum multitudo.

Luxus Theodosij.

Coquorum & pocillatorum cohortes.

Spadonum numerus.

Dignitates venales.

Militum numerus imminutus.

Ciuitatum opes exhaustæ.

Inuitati ad militiam Romanam barbari.

Exitiale barbarorum consilium.

pissent, vt si numerus ipsorũ excresceret, facili momẽto rempublicã adgrederentur, & omnia suam in potestatem redigerent. Conspicatus autem multitudinem transfugarum imperator, quæ iam suorum militum numerum excederet; simulque reuocans ad animum, quo pacto quis eos cohibiturus esset, si præter pacta conuenta quid molirentur: præstare ratus est, vt partem horũ aliquam permisceret in Aegypto militantibus, ac vicissim partem illorum, qui numeros istic suppleret, ad sese traduceret. Quod vbi fieret, his quidem illuc, istis autem huc transeuntibus, vti princeps imperauerat: Aegyptij tranquille per opida factis itineribus, res necessarias iusto pretio sibi comparabant. Barbari vero nullum habentes in transeundo sui modum, cum ijs, quæ venibant in foro, pro animi libidine agebant. Quum vtrique Philadelphiæ cõuenissent, quod opidum est Lydiæ; longe numero barbaris inferiores Aegyptij, disciplinam militarem obseruabant. Barbari vero, qui hos multitudine superarent, amplius aliquid sibi iuris vsurpabant. Quumque forte quidã ex ijs, qui erant in foro, venditarum ab se rerum pretium posceret; at gladio barbarus vteretur, atque hinc illo exclamante feriretur & alter priori laturus opem: Aegyptij propter ea, quæ fierent, commiseratione moti, moderate barbaros hortabantur, ab huiusmodi facinoribus abstinerent. Nõ enim hoc decere viros, qui Romanorum legibus viuere vellent. Tum illi gladios suos aduersus hos stringere, donec & Aegyptij victi ab iracundia cum eis congrederentur; ac plures, quam ducentos interimerent: alijs cæsis, alijs in cloacas fugere coactis, atque in eis exspirantibus. Postea quam hæc Philadelphiæ patrassent in barbaros Aegyptij, ac modestiores vt essent, non defuturis scilicet, qui eis resisterent, persuasissent: ipsi quidem vlterius iter suum prosequebantur, barbari vero versus Aegyptum, quo ire iussi fuerant, progrediebantur. Et ducem habebãt Hormisdam, natione Persam, Hormisdæ illius filium qui cum imperatore Iuliano bellum contra Persas gessit. Aegyptijs in Macedoniam venientibus, & legionibus eorum locorum adscriptis; nullus erat in castris ordo, nullum Romani vel barbari discrimen: sed inter se cuncti promiscue versabantur, quum ne descriptio quidem eorum, qui militum numeris accensebantur, retineretur. Quinetiam transfugis permittebatur, iam legionibus adscriptis, vt in patriam reuerterentur, aliosque suo loco mitterent; atque vbi videretur ipsis, sub Romanis iterum militarent. Hanc confusionem in ordinibus militarib. obtinere conspicientes barbari, quibus omnia transfugæ renuntiabant, accedente mutuæ consuetudinis licentia; idoneum tempus se ad inuadendum res tam negligenter administratas, nanctos existimabant. ideoque nullo labore flumine transmisso, in Macedoniam vsque progressi, (nullus enim prohibebat, ac transfugæ præsertim liberum eis concedebant, quocumque pergere vellent, transitum) vbi principem quoq; cum copijs vniuersis occurrere sibi sentiebant; nocte iam profunda, magnum ignem accensum conspicati, coniecturamque facientes, ignem illum, qui cõspiceretur, circa principem & imperatorios stipatores esse; cognito denique de transfugis ad eos accedentibus, ita se rem habere: cursu principis ad tentorium, ignem quasi ducem itineris sequuti, contendebant. Simul autem & transfugis opem ferentibus, soli Romani cum ijs transfugis, qui adhuc aderant, resistebant. quumque pauci contra multo plures non sufficerent, imperatori quidem aufugiendi spatium concedebant; sed ipsi fortiter dimicãtes, & infinitam barbarorum multitudinem interficientes, vniuersi cadebant. Enimuero si barbari victoriam persequuti fuissent, & aufugientes cum principe mox insequuti: primo statim clamore cunctos omnino in potestatem redegissent. Sed quoniam contenti victoria, Macedonia Thessaliaque potiebantur, nullo præsidio munitis: ipsi quidem opida relinquebant, nihil in ea statuen-

Theodosius barbarorum consiliis occurrit.

Barbarorum insolentia.

Milites Aegyptij barbaros coercẽt.

Rei militaris cõfusio.

Theodosius a barbaris prope necatus.

Barbarorũ oscitantia Theodosio vtilis.

ſtatuentes durius,ſpe tributum aliquod ab eis impetrandi; princeps autē cognito,has ob cauſſas eos diſceſſione facta patriā repetijſſe, præſidijs caſtella cū opidis,quotquot habebant moenia,muniebat;ipſe Cōſtantinopolim abibat,miſſis ad Gratianū imperatorē litteris;quib.ſignificabat ea, quæ accidiſſent,quodq; reb.ad extremum malū redactis cum omni celeritate ſuccurrēdum eſſet.Quū hoc nomine tabellarios ablegaſſet, ipſe quaſi nihil triſte Macedonicis ac Theſſalicis opidis accidiſſet,publicorū tributorū exactores inſtituebat,qui omnino ſtricte penſiones tributarias exigerēt,eratq; videre totū hoc, quod humanitate barbarorū relictum fuerat, in cenſum erogari. Nō enim pecunia dumtaxat,verū & mūdus muliebris,& omnis veſtitus, vſq; ad illam(prope dixerim)veſtem,qua pudenda teguntur, tributorum indictorū nomine conferebatur:& omne opidum,omneq; prædium ploratu ac lamentis plenū erat,vniuerſis barbaros inclamantibus,& eorum opem poſcentib. atq; hoc in ſtatu Theſſalorum Macedonumq; res erant.Imperator aūt Theodoſius ſplendide,quaſiq; triumphū obglorioſam victoriam peragens,Conſtantinopolim ingrediebatur;nullam publicorū caſuum rationem habens,& cum vrbis magnitudine deliciarum ac voluptatis immodicū vſum porrigēs. At imperator Gratianus harum rerum nuntio perturbatus; ſatis magnas copias ablegabat,Baudoni prætori traditas,cum quo & Arbogaſtem mittebat. Erant autem ambo genere Franci,amiciſſimis in Romanos animis, ab auaricia prorſus immunes, in bellicis rebus prudentia pariter ac robore præſtantes. Poſtquam hi cum exercitu in Macedoniam Theſſaliamq; perueniſſent, degentes in ſolo Romano Scythæ mox ab exordio cognita horum audacia & inſtituto,locis ijs relictis in Thraciam recurrebant, prius ab eis vaſtatam; & quid agerent ambigentes, ad dolum malum priori ſimilē ſe conuertebāt, & ijſdem artibus imperatorem Theodoſium circumuenire conabantur.Per paucos enim transfugas ad eum mittebāt,qui & beneuolentiā, & ſocietatē, & facturos ſe quidquid imperaſſet,pollicerentur. Quum his ille dictis fidem habens,eos ſuſciperet; iamq; ne priori quidem experientia conſequutus fuiſſet,vt quod eſſet ex re,cerneret:ſequuti ſunt hos & alij,quos omnes ille recipiebat.iamq; res adeo rurſus in poteſtate transfugarum, propter ſtoliditatem principis, erant. Eam ſtoliditatem in ipſo deliciarum & voluptatis vſus alebat.Nam omnia,quæcumq; ad morum vitęq; corruptelam ſufficiunt,hoc imperante principe tantum incrementi ceperunt;vt propemodū omnes,qui principis inſtituta ſectabantur,in his beatitatem humanam metirentur.Erāt enim mimi ridiculorum,& qui male pereant,ſaltatores; & quidquid ad impuritatem,atq; hanc abſurdam diſſolutamq; muſicam pertinet,tam ſub ipſo, quam deinceps exercitum fuit;quod eſſent,qui horum dementiā æmularentur.Licet autem reſpublica tantā ad corruptelam præcipitaſſet, tamen præterea Deūm quoq; ſimulacra per omnes vrbes & agros oppugnabat:adeoque periculum cunctis imminebat,qui eſſe Deos putabant,vel in caelum omnino ſuſpiciebant,& quæ in eo conſpiciuntur,adorabant. Dum hæc Theodoſius ageret, Gratianus imperator ad legiones Illyrici prætorem mittit Vitalianum,hominem qui rebus fatiſcentibus nequaquam ſufficere poſſet. Hoc rebus præfecto,partes duæ Germanicarum trans Rhenum nationum,quarū altera ducem Fritigernum habebat, altera ſub Allotho & Safrace militabat, dum Celticas gentes premunt;Gratianum imperatorem eo compulerūt, vt regiones Celticas relinquentibus permitteret, Iſtro tranſiecto Pannoniam Myſiamq; ſuperiorem petere.Nam hoc ſtudioſe agebat, vt horum irruptione continua liberaretur.Igitur illi hoc conſilio tranſmiſſo nauigijs Iſtro, per Pannoniam in Epirum tranſire cogitantes,& Acheloum tranſuecti,Græcas vrbes inuadere;prius commeatum ſibi comparandum,& Athanarichum,to-

Exactionum acerbitas.

Baudo & Arbogaſtes Franci,ad Theodoſiū miſſi

Fraudes barbarorum.

Theodoſius iterum deceptus.

Corruptelæ ſæculi Theodoſiani.

Theodoſius ſimulacrorum euerſor.

Germanorū quorundam expeditio.

tius regij Scytharum generis principem, e medio tollendum arbitrabantur: ne quem haberent a tergo, qui conatum ipsorum impediret. Hunc igitur adorti, nullo labore locis ijs, in quibus erat, expulerunt. At is celeriter ad Theodosium se contulit, non ita pridem morbo liberatum, qui spem de vita dubiam fecerat. Theodosius hominem cum barbaris comitibus amanter excipit, spatium non exiguum extra Constantinopolim obuiam ei progressus. quumque confestim extinctus fuisset, regia sepultura mortuum terræ mandauit. Et tantam sepulturæ magnificentiam adhibebat, vt tam superbo funere barbaris omnibus obstupefactis, Scythæ quidem domum redirent, nec Romanos amplius infestarent, bonitatem principis admirati; quotquot autem cum rege vita defuncto venerant, custodiendæ ripæ fluminis intenti, diu quo minus Romani vexarentur incursionibus, impedirent. Eodem tēpore Theodosio quidā alij quoq; prosperi casus accidere. Nam Scyros & Carpodacos permistos Hunnis vltus est, & proelio superatos Istrū transijcere, suasq; sedes repetere cōpulit. Hinc igitur militib. animorū fiducia redire, paullumq; videri de rebus aduersis superiorū temporum respirare princeps; & agricolis exercendarū operarum suarum, iumentis ac pecoribus liberi pastus copia fieri. Ac Theodosius quidem imperator in hunc modū acceptis detrimentis mederi visus est. Promotus autem, prætor copiarum in Thracia pedestrium, Oedotheo (qui maximum exercitū, non de Istri dumtaxat adcolis, verum etiam remotissimis & ignotis gentib. collegerat, iamq; cum militib. suis aduenerat, & flumen transiecerat) cū terrestribus pariter copijs, ac nauigijs fluuialib. occurrens, tantam cædem edidit: vt & cadauerib. flumen ipsum cōpleretur, & in terra cæsi non facile numerari possent. Dum essent in hoc statu res Thraciæ, non mediocres, nec moderatu faciles Gratianū imperatorē casus circumstabant. Nam ijs obtemperans, qui principū mores in aulis corrumpere solent, Alanos quosdā transfugas susceptos, & copijs militū adscriptos, muneribus largis cohonestabat; eisq; maximi momenti res credi volebat, nulla ratione suorū militum habita. Id imperatori pariebat apud milites odium, quod paullatim succensum & auctum, ad rerum nouarum libidinem perpulit quum alios milites, tum in primis eos, qui degebāt in Britannicis insulis; vt qui magis temeritati & iracundiæ, quam ceteri omnes, indulgerent. Et Maximus ad hoc eos amplius incitabat, Hispanus natione; qui Theodosij principis in Britannia commilito fuerat. Is permoleste ferens, habitū quidem fuisse dignum imperio Theodosium, se vero nullam ad dignitatem peruenisse; magis etiam milites ad imperatoris odium iritabat. Illi facile cōmoti, Maximum imperatorem adpellant; quem vbi purpura & diademate cinxissent, confestim transmisso nauib. oceano, ad ostia Rheni adpellunt. Exercitibus autem, qui erant in Germania, ceterisq; secundū hanc regionibus, summa cum beneuolentia renuntiationē hanc adprobantibus; Gratianus ad cōferendum cum Maximo proelium se comparabat, quum pro eo non exigua pars exercitus adhuc propugnaret. Vbi copiæ propius ad se inuicē accessissent, quinq; non amplius dies inter se velitationibus vtebantur. Conspicatus autem Gratianus, primo quidem Mauros equites vniuersos discessionem fecisse, ac Maximum Augustum conclamasse; deinde ceteros etiam paullatim ad Maximi partes transire: desperatis rebus, sumtisq; secum trecentis equitibus, pleno cursu cum eis versus Alpes aufugiebat. Eas quum nullo munitas præsidio reperisset, versus Rhætias, & Noricū, & Pannonias, & Mysiā superiorē tendebat. Hac illius fuga nō neglecta Maximus, magistrū equitum Andragathiū, oriundū e pōto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo videretur, cū equis laborū tolerātissimis ad eū persequendū mittit. Is impetu continuo Gratianū persequēs, quū Sigiduni pontē transiturū adprehendisset, occidit; atque

Athanarichus Gotthus a Germanis expellitur

Athanaricho Theodosius honorem exhibet.

Athanarichi funus.

Scyri & carpodacæ a Theodosio victi.

Promoti de Oedotheo victoria.

Gratiani pericula.

Alani Gratiano suorum odia conciliant.

Maximus Hispanus, æmulus Theodosij.

Maximus imp.

Gratianus a suis desertus, aufugit

Gratianus Sigiduni occiditur.

atq; hoc modo stabilius imperium Maximo reddidit. Fuerit autem pretium operæ, quiddã memoriæ proditũ non omitti, quod a narratione præsenti nõ sit alienum. In collegijs sacerdotum Romę Pontifices primas tenebãt, quos, si vox istæc Græcã in linguã transferatur, Gephyræos a pontibus dicere liceat. Hanc autem appellationem huiusmodi quadã ex caussa nancti sunt. Quũ necdũ homines cultum, qui per imagines exhibetur, intelligerent: primũ in Thessalia Deũ simulacra facta sunt. Quũq; nec delubra forent, (nam & illorũ incognitus erat vsus) effigies diuinas in Penei fluminis† ponte statuebant; indito illis vocabulo, qui Deũ præfecti sacris essent, vt a prima simulacrorũ sede Gephyræi, quasi si pontanos dicas, nuncuparentur. Hoc a Græcis accepto, Romani eos, qui sacerdotũ in collegijs apud ipsos locum principẽ obtinerent, Pontifices appellarunt: simulq; sanxerunt, vt eorũ in numero reges etiã, propter dignitatis excellentiã, censerentur. Primus quidem Numa Põpilius hunc honorẽ adeptus est, omnesq; deinceps, qui reges appellati sunt, ac post illos Octauianus ipse, quiq; post eũ Romano in imperio successerũt. Simul enim atq; summũ imperium quisq; accipiebat, amictus ei sacerdotalis a pontificib. offerebatur; & continuo Pontificis Maximi titulũ vsurpabat. Ac ceteri quidem principes vniuersi lubentissimis animis hunc honorẽ accepisse, & hoc vsi titulo videtur; adeoq; Cõstantinus etiã, potitus imperio; licet is a recta sacris in rebus via deflexisset, & fidẽ Christianorum amplexus esset: itemq; post illũ reliqui ordine sequuti, & Valentinianus atq; Valens. Quum ergo Pontifices ex more Gratiano talẽ amictum adtulissent, auersatus est id, quod petebant; ratus, non esse fas illiusmodi habitu Christianũ vti. Quumq; sacerdotib. stola reddita fuisset, aiunt eum, qui dignitate princeps inter eos erat, dixisse: Si princeps non vult appellari Pontifex, admodũ breui pontifex Maximus fiet. Igitur Gratiani principatus exitũ huiusmodi habuit. Maximus autẽ, qui possidere se iam tuto crederet imperiũ, legatos ad Theodosiũ imperatorẽ misit, non qui veniã commissorum aduersus Gratianum peterent; sed præterea graue quiddã secum præferrent. Et erat is, qui ablegatus fuit, imperatorij cubiculi præpositus, non spado quispiã, (nec enim Maximus ferre poterat, vt prætorij custodiæ spadones præficerentur) sed vir ætate grauis, ex illorũ numero, qui a prima ætate cũ eo versati fuerant. Postulabant autem ab Theodosio legati foedus, & concordiã, & aduersus quemuis Romanorũ hostẽ belli societatem; vel si postulatis non fuisset adsensus, inimicitias & bellũ denuntiabant. Heic Theodosius admittere, vt Maximus imperator esset; simulq; dignũ ducere, qui secum statuarum & imperatorij nominis esset particeps: verũ clam in eum bellum moliri, & omni adsentationis ac obseruantiæ genere hominẽ circumuenire. adeo quidẽ, vt etiam daret in mandatis Cynegio præfecto prætorio, quũ eum ablegaret in Aegyptũ, & præcepisset, omnibus numinum religione interdiceret, ac delubra clauderet; imaginẽ Maximi cõspiciendã Alexandrinis exhiberet, publiceq; reponeret, & populo indicaret, consortẽ hunc imperij factũ. qua quidem in re Cynegius, quod imperatũ fuerat, pręstitit; & templorũ per orientem, & vniuersam Aegyptũ, & ipsam Alexandriam fores occlusit, sacrificiaq; ab omni ęuo recepta, cũ omni patrito cultu submouit. quę autẽ ab eo tempore huc vsq; Romano imperio acciderint, ipsarum rerum cõmemoratio particulatim instituta monstrabit. Sub eadẽ hæc tempora natio quædã Scythica trans Istrũ prodijt, omnib. istic incolis ignota: quos eorum locorũ barbari * Prothingos appellabant. Hi quũ multitudine abundarent, & armis necessarijs instructi essent, prætereaq; robore corporis excellerent: nullo momento peragratis interiectorũ barbarorũ terris, ad ipsam vsq; ripã Istri peruenerunt, fluminis transmissum sibi cõcedi postulantes. Promotus autẽ copiarũ in ijs locis pretor, exercitib. ad ripam flumi-

Pontifices vnde dicti.

Cur a pontibus dicti pontifices.

Reges et imperatores dicti pontifices maximi.

Gratianus pontifex maximus esse noluit.

Maximi adrogantia.

Postulata legatorum Maximi.

Astu Maximũ Theodosius fallit.

Iussu Theodosij fana paganorũ clauduntur, & sacrificia prohibẽtur.

*fortasse legendum Thuringos

nis, quā fieri poterat, longiſſime porrectis; a tranſitu barbaros arcebat. Et hęc agens, aliam quoq; viā huiuſmodi reperit. Conuocatis nonnullis, qui linguā eorum intelligebant, & quib. ſciret in rebus talibus maxime fidendū; horum opera de proditione cum barbaris tractat, quū quidē illi pro traditione prętoris & exercitus Romani mercedē largā peterent. At inficiantibus barbaris, ad tantæ mercedis ſolutionē ſatis magnas ſibi copias eſſe: quo verbis ſuis fidē facerent, qui a prætore miſſi fuerant, inſiſtebant ijs, quæ ab initio propoſuerant; nihil de lucro ſuo decidi permittentes. Quū vtrimq; de certa quadā quātitate conueniſſet, clam de proditione paciſcebantur; & placebat vtriſq; partē vt aliquā mercedis cōtinuo proditores acciperent, reliquū ad victoriæ tēpus reſeruaretur. Vbi iā conſtitutū eſſet, quo pacto ſigna ſuſtollenda forēt, quoue tēpore proditiones effectū habere deberent: prætori, quidquid actū eſſet, renūtiant; quodq; barbari nocte intēpeſta rem adgreſſuri eſſent, & aduerſus Romanū exercitum flumen tranſiecturi. Enimuero barbari partē exercitus ſui maxime vegetam lintribus impoſitā primo loco tranſijcere iuſſerunt, & milites adhuc dormientes adoriri; deinde alios, qui robore viribusq; corporis mediū velut ordinē obtinebant, vt primis rem ipſam exorſis opem ferrent; atq; ita tam dē reliquam omnē ætatē inutilem, quæ ſe rebus iam prę-clare cōfectis oſtentaret. De quibus omnibus prætor copiarū Promotus ab ijs, qui nomine ſtruendæ proditionis ablegati fuerant, edoctus; ad occurrendum conſilijs barbarorū ſe parabat, nauibus ita conſtitutis, vt obuerſas inuicem ſibi proras haberent. Latitudinem efficiebat eam naualis aciei, quā naues tres abſoluerent; longitudinis autē maioris inprimis ratione habita, ripa fluminis ad viginti vſq; ſtadia occupabat. qua re tranſmiſſu aduerſos excludebat, & reliquis occurrens, qui lintrib. tranſijcere conarentur, in quoſcūq; delatus eſſet, eos demergebat. Quumq; nox eſſet illunis, barbari Romanorū adparatum ignorantes, facinus ipſum exordiebantur; magno cū ſilentio lintres ingreſſi, ratiq; Romanis conſilia ſua prorſus eſſe incognita. Signis aūt elatis, quū proditionis auctores de omnib. ducē pręmonuiſſent; Romani propius ad adparatū hoſtilē prouecti, nauibus magnis & remigio validiſſimo vtētibus accedebant, oblataq; cuncta demergebant, quū nemo deſilientiū propter armorū pondus euadere poſſet. Lintres autem illi, quicumq; vitauerant Romanos nauibus circūuectos, quum in porrectas in lōgitudinem naues incidiſſent; quibus ſuis offerentibus ſeſe telis petiti, cū ipſis viris interibāt: adeo quidē, vt nauium Romanarū ſeptum illud nemo tranſire potuerit. Ingenti edita cæde, qualis antea necdū vllo nauali proelio patrata fuit; cadauerib. amnis complebatur, & armis, quorum quidē ea natura foret, vt aquæ innatarēt. Quod ſi qui natando tranſijcere potuiſſent, in collocatos ad ripam fluminis parones delati peribant. Hoc modo quū quidquid eſſet inter barbaros vegetum, extinctum fuiſſet; ad prędā milites ſe conuertebant, pueros & mulierculas abducentes, ac impedimentis potiti. Tunc & prętor copiarum Promotus arceſſitum imperatorem Theodoſium, qui non procul aberat, rei fortiter geſtæ teſtem vocabat. Ille multitudinem captiuorum, & ſpoliorum molem conſpicatus; captiuos vinculorum expertes dimittebat, & muneribus delenibat; hac eos humanitate pelliciens, vt ad Romanos ſponte tranſirent, præſertim quod eorum opera vſurus eſſet ad bellum contra Maximū gerendū. Ac Promotus quidem eſſe Thracię præſidio pergebat, quū ad bellū, quod modo cōmemorauimus, in occulto ſe paratū & expeditū præbuiſſet. Fuerit autem operæ pretiū & aliud quiddam ſimile, quod eodē tempore accidit, narrari. Eſt opidū in Scythia Thracenſi, quod Tomos vocant. Huius opidi militib. præſidiarijs cum poteſtate præerat Gerontius, vir robore corporis excellens, & ad quemuis vſum bellicum idoneus. Erant autem ante opidum barbari quidam,

Thuringi fraude circumuenti.

Promotus ad opprimendos barbaros ſeſe parat.

Maxima Thuringorū clades.

Theodoſij erga captiuos humanitas.

Gerontius egregio facinore inuidiā ſibi concitat.

dam, a principe singulari cum iudicio delecti; qui & corporum proceritate præstabant, & animi magnitudine ceteros superabant. Hi supra milites reliquos & annonis, & alijs muneribus ab imperatore donati, nõ honores illos sibi habitos beneuolentia compensare cogitabant; sed despectu præsidis, & militum Romanorum contemtu. Hac eorum volũtate cognita Gerontius, & quod opidum adgressuri essent, eiusq; statum conturbaturi: consilium suum cum prudentissimis quibusq; militibus communicat, petulantiam & iniurias barbarorum punire volens. Quum autem eos ob metum cunctabundos cerneret, qui motum ipsum barbarorum timerent; sumtis armis, & admodum paucis satellitibus, aduersus vniuersam barbarorum multitudinem quamdã velut aciem struebat, apertisque portis prodibat; militibus vel adhuc dormientibus, & metu suspensis; vel in muros adcurrentibus, & quæ gererentur, spectantibus. Barbaris autem ridere Gerontij dementiam subibat, & quod hominem cupidum esse mortis existimarent, quosdam robore præstantes ad eum mittebant. Ille cum eo congressus, qui primus aduenerat, quum perexiguo momento scutum eius adpræhendisset, fortiter dimicabat: donec quidã ex satellitibus videns eos mutuis complexibus inter se colluctantes, humerum barbari gladio abscinderet, & hominem equo deturbaret. Obstupefactis autem barbaris ob viri fortitudinem & audaciam, simul Gerõtius alios ex hostibus adoriebatur; & qui erant in muris, conspicientes ea, quæ ab ipsorum duce gererentur, Romani nominis ad animum reuocata memoria, barbaros adgrediebãtur, & implicatos, quotquot ceperãt, occidebant. Qui fuga sibi consulebant, in eas ædes se recipiebant; quæ a Christianis habentur in honore, proque asylo ducuntur. Ac Gerontius quidem ab imminentibus periculis liberata Scythia, & barbaris hanc adgressis eximia fortitudine ac magnanimitate victis; ab imperatore præmia quædam exspectabat. Theodosius autem non mediocriter indignatus ob interemtos barbaros, quos ipse tanto honore dignatus esset, quantumuis exitio reipublicæ fuissent; confestim Gerontium corripit, & ab eo rationem rei pro Romanis strenue gestæ poscit. Illo rebellionis eos aduersus Romanos conuincente, simulque rapinas & incolarum exitium commemorante: horum nullo flecti princeps, sed in eo persistere, Gerontium non vtilitatis publicæ caussa; sed ob libidinem adipiscendi barbaris ab imperatore donata, ne istis potitus cõuinci posset, illos e medio tollere voluisse. Gerontio respondente, se ista quoque post ipsorum cædem ad fiscum remisisse; (erant autem aurei torques, ad ornatum eis a principe donati) vix facultatibus suis in eunuchos distributis, eripere se periculis imminentibus potuit, dignis scilicet fide in rempublicam Romanam sua præmijs persolutis. Quum essent imperio Theodosiano res in hunc modum perditæ, ac nihil egregium, quod ad virtutem tenderet, laudaretur; sed omne deliciarum & luxuriæ genus vlnatim, ceu prouerbio dici solet, cottidie sumeret incrementum: incolæ magnæ illius Antiochiæ in Syria, nõ ferentes auctiones publicorum tributorum, quæ singulos in dies ab exactoribus excogitabantur, seditionem commouebant; & tam ipsius principis, quam Augustæ statuis foede deiectis, voces iactabant, non illas quidem iis indignas, quæ committebantur; sed cum dicacitate tamen, & ipsis familiari vrbanitate coniunctas. Quumque princeps ob ea commotus, quæ ab ipsis designata fuerant, merito supplicio se delictum hoc puniturum minaretur: metu iræ principis visum est ordini decurionum legatos mittere, qui a plebe commissa purgarent. Itaque Libanium sophistam, cuius famam libri ab eo relicti prædicant, & Hilarium splendore familiæ atq; omni eruditionis genere præstantem, deligunt. Ac Libanius quidem oratione coram impetratore ac senatu de seditione pronuntiata, tantũ efficere potuit; vt a cõcepta aduersus

Gerontius ob rem bene gestam in ius vocatur.

Gerontius largitionibus vitam redimit.

Antiochenorum tumultus & scommata.

Libanius & Hilarius legati.

Libanij eloquentia placatus imp.

Antiochenos ira principem reuocaret:obiterq; factum est,vt ei princeps negotium reconciliationis iniungeret, inimicitijs aduersus vrbem prorsus depositis. Hilarius autem propter virtutum magnitudinem laudes promeritus, a principe toti Palæstinæ cum imperio præfectus est. Quum res orientis, & Thraciæ,& Illyrici,hoc essent in statu; Maximus existimans,non ex dignitate sibi res succedere,si solis imperaret ijs nationibus,quę Gratiano prius parebant:de Valentiniano regno deijciendo cogitabat,toto quidem illo, si posset;sin ea spe frustraretur, parte saltem illius aliqua conquirenda, quantam sane occupare posset.Hac opinione victus,ad transeundas alpes, & adeundam Italiam se parabat. Quum autem videret,per artam viam & asperrimos inuiosque montes iter necessario faciendum esse; quos deinde lacus & paludes excipiunt,per quas viatoribus saltem tardius transeuntibus,non tantis copijs,exitus patet:quid agendum esset,ad consilium melius differebat. Valentiniano autem legatos Aquileia mittente, deq; pace firmiore sibi caueri petente; postulatis Maximus adsentiebatur, eam rem se quoq; lubentissime accipere simulans. Itaque Domninum Valentinianus hanc ob caussam ablegat, natione quidem Syrum, sed notæ melioris familiarem. Quippe regni potestatisque particeps,fide pariter & vsu rerum pręstare ceteris videbatur; & quidquid alioqui princeps alio nemine cōscio facere volebat,huic inprimis credēdum statuerat. Igitur profectus ad Maximum Domninus, capitib. legationis omnibus expositis,omni cū obseruantia comitateq; exceptus est. Nam & dignabatur eum honore Maximus eximio,& tanta munerū mole satiabat; vt imperatorem Valentinianum nullum huic parem habiturum amicū Domninus existimaret. Ac poterat vsq; adeo Domninum decipere Maximus,vt etiam partem exercitus sui cum eo mitteret; quæ imperatori auxilio contra barbaros, Pannonijs imminentes,esset. Posteaquam hęc cōsequutus Domninus abijsset,seq; iactaret copia & magnitudine munerū,quæ acceperat,& concessorū sibi sociorum satellitio: viam ducentem ab alpib. imprudēs Maximo faciliorem reddebat. quod Maximus futurū prospiciens,eoq; nomine cuncta molitus; vniuersis cū copijs subsequebatur, tacite præmissis in itinere custodibus,qui omnem curā adhibebant, ne cursu quis prætergressus, Maximi transitum in Italiam Domnini comitibus renūtiaret. quæ sane custodia per erat facilis. Nec enim latere poterāt,qui parte Alpium artissima proficiscebātur. Quum igitur intelligeret,Domninū cum suis Alpes, qua sunt angustissimæ,cum montibus inuijs penetrasse; atq; ijs præterea locis, quæ post Alpes erant palustria, militumq; copias impedire poterant, hostile se nullū agmen aduersum inuenturū speraret: omni cū celeritate Italiā nemine præpediēte ingressus, Aquileiā copias ducit. Valentiniano tā repentino casu prę ter spem omnem oppresso,metus incessebat ipsius familiares, ne Maximus eū viuum in potestatē redactū occideret. Quapropter nauē ingressus, Thessalonicam profectus est cum socia nauigationis Iustina matre,quę Magnentium prius maritum habuerat, vti diximus;& illo sublato, propter eximiam formæ venustatem Valentiniano principi iuncta matrimonio fuerat. Hæc Gallam quoq; filiam secum adducebat. Quum tot emensi maria, Thessalonicam adpulissent: vsi legatione ad imperatorem Theodosium petebant; vt in hoc tempore petulantiam aduersus omnem Valentiniani familiam exercitam vindicaret. Theodosius ad ipsam rei famam obstupefactus,luxus quidem illius nimij nonnihil obliuiscebatur, & paullum de insano voluptatum studio remittebat: verum habito consilio visum fuit, vt ipse cum nonnullis e senatu Thessalonicam se conferret. Hoc vbi factum fuisset, de integro consultabatur,quid agendum esset: communiq; decreto placuit, vt Maximi facinora punirentur. Non enim illi homini vitā amplius concedendā,qui & Gratianum

Maximus alienis inhians, sua perdit.

Maximi pe[...]da mulatio.

Domnini apud Valentinianū [...]nore auctoritas.

Maximi vafricies.

Maximus in Italiam copias ducit.

Valentinianus ad Theodosium cum matre profugit.

Senatusconsultū contra Maximū

tianum occidisset, eiusque regnum occupasset; & hunc successum adeptus, via quasi quadam progressus fuisset, ac fratrem illius relicto sibi principatu exuisset. Offensus his Theodosius ob insitam a natura molliciem, & hactenus vsurpatæ vitæ secordiam, ad bellum hoc segniorem se præbebat; adferens in medium ea mala, quæ de bellis ciuilibus proueniunt, simulq; ostendens, necessario rempublicā in his vtrimq; letales plagas accipere. Quapropter aiebat, prius legatos esse mittendos. ac si quidē Valentiniano Maximus imperium restituere mallet, & quietē amplecti, secundū formam pristinam in omnes imperium diuidendū esse. sin ab auaritia vinci se pateretur, citra excusationem vllam bello persequendum. Aduersus hæc nemo quidem e senatu proferre quidquam audebat, quod aliquo modo reipublicæ conducibilia viderentur; verum Iustina nec rerum vsu destituta, nec inops consilij ad inueniendum id, quod expediret, quum Theodosij pronum ad amores animum nosset: Gallam filiam suam, eximia pulchritudine præstantem, coram eo statuit, & genua principis adtingens suppliciter obsecrat, ne Gratiani, qui largitus ei fuisset imperium, mortem inultam sineret; neue se prostratos desereret, qui omni spe prorsus excidissent. Quæ proferens, puellam illacrumantem, & fortunam suam deplorantem, ei commonstrabat. His Theodosius auditis, simulq; puellæ pulchritudinis intuitu captus, etiam vultu acceptum ex puellæ forma vulnus satis ille quidem prodebat; sed differebat tamen id, quod esset agendum, significans eis, vti spes bonas animis conciperent. Quum autem puellæ desiderio magis indies vreretur, conuenta Iustina, filiam eius in matrimonium sibi dari petebat. Nam Placilla, quæ nupta cum eo prius fuerat, diem obierat. Ea vero se non aliter hanc ei daturam aiebat, nisi bello contra Maximum suscepto, Gratiani cædem vltus esset, & Valentiniano patritum imperium restituisset. His ille condicionibus & nuptias impetrabat, & adparando bello se totū dabat. Quin & impulsus a muliere, militum animos auctis annonarū stipendijs demulcebat, & reliquam segniciem sic vsu exigente corrigebat; vt etiam ea sibi disponenda statueret, quæ post abitum ipsius, aliquam prouidentiam requisitura essent. Ob eam caussam: mortuo in itinere Cynegio præfecto prætorio, quum ex Aegypto reuerteretur; quemnam præfectum prætorio constitueret, dispiciebat. Quumque multos multoties considerasset, tamdem idoneum virum reperit. Arcessitum igitur Aquileia Tatianum, qui & alios sub Valente magistratus gesserat, & erat in omnibus virtute singulari præditus, prætorio præfectum in patria designat; & missis ad eum magistratus insignibus, filio ipsius Proclo præturam vrbanam tradit. Enimuero præclare se heic gessit, amplissimis magistratibus eiusmodi viris commissis, qui post abitum principis optime res subditorum administrare possent. Ceterum copijs equestribus Promotum, pedestribus Timasium præficit. Quum autem nihil ad profectionē amplius deesse videretur, ad aures imperatoris rumor est adlatus; permistos Romanis legionibus barbaros magnis muneribus promissis a Maximo de proditione sollicitatos. Animaduertentes autem illi, eius rei famam iam emanasse; versus paludes & lacus in Macedonia confugiebant, in eorum locorum saltibus semet occultantes. Per hos inuestigati, & quauis arte requisiti, maiori ex parte perierunt. adeo quidem, vt imperator hoc metu liberatus, omni studio totoq; cum exercitu contra Maximū pergeret. Itaque Iustinam cum filio & filia nauibus impositam, & tuto deducturis traditam, Romam ablegat: persuasus, Romanos lubentissimis animis hos excepturos, quorum a Maximo voluntates essent alienæ. Ipse cum exercitu per superiorem Pannoniam, & Apenninos montes Aquileiam contendere cogitabat, & imparatum hostem adgredi. Dum iter hoc Theodosius perse-

Diuersum Theodosij consilium.

Iustina Theodosium arte flexit.

Theodosius amore Gallæ captus.

Theodosij mores immutati.

Tatianus & Proclus filius summos honores consequuntur.

Barbari a Maximo corrupti pecunia.

quitur, audiens Maximus Valentiniani matrem cum liberis sinum Ionium transiecturam; collectis velocibus & expeditis nauibus, ac ijsdem Andragathio traditis, hominem ad illos capiendos dimittit. Is in omnem partem nauigationis cursu directo, frustratus instituto suo, quod illi iam ante fretum Ionium transmiserant; coactis satis magnis copijs, omnia passim in ijs locis circumuagiuabat, exercitu nauali Theodosium bellū facturum existimans. At Theodosius his rebus intento Andragathio, per Pannoniam portasque montium Apenninorum progressus, nec opinantes & incautos Maximi milites adoritur. Quumque pars quædam exercitus impetu celerrimo ad Aquileiæ muros accessisset, aditumq; vi sibi per portas aperuisset (quippe non poterant eis custodes, perquam pauci numero, resistere) Maximus imperatorio solio deturbatur, pecuniam distribuere militibus suis exorsus. Quumque habitu imperatorio spoliatus esset, ad Theodosium deducebatur. Is paucis ad eum, quæ contra rempublicam deliquisset, velut exprobrationis loco recensitis; hominem carnifici tradit, meritam poenam luiturum. Hunc Maximus vitæ pariter ac tyrannidis exitum habuit, qui astu superato Valentiniano, citra laborem omni se potiturum imperio Romano somniauerat. Ceterum Theodosius imperator audito, Maximum transeuntem Alpes, filium Victorem dignitate Cæsaris ornatum apud transalpinas gentes reliquisse; confestim Arbogastem ducem mittit, qui & imperio deiecit adolescentulum, & interfecit. His renuntiatis Andragathio, qui nauibus fretum Ionium percrutabatur; quod infinita se perpessurum mala sciret, non exspectans aduersarijs se inuasuris, ipse sibi supplicium intulit, præcipitato in mare corpore; cui se credere, quam inimicissimis, mallet. Theodosius autē vniuersum imperium Valentiniano tradidit, quantum quidem ipsius olim pater habuerat. quod sane visum est ex officio bene meritis debito fieri. Ex ijs vero, qui Maximo militauerant, quidquid selectum erat, inter suos retulit; ac Valentiniano permisit, vt res Italicas, Celticas, & alias imperij sui, disponeret: cui quidem & mater aderat, quæ quidquid ob ætatis imbecillitatem ipsius prudentiæ deerat, quantum a muliere præstari poterat, supplebat. Ipse Thessalonicam reuersus, non leuem in rebus Macedonum perturbationem reperit. Quotquot enim barbari, intra paludes & vicinas stagnis siluas abditi, de priore Romanorum expeditione salui euaserant; occupationem Theodosij principis in bello ciuili occasionis loco nancti, Macedonum Thessalorumque res populabantur, eisque nemo resistebat. Postea vero, quam fama victoriæ reditusque principis ad eos perlata fuisset; rursus in paludes semet abdebant, & hinc clanculum homines adorti, quum primum dies illuxisset, oblata quæuis agentes, ferentes, ita deinde ad loca consueta se recipiebant. adeo quidem, vt de cetero principis animum subiret cogitatio, spectra potius, quam homines, hos inuasores esse. Quapropter anceps consilij, cum nemine re communicata, quam moliebatur; equitibus numero quinque secum sumtis, eorum quemque tres aut quatuor equos loro ducere iussit, vt vbi sessorem gestans equus defatigatus esset, in alium se reciperet, eoque modo quemuis ad laborem perferendum equi sufficerent. Hoc apud animum instituto consilio, nemini se adspicientium quidquam suspicionis præbens, quasi princeps esset, agros circumibat; & sicubi cibo cum suis indigeret, a rusticis eum petebat. Tamdem perexiguum ad diuersorium venit, in quo degebat anus quædam; a qua tecto recipi, potumque sibi præberi postulat. Quum anus eum perbenigne suscepisset, vinumque cum alijs, quæ habebat, suppeditasset; quandoquidem nox adpetebat, ibidem cubare cupiebat. Hoc etiam ab anu impetrato, princeps in parte diuersorij quadam iacens, hominem conspexit, qui nihil omnino loquebatur, &

Andragathij error.

Theodosij celeritas.

Maximus Theodosij iussu occiditur.

Victor Cæsar interficitur,

Andragathius in mare se præcipitat.

Theodosius erga bene meritos gratus.

Barbarorum reliquiæ per Macedoniam latrocinantur.

Ergo giū Theodori facinus in latrones.

& latitare volenti similis erat. Quod admiratus, anum ad se vocabat, & quis esset, aut vnde, quęrebat. Illa respondere, se tum hoc, tum cuius rei caussa venisset, ignorare: verũ hoc se scire fateri, ex quo tempore Theodosium imperatorem cum exercitu reuersum esse nuntiatum fuerit; hunc hominem apud se diuertere, ac singulos in dies persoluto victus pretio, diem totum domo egressum, & quocumque lubitum sit, circumeuntem; aduentante nocte reuerti velut a labore, cibumque sumere, atque illum in modum cubare, veluti iam conspiceretur. His auditis imperator, qui conijceret hæc anus indicia minime relinquenda inexplorata; correptum hominem dicere iubet, quisnam esset. Illo nihil omnino proloqui auso, quæstiones flagris admotis instituebantur. Quum ne huic quidem quæstioni cederet; equitibus imperabat, vt gladijs corpus eius configerent; adiecto, se Theodosium principem esse. Tum ille se barbarorum in paludibus abditorum exploratorem dicere, quibus renuntiaret, vbinam locorum esset; & quæ regiones, quive homines essent inuadendi. Confestim huic abscissum caput, & profectus ad exercitum princeps, qui non longę ab eo loco in castris erat, milites eo deducit, vbi degere barbaros cognouerat; cumque suis in illos irruens, omnes cuiuscuius ætatis interficit; partim eos in paludibus abditos extrahens, partim in ipsis aquis interimens. Ceterum dux Timasius imperatoris fortitudinem admiratus, æquum censebat, vt militibus adhuc ieiunis, qui non amplius sufficere laboribus illis per paludes exanclandis possent, sumendi cibi spatium concederetur. Id permittente principe, tuba receptui canens, milites ab opere, barbarorumque persequutione reuocabat. Quum ad capiendum prandium retrocessissent, eo saturati, vinoque ac labore victi, grauissimum somnum dormiebant. quo animaduerso, barbari superstites arma capiebãt, & milites somno temulentiaque grauatos adorti; hastis, & gladijs, & quauis ad cædem idonea re configebant: interfectusque cum copijs vniuersis fuisset & ipse princeps, si non ex ijs quidam, qui necdum pransi fuerant, ad imperatoris tentorium adcurrissent, & quod acciderat, nuntiassent. quibus tam ipse, quam illi, quos secum habebat, perturbati; fuga periculum imminens euitare statuebant. Promotus autem fugientibus obuiam factus, (arcessitus enim a principe fuerat) ab imperatore petebat, vt is sibi suorumque saluti consuleret. Quippe barbaros sibi curæ futuros, qui merito facinus ipsorum supplicio multaturus esset. Atque hæc dicens, pariter & præstabat. Nam quum barbaros reperiret irruentes in militem adhuc dormientem, eos celerrime adortus est, & tot interemit; vt vel nemo, vel admodum pauci, qui se rursus in paludes recepere, salui euaserint. Quæ igitur imperatori Theodosio contigere, post interemtum Maximum redeunti; talia fere fuerunt. Reuersus autem Constantinopolim, ob partam quidem aduersus Maximum victoriam magnopere se iactabat; ob ea vero, quæ barbari latitantes in paludibus in ipsum & omnem exercitum patrauerant, maestior factus, bellis ac pugnis valedicere decreuit. Quumque Promoto curam horum commisisset, ipse prioris viuendi rationis recordatus, cenas magnificas cenabat, & in exquirendis voluptatibus curiosus erat, & theatris atque circensibus semet oblectabat. Adeoque mihi principis huius vitam in vtrumque procliuem mirari subit. Nam quum natura mollis esset, omnique secordiæ, & indicatis antea vitijs deditus; si nihil ei triste, nihil formidabile molestiam exhiberet, naturæ frena laxabat. Sin vrgeret aliqua necessitas, quæ statum rerum quassatura timeretur; ignauiam deponebat, & delicijs valere iussis, ad fortitudinem ac laborum molestiarumque tolerantiam redibat. Quum ipso rerum vsu docente talis esset, iam omni sollicitudine liberatus, insitis a natura dissolutionibus seruiebat. Ex ijs autem, quibus erant

Theodosius in latronē incidit.

Barbarorum latebræ proditæ.

Timasij consiliũ pæne principi exitiale.

Periculum principis.

Promotus barbaros vlciscitur.

Theodosius ad ingenium redit.

Mira Theodosij principis indoles

Rufinus sacrorum officiorum magister, Theodosio carissimus. commissi magistratus, honoratissimo apud eum loco Rufinus erat, natione Celta, palatinorum ordinum magister. Huic enim princeps omnia credere, nec reliquos magni æstimare: quod Timasium Promotumque commouebat, qui post tot exanclata pro republica pericula, posteriore loco censerentur. Rufinus autem hoc nomine sibi placens, & elatus animo, quoddam in consilio publico verbum paullo ferocius in Promotum iactabat. *Promotus Rufino colaphum impingit.* Id ille non ferens, ori manum impegit, eumque percussit. Rufinus ad principem ingressus, ostensa facie, tantam eum ad iram impulit; vt diceret, ni conceptam aduersus Rufinum inuidiam deponerent, breui principem visuros. *Rufini sceleratissimus dolus.* His Rufinus auditis, qui ceteroquin etiam infestus alijs esset, ob nimium primatus & ambitionis studium; persuadet imperatori, Promotum extra regiam alicubi commorari iuberet, & ad rei bellicæ studium milites exercere. quo impetrato, barbaros in insidijs collocat, dum Promotus in Thraciam proficiscitur. *Promoti cædes.* Illi accepto mandato, nihil tale prospicientem adgressi trucidant virum, qui & opes contemserat, & erga rempublicam, ipsosque principes sincere se gesserat. Merita vero præmia consilij voluntatisque suæ tulit, qui tam secorditer & impie publicas res administrantibus operam suam locauerit. Huius facinoris fama per vniuersos didita, quum in omnium ore foret, & modestissimus quisque tanta scelera periniquo ferret animo: *Rufini consulatus.* Rufinus, quasi qui facinus honestum patrasset, consul designabatur. *In Tatianum et Proclum structæ insidiæ.* Hinc Tatiano, eiusque filio Proclo (qui Rufinum offenderant alia nulla de caussa, quam quod præfecturas gerentes, ille prætorianam, hic vrbanam, eas incorruptissimi a muneribus, & quam fieri posset, commodissime administrauerant) negotia facessebantur, quibus nulla ratio suberat. atque vti aduersus eos deliberata effectum sortirentur, initio Tatianus magistratu abdicabatur, & in ius ducebatur, *Rufinus prætorio præfectus.* Rufino præfecto aulæ designato. Ac in speciem quidem constituti sunt & alij, qui huius iudicij cum Rufino participes essent: at ipse solus auctoritatem sententiæ ferendæ habebat. Quia vero Proclus animaduersis insidijs fuga sibi consuluerat, suspectam Rufinus habens industriam viri; metuensque, ne quid noui molitus, arte quadam res suas conturbaret: Tatianum patrem fraude pręstitisque iurameutis circumuentum, ac persuasum principem tam ipsi, quam filio maximas spes facere, atque hoc modo de vera suspicione traductum ad vana somnia, tamdem impellit, vt filium per litteras reuocaret. Itaque Proclum, simul atque conspectus fuisset, correptum carcer excipit; & Tatiano patriam incolere iusso, frequenter ad cognoscendam Procli caussam coibatur. Tamdem iudices, vt inter ipsos & Rufinum conuenerat, Proclum morte multandum ad Sycas, quod * suburbij nomen est, abduci iusserunt. *Procli mors.* id princeps animaduertens, misit qui gladium scilicet a ceruicibus eius reuocaret. At is Rufini mandato parens, tardius abibat; & vbi iam caput abscissum fuerat, adueniebat. Dum hæc agerentur, imperator Valentinianus e viuis excessisse nuntiatur. *Quo modo Valentinianus fuerit occisus.* Mortis autem modus hic exstitit. Arbogastes oriundus e gente Francorum, quem secundum a Baudone duce locum Gratianus imperator obtinere iusserat, illo rebus humanis exemto, fretus industria sua, citra principis auctoritatem imperium militare sibi vindicauerat. Visus autem subditis sibi militibus idoneus, ob fortitudinem, reique bellicæ scientiam, & pecuniæ contemtum; magnam ad potentiam peruenit. *Arbogastis Franci auctoritas.* adeoque tantus erat, vt etiam aduersus principem liberior esset, & quæcumque non recte, nec vti par erat, fieri putabat, prohiberet. Ea Valentinianus permoleste ferens, reluctabatur quidem sæpius; sed nihil proficiebat. Nam Arbogastes omnium militum beneuolentia munitus erat. *Valentinianus Arbogasti abrogat imperium.* Tamdem Valentinianus haud ferens amplius, vt huic subiectus esset; quum augusto in solio sedens, accedentem videret Arbogastem: acerbius hominem limis

* *hodie Peram & Galatam vocant.*

limis adſpiciens, litteras porrigit, quibus imperium ipſi abrogabat. Iis ille perlectis; Nec imperium mihi dediſti, ait, nec auferre poteris. quibus prolatis, diſcerptoq; libello, & in terram abiecto, diſcedebat. Ex eo tempore non clanculum ſuſpiciones alebantur, ſed omnibus eorum inimicitiæ patebant. Ac Valentinianus quidem crebris ad imperatorem Theodoſium litteris vtebatur, hominis aduerſus maieſtatem principis adrogantiam commemorans; ſimulque petebat, vt opem ſibi ferret, iurans ſe ad ipſum conuolaturum, ni quamprimum hoc faceret. Arbogaſti vero conſideranti, quid agendum eſſet; huiuſmodi quoddam conſilium ad animum accidit. Verſabatur in aula quidam, cui nomen Eugenius, tanta eruditione doctrinæ præſtans: vt & oratoriam profiteretur, & ſcholam aperiret. Hunc Richomeris, vt hominē perelegantem & vrbannum, familiariter complectens, Arbogaſti commendat; & ab eo petit, vt inter familiares & amicos illum babeat. quippe non futurum inutilem, ſi quando negotium aliquod emergat, quod officium veræ amicitiæ poſcat. Igitur vbi Richomeris ad imperatorem Theodoſium profectus fuiſſet, adſidua conſuetudo amiciſſimum Arbogaſti Eugenium reddidit: adeoque nihil erat rei ſeriæ, quod illi non crederet. In hoc vero tempore, quū ei ad animum hic Eugenius accidiſſet, qui propter eximiam doctrinam, & vitæ grauitatem, ad bonum imperium futurus eſſet aptiſſimus; cum eo, quæ ſecum ipſe delibereraſſet, communicat. Sed quum illum offendi per ea, quæ proponerentur, videret; hominem demulcere pergebat, & hortari, ne reijceret ea, quæ a fortuna donarentur. Vbi perſuaſiſſet, præſtare ratus eſt, prius e medio Valentinianum tolleret, atque ita rerum ſummam Eugenio traderet. Igitur principem, qui apud opidum Celticum Viennam commorabatur, & propter muros eius ludicra cum quibuſdam militibus exercebat, nihil tale cogitantem adortus, letaliter vulnerat & interficit. Quum omnes tacite facinus admiſſum ferrent, ob viri dignitatem, & fortitudinem bellicam; ac præterea, quod hominem magna beneuolentia milites proſequerentur, qui pecuniam contemneret: Eugenium imperatorem renuntiat, omnibus de hoc viro, propter eius inſignes dotes, ſpes bonas concipere iuſſis. Vniuerſis hiſce Theodoſio principi eodem tempore renuntiatis, vxor eius Galla fratrem deplorans, regiam vniuerſam conturbabat. Simul & ipſe princeps magno mærore curaq; conficiebatur, qui conſortem imperij florentem ætate, vinculoque iunctum adfinitatis amiſiſſet; & in homines ab ſe alienos, & ceteroquin inuictos, quum ob miſtam audaciæ fortitudinem Arbogaſtis, tum inſignes Eugenij cum doctrina coniunctas virtutes, incidiſſet. Quamquam igitur hæc diceret, & cum animo ſæpius verſaret; tamen de rerum ſumma ſimul aleam iacere decreuit; omnis generis adparatum ad bellum gerendum inſtituens. Et turmas quidem equeſtres Richomeri committere cogitabat, eius viri fortitudinem pluribus iam bellis expertus; itidemque ceteris legionibus alios duces præficere. Quum autem Richomeris huius ipſius conſultationis tempore morbo extinctus eſſet, non abs re ſemet ad alios duces deligendos conuertebat. Dum ergo de hoc ſententia principis intra cogitationes ipſius adhuc hæreret, adeſſe miſſam ab Eugenio legationem nuntiabatur; quæ de Theodoſio principe quæreret, vtrum adſentiri vellet, vt Eugenius imperio frueretur; an renuntiationem illius improbaret. Ea legatione Rufinus Athenienſis fungebatur, qui nec litteras Arbogaſtis ſecum ferebat, nec vllam aliam mentionem illius faciebat. Quum princeps in deliberando, legatiſque conuenienter reſpondendo cunctaretur; aliud quoque factum huiuſmodi contigit. Vbi primū Theodoſius imperium fuerat conſequutus, barbaros quoſdā ad amicitiam bellorumq; ſocietatē admiſerat, ſpe pariter & muneribus delenitos.

Eugenij eruditio

Richomeris Eugenium Arbogaſti commendat.

Valentinianus occiditur.

Eugenius fit imp.

Bellum aduerſus Eugenium.

Legatio Eugenij ad Theodoſium.

Itidem & horum cuiusque tribus duces omni cultu prosequebatur, & mensæ adhibebat. Hos inter exorta contentione, ad animorum discidia ventum est. Nam alij præstare dicebant, vt sacramenta floccifacerent, quæ id temporis, quo Romanorum se potestati permisissent, præstiterant. E diuerso alij nullo modo quidquam aduersus pacta conuenta faciundum aiebant. Et qui datam fidem pedibus proculcari volebat, ac suæ nationis homines hortabatur, vt id facerent, Priulfus erat: Fraustius vero, qui iuramentis præstitis insistendum contendebat. Diu quidem certe non constabat, has inter eos rixas esse. Quum autem aliquando mensæ principis adhibiti, compotatione longius producta, mutuas ad iras prorupissent, animique sui quisque sententiam aperuisset: imperator voluntate cuiusque cognita, finem epulo imposuit. Illi vero, quum e regia discessissent, animis tantopere commoti sunt; vt tamdem hæc non ferens Fraustius, educto gladio Priulfum cæsum interficeret. Quum autem milites illius adgredi Fraustium cogitarent, stantes in medio satellites principis tumultum hunc progredi longius haud permiserunt. Hæc tamen imperator audita modice tulit, & inimicitiarum auctores mutuis se vulneribus conficere passus est. Legatos autem muneribus deceptos & verbis, quę humanitatis plena viderentur, domum remisit; post eorum abitum adparatui rerum bellicarum intẽtus. Eius autẽ caput esse ratus, vt est, delectum prætorum; Romanis quidem exercitibus Timasium, & secundum hunc Stelichonem præfecit, & erat hic Serenæ, principis Theodosij fratris filiæ, maritus. Foederatos autem barbaros Gaini & Saulo parere iussit. Horum imperij particeps erat & Bacurius, oriundus ex Armenia, vir omnis expers improbitatis, & rebus præterea bellicis exercitus. Hoc modo delectis ab eo ducibus, quum iam ad profectionem properaret: coniugem ipsius Gallam parturientem mori contigit, infantis onere cum vita deposito. Huic Homerico more princeps diurnis persolutis lacrumis, cum exercitu discedebat, bellum gesturus Arcadio filio relicto, qui iam ante fuerat imperator designatus. Et quoniam adhuc iuuenis erat, supplens id, quod ob ætatem ad prudentiam ei deerat; Rufinum ibidem relinquebat, qui simul & aulę præfectus esset, & ex animi sui arbitratu quasuis res alias administraret; adeoque ageret omnia, quæcumque principi potestas eminentiæ tribuit. His constitutis, & Honorio minore filio secum abducto, sitas in medio nationes omnes percurrit; & Alpium aditu præter omnem spem potitus, ad hostes accessit, inopinato aduentu Eugenio territo. Ceterum præstare ratus, vt legiones barbaras in aduersos immitteret, ijsque primum periclitaretur; Gainem cum nationibus sibi subditis hostem adgredi iussit, sequentibus hunc alijs ducibus, quicumque barbaricis ordinibus, equitibus inquam, & sagittarijs equestribus, & peditatui præerant. Aduersus hos quum suos quoque produxisset Eugenius, omnibusque copijs congressi iam essent exercitus; ipso proelij tempore talis defectus solis accidit, vt maiore spatio nox esse potius, quam dies, existimaretur. Quumque nocturnam quodam modo pugnam exercitus pugnarent, tanta strages hominum edita fuit; vt eo die maior pars foederatorum Theodosij principis interficeretur, vna cum Bacurio duce, qui ante suos fortissime se periculis obiecit; ceteri præter opinionem fuga cum residuis euaderent. Igitur vbi noctis interuentu se recolligissent exercitus, ob victoriam elatus Eugenius, munera distribuebat in eos, qui supra ceteros fortiter sese gesserant, & cenandi potestatem faciebat; quasi nullum amplius post tantam cladem acceptam, proelium futurum esset. His autem ad epulas conuersis, Theodosius imperator auroram adpetentem conspicatus, vniuersis cum copijs in hostes adhuc humi iacentes irruit; & nihil eorũ, quæ perpeterentur, animaduertẽtes occidit. Quumque

Priulfi & Fraustij rixæ.

Priulfus occiditur.

Duces copiarum Theodosij. Timasius. Stelicho. Gaines. Saulus. Bacurius.

Galla in puerperio moritur.

Arcadius collega patris.

Rufinus Arcadio summa cum potestate adiungitur.

Primi barbari hostem aggredi iussi.

Salis defectus ipso proelij tempore.

Eugenius victor vincitur.

que progressus esset ad Eugenij tentorium, satellites ipsius adortus, complures interemit: nonnullis, quos ipse terror excitauerat, dum fugam molirentur, captis; inter quos & Eugenius erat. Huic arrepto caput abscindebant, quod hasta longissima confixum, per vniuersa castra circumgestabant: ostendentes ijs, qui a partibus illius adhuc stabant, debere Romanos animis ad principem suum, præsertim tyranno iam de medio sublato, redire. Quapropter omnes post victoriam superstites, ad imperatorem cursu delati, Augustum inclamabant, & delictorum veniam sibi fieri petebant. quibus eorum precibus imperator haud grauatim adnuere. Arbogastes autem, qui Teodosij humanitatem experiri non cuperet in montes asperrimos confugiebat: & animaduertens, omnia loca perlustrari ab ijs, qui eum quærebant; ipse sibi manus intulit, voluntariam mortem hostium adpræhensione potiorem ducens. Quum hoc modo res Theodosio principi sucessissent, Romam ingressus Honorium filium imperatorem adpellat, Stelichione legionum in ijs locis duce creato, & eodem filio suo tutore relicto. Quum autem Senatum conuenire iussisset, qui patritis auitisque sacrorum ritibus inhærebat, nec adhuc permoueri poterat, vt ijs adsentiretur, qui ad contemtum deorum deflexerant; orationem habuit, qua eos hortabatur, vt missum facerent errorem, (sic enim adpellabat) quem hactenus sequuti fuissent, & Christianorum fidem amplecterentur, quæ liberationem ab omni delicto & impietate policeatur. Sed quum huic exhortationi nemo pareret, nec a patritis ritibus, quos inde vsque ab origine vrbis accepissent, discedere vellent, & his expertem rationis adsensum præferre; (quum dicerent, illis obseruatis, se iam mille ducentis propemodum annis vrbem inuictam incoluisse; cum quibus si commutarent alia, quid euenturum esset, ignorarent) tum vero Theodosius fiscum sumtu grauari, qui in sacra victimasque fieret, seque ista velle abolere dixit: qui neque probaret id, quod ageretur; & alioqui sciret, penuriam militarem maiores pecunias poscere. Quum senatus respondisset, non rite fieri, quę perpetrarentur; quando sumtus ille, qui sacris impenderetur, ad fiscum non pertineret; nihiloque minus lex sacrorum abolita cessaret, aliaque neglecta iacerent, quæcumque a maioribus tradita fuerant: imperium Romanum paullatim deminutum, barbarorum domicilium factum est, aut potius incolis prorsus amissis, ad eam redactum est formam: vt ne loca quidem, in quibus vrbes sitæ fuerunt, agnoscantur. Sed hæc ad istam fortunam deuenisse, instituta particulatim rerum narratio clare monstrabit. Ceterum Theodosius imperator, Italiæ gentibus, & Hispanis, & Celtis, & vniuersa præter hæc Africa, Honorio filio suo traditis; dum Constantinopolim reuertitur, morbo vitam finijt, eiusque corpus pollinctum, sepulcris imperatorijs, quæ Constantinopoli sunt, illatum fuit.

Eugenij exitus.

Arbogastes fugiens seipsum interficit.

Honorius imp.

Stelicho tutor Honorij.

Theodosij ad Senatum de amplectenda religione Christiana oratio.

Argumenta paganorum pro religione sua.

Abolitio sacrificiorum.

Obitus Theodosij.

ZOSIMI COMITIS, ET EXADVOCATI FISCI,

HISTORIAE NOVAE LIBER QVINTVS.

Osteaquam summum imperium ad Arcadium & Honorium delatum fuisset, nomine quidem tenus id obtinere videbantur; sed reapse potestas totius principatus per orientem penes Rufinum, per occidentem in arbitrio Stelichonis erat. Itidem lites omnes apud eos magna licentia disceptabantur, & victor abibat, qui pecunia sententiam redimebat, vel alio quo familiaritatis modo beneuolentiam iudicis sibi cōciliabat. Possessiones autem, quarum domini omnium ore tamquam beati prædicabantur, ad hos ipsos perueniebant; alijs quidē eos muneribus sibi conciliantibus, eaq; ratione calumnias euitantibus: alijs vero sua profundētibus, vt magistratū aliquem, vel aliam talem vrbium perniciem redimerēt. Quumq; vrbes omne genus improbitatis inundatione quasi quadā obrueret, quidquid vbiq; diuitiarū erat, in Rufini Stelichonisq; domum confluebat; & omnibus in locis paupertas eorum domos depascebatur, qui locupletes iam olim fuerant. Neq; principes norant quidquā eorum, quę gerebantur; sed quæcumq; Rufinus imperasset, aut Stelicho, pro lege non scripta ducebant. Et quoniam immensas opes congesserant, iam Rufinus de imperio quoque sibi parando somniabat, quum de filia nubili principi despondenda cogitaret, atq; hanc adeundi principatus occasionem haberet. Adeoq; de hoc per quosdam ministerio principis adsignatos occulte verba fieri curat, quū ipse quidem existimaret, neminem omnino consilium hoc nosse; fama vero passim, quod instituebat, diuulgaret. Nam ex ipsa mole contemtus, & incrementū sumente in dies adrogantia, de cogitationibus eius omnes coniecturā faciebant; eoq; modo publicum odium aduersus eum augescebat. Ipse vero, quasi si delicta modica maioribus de industria facinoribus occultare vellet, aliud tale quiddam ausus est. Florētio, qui apud transalpinas gentes pręfectus prætorio fuit id temporis, quo magnus ille Iulianus dignitatē Cæsaris obtinebat, filius erat Lucianus. Hic Rufino patrono vtebatur, & prædia sua maximi pretij iam ei concesserat. Quo nomine se iuueni Rufinus obligatum nunquā non fatebatur, eius laudes apud imperatorē Arcadium prædicans. Is vero comitem orientis fecit, cuius magistratus ea potestas est; vt qui eum gerit, omnibus prouincias orientis administrantib. præsit, & quæcumq; non aguntur vti par erat, corrigat. Itaq; Lucianus erga subditos omni virtute præstans, ob iusticiam, temperantiam, ceterasq; dotes, quæ magistratū ornare possunt, clarus & celebris erat. Nec vel personarū discrimen, vel aliud quidquā in animo eius herebat; extra ea, quæ lex dictaret. ita quidē, vt aliquando imperatoris etiam patruum Eucherium, petentē aliquid præter decorū, re non impetrata reiectum, tantopere commouerit; vt is hominem apud imperatorem calumnia grauaret. Quumq; princeps in Rufinum culpam conferret, qui tali viro tantum imperium dedisset; Rufinus arrepta occasione, quasiq; principis repræhensionem moleste ferens; nemini consilio suo patefacto, cum paucis admodum Antiochiam proficiscitur: intempesta nocte ciuitatem ingressus, comprehensum Lucianum nemine prorsus accusante caussam dicere cogit. Plumbeis autē pilis in ceruicem ei verbera dari iubebat. quumq; defecisset, mox

Rufini & Stelichonis nimia potestas.

Iudiciorum licentia.

Principum extrema secordia.

Rufini de imperio somnia.

Rufini facinora.

Lucianus fit comes orientis.

Eucherius Lucianum calumnijs obruit.

Lucianus iniuste punitur.

mox opertum lectica vehi curabat; in omnium animis eam opinionem excitans, quasi vita necdum amissa quamdam omnino humanitatem experturus esset. Quum vrbs facinus insolens ægerrime ferret, Rufinus plebem demulcens regiam porticum exstruebat, qua nullum habet vrbs ædificium splendidius. His peractis Constantinopolim reuersus, impetrandæ principis adfinitati se dabat; tantum non properans ad collocandam huic in matrimonium filiam. Sed quum fortuna quiddam aliud ei prǫter exspectationem moliretur, ex huiusmodi caussa spe Rufinus excidit. Erant duo Promoti filij, qui adhuc superstite Theodosio cum liberis eius versabantur. Horum alter apud se virginem habebat, eximia pulchritudine spectabilem. Hanc Eutropius, vnus ex eunuchis imperatorijs, vt vxorum princeps duceret, venustate puellæ prædicata, cohortabatur. Quumq; videret principem verba sua non illubenter admittere, monstrata imagine puellæ, perq; hanc Arcadio maius ad desideriũ concitato; huius vti nuptias amplecteretur, persuasit: nihil sciẽte Rufino eorum, quæ tractarentur, & existimante, tantũ non confestim filiam suam principi nupturam, seq; non multo post illius in summo imperio consortem futurum. Eunuchus autem conspicatus, iam confectum ab se nuptiarum negotium; tripudiare populum, & coronis vti, velut in nuptijs principis fieri consuesset, iussit. Quumq; vestem, quæ principem deceret, & mundum e regia sumsisset, eaq; gestanda ministris & apparitoribus principis dedisset; populo præeunte per vrbẽ mediam incedebat. Ratis autẽ omnibus, hęc Rufini filię datum iri, baiulosq; comitantibus; vbi progrediendo propius ad Promoti domum accessissent, cum donis hanc sponsalicijs intrant: & illis ipsis puellæ virgini traditis, quæ apud filium Promoti educabatur, quænam principis futura coniux esset, ostendunt. Hoc modo Rufinus spe sua deiectus, qui aliam cum principe nuptam cerneret: quod reliquum erat, dispiciebat; qua via scilicet Eutropium quoque de medio tolleret. Et Arcadiani quidem imperij res in hoc statu erant. Stelicho vero, qui regni occidentalis curam gerebat, Honorio principi filiam, quam ex Serena susceperat, vxorem dabat. Et istæc Serena filia erat Honorij, qui Theodosij principum parentis frater fuit. Communita vero per imperatoris adfinitatem potentia, ceteroquin etiam propemodum vniuersas Romanorum copias sibi subiectas habebat. Nam quum post euersum Eugenium, in Italia Theodosius rebus humanis excessisset; Stelicho, qui totius exercitus prætor erat, robustissimos & bellicosissimos quosq; milites sibi retinuerat, viribus exhaustos & reijculos in orientem ablegans. His ita constitutis, quum Rufino succenseret, qui potestatem suæ parem per orientem habere volebat; ad Arcadium proficisci cogitabat, cupiens & illius res arbitratu suo disponere. Quippe dicebat, ab Theodosio morituro sibi datum in mandatis, vt omni cura principem vtrumq; complecteretur. Hæc Rufinus animaduertens, quauis arte moliebatur, vt profectionem Stelichonis in orientem auerteret; nihiloq; minus Arcadij copias militares dissiparet, ac debiliores redderet. Hæc omnia tentans, homines nequiores ad ista perficienda reperit, quam cuperet: quorum vsus opera, magnorum imperio Romano malorum auctor exstitit. & quonam id pacto, dicam. Musonius homo Græcus, qui summum doctrinæ fastigium adtigit, tres habebat filios; Musonium, Antiochum, & Axiochum. Musonius & Axiochus eruditione pariter & integritate, virtutes paternas superare contendebant; Antiochus omnibus diuersis studijs oblectabatur, & instrumentum improbitatis erat. Hunc Rufinus idoneum instituto suo repertum, Græciæ proconsulem designat, dum facilem irruentibus barbaris Græciæ vastationem efficere nititur; simulq; Gerontio pręsidium ad Thermopylas tradit, qui & ipse consilijs eius aduersus rempulicam subseruiturus esset.

Rufinus adfinitate principis sperata excidit.

Eutropius nuptiarum Arcadij conciliator.

Rufini error.

Nuptiæ principis.

Rufinus Eutropio insidiatur.

Stelicho socer Honorij factus.

Stelichonis & Rufini simultates.

Rufini molitiones improbæ.

Musonij dissimiles filij.

Antiochus Græciæ proconsul.

Rufini & Alarichi cōspiratio. Hæc vbi Rufinus per summam nequitiam designasset, quandoquidem seditiosum & legibus semet eximentem videbat Alarichum; (qui præmoleste ferret, militaribus se copijs haud præfici, sed eos dumtaxat habere barbaros; quos Theodosius ei tradiderat, quo tempore cum illo tyrannidem Eugenianam opprimebat) occulte iam ei significabat, vt quos secū haberet barbaros, aliosve conuenas, vlterius abduceret, omnia momento facili occupaturus. His fretus Alarichus, e Thracia discedebat, & in Macedoniam Thessaliamque progrediebatur, interiecta cuncta diruens. Quumque propius ad Thermopylas accessisset, clam ad proconsulem Antiochum mittit, & ad Gerontium, Termopylas cum præsidio custodientem, qui suum eis aduentum nuntiarent. Horum alter cum præsidiarijs abibat, liberum & expertem impedimenti barbaris aditū in Græciam concedens: qui mox ad expeditam agrorum direptionem, & vniuersum opidorum excidium progrediebantur; viros quidem cuiusuis ętatis interimentes, pueros autem & mulierculas gregatim vna cum opibus vniuersis ceu partam prædam abigentes. Ac Boeotia quidem tota, cæterę que Græcę nationes, quascumq; post occupatum aditum illum Thermopylarum transibant barbari, plane iacebant; & euersionem suam hodieq; spectatoribus intuendam exhibēt, solis Thebis partim ob vrbis munitionem conseruatis, partim quod Alarichus Athenas capere properans, earum obsidioni non inhęsisset. Quum igitur ob hanc caussam Thebani euasissent, Athenas contendit, facillime se vrbem occupaturum existimans: & quia propter amplitudinem a ciuibus custodiri non posset, preterea q; contiguum Piræeum haberet; non multo post inopia commeatus obsessos deditionem facturos putabat. Et Alarichus quidē has spes fouebat. Verum vrbis antiquitas etiam in tam impijs malis diuinam quādam prouidentiam euocatura pro se, ac mansura vastationis expers erat. Operæ vero pretium fuerit, ne caussam quidē, ob quam vrbs seruata fuit, sane diuinā, & excitantem auditores ad pietatem, silentio pręteriri. Quū ad vrbem Alarichus vniuersis cum copijs accederet, in muro quidē obambulantem videbat propugnatricem Mineruam ea specie, qua inter simulacra cōspicitur; armatam scilicet, quasiq; iam adeuntes inuasurā: ante moenia vero stantem Achillem heroa, talem omnino, qualem Troianis Homerus exhibuit, quum ira concitante Patrocli mortē vlturus ad pugnam se conferret. Hoc spectrum non ferens Alarichus, omnē aduersus vrbem conatū omittebat, & pacem per legatos ciuibus offerebat; quorū illi quum orationē probassent, sacramētis vltro citroq; pręstitis, cum paucis Athenas Alarichus ingressus est. Exceptus omni cū beneuolētia, postea quā & lauisset, & cum selectissimis in vrbe viris fuisset epulatus, & pręterea munerib. adfectus, vrbe pariter, & Attica tota citra detrimentū omne relicta, discessit. Ac ciuitas quidē Atheniensis tū eo terręmotu, qui Valēte principe contigit, & vniuersam succussit Gręciam, sola mansit incolumis, quemadmodum præcedente libro diximus: tum hoc tempore in extremū coniecta periculum, euasit. Alarichus autem Attica tota vastationis experte relicta, metu spectrorū, quæ adparuerāt; in Megaridem transibat, & opido primo impetu capto, Peloponnesum itinere continēti petebat, obstaculum nullum expertus. Quumq; Gerontius Isthmi transeundi copiam ei fecisset, omnes ab eo deinceps vrbes citra laborem & pugnam capi poterant; quod nullis essent munitæ mœnibus, propter eam securitatem & defensionem, quā Isthmus eis pręstabat. Itaq; cōfestim prima Corinthus, cū finitimis opidis, vi capiebatur; & secundū hanc Argos, vna cū ijs locis, quę inter hāc & Lacedæmonē interiacent. Ipsa quoq; in societatē captę Græcię Sparta veniebat, nec armis amplius, nec idoneis ad pugnā viris munita, propter Romanorū auariciā; sed ijs exposita magistratib. qui & proditores essēt, & imperatorū voluptati

Græciæ clades.

Athenæ seruatæ.

Alaricus Peloponnesum occupat.

luptati

luptati cupide ad omnia,publicam perniciem spectantia seruirent. Ceterum nuntiata Rufino Græciæ calamitate, libido istæc imperij,qua flagrabat, incrementum sumebat. Quippe conturbata republica,nihil impedimento sibi futurum ad eiusmodi conatum existimabat.At Stelicho militibus in naues impositis, ad succurrendum aduersis Achaiæ rebus proficiscebatur. quumque in Peloponnesum adpulisset,barbaros in Pholoën fugere coëgit: & facillime commeatus eos inopia perdidisset, nisi delicijs,& mimis ridiculorum,& parum pudētibus mulierculis sese dans; militibus,quæcumq; barbari reliquissent, diripiendi potestatem fecisset, hostibusq; spatium concedendi,vt e Peloponneso cum omni præda regressi, transirent in Epirum,& vrbes eius depopularentur. id quod eos fecisse conspicatus Stelicho,rebus infectis in Italiam nauigabat:quum maiora grauioraq; Græcis intulisset mala per eos milites, quos secum adduxerat.In Italiam quum adpulisset,confestim Rufino necem struere,modo quodam tali, decreuit. Ad Honorium principem verba facit,quasdam militum legiones ad Arcadium fratrem mittendas esse;quæ adflictas misere sub eius imperio nationes tueantur. Quumque iussus esset id exsequi, quod decreuisset; milites ad hanc rem perficiendam ablegandos ordinat. quibus vbi Gainem ducem præfecisset,quæcumq; de Rufino constituisset,edicit. Quum prope iam a Constantinopoli milites abessent, antegressus Gaines Arcadio principi militum aduentum nuntiat; eos adesse studio rebus laborantibus succurrendi cōmemorans.Imperatore magna lætitia propter eorum aduentū adfecto,Gaines hortatur,vt ingressuris vrbem militibus ipse princeps obuiam prodeat. Aiebat enim ex more militibus honorem hunc tribui. Quum princeps obtemperans,ante vrbem eis occurrisset; ac milites eum venerati, vicissim a principe perbenigne fuissent excepti: data ab Gaine tessera,simul vniuersi Rufinum circumdatū gladijs feriunt. & hic quidem ei dextram adimebat,ille manum alteram præcidebat,alius a ceruice reuulso capite discedebat,consuetos victorijs pæanas accinens. Vsque adeo vero ludibrijs interemtum adficiebant,vt & manum eius vbiq; per vrbem circumgestarent,& ab occurrentibus peterent,insatiabili pecuniam darent. Ac Rufinus sane,qui cōpluribus intolerabilium malorum auctor priuatim exstiterat,& vniuersæ reipublicæ detrimentū adtulerat,dignas admissis facinoribus poenas luit.Eutropius autem in omnibus opera Stelichoni nauata,quæ contra Rufinū ab illo deliberata fuerant; eorū iam,quæ agerentur in aula,penes se potestatem omnem habebat.ac Rufini quidem facultates sibi maiori ex parte vindicabat, quum alijs quoq; permisisset,vt ex ijs ea sumerēt,quę possideri ab illis posse quoquo modo viderentur. Vxore vero filiaq; Rufini ad ecclesiam Christianorū metu confugientibus,ne cum illo perirent;Eutropius eis fide data concessit, vt Hierosolymorum ad vrbem nauigarent,quæ olim Iudæorū domicilium fuit,sed ab imperio Constantini a Christianis ornari ędificijs cepit.Heic illę reliquū vitæ tempus exegerunt. Ceterum Eutropius omnes, qui momenti alicuius essent, submouere volens;ne quis alius,præter ipsum,potestatis imperatoriæ particeps esset:etiam Timasio, qui a Valentis vsq; temporibus militare gesserat imperium,& pluribus bellis interfuerat, nulla iusta de caussa insidias struebat.Erat autem huiusmodi calumnia.Bargus oriundus Laodicea,quod opidum est Syriæ,farcimina vendens in foro proposita,quibusdā in facinoribus depræhensus, Laodicea Sardes profugerat;vbi talem se gerens,qualis erat, malitia nobilitabatur. Hunc Timasius Sardibus degens,quū dicacem videret,ac mirum artificem quibusuis hominibus,in quos incideret,adsentando facile sibi conciliandis;in familiaritatē admittebat,& confestim cohorti militari præficiebat.Nec illo contentus,etiam Constantinopolim secum abdu-

Stelichonis in Peloponnesum expeditio.

Eiusdem luxus. & ignauia.

Stelicho necem Rufino struit.

Gaines aduersus Rufinū missus. Gainis astus.

Rufini cædes.

In occisum Rufinum ludibria.

Eutropius Rufino succedit.

Vxori & filiæ Rufini parcitum

Eutropius Timasio insidiatur

Timasius Bargum sibi adiungit.

Bargum corrumpit Eutropius, vt Timasium accuset.

cebat. Hoc factum non probantibus ijs, qui erant in magistratu, (quippe Bargus antea propter flagitia quędã eiectus Constantinopoli fuerat) Eutropius homine reperto, quo ad struendam Timasio calumniam vteretur, velut instrumento idoneo; summittit hunc accusatorẽ Timasio, libellos falsos proferentem, qui adfectationem imperij Timasio impingerent. Heic princeps iudicis officio fungens pręsidebat, & adstans Eutropius, qui cubiculis imperatorijs in vniuersum prępositus esset, in potestate sua sententiæ ferendę ius habebat. Quum moleste ferrent omnes, institorem farciminum tot muneribus atq; dignitatibus illustri viro crimen intentare; princeps relicto iudicio, id ipsum Saturnino & Procopio committere. Horum alter prouectioris ętatis erat, magnisq; perfunctus honoribus; non tamen adulatione expers, sed qui consuesset in iudicijs eorũ, qui secundum principem summã potentiam obtinebant, studijs & animis obsequi. Procopius autem Valentis imperatoris gener fuerat, homo ferox & intractabilis, qui veritatẽ in nonnullis profiteri libere videretur. adeo quidem, vt hoc tempore sententiæ contra Timasium refragatus, obijceret Saturnino, non debuisse Bargum accusatorem esse Timasij, nec virũ tot gestis magistratibus dignitatibusq; clarum, vilis homuncionis & prorsus impuri calumnijs opprimi; quod esset absurdissimum: deniq;, bene merito fieri negotium ab eo, qui beneficijs adfectus esset. Nihil tamen Procopius hac vsus libertate proficiebat, sed admodum laudata Saturnini sententia potior erat. Timasius autẽ relegatus, in Oasim cum publico satellitio deducebatur. Is erat locus insigniter sterilis, e quo nemo posset euadere, qui eo deportaretur. Nam terra in medio arenosa, vasta prorsus, & inhabitata, noticiam tendentibus huc omnẽ adimit: partim quod venti arena vestigia compleant & aboleant, partim quod nec arbor vlla, nec domiciliũ sit; quę indicium aliquod iter facientibus ad coniecturã relinquere possint. Fama tamen apud omnes obtinuit, a Syagrio filio Timasium ereptũ fuisse; qui ad inquirendũ se missos euasisset, operaq; prædonũ quorumdam patrem rapuisset. Sed siue adeo vera istæc erant, siue per quosdã Eutropio gratificantes in vulgus spargebãtur; nemo quidẽ certe rem accurate cognoscere potuit, extraquam quod neq; Timasius, neq; Syagrius ex eo tempore conspecti fuerint. Bargus autem, qui omni suspicione liberasset Eutropium, non iam inimicitias Timasij suspectas amplius habentẽ, turmę militaris imperiũ, quod bellas ei pecunias suppeditare posset, consequebatur; maiorumq; munerũ spe delenitus abibat. Ignorabat enim, Eutropiũ sibi de eo, qui talẽ erga bene meritũ Timasium se gessisset, nõ nisi consimilem animũ policitum esse. Quũ igitur officij sui caussa Bargus domo profectus fuisset, habitantẽ cum eo mulierẽ, quæ esset infesto propter caussas quasdã in illũ animo, libellos quosdã edere principi persuadẽt; quibus accusationes plurimę continerentur, & criminũ grauissimorũ Bargus insimularetur. His auditis, hominẽ Eutropius cõfestim in ius duci iubet, & conuictũ merito supplicio punit: quo facto, non cessabãt omnes oculũ Adrastię tũ admirari, tum celebrare; quẽ fieri nequeat, vt quisquã nefaria patrantium vllo modo fallat. Eutropius autẽ iam opibus ebrius, supraq; nubes imaginatione sua se ferri existimãs; in omnibus prope gentibus habebat, qui curiose perscrutarentur, quidquid ageretur, & quę cuiusq; fortuna foret. Nec omnino quidquã erat, quod ei pecunię lucrũ non pareret. Igitur eum & aduersus Abundantiũ inuidia pariter ac auaricia concitat. Erat autẽ Abundantius oriundus e Scythia Thracensi, qui inde vsq; a Gratiani temporibus militauerat, ac sub Theodosio maximos honores adeptus, etiam prætor atq; consul designatus fuerat. Quum hunc quoq; vellet Eutropius facultates & dignitatem omnem amittere, scripto id mandabat imperator, & mox aula pellebatur Abundantius; opidum Phoeniciæ Sidonem

Saturninus.

Procopius.

Procopij libertas

Timasij deportatio in Oasim.

Bargus ab Eutropio vaferrime delusus.

Vxor Bargum accusat.

Bargi suppliciũ.

Eutropij fastus & insolentia.

Abundantius insidijs petitur.

donem habitare iussus, vbi reliquum vitæ tempus transijt. Igitur vbi neminē Constantinopoli prorsus habebat Eutropius, qui eum vel obtueri auderet; solum Stelichonem arbitratu suo res occidentis tractantem animo versans, quo minus ille Constantinopolim accederet, aditū ei prçcludere cogitabat. Quare principi persuadet, vt Senatu coacto Stelichonē hostem imperij decreto publico declararet. Quo facto, mox sibi * Giadonem, totius ad Karthaginē pertinentis Africæ ducem adiungit, & eius opera prouinciam Honorij principis imperio subtrahit, eamq; ditioni Arcadianæ adijcit. Eam rē permoleste ferēti, nec mediocriter anxio Stelichoni, quidā se fortunç casus in auxiliū obtulit. Quippe quum Giado fratri, quem habebat nomine Masceldelū, furore quodam barbarico fecisset insidias; eum in Italiam ad Stelichonē nauigare, quæq; perpessus a fratre fuisset, eidem exponere coëgit. Is amplis copijs ei traditis, suppeditatoq; nauiū numero, qui sufficeret; bellum aduersus Giadonem gesturum ablegat. Posteaquam ad eum locum peruenisset, vbi cōmorari fratrem inaudiuerat, atq; in illum imparatum cum exercitu irruisset: acri proelio cōmisso, vsq; adeo victor exstitit; vt Giado sibi mortē, laqueo fracta gula, consciseeret. Hoc enim perpeti malebat, quam in hostium potestatem venire. Ac Giadonis quidem frater, Africa Honorij regno restituta, victor in Italiam reuersus est. At Stelicho, licet ei propter rem præclare gestam inuideret; tamen bonas spes faciens, colere se hominē simulabat. Tandem aliquando quoddam in suburbium egressus, quum in pontem fluminis peruenisset, atq; illum cum alijs Masceldelus quoq; comitaretur: satellites datæ sibi ab eo tesseræ satisfacientes, hominem in flumen detrudunt. Ac Stelicho quidem ridere, Masceldelus autem fluminis abreptus impetu suffocari. Hinc iam inimicitiæ Stelichonis & Eutropij patefiebant, & in ore omnibus erant. Atq; his odijs animorum mutuis insistentes, omni cum licentia subditorum malis insultabant: quum iam Stelicho Mariam filiam Honorio principi dedisset vxorem, & Eutropius in Arcadium, veluti pecudem quamdam, imperium vsurparet. Nam siue prædium aliquod insigne subditorum quispiam haberet, ad horum alterius dominium transferebatur; siue quid auri & argenti esset, id omne pristinis a possessoribus ad ipsos confluebat, quippe magnum erat agmen hominum vbique calumnias struentium, quibus horum deferēdorum cura commissa fuerat. Quum hic imperij status vtrimque foret, omnes ordinis senatorij proceres adflictam miseramque rerum condicionem indigne ferebant; prçsertim Gaines, qui nec conuenientem duci prouectioris ætatis honorem consequeretur, nec muneribus cupiditatem barbaricam insatiabilem explere posset; quem denique magis etiam vreret, quod in Eutropij domum omnes pecuniæ deriuarentur. Has ob caussas indignatus, socium sibi consilij Tribilgidum adiungit. Is periculis obeundis præsenti vir erat animo, & quoduis ad facinus audendum promtissimus. Nec turmis Romanis, sed barbaris in Phrygia subsistere iussis præerat; quorū a principe cura ipsi commissa fuerat. Hic in Phrygiam proficisci se velle simulabat, vt militantes sub se barbaros inuiseret; eoq; nomine Constantinopolim egressus, abibat. Adsumtis autem barbaris, in quos habebat imperium, quidquid erat in medio situm inuadebat nec aut virorū, aut mulierum, aut puerorū cædib. abstinens, & obuia quæq; diripiens, perexiguo tempore tantā coëgit multitudinē mancipiorum, aliarūq; vilium personarū; vt Asiā totam in extremum periculum conijceret. Nam & Lydia plena variæ perturbationis erat, omnibus prope dixerim ad loca maritima cōfugientibus, cumq; suis vniuersis ad insulas, alioue nauigantibus; & Asia mari finitima periculum se, quantū alias numquam accidisset, in procliui conspecturam verebatur. Hæc vbi nuntiata principi fuissent, nullam publicæ calamitatis rationem habebat, (nec

Eutropius Stelichonem inuisum reddit.
** al. Gildonem.*
Africa Honorio adimitur.
Stelicho recuperat Africā Masceldeli opera.
Giadonis exitus
Masceldelus in aquas deturbatus perit.
Stelichonis et Eutropij scelera.
Gaines inuidet Eutropio.
al. Tribigildum.
Tribigildus & Gaines contra rē publ. conspirant.
Tribigildi facinora.
Arcadij stoliditas

enim perſpicere poterat,quid agendũ eſſet,extreme ſtolidus homo)ſed Eutropio totam imperij adminiſtrationem tradebat. Is & Gainem & Leonem duces deligit,hunc quidem ablegaturus in Aſiam,vt barbaros hanc obtinẽtes, & alios his permiſtos adoriretur; Gainem vero per Thraciam & Helleſponti dimiſſurus anguſtias,hoſtibus ibidem occurſurum, ſi & iſtæc loca vexantes conſpexiſſet. Ac Leo ſane, qui rebus Aſiaticis opem ferre iuſſus fuit, nulla prorſus imperatoria virtute præditus erat,nec alia dote quapiam, quæ ad hanc fortunam eum prouehere mereretur; vno excepto, quod Eutropio familiaris eſſet. Gaines in Thraciam mittebatur, quo minus per Helleſpontum Tribigildi milites tranſijcerent,prohibiturus; ac nauali quoque proelio cum eis congreſſurus,ſiquidem vſus ita poſceret. Prætores huiuſmodi mandatis acceptis,eo copias abducebant, quo ſortitus quiſq; fuerat. Gaines autem reuocatis ad animum,quę conſtituta cum Tribigildo fuiſſent; quodque iam tempus adpetijſſet,quo conſilium exſequi iuberetur: Tribigildo ſuas vt copias ad Helleſpontum duceret,imperabat. Enimuero ſi, quæ contra rempublicam mente conceperat,diſtuliſſet;ac lente cum barbaris ſuis Conſtantinopoli fuiſſet egreſſus: omnino ſucceſſiſſet ei, quod ceperat conſilium, Aſiaque tota fuiſſet occupata; nec quo minus ea perdita ſimul & oriens periret,nihil erat omnino quod prohiberet. Sed quando adhuc vrbes illas imperio Romano fortuna ſaluas eſſe volebat, a natura barbaris inſito calore furoreque Gaines abreptus, Conſtantinopoli diſcedebat, omni prope dixerim belli poteſtate accepta. Quumque vix Heracleam perueniſſet, Tribigildo quid agendum eſſet, ſignificabat. Ille vero minime verſus Helleſpõtum progredi ſtatuit,veritus ne in conſtitutas iſtic copias incideret: ſed omni vaſtata, Phrygia Piſidas adortus eſt; nec obſtaculum vllum expertus, omnibus direptis abibat. His renuntiatis, Gaines nullam eorum, qui bello premebantur, rationem habebat; memor omnium, de quibus ei cum Tribigildo conueniſſet. Interim Leo ſitis ad Helleſpontum locis immorabatur, qui neque proelio cõgredi cum Tribigildo auderet; ſimulque vereri ſe diceret, ne forte Tribigildus per aliam viam parte quadam copiarũ emiſſa, de improuiſo agros ad Helleſpontum depopularetur. Quapropter accidit,vt obſiſtente Tribigildo nemine, quæuis opida per vim caperentur; omnes illorum incolæ cum ipſis militibus interficerentur; nemo denique barbarus Romanis amicus eſſet. Nam ſuæ nationis hominibus in ipſis permiſti conflictibus, aduerſus imperij Romani ſubditos pedem inferebant. Gaines autem, qui Romanorum calamitates indigno videretur animo ferre; mirari ſe Tribigildi ſtrategemata ſimulabat, eumque prudentia dicebat inſuperabilem; & ſagacitate potius, quam viribus hoſtem vincere. Quum tranſieciſſet in Aſiam, neminem adgrediebatur; ſed vrbium & agrorum excidio neglecto, tantumque ſubſequens hoſtem, & quodam modo ſpectator eorum, quæ gererentur: Tribigildi tranſitum in Aſiam exſpectabat, clam copias ad eum mittens, auxilio futuras ad ea, quæ is moliretur; necdum voluntate ſua de republica patefacta. Quod ſi Tribigildus Phrygiam ingreſſus, non Piſidiam verſus, ſed in Lydiam protinus contendiſſet; nihil impedimento fuiſſet, quo minus ea nullo labore per vim capta, ſimul & Ionia perijſſet: vnde nauigijs tranſuectus in inſulas, comparata claſſe, quantam quidem vellet, vniuerſum percurriſſet orientem, & nullis idoneis copijs reſiſtentibus, ad Aegyptum vſque cuncta diripuiſſet. At enim quod hæc ad animum ei non accidiſſent, copiasque ducere ſtatuiſſet in Pamphyliam, finitimam Piſidis: in itinera multum impedita, & equitatui prorſus inacceſſa deuenit. Quum nullus eis obſiſteret exercitus, Valentinus quidam, incola Selgæ, quod Pamphyliæ opidulum eſt, in colle ſitum, homo mediocriter eruditus, & rei bellicæ non omnino rudis, mancipiorum & agri-

Duces aduerſus Tribigildum lecti.

Leo.

Gaines.

Gaines nimium præ [illegible] ſe ipſum prodit ac perdit.

Barbarorum perfidia.

Gainis nequitia.

Error Tribigildi.

Valentinus patriæ ſuccurrit.

& agricolarũ multitudine collecta; quotquot erant exerciti pugnis aduersus vicinos prędones cõtinuis, eos in colles cõstituebat, qui locis ijs imminebãt per quę transeundũ erat: vt adspiciẽtes vniuersos iter illac faciũtes, ipsi prorsus a nemine cõspicerentur, licet hostes interdiu trãsirent. Posteaquã Tribigildus per iter planius ad inferiora Pamphylię loca cũ barbaris suis adequitasset, ac noctu ad subiecta Selgę loca peruenisset; cõtinuis fundarũ ictib. barbari petebãtur, excussis eius magnitudinis lapidibus, qui manus implerent, atq; etiã maiorib. Quippe de locis superiorib. etiã lapidũ ampliorũ iactus facilis erat. Quum autẽ nullũ esset effugium, (nã ex altera viæ parte stagnũ profundũ & paludes erãt, ex altera quidã artus adscensus, vix trãsitũ viris duob. præbens. & adscensum hũc, qui erat orbicularis, ob similitudinẽ animalis, incolę cochleã vocant. hunc vero locum Florentius quidã cũ pręsidio tenebat tot cõmilitones secum habẽs, quot quidẽ ad impediẽdos eos, qui trãsire conarẽtur, sufficerẽt) locis his intercepti barbari, & copia magnitudineq; lapidũ obruti, maiori ex parte peribant. Nam ipsis in angustũ coactis, decidẽtes lapides aberrare nõ poterãt, quin aliquos occiderẽt. Itaq; cõsilij vehemẽter inopes, in stagnũ sese cõplures vna cũ equis demiserũt; & euitata morte, quæ a saxis immineret, in paludib. extincti sunt. Tribigildus autem cũ trecentis cõscẽsa cochlea, maximaq; pecunia Florẽtio militibusq; præsidiarijs corruptis, transitũ redimit; eoq; modo quum euasisset, reliquos omnes funditus deleri passus est. Ratus hac ratione Tribigildus eo se liberatũ periculo, quod Valentinus ipsi creauerat; in alia priorib. nõ minora præceps actus est. Nã vniuersi propemodũ opidorũ incolæ, correptis armis obuijs, eum cũ trecẽtis illis fugę socijs intra Nigrum & Eurymedontẽ amnes cõcluserũt: quorũ alter supra Sidam labitur, alter Aspendũ interfluit. In artum coactus, & quid ageret, nesciens, suos ad Gainẽ ablegat. Is permoleste quidẽ ferẽs ea, quæ accidissent, quod tamẽ necdum animi sui de rebellione sententiã aperiret; Leonẽ secundũ ab se ducem mittit, qui Pamphylijs opem ferret, & cũ Valentino Tribigildi copias adoriretur, nec amnes ab eis trãsiri permitteret. Leo natura vecors, & omni luxuriæ deditus, tamẽ quod imperatũ erat, faciebat. Gaines autẽ veritus, ne forte Tribigildus ab omni parte oppugnatus, qui pares aduersarijs copias nõ haberet, ad internicionẽ deleretur: barbarorũ, quos secũ habebat, turmas alias super alias in Romanas copias immittebat, vt eæ paullatim cõficerẽtur, & Tribigildus fugiendi facultatẽ consequeretur. Itaq; barbari, quos Tribigildo Gaines in auxiliũ miserat, in quosuis Romanos irruebãt, & regionem depopulabantur, milites interficiebant: nec omnia desinebãt inuadere, donec exercitũ Leonis cũ ipso duce prorsus absumsissent, omnẽq; propemodũ regionem vastã & desertam reddidissent. quo factũ, vt quod Gaines expetebat, reapse cõtingeret. Quippe quũ e Pamphylia Tribigildus euasisset, grauioribus, quã antea, calamitatib. opida Phrygiæ vexabat. Gaines autẽ mirifice principi facinora Tribigildi extollere, tantũq; metũ illius Senatui pariter & aulicis vniuersis facere, vt etiã se venturum ad Hellespontum diceret, tantumq; nõ sursum deorsum actũrũ omnia, ni princeps hostis postulata respicere dignaretur. Hęc autẽ arte Gaines agebat, qui principẽ ignorare vellet animi sui sententiã, & per ea, quæ in Tribigildũ cõferrentur, animi sui cogitata perficere cuperet. Non enim tãtopere cõtemtus vrebat hominem, quantum Eutropius ad summũ iam potentiæ fastigiũ elatus: adeo quidem, vt etiam cõsulũ in numerum referretur, & cõsulatus adpellationẽ diutius retineret, & patriciorũ deniq; dignitatem adeptus esset. Hęc maxime Gainẽ ad turbandam rempublicam permouebant. quã ad rem quũ animo iam paratus esset, prius Eutropium morte multandum statuit. Itaq; degens adhuc in Phrygia, mittit ad imperatorem, qui diceret; se iam propter insignem Tribigildi bellicis

Barbarorum interitus.

Tribigildus pecunia data elabitur.

Intra Melanem & Eurymedontem Tribigildus concluditur.

Gainis versutia.

Gainis mẽdacia.

Eutropius cõsul, & patricius.

Gaines Eutropio mortem parat.

in rebus sollertiam animum despondisse, nec ceteroqui furorem huius susti neri posse, vel Asiam ab vrgētibus eam malis liberari; nisi postulatis eius adsentiri princeps animum induxisset. Postulata vero hæc erant; vt malorum omnium auctor Eutropius sibi dederetur, in quem ipse statueret, quidquid vellet. His auditis Arcadius, & arcessit Eutropium, & abrogata dignitate dimittit. Eutropius cursu Christianorum ad ecclesiam pergit, quæ ab illo tempore ius asyli consequuta retinet. Quia vero Gaines instabat, Tribigildum aliter quidquam remissurum negans, nisi de medio tolleretur Eutropius: etiam contra legem, qua ius asyli sancitum est ecclesijs, hominem abreptum in Cyprum relegant, accuratæ custodiæ traditum. Vrgente vero Gaine, & ad cædem eius Arcadium impellente; qui principis negotia tractabant, iusiurādum Eutropio præstitum, quum extraheretur ex ecclesia, per cauillationem eludentes, eum e Cypro reuocant: quasique iurassent, non se morte multaturos ipsum, quam diu Constantinopoli foret, Chalcedonem missum interficiunt. Et Eutropio quidem in vtramque partem fortuna mirabiliter est vsa. nam & tantum ad culmen eum euexit, quantum nullus alius eunuchorum adtigit; & eumdem morti addixit, propter odium, quo se illum persequi hostes reipublicæ dicebant. Ceterum Gaines iam detectus vniuersis, quod nouas res moliretur; tamen id clam adhuc esse putabat. quumque sua in potestate Tribigildi animum haberet, quod potentia pariter & auctoritate præstaret: personam eius reueritus, pacem cum principe facit, ac præstitis vltro citroque sacramentis, per Phrygiam Lydiamque reuertitur. Eum Tribigildus quoque comitabatur, milites suos per Lydiam superiorem ita ducens; vt Sardes ne quidem intueretur, quæ Lydiæ metropolis est. Posteaquam ad vrbem Thyatira se coniunxissent, Tribigildum paenitebat, Sardes ab se non fuisse direptas; qui vrbem ab omni auxilio destitutam perfacile capere potuisset. Itaque cum Gaine reuerti statuit, & vrbem vi expugnare. Hoc decretum reapse fuerant exsequuturi, nisi delapsa ingens pluuia terram inundasset; fluminaque tantopere auxisset, vt transiri non possent. quo factum est, vt hæc Tribigildi libido retunderetur. Diuiso autem itinere copias ductitabāt, Gaines quidem in Bithyniam; alter vero, versus Hellespontum: omnibus rebus, quæ semet offerrent, barbarorum comitantium direptioni concessis. Posteaquam ille Chalcedonem peruenerat, hic Lampsaco finitima tenebat; extremo in periculo tum Constantinopolis, tum ipsum Romanum imperium versabatur. Gaines postulabat, vt se princeps ipse conueniret. nec enim se cum alio quoquam, præter hunc, colloquuturum dicebat. Quum princeps in hoc quoque fuisset, adsensus coitum est in quodam ante Chalcedonem loco, vbi Euphemiæ religiosæ martyris ædes exstructa stabat, quæ propter cultum Christo præstitum honore adficitur. Placuit Gainem & Tribigildum ex Asia in Europam transuehi, eisque ad mortem viros in republica eminentissimos dedi. Hi erant Aurelianus, qui eius anni consulatum gerebat, & Saturninus consularis, & præter hos Ioannes, cui princeps omnia sua arcana crediderat, & quem plerique perhibebāt eius filij, quem Arcadius habebat, patrem esse. Huic quoque postulato princeps, licet tyrannico, satisfaciebat. quumque viros illos Gaines accepisset, eisque gladium admouisset; eatenus tamen, vt cutem tantummodo stringeret: satis habuit, eos exsilio dumtaxat poenas luere. Quum transiecisset in Thraciam, iusso se subsequi Tribigildo; Asiam reliquit, respirantem aliquo modo, periculisque circumstantibus liberatam. Constantinopoli degens, subiectos imperio suo Romanos milites, alios alio dispersit: adeo quidem, vt ipsis etiam satellitibus aulicis vrbem nudaret. Barbaris vero clam signa dabat, & significabat, vt vbi milites egressos vrbe conspexissent; confestim eam inuaderent, militum ope destitutam, & potestatem

Eutropij ruina. *Ius asyli violatū.* *Eutropius in Cyprum relegatur.* *Eutropius cōtra fidem datam occiditur.* *Pax cum Arcadio constituta.* *Periculū ingens reipubl.* *Imperatoris & Gainis cōgressus* *Proceres hostib. dediti.* *Ioannes quidam Theodosij minoris pater habitus* *Noua Gainis molitiones.*

potestatem vniuersam sibi traderent. Hæc mandata quũ barbaris suis dedisset, ex vrbe proficiscebatur; quod exhaustis bello laboribus ægrum sibi corpus esse diceret, ac requietis indigere: qua frui non posset, ni se vitæ curis solutæ tradidisset. Quapropter relictis in vrbe barbaris, qui militum prætorianorum numerũ lõge superabant; quoddam in suburbanum secedebat, quadraginta stadijs ab vrbe distans, vnde vrbis inuadendæ occasionẽ exspectabat: posteaquã versantes in ea barbari prius, vti conuenerat, impetũ in illam fecissent. In hac spe Gaines erat, ac nisi barbarico feruore impulsus, idoneũ tempus anticipasset: nihil impedimẽto fuisset, quo minus vrbem barbari suã in potestatem redegissent. Iam vero, quũ non exspectata tessera, suos ad murũ adduxisset; territi custodes exclamabant. quũq; tumultus inter omnes exoriretur, mulierũ ploratus audiebatur; & mistus quidã omnis hominũ generis vlulatus existebat, velut vrbe iam capta: donec cõcursu facto, cuncti se cõtra barbaros, qui erant in vrbe, coniungerẽt. Posteaquam hos gladijs, lapidibus, & quibusuis armis obuijs interfecissent; in muros cursu contendebant, & vna cum præsidiarijs tela in militẽ Gainis emittentes, quãuis hos oblata re, quo minus in vrbem irrumperent, auertebant. In hunc modũ vrbe periculo liberata, intercepti ab vrbanis barbari, numero plures quã septies mille, Christianorũ ecclesiã aulæ proximam ingressi sunt, asylum hoc saluti suæ tuendæ quærentes. Hos imperator hoc ipso in loco iubebat interfici, quem eis ad euitandã facinorũ admissorum iustissimam poenam non satis idoneũ esse volebat. Hæc pręcipiente principe, nemo tamẽ eis inferre manũ audebat, & ex asylis ipsos extrahere; quod vererentur, ne barbari defensionẽ pararẽt. Quapropter visum est demoliri tectũ, quod mensæ sacrarij (sic enim vocant) impositũ est; vt eo per dispositos ad id homines occupato, tignis illi succẽsis barbaros peterent, idq; continuo factitantes, ad internicionẽ omnes exurerent. Hoc vbi factũ fuisset, barbari quidẽ interemti sunt; sed visum est ijs, qui valde Christianissabant, magnũ in vrbe media piaculũ esse cõmissum. Gaines quum ausu lõge grauissimo excidisset, aperte iam bellũ aduersus rempublicã concitabat. Et Thracię quidẽ agros adortus, muris opida munita videbat, & a præsidib. atq; incolis necessarijs pręsidijs instructa. Nam ex superiorũ temporum incursionib. ad bella cõdocefacti, cunctis viribus in hostẽ pugnandi cupidissimi erant. Itaq; Gaines, qui nihil præter herbas extra muros relictum cerneret, quod omnes singulari cura cuiusq; generis fructus, & animalia, & penum omnem coëgissent: Thracia relicta, in Cherronesum contẽdere statuit, & per Hellesponti angustias in Asiam recurrere. Dum hoc ille molitur, communi suffragio princeps atq; senatus imperatorem bello cõtra Gainem gerendo Fraiutũ deligunt, natione quidem illũ barbarum; sed cetera Græcũ, non indole dumtaxat & moribus, verumetiã numinũ cultu. Huic ergo multis iam præturis illustri, quiq; totũ orientẽ inde vsq; a Cilicia Phoenicen ac Palæstinam versus, a latronũ iniuria repurgauerat, exercitus tradebant. quibus acceptis, Gaini se Fraiutus opponebat, barbarorum transiectionem in Asiam per Hellespontum impediens. Interea vero, dum Gaines ad proelium sese parabat; Fraiutus ferre non poterat, vt otiosi milites essent; sed cõtinuis eos exercitijs instruebat. Adeo milites exercitationib. deniq; cõfirmauerat, vt ignauia desidiaq; superiorũ temporũ deposita, permoleste ferrẽt Gainem bello gerendo cunctari. His rebus in Asia Fraiutus intentus erat, interdiu noctuq; tum sua castra perlustrans, tũ speculando conatus hostiles explorans. Classem quoq; nõ negligebat. Quippe nauiũ habebat eũ numerũ, qui cõmittendo nauali proelio sufficeret. Eas Liburnas vocãt, ab opido quodã in Italia sito nominatas; quo in opido naues primũ ad eam formam factæ fuerunt. Videntur autem hæ naues non minus esse veloces, quam illæ sint,

Gaines ægritudinem simulat.

Gaines præcipiti feruore seque suosque perdit.

Barbari Christianorum in templo necati.

Gaines apertus hostis imperij.

Fraiutus contra Gainẽ mittitur.

Industria Fraiuti.

Liburnæ.

quæ quinquaginta remis aguntur;sed multum a triremibus superari,quæ lõgo iam tempore confici desierunt.quamquam scriptor historiæ Polybius he xericarum quoque nauium mensuras exposuit,quibus sæpe Romani & Karthaginienses,quum inter se bella gererent,vsi fuisse videntur. Ceterum Gaines vi per longum murum in Cherronesum patefacto aditu, barbaros propter vniuersum Thraciæ litus constituebat; quod e regione Parij Lampsacũ vsque porrigitur,& Abydum,eaque loca, quæ angustum illud fretum maris efficiunt.Enimuero prætor Romanarum copiarum nauibus Asiæ loca circũibat,& interdiu noctuque barbarorum consilia speculabatur.Gaines autem propter inopiam commeatus moram longiorem moleste ferens,tignis e silua propter Cherronesum sita cęsis,& inter se peraccurate compactis,idoneisque redditis ad homines & equos vehendos; eis viros vna cum equis imposuit,& qua fluctus ageret, ferri permisit. Nam neque remis dirigi poterãt, nec alio quo modo gubernatorum artẽ admittere;quod arte nulla, sed barbarica tantum sollertia de ratibus opere tumultuario facta fuissent. Interim Gaines in litore subsistens, tantum non participem se victoriæ futurum sperabat; quasi nullo modo pares suis hoc proelio Romani se præstituri essent. Hoc sagax ille Romanorum prætor non ignorabat, sed coniectura de conatu ipsius facta, iubebat vt naues a terra paullum proueherentur. Quum autem videret barbarorum rates agi,quo fluctus eas impelleret;ipse primus occurrentem in prima serie ratem inuadebat. quumque rostratam nauim haberet,de superiori loco irruebat;simulque ratem aduersum propellens,& telis emissis nauigantes in ea petens,vna cum ipsis viris eam demergebat.Cõspicati vero prætorem suum ceterarum nauium vectores, factum eius imitati;partim aduersos telis confecere,partim solutis perditisque tignis in mare præcipitarunt, quum nemo propemodum mortem effugere posset. Gaines hoc detrimento grauatus,totque commilitonibus amissis, ad inopiam consilij redactus,motis e Cherroneso castris, paullum ad exteriorem Thraciam procurrit. Fraiutus autem in hoc quidem tempore Gainem fugientem minime persequendum statuebat, sed illo ipso in loco suas ad sese copias recipiebat; ea victoria contentus, quam fortuna dedisset. Quum omnes Fraiutum accusarent,quod fugientem Gainem noluisset persequi; sed tam ipsi Gaini, quam barbaris fuga cum eo dilapsis,velut ex eadem natione secum ortis,pepercisset:nihil tale sibi cõscius,ad principem reuertebatur, magnos animos ob partam victoriam gerens,eamq; libere dijs illis acceptam referens,quos coleret. Nec enim pudebat eum,ipso quoque principe audiẽte fateri, quod patrito ritu deos veneraretur atque coleret; minimeq; suo posset animo imperare, vt hac in parte vulgi opinionem sectaretur. Quapropter imperator exceptum Fraiutum consulem designabat. Gaines vero magna copiarum amissa parte,ceu dictum est,cum reliquis ad Istrum cursu deflectebat; vastatã superioribus irruptionibus Thraciam reperiens, & quidquid offerretur,diripiens.Veritus autem, ne forte sequutus alius quispiam Romanus exercitus, sese cum barbaris suis,quos paucos habebat,adoriretur;simulque suspectos habens comitantes se Romanos: illos quidem consilium eiusmodi non prospicientes,vniuersos occidit; cum barbaris autem transiecit Istrum,ad sua reuerti cogitans,atque ibi deinceps viuere.Dum hæc Gaines agit,Vldes Hunnorum eo tempore princeps,non tutum arbitratus esse, homini barbaro suas habenti copias permittere,trans Istrum vt domicilium haberet;praetereaque ratus, imperatori se Romano rem gratam facturum, si hunc expelleret: ad pugnam cum eo cõferendam sese parabat,& coactis copijs aciem aduersus hostem instruebat. Itidem Gaines, qui nec ad Romanos amplius reuerti posset,nec alia via quem minaretur Vldes impetum, euadere; suis armatis,

Gainis temeritas.

Pugna naualis.

Fraiuti victoria.

Fraiutus paganũ se profitetur.

Gaines Romanos in exercitu suo interficit.

Vldes Hunnus Gainẽ adoritur.

Hunnis

Hunnis occurrebat. Quum manus non semel, sed multoties cõseruissent ex- *Gainis & Hunnorum prœlia.*
ercitus, Gainis quidem miles aliquot prœlijs strenue resistebat: sed tamdem
vbi complures ex ipsis cecidissent, etiam Gaines ipse, fortiter & animose pu- *Gaines in pugna cadit.*
gnans, interfectus est. Gainis morte finito bello, Vldes Hunnorum princeps
capite ipsius ad Arcadium misso dona consequutus est, & secundum hęc foe-
dus cum Romanis inijt. Quum autem res temere fluctuarēt, imperatore pru-
dentia destituto; Thracia rursum perturbabatur. Quippe fugitiua mancipia,
cum alijs, qui ordines suos deseruerant, quum se Hunnos esse perhiberent,
quidquid in agris erat, diripiebant: donec Fraiutus, expeditione suscepta tũ
his, tum alijs, quoscumq; nancisceretur, interfectis; eorum locorum colonos
extra metum poneret.

*　　*　　*

veriti, ne male secum ageretur. Posteaquam in hunc incidissent, in locis ad
Epirum sitis e naui sunt egressi. dumq; de salute sua deliberant, quam nimia
delicti magnitudo reddebat dubiam; fugę spatium concesserunt ijs, quos cu-
stodiebant. Alij data pecunia dimissos fuisse narrant. Illi vero, quocumq; tã-
dem modo euasere, Constantinopolim præter omnem spem reuersi; a princi-
pe, senatu, reliquis omnibus deniq; conspecti sunt. Hinc auctum est Augustæ
contra Ioannem Christianorũ antistitem odium, quæ prius etiam illi succen- *Nota de Ioanne*
seret; quod eam publicis in congressibus, quoties ad plebem dissereret, per- *Chrysostomo.*
stringere consuesset. In hoc quidem tempore, post Ioannis aliorumq; reditũ, *Eudoxia Chryso-*
palam infesto in eum animo esse cepit. quumq; cũcta ex animi libidine gere- *stomo infesta.*
ret, omnium locorum antistites ad deijciendum loco suo Ioannem concita- *Synhodus contra*
bat; quorum princeps & summus erat, antistes Alexãdrinæ vrbis in Aegypto *Chrysostomum.*
Theophilus, qui primus sacra patritosq; ritus æternos oppugnare cepit. Di-
sceptatione proposita, quum videret Ioannes, haud æquo iudicio caussam
suã tractari; Constantinopoli sponte sua discessit. At vulgo propter hãc caus-
sam conturbato, (nam hic vir imperitę plebis animos arte singulari demulce-
re poterat) plena tumultus vrbs erat, iamq; fuerat intercepta ecclesia Christi-
anorum ab ijs qui Monachi vocantur. Hi legitimis nuptijs abstinent, & tam *Monachorũ in-*
in vrbibus, quam vicis, populosa collegia cõplent hominib. innuptis, nec ad *stituta, splendi-*
bellum, nec alium reipublicę necessarium vsum idoneis. nisi quod via quadã *daq; de cura pau-*
progressi ab eo tempore, in hunc vsq; diem, magnam terræ partem ad se trã- *perum mẽdacia.*
stulerint; & sub prætextu, quasi cum pauperib. omnia communicent, omnes
prope dixerim ad inopiam redegerint. Hi quum ecclesias occupassent, quo
minus plebs ad consuetas preces accederet, prohibebant. quod ęgre ferẽtes
tam plebei, quã milites, monachorum audaciã retundere cupiebant. Ad hoc *Monachorũ cæ-*
eis sublato signo, palam progrediebãtur, & nullo iudicio cunctos iugulabãt: *des.*
donec cadaueribus ecclesiam implessent, & fuga dilapsos persequuti, confi-
xissent omnes, quicunq; pullis induti vestibus erãt. quos inter perire plures
contigit, qui vel luctus caussa, vel ob alium quemdã casum, huiusmodi vesti-
bus amicti reperiebantur. Ceterum Ioannes iam reuersus, eadem tentabat,
cõsimiles in vrbe tumultus excitans. Calumniatorum vero natio magis, quã *Calumniarũ im-*
antehac vnquam, velut inundans, & eunuchos aulicos perpetuo stipans; si *punitas.*
quis opulentus vita decederet, eius facultates nũtiabat, quasi nulli liberi vel
cognati exstarent. Hinc rescripta principis adferebãtur, quib. huius patrimo-
nium illi tradi iubebatur. simul hereditates illis cedebant, qui eas petiuerãt;
adstantibus interim liberis, & parentes cum gemitu implorantibus. Deniq; *Miseriæ sub Ar-*
simpliciter nihil erat, quod nõ lamẽtis impleret opida, cuiuis municipi detri- *cadiano imperio*
mentũ pręter rationem adferens. Nam quũ princeps extreme stolidus esset,
coniux eius supra sexum adrogans, & insatiabili auariciæ tum eunuchorum,
tum familiarium sibi muliercularũ, quæ maxime huic imperabant, vndiq; ad *Eudoxiæ vitia.*

dicta, vitam omnibus acerbam reddebat: adeo quidem, vt modestis hominibus morte nihil esset optabilius. Et quasi si hæc non sufficerent, Constantinopoli periculum quouis grauissimo maius, ex huiusmodi quadam caussa creatum fuit. Ioannes, vti diximus, post fugam reuersus, & consuetis sacris plebē aduersus Augustam cōmouens, quum & antistitis solio, & vrbe se videret expelli; naui conscensa, ab vrbe discessit. At quotquot huius studiosi erāt, dum hoc agunt, vt post eum nullus in vrbe designaretur antistes; vrbē igne perdendam statuunt. Clam igitur ecclesiæ flamma per noctem iniecta, circaq; diluculum extra eam progressi, quū hoc ipso se cōsilio texissent: orto die cunctis vrbem extremo versantem in periculo spectandam exhibebāt. Nam ecclesia tota conflagrabat, & ædificia contigua cū ea simul absumebantur; præsertim quib. oborti venti procella flammam inferebat. Irruit ignis & illam in domū, in qua senatus haberi solebat. Ea domus ante palatium sita erat, & ad omnē elegantiam atq; magnificentiam elaborata. Nam simulacris artificum exornata erat, ipso adspectu maiestatem preferentibus; & coloribus marmorum, qui hisce temporibus non eruuntur. Et perhibent eas etiam imagines, quæ in Helicone Musis olim collocatæ, & Constantini temporibus in res omnes perpetrati sacrilegij vim expertæ cum ceteris fuerant, hoc in loco repositas igni tum perijsse. quo casu sane quam perspicue portendebāt omnis elegantis doctrinæ ignorationem, quæ omnes esset occupatura. Quumque prodigium quoddam id temporis acciderit, hoc ipsum par est silentio non præteriri. Templum istud Senatus, cuius hæc caussa commemoro, simulacra Iouis & Mineruæ ante fores habebat, in lapideis quibusdam basibus stantia, qua quidem forma nunc etiam conspiciuntur. Aiunt autem, Iouis alterum Dodonæi simulacrum esse, alterum quod Lindi quondam fuerit. Igitur vbi templum vniuersum ab igne depastum fuisset, simul & impositum tecto plūbum liquefactum defluebat in hæc simulacra; & eadē lapides ædificij quoq; ferebantur, qui naturæ ignis resistere non potuissent. Quum autem vniuersa istæc ædificij venustas in rudus cōmutata fuisset, vulgi quidē opinio conijciebat, hæc etiam simulacra in puluerem esse redacta. Sed loco repurgato, parato q; ad instaurationem; sola deorum istorum simulacra conspecta sunt, quæ vniuersum hūc interitum euasissent. quod quidem efficiebat, vt omnes paullo elegantiores de vrbe spes animis meliores cōciperent; quasi scilicet hi dij statuerent eam semper sua prouidentia complecti. Sed hæc quidem omnia, prout numini visum fuerit, ita eueniant. Vniuersis autem permoleste casum vrbis ferentibus, nec aliam caussam eius, quam asini (quod dicitur) vmbram inuenientibus; familiares principis de perditis ædificijs instaurandis cogitabant. Sed adlatus est eis nuntius, magnam Isaurorum gentem, quę supra Pāphyliam Ciliciamque sita, semper in asperrimis & inaccessis Tauri montibus degit, in latronum manipulos diuisam, regionem subiectam inuadere. Ac opida quidem munita, tentare non poterant; vicos autem apertos, & quęcumque ad pedes essent, irruendo vexabant: quos incursus eo perficiebant expeditius, quod istæc regio paullo ante fuisset ab hostibus capta, Tribigildo cū barbaris suis rebellionem moliente. His nuntiatis, Arbazacius prætor ablegatur, qui laborantibus Pamphyliæ rebus succurreret. Is vbi satis magnas copias accepisset, & latrones fuga dilapsos intra montes persequutus fuisset; complures eorum villas cepit, & virorum multitudinem non exiguam interfecit. adeoque prorsus eos in potestatem facillime redegisset, & incolis opidorum solidam securitatem parasset: nisi delicijs & absurdis voluptatibus deditus, multum de vigore suo remisisset; ac pecuniæ manus summittēs, commodo publico diuitias prætulisset. Quapropter ob hāc proditionem ad aulam reuocatus, nihil exspectabat aliud, quam vti iudicio sisteretur. Sed parte illorum, quæ ab Isauris acceperat, Augustæ oblata; tum litem effugit,

Chrysostomus Constantinopoli discedit.

Incēdium vrbis, ab improbis excitatum.

Templum Senatus incendio perit.

Musarum simulacra flammis exusta.

Iouis Dodonæi et Mineruæ Lindiæ simulacra salua.

Isaurorum motus et latrocinia

Arbazacius contra Isauros mittitur.

Eudoxia muneribus placata liberat Arbazaciū

git,tum opes istas in voluptates vrbanas impendit. Enimuero molitiones Isaurorum adhuc intra clandestina se latrocinia continebant,necdum illis aperte gentes proximas adgressis.Ceterum Alarichus, vbi(ceu dictum a nobis est)excessisset e Peloponneso,& reliqua regione,quam Achelous amnis interfluit;in Epiro degens,quā incolunt Molossi,Thesproti,& alij,quotquot sita vsq; ad Epidamnum & Taulantios inhabitant loca,rem cum Stelichone compositam exspectabat, quæ huiusmodi erat. Quum Stelicho videret eos, qui Arcadianum imperiū administrabant,animis erga se infestis esse;adiuncto sibi Alaricho socio, cunctas in Illyrijs nationes Honorij regno cogitabat adijcere.qua de re cum Alaricho pactus,occasionem exspectabat, vti reapse quamprimum hanc molitionem exsequeretur.Dum Alarichus in hoc intentus esset,vt imperatis obtemperaret;Rodogaisus ex trāsistrianis & transrhenanis Celticis Germanicisq; nationib.collectis hominum quadringētis millibus,ad transeundum in Italiam sese parabat.Qua re nuntiata,cunctos mirifice prima fama percussit.Quumq; desperassent vrbes, & ipsa Roma iam extremo periculo cōturbata esset:Stelicho sumtis secum vniuersis copijs,apud Ticinum Liguriæ degentibus,(erant autem numeri militum triginta)cum alijs sociorum auxilijs,quæ ab Alanis & Hunnis impetrare potuerat,hostium aduentu non exspectato,cum omni exercitu Istrum ipse transiecit, & barbaros necopinantes adgressus,vniuersas hostium copias ad internicionem cecidit.adeo quidem,vt horū prope nullus incolumis euaderet, exceptis paucissimis, quos ipse Romanis auxilijs adscripsit. Ob hanc victoriam Stelicho non abs re magnos animos gerens,cum exercitu ab omnibus propemodum coronatus redibat; quum præter omnem spem formidatis periculis Italiam liberasset.Hinc apud Rauennam,(ea metropolis est Flaminiæ,prisca sane ciuitas,colonia Thessalorum,Rhene dicta,quod eam aquæ ab omni parte circumfluāt;non autē propterea,velut Olympiodorus ille Thebanus ait,quod Remus,Romuli frater,huius vrbis conditor fuerit.Hoc enim Quadrato relinquere debuerat, qui de hac vrbe in historia Marci principis id commemorauit)apud Rauennam igitur Stelichoni iam parato ad Illyricas vrbes cum exercitu adeundas,& Alarichi auxilio ab Arcadio quidem abstrahendas, Honorij vero regno adijciendas,impedimenta duo cōtigit accidere:famam scilicet hinc inde de Alarichi morte sparsam,& litteras Honorij principis adlatas Roma,quib. in litteris perscriptum erat, Constantinum iam perduellem ex insula Britannia trāsuectum,ad transalpinas gentes accessisse, principisq; munus in opidis vsurpare.Verum de Alarichi quidem morte rumor incertus esse visus fuit,donec quidam aduenissent,& ipsam rem nuntiassent. Quę autem de Constantini renuntiatione perhibebantur, apud omnes fidem merebantur. Quapropter in expeditione Illyricana prępeditus Stelicho,Romam proficiscebatur; cum alijs volens de reb.agendis consultare. Exacto autumno,quum hiems cępisset;Bassus & Philippus consules designati sunt.Imperator autem Honorius, Maria coniuge iampridem rebus humanis exemta, sororem eius Thermantiam sibi matrimonio iungi petebat. In hoc Stelicho quidem nō adsensurus videbatur,sed vrgebat Serena,quæ hasce nuptias ob huiusmodi caussam conciliari vellet. Quum Honorius matrimonium cum Maria contraheret,mater eius Serena,quæ puellam necdum nubilem ætatē adtigisse cerneret,ac neq; sibi posset imperare,vt nuptiæ differrentur; & immaturam maritali consuetudini tradere, nihil esse arbitraretur aliud, quam iniuriam naturæ facere:nancta mulierem, quæ rebus huiusmodi remedium adferre posset,eius opera perficit, vt filia cum principe quidem viueret,ac tori consors eiusdem esset; verum ille nec vellet,nec posset ea,quę matrimonium requireret, implere. Interim puella virgine mortua,non abs re Serena,

Alarichi & Stelichonis societas atque pactio.

Rodogaisi maximæ copiæ.

Stelicho Rodogaisi delet exercitū

Rauennā Thessalorum colonia.

Olympiodorus.

al. Quastrato.

Impedita Stelichonis in Illyrios expeditio.

Constantini defectio.

Honorius alterā Stelichonis filiā vxorem petit.

quæ ſubolis imperatoriæ conſequendæ percupida eſſet, verita ne quid ſibi de tanta potentia decederet;id operam dabat,vt Honorium alteri filię copularet. quo facto,puella non multo poſt vitam cum morte commutat;quum idem ei,quod priori,accidiſſet. Ad Stelichonem vero nuntium quidam pertulit,Alarichum relictis Epiris,& ſuperatis anguſtijs,quæ de Pannonia tranſitum ad Venetos impediunt; apud Emonem opidum tentoria fixiſſe, quod inter Pannoniam ſupremam & Noricum ſitum eſt. atque hoc loco par eſt, minime ſilentio præteriri, quæ ad opidum hoc pertinent, & quonam pacto ædificari ab initio ceperit. Aiunt Argonautas, quum eos Aeetas perſequeretur, ad Iſtri adpuliſſe oſtia, quibus in Pontum ille ſemet exonerat; recteque ſe facturos exiſtimaſſe,ſi aduerſo flumine veherentur, ac tãtiſper in hoc amne remigijs & idonei venti adiumento nauigarent,donec ad mare propius acceſſiſſent.Quum id conſilium exſequuti fuiſſent,iamque ad locum hũc perueniſſent; ipſa ſtructura opidi huius ad memoriam aduentus in iſtam regionem ſui relicta,& Argo machinis impoſita,perq; ſtadiorum quadringentorum ſpatium vſq; ad mare tracta,Theſſalorum litoribus adpulerunt, ſicuti Piſander poëta memoriæ prodidit, qui Heroicarum diuarumq; nuptiarum titulo totã hanc propemodum hiſtoriam cõplexus eſt. Emone vero progreſſus Alarichus,& Aquili flumine tranſiecto, iam ſuperatis Apenninis montibus,ad Noricum acceſſit.Hi montes extremos Pannonię limites finiunt,iter artiſſimum præbentes ijs,qui ad Noricam gentem tranſire volunt, & cui cuſtodiendo pręſidiarij pauci ſufficiunt,etiamſi magna multitudo vi tranſire conetur.Alarichus tamen his tranſitis, e Norico legatos ad Stelichonem mittit,pecuniam poſcens tum eius moræ nomine,quam in Epiris feciſſet;(hanc autem ſibi contigiſſe dicebat, ab Stelichone perſuaſo) tum propter hunc in Italiam & Noricum aduentum. Stelicho hac legatione accepta, relictis Rauennæ legatis,Romam proficiſcitur;cum imperatore ac Senatu, quid agendum eſſet, deliberaturus.Poſteaquam Senatus in palatio cõueniſſet,propoſita conſultatione,bellumne gerendũ eſſet,necne; complurium quidem eo ſententia tẽdebat,vt bello res decerneretur.Solus Stelicho cum paucis, qui ei metu adducti adſentiebãtur,contrariã in ſententiam ibat,pacem cum Alaricho cõſtituendam decernens. Heic quum ij,qui paci bellũ præferebant, a Stelichone ſibi dici peterent;quamobrẽ non bellum potius gerere, quã pacem colere vellet,eamq; cũ dedecore Romanę maieſtatis pecunia redimere ſuſtineret:Quoniã,inquit,ob cõmodum principis Alarichus in Epiris tandiu cõmoratus eſt,vt cõiuncta mecũ opera bello principi orientis illato,Illyrios ab eius auerteret imperio,regnoq; Honorij adijceret.Atque hoc reapſe iam ſucceſſurum fuiſſe dicebat, ſi non Honorij principis litteræ prius adlatæ,ſuã profectionem verſus orientẽ inhibuiſſent;quam exſpectans Alarichus, multum ibi temporis cõtriuiſſet.Atq; hæc dicens Stelicho,ſimul & epiſtulã principis oſtendebat,& culpam in Serenam conferebat;quæ amborum principũ concordiam ſartam tectam ſeruari voluiſſet.Quapropter omnibus ęqua dicere viſo Stelichone,Senatui placuit,quatuor librarum millia nomine pacis Alaricho ſoluenda eſſe;quum plures non ſponte, ſed metu Stelichonis huic decreto ſuffragati fuiſſent.Adeoq; Lampadius,genere dignitateq; præſtans, quum verbum hoc lingua patria protuliſſet,NON EST ISTA PAX, SED PACTIO SERVITUTIS;ſimul atq; concilium dimiſſum fuiſſet,veritus ne quid acciderct ſibi propter hanc libertatem , ad proximam quamdam Chriſtianorum eccleſiam profugit. In hunc modum Stelicho confecta cum Alaricho pace,ad expeditionem ſemet accingebat;vt quę ſecum decreuiſſet,exſequeretur.Imperator autem velle ſe Roma Rauennam proficiſci dicebat, exercitus inſpiciundi conciliandiq; cauſſa;præſertim poſteaquã talis ac tantus hoſtis

Emonis opidi origo.
Argonautarum in Iſtro nauigatio.
Piſandri poema.
Apennini mõtes.
Alarichi ad Stelichonem legatio.
De Alarichi poſtulatis Senatus habetur.
Stelichonis ratio nes.
Alaricho pecunia decernitur.
Lampadij libera oratio.
Honorius Rauennam petit, ex Serenæ conſilio.

ſtis in Italiam tranſijſſet. Ea vero dicebat, nō impulſus motu proprio, ſed Serenæ conſilio parens. Nam ea volebat ipſum in vrbe tutiori habitare, vt ſi pace proculcata Romam Alarichus inuaderet; non etiam principem in poteſtatem ſuam redigeret. Hunc enim ſtudioſe conſeruatum cupiebat, cuius ſalute ſcilicet ipſius etiam incolumitas contineretur. Quum autem Rauennenſe principis iter parum Stelichoni probaretur, multa eius impediendi cauſſa excogitabat. Verum illo non cedente, ſed in itinere perſiſtente; Sarus, natione barbarus, & Rauennæ tribunus agminis barbari, iuſſu Stelichonis ante vrbem tumultus excitabat: non quod reapſe ſtatum reipublicæ conturbare vellet, ſed vt imperatori metum incuteret, & eum ab itinere ſuſcepto reuocaret. *Stelicho fruſtrà Honorium ab itinere deterret.* Quum ne ſic quidem a ſententia princeps dimoueretur, Iuſtinianus aduocatorum profeſſione Romæ clarus, & a Stelichone lectus adſeſſor atque conſiliarius, magna ſagacitate ingenij quid illud imperatoris iter ſibi vellet, adſequi conijciendo videbatur; quodque degentes Ticini milites infeſtis erga Stelichonem animis, vbi princeps eo veniſſet, hominem eſſent in extremum periculum præcipitaturi. *Iuſtinianus adſeſſor Stelichonē periculi admonet.* Quamobrem hortari non deſinebat, vt ab hac profectione Stelicho principem retraheret. Verum vbi videret, eum verbis Stelichonis haud obtemperare; veritus, ne propter familiaritatē peſſum cum fortuna Stelichonis iret, ab eo diſcedebat. Ceterum poſteaquam Romam rumor antea de imperatoris Arcadij morte perlatus fuiſſet, ac poſt abitum Honorij principis ad vrbem Rauennam, confirmatus; quum eſſet Rauennæ Stelicho, princeps autem veniſſet Bononiam, quæ vrbs eſt Aemiliæ, milliarium (quæ vocant) ſeptuaginta ſpatio Rauenna diſtans: arceſſitus eſt ab eo Stelicho, quod milites in itinere ſeditiones inter ſe concitaſſent, quos caſtigari oporteret. *Stelicho a principe arceſſitur.* Heic quum Stelicho ſeditioſos illos milites cōuocaſſet, neque dumtaxat iuſſiſſe diceret imperatorem, vt caſtigarentur; ſed etiam vt decimus illorum quiſque, qui principes ſeditionis auctores exſtitiſſent, morte multaretur præcepiſſe: tantam eis trepidationem incuſſit, vt omnes profuſis lacrumis ducem ad commiſerationem, & vt principis clementiam policeretur, impellerent. *Stelicho militib. ſeditioſis ignoſcit.* Hoc eius promiſſum quum princeps minime reddidiſſet irritum, ad deliberandum de publicis rebus ſe conuertebat. Nam & Stelicho tranſire cupiebat in orientem, ac res Theodoſij conſtituere, qui Arcadij filius erat, iuuenis adhuc, & tutelæ indigus: & ipſe princeps Honorius idem illud iter ſuſcipere cogitabat, ac quæcumque pertinerent ad imperij iuuenis huiuſce ſecuritatem, diſponere. *Stelichonis & Honorij diſſenſio de Byzantino itinere.* Quum id Stelichoni diſplicuiſſet, producta in medium ſumtuum in itinere faciundorum mole, principem ab hoc conſilio deterrebat. *Stelichonis rationes.* Præterea ne quidem Conſtantini rebellionem ei permittere dicebat, vt Italiæ atque ipſius Romæ curam deponeret: quando iam perduellis ille Conſtantinus vniuerſam Galliam percurriſſet, & Arelati degeret. Ad iſta, quæ tamen ad requirendam præſentiam prouidentiamq; principis omnino ſufficiant, Alarichi quoq; tantis cum barbarorum copijs aduentum accedere, barbari ſane hominis, & infidi; qui ſi reperiat Italiam ope deſtitutā, prorſus eam inuaſurus ſit. Id vero conſilium eſſe optimum, & inprimis vtile reipublicæ; vt in perduellem Alarichus expeditionem ſuſcipiat, abducta ſecum parte barbarorū, quos haberet, adiunctisq; Romanis legionibus, & earum ducibus, quæ in huiuſce belli ſocietatem cum eo veniant: orientem ipſe Stelicho, iubente principe, deq; rebus ijs, quæ peragēdæ iſtic eſſent, litteras tradente, adeat. *Stelichonis conſilium.* Princeps, qui omnia recte ab Stelichone dicta iudicaret, datis ad oriētis imperatorē, & Alarichū, litteris; Bononia diſceſſit. *Stelichoni Honorius adſentitur.* Interim domi Stelicho manebat, non iter illud orientale ſuſcipiens; nec aliud quidquā eorum, quæ deliberata fuiſſent, reapſe perficiens. *Occaſiones ruinæ Stelichonis.* Quin ne militū quidem illorum partem, qui Ticini commorabantur, Rauennam aliumue quemdā in lo-

cum transducebat;ne in transitu principis adeundi copiā nancti,eum ad moliendū aliquid aduersus ipsum Stelichonē impellerēt. Ac Stelicho quidem, nullius indigni vel aduersus imperatorē,vel milites,cōsilij sibi conscius,hæc agebat.Ceterum quidā Olympius,oriundus e Pōto Euxino,splendida quadā in prętorio militia donatus,qui sub specie Christianę religionis magnam intra se malitiā tegeret, atq; hominē se frugi simulans, cū principę colloqui frequenter soleret;multa(vt cū poeta loquar)animū corrumpentia verba cōtra Stelichonē effutiebat:quod eā nimirum ob caussam iter illud in oriētem sibi mandari curasset,vt iuniori Theodosio morte per insidias structa,regnū Eucherio filio suo traderet.Atq; hæc oblato sibi spatio & opportunitate, dū iter facerēt,ad principē effundebat.qui quū Ticini iam esset,Olympius milites aduersa valetudine laborātes inuisens,(nā & illud ei tectę illius modestię caput erat)cōsimilia quædā & inter illos carmina spargebat.Vbi dies dumtaxat quartus,ex quo Ticinum imperator ingressus fuerat,præterijsset:arcessitis ad prætorium militibus,se conspiciendum princeps exhibebat, & ad bellum aduersus Cōstantinum perduellem gerendum eos incitabat. Quum de Stelichone verbum nullum,militib. innuere videbatur Olympius, & eos illorum quasi cōmonefacere, de quibus secreto cū ipsis colloquutus fuisset. Tum illi quodam modo ad furorem redacti,Limeniū apud transalpinas gentes præfectum prætorio,cum Chariobaude copiarū in ijsdem locis prætore, iugulant.Nam hi forte perduellis manus effugerant,& apud Ticinum ad imperatorem accesserant. Secundum hos iugulātur & Vincentius, & Saluius; alter equitum magister,alter domesticorum scholæ præfectus. Quum aucta seditione princeps ad prætorium secessisset, ac magistratus quidā elabi fuga potuissent:per vrbem vniuersam sparsi milites,magistratus,quoscumq; poterāt,occidebāt;ijs extractos ædibus,in quas cōfugerant:& vrbanas pariter opes diripiebāt.Quum malum eo serperet,vt medicinā ei facere nō liceret;tuniculā sibi princeps inijciens,absq; chlamyde ac diademate,mediaq; in vrbe conspectus,vix magno labore militum furorem cōpescere potuit.Interfecti sunt & illi magistratus,quicumq; post fugam capti fuerūt,Næmorius ordinū palatinorum magister,& Patronius fisci præfectus,& rerū priuatarū siue patrimonij principis comes.Secūdum hos & Saluius,cuius erat officiū dictare, quę principi viderentur:Quęstorē a Constantini temporib. adpellant.Hic ne principis quidem ipsius pedes tenēs impetrare potuit, vt mortem effugeret. Quum ad vesperam vsq; seditio durasset,ac imperator veritus,ne quid etiam in se cōmitteretur,hanc ipsam ob caussam secessisset; Longinianū interim repertum, qui erat præfectus prætorio Italiæ,necant. Atq; hi sane magistratuū munerib. fungentes ab insano milite sunt interfecti.Perijt & obiter interuenientium tanta multitudo,quantam numero cōplecti non facile fuerit.Hæc ad Stelichonē perlata,qui Bononiæ tū erat(eā vrbem esse diximus Aemiliæ) nō mediocriter eum perturbarūt.Itaq; cōuocatis omnibus, quos secū habebat,barbarorū foederatorū ducibus,quid agendū esset,deliberādum proponebat.Cunctis autē cōmuniter visum est,recte se facturos,si principe necato (nā de hoc adhuc ambigebatur) pariter vniuersi Romanis cōfoederati barbari cōiunctis virib.in Romanos milites irruerent,& hoc exēplo ceteros omnes ad modestiā reuocarent.sin principē saluū esse cōstaret,interfectis magistratibus;tū vero seditionis auctores esse supplicijs adficiendos. Huiusmodi quiddā ab Stelichone ac barbaris,quos penes se habebat, re deliberata statuebatur. Postea vero quā cognouissent, nihil indignū in personā principis admissum esse; nō amplius Stelicho castigādi exercitus caussa procedendū existimabat,sed Rauennā abeundū.Nā & militū multitudinē ad animum reuocabat,& præterea principis erga se voluntatē nō videbat esse cōstantem: deniq;

Olympius in speciem religiosus Stelichonem calūnijs opprimit.

Seditio militaris ab Olympio concitata.

Limenius P. P. transalpinorū & Chariobaudes interemti.

Vincentius.

Saluius.

Naemorius

Patronius.

Saluius quæstor.

Longinianus. PP. Italiæ.

Stelichonis et copiarū eius de seditiosis decretum.

Stelichonis clemens animus.

deniq; barbaros in militem Romanum immittere; neque pium, neq; tutum esse putabat. Dum anxius in hisce cogitationibus hæsitat Stelicho, militantes ei barbari, qui prius deliberata statutaq; valere cuperẽt, abducere quidẽ illum ab ijs conabantur, quæ deinceps decreuisset: verũ vbi persuadere non poterant, ceteri omnes quibusdam in locis manendum statuebant, donec princeps animi sui de Stelichone sententiã magis perspicue declarasset. Sarus autem, qui & robore corporis, & dignitate ceteris foederatis præstaret, opera militãtium sub imperio suo barbarorũ necatis per quietem omnibus Hunnis, qui Stelichonis adsidui satellites erant, omnibusq; sequentibus illũ potitus impedimentis, ad tentorium eius pergebat, in quo degens, rerum futurarum euenta speculabatur. Itaq; Stelicho barbaris etiã diffidentibus inter se, quos secũ habebat, Rauennã petens, ciuitates hortabatur, in quibus forte barbarorum coniuges & liberi erant, ne quẽ barbarum ad se venientem intromitterẽt. Interim Olympius occupato in animũ principis imperio, ad milites Rauennæ degentes litteras imperatorias mittebat, quæ Stelichonẽ adprehensum interim iuberent in libera custodia detineri. Ea re cognita Stelicho, vicinam quãdam Christianorum ecclesiam intempesta nocte ingressus est. quod conspicati barbari, qui cum eo erant, alijq; familiares, armati cum seruis suis, quid futurũ esset, speculabantur. Posteaquã illuxisset, ingressi sunt milites ecclesiam, & episcopo præsente sacramentis ei fide facta, non imperatum esse sibi a principe, vt eum necarent, sed tantum vt custodirent: quum primũ egressus ex ecclesia, sub custodia militum esse cepisset, alteræ reddebantur ab eo, qui priores adtulerat, litteræ; quibus in litteris Stelichonis in rempublicam delictis poena capitis irrogabatur. Eucherio Stelichonis filio fuga, dum hæc fierent, in vrbem Romam elapso; ad mortem Stelicho deducebatur. Quumq; barbari, quotquot ipsi aderant, & serui, & familiares ceteri, (nec enim modica horum multitudo erat) neci eum eripere citato impetu statuissent: eis Stelicho nulla non cominatione formidineq; proposita reuocatis ab instituto, quodam modo ceruicem ipsemet gladio præbuit; vir is sane, qui omnium, quotquot id temporis magna cum potestate fuerunt, modestissimus exstitit. Licet enim Theodosij maioris ex fratre nepti matrimonio iunctus esset, amborumque Theodosij filiorum regna ei commissa fuissent, & annos tres ac viginti præturam in exercitu gessisset: numquam tamen animaduersum est, eum duces militibus accepta pecunia præfecisse, vel annonam militarem in lucrum suum conuertisse. Quumq; pater filij dumtaxat vnius esset, hanc ei dignitatis metam statuit; vt ad officium Tribuni notariorum prouecto, nullum aliud imperium adquireret. Vt autem homines studiosi tempus mortis eius non ignorent, sciant enim accidisse a.d.x. Kal. Septembr. Bassi Philippiq; consulatu, quibus consulibus & Arcadius imperator fato functus est. Stelichone extincto, vniuersæ res aulicæ arbitratu Olympij administrabantur. Et ipse quidem Olympius Magistri officium sibi sumebat, cetera princeps in eos distribuebat, quos Olympius testimonio suo commẽdabat. Quum autẽ vndiq; perquirerentur Stelichonis familiares, vel qui ceteroqui partes eius sequuti viderentur; in ius tum Deuterius augusti cubiculi præpositus, tum Petrus scholę notariorum tribunus, ducebantur: & publicæ quæstioni subiecti, de Stelichone quid dicere cogebantur. Verum vbi neq; de se, neq; de illo quidquam prodere poterant; Olympius studio suo frustratus, ad mortem vsq; fustibus eos cædi curauit. Alijs quoq; compluribus, veluti conscijs Stelichoni facinoris alicuius, in ius ductis, & per adhibitas quæstiones dicere coactis, an compertũ haberent, Stelichonem imperium adfectasse: quũ nemo quidquam tale se scire diceret, ab huiusmodi conatu homines in rebus talib. indagandis curiosi desistebant. Imperator autẽ

Sarus Stelichonem obruere conatur.

Olympius Stelichoni necem struit.

Stelicho per fraudem e templo ducitur.

Stelicho se vetat a suis eripi.

Stelichonis virtutes.

Dies necis Stelichonis.

Olympij dominatus.

Familiares Stelichonis vexantur.

Honorius augustam repudiat. *Eucherius capitis damnatur.* *Confiscationes iniquæ.*

Honorius vxorem Thermantiam augusto deiectam solio, matri suæ reddi iussit, nulla tamen iccirco suspicione grauatam; & filium Stelichonis Eucherium peruastigatum vndique, iugulari. quem vbi fuga quamdam in ecclesiam Romæ delatum reperissent, ob loci reuerentiam missum faciebant. In eadem vrbe Roma Heliocrates fisco præfectus litteras principis adferens, quæ litteræ iubebant omnium, quicumque Stelichonis temporibus aliquem magistratum gessissent, facultates publicari: congerendis in fiscum pecunijs occupatus erat. Et quasi non sufficerent hæc ad exsatiandū malum genium, qui tunc nefariorum cathenis constringebat, & in solitudine numinis conturbabat vniuersas res humanas: etiam aliud quiddam tale superioribus adiectum fuit. Distributi per opida milites, quum de morte Stelichonis ad eos nuntius adlatus fuisset, in barbarorum vxores atque liberos per singulas vrbes grassabantur, eisque veluti signo dato ad internicionem deletis, quascumque facultates habebant, eas diripiebant. quod quum inaudissent occisorum propinqui, deque locis omnibus coiuissent, commoti grauiter ob tantam aduersus Dei fidem Romanorum impietatem; Alaricho se omnes adiungere statuebant, & belli cum eo societatem aduersus Romam coire. Quo nomine collecta hominum triginta, vel paullo amplius, millia, promte quocumque videretur, concurrebant. Alarichus autem ne per hos quidem iritatus, bellum suscipiebat; sed pacem adhuc bello præferebat, induciarum memor, quæ Stelichone viuo factæ fuerant. Missis autem legatis ad poscendam non magnam pecuniam, pacem fieri petebat, & obsides sibi dari, Aëtium atque Iasonem; illum Iouij, hunc Gaudentij filium. Simul aiebat, se quoque nonnullos ex suis nobili genere prognatos daturum obsides, atque his conditionibus pacem culturum, & e Norico in Pannoniam copias abducturum. Quum pacem his legibus Alarichus peteret, imperator eius postulata reijciebat. Atqui de duobus alterum facere debebat, & recte rebus præsentibus consulere. Nam vel differendum bellum fuerat indutijs modica quadam pecunia impetratis; vel si bellum gerere maluisset, omnes cogendæ militum legiones, quæ vsquam essent, & qua transeundum hostibus erat constituendæ; quo barbarus ab vlteriore progressu excluderetur. Deligendus item dux & imperator belli totius Sarus, qui & per se idoneus esset ad incutiendum hosti terrorem, ob fortitudinem ac bellicæ rei peritiam; & apud se barbarorum multitudinem, satis ad restituendum magnam, haberet. Enimuero nec pacem amplexus, nec amicitia Sari conciliata, nec Romanis exercitibus collectis, sed in Olympij precibus omni spe collocata; maximarum reipublicæ calamitatum auctor exstitit. Nam duces exercitui dedit eos, qui sui contemtum in animis hostium excitare possent: equitatui Turpillione, pedestribus copijs Varane præfecto: itidemque scholæ domesticorum, Vigilantio; quibus erant & reliqua consentanea. Quapropter omnes desperabundi, iam in oculis Italiæ exitium habere videbantur. His ita dispositis a principe, Alarichus adparatu Honorij deriso, Romanam expeditionem occepit. Et quoniam res adeo maximas non tantum adparatu pari, sed etiam maiore cogitabat adgredi: Ataulfum coniugis suæ fratrem ex Pannonia superiore arcessit, vt eum rei gerendæ sibi socium adiungeret, qui Hunnorum, Gotthorumq; copias haud aspernandas haberet. Verum illius aduentu non exspectato, vlterius progressus; Aquileiam, & vrbes ordine trans Eridanum flumen sitas cursu præterit: Concordiam inquam, & Altinum, & secundum hanc Cremonam. Quumque flumen transiecisset, velut in celebritate quadam festa, hoste nullo prorsus occurrente: quoddam in castellum Bononiæ venit, quod Oecubariam vocant. Hinc Aemilia tota peragrata, relictaq; Rauenna; Ariminum accessit, vrbem Flaminiæ magnam. Deinde

Militum crudele facinus. *Interfectorum propinqui cum Alaricho conspirant.* *Alarichi moderatio.* *Imperatoris factum reipubl. perniciosum.* *Duces nullius pretij delecti ab Honorio.* *Alarichus Ataulfum arcessit.* *Alarichus Italiam peruagatur obsistente nemine.*

Deinde hac quoq; cursu prӕterita cum cӕteris,quę sunt eiusdem prouincię, in Picenum venit. Ea gens in extremo sinu Ionio sita est. Hinc Romam profectus,oblata castella cuncta depopulabatur:adeo quidē,vt nisi ante aduentum in hӕc loca barbarorum, Arsacius & Terentius Eunuchi cursu euasissent, & filium Stelichonis Eucherium Romam abduxissent, mandatu principis interficiendum, ibiq; principis imperium reapse fuissent exsequuti: omnino iuuenis in Alarichi manus peruenisset,& incolumis ac superstes mansisset. Quum autem in his eunuchi perfecissent,quod iussi fuerant,& Thermantiam Honorij coniugem matri reddidissent: quod eadem via reuerti ad principē nequiuissent,naui conscensa versus Celtas & Gallos profecti sunt, vbi princeps etiam commorabatur.Magno vero commodo reipublicӕ futurum ratus imperator,si hos eunuchos,qui Thermantiam matri reddiderant, & Eucherium interfecerant, pro tam fortibus factis remuneraretur;Terentium augusti cubiculi prępositū fecit,& Arsacio proximum ab eo locum concessit.Itidem interfecto Bathanario,..... militum in magna Lybia,quocum nupta Stelichonis soror fuerat;eam prouinciam Heracliano tradidit,qui manu sua Stelichonem interfecerat, eiusq; facinoris prӕmium,honorem hunc tulit. Quum Alarichus adhuc ad vrbem hӕreret, & quotquot in vrbę erant, obsidione cinxisset: Serenam Senatus suspectam habere cepit, quasi quӕ barbaros aduersus vrbem adtraxisset. Censuitq; pariter & Senatus,& Placidia principis soror,eodem patre nata,Serenam esse necandam,quӕ vrgentium malorum auctor existeret.Nam & Alarichum ipsum,Serena de medio sublata,discessurum ab vrbe;quod nemo scilicet superaturus esset,a quo ille sibi proditū iri vrbem sperare posset.Erat autem hęc quidem suspicio reapse falsa.Nam nihil huiusmodi Serenӕ ad animū acciderat. Verum meritas violatarum rerum diuinarū poenas luebat, velut hoc ipso iam statim loco commemorare lubet. Quo tempore Theodosius maior euersa Eugenij tyrannide Romam venit,& contemtum sacri cultus in animis omniū excitauit,publicum sumtum ad sacrificia se suppeditaturū infitiatus: expellebātur vtriusq; sexus sacerdotes,& fana sacrificijs abolitis deserta relinquebantur.Tunc igitur irridens hӕc Serena, matris Deum ӕdem videre gestiebat. Ea spectata, mundum simulacri Rheę collo adaptatum,illo diuino cultu dignum,simulacro ademtum collo suo adhibuit.Quumq; vetula quӕdam,ex virginibus relicta Vestalibus, ei hanc impietatē in os exprobasset;& ludibrio illā habuit, & abigi per pedisequos iussit. Tum ea discedens,quidquid illa dignum impietate foret,vt & ipsi Serenӕ,& marito eius,& liberis eueniret, imprecabatur. Quum illa nullius horum ratione babita,mundo isto sibi placens e fano exisset;sӕpenumero quiddam ei se tum quiescenti, tum vigilanti offerebat, mortem imminentē denuntians.Alij quoq; complures consimilia videbant. Et quidē vindicta persequens impios tanto muneri suo satisfaciebat opere; vt etiā cognito Serena;quid futurū esset,minime sibi caueret.Laqueo ceruices illas elidendas prębuit,quibus Diuę mundū iniecerat.Fertur & Stelicho propter aliam quādam non absimilem huic impietatē arcana Vindictӕ non effugisse.Nam & is mandasse perhibetur,vt fores in Capitolio Romano,quę auro magni ponderis erant obductӕ,laminis istis aureis spoliarētur.Eos autem,qui hoc facere iussi fuissent,in parte quadam forium perscriptum reperisse, MISERO REGI SERVANTVR. Atque huic scripturӕ respondit euentus. Nam misere vitam finijt. Ceterum ne Serenӕ quidem interitus Alaricum ab obsidione submouit, sed portas vniuersas vndique concluserat; & occupato Tiberi flumine, subministrationem commeatus e portu impediebat. Quod conspicati Romani, obdurare statuebant; quod in singulos prope dixerim dies Rauenna venturum vrbi subsidium exspectarent.

Romam Alaricus obsidet.

Eucherius Stelichonis F. occiditur

Honorij stoliditas extrema.

Bathanarius necatur.

Heraclianus ob interfectū Stelichonem prӕses Africӕ.

Serena Romanis suspecta capitis damnatur.

Pagani hominis de supplicio Serenӕ iudicium.

Serena mundū adimit Rheӕ.

Imprecatio virginis vestalis.

Serena strangulatur.

Stelichonis quoque sacrilegia punita.

Alarichus obsidionē continuat.

Vana Romanorum spes. Quum autem nullo adueniente, spe sua frustrati essent; visum est annonæ mensuram esse deminuendam, dimidiamque dumtaxat partem eius coquendam, quod antea singulos in dies erogabatur. Hinc augescente penuria, tertiam. Et quoniam nullum aderat mali sanandi remedium, iamq; cuncta ventris inediæ succurrentia defecerant; famem, ceu consentaneum erat, *Post famem, pestis.* pestis comitabatur, omniaque plena cadaueribus erant. Quumque non possent extra vrbem sepeliri cadauera, quod omnem exitum hostes obseruarent; vrbs ipsa mortuorum sepulcrum erat. adeo quidem, vt alioquin etiam solitudo in vrbe foret, sique nulla fuisset alimentorum penuria, vel exhalans e cadaueribus odor ad inficienda corrumpendaque corpora, suffecisset. *Læta Augusta benefica in egentes.* Compluribus autem cibum suppeditabat Læta, Gratiani quondam principis coniux, eiusque mater Pissamena. Quippe quod fiscus eis adparatum regiæ mensæ præberet, ab Theodosio munus hoc consequutus; non pauci, quæ harum mulierum erat humanitas, ex earum domo famem solabantur. Quum autem malo iam extremum progresso, peruentum eo foret, vt periculum esset, ne sese mutuo comederent; tentatis omnibus, quæ hominibus in mentem venire possent: *Inepta legatio.* legationem mittendam ad hostem statuebant, renuntiaturam ei, tum ad pacem componendam obsessos esse paratos, modo condiciones ea mediocres haberet; tum ad pugnam paratiores, si arma capiat populus Romanus, qui iam continua tractatione armorum non amplius pugnare reformidet. Ad hanc legationē obeundam lectus est Basilius, originē generis ex Hispania ducens, & pręfecti dignitatem adeptus; cui Ioannes adiungebatur, qui præpositus aliquando fuisset notarijs principis, quos tribunos vocant, & Alaricho familiaris, atque reipublicæ nomine hospes esset. Non enim certo Romanis constabat, an adhuc Alarichus adesset, atque ipse Romam obsideret. Quippe nonnihil eos fama pristina solabatur, ab alio scilicet obsidionem vrgeri, qui Stelichonis partibus faueret, & ipsum ad vrbem adduxisset. *Opiniones stolidæ Romanorū.* Quum ad Alarichum legati venissent, pudebat eos ignorantiæ, in qua tam diu populus Romanus hæsisset, pariterque mandata Senatus exponebant. Quibus Alarichus auditis, ac præsertim quod populus arma tractans, ad pugnam paratus esset: Spissius, inquit, foenum rariore facilius resecatur. *Alarichus legatos Romanos irridet.* Quod verbum proloquutus, ingenti sublato cachinno legatos irrisit. Quum autē ad colloquia de pace ventum esset, verbis omnem barbaricam insolentiam superantibus vtebatur. *Insolens postulatum Alarichi.* Aiebat enim, non aliter se finem obsidionis facturum, nisi & aurum omne, quod in vrbe foret, & argentum accepisset. præterea quidquid supellectilis in vrbe reperiret, itemque mancipia barbara. Heic quum dixisset alter legatorum, siquidem hæc abstulisset, quid eis tamdem relinqueret, in vrbe qui essent? Animas, respondit. Quum hoc responsum legati accepissent, petebant vt cum obsessis sibi colloqui de eo, quod agendum esset, liceret. Impetratis indutijs, ea verba, quæ audiuissent in legatione, renuntiabant. Tum vero persuasi Romani, Alarichum esse, qui bello vexaret vrbem; ac desperatis omnibus, quæ vires humanas spectarent: ad animos reuocabant eam opem, quam vrbs in discidijs olim fuisset experta, quodque patritis ritibus violatis, eam amisissent. *Romani vana quærunt auxilia.* Dum hæc ipsi secum expendunt, Pompeianus præfectus vrbi, forte in quosdam incidit, qui Romam e Tuscia venerant; & opidum quoddam aiebant, cui nomen Neueia, periculis vrgentibus sese liberasse, perque preces ad numen factas, & cultum patrito more præstitum, exortis ingentibus tonitruis atque fulgetris, hostes sibi iam imminentes abegisse. Cum his colloquutus, quæcumque de disciplina sacrorum esset exquirenda, percunctatus est. Et quoniam ad animum accidebat ei, quæ tunc inualuerat, opinio; quo tutius id perageret, quod in votis habebat, omnia cum vrbis episcopo communicat.

cat. Is erat Innocentius. qui quidem opinioni suę salutem vrbis anteponens, clam permittebat eis, vt facerent, quæcumque scirent. Quum illi non aliter hæc vrbi conductura dicerent, nisi publicæ consueta sacrificia fierent, Senatu in Capitolium adscendente, atque tum ibi, tum in foris vrbanis sacra peragente: nemo particeps esse instituti patrio more ritus ausus fuit, sed hominibus illis e Tuscia valere iussis, ad demulcendum omni studio barbarum sese conuertebant. Quapropter rursus ad eum legatos mittunt, & vtrimque plurimis in medium prolatis, placuit ab vrbe solui quinquies mille libras auri, & præter has tricies mille libras argenti, & quater mille tunicas sericas, & ter mille pelles coccineas, & piperis pondus, quod ter mille libras æquaret. Enimuero quod in fisco nullas vrbs pecunias haberet, omnino necessitas flagitabat, vt ij senatores, quotquot habebant patrimonia, collationem hanc ex descriptione susciperent. Quumque Palladio datum hoc negotij foret, vt quod soluendum esset, ex patrimonij singulorum facultate metiretur; isque nequiuisset in solidum omnia cogere, vel quod ipsi possessores partem aliquam bonorum abscondissent, vel alioquin vrbs propter imperantium continuas & auaras exactiones, ad paupertatem redacta esset; nefarius ille genius humana sortitus, ad ipsum colophona malorum admministratores harum rerum impulit. Nam quod deerat, mundo supplere statuebant, quo erant exornata Deum simulacra. quod sane nihil aliud significabat, quam simulacra sacris ritibus atque caerimonijs dedicata, mundoque decenti exornata propterea, quod vrbi felicitatem perpetuam conseruassent; his ipsis caerimonijs nonnihil abolitis, esse inanima prorsus & inefficacia. Quod denique cuncta, quæ tenderent ad vrbis interitum, oporteret vndique concurrere; non ornamenta dumtaxat sua simulacris ademerunt: verumetiam nonnulla ex auro & argento facta conflarunt. quorum erat in numero fortitudinis quoque simulacrum, quam Romani Virtutem vocant. quo sane corrupto, quidquid fortitudinis atque virtutis apud Romanos superabat, extinctum fuit; id quod ex eo tempore futurum, homines rebus diuinis & ritibus patrijs exerciti prædixerunt. Collectis igitur in hunc modum pecunijs, visum est ad imperatorem mittendam esse legationem, quæ cum eo de pace futura tractaret, ac significaret, Alarichum non pecunias modo; verumetiam nobilium filios obsides accipere velle. quo facto non tantum pacem, sed & belli societatem cum eis initurus esset, atque cum Romanis in aciem prodíturus aduersus quemuis eorum hostem & aduersarium. Quum principi quoque videretur, pacem hisce condicionibus esse componendam; pecunia barbaris numerata fuit. Et Alarichus tridui forum permisit vrbanis, exeundi licentia per quasdam portas eis concessa; quum & e portu subuehendæ annonæ copiam eis fecisset. Posteaquam ciues respirassent, omniaque sibi reliqua vendidissent, & necessaria coëmissent, vel ex permutatione rerum aliarum adquisiuissent: Roma barbari discessernnt, & castra quibusdam in locis circa Tusciam metati sunt. Ac mancipia quidem propemodum omnia, quæ Romæ erant, in singulos fere dies ex vrbe aufugientia, sese permiscebant barbaris, quorum erant collectæ hominum ad quadraginta millia copię. Quum autem barbari quidam forte piscarentur, Romanos ad portum profectos, & cõmeatus aliquid subuehentes, adorti sunt. Hoc vbi comperisset Alarichus, veluti non sua voluntate factum, singulari studio vindicatum prohibuit. Mediocre iam laxamentum hoc malorũ esse videbatur, quo tempore Honorius quidem imperator Rauennę consulatũ inibat, octies honorem hunc cõsequutus; in oriente vero Theodosius augustus, iam tertiũ consul. Secundũ hæc Constantinus ille

Innocentius Rom. episcopus superstitiosa fieri permittit.

Quanti pax ab Alaricho redempta.

Sacrilegium Zosimus reprehendit.

Simulacrũ virtutis conflatur.

Honorius pacem confirmat.

Romani cunctis rebus & bonis suis nudati.

Mancipiorum fuga.

Alarichi æquitas.

Constantini perduellis ad Honorium legatio.

perduellis eunuchos ad Honorium mittebat, condonari sibi petens, quod imperium sibi tradi passus fuisset. Non enim id se sponte sua rapuisse, sed a militibus vi coactum. Hoc postulatum vbi princeps audiuisset, animaduertens non facile se, quam diu militantes Alaricho barbari non procul abessent, de bellis alijs cogitare posse; prætereaque rationem propinquorum habens, qui a perduelle detinebantur in vinculis: (erant autem ij, Verenianus & Didymius) non postulato dumtaxat adsensus est, sed & imperatoriam vestem ei misit. Ac propinquorum quidem caussa frustra sollicitus erat, qui ante legationem hanc iugulati fuerant. His actis, eunuchos dimittit. Ceterum pace cum Alaricho nondum confirmata, quod imperator nec obsides dedisset, nec postulatis omnibus satisfecisset: ab Senatu legati Rauennam mittebantur, Cecilianus, Attalus, & Maximianus; qui deploratis rebus aduersis, quæ vrbi accidissent, & eorum multitudine, qui perijssent, tragicum in morem amplificata; nihil his rebus perfecerunt, Olympio cuncta perturbante, atque impediente, quæ recta viderentur. Itaque legatis res eas, quarum caussa venerant, non impetrantibus; Theodoro præfectura vrbana deiecto, eam Ceciliano tradidit; & Attalum fisco præesse iussit. Quum autem Olympius nihil aliud agendum sibi proponeret, quam vt eos vndique peruastigaret, qui aliquid de Stelichone scire perhiberentur; ob huiusmodi calumniam in ius ducti sunt Marcellianus atq; Salonius fratres, inter notarios principis militantes: quos Olympius præfecto pretorio tradidit. quumq; nullo nõ genere verberum cæsa fuissent eorũ corpora, nihil tamen illorum proferebant, quæ Olympius cognoscere gestiebat. Rebus vrbanis Romæ nihilo melius, quam antea, constitutis; visum est principi, quinque Dalmaticos militum ordines de suis excitos sedibus, ad vrbis custodiam arcessere. In his ordinibus erant hominum sex millia, qui tum audacia, tum robore corporum exercitus Romani quasi caput erant. Eorum dux erat Valens, ad obeundũ quoduis periculum promtissimus. qui quum indignum arbitraretur, ea per itinera proficisci, quæ ab hoste non obseruabantur: Alaricho transitum eius exspectante, cumque copijs suis vniuersis irruente, cunctos hosce milites in hostium manus culpa sua coniecit. Vix centum fuga dilapsi sunt, quorum in numero & ipse dux erat. Nam is vna cum Attalo, qui ab Senatu missus ad principem fuerat, in vrbem delatus, incolumis euadere potuit. Quum autem præsentibus malis alia maiora semper accederent, Romam ingressus Attalus, Heliocratem ea cura liberat, quæ illi a principe fuerat auctore Olympio commissa. Nam hoc ei datum erat negotij, vt eorum bona, qui propter familiaritatem Stelichonis proscripti fuissent, perscrutaretur; eaq; fisco adplicaret. Quoniam vero moderati vir ingenij sane quam impium ducebat insultare miseris; ac neque res iure stricto exigebat, & multis etiam clanculum significabat, vt quæcumq; possent, occulerent: visus iccirco nullius esse pretij, Rauennam abducebatur, propter humanitatem miseris præstitam poenas luiturus. omninoque morte multatus fuisset, ob grassantem id temporis immanitatem; nisi quamdam in ecclesiam Christianorum se recepisset. *Maximilianus autem, quum in hostium manus incidisset, Mariniano patri venditus est, triginta millibus aureorum pro eo solutis. Nam quia pacem princeps differebat, & pactis conuentis haud satisfaciebat; non iam amplius Romanis extra vrbem prodire liberum erat. Sed enim pacis caussa Senatus iterum legatos ad principem mittit, cum quibus & Romanus antistes proficiscebatur. Aderant ijsdem & barbari quidam, ab Alaricho missi, vt eos ab hostibus infesta habentibus itinera tutarentur. Quum ad imperatorem hi profecti essent, Ataulfus arcessitus ab Alaricho, quemadmodũ supra commemoraui, transijt Alpes, quæ a Pannonia Venetiam versus sese porrigunt.

Olympij malitia

Marcellianus et Salonius iniurijs adfecti.

Ordines Dalmatici arcessuntur.

[illegible] temeritas.

[illegible]us Heliocrati succedit in præfectura fisci.

Heliocratis moderatio.

Heliocratis ob humanitatem prope necatur.

** Maximianus.*

Iterum legati a Rom. ad imp. missi de pace.

gunt. quo comperto quodque copias non magnas haberet; imperator milites vniuersos, equites atque pedites, quotquot in vrbibus erant, ei cum ducibus suis occurrere iussit. Olympio, qui magister erat officiorum, Hunnos ad Rauennam numero trecentos dedit. Hi quum eos, qui venerant * * * quam Pisas adpellant, adorti, consertisque manibus CIↃ C Gotthos interfecerunt: & XVII dumtaxat amissis, Rauennam incolumes peruenere. Quum autem Eunuchi aulici apud principem Olympium insimulassent, velut auctorem eorum casuum, qui reipublicæ aduersi accidissent; tantum efficere potuerunt, vt ei magistratus abrogaretur. Veritus autem, ne quid aliud sibi grauius accideret; fuga sese in Dalmatiam contulit. Imperator Attalum vrbi præfectum Romam mittit, nimioque sollicitus opere, ne quid rerum ad fiscum pertinentium occuleretur; Demetrium ablegat, qui Attali munus obiret, & fiscalia bona perscrutaretur. Quumque multa tum in creandis magistratibus, tum alijs rebus innouasset; & eiectis ijs, qui prius cum potestate fuerant, alijs imperia traderet: Generidum quoque Dalmaticis militibus vniuersis præfecit, eundemque ceteris etiam, quicumque apud Pannoniam superiorem, & Noricos, & Rhætos, & quicquid horum est vsque ad Alpes, in præsidijs erant, ducem constituit. Atque hic Generidus erat ille quidem barbarus, sed indole ad quoduis genus virtutis præclara præditus, & alienissimus ab auaricia. qui quũ patriis ritibus adhuc inhæreret, nec a cultu Deum se pateretur abduci; lex promulgata fuit, quæ in aula cingulo vetaret eos vti, qui Christiani non essent. Ea lege lata, Generidus, qui cum potestate militibus Romæ tum præerat, cingulo deposito, domi manebat. Quum autem princeps ab eo peteret, vt quoniam magistratuum in numero esset, ordine loco suo ad aulam accederet; legem esse respondit, quæ cingulum habere se vetet, aut eos inter magistratus vlla ratione censeri, qui religionem Christianam non venerarentur. Heic vbi princeps subiecisset, eam quidem legem, ad alios quod adtineat, ratam esse; sed non in ipsius persona, qui tantopere pro republica periclitatus fuisset: Ego vero, inquit, honorem hunc non admitto, qui ad omnium tendit iniuriam, quotquot militia propter hanc legem spoliati sunt. Nec munus suum obibat, donec imperator verecundia pariter & necessitate compulsus, legem hanc in omnibus irritam esse iussit; concesso cuiuis, vt opinionem suam retinens, & magistratu fungeretur, & militaret. Ab hac exorsus magnanimitate Generidus, continuis laboribus milites exercebat; & annonas eis suppeditans, nemini permittebat, vt de his aliquid more consueto detraheret. Quin & ipse de ijs, quæ fiscus ei præstabat, labores, ceteris maiores sustinentibus conuenientia præmia largiebatur. Talem quum sese gereret, & formidini barbaris finitimis erat, & omnem securitatem nationibus, quarum ei commissa fuerat defensio, præstabat. Ceterum Rauennæ milites seditione mota, portum eius occupant; & confuso clamore sublato, vt imperator ad ipsos prodiret, postulabant. At illo metu seditionis occultato, progressus in medium Iouius, qui & prætorio præfectus erat, & patricij dignitate cohonestatus, ignorare se caussam seditionis simulans, (quamquam huius auctor ipsemet esse ferebatur, socium nanctus ad eam Ellebichum, qui equitibus domesticis præerat) caussam a militibus poscebat, quamobrem ad hoc facinus prorupissent. quumque de militibus audiret, omnino sibi Turpillionem & Vigilantium duces, vna cum Terentio præposito sacrorum cubiculorum, & ordine proximo secundum hunc Arsacio dedendos esse: principe militum rebellionem verito, duces isti exsilio perpetuo multantur, & in nauim coniecti, ab ijs necantur, qui eos auehebant. Hoc enim eis Iouius imperauerat. quippe metuebat, ne forte reuer-

Clades Gotthorum.

Olympius aula pulsus in Dalmatiam fugit.

Magistratus noui.

Generidus copijs Dalmaticis & alijs præficitur.

Generidus adhuc paganus.

Cingulum lege lata paganis ademtum.

Generidi pertinacia.

Legis de cingulo abrogatio.

Seditio militaris.

Iouius & Ellebichus auctores seditionis.

Duces quidam & eunuchi deportati et occisi.

si, cognitis ijs insidijs, quæ aduersus ipsos structæ fuissent; principem ad sumendum de se supplicium concitarent. Terentius in orientem relegatur, Arsacius Mediolani se continere iubetur. Hinc imperator in Terentij locum Eusebio cubiculi præposito creato, & Turpillionis imperio Valenti tradito, & post Vigilantium *Allobicho præfectura donato; quodam modo seditionem militarem sedare visus est. Iouius autem præfectus prætorio, quum omnem apud imperatorem potentiam in sese transtulisset; legatos ad Alarichum mittere decreuit, qui eum hortarentur, vt ad ipsam vsq; Rauennam accederet; pace scilicet istic componenda. Alaricho principis & Iouij litteris adsenso, & Ariminum profecto, quæ Rauenna triginta miliaribus abest: celeriter eo Iouius quoq; se contulit, & quod in Epiris publicus Alarichi hospes atq; amicus factus fuisset, de foedere pangendo tractabat. Alarichi hęc postulata erant. Vt in annos singulos auri certa summa daretur, & annonæ mensura quædam suppeditaretur. Vt item ipse cum suis omnibus vtramque Venetiam, & Noricos, & Dalmatiam incoleret. Hæc Iouius Alaricho præsente præscripta mittit ad imperatorem, datis ad eumdem seorsum quoque litteris; quibus eum cohortabatur, Alarichum vtrisq; copijs ducem præficeret: vt hoc modo delenitus, de condicionum rigore nonnihil remitteret, ac tolerabilibus moderatisque legibus pacem faceret. Imperator his acceptis litteris, Iouij temeritatem damnabat, & vicissim missis ad eum litteris significabat, auri quidem & annonę modum vt ipse statueret, æquum esse; qui & præfectus esset prætorio, & publicorum tributorum copiam facultatemque perspectam haberet: at dignitatem, aut ducis officium, numquam se vel Alaricho, vel eius gentilibus concessurum. Hanc epistulam quum Iouius accepisset, non seorsum apertam, sed audiente Alaricho legit. Is cetera quidem moderate tulit, verum vbi negatum sibi gentique suæ ducis imperium vidit: mox ira percitus, Romam contendere barbaros suos iussit, quasi confestim factam sibi totique genti suæ iniuriam vlturus. Iouius autem inexspectato litterarum imperatoriarum casu ad inopiam consilij redactus, Rauennam redijt. Quumq; se omni culpa liberare vellet, Honorium sacramentis obstringit, quibus sancte polliceretur, numquam pacem cum Alaricho faciendam; sed bellum perpetuo gerendum esse. Simul & ipse principis tacto capite, iusiurandum præstabat; & a ceteris, quotquot erant cum potestate consimile quiddam exigebat. His actis imperator, qui Alaricho bellum facturus esset, decem millia Hunnorum in societatē arcessebat: & quod eis aduentantibus alimenta parata esse vellet, frumentum, & oues, & boues Dalmaticos adferri iussit. Misit & quosdam exploraturos, quo pacto Romam Alarichus iter suum institueret. Copias quoque suas vndique cogebat. Alarichus autem, quod eum susceptę aduersus Romam expeditionis paenituisset; episcopos vrbium ablegabat, qui simul & legatione fungerentur, & auctores Honorio essent, ne culpa sua sineret eam vrbem, quæ iam a pluribus, quam mille annis, magnæ parti orbis imperasset, barbaris vastandā dedi; nec tantas ędificiorum moles hostili flamma deleri: sed potius moderatis admodū condicionibus pacem cōponeret. Nec enim opus esse sibi dignitate potestatis, nec iam hoc tempore postulatas prius prouincias, ad cōstituendum in eis domiciliū, sese petere: sed ambos tantū Noricos, ad extremas Istri partes sitos, & qui cōtinuis incursionibus vexentur, tenueq; fisco tributū inferāt. Prętor hęc frumenti tantū in singulos annos adijceret, quantū ipse princeps satis esse putaret. Auri quoq; summā aliquam penderet. atq; hoc modo constituendā amicitiā & belli societatē inter se ac Romanos, aduersus quēuis arma sumentē, & qui ad gerendū aduersus rempublicā bellū sese cōpararet. Quū hæc Alarichus leniter ac modeste proponeret, omnesq; simul hominis moderatio-

Noui magistratus.

** Ellebicho.*

Actum de pace cum Alaricho.

Alarichi postulata.

Iouij consilium.

Honorij responsum ferox.

Alarichi commotio.

Iouius malum malo cumulat.

Hunni contra Gotthos arcessuntur.

Alarichi moderatiora postulata.

moderationem admirarentur: Iouius & alij regiæ potentiæ participes, hæc postulata negabant impleri posse propterea, quod omnes, quotquot magistratus gererent, iurassent; cum Alaricho se pacem nullam facturos. quippe si Deo præstitum esset iusiurandum, fortasse negligi posse, permittendo benignitati diuinæ facinoris impij condonationem. Sed quoniam per caput imperatoris iurassent, non iam eis fas esse contra tam graue iusiurandum delinquere. Vsque adeo cauta mens illorum erat, qui Dei cura destituti, rempublicam id temporis administrabant. *Alarichi postulata reijciuntur.* *Aulica religio.*

ZOSIMI COMITIS, ET EXADVOCATI FISCI.

HISTORIAE NOVAE LIBER SEXTVS.

LARICHVS ergo, propositis æquis adeo postulatis, indignum in modum ludibrio habitus; vniuersis cum copijs Romam contendebat, constanter in vrbis obsidione persisturus. Eo tempore venit ad Honorium legatus a Constantino, qui apud Celtas tyrannidem inuaserat, Iouius, vir eruditione doctrinæ, ceterisque virtutibus excellens: qui pacem prius constitutam ratam haberi, prætereaque veniam ob interfectos Honorij propinquos, Didymium & Verenianum, postularet. Sic enim hoc factum purgabat, vt diceret, non eos Constantini voluntate necatos esse. Conspicatus autem perturbatum Honorium, recte facturum aiebat; si curis Italicis occupatus, nonnihil remitteret. Quumque potestas ei facta fuisset, ad Constantinum abeundi, & casus Italiam prementes nuntiandi; non multo post venturum se cum omnibus Celticis, & Hispanicis, & Britannicis copijs, atque rebus Italicis, & vrbanis opem laturum, policebatur. Ac Iouius quidem hisce condicionibus abeundi copiam nanctus est. Ceterum Celticas res, necdum vti par erat, expositas: æquum fuerit inde vsque a principio, quo pacto singillatim gestæ fuerint, commemorari. Quo tempore Arcadius adhuc imperabat, Honorio VII, & Theodosio iterum, CONSS. milites Britannici seditione concitata, Marcum in regio solio collocabant, eique tamquam rerum in ijs locis potienti parebant. Eo deinde necato, veluti moribus illorum non respondenti; Gratianum in medium producunt, & purpura coronaque cinctum, ceu principem obseruantes comitabantur. Verum & huic improbato post menses quatuor imperium abrogant, & vitam eripiunt; Constantino rerum summa tradita. Is vbi Iustinianum & Neuigastium Celticis militibus præfecisset, Britannia relicta rransmisit: quumque Bononiam venisset, (ea prima mari adiacet, inferioris Germaniæ ciuitas) & in ea dies aliquot *Alarichus iterum Romam copias ducit.* *Altera Constantini ad Honorium legatio.* *De rebus Celticis.* *Marcus a militibus imp. factus* *Gratianus II. imp.* *Constantinus imp.*

fuisset commoratus, omnesque sibi conciliasset exercitus ad Alpes vsque, Galliam & Italiam disterminantes; imperium tuto iam possidere videbatur. Eodem tempore Sarum Stelicho ducem cum exercitu contra Constantinum ablegabat. Is Iustiniano duci cum copijs suis obuiam profectus, tam ipsum, quam maiorem exercitus partem interfecit; & ingenti præda potitus, quod Constantinum intellexisset se recepisse Valentiam, vrbem ad sui defensionem satis idoneam; hanc ipsam obsidere instituit. Alter copiarum dux Neuiogastes cum Saro de pace colloquutus, amice quidem ab eo fuit exceptus; sed vltro citroque præstitis sacramentis, confestim interfectus, religione iurisiurandi ab Saro violata. Vbi ducem Constantinus fecisset Edobinchum, natione Francum, atque iam e Britannia cum suis Gerontius aduentaret; Sarus horum ducum in re militari tum experientiam, tum fortitudinem veritus, Valentia discessit, quam septem diebus obsederat. Quumq; Constantini duces in eum maximis viribus procurrissent, multo labore saluus euasit; vniuersam prædam Baucaudis, qui ad Alpes illi occurrerant largitus; vt ab eis adeundæ Italiæ facultatem impetraret. Quum Sarus hoc modo incolumis peruenisset in Italiam, Constantinus vniuersis collectis copijs, Alpes idoneo præsidio muniri decreuit. Eæ tres omnino sunt, quæ in Italiam a Celtis, atq; inde vlterius ducentia itinera claudunt; videlicet Cottiæ, Poeninæ, Maritimæ. Hoc vt faceret ea cura, quam diximus; caussa quædam erat huiusmodi. Superioribus annis, Arcadio VI, & Probo Cons s. Vandili Suëuis & Alanis permisti, superatis hisce locis, nationes transalpinas vastarunt, editaq; ingenti cæde, Britannicis etiam exercitibus formidabiles exstiterunt. quos quidem eo perpulerunt, vt veriti, ne progrederentur vlterius; ad tyrannos eligendos sese cõuerterent, Marcũ, inquam, & Gratianum, & secundum hos Constantinum. aduersus quẽ acri commisso proelio, victoria quidem Romani potiebantur, maiore barbarorum parte iugulata: sed quod fugientes insequuti non essent, (omnes enim ad internicionem vsq; cæcidissent) facultatem eis concesserunt, vt resarcita clade, quam acceperant, & collecta barbarorum multitudine, rursus hosti pares euaderent. Itaque propter has caussas præsidiarios in hisce locis Constantinus collocabat, ne isti liberum in Galliam aditum haberent. Rhenum quoque præsidio munijt, quod a Iuliani principis temporibus neglectum fuerat. Hoc modo rebus in vniuersa Gallia constitutis, Constantem filiorum natu maximum, habitu Cæsaris ornatum, in Hispaniam ablegat. Nam & istic vniuersis potiri nationibus cupiebat, tum vt dilataret imperij limites, tum etiam vt Honorij propinquorum potentiam in ijs locis exscinderet. Metuebat enim, ne quando coactis militum in ea regione copijs, ipsi quidem monte Pyrene superato se adorirentur; imperator autem Honorius ex Italia missis exercitibus, vndique circumdato tyrannidem abrogaret. Itaque Constans in Hispaniam transibat, quum ducem Terentium, & Apollinarem præfectum prætorio haberet; ac palatinis etiam ordinibus magistratus tam ciuiles, quam militares dedisset. Atque his ductoribus copias in eos mouet, qui generis adfinitate Theodosium principem contingentes, Hispanas res conturbabant. Illi primo per Lusitanicos exercitus concitato aduersus Constantem bello, quum ab illo se vinci viderent; cum seruorum & agricolarum multitudine hostem adgressi, parum abfuit, quin eum grauissimum in periculum conijcerent. Sed heic quoque spe sua frustrati, a Constante cum vxoribus in custodiam dati sunt. qua re fratribus eorum, Theodosio Lagodioque, nuntiata; in Italiam profugit alter, alter in orientem saluus euasit. His rebus Constans in Hispania gestis, ad patrem Constantinum reuersus est; adducto secum Vereniano & Didymio, relictoque istic duce Gerontio:

Sarus in Constantinum ablegatur.

Constantinus obsidetur Valentiæ.

Neuigastes a Saro fide violata necatur.

Edobinchus Francus.

Baucaudis prædam relinquit Sarus.

Alpes.

Vandili.

Sueui.

Alani.

Romani victoriam non persequuntur.

Constans Cæsar.

Bellum in Hispania contra cognatos Honorij.

Gerontio; qui cum Gallicis militibus iter illud, quod e Celtis in Hispaniam ducit, custodiret: quamquam exercitus Hispanici hanc custodiam sibi pro more credi, nec regionis tutelam extraneis committi, petijssent. Ceterum Verenianus & Didymius ad Constantinum perducti, mox interfecti sunt.

Gerontius barbaros concitat.

Germanorum vi coacti Britanni & Celtæ, ab imp. Rom. desciscunt.

Quum autem rursus in Hispaniam Constans a patre mitteretur, Iustum sibi ducem adiungebat. quo quidem offensus Gerontius, conciliatis sibi militibus eorum locorum, barbaros apud Celtas aduersus Constantinum excitat. quibus vbi Constantinus resistere non posset, quod maior copiarum ipsius pars esset in Hispania; transrhenani barbari cuncta pro lubitu inuadentes, eo tum incolas insulæ Britanniæ, tum quasdam Celticas nationes redegerunt; vt ab imperio Romano deficerent, & Romanorum legibus non amplius obedientes, arbitratu suo viuerent. Itaque Britanni sumtis armis, & pro salute sua periclitati; ciuitates suas a barbaris imminentibus liberarunt.

Galli rempubl. constituunt, excussis Rom.

Itidem totus ille tractus Armorichus, ceteræque Gallorum prouinciæ, Britannos imitatæ; consimili se modo liberarunt, eiectis Romanis præsidibus, & propria quadam republica ex arbitratu suo constituta. Hæc Britanniæ Celticarumque gentium rebellio, quo tempore Constantinus iste regnum vsurpabat, accidit: quum ipsius in imperando secordia moti barbari, hasce grassationes instituissent. Alarichus autem in Italia non impetrata pace condicionibus ijs, quas proponebat, nec obsidibus acceptis: Romam rursus inuadebat, minatus eam se per vim expugnaturum, nisi ciues Romani, coniunctis secum viribus, aduersus Honorium augustum expeditionem susciperent.

Altera Romæ obsidio.

Illis ad hoc postulatum cunctantibus, vrbem obsidebat; & ad portum profectus, aliquot diebus in eius oppugnatione consumtis, tamdem eo potitus est. Vbi quum omnem vrbis annonam reconditam inuenisset, eam se minatus est in exercitū suum expensurum, ni celeriter Romani postulatis satisfecissent. Quapropter Senatus vniuersus habito concilio, & instituta deliberatione, quid potissimū agendum esset; tamdem omnibus adsensus est, quæ Alarichus imperabat. Nec enim mortis vllum erat effugium, posteaquam vrbi nulla e portu annona suppeditabatur.

Romani Alaricho adsentiuntur.

Itaque susceptis Alarichi legatis, ad vrbem eum arcessebant; ac veluti iussi fuerant, Attalum præfectum vrbi, sublimem in augusto solio collocabant, purpura coronaque cinctum.

Attalus imp. factus.

Is continuo Lampadium præfectum prætorio dicit, & Marcianum præfectum vrbanum constituit. Copiarum præturas tum ipsi Alaricho, tum Valenti tradit. Et Valens is erat, qui Dalmaticis antea legionibus præfuerat. Itidem alijs ab eo magistratus committebantur. Hinc regio cum satellitio pergebat ad palatium, quum omina multa parum fausta sese offerrent. Postridie eius diei Senatum ingressus, orationem insignis adrogantiæ plenam habuit, qua se Romanis vniuersum orbem terrarum adquisiturū, & his alia potiora, magnifice iactitabat: propter quæ numen ei non abs re succensurum erat, hominemque non multo post euersurum.

Attali superba oratio.

Magistratus noui.

Enimuero ciues Romani magna lætitia fruebantur, qui & alios magistratus reipublicæ recte gerendæ peritos nancti fuissent; & insignem ex Tertylli consulis honore voluptatem caperent. Solam illorum familiam, qui Anicij dicuntur, mordebant ea, quæ publice vniuersis conducere videbantur: quod soli omnium, prope dixerim, diuitias possidentes, felicitatem publicam permoleste ferrent.

Aniciorum familia potens.

Quum autem Alarichus Attalo recte consuluisset, vt mediocres copias in Africam & Karthaginem mitteret, earumque opera Heracliano abrogaret imperium; ne per illum quoque partes Honorij sectantem, aliquod impedimentum rebus institutis accideret: Attalus eiusmodi admonitiones nihili facere, sed eas spes amlpecti, quas ei vates facerent. Itaque persuasus, citra pugnam se Karthagine totaque potiturum Africa; non Drumam;

Bonum Alarichi consilium repudiat Attalus.

Drumas.

mittit, qui cum barbarorum copijs, quas ducebat, facillime potuisset Heraclianum imperio deijcere: sed Alarichi consilio posthabito, Constantino in Africanos milites imperium tradit, nullis idoneis cum eo copijs ablegatis. Interea vero, dum adhuc in dubio res Africanæ forent, expeditionem aduersus imperatorem Rauennæ degentem suscipit. Is metu perturbatus, quum & legatos misisset, & vt commune ambobus esset imperium, peteret: Iouius ab Attalo præfectus prætorio constitutus, ne nomen quidem imperatoris Honorio relicturum aiebat Attalum, nec integrum ei corpus concessurum; sed in insulam relegaturum, & præterea partem aliquam corporis mutilaturum. Vniuersis hac orationis adrogantia territis, & Honorio principe iam ad capessendam fugam parato, qui eo nomine non exiguam nauium multitudinem in portum Rauennatem coëgerat: sex militum legiones adpulere, quæ quidem adhuc superstite Stelichone iam olim exspectabantur; sed modo primum ex oriente ad belli societatem veniebant. In his erant hominum quadraginta millia. Quapropter velut excitatus e graui sopore Honorius, ijs moenium custodiam credebat, qui ex oriente venerant; atque interim Rauennæ manendum statuebat, donec certiora de rebus Africanis accepisset. Quod si superior euaderet Heraclianus, rebus istic in tuto collocatis; vniuersis cum copijs Attalo & Alaricho bellum facere cogitabat: sin missi ab se in Africam superarentur, in orientem ad Theodosium cum ijs abire nauibus, quas haberet; & occidentalium nationum imperio cedere. Hic rerum Honorij status erat. Iouius autem, qui nomine legationis ad Honorium, velut antea commemorabam, missus fuerat; de proditione cogitare cepit, ab Honorio quorumdam opera corruptus. Itaque ad Senatum indecora quædam verba proloquutus, obire legationem recusat. Quum autem commotus ad iram Attalus, per alios indicasset, quid esset agendum; quodque si conatus eorum in irritum cecidisset, qui in Africam profecti fuerant, non oporteat barbaros ad gerendum aduersus Heraclianum bellum ablegare: (quippe Constantino interfecto, spes ipsius ab ea parte fluctuabant) mittuntur in Africam alij cum pecunijs, vt rebus eorum locorum opem ferrent. Quo Alarichus cognito, grauiter id, quod fieret, ferens; de rebus Attali desperabat, qui stoliditate quadam animi, nullaque ratione res inutiles moliretur. Itaque postea, quam hæc illi ad animum accidissent, licet antea Rauennæ obsidionem tantisper vrgere cogitaret, donec eam cepisset; iam tamen inde discedendum statuebat. Nam hoc vti faceret, Iouius hortabatur; qui quum intellexisset, missi ab Attalo ducis irritas in Africa molitiones fuisse: prorsus ad iuuandum Honorij caussam se conuertebat, & Attalum maledictis apud Alarichum incessere non desinebat; monens, studiose hoc Attalum agere, vt imperio potitus Alaricho primo, & omnibus ei generis propinquitate iunctis, insidias strueret. Quum autem Alarichus adhuc sacramentis Attalo præstitis insistere vellet, Valens quidem equitum magister occiditur, proditionis insimulatus: Alarichus vero cunctas vrbes Aemiliæ cum copijs adibat, quotquot imperium Attali alacriter accipere recusassent. Et alias quidem nullo labore redigebat in ditionem, verum vbi Bononiam obsessam, & hostem compluribus diebus sustinentem capere non potuisset; ad Ligures pergebat, vt & illos Attalum imperatorem agnoscere cogeret. Honorius litteris ad ciuitates Britannicas scriptis, quibus eos hortabatur, vt sibi cauerent; itidemque militibus suis munera largitus ex ea pecunia, quam Heraclianus miserat; in omni degebat otio, militum beneuolentiam vndique sibi concilians. Quum autem Heraclianus omnes in Africa portus occupatos suo præsidio teneret, neque iam frumentum,

Dura Iouij P. P. minæ.

Honorius ad fugam se parat.

Subsidium inexspectatum.

Iouius ad Honorium transit.

Attali stolida consilia.

Alarichi animus ab Attalo fit alienior.

Iouius ab Attalo Alarichum auertit.

Alarichi mediocris constantia.

mentum, vel oleum, vel vllus alius commeatus in portum Romanum aduceheretur; fames in vrbe grauior, quam prius, exstitit; dardanarijs ea spe, quidquid habebant, supprimentibus; vt omnium pecunias ad se transferrent, id consequẽtes pretium, quod ipsimet arbitratu suo statuissent. Quapropter ad eas angustias vrbs redacta fuit, vt a sperantibus hominum quoq; corpora degustatum iri, vox huiusmodi Circensibus ludis emitteretur: PRETIVM PONE CARNI HVMANAE. Has ob caussas Romam profectus Attalus, Senatum conuocat; & consultatione proposita, vniuersis propemodum ea sententia probabatur, vt & barbari cum Romanis militibus in Africam mitterẽtur, eorumque præfectura Drumę traderetur; ei nimirum viro, qui documenta iam plurima fidei beneuolentiæque in rempublicam edidisset. Solus Attalus cũ paucis iudicio plurium non adsentiebatur, qui neminem barbarorum cum Romano exercitu ablegari vell[illegible] iam Alarichus ad euersionem Attali spectabat, quum eum multo ante Iouius continuis criminationibus ad hoc paratiorem reddidisset. Itaque reapse consilium suum exsequens, extra vrbẽ Ariminum, in qua tunc commorabatur, productum Attalum diademate spoliat, & exuit purpura; atq; his ad Honorium principem missis, Attalum in omnium oculis ad priuatam vitæ condicionem redigit, apud se tamen vna cum Ampelio filio retentum, donec pace cum Honorio constituta, vitæ securitatem eis impetrasset. Placidia quoque, soror imperatoris, apud Alarichum manebat, vicem illa quidem obsidis modo quodam implens; ita tamen, vt omni honore cultuque regio frueretur. Ac Italicarum sane rerum hæc id temporis erat condicio. Constantinus autem, quum diademate Constantem filiũ cinxisset, proque Cæsare dixisset Augustum; Apollinari abrogato imperio, alterum eius loco præfectum prætorio creauit. Interim Alaricho cum copijs Rauennam versus profecto, veluti qui firmam certamq; cum Honorio pacem compositurus esset; aliud quoddam fortuna reperit impedimentum, ad ea, quę status publici reb. essent euentura, via quasi quadam progrediens. Dum Sarus cum perexiguis barbarorum copijs in Piceno commoraretur, nec imperatoris Honorij, nec Alarichi sese partibus adiungens: Ataulfus, qui esset infesto in eum animo, propter quamdam abalienationem, quæ ante hoc tẽpus acciderat; ad ea loca cum copijs vniuersis accedebat, quibus in locis tũ forte Sarus erat. Hunc illius accessum quum Sarus animaduerteret, non satis ad committendam pugnam instructum sese ratus, qui homines secum trecentos dumtaxat haberet: ad Honorium profugere statuit, & cum eo belli aduersus Alarichum gerendi societatem coire.

Fames Romæ grauissima.

Attali pertinacia.

Alaricus Attalum abdicat.

Placidia soror Honorij.

Constans imp.

Sarus neutrarũ partium.

Ataulfus Sarum opprimere nititur.

Sarus ad Honorij partes transit

cetera desunt.

LIBRORVM HISTORIAE NOVAE ZOSIMI FINIS.

RAPHAEL VOLATERRANVS MARIO FRATRI S. D.

IVSTINIANVM *principem si res eius domi forisq́, mi frater, recenseas, nulli priorum seu posteriorum Imperatorum, posthabito Constantino illo Magno, qui primus libertati trepidam relligionem restituit, inferiorem gloria iudicabis: cuius ex otio leges foro, ac mores populis perpetuo manauerunt: ex negocio vero res Christiana incolumis seruata: quo sine frustra iam dudum apostolica fundamenta fuissent, quemadmodum tribus eius necessarijs in totidem orbis partibus ostenditur bellis, Persico, Aphricano & Italico, quæ omnia per vnum Belisarium ante omneis ducem non minus religiose quàm feliciter confecit. In primo siquidem Orientem Persarum regibus adsidue tumultuantibus lacessitum, vltra etiam Tigrim & Euphratem pacatum reddidit. His quoque auxilia præstantes Hunnorum indomitam gentem, & Saracenorum exercitus Alamandaro duce ferocissimos compescuit. In secundo Vandilos ex aquilone Aphricam petentes ac* LXXXXV *annorum præscriptione possidentes penitus expulit. In tertio Gothos ex Italiæ finibus disiecit. Duo nanque prima quatuor comprensa libris, quum ab eo qui Gothicum conuerterat præterita conspicerem, non sum passus optimi principis labores, tum nobilis autoris illos memorantis monumentum aliqua ex parte nostris hominibus ignorari, quum in his præsertim tãta sit vt in breui historia rerum cognitio, vt quemuis curiosum alere, tot etiam, vt solet in huiusmodi bellis, ducum vertigines, stratagemata, consilia ordinandi, captandi, præueniendi loca temporaq́, animos quoque ex dictis prouocandi, refellendi, tergiuersandi, mitigandi, vt quemuis ignauum, prudentem plane hominem, ac publicis & priuatis actionibus idoneum reddere valeant. De autore vero sic habe, vt hunc mediocrem ac plane secundum naturam dictionem sequi iudicare possis, Asiatico tamen eidemq́ patrio propiorem sermoni quam Attico: in qua & conciones & epistolæ quædam breues admodum interueniunt, non vsquequaque in hoc genere ineptæ: verum interpretis egebant diligentia, quum præsertim pleraque in exemplaribus mendosa reperiantur: sicuti tu quum a Vaticanæ basilicæ ac tuorum Collegiorum cura vacabis, facile hæc lectitando perpendes, qui emuncta soles nare in Athenæo acroamata æstimare. Monendum postremo cēsui, quod à Romanis Romæos diduxi, quo Græci vocabulo Romanos Latinosq́ ante Constantinum vocabant. Postea vero in antiqua nominis & Imperij possessione perseuerantes Romæos se item dici contenderunt. quapropter non tam nominum potestates, quàm gentes his appellationibus discretas adnotaui.*

PROCOPII DE BELLO PERSICO LIBER PRIMVS, RAPHAELE VOLATERRANO INTERPRETE.

ROCOPIVS Cæſarienſis bella conſcripſit, quæ Iuſtinianus Romæorum Imperator contra Barbaros tam orientales, quàm occidentales geſſit, vt res contigerunt: ne opera ipſius præclara, orationis inopia obliuioni poſteris ſeculis traderentur: quorum ipſe memoriam operæprecium ante omnia & præſentibus, & futuris fore putauit: vt ſi quando ſimilia contingerent certamina, inde homines monſtratione iuuarentur, vbi par hiſtoria legeretur, ex qua rerum finem in conſultationibus deliberantes facile deprendant. Nec mortalium vllus ad ea memoranda magis quàm ipſe idoneus, quod Beliſario conſiliarius adfuit, & rebus omnibus, dum agerentur, interfuit. Nam ſicuti Rhetoricæ dicendi vehementiam, & Poëticæ fabuloſitatem, ſic Hiſtoriæ veritatem cõuenire exiſtimauit: neque quicquam hæc ſcribendo vel amicorum turpe propterea cælauit, ſed quæ cuique fieri ſiue bene, ſiue aliter contigerunt, diligenter expreſſit. nihil profecto his bellis aut clarius, aut fortius, quemadmodum volenti conſiderare licebit, in quibus & magnitudo rerum, & vtilitas, tales euenerunt, vt ſuperiorum temporum palmis in hoc genere non cedãt, neque illis vlla ex parte inferiores exiſtimentur. Quod enim antiquitus & ſagittarij, & ſintigeri, ac cominus & eminus pugnantes, & his ſimilia in ordinibus nomina memorentur, ea propter quidam eorum ad nos virtutem minime perueniſſe putant: opinionem de his longe feliciorem, quàm veritas habeat, proculdubio faciunt, nec eis ſuccurrit, vt qui apud Homerum ſagittarij ponuntur, arte ac diſciplina maxime carentes ſpe decidebant. Non enim illis equus erat, non haſta, non ſcutum, aut aliud corporis munimentum, ex quo in congreſſu latitare neceſſe fuit ſub ferentibus ſcutum, aut apud aliquã ſepulchri columnam, ſeu aliò confugere, vbi neque terga vertentes ſeruari, neque fugientes perſequi hoſtes poterant. Neque item ex manifeſto, ſed furtim quodammodo pugnare videbantur. Præterea arcu tam lente ac imperite vtebantur, vt (ſicut apud eundem eſt poëtam) neruum protrahentes vſque tantum ad mammam, ſagittam ὀυτιδανὸν id eſt, inutilem ac fruſtra emitterẽt. At nunc ſagittarij in bellum thoracati procedunt, tibialia vſque ad genu induti, ab vno latere pharetra, ab altero enſe adcincti. Sunt & qui haſtam ferant, & paruum ſupra humerum ſcutum, vt ora ceruicemque tueatur. Equitant inſuper peritiſſime, vt vel equo currente obiter hoſtem & perſequendo poſſint & fugiendo ferire. Arcum ipſum longe validiorem vſque in dextram tendunt aurem. Tali igitur apparatu emiſſam ſagittam mirum non eſt fruſtra non iaci, cui neque thorax vllus, neque ſcutum reſiſtere queat. Qui autem hæc minime conſideratione perpendunt, tantum priora collaudant tempora, neque arti aut diligentiæ plus tribuere videntur, quibus profecto fit, vt noſtra illis minime concedant. Sed ad inſtitutam nobis inter Romæos ac Perſas hiſtoriam reuertar. Arcadius Imperator Byzantij, iamiam moriturus, ac de ſucceſſore ſollicitus, Theodoſio filio paruo admodum in cunis exiſtenti cogitabat quemnam curatorem ſociumque adminiſtrationis ſimul & inſti-

Scopus hiſtoriæ.

Fides auctoris.

Dignitas horum temporum hiſtoriæ.

Collatio priorum cum poſterioribus temporibus.

Arma ſæculi Iuſtinianei.

Arcadij mors & teſtamentum.

tutionis optimæ adhiberet, qui & inimicos virtute expelleret, & rem postremo incolumen traderet. Multi enim, vt par est, offerebantur potius tyranni, quàm administratores futuri, quoniam Byzantij iam nullus consanguineus relictus erat. Honorius enim patruus satis idoneus non videbatur, quod res Italiæ turbatæ iam erant, & bellum in Oriente Persarum nihilo minus formidabat, ætatem pueri admodum spernentium. In hac animi angustia Arcadius constitutus, quanquam aliâs natura minime ingeniosus erat, salutare consilium iniuit, quo filium pariter & imperium seruauit, siue de procerum suorum, qui & continuo adsistebant, sententia; seu diuino impulsus spiritu. testamentum condidit, in quo hæredem filium instituit, tutorem vero illius Isdigertem Persarum regem: cui quum plurima mandauit, tum vt Theodosio imperium sua & prudentia pariter, & potentia incolume seruaret. Hoc itaq; modo rebus constitutis, è vita decessit. Isdigertes vbi testamentum ei oblatum legit, si prius indole ac magnitudine animi clarus habebatur, tunc maxime admiratione dignus apparuit. Arcadij enim mandata fidemque in eum minime spernens, pacem quum Romæis toto tempore, tum imperium Theodosio custodijt, ac litteras statim ad Senatum scribens, officium continuo adsumpto negocio sese præstaturum, & hostes, si opus, omnino prohibiturum promisit. Theodosio deinde iam ætate prouecto, Isdigertes moritur: nec mora, Vararanes successor in Romæorum agrum cum exercitu magno irrumpit: vbi nihil agens magnum, rebus infectis se breuiter domum recepit hoc modo. Anatolium Orientis ducem, Theodosius legatum ad Persas misit: qui vbi prope fuit, de equo solus desilijt, pedibus in Vararanem vadens, quem quum ille conspiceret, proximos interrogat, qui nam homo aduersus veniret: quumque illi Romæorum ducem dicerent, stupefactus tanto erga se honore rex statim equum retro vertit, sequente Persarum populo, domique legatum multa humanitate excepit, pacemque ei conditionibus, quales ab ipso postulauerat, dedit; vt neutri arcem de nouo aliquam in confinibus inuicem regionum exædificare liceret. Tempore vero insequente Perozas Persarum rex in contentionem de finibus venit cum Hunnis Euthalitis, quos albos vocant, aduersus quos magno cum exercitu venit. Sunt enim Euthalitæ Hunnicum genus reliquis Hunnis nequaquam vicini, neque ad eos pertinentes, sed Persis propinqui Boream versus, quorum ciuitas Gorga nomine in Persidis confinibus sæpe cum colonis de ipsis finibus pugnat. Nec vt reliqui Hunni Nomades sunt, vitam agentes pastoralem, sed optimam iam pridem incolunt regionem. Hi nunquam in Romæorum terram, nisi cum Persarum exercitu sunt ingressi, solique Hunnorum albi sunt, neque item fœdi adspectu, neque ferarum modo, vt illi, victitantes; sed sub vno degentes principe politicam agunt vitam inter se, & cum vicinis ius fasque colunt, æque ac Romani, & alij omnes. fortunatiores inter eos vsque viginti amicos habent, seu plus si contingat, qui conuiuæ continuo sunt, quibusque communis pecunia simul & potestas est. decedentem ex eis aliquem ad sepulchrum efferri mos est. Contra hos igitur Euthalitas eunti Perozæ, Eusebius ab Imperatore Zenone missus legatus adfuit. Euthalitæ autem, vbi inimicorum exercitum vident, timorem simulantes in fugam vertuntur, cursuque in locum quendam contenderunt, quem prærupti vndique montes cingunt, frequentibus obducti arboribus. Intra montes vero longe procedenti via quædam lata apparet in medio, exitum vero nusquam habet, sed infra ipsum montiū ambitum terminat. Perozas igitur nullum meditans dolum, per inconsiderantiam in hostili ingressus persequitur. Hunni vero pauci admodum antea fugerunt, sed longe plures in locis iniquis absconditi à tergo inimicorum exercitui existentes nondum se manifestare volebant, vt illi longe intra montium

Honorij vecordia.

Isdigertes Theodosio tutor datus

al. Varannes.

Perozas Persarum rex.

Hunni Euthalitæ.

Hunnorum insidiæ.

tium anfractus penetrantes non amplius redire possent. Has itaque insidias Persæ sentiẽtes (nam periculum iam expertis facile deprendere fuit) timore maximo perculsi consilium Perozę clam damnabant, Eusebiumq; legatum, quem supra nominaui, multis obsecrant, regi persuadeat, vt rationem malorum, quæ euenire possent, habendo; securitati potius consulere vellet, quàm temere audendo in re non necessaria periclitari, ac demum si qua sit ad salutem via, cogitare. Hic vero quum in conspectum Perozæ venit, præsens quidem periculum non subito manifestauit: à fabula autem incipiens ait, leonem olim in hircum incidisse. quem quum timentẽ in locum quendam paulo altiorem, vt rapturus in escam, persequeretur; incidit in foueam latam, angustam vndiq; viam habentem, vnde exitus non erat. Hoc itaque ira pastoris commenta est, vt leonem per insidias venaretur. Hæc Perozas audiens timere cœpit, ne Persæ maligna simulatione in persequentes vterentur, nec vlterius processit, ac ipsum præstolando rem in consultatione posuit. Hunni autem iam ex latebris sese manifestantes, aperte exitum, ne illi redire possent, custodiebant. Tunc vero Persæ proculdubio insidias, & in quod incidissent malum, animaduertentes; nullum iam periculo remedium habuere. Euthalitarum autem rex nonnullos è suis ad Perozam misit, qui eius in persequendo temeritatem accusarent, ex qua seque ac omne genus suum magna verecundia prodidisset: salutem postremo pollicerentur, si Perozas se vti dominum adorare voluerit, ac iureiurando patrio adfirmare, Persas non amplius Hunnos bello petituros. Hęc vbi Perozas audiuit, Magos qui secum aderant interrogat, an præcepta essent faciunda. Illi autem responderunt, quod circa iusiurandum præstandum ei liberum esset. In altero vero, sapientia quadam circumuenire inimicum oportere: nam Persis adorare tantum solem esse legem, propterea tempus in hac re obseruãdum, vt mane regem Euthalitarum conueniat, ac ad ortum solis conuersus eum adoret: hoc modo patrio more seruato, facti ignominiam eum vitaturum. Perozas igitur de pace cautione data, inimicum è Magorum iussu adorat: protinusq; cum toto exercitu ex locorum asperitate libenter domum se recepit. Nec multo post tempore promissa irritando acceptam ab eis contumeliam vlcisci statuit. Omnes itaq; ex omni loco Persas ac socios cogens, in Euthalitas mouit, Cabade tantum filio, tunc primum pubescente domi relicto; reliquos, qui XXX fuere, secum ducens. Euthalitę autem eius apparatum sentientes, magnopere mœrebant, simulq; regem suum incusabãt vt Persis rem prodentem. At ille ridens quid inquit, perdidissent, terrámne an arma, vel quid aliud ex omnibus opibus? Hi vero excipientes, nihil aliud responderunt, quàm occasionem, quæ reliqua omnia intra se continet. Quando vero res huc deducta esset, vt inimicis venientibus vltro confestim occurreretur, rogabant. Ille vero in pręsens prohibuit, quod eorum adhuc exitus manifestus non esset, nec propriã egressos esse terram constaret. Quapropter eos in eodem loco pręstolans hęc pręparauit. In campo Euthalitarum, in quem Persas erat suspicio vẽturos, tumulum fossa circundedit altissima lataq; satis, in medio loci eminentis ac præcipitis tantum relinquens, quantum decem caperet equos: arundinibus vero fossam superne terra contectis operuit. Hunnis vero præcepit, postquam inde retro adequitarent, per locum in breui se congregantes numero paulatim ac ociosius irent, obseruantes ne in præceps ruerent. Paginam quoq; in summo pretorij signo suspendit, in qua Perozas iuramentum pręstitit, quod ille contemnens contra Hunnos venit. Igitur donec eum intra suas munitiones contineri vidit, in eodem loco expectauit. Postquam vero eos in vrbem Gorgam in confinibus Persidis venisse ab exploratoribus audiuit, & inde rursus discedentem in Euthalitas ire: ipse cum magna exercitus parte intra mu-

Eusebij prudentia.

Magorum consilium.

Perozas Hunnum adorat.

Stratagema.

nitiones mansit: paucos vero misit exploratum inimicos per campum: quibus forte visis statim retro exploratores fugerant, recordantesq; regis mandatorum, quando fossæ propius fuere, parua per interualla ex successione pedetentim supra eam transierunt, ac reliquo se exercitui cõiunxerunt. Persæ interim insidias minime sentientes, animo magno per campum admodũ accliuem in hostes inuecti in fossam omnes cecidere, non solum primi, sed quot pone secuti sunt ob impetum persequendi, nihil & ipsi fraudis animaduertentes, cum equis & armis corruendo facile illos pondere interfecerunt, ac vnà ipsi perierunt. Inter quos Perozas fuit vnà cum omnibus filijs; qui se morientem sentiens, vnionem candore ac magnitudine conspicuum, qui ex aure ei dextra pendebat, celeriter proiecisse dicitur, ne quis mortalium eum postea ferret. Quod mihi verisimile nequaquam fit, vt ei in tanta perturbatione aliquid simile in mentem venerit: sed in eo casu auriculæ ictu excussum ac deperditum crediderim. Quem Romæus imperator magno studio ex Euthalitis emere quærens minime potuit, quum ipsi magno labore conquisitum nequaquam reperire valuerint. Nonnulli tamen ab eis repertum existimant, sed alium Cabadi filio redditum. Quę autem de hoc vnione Persæ prædicant, operæprecium narrare; cuius forte sermo non vsquequaq; incredibilis videbitur. Dicunt enim, hunc quondam in pectine in mari Persico fuisse, quem non procul à littore aperta concha natantem, in cuius medio vnio erat, pulcherrimum prębuisse spectaculum nulli comparandum ob magnitudinem simul & pulchritudinem, quę canem marinum miræ magnitudinis in eius amorem sollicitauit. Hic dies atque noctes eum sequutus, si quando fames vrgeret, aliquid escarum occurrentium in eodem loco breuiter sibi sumebat, donec eum comprendens desiderium omne videndi expleuit. Quidam vero piscator hoc animaduertens, ac belluam simul & periculum formidans, regi Perozæ rem detulit. Is in eius item desiderium magnopere venit, blanditiaque ac palpatione non modica piscatorem inducere ad eum capiendum quærit. At ille monstrans nullum tantæ rei dignum compensari præmium posse, ait; Mi rex, opes quidem homini optabiles, verum longe optabilior vita, omnium deniq; charissimi liberi, quorum gratia quis omnia forte audebit. Ego quidem & hanc belluam me spero capturum, & vnionis te dominum constituturum: verum à te hinc mihi magna referri præmia ęquum fuerit, vel mortuo (si forte ab hac bellua absumar) filijs meis benigne faciendo paternum fatum compensare: sic & ego defunctus dignum laboris præmium feram, tu vero liberalitatis gloriam, hos, qui pro te periculum adierunt, munerando referes. Hæc dicens piscator, discedens venit in locum, vbi piscis erat, simul & canicula sectatrix, ac supra petram quandam residentem obseruat, quando hæc in cibo sibi obuio occupata existat. tunc dimissis in littore his, qui secum ministerio erant, ipse in piscem inuadens eum extra traxit; quod canicula animaduertens, subito latrauit. Videns autem sagenator concham in littore tractam, ilico sagittauit: vnde paulopost extinctam, suscipientes hi qui in littore relicti huic operi erãt, vnionem ilico exceptum regi cuncta quæ euenerant narrantes tulere. Et hæc quidem Persæ de vnione referunt. Nunc ad ea, quæ mihi supra proposita erant, reuertar. Perozas hoc modo cum vniuerso exercitu extincto, si qui erant reliqui, statim in hostium manus venerunt. Ex illo igitur lex Persis, non amplius in hostilem, etiam si vis vltro irrueret, incurrere. Qui autem milites cum Peroza fines non exiuere, hi regem Cabadem domi solum ac natu minorem relictum, regem sibi elegerunt. Persæque ab Euthalitis annis duobus dominati, eousque videlicet fuere, donec Cabades virtute fretus tributum amplius dare dedignatus est. Post hæc idem violentius Persis imperitando legem tulit, vt omnes fœminæ

Perozæ ac Persarum clades.

De vnione historia.

Cabades Persarum rex.

fœminæ cõmunes essent.Quum multitudo minime probaret,aduersus eum insurgentes,captum in vinculis habuere, Blase Perozæ fratre rege constituto,quando ex Cabade virilis proles nulla relicta est. Persis autem non fas priuatum aliquem regno præficere, nisi forte regium genus admodum exile ac obscurum fuerit.Blases igitur regno accepto,Persarum optimos consilio sibi delegit:quib. in consultatione proposuit,quid de Cabade agendum. *Blases Persarum rex.* Multitudini quidem interficiendus non videbatur.Hic plures vtrinque sententiæ dictæ. Surgens autem quidam ex eis Gusanascades, honore Chanaranges: (hic enim magistratus inter Persas extremos & Euthalitas confines vti prætor putabatur)gladium ostentans,quo Persæ vngues accidere consueuerunt, digitali longitudine, crassitudine vero tertia digiti parte; Hunc, inquit,breuem admodum gladium videtis.hic aptus, inquam, præsens negocium absoluere,quod paulopost ne viginti hominum armatorum milia perficere poterunt.Hoc ideo dixit,manifestans,nisi Cabadem sustulerint, Persis postmodum * idem negocium facere. Nonnulli sanguine regio virum minime necare volentes,in custodia seruandum, quæ Lethe vocabatur, consulebant. ** eundem negocium facturum.* Inter hæc contigit Persas contra alios barbaros non longe ab Armenijs habitantes bellum gerere.Armenij enim conantes in Persas fœderatos beniuolentiæ ac pacis studium ostendere, in horum barbarorum terras incurrere statuerunt.Quod Persæ cognoscentes,improuisi & ipsi ruentes,ferè omnes puberes interfecerunt. Post hæc Blases quosdam è suis fidelibus ad Arsacem Armeniæ regem rogatum mittit,vti sub fide veniret. Quem vbi adfuit,quum humanitate reliquisque officijs est prosequutus, tum loco fratris habuit, iurãtq; demum inter se beniuolos inuicemq; Persas & Armenios in perpetuum socios fore.His actis statim eum domum remisit. Tempore vero non multo post,quidam Arsacem calumniari,vt rebus nouis studentem, cœperunt:quibus Pacurius credens,rursus rogatum mittit,vti veniat,se cum eo de omnibus,quæ agenda,velle cõmunicare. *Pacurius.* At ille statim morem ei gerens, fortissimos Armeniorum,quũ alios,tum Bassitium duxit, qui dux eius in bello pariter & consiliarius fuit,quum & fortitudine & prudentia longe pręstaret.Quos vbi Pacurius vidit,ambos multis obiurgauit,perfidiæq; accusauit, quod iusiurandum irritum fecissent,ac tam cito ad defectionem spectassent. Hi autem negantes persancte iurauerunt, nihil ab eis horum excogitatum. Pacurius autem in custodia multa cum ignominia ab initio tenuit. Deinde consultis Magis,quid in eos faciendum,illi responderunt, de his quæ negarentur,nec manifeste apparerent,sententiam ferri fas nõ videri,modum autem eum docuere,quo Arsaces seipsum sponte accusare cogeretur.Regiæ itaq; aulæ pauimentum terra operire iusserunt,sumpta dimidia ex Armeniorum agro,altera dimidia ex agro Persarum:quod quum rex fecisset,Magi suis artibus in his vtentes ei dicunt,vt deambulationes cum Arsace in hoc spatio faciat, querendo simul pacta violata, sese autem colloquutioni interesse vti testes oportere.Rex igitur statim sic agens Magis præsentibus interrogat, cuius rei gratia hac vteretur perfidia, fœdera irritando, & Persas simulque Armenios maximis obijciendo malis. Arsaces autem donec in loco fuit vbi terra ex Perside iacta est negauit, & iuramentis grauissimis vtens,sese captiuum in fidem obtulit. Postquam vero spatij medium præteriens in suam tellurem venit,audacius ilico sermonem habuit,ac ei & Persis omnib. minitando sese acceptam euindicaturum iniuriam,vbi primum dominus eius efficeretur:atq; hæc iactans & fremens simul deambulabat,donec rursus reuertẽs in Persidis terram,tunc item mutatus verba misera proferre visus est,& iterũ in suam reuertens superbe loqui. Sic deniq; multoties factitando nihil arcanorum cęlauit.Tunc igitur Magi ipsum vt fœdifragũ ac periurum cõdemna-

runt. Ex quo Pacurius Bassicij pellem detractam, vtrem constituit palea plenũ, arboriq; altissimæ suspendit. Arsacem vero quod regij sanguinis cæde se cõmaculare noluerit, custodiæ Lethes tradidit. Tempore vero post quidam Armenius ex Arsacis valde fidelibus, qui cũ eo in Persidem venerat, Persis postmodũ contra barbaras gentes multas vt vir fortissimus spectãte Pacurio egregiã nauauit operam, potissimaq; victoriæ illius causa fuit. Ex quo Pacurius ei muneris optionẽ eorum quæ cuperet dedit. At ille sese tãtum vna die Arsaci ministrare quomodo cuperet velle ait. Quę res quum regẽ vehementer tristitia adficeret, tollere antiquã legem coactum, quæ fuit, vt nullus eundẽ, nisi moriturus ingrederetur, vnde carceri Lethe nomẽ fuit: vt tamẽ verus esset, postulata cõcessit. Ille vero postquã in custodiam ingressus est, Arsacen consalutauit, congressiq; inuicẽ dulci lamentatione præsentem fortunã conquesti fleuere, vixq; iunctis dextris ab inuicẽ diduci valentes, vbi lachrymis exsaturati quieuere, Armenius Arsacen imprimis lauit, deinde in regium habitum restituens, in thoro collocauit. Hic etiam adsistentes ei regie accũbere iussit, veluti prius consueuerat. In hoc itaq; conuiuio multi & varij sermones habiti, qui Arsacen valde delectauere, multaq; alia in medio quæ ad eius faciebant voluptatẽ parata, cõpotatione vsq; in noctẽ protracta, plurimisq; delinimentis habitis, quum iam hora digrediendi esset, Arsacen dixisse ferunt, quemadmodũ dulcissimum omnium diem peregisset: in qua feliciter actum cum eo esset, si vltima foret congressio cum omnium amantissimo viro: nec reliquam se deinde æquo animo calamitatem amplius passurum. Atq; hæc dicentem, Armenius sumpto gladio ex mensa, quem de industria paratum ad hoc habuerat, eum interfecit. Sic igitur Arsacis exitus, vti Armeniorum historia refert, esse contigit. Ego vero vnde sum digressus reuertar. Cabadi sic incluso, vxor necessaria ministrabat, quam carceris præfectus quod esset forma præcellenti tentauit: quod vbi Cabades ab ea didicit, iussit illi morem gerere. Sic itaque ille in eius veniens amorem atq; complexum, optanti facile desiderata concessit, vt videlicet ingressum ad maritum cõtinuo haberet, nemine prohibente, ac quocunq; tempore. Erat inter Persas vir existimatione magna, nomine Seoses, Cabadi valde amicus, qui apud carcerẽ diu immoratus obseruabat, si qua via ad colloquẽdum cum eo daretur, & per vxorem ei significauit, quemadmodum equi simul cum hominibus præparati nõ longe à carcere essent, locum ei manifestans: eandem insuper induxit, vt nocte sequente mutatis cum Cabade vestibus ipsa pro eo in carcere remaneret. Ille vero egrediens vestitu muliebri, custodesq; fallens liberatus est: vbi autẽ illuxit, custodes fœminam virili habitu adspicientes admirati, virum hic etiam latere suspicantur. Pluribus quoque in hac opinione diebus erãt, donec ille procul emẽso itinere apparuit. At postquam in lucem muliebres insidiæ venerunt, quod nam pœnæ genus in eam statuerint non habeo dicere, quũ Persæ minime inter se facta communicent. Cabades interim clam omnibus cum Seose ad Hunnos Euthalitas peruenit, vbi regis filia in matrimonium ducta, exercitum eorum in Persas ingentem duxit. Cui hostes quum resistere sese impares esse animaduerterent, protinus in fugam se verterunt. Postquam vero Cabades in loco fuit, vbi Gusanascades imperabat, versus ad quosdam è suis fidelibus ait, quemadmodum illum virum Chanarangen cõstitueret, qui ea die Persarum primus in conspectum veniens ei ministrare vellet: dicentem vero statim sermonis pœnituit, quoniam lege admonebatur, quæ Persas prohibebat in alienos imperia ferre, sed quibus honor cuilibet secundum genus conueniat. Timuit itaque, ne quis obuiam fieret Chanarangi propinquus non existens, ac propterea legem soluere, vt verus fieret, cogeretur. Hæc igitur meditanti contigit fortuitu vt neque legem

Amicus Arsacem in carcere occidit

Cabades euadit e carcere.

Cabades ad Hunnos profugit.

soluendo

ſoluendo dicta ſeruaret. Euenit autē vt primus Adergudunibades homo iuuenis, propinquus Guſanaſcadi, ac bello aptiſſimus occurreret, qui Cabadē regem protinus adorauit, ſeſe vti ſeruum cuiuis vſui offerens. Cabades itaq; in regiā nullo labore perueniens, Blaſen omnibus circa præſidijs deſtitutum oſtendens, exercuit modo quo Perſæ viros improbos exercere ſolent, oleo videlicet feruente ſupra oculos apertos infuſo, ſeu cuſpide aliqua ferrea per vim extrahente, reliquo tempore in cuſtodia habuit quum regnaſſet annis duobus. Guſanaſcadem vero interficiens, loco ipſius Adergudunibadem Chanarangem, Seoſem vero Adraſtadaram Selanem cōſtituit, qui magiſtratus exercitibus & ducibus omnibus pręeſt, quemue primus Seoſes inter Perſas ac vltimus obtinuit, quum neque prius neque poſtea aliquis fuerit. Cabades ergo regnum tuto cuſtodijt, & prudenter adminiſtrauit, quum nulli & ingenio, & in agendis experientia inferior eſſet. Paulo autem poſt quum idem pecuniam Euthalitarum regi deberet, quam exoluere nequaquam poſſet, ab Anaſtaſio Romæorum Imperatore mutuo petijt. Quod ille quum in conſultatione amicorum poſuiſſet, eis minime viſum. inutile quippe dictitantibus proprijs pecunijs firmiorem inimicis in Euthalitas amicitiam reddere, eosq; magis expedire inter ſe bello peti & viribus abſumi. Quas ob res Cabades indignatus, nulla alia de cauſa in Romæos exercitum mouere ſtatuit, ac ipſe primus nuncius in Armeniorum agrum irrupit: vnde multam populabundus prædā ducens ad vrbem Amidam Meſopotamię venit. hanc hyemis tempore obſidione cinxit. Amideni autē vt in pace agentes ſine militibus ac omnibus imparati, quanquam hoſtibus occurrere non auderent, qua tamen potuerunt via præter opinionem aliquandiu reſtitere. Hic operæ precium de Iacobo narrare. Is inter Syros vir admodum iuſtus, & qui in rebus diuinis diligenter exercebatur, in vico ab Amida vnius diei iter diſtante, iampridem ſeſe intruſerat, vt affatim quę ſunt ad pietatem meditari poſſit. Hic ei addicti homines in breui ſpacio cancellis inter ſe raris, vt videri ab adeuntibus ac paſſim conſuli poſſet, ipſum incluſerunt, vbi neque æſtus neq; frigora curans, tantum ex ſeminibus quibuſdam victitabat, non cottidie, ſed interuallo dierum multorum ſumptis. Hunc igitur Perſæ quidam excurrendo ad ea loca ſagittis petere tentantes, diuino portento manus arcusque immobiles ſunt viſi conſiſtere. Hac fama in caſtra Perſarum perlata, Cabades ire viſum ſtatuit: quo animaduerſo, horrore ſimul cum Perſis qui aderant captus barbarorum noxam deprecari cœpit. Ille autem tantum verbo malum hoc pepulit. Ex quo homines illi liberati, ac in priſtinum reſtituti fuere ſtatum. Tunc Cabades pro meritis ei quod vellet optionem dedit, putans eum magnas opes petiturum: tantum ab eo poſtulauit, vt homines qui in hoc bello ad eum viſendum ſeceſſerent ſaluos eſſe vellet, quod Cabades facile conceſſit, inſuper ſyngrapham pignoris loco ac tutelæ dedit. Hoc itaque rumore peruagato, plurimi ad eum confugientes incolumes ſeruabantur: & hęc ſic quidem ſe habuere. Cabades autem in obſidione perſeuerans, omnibus machinis admotis mœnia cōquatiebat. Amideni trabibus quibuſdam oppoſitis, impetum frangebant. Ille vero vbi murum inexpugnabilem eſſe ſenſit, fruſtra ſe operam conſumere vidit, ita ab initio adfabre conditus fuit. Ex vna tantum vrbis parte quæ facilius expugnari poterat, tumulum quendam arte contra mœnia excitauit ea longe ſuperantem. Oppidani vero ſubter mœnia cuniculum vſque ad eum fecerunt, indeque clam terram extrahentes, vacuum intus ex magna parte tumulum reliquerunt, extrinſecus autem forma nihil propterea immutata. Perſæ igitur hunc multi ſecure ad verticem vſq; aſcendentes, inde mœnia oppugnabant: at quum turba militum curſu certatim conſequeretur, tumulo protinus ruente omnes perire.

Cabades regnū recuperat.

Occaſio belli contra Romanos.

Amidæ obſeſſio.

Iacobi Syri miraculum.

Amidæ oppugnatio.

Strategema Amidenorum.

Cabades igitur casu tali perterritus, obsidionē relinquere statuit, exercituīque discessum in diem posteram edixit. Oppidani itaque tanto metu soluti, procul iam à periculo multis barbaros probris ac risu è mœnib. incesserunt: quin meretrices quædam magno dedecore sublata veste pudenda Cabadi prope adstanti in contumeliam ostenderunt. Quod Magi animaduertentes, regem ad reuocandum exercitum adhortati sunt: eo namque adspectu admoniti prædixere, vt breui tempore Amideni arcana omnia Cabadi essent patefacturi, quamobrem castra rursus firmata. Paucis post diebus quidam Persa Hipponomi, id est equorum pastoris antiqui tugurij ingressum ad mœnia conspexit, quod tantum breui tegmine opertum fuerat. Nocte itaque solus huc veniens, ingressu tentato intra muros penetrat. Vbi dies apparuit, rem omnem Cabadi nunciat, qui nocte insequenti cum paucis adhibitis scalis venit, cui secunda quædam contigit fortuna, hoc modo. Turrem prope Hipponomum Christianorum sapientissimi forte custodiebant, quos monachos vocant. Hi festum quoddam annuum eo die celebrauere, nocte autem sequente veluti fessi ob peractam celebritatem, magis autem in crapulā constituti liberioris potationis, alto dulciq; somno dormierunt, ex quo minime ea quæ euenerunt ex hoste sentire potuerunt. Persæ igitur per Hipponomū intra mœnia ingressi, in turrim ascenderunt, ac dormientes monachos offendentes omneis interfecerunt. Quod vbi Cabades nouit, scalas e uestigio muro prope hanc turrim admouit: iamque dies aderat, ac hi qui proximi turri custodes erant, malum hoc animaduertentes clamauere. Hi facta vtrinque pugna, iam Amideni superiores apparebant, multis interfectis, plurimis etiam è scalis deiectis, iamque procul à periculo videbantur, nisi Cabades ipse acinace stricto ad scalas adcurrisset. hic Persis eum intentans illos descendere non permisit, pœna mortis proposita reuerti audentibus: quapropter multitudine ingenti irruente, superiores facti, ciuitatem facile ceperunt die ab obsidione octogesima. Amidenorum cædes plurima facta, donec Cabadi in vrbem adequitanti, quidam è ciuibus & senex & sacerdos occurrens ait, O quàm regium captos interficere. Gabades autem iratus respondit, Cur mihi bello resistere audetis? Hic statim excipiens, Quoniam, inquit, deus non nostra voluntate, sed tua virtute Amidam tibi tradere voluit. Quo sermone Cabades lætatus cædi modum statuit: sed tantum gaza Persis direpta reliquos in captiuorum numero haberi iussit. Pauloque post multo hæc præsidio è suis reliquit cum Glone præfecto viro Persa, simulq; paucos admodum & miseros Amidenos, qui Persis ministrarent. Ipse vero cum reliquo exercitu ac captiuis domum se recepit, in quos humanitate rege digna est vsus: nam breui post tempore omneis missos fecit, ex quo illi vnà domum abiere, quando videlicet Anastasius princeps Romæorum operam in eosdem virtute dignam ostendit, septem annis à vectigali consueto vrbem liberando, ipsos insuper & publice & priuatim multis donis munerando, ex quo præteritorum malorum obliuione facile sunt capti: sed hæc tempore pòst contigerunt. Nam tunc Anastasius vbi accepit Amidam obsideri, idoneum ilico misit exercitum, cui duces erant omnino quatuor, Areobindus Olybrij socer, qui pauloante in Occidente imperauerat, tunc Orientis prætor erat. Et Celer ordinum in palatio præfectus, quem magistrum Romæi vocant. Reliqui duo Patritius Phryx, & Hypatius Imperatoris fratris filius, qui ambo Byzantij militum præfecti fuere. His additi erant Iustinus, qui post Anastasium imperauit, & Patriciolus cum Vitaliano filio, qui arma contra Anastasium sumens, paulopost tyrannidem corripuit, & Pharesmanas Colchus genere in rebus bellicis præstans, & Gogidasclus & Meslas Gothi homines ex his, qui Theodericum è Thracia in Italiam venientem non sunt sequuti, ambo

Magorum præsagium.

Occasio capta Amidæ.

Monachorū crapula perdit Amidam.

Cabades captis mitior fit.

Anastasij benignitas in Amidenos.

Duces cōtra Persas missi.

ambo & sanguine generosi,& bello aptissimi. Deinde nōnulli fortes viri sunt secuti,quo facile exercitu nullus pręstantior nec prius nec postea cōtra Persas à Romæis exijt. Hi quidem omnes non in eodem loco congregati,neque vna tantum expeditione ibant:sed quilibet cum suis militibus, quibus præerat,cōtra hostes tendebat. Dispensator vniuersi exercitus Appion Aegyptius missus est,vir inter patritios illustris,& in rebus agendis solertissimus, deniq; ab Imperatore consilio adhibitus. Huic igitur sumptuum erogandorum potestatem quæ ei videretur dedit. Hic itaq; exercitus quum ociosius procederet, & tardius conueniret, barbaros in Romæorum finibus non inuenit: quoniam Persæ post victoriam excurrentes,ac populabundi in patriam cum omni præda reuerterunt. E nostris vero ducibus nullus ad expugnationem eorum,qui Amidam tenebant,ire tunc primum, quum multa prius necessaria forent expectanda, sed tantum in hostium regionem irruptionem facere in animo habebant;nec simul,sed separatim inter se,vt supra narraui, procedebant. Hæc vbi Cabades didicit(nam prope aderat)in fines Romęorum celeriter veniēs fit obuiam. Nondum enim Romęi Cabadem cum exercitu,sed parte ipsius tantum contrà proficisci putauere. Qui itaq; cum Areobindo erant, apud oppidum Arzaniorum duorum iter dierum à * Constantinopoli distans,castra posuere. Qui autem cum Patritio & Hypatio, apud oppidum Siphrim,quod ab Amida stadijs non minus cl. abest. Celer enim nōdum huc venerat. Areobindus autem postquam Cabadem cum toto exercitu ei occurrere audiuit,castris cum omnibus sequentibus relictis fugam adripiens,Cōstantianam cursu peruenit. Paulo deinde post superuenientes hostes, castra opibus vacua sustulere. Inde e uestigio ad alium Romæorum exercitum properant. Qui autem cum Patritio & Hypatio erant,in dccc. Euthalitas inciderunt,Persarum exercitum præcedentes,quos omneis interfecerunt,nihil de Cabade & Persarum exercitu audientes, ac veluti iam victores securi arma deponentes,prandio se adcinxerūt,quum hora diei eò protracta appeteret. In hoc loco riuus quidam fluebat, vbi carnes assandas, quidam autem æstu fessi se lauare cœperunt:cuius rei gratia aqua riui turbata, vlterius procedēs apparebat. Cabades autem vbi ea quæ Euthalitis acciderant didicit, statim contra hostes est profectus, ac postquam turbatam vidit aquam, euentum præsagiens imparatos fore hostes,celeriter in eos adequitare iussit: quib. vix sentientibus & inermibus existentibus,repente irruit. Romæi vt qui venientes minime animaduerterent,viribus deficientes quò quisq; potuit fugiunt: qui partim deprensi interfecti,partim in montem vicinum ascendentes,inde cum terrore ac clamore multo præcipites acti fuere:ex quo nullum superstitem fuisse dicunt. Patritius autem & Hypatius iam inde ab initio irruptionis fugam adripuerunt. Post hæc Cabades Hunnis hostibus in eius terram inuadentibus domum reuerti coactus est.bellumq; longum contra gentem hanc in parte Septentrionalis regionis gessit. Interea vero alius Romæorum venit exercitus,qui nihil sane dignum laude gessit,quum nullus ei præesset imperator, sed æquales ferè omnes duces inter se pugnantes sententijs discrepabant.quapropter agere nihil in eodem valuere. Celer autem cum comitibus Nymphium fluuium transmittens,excursionem quandam in Arzanem fecit. Est autem hic fluuius prope Martyropolim,ab Amida vero octoginta procul stadijs,qui prędantes circum vicina loca,paulopost reuerterunt:nam breuis admodum excursus fuit. Post hæc Areobindus Byzantium ab Imperatore reuocatus redijt. Reliqui Amidam hyemis tempore profecti obsederunt, ac vi expugnare, quanquam plurimum conantes non valuere: fame autem id adsequi debuerant, quum omnibus oppidani necessarijs destituti nescientibus Romæis essent: nam milites iam obsidione hyemis tempore fessi, in-

Ducum Rom. negligentia.

* *Constantiana.*

Romani Amidā obsident, & recipiunt.

ſuper Perſarum exercitum aduerſus iamiam venire auxilio ſuſpicantes, quocunque modo inde ſe liberare contenderunt. Perſæ vero non habentes quomodo in rebus difficilibus ſufficerent, præſentem penuriam quoad potuere cælauerunt, ſpeciem tamen copiæ hoſtibus præſeferentes. Super his igitur ſermones feruntur, quòd Perſæ libras auri mille per Glonis Amidæ præfecti filium accipientes Romæis Amidam dedere. Illi libenter voti compotes effecti ſunt. Glones enim iam deceſſerat hoc modo. Non procul

Glonis interitus. ab Amida ciuitate exiſtentibus Romæis, ruſticus quidam, vt conſueuerat, in vrbem clam ingreſſus, aues, panes, fructus, multaque huiuſcemodi huic Gloni pecuniæ commutatione tribuens, in Patritij conſpectum venit, ac Glonem cum Perſis ſe traditurum recepit, ſi qua ex eo ſpes muneris eſſet. Patritius omnia pollicitus hominem remiſit. Hic igitur veſte lacerata & ſimilis ploranti in vrbem ingreſſus ante Glonem conſtitit, Plurima tibi bona, inquit, mi domine ex agro adferebam, in vicinos milites incidens (nam palantes per agros excurrunt) plagis intolerandis ſum ab eis petitus. Inſuper his quæ ferebam omnibus ſpoliatus, vti prædones ſolent, quos ex antiqua lege & Perſæ timent, & ruſtici vim ex eis patiuntur. Verum tibi & nobis ac Perſis vnà poteris facile ſubuenire, ſi hinc in ciuitatis ſuburbana venabundus ibis, prædam non ignobilem conſequeris. quini enim & quaterni ſimul nefandi homines circumeuntes omnia turbant. His dictis Glones perſuaſus hominem interrogat, quot opus Perſis ad hanc rem? Hic quinquaginta, inquit, ſatis videntur: non enim plures illos quam quinos incedere: ſi autem horum duplos miſeris, res longe tutiſſima. Glones igitur equites ducentos eligens homini ducendos dedit. At is longe melius ait putare exploratum prius mittere, vt ſi quos etiam in agris eiſdem circumeuntes Romæos viderint nuncient, ſic itaque tutius erit Perſis exituris. Probe igitur loqui viſus à Glone ipſemet exploratum mittitur. Is ſtatim ad Patritium ducem intendens omnia retulit, qui equites haſtatos duos & milites mille cum ipſo miſit, quos circa vicum Thaliſamum ſtadijs xl. ab Amida diſtantem, in ſaltibus & locis ſylueſtribus abſcondit, ac in inſidijs manere iuſſit: deinde in vrbem curſu reuertit, Glonique nunciat venationem iam paratam eſſe, quapropter cum ducentis ſibi traditis exiens ad inſidias tendat inimicorum. Poſtquam vero locum tranſiuere, vbi Romæi collocati erant, ex inſidijs eos excitat, iam hoſtibus prædæ oblatis. Perſæ vbi ſe perditos conſpiciunt, re noua perterrefacti ob rem improuiſam multa cum anxietate fuere: quibus neq; retro reuerti facultas erat, à tergo exiſtentibus inimicis, neq; aliò fugere in hoſtili poterant, ſpem vnam ſalutis nullam ſperare ſalutem duxere. Itaq; in prælium contra petentes eos deſcendentes, facile numero viribusq; inferiores ſuperati, ad vnum omnes ſimul cum Glone perierunt: quod eius filius reſciens, dolore ſimul & ira furiatus, quoniam patrem vlciſci non valebat, Symeonis ſancti viri templum incendit, vbi Glones interfectus fuit, quum nullum aliud ædificium neq; Glones ipſe, neq; Cabades, neq; Perſarum aliquis ſiue intra, ſiue extra Amidam euertere aliquo modo tẽtauerint. Ego vero vnde ſum digreſſus reuertar. Hoc modo Romęi Amidam precio receperũt duobus poſt annis quam ab inimicis eſt capta. Poſtremo Perſæ bello cum Hunnis diu perſeuerante, ſeptem annorum inducias cum Romæis fecere Celere & Aſpendio autoribus, ac domum vtriq; reuertentes quieuere. Sic igitur vti ſupra narratur, Romęorum ac Perſarum bellum initium habens

Tauri mõtis deſcriptio. in hoc deſijt. Nunc vero ea quę circa Caſpias portas contigerunt referã. Taurus Cilicum mons primo quidem Cappadocas & Armenios circuit, terram quoq; Perſameniorum vocatorum, inſuper Albanos, Iberos, & quaſcunq; alias gentes ſuo nomine vocatas, Perſis alioquin ſubiectas, circa habitantes.

Extenditur

Extenditur enim in regiones multas, procedenti quoque montis huius & latitudo & altitudo in immensum protrahitur. Ascendenti quoque Iberorum montes semita quædam in angustia multa stadijs supra quinquaginta producitur, ea siquidem via in abrupto quodam ac penitus inuio desinit loco: exitus autem nusquam apparet, præterquam porta quadam à natura inuenta, quæ Caspia antiquitus dicitur. Hinc campi sunt equis apti pascendis, & aquis multis absque arte referti, alioquin supini, vbi Hunnorum gentes fere omnes habitant vsque in paludem Mœotidem pertinentes. Hi enim si quando per portam supra nominatam in Persarum seu Romæorum regiones exeunt, pernicibus eunt equis, nulla vtentes circuitione itineris, etiam si in prærupta inciderint loca, præterquam quinquaginta illa stadia quæ ad montes Iberos pertinent. Per alios autem quosdam exitus euntes multo labore veniunt, neq; eisdem vtētes equis: periodos enim ipsos circuire multos necesse est, vt has portas præruptas ac præcipites euitent. Quod Alexander Macedo animaduertens, muniminis ac breuitatis gratia dicitur eas ædificasse, præsidio ibidem relicto, quod postea quum alij plures, tum Aribazutes habuere. is genere Hunnus Romæis & Anastasio principi amicus fuit, qui postquam in senectutem vltimam peruenit, iamiam moriturus Anastasio per legatos se præsidio portisque cessurum promisit, si pecuniam tribuat. Ille vero, vt qui nihil inconsulto aut temere faceret, cogitans quòd milites in ea loca mittere, vt deserta rebus omnibus, minimeque subditis Romæorum vicina nequaquam commode poterat, gratiam quidem homini ob eius beniuolentiam se dixit habere, rem vero hanc se nulla ratione curare. Aribazutes non multo post ex eo morbo decessit, portas deinde Cabades eiectis per vim illius filijs possedit. Anastasius autem postquam inducias cum Cabade fecit, ciuitatem Anastasiam, vbi erat Dara in Mesopotamia, longe inexpugnabilem atque pulcherrimam de suo nomine construxit, à Nisibi quoque vrbe stadijs nonaginta octo distantem, in Romæorum Persarúmque confinibus constitutam. Persæ id ædificium impedire maxime cupientes nequiuere, Hunnorum bello occupati. Postquam vero id Cabades dissoluit, misit ad Romæos questum ciuitatem in suis prope confinibus ædificatam esse, aperte negans hoc ab initio inter fœderum conditiones comprensum: Anastasius vero partim amicitia, donis etiam plurimis rem protrahendo, causam belli abscindere quæsiuit. Idem quoque aliam huic vicinam ciuitatem in Armenijs ac Persameniæ finibus ædificauit: quæ vicus olim erat, ac vsque Theodosij tempore de suo nomine Theodosia est appellata, verum mœnibus ab Anastasio postea instaurata, vtrumque sane ædificium in regione Romæorum, ac Persis maxime ob vicinitatem infestum. Anastasio deinde paulopost decedenti, Iustinus successit, posthabitis illius propinquis, quanquam multis & inlustribus. Tunc Cabadem cura subijt, ne Persæ res nouas in eius domum molirentur, quamprimum ipse decessisset, quoniam non sine controuersia in aliquem filiorum regnum traducturus erat. Ex his Cabadem natu maiorem ætatis gratia lex vocabat. Cui simul & naturæ, patris voluntas aduersabatur, quod ei minime placeret. Bazes autem, qui secundus erat, altero captus oculo longe prohibebatur. Nam monophthalmum vel alium corporis defectum patientem, non fas Persis regem constituere. Cosroem autem ex Abeuedo sorore filium magnopere pater amabat. Videns autem Persas omneis Zami fortitudinem admirantes (erat in bello aptissimus, cæterasque virtutes maxime colens) veritus est ne in Cosroem insurgentes res indignas in eius domum perpetrarent. Visum igitur optimum & bellum & belli causas cum Romæis dissoluere, vt Cosroes filius adoptiuus Iustino Imperatori fieret, sic denique

Porta Caspia.

Anastasius imp. portas Caspias repudiat.

Anastasia, quondam Dara.

Theodosia.

Cabadis de successore sollicitudo.

regnum seruari posse. Duos itaque legatos cum literis ad eum Byzantium misit, in quibus hæc scripta erant; Quanquam iniusta à Romæis patimur, vt ipse scire potes, ego nihilominus querelas omneis dimittere statui, illud animaduertens, quod hi maxime hominum vincunt, qui fas colendo sponte cedentes vincuntur. Gratiam tamen hanc abs te magnopere contendo, quę nosipsos subditosq; nostros in vnam consanguinitatem sit deuinctura, deniq; beniuolentiam pacemq;, tum bonorum omnium copiam sit apta introducere. Hęc autē fuerit, si Cosroem meum mihi successurum in tuum adoptaueris filium. Hæc vbi Iustinus legit, vnà cum Iustiniano sororis filio, qui eius hæres esse sperabatur, vehementer est animo lætatus, celeriterq; hanc adoptionem in literis ponere, vt est mos Romæorum curabat; nisi Proclus prohibuisset, qui tunc Imperatoris paredrus erat, magistratum Coæstoris appellati gerens, vir imprimis iustus, & procul ab omni auaricia. Ideo neque aliquam legem facile gratiæ causa conscripsit. Is itaque tunc contra sentiens ait; Res nouas aggredi nunquam facile consueui, quum maxime timeam, in his aliquod plerunque periculum aut insidias versari, vt huic facto contingit. Non enim aliud existimo in præsenti consilio nobis esse, quàm vt res Romæorum Persis honesta ratione tradamus. Illi autem non tacite, nec operimento aliquo, sed aperte fatendo consilium, impudenter imperium nobis adimere quęrunt, sub aperta deceptione vtilitatem obijcientes, re autem vera ineptam curiositatem ostendentes. Quapropter decet vos ambos hanc barbarorum petitionem omnibus viribus abijcere. Te inquam imprimis Iustine, ne Romæorum sis vltimus Imperator, te deinde dux Iustiniane, ne tibijpsi ad imperij successionem sis impedimento. Alia quædam sophismata honesta interdum specie inuoluta forte interpretatione apud nonnullos indigent. Hæc vero ab exordio statim legatio ad imperatorem Romæorum, hunc Cosroem, quicumque sit, in hæreditatem adoptare vult. Sic enim mihi de his disserere videtur. Natura res paternæ filijs debentur, leges autem diuersæ hominibus inter se pugnant. Hic vero & apud Romęos & apud barbaros tantum conueniunt, vt filij bonorum patris successores existant. Ex quo prima vobis tantum eligentes, reliqua omnia concedere oportebit. Et hæc quidem Proclus. Imperator vero ac Iustinianus ex eius consilio fecerunt. Inter hæc Cabades alias rursus literas simulque viros ad eum dignos misit oratum, vt pacem cum eo constituat, ac in literis modum ostendat, quo filij adoptio si vellet facienda sit. Proclus autem tunc magis regis astutiam calumniari cœpit, adfirmans curæ illi omnino esse, vt Romæorum potentiam rebus suis tuto adiungat. quamobrem sententiam dixit, Pacem quidem, quam peteret, concedendam sibi videri, eiusque rei gratia legatos ad eum primarios viros mitti, quos monere oporteat, vt interroganti forte Cabadi de adoptione aperte respondeant, vt barbaro decet, quod barbari non literis filios, sed armorū instrumento facere soleant. Iustinus itaq; legatos remisit, promittens breuiter post eos se suos missurum, qui res pacis cum Cabade transigant. in hanc etiam sententiam illi rescripsit. Mittuntur igitur Hypatius Anastasij Imperatoris sororis filius, & Patritius pretor Orientis, ac Rufinus Syluani filius, inter patritios vir insignis, & Cadabi vsque ex maioribus notus. Persarum autem legati Seoses Adrastadaras, genere Persa, vir grauissimus, ac potentia & magistratu Salanes, ac Mebodes magistri munus obtinens, qui omnes in locum vnum conuenientes, Persarum Romæorumq; agros disterminantem, ac inter se congredientes, constituere quemadmodum ea, quæ dissentiebant conciliarent, & quæ ad pacem attinebant constituerent. Venit autem Cosroes ad flumen Tigrim, qui à Nisibi duorum iter dierum abest, vt postquam de pace conuenissent, ipse Byzantium mitteretur.

Cabadis ad Iustinum litteræ.

Quæstorem Latini vocant.

Procli oratio.

Legati ad pacem constituendam missi.

retur. Plures igitur & alij sermones inuicem super his quæ dissentiebant habuere. Inter hæc Seoses dictitabat Lazorum regionem vi nunc à Romæis ereptam Persarum antiquitùs possessionis fuisse, quod Romæi graue id putantes omnino negauere. Quod ad adoptionem vero dixerunt, hanc Cosroi fieri oportere, vti barbaro conueniret. Quapropter Persis se sugillatos esse animaduertentibus, vtrique soluto sermone se domum receperunt. Cosroes quoque sine effectu ad patrem abiens, mœstus ex his quæ contigerant, Romæos vehementer optabat pro contumelia recepta punire. Post hæc Mebodes Seosem apud Cabadem calumniatur, quòd sermo, quem non iussus de Lazorum terra restituenda habuit, causa fuerit excludendi pacem: tum quòd cum Hypatio suo Imperatori parum beniuolo rem primum communicando, & pacem & Cosrois adoptionem ad effectum perduci non permisisset. Hæc & alia nonnulla insimulando Seosem ad iudicium vocarunt. Persarum igitur concilium inuidia magis, quàm lege permotum, eius & honoribus simul & moribus offendebatur. Erat enim Seoses à pecunia donisque admodum abstinentissimus, tum æqui seruantissimus, vitio tantum iactantiæ obnoxius, quod Persarum maxime principibus peculiare fuit. In ipso autem præter omnes hanc magnopere vigere arbitrabantur. Itaque accusatores mihi iam dicta inferebant, tum quòd à Persarum religione ac ceremonijs auersus erat, vana colendo numina. Ex quo vxorem pauloante defunctam contra patrium ritum hoc prohibentem humauit. quamobrem eum capitis pœna damnauerunt. Cabades igitur mœsto similis ex Seosis amici casu, adloqui tamen eum nullatenus voluit, non ob iram in eum aliquam, sed Persarum legem sermone dissoluere noluit, quamuis & vitam & regnum homini debuerit. Ex alia parte Rufinus Hypatium apud Imperatorem insimulauit, ex quo de magistratu deiectus, Imperator quosdam è suis studiosis vehementer increpans, quod nihil in hac accusatione sanum repperisset, nihil vlterius sæuit. Cabades autem quamuis maxime in fines Romæorum excurrere optaret, nullo modo potuit, casu quem iam referam huiusce modi superueniente. Iberi qui Asiam incolunt, prope Caspias habitant portas ad Boream pertinentes. Ipsisque sinistrorsus terra Lazorum, dextrorsus autem ad Orientem Persarum gentes sunt. Is igitur populus & Christianus est, dogmaque fidei diligenter præter omneis, quos sciamus, obseruant; subditi regi Persarum sunt. Hos Cabades ad fidem deferendam compellere conatus, regi eorum Gurgeni cum alia mandauit ex suorum fieri consuetudine, tum vt mortuos terræ minime conderent, sed auibus canibusque Persarum more proijcerent. Quapropter Gurgenes ad Iustinum Imperatorem confugit, eius implorando fidem, ne Iberos à Persis Romæi iri perditum sinat. Ille vero alacriter re suscepta, Probum Anastasij principis sororis filium virum patritium ad Bosphorum misit, vt Hunnorum exercitum ad præstanda auxilia Iberis induceret. Est enim Bosphorus ciuitas maritima sinistrosus Euxinum pontum nauiganti. Hinc Chersonnesus iter dierum viginti distans, in quorum medio Hunni cuncta possident, Bosphoritæ autem iamdudum liberi incolunt, ac Iustino nuper sese permisere. Postquam vero Probus inde sine effectu discessit, Petrum ducem cum Hunnis quibusdam ad Lazorum regem misit, Gurgeni cum omnibus viribus auxilia ferentem. Interea Cabades magnum exercitum contra Gurgenem & Iberos mittit, cum duce viro Persa, qui magistratum Varizis obtinebat celebri fama. At Gurgenes quod inferior viribus impetum Persarum non ferre videretur, nec satis ei auxilia essent, cum Iberorum primarijs omnibns in Lazorum fines confugit, vxorem, filios, fratresque secum ducens, quorum Peranius natu maior erat. ibi inter locorum

Seoses in ius vocatur & occiditur.

Bellum propter Iberos gestum.

Gurgenes ad Lazos fugit.

prærupta ac inadcessa inimicos munitus expectabat: at Persæ insequuti, ac iniquitate locorum prohibiti, nihil penitus dignum gessere. Deinde Iberi, simul & Petrus redire iussus Byzantium venerunt. Imperator autem in futurum Lazis suam regionem custodire nolentibus præsidium cum duce misit. Sunt autem inter eos arces duæ potissimæ statim ex Iberiæ finibus exeunti, quarum custodiæ ipsi ab initio præerant coloni, quanquam in magna sunt victus angustia, quod neque vinum neque boni aliquid hic, neque nascitur, neque aliunde importatur, ob locorum asperitatem, Elymorum tantum quorundam conuersationem habent. In has igitur arces Imperator Romæos milites misit, quibus Lazi ab initio vix necessaria ministrabant, postremo penitus negauerunt: ex quo Romæi eas deseruerunt, quas Persæ deinde nullo negocio receperunt. Et hæc quidem in Lazis sic gesta sunt. Romæi autem Sitta & Belisario ducibus in Persameniam Persis subditam incurrentes, regionem omnem populati sunt, Armenijsque multis captis domum reuerterunt. Hi namque viri admodum iuuenes tunc primum pubescentes, Iustiniani ducis, qui postea imperio successit, equites fuere. Altera item à Romæis irruptione in Armeniam facta, Narses & Aratius ex improuiso occurrentes ad manus venere: qui non multo post ad Romæos confugerunt, & cum Belisario in Italia militauere, ac cum Sittæ & Belisarij exercitu coniuncti egregiam operam nauarunt. Alius item Romæorum exercitus, cui Libellarius Thrax præerat, in vrbem Nisibim irruptionem fecit; qui fugiens, quanquam nullo persequente, recta à se domum recepit. Quamobrem Libellario de magistratu deiecto, Belisarius apud Daram exercitui præficitur, cui Procopius huius autor historiæ, consiliarius est additus. Nec multo post Iustinus decedens Iustinianum sororis filium Imperatorem constituit. Is ante omnia Belisario præcepit, vt arcem communiret apud Minduum, qui locus in finibus Persarum est sinistrorsus euntibus Nisibim. Ille vero omni studio ac diligentia mandata exequens, turrim inexpugnabilem multis adhibitis fabris constituit. Persæ vero ædificium vlterius prosequi interdixere, non solum verbis, sed re ædificantibus minitantes, breuiter se operam daturos ne cœpta prosequantur. Hæc vbi imperator audiuit (neque enim Belisarius suis copijs Persas inde amouere potuit) eò Cuzen & Buzen, qui apud Libanum exercitibus præerant, cum exercitu ire iussit. Hi enim fratres è Thracia venerunt, ambo iuuenes, nec imbelles quum inimicis congrederentur. Vtrinque igitur hostes armati circa ædificium consistentes, hi prohibentes, illi vi ædificantes, ad manus venerunt: Romæi superati plures cecidere, partim etiam capti, inter quos Cuzes fuit, quos omneis Persæ vinctos domum ducentes, in speluncas toto æuo coniecerunt, ædificium nullo custodiente solo æquauerunt. Deinde Iustinianus Belisarium ducem in Oriente constituens vlterius cum exercitu progredi iussit. Is igitur delectu plurimorum habito Daram peruenit, cui est additus Hermogenes dux alius ab Imperatore missus. Is enim dignitate magister erat, ac Vitaliano duci paredrus, quando Anastasio principi inimicus fuit. Insuper Rufinus legatus è Constantinopoli venit, iussus Hierapoli apud Euphratem se continere; donec quid agendum certior ab Imperatore fieret. Sermones multi vtrinque de pace ferebantur, quum subito quidam Belisario & Hermogeni nunciant, vt iam parati hostes ad inuadendam Romæorum regionem ac Daras euersuri omni conatu putarentur. Illi hæc audientes, ad prælium hoc modo se adcinxerunt. Non procul à porta, quæ ante Nisibim vrbem consistit, quantum iactus est lapidis, fossam constituerunt plures habentem exitus, nec ea in rectum deducta, sed hoc modo. Circa medium breuis quædam erat rectitudo, vtrinque vero cornua recta duo, in quorum finibus rursus fossæ item duæ

Variæ contra Persas expeditiones.

Iustinianus fit imp.

Belisarij contra Persas res gestæ.

duæ rectæ perductæ. Persæ igitur non multo post cum magno exercitu superuenere, apudque Ammodium locum, à Dara stadijs xx. distantem castrametati sunt, quibus duces quum alij tum Pityazes & Baresmanas altero captus oculo, omnibus vero præerat Perozas vir Persa, magistratu Mirrhanes, qui ad Belisarium statim misit nunciatum, vti balneum sibi prepararet, in quo sequente die lauare decreuerat. Quamobrem Romæi sese omnibus ad prælium parant, tanquam die sequenti congressuri. Mane autem oriente iam sole, vbi hostem appropinquare conspexere, sic aciem instruxerunt, Sinistræ partis valle extrema quæ infra rectum cornu est vsque ad tumulum in hac parte imminentem Buzes cum multis equitibus, & Pharas Erulus cum sui generis trecentis tenebant. In dextera autem ipsorum extra vallum secundum angulum quem cornu rectum facit, Sunicas & Aigax Massageta erant cum equitibus sexcentis, vt si hi qui cum Buze & Phara erant, forte fugerent, ipsi ex obliquo celeriter insequentes hostes inuaderent. Reliqui vero equites ac pedites per vallum dispositi erant, post quos Belisarius & Hermogenes cum suis in medio constitere. Sic itaque Romæi numero vigintiquinque milia instructi fuerunt. Persarum vero exercitus equitum peditumque numero quadraginta milia, ordine omnes in fronte constiterunt, vnam ingentem constituentes phalangem. Aliquandiu vtrinque parati, neutri tamen pugnam cœpere. Persæ ordinem quidem admirati Romæorum similes attonitis videbantur. Sic ad meridiem res protracta, tunc pars equitum Romæorum qui dextrum cornu tenebant, ad eos qui in altero cornu cum Buze & Phara erant iniussi procurrunt, statimque in eundem redeunt locum. Persæ circumuentionem aliquam ex hostibus timentes minime se loco mouerunt. Post hæc Romæi in eos incurrunt. Illi vero minime impetum expectantes retro ad phalangem se receperunt, septem ex eis desideratis, quorum corpora Romæi ceperunt. In reliquum vero quiescentes vtrique in ordine consistebant. Quidam vero Persa admodum iuuenis adequitans in Romæos ad certamen eos singulare, si quis cuperet, prouocabat; nullus autem inuentus qui concurrere sit ausus, præter Andream Byzantium quendam, qui inter Buzæ domesticos non miles quidem, neque aliàs in bello exercitatus, sed pædotriba, id est, Gymnasij magister Byzantij erat, tunc vero exercitum sequutus Buzæ corpus ad balnea curabat. Is tantũ ausus nullo neq; domino iubente, sed sponte ad singulare certamen cum eo descẽdere. Bettharum igitur meditantẽ vnde aut quomodo aggrederetur ipse fremẽs hasta in mamma dextra ferit. Ille autem grauis ictus impetum minime sustinens, ex equo ad terram cecidit, quem Andreas gladio quodam breui supinum velut hostiam mactauit. Hinc clamor ingens è Romæorum castris exoritur. Persæ vero mœsti ex euentu rei, alterum ad idem officium equitem substituere, fortitudinem quidem ac corporis proceritate prestanrem, non iuuenem quidẽ, sed iam parte capitis canescentem. Is in hostes adequitans, ac flagellũ, quo equum impellebat, sublatũ quatiens, ad certamen aliquem volentẽ inuitabat. Nullo item exeunte, idem Andreas clam omnibus, quamuis ab Hermogene prohibitus, in medium progressus est. Ambo igitur hastis inter se magno concurrentes animo simul thorace percutiuntur adeo vehementer, vt equi vnà frontibus conuerberati ceciderint, ac equites solo excusserint. Illi vero cadentes exurgere certatim conabantur, sed Persa hoc agere facile ob corporis grauitatẽ non valuit. Andreas præueniens (hoc enim ei palæstrę exercitatio dederat) illũ exurgere nitentem rursus in terram genu pressum interfecit. Clamor igitur iterũ ex Romeis magis quàm prius longe auditur. Quamobrem Persæ soluta phalange, Ammodium reuerterunt, Romæi vero intra Daram, apud quam prælium hoc

Acies Romana.

Andreas ludi magister in duello victor.

fuit,se receperunt. Iamque tenebris superuenientibus sic vterque hostis noctem transegit. Subsequente vero die Persis ex Nisibi ciuitate mille milites supplemento veneruut. Belisarius autem & Hermogenes ad Mirrhanem Persarum ducem hoc scripsere. Primum quidem bonum esse pacem apud omneis homines in confesso est, quibus paullulum rationis existit: si quis autem ipsam turbare sit inuentus, malorum causa sibi ac proximis fuerit. Dux optimus ille profecto putandus, qui ex bello pacem disponere sit aptus: tu vero rebus in quiete constitutis, ac vtroque rege concordiam exoptante, bellum absque vlla causa omnino inferre decreuisti. Aderunt & legati nostri propediem, qui si qua inter nos diffident, facile conciliabunt, nisi forte ex hac interim tua expeditione graue aliquid oriatur, quod spem pacis nobis eripiat. Sed age istum celeriter domum reducito exercitum, ne maximis impedimento sis bonis, neu tuis vt par est grauium euentorum causa feraris. Has vbi Mirrhanes literas legit sic respondit; Tuis literis permotus profecto obtemperassem, nisi Romæorum epistola fuisset: quibus promittere promptum est, promissis autem quanquam iuramento firmatis, minime stare. Nos igitur vestræ occurrentes fallaciæ ad arma cogimur venire. Vos ergo cari Romæi nihil in futurum aliud excogitate, quam vobis perpetuo cum Persis bellandum. In hoc enim nos & consenescere & mori simul oportet, donec re, non tantum verbis in nos æqui fueritis. Rursus autem hi qui cum Belisario erant sic rescripsere. Non in omnes optime Mirrhanes iactantia vti oportet, neque proximos probris nullo modo ad rem pertinentibus semper incessere, præsertim quum Rufinum de concordia legatum iamiam adfuturum asseueremus, tuque breui videbis. Vobis nihilominus, si hostilia tandem cupitis, occurremus autore Deo, quem nobis in periculo propitium futurum ac Romæorum quieti fauentem, iactantiæ denique Persarum aduersum speramus. Et quando nobis ad pacem prouocantibus restitistis, acie decernere parati sumus, iusiurandum ac conscripta fœdera violata in summis signis ad prælium suspendentes. Mirrhanes vero rursus sic respondit, Neque nos absque dijs nostris in bellum descendimus, quin ducibus ipsis comitati cōtra vos venimus, quos spero cras in vrbem Daram Persas introducturos, vbi & balneum & prandium fac mihi intra mœnia pares. His igitur lectis qui cum Belisario erant ad pugnam se adcingebant. Sequente die Mirrhanes Persas omneis circa solis exortum conuocans hæc ait; Non ignoramus profecto, quod non ducum sermone, sed virtute propria & verecundia apud alios Persæ in periculis audentiores esse solent. Video nanq; vos cogitantes, cur Romæi semper in hostes cum tumultu & horrore incurrere consueti, in vltimo prælio sese loco minime mouentes, nulloque ordine Persas irruentes expectarint. Neque falsa opinione ducamini. Non enim putate illos ad bellum magis aptos existere, neque artis aut experientiæ plus habere, sed longe timidiores quàm prius factos: qui sic Persas formidant, vt nuper extra vallum in acie consistere non auderent, vel nobis pugnam iritantibus. Sed quoniam ad manus cum ipsis non venimus, spe melius res eis cessisse putantes intra mœnia se receperunt: quapropter nondum in belli periculum venientibus nulla potuit adcidere turbatio: si autem ad munus ventum fuerit, anxietate metuque capti, in confusionem vt par est consuetam facile cedendo inciderint. Et hæc quidem quo ad hostes. Vos autem viri Persæ nunc regis vestri indicium ante oculos habete. Si enim nos minime pares patriæ virtute in præsenti pugna præstabimus, ignominiam non gloriam nobis paratam existimate. Sic demum Mirrhanes suos adhortans in aciem eduxit. Belisarius autem & Hermogenes pro mœnibus armatos aduocantes Romęos hæc monent. Quod non sint omnino insuperabiles

Belisarij ad Persarum ducem literæ.

Responsio Mirrhanis.

Belisarij rescripta.

Mirrhanis responsum.

Mirrhanis ad suos exhortatio.

Belisarij ad suos oratio.

rabiles

rabiles Persæ, in pugna superiore vel stantes didicistis, quumque virtute & robore facile superati, in vno tantùm vos inferiores fuisse omnes fatebantur, dicto vestris ducibus minimè audiendo. Quod breui admodum labore emendare licebit. Fortuna enim aduersa nullo studio corrigi potest, malis autem ex culpa prouenientibus voluntas facilè medetur. Itaque si vobis volentibus decretum fuerit imperatis obtemperare, bello robur adijcietis: hostes enim qui nostræ tantùm externæ inordinationi confisi, contra nos veniunt, vbi se spe frustratos esse senserint, facilè pugnam detrectabunt. Multitudo verò qua se illi timeri putant, omnino vobis despicienda. Nam pedestres eorũ copię nihil aliud quàm rustici miseri existunt, qui ad bellum haud alia de causa veniunt, quàm aut valli faciendi, ac cadauera spoliandi, seu reliquis in rebus inutilibus ministrandi. Ideo arma quidem, quibus nocere possint, minimè habent, tantùm scuta eousque præ se ferunt, quatenus ab hoste minimè feriantur. Igitur si viri fortes in hoc periculo fueritis, non solũ Persas hodie superabitis, sed audentes in futurum Romæos inuadere fines facilè reprimetis. His Belisarius & Hermogenes dictis vbi Persas contrà venientes conspexerunt, exercitum vt in prima pugna celeriter ordinauerunt. At contrà barbari à fronte constitere, nec omnes quidem, sed eorum dimidium, reliquos Mirrhanes retro manere iussit, qui expugnatos fortè recipientes fessis recentes succedere deberent. Solam autem turmam immortalium appellatam quiescere, donec ipse significaret, iussit. Ipse verò in fronte media consistens, Pityazes in dextro, Baresmanas in sinistro cornu constitere. Ad hunc igitur modum vtrique ordinati fuêre. Aigas autem Belisario & *Aigæ stratagema.* Hermogeni ait, Nihil mihi videor hîc cum Erulis hostes præstolando magnum aliquid facturum. Si autem latitantes in descensu hoc, deinde postquam in pugna erunt Persæ, per hunc collem ascenderimus, & ex improuiso à tergo superuenientes feriamus, maximo eos incommodo adficiemus. Quam sententiam Belisarius, quòd his qui cum eo erant placeret, facile est executus. Pugnam igitur vsque ad mediam diem neutri cœptabant: qua hora præterita statim barbari operi incubuêre, quòd illi in meridie cibum capere consueuerint: Romæi verò antè, ex quo nunquam æquè putant ipsos in pugna valere. Primo igitur sagittis inter se vtrinq; petuntur, quæ nubem interdum multitudine facere videbantur. Ex vtrisque multi cecidêre: à barbaris tamen longe frequentiora veniebant: nec tamen Romæi incommodum sentiebant: ventus enim inde in barbaros ruens, ipsorum sagittas vim habere non sinebat. Iamq; missilibus vtrinq; deficientibus, hastis vti cœperunt, & ex manu pugnam committere. Sinistrum Romæorum cornu maximè laborabat. Cadiseni enim in hac parte cum Pityaze magno clamore pugnantes hostes in fugam vertunt, fugientesq; plures insectando interfecerunt. Quod animaduertentes qui cum Sunica & Aiga erant, celeri cursu ad eos contendunt. Primi itaq; trecenti simul cum Phara Eruli ex loco sublimi à tergo inimicorum existentes, miram operam contra Cadiseno's ostenderũt: qui postquàm eos qui cum Sunica ex aduerso ascendentes contra se viderunt, in fugam vertuntur. Facta autem clara hostium conuersione vbi se inuicem commiscuerunt, barbarorũ magna cædes consequitur, quorum in dextro cornu non minus quàm tria milia ciciderunt, reliqui vero ad phalangem vix se recipientes seruati sunt. Romæi autem non vlterius insecuti, sed vtrinq; in acie parati aduersus cõstitere. Hæc itaq; sic feruntur. Mirrhanes autẽ quum alios *Persarum clades.* multos, tum Immortales appellatos omneis in partem sinistram clam misit, quos Belisarius ac Hermogenes conspicientes, sexcentos, qui cum Sunica & Aiga erant in cornu dextrum ire, multosq; qui retrò sequebãtur sistere iusserunt. Persæ igitur qui cornu sinistrum tenebant, Baresmana duce cum Im-

mortalibus in Romæos ex aduerso consistentes cursu contendunt. Illi verò impetum minime sustinentes, in fugam vertuntur. Tunc verò Romæi & quicunq; post eos erant, multo studio in persequentes à tergo irruunt, eorumq; exercitum in duas partes distraxerunt: priores quidem Romæos dextrorsus habuere, quosdam etiam relictos sinistrorsus constituere. Inter socios autem Baresmanæ signifer erat, quem Sunicas incurrens hasta percussit. Iamq; Persę imprimis persequentes, vt suprà narratur, in quo essent periculo sentientes, terga relictis præcedentibus in sequentes vertunt, atque in hostium medio clauduntur. Primi item fugientes vbi facta animaduerterunt rursus contrà vertuntur. Alij igitur Persæ ac turma Immortalium inclinatum videntes vexillum & in terra procumbens, in Romæos, qui ibi aderant, cum Baresmana impetum faciunt. Illi verò occurrunt, ac primùm Sunicas Baresmanam interficit, ex equoque in terram deijcit. Barbari verò tunc in maximum incidentes metum, roboris pristinęque virtutis obliti, valdeq; turbati statim fugiunt, quos Romæi insequentes ad quinque milia interfecere. Sic exercitus vtrinque commoti, Persarum quidem in fugiendo, Romæorum in persequendo. In hoc tumultu omnes hostium pedites proiectis scutis nullo ordine capti ac interfecti sunt: quanquam hæc Romæorum persequutio parum durauit, Belisario simul & Hermogene prohibentibus, metu ne aliquâ Persę necessitate reuertentes rursus eos nulla ratione persequentes conuerterent, quum satis eis visum victoriam puram atq; incruentam seruare. Sic quidem inter se vtrinque diuisi, pugnam longo post tempore finiuêre. Persæ deinde non amplius ex improuiso Romæos petere decreuerunt, quanquam excursiones ab vtrisq; postea breues factæ, in quibus semper Romæi non inferiores fuêre. Hunc itaq; finem expeditio in Mesopotamia habuit. Cabades autem alium exercitũ in Armeniam Romæis subditam, ex Persarmenijs & Sunitis, qui erant Alanis vicini, misit; cum quibus & Hunnorum, qui Isadeni vocantur, tria milia fuêre, indomitum sane genus, quibus omnibus Mermeroes vir Persa præerat: qui postquam à Theodosia vrbe iter trium dierum distantes fuêre, castra in Persarmeniorum regione posuêre, ad pugnam sese adcingentes. Erat enim Armeniæ prętor Dorotheus, vir prudens, tum in belli periculis exercitatus. Sittas quidem qui prætor Byzantij fuit, cuncto in Armenijs exercitui pręfuit. hi exercitũ hostium in Persarmenijs esse audientes, equites hastatos duos hostium vires exploratum misêre, qui in castra hostiũ adeuntes, omniaq; diligentius cotemplantes discedunt, ac in itinere Hunnis hostibus ex improuiso occurrunt, à quibus alter quidem Dagaris nomine viuus capitur: alter verò fugiens ducibus rem omnem narrauit, qui exercitum totum protinus armantes castra inimicorum adoriuntur. Barbari verò subita re perterrefacti minime resistere valentes in fugã se vertunt quà quisque poterat. Hic Romæi pluribus interfectis ac castris direptis in sua se receperunt. Mermeroes autem cunctum cogens exercitũ haud multo post in Romęorum fines ingressus hostibus ad Satalam vrbem in planicie sitam occurrit. Inde apud lacum Octoben à ciuitate stadijs lvj. distantẽ castra posuit. Sittas igitur mille secum adsumens post quendam collem latitauit, ac Dorotheũ cum multo exercitu intra mœnia manere iussit: quoniã hostes in plano sustinere posse minime putabant, non minus triginta milibus existentes, ipsi vix ad medietatẽ redacti. Sequente die barbari prope muros cõsistentes corona eos aggredi conãtur, subitoq; aspicientes eos qui cũ Sitta erant, è loco sublimi ad ipsos descẽdentes, quorũ numerum nõ facile deprẽdere valuere, vt in ęstatis tẽpore puluere ingẽti excitato, multo plures esse putabãt ac celeriter ad expugnationẽ festinantes in breuẽ cumulũ sese coëgerunt. Romęorũ autẽ pars prępueniẽs vrbẽ in occursum egreditur: quòd postquã reliquus exercitus

Alia contra Romanos expeditio Cabadis.

Sittæ ducis præclara facinora.

ercitus conſpexit, ſpiritus adſumentes curſu è mœnibus deſiliendo in hoſtes incurrunt, ac eos in medio cõſtitutos in fugam conuertunt: & quoniam vti ſupra narratur, multitudine barbari ſuperabant, reſtitere, pugnaq; atrox cõmittitur manu conſerta, mutuæq; inuicem ac breues conuerſiones & perſecutiones vtrinq; fiunt, quoniã omnes erant equites. Hic Florentius Thrax qui equitibus præerat, in medios irruens hoſtes, ipſaque prætoria ſigna rapiens, ac in terram inclinata ſecum retroduxit, ipſeque poſtremo captus ac ibidem trucidatus cecidit. victoriæ Romæis cauſa fuit, quoniam ſigna barbari in tumultu non videbant, ac in terrorem incidentes maximum, in caſtraq; reuertentes quieuerunt, ex eis multis in prælio interfectis. Poſtera die domum omnes reuerterunt, nullo eos cõſequente: quoniam magnum quidem & memorandum Romæorum exercitui eſſe videbatur, tot barbaros in ſua regione illa, quæ mihi paulo ſupra narrantur, paſſos fuiſſe, & in hoſtilem ingreſſos ſine effectu ac ab inferioribus ſuperatos diſceſſiſſe. Tunc etiam Perſarum loca in Perſarmenijs Romæi receperunt, arcemq; Bolum ac Pharangium vocatam, vnde aurum Perſæ fodiunt regique ferunt. Pauloante Zanicam quoque euerterunt gentem, qui in terra Romæorum liberi iam dudum agunt, quemadmodum nunc dicam. Ex Armeniæ locis in Perſarmeniam eunti dextorſus quidem Taurus eſt mons, ad Iberiam & circa ea ſpectans, ſicuti pauloante mihi dicitur. Siniſtrorſus autẽ præceps plerunq; panditur via, monteſq; altiſſimi ac prærupti nebulis ſimulq; niuibus perpetuo rigentes. Hinc exiens fluuius Phaſis in terram fertur Colchorũ, hic ab initio barbari Zani nulli ſeruientes habitauere, Suni antiquitùs vocati, latrocinijs in vicinos venientes Romanos vſq; ad mare, breuiq; facto excurſu domum ſe recepe rũt, ac in exercitum Romęorũ fortè incidentes, prælio victi ſunt, capi tamen difficiles ob locorum iniquitatem fuere. In pugna igitur quadam eos Sittas ante hoc bellum vincens humaniter multa in ipſos dicens ac faciens conciliare conatus eſt, victumq; eorum durum in noſtratium modum transferens in catalogo militum Romæorum adſcripſit: ex quo in reliquum tempus vnà cum alio noſtro exercitu contra hoſtes exeunt. Præterea de religione recte ſentiunt, omneſque Chriſtiani ſunt. Et hæc quidem de Zanis ſic ſe habent. Præterūnti autem eorum fines, vallis apparet profunda valdeq; præceps, ad montes Caucaſeos pertinens, trium dierum iter prorogata, tributaria omnis. Hic oppida ſunt frequentiſſima, vuaque & alijs fructibus referta. Inde vero Perſarmeniorum fines incipiunt, vbi auri metallum eſt, quod Cabade concedente quidam loci indigena Symeones nomine curabat: qui poſtquã Lazos & Romæos in bello potentiores vidit, Cabadem pecuniarum redditu priuauit. Ideo & ipſum ſimul cum Pharangio Romæis tradens petijt, vt ipſi remotis alijs rem curarent. At illis nihil de metallo curantibus, tantùm ſatis viſum hoſtes hoc vectigal amiſiſſe. Perſę autem nequeunt inuitis Romęis hic colonos ob locorum iniquitatem aliquo modo violare. Sub idem tempus Narſes & Aratius fratres Perſarmenij genere, qui cum Beliſario & Sitta in Perſarmenijs ab initio huius belli ad manus venerunt, ſicuti ſuprà mihi narratur, vnà cum matre ad Romæos transfugerunt: quorum Narſes Quæſtor etiam ab Imperatore factus, ſuas quoque gentes pecunia corrupit. Quod poſtquam Iſaces eorum minor frater nouit, cum Romæis clam in ſermonem veniens, Bolum ipſis arcem proximam Theodoſiæ ciuitatis finibus tradidit: milites enim propè aliquo in loco latitare præcepit, quos in arcem nocte recepit, vnam clam ipſis reclinans paruam portam: ipſe poſtremo Byzantium venit. Sic igitur res Romæorum tunc habuêre. Perſæ vero apud Daram à Beliſario prælio victi, non tamen inde diſcedere decreuere, donec Rufinus in conſpectum Cabadis veniens hæc ait; Tuus me frater, ò

Florentij virtus.

Zanorum regio.

Auri metalla in Perſarmenia.

Narſes cum fratre ad Rom. tranſit.

Rufini ad Cabadem oratio.

rex, iure conquestum ad te misit, quòd Persæ nulla lacessiti iniuria in ipsius regionem cum armis venêre; quum præsertim potentissimi regis ac longe prudentissimi sit, ex bello magis pacem, quàm ex rebus quietis tumultum nihil sibi ac proximis profuturum, excitare. Ex quo ego bona spe ductus veni, vt semel admonito, in futurum inter vtrosque pacis fructus eueniat. Et hæc quidem Rufinus. Cabades verò sic respondit, Cari Romæi, nullatenus ego belli causas nectere conor, quum maxime omnes sciant huius omnis tumultus vos potissimè causam esse. Portas enim Caspias nos habemus, inde olim à me barbaris ob Persarum ac Romæorum comunem vtilitatem expulsis: quoniam Anastasius Imperator, sicuti & tu nosti, oblatas ei pecunia mercari noluit, quòd exercitum hic ad præsidium continuo necessarium non habens, magnam pecuniæ vim erogare pro vtrisque cogeretur. Ex illo hic ego magnas copias continuò nutriui, non minus vobis quàm mihi metuens, vt cum ocio multo vestros fines tutos ab hoc hominum genere possideretis. Sed nec satis hoc, ciuitatem insuper magnam Daram munimentum contra Persas fecistis, quanquam in fœderibus expresè cautum, quæ Anastasius ad nos tulit: & ex illo duorum exercituum necessitate, laboribus quoque & expensis res Persarum exagitastis, altero quidem, vt ne Massagetæ amborum nostrorum regiones populari valeant, altero verò, vt vestras incursiones reprimi liceat. Super quibus nos conquerentes è duobus alterum à vobis fieri postulamus, vel ex vtrisque ad portas Caspias exercitum mitti, vel Daram diruere. Nec obliti sumus vestri ad Mirduum ædificij ad insidias nostras spectantis. Romæis enim dicta probè pro pace fuêre, electa verò arma, ac iusta nobis proponentes, ipsimet aduersus eadem euntes. Igitur Persæ omnino arma posituri non sunt, nisi Romæi portas rectè ac ordine custodiant, vel vrbem Daram euertant. His Cabades dictis legatum ab se misit, manifestans quemadmodum à Romæis pecuniam accipere potuerit, si belli causas abolere voluisset, quæ omnia Rufinus Byzantium perueniens Imperatori retulit, quò non multo post & Hermogenes venit. Hyems intera desinit simul & quartus Iustiniani imperij annus. Veris autem initio exercitus Persarum Ezaretha duce in Romæorum regionem cum equitibus xv. millibus incurrit, cum quibus & Alamandarus Saracenus cum magna Saracenorum manu aderat, non quidem in Mesopotamiam, vti prius consueuere, sed in Comagenem olim appellatam, nunc Euphratisiam. Cur igitur sit Mesopotamia vocata, & quam ob rem Persæ ab ea nunc abstinuerint, referam. Mons non valde præruptus in Armenijs est, à Theodosia ciuitate xlij. stadijs distans, ad Boream pertinens, vnde duo exeunt fontes totidem flumina constituentes, Euphratem dextrorsus, Tigrim verò sinistrorsus. Horum alter Tigris neq; circuitionibus vllis vtens, neque alijs extrinsecùs fluminibus receptis, nisi prius rectà ad vrbem Amidam descendat, rursusq; in Boream procedens, in Assyriorũ regionem procurrit. Euphrates autem fertur ab initio in quendã pronum locum, longeq; procedens postea latitat, non quòd sub terram ingrediatur, sed mira quadam causa. Super enim aqua limus fit altus longitudine stadijs l. latitudine xx. adeoq; durescit vt tangentibus nihil aliud quàm continens esse videatur, super quo & pedites & equites securè contigit ambulare, currus item plures cotidie, super eodem calami quoque numerosi nascuntur, qui ab accolis singulis annis vento secundo flante vsque ad radices comburuntur, ne viam prætereuntibus impediant: aqua quæ tunc in quodam paruo loco apparet breuiter, deinde renascens terra figuram pristinã loco restituit. Indeq; fluuius in Edesenem regionẽ procedit, vbi apud Tauros Dianę templũ erat, quò Iphigeniam Agamemnonis filiã simul cum Oreste & Pylade fuisse dicũt, Dianæ statuam

Cabadis responsum.

Persæ Comagenem inuadunt.

De Mesopotamia.

Admirabilis cursus Euphratis.

ſtatuam ferentem. Alia autem templa eiuſdem vſque ad meam ætatem viſuntur, diuerſa ab eo, quod in Tauris eſt. Sed quomodo res habeat oſtendam. Poſtquam Oreſtes è Tauris vnà cum ſorore abijt, in valetudinem incidit, ab oraculoque conſulto reſponſum tulit, non prius morbum deſiturum, quàm templum ſimile apud Tauros relictum ædificaret. Quapropter Oreſtes locis circa multis obitis in Ponto conſtitit, ac montem hic præruptum inſpiciens, ad cuius radices fluuius Iris perfluit: hunc locum ab oraculo ſignificari exiſtimauit, ex quo ciuitatem hic clariſſimam vnà cum Dianæ templo extruxit, quam Comanam, ab exciſa in eodem loco ſibi coma appellauit, cuius in hodiernum diem nomen etiam durat. His ab ſe geſtis quum morbus propterea nihil ceſſaret, quin potius creſceret, ſenſit non rite ab ſe oraculi mentem cognitam, ac rurſus errabundus locum quendam in Cappadocia illi, qui eſt in Tauris, maxime ſimilē repperit: quem ego ſæpe adſpiciens magnopere ſum miratus, ac in Tauris eſſe mihi prorſus videbar, adeò mons iſte illi per omnia ſimilis eſt. Nam & hic Taurus eſt, & fluuius Sarus huic Euphrati etiam perſimilis. Igitur ciuitatem rurſus nobilem hic Oreſtes condidit, ac templa duo, alterum Dianæ, alterum vero Iphigeniæ ſorori, quæ poſtea Chriſtiani in ſua templa conuerterunt, nullo ædificiorum penitus immutato. Vocauit & eam vrbem etiam Comanam, ab exciſa rurſus coma ipſius à morbo penitus liberati. Nonnulli nō alium, quàm inſaniæ morbum fuiſſe dicunt, qua correptus fuit quum matrem necauit. Nunc ad cœptum ſupra ſermonem reuertar. E Tauris igitur Armeniorum, ac regione Edeſſena Euphrates dextrorſus fluens, amnibus in itinere cum pluribus tum Aceſinæ admiſcetur, qui ex Perſarmenijs multus labitur. Maior etiam factus in Leucoſyros, nunc Armenios minores appellatos profluit, quorum Melitene Metropolis eſt, vrbs quidem digniſſima. Deinde Samoſata, poſtea Hierapolim omniaq; circa loca præterfluit vſq; ad Aſſyrios, vbi ambo ſimul confuſi in vnum Tigridis nomen exeunt. Regio igitur quæ è Samoſatis extra Euphratem eſt, iamdudum Comagene, nunc autem ex fluuij nomine Euphratiſia vocata eſt: quę autem intra vtrumq; fluuium exiſtit, Meſopotamia ex argumento nominis dicitur, cuius pars non ſolùm hac appellatione, ſed alijs quibuſdam dicitur nominibus, vt ea quæ ad Amidam pertinet ciuitatem, Armenia nonnullis vocitatur: Edeſſa verò cum ipſis circa locis, Oſroinæ. Eſt enim Oſroes viri nomen, qui hic regnauit ſuperioribus temporibus, quando hi coloni Perſis fœderati erant. Perſæ itaq; poſtquam ex Romæis Niſibim & alia Meſopotamiæ loca receperunt, quando contra eos in bellum iuere: regionem quidem extra Euphratem contemnentes, vt aquis & hominibus deſtitutā, in hac Meſopotamia facile conuenientes, velut in regione & propria & hoſtili ſimul exiſtenti, habitauere, inde excurſiones continuo factitando.

Euphratiſia regio, quæ & Comagene.

Oſroena.

Quando autem Mirrhanes prælio apud Daram victus, ac pluribus ex illo exercitu interfectis, ad Perſas demum ſe recepit, pœnas maximas à Cabade ſuſtinuit, ornatu imprimis priuatus, quo crines redimere ſolebat ex auro & margaritis laborato, qui honor apud Perſas maximus ſecundum regem exiſtit. Nam apud Perſas neque aureo anulo, neque zona, neque monili aut aliquo alio inſigni ornamento, niſi ex regis munere ac gratia vti fas eſt.

Mirrhanes ob rem male geſtam punitus.

Quum itaque Mirrhanis re male geſta Cabades omnino rebus diffiſus, in magnam veniret animi anxietatem, Alamandarus Saracenus exurgens ait; Non omnia, mi rex, eſt operæprecium credere fortunæ, neque bella putare cuncta bene ſuccedere, quum nihil omnino inter res humanas præter quàm hominis propoſitum, calamitate careat. Cuncta enim ſibi proſpera futura pollicentes, ſpes non ex voto poſtea ſuccedēs magis exulcerat. Quapropter prudentiores ac euentibus minimū credentes in belli periculo non

Alamandari oratio.

ex directo consistunt, quanuis hostibus in omni sint apparatu superiores: sed strategematis ac artibus quibusdam inimicos circumuenire conantur: quòd si apertè concurratur, nunquam certa consequetur victoria. Nunc autem non fas in his, quæ Mirrhanes male gessit, ô rex regũ, adeo vehementer angi, neque item fortunam rursus periclitari. Nam Mesopotamiæ & Osroinæ regionis tuis finibus vicinæ ciuitates munitissimæ omnium sunt, & militum multitudine quanta nunquam prius nunc refertæ, nec eò nobis venientibus in tuto conatus erit. In regione autem, quæ extra Euphratem existit, & huic vicina Syria, neque aliqua munitio neque exercitus alicuius existimationis est. Hoc enim sæpe à Saracenis audiui, qui ad hæc loca exploranda missi fuere. Hic vrbs est Antiochea, & diuitijs, & magnitudine, tum hominum frequentia inter Orientis ciuitates Romæis subiectas facile princeps; & hæc quidem custodia ac præsidio militum destituta est, neque aliud illi populo, quàm festa ac delitiæ sunt curæ, & in theatris continua contentio: ex quo si aduersus eos ex improuiso proficiscimur, verisimile fuerit vrbem subito opprimere, nullo præsertim hostili occupante exercitu, deinde statim se domum cum victoria dijs fauentibus recipere, ac militibus nondum in Mesopotamia sentientibus. Quin neque aquæ neque aliorum necessariorum penuria te deterreat. Ego enim exercitum ducam quocunque bene esse videbitur. Hæc Cabades audiens neque contradicere aut diffidere habuit, quum præsertim ea Alamandari prudentia & rerum bellicarum experientia, tum existimatio apud Persas esset, vt cęteros facile antecelleret. Nam annis quinquaginta res Romæorum ad genua venire coëgit. ex Aegypti finibus incipiens vsq; in Mesopotamiam loca omnia depopulando vastauit, ędificia cuncta incendendo, & homines sæpe ad decem milia capiendo, quorum plures nulla de causa interficiebat, reliquos magno redimendos dabat. Inter hæc nullus hostium ei occurrit. neq; enim inexplorato vnquam in prędam exijt, sed sic subito & adpositè, vt nunquam vacuus redierit. Duces autem ac milites quum percunctatione euenta accepissent, contra illum conuenere, si qua in parte eum deprendere potuissent, verum imparatos ac sine ordine procedentes hic barbarus inuadens in fugam conuertit, partímque nullo labore interfecit, quum & milites quandoq; omneis cum ipsis ducibus cepit. Demostratus erat Rufini frater & Ioannes Lucæ filius, quos victos postremo reddidit, diuitias eorum immodicas adsequutus. Deniq; difficile cuncta narrare, quæ hic gessit, Romæis maxime omnium infestus.

Alamandari res gestæ.

Quas ob res regiam solus obtinens dignitatem, Saracenis inter Persas dominatus est, ac cum toto exercitu quocunq; vellet in Romæorum regionem irruptionem facere. Nullus autem, neque Romæorum militum caput, quos duces vocant, neque Saracenorum Romæis fœderatorum ductor, qui Chiliarchi dicuntur, cum suis comitibus Alamandaro concurrere idoneus est visus. In qualibet enim regione inimicis congrediebatur. Huius igitur metu Iustinianus Imperator tribubus Aretam Gabalæ filium præfecit, qui in Arabia Saracenis imperabat, regia eum dignitate exornans: quod sane factum nunquam prius inter Romæos visum. Alamandarus autem nihilo minus si non magis res Romæorum prostrauit, & ipsum Aretam in omni certamine superauit. Quam ob rem perterritis omnibus, ac nemine iam resistente, omnem iam longo tempore Orientem depopulatur, quum & diu sine arte vixerit. Huius tandem tunc viri monitionibus gauisus Cabades, delectum virorũ quindecim milium egit, quibus Ezaretham virum Persam præfecit longo bello exercitatum, hosque ab Alamandaro in itinere duci iussit, qui Euphratem traijcientes in Assyrijs terram quandam hominibus desertam ex improuiso in Comagenorum regione inuasere (nam semper prima Per-

Aretas à Iustiniano rex dictus

ma Persarum in regione Romęorum incursio solet esse,quantum auditu aut alio modo deprendimus)ac omneis re subita perterruere. Quę vbi Belisarius accepit,primum quidem hæsitauit,deinde ferre auxilium decreuit,ac idoneo præsidio in ciuitate qualibet constituto,ne Cabades, aut alius hostium exercitus incustodita Mesopotamiæ loca repperiret:ipse vero occurrens, ac Euphratem studio multo traijciens,cum alio exercitu procedebat,qui ad equitum peditumq; quindecim milia conuenit,quorũ Isauri duo milia fuere. Equitibus hi præerant, qui prius apud Daram contra Mirrhanem & Persas prelium instituerant;peditibus vero quidam Petrus ex Doryphoris Iustiniani Imperatoris. Isauros quoq; Iustinus & Stephanacius regebat. His se Aretas addidit cum Saracenorum copijs profectus. Postquam vero Colchos venere, ibidem metati sunt castra. Alamandarus autem & Ezarethas qui apud Cabbula locum, cxx. stadijs à Colchis distantem constiterant, vbi hæc audiuere,periculum formidantes, vlterius non ausi procedere, retro domum se recepere:descendentes autem,ac Euphratem sinistrorsus habentes, Romæi ponè insequentes in eodem loco,vbi illi dormiebant, nocte sequente remanebant. Belisarius enim de industria iustum iter suos facere nõ sinebat,quòd ad manus venire cum hoste nondum cuperet: sed enim satis ei habere videbatur, Alamandarum in Romæorum ditionem transgressum, deinde sine effectu ad propria remigrasse. quamobrem & duces & milites clam in eum mussitabant,apertè tamen nullus. Persæ autem in Euphratis ripa constitere, quæ contra Callinicum est vrbem. Inde quoque per regionem nemini habitatam profecturi,sic Romæorum terram omnino reliquere. Non enim securi prius,secundum fluminis ripam ire decreuerunt. Romæi verò apud Surrorum ciuitatem pernoctauere. Inde mouentes hostes deprendunt ad præliũ se adcingentes. Instabat autem die proxima Pascale festum,quod Christiani præ omnibus venerantes prima eius die cibo potuque abstinent,nec solum die,sed in multam noctẽ ieiuni. Tunc igitur suos Belisarius animatos ad pugnam animaduertens,vt ab hac eos sententia deduceret(nam & Hermogenes quoq;,qui nuper legatus venerat,hæc etiam noscebat)cogens simul omneis,hæc est adlocutus: Quid ò Romæi fortes dirum vobis accidit, aut quid passi,vosmet in discrimen conijcere vultis non necessarium? Vnam esse victoriam puram ac synceram homines arbitrantur, nihil ab inimicis graue pati, quod vobis in præsens & fortuna dedit, & vester contra aduersarios motus. An non præsentibus vti bonis præstat,quàm nos fugientia quærere? Persę enim spe multa ducti in Romæos mouerunt, qua penitus nunc excidentes in fugam vertuntur. Itaque si eos inuitos mutare sententiam ac nobiscum prælio congredi cogamus,non amplius victoriam semel consecutam possidebimus. Quòd si forte male rem gesserimus, habitis iam trophæis priuabimur, non quidem ab hoste deiecti, sed nobis ipsis. Sed & hostibus nostris regionem sine defensoribus vllis inuadendi occasionem in futurum prebebimus. Hoc insuper vos cogitare fas est, quòd necessaria, nec prorsus voluntaria eligentes pericula deus semper adiuuat: absque vero his non habentibus in quo se vertant, bene rem gerere non voluntarijs continget. Vobis etiam aduersa multa in pugna contingunt: pedibus enim plures ambulant, ac ieiuni sumus omnes, præterea quod nondum omnes conuenerunt. His à Belisario dictis, exercitus non clam amplius eum obiurgabat: sed in faciem insurgentes apertè hominem imbellem ac fortitudini resistentem appellabant. Quorum impudentia perterritus Belisarius monitionem præteritam detractans, adhortanti similis contra hostes videbatur, sese excusans quòd militum animos ad pugnandum paratos prius non animaduertisset, nunc autem fiducia maiore se in eos esse. Igitur aciem in fronte

Belisarij contra Persas expeditio

Belisarij ad suos concio.

hoc modo disposuit. In cornu sinistro prope flumen omneis pedites locauit, in dextro Aretam cum Saracenis, ipse vero cum equitibus in medio constitit. At contra Ezarethas, vbi paratos vidit hostes, talibus suos est adhortatus: *Ezarethæ ad suos concio.* Nemo dubitet, commilitiones, vos quum viri Persæ sitis, si detur optio virtutem vita non commutaturos. Nec opus existimo vobis huiuscemodi proponere deliberationem, quibus pauloante fugientibus periculum, licebat cum ignominia viuere, ac pulchra virtuteque digna delectabilibus posthabere. Quibus autem mori necesse vel in prælio cum gloria, vel à victoribus ad supplicium turpiter ductis, magna profecto insania non pro turpib. eligere meliora. Quando igitur nunc sic se res habent, oportere vos omneis existimo non solum hostes, sed Imperatorem nostrum ante oculos habentes animo ingenti in hac pugna consistere. His Ezarethas dictis, sic aciem constituit. In dextro cornu Persas, in sinistro Saracenos collocauit, statimque in prælium *Pugna Romanorum & Persarũ* processere: sed atrox pugna, cædes vtrinque plurima. Sagittæ vtrinque densæ veniebant. Quidam inter vtranque aciem procedentes opera egregia ostentabant. Persæ autem magis à sagittis lædebantur, quòd eorum, quanquã densiores, sine arte tamen mittebantur. Nam Persæ fere omnes sagittarij ac alijs celeriores in emittendo esse ab initio docentur: verum ex mollibus arcubus, nec valde protensis missilium ictus mollius etiam feriebant, vix thoraci aut scuto hærentium: Romæorum autem missilia tardiora quidem velut ex arcubus duris ac vehementer intensis extracta: his etiam quis addet, ab hominibus fortioribus, quàm Persæ, qui forte percussi statim concidunt, vtpote nulla armatura contra ictus muniti. Iamque prælium ad duas diei partes protractum, quum exurgentes qui fortissimi in exercitu Persarum videbantur, in dextrum hostium cornu adequitant, vbi Aretas & Saraceni erant: qui sic aciem eorum in duas partes diduxerunt, vt opinionem facerent res Romæorum à Persis teneri, ex quo nostri minime reliquorum expectantes incursum, in fugam omnes vertuntur. Persæ igitur intumescentes aduersariorum aciem à tergo persequuntur. Romæi autem & via & labore pugnæ iam fessi, insuper ieiuni ad hanc diei horam existentes, denique ab hostibus ex vtraque oppugnati parte, non amplius resistebant, sed multi certatim fugientes in proximi fluminis insulas se recipiebant, quidam vero etiam resistentes *Ascanis virtus.* miram operam ac virtute dignam ostendebant: in quibus & Ascan erat, qui multis prius ab se interfectis Persarum fortissimis, ad extremum & ipse truci datus concidit, plurimum de se sermonem hostibus relinquens, cum eoque simul octingenti strenue milites interempti, Isauri fere omnes cum ducibus suis, imbelles quidem homines ac armorum vsu carentes, quòd tunc primũ ex agricultura rapti ad certamen venerunt prius eis ignotum, quanquam ipsi ante alios periculi ignoratione, in pugna tunc alacriores ac maiore fremitu sunt visi, & primi fere qui Belisarium timiditatis accusauerint: nec omnes tamen Isauri, sed ex magna parte Lycaones erant. Belisarius autem cum paucis quibusdam in acie permanens, finem eorum, qui cum Ascane perierunt *Belisarius proelium instaurat.* videre decreuerat, denique cum præsentibus quoad potuit restitit. Vbi autẽ vidit suos partim cæsos, partim in fugam versos, quò quisque poterat, tunc & ipse cum sequentibus in peditum aciem confugit, qui cum Petro etiam pugnabant non admodum multi existentes, quod ex eis etiam plures fugissent. Hic itaque ex equo ipse descendit, omnes item sequentes idem facere iussit, ac vnà peditibus contra hostes auxilio esse. Persæ autem relicta fugientium persecutione, quæ parum admodum durauit, statim se cum reliquis aduersus pedites & Belisarium conuertunt. Nostri terga in flumen versi ne quis hostium retro inuadere posset, cum omnibus, qui aderant, occurrentes hostes reprimere contendunt, rursus atrox committitur pugna, quanquam non pari nu-

ri numero. Nam pedites nostri pauci admodum contra totum Persarum equitatum, non tamen ab eis neque verti vnquam, neque dimoueri potuere. In breui autem spatio reducti, ac scutorum munimine se tuentes, magis hostes feriebant quàm ferirentur. Barbari equitatu turbare atque dissoluere confertam eorum phalangem conantes, sine effectu retro rursus reuertebant: nam ipsorum equi clypeorum sonitu perterriti reprimebantur, ac vnà cum adsessoribus turbabantur. Sic itaque vtrique vsque ad diei serum perseuerauere. Nocte iam superueniente Persæ quidem in castra secesserunt, Belisarius autem onerarium nactus nauigium, in proximi fluminis insulam, quò Romæi confugerant, adnauigauit. Sequenti die reliqui omnes in nauim & ipsi è Callinico aduectam ingressi, in eundem locum adplicuerunt. Persę autem spoliatis prius cadaueribus domum reuerterunt, inter quæ non minorem suorum numerum quàm hostium inuenerunt. Ezarethas postquam cum exercitu ad Persas peruenit, quanquam re bene gesta, Cabadis tamen animum magnopere offendit ex causa huiuscemodi. Mos est Persas in bellum ituros ante regem in throno sedentem cum duce totoque simul exercitu comparere, ac quemlibet sagittam vnā in cophinos ad hoc paratos proijcere, eos deinde regio sigillo signatos custodiri: postquam autem in Persidem idē exercitus redijt, quilibet rursus sagittam suam ex his aufert: nunciant postea regi, quot vacant sagittæ, multitudinemque militum non reuersorum: qua ratione quot in bello interiere manifesti sunt. Interrogatus igitur à rege Ezarethas, an aliquod Romæorum oppidum cepisset, quando cum Alamandaro Antiocheam euersurus exijsset; ille nullum ait, verum Belisarium prælio vicisse. At rex è sagittis vacantibus victoriam nimis cruentam continuo damnans, eum de honore deiecit, proque contempto habuit. Ea tempestate Iustiniano Imperatori succurrit, Aethiopes & Homeritas contra Persas cum eo societatem iniuisse. Qui autem hi sint homines, & vbi habitent, ac quemadmodum eos Romæis profuturos Imperator speraret, nunc dicam. Palestinę fines versus Orientem ad mare pertinent rubrum. Ipsum verò mare ex Indis incipiens hic in Romæorum ditione definit, ciuitasque Aila vocata prope huius est littus, vbi mare (vt mihi dicitur) desinens, fretum quoddam valde angustum fit. Inde verò adnauiganti dextrorsus montes Aegyptiorum ad Austrum conuersi sunt. In altero autem regio hominibus deserta ad Boream pertinet. Terra vero ipsa nauiganti vtrinque spectatur vsq; ad Iotabim insulam ab Aila vrbe stadijs non minus mille distantem. Hic Hebræi gens libera antiquitùs habitat. Sub Iustiniano autem nuper Romæorum subditi sunt facti. Pelagus inde maximum extenditur, vbi nauigantes dextrorsus terram non adspiciunt, in sinistra verò nocte insequenti semper adplicant. In tenebris enim mare hoc minime procellosum, in luce verò æstuosum plerunque contigit esse: portus hic plures non manufacti sed naturales. Ex hoc nauiganti non difficile vbicunque contigerit adplicare. Rectà vero per hoc littus Palestinæ montes superanti Sarani tenent, qui Phœnicum regionem iam dudum incolunt. Est enim Phœnicia in mediterranea in magno tractu procedens, quæ nihil penitus aliud quàm palmulas fert. Hanc Iustiniano donauit Abocharalus Saracenorum in ea parte præfectus, quem Imperator Phylarchum Saracenorum in Palestina constituit: qui tutam regionem ab incursionibus toto tempore custodijt, quod barbaris subditis, nec minus hostibus formidolosus ob eius virtutem, tum rerum experientiam fuerit. Ergo quum verbotenus hanc Imperator possideat, locorum eius curam minime suscipere valens alij delegauit, quod terra hominibus omnino vacua & inaquosa existat, in medio decem iter dierum prorogata, denique nulla existimatione digna, mini-

Ezarethas offensam Cabadis incurrit.

De Aethiopibus & Homeritis.

Phoenicia Iustiniano donata.

meque ab eodem Imperatore cognita,quum ei dono est oblata.Et hæc in vniuersum de Phœnicia. Horum igitur hominum alij Saraceni littus incolũt, qui Maddeni vocantur,Homeritarum subditi existẽtes. Homeritæ autem hi in regione vicina iuxta mare habitant. Supra verò ipsos plures aliæ gentes vsque ad Anthropophagos Saracenos esse feruntur. Post hos Indorum genera sunt:sed de his quod fabulosa multa dicãtur, quisque suo modo loquatur.Homeritæ autẽ contra littus aduersum maxime habitant: qui etiam Auzomitæ cognominantur,quòd ipsorum in ciuitate Auzomide regia sit.Mare autem quod in medio est, vento mediocriter flante quinque diebus ac totidem noctibus nauigatur,nocteque tantum concuti fertur.Idem à nonnullis rubrum appellatur. Qui autem apparet ex hoc nauiganti vsque ad littus & maritimam ciuitatem Arabicus vocatur sinus. Inde quoque regio vsque Gazam ciuitatem Arabia nominatur, cuius regia Petra est ciuitas. Portus igitur Homeritarum, vnde soluentes ad Aethiopes adplicare solent, Bulicas dicitur. Nauigantes quoque semper hoc pelagus portum Adulitarum contingunt. Adulis enim ciuitas est à portu stadijs XX distans,tantundemque à mari remota,ab vrbe autem Auzomide iter dierum XII. Nauigia quoq; & in Indis & in hoc mari non eodem modo quo cætera. Non enim pice nec alio quocunque sunt illita, neque item in eisdem ferro asseres inter se compacti,sed laqueis quibusdam vincti.Causa est,non quam multi existimant, petræ hic quædam ferrum ad se trahentes:signum, quod Romæorum nauibus ex Aila vrbe in hoc mari nauigantium ferro multo concinnatis hic effectus non eueniat:sed quoniam neque ferrum, neque aliud quid ad hoc necessarium Indi vel Aethiopes habent, neque item eadem ex Romæis mercari queant,lege omnino prohibente, deprenso enim mors pœna est. Circa igitur mare rubrum regio ex vtraque ipsius parte consistit, ex Auzomide ciuitate vsque ad Aegypti fines pertinens in Romæorum ditione:vbi Elephantina est vrbs XXX iter dierum homini expedito distans.Hic multæ habitant gentes, Blemyes & Nobatæ populi frequentissimi. Blemyes enim regionis media tenent, Nobatæ vero circa Nilum fluuium. Nam hi ante Diocletianum vlterius habitabant,Romanique prolixiores vij. iter dierum fines erant. Is primum hic existens didicit quod oppidorum reditus minimus esset, quod angustam sterilemque terram haberent. Nili enim petræ valde sublimes nõ procul distantes regionis reliqua occupant.Militum quoque magnus hic numerus consistit,quorum sumptibus maximis ærarium magnopere grauatur. Simul autem & Nobatæ circa ciuitatem Oasim petras habitabant. Hos igitur Barbaros idem Imperator induxit è suis finibus migrantes ad Nilum habitare,ac eis vrbes magnas dare promisit,regionemque longe meliorem, atque illa,quam reliquissent. Sic enim existimauit eos non amplius illis,qui circa Oasim sunt,nocituros;ac à regione eis data tanquam à propria,vt verisimile est,alios Barbaros expulsuros.Hæc quum illi libenter acceptassent, statim huc adnauigant,regionem omnem ex vtroque fluminis latere,cum vrbe Elephantina habuerunt:insuper ab eodem Imperatore vterque populus certum auri pondus habuere,vt Romanos fines non amplius prædarẽtur,quod vsque in mea tempora seruatum:quanquam nihilo propterea minus ea loca excurrunt. sic profecto nullo delinimento aut ratione Barbaros omnes retinere licet, quin in fide Romæis aut in officio, nisi tantum timore coërcentium militum persistant. Nec profuit eidem Imperatori in optima eos terra apud Nilum collocasse, vt firmiores fidelioresque essent;templa hæc & altaria Romæis ac illis communia constituisse,amborum quoque sacerdotes addidisse, quod speraret sacrorum commercio eorum perpetua frui amicitia: ex quo oppidum in ea parte Philas ex argumento appellauit. Hæ nanq; gentes

Noua forma nauium.

Lex de ferro & alijs in barbaricũ non transferẽdis.

Blemyes & Nobatæ.

Oasis.

tes

tes & Blemyes & Nobatæ, quum alios deos vti Græci, tum Isim & Osyrim magnopere colunt, nec minus etiam Priapum. Blemyes etiam humana hostia Soli sacrificare consueuerunt, qui mos barbarus vsque ad hoc tempus seruatus iussu pijssimi principis Iustiniani sublatus est. Narses igitur genere Persarmenius, cuius supra vt ad Romæos transfugæ memini, illorum militum dux eiusdem Imperatoris mandato & templa deleuit, & sacerdotes in custodia vinxit, statuasque illorum Constantinopolim misit. Nunc autem ad institutum prius sermonem redeo. Sub huius belli tempus Hellisthæus Aethiopum rex Christianus, dogmatisque huius maxime obseruantissimus, postquam ex Homeritis his qui in alterius littoris continente sunt, plures esse Iudæos didicit, multos autem sectam veterem colentes, quam gentilem nunc homines vocant; quum non cessarent continuo in vicinos Christianos incurrere, cum classe aduersus eos venit, ac victoria potitus regem cum Homeritis pluribus interfecit, alio surrogato Christiano genere item Homerita, cui nomen Esimiphæo, imperatoque tributo quotannis Aethiopibus dando domum se recepit. In hoc Aethiopum exercitu serui nonnulli de industria regem redeuntem sequi nolentes inter Homeritas remanserunt, quod eorum tellus sit optima. Hi demum non multo post cum alijs quibusdam in Esimiphæum insurgentes, in arce quadam captum coniecerunt, alio Homeritis item rege substituto nomine Abramo. Is enim seruus erat Romæi viri, qui apud Adulidem Aethiopum ciuitatem prope mare officinam quandam habebat: quod quum Hellisthæus audiuisset, Abramum ipsum simul cum sceleris in Esimiphæum socijs punire statuit, exercitumque trium milium armatorum vnà cum duce quodam sui generis contra eos misit: qui exercitus loci amœnitate captus, non amplius & ipse redire constituit, ac cum Abramo clam collocutus simul de proditione conuenere. Postquam verò in acie constiterunt, pugna commissa ducem suum interficiunt, statimque ad hostes transfugientes ibi mansere. Hellisthæus itaq; ira vehementer incensus alium protinus exercitum misit, qui cum hoste decertans ac victus propere domum reuertit. Quamobrem nullo succedente conatu, Hellisthæus in futurum sibi metuens nihil amplius tentauit: quo mox decedente, Abramus eius successori tributum singulis annis dare promisit, eoque modo in regno confirmatus est. sed hæc tempore post subsecuta. Regnantibus igitur apud Aethiopas Hellisthæo, apud Homeritas verò Esimiphæo, Iustinianus Iulianum legatū reges ambos rogatum misit ob communem in Christum fidem, vti sibi contra Persas essent auxilio: vt Aethiopes quidem ex Indis sericum mercantes ac Romęis mittentes, ipsi quidem pecuniæ maximæ sint domini, Romæis vero caussa existant, vt non amplius nummos in hostes serici emendi gratia transferre cogantur: ex quo vestem conficere consueuerunt, quam olim Medicam, nunc verò Sericam vocant. Homeritæ autem vt Carsum Phylarchum Maddenis constituant, & magno suorum & Saracenorum Maddenorum exercitu in Persarum regionem incurrant. Hic enim Carsus ex genere Phylarchorum ac belli disciplina insignis quendam è propinquis Esimiphæi interficiens in terram fugit, quæ hominibus omnino destituta est. Ambo itaque quod peteret pollicentes, legatum remiserunt. Neuter vero promissis postea mansit. Aethiopes enim mercari ex Indis sericum non poterant, quod continuo Persarum mercatores apud ipsos portus existentes, vbi prius Indorum naues adplicant, veluti regionem incolentes proximam, omneis commeatus emere consueuerunt: ac Homeritis durum videri, per regionem desertam ac multi temporis itinere prolixam contra homines maxime bellicosos ire. Sed & Abramus postremo, qui & regnum firmissime obtinuit, sæpe Iustiniano promisit in Persi-

Blemyarum hostias humanas Iustinianus sustulit.

Hellisthæus Aethiops Homeritas inuadit.

Esimiphæus Homeritis rex datus.

Abramus rex eorundem.

Iustiniani ad Aethiopes & Homeritas legatio.

De serici mercatura.

dem irruptionem se facturum:semelq; tantum iter ingressus statim remigauit. Aethiopes ergo & Homeritæ hoc modo cum Romæis se habuere. Hermogenes autem tunc postquam velociter prælium apud Euphratem gestum est,ad Cabadem legatus proficiscens nihil de pace egit, cuius gratia iter cepit, quod ipsum adhuc in Romæos tumidum offenderet: quamobrem sine effectu redijt,ac Belisarius ab Imperatore reuocatus Constantinopolim venit, vt in Vandilos exercitum duceret.Sittas autem eiusdem Imperatoris iussu ad Orientis custodiam in eius locum profectus est. Persæ vero iterum magno exercitu Chanarange & Aspebedo & Mermeroe ducibus in Mesopotamiã excurrunt,& quando nullus resistere auderet,Martyropolim circumsistentes oppugnant: vbi Buzes & Besses præsidio aderant. Ipsa autem in regione,quæ Sophosene dicta est,ab Amida ccxl stadijs distans ad Boreã ventum,prope Nymphium fluuium,qui Persas à Romæis disterminat.Persæ igitur mœnia oppugnabant. Oppidani vero quanquam ab initio se acriter defendebant, non diu perseueraturi erant, quod mœnia ipsa debilia ac expugnatu facilia ex magna parte essent. Ipsi quoque necessarijs ad victum & ad resistendum machinis carebant.Sittas autem & Romæorum exercitus in oppidum Attacham venerunt à Martyropoli centum stadijs distans: vlterius nõ ausi procedere, ibidem castrametauere. Erat cum eis Hermogenes rursus è Byzantio legatus veniens.Interea vero res huiuscemodi contigit.Exploratores iam antiquitùs tam apud Romæos quàm Persas lex est publicè ali, qui clam aduersus hostes ire consueuerunt,vt illorum facta diligenter vestigata ducibus renuncient. Horum itaque multi beneuolentia in sui generis homines,vt par est,vti conantur,quidam verò aduersarijs secreta referunt. Tunc igitur è Persis quidam explorator contra Romęos missus ante Iustiniani cõspectum veniens,quum alia multa inter Barbaros gesta dixit,tum quod Massagetarum gens iamiam ad Persarum exibant regionem,cum eis inde in Romæorum ditionem incurrere parati. Hæc audiens Imperator an vera homo loqueretur,periculum facere decreuit;ac eum opibus magnis inducit, vt in Persarum castra proficiscatur, qui Martyropolitas oppugnabant, ac Barbaris nunciaret,quemadmodum hi Massagetæ pecunia corrupti à Romęorum Imperatore iam non amplius contra ipsos sint ituri. Hic autem iussa facit. Ex quo Chanaranges cęterique Persarum exercitus magnopere timuerunt. Inter hæc Cabades grauiter ægrotans, Mebodem inter Persas vnum fidissimum aduocans,cum eo de rebus regni ac successoris communicauit, timereque ait, ne quid ab eo decretorum Persæ irritarent: quamobrem vt eius sententia firmior populis appareret, Cosroem filium successorem scribi iussit, statimque decessit. Post autem funus regium elatum ac iusta parenti reddita,Cosroes legi confisus ilico regnum inire paratus erat, nisi Mebodis prohibuisset autoritas, adseuerantis nihil in hoc genere temere fieri oportere,sed de optimatum ac magistratuum sententia, vt res ordine procedens perpetuo duraret. Itaque senatu ad hoc congregato Persarum, Mebodes Cabadis commentarium recitauit : illi virtutis Cabadis ac officij memores Cosroem filium regem Persarum declarant:sic ille rem suscepit. Apud Martyropolim vero, quum Sittas & Hermogenes ciuitatem tueri se non posse conspicerent, certos ad hostes misere, qui in eorum venientes conspectum hæc dixere; Fas iam vos paci studere, ac omnis inimicitiæ penitus obliuisci, nec tot bonis vtriusque reipublicæ esse impedimento. Adsunt iam prope legati de concordia ad regem vestrum proficiscentes, vt quæ sint ex vsu amborum transigant; parati enim sumus de his ita vt dicimus euenturis obsides vobis viros imprimis nobiles dare.hæc illi. Nũcius interim in castra de morte Cabadis, ac de Cosroe rege constituto venit. Illi res nouas simul & Hunnorum

Belisarius ex Oriẽte reuocatur.

Martyropolis in Sophosena obsidetur.

Exploratorem Iustinianus auro corrumpit.

Mors Cabadis.

Cosroes patri succedit.

Martyropolis obsidio soluitur.

norum irruptionem timentes, oratorum sermonem libentius audiuere, statimque obsidibus acceptis Martino & Genecio vno ex Sittæ doryphoris obsidionem soluentes domum reuerterunt. Nec multo post Hunni in fines Romæorum ingressi, postquam hic Persarum exercitum non offenderunt, paulopost excursione facta domum se recepere. Mox Rufinus, Alexander, Thomas & Hermogenes legati ad regem Persarum missi ad Tigrim vsque venerunt: quos vbi Cosroes vidit, obsides subito missos fecit. Legati assentando multa demulcentia dixere, ac minime Romæorum dignitati conuenientia: quibus Cosroes captus, pacem prius termino carẽtem decem supra centum annis concessit hac conditione, vt qui militibus in Mesopotamia præficerentur, non amplius apud Daras, sed apud Constantinam vrbem continuè moraretur sicuti olim consueuit. Arces quoque apud Lazos Pharangium & Bolum sibi reddi oportere: quæ quum nomina sint etiam mensurarum centum pendentia libras, tantundem auri à Romæis poposcit, ne Daram euertere cogantur, ac à sumptu communi cum Persis in custodiendis Caspijs portis simul eximantur. Hic legati quum alia proposita laudassent, arces tamen dare non posse dixerunt, nisi Imperatore prius cõsulto. Visum est igitur Rufinum super his Byzantium mitti, alios verò donec ille redeat expectare, dato dierum L X X spatio redeundi. Is postquam Byzantium venit, Imperatori quæcunque Cosroi de pace sunt visa refert. Ille his omnibus facilè annuens, pacem firmari iussit. interim fama quædam non vera ad Persas penetrauit, Iustinianum iratum Rufinum interfecisse, cuius rei gratia Cosroes turbatus cum toto exercitu in Romæos proficiscitur. Rufinus interim reuertens non longè à Nisibi vrbe erat, apud quam illi conuenerant, vt postquam pacem firmassent, huc pecuniam ferrent. Verum Iustinianum arces apud Lazos Persis concedere iam pœnituit, literasque idem contra iam dicta legatis scripsit, nullatenus eas Persis tradi. Tunc enim Rufinum cogitatio subijt velox potius, quàm secura, in Persarum terram pecuniam ferre, protinusque Cosroem adiens pronus in terram supplicat, ne in Romæos exercitum ducat, sed in aliud quoddam tempus bellum differat, seque propterea ei pecuniam traditurum. Cosroes autem inde surgere iubens cuncta facilè concessit. Legati igitur cum pecunia Daras veniunt, ac Persarum exercitus retro remigrauit. Tunc itaque Rufinum legati socij suspectum habentes apud Iustinianum insimulauere, ex hoc coniecturam facientes, quòd cuncta Cosroes quæcunq; ille voluit persuasus concessit. Imperator verò nihil propterea mali in eum ostendit. Breui deinde post tempore Rufinus ipse & Hermogenes rursus ad Cosroem de pace mittuntur, conuentumque inter eos, vt ambo vtrinque oppida ablata inter se restituant, nec vllus apud Daras militum præfectus existat. Sic igitur pacem aperanton, hoc est, sine termino fecerunt, anno Imperij Iustiniani septimo: ac Romæi tunc Pharangium & Bolon arces cum pecunijs Persis tradidere. Ex parte alia Persæ Romanis oppida apud Lazos, præterea Dagarim reddidere, alium pro eo virum recipientes. Is enim Dagaris tempore post, Hunnos sæpe in fines Romæorum ingressos in prælijs superans fugauit: erat enim in bello præter cæteros fortissimus. Hoc igitur modo ambo fœdera iunxerunt. Post hęc statim vterque princeps à suis insidias passi sunt. quonam modo iam dicam. Cosroes Cabadis filius ingenio vehementi & inquieto, simulque rerum nouarum cupido erat. quamobrem ipse tumultu seditioneque plenus, vt alij similiter essent, causa fuit. Igitur eius pertęsi dominationem Persarum nobiles ac sapientes, alium regem ex Cabadis item domo sibi facere in concilio deliberant. Optabant autem Zamam, verum quòd monoculus esset, vti supra narratur, lege prohibebatur: hoc tamen remedium visum eis adhibere, vt Cabadem patri cognominem succes-

Leges pacis a Cosroe concessæ.

Pax ἀπέραντος inter Romanos & Persas.

Cosrois indoles & fortuna.

ſorem, Zamam verò natu maiorem ei adſiſtentem conſtituerent, qui res Perſarum pro arbitrio dirigeret. quapropter Zamæ conſilium referunt, eumque prenſant, ac multa alacritate ad rem ſuſcipiendam adhortantur: quumque ille obtemperaſſet, occaſionem quærebant, quo nam modo Coſroem inuaderent. Conſilium verò iam diuulgatum vbi Coſroes accepiſſet, prohibere conatus Zamam ipſum ac eius reliquos fratres cum omni virili ſtirpe interfecit: ſuſtulit item omneis Perſarum nobiles, qui conſilio eſſent adhibiti, aut eius quocunque modo participes fuiſſent, inter quos fuit Aſpebedes Coſrois auunculus. Cabadem quidem Zamæ filium paruum adhuc, Adeogundubadi Chanarangi qui eum nutriebat mandat vti puerum de medio tollat. Ille autem vbi de regis voluntate accepit, dolens flenſque calamitatem hanc cum vxore ac pueri nutrice communicat; vxor verò lachrymans ac viri genibus aduoluta rogauit, nulla ratione eum interfectum iri. Cogitantes igitur inter ſe, quo nam modo ſeruare poſſent, abſcondere ac clam nutrire viſum eſt eis, ac protinus ad Coſroem ſcribere iam ſublatum: atque ita egerunt, adeoq; occultum tenuere, vt nullus hominum ſciret, præterquam * Varames eorum filius, ac vnus è ſeruis, qui lōgè fideliſſimus videbatur. Tempore verò procedente poſtquam Cabades ætate creuit, timens Chanaranges ne res in lucem veniret, eum cum pecunia dimiſit, vt vbicunque poſſet fugiens latitaret, resque tunc aliquandiu occulta fuit. Tempore inſequente Coſroes quum in Colchidem cum magno exercitu proficiſceretur, ſicuti mihi poſtea dicetur, ſecutus eſt & Chanarangis filius Varames alios ſecum ſeruos ducens, inter quos erat ille ſeruus rei conſcius. Is itaque Varames omnia de Cabade geſta refert, teſtemque ſeruum adducit. Hæc vbi Coſroes audiuit, ira incenſus graue putauit hæc à Chanarange ſuo ſeruo pati, quumque eum facile capere non poſſet, hæc eſt meditatus. Quando è Colchis domum reuerſurus erat, ei ſcribit quemadmodum cum omni exercitu decreuerit in fines Romæorum inuadere, nec in vnam tantum partem, ſed bifariam exercitum diducere, vt extra & intra flumen Euphratem contra hoſtes eſſet incurſus. Vnam itaque exercitus partem ipſemet erat in hoſtilem ducturus, alteram nulli ſeruorum æquo cum rege honore facile crediturum, niſi tantum Chanarangi ob virtutem: quamobrem in tanta neceſſitate maturet ad eum protinus venire, vt de conſilij ſententia ſimul omnia, quæ ad hanc rem opus, decernat, certosque poſt eum ire iubet. Hæc vbi Chanaranges legit, lætatus ob honorem ei à rege collatum, oblitusque domeſticorum malorum ſtatim iuſſa peragit: erat autem ſenex, quumque equi frenum negligentius regeret excidit, crusque propterea læſus, neceſſe fuit ei apud eundem locum ob curam remanere: cui rex eò veniens obuiam, ac claudum offendens minimeque militare aptum, in aliqua contineri arce donec curetur mandauit, ſic eum ad ſupplicium euntem certi ſubſequentes de medio ſuſtulerunt, virum omnino vnum inter Perſas in bello inuictum, & qui gentes Barbarorum duodecim Cabadis adiecit imperio. Hoc extincto eius filius Varranes Chanarangi magiſtratui paterno ſucceſſit. Non multo poſt tempore ſiue Cabades ipſe Zamæ filius, ſeu quis alius Cabadis ſibi nomine vſurpato (nam Cabadi regi ore ſimilis erat) Byzantium venit, quem Iuſtinianus vt Cabadis nepotem honore magnificentiaque multa excepit. Et hæc quidem circa Perſas in Coſroem inſurgentes ſic contigerunt. Poſtremo item Coſroes Mebodem ſuſtulit hoc modo. Zabergani mandaui Mebodem vocari, qui quum iuſſa perageret, ille ſe iamiam venturum reſpondit, quamprimum rem præſentem, quam tractabat, cito abſoluiſſet. Zaberganas verò odio in eum vetere ductus regi retulit Mebodem nolle venire, quum alia ſibi negocia ſint. Coſroes igitur iratus quendam è ſequentibus

Coſroes in ſuos cædibus graſſatur.

Cabades Zamæ F. quomodo ſeruatus.

** Varranes infra*

Coſroes Chanarangem per inſidias necat.

Cabades ad Iuſtinianum fugit.

Mebodes a Coſroe necatur.

quentibus mittens iussit ad tripodem eum ire. Quid autem hoc sit, mox indicabo. Tripus ferrea ante regiam semper stare solebat, quando autem Persarum aliquis audit regem contra se grauiter iratum, non ei fas neque in templum, neque aliò quouis confugere: sed apud hanc tripodem regiam expectare sententiam, nullo penitus ipsum seruari rogante. Hic Mebodes misera bili specie plures consedit dies, donec eum quidam iubente Cosroe interfecit. Hæc viri merces post multa & præclara in regem beneficia. Sub idem tempus apud Byzantium populi seditio improuisa contigit, quę maximè pręter opinionem fuit hoc modo. Populi in qualibet ciuitate iam dudum in Venetos & Prasinos diuisi erant (fullonia quidem nomina) quorum gratia inter spectatores & pecunias erogare, & corpora diris cruciatibus adfligere, denique ignominiosam oppetere mortem non dedignantur. Certant enim cum opposito, non animaduertentes cuius gratia periculum subeant: nasciturque illis erga proximos inimicitia quædam nulla de causa, quæ nec generi nec necessitudini vlli parcit: apud hos vincere fuerit, si qua impietate in deum vtantur, si & leges & res publicæ violentur. Cuius sceleris participes quoque fœminæ sunt, non solum ipsos sequentes viros, sed cum eis si oporteat in certamen descendentes, quamuis aliàs in theatrum non veniant. Super quibus nihil ego satis habeo dicere, nisi morbum hunc esse animi communem, qui omneis ciuitates ac populos inualit. Tunc autem magistratus qui erat Byzantij, horum quosdam seditiosorum ad supplicium ducebat: reliqui verò simul conuenientes rapiunt, ac in carcerem ingressi eos qui pari seditione aut alia quauis turpi causa vincti erant, liberant, ministros ac satellites magistratuum sequentes interficiũt. Ciues si qui boni relicti erant, in proximam continentẽ traijcientes confugiunt. Ignis tota vrbe haud aliter quàm ab hostibus cernebatur, ex quo Sophiæ templum, & Balneũ, & augustæ domus vestibulum vsq; ad domum Martis vocatam flagrarunt: præter hæc quoque porticus magnæ vsque ad forum Constantini appellatum, tum domus opesque maximę consumptæ. Imperator vnà cum coniuge & quibusdam senatoribus sese in palatio includens quieuit. Signum hoc tribus inter se dedere, Vince, ex quo nomine ea seditio in hoc vsque tempus appellata est. Pręto rij præfectus tunc Ioannes Cappadox erat: Tribunianus autem Pamphylius Imperatoris Paredrus, quem magistratum Romæi Coæstorem, Latini Iurisconsultum vocant. Horum alter Ioannes artium liberalium ac disciplinæ omnis expers fuit: nihil enim è scholis nisi tantum litteras ab initio malas, & has male scribere didicit, naturæ tamen robore omnium quos scimus vehementissimus, ac nosse opportuna idoneus, tum rebus dubijs viam reperire, cum his vitia miscuit ingentia. Nam imprimis improbus ac natura maleficus, neque dei ratio, neque hominum reuerentiæ respectus vllus. Perdere insuper hominum vitas vrbesque delere ei curæ fuit, ex quo breui tempore multas opes consecutus est, quas vndecunque rapere simul & perdere natus erat. Voluptatibus insuper deditus, ebrietati quoque ac saturitati vomitibus occurrebat: & Ioannes quidem talis erat. Tribunianus vero contrà vir moribus & disciplina omnium artium nulli secundus. Iustum sectabatur lucrum, singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat, vt ex vsu esse videbat. Donec igitur populus pro colorum nominibus inter se dissidebat, nulla erat ratio eorum, qui in rempublicam peccabant. Postquam verò simul conspirantes in seditionem se conuerterunt, aperte per totam ciuitatem in hos duos probra conijciebant, ac sedulo ad necẽ quærebant. Quamobrem Imperator satisfacere cupiens, ambos de magistratu deiecit, ac Phocam virum patricium præfectum prætorij constituit, prudentissimum virum ac æqui seruantissimum. Basilidem verò Coæstorem fecit, mansuetudine ac

Seditio Constantinopoli mota.

Venetorum & Prasinorum certamina.

Constãtinopolis incensa.

Ioannis præfecti prætorio clades.

Tribunianus qualis fuerit.

Phocas P. P.

Basilides Quæstor.

æquitate inter patricios clarum: in hos igitur inuidia aut insectatio nulla fuit. Die verò quinta tumultus sub vesperam Instinianus Hypatio & Pompeio Anastasij principis sororis filijs domum celeriter ire iussit, siue res nouas in proprium corpus ab eis parari suspicaretur, siue fatum eos duxerit. Hi de inuadendo imperio coniurati, ac quod euenit timentes, ne in regia à populo violarentur, dicebant se non ordine facere, si suum Imperatorem in tam graue periculum conijcerent. Hæc audiens Iustinianus, etiam magis suspicans, eos statim iussit discedere: qui domum tandem venientes, die sequenti oriente sole fama est vtrunque in palatio morari: populus itaque omnis adcurrens Hypatium Imperatorem consalutat, in forumque ad rem suscipiendum ducunt. Maria verò eius coniunx prudentissima simul & castissima virum prensans vociferabatur, vlulatuque multo ipsum ab eo facinore retrahebat; ad mortem, non ad Imperium trahi dictitans. Tandem à turba compulsa destitit. Ipsum igitur in forum Constantini productum in regiam reuocauit: quumque ad manus diadema, quo Imperatores redimiri solent, non haberent; tunc quoddam aurum supra caput eius ponentes Romanorum Imperatorem declarant. Iamque ad consilium senatoribus, quicunque in aula aderant, conuenientibus, plures pro illorum parte dictæ fuerunt sententiæ. Origenes autem ex eis vnus surgens hæc ait: Res præsentes Romæi bello decerni non possunt. Bellum enim & regnum omnium inter homines maxima esse palam est. Res quidem maximæ non temporis breuitate, sed probo rationis consilio ac corporis labore gubernantur, quæ quidem hominibus non admodum repente succurrunt. Si enim in bellum descendamus, in præcipiti ac momento nostra salus erit, deque omnibus hic in tempore periclitabimur, fortunamque quomodocunque res eueniet vel adorabimus, vel omnino accusabimus, quòd res veloces in fortunæ plerunque temeritate versantur. Si autem otrorsius res præsentes administrabimus, Iustinianum quidem minimè capiemus, potius eorum sententiam sequentes, qui eum aufugere sinent. Spretum enim imperium deficiente cottidie robore continuo fluit atque deficit. Habemus insuper regias alias, quæ Placillianæ & Helenæ appellantur, vnde opus ei soluere, si bellum inferre, aut aliquid tractare decreuerit. Origenes hæc ait. alij quoque, quod turba facere consueuit, contrà ocyus agendum expedire opinantur: nec minus Hypatius rem adcelerabat, ac in Hippodromum confestim contendere. quod nonnulli de industria dixisse ferunt, quòd in partes Iustiniani adspiraret. Ex alia parte qui Iustinianum sequebantur, in consultatione & ipsi posuere, vtrum manere vel fugere expediret. Theodora itaque Augusta inter hos primum sic ait: Fœminas inter viros non oportere audere, vel in rebus dubijs leuiter agere, nunc maxime tempus est. vbi enim res in periculum vertitur, nihil magis expedit, quàm in promptu optimum capere consilium. Existimo igitur fugam, si vnquam, nunc maximè, etsi salutem pariat, minimè nos decere; quando semel nato non mori quandoque minimè concessum. Illi autem, qui semel imperauerit, exilium nequaquam tolerabile. Possemne ego purpura semel adsumpta priuari, aut diem viuere vnum, in quo me Augustam adeuntes non salutauerint? Igitur optime Imperator, volenti nunc viuere proculdubio nullo negocio licet, pecuniæ nobis magna vis, mare opportunum, nauigia multa. Considera tamen, ne seruato tibi contingat vitæ iocunditatem cum mortis ad extremum acerbitate commutare. Mihi autem antiquum sanè placet prouerbium, Quàm pulchrum est, in sepulchri elogio Imperatorem adscribi. Hæc Theodora dicente cæteris fiducia est orta, omnesque in concilio ad fortitudinem conuersi, qua se via defendere possint, ac bellum mouenti resistere, meditabantur.

Hypatius imp. per seditiosos factus.

Mariæ prudens consilium.

Origenis sententia.

Animosæ mulieris Theodoræ Augustæ consilium.

Milites

Milites nanq; omnes ac reliqui in aula Imperatoris ei minime clam adficiebantur, verum exitum rerum expectantes dissimulabant. Spes nanq; omnis in Belisario ac Mundo ducibus erat, quorum Belisarius nuper è bello Persico reuertens, quum præsentia omnia remedia * festinasset, tum doryphororum ac scutigerorum multitudinem in periculis exercitatam ac fidam præsto paratam secum habebat. Mundus verò Illyricorum dux factus fortuna quadam dominabatur, barbaros Erulos ducens, tunc quibusdam necessarijs de causis Byzantium accersitus forte veniebat. Hypatius igitur postquã ad Hippodromum venit, statim ascendens vbi Imperator consistere consueuit, ac equestre gymnicumq; solitus est spectare certamen, in eius throno consedit. Mundus autem per portã Cochleam ex rotunditate dictam egressus est. Belisarius vero primum quidem aduersus ipsum Hypatium & thronum augustum ascendit. Vt autem in proximam habitationem venit, vbi militum custodia antiquitùs est, clamat iubens illos confestim portam aperire, vt contra tyrãnum eat. Illi vero, quòd alteri nequaquam fauere, nisi victoria obuenisset, decreuerunt: ilico resistunt. Reuertens igitur Belisarius, perijsse iam res Imperatori renunciat, milites quoq; qui in palatij præsidio erant, ad res nouas excitatos. Iussus igitur ab eodem ad portam Aeream vocatam, ipsiusq; vestibulum ire, cum maximo labore per cadauera & loca semicombusta exiens ad Hippicum ascendit, ac postquam ad Venetam constitit portam, quæ dextrorsùs imperatorio throno est, in Hypatium ipsum primũ ire constituit. Existente autem hic parua porta, quæ clausa à militibus custodiebatur, timuit ne in loco angusto populus congregatus ipsum cum sequentib. interficiendo facile in Imperatorem incurrerent. Considerans igitur, quod aduersus populũ esset eundum, qui in Hippodromo constiterunt multitudine quidem innumerabiles, & absq; ordine sese confundentes, ipse cæteriq; eius iussu strictis gladijs cursuq; & clamore multo in ipsos tendunt. Populus autem, qui & in turba, & in ordine militari consistebant, postquam milites viderunt thoracatos cum ensibus ferientes, qui existimatione multa & belli gloria pollebant, euestigio fugam clamore multo, vt par est, adripuerũt. Mundus autem iuxtà consistens, ac volens rem iuuare (erat autem audax natura, simul & in agendo promptus) stetit anceps, qua nam via vteretur. vbi Belisarium in hoc certamine vidit, rectà in Hippodromum per ingressum, qui Mortuus dicitur, inuadit. Tunc verò vtrinq; Hypatij coniurati certatim cæduntur. Postquam verò clara iam conuersio facta est, cędesq; multa populi subsecuta, Boraides & Iustus Iustiniani fratris filij nullo resistere iam amplius audente, Hypatium è throno raptum ducentes Imperatori, simulq; Pompeium tradiderunt. In hoc die è populo amplius quàm XXX milia desiderata. Ambos igitur Iustinianus in arcta custodia iussit adseruari. Hic Pompeius quidem plorabat, ac digna misericordia loquebatur. Erat enim vir in malis huiuscemodi minime versatus. Hypatius autem eum multis increpans, non oportere ait eos, qui non iuste pereunt, flere: se autem à populo coactos rem suscepisse, nec in Imperatoris Iustiniani iniuriam postremo in Hippodromum venisse. Postera verò die ambo à militibus cæsi, & in mare proiecti. Imperator autem eorum ac aliorum, qui eius consilij factique participes fuere, opes omneis publicauit. Reliquos verò omneis, tum Hypatij ac Pompei liberos pristinæ dignitati restituit, opibusq; (quod fortasse multi ex amicis non sunt consecuti) donauit. Hic seditionis Constantinopolitanæ finis. Tribunianus autem, & Ioannes sic honoribus deiecti, vti supra memoraui, tempore post eisdem restituti fuere. Sed Tribunianus multis post magistratum viuens annis ex morbo decessit, vir qui nihil à quoquam ingratum est passus, quum natura mitis & humanus esset, quibus moribus simul & doctrina singulari vnicum auaritiæ mor-

** forte tentasset*

Belisarius & Mundus opponũtur Hypatio.

Belisarius ingentem in populo cædem edit.

Hypatius & Põpeius capti.

Rursum de Tribuniano.

bum obscurabat. Ioannes verò contrà omnibus grauis & difficilis, auaritia, crudelitate, perfidiaq; infamis, eoq; insaniæ processerat, vt Theodoram Augustam fœminam sapientissimam apud virum calumniaretur. at illa cum diuersas eum perdendi occasiones quæreret, hæc ei, quam mox dicam, succurrit. Belisarius ex Italia, vbi res gesserat, vnà cum Antonina cōiuge reuocatus, vt in Persas iret, omnes Byzantij suæ repperit virtuti honoriq; fauentes, prçter hunc Ioannem, non alia de causa, quàm quòd ipse omnium in se maleuolentiam, ille contrà beneuolentiam cōtraxit. quodq; in eo spes esset Romçorum, rursus ad bellum mittitur Persicum, relicta domi Antonina. Hæc fœmina omnium vna sagacissima, ac rebus dubijs viam subito repperire aptissima, quum Theodoræ Augustæ gratificari cuperet, hæc excogitauit. Erat filia Ioanni Euphemia, pudicitia insignis, ac admodum iuuēnis, eaq; de causa valde decipi apta; quam pater, quod vnica ei esset, magnopere diligebat. Hanc Antonina blandiendo pluribus diebus ad amicitiam sibi conciliare curauit. arcanorum propterea participem facere non est dedignata, cum qua quandoq; in cubiculo sola existens de sua fortuna parum secunda per simulationem questa est, quod vir suus Belisarius, quum Romani Imperij fines longe atq; prius erāt, dilatasset, duos prçterea reges cum tot diuitijs Byzantium in triumphum duxerit, Iustinianum tamen ingratū repperisse, remq; publicam vt iniustam valde detestata est. His querelis adsentiens Euphemia, simul & ipsa præsentis status conditionem ob sæuitiam persecutionemq; Theodoræ Augustæ vituperauit. Huius, inquit, mali vos ô carissima, causa estis, qui viribus, quas possidetis, vti non vultis. At illa excipiens; non ait filia possumus in castris nouarum aliquid rerum aggredi, nisi aliqui nobis intus sint auxilio. Quod si tuus pater vellet, facile quæcunq; deus iuberet, exequeremur. Hæc audiens Euphemia, protinus se id efficere recepit. Nec mora, inde discedens rem ad patrem detulit. Hic vero lætatus facile hanc esse viam ad imperium existimauit. quapropter statim se rem facturum promisit, ac filiæ iussit, vt die postera daret operam, vt in colloquium cum Antonina & ipse admitteretur, fidemq; suam obliget. Antonina Ioannis voluntatem audiens, ac hominem procul à veritatis cognitione deducere quærens, nunc ait nos simul congredi tempus opportunum, quando nulla suspicio rem prohibere sit apta. Nam ad virum in Orientem mox se ituram dicit, ac primum è Byzantio digredientem in suam villam, quam Rufinianas vocabant, prima die diuersuram. Huc itaq; Ioannem vt salutantem ac prosequentem venire oportere, ac sermonē de re tota conferre, tum fidem vltro citroq; recipere. Hæc itaque ab ea dicta probe sunt visa Ioanni, ac certa huic negocio dies constituta. Interim Augusta omnē sermonem ex Antonina percipiens eam collaudat, simulq; ad rem prosequendam adhortatur: illa discedens, ad Rufinianas proficiscitur. huc Ioannes rem transacturus nocte venit. Theodora verò re prius Imperatori patefacta, Narsem eunuchum & Marcellum præfectum vigilum palatij ad Rufinianas cum multis militib. misit, vt inquirentes de Ioannis gestis, si eum rebus studere nouis compererint, statim interficiant. hi vbi ad locum peruenerunt, post sepem quandam latitantes nocte sermonem omnem Ioannis cum Antonina hauserunt: vbi ille effreni lingua ea, quæ contra Iustinianum decreuerat, adseuerauit; ac iuramento grauissimo denuo firmauit. Narses vero & Marcellus extemplo in ipsum tumultu, vt par est, facto irruentes à doryphoris Ioannis proxime consistentibus prohibiti sunt: Marcellus etiam ab vno ex eis, nescio qui vir esset, sauciatur. Ex quo Ioannes elapsus in ciuitatē fugit. Quod si animo confidenti rectà ad Imperatorem venisset, profecto nihil ab eo mali sustinuisset: verum ad templa confugiens, Theodoræ potestatem dedit in ipsum insidijs vtendi. Igitur de magistratu primum deiectus, in exilium

Insidiæ struūtur Ioanni a feminis

Antonina Belisarij coniux.

Ioannis consilia cognoscuntur.

xilium in Cyzici ſuburbanum,quod Artacem vocant,miſſus eſt: vbi preſbyteri tantum habitum, non autem ſacrificandi animo ſumpſit,ne impedimento fieret ad repetendos forſitan honores,quorum ſpem non omnino abiecerat. Bona eius Conſtantinopoli publicata, quanquam bona pars ei Imperatoris benignitate dimiſſa eſt. Cum his itaque ac alijs quæ occultauerat ditiſſimus etiam remanſerat,eaque vixit nihilominus licentia,& his delicijs quibus prius.adeo procul ab omni cura fuit. quamobrem odium in ſe Romæorum adcumulauit,perſpecta hominis impudentia & in calamitate merita inconſiderantia. Verùm Deus eum grauiori pœnæ puto reſeruauerat,quod hoc modo contigit. Erat quidam apud Cyzicum epiſcopus Euſebius,omnibus,cum quibus verſaretur,non minus quàm Ioannes grauis.Hunc Cyziceni apud Imperatorem accuſantes,ad iudicium acceſiuerunt: verùm eo viribus ac potentia reſiſtente, nihil tunc egerunt. Conſpirantibus demum quibuſdam iuuenibus in foro interficitur. Erat autem Ioannes in diſſenſione cum Euſebio,ex quo illi inſidiæ imprimis proueniſſe putabantur. Mittuntur igitur è ſenatu Romæorum qui crimen cædis inquirant,hi Ioannem ante omnes in carcerem conijciunt, deinde hominem olim inter patritios potentiſſimum,& præfectum,& quandoq; conſulem nudum more latronis conſtituentes,autores cædis dicere coëgerunt. Deinde cunctis ei bonis direptis, breui tantùm eum ac lintea contectum veſte naui impoſuerunt.ſic itaq; circumductus per totum Aegypti iter,vſq; ad Antinoi vrbem,petere ab obuijs ſtipem cogebatur. Hic verò tris annos in cuſtodia ſeruatus eſt. Quodq; mirum,in tantis erumnis conſtitutus nunquam imperandi ſpem dimiſit,ſed & quoſdam Alexandrinos publicè aurum debentes palam etiam calumniabatur. Poſt decem itaque annos male adminiſtratæ reipublicæ à Ioanne pœna exacta.Nunc ad inſtitutum ſupra ſermonem reuertar. Beliſarius in Orientis expeditione dux rurſus conſtitutus, in Aphricam deinde miſſus, ea potitus eſt, ſicuti mihi poſtea dicetur. De qua victoria quum Coſrors acceppiſſet,grauiter tulit,pœnitentia ductus, quòd pacem cum Romanis feciſſet, quum magnum ſibi exercitum adeſſe ſentiret. Miſſis tamen ad Iuſtinianum legatis congralatus eſt,ſimul partem ſpoliorum per iocum petens, quod hanc non fuiſſet adſecutus,niſi fœdera cum Perſis prius iniuiſſet. Iuſtinianus verò Coſroe donis pluribus munerato legatos paulo poſt remiſit.Interea apud ciuitatem Daras res contigit huiuſcemodi. Ioannes quidam in peditum numero hic erat. Is cum paucis admodum militibus de tyrannide conſpirans ciuitatem occupauit, atq; in palatio velut in arce reſidens quotidie tyrannidem exercebat: quòd niſi pax cum Perſis pauloante ſubſecuta fuiſſet,in magna Romæos ibidem mala conieciſſet. Quarta verò tyrannidis die milites reliqui,adhortantibus Manante ciuitatis præſule, ac Anaſtaſio ciue illic nobili,circa meridiem in palatium aſcenderunt, quilibet ſub veſte gladium paruũ ferens,ac prius in veſtibuli porta paucos offendẽtes milites interficiunt,deinde ad interiora penetrantes tyrannum ſuperauerunt.Quidam verò aiunt non milites primum hoc prohibuiſſe, ſed ipſis in veſtibulo rem morantibus,ſimulque periculum formidantibus, quendam inter ipſos conſtitutum exilijſſe cum enſe, ac Ioannem obuium ex improuiſo percuſſiſſe,ac vulnere minimè letitero accepto, tumultu exorto fugientem in milites incidiſſe, ita demum ab eis captum. Palatium e veſtigio cremauerunt. ne qua in futurum ſpes ſimilia excogitandi relinqueretur. Ipſum in carcerem vinctum duxerunt. Quidam verò ex illis potiore conſilio ductus,ne aliquis ex his, qui eum ſecuti fuére,viuum eſſe audiens, res rurſus nouas moliretur,ipſum protinus necauit,atq; hoc modo tumultus penitùs ſedatus.

Euſebius Cyzicenus ep[illegible] interfectus.

Ioannis P. [illegible] ſupplicium.

Ioannis am[illegible]

Ioannes qui[illegible] alius per[illegible] ſtatim occidi[illegible]

PROCOPII DE BELLO PERSICO LIBER II.

Cosroes occasiones belli quærit.

REVI post tempore, quàm hæc gesta sunt, Cosroes audiens quòd Belisarius Italiam restituere cœpisset, non vltra contineri potuit, quin causas excogitaret, qua ve ratione honesta seu adumbrata saltem fœdera solueret: super quibus cum Alamandaro collocutus, causam belli aliquam iussit eum commentari. Hic autem Aretam Iustiniani ducem expostulans, quod agri fines præteriret, Romæorum ipse regionem inuadit, ad bellumque hostem prouocat, dictitans quòd non ipse fœdera violaret, quoniam ad hæc neutri illorum se inscripsissent. eratque ita profectò. nullus enim vnquam Saracenorum in conditionibus fuit veluti Persarum & Romæorum nomini coniunctorum. Ipsa autem regio, de qua inter vtrosque contentio versabatur, Strata vocabatur, Palmyræ ciuitatis ad astrum spectãs arborem quidem nullam, nec bonorum aliquid in campis fert. maxime Solis ardoribus exposita ac torrida est, quibusdam tantùm ouium pastionibus bona. Aretas igitur hanc omnino esse Romæorum possessionem contendebat, nominis primum coniectura, quòd diu ab omnibus sic vocata sit, (nam Stratam, viam Latini dicunt) testimonijs antiquorum vtens hominum. Alamandarus autem de nomine contendere minime iustum putabat, mercedes autem hic pastionis eos, qui oues possiderent, antiquitùs solere dare dictitabat. Ideo Imperator Iustinianus Strategio viro patritio, & Gazæ imperatoriç præfecto, alioquin prudenti & optimo genere nato, summoque duci in Palestina, de his cognoscendis curam mandauit. Sumnius autem Iuliani illius frater erat, qui pauloante ad Aethiopas & Homeritas legatus est profectus. Ipsorum alter Sumnius non oportere Romæorum regionem negligere rogabat. Strategius autem Imperatori suadebat, ne ob breuem admodum agrum, ac infructuosum omnino existentem, Persis ingruentibus belli causam gratificari vellet. Imperator itaque hæc in consultatione posuit, multumque inter hæc temporis intercessit. Cosroes à Iustiniano fœdera soluta palam dicebat, multis insidijs in eius domum illum vsum fuisse, quibus in amicitiam Alamandarum sibi conciliaret. Interim verò Sumnium ad eum specie colloquij missum, vt magnæ pollicitatiõne pecuniæ ad Romæos transfugere persuaderet, litterasque ostendebat, quas super his ad Alamandarum Iustinianus scripsit: præterea dicebat eum ad quosdam Hunnos epistolam misisse, suadentem illos * Romæorum fines inuadere, ac eorum locis damna plurima inferre: facileque ipsos potituros docebat, quum primùm in conspectu fuissent. Hæc igitur Cosroes Romanis expostulans iratus arma tentare decreuit. Hæc autem si vera fuerint, non habeo in præsens dicere. Inter hæc Vittiges Gotthorum dux iam bello adsumpto legatos duos ad Cosroem misit, suadentes contra Romæos bellum mouere, & hos non Gotthos quidem, vt non sese inde ostendentes iam facta confunderent: sed Ligures sacerdotes multa pecunia ad hoc factum inductos: quorum alter quidem sicuti & dignior visus, speciemque ac nomen episcopi præferens, nihil sibi congruum in legatione constituit, alter verò eum tanquam minister sequebatur. Per Thraciam verò iter facientes quendam inde in amicitiam sibi conciliant Syræ Grçcæque linguæ peritum ac interpretem futurum, clam omnibus Romæis in Persidem veniunt inexplorato, quòd in fœdere

Strata ciuitas.

Legatorum diuersæ sententiæ.

Cosroes prætexit belli causas.

** rectius, Persarum.*

Vittiges ad Cosroem legatos mittit.

fœdere conſiſtentes illi minimum cuſtodes adhiberent: vtque in Coſrois conſpectu fuerunt hæc dixerunt: Cæteros quidem omnes legatos, ô rex, plerunque de rebus calamitoſis ire contingit: nos autem Vittiges Gothorum ſimul & Italicorum rex miſit, vti ſermonem de his, quę ad tuum regnum faciunt, habeamus; eaque de cauſa tantùm hæc nos loqui exiſtima. Si quis enim te regnumque tuum à Iuſtiniano prodi dicat, rectè ſentiat: quòd is ea ſit natura, vt res nouas, quæ nihil ad eum pertinent, ſemper quærat, præſentibus verò ac pacatis minimè contentus vniuerſam terram poſſidere, tum ſingulorum imperium certatim inuadere cupiat. Quumque non videat Perſas ex ſe capere, neque item Perſis obſtantibus poſſe alios ſubiugare, te tantùm ambit, ſpecieque pacis capere contendit, reliquos deinde violaturus magnos exercitus ſub tua potentia conciliare. Vandilorum nanque regnum, & Mauruſios vbi euerterit, contra vos longè ſepoſitos venit. Nec profectò dubium, quòd ſi Gothos omneis de medio tollere poterit, vt noſtro ac eorum, qui iam in ſeruitutem redacti ſunt, auxilio contra Perſas bellum mouebit. Neque enim illi aut amicitiæ aut iuriſiurandi reſpectus ſeu pudor vllus. Nam donec tibi ſalutis ſpes aliqua ſupererit, nihil nos profectò lædere, neque tu propterea patieris. Sed vide ex noſtris malis paulo poſt quanta Perſis ſequentur incommoda. Cogita quàm Romæi tibi tuoque regno nunquam beneuolentes eſſent: ſi maioribus potirentur viribus, nihil profectò eſſet moræ quin ſuum in Perſas oſtenderent virus. Vtere igitur præſenti facultate, quam deſinentem nunquam recuperabis. opportunitatis enim momenta redire omnino neſciunt. præſtat enim præuenientem in tuto eſſe, quàm bene gerendæ rei occaſione amiſſa turpiter ab inimicis pati. Hæc vbi Coſroes audiuit, bene monuiſſe Vittigem putauit, velut calcari curren-ti addito magis ad agendum contra Iuſtinianum eſt incenſus, cuius odio deceptus, facile ea, quæ ex ipſius inimicis audiuit, vera eſſe credidit, quæ poſtea ad Armenios & Lazos etiam peruenere, vti mihi mox dicetur. Nam tales à Iuſtiniano cauſas deſciſcendi quærebant, quæ generoſo principi inter laudes maximas reputari poterant, quod videlicet imperium propagare ac clarius reddere cupiebat. Hæc eadem & Cyro Perſarum regi, & Alexandro Macedoni hoc modo etiam quis obiecerit: ſed iuſtitiam nequaquam odium ſectatur. His igitur de cauſis Coſroes fœdera ſoluere ſtatuit. Inter hæc autem & aliud huiuſmodi euenit. Simeones ille qui Romæis Pharangium tradidit, Iuſtiniano perſuaſit adhuc bello vigente, vt nonnullos Armeniorum vicos ei donaret, quorum dominus effectus, paulopoſt à colonis locorum per inſidias interficitur. cæde patrata autores ſtatim ad Perſas confugiunt. Iuſtinianus vbi hæc accepit, eueſtigio vicos hos Amazaſpi Simeonis fratris filio tradit, eumque præfectum Armeniæ conſtituit. Hunc igitur procendnte tempore quidam Acacius ex Iuſtiniani amicis inſimulauit Armenios prodere, ac Theodoſiam ciuitatem aliaque oppida Perſis tradere voluiſſe. quapropter eius mandato illum interfecit, ipſeque Armeniorum adminiſtrationi ſucceſſit, vir natura improbus, vti ex geſtis planè indicauit. Fuit nanque in ſubditos crudeliſſimus omnium, & pecuniæ rapaciſſimus vndecunque venientis, & tributum nunquam conſuetum quadringentena imperauit: quem quum Armenij diutius tolerare nequirent, vnà conſpirantes interfecerunt, & ad Pharangium protinus confugerunt, aduerſus quos Imperator è Byzantio Sittam miſit. Is igitur apud eos manſit ex illo, quo fœdera inter Perſas & Romæos fuere. primò quidem circa bellum ſegniter egit, ac palpatione blanditiaq; magis, quàm vi, homines eos lenire, ac paulatim ad priſtinum reducere officium tentauit, de Imperatore ſpondendo quemadmodum eis nouum tributum re-

Legatorum Vittigis ad Coſroem oratio.

Coſroes Vittigi obtemperat.

Simeones interficitur.

Sittas aduerſus Armenios mittitur.

mitteretur. Ac Iustinianus eius mollicie ac cunctatione turbatus, ipsum vehementer obiurgauit, Adolij Acacij filij calumnijs excitatus. Sittas verò ad prælium se interim præparabat: ac primùm quidem multorum pollicitatione bonorum plures eorum sibi conciliare conatur, vt reliquos postea facilius comprimeret. Et iam Aspetiani vocati, gens Persidis maxima ac frequentissima, in quos iam incurrere Sittas parabat, ad eum misêre, postulantes vt per litteras fidem obliget, si relictis suis gentibus in hostium aciem transfugiant, vt omnium immunes malorum remaneant, suaq; ipsis hinc liceat traducere. Sittas verò illis in his quæ petiere morem gessit, libello in fidem tradito ac subscripto, spe ductus, quòd illorum auxilio sine vllo labore in bello potiretur: cum vniuerso exercitu ad oppidum Oenochalacorum venit, vbi Armeniorum castra erant. Sorte autem quadam qui libellum ferebant, alia euntes via Aspetianos conuenire non valuêre. Pars autem Romanorum exercitus quibusdam ipsorum occurrentes minimè quæ ferebant adspicientes, vt hostibus sunt vsi, ac ipsorum vxores & filios in spelunca Sittas comprendens interfecit, seu factum ignorans, seu certè Aspetianis iratus, quòd non sicuti promiserunt ad ipsum transfugerunt. Illi autem pristinam resumentes iram, ita cum cæteris sui generis in acie constiterunt. Quumque vtrique in locis iniquis & præruptis essent, non in vno tantùm loco, sed in collibus & vallibus dispersi palantesque pugnabant. Contigit igitur ex Armenijs paucos, & ex altera parte Sittam cum non admodum etiam multis sequentibus inter se propinquare: vbi tantùm vallis media, vtrinque verò equites erant. Sittas igitur cum paucis valle transmissa in hostes iuit. Armenij verò regredientes constiterunt, quos Sittas non vlterius est persecutus. Quidam verò Erulus genere animo fretus Romæos insecutus vsque in conspectum Sittæ venit insultabundus, admotisque calcaribus in eum irruens, hastam quam ille ex humo raptam contra eum tetenderat, rupit, quæ res eum vehementer afflixit: quidam verò ex Armenijs eum adspiciens, agnouit quòd sine casside esset, alijsque socijs monstrauit. Sittas verò hoc audiens, hasta quam supradixi fractam, in terram demissa, ensem educens vallem transmittere non dubitauit. hostis certatim occurrit, ac ex eis vnus ense summo eum vertice feriens sinciput abstulit, nequaquam ad ossa plaga ttansuersa penetrante, quin illum vlterius progressum Artabanes Ioannis filius

Sittas occiditur. à tergo irruens hasta interfecit. Hic Sittæ finis, haud impar eius virtuti ac gestis contra hostes. vir præterea & ore probo, & belli disciplina ac gloria nulli temporum suorum secundus. Quidam verò dicunt eum non ab Artabane interfectum, sed à Salomone viro valde obscuro. Sitta igitur interfecto Bu-

Buzes Armenijs opponitur. zem Imperator contra Armenios ire iussit: qui vbi proximè stetit, ad ipsos nunciatū misit, vti velint ad se nonullos ex eis electos mittere cum quibus colloquatur, sese operam daturum vt Imperatori concilientur. Aliqui tamen Buzi minimè credendum putauerunt, neque sermones eius probare voluerunt. erat autem ei maximè amicus Ioannes quidam Aristiades Artabanis frater, qui Buzæ tunc veluti amico confidens, cum Bassace socero ac alijs paucis ad eum venit: qui in oppido præstolantes, hic Buzen postera die conuenturi erant. Bassaces autem Ioannem eius socerum ad fugam magnopere est adhortatus, quam vbi minimè persuadere potuit, solum hîc relinquens cum alijs omnibus clam Romæis eadem via remigrans adequitauit. Buzes Ioannem solum inueniens, interfecit: & ex illo nullam spem successus in Romæos Armenij habentes, neque Imperatorem in bello superare volentes, ad Persarum auxilia autore Bassaco viro in rebus agendis solerti

Armeniorum pro auxilio ad Cosroem oratio. confugerunt, quorum primi regem Cosroem ita sunt adlocuti: Sunt quidem nostrorum multi Arsacidæ, o rex, illo Arsace prognati, qui neque à Parthorum

rum

rum regno alienus quando Persarum Parthi subiecti fuere, rex quoque fuit nulli suorũ temporum virtute secundus. Adsumus igitur vobis omnes serui & ministri facti, non quidem voluntarij, sed coacti, vt quidem apparet, à Romanorum imperio; re autẽ vera à tua voluntate, siquidem ille qui iniuriam facere volentibus vires tribuerit in causa putandus. Suprà enim dictus, quemadmodum ex rebus gestis nosse potestis, Arsaces nostrorũ progenitorũ rex vltimus proprio se spontè abdicauit imperio sub Theodosio Imperatore, vt sui generis homines quũ cęteris in rebus liberi degerent, tum vt ab omni vectigali immunes in perpetuum essent. Et hæc quidẽ incolumia seruauimus, vsquequo hęc fœdera iniuistis, quę potius si quis pestẽ dixerit, non iudicauerim errare. Nam ex illo hic tuus Imperator nulla neq; amicorũ neq; inimicorum ratione habita, humana omnia miscuit, tibi quidem verbis amicus, re autem inimicus, quemadmodũ & ipse breui tempore puto intelleges: nam omnibus in Occidente perdomitis, nulla erit mora quin reliqua omnia euertat. Quid enim quæso intentatum reliquit, aut quid pacatum? nónne nos nouo tributo minimeq; consueto grauauit? Zanosq; nostros amicos liberę conditionis in seruitutem reduxit? miserorum Lazorum regi Romanum magistratum intulit? res profectò nec naturæ cõgruens, nec dictu facilis. Insuper nónne in Bosphoranos Hunnorum subditos expeditiones cum ducibus misit, ipsamque vrbem nihil ad se pertinentem sibi acquisiuit? quin & societatem ausus facere cum Aethiopum principibus, quos Romani ne quidem vnquã audierunt. Sed & Homeritas, & mare rubrum præteruectus etiam Phœniciam Romano adiecit imperio. Non dicam de Aphrorum atque Italorum vexationibus. Terra enim vniuersa eum non capiat. Nam parum est & omnibus dominari hominibus. si quod est latebrarum vltra ætherem vltraq; oceanum vestigat, alium sibi orbem parare cupiens. Quid igitur rex cunctaris? quid pacem vitiosam obseruas, vt videlicet te vltimæ post alios omneis voracitati reseruet? Siquidem discere cupis qualisnam Iustinianus in obtemperantes ei existat, propè nos exemplum inspicere poteris, ac miserorum Lazorum. Si autem Vandilos, Gothos, & Maurusios meditere insontes, ac nullam vsquequaque ei inferentes iniuriam, quo nam modo habuit, non adhuc omnia in summa dicta fuerint. Nónne Alamandarum, ò bone rex, seruum tuum durante fœdere quandoq; tentauit, vt à tuo deficeret regno? quin Hunnos sibi omnino ignotos nuper sibi conciliare, vt rebus planè tuis insidiaretur, in animo habuit, quo facto nullum vllo vnquam tempore fuit audacius. Post igitur occidentalium euersionem iam in orientales contra vos se conuertere cœpit, quòd solum illius victoriæ vestra potentia restat. Pax igitur illi, non tibi soluta; & fœderibus sine fine ab initio constitutis, ipse primus finem imposuit. Soluunt enim pacem non qui bellum primi mouent, sed qui per insidias fœderum tempore arma capiunt. Nam illi qui tantùm causa est belli, retrectare licet, æquumq; ab iniuria discedere: quod minimè facienti, vbi ad manus ventum est, quis dubitat vt non discordiæ causam præbentes, sed ipsos propulsantes potius vincere consueuerunt. Nec paribus inter nos certamen viribus erit. Nam Romæorum bona pars militum in Occidentis agit partibus, quorũ duo præcipui duces, ex his alterum Sittam interfecimus, Belisarium verò non amplius Iustinianus videbit, vt verisimile: quem ille contemnens, Italorum nunc potentia fruitur. Ex quo tibi cõtra hostes eunti nemo occurret. Habebis insuper nos & beneuolentia, vt par est, & multa locorũ peritia in exercitu suffragãtes. Hæc Cosroes vbi accepit, quicquid in Perside integri erat ac fidelium conuocauit, eosq; quæcunq; Vittiges scripsit, quidue Armenij narrauerunt docuit, idq; ante omnia in consultatione posuit, vbi plurimæ dictæ sunt vtrinque sententiæ.

Bellum contra Romanos decernitur.

Tandem eis ineunte Vere bellum contra Romæos ſumendum viſum. Erat enim autumnus, annus verò Iuſtiniani imperij tertius ac decimus. Nec vnquam Romæi exiſtimare potuerunt, fœdera aperanta primùm à Perſis violatum iri, quamuis Coſroem audiuerint, ex his quæ in Occidente proſperè ipſis euenerant, magnopere turbatum, cauſaſque iam dudum quærere tales, quas pauloante memoraui. Inſuper cometes eo tempore diebus pluribus apparuit, prima quidem parte viri magnitudine in occidentem verſa, poſteriore autem longe maior in Orientem ſpectans, ſolem in capricorno exiſtentem ipſe in ſagittario ſequebatur, Xiphiam vocant, quòd longe in acutum tendat, nonnulli Pogoniam. De quo ſapientes alij alia opinantur diuerſa mortalibus portendere. Nos autem ea, quæ contingerunt, ſcribere conabimur: quilibet ſuopte ingenio rem poſtea iudicaturus. Ingens igitur tunc Hunnorum exercitus Hiſtrum tranſmittentes in omnem Europam inuaſerunt, nec vlla natio tot in hac parte maleficia damnaq; intulit. à ſinu enim Ionico hi barbari omnia vſq; Byzantij ſuburbana populati ſunt, arcesq; duas munitiſſimas in Illyrico, ciuitatemq; Caſandream vi euerterunt, quã antiqui Potideam vocabant, multaq; gaza ſimul cum centum & viginti millibus hominum captis domum reuerterunt, nullo penitùs eis reſiſtente. Poſteris autem temporibus ſæpius reuerſi intoleranda Romanis mala intulerunt. Nam in Cherſonneſi expugnatione oppidanos deceperunt, ex parte maris Melanes vocatur, muros aſcendentes de improuiſo eos oppreſſerunt, quorũ partim capti, partim interfecti ſunt. Nonnulli anguſtias maris inter Abydum & Seſtum tranſeuntes in Aſiæ loca excurrentes Cherſonneſum reuerterunt. Inde deniq; rurſus domũ cum toto exercitu ſe receperunt. In alia item irruptione Illyricum repetentes Thermopolim obſedere, oppidanis ſe acriter defendentibus. veſtigabant qua nam via facilius aſcendere poſſent, præter ſpem vnam reppererunt, quæ ad montem his ſuperuenientem ducit. Sic omneis ferè Græcos, præterquam Peloponneſiacos, infeſtantes tertiò domũ remigrarunt. Perſæ igitur haud multo poſt fœdera violantes in Romæos ea geſſerunt, quæ nunc dicam. Beliſarius Gothorum atque Italorum regem Vittigem captiuum Byzantium eo tempore duxit. quando enim Iuſtinianus Coſroem audiuit bellum mouiſſe, prius monitione quadam eum ab incepto deducere conatus eſt. forteq; ea tempeſtate Anaſtaſius quidam Byzantium venit, Daræ ciuitatis tyrannidem relinquens, vir alioquin prudens. Hunc Imperator ad Coſroem cum litteris huiuſcemodi mittit. Prudentium eſt hominum, & eorum, qui religionem ac Deum ritè colunt, pullulantis belli cauſas præſertim cum amiciſſimis protinus incidere. Contrà verò imprudentium ac Deum ſibi maximè iratum reddere quærentium, tumultus occaſionem excitare. Pacem enim ſoluentibus arma ſumere nulla eſt mora, quando ſtudia peruerſiſſima vel infimo generi hominum facilia factu rerum natura vult: bellum verò ſemel ingreſſo ad pacem rurſus inclinare homini nequaquam facile exiſtimo. Quamuis enim tu ſcripta inter nos minimè quomodo oporteat cauſaris, & ea quidem tuo modo interpretari tibi fas eſſe putas, non vt nos deliberati ſcripſimus, ſed vt ea quæ iam facere decreueras, tibi ad excuſationem peruerſæ voluntatis vmbram quandam præberent: iam nos quæ palam vidimus queri poſſumus, Alamandarum tuum fines incurrentem noſtros, manente fœdere vniuerſos populatum fuiſſe, resque geſſiſſe nefandas, oppida cepiſſe, opes rapuiſſe, cædes maximas patraſſe, pro quibus non te nos tam accuſare, quàm te ſuper his excuſare fas eſſet. Qui enim huiuſcemodi quærunt alios lædendi occaſiones, ſeſe factis quàm mente manifeſtius oſtendunt. Sed his quanquam hoc modo ſe habentibus, nos pacem omnino ſectari decreuimus, te autem contra Romanos

Cometes xiphias

Hunnorum graſſatio.

Iuſtiniani ad Coſroem literæ.

nos audiuimus causas nullatenus ad nos pertinentes iure fingere. Nam qui præsentia subornare in animo habent, in amicos vehementer causas excitant. quibus enim amicitiæ ius minimè placet, non existentes & commentari occasiones conantur. Sed hæc ne vilibus quidem hominibus, nedum regibus conuenire profectò videantur. Tu verò his aliquantulum dimissis, considera quæso numerum in bello vtrinq; desideratorum, partemq; illam meritò damnari videbis, quæ tantæ cædis causa fuit. Præterea iusiurandum reputa tuum, pecuniam demum quam recepisti; quæ omnia despiciens, non artibus aliquibus quàm sophismatis & cauillis fas iusque interuertere cupis. Non enim deus, quem offendis, decipi idoneus. Hæc vbi Cosroes legit, neque statim respondit, neque Anastasium remisit, sed ibidem remanere coëgit. Post hæc autem hyems desijt, ac tertius & decimus Iustiniani imperij annus erat. Cosroes Vere appetente in Romæorum terras cum magno exercitu ingreditur, ac pacem aperanton, id est, quæ sine termino fuerat manifesto soluit. Iterque fecit non per Mesopotamiam, sed Euphratem dextrorsus habens. Est enim in altera fluminis ripa Romæorum oppidum munitum, *Circesij munitio.* quod Circesion vocatur, præruptum ex magna parte, quod Aborras fluuius ingens, hic ostia emittens, Euphrati miscetur, angulum iuxta oppidum facit, ac murus extra castellum longus, regionem vtriusque fluminis mediam complectens, triangularem efficit loci formam. Quapropter eum sic natura munitum Cosroes neq; tentare, neq; Euphratem transire nullo modo decreuit; sed in Cilices & Syros ire nihil cunctatus, ante exercitum trium iter dierum expedito adequitauit, iuxtaque Euphratis ripam ciuitatem Zenobiæ contigit, quam illa restituens de suo nomine vocauit. Hæc Odonathi *Odonathus rex* regis vxor fuit in ea regione Saracenorum, qui in fœdere Romanorum iam *Palmyrenorum.* dudum erāt. Is autem Odonathus rempubl. Romanis à Persis in Oriente occupatam seruauit. Sed hæc superioribus gesta temporibus. Cosroes autem proximè ad Zenobiam adcedens vbi oppidum esse non admodum clarum *Zenobiam frustra Cosroes tentat.* didicit, ac regionem eam inhabitatam & omnibus destitutam bonis intellexit, timens ne hic moram nullo vsui trahendo rebus ei magnis esset impedimento, oppido prius ex conditione frustra tentato, vlterius celeriter tantundem rursus adequitans ad Surenorum ciuitatem prope Euphratem sitam constituit, vbi equus, in quo insidebat, terram pede percutere cœpit, quòd Magi oppidum id in potestatem eius venturum coniecerunt, ex quo statim ille exercitu propiùs admoto mœnia oppugnare cœpit. Erat autem hic Arsaces quidam nomine, Armenius genere: dux, qui milites ad propugnacula superiora ducens, inde pugnando fortissime ac plures interficiendo hostes sagitta percussus cecidit. Persæ quòd serum tunc esset diei, vt postera luce rursus pugnaturi ad exercitum se receperunt. Romęi autem non ignorantes extinctū [e]is esse ducem, supplices Cosrois esse decreuerunt: postera die ciuitatis episcopum pacem rogatum, & sese excusatum mittunt. Is *Sureni se Cosroi dedunt.* quosdam ducens ministros aues ferentes, vinumque ac probos panes, ad Cosroem venit, ac humi procumbens flere cœpit ac orare, iam miseris parceret simul & ciuitati, quæ Romæis quidem sine honore esset, Persis verò in nulla ratione prius habita, nec in futurum habenda. Surenos precium redemptionis libenter pro se proque oppido, quòd inhabitarent, daturos pollicetur. Cosroes autem quum male in Surenos animatus esset, quòd primi omnium Romæorum, in quos incidisset: vrbe eum non excepissent, quin arma corripere ausi multam Persarum fortissimorum cædem fecissent, iram tamen ad tempus dissimulauit, vt in Surenos postea commodius animaduertendo cæteris timorem incuteret. fama quaque versus eius formidinis peruagata facilius reliquos sponte cessuros sperabat. quam-

obrem multa placabilitatis specie donis receptis, spem tribuit, communicato cum suis Persis consilio eis omnino satis facturum. Interim episcopum remisit, cum eoque Persas aliquot viros prudentes comites, & quasi promissionis testes ire iussit, quibus clam præcepit, vt cum ipso vsque ad mœnia procedentes, eos planè hortando & laudando omnem metum adimerent: vbi vero custodes eos recepturi, paruam portam aperirent, lapidem aliquem aut lignum in medio telluris, & portæ proijcientes claudi non sinerent, sed conantibus ipsi aliquandiu sint impedimento, sermonem de industria protrahendo, paulo enim pòst exercitum esse subsecuturum. Hæc Cosroes postquam euntibus mandauit, exercitum præparat, cursuque dato signo ad ciuitatem contendere iussit: vbi verò prope mœnia fuere, episcopum humaniter salutantes extra expectant. Sureni autem episcopum videntes multa hilaritate, relictis belli curis, obuiam securi procedunt, totamque pandentes portam, eum cum sequentibus in vrbem multo honore, plausu, laudibusque excipiunt. Postquam verò omnes intra fuere, custodes portam claudere nituntur: at Persæ lapidem paratum in medio proijciunt, custodes multò magis innitentes nullo modo potuere, reserare autem rursus non sunt ausi, quod ab hostibus teneri animaduerterēt. Nonnulli non lapidem, sed lignum Persas iniecisse portæ adfirmant. Sureni interim nondum ferè rem senserant, quando Cosroes cum toto exercitu adfuit, ac portam barbari vi aperientes in vrbem irrumpunt, omnemque diripiunt atque incendunt, homines partim cædentes, partim captiuos ducentes. Deinde Anastasium legatum ad Iustinianum remisit nunciatam, vbi nam Cosroem locorum reliquisset. Post hæc siue aliqua humanitate, siue auaricia fretus, seu etiam amore permotus fœminæ cuiusdam forma præstanti nomine Euphemiæ, quam ex omni præda matrimonio sibi iunxit, cupiens etiam aliquam ex captiuis vtilitatem, ad Sergiopolim eos misit Romæis subditam, quæ à Sergio viro sancto nomen accepit, cxxvj. stadijs à capta ciuitate versus Austrum distantem, sitamque in campo Barbarico appellato. Hic Candidus erat episcopus, cui Cosroes captiuorum xij. millia, si vellet, se ducentis tantùm aureis commutaturum est pollicitus: quumque se ille pecuniam habere negaret, Cosroes fide se obtulit venditurum. At Candidus sequente anno se aurum daturum, & chirographo & iureiurando adfirmauit, pœna dupli non reddenti constituta, insuper sacerdotio vt indignum priuari. Igitur redempti Sureni paulopost ex magna parte ob doloris acerbitatem & labores continuos interierunt. His gestis Cosroes vlterius procedens duxit exercitum. Imperator autem Iustinianus paulo antequam hæc gesta sunt, res Orientis in duos diduxit duces. Citra fluuium Euphratem omnia Belisario tradidit regenda. Inde verò vsque ad Persarum fines Buzæ commisit, quem vnum vsque ad aduentum ex Italia Belisarij omnia iussit administrare. Quamobrem Buzes vniuersum habens exercitum ab initio apud Hierapolim substitit. Vbi verò audiuit, quæ Surenis acciderant, conuocatis Hierapolitanorum primatibus hæc ait: Eos profectò, qui equis cum hoste viribus concurrunt, apertè ac statim ad manus venire absurdum non fuerit: at qui longe inferiores existunt, stratagematis artibusque reliquis vtilius inimicos circumuenire, quàm in aciem manifestam eundo clarum adire periculum. Exercitus enim Cosrois quàm creuerit, videtis. si enim nos obsidione oppugnati cuncti velimus ex mœnibus certando resistere, necesse est vt necessarijs destituamur. Persæ verò per campos nostros nullo repugnante discurrent. Hac autem obsidione durante, mœnia hæc quantacunque, quamuis inexpugnabilia, non existimo hostium viribus posse resistere. At si pars nostri tantùm exercitus muros tueatur,

Fraus Cosrois.

Surenorum exitium.

Captiui episcopo venditi.

Buzæ ad suos oratio.

tueatur, reliqui vicinos vrbis montes occupent, ac inde quandoq; in castra hostium, quandoq; verò ad inquirenda necessaria excurrant, cogent profectò Cosroem euestigio relicta obsidione discedere, quum neq; commodè aut liberè in mœnia irruptiones facere, neq; tantæ multitudini necessaria suppeditari queant. Hæc à Buze dicta ex re atq; vsu esse omnibus visa sunt. Nihil tamen ex his gestum, propterea quòd Buzes probatiores de exercitu delectos secum abiens duxit. Vbi autem terrarum fuerit, nullus ex his qui Hierapoli remansere, vnquam scire potuit. Iustinianus autem audiens Persarum irruptionem, Germanum mittit fratris filium cum magna celeritate, ac trecentis eum sequentibus, reliquum ingentem exercitum citò subsequuturum promittens. Is quum Antiocheam venisset, mœnia statim obiuit, ipsaq; ex magna parte inexpugnabilia repperit. Hęc Orontes abluens in plano hostibus inadcessa reddebat, & quæ in accliui ac arduo sita erant, ab oppidi præruptis obsessa minimè ab hostibus inuadi poterant. In summo autem Orocasiam ab accolis vocatum inexpugnabilem, optimum ipsi propugnaculum obsistere putabant. Petra hic est latitudine quidem mediocri, altitudine paulo minus quàm mœnia. Iussit igitur aut petram hanc cōcidentes, profundam circa muros fossam facerēt, ne quis inde ascendens in mœnia conscendere valeat; vel turrim aliquam magnam ædificantes, quæ muros attingat. Sed fabrorum præfectis neutrum horum faciendum est visum, quòd breui tempore perfici nequirent, incumbente præsertim hostium irruptione. Incipientes verò opus, nec perficientes, nihil aliud est quàm hostibus ostendere, quá nam potissimè mœnia sint expugnanda. Germanus autem huius ignarus consilij, ab initio quidē exercitum è Byzantio expectans spei aliquantulum habuit. Postquam verò longo procedente tempore nullus adueniebat, spesq; veniendi non erat, in metum incidit, ne Cosroes audiens Imperatoris fratris filium adesse, hoc alijs omnibus negocijs pręuerteret, ac toto statim exercitu contra Antiocheam veniret. Hoc sentientes Antiocheni, de concilij sententia ad euitandum periculum, statuunt Magnum BerrhϾę episcopum loci indigenam virum prudētem ad Cosroem mittere, periculū deprecatum. Is igitur discedens, inuenit Persarum exercitum haud longe ab Hierapoli esse: vbi in conspectum Cosrois venit, multis eum rogat, vt miseros respiciat, qui neq; in ipsum peccauerunt, neq; contra Persas venire sunt apti. Decet, ait, regem hominē omnium maximè humilibus nequaquam resistere, volentibus nullo modo inuadere ac violare. Nam rem hanc improuisam & à Deo pręparatam minimè regiam dici oportet, quum Romæorū Imperatori nullum detur ad deliberandum tempus, vt vel de pace inter se conueniant, vel bellum de condicto, vti fas est, gerant. Hæc vbi Cosroes audijt, animum indomitum nequaquā temperare valuit, quin insolenter responderet. Fassus igitur Syros ac Cilicas delere omneis, Magnum sequi iussit exercitum, Hierapolim ducens: vbi postquā venit, exercitum collocauit. postquā vidit mœnia iam tuta ac munita, & militum præsidium firmū adesse, Hierapolitanis pecuniam imperauit, Paulum interpretē mittens. Is enim in regione Romæorū nutritus erat, ac scriba apud Antiochenos erat, dicebatur & genere, ab initio Romęus esse. Illi autē circa mœnia ædificantes spatij multū vsq; ad Orontem, qui in hac parte eminet, complectebantur; deinde terram illæsam ac minimè depopulatam habere volentes, pondo argenti duo millia se daturos promiserunt. Tunc Magnus pro omnibus Orientalibus Cosroi supplicans non prius reuertit, quàm ei Cosroes promiserit, vt mille pondo auri acceptis vniuersam in Oriente Romæorum ditionem à metu liberaret. Sic ea die Magnus inde solutus, Antiocheam versus, & Cosroes Berrhœam iuere, quæ ciuitas inter Hierapolim & Antiocheam sita, vnius iter diei expe-

Germanus contra Persas mittitur.

Antiochea ad Orontem fluuiū.

Antiochenorum ad Cosroem legatio.

Insolentia Cosrois.

Magnus episcopus pacem impetrat.

dito ab vtrisq; distans. Magnus igitur, vt qui cū paucis velocius proficiscebatur, Persarum autem exercitus medietatem itineris illius tantùm peragebat, quarta post die ille Antiocheam, hi in Berrhœę suburbanum venerunt, ac pecuniam Cosroes à Berrhœis per Paulum eò missum exegit, non solùm quantam à Hierapolitanis accepit, sed huius duplam. Illi autem, quod mœnibus valde expugnabilibus minimè confiderent, statim se daturos receperunt, moxq; duo milia tantum argenti pondo dederunt, reliqua non facile posse se dixerunt. Cosroe autem rem vrgente, illi timentes nocte sequente omnes simul cum militibus in munitionem, quæ vicina est, confugerunt, custodiasq; adhibuerunt. Die sequenti quidā à Cosroe in ciuitatem missi vt pecuniam acciperent, mœnibus propinquātes clausas offenderunt portas, nullumq; prope custodem aut defensorem: quod vbi rex accepit, per scalas muris adpositas, ascendendo ingressum tentare iubet: quo facto ac nullo resistente intra mœnia penetrantes, portas ipsimet aperiunt, ac intus exercitum simul cum rege recipiunt. Cosroes igitur iratus paulo minus quin vrbem omnem incenderit, arcem inde expugnare cœpit. Hic milites Romæi acriter resistentes, quosdam ex hostibus occidunt. Magna hic Cosroi de obsessis felicitas obuenit, qui quidem in hanc arcem non expediti, sed nimio timore contra militiæ disciplinam cum equis cæterisque omnibus animalibus confugerunt, in qua vnus tantùm fons existebat, facile à tanta multitudine consumptus, causa fuit vt deditionem postea facerent. Res igitur Berthœorum hoc modo se habuere. Magnus interim Antiocheam perueniens, ea quæ circa Cosroem contigerunt nunciauit, vtq; communi periculo pecunia & ipsi vellent occurrere suasit. Interim à Iustiniano legati Ioannes, Rufinus, & Iulianus Antiocheam venerunt, quorum Iulianus secretorum scriba erat, quod munus à secretis Latini vocant. Is tantùm inter eos dandam esse hostibus pecuniam negauit, ac Imperatoris ciuitates hoc modo emendas. Insuper Euphemius Antiocheæ præsul eundem præsulem insimulabat veluti Cosroi tradere ciuitatem in animo habentem. Quapropter Magnus re infecta migrauit. Euphemius verò ipse ad extremum Persarum impetum metuens, in Cilices migrauit: quo paulo post & Germanus venit, paucos admodum secum ducens, pluribus dimissis. Vbi ergo casum, qui de fonte accidit, accepit; lachrymans ad Cosroem rursus venit, pronusque iacens orat nihil de rebus ac bonis Berrhœorum, sed tantùm corpora seruari. Rex misericordia motus precibus viri facile concessit. quamobrem iureiurando promisit omnes, qui in arce essent, saluos fore. Berrhœi itaque è tanto discrimine incolumes arcem reliquerunt, ac abeuntes quò quisque voluit habitauerunt, milites verò pauci consequuti, reliqui voluntarij ad Cosroem transfugerunt, indignati, quod multi temporis stipendium eis publicè deberetur, ac postremo cum ipso in Persas migrauere. Post hęc quum Magnus Cosroi nunciasset, nullo modo Antiochenos ad exoluendam pecuniam induci potuisse, ille cum exercitu aduersus eos tendit. Antiocheni verò quidam cum omni substantia inde quò quisque voluit, aufugerunt. Idem ferè & reliqui erant facturi, nisi fortè interim duces militum Theoctistus & Malazes, qui apud Libanum erant, auxilio cum sex milibus venientes eos omnino prohibuissent: vbi non multo post & Persarū exercitus veniens apud Orontem fluuium castrametatus est. Milites autem cum Theoctisto & Malaze statim in equos insilientes, qui apud manus erant, ad portas adequitant, Buzen diuulgantes cum exercitu iam auxilio venire, ac receptum celeriter in ciuitatem, vnà cum ipsis hostibus resistere velle. Hic itaq; Antiochenorum multi vtriusque sexus cum filijs ad portas contendunt, vbi ab equorum multitudine vt in loco angusto, proiecti ceciderunt: milites verò nullis ex improuiso

Berrhoea capitur.

Persæ Antiocheam veniunt, & ingrediuntur

improuiso parcentes, supra iacentium corpora adequitabant, ex quo strages plurima facta. Sed & ad portas ipsas Persæ nullo resistente scalas adponentes, murum nullo labore ascenderunt, ac in turribus celeriter euadentes, aliquandiu descendere in vrbem nullatenus voluere: sed addubitantibus ac veretibus similes, oculis ac animo loca iniqua prolustrare, ac insidias hostiles suspicari videbantur. Nam ea quæ extra mœnia sunt à promontorio statim descendenti, inhabitabilis ex magna parte regio est, petræ altissimæ hic eminent, ac loca prærupta. Quidam ferunt Cosrois iussu cunctationem hanc Persas fecisse. Postquam enim loci difficultatem nouit, ac milites fugientes vidit, timuit ne qua necessitate inducti, retrò rursus cõuersi negocium eis facesserent, impedimentoq; essent, si ita contingeret, quo minus ciuitatem caperent antiquam ac omnibus potiorem, quas Romani in Oriente possiderent. Nam & diuitijs, & hominum multitudine, & felicitate reliqua præstabat. Pro qua consequenda Cosroes cætera contemnens, Romæis militibus quocunq; vellent fugiendi potestatem fecit: quapropter manibus significantibus Persis vti velociter fugerent, illi vnà omnes cum ducibus abierũt per portam, quæ in Daphnem Antiocheæ suburbanum ducit, à qua tantùm Persæ cæteris captis abstinuerunt. Ex populo pauci admodũ milites sequuti sunt. Vbi verò eos Persæ non vlterius procedere viderũt, è monte descendentes in medio ciuitatis apparuere. Hic itaq; Antiochenorum plures iuuenes, ad manus venientes, primũ in pugna superiores esse videbantur. Erant enim quidam illorũ armati plurimi verò inermes, ac tantum lapidum ictibus hostes pellentes pæana canebant, & Iustinianum Imperatorem Callicinum (nam hoc ei cognomen in bello erat) tanquam si vicissent clamabant. Inter hæc Cosroes in turri secundum Acranen considens iussit ad se legatos venire, cum quibus aliqua tractaret. Quidam verò ex eorũ magistratibus Zaberganes putans de concordia velle cum legatis in sermonem venire, in conspectum regis protinus cum hac oratione adcessit: Non mihi videris domine ea quæ ad horũ salutem pertinent cognoscere. Hi enim ante pericula tuum spernunt imperium, victi quoq; ardua tentant, & Persas grauiter adfligunt, tanquam de tua pietate diffisi. Tu autem eorum, qui seruari minime petunt misereri cogitas, tum parcere minimè volentibus parcere contendis. Nam turmatim in insidijs positi, quanquam victi & militibus destituti victores passim cædunt. Hæc Cosroes audiens, quosdam è suis primoribus ad eos misit, qui breuiter redeuntes, nihil mali euenisse renunciauerunt. Iam enim oppidanos resistentes, Persæ multitudine euerterant, ac cædes hic magna facta est. Hostes nanq; nulli parcentes ætati, omneis obuios interfecerunt. Tunc ferunt duas Antiochenas fœminas illustres extra mœnia sentientes quòd ab hostibus vrbs esset capta, ne quid à victoribus turpe paterentur, cursu statim ad Orontem contendisse, ac opertis flameolo capitibus, in profluentem se iecisse. Hunc itaq; finem Antiocheni habuere. Hic Cosroes legatis hæc dixit: Non procul à veritate antiquum puto prouerbium, Quod non pura deus bona, sed malis semper aliquibus admixta præbet hominibus. neque risum sine fletu habemus, resque secundas semper calamitas quædam subsequitur, ac voluptatem tristitia comitatur; denique legitima synceraque quandoque felicitate frui nusquam datur. Ciuitatem igitur hanc pulcherrimam ac dignissimam Romęorum, cum labore deo victoriam concedente, vti videtis, cepimus. Cędem quidem hominũ mihi spectanti post tot incommoda voluptati est. Huius itaq; mali miseri Antiocheni causa sunt, qui nostris impares viribus in expugnandis mœnibus resistere voluere. Sed & iam victi, ac capta ferè ciuitate, stulta audacia nobiscũ etiam pariter certare constituerunt. Omnes enim Persarum nobiles ob hæc irati, omneis ad vnum interfici permit

Cosrois ad legatos oratio.

terem, me rogabant. Ego verò eos vt aliquò confugientes seruarentur iussi, quum fas non putarem in captos iam vti sæuitia. Hæc itaq; rex legatis simulata mente, ac aliò tendens, loquutus est: nō enim eum latebat, cuius rei gratia fugiendi tempus dedisset. Erat nanq; omnium versutissimus, ac simulandi dissimulandiq; peritus, tum malorum perpetratorum causas nectere. Insuper commodi gratia omnia polliceri, ac eadem iureiurando firmare, pauloq; post irritare & aliò vertere paratus. Ob pecuniam quoq; ad omne nefas promptissimus: hæc deinde omnia cælare crimina, & ore pietatem pręse ferre, facinora sanctis verbis honestare mirus artifex: sicuti contigit in Surenos, qui quum nihil admisissent, dolis ac modis supradictis circūuentos perdidit. Postquam enim capta ciuitate audijsset fœminā nobilem & ornatam ab vno barbaro manu sinistra per vim tractam, ac filium paruum tunc lacte depulsum altera manu dimittere nolente, quod consequi non posset, pauimento illisum, ita verbis ac vultu se dolere casum hunc miserandum suis artibus ostendisse dicunt, vt etiam fleuerit, ac præsentibus quum alijs, tum Anastasio legato deumorasse, vt eum qui caussa horum esset malorum plecteret, Iustinianum videlicet notans, quum se probè sciret illorum esse causam. Hac igitur natura Cosroes versatili rex Persarū factus est, quum Zamas, qui ætate prior, altero tamen captus oculo successurus esset. Deniq; nullo labore aduersariorum est potitus, ac mala Romæis quot voluit intulit. Cupiens enim fortuna magnum in futurum aliquem facere, nullo resistere valente id peragit, neq; viri dignitatem considerans, neq; quòd nihil eorum, quę oportet, fiat; neq; quòd multi querantur, ac eam accusent, penitus curans, quod semel constituit id exequitur. Nunc ad rem propositam reuertor. Cosroes capta Antiochea, exercitui præcepit, vti Antiochenos sparsim fugientes caperent, substantiamq; omnem ac bona diriperent. Ipse autem cum legatis in templum à monte descendit, quod ecclesiam vocant. Hic tantam auri argentiq;, ac aliarum rerum gazam, margaritasq; pulcherrimas repperit, vt prætercętera satis hæc essent, vt inde ditissimus discederet. Quę omnia educi extra mœnia vt domū ferrentur, iussit. Post hæc vniuersam ciuitatem incendi mandauit: rogantibusq; legatis, vt tantùm templo parceret, pro quo precium se daturos receperunt, facilè concessit, relictisq; tantùm paucis patrando incendio, ipse in castra cum reliquis se recepit, in eo loco, vbi ab initio constitere. Tantam igitur Antiochenorū calamitatem Deus omnipotens prodigijs quibusdam apud eos futurā significauit. Signa enim militum, qui hic iamdudum consistere solebant, fixa ac in Solis occasum spectantia, conuersa in Orientem, ac rursus in ordinē pristinum reuersa nullo attingente apparuere. Hæc milites quū alijs proximis, tum Quæstori militiæ sumptus ostenderūt, signis adhuc penè se mouentibus. erat autem hic Taturius nomine vir admodum prudens è Mopso Vestræ ciuitate profectus. Nonnulli sanè interpretati sunt, quòd à rege Occidentali ad Orientalem huius vrbis potentia quandoq; perueniret, neq; vlla arte quin hęc vti euenit paterentur vitari potuisse. Ego verò hęc posteris prodens non habeo dicere, quid profectò deus voluerit res viri vel loci sublimes facere, rursusq; easdem perdere ac obscurare ex nulla cummuni nobis cognita causa: quū fas dicere non sit, cuncta ab eo sine ratione non procedere, qui quidē Antiocheam tunc à viro nefando perditum iri, ac solo ęquari sustinuerit, cuius vrbis pulchritudo ac magnitudo nūc quoq; abscondi non potest. Ecclesia igitur, vti suprà narraui, tantùm relicta eorum cura Persarū, quibus res hæc mandata fuit, relictæ quoq; circa Ceratæum appellatum domus multæ, nulla tamen hominū prouidentia, sed quoniam in extrema ciuitatis parte à cæteris disiunctæ ædificijs fuerunt, nullo modo ignis eò penetrare valuit. Extra verò mœnia etiam barbari cuncta incenderunt,

Cosrois mores & versutia.

Antiocheæ direptio & conflagratio.

Prodigium.

tenderunt, præterquam sancti Iuliani templum, ac domos ei proximas, vbi legatos diuertere contigit. Mœnia verò ipsa nusquam attigerunt. Legati paulopost rursus ad Cosroem venientes hæc dixerunt. Nisi coram te ô rex verba forent, nũquam existimaremus Cosroem Cabadis filium fines Romæorum armis inuadere, iusiurandum nuper adhibitũ, quod inter homines supremũ ac firmissimum fidei pignus esse videtur, irritum faciendo, tum fœdera soluẽdo, quorum spes sola relicta non tuto inter belli incommoda viuenti. Nec aliud hoc esse quis dixerit, quàm hominum cultum in ferarum vitam cõmutare. Nam si concertantes nunquã inter se conuenirent, infinitum omnino bellum esset: quod si finem non est habiturum, de statu hominum ac naturę eos, qui in illo sunt occupati, est aptũ dimouere. Quod autẽ pauloante significãs per literas querebaris fratrem tuũ Iustinianum primum fœdera soluisse, sanè respondimus, quod si nihil ille admisit, nõ fas te nunc contra nos venire, si autem aliquid tale ab illo fieri contigit, tibi hactenus licuerit: noli vlterius nobis querendi occasionem prębere, vt melior illo videaris: qui enim in malis inferior, idem in bonis iure superior apparebit. Quanquam nos scimus Iustinianum Imperatorem nunquam contra pacem venisse. Te igitur rogamus ab his in Romæos abstine iniurijs, vnde Persis nullus proueniet vsus: tu verò hæc tantum lucrabere, vt nefanda opera in tuos nuper fœderatos perpetrãdo minime ex officio facias. Hæc à legatis dicta vbi Cosroes audiuit, instãdo adfirmare conatus est, à Iustiniano initium malorum prouenisse, nõnullasq; causas, quas ille præbuit, commemorauit: quarum aliquæ defensione dignę, nonnullæ friuolæ satis ac cõtemnendæ: maxime ipsius epistolas belli causas ostendi petebat, quæ ad Alamandarum & Hunnos ab eo conscriptæ essent, sicuti mihi supra narratur. Virum quidem Romæum in Persarum fines ingressum, vel hostile aliquid perpetrasse, dicere aut ostendere non habuit: legati enim causas partim non in Iustinianum, sed in quosdam ministros retulerũt, partim verò dicta non sic esse exceperunt. Deniq; multam pecuniã Cosroes à Romanis petens, sanè ostendebat non in perpetuũ pacem se facturũ. Amicitia enim ob pecuniam inter homines facta, cum eadem absumpta cõsumitur. Oportet igitur, inquit ille, certum dare quotannis aurũ, vt firma sit in futurum pax. Sic Persę Caspias custodient portas, nec ex his aut ob ciuitatem eorum Daras aliquid incommodi patientur Romæi. Ergo dicunt legati, tributarios Persæ habere volunt Romęos? Minime, inquit Cosroes, sed milites seruos habebunt in futurum Persas Romæi, certam seruitij operam exhibentes, quoniam & Hunnis quibusdam, & Saracenis annuũ aurum præbetis, nõ tributi debitores existentes, sed vt vestros fines incolumes in omne tempus custodiant. Hæc itaq; inter se legati & Cosroes disceptantes in hoc demum conuenere, vt Cosroes in præsens quinquaginta milia numũm aureorum, ac totidẽ perpetuo singulis annis accipiat, neq; ipsos vlterius lacessere deberet. Atq; hoc modo legati firma in futurum fœdera fore pollicentes, obsides dederunt. Tunc rex cum legatis ac toto exercitu Seleuceam ciuitatem maritimã cxxx. stadijs ab Antiochea distantẽ venit. Hic verò neminem Romæorum inueniens, aqua marina tantum lotus, Soli ac alijs quibus voluit dijs sacrificauit: inde in castra perueniens, se maxime cupere ciuitatem vicinam Apameã inuisere dixit. concesserunt id ægrè legati hac conditione, vt ipse vrbem spectaret, & inde argenti libras mille ferret, deinde nihilo turbato retro adequitaret. Nam pro comperto ijdem habebant, regem ea tantum de causa illuc velle proficisci, vt sumpta non digna excusatione & ciuitatem & agrum popularetur. Tunc Daphnem venit Antiocheæ suburbanũ, vbi nemus amœnum fontibus aquarum irriguum, cæteraq; digna opere mirando conspiciũtur. Hinc vbi Nymphis sacrificauit, abijt: saluis cæteris, tantum Michaelis

Rom. legati ad Cosroem.

Cosrois pertinacia.

Tributo nomen aliud datum.

Pax constituta.

Apamea.

Daphne suburbium Antiocheæ.

Templum Michaelinum Cosroes incendit. archangeli templum cum quibusdam domibus incendit ex hac causa. Vir quidam Persa equo inuectus in exercitu Persarum clarus ac Cosroi notus in locum præcipitem circa Tretum appellatum venit cum alijs nonnullis, vbi templum est Euaridis architecti opus. hic iuuenem Antiochenum nomine Aimachum, arte lanium, solum absconditū adspiciens, relictis socijs persequitur: ille fugiens lapide hominem in fronte petit, quo ictu cadentem protinus idem ense iugulauit, ac armis & auro, si quid habebat, spoliauit. Equo deinde conscenso abijt, qui siue fortuna, seu locorum vsu fretus, cælare inimicos ac fugere tutus potuit. Hæc Cosroes discens ac dolens, templum, vti

Pars crucis domini Apameæ. supra memoraui, iussit incendi. Post hæc cum exercitu Apameam venit, vbi pars crucis dominicæ magnitudine cubitali visitur, ab homine Syro huc clā delata, quam oppidani magnam eius loci tutelam esse existimant, ac venerantur, theca ei condita lignea, quam auro multo ac gemmis, tribus sacerdotibus custodiendam tradiderunt, insuper quotannis certa die adorant. Tunc itaque Apamiensis populus videns Persarum exercitum ad se venire, in magna trepidatione fuere, Cosroemque audientes, vt minimè promissis maneret, Thomam vrbis præsulem adeuntes, rogauerunt crucis lignum eis ostendi, vt eo viso feliciter morerentur. Ille verò quum eis morem gessisset, spectaculum fieri contigit sermone ac fide maius. Præsule enim id tenente ignis iubar supra ferebatur: vnde in templi tholo splendor pręter solitum apparens, illum continuo circumeuntem sequebatur. Post hæc Iustinianus ad Lazos

Ioannes Zibus Lazos vexat. quum magistratus alios, tum Ioannem Zibum cognomento misit, hominem sanè obscurum, ac ducem factum non ob aliam causam, quam quòd omnium hominum pessimus, ac pecuniæ reditus vndecunque vel contra fas repperiret, qui Lazorum ac Romæorum res omneis magnopere turbauit. Is Iustinianum induxit ad excitandum in Lazis ciuitatem nomine Petram, vbi ipsemet tanquam in arce permanens, res Lazorum improbe administrabat.

Zibi auaritia. Nam salem & alios cōmeatus Lazis necessarios in Colchorum terram mercatoribus importare non licebat, neúe aliud inde exportari, sed ipse monopolium tantum factitabat, omnibus officinis præfectus erat, omnia solus emens, ac eadem Colchis vendens, non vti mos erat, sed vti volebat. Qua de causa barbari illum præesse sibi ægre ferebant, quem ferre nullatenus volentes, de deditione ad Cosroem & Persas cogitauere. Quapropter legatos clam Romæis ad eum mittunt, quibus ante omnia mandant, vt iureiurando accepto caueant ne Romæis rursus tradantur. Igitur hi in regis conspectum

Lazorum legati ad Cosroem. venientes, hæc dixerunt: Si quos vllo tempore subditos ad homines sanè impios quomodocunque deficientes, fortuna quanquam immerentes ad pristinos dominos feliciter reduxit, tales esse nunc Lazos maxime rex existima. Colchi enim Persarum socij superioribus temporibus existentes multa eis commoda attulere, ipsique pariter receperunt: quorum monumenta plurima in literis nos habemus, quanquā in tuis regijs in præsens seruantur. Tempore verò post, siue à vobis neglecti, siue alia de causa non satis super his exploratum habemus, cum Romæis fœdera iniuerunt. Nunc verò & nos & omnem nostram regionem ô rex vobis tradimus, vt his ex vestra potestate vtamini, tantum rogamus, vt ita de nobis consideretis. Si quidem nihil graue à Romæis passi, sed erga eos ingrati ad vos confugimus, has nostras preces reijcite, nō vobis fideles esse Colchos aliquando putantes: amicitiæ tantum dissolutæ mores post illam ad alios conuersæ erunt argumento. At si sermone quidem Romæorum amici, re verò captiui ac serui facti, alioquin fideles, opera passi sumus ab his, qui tyrannidem in nos exercuerunt, impia; recipite nunc seruos, quos amicos ante habuistis, odio persequimini crudelem tyrānidem, vobis ac iusticia vestra digna facientes. Non enim quod ipse nihil iniuste

iuste

iuſtè facias, iuſtus eris propterea, ſi eos qui ab alijs iniuriam patiuntur, vbi tibi poteſtas erit, non defendas. Singula enim dicere quæ contra nos auſi ſunt execrabiles Romæi, non ab re fortaſſe narrare. Imprimis noſtro regi ſpecie tantum regni relicta, ipſi rerum poteſtatem vſurparũt, iacetq; rex in miniſtri ſorte, ducis metuens imperium: exercitum nobis magnum induxerunt, non vt regionem à graſſantibus cuſtodiant, quum nullus vicinorum nobis pręter Romæos noceat: ſed vt nobis velut in carcere vinctis noſtris potiãtur rebus, comodiorem ſic noſtrorum bonorum rapinam fieri exiſtimantes. Vide inſuper in quam venerint cogitationem, vt ea, quæ ad vſum ſuperuacanea apud illos eſſe contingunt, miſeros Lazos vel nolentes emere cogant: quæ vero Lazorum terra ad vſum rerum optima fert, fide ex nobis mercari contendũt, precio voluntate magis potẽtium indicato. Sic cum neceſſarijs omnem etiã pecuniã à nobis auferunt, ſub honeſtę mercaturę nomine nos noſtraq; violãdo. Pręficitur nobis non rector imperij, ſed vilis inſtitor noſtra tanquã in officina quadam negociando. Nobis igitur rebellionis cauſa huiuſcemodi exiſtens, ius fasq;, vti videtis prę ſe ferre videtur. Nunc verò quanta vobis ex noſtra acceſſione, ſi nos recipiatis, vtilia prouenient, dicemus. Regnum imprimis antiquiſſimum Perſarum imperio adijcietis, ex eoq; prorogatam latè dominationem obtinebitis. ex noſtra item regione Romæorum mare exercere poteſtas erit: vbi ſi, o rex naues comparabis, facile tibi fuerit ad palatium vſque Conſtantinopolitanum percurrere, quum nihil intermedium obſtet. Adde quod in vobis etiam erit, vt vicini barbari ſingulis annis Romanorum fines populentur. Montibus enim Caucaſijs munimentum vſq; huc Lazorum fieri regionem omnino ſcire poteſtis. Duce igitur iuſticia, & vtilitate ſuadente noſtros ſuſcipite ſermones, quos profectò neglectos ex nullo vobis vſu putamus eſſe. Hactenus legati. Coſroes autem his lætatus, ferre auxilium Lazis promiſit, legatosque interrogauit, ſi cum magno exercitu Colchidem adire poſſit, quoniam à pluribus accepiſſet, quòd difficilis hæc aditu vel expedito eſſet, ob loca vehementer prærupta, tum arboribus denſis ac continuis iterque omne obumbrantibus. Illi vero omni Perſarum exercitui facilem fore viam dixerunt, ſi arbores incidentes ad loca prærupta deijcerent, cuius ſeſe duces Perſis futuros pollicerentur. Hac igitur monſtratione Coſroes erectus, multum congregauit exercitum, ſeque ad iter adcinxit, minime Perſis prodito conſilio, præterquam quibus arcana communicare conſueuit, legatisq; denunciauit, ne quid & ipſi geſtorum inter eos efferrent, ſed in Iberiam Orientalem ſe iturum ſimularent, vt hic res conſtituturus, quod gente Hunnicam diceret in Perſarum fines irrupiſſe. Inter hæc Beliſarius in Meſopotamia vndecunque exercitũ conſcripſit, ac certos exploratum regionem miſit. Ipſe autem hic hoſtibus occurrere volebat, ſi quam rurſus excurſionem in fines Romæorum feciſſent. Ibi denique milites diſpoſuit nudos atq; inermes ex magna parte exiſtentes, ac Perſarum nomina horrentes. Interim exploratores reuerſi, nullam hoſtium irruptionem eſſe, in bello tantũ Hunnico Coſroem occupatum nunciant. Beliſarius hæc audiens, ſimulq; videns Aretam cum multo Saracenorum exercitu venientem, tum Imperatorẽ ei per literas precepiſſe, vt hoſtilem ſubito inuaderet, cum toto exercitu irrumpere decreuit, prius tamen præfectos omneis apud Daras hæc eſt adloquutus; Vos omneis commilitones iamdudum belli peritiſſimos vidi, tantum in præſens coëgi, non vti exhortationem aliquã facturus, veſtros animos in hoſtes magis impellam, quum non oratione apud vos opus eſſe certo ſciam, quæ vos faciat audentiores, ſed vt in bellum ituri conſiliũ ineamus, ac potiora ex omnibus, quæúe ex re atque vſu Imperatoris noſtri ſint, magis eligamus. Bellum enim præter cetera ſana ac diligenti cõſultatione adminiſtratũ feliciter ſuccedere

Coſroes Lazos in fidem accipit.

Beliſarius iterũ Perſis opponitur

Beliſarij ad ſuos oratio.

ſolet. In quo ante omnia deliberaturos vos ab omni pudore ac metu vacuos eſſe decet. Timor enim mentem agens attonitam non ſinit vtiliora decernere. Pudor verò ſæpe adumbratam bonorum opinione cogitationem in contrariam deducit ſententiam. Si quid igitur vel Imperatori, vel mihi deliberatum eſſe ſuper rebus inſtantibus vobis videtur, hanc omnino abijcite opinionem: quum ille procul à rebus noſtris geſtis exiſtens non valeat occaſionibus actiones adcommodare, ex quo timor ei nullus contra ipſum euntes rebus nocituros fore. Me autem & hominem exiſtentem, nec longo iam tempore ex Italia huc venientem, non latere aliquid ex his, quæ ſunt factu opus, conſentaneum non eſt. Quamobrem meam minimè reſpicientes ſententiā, vos hodie decet quæcunque & nobiſipſis, & Imperatori noſtro ſalubria ſint. audacter enarrare. Nos enim commilitones huc ab initio venimus, vt excurſum hoſtilem in noſtros fieri fines prohibeatis: nunc verò rebus nobis præter ſpem melius ſuccedentibus, ſupereſt de his conſultare, ob quæ nos eſſe congregatos fas puto, nihil prorſus verentes quæcunque vtiliora videantur manifeſtari, eo quòd Beliſarius ſuis præfectis ſic dixit. Mihi nanque animus volenti non erat, in omnes, quæ cognoſco, efferri. Sermo enim in caſtris circumlatus, arcana conſeruare non nouit, quòd velociter procurrens vſque ad hoſtes diffunditur. Videns autem multos ex vobis deſidia quadam euntes, & quemlibet belli imperatorem eſſe cupientem, dicam quæ oportet, illud imprimis inferendo, quòd in exercitu multis libera vtentibus voluntate fieri aliquid pulchrum aut gloria dignum non poterit. Exiſtimo igitur Coſroem aduerſus alios euntem barbaros propriam regionem non ſine idoneo præſidio reliquiſſe, ſed & in hac ciuitate Niſibi, quæ prima eſt inter omneis, milites tot numero ac tales virtute conſtituit, vt apti ſint noſtris irruptionibus reſiſtere, quum præſertim ducem habeant Nabadem, qui ſecundum Coſroem ipſum gloria cæteraque exiſtimatione primus apud Perſas eſſe videtur, ac puto noſtrum exercitum inuadet, nec exitum nobis alia via, quàm prælio ſuperatus daturus. Si quidem prope ciuitatem pugna fuerit, non ex æquo nobis ac Perſis certamen erit. Ipſi nanque ex loco munito exeuntes, ſi vincant, cum magna nos audacia inſectabuntur: ſi vincantur, facile noſtram inſectationem fugient, quod hæc breuis admodum fuerit, in ciuitatem ſe ſtatim recipientibus, quam inexpuguabilem militibus eam defendentibus videtis: ſi autem hoſtium nobiſcum ad manus venientium potiamur, multa mihi ſpes eſt ciuitatem capiendi, fugientibus enim inimicis, vel ſimul commixti, intra portas, vt par eſt, & nos irruemus, vel nos eos præuenientes in alteram cogemus confugere regionem, Niſibim verò ſine defenſoribus facile conſequemur. Hæc Beliſario dicente, cæteri obtemperauere, ac cū ipſo in caſtris manſerunt. Petrus autem Ioannis amicus illius, qui militum in Armenia dux non paruam admodum exercitus partem habebat, non procul à mœnibus ſtadiis decem quietus manebat. Beliſarius autem & eos, qui ſecum erant, in acie ordinauit, & his qui cum Petro erant mandauit, vt in pugna parati eſſent, donec ipſe ſignificaret, ac probe animaduerterēt, quemadmodum barbari circa meridiem in ipſos exibunt: quoniam ipſi in diei ſerum cibum capere conſueuerunt, Romæi verò circa meridiem. Beliſarius igitur hæc admonebat. At illi, qui cum Petro erant, mandata deſpicientes, circa meridiem ſole grauati (nam vrbs ea vehementer æſtuoſa exiſtit) & arma poſuerunt, & inimicos minime curantes, ficus hic ortos nullo ordine comedebant. Quod Nabades animaduertens, multo curſu in eos cum exercitu contendit. Romæi autem, quum è mœnib. exeuntes barbaros vidiſſent, (nam clare conſpici vt in campo accliui euntes poterant) ad Beliſarium miſerunt rogatum, vt eis ſubueniat. Ipſique ſic, vt erant inconditi atque imparati, multo tumultu occurrerūt.

Beliſarius Niſibim tentat.

Qui

Qui autem cum Belisario erant, nondum accepto nuncio, Persarum motum ex puluere videntes, cursu auxilium ferebant. Persas verò interim irruentes Romæi minimè sustinentes, in fugam sunt versi. Hostes vero insequentes, rapto ex Petri signifero vexillo, ex eis quinquaginta interfecere, omnesque proculdubio perijssent, nisi Belisarius & qui cum eo erant exercitus laborantes excepissent. Primos nanque omnium Gothos cum densis ac longis hastis venientes, Persæ non sustinentes, in fugam se verterunt, quos Romæi simul cum Gothis insequentes, cl. interfecerunt, breuiterque durante persequutione, hostes intra mœnia se receperunt. Tunc autem Romæi omnes in castra Belisarij reuerterunt. Persæ autem postera die in turri quadam signa Petri ablata loco trophæi constituentes in hostes cum risu insultauere, exire tamen non audentes se in ciuitatis præsidiò tenebant. Belisarius quoque quum Nisibim videret natura loci munitam admodum existentem, desperata expugnatione vlterius ire maturauit, vt excursu hostibus officeret. quumque toto exercitu vnius iter diei peregisset, incidit in arcem, quam Sisauranum vocant. Persæ hic coloni quamplures & Persarum equites octingenti in præsidio erant, quibus vir nobilis Belesmaches præerat. Romæi itaque prope castrametantes arcem obsidebant, ac impetum in mœnia facientes, repulsi fuere, plures tamen interficientes. Nam & muri inexpugnabiles munitione, & à barbaris acerrimè defendebantur. quamobrem conuocatos ad se præfectos Belisarius hæc est adloquutus; Multorum experientia bellorum commilitones, dedit nobis & in rebus dubiis futura posse conijcere, & deliberando deligere potiora. Scitis igitur quantum est periculum exercitum in hostilem multis post terga munitissimis locis, multis etiam in his fortissimis viris relictis proficisci, sicuti & nobis in præsens contingit, quos relicta Nisibi vlterius procedentes, nõnulli hostes clam insecuti in oppidis ex insidijs deprendere conantur, in quos si fortè inciderimus, ad pugnã venire opus erit. In medio igitur constitutos, ac vtrinque oppugnatos indigna profectò pati periculum fuerit: quòd si forte in pugna inferiores fuerimus, reditus vobis in patriam omnino interclusus nulla via patefiet. Ne nũc stulto vtentes consilio, nosiipsos spoliasse videamur, neque contentione res Romæorum perdamus. Insulsa enim audacia in exitium ducit, prudens verò cunctatio seruare satis est apta. Quare censeo, vt nos hic ad arcem hanc obsidendam consistamus, Aretas cum socijs ad oppida Assyrię, vt paulopost Syrię proficiscatur. Saraceni enim expugnare mœnia minimè sunt apti, at excursionibus ac prædis habiles: simul secum adsumptis militum fortissimis nonnullis, ac nullo fortasse resistente omnia populentur: si in potentiores incident, facile ad nos reuertendo incolumes seruabuntur. Nos verò si deus dederit hanc arcem capere, sic cum toto exercitu Tigrim traijciemus, vt non retro metuentes insidias, res Assyriorum, quo se loco habeant, prospicere possimus. Hæc Belisarius dicens, probe visus est omnibus cõsultasse. Aretam itaque cum suis in Assyriam ire iussit, cum eoque milites mille ac ducentos, doryphoros item duos Traianum & Ioannem, Phagam cognominatum, ambos in bello claros: quibus præcepit, Aretæ in omnibus obtemperarent: ipsi verò Aretæ, vt in procinctu omnia excurrat, ac in castra reuertatur, nunciaretque si quis Assyriorum exercitus appareat. Igitur hi Tigrim transmittentes inter Assyrios constitere, vbi optimam reperientes regionem, ac longo tempore ab hoste incolumem & incustoditam, excursione multa prædantes oppida, magnas adsecuti sunt opes. Tunc Belisarius quosdam Persas comprendens, nihil esse in arce ad vsum necessariorum omnino didicit. Non enim, sicut apud Daras & Nisibim, in publico cibaria deposuerant, sed hostium exercitu ex improuiso in eos irruente, illorum partem expor-

Belisarij ad suos oratio.

tauere: subito autem pluribus in arcem fugientibus, necessariorum penuria, vt par erat, premebantur. Quod Belisarius animaduertens, Georgium virum prudentissimum, ac eius arcanorum participem misit hos homines tẽtatum, si qua conditione posset oppidum accipere. Georgius autem iussa faciens multa eos blanditia palpando induxit, vt accepta fide de salute seque ac arcem dederent Romæis. Sic itaque Belisarius Sisaurano potitus mœnia solo æquauit, colonos omneis Christianos, ac olim è stirpe Romæos existentes illæsos dimisit. Persas verò simul cum * Blesehamo duce Byzãtium misit, quos Iustinianus postmodum in Italiam contra Gothos pugnaturos ire iussit. Et hęc quidem quo ad Sisauranorum arcem sic se habent. Aretas autem timens, ne à Romæis eius præda caperetur, non amplius in castra reuerti volebat. Mittens itaque è socijs quósdam explorandi gratia, iussit clam subito reuertentes significare, an aliquis hostium magnus exercitus apud fluuij transitum consistat. Quapropter Traianum & Ioannem admonet, alia euntes via in Romæorum terram reuerti. Ad Belisarium igitur non amplius venerunt, & habentes Euphratem fluuium dextrorsus, sic in vrbem Theodosiam prope Aborram fluuium iuere. Belisarius verò ac Romæorum exercitus nihil de hac expeditione audientes, in formidinem ac suspicionem quidem non mediocrem venerunt. Tempore igitur iam longo in ea obsidione consumpto, contigit multos hic Christianos febre maligna corripi, quod Mesopotamiæ præsertim pars illa Persis finitima sit, omnis vehemẽter æstuosa, vbi minimè adsueti Romæi, ac è Thracia valde huic ob frigus cõtraria venientes, in oppido tã solis ardoribus obnoxio, & tugurijs quibusdam suffocantibus ęstatis tẽpore viuentes, sic valetudinarij sunt facti, vt tertia ferè pars exercitus semisepulta iacuerit. Omnes igitur inde discedere, ac domum reuerti maturauerunt: maxime verò omnium Belisarij militum præfecti Rhecitangus & Theoctistus, videntes quod Saracenorum stipendij tempus præterijsset. Igitur Belisarium frequenter adeuntes missionem postularunt. Quamobrem Belisarius omneis aduocans præfectis consilium indixit, vbi Ioannes Niceti surgẽs hæc ait; Optime Bolisari, nullum vnquam neque fortuna neque virtute ducem æque atque tu es me vidisse fateor, qui gloria rerum gestarum non solum Romæos, sed barbaros omneis vicisti. Hanc itaque famam diligentissime conseruabis, si nos viuos in Romanorum ditionem perducere poteris, sicuti nobis omnibus spes est. De hoc enim exercitu sic habes considerare. Saraceni quidem ac milites quique fortissimi Tigrim flumen traijcientes, non video quomodo die superiore ad hoc fortunæ peruenerint, vt neque nuncium mittere aliquem ad nos curauerint. Rhecitangus & Theoctistus dubitant, vti plane vides, statim Alamandari exercitum in Phœnicibus medijs esse, ac ibi oppida omnia populari. Præterea ex hic relictis tot sunt valetudine correpti, vt longe plures, quàm ministri, aut ferentes impedimenta existant. His igitur sic existentibus, si quid hostile vel ibidem manentibus vel retro euntibus nobis occurrerit, nullus casum Romæis apud Daras existentibus nunciare posset. Nam vlterius procedere ratione non facile posse nos existimo. donec igitur spes aliqua relinquatur, quæ sunt ad reditum, cogitandum. His autem, qui in huiuscemodi sunt constituti periculis, de hoste inuadendo potius, quàm euitando meditari summa stulticia. Hæc Ioannem dicentem cæteri laudare, in tumultumque excitati reditum postulabant. Quapropter Belisarius ægrotis primum in curribus positis, exercitum retro consequi iussit. Vbi primum in finibus Romæorum fuere, de gestis ab Areta certior factus, nullum tamen eum iudicium subire voluit, quod in conspectum nondum venisset. Romæorum igitur irruptio hunc habuit finem. Cosroi interea Petram capienti, nunciatur Belisarij in Persidem ingressus, & apud Nisibim

Margin notes: * Belesmaches supra. — *Ioannis ad Belisarium oratio.*

sibim pugna,& arx Sisauranorum amissa,& quicquid rerum Aretas vltra Tigrim penetrando gesserit,statimque præsidio relicto, ipse cum reliquo exercitu ac Romæis captiuis in Persidem reuertit.Hæc autem in secunda Cosrois expeditione fieri contigit. Belisarius deinde à Iustiniano Byzantium reuocatus,ibidem hibernauit.Vere postea ineunte, Cosroes tertiam in Romæorum regionem irruptionem maximo fecit exercitu, Euphratem dextrorsus habẽs. Candidus autem Sergiopolis præsul postquam Persarum exercitum prope mœnia perspexit,timens & sibi & ciuitati, quod pacta inter eos priora nõ seruauerit,sese vltro excusans Cosroi occurrit, ac rogans ne propterea ciuitati sit iratus: nam ei pactam pecuniam nunquam fuisse, quam ei pro redemptis Surenis,vti supra commemorauimus,debebat.Cosroes autẽ ipsum in custodiam duci,ac eius corpus probris omnibus adfici,pecuniam deinde duplam,atque prius conuenerat,exolui iussit.Ille verò Sergiopolim aliquos mitti rogauit,qui omnem preciosam templi supellectilem auferrent,cũ quibus etiam alios ipse misit. His Sergiopolitani quęcunque sunt iussa tradiderunt, sibi nihil aliud relictum dicentes. Quumque Cosroes nõ satis hoc esse diceret,aliaque expeteret,adhuc alios de bonis eorum nomine quidem vestigatum misit, re autem vera vt vrbem caperet. Sed quãdo diuinitùs datum non erat,vt ea potiretur, quidam è Saracenis Christianus,alioquin sub Alamandaro militans,Ambrus nomine,nocte per muros ascendens,omne consilium ciuibus nunciauit,suasitque nullatenus Persas in vrbem recipiendos. Sic igitur à Cosroe missi sine effectu reuerterunt. quamobrem idem vrbem euertere statuit,protinusque exercitu sex milium misso mœnia obsidere atque oppugnare cœpit.Sergiopolitani autem fortiter ab initio resistentes,deinde periculum metuentes, ciuitatem hosti dedere decreuerunt. Milites enim non plus quàm ducenti erant. Sed Ambrus rursus ad mœnia noctu veniens, duorum tantum spatio dierum Persarum obsidionem duraturam dixit,aqua eis deficiente. quapropter illi nullatenus in sermonem cum hoste venerunt.Interim verò barbari premente siti inde discedentes ad regem venerunt,qui Candidum adhuc non dimiserat.oportebat enim,existimo,illum tanquam periurum à sacerdotio deijci.Et hæc quidem sic se habuere. Postquam verò in Comagenorum regionem,quam Euphratisiam vocant,Cosroes venit, ad vrbis supradictæ expugnationem amplius non redire decreuit, sed ex improuiso vsq; ad Syros partim ciuitates capiendo, partim pecuniam imperando ibat,vti mihi supra narratur. In animo quoque habuit rectà in Palestinam tendere, vt quum alia, tum Hierosolymitani templi sacram ac preciosam supellectilem prædaretur. Hanc enim regionem bonam,tum colonis auri diuitibus cultam audiuerat. Romanorum autem præfecti & milites hostibus occurrere,vel eunti esse impedimento nullatenus statuerunt, tantum loca hostilia capientes, vt quilibet poterat eadem custodire ac seruare satis esse putauere. Interea Iustinianus audiens veram Persarum expeditionem,rursus Belisarium contra ipsos misit. Is igitur equis publicis inuectus, quos Veredos vocant,sine quibus exercitus non erat, celeriter in Euphratisiam peruenit. Iustus autem Imperatoris fratris filius Hierapoli, quo confugerat,vnà cum Buze & alijs quibusdam erat, qui audientes Belisariũ hic procul esse,literas ad eum in hanc sentẽtiam scripserunt; Cosroes,vti plane scis, contra Romanos rursus venit, exercitum longe priore maiorem adducens: sed tu velociter ad nos propera,si quidem potes,clam inimicis,vt & tu te imprimis,deinde nos vnà cum Hierapoli incolumes serues. Belisarius his literis perlectis, eorum consilium ac timorem minimè collaudans,statim ad Europum oppidum peruenit, quod prope Euphratem est situm, ibiq; collecto vndecunque exercitu castrametatus Hierapolis præfectis hæc rescribit; Si

Cosroes frustra Sergiopolim tentat.

Belisarius in orientem redit.

Iusti ad Belisarium literæ.

Belisarij responsio.

quidem aduersus alios homines, quàm Romæorum subditos Cosroes proficisceretur, bene ac tuto vobis consultum, quibus procul à malis tantũ quietis esse licet, quum in periculum non necessarium sponte se obtrudere magna sit dementia. Si autem nunc Barbarus inde discedens aliam Imperatoris nostri regionem inuadit, & hanc quidem optimam, & sine præsidio; scitote quòd longe præstat cum virtute pugnando perire, quàm sine certamine turpiter incolumē seruari, quum hæc proditio potius quàm salus appellari possit. Sed vos huc protinus ad Europum venite, vbi omnem, quem in his deus exercitum parauit instruendo, spem habeo inimicis negocium facessere. His præfecti acceptis gauisi, magnopere in fiduciā venere, ac ibidem Iusto cum paucis alijs ad præsidium relicto, ipsi cum reliquis ad Europum venerunt. Cosroes autem quum accepisset Belisarium castra ibidem locasse, non vlterius processit, & Banadarem vnum è regijs scribis opinione prudentiæ clarum ad Belisarium, vbicunque fuerit mittit, conquestum quòd Imperator Iustinianus legatos ad Persas minimè miserit, qui de pace conditiones confirment: quod Belisarius discens, hæc egit. Ipse quidem sex millium delectum virorum forma præstanti ac procera, quos procul à castris tanquam venaturus misit, Diogenem verò doryphorum, ac Adolium Acacij filium genere Armenium, ac in palatio Imperatoris ad ea, quæ sunt quietis ministrũ, quod munus Romæi Silentiarium vocant, tunc Armeniorum quorundam ducem, cum equitibus mille ripam Euphratis circumagere iussit, speciem continuo opinionemque hostibus præbendo iamiam Euphratem transeundi, ac eorum fines inuadendi. Ipse post hæc vbi legatum propinquare audiuit, subito tugurio ex crassis asseribus compacto, quòd papilionem vocant, ibidem residebat, vt in oppido deserto, quasi nihil ad vsum habente, se esse indicaret: milites que hoc modo disposuit. In parte altera tugurij Thraces atque Illyrij fuere, Gothi verò post illos, deinde his proximi Eruli, deinde Vandili ac Maurusij campos plurimum implebant. Non enim stantes in eodem continuo loco manebant, sed distantes inter se, ac ambulantes, tum negligentes admodum ac remisso animo in legatum Cosrois respicientes, nec insuper vllus eorum chlamydem habebat, sed tunicas lineas more fœminarum induti ac succincti, in manu quisque equi flagellum: arma verò fuere alijs ensis, alijs securis, quibusdam nudus arcus, denique venatorum speciem præbentes, ad feras lacessendas cæteris neglectis properare videbantur. Banadares igitur legatus in conspectum veniens Belisarij, rem indignam dixit esse, quòd Cæsar (sic enim Persæ Romæum vocant Imperatorem) legatos ad eum de his, quæ circa pacem conuenerant, non misisset, qua de causa ipse sit coactus in Romæorum agrum armatus venire. Belisarius autem neque exhorrens barbarorum tantorum vicina castra, neque vlla mentis aut sermonis perturbatione captus, ridere cœpit, ac hilari vultu respondit; Non eadem, inquit, ratione, qua Cosroi gestæ sunt res, ab hominibus iudicantur. Nam alij si quid à proximis contendunt, legatos ad eos imprimis mittunt: vbi verò ad æquum non venitur, bellum eis postremo inferunt. Ipse autem iam cum armis in medijs existens Romæis, verba impudentissimè de pace facit. His dictis legatum ab se dimisit, qui ad Cosroem reuertens ei suadet, vt statim ab armis discedat: nam se in ducem incidisse dicit fortissimum ac omnium prudentissimum, & milites quales nunquam aliàs viderit, quorum ornatum magnopere admiraretur: præterea non ex æquo periculo ipsi ac Belisario certamen, quòd tu fortasse victor Cæsaris seruum superabis, victus verò magnum tibi generique tuo dedecus paries: & Romæi quidem victi facile in locis munitis, ac ipsorum regione seruabuntur incolumes; si quid autem Persis acciderit, ne quidem nuncius calami-

Silentiarij qui dicti.

Quo modo Persas Belisarius terruerit.

calamitati supererit, qui hæc ad Persas referat. His Cosroes persuasus, reuerti quidem cupiebat: verum dubitatione multa anxius hærebat, sciens quòd fluminis transitus ab hoste custodiretur. Deinde eadem via hominibus ac rebus omnibus deserta redire facile non erat, quòd ab omnibus iam quæ sunt vsui necessaria destituerentur, quæ prius in bellum exiens secum habebat. Denique multa cogitanti succurrit, regionem, quæ trans fluuium est, omnino periclitantem percurrere, ac ita copiam sibi rerum parare. Belisarius verò cum toto & ipse exercitu fluuium traijciens, ad Cosroem statim legatos misit, qui postquam ad eum venerunt, multis eius ad propria reditum collaudantes, legatos etiam dixerunt se Imperatoris ad eum expectare, qui ea quæ de pace conuenerunt, sedulo confirment: rogauerunt insuper, vt tanquam amicus per Romæorum agrum iter faceret. Ille verò se facturũ recepit, siquidem obsidem de seruãdis inter eos pactis dederint. Legati ad Belisarium reuertentes, Cosrois verba retulerunt. Is verò Edessam veniens, Ioannem Basilij filium genere ac diuitijs omnium Edessenorum clarissimum obsidis loco alioquin inuitum misit. Romæi autem Belisarium magnopere laudantes, lõge magis probare sunt visi, quàm quum Gelimerem aut Vittigem captos Byzantium duxit, & vt verum fateamur, sic erat. Formidantibus enim Romæis, in arcibus constitutis, latentibus, Cosroe verò in medijs eorum terris cum maximo exercitu existente, virum ducem cum paucis quibusdam veloci cursu è Byzantio inter hæc venientem, contra Persarum regem castra metari, ac cum ex improuiso ipsius viri seu fortunam seu virtutem metuentem, vel etiam quibusdam deceptum sophismatis ac stratagematis non vlterius tendere, sed re tantum fugere, verbo autem pacem postulare: hęc quidem considerantib. res eum magnas gessisse facile apparebit. Inter hæc Cosroes iusiurandum ac pacta irrita faciens, Callinicum ciuitatem nullo penitus defendente cepit. Huius mœnium Romæi vt consumptorum & debilium partem iam ædificio reconcinnauerant, tunc reliquam deiectam partem nondum absoluerant. Ditiores verò ciues, postquam hostes propinquare viderunt, preciosiora secum exportantes, in alia munita loca migrauerunt: reliqui autem sine militibus ibidem remanserunt. tum agricolarum magnus hic numerus conuenit, quos omneis Cosroes captiuos ducens, vrbem solo æquauit, pauloq; post obsidem Ioannem recipiens, domum reuertit. Armenij autem qui ei adhæserant, sub fide cum Bassace Byzantium venerunt. Et hęc quidem in tertia Cosrois irruptione fieri contigerunt. At Belisarius rursus ab Imperatore adcersitur Byzantium, vt in Italiam iterum mitteretur, rebus iam ibi imperij collabentibus. Fuit insuper hisdem temporibus ingens pestilentia, cui remedium nullum inuentum, præter quàm ex deo, vnde venit: quanquam multi ad rogantes physiologiæ causas commentari contendant, vanas quidem omneis & inuestigabiles, tãtumque sermone decipientes. hic enim morbus nulli neque ætati, neque sexui, neque loco parcebat. Vnde verò initium habuerit, aut quomodo perimebat, referam. Cœpit enim ab Aegyptijs, qui apud Pelusium sunt. Hinc vniuersam terram comprendit, itinere semper procedens, nullas reliquit locorum latebras, nec bis eadem corpora repetebat. Incipiebat autem hoc modo. Phantasmata dæmonum multis humana specie visa sunt. quot enim in ipsa incideret, percuti se ab aliquo viro putabant, morbusq; subito irruebat: nonnulli ab initio verbis sanctis ac alijs, vt poterant, supplicationibus eum auertere frustra quærebant, ac tanquam lymphati seu spiritu maligno agitati, amicos vocantes minimè audiebant, in locis quoq; angustis coërcebantur, nonnullis verò in somnis hæc eadẽ accidebant. Corripiebantur enim statim febre, calore coloreque pariter corporis nusquam mutatis, neque vlla item inflammatio vti febricitantibus solet, sed tussis quæ

Belisarij laus.

Cosroes Callinicum capit.

Mira pestilentiæ lues.

dam ab initio, vsque ad vesperam febris erat, adeo vt nullo adhibito medico, nullius opinionem periculi præberent. Eodem verò die, nonnullis sequenti, alijs non multo pòst tuber succrescebat, alijs alibi: præterea quibusdam somnus inerat profundus, nõnullis acuta quædam stulticia, & primum quidem omnium obliti rerum etiam cibum negligentes moriebantur. In stulticia verò corripi sibi visi aut inuadi clamitabant, auertentesq; fugiebãt, quorum curatores & ministri dira atque intoleranda patiebantur, adeo vt non minus ipsi quàm ægroti misericordia digni fuerint, non quòd morbo & ipsi adficerentur, (non enim is contagione nocebat) sed quòd furentes aut è lecto se præcipitare, aut ad flumina ob sitim properare volentes vix retinebant. Peribant aliqui eodem die, nonnulli multis pòst diebus. Tribus igitur mensibus huiuscemodi lues Constantinopoli prę ualuit, & ab initio quidem pauci, deinde in singulos dies quinque, sæpius etiam decem milia efferebantũr, adeo vt plures etiam diuites ministris iam omnibus extinctis, curatorum penuria magis, quàm morbo perirent, simulq; insepulti manerent. Quamobrem pijssimi principis Iustiniani prouidentia, Theodorus huic curæ delegatur. Is enim responsionibus imperatorijs præerat, continuo eidem supplicantium preces nuncians: Referendarium Latini hoc munus appellãt. Hic itaq; destitutis ope, ac miseræ turbæ erogata pecunia auxilium publicè præbuit. Iamque in adflicta ciuitate artes officinæque nullæ videbantur, pluresque ob metum dimissa pristina viuendi formula nouos mores induerant, religionique se ac deo dicabant: multi etiam è periculo elapsi, ad pristinam redibant vitam, dei cõtemptores. Nunc ad institutum prius sermonem reuertar.

Referendarij munus.

Cosroes in Assyrijs in oppidum Ardabigaram versus Boream ibat. Hinc Romæorum agrum per Persarmenios inuadere constituit. Hic magnum Pyreum est, quòd Persæ deorum maximè venerantur. vbi ignem perpetuum custodiunt Magi, ac alia diligenter sacrificantes, tum vaticinio in rebus maximis vtuntur. Hic est ignis, quem Vestam olim Romani vocabant. Hic missus quidam è Byzantio Cosroi nunciauit, Constantianum & Sergium legatos de concordia statim venturos. Erant enim hi ambo rhetores ac valde prudentes, Constantianus quidem Illyrius, Sergius ex Edessa ciuitate Mesopotamiæ, quos Cosroes expectans in pace mansit. In itinere autem Constantianum contigit in valetudinem incidere. Tempore deinde pòst longo pestilentia in Persas demum irruit. Nabedes autem, qui tunc in Persarmenijs prę fectus erat, Eudulium Christianorum præsulem iussu Imperatoris ad Valerianum Armeniæ præfectum misit, accusatum legatorum tarditatem, ac Romæos omni studio ad pacem hortatum. Is cum fratre ad Armenios veniens Valerianum conuenit, ipseque erga Romæos tanquam Christianos dictitabat se erga eum egregia esse voluntate, ac Cosroi omni diligentia persuasurum, vt quando legati Romæorum in Persidem cum ipso congrediantur, nihil sit ipsis impedimento in pace, quomodo velint, disponenda. Præsul hactenus. Præsulis verò frater clam Valeriano congrediens, Cosroem in magnis esse malis dixit. filium enim tyrannidi adspirantem, ipsum vero cum toto exercitu pestilentia correptum, quapropter eum pacem expetere. Hæc vbi Valerianus accepit, episcopum statim remisit, legatos promittens breuiter ad Cosroem venturos. Ipse verò sermones, quos audiuerat, ad Iustinianum detulit: quibus Imperator statim permotus, ipsi & exercitui in hostilem irrumpere mandauit. Non enim vidit, quod ipsis vllus hostium impedimẽto foret, iussitque congregatos in eodem omnes sic irruptionem in Persarmenios facere. Has literas postquam præfecti legerunt, omnes simul cũ sequentibus in Armeniorum loca excurrunt. Iamque Cosroes paulo ante Adarbiganos timore pestilentię relinquens, in Assyriam cum toto exercitu discessit.

Romæi Persarmenios inuadũt.

Huc

Huc autem nondum is venerat morbus. Valerianus quidem apud Theodosiam castra habebat cum suis militibus, cui Narses sese iunxit, Armenios ac Erulos quosdam secum habens. Martinus autem Orientis præfectus cum Ildigere & Theoctisto in Citharizum arcem perueniens ibidem castra posuit, quòd à Theodosia quatuor iter dierum distat, quo & Petrus non multo post cum Adolio & alijs quibusdam præfectis venit. Toto autem exercitui præfuit Isacius Narsis frater. Philomenes autem & Verus cum Erulis consequentibus ad Chorzianorum loca venerunt, non longe à Martini castris. Iustus autem Iustiniani fratris filius, & Peranius, ac Ioannes Niceti filius cum Dominentiolo & Ioanne Phaga apud arcem Phison castrametati sunt, quæ iuxta fines Martyropolis est. Sic igitur Romæi præfecti omnes castra locauerunt, neque simul conuenientes, neque in colloquium inter se congredientes, sed tantum per nuncios inuicem de irruptione facienda statuerunt. Petrus igitur alijs inconsultis ex improuiso in hostilem incurrit: quod vbi sequenti die Philomenes & Verus cognouerunt, qui Erulos ducebant, statim sequuti sunt. Post eos Martinus & Valerianus cum suis. Nam omnes inter se parum distabant, præterquam Iustus cum suis, qui, vti supra narratur, longius habentes castra, postremo & ipsi excurrendo cæteros sequuti sunt, nec tamen coniunctim. Reliqui omnes simul rectà in Dubium proficiscuntur, nihil omnino prædantes, aut aliquid agentes maleficij. Est enim Dubium Persidis regio quum cæteris, tum cœli & aquarum salubritate præstans, à Theodosia octo iter dierum distans, vbi & campi equorum fertilissimi, & vici plurimi, frequentissimi, rebusque referti bonis, officinæ præterea mercatoresque plures ex Indis & eis vicinis Iberis, Persarum, Romæorumque commeatus ferentes. Hic Christianorum episcopus, quem lingua Græca Catholicum vocant, quòd vnus omnibus præsit huius regionis accolis. Hinc igitur prope stadijs centum viginti eunti dextrorsus in regione Romæorum, Dubius est mons præruptus quidem, & inadcessus, & vicus quidam in loci angustia situs, nomine Anglon: vbi Nabedes postquam hostium irruptionem didicit, cum toto statim exercitu se recipiens, locique munimento confidens sese inclusit. Vicus autem ad montis radices situs, arcem eiusdem nominis habet in alto & præcipiti loco inexpugnabilem. Nabedes itaque lapidibus & curribus ingressus ad vicum obturans etiam magis inaccessum hunc reddidit: ante vero fossa valloque extructo, exercitum hic peditum in domunculis quibusdam veteribus in insidijs collocauit. Ad quatuor itaque millium omnes Persarum copiæ conuenerunt. Et hæc quidem sic se habuere. Romæi vero venientes ad locum iter diei ab Anglone distantem, quendam ex hostibus exploratorem capiunt, quem vbi Nabedes esset, percunctantur. Is hominem ex Anglone cum toto exercitu domum reuertisse dixit: quod Narses audiens, ac graue putans, socijs præfectis moram increpauit. Idem & alij in alios obiurgantes fecerunt, pugnam tantum relicta prorsus præda spectantes. Mouentes igitur sine disciplina ac ordine, nulla præferentes signa, quæ in similibus certaminibus solent, anteibant; neque item distincti, militibus cum seruis supellectilem ferentibus, commixtis tanquam non ad bellum, sed prædam manifestam confusim ituri. Postquam verò prope Anglonem fuere, exploratores mittunt, qui reuersi renunciant hostes paratam habere aciem. Duces verò re improuisa perterriti, reuerti quidem cum tanto exercitu turpe ac effœminatum putauere: ex instanti itaque necessitate copias omneis in tris acies ordinauerunt, Petrus dextrum cornu habebat, Valerianus sinistrum, medium verò Martinus, Prope autem hostibus existentibus constitere, ordinem absque modo & ornatu seruantes. In causa erat loci iniquitas præcipitis, vnde dispositos

Exploratoris fraus.

Romanorum clades.

in pugnam procedere oportebat. Hostes verò sese in breui cogentes, etiam quieti manebant, Romæorum perlustrantes exercitum, iussique à Nabede pugnam nullo modo incipere, vbi verò ab hoste incœpta esset, acriter se defendere. Primus itaque omnium Narses cum Erulis & Romæis procurrit, ac viribus fretus, Persas contra se constitutos conuertit. Fugientes barbari in arcem cursu contendunt. hic in loco angusto coactos suos Narses adhortando pugnæ instat. At barbari statim ex tugurijs, vbi vt supra dixi latebant, exeuntes improuisos Erulos adoriuntur, ac ex eis multis interfectis, Narsem quoque iuxta tempora sauciant, qui ex isto sic hoste subtractus paulopost decessit, vir quidem fortissimus, & huic bello longe vtilis. Hinc turbatione inter Romæos maxima, vt par est, subsequuta. Nabedes omneis copias in hostem simul eduxit, qui in locis iniquis quum multos, tum Erulos potissimè occidebant, quòd hi primum quidem procurrissent, ac inermes pugnarent. Neque enim cassidem, neque thoracem, aut aliquid prorsus munimi-nis habebant, præterquam scutum ac tritam vilemque vestem, qua succincti in certamen ruunt. Sed ne scutis quidem eorum serui in pugna vtuntur, nisi postquam viri in bello fortes fuere. Et hæc quidem de Erulis. Romæi autem hostes minimè sustinentes certatim omnes fugiunt, neque virtutis memores, neque decoris. Persæ autem tam impudentem animaduertentes fugam, insidias potius putauere. Quamobrem per angustias tantum locorum eos persequuti domum reuerterunt, non ausi in aperta planicie pauci cõtra multos pugnare. At Romæi, præsertim quòd duces hostes continuo retro consequentes esse opinabantur, magis etiam fugiebant, ac nullũ remittentes tempus, citatis insuper & flagello & clamore equis currebant, thoracibus reliquaque armatura ab se proiecta, quod nõ amplius his opus habere, aut cum inimicis congredi putarent: sed tantum in equorum pedibus salutem collocantes erãt, & vt breuiter dicam, talis extitit fuga, vt nullus fere ex illis equis superuixerit, sed vbi à cursu desistebant, subitò exanimes concidebant, nec vnquam similis clades in ea parte Romæis extitit. nam qui fugæ defuerunt, partim cæsi, partim capti. Prǽda quoque tanta fuit armorum, iumentorum, reliquarum rerum, vt Persas diuitijs maximè cumulauerit. Adulius autem, qui in hac reductione apud arcem in Persarmenijs existens se cõtinebat, lapide à colonis caput appetitus ibidem perijt. Iustus cum suis Taraborum oppida pauca excurrendo deprædans, domũ & ipse statim reuertit. Anno insequente Cosroes in Romæorum agrum rursus incurrit, in Mesopotamiam exercitum ducens, quæ quidem irruptio non aduersus Iustinianum Imperatorem, aut alium quenquam mortalium facta, sed in ipsum deum, quem Christiani colunt: quoniam in prima expeditione, quum Edessam frustra tentasset, domum ilico se recepit, quo tempore magnopere vnà cum Magis turbatus ad suos conuersus ait, Edessenos se omnino sub iugum missurum, ac ciuitatem eam ouibus pascendam redditurum. Nunc verò prope ad eam cum exercitu accedens, quosdam ex Hunnis eum sequentibus ad mœnia ciuitatis misit, quæ sub Hippodromũ sunt, nihil aliud maleficij perpetrantes. Oues huc pastores reduxere loci munitioni confidentes, quod is maximè adcliuis esset, neque hosti facilè adeundus speraretur. Barbaris igitur eas rapere conantibus, acriter pastores resistebant. At Persæ simul & Hunni violentius instantes, cum Romæis simul & oppidanis exeuntibus ad manus venerunt. Oues interim raptæ sponte ad pastores rursus reuerterunt. Quidam autem ex Hunnis ante alios pugnãs maxime omnium Romæos adfligebat, à quodam verò agricola genu dextrũ funda percussus cernuus ilico ex equo cecidit. Pugna verò mane incœpta ad meridiem desijt, in qua vtriq; satis habere putantes, disiuncti sunt, Romæi quidem intra mœnia se receperunt, Barbari procul à ciuitate

Narsis exitus.

Turpis Romanorum fuga.

Cosrois expeditio cõtra ipsum Christum.

Edessenorum oppugnatio.

ciuitate stadijs septem palantes omnes in castra se receperunt. Tunc Cosroes siue in somnijs admonitus, siue ex cogitatione quadam quòd bis tentando nequisset Edessam capere, vnde plurimum ei dedecoris eueniret, multa pecunia ab Edessenis accepta, ab eorũ obsidione discedere decreuit. Itaq; sequenti die Paulus interpres ad mœnia iussu regis veniens dixit, Romæos aliquot viros graues ad se mitti Cosroem expetere. Hi verò celeriter quatuor delectos claros homines miserunt, quibus in castra Persarũ venientibus Zabarganes mandato regis occurrens minanti similis eos percunctatur, quæ nam sint eis potiora, an quæ ad pacem, vel bellũ faciunt: respondentibus illis, se pacem potius electuros: ergo Zabarganes ait, emere hanc vobis multa est opus pecunia. Illi verò se totidem dicunt daturos, quot dederunt, quando Antiocheam capiens ad eos primò venit. Zabarganes autẽ eos cum risu remisit, vt diligentius super eorũ salute deliberantes sic deinde reuertantur. Hos Cosroes paulo post iterum vocans repetijt, quot, aut quomodo prius Romæorum oppida cepit, minatur deinde Edessenis grauissima à Persis euētura, nisi pecuniam tribuant, quantā intra mœnia possederint. Sic denīq; inde exercitum se deducturum recepit. Hæc Legati audientes, professi sunt se pacem quidem à Cosroe libenter accepturos, modò quę liceant eis imperet. Belli enim finem nulli omnino ante certamen satis exploratum esse, nec pugnæ periculũ in conditionem venire. Tunc verò iratus Cosroes, iussit confestim legatos discedere. Die autem obsidionis octaua tumulum arte excitare ante vrbem cõstituens, iam excisa in locis propinquis materia ante mœnia quadrata specie composuit, quò missilia ex vrbe peruenire non poterant. terram quoq; multam qualemcunq; arboribus ingerens magnam vim lapidum superiecit, qui non quidem aliàs ædificio apti, sed ad id tantum officium excisi atque elaborati erant: vt autem affatim in altitudinem cresceret, ligna longa in medio terræ & lapidum continuo inijciens, vinculum quodammodo huic operi adhibebat, vt prę altitudine minimè debilitaretur. Petrus autem dux Romæorum hic cum Martino erat, vt hostes operi intentos prohiberet, Hunnos quos secũ habebat his obiecit, qui plures interfecerunt, ac omnium maximè Arges nomine, solus septem & viginti occidit. Ex hostium verò custodibus nullis adhuc exire audentibus, donec opus succreuisset, tunc constantissimè oppugnantes Romæi ex mœnibus fundis ac arcubus reijciebant. quapropter barbari testudines operimentaq; ex hircorum pilis, quæ vocant Cilicia, crassitudine atq; longitudine quantum satis habentia, suspendebant ex lignis longis: quod opus ab igne arcu excusso minimè aut vllis missilibus lædi poterat, sed à testudine cuncta repulsa prohibebantur: quòd Romęi conspicientes in metum versi, legatos ad Cosroem mittunt, inter quos Stephanus erat medicorum sui temporis princeps, & qui Cabadem Perozæ filium quandoque ægrotantem curans, multas ex eo retulit opes. Quumque in Cosrois conspectum vnà cum alijs venisset, hæc ait; Regis profectò boni officium, mansuetum esse omnes affirmant: Nam cædes ac bella facere, ciuitates diripere, agros depopulari, alijs fortè nominibus conuenit, bono autem nequaquam: quanquam Edessenorum ciuitatem ex te malum aliquod pati minimè omnium oportebat. Inde ego prodij, qui nihil futurorum præuidens, te nutriui, ac tuo patri autor extiti, vt te regni successorem constitueret: tibi ego Persarum imperij causa fui, patriæ verò præsentium malorum. Homines nanque multa sibiipsis incommoda ob futurorum ignorationem inferunt. Verùm si qua te huiusmodi beneficij memoria subit, nihil quæso mali nobis vlterius irrogato, hanc mihi ad extremum tribuendo mercedem, ex qua tibi maxime rex hoc boni adcedet, vt crudelissimus non videaris. Stephanus hactenus.

Cilicia.

Stephanus medicus.

Edessenorum ad Cosroem oratio.

Arrogans postulatum Cosrois.

Cosroes autem non se professus est prius inde discedere, quàm Petrus & Peranins ei tradantur, quòd paterni serui existentes ausi sint contra ipsum arma capere. Quòd si hoc facere Romæis non placet, alterum è duobus est eligere necesse, vel aureorum quinquaginta milia dare, vel quosdam in ciuitatem recipere, qui pecuniam vestigantes omne aurum quoque & argentum ad eum referant, reliquorum verò dominos esse permittant. Hæc Cosroes magna est loquutus adrogantia, vt qui paruo labore Edessam se capere speraret. Legati quòd ab eo imperata nullo modo se facere posse viderent, anxij perturbatique in ciuitatem reuerterunt. Postquam verò intra mœnia constituti regis mandata retulere, tumultu ac luctu plena ciuitas fuit. Turrem attamen in magnam erectam celsitudinem multoque studio procedentem animaduertentes, cæteris priuati remedijs rursus legatos mittunt: qui postquam in castra fuere, eadem atque prius oratum venire se dixerunt: sed ne verbo quidem à rege dignati, quin multa contumelia inde abeuntes in ciuitatem redierunt. Igitur Romæi quibus possent viribus sese tueri decreuerunt, ac ante omnia muri partem qui tumulo opponebatur alio adaugere contendunt ædificio, vt Persarum operi supereminеat. Iamq; ad finem ventum erat, quum Martinum rursus hortantur, vt de pace, quomodo ei videatur, transigat. Is propè ad hostium castra accedens cum quibusdam Persarum præfectis in colloquium venit. Hi verò Martinum pluribus diebus sermonibus distraxere, pacem velle simulantes, donec opus in castris absoluerent. Dixerunt enim, se quidem ad concordiam paratos, attamen Imperatorem nullo modo eam velle se existimare. Nam & Belisarius, qui Martinum & potentia & dignitate præcedit, quum Cosroem ex agro Romano exercitum deducere persuasit, spe legatorum venientium huius rei gratia, nihil tamen eorum quæ promiserat præstitit, fassus se Iustiniani voluntatē extorquere non posse. Interea Romæi fecerunt fossam in ciuitate, quæ aditu subterraneo vsq; ad tumuli ab hostibus extructi fundamentū medium penetraret, vbi igne succenso ędificium eruerent, itaque strepitum fodientium hostes sentientes, & ipsi superius incipientes, ex vtraq; parte medij fodiebant, vt Romæos in opere deprehenderent. Quod illi cognoscentes abstinuerunt, terram in locum vacuum ingerentes: è summo autem tumulo inferius quod prope murum erat, ligna & lapides ac terram infercientes habitationis specie extruebant, arborum quoque facile combustarum siccos truncos huc aggerando, oleo insuper cedrino infarto & sulphure & bitumine multo: nam hæc in munitione habebant. Persarum verò præfecti interea Martino qualia mihi suprà paulò narrantur dixere, vt sermonem de pace specie monstrarent. Postquam verò collis ab eis iam absolutus est, ac mœnibus ciuitatis propinquans in sublime erectus apparuit; Martinum remiserunt, manifesto concordiam negantes. At Romæi statim arborum illarum truncos incendunt, quos ad hoc præparauerant. Igne autem partem tumuli quandam comburente, nec per totum diffundi valente, quum ligna priora consumerentur, alia deinceps in fossam inijciebant, nullum intermittentes tempus. Iamque ignis tumulum omnem absumentis fumus quidam nocte supra tumulum passim apparebat. Romæi autem nondum volentes à Persis rem sentiri hæc commenti sunt. Parua vasa, igne carbonibusque implentes, hæc & ignifera missilia aggeris per totum tumulum frequentia miscuerunt, quæ Persæ, qui custodiæ hic præerant, cum omni studio circumeuntes extinguebant, & ex ipso procedi fumum existimabant. Malo verò gliscente barbari clamauere. Romæi verò eos ex mœnibus ferientes multos interfecerunt. Huc & Cosroes circa Solis exortum venit, magna exercitus parte consequente, atque in aggerem ascendens primus hic malum deprehendit.

Persarum fraudulentæ moræ.

Edessenorum strategema.

hendit. subtus enim fumi causam esse monstrauit, non ex his, quæ ab hoste iaculabantur, continuoque omnem exercitum clamare iussit. Tunc Romæi confidentes, verbis eos contumeliosis incessabant: barbarorum verò hi quidem terram, alij aquam quà maximè ignis apparebat inijcientes, malum vincere sperabant: verùm nihil agebant. qua enim in parte terra iniecta erat, fumus quidem (vt par est) reprimebatur; ex altera verò parte paulo pòst multo magis ex igne alibi fortius erumpente exibat. Aqua item in qua parte proijciebatur, maiorum sulphuri ac bitumini vim addebat. Ex quo ignis vlterius procedendi causa erant, nec intus aquæ tantùm, quantum ignis præualebat, effundere poterant. Fumus itaque circa diei serum tantus est factus, vt & Carenis & alijs ibidem accolis manifestus esset. Persis itaque ac Romæis pluribus supra tumulum ascendentibus, pugna hîc orta, vicerunt Romæi, & flamma in tumulo clare omnibus apparuit. Persæ autem hoc opere dimisso, sexta pòst hæc die satis ante lucem partem murorum clam inuadunt. Romæis alto somno dormientibus, scalis clam appositis ascendunt. Quidam autem rusticus solus expergefactus, tumultu clamoreque multo Romæos excitat: hinc orta pugna, Persæ victi statim se in castra receperunt, scalis ibidem relictis, quas Romæi intus traxere. Cosroes autem circa mediam noctem, bonam exercitus partem portam Magnam vocatam expugnatum misit, quibus Romæi occurrentes, non milites solùm, sed & rustici, & ex populo quidam, pugna superiores barbaros in fugam verterunt. Adhucque Persis fugientibus, Paulus interpres à Cosroe veniens in medios Romæos nunciauit, Recimerium de pace legatum è Byzantio iamiam venire. Sic vtrique dissoluti. Iamque quibusdam antea diebus Recimerius in castra barbarorum venit, sed hoc Romæis minimè retulerunt Persæ, expectantes videlicet in mœnibus insidias, vt si quidem voti compotes essent, minimè in fœdera venirent: victi autem, sicuti contigit, ad ea prouocantibus Romanis facile accederent. Postquam verò Recimerius prope ad portas fuit, Persę ad Cosroem statim mitti petierunt aliquos, quibus cum de pace transigeret. Romæi verò tribus pòst diebus se missuros legatos dixerunt, quòd Martinus eorum dux male circa valetudinem haberet. Cosroes autem non sanum esse responsum suspicans, ad prælium se adcinxit, magnamq; laterum vím supra tumulum inijci iussit. Duobus verò pòst diebus cum toto exercitu mœnia expugnaturus accessit, in qualibet porta partem exercitus cum præfectis collocans, cunctaque hoc modo mœnia círcundans, scalas & machinas eis adhibuit, retro verò Saracenos cunctos cum Persis quibusdam locauit, non vt in muros incurrerent, sed vt capta ciuitate fugientes caperent. Tali quidem ordine Cosroes exercitum disposuit. Pugna autem manè incipiente, ab initio quidem Persarum res superior fuit, vt qui multi aduersus paucos pugnarent, quoniam plures Romæorum impræmeditati nihil adhuc senserant: procedente autem prælio, turbatione ac tumultu plena ciuitas fuit, & iam omnes cum ipsis coniugibus & paruis filijs in mœnia conscenderunt: qui autem in ætate fuere, hostibus acriter resistebant. Sed & rustici multi aduersus barbaros facinora multa præclara ostenderunt. Filij autem & fœminæ cum senibus lapides pugnantibus suggerebant, aliaque ministrabant: quidem verò & lebetas oleo calefacto plenos in hostes de mœnibus iaciebant. Iamque Persæ pugnam detrectantes arma abijciebant, regique in conspectu venientes non oppugnatione vlterius tendere posse dictitabant. Ex quo in iram Cosroes conuersus, minitando intentandoque omneis in hostes iterum reduxit, qui clamore multo turres scalasque & alias machinas mœnibus adhibuerunt, vt ciuitatem euestigio euerterent. Romęis verò confertim ac viribus totis defenden-

Varie victi Persæ.

Persarum irrita oppugnatio.

tibus, barbari in fugam vertuntur, discedentemque Cosroem Romæi exsibilauere, ad mœnia oppugnanda prouocantes. Solus autem Azarethes circa portas Soënas vocatas cum sequentibus pugnauit: vbi Tripugiam vocant locum, vnde Romæorum fortissimi milites ad certamen extra discesserant. Itaque partem pro mœnibus, quam Protichisma vocant, Persæ omni conatu aggredientes fortissimè defendentibus instabant, donec ipsis Peranius cum multis militibus & Edessenis quibusdam in pugna victor adequitauit. & manè murum oppugnare incipiens, in seram noctem desijt. Vtrique igitur eam noctem inquietè manserunt, Persæ quidem circa vallum sibi ipsis timentes, Romæi verò lapides in turribus collocantes, & alia in munitione præparantes, præparabantur; die postera pugnaturi cum hostibus, ad mœnia irrumpentibus. Sequenti igitur die nullus barbarorum ad mœnia venit. Perendie verò pars exercitus Cosroe adhortante portas Barlai vocatas inuaserunt, occurrentibus verò Romæis victi sunt in prælio, breuiterque in castra reuerterunt. Tunc verò Paulus Persarum interpres ad mœnia accedens, Martinum vocabat, vt ad concordiam ineundam veniret, quod & ille fecit, ac quinquaginta milia ab Edessenis Cosroes recipiens fœdera conscripsit, seque deinceps Romæos non amplius violaturum promisit, ad extremum vallo munitionibusque incensis cum toto exercitu domum reuertit. Sub idem tempus Romæorum duo duces periere, Iustus Iustiniani Imperatoris fratris filius, & Peranius Iberus: alter morbo, Peranius verò ex equo in venatione collapsus: quorum loco Imperator ipse totidem surrogauit, Marcellum fratris filium puberem, & Constantianum, qui paulo post vnà cum Sergio legatus ad Cosroem de concordia missus est. Hi apud Assyrios eum conuenerunt, vbi ciuitates duæ maximæ sunt Seleucia & Ctesiphon Macedonum ædificia, qui post Alexandrum Philippi Persis & his vicinis gentibus imperauerunt: quas Tigris fluuius disterminat, nulla alia in medio existente regione. Hic regem offendentes rogauere, vt oppida, quæ in Lazis sunt, Romanis redderentur; ac pacis fœdera confirmaret. Cosroes autem non facilem dicebat inter se fore concordiam, nisi aliquod prius induciarum tempus statuissent, per quas vltro citroque colloquentes ac conuersantes securius de pace perpetua statuerent. Ad has igitur obtinendas inducias pecuniam Romæos tribuere oportere, præterea quendam mittere nomine Tribunum, cum quo certo tempore rem transigat. Erat enim hic medicus, qui eum à morbo graui liberauerat, ex quo amicus ei atque gratissimus erat. Hæc vbi Iustinianus audiuit, & Tribunum & pecuniam statim misit vsque ad milia viginti: sic inter eos indutiæ in annos quinque constitutæ, Iustiniani Imperij anno xix. Paulò post Aretas & Alamandarus Saracenorum duces bellum inter se tantum decernunt, sine Persarum aut Romæorum auxilijs. Alamandarus quidem vnum Aretæ filium equos pascentem excursione capiens Veneri statim consecrauit, & ex eo cognitum Persis res Romæorum Aretam vendidisse. Post hæc cum toto exercitu ambo ad pugnam venerunt, in qua superior Aretas hostes conuertit, multosque occidit, pauloque post idem duos Alamandari filios persecutus capere non potuit. Et res quidem Saracenorum sic se habuere. Cosroes deinde constituens Isdigunnam legatum Byzantium ad Imperatorem mittere, Persas quingentos electos viros cum eo ire iussit, quibus mandauit, apud Daram vrbem adesse, ac in domibus diuertere multis, noctéq; sopitis omnibus portas aperiant, ac reliquum admittant exercitum. Nisibis quoque præfecto mandauerat, vt copias clam præsto paratas haberet. Sic Cosroes paruo labore Romæos omneis interficere, ac vrbem eam capere sperabat. Sed vir quidam Romæus, qui paulo ante ad Persas transfugit, facinus animaduertens, Georgio rem aperuit, huius

Edesseni obsidione liberantur.

Legati principis ad Pers.

Tribunus medicus.

Aretæ ac Alamandari bellum

Cosroes Daram fraude capere nititur.

ius tunc vrbis præfecto, cuius suprà memini, veluti Persis suadentis in arce Sisauranorum obsessis sese Romæis dedere. Georgius huic legato in Romæorum atque Persarum finibus obuiam procedens, ait eum non more legati venire, nec tot numero Persas in ciuitate Romæorum recipi fas esse. Isdigunnas indignanti similis fremebat, veluti legatus ad Romæos, probro super his ab eo lacessitus. Georgius autem eius iram minimè curans, seruare ciuitatem maluit. quapropter eum cum viginti tantùm in vrbem recipit. Hac igitur spe legationis barbarus excidens Byzantium venit, vxoremque ac filios duos secum ducens, honestandæ magis legationis gratia. Vbi autem in Iustiniani conspectum venit, dona ei regia cum litteris tantùm tradidit, per quas ille certior & solùm fieri petebat, an valeret Imperator. eum tanto excepit honore, quanto nullius vnquam alterius meminimus, vt quando secum epularetur, Bradunam interpretem, qui eum sequebatur etiam mensæ adhiberet, quod nunquam prius consuetum. Non enim interpretem, quanquam nullo magistratu inferiorem, simul cum Imperatore epulari fas esse omnes norunt. Sed & ornatiorem longe muneribus legatum, quamuis nulla de causa venerit, remisit, lōge vberioribus quàm ipse acceperit, aut quàm sumptus itineris fuerit. Hunc igitur finem Cosrois apud Daras insidiæ habuerunt. In Lazorum autem regionem materiæ multum excisæ ad nauium fabricationem misit, nulli communicans, cur eas factitaret, sed verbo quidem se machinas in Petræ mœnium defensionem parare monstrando. Deinde Persarum fortissimos trecentos eligens simul cum Phabrizo duce, cuius nuper memini, in Lazicem misit. materia interim forte quadam fulmine icta omnis in cinerem conuersa est. Phabrizus eò cum his veniens, fecit vt ea, quæ à Cosroe mandata Gubazi fuere, perficerentur. Erat enim Colchis vir nobilis Pharsases Persis fidissimus visus, quem Gubazes priuata inimicitia maximè insectabatur: quapropter vt minimè confidens, in regis conspectum venire verebatur. Quod vbi Phabrizus nouit, Pharsasem adcersiuit, ac ei omne consilium communicans, hominem percunctatur, vnde primùm res aggredienda esset. Visum igitur eis de consilij sententia deliberantibus Phabrizum quidem apud Petram ciuitatem esse, atque huc Gubazem vocare, vt nunciet, quæ regi circa ea, quæ ad Lazos faciunt, videantur. Verùm Pharsases clam Gubazæ rem gestam significauit. quapropter Gubazes ad Phabrizum nequaquam venit, ex quo palam ad defectionem spectabat. Phabrizus autem alijs Persis apud Petram cum toto exercitu esse mandauit, & quæ facerent ad expugnationem, diligentissimè prępararent. Ipse verò cum eisdem trecentis sine effectu domum reuertit. Gubazes autem ad Iustinianum rem omnem deferens, ante omnia petijt, vt Lazis præteritorum veniam daret, deinde spontè se à Persarum seruitute eximere volentes, quando non soli possent, exercitu suo iuuaret. Hæc postquam Imperator audiuit, animo lætatus viros septingentos cum Dasisthæo duce, ac Zanos mille auxilio Lazis misit, qui in Colchidem peruenientes, simul Lazis & Gubazi militantes ad obsidionem Petræ constiterunt. Persis autem fortissimè ex mœnibus resistentibus, obsidionis tempus diu prorogatum, quòd cibariorum satis in munitionibus intus haberent. Cosroes his turbatus, exercitum quam magnum equitum ac peditum subsidio misit cum duce Marmeroe. quod Gubazes vbi didicit, cum Dasisthæo de communi sententia hæc constituit. Boas fluuius extra Zanorum fines exit in Armenijs, qui circa Pharangium habitant, ac primum dextrorsus vt plurimum fluit, breuis quoque vadis, nulloque labore omnibus permeabilis existit, vsque ad locum, vbi dextrorsus quidem Iberorum sunt fines, contrà verò definit mons Caucasus. Hic gentes quum aliæ multæ, tum Alani ac

Legatio Persica.

Interpres adhibitus imper. mensæ.

Molitiones in regione Lazorum.

Abasgi habitant, Christiani quidem,& iam dudum Romæorum amici. Insuper Zechi,& post eos Hunni, qui & Saberi nominantur.Deinde fluuius hic vsque ad Caucasi & Iberiæ fines peruenit. Hinc verò superuenientibus aliorum fluminum aquis maior longe apparet, mutatoque nomine Phasis incipit appellari,qui nauium capax factus vsque in Euxinum deducitur, vbi eius ostia sunt: atque ibidem vtrinque Lazorum conspicitur terra, sed à fluuij sinistra diei tantùm vnius iter expedito fines habet,regio sanè hominibus deserta. prope hanc habitant Romæi Pontici vocati. In hac igitur Lazicæ parte inhabitata Iustinianus meo tempore Petram ciuitatem ædificauit, vbi Ioannes Zibus monopolium constituens, vti mihi suprà narratur, causa fuit Lazorum defectionis. E Petra igitur eunti rectà ad austrum Romæorum montes conspiciuntur, oppidaque hominibus frequentata, Rhizeum vocatum, & Athenæ,& alia nonnulla,vsque ad Trapezuntios. Itaque Lazice quum esset incustodita, facile ad Persas vnà cum Petra peruenit. Nunc autem Gubazes sciens Persarum aduentum, Dasisthæo mandauit, mitti aliquos, qui fauces extra Phasim existentes custodirent, nec interim obsidionem relinquere, donec deuictis Persis vrbem capiat. Ipse verò cum toto exercitu Colchorum ad extrema Lazicæ venit,vt hic fauces præsidio teneret,ac pauloante Alanos ac Saberos in societatem adsciuerat,ac xxx milia se daturum Imperatoris nomiue promiserat, vt Lazorum regionem custodirent,simúlque Iberiam ita vacuam redderent hominibus, vt aditus inde Persis in futurum non esset.Gubazes itaque his conditionibus Imperatori relatis eum orauit,vt Lazis hæcpecunia mitteretur, vt miseri de vita laborantes seruarentur. Insuper & sibimet stipendium decem annorum deberi dicebat,postquã in Silentiariorum numero in palatio cooptatus nihil inde tulit. Iustinianus verò eius postulatis facile annuit, superueniente tamen negocio quodam, insequente tempore pecuniam non misit. Gubazes itaque hæc egit. Dasisthæus autem,vt iuuenis admodum, minimeque huic bello Persico aptus, studio ac diligentia in rebus nequaquam fretus centum ad fauces misit,quibus ipse adesse in tanto periculo neglexit, sed ad Petræ obsidionem remanens nihil egit, quanquam paucis existentibus inimicis: ab initio enim non plusquam mille & quingenti erant à Romæis & Lazis per longum tempus apud mœnia oppugnati,vulnerati autem & virtute maxima,quam vnquam viderimus, durantes plurimi periere, ad paucosque demum redacti sunt. Persæ igitur in desperationem atque anxietatem venientes quieuerunt. Romæi autem circa muros fossam in breui loco fecerunt, vt murus hic rueret: verùm adeò propinquæ huic domus erant, vt pro mœnibus hosti essent: quod Romęos nihil commouit,magnopere sperantes,quòd si alibi foderẽt, facile se potituros. Quamobrem Dasisthæus de his omnibus Imperatorem certiorem fecit,ac interim præmia victoriæ militibus proposuit,planè significans,quæ per ipsum munera Imperator fortibus daturus esset.Persæ igitur Romæis & Zanis acriter oppugnantibus præter opinionem acriter resistebant, quanquam pauci admodum relicti. Postquam autem Romæi nihil agebant, rursus ad fodiendum conuersi, adeoque opere subtus processere, vt murorum fundamenta præterierint. Quòd si Dasisthæus statim ipsis fundamentis ignem subijcere voluisset, existimo profectò facile ciuitatem cepisset:nunc verò ab Imperatore responsum expectans, morando tempusq; terendo supersedit. Et hæc quidem in Romæorum exercitu sic se habuere. Mermeroes autem cum toto Persarum exercitu in Iberiæ fines processit, Phasim fluuium dextrorsus habens,per loca Lazicæ ire nullatenus volebat, ne quid ex ea parte esset impedimento.Erant enim in ciuitate viri quinquaginta voluntarij, atq; electi,Imperatorem Iustinianum Callinicum clamantes,

Petra opidum, Iustiniani opus.

tes,quibus præerat Ioannes Thomæ filius,vir Armenius,cognomento Guzes. Hic enim Thomas multas arces apud Lazos iussu Imperatoris ædificauit,exercitumque illic rexit. Ioannes igitur ad manus cum Persis veniens, vulneratusque statim cum sequentibus in castra reuertit, postquam nullus ex Romæorum exercitu alter alteri auxilio venit. Vir autem Persa Miranes nomine, qui Petræ præsidio præerat, ciuitati timens,Persis omnibus mandauit diligentissimè custodiam habere. Ipse autem ad Dasisthæum palpatorios ac deceptorios habuit sermones, nulla tamen ratione in concordiam veniens.* Persarum plusquam mille ceciderunt, Romæi iam turba irruente reiecti,in montium illorum cacumina cursu se recipiendo seruati sunt. Hoc Dasisthæus discens,statim obsidionem soluit, nihilq; exercitui dicens,Phasim fluuium primus traiecit, reliqui confertim Romæi subsecuti sua omnes apud castra relinquendo. Persæ autem hæc animaduertentes & portas aperuerunt, & exeuntes ad hostium tabernacula castra euertebant. Zani verò minimè Dasisthæum secuti, hic clamore sublato,se cursu in hostes con uertentes,paruo labore multos interfecerunt: Persæ intra mœnia rursus fu gerunt. At Zani,vbi castra Romanorum spoliauere, rectà Rhizæum, deinde Athenas venientes,per Trapezuntios postremò domum reuerterunt. Mermeroes autem, ac Persarum exercitus huc die nona post Dasisthæi discessum venerunt, vbi & Persarum præsidio relictos saucios quidem cccl.integros ac incolumes cl.inuenerunt,reliqui omnes interiere:quorum corpora extra mœnia nullatenus eiecerunt, sed tetrò intus lacessiti odore præter opinionem tolerauerunt, vt nullam hostibus obsidendi promptitudinem fœtore auersis præberent. Quod Mermeroes animaduertens,simulque increpans,ac lachrymans,dignam Romæorum rempub. dicebat esse, qui ad hoc debilitatis venerint, vt centũ & viginti Persas sine mœnibus, nulla arte aut vi capere potuissent,protinusque murorum partem,quæ corruit,exædificari magna diligentia iussit. Vbi verò neque calcem in promptu,neque aliquid aliud ædificio aptum paratum habebant,hæc cõmenti sunt. Culleos lineos, in quibus Persæ necessaria in Colchidem ferunt,arena repletos in lapidum loco posuere,quæ hic simul congesta pro muro fuerunt:deinde è fortissimis tria millia ibidem præsidio dimisit, quibus non multi temporis cibaria reliquit, simul & curam ædificandi mandauit, ipse cum reliquo exercitu retrò adequitauit. Gubases inter hæc discens,quæ Romæis & apud Petram, & apud fauces contigerunt, alteras ipse apud Phasidem fauces minimè propterea reliquit,vbi totius spei summa erat,pro cõperto habens, quod quanquam Persæ Romæos extra fluuium violent, nullo modo Lazorum regiam, neque Petræ ciuitati, nisi flumen transissent, nocituri erant, nec eos vllum transeundi modum deficientibus etiam nauibus habere. Nam fluuius is si vsquam alter maximè profundus, latitudine magna, impetu quoque tanto,vt in mare prorumpens longe distinctus feratur, nusquam cæteris maris aquis commixtus, vt ex ea pura bibendi nautis in medio pelago sit facultas. Intra fluuium vbique pręsidium habent Lazi,ne nauibus hostilibus locum traijciendi ac in terram adplicandi tribuant.Imperator autem Iustinianus Sabirorum genti pecuniam ex fœdere pactam misit.pauloantè alium quoque exercitum magnum in Lazos misit, qui nondum huc venerunt, cui præfuit Rhecitangus, homo Thrax genere, prudentiaque & rei militaris disciplina insignis. Et hæc quidem sic se habuere. Mermeroes interea in montibus,quò confugerat, vti mihi suprà narratur,existens;Petram inde ad victum necessarijs munire studebat, quum non satis habere cibariorum custodes,qui ad tria millia relicti erant, animaduerteret: sed quæ in promptu erant, vix ad sumptum exercitui suo satis erant non minus quàm xxx.millium existenti,&

** Hic verba non nulla in Græco exemplari deficere videntur.*

ex eo nihil quod referret Petram mittere posse existimabat. Putauit itaque eis potius fore, partem exercitus magnam è Colchide discedere, paucosq; hîc remanere, qui commodius ad Petræ præsidium quæ opportuna forent importare valerent. Quamobrem Romæi & Lazi hostes mille inuadentes, quorum nullus diffugere valuit, partim cædunt, partim capiunt, quique circa Gubazen & Dasisthæum, & numerum Persarum exercitus, & viæ longitudinem discere potuere, & in quo loco res ipsorum essent. Mouentes igitur cum toto exercitu, aduersus eos profecti sunt numero xiiij. millia, vt in recensendis nocte militibus in stationibus apparuit. Persæ igitur, quum nihil obuium in toto, quàm longum, itinere habuissent, nihil hostile cogitantes, simulque fluuium minimè permeabilem esse putantes, alto somno dormiuerunt. Romęi autē & Lazi ante lucem ex improuiso irruentes, partim dormientes, partim semisomnes in lectis iacentes offenderunt: quapropter ipsorum nulli vires adesse contigit, sed plurimi deprehensi ac interfecti sunt, partim capti, inter quos vnus fuit præfectus, pauci admodum in tenebris sequentes incolumes euasere. Romæi itaque & Lazi hostium castra inuadentes, multas inde opes sunt adsecuti, & arma, & iumenta, eosq; longè insectando ad Iberiam vsque peruenere, hîc & alijs occurrentes Persis plurimos interfecere. Sic è Lazice Persæ omnino discesserunt. Romæi autem itemque Lazi quum alia vsui opportuna, tum farinæ plurimum hîc inuenientes omnia cremauerunt quæ ex Iberia barbari importauere, vt Petram inferrent, ac Lazorum plures in faucibus reliquerūt, vt non amplius huc vsui necessaria Persæ importare valeant, cumque præda omni ac captiuis reuerterunt anno quarto expeditionis in Persas, Iustiniani verò imperij tertio & vicesimo. Ioannes autem Cappadox anno superiore ab Imperatore reuocatus est, quo tempore finis item vitæ Theodoræ Augustæ aduenit: qui Ioannes ob suspicionem magistratu deiectus, sacerdotium sumere compulsus est, quanquam in eo statu in phrenesim quandoque atque opinionem consequendi imperij venit. Quærit enim dæmon ambitioni homines deditos summorum honorum spe deludere, qui præsertim constanti natura seu proposito non sunt: quod Ioanni accidit, cui mira ac vana soliti prędicere homines, quum alia, tum futurum, vt is quandoque Augusti habitum indueret, quod fortasse fatum in hoc verum apparuit, quod quidam sacerdos nomine Augustus Byzantij Thesauri Sophiæ templi custos propè aderat, quando Ioannes sacerdotis habitum induit, fortéque suam cæteris tunc deficientibus commodauit.

Persarum clades.

Ioannis Cappadocis ambitio.

PROCO.

PROCOPII DE BEELO VANDILICO LIBER I.

VSTINIANVS peracto Persarum bello Vandalicum cœpit. Decedenti Theodosio viro imprimis iusto duo filij successere, Arcadius natu maior, qui Orientis, & Honorius qui Occidẽtis Imperium tenuere. Sic enim diuisum iam dudum à Constantino eiusq; filijs, qui eò rem traduxit, vrbemq; ante omneis longe clarissimam constituit, & ab eo nominari voluit. Ambit enim Oceanus terrã, siue vniuersam, seu magna ex parte: nam in geminam eam diducens cõtinentem, hoc mediterraneum efficit, quod à Gadibus incipiens, in ipsam paludem Męotidem desinit. Harum igitur cõtinentium altera quidem dextrorsus in paludem nauiganti Asia vocatur, ad Gadeis verò ac alteram Herculis columnã Septensem ponunt arcem, ob septem apparentes in eo loco montes. Huic aduersa tellus Europa dicitur. Fretum vero inter vtranque stadijs lxxxiiij. est. Ambę itaq; vsq; in Hellespontũ æquoribus diducuntur: conueniunt rursus circa Sestum & Abydum, iterumq; apud Byzantium & Chalcedonem vsq; ad Cyaneas petras vocatas, vbi nunc Sacrum nominatur, quæ loca decem inuicem stadiorum spatio dirimuntur. Ab altera enim columna vsque ad alteram, longe per littus eunti, non autem per sinum Ionicum & Euxinum, sed è Carthagine, Constantinopoli, & Hydrunte rectà in continentem transmittenti cclxxxv. dierum est iter expedito. Quæ autem circa Euxinum consistunt, qui è Byzantio in paludem tendit, omnia descriptione difficilia, quòd barbari à quibus Hister seu Danubius colitur, minimè famam illorum faciant Græcis. E Byzantio rursus ad Histri ostia, quæ in Europa computantur, dierum est iter xxij. Per Asiæ verò partem è Chalcedone in Phasim fluuium, qui è Colchis in Pontum fluit, dierum est iter xl. Omnis itaq; Græcorum potentia iuxta mare iter est dierum cccxlvij. Quòd si quis, vti suprà narratur, Ionium sinum stadijs longum maximè dccc. ex Hydrunte prætereat, diebus non minus quatuor adnauigatio fuerit. Tale igitur in hodiernum diem Orientis Romanorum Imperium. Occidentis autem in Aphrica primum nonaginta dierum iter (tantundem enim à Gadibus ad fines Aphricanæ Tripoleos existit) prorogatur. In Europa verò lxxv. iter: nam tantundem ab altera columna ad Ionium sinum censetur. Si quis autem sinuum nauigationem addiderit, Imperator Orientis cxx. dierum iter sortitur è Cyrenes finibus vsque ad Epidamnum, quod contra ipsum Ionium sinum est, nunc Dyrrachium vocatum: circa item Euxinum omnia, vti suprà narraui Romæorum sunt. Vno autem die ex Athenis vsq; Megara cxx. stadia absoluuntur. Sic igitur vtrique continenti Romęi Imperatores dominantur. Britannia extra Herculis columnas omnium maxima ad Occidentis, vt par est, imperium pertinet. Intus verò Ebusa est, ad septem iter dierum maximè protensa, duæq; circa aliæ, Maiorica & Minorica ab incolis appellata. Aliarum verò quælibet alterutro Imperatori obtemperat, vt intra illius fines sitam esse contingit. Honorio igitur Occidenti præsidente, barbari illius inuasere regionem: qui verò fuerunt & quomodo dicam. Gothicæ gentes multæ quidem, & aliæ prius fuere, quàm nunc. Omnium autẽ maximæ ac potissimæ Gothi, & Vandili, & Visigothi, & Gepedes, iam dudum &

De situ Constantinopolis, & imperij magnitudine.

Occidentalis imperij amplitudo.

Barbari hostes Honorij.

Gothi eorumq; variæ nationes.

Sarmatæ, & Melanchlæni appellati. Sunt & qui Geticas gentes has vocent qui omnes nominibus quidem inter se differunt, cætero conueniunt. Nam & albi sunt omnes corpore, flaui coma, proceri quoque & aspectu probo, legibus item eisdem vtuntur, similiter & Arianæ omnes opinionis, voce vna Gothica appellata vtentes: & vt mihi sanè videtur, ex vna omnes gente procreati, nomina postea ab eorum ducibus varia sortiti. Is autem populus loca supra Istrum iam pridem incoluere. Deinde Gepedes loca circa Singidum & Sirmium tenuerunt. Intra verò & extra Istrum meo vsque tempore nunc habitant. Ex his igitur Visigothi hinc mouentes, primùm quidem in societatem cum Arcadio venerunt, tempore verò procedente minimè in fide perseuerantes, duce Alarico insidias alteri Imperatori parauerunt. è Thracia enim mouentes, omnem Europam bello infestauere. Alaricus deinde Roma discessurus Attalum quendam nobili ortum genere Romanorum Imperatorē constituit, diademate, purpuraq; & alijs exornans insignibus, hoc animo, vt Honorio eriperet, huic verò tribueret Occidentis imperium. His itaq; gestis, Attalus & Alaricus cū exercitu Rauennam inuadit. Erat autē Attalus ipse nec per se satis regere aptus, nec bene consulenti credere visus. insuper in Aphricā pręfectos sine exercitu minimè probante Alarico misit. Britannia interim à Rom. desciuit, Constantinumq; sibi regem constituit, virum quidem haud obscurum. Is statim armatus cum exercitu satis magno in Hispaniam atq; Galliam ruit. Honorius verò naues in munitione paratas habens, tantùm in Aphrica occasiones expectabat, vt si ab Attalo missi repellerentur, ipse protinus adnauigaret, eiusque Imperij partem conquireret: si verò illic res minus prosperæ orirentur, ad Theodosium se conferre cogitabat, vt vnà super his animaduerterent. Arcadio enim longè antea decedenti Theodosius filius in Oriente successit. Hęc Honorio meditanti, ac animo fluctuanti, admirandi fortunæ successus contigerunt. Amat enim Deus, non quidem astutos, aut aliquid domi machinantes, sed extrema in angustia constitutos, modò non sint improbi, quemadmodum huic contigit Imperatori. vt enim statim nunciatum est ex Aphrica, Attali præfectos interijsse, nauium multitudinem protinus è Byzantio sibi non expectanti auxilio adesse vidit. Alaricus autem cum Attalo, ob eius ignauiam, in dissensionem veniens, imperatorijs priuatum insignibus in custodia tenuit. Interea Alarico morbo extincto, Visigothorum exercitus duce Adaulpho Galliam petijt, & Constantinus, quem Britanniæ tyrannum diximus, bello superatus vnà cum liberis interijt: nec eam propterea Romani liberauerunt, succedentibus continuo tyrannis. Gothi autem Istrum transeuntes primo quidem à maleficio non temperabant, donec permittente Imperatore Thraciæ loca incoluerunt: nec tamen diu, quum vlterius transeuntes rerum in Occidente sunt potiti. Sed hæc in bello postea Gothorum dicentur. Vandili interea circa Mæotidem considentes, vbi fame pressi sunt, in Germanos irruunt, qui nunc Franci dicuntur, simulque Rhenum fluuium traiecerunt, in societatem Alanos, Gothicum & ipsum genus, adsciscentes: inde postea duce Gogidisco in Hispaniam penetrauere, quæ primùm ex Oceano è Romanorum ditione occurrit. cum Gogidisco Honorius conuenit, vt in hac sedes, minimè tamen cæteris habitatoribus nocentes, haberet. Nam quum lex Romanis esset, vt his, qui iam annis xxx. ad manus sua non possiderent, ob præscriptionem ius amplius repetendi non esset, ea annorum præscriptione Vandilis nullo pacto vti liceret. Honorius igitur ad hunc modum Occidente lacerato morbo excessit, cum quo Imperium antea Constantius simul gessit, Placidiæ sororis vir, qui ob vitæ breuitatem nihil laude dignum viuente Honorio gessit. Huius igitur filius Valentinianus, iam

Visigothi.

Alarichus, & eius res gestæ, de quibus heic ex Zosimo.

Attalus ineptus imp.

Honorij rerum successus inexspectatus.

Vandili.

Ius præscriptionis Vandilis denegatum.

nus,iam à nutrice liber,apud Theodoſium educabatur. Interea Romę Ioannes quidam è militibus Honorij occupat Imperium,vir quidem ingenio mitis ac virtute prædítus, qui annis quinque, quibus præfuit, nec delatoribus aures adhibuit:nec cædem vllam iniuſtam, nec deniq; pecuniæ gratia quicquam fecit:contra barbaros nihil penitùs geſſit,quòd è Byzantio bello ſit ipſe petitus.Contra hunc igitur Theodoſius Arcadij filius exercitũ magnum ſimul cum ducibus Aſpare & Aſparis filio * Andaburio mittens,eum e tyrannide deiecit, ſimulq; Valentinianum adhuc puerum rebus præfecit. Is Valentinianus hunc Ioannem captũ priuatumq; altera dextra in Hippodromo coniecit,aſinoq; inſidentem cum omni contumelia circumduxit, ad extremumq; necauit. Ad hunc igitur modum Occidentis inito Imperio Valentinianus,quòd à Placidia matre in omni mollicie nutritus, atq; illius vitio effœminatus eſſet,ad incantamenta mathematicaq; ſe cõuerut,vtq; matronis potiretur alienis, omni ſtudio ac vitæ infamia curauit, quanquam & ipſe vxore longe formoſiſſima non carebat. Quapropter eo ob ignauíam venit,vt non ſolùm amiſſa nõ recuperaret,ſed denuò Aphricam amitteret,in qua talia contingerunt. Duo Romanorum erant tunc duces, Aetius & Bonifacius, belli diſciplina nullis ſuorum temporum ſecundi, verum ínter ſe ín adminiſtratione diſcordes. præterea animi mugnitudine & reliquis virtutibus ita præſtitere,vt ſi quis ipſorum alterutrum ſummum Romanorum dixerit,non errauerit. Bonifacium itaq; Placidia Aphricę totius præfectum fecit,inuito, verum diſſimulante Aetio,quòd nondum aperta eſſet inimicitia. Poſtquam vero is ad locum peruenerat,Aetius manifeſtò obtrectare laudibus eius, maleq; ad Placidiam referre, inſuper quòd Aphrica tota per eum ſpoliaretur, accuſare cœpit; rem facile poſſe deprendi,ſi iuſſus minimè reuertatur. Vbi vero hæc illa accepit,conſilium ſibi placere,ſeque ita facturam dixit. Aetius verò negocium præueniens,epiſtolam Bonifacio ſcribit,vti caueat,cum Placidiæ ſuſpectum haberí, quærereq; delendi occaſionem, & hanc fore coniecturam, quòd primum abſque vlla cauſa diſcedere iuberetur. Quod vbi ille legit, miſſis eueſtigio, qui eum reuocabant,reſpondit;ſe nullatenus nec Imperatori, nec matri obtemperaturum. Quocirca Placidia Aetium opinata rebus imperatoris fauere, maximeq; fidum,illum vero infidum ac ſuſpectum eſſe arbitrabatur. Bonifacius ex altera parte in hoc animi æſtu nec Imperatori mouere bellum ímpar viribus eſt auſus,nec Romam ob metum venire,ſed Vandilis tantùm ſe coniungere cogitauit,qui in Hiſpania parum ab Aphrica diſtante,vti ſuprà dixi,conſtiterant. Hic Gogidiſco defuncto,eius liberi ſucceſſere, Gontharis ex matrimonio, & Gizerichus nothus, cui quod armorum peritus eſſet, & frater eius adhuc puer, rerum ſumma delata. Bonifacius igitur certos fideles in Hiſpaniam vtrunque fratrem ſibi conciliatum mittit, monſtratque ſi in Aphricam traijciant, in tris eam inter ſe partes poſſe diuidi,ex quo facile contra inſurgentes inita ſocietate valeant inuicem iuuare. Igitur Vandili ſtatim accepta conditione,per anguſtias Herculei freti in Aphricam penetrant. Viſigothi paulo pòſt in Hiſpania ſucceſſere. Interea Romæ amici Bonifacij facinus conſiderantes, quem ſemper in officio perſeuerantem cognouerant, ſatis admírari non poterant: nonnulli que iuſſu Placidiæ Carthaginem delati eundem conueniunt. Vbi verò Aetij inſidias, ac literas ab eo exhibitas conſpiciunt, ſtatim reuerſi Placidiæ rem omnem deferunt, Bonifacium non ſua, ſed aliena culpa erraſſe dicunt. Illa animo perculſa, cum Aetio quidem diſſimulauit,nec quicquam eorum, quæ contra Imperatorem geſta erant, probro obiecit, quod exercitum rerumque ſummam in poteſtate haberet,& res in diſcrimine iam eſſet: verùm Bonifacij amicis omnia communicauit, de Aetij fraude vehemen-

Ioannes imp.

* *Ardaburio.*

Valentinianus III. imperator.

Valentiniani vitia.

De Aetio & Bonifacio ducibus.

Aetij verſutia.

Bonifacius attrahit in Africã Vandilos.

Gontharis & Gizerichus Vandali principes.

Vandili traijciũt in Africam.

Bonifacij pœnitentia.

ter conqueritur. iurat sese æquam Bonifacio fore, si illi rem animo detrectare, tum rem Romanam à barbaris perditum iri non permittere persuadeant. Hæc vbi ille accepit, facti ilico pœnitens & initam iam societatem detestans, Vandilos multis millibus nummûm tentare cœpit, vti ex eo loco discederent. quod quum minimè auscultarent, quin probris potius insultare viderentur, necesse fuit ad manus venire. Victus Bonifacius Hipponem regium se recepit, ciuitatem Numidiæ maritimam ac munitissimam. Hanc Vandili Gizericho duce exercitu admoto obsederunt. Gontharis verò iam decesserat, à fratre, vti putatur, interfectus. Vandili autem illum potius dicunt in Hispania à Germanis captum, paloque infixum, iam in Aphrica Gizericho res gerente. Tempore autem longo procedente, quum neque vi, neque conditione vlla opidum id expugnare possent, fame vrgente obsidionem reliquerunt. Interea è Constantinopoli Romaque exercitu aduenienie cum Aspare duce, Bonifacius Romaniquc, qui in Aphrica erant, spiritus adsumentes acriter resistere cœperunt: verùm non melior priore fortuna successit. victi ad vnum omnes, alij alio fugam arripuere, Aspar Constantinopolim vnde venerat, Bonifacius Romam profectus sese Placidię ex his, quorum culpa vacabat, reconciliauit. Hoc igitur modo Vandili Aphricam Romanis eripuere, captiuos verò quos ceperant, in custodia habuere, inter quos Martianus fuit, qui postea Theodosio successit. Quumque Gizerichus fortè præciperet, vti captiui in aula sub dio cogerentur, vt adspectibus eorum consideratis sanè conspiceret, si quis regiam haberet indolem, ac indigna præsente fortuna pateretur, interim ijdem inedia ac labore fessi humi obdormiscerent, aquila fortè volitans supra Martiani caput passis adstitit alis. Gizerichus igitur portentum tacitè notans, non frustra hoc fore, iussum ad se venire, qui nam vir esset, interrogat. Ille se Asparis arcanorum omnium socium esse inquit, quem Romani Domesticum vocant. Gizerichus itaque meditans & aquilæ gestum, & Asparis quanta esset apud Byzantium potentia, hominem de medio tollere ab re putauit esse, neque verisimile, vt supra quamprimùm interituro signa volatu illa ostendisset. nulla enim ratione eum interfici oportere: nam si postremò regnaturus est, morti non esset apud eum derelictus, quòd ea quę deo sunt decreta, nullatenus prohiberi possunt. Quapropter iureiurando eum obligat sibi amicum fore, nec vllo pacto contra Vandilos venturum. Sic igitur dimissus Martianus, paulo pòst Theodosio defuncto successit, rerumque habenas suscepit, optimusque fuit princeps. Quæ verò in Aphrica versabantur, in nulla ratione habuit. Sed hęc postremo tempore facta sunt. Gizerichus postquam Asparem & Bonifacium vicisset, prudenter animo fortunæ varietatem examinans, formidansq; ne è Constantinopoli Romaq; simul contrà nouus mitteretur exercitus, quũ suæ vires Romanorum armis non essent æquandæ, & humana sæpe contingat à deo mutari, & corpora deficere; potius ob ea, quæ ratione metuebat, moderatum, quàm ob iam partam victoriam elatum animum gerere statuit. Itaque fœdus cum Valentiniano inijt, tributum quotannis simul cum Honoricho filio obside dedit, quem paulo pòst amicitia inter eos gliscente sponte recepit. Placidia interim Romæ moritur, & Valentiniano virili prole carenti duæ tantùm fuere ex Eudoxia Theodosij filia natæ. quomodo autem interijt, breuiter repetam. Maximus erat quidam è Senatoribus vnus, ac è stirpe illius Maximi tyranni, quem Theodosius senior sustulerat, pro qua victoria Romani quotannis festum agunt. huic vxor formosissima simul & prudentissima fuerat, qua Valentinianus amore incensus, quum potiri cuperet, resque admodum ardua foret, rem iniquam excogitauit. Maximum iussit ad se in palatium venire, quo cum talis colludens, auro certo propo-

Gizerichus Hippone Bonifacium obsidet.

Vandili Africa potiuntur.

De Marciano, pòst imperatore facto.

Domestici qui dicti.

Marcianus imp. Vandilis parcit.

Pax inter Valentinianum & Gizerichum.

Valentiniani exitium.

to proposito, anulum eius victor nactus est. hunc clam ad vxorem mittit viri nomine, vt quàmprimum signo perspecto in palatium salutatum Eudoxiam Imperatricem veniat. Illa subito paret, quam certi, quibus res nota ac mandata erat, protinus in aula excipientes, longe in gynæconitidem duxerunt, vbi Valentinianus occurrens vim ei attulit. Illa post hæc mœsta domum regressa, calamitatem fatumque suum flere, virumque magnopere detestari cœpit, vt qui occasionem huic rei dederit. Maximus verò dolore ingenti perculsus de insidijs contra Imperatorem secum meditatur. quumque videret Actium tunc maximum ducem, qui pauloante clarissimam victoriam de Attila Massagetarum Scytharumq; exercitu armato contra Romanorum Imperium retulerat: ei succurrit ita agere, vt laudem omnem ac merita gestorum amitteret, suspectumq; illum redderet Imperatori. tempus quoq; commodum tunc visum, quod longe abesset, quod spes in eo potissima Romanorum esset, cum Eunuchis agit, quorum custodiæ, vti fidissimorum, corporis sui curam Imperator tradiderat, vt ei persuaderent, Aetium rebus nouis studere. Imperator facilè credens, suspectamque illius habens virtutem, vt interficeretur mandat. fertur & proximum quendam ex Romanis interrogasse, an vtilis foret Aetij mors: ille autem respondisse, hoc ipse videret, bene an male, se tantum scire, quod sibi dextram altera manu incideret. Igitur sublato Aetio Attila, vt qui nullum amplius aduersarium haberet, nullo negocio cunctam populatur Europam, occidentisque Imperium tributarium constituit. Nam & Imperatores quotannis tributum ei dare perseuerauerunt. talem ei felicitatem Aquileia direpta præbuit, ciuitas potentissima, simulq; frequentissima, præterea iuxta Adriaticum constituta. Dicitur enim longa iam obsidione fessus, quum iuberet exercitum rebus infectis discedere, indictaque postera die in exortu solis, quodam permotus auspicio restitisse. siquidē ciconiam in turri quadam ciuitatis animaduerterunt inde pullos suos paulatim auferentem, quum non satis firmi adhuc ad volandum, quisq; supra precedentis dorsum innitens, ex successione vnà omnes euolauerunt: quod Attilas inspiciens (erat enim in auspiciorum coniectura ingenio prospicax) iussit exercitum sistere: non enim frustra, inquit, hæc auis nidum desereret, nisi malum quid diuinitus ciuitati euenturum præsagiret: quòd profectò euenit. nam post paulo eam muri partem, vbi nidus fuerat, sponte nullaq; vi corruentem cōspexerunt, vnde Barbaris ingressus fuit, & ciuitas tota direpta. Et hæc circa Aquileiam hoc modo contigerunt. Interea Romæ Maximus Imperatore nullo negocio interfecto tyrannidem capit, Eudoxia potitur, eamque sibi coniugio iungit, quum forte antea prima vxor decessisset; eiusq; tandem amore, dum vnà cubaret, se fassus est virum interfecisse. quare illa exacerbata prius animo, ac de vltione viri cogitans, multo magis ob eius verba & animum impudicum detectum ad vindicandum facinus est incensa. Vbi igitur illuxit, Carthaginem mittit rogatum Gizerichum, vt viri necem ab impio tyranno interfecti vlcisci velit. ipsam verò indigna ab eodem pati, Imperiū occupatum, omnia perditum iri. addit quoq; ex officio illum facturum, si afflictis auxilium ferat, quum in amicitia societateq; Valentiniani esset. è Constantinopoli nullam esse spem Theodosio iam extincto, & Martiano imperāte. Gizerichus igitur auaritia imprimis permotus, speque opum maximè cōsequendarum, ingenti classe in Italiam adnauigans Romam nullo aduersante facile ingreditur. Maximum euestigio Romani fugientem insectati lapidibus obruunt, membratimq; discerpunt. Gizerichus verò Eudoxiam simul cum Eudocia & Placidia, eius ex Valentiniano filiabus capit, gazamque omnem Imperatoriam in nauibus positam secum in Aphricam tulit: ac si qua erant Romæ decora, inter quæ Iouis Capitolini tegularum ex ære au-

Insidiæ Maximi contra imp. & Aetium.

Aetius occiditur.

Attilæ regis Hūnorum potentia.

Aquileia quo augurio capta.

Maximus tyrānus.

Eudoxiæ legatio ad Gizerichum.

Gizerichus Romā capit & spoliat.

ratarum partem dimidiam adripuit. Vnam verò ex his nauibus, vbi ſtatuæ fuerunt, tempeſtate perijſſe dicunt, cęteras incolumes in Aphricam delatas, è captiuis mulieribus Eudoxiam Honoricho filio, Placidiam verò Olybrio nobili Senatori Romano locauit, quam Placidiam ſimul cum Eudoxia matre, rogāte Leone Imperatore Conſtantinopolim miſit, qui poſt Martianum Aſparis opera imperio ſucceſſerat. Gizerichus poſt hæc ad Aphricæ ſtatum conuerſus; ciuitates omneis, præter Carthaginem, mœnibus nudauit, vt neque ipſi Aphri Romanorum agentes prædam haberent, quò ſe reciperent, neque Romani ſi ab Imperatore in Aphricam mitterentur, dum diſcedunt munitas præſidijs relinquant, negocium propterea Vandilis faciant: quod quanquam bene ab initio ſuccedere videretur, tempore tamen procedente Beliſarius loca ſic diſcinctā & immunita paruo negocio cepit: ex quo Gizerichus ridiculus eſt viſus, qui quòd optimum ei videbatur cōſilium, in ſtulticiam damnumq; verſum vidit. Homines enim ex euentu poſtea fortunæ, quæ prius conſulta ſunt, iudicant. Gizerichus deinde ſi quid inter Aphros boni fuerat, aut agri, aut rerum aliarum, omne inter filios diuiſit Honorichum & Genzonem: nam Theodatus omnibus iunior iam deceſſerat ſine liberis. Cęteros item agros optimos Aphricæ à dominis ereptos Vandilis diſtribuit, qui adhuc hodie Vandilorum agri vocantur, liberique fuere longo tempore poſſidētibus. nam ab omni eos vectigali aut tributo in perpetuum liberauit. quin ſi quis non bonam nactus terram ſibi videretur, illam prioribus dimittere licitum erat, & ex publico tantundem accipere, ac cum alijs commutare. Itaque hoc pacto Aphri fruſtra ſua poſſidebant, atque appellabant. quapropter multi multis de cauſis fugiebant & interficiebantur, potiſſime verò quòd pecuniam ſi quis haberet domi abſcondebat: ſic omnis Aphrica calamitatibus inuoluta videbatur. Inſuper Gizerichus Vandilos & Alanos in inſidijs & locis opportunis cuſtodiæ gratia poſuerat cum ducibus nō minus octoginta, quos Chiliarchos vocabat, quumque quinquaginta milium tantum eſſet exercitus, ſpeciem octoginta præbebat, ab initioque Vandilos tantum & Alanos autoratos habuit, deinde numero quotidie gliſcente, Barbaros alios in ſocietatem adſciuit. cuncti tamen Vandilorum nomine appellati, præter Mauruſios, quos demum & ipſos in exercitu accepit. Poſt mortem verò Valentiniani aliquot annos veris initio continuo longas fecit prædando ac populando excurſiones, nunc in Siciliam, nunc in Italiam, ciuitates inſuper partim diripiendo partim ſolo æquando: vbi verò omnia deleuit, ad Orientis conuerſus imperium, Illyricum omne ſimul, & Peloponneſum, hisque adiacentes inſulas, cum reliqua Græcia inuadit. Ad Italiam rurſus, Siciliamque reuertens, ſi quid erat reliqui diripuit. Ferunt quondam, quum è Carhaginis portu velis paſſis ſoluturus eſſet, interrogatus à nauclero, quò tendere populabundus vellet, reſpondiſſe, quò deus impulerit. adeo ex nulla cauſa in obuios quoſcunque hoſtiliter ferebatur. Talem igitur Imperator Conſtantinopolitanus audaciam peroſus, contra Vandilos mouere decreuit, cuius exercitus terreſtris fertur ad millia centum fuiſſe, claſſis autem magnitudinem vndecunque ex omni Græcia collectam habuit: in milites & nautas ſumptus ingentes oſtendit, eo quòd contra Barbaros procul ituri eſſent: ferunt enim milia trecenta in hoc bello fruſtra erogaſſe, & vt victoriam de Vandilis minimè adſequeretur, claſſis præfectum Baſiliſcum miſiſſe, Verinæ coniugis fratrem, imperio tunc maximè fidum, quod tutum ſibi fore arbitrabatur, Aſparis durante amicitia. Ipſe enim Aſpar, quòd ſecta eſſet Ariana, Imperator eſſe non valuit. Leonem tamen facere potuit, cui paulo poſt inſidias viſus eſt tendere, metuens ne ex victoriæ Vandilicę ſucceſſu elatus, non æquus ei, tum cæteris Imperij rebus foret, quapropter multa Baſiliſco diſcedenti

Gizerichus in Africa munitiones omnes abolet.

Exitus consilij non bonus.

LXXX tribunos Gizerichus facit.

Excursiones Gizerichi.

Leonis imp. aduersus Vandilos conatus.

Aspar patricius Leoni parum fidus.

denti mandasse, tum vt bellum duceret, suasisse fertur. Leo verò iam Artemium senatorem opibus ac genere magnum ad imperium Occidentis susci piendum miserat, vt Vandilorum bello auxilio foret. Gizerichus verò Olybrio item senatori potentissimo pollicetur, si vnà conspiret, ei Occidentis im perium simul cum Placidia Valentiniani filia se daturum: quo fretus, maiores adsumpsit spiritus, audaciusque omnem Imperij ditionem vexauit. Erat ea tempestate in Delmatia quidam Marcellianus, notus Aetio, vir admodũ probus, qui post Aetium interfectum ad Imperatorem redire recusauit, res in ea parte nouas excitando, eaque fuit potentia vt nemo resistere auderet. Leo igitur hunc metuens, omnibus modis sibi conciliatum in Sardiniam mi sit, vt eam à Vandilis liberaret, quòd breuiter ac facilè factum. Heraclius interea è Byzantio cum classe in Aphricam veniens, apud Tripolim Vandilos vicit: nauibusq; dimissis, cum exercitu pedestri aduersus Carthaginem tẽdit. hic igitur initium belli. Basiliscus enim cum tota classe ad paruum oppidum à Carthagine non minus cclxxx stadijs distans, adplicuit: vbi Mercurij templum antiquitùs conditum fuit. quòd si minimè cũctatus inde e uestigio Carthaginem aduolasset, ipsam proculdubio cepisset, Vandilosque simul in seruitutem redegisset. Gizerichus autem, vbi Sardiniam ac Tripolim captas audiuit, simulque Basilisci classem ingentem animaduertit; Leonem Imperato rem, vt admodum inexpugnabilem, formidare cœpit. Tantam itaq; victoriæ occasionem amisit ducis siue tarditas, siue ignauia, seu etiam proditio. Gizerichus autem Basilisci indiligentiam nactus hæc gessit. Imprimis subditos omneis velociter cum nauibus quibus potest armat, partim viris vacuas mit tit, vt repentè adnauigantes, cum instrumentis ac munitionibus sint præsto parati, interimq; legatos ad Basiliscum mittit rogatum, vti quinq; dierum spa tio prælium supersedeat, donec quid nam facturus sit, tempus habeat deliberandi, an Imperatori obtemperet ac cum eo conueniat. Ferunt quidã hãc auri corruptione nactum opportunitatem fuisse: & hæc quidem hoc modo se habuere. Artemius autem, qui Occidẽtis susceperat Imperium, paulopost ab eius sororio Recimere de medio tollitur. Olybrius ei succedens, breuiter & ipse eundem sortitus est exitum. Decedente interim in Oriente Leone, al ter Leo, eius ex Ariadna filia & Zenone nepos, puer adhuc vnà cum Zenone patre volente populo imperauit, ac paucis post diebus extinctus est. Sed Maiorini fas meminisse fuerit, qui antea prius Romæ imperauit. hic enim cunctis, qui Occidenti præfuere, virtute anteferendus. Nam & contra Vandilos fortissimè bellum sumens maximo collecto exercitu in Liguribus constitit, ipse dux impiger nullum neque laborem recusauit, neque vllam bene gerendæ rei occasionem prætermisit, primusq; qui Vandilorum Gizerichiq; mores ac mentem exquireret, & an Aphri bene an male erga eos adficeren tur, quòd nullorum auditione, sed proprijs deprehendit oculis. Legatus enim quondam ab Imperatore missus causa ineundæ concordiæ, alio sibi vul tu ac nomine mutato, ne forte notus incommodum pateretur, & quæ agenda erant, impediret, talia commentus est, Crines flauo sibi colore infecit, quòd fama sit Vandilos auro fuluo similes habere. ad eum proficiscitur Gizerichus quàmprimum, vt amicum venientem honorat, ducitq; in penitiorem domus habitationem, vbi arma cuncta disposita, multaq; preciosa alia & præclara fuere. His fortè sponte sua commotis, fit ingens sonitus, vt locus contremere sit visus, ex quo Gizerichus terræmotũ esse suspicans, foris interrogat, an quicquam audiuerint: negantib. omnibus, vnde mirum hoc nasceretur, cõijcere nullo modo valuit.* Maiorinus igitur omnibus, quæ volebat, exploratis, in Liguriã ad exercitum reuertit: quem terrestri itinere ad Herculis columnas ducens, inde per angustias freti transire in Aphricam, cum hosteque

Artemius occidentis imp. & contra illum Olybrius.

Heraclius Vandilos vincit.

Basilisci erratũ

Gizerichi versutum consilium.

Artemius & Olybrius occisi.

Maiorinus imp.

Maiorini sollertia in explorandis Gizerichi rebus.

Hic aliqua verba puto deficere in Græco exemplari.

congredi omnino cogitabat;tanta ipsius exercitus admiratione ac voluntate ob eius virtutem, vt in spem venerint certam omnes, breuiter Aphrica per eum potituros. Verum eo ex morbo paulopost decedente, ab incœpto destitere, vir quàm suis mitissimus, tam hostibus formidolosus: post quem Nepos paucis diebus & ipse habenas imperij tenuit, morbo similiter extinctus: cui Glycerius eodem quoque fato successit, ad extremum verò Augustulus. Alij item Imperatores antea in Occidente fuere, quorum nomina prudens prætereo, quod breuiter præfuerint, & nihil ab eis præclarum sit gestum.

Nepos imp. *Glycerius imp.* *Augustulus imp. vltimus.*

Hæc igitur in Occidente sunt acta. Byzantij interea Basiliscus cupiditate dominandi tyrannidem nullo negocio sumpsit Zenone absente, qui vnâ cum vxore in Isauriam, ob metum, secesserat: quumq; octo menses supra annum tyrannidem exercuisset, omnibusque ob eius auaritiam & aulicis & militibus infestus esset, à Zenonis tandem exercitu petitus est. vbi prope amborũ copiæ in conspectu fuere, * Armatus (sic enim duci nomen erat, qui ab eo missus fuerat) Zenonis ducibus se cum toto tradidit exercitu, Basiliscumque Zenonis filium Cęsarem constituit, ac patri post mortem successorem. Igitur Basiliscus Constantinopoli accepto cladis ac proditionis nuncio, protinus in templum confugit: vbi captus ab Acacio præsule Constantinopolitano ob eius impietatem, ac Zenoni traditus est. Nam ab orthodoxa fide deficiẽs, in Eutychianam sectam inclinauerat, omnemque vitam pessimis moribus inquinauerat, ex quo odio cunctis erat. Zeno rursus Imperium repetens Armati officium ante omnia probauit, verum paulopost eum in suspicionem venientem de medio sustulit. Basiliscum autem tyrannum simul cum vxore & filijs, in Cappadociam mittens, hyemis tempore, iussit neque veste, neque cibarijs iuuari. ex quo breuiter vna se complexi corporibus collachrymantes miserè perierunt, vnde tyrannidis pœnam breui tempore dedit. sed hæc postea contigerunt. Gizerichus tunc, vti dixi, Maiorini legatione deceptus, nihilo propterea minus Romanis resistere paratus erat, tamen abstinuit, fœdere cum Zenone inito sine vlla temporis præscriptione, quòd & ipse Zeno, & eius successor Anastasius vsque ad Iustinum seruauere. Huius demum sororis filius Iustinianus rem suscepit, sub quo bellum hoc fuit modo, quo inferius narrabitur.

Basilisci tyrãnis. ** Harmatius.* *Basilisci cum suis interitus.*

Paulopost Gizerichus iam senex decedẽs testamentum condidit, in quo quum alia multa Vandilis mandaret, tum vt per manus eius regni successores illi propinquiori ex genere virilis prolis traderentur, & ex his, qui ætate præcederent. Decessit post Carthaginem ab eo captam annis xxxix. Honorichus eius senior filius successit, quum Genzon frater iam decessisset. Maurusij, qui metu Gizerichi nihil prius ausi fuerant, post eius mortem Vandilis quàm plurimis incommoda intulere, passique item ipsi sunt. Fuit autem Honorichus in Christianos sæuissimus omnium suorum, eos in Arianam sectam deducere omnibus contumelijs, aut igne, aut alijs supplicijs cogens, multis etiam linguas incidendo, suntque vsque meo tempore Byzantij, qui impedita sunt voce, non autem omnes hoc pœnæ genus passi: sed si duo conscij fuissent amicarum cum illo concubitus, loqui amplius nõ permittebantur. Decessit Honorichus ex morbo, Maurusijs iam in monte Aurario consistentibus, (est enim hic mons in Numidia iter dierum xxxiij. à Carthagine distans, ac ad meridiem spectans) vbi se à Vandilis tuebantur, non valentibus in monte arduo bellũ eis inferre. Honoricho extincto, Gundabundus Genzonis fratris filius successit, qui propior genere Gizerichum attingebat. cum Aphris pluribus decertauit prælijs, Christianos imitatione suorum supplicijs etiam maioribus adflixit. Excessit ex morbo, anno regni xij. Post quem frater Trasamundus rem suscepit, vir indole sapientiæ maxima, tum animi magnitudine omneis maiores antecedens. Christianos non pœnis

Gizerichi testamentum & obitus. *Honorichus patri succedit.* *Gundabundus rex Vandilorum tertius.* *Trasamundus rex quartus.*

pœnis corporis aut supplicijs veluti illi, sed præmijs ac honoribus omnibus ad deferendam fidem inuitauit: non auscultantes verò minimè plectebat. si quos magnis criminibus obnoxios vidisset, seu fortuna, seu voluntate, hos non dare præteritorum pœnas, sed præmijs muneribusque meliorem induere mentem cogebat. Fuit autem Anastasio principi amicissimus. Sub hoc item Vandili magnum à Maurusijs incommodum accepere, quale nunquam antea contigit. Cabaon præfectus quidam apud Tripolim erat, bello exercitatus, & animo vafer. vbi audiuit se à Vandilis bello peti, talia commentus est, Primum subditos iussit ab omni iniuria, ac cibis lautioribus, præterea mulierum concubitu abstinere, geminum quoque vallum constitui: in altero vt ipse cum exercitu omni virorum esset, in altero mulieres conclusit, pœna mortis proposita, si quis ad id adcederet. Post hæc certos antea mittit exploratores cum his mandatis, quàm primum Vandili exercitum mouerint, si aliquod templum ex his, quæ Christiani honorant, profanauerint; vbi statim inde discesserint, contraria illis agant, templum videlicet purgando. hoc enim non ab re dicebat, vt deum, quem Christiani colunt, veneraretur. Nam si (vti fertur) pius erit, par est, vt iniquos, ac ei contumeliam inferentes, plectat, famulantibus vero præsto sit. Igitur exploratores vbi ad Vandilos venerunt, eosque Tripolim cum exercitu petere conspexerunt, secuti sunt & ipsi, humili habitu ac specie. Vandili prima die in templis Christianorum se cum equis ac alijs animalibus locant, nullum more ipsorum in deum eiusque habitationem probrum prætermittentes: sacerdotesque & æditui colaphis terga verberantes, more vilium seruorum sibi ministrare cogebant. At exploratores vbi discedentes vidissent, mandata Cabaonis protinus exequebantur. templa purgant, stercusque, ac si quid aliud immundum à gente turpissima relictum educunt, odorem incendunt: sacerdotes ab eis ludibrio habitos adorant, argentum pauperibus præbent, qui pro templis rogantes confidebant. Sic igitur toto itinere Vandilos secuti, quæ illi profanabant, ipsi cõtinuo sedulitate ac omni pietate resarciebant. Vbi verò Cabaon hoc accepit, e vestigio exercitum in occursum educit, sepijtq; vallo camelis circa pro munimine dispositis, ex eisq; duodecim in fronte collocauit: pueros autem, ac fœminas, omnemq; imbellem turbam simul cum thesauro in medio ponit, fortissimos quosq; ad camelorum pedes cum scutis cõstituit. Sic itaq; collocatis Aphris, Vandili ancipites, qua nam aggredi eos oporteret: non enim neq; iaculatores, neq; sagittarij, neq; etiam pedites qui in pugnam procederent erant, sed tantum equites omnes, hastis plurimum ac ensibus vtentes, quibus nullo modo cominus aduersarijs nocere poterant: præterea equi à camelorum adspectu perterrefacti, progredi non audebant. quapropter magna ipsorum strages frequentibus ab hoste sagittis irruentibus facta est. Hæc igitur Trasamundus ab Aphris passus, paulopost decessit, rex annis xxvij. Cui Ildérichus Honorichi Gizericho nati filius successit, qui & suis, & Christianis æquè mitis extitit; armis tamen minimè ob mollitiem idoneus, minimeq; exercitatus: verùm his præerat Amer eius propinquus, quem alterum vocabant Achillem, ea fortitudine fuit. Huius itaque auspicijs cuncta gerebantur. Sub hoc etiam rege alteram contra Vandilos habuere victoriã Aphri duce Antala, qui apud Byzantium, Theoderichum tunc in Italia existentem, in societatem adsciuerunt, Gothosque omneis pollicitationibus corruperunt, vt Ilderico & Vandilis bellum inferrent. Theoderichus verò negociũ minimè suscepit, quòd ei nequaquã facilè fuisset, vti res expostulabat, classe in Aphricam traijcere. Ildérichus insuper Iustiniani amicissimus fuit nondum Imperatoris, verùm iam omnia potentis, eo quòd Iustinus longo iam senio confectus, & Reipublicæ administrãdæ minimè aptus à natura fuisset.

Cabaonis aduersus Vandilos consilium.

Hildérichus rex quintus.

Iustiniani et Hilderichi amicitia

Itaque magna vtrinque dona inter se amicitię pignora missitarunt. Erat in Gizerichi genere quidam Gilimer, Genzonis Gizericho nati filius, ætate prouectus post Ildericum, cuius rei gratia successurus post eum sperabatur. hic & rei militaris peritissimus, ac ingenio grauis, tum pecunia viq́ue ac rebus alijs aliena inuadere promptissimus: qui quanquam se iure successurum quandoque videret, dilationem tamen ac moram minimè tolerauit, quin viuente adhuc Ildericho honores intempestiuos, factaque Imperij sibi vsurpare, illũ vt ignauum & inertem apud Vandilos accusare, prętera ob eius imperitiam ab Aphris superatum dicere cœpit: insuper calumnijs onerare, quòd Vandilos simul cum tota ditione Iustiniano prodere vellet, nec aliud legationem Byzantium missam voluisse. Quæ omnia Vandili facilè credentes, eum regẽ constituunt; Ilderichum post annos regni septem simul cum Amere, ac eius fratre Euagene custodiæ tradunt. Vbi verò Iustinianus iam factus Imperator hæc audiuit, legatos in Aphricam ad Gilimerem mittens, hæc scripsit; Impiè facis, minimeque dignum Gizerichi testamento, quòd Ilderichum legitimũ regem in custodia teneas, quum breui post tempore tibi liceret ex lege omnino succedere: nunc verò, vt modicum præuenias tempus, iura prodis & regni nomen in tyrannidem conuertis. Hunc igitur hominem sine donec viuat regni saltem imaginem habere, ageq́ue tantum quòd regem deceat, & aui tui Gizerichi mandatum circa regni successionem expostulat, vt quod nunc iniustè possides, ex æquo retineas. Hoc si in animum induxeris, & res tibi felicius, & nostra simul amicitia prouenerit. Hæc itaque summa epistolæ. Gilimer autem legatos re infecta remisit, statimq́ue Amerem excæcauit, Ilderichum verò & Euagenem arctiori tradidit custodiæ; insuper illudens hortabatur, vti Byzantium ad Imperatorem fugere meditaretur. Iustinianus vbi hæc audiuit, alios rursus legatos mittit cum his litteris. Nos quum te minimè nostris monitis aduersaturum putaremus, priorem tibi epistolam scripsimus: quando verò tibi placet regnum hoc pacto habere, tibi habe quod fortuna ex ipso tribuerit. Tu autem Ilderichum & Amerem luminibus cassum eiusq́ue fratrem ad nos mitte, solatium habituros, quale poterunt, qui regno aut oculis sunt priuati: quòd si minimè feceris, nos profectò coges amicitia relicta, fœdereq́ue, quòd cum Gizericho, eiusq́ue successoribus gessimus, soluto; te non solum armis petere, sed pœna, quali possumus, persequi. Hæc verò Gilimer excusans, hoc modo respondit: Gilimer rex Iustiniano Imperatori salutem. Neque ego per vim regnum accepi, neque contra meos propinquos quicquam iniustum perpetraui. Ilderichum enim noua quærentem in familiam nostram Vandilorum gens magistratu deiecit, meq; tempus & ex lege ætatis honor in regnum vocauit. Talem enim quendam virum bonum regnum expostulat, qui nec alienas ab re curas persequatur. Tu verò item rex curiose facis ac iniustè, aliena curare: quòd autem fœdera solues, nobis bellum inferendo; respondere sum paratus, quibus potero virib. obtestans, atque fidem expostulans, simul & iusiurandum Zenonis, cuius tu successor existis. Has accipiens Iustinianus litteras, si male prius erga illum fuerat animatus, tunc multo magis. quapropter ei visum ante omnia Persicũ soluere bellum, & in Aphricam transferre. erat enim & in perscrutando ingeniosus, & ad ea quæ decreuerat perficienda non piger. Aderat insuper ex Oriente Belisarius dux, non vt ad hoc bellum quæsitus, sed iam exacto magistratus tempore. Nam & cum Persis indutiæ, vti supra narratur, factæ fuere. Igitur postquam Iustinianus domi forisq́ue rem in pace cõstitutam vidit, negotium Aphricanum in consultatione posuit. Vbi verò bellum decreuit, ducesq́ue ad id delegit, vulgi murmur atque indignatio exoritur, Leonis Imperatoris classem, & Basilisci cladem non absque stomacho memorantis: vbi & milites

Gilimeris a rege defectio.

Gilimer rex sextus.

Iustiniani ad Gilimerem epistola

Alia eiusdem ad eundem epistola

Gilimeris responsio.

Initium belli cõtra Vandilos.

Indignatio vulgi ob nouum bellum.

milites ferè omnes periere,& vim pecuniæ magnam publicum debuit: maximè verò dolebant, curaque molesta adficiebantur, quòd aulæ præfectus, quem Romani prætorem nominant, & ærarij quæstor ad hoc pecuniam imperabant,cogitantes quantam belli vsus exposceret,quæ nec vlla venia præteriri posset,nec differri:adde quòd ipsorum ducum quilibet, in quo rei benegerendæ sit spes,exhorreret periculi magnitudinem, quando ei sit necesse ex maris primùm periculis seruato, in hostili & ex nauibus contra maximum regnum dimicare.pręterea milites nuper ex longo difficiliq; bello Persarum redeuntes, qui adhuc domi non respirauerant,aut quicquam boni degustauerant,in nouos rursus naualis pugnæ labores se reiectos vidētes in angustia versabātur,& in eos populos,quos nunquam audierant,in occasumq; solis ab Orientis finibus deducti contra feroces Vandilorum gentes. Alij verò, sicuti mos est hominum, res nouas alienis periculis spectare cupiebant: nullus tamen ex his,qui rem ægreferrent, improbare ausus est apud Imperatorem,præter Ioannem prætorij præfectum,vnum omnino audacissimum simul & grauissimum.Is enim perosus Iustiniani propositum,sic eum oratione aggreditur; Tua in subditos humanitas simul & affabilitas, princeps, nobis audaciam tribuit,vt ea,quæ vsui tibi rebusq; tuis videntur, citra voluntatem tuam aut nostram adsentationem memoremus.Ita enim potestatem cum iusticia coniunxisti,vt in omnibus tibi placentem minimè beneuolum arbitreris, contraque quandoque resistentem minimè molestè feras: verùm mente syncera cuncta perpendens, nullum interdum tuis resistendo consilijs ostendis periculum fore.His fretus Imperator,dicam quòd sentio, ita tamen animatus,vt si quid eorum quæ metuo fortè acciderit,meam erga te beneuolētiam manifestò adspicias, cuius nullum præter te testem exquiram. Si enim minimè auscultando decreueris Vandilis bellū omnino inferre,quando res longa est,hac tibi diu durante molestia meum consilium necesse tibi probare fuerit.Si autem potiaris, ita propterea confides vt nō incredibile sit te militum sanguine abusurum ac vim pecuniæ maximam consumpturum, tum laboribus nouos additurum esse labores.Victoria enim omnia tegit, præteritorumq; oblita malorum semper noua meditatur. Si rursus in dei potestate hoc erit,exemplo ac imitatione maiorum nostrorum necesse fuerit belli exitum timere:cur igitur non præstat securum esse in quiete,quàm cum periculo in laboribus?Contra Carthaginem cogitas expeditionem ducere,ad quā iter est terrestre dierum cxl.nauiganti verò necessarium vsq; ad extremū pelagus peruenire,ex quo eorum quæ cōtingunt vix annuum habebis nunciū: adde quòd si de hostibus triumphaueris,non propterea Aphricam cōsequeris,Sicilia simul & Italia sub aliena existētibus ditione.Si verò res aliter eueniet,soluto iam fœdere in nostram regionem omne periculum transferes: fortunæ quoq; commutatio res etiam destruit benè constitutas. Negocium igitur consilio præuenire oportet, decidentem verò post factum pœnitere stultissimum. Securum antequam pericula veniant cogitare quid agendum, deniq; magnopere profecerit in rebus obeundis temporis vti opportunitate.Et hæc quidem Ioannes.Imperator verò hac motus oratione,de studio in bello suscipiendo aliquantulum remisit. Post hæc episcopus quidam ex Orientis partibus veniens,dixit se paucis eum adloqui velle.facta potestate,ait, deum ei somnium noctu misisse,Imperatori adsimilatum,illumque impietatis accusasse, quòd Christianos è manibus Barbarorum in Aphrica liberare constituens,nulla postea de causa destitisset.negocium aggredienti omnino præsto esse, ac Aphricæ dominum eum facturum se recepisse. Hæc vbi Iustinianus audiuit,animo iam deliberato rem vltra differre non potuit,exercitū propere coēgit,naues quoq; & cibaria pręparauit,Belisarium verò exercitui

Ioannis ad Iustinianum oratio.

Episcopus auctor belli Iustiniano.

Pudentius a Vādilis deficit. præfecit. Ea tempestate vir Aphricæ indigena Pudentius, apud Tripolim vrbem à Vandilis deficiens, ad Iustinianum misit nunciatū, vt si exercitum confestim eò mitteret, omnem regionem nullo negocio subiugabit. Nam vrbi præerat Tattimuth, cum paruo admodum exercitu à Gilimere missus. Belisarius igitur Pudentij societatem nactus, non comparentibus hostibus regionem eam omnem Imperatori acquisiuit. Gilimeri autem de Pudētio pœnas sumere volenti aduersum hoc euenit. Godas, vnus è Gilimeris ducibus erat, genere Gothus, animo sagax, ac in rebus agēdis solers, tum erga dominum fidelis visus. Is ad regendam Sardiniam, & custodiæ, & tributum ex ea exigendi gratia missus, fortunæ successum ex æquo sustinere non valuit, quin protinus in tyrannidem inclinauit, nec solum tributum non misit, sed insulam per defectionem occupauit. sciensque quòd Iustinianus Aphricam cum Gilimere debellare statuerat, hæc ei scripsit. *Godæ ad Iustinianum litteræ.* Neque per ingratudinem aut perfidiam à domino meo desciſco, sed eius vehemētem crudelitatem simul & inhumanitatem, qualem in suos exercet, cōsiderans, animo ei libenti subesse nequeo, longeque præstat iusto seruire regi, quàm tyranno iniqua imperanti. Quare tecum sentienti fer quæso auxilium, vt vltro me petentibus, quum opus, possim resistere. Hanc Imperator epistolam accipiens, Eulogium legatum cum litteris mittit: quibus eius prudentiam, iusticiam, tum egregiam in societate ineunda voluntatem laudat, deinde exercitum ducesque pollicetur, quibus non solum insulam retinere, sed etiā alia capere, neu Vandilorum minis aliquo modo terreri posset. Eulogius igitur in Sardiniam profectus Godam ostendit habitu nomineque regio sumpto circa se satellites habere, qui lectis Imperatoris litteris ait, se quidem militum satis habere, duce tantùm carere. In hanc ille sententiam. His igitur Iustinianus non satis credens, milites quadringentos vnà cum Cyrillo, vt insulam Godæ custodirent, parat: *Iustiniani expeditio.* cum quibus aliam simul habuit expeditionem, quæ Carthaginem profectura erat, videlicet pedites mille, equitum quatuor milia è suis ac fœderatis coactos. Inter fœderatos verò Barbari tantùm fuere, qui nec serui existebant, veluti minimè à Romanis victi, sed sponte in societatem venientes. *Exercitus duces.* Horum igitur fœderatorum duces erant Dorotheus qui Armeniæ exercitui præfuit, & Salomon qui Belisarij curauit exercitum. hunc Romani Domesticum vocant: is enim erat Eunuchus. Præterea Cyprianus, Valerianus, Althias, Ioannes, Marcellus, & Cyrillus, cuius suprà memini.. Equitum verò duces Rufinus & Aigan è Belisarij domo existentes, & Barbatus, & Pappus. Peditum Theodorus, quem Parthenium cognominabāt. Terentius, Zaidus, Martianus, Saraias, & Ioannnes quidam è Dyrrhachio, qui cæteris præerat ducibus. Horum itaque omnium Salomon è Dara ciuitate Orientis, quæ Romæorum est, Aigan Massageta erat, quos nunc Hunnos vocant. Reliqui ferè omnes è Thracia venerant. Hos Eruli quadringenti sequebantur, quos Pharas ducebat. præterea socij Barbari sexcenti maximè è Massagetarum gente, sagittarij omnes, quos Sinion ducebat, & Balas, summa vir fortitudine. Naues deinde quingentæ in tota expeditione, quarum nulla plusquam medimnorum millia quinquaginta ferre non valebat, nec minus quàm tria millia. Nautarum verò in cunctis tria milia, qui Aegyptij, & Iones, ac Cilices ex magna parte fuere, quibus omnibus præfuit Calonymus Alexandrinus. Erant & cum ipsis nauigia longa ad duo & nonaginta supernè tegminibus contecta, ne remiges ab hostibus lædi possent. *Dromones, genus nauigij.* hæc Dromonas nunc, id est, cursorias vocant. excurrere enim celeriter possunt: in his Byzantiorum duo milia sponte ac voluntarij nauigabant. Mittebatur insuper Archelaus, vir è patricijs genus ducens, iam Prætorij præfectus & Byzantij & in Illyrico factus, tunc in exercitu quæstor (sic enim sumptus dispensator vocatur)

vocatur)erat. Cunctorum verò ducum exercitusque totius Imperator Belisarius ibat, qui pauloante in Orientali expeditione visus fuerat; cum eo item plurimi partim hastati, partim scutati equites, viri alioquin & in periculis, & in bello plurimum exercitati: cui Iustinianus scripsit omnia, quæ illi videbatur, ac si princeps obiret, se rata omnino habiturum: quæ res plurimum illi & virium, & animi addidit. * Mouit autem è Germaniæ parte, quæ inter Thraciam & Illyricum consistit. Hæc itaque in hunc se modum habuere. Gilimer autem iam Tripoli per Pudentium, & Sardinia per Godam priuatus, de recipienda Tripoli spem admodum paruam habebat, quòd longe ab eo situ erat, & iam Romæi cum his, qui defecerant, coniuncti existebant. Insulam verò seruare maturauit antequam Romæorum auxilia ad eã peruenirent. quapropter quinque Vandilorum milia, tum naues cxx armat, hisque fratrem Zazonem præficit, qui omnes studio plurimo ac alacres in Godam ferebantur. Iustinianus autem Valerianum & Martinum præmisit, vt aliam, quæ erat ad Peloponnesi loca, expeditionem expectarent. Vbi verò simul ambæ in nauibus iunctæ fuere, aliquid eis mandare, quòd prius iam dicere decreuerat, excogitauit; verùm alio præoccupatus negocio exciderat. Eos igitur conuocans, quæ volebat dicturus erat; sed deinde rursus succurrit, minimè fortunatum fore reuerti. Misit igitur certos, qui denunciarent, ne in eundem reuerterentur locum, neque ex nauibus descenderent. Illi prope ad naues adcedentes alta voce imperata fecere. Visum ergo eisdem haud felix auspicium, vtpote nemo ex eis Byzantium amplius ex Aphrica rediturus. Nam execrationem quandam ea putabant principis mandata non volentis. Verùm si quis Valeriani & Martini ducum prædictorum exitum considerat, non vera fuere, neque infausta, vti putabantur, auspicia. Erat tamen inter Martini milites quidam, qui ad defectionem spectabat, tyrannidemque animo conceperat, nec amplius Byzantium redire statuerat, in quem fortè execrationem cecidisse verisimile videri poterat. Verùm hæc siue hoc modo, siue aliter gesta, alijs vestiganda relinquam. Quomodo autem Belisarius simul & exercitus missus fuerit, nunc tantùm referam. Iustinianus igitur anno septimo principatus in veris initio nauim prætoriam ad littus iuxta ædes Imperatorias deduci iussit. tunc Epiphanius ciuitatis præsul classi de more benedicens ac bene precatus, milites pauloante baptizatos nomen profitentes Christianum sigillatim in nauim introduxit. Sic itaque Belisarius cum Antonina vxore soluit, cum quibus Procopius etiam, huius autor historiæ fuit, ab initio quidem cunctabundus, ac periculum metuens, deinde somnio quodam admonitus, maximè fuit ad iter incensus. Videbatur enim ei in domo esse Belisarij, vbi quidam è seruis nunciant, dona esse à quibusdam adlata: quæ Belisarius quum è pergula adspiceret, vidit homines quosdam supra dorsum triticum cum floribus ferentes, quod deponi iussit in atrio domus, vbi ipse cum suis militibus accumbens flores ipsos edebat, qui cibus longè suauissimus est eis visus. Hæc somnij summa. Igitur classis omnis prætoriam secuta Perinthum adplicuit, quæ nunc Heraclea dicta est. Hic dies quinque consumpti sunt, quòd plurimis ducem equis donauerat è sobole equorum imperatoria, quæ in Thraciæ locis educitur. Inde soluentes Abydum perueniunt, ibique dies item quatuor maris tranquillitatem expectandam censentibus casus contigit huiuscemodi. Duo Massagetæ quendam è socijs vt ebrios irridentem interfecerunt. Nam omnium maximè vino dediti Massagetæ sunt. Belisarius igitur ambos hos in Abydi quodam promontorio palo infixit; quòd factum quum alij, tum ex eorum genere viri maximè ægre ferre, Belisario dixerunt, se non ex lege aut pœna aliqua coactos, quum Romæis subditi non sint, sed sponte in exercitu esse, tali igitur supplicio non es-

Belisarij Germani potestas hoc bello.

**vertere debuit, Oriundus autē erat è Germ. etc.*

Procopij somniū.

Hunnorum seditio.

se apud eos consuetudinem delinquentes plectere. Cum his itaque plures consensere, qui maximè propter scelera, impunita esse delinquentium peccata cupiebant. Belisarius igitur vniuersum congregans exercitum ita adloquitur: Si nunc apud viros belli expertes ac nunc primùm militantes verba haberem, longa mihi esset opus oratione ad enarrandum quantam vim habeat ad victoriam obseruatio iusticiæ. Huius disciplinæ summam tum pugnæ finem atque fortunam imperiti in dextris consistere tantùm existimant. Vos autem qui sæpè inimicos vicistis neque corporibus neque viribus vobis inferiores, sępe etiam victi fuistis: non ignorare puto quòd homines quidem vtrinq; ex acie inter se dimicant, finem verò tantùm quem deus voluerit consequuntur. Nam & corporis prosperitatem & armorum diligentiam cæteramque belli præparationem longè inferiora iusticia & in deum obseruantia esse non dubium: quam si quis sectatus fuerit, magis ei quàm è supradictis felicitas obuenerit. Prima igitur iusticiæ cura, iniustè interfectos vlcisci. Si enim iusti & iniusti iudicium in eos exerceri qui prope nos sunt prætereatur, nullus iam metus erit, vilis admodū fuerit homini animę ratio. Si quis enim Barbarus proximum per ebrietatem occiderit, ac venia propterea postulata se crimine solutum dixerit, peccata licentia lōgè fuerint peiora. Neq; enim vlla ratione fas ebrium esse, multo minus in exercitu militi proximos ob id interficiendo. Ipsa enim per se temulentia vel cæde non consequente, pœna est digna: quanto magis si ea consequatur, multoq; item magis in proximum quàm alienum. exemplum itaque facti quale sit, ac quàm detestabile, ipsi conspicitis. Vos ergo manibus temperare ab iniuriaque abstinere opus, nec putatote me conniuentem iniustum quocunq; modo toleraturum, neq; illum quamuis hostibus formidolosum ac terribilem, qui alioquin manibus in hostes puris nō feratur, vllo modo commilitonē putaturum, quum frustra sit fortitudo, vbi iusticia defuerit. Vbi Belisarius finem dicendi fecit, exercitus omnis & verba Imperatoris non contemnenda considerans, & illorum supplicia spectans timore corripitur, iamque ex illo frugi esse, & ex ęquo inter se viuere apud talem ducem nō iniusta passurum cogitabant. Post hæc Belisario curæ fuit vti omnis classis continuo simul adnauigaret, in eodémq; semper loco, quò adplicuisset, vnà cōuenirent. Nam in magna classe par erat pelago longè diffundi, præsertim si aduersi irruerint venti dissipari, nihilq; propterea ad hoc vtilius cogitanti subijt, quàm aliquas præire, quas cæteræ per signa subsequerentur. Quapropter trium nauium, in quibus ipse commeatusq; ferrentur, mala superne triangulari forma constituit, minioq; infecit, ac sublicis in puppi erectis faces accendit, vt nocte ac die naues prætoriæ viderētur, quas cæteræ subsequerentur: sic itaq; ex omni classe nullam deinde relinqui aut errare contigit. Quando verò à portu solui deberent, tubę sonitus signum daturus erat. Soluentes igitur ex Abydo aduersis ventis ad Sigeum adplicuere. rursus redeunte tranquillitate, alacres Maleam venerunt. Hic ob loci angustiam nocte sequente tanta classis tam magnarum nauium simul constipata ac collisa magno fuit in periculo, vbi & gubernatores cæterique nautæ virtutem facilè ostenderunt. Nam & alta vti mos est voce, & contis peritè vtentes, inter se spatio diuisi ac rarefacti sunt; quòd si ruentem contrà ventum forte habuissent, vix, vti mihi videtur, nautæ seque ac naues seruassent. Sic igitur dispositi Tenarum inde peruenerunt, quæ nunc Cereapolis cognominatur, inde verò Methonem. hic eos inuenerunt, qui ducibus Valeriano & Martino nauigabant, pauloante adplicuisse: & quando venti non flarent, in eodem loco naues sistere Belisarius iussit, in quibus illos ordine collocauit, milites disposuit, redeuntes quoque duces ornauit. His administratis quum aliquandiu expectando ventos morarentur, plures morbis

Belisarij ad suos oratio.

Ebrietas in exercitu vitanda.

morbis correpti interiere ex hac causa. Ioannes, quem supra nominaui, præfectus prætorij erat, quum in alijs detestabilis, tum vehemens in ea commendando, quæ publicè sint ad hominum perniciem: & quando de his nonnulla in initio historiæ dixi, nunc quomodo ex eius auaritia adfecti sint milites, dicam. Panem, qui in exercitu fertur, bis est consuetudo in clibanum ponere, vt diligenter coctus diu duret, neu breuiter corrumpi possit: verùm eundem pondere à primo deficere, è quarta saltem parte necesse est. Ioannes itaque cogitans, quo nam modo artopis ac pistoribus minus lignorum ac mercedis daret, nec tamen pondere deficeret, crudum adhuc panem in publicum balneum ferre, ac in locum, vbi ignis vigebat, collocare iussit, donec vehementer coctus videretur, deinde in culleis positos nauibus immisit. Postquam verò classis apud Methonem fuit, panes soluti omnes rursus in farinam reuersi marcidam quidem & tabidam, ac viritim minutatimque, illis verò qui in indignatione aliqua essent, per medimnos & modios distributi fuere. His itaque milites æstatis tempore in loco etiam æstuoso pasti, in morbos facilè inciderunt, periereque non minus quadringenti: plures etiam interijssent, ni Belisarij prouidentia his prohibitis, in regione conquisitos alios probos dare iussisset. Imperatori deinde de hoc conquerendo scripsit. ille quanquam rem detestari, attamen Ioannē nulla tunc pœna iussit plecti. Et hæc quidem sic se habuere. A Methone soluentes Zacynthum peruenerūt, vbi aquam nauibus aduexere, quanta satis esset Adriaticum remigantibus pelagus, aliaq; præparantes opportuna præteruehuntur. Vento autem molli ac tardo perflāte, diebus xvi. in Siciliam delati, locum desolatum attingūt, vbi mons Aetna prope conspicitur. In huius itaque cursus adeo lenti spatio contigit apud omneis aquam munitioni sumptam putrescere, præter eam quæ apud Belisariū eiusque conuictores erat, quam hoc modo eius vxor Antonina adseruauit: Amphoras vitreas aqua repleuit, easque in nauis imo, vbi sol minimè penetrarat, in arena fodit, circaque ex asseribus locum muniuit. Belisarius verò vt insulam attigit, cunctabundus animo torquetur, cogitansque quo nam modo, aut qua primùm in parte cum Vandilis sit bellandum. Maximè verò militum querelis turbabatur, qui naumachiam expauescentes, non dubitauere apertè prædicare, si terrestre prælium sint inituri, sese officio fortissimorum non defuturos: si autem nauale, plurimos se auersuros fugamque capturos. Non enim se vnà posse & cum aqua, & cum hostibus dimicare. His igitur omnibus Belisarius commotus, Procopium eius paredrum Syracusas sciscitatum ac clam vestigatum mittit, an aliquæ hostium insidiæ siue in insula, siue in continente contrà nauigantes sint paratæ. Deinde in quem potissimè locum, vbi Aphricam attingerent adplicarent, vnde etiam melius aggredi Vandilos. Postquam verò hæc egerit, in reditu Cauconem veniat, locum ducentis à Syracusis stadijs distantem, quò omnis classis conuenire debebat: præterea vt in Sicilia cibaria necessaria ex Gothis mercetur, ob amicitiam quæ inter Iustinianum & Amalasuntham Athalarici matrem erat. Is enim adhuc puer sub matre educatus, & Gothorum & Italorum potentia fretus est. Amalassuntha post Theodorici patris mortem metuens puero, Iustiniani amicitiam sibi adsciuit: cui quum in alijs obtemperaret, tum necessaria expeditioni vendere se recepit, quòd & præstitit. Procopius igitur quum Syracusas peruenisset, præter spem ciuem amicum offendit eius iampridem inquilinum loci, qui à puero præfectus erat horum, quæ ad maritimam erant opus expeditionem, ac Prpcopio datis, quæ fuerant necessaria, insuper de cæteris interrogāti satisfecit. seruum ait suum tertia die è Carthagine aduectum, qui dicebat nullas Vandilorum insidias classi se in his locis repperisse, tantum cōtra Godam omnem belli apparatum traducere, ipsum

Ioannis P. P. auaritia.

Belisarij deliberatio.

Procopius exploratum mittitur.

Amalasuntha regina Gotthorū.

rectius, Bizaciũ verò Gilimerem nihil hoſtile metuentem, relicta Carthagine ac locis mariti mis, apud Hermionem moram habere, quæ eſt apud * Byzantium quatuor iter dierum à littore diſtans. Itaq; nihil minus, quàm Romæorum claſſem, aut aliquid ei nociturum timere. Hæc Procopius audiens, ſeruum dextra apprēdens, per Arethuſæ portum ambulat, vbi nauigium reliquerat, multaq; percunctando, ac ſingula perſcrutando ſimul cum eo nauim aſcendere induxit, eueſtigioque vela dare iubēs, Cauconem petebat. Domino autem apud littus exiſtenti, ſimulque admiranti, quòd ſeruus non redderetur, clamans Procopius de naui ait, excuſatum habeat, neque ægre ferat, velle illum ad ducē, deinde in Africam cum exercitu deportare, breuique tempore opibus auctum plurimis remittere. Quumque Cauconem perueniſſent, omnes in luctu maximo offenderunt. Dorotheus enim, qui ex Armenia aduectorũ dux fuerat, deceſſerat, magnum ſui relinquens deſiderium. Beliſarius itaque vbi ſeruus in conſpectu fuit, cunctaq; accepit, animo lætatus, ac Procopium magnopere collaudans, tubicines dare ſignum diſcedendæ claſſis iubet, ſublatisq̃ne repente malis Gaulum & Melitam inſulas velociter contingunt, quæ Adriaticum à Tyrrheno diuidunt pelagus. Hic Eurus perflans eos die ſecunda in Aphricę littus deducit ad locum, qui Caput vada vocatur, quinque iter dierum expedito à Carthagine diſtans. Poſtquam littori adpropinquauere, Beliſarius vela poni iubet, ac ancoris naues iactis firmare. Ductores hic alios omneis in ſuam cōuocans nauim, conſilium de deſcendendo in terram proponit. Hic quum ab alijs quidem multæ in medium adlatæ ſententiæ vtrinq; fuiſſent, Archelaus procedens talia loquutus eſt; Ducis noſtri virtutem maximè collaudare decet, qui quum ingenio & rerum experienria cæteris pręſtet, his quoque poteſtatem habeat adiunctam, concilium coegit, noſque dicere iubet, qua nam maximè in parte ad littus adplicandum, quanquam ipſi tantum hoc notum, quid opus facileque factu ob peritiam exiſtit. Vos autem præfecti nequeo ſatis mirari, quòd veſtrum quilibet hāc deſcenſionem ita celeriter ſuaſiſtis, quum ſciam adhortationem in præſens periculum nullam ferre admonenti vtilitatem, quod accuſationis plerunq; occaſioni ſubijciatur. Homines enim ſi fortè ſibi ex ſententia quæ facta ſunt eueniant, bene ac libenter ferre videntur: ſi verò ſecus, autorem conſilij protinus accuſant: quāquam quis dixerit, pro ſalute deliberantem ſimul & conſilium dantem minime fas eſt calumniam timere. Vultis tandem in hoſtilem deſcēdere præfecti, in quo portu naues relicturi, vel cuius ciuitatis murorum munitionem atque ſeptum hinc cogitatis? An non audiſtis quemadmodum hoc littus nouem iter dierum à Carthagine vſque Lucam extendi dicunt importuoſum omnino ventiſque vndecunque flantibus maximè obnoxium? mœnia inſuper nulla in tota Aphrica præterquam Carthagini Gizerichi olim mandato exiſtunt, adde quòd omnino locus aquarum eſt indigus. Quid ſi fortè cum his omnibus incommodis aliquid aduerſi acciderit quid nam iudicabimus? an non quum in prælio fuerimus, ſiniſtra alia cogitare oportet non humana rerum natura huiuſcemodi digna? Si enim in terram deſcendentibus vobis tempeſtas ſuperueniat, nónne alterum è duobus euenire nauibus eſt neceſſe, vel quàm procul hinc diffundi, vel in hoc perire littore? Deinde qui vobis ad victum neceſſariorum prouentus aut refugium? Nemo in me reſpiciat ſumptus diſpenſandi præfectum. Præterea in toto regno nulla miniſteria aut ſeruitia, ad quæ neceſſarium fuerit ex veſtris idiotis perſonas nominaq; ſecerni. Vbi deniq; arma oneraq; ſuperflua ponetis, aut vnde ſi quid neceſſarium ſumetis? Ego verò exiſtimo oportere vos rectà Carthaginem tendere, portum xl. non amplius ſtadijs dicunt ab ea diſtantem, quem ſtagnum vocant, omnino incuſtoditum, claſſis quamuis magnæ capaciſſimum, vnde

Procopij vafricies.

Beliſarius in Africam adpellit.

Archelai ſententia.

vnde soluentibus vobis commodè in bellum procedere poteritis, puto nanque primo statim incursu vos Carthaginem capturos, ex quo extinctis procul ab ea inimicis, vobis victoribus nihil reliquum difficile aut formidandum fuerit. Sic est rerum humanarum natura, vt capite sublato, cætera breui tempore corruant. Quæ omnia socij considerare fas est, optimaque ex omnibus deligere. Post Archelai orationem Belisarius sic incipit: Nullus o socij putet me cognitorem aut iudicem his quæ dicta sunt adsistere, neque propterea me postremo loco dicere, vt illa qualiacunque sint necesse sequi aut fieri omnino oportere existimem. Quæ enim vestrum cuilibet visa sunt optima dudum audiui. Meum est item quæ nouerim in medium adferre, deinde vnà vobiscum potiora deligere. Illud imprimis meminisse debetis, quemadmodum paulo ante milites expauescere maris pericula, se apertè sunt testati, ac veniente aduersus naui hostili se statim in fugam versuros. Sic enim se rebus habentibus, stultorum arbitror esse hominum à deo petere vt det euenire meliora, ipsis aduersus ire timentibus ac in causa existentibus vt contrà eueniat. Si autem nauigantibus nobis rectà Carthaginem classis inimica fortè occurrat, nostrique propterea milites certatim fugiant, consilium nostrum non sine pœnitentia ac querela fuerit. Error enim fatalis ac necessarius excusationem per se aliquam habet, nobis verò salutis nulla venia fuerit. Illud tantùm haud satis probè dictum existimauerim, quo maximè nos timere rogant tempestatem memorantes: quæ si qua irruat nauibus vti planè dicunt, è duobus alterũ euenire necesse, vel procul ab Aphrica eas dissipari, vel in ipso littore perire. Quid igitur quæso ex his vtilius nobis extiterit, an solas corrumpi naues, vel cum ipsis cæterisque omnibus viros quoque sub hoc hoste corruere? Præter hæc improuisis nunc atque imparatis dum licet irruentes, ex sententia compotes discedemus, res enim inimicorum ex improuiso in seruitutẽ probè reducuntur, paulo autem pòst illis adcinctis atq; præparatis ex æquis viribus discrimen belli subeundum. Dicet fortè aliquis, in præsenti tantùm concilio necessaria ac de ipsa in terram adplicatione perscrutanda. Verùm scitote, non etiam necessaria exquiri oportere. Nam si tempestas nobis in nauibus bellum gerentibus ingruat, vt sæpe contingit contra fluctus simul & Vandilos dimicantibus, tunc ne discere incipiemus quid nam factu sit opus? Igitur ego sic existimo, nos in terram confestim descendere oportere, ac vnà è nauibus equosque & arma, ac quæcunq; alia sint opus deducere, fossam e uestigio facere, ac vallo circundare nihil minus muniminis quã murus nobis firmissimus pręstaturo, indeq; ad bellum procedere: nihil enim putatote nobis necessarium defuturum, si viri erimus: vincentibus quoq; hostes, illorum etiam omnia accedent. Victoria nanq; opes omnes in eam partem in quam inclinauerit, deferre est apta. Itaque & salus & bonorum omnium copia in vestris sita sunt dextris. Hæc dicenti Belisario cæteri facilè consensere, solutoque concilio inde statim in terram descenderunt, tertio postquam è Byzantio cum classe discesserant mense. Locus ilico iussu ducis in littore militibus ac nautis capitur, fossa munitur, valloq; circundatur, vtpote hominum tot coëuntibus manibus, simúlque timore animos sollicitante, tum duce instante, eodem die & fossa peracta, & vallo ac palis fixis est munitus. Vbi autem fossa fodiebatur, miraculum quoddam animaduersum: aquæ multum sub terra erupit, nunquã prius apud Byzantium visa, vt locum perpetuè siccum. hæc igitur cunctis tunc & hominibus, & animalibus suppeditauit. Procopius vero simul cum duce lætatus, ait, non ob aquę vsum atq; copiam se gaudere, sed ob auspicium victoriæ facilis & paruo negocio consequuturæ, cœlicolas voluisse significare, quod profectò euenit. Nocte igitur sequẽte milites omnes in castris ac mu-

Belisarij sententia

tionibus constiterunt,custodias aliaque consueta factitantes,sagittarijs tantùm quinque in qualibet naui ob tutelam à Belisario dimissis, excursoribus item circa illas adhibitis, ne quis inuadere aut nocere possit. Die sequente postquam militum quidam in agros discurrentes fructus attigerunt, eos ignominia notatos conuocans Belisarius sic est adlocutus: Vim adferre & ex alienis pasci, turpe semper ac probrosum videtur, quod iniustum in ipso feratur: nunc autem nobis etiam in eo periculum considerandum, vt si fas est dicere,iusti ratio sit periculo posthabenda. Ego enim hoc tantùm confisus vos in hanc terram descendere iussi, vt Aphri à Romæis procul existentes sint Vandilis pro nobis infidi ac molesti, quamobrem nihil necessariorum propterea nos deserat, neque excursionibus ab inimicis posse nos lædi. Verùm nunc vestra immodestia omnia nobis hæc contraria reddidit. Aphros enim quodammodo Vandilis conciliastis,ac in nosipsos iam ob vestrum hoc factum ad inimicitiam deduxistis. Natura enim inest adfectis iniuria erga adficientes continuo maleuolentia. Vestram igitur securitatem ac omnium copiam bonorum paruo admodum argento posthabetis, quum vobis ex voluntarijs dominis quæ sint opus liceat emere: erga quos minimè iniustos esse decet, vt nobis illorum animicitia sit vsui. Nunc verò effecistis vt contra Aphros æquè atque Vandilos nobis etiam sit bellum, imò contra deum ipsum,quem nullus iniustus sentiet adiutorem. Parcite igitur posthac aliena inuadere,lucrumque sequi periculis plenum:hoc enim illud est tempus, quo maximè modestia nos saluos faciet, iniuria interitu plectet. Hæc vobis curantibus deus erit imprimis placatus, deinde gens Aphrorum beneuola, postremò de Vandilis victoria facilis. His dictis concionem soluit. Erat Syllectum ciuitas vnius iter diei à castris distans iuxta mare quod Carthaginem ferebat, cuius mœnia iamdudum diruta fuere, domos oppidani circummuniuere, incursus Maurusiorum metuentes. Belisarius itaque Boriadem è militibus quendam hastatis simul cum scutatis quibusdam eis nunciatum misit,in animo sibi esse ciuitatem tentare: quam si libenter dediderint, nullo eos malo adficeret, quin se bona illis plurima daturum, insuper in libertatem restituturum. Hi itaque sub diei serum ciuitati propinquantes in conualle quadam nocte latuerunt. Vbi autem illuxit,in currus rusticorum in vrbem euntium incidentes eos ascendunt, ex quo nullo negocio clam eam ingrediuntur:claro iam die nullo excitato tumultu sacerdotem ilico,& si quid nobilitatis in ea fuerat, coëgerunt;ac ducis mandata referũt, statimque ab oppidanis claues aditūum claustrorumq; acceptas Belisario mittunt. Eodem quoque die ille qui equis præerat in ciuitate, transfuga in castra Romæorum omneis equos publicos tradidit. Belisarius item quendam ex his, qui equo celeriter inuecti regias perferunt literas, quósve Veredarios appellant, cepit, nullo illato incommodo,quin potius auro multo munerans sub fidem epistolas ei tradidit, quas Iustinianus Imperator Vandilis scripsit,vt eorum præfectis per vrbes ostenderet,quarum sententia hęc fuit: Neque Vandilos debellare nobis est animus, neque Gizerichi fœdera soluere:sed vestrum tantùm tyrannum de medio tollere venimus,qui Gizerichi testamentum pro nihilo pendens vestrũ regem in vinculis habet,suósque propinquos, quos odio vehementi prosequitur, ab initio sustulit:reliquos verò oculis erutis in custodia seruat,vt his pœnis crudelius quàm more excruciet. Nobiscum igitur consentite, vosque metipsos à tam pestilenti tyrannide quocunque modo liberate, pacique ac libertati vobis studentibus,nos auxilio fore omnino recipimus, ac ita futurum, nostram ex deo fidem obligamus. Hæc summa literarum. Has igitur ille à Belisario sumptas efferre in publicum non est ausus, clam autem amicis ostendens, nihil memoratu

Belisarij ad suos concio.

Syllecti deditio.

Iustiniani ad Vandilos epistola.

memoratu dignum propterea fecit. Belisarius his gestis vbi exercitum ordine dispostuit, Carthaginem versus iter adripuit, trecentos scutigeros eligens, viros bello aptissimos, Ioanni tradidit, qui sumptibus domesticis præerat, homo Armenius genere, prudentia verò ac fortitudine summus. huic præcepit vti exercitum non stadijs xx. distando præcederet, & si quid hostile animaduerteret, confestim nunciaret vt imparati cum hoste dimicare non cogerentur. Massagetas verò socios tantundem ac etiam plus absistentes sinistrorsus iter facere. Ipse verò cũ electis pone subsequebatur. Nam Gilemerẽ ex Hermione eos insequentem haud procul inuasurum suspicabatur. Dextrorsus verò nihil formidabat haud procul à littore procedendo. Nautis insuper mandauit continuo exercitũ consequi, nec ab eo valde distare: quòd si venti fortè irruerent, maiora colligentes vela, quæ Dolones vocant, paulatim adsequerentur: si contrà, desinerent omnino, remis quoad fieri possit incumbendo maturarent. Ipse deinde Syllectum proficiscens, milites vt essent abstinentes, sibique ac manibus imperarent admonuit, néue aliquid ab re aut contra officium facerent. Ipse verò mansuetudinem atque humanitatem præ se ferendo Aphros sibi conciliauit. Ex quo reliquo tempore sicut in propria regione magna cum modestia iter fecit, colonis circa nec latitantibus nec quicquam expauescentibus, quin potius quæ oportet omnia vendentibus simul & exercitui ministrantibus. lxxx non amplius stadijs singulis diebus vsque Carthaginem procedebamus, siue in ciuitatibus, si contingeret, siue in castris securi quiescendo. Sic igitur per vrbes Lectum & Adrametum ad oppidum Gręssam cccl. stadijs à Carthagine distans peruenimus. Hic regia ducis exercitus Vandilorum & paradisus erat omnium pulcherrimus quos scimus, aquis quidem irriguus, tum nemore circa ornatus, arboribus ac pomis plena omnia iam tunc vernantibus, vt etiam ex ijs nostri milites tabernacula sibi constituerent, ac in eorum edendo satietatem venirent: denique sensus vllus sine pomorum suauitate non fuit. Gilimer autem apud Hermionem vbi primùm accepit hostes prope adesse, ad Ammatam fratrem Carthaginem scribit, vt Ilderichum & alios sibi sanguine coniunctos, aut quocunque modo proximos, quos in custodia haberet, interficiat: tum Vandilos & si quid est in ciuitate munitionis, in promptu ac præsto paratum habeat, vt hostes in angstia locorum constitutos circa ciuitatis suburbanum, quod Decimum vocatur, à duobus vtrinque exercitibus conclusos, tanquam in sagena captos perire contingat. Ammatas igitur mandata exequitur, Ilderichum & Euagenem necat, præterea Aphros quicunq; illis studebant. Amer enim iam decesserat. Vandilos deinde armat, vt quum tempus cõgrediendi venerit, parati sint. Gilimer autẽ retrò clandestinè, vt à nobis minimè sentiretur, sequebatur. Verũ in hac nocte in qua apud Græssam constitimus, nostri exploratores vtrinque dispartiti euntes inter se commixti ac collisi ad exercitum se vtrique receperunt, qua de causa nobis innotuit haud procul esse hostes. Hinc quoque procedentibus naues adspicere facultas non fuit, quòd petræ altissimæ longe à mari erectæ circuitu magno adspectum obduxerant nauigantium: præterea promontorium prohibebat, apud quod Hermes est oppidum. Belisarius itaque Archelao magistro equitum mandat, ne Carthaginem adcedat stadijs circiter ducentis absistendo, donec ipse iubeat manere. E Græssa demum quarto die Decimum peruenimus locum à Carthagine stadijs lxx distantem. In hac die Gilimer Gibamundum fratris filium iussit simul cum Vandilorum duobus millibus alium exercitum præuenire, ac sinistrorsus procedere, vt Ammatas è Carthagine, Gilimer retrò, Gibamundus autem sinistrorsus euntes, ac in eodem loco se iungentes, facilius hostes in medio concludant.

Belisarij abstinentia.

Crudele Gilimeris consilium.

Diuinæ prouidentiæ vis.

Mihi autem & diuina simul & humana in hoc labore admirari succurrit, vt deus procul futura respiciens præscribit vbi aliquando res casura sit: at homines à spe sæpe decepti, ignorant se cecidisse, etiamsi compotes sint aut recta cucurrerint fortunæ via ferentis ad ea quæ bona visa sunt prius. Nisi enim Belisarius sic ordines diuisisset, & Ioannem cum illis quos præcedere suprà dixi, & Massagetas ab exercitu sinistrorsus ire iussisset, nunquam Vandilos vitare potuissemus. Et quanquam sic duci probè sint visa excogitata, si temporis opportunitatem Ammatas seruasset, neque hunc quarta tantum diei parte præuenisset, res omnino Vandilorum non ita corruissent: nunc ipse Ammatas præueniens circa meridiem ad Decimum profectus est, longe nostrum simulque Vandilorum exercitum relinquens. Nec solum hac temporis festinatione peccauit, sed Vandilorum optimam partem Carthagine relinquens, nuncians que se ad Decimum proficisci, ipse cum paucis, nec sanè è fortioribus electis cum Ioanne in pugna congressus, duodecim sanè è nostris melioribus in prima acie interfecit, ipseque postremo cecidit, vir admodum fortis atque huic operi maximè vsui. Ammata igitur cæso clarum est sequutum trophæum: reliqui enim fugientes, cæteris timorem incusserunt, qui e Carthagine ad Decimum veniebant: ibant enim absque ordine vllo, neque tanquam in pugna constituti, sed vt confusi & palantes ordines, nec satis magni, ex triginta enim fuere ac viginti. Hi quum Vandilos qui cum Ammata erant fugientes viderent, opinantes insequentes victores maiore esse numero, terga & ipsi dederunt. Ioannes autem & qui cum eo erant sequuti victoriam, quos potuere interficiendo vsque ad Carthaginis portas peruenerunt, ex quo facta Vandilorum cedes per stadia lxx. quantum conijci licuit, hostium duorum milium. Eodem fermè tempore Gibamundus simul cum duobus millibus ibat in campum Solis, qui stadijs xl. à Decimo abest, eunti Carthaginem sinistrorsus, vacuus præterea & hominibus & arboribus, nihilque penitùs præter salem ferebat, qui ex aquis salis fiebat. hic cum Hunnis congressi omnes periere. Erat enim inter Massagetas vir & fortitudine & corporis robore præcellens, qui paucos ductabat. Is ex maioribus vsque suis honoris præmia est adsecutus in cunctis Hunnicis expeditionibus, quòd primus semper in hostes incurrete sit solitus. Non enim Massagetæ homini fas est aliquem in acie hostium capere, nisi prius ex eadem gente aliquis in hostes manibus abstinendo incurrat. Hic itaque haud longe ab hostibus existens, currens equo incitato solus in eos proximè constitit. Vandili verò vel quòd animi magnitudinem viri expauescerent, vel quòd aliquid insidiarum parari sibi suspicarentur, neque se mouere, neque eum aliquo telo petere sunt ausi. Existimo enim quòd nondum illorum pugnandi consuetudinem viderint, tantumque audiuerint inexpugnabile genus esse, ac propterea periculum extimuisse. At ille in suos conuersus ait; Quàm paratã nobis escam misit hodie deus. Incurrentes itaq; ilico Vandilos non sustinentes ordinem soluerunt, ac robore minimè respondentes omnes turpiter perierunt. Nos autem ea quæ gesta sunt, nondum omnia scientes ad Decimum iter direximus. Belisarius locum castris aptum videns stadijs xxxv. à Decimo distantem vallo firmissimo cinxit, vbi pedites omneis constituens, ac vniuersum congregans exercitum hæc est alloquutus: Nunc ò viri cõmilitones certaminis laborumq; tempus aduenit, sentio enim propinquantes hostes, naues quoq; procul à nobis loci natura amouit, vnica spes est tantũ salutis in manibus. nulla enim amica ciuitas adest, nullum refugium cui nos credentes confidere oporteat: si fortes erimus viri, verisimile fuerit nos hostes superaturos: si autem molles, sub Vandilis turpiter perire continget: quanquam multa nobis victoriam pollicentur, iusticia

Ammatæ præceps conatus, & exitium.

Hunnorum in prælijs mos.

Belisarij ad suos concio.

ſticia imprimis pro qua contra iniuſtos & iniquos venimus, noſtra quoque recuperaturi, prætereà Vandilorum contra ſuum tyrannum odium atque maleuolentia. Deus nanque auxilium iuſta petentibus ſemper adeſſe ſolet, miles quoque imperanti minimè beneuolus agere fortiter ignorat. Præter hoc nos cum Scythis & Perſis omne æuum res geſſimus. Vandili autem ex quo Aphricam ſunt adepti, neminem inimicum præterquam nudos Numidas habuerunt. Quis autem ignoret, quòd omnis diſciplinæ ratio exercitatione augetur, ocio verò debilitatur? Nam vallum videtis nobis eſſe, vnde aciem progredi oportet, munitiſſimum. Adſunt & arma & alia quæcunque ferre non valemus, hic præſto parata, & demum huc reuertentibus nobis nihil neceſſariorum deeſt. Oro igitur vos omneis vt propriæ memores virtutis & chariſſimorum omnium quæ domi reliquiſtis, ingenti nunc animo rem aggrediamini. Hæc dicens Beliſarius, deumque obteſtans atque orans, vxorem ſimul cum peditibus intra munitiones cuſtodiendam reliquit, ipſe verò cum equitibus omnibus adequitauit: neque enim in præſens viſum eſt vtile de toto ſimul exercitu periclitari, ſed tantùm cum equitibus concurrendo & iaculando vires hoſtium experiri, ad extremum cum omnibus copijs pugnare. permittens igitur prius fœderatorum duces, cum ſuis haſtatis & ſcutigeris & reliquo ſimul exercitu ipſe ſequebatur. Vbi verò ipſi fœderati cum ſuis ducibus ad Decimum perueniunt, ac interfectorum corpora humi diſpoſita viderunt, inter quos xij erant ſocij qui cum Ioanne fuerunt, & ipſe Ammatas Vandilorumque nonnulli, inſuper ex colonis rem omnem geſtam audiuerunt, anxij ac ancipites fuere, qua nam in parte telluris locum capere oporteret. Hæc animo verſantibus, ac circa colles perueſtigantibus, puluis ſubitò ex Auſtri parte apparuit, pauloq; pòſt Vandilorum magna turma. Illi eueſtigio ad Beliſarium mittunt vti venire maturet, apparentibus iam atque incumbentibus hoſtibus. Ducum igitur bifariã ſententiæ fuere, nonnulli cenſebant vt irruentibus ſimul occurreretur, alij rem eſſe non tanti adfirmabant, vt vires omnes opponere deberent. Hæc inter ſe altercantibus barbari adpropinquauerunt cum duce Gilimere, qui mediam corripuit viam qua Beliſarius inerat, & qua Maſſagetæ venerunt cum Gibamundo congreſſi: colles hic vndique aderant, qui nec Gibamundi turmas ac Beliſarij munitiones, neque item viam qua ibant qui cum Beliſario erant, videri permittebant. Vbi verò propè ambo fuere, cotentio vtriuſque fuit exercitus, qui nam prius collem in eo loco altiſſimum caperet, qui maximè ad rem gerendam videbatur opportunus, indeque vterque conſtituebant ad manus cum hoſte deſcendere. Feſtinantes igitur Vandili collem occupant, incurrentes ac hoſtes in fugam vertentes: ex quo Romæi perterrefacti, in vicum ſe fugiendo receperunt ſeptem ſtadijs à Decimo diſtantem. Hic enim Vliarem Beliſarij militem haſtatum cum ſcutigeris dccc offendentes, putauere omnes vt ab eo ſuccurrerentur ac vnà Vandilis reſiſterent, quòd ſecus euenit. Nam & ipſi quoq; horreſcentes curſu ad Beliſarium contenderunt. Hic ego non habeo dicere quòd nam fatum Gilimeris fuerit, vt in manibus victoriam habens ſponte neglexerit, ac hoſtibus ſpatium reſpirandi dederit: niſi quòd in Deum omnia referri oportet, qui quando malè quid euenire homini ſtatuit, conſilium ac mentem imprimis aufert, nec quæ ſunt vtilia in deliberando monſtrat. Si enim Gilimer eo die rectà hoſtes inſectatus fuiſſet, non puto Beliſarium aliquo modo ſuſtinere potuiſſe, ſed cuncta nobis corruiſſe, tanta erat & Vandilorum multitudo, & Romæis formido incuſſa. Seu etiam ſi rectà Carthaginem petijſſet, omnes qui cum Ioanne erant, proculdubiò interemiſſet, qui palantes & ſecuri per campum ambulantes prædabantur. Ciuitatem quoque

Romæi fugiunt

Gilimer victoriam paratam negligit.

seruasset, insuper naues nostras haud longe sequentes facilè cepisset, nobis denique & redeundi & victoriæ spem omnem simul eripuisset. Verùm nihil horum egit, sed paulatim è colle descendens, vbi in plano constitit, ac fratris cadauer adspexit, in luctum ac sepulchri curam conuersus est. Atque hoc modo rei bene gerendæ pulcherrrimam amisit occasionem, quam amplius recuperare non valuit. Igitur fugientibus Belisarius obuiam factus stare iussit, cunctosque ordini reponens atque restituens ignauiam exprobrauit. At vbi Ammatæ mortem ac Ioannis trophæum audiuit, & de loco & de re gesta quæ voluit accepit, cursu contra Vandilos fertur: barbari verò sine ordine ac improuisi existentes impetus illorum minimè sustinere, sed certatim fugientes, ac partim pereuntes adspiciebantur: pugnam nox diremit. Vandili itaque non Carthaginem neque Byzantium vnde venerant, sed in Bulæ campum ac in partem quæ ferebat in Numidas fugerunt. Hi autem qui cum Ioannne erant & Massagetæ diei sero ad nos reuersi, ac omnibus quę contigerant vltrò citroq; narratis, nobiscum apud Decimum pernoctauerunt. Die sequenti pedites omnes è munitionibus vnà cum Belisarij vxore adfuere, vnaque omnes Carthaginem contendimus: quò quum vespere peruenissemus, extra vrbem sub tentorijs ea nocte fuimus, quanquam nemine ingressum prohibente. Carthaginenses enim portas ilico aperuerunt, lumina vbiq; disposuerunt, ignes nocte tota per vrbem accenderunt. Vandili qui relicti erant, ad templa supplices confugerunt. At Belisarius statim rem ita disposuit, vt tam ex hostibus quàm ex nostris insidias vtrinque prohiberet, ne per noctis tenebras latentes in rapinam ac direptionem venirent. Hac insuper nocte naues Euro spirante ad promontorium sunt actæ, quas vbi Carthaginenses conspexere, ferreas cathenas portus, quem Mandracium vocant, trahentes, facilem classi aditum fecerunt. Est autem in domo regia carcer, vbi omnes miseri supplicio destinati à tyranno concludebantur: inter quos mercatores fuere plures eius temporis, qui ad bellum Gilimerem euntem iuuare opibus rogati fuere: eaque die perituri erant, qua Ammatas apud Decimum interijt. in tantum venere discrimen. Huius igitur carceris custos vbi hæc apud Decimum gesta audiuit, tum intra promontoriũ classem iam vidit, intus ingrediens eos qui nunquã ad eam diem ex quo capti fuere bonũ nuncium audiuere, sed in tenebris constituti mortem quotidie expectabant, interrogat, quid ex eorum substantia concessuri essent his qui eos liberarent. At illi protinus respondent quæcunque velint. Ipse autem nihil se dixit aliud ab eis velle quàm omnes iurare, si inde aufugerent, ei in periculo constituto, omnibus viribus se auxilio adfuturos. Illi verò sic egerunt. Ipse rem omnem manifestans, fenestrasq; ex ea parte quæ mare prospiciebat aperiens, classem nostram ostendit, nec mora, cum eisdem è carcere liberatis simul abijt. Qui autem in nauibus erant nihil eorum quæ gesta erant ab exercitu in terra audientes, animo hærebant, ac vela legentes in Mercurium sciscitatum miserunt. Vbi rem gestam didicere, vehementer lætati nauigauere: quumq; vento prospero iam prope Carthaginem cl. stadijs delati essent, Archelaus simul & eius milites ibidem adplicare iusserunt. Nautæ verò minimè obtemperauere, littus id importuosum esse dicentes, verisimile fore citò tempestatem oriri, quàm loci accolæ Cyprianam vocant: apertè prædicentes, si fortè in eo loco consisterent, ne vnam quidem ex nauibus seruari posse, quod ita profectò erat. Itaque velis euestigio collectis, in consultatione fuere quid nam facturi, ad Mandracium ire nullo pacto visum est, priusquam Belisarij mandata venirent. Præterea portum eum cathenis clausum fore suspicabantur, nec etiam totius classis capacem. Igitur locus erat, quem stagnum vti suprà memoraui appellant xl. stadijs

Belisarius suos fugientes sistit.

Captiui Carthagine liberati.

ſtadijs à Carthagine procul, nauium capaciſſimus, optimeq; ad excipiendũ ſitus. facilem huc curſum putantes, omnes poſt Solis occaſum adplicuere, præterquam Calonymus cum ſuis aliquibus, qui ducem minimè curans, in Mandracium clam delatus nullo prohibere audente deſcendit, ac opes circa mare incolentium mercatorum hoſpitúmve ac Carthaginenſium diripuit. Sequente die Beliſarius cunctos è nauibus deſcendere iuſſit, atque omnem ordinans exercitum tanquam ad pugnam proceſſurus Carthaginem contendit: timebat enim ne quis hoſtium in inſidijs collocatus occurreret. Hic igitur multis milites commonens, & quantam ex hoc labore felicitatem eſſent conſequuturi commemorans, ſi modeſtiam in Aphros oſtendiſſent, multò magis quũ adeſſent, Carthaginem ſeruarent, eſt adhortatus. Aphros enim omnes Romæos procul exiſtentes exiſtimare oportere, nec facilè Vandilorum imperium ſuſtinere poſſe, vt qui à barbaris hominibus incommoda multa ſint paſſi, quamobrem Iuſtinianus bellum contra illos mouiſſet: nec fas eſſet ingratum aliquid erga illos perpetrare, quibus venerint libertatem ac ſalutem daturi. His dictis Carthaginem ingreſſus eſt, & quando hoſtis occurrit nullus, in palatium aſcendens in Gilimeris throno conſedit. hic illi obuiam fiunt & mercatores & alij Carthaginenſes qui circa littus illud habitabant, vociferantes querebantur nocte præcedente ab eius nautis directa ſibi bona. Beliſarius igitur Calonymum qui erat in cauſa, iureiurando coëgit omnia furta in medium adferre ac manifeſtare: ille autem quum iuſſa feciſſet, periurus nihilominus ablata omnia ſecum tulit: verùm paulo pòſt pœnas dare Byzantij viſus eſt. morbo enim apoplexię correptus, mente ac ſenſibus alienatis, lingua etiam impedita in ærumnis deceſſit, ſed hæc poſtea contigerunt. Beliſarius igitur tempus nactus opportunum ſuis eſſe præcipit, vbi Gilimer & duces cibum capere ac morari conſueuerunt: Delphicum appellant eum locum Romani, non tamen propria lingua, ſed quum iam diu græcizarent Romæ in palatio, vbi lectus ſtramineus regis fuerat, tripus etiam conſtiterat in quo pocula regij pincernæ ponebant: Delphicum hanc vocant habitationem. nam & palatium ipſius Imperatoris ædes vocant Romani græciſſantes. Auguſtus hic primùm habitauit, vnde palatium omnem regiam appellare ab eo poſtea contigit. Igitur Beliſarius in Delphico eſt epulatus, ac ſi quid in exercitu clarum ſeu precioſum aderat videre ſtatuit, tum vniuſcuiuſque fortunam manifeſtari, vt omnia eſſent communia, nihilque homini proprium. Contigit igitur Beliſario eadem die tantam ferre laudem, quantam nec ſuo tempore neque ſuperiore dux aliquis æquare potuerit: quum præſertim Romæi milites in ciuitatem etiam ſubiectam abſque tumultu ingredi non conſueuerint, neque ordinatim ſecundum quinquagenos, multo etiam minus ex improuiſo venientes. Sic enim modeſtos omneis dux hic ſuos reddidit, vt neque contumeliam aliquam, neque minas vllas, aut vnius officinæ impedimentum, vti mos eſt eorum, interuenire videremus: ſed in capta ac ſtatum mutante ciuitate nulli contigit tabernas claudere, aut quicquam venalium ſpontè negare. Poſt hæc Beliſarius Vandilos qui ad templa confugerant, metum deponere iuſſos in fidem accepit, deinde muros vrbis reſtituere, qui adeò neglecti erant ſuperioribus temporibus, vt plurimis in locis peruij ac tranſiri faciles volenti eſſent. Pars enim bona ipſorum ceciderat, quamobrem putauere Carthaginenſes Gilimerem in ciuitate hoſtes non expectaturũ, quum non paruo negocio, nec breui tempore exiſtimaret hos poſſe reſtitui. Dicebant quoque antiquum Carthagine prouerbium à pueris ſolitum eſſe iacta ri, quod Gamma quandoque Betam, & rurſus Beta Gammam perſequeretur. Quod enim ludentibus tunc pueris in ænigmate, nunc omnibus mani-

Calonymi prædæ.

Carthaginem Beliſarius ingredit.

Calonymi perfidiæ pœnæ.

Delphicum apud Romanos.

Beliſarij virtus in regendis militibus.

Gamma Betam, rurſus Beta Gammam perſequitur.

festum esse. Primùm enim Gizerichus Bonifacium expulit, nunc verò Gilimerem Belisarius. Hoc itaque siue ex fama quadam seu ex oraculo fuerit, sic se res habuit. Tunc insuper insomnium quoddam prius visum atque obscurum, vbi res contigit in lucem venit. Fuit autem huiuscemodi. Cyprianum virum sanctum ex omnibus maximè Carthaginenses colunt, ipsiusque templo pulcherrimo ante vrbem iuxta littus constituto, festum quotannis celebrant, quod Cypriana vocant, eodemque vocabulo, vt ego nuper didici, ruentem tempestatem nominare solent, quod hæc eodem tempore, quo festum hoc Aphri celebrant, oriri consueuit. Hoc itaque templum Vandili imperante Honorio pulsis Christianis, ac sacerdotibus multa ignominia eiectis tenuerunt, ipsius cura Arianis delegata. Quamobrem Aphris maximo dolore perculsis ac animi pendentibus dicunt, Cyprianum in somnis apparuisse, ac bono esse animo Christianos huius rei gratia iussisse, sese breui tempore vltorem futurum pollicendo. Vbi verò res in vulgus prodijt, Aphri omnes vltionem hanc in Vandilos expectabant, nec propterea vnde hæc procedere posset, conijcere vllo pacto poterant. Postquam autem Iustiniani classis aduenit, dies erat sequuturus in quo festum consuetum reuertebat. Sacerdotes tunc Christiani, quanquam Ammatas ad Decimum contra nostros veniret, in spem erecti, protinus pulsis Arianis templum recipiunt, lustrationibus curant, superstitionibus purgant, donaria quæ pulcherrima essent tholo suspendunt, lychnos præparant, aurea vasa, omnémque preciosam ac sacram suppellectilem è sanctuarijs promentes reconcinnant, diligenterque in ordinem restituunt, vt quum opus, sint vsui parata. Hæc apud Decimum gesta, vt mihi relatum. Christiani igitur reliqui, quibus ex opinione res pulchrè successit, templum & ipsi adeuntes lychnos omneis accendunt, sacerdotibus quibus ex lege cura est horum præsto adsunt. Sic igitur somnij veritas patefacta. Et hæc quidem sic se habent. Vandili autem huius verbi reminiscentes admirabantur, putantes in futurum omnia iam credi posse, nec vllam penitus spem esse abijciendam, neque item possessionem vllam perpetuam ac firmam: quod verbum vnde procedat & quomodo sit dictum referam. Quando enim Vandili ab initio fame pressi, ex eorum patria migrauerunt, pars eorum relicta est, quibus pigritiæ se dedentibus metu laborũ Gogidiscum sequi non videbatur. Procedente autẽ tempore necessariorum his qui remanserunt, bona copia ex sententia successit. Gizerichus enim cum his qui secum erant Aphricam cepit, quod audientes hi qui in patria relicti erant gauisi sunt, quum eis regionem iam reliquam satis ad victum amplam sibi dimissam animaduerterent, timentes in reliquum tempus, ne siue ipsi qui Aphricam ceperunt, siue nepotes eorum quocunque modo expulsi in patriam vnde discessere reuerterentur, quòd Romanos non diu eos passuros putauere, legatos ad eos misere: qui vbi in conspectu Gizerichi fuere, se imprimis vehementer lætari dixerunt, quòd eos cognatos suos & eodem genere natos talem viderint adsequutos felicitatem, sese excusatum venisse, quòd regionem patriam ab eis quondam relictam non possent diutius, quum sint pauci custodire: quapropter rogabant, vt si qui nullo illius amore pristino fortè tenerentur, ac redeundi spem nullam propterea haberẽt, inutilem eis possessionem atq; relictã donarent, vt domini regionis totius facti si quis aduersus hostis veniat, nõ recusent pro ea mortem oppetere. Gizerichus igitur ac cęteri Vandili legatis quod bene loquutos ac iusta petere vidissent, facilè annuere: quidam autem senex inter eos qui autoritate prudentiaq; clarus habebatur, sese ait nullatenus eòdem rediturum, quapropter animo fretus, Zacynthũ adplicuit, & multos quidem de improuiso interficiens, ac fortissimos quosque inter quingenos capiens paulo

Cypriana.

Nihil in rebus humanis stabile.

paulo pòst adnauigauit. Postquam verò in medio maris Adriatici fuit, illorum corpora trucidans, per totum pelagus quaqua versus dispersit. sed hæc superioribus gesta temporibus. Gilimer igitur quum Belisarium iam potitum audijsset, Aphros rusticos multa pecunia, multaque humanitate in suas partes sollicitauit, ac eos induxit, vt Romęos per loca dispersos Aphricæ aggrederentur, se pro quolibet illorum capite aureum præbiturum pollicitus. Hi vero multos ex illorum exercitu interfecere, non milites quidem sed ministros, qui prædandi auidi in vicos circum vicinos euntes clam capiebantur, eorumque capita recisa Gilimeri ferebantur. Ipse vero promissa præstans, milites hostium, non seruos putauit esse. Hoc item tempore Diogenes Belisarij eques hastatus rem memoria dignam gessit. missus enim simul cum scutigeris duobus & viginti ad explorandos hostes, venit in vicum duorum iter dierum à Carthagine remotum: hos itaque rustici quum satis virium non haberent ad inuadendum, Gilimeri nunciant adesse. Ille trecentos electos equites ilico mittit, mandans eis vti captos ad se ac viuos ducant. Res quidem memoranda, Belisarij equitem cum scutatis tantùm xxij eos omnes vicisse. Nam domum quandam ingressi in superiore cœnaculo dormierunt, nihil omnino suspicantes, quum audijssent hostes procul abijsse. Vandili autem manè paulò ante lucem venientes, effringere quidem ianuam, seu nocte domum ingredi minimè tutum putabant, metuentes si in nocturnam incidissent pugnam, ne seipsos inculcantes in tenebris pro hostibus inuicem interficerent: quòd si accideret, hostibus exitum ac euadendi tempus daturos: hæc tamen ob formidinem cum nostris congrediendi cogitabant, quum nihil facilius fuisset hominibus illis frumenta conuehere solitis, viros improuisos, nec solùm disarmatos, sed nudos ac humi stratos capere. Verùm ipsi domum omnem circumsistentes, portas primum phalange constituta obseruant. Interim vnum è militibus Romæis contigit e somno excitari, vt qui tumultum audiuerit, Vandilorumque voces inter se clam murmurantium atque arma mouentium. quumque quid nam rei esset secum sciscitaretur, quemlibet sociorum excitat, quæ audiuit nunciat. Illi verò statim Diogene monente, vestes tacitè omnes induunt, arma corripiunt, ad inferiora descendunt, vbi frenis equis iniectis, protinusque nullo ex hostibus sentiente conscensis, paululum sic parati intra domus atrium constiterunt, ac repentè vnà omnes egrediuntur. Vandili viribus, quibus possunt, in eos irruunt, frustraque instant: nam Romæi scutis operti contra tela erant, & hastis inuadentes certatim repellebant. Sic demũ Diogenes hostes euasit, duobus tantùm desideratis, reliquos seruauit: nec tamen ipse sine cruore. nam manum læuam sauciatus, digitum minimum amplius mouere non valuit: deinde tria in ceruice ac ore vulnera accepit, ex quibus paulo pòst excessit. Belisarius igitur, vti suprà narrare cœpimus, ad muros resarciendos conuersus, multam operarijs aliæq; turbæ pecuniam erogauit: mœnia ipsa fossa circundedit ingenti, valloq; ac densis cancellis eam munijt, atque hæc omnia mira celeritate, ita vt Carthaginenses mirarētur. Ipse Gilimer, quum captus Carthaginem venisset, opus magnopere probauit, simulq; propriam in his obeundis negligentiam damnauit, dictitans manifesto sibi causam insequuti casus fuisse. Hæc itaque à Belisario apud Carthaginem gesta. Zazon verò Gilimeris frater, vti suprà narratur, cum classe in Sardiniam inuectus, in Caralis portum descendit, ciuitatemque eam repentè cepit, ac Godam tyrannum, ac quicquid cum eo inexpugnabile videbatur, sustulit. Vbi verò audijt classem Iustiniani Aphricæ terram attigisse, nescius adhuc eorũ, quæ gesta erant, fratri in hanc sententiam scripsit: Godam tyrannum meis manibus perijsse, & insulam rursus regno tuo restitutam, ò Vandilorum at-

Gilimer in capita pecuniam promittit.

Diogenis virtus.

Belisarius Carthaginẽ munit.

Zazonis ad Gilimerem literæ.

que Alanorum rex profectò ſcias. quapropter victoriȩ feſtum celebritatémque agito: reliquos verò hoſtes, qui noſtram inuadere ſunt auſi terram, exiſtima eundem fortunæ breuiter exitum habituros, qui eiſdem cõtra noſtros maiores venientibus contigit. Has itaque literas Aphri nihil hoſtile cogitantes ferunt per mare in Carthaginenſem portum, vbi à cuſtodibus Beliſarij capti, ac ad ducem miſſi literas tradunt, tum omnia narrant: videntes autem fortunæ commutationem, ac tantam ſubitò varietatem ſtupuere, nihilque propterea ex Beliſario mali tulerunt. Sub idem tempus aliud huiuſcemodi contigit. Gilimer paulò ante quàm noſtra claſſis in Aphricam perueniſſet, oratores miſit in Hiſpaniam quoſdam, quorum principes Gotthæus & Fuſcias fuere, vt Theudim Viſigothorum regem ad ſocietatem ineundam cum Vandilis inducerent. Hi poſtquam ad Gadeis perueniſſent, per Herculis fretum tranſeuntes Theudim offendunt in paruo oppido prope mare commorantem, humaniterque ab eo domi excepti in conuiuio ante omnia interrogantur, quo nam modo Gilimeris Vandilorumq; res ſe habeant. Nam dum ipſi legati in itinere cunctarentur, contigit onerariam nauim eodem die, quo Romȩorum exercitus Carthaginem ingreſſus eſt, diſcedere; ac in Hiſpaniam vento ſecundo celeriter deferri: vnde Theudis rem omnem geſtam ex Carthagine accipiens, mercatores quicquam referre, antequam omnia patefacta eſſent ac vera prohibuit. Poſtquam verò legati regi reſpondiſſent, omnia proſperè ſe habere: interrogat rurſus ille, cuiúſnam cauſa venerint: reſpondentibus ſocietatis ineundȩ ſe gratia veniſſe: ait, vt ad littus Aphricȩ reuerterentur, ibique ſe omnia tutò ſcituros. Legati autem quum non ſanum regis, vti fortè ebrij, verbum putaſſent, tacentes rem diſtulerunt. Poſtero autem die in colloquium rurſus venientes, ac ſocietatem petentes, idem ab eo reſponſum tulere. Exiſtimantes igitur res nouas in Aphrica ortas eſſe, nihil tamen de Carthagine ſuſpicantes, verſus eam remeant: propeque iam exiſtentes, in Romæos incidunt milites, captique ad Beliſarium ducti cuncta quæ contigerant narrauere: nihil propterea & ipſi læſi ducis humanitate fuere. Hæc itaque ſic ſe habuerunt. Interea Cyrillus, quem ſuprà in Sardiniam miſſum à Iuſtiniano memoraui, quum prope inſulam cuncta, quæ Godæ accidiſſent, accepiſſet; Carthaginem eueſtigio adnauigauit: vbi quum Beliſarij Romæorumque victoriam ſubſequutam vidiſſet, hìc ſubſtitit. Salomon quoque res Iuſtiniano nunciatum mittitur. Gilimer poſtquam in Corbulæ campum ſe recepit, qui quatuor iter dierum à Carthagine, nec procul à Numidarum finibus diſtat, hic Vandilos omneis ad ſe vindicandum excitat, ac ſi quos inter Mauritanos amicos habebat: nam pauci admodum in eius venerant fœdus, atque hi omnino liberi & ſine principe. quicunque enim & in Mauritania & in Numidia apud Byzacium Mauritanis dominati ſunt, legatos ad Beliſarium miſerunt, ſeſe Iuſtiniani ſeruos profitentes, in eiuſque fœdere libenter fore adfirmantes: nonnulli etiam filios obſidum loco ſpontè miſerunt, ſignaque ab eo imperij ex antiqua lege mitti petierunt. Lex enim Mauritanis erat, præfectum nullum eſſe oportere, qui Romæis ſit aduerſus, quivc non ſigna prius magiſtratus à Romæorum ferat Imperatore: quæ ſi à Vandilis ipſi acciperent, non putabant firmam habere dominationem. Sunt autem ſigna hæc, baculus argenteus, ſupraque auratus, pileum argenteum non totum obtegens caput, ſed veluti corona loris argenteis circumpendentibus ornatum, veſtis aliqua vilis admodum & alba, varieque diſtincta, arbyla (nam genus id eſt ſoleæ) aurata. Beliſarius igitur & hæc illis miſit, & pecunia multa quemlibet ipſorum donauit: nec propterea in fœdus cum eo venerunt, neque item Vandilis auxilium ferre ſunt auſi, verùm quieſcentes,

Legati ad Theudim & Viſigothos.

Legati à Beliſario capti.

Signa, quæ ab imperatore magiſtratibus dabantur.

tes,neutrique adhærentes parti, exitum fortunæ belli expectabant. Sic Romæorum tunc res se habuere. Gilimer autem amissa Cathagine, quendam è Vandilis in Sardiniam Zazoni fratri cum epistola mittit, qui confestim ad littus veniens onerariam tunc fortè soluentem nactus, in Caralis portum adnauigauit, epistolamque Zazoni tradidit,in qua hæc scripta erant:Existimo profectò non Godam in Sardinia à nobis deficientem, sed quoddam Vandilorum hoc tempore fatum, teque ac cæteros fortissimos mihi subripuisse, ex quo contigerit Gizerichi opes ac bona simul corruisse.non enim vt insulam nobis seruares à Goda hinc abijsti,sed vt Aphricæ totius Iustinianus potiretur. Nam quòd fortuna prius sibi voluit,nunc licet ex euentis iudicare. Belisarius igitur paruo admodum exercitu contra nos venit,virtus autem solita Vandiliorum omnino deficiens vnà secum fortunam etiam abstulit. Ammatas enim & Gibamundus ob nostrorum ignauiam atque molliciem perierunt, insuper equi & naualia,omnis denique Aphrica cum ipsa Carthagine ab hostibus tenentur: quibus nunc quiescere licet,pro labore ac virtute bellica filios ac vxores,omneis denique opes nostras possidentibus:nobis tantùm Bulæ campus relictus, vbi si qua reliqua spes,nos vosque defendat ac muniat. Quapropter tyrannidem ac Sardiniam,omnemque circa ista loca curam deserens, ad nos cum omni classe protinus aduola. Nam quibus de rei summa periculum imminet, stultum est alia curare. Simul enim in futurum pugnantes contra hostes, vel fortunam pristinam recuperabimus, vel hoc saltem lucrifaciemus, quod simul etiam ferre casus, quos nobis deus inflixerit, adsuescemus. Hæc vbi Zazon aucepit, atque Vandilis retulit, in luctus atque lamentationes conuersi sunt;neque tamen manifestò,sed clam insularibus,intra se tacitè suum fatum conquerebantur, ac statim ita vt erant in præsenti naues conscendunt. inde cum omni classe soluentes,tertia die in Aphricæ littus perueniunt,quòd Numidas à Mauritanis diducit. Inde verò pedestri itinere in Bulæ campum contendunt,vbi cum alio exercitu se coniunxernnt.In quo congressu tot fusæ querelæ,vt vel hostes ad misericordiam deducere potuissent. Quum enim ambo fratres in conspectu fuere, collo inuicem complectentes (neque enim amplius simul conuenturi erant)nihil sunt colloquuti,sed tantùm dextris coniuncti lachrymas vberes fundebant: eodemque modo quisque Vandilorum, qui cum Gilimere aderant, cum eis,qui è Sardinia aduecti erant,faciebat:sic demum aliquandiu morati, dolorem parumper lenierunt. Nulli autem ex vtraque parte,postquam præsenti sunt fortuna destituti, priora, quæ eis ex sententia euenerant, prospera putauere;neque qui è Sardinia redierant, interrogare quid in Aphrica malorum contigerat, curabant: satis enim ex loco & vestitu existimare facilè,quæ acciderunt,potuere;neque item filiorum aut vxorum sermonem vllum fecere,certò arbitrantes,si quis eorum abesset,aut extinctus,aut in hostium manibus existeret.Hæc quidem sic se habuere.

Gilimeris ad Zazonem epistola.

Zazon ad fratrem venit.

Luctus Vandilorum & desperatio.

PROCOPII DE BEELO VANDILICO LIBER II.

Gilimer Carthaginem recuperare nititur.

ILIMER autem vbi congregatos circa se omneis Vandilos vidit, Carthaginem versus duxit exercitum, vt prope ciuitatem aquæductum pulcherrimum, qui in eam aquas introducebat, abrumperet: quumque aliquandiu in castris fuissent, se in sua receperunt, tanquam minimè occurrentibus hostibus, spernentesque cætera ibi oppidula, tantùm vias obsidere atque custodire decreuerunt, & hoc demum pacto Carthaginem expugnare posse putabant. neque enim aut prædabantur, aut agrum aliquo modo populabantur, sed tanquam proprij curam gerebant, simulque proditionem quandam sibi breuiter sperabant ab his prouenturam tam Romæis quàm Carthaginensibus, qui sectæ studerent Arianæ. Insuper ad Hunnorum principes misit rogatum auxilia, plura & quammaxima promittens, si auscultauerint. Illi autem quum Romæis minimè afficerentur, vtpote non sponte ad eorum societatem & fœdus deducti (querebantur enim Romæorum olim ducem Petrum iurasse, ab eodemque periuro paulo pòst se perductos Byzantium) Vandilorum petitioni clam annuerunt, ac postquam in rem præsentem ac ad pugnam venissent, simul contra Romæorū exercitum se conuersuros receperunt. Hęc igitur omnia Belisarius suspecta iamdudum habens, quòd eadem à transfugis audiuisset, nondum tempus opportunum egredi contra hostes visum est ei, sed tantùm operi cœpto restituendorum murorum, quos nondum absoluerat, vacare decreuit. Deinde Carthaginensem quendam nomine Laurum, in proditione deprensum, & à suo notario captum in colle quodam ante ciuitatem palo infixit: cuius exemplo cæteri territi, si quid & ipsi animo tale excogitassent, destitere. Massagetas quoq;, qui lentè in bello procedere sunt visi, & donis & mensa placando induxit apertè fateri, quid nam præmij à Gilimere expectassent, quòd ipsi tam pigrè ac segniter in pugnam processissent: responderunt, nihil penitus ex eo sperasse, verùm non prompto fuisse animo, quòd metuerent Vandilis victis ne ipsi missionem impetrare possent, aut ad patriam reuerti, sed à Romæis in Aphrica remanere ac mori cogerentur, demum ne præda ipsa priuarentur: quibus Belisarius iureiurando adfirmauit, metum omnino abijcerent, quòd si Vandilos penitus subiugare deus dederit, se protinus domū cum omnibus spolijs ac pręda remissurum, sic ad bellum deinceps animosiores promptioresque restituit. Deinde quum mœnia perfecta essent, omniaq; ad pugnam ineundam parata esse conspiceret, vt suos accenderet, conuocato exercitu sic exorsus est; Non video commilitones, quur exhortatione aliqua in pręsenti certamine sit opus, quòd ita nuper vos strenuos vidi dimicādo, vt victis hostibus Carthaginem ac omnem Aphricam vestræ virtutis possessionem feceritis. quapropter nullo vos egere verborū incitamento putauerim. nam qui semel vicere, non verisimile in futurum animo priori pares non esse. Illud tamen non ab re monuisse putauerim, vt si rursus tales vos viros, vt in pugna præterita præstabitis, finem profectò omni Vandilorum spei vestroq; labori ac pugnæ statuetis. Itaque vos omnino magno animo in hoc vltimo prælio decet esse, quòd requiem vobis ac ocium sit pariturum. Neque est quòd hostium metu terreamini: eam neque hominum multitudine, neque corporum proceritate, sed animorum virtute rem bellicam metiri ac expendere fas est.

Gilimer Hunnos tentat.

Belisarius Hunnos confirmat.

Belisarij ad suos oratio.

Pudor

Pudor ante omnia quum in acie steteritis, vestros ob oculos versetur, quæ vna res omnium fortissimos reddit. Verecundia profectò est generosos homines seipsis inferiores ac infra suam virtutem agere videri. Nec dubiũ quin hostes & præsenti timore & præteritorum malorum memoria coacti, mollius se in hoc conflictu sint habituri: fortuna enim vbi primum aduersa conspicitur, ipsam ab ea decidentium mẽtem prosternit, atq; in seruitutem redigit. Insuper vobis pro rebus longè maioribus atq; prius certamen erit: in prima nanq; pugna si fortè conatus minimè successisset, vsque tantùm eò periclitãdum erat, vt aliena terra careremus: nunc autem ne nostrã amittamus: quantò igitur non possidere leuius quàm possessis quandoq; priuari, tanto nunc magis periculum quàm prius uobis extimandum. Sed quum multa nobis victoriam pollicentur, tum imprimis nobis deus propitius, deinde quòd toto concurrimus exercitu: si enim absque peditibus prius hostes vicistis, quanto nunc magis quum eis potiemini? Præsentem igitur occasionem cognoscite, finemque bello imponere, quum sit in vestris hodie dextris, ne differte. Fortuna enim in rebus sese offerentibus neglecta non æquè postea redire solet. Paratam enim felicitatem spernentibus numina irasci consueuerunt. Si quis autem hostes qui & filios & coniuges, vniuersaque sibi charissima in nostris esse manibus vident, ausuros ex sententia ac voluntate eorum esse putat, nõ rectè existimant. Doloris enim vehementis acerbitas, & robur, & vires omnes absumit, vt ne præsenti audacia rebusque paratis vti permittat. Quæ omnia vos diligentius examinare ad bellum paratos addecet, tum dignam generi nominiq; vestro laudem referre. Talibus Belisarius adhortatus, equites omneis præter quingenarios eo die præmisit, scutigeros verò, ac signũ quòd Romæi Bandum vocant, Ioanni Armenio committens, ac si fuerit occasio iaculari mandauit. Ipse verò postera die cum reliquis peditibus ac quingenarijs equitibus consequutus est. Massagetas autem liberos dimisit, quòd cum Gilimere pariter ac cum Romæis consentire, & vbi inclinatam viderent victoriam, hos tantùm sequi viderentur. Romæorum itaq; exercitus aduersus Vandilos egressus deprendit, eos apud Tricamarum castra habere cxl. stadijs à Carthagine distans. hic procul inter se castrametantur Romæi. Vbi autem plurimum noctis processit, quum in parte suorum summa hastarum igne adligato ardentia conspicerent, non sanè omnes, sed tantùm clarè intuentes perterriti sunt, prodigium putantes, ac planè ignorantes hoc fieri solere. Cõtigit & idem Romæis in Italia rursus longo post tempore, quando victoriæ signum pyræ instar ardentis adspicientes victoriam esse putauere: verùm nunc huius nescij moris, multa trepidatione noctem eam traxere. Sequenti die Gilimer pueros ac fœminas opesque omneis in medio munitionum ponere iussit, conuocatisque ad concionem militibus sic ait: Non pro gloria nobis viri Vandili, neque pro imperio tantùm hodie certamen est, quibus spretis fortè à nobis possimus saltẽ domi manere, nostra tantùm possidentes, ac reliqua vtentes fortuna. Sed eò venimus ac in eam sorte necessitatẽ compulsi, vt nisi vicerimus, nos imprimis pereuntes, liberorum, coniugum, ac omnium bonorum, regionis denique totius dominos hostes relinquamus: si autem superuixerimus, hæc omnia nostris oculis grauius videre nobis erit. At si hostium immanissimorum potiemur, viuentes in omni rerum copia ac pace, tum decore, liberisque item ac coniugibus perpetuam relinquere felicitatem licebit. Vandilorum præterea nomen illustre reddetis, ac templum restituetis amissum. Si enim vllis vnquam de omnibus periclitari contigit, nunc nobis maximè, vt spes omnium in nobis tantùm ipsis ferentes in acie consistamus. Non enim corporibus tantùm proprijs aut de morte, sed de re tota periculum, victoria nanque desperata nihil prius nobis,

Bandi vocabulũ apud Rom.

Gilimeris ad suos oratio.

fuerit quàm mori. Vt igitur ex sententia conatus eueniant, nemo vestrum effœminato sit animo, propositi magnitudine corpus tueatur, malorum verecundiam, vitæ postremo turpis commutationem exhorreat. Nam si turpia erubescetis, nullum in futurum periculum timebitis. Ante omnia verò prioris pugnæ omnino nulla vos memoria subeat, non enim ignauia vestra, sed fortunæ malignitate corruimus, quæ non semper eadem redire, sed singulis diebus multa varietate consueuit. Post hæc fortitudine imprimis Vandili Romęos anteire gloriamur, tum militum numero longè præcedere, decuplo plures existentes: addam quoque illa quam maxima, quæ nos ad virtutem magnopere excitare deberent, gloriam videlicet maiorum nostrorum, tum imperium nobis ab illis per manus traditum, quòd nobis vt ab eis degenerantibus relictum turpe fuerit per secordiam amittere. Nihil de coniugum querelis aut liberorum lachrymis dicam, quorum nunc aspectu ego penè exanimatus sermone vlterius tendere nequeo. Illud tantùm memorabo extremũ, quòd non amplius ad hæc nobis charissima reuerti licebit nisi victoribus: quorum omnium reminiscentes viri quæso estote fortes, & Gizerichi domũ ac gloriam minimè dedecore labefactate. Hæc vbi Gilimer fuit exhortatus, Zazonem fratrem iussit priuatim verba ad eos facere Vandilos, qui è Sardinia cum eo venerant. Ille verò longè aliquantulum ab exercitu suos congregatos sic adloquitur: Omnibus profectò Vandilis ò commilitones de his certamen esse scitote quæ nuper à rege omnes audiuistis. Vobis autem præter cæteros omneis vobiscum certare ad pristinam excitandam virtutem fas erit. nuper enim vicistis de Sardiniæ principatu contendentes, eamque Vandilorum regno restituistis. multo nunc igitur magis fortitudinem ostendere, vbi de tota re periclitamur, oportebit: nam eos quibus de maioribus est contentio, maiorem etiam in pugna virtutem præferre addecet: si forte vos illic succumbere contigisset, pro vnius tantùm loci tyrannide dimicantes contigisset: hic vbi de summa rerum ac necessarijs agitur, vincere adniti debetis. Enimuero qui de omnibus decertat, vitæ finem simul cum malis omnibus in exitu belli connumerat. Sed & si in præsens viriliter agetis, de Goda tyranno paulo antè victoriam vestræ adscribetis virtuti. At si nunc inertia vos corripit, omnem priorem gloriam tanquam non vestrum sed fortunæ opus existentem omnino amittetis: quanquam aliàs promptiores vos esse cæteris Vandilis in hoc certamine par erit. Illos enim aduersa fortuna quàm semel passi sunt, tardiores timidioresque reddit: vos autem incolumes & in victoria exultantes, maiore rursus in periculum audacia ruere nullus prohibet casus. Illud insuper ab re dictum non putauerim, vt si hostium potiamur, vobis ex magna parte huius victoriæ laudem vindicabitis, quin cæteri vos potissimum gentis Vandilorum tutelam firmissimam vocitabunt. Non enim verisimile eos qui semel excidere, meliorem postea sortiri fortunam. Hæc igitur cuncta animis vestris meditantes, oportet puto liberos coniugesque plorantes bono esse animo iubere, deique ante omnia auxilium exposcere, denique audacter cæteros ducendo Vandilos in pugnam descendere. Hęc & Gilimer & Zazon admonentes in aciem milites educunt circa prandij horam, Romæis minimè præparatis, ac in prandio disponendo occupatis. Tum circa fluuij ripas consistentes ad prælium ordinat. Est enim hic fluuius perennè quidem fluens, sed adeò paruus, vt accolæ nullo dignitatis nomine in riui parte appellent. In altera verò ripa Romæi aduersus locati aciem sic ordinauere. Sinistrum cornu Martinus, Valerianus, Cyprianus, Althias, Marcellus, ac fœderatorum duces tenuerunt. Dextrum verò Pappus, Barbatus, Aigan, & omnes qui equitibus prę erant. In medio verò Ioannes simul cum scutigeris & hastatis equitibus Belisarij aderat, qui ducis signum ferebat. non enim

Zazonis ad suos oratio.

Acies Romana.

Belisarius

Belisarius in tempore cum quingenis venit, retro pedites qui subsequebantur relinquens. Hunni autem omnes in alio loco constituti fuere. Massagetas verò, qui prius minimum cum Romęo exercitu se miscuerunt, iam animo cogitantes, quæ antea narrauimus, nequaquam cum cæteris in acie disponi spōte licuit. Et Romæorum quidem sic se ordines habuere. Vandilorum verò in hunc modum. In altero cornu Chiliarchi erant, quorum quilibet turmæ prę- *Acies Vandilorũ.* erat ei subiectæ. In medio Zazon Gilimeris frater, retro autem Maurusij positi fuere. Ipse Gilimer quanquam versus in exercitu adequitans nunc hos nunc illos ad pugnam fortitudinemque impellebat. Suis omnibus autem edixit, vt neque hasta neq; alio quouis instrumento in hac pugna, nisi tantùm ensibus vterentur. Dum vtrinq; in armis parati consisterent, nemine adhuc pugnam incipiente, Ioannes cum paucis è suis electis Belisarij iussu flumine traiecto primus in medios incurrit hostes. Hic Zazon eos vi repulsos insequi *Initium pugnæ* tur: at illi fugientes ad suos statim se recipiunt. Vandili persequendo flumen *captatum a Beli* vsque peruenerunt. Iterum Ioannes à Belisario plures atq; prius scutigeros *sario.* adducens in Zazonem inuehitur, iterumq, repulsus in Romæorum se exercitum recepit. Tertiò item cum omnibus penè Belisarij & hastatis & scutigeris ducis ferens vexillum cum clamore strepituque maximo procurrit. Barbari autem fortiter resistentes, aliquādiu ensibus tantùm vtendo fuere, pugnaq; ardua & anceps fuit vsquequo hostium fortissimi atque optimi plures cadūt, pauloque post ipse Zazon Gilimeris frater. Tunc verò omnis simul Romæo- *Zazon cadit.* rum exercitus confertim motus, ac flumen traijciens in eos fertur, hostium fuga clarissima in medio facta, cæteri nullo negocio fugantur: quòd Massagetæ adspicientes, vt iamdudum animo conceperant, simul cum Romæis insectando processerunt: neque longa fuit insectatio. Nam Vandili in castra munitionesque se recipientes quieuere. Romæi verò, quum non viderent eos intra vallum constitutos expugnare posse, mortuos qui aurum secum haberent spoliant, & in castra reuertūtur. Desiderati in hac pugna fuere Romæorum minus quàm quinquaginta, hostes verò octingenti. Belisarius cum reliquo peditum exercitu adcelerans circa diei serum Vandilorum castra petit: quem quum procul Gilimer venientem cum omni reliqua multitudine con *Gilimeris turpis* spexisset, nihil penitùs neq; dicens neq, mandans, clam equo conscenso, per *sima fuga.* viam aufugit quæ ducit in Numidas, vnà propinquis eius ac paucis admodū seruis consequentibus. Vandilos autem reliquos animo consternatos atque exterritos quum aliquādiu Gilimeris fuga latuisset, vbi primùm eam cognouissent, Romæosq; in conspectu habuissent, viri quidem tumultū excitant, pueri constrepunt, fœminæ vlulant, neq; substantiæ aut rerum preciosarum curam habentes, protinus via quæ cuique occurrit nullo decore certatim fugiunt. Romæi euestigio castra viris vacua ingressi, pecuniam ac opes omnes *Castra Vandilorum capta.* diripiunt, totaque perseuerantes nocte hostium quot occurrerant interfecerunt, pueros verò ac fœminas inter captiuos habuere. Tantam igitur pecuniam in his castris reppererunt, quanta nec vsquam visa est. Nam quum iamdudum Vandili imperium Romæorum vsurparent, multas inde pecunias in Aphricam miserunt. Deinde quòd ea regio fructus copiosissimè omnis generis ferret, redditus inde ex his quæ ibi prouenirent esse contigit, nec eos ob vsui necessaria extra terram illam erogare aut mittere opus: quapropter magnus coactus census spacio annorum lxxxxv. quibus Vandili Aphricam possederunt, in manus Romæorum rursus eo die venit. *Opes regni Vandilorum.* Hæc igitur pugna & insequutio & castrorum expugnatio, tribus factæ sunt mensibus supra medium Decembrem, postquam Romęorum exercitus Carthaginem est ingressus. Belisarius itaque quum exercitum in redeundo, sparsum ac ordine nullo procedentem animaduerteret, valdè succensuit,

Romani disciplinæ militaris patrum obseruãtes.

metuens ne in tota nocte hostes simul in insidijs conuenientes, in eos ex aliqua parte venirent, ac incommodum aliquod inferrẽt. Quòd quidem si modo aliquo tunc fieri contigisset, puto Romæum nullum periculum euitasse. Milites enim pauperes admodum homines existentes, quum in tot diuitias paratas simulque & pulcherrima corpora magnopereque decora subito incidissent, animum nullo modo compescere, nec vllam præsentium bonorum satietatem repperire valuerunt, sed ita libidinibus, rerumque copia atque auaricia sunt capti, vt quilibet secum omnia ferre Carthaginem redeundo voluerit: neque multi simul in hac cura occupati fuere, sed sparsim ac palantes vnus vel duo quocunq; spes lucri trahebat vagabantur, nec solum in aperto, sed in saltibus locisque asperis aut speluncis in manifestum se periculum ac insidias conijciebant. Neque enim hostium metu, neque Belisarij reuerentia, neque aliqua alia re mouebantur, quin vbi spolia prædamque vidissent, protinus spretis omnibus eò adcurrerent. Quæ omnia Belisarius animaduertens, magna in angustia versabatur, quo nam modo rem quassam componeret: vbi verò illuxit mane, in colle iuxta viam constitit, eoque turbam aduocans, & milites & ductores simul acriter obiurgauit. tunc hi qui proximi aderant, præsertim è Belisarij domo, rapta omnia, censumque & captiuos cum tabernaculis & mensis Carthaginem miserunt: ipsi autem iuxta ducem ambulantes dicto audientes fuere. Ioanni quoque cum ducentis iussit Gilimerem persequi, nec vllum diem neque noctem intermittere, donec aut viuum aut mortuum comprenderent. Vandilos verò quicunque in proximis ciuitati locis ad templa supplices confugissent, sub fidem primum vocatos, ac armis ne nocere possent exutos, Carthaginem ire posse mandauit, donec ipse veniret. his qui quieti inuenirentur minimè officere promisit: qui verò armati essent in templis, ereptis armis in vrbem ducebantur. His igitur hoc modo constitutis, quum rectè omnia se habere cõspiceret, ipsemet cum toto exercitu quanta poterat celeritate persequi decreuit. Ioannes interea decem iam dies totidemque noctes adequitans, non procul à Gilimere existebat, quin postera die ad manus cum eo venturus erat, verùm rem casus impedijt huiuscemodi. Erat in Ioannis societate Vliares Belisarij eques hastatus vnus omnino & animi magnitudine & viribus corporis præstantissimus, verùm tunc procul à curis, vt sępè fit, vinoque ac iocis plus solito indulgens. Hic sexta persequutionis die vino grauis circa solis exortum auem quãdam super arbore residentem conspexit, statimque arcu sumpto in eąm telum dirigit, neque attigit, sed Ioannem fortè in colle retro consistentem ferijt, quo ex vulnere ille paulo post perijt, multum sui desiderium & Imperatori Iustiniano, & Belisario, & exercitui toto, insuper Romæis simul & Carthaginensibus relinquens: prӕterea fortitudine reliquisque virtutibus excellens, vrbanitate & mansuetudine ingenti, æquitate ac iusticia nulli inferior. Sic igitur Ioannis fatum fuit. Vliares autem vbi ad se per rationem redijt, in proximi vici templum supplex ac mœstissimus confugit. Interim milites vlterius contra Gilimerem tendere supersedentes, circa Ioannis curam adsiduè constiterunt. Deinde extinctum honorificè tumularunt, iustaque ei ex pietate fecerunt, remque ex ordine omnem Belisario scribentes ipsum expectauere. Ille nũcio statim accepto ad Ioannis properans sepulchrum, illius casum insontis magnopere fleuit, nunc illum miserando, nunc suum fatum cõquerendo, qui tali orbatus esset viro, eiusque tumulum quum rebus alijs, tum censius reddituhonestauit. nihil propterea mali Vliari fecit, eo quòd milites adfirmarent persanctè sibi iuratis mandasse vti nullam permitterent eum ex hoc pœnam subire, nec ex sententia, sed casu atque fato id accidisse. Hoc igitur fugę spatium nactus Gilimer manus Romæorum eo die euasit. Belisarius inde

Belisarij sollicitudo.

Ioannes Armenius Gilimerẽ persequitur.

Ioannis Armenij mors.

Vliari Ioannes mortẽs ignoscit.

inde eum perſequens,vſq; munitam perueniens ciuitatem iuxta mare ſitam, decem à Carthagine dierum iter diſtantem,quam Hipponem regium vocãt: ibi Gilimerem audiuit in Papuam montem confugiſſe, nec facilem à Romæis captu eſſe. Hic enim mons in Numidiæ finibus extremis valde quidem abruptus, adituque difficilis, petris vndique altiſſimis communitus, in quo Mauruſij barbari habitãt Gilimeris amici ac in bello ſocij. Iuxta quoq; montem vrbs Medeos ſita, in qua tempore Gilimer ſimul cum his qui eum ſequuti fuerant quieſcebat. Beliſario autem hunc locum commodè expugnare non eſt viſum,præſertim quòd hyemis tempus eſſet, tum quòd Carthagine res adhuc pendentes, nec ſatis conſtitutas reliquerat, certos delegit milites cum duce Phara,quos ad eius montis obſidionem reliquit.Erat autem hic Pharas vir negocijs obeundis idoneus,tum virtute præcellens.Huic Beliſarius mandat ad ipſius montis radices per brumam diligenti cuſtodia cõſiſtere,vt neque eum diſcedere quoquo modo,neque quicquam neceſſariorum ad eum conuehi ſinat,quòd & fecit. Beliſarius interim quicunque Vãdilorum apud Hipponem regium ad templa ſupplices confugerant, ſub fidem ſaluos & incolumes eſſe iuſſos Carthaginem protinus cum cuſtodibus miſit.Interim eidem in Gilimeris domo huiuſcemodi contigit fortuna. Erat ſcriba quidam Bonifacius,Apher genere,è Byzacio veniens, ante omnes Gilimeri fidiſſimus. hunc Gilimer ab initio belli huius in nauim ſimul pecuniam eius omnem ferentem conſcendere iuſſit, ac ad Hipponis regij portum adplicare, ibique belli euentum expectare: quòd ſi rem malè ſuccedere vidiſſet,protinus cum vniuerſa gaza in Hiſpaniam adnauigaret.Is igitur quum Beliſarius Hipponem regium veniſſet, ad eum certos mittit:quos in templo prius cõſiſtere iuſſit ac ei dicere,ſe à Bonifacio regias pecunias habente miſſos,nec ante vbi ſit idem manifeſtare, quàm illum iureiurando polliceri cogant,eam ſi reciperet, datorem eſſe ſaluum,ac cum proprijs omnibus bonis illæſum abire:quibus mandata facientibus, Beliſarius tam bono nuncio lætari cœpit,ac ex illius voto omnia facilè concedere. Deinde certis ad theſaurum recipiendum miſſis, Bonifacium cum bonis liberum dimiſit, quæ Gilimeri non admodum pauca ſurripuerat.His geſtis quum Carthaginem reuertiſſet, Vandilos omneis præparari iuſſit, vt eos Veris initio Byzantium mitteret.Deinde exercitum ordinare,vt reliquum,quòd Vandili Romæis vſurpauerant, recuperaret. Cyrillum igitur cum magna multitudine in Sardiniam mittit, Zazonis caput ferentem: quòd inſulares minimè Romæis obtemperarent Vandilos formidantes, nec ſanè quæ contigerant apud Tricamarum facilè credentes, mandatque eidem vt exercitus partem in Corſicam mittat non procul à Sardinia ſitam,quæ Vandilorum ſequebatur autoritatem. Pharas itaque in Sardiniam veniens, Zazonis ilicò caput oſtendit. In Cæſaream verò quæ in Mauritania eſt Ioannem cum peditum parte mittit, quæ vrbs iter dierum xxx. procul à Carthagine expedito eſt,Gadeis verſus & ſolis occaſum eunti, ſita quoque in magno mari iam pridem hominibus frequens. Ioannem item alium ex haſtatis equitibus ad fretum Gaditanum, ac alteram Herculis columnam miſit, qui arcem quam Septum vocant cuſtodiret. Ad inſulas verò,quæ propè oceani ingreſſum ſitæ ſunt, Ebuſam, Maioricam & Minoricam ab accolis vocitatas, Apolliciarium miſit, qui dudum adoleſcens ex Italia in Aphricam adnauigauit, in dignatione Ilderichi fuit, & ab eo donis plurimis ornatus: qui poſtquam eum à fratre captum rebus excidiſſe, vti ſuprà narraui, animaduertit, ad Iuſtinianum Conſtantinopolim vnà cum cæteris Aphris, qui Gizerichi res tractauerant, ſupplex venit. Miſſus deinde vnà cum claſſe inter alios contra Gilimerem & Vandilos, vir fuit in hoc bello omnium fortiſſimus, præſertim in pugna Tricama-

Hippo regius.

Pharas Gilimerem obſidet.

Bonifacius theſaurum Gilimeris prodit.

rensi, cuius rei gratia Belisarius insulas has ei commisit. Post hæc Tripolim exercitum mittens vbi Pudentius & Tatimuth Maurusij premebantur, vim Romæorum minimè sustinuit. In Siciliam etiam quosdam ire iussit, vt Lilybei præsidium ad Vandilorum pertinens imperium inde eijcerent, Gothis minimè volentibus Siciliæ partem aliquam concedere, quòd hæc arx sub Vandilorum ditione non existeret adfirmantibus. Belisarius vbi hoc audiuit, ad præfectos qui illic erant hæc scribit: Lilybei arcem quæ à Vandilis tenebatur, nobis Iustiniani seruis adimendo neque facitis æquum, neque vobis cõsulitis, ac regi demum vestro nolenti ac longè ab hoc dissentienti nostrum Imperatorem reddere cupitis inimicum, cuius ille beneuolentiam nullo labore acquisiuit. Hic igitur ex lege humana nequaquam agere videmini. si enim Gilimerem nuper hanc arcem tenuisse fatemini, Iustinianum verò Gilimeris dominum factum, vos ô serui boni viri illum non nos bonorum possessione priuare cognoscite. Deinde cogitate quemadmodum amicitia multas est apta obtegere querelas, inimicitia verò nec minima sustinet errata, sed omnia superiora perscrutatur, nec præterit hostes qui auctiores ex alieno sunt facti, decertatque pro quibus maiores læsi fuere: & quanquam in ipso periculo succumbit, prospera tamen quandoque sua recuperat, docetq; victos veniam petere præteritorum. Vos ergo ne vlterius nos lædite, neu nostrum Imperatorem Gothorum inimicũ reddite, quem vobis nunc esse propitium existimatis: certò scientes, quòd si vobis arcem vindicabitis, bellum in promptu erit non pro Lilybeo tantùm, sed pro omnibus quæ iniustè possidetis. Hanc itaque Gothi epistolam acceptam, Atalarici matri legendam mittunt, ac ex eius deinde mandato sic responderunt: Literas quas nuper optimè Belisari scripsisti, monitionem quidem veram ad alios fortasse quosdam homines, non autem ad nos Gothos præ se ferre videntur. Nos enim nihil ex Imperatore Iustiniano possidemus, neque ita insani sumus. Siciliam nanque omnem nostram existentem belli iure acquisiuimus, cuius promontorium vnum Lilybei est arx. Si autem Theoderichi permissu soror eius Vandilorum regi locata hanc cuidam in Siciliæ mercatu tribuit vtendam, nihil ad rem, neque hoc quodcunque huiuscemodi vobis conquerendi occasionem præbere debet. Tu igitur dux ex æquo nobiscum age, si non vt hostis, sed amicus esse cupis his qui nobis fœderis solutionem dissuadent. Refert enim quum amici quidem in pace aut inimici in pugna decernere sunt apti. Nos Iustiniano Imperatori de his cognoscendis curam permisimus, vt quæ sunt legitima & iusta iudicet. Cupimus vt tua consilia salutaria atque optima sint, ac Imperatoris tui celeriter expectare sententiam. Hæc itaque Gothorum litteræ manifestabant. Belisarius autem de cunctis Imperatorem certiorem faciens, quieuit donec ab eo quid esset acturus respõsum acciperet. Pharas interea obsidione atque instantia præsertim hyemis tempore omnino fessus, simulque quòd Maurusios longè ab eis permansuros videret, suos ad sequendum hortatus, montem audacia magna conscendere tentauit: clamãtes autem Maurusij, velut in loco præcipiti ac valdè inadcesso audentibus resistunt: acris fit defensio. Pharas verò adnitendo atque omnibus viribus superare contendendo, decem supra centum è suis in certamine amisit, ipse verò cum reliquis etiam repulsus in pristinum locum se recepit: nec iterum deinde experiri est ausus, custodiam nihilominus diligentissimam adhibens, vt obsessi tandem fame seipsos dederent, expectare iussit. Hic igitur Gilimeri & his qui cũ eo erant fratris filijs cæterisque propinquis casus contigit, qualem nemo atque vt res euenit satis explicare poterit. Vandili nanque omnium sunt, quos sciam, mollissimi atque delicatissimi: omnium vero miserrimi Maurusij. Illi ex eo quo Aphricam tenuerunt, mensa quotidie copiosa, tum omni-

Belisarij ad Gothos in Lilybeo literæ.

Gothorum respõsio.

Pharæ facinus audax.

Vandilorum luxus & mollicies

omnium rerum quas ea fert regio continuo referta: gestabant præterea vestem Medicam ac sumptuosam, quam sericam vocant: in theatris quoque & hippodromis ac omnibus alijs oblectamentis, præsertim in venationibus continuo versabantur, saltatores & mimos spectabant: auditum & acromatis, & musicis, & omnibus quæcunque grata animo malè instituto deliniebant: eorum item plurimi in paradisis agitantes aquis & arboribus amœnis, ac symposia plura conuiuiaque facientes, Venerea denique magnopere frequentantes. At Maurusij contrà duris adsueti in paruis tugurijs vbi vix respirare licet, degunt, hyemisque ac æstatis temporibus, neque niuibus, neque solibus, neq; aliò quocunque malo necessario carentes. Dormiunt nuda humo: si qui beatiores inter eos, aliquid substernunt. Vestes insuper secundum tempora variare ex lege prohibentur, sed laceram vestem atque crassam, tunicamque asperam in omne tempus induunt. Pane vinoque & alijs bonis omnibus vsui necessarijs carent, sed triticum siue siliginem siue hordeum minimè aut coquentes, aut in farinam terentes, more belluarum passim depascuntur. Cum his igitur hominibus ac taliter viuentibus hi qui Gilimerem secuti erant quum diu cohabitassent, ac solitum & delicatum viuendi modum in miserum hunc victum commutātes, postquam ab ipsis sunt destituti necessarijs, non amplius resistere, sed mori dulcissimum ac in seruitutem redigi minimè turpe putauerunt. Quæ quum Pharas audijsset, hæc ad Gilimerem scribit: Sum & ipse Barbarus, neque litterarum, neque sermonis peritus. Tantùm scribo quæ me hominem existentem ex rerum natura sponte dicere necesse fuit. Quid quæso ô care Gilimer, non te solum, sed omne tuum genus in istud barathrum coniecisti, ne videlicet seruus fias? Omnino te pueriliter facere puto, & libertatem hanc iactare, vt omnia extrema quodammodo cum ea commutanda sint: te tamen infelicibus Maurusijs seruire non vides? Quî per eos seruari posse, seu meliora consequi speras? nónne omnino præstat inter Romæos te seruum ac pauperem esse, quàm in Pappua istis Maurusijs dominari? An tam magnum probrum tibi videtur Romęorum Imperatori vnà cum Belisario tanto viro seruire? An non nos quoque ex optimo genere existentes eadem subire gloriamur? quanquam dicunt Iustinianum, te sponte inter Senatores recepturum, honoreque summo, quem Patritium vocant honestaturum, insuper regione te ampla atque optima & pecunia multa donaturum, Belisarium verò se recepturum fidemque obligaturum, hæc omnia tibi futura. Tu verò quæcunque infausta fortuna tulit, generose feres, omnia reputando quæ homini possint necessaria contingere. Si autem illa, mala hæc aliquo modo compensare tibi parata est, id suscipere omnino dedignaberis? an non similiter à fortuna mala nobis atque bona computanda? Sed hæc ab his qui sine sensu vehementer sunt minimè degustantur. Nam te nunc tot aduersis perculsum à mente alienatum esse credibile est. Vehemens enim dolor in consilium peruersum hominem trahere aptus est. At si tibi ea vis est vt æquo animo feras fortunam, rationemque facilè in promptu habeas, neque querelis tuorum casuum incumbas, libera tibi facultas proponitur vtiliora eligendi ac ab instantibus malis liberandi. Has Gilimer litteras legens flensque grauiter sic rescripsit. Quòd mihi das consilium multas habeo tibi gratias: seruire tamen inimico qui magnopere me læsit, nequaquam existimo tolerandum, à quo pœnas potius optauerim sumere, si deus propitius fuisset, qui nunquam neque ingratum aliquid à me, nec mali quicquam passus, belli aduersus me occasionem omni culpa vacantem sumpsit, meque ad hoc fortunæ compulit. Belisarium nō video cur etiam feram, quanquam & ipsi pariterque & Imperatori, quū sint homines, non absurdum aliquid accidere posse, quod fortasse nolint. Ego

Maurorum contrarij mores.

Pharæ ad Gilimerem literæ.

Gilimeris responsio.

verò tibi plura scribere non habeo, præsens enim fortuna omnem mihi eripuit cogitationem. Sed vale mi care Phara, mitte quæso mihi citharam, & panem vnum, ac spongiam, quòd his mihi opus. Hæc itaque quum Pharas accepisset, aliquandiu hæsit extremam epistolæ partem conijcere non valens, donec nuncius qui eam attulerat ait, quòd vnum quidem panem Gilimer optaret, cupiens eum & videre simul & edere, quòd ex eo tempore quo Pappuam ascendit, nullum coctum viderit panem. Spongiam ei necessariam esse, quòd alterum oculum lachrymarum copia offensum maximè doleat. Citharam petit, vt musicus quum sit bonus, præsentem calamitatem flebilibus numeris demulceat. Hæc vbi Pharas intellexit, humanam miseratus conditionem pariter & animo condolens ei morem gessit, omniaque misit quæcunque postulauit, obsidionem tamen nequaquam intermittendo maiorem quàm prius adhibuit custodiam. Trium iam mensium spatio in hac mora consumpto ac hyeme iam finita, Gilimer timere cœpit ex inimicis expugnationem haud longè adfuturam, menteque ac corpore pariter adfligebatur, viscerum doloribus adsiduè tortus, quibus vix præterque opinionem resistebat, donec rem huiuscemodi vidit. Mulier quædam Maurusia frumentum contusum torrendum supra cratem posuit: sic enim mos Maurusijs panes coquere. Iuxta duo pueri sedentes ac fame valde pressi, alter quidem ipsius fœminæ filius, alter Gilimeris fratris filius finem expectabant vt ederent. Horum Vandilus massam nondum coctam præueniendo abstulit, ac feruentem adhuc cinereque refertam fame coactus in ora conijciens gaudebat: alter verò crine capitis eum apprendens cęcidit, & massam vi raptam ac iam semideuoratam coëgit è faucibus reddere. Quòd vbi Gilimer animaduertit, signum esse id coniuratæ in eum fortunę, nec à superioribus euentibus discrepantis cognouit. Quapropter animo penitùs deiectus rebus omnino desperatis, hæc celeriter ad Pharam scribit. Si ante vnquam contigit grauia omnia patienti priorem mutare sententiam ac antea decreta contraire, me illum esse puta optime Phara. Tuum enim consilium omnino non spernere decreui, nec vlterius fortunæ resistere, aut contra meum fatum pugnare, sed protinus quò me illa vocat absque mora consequi: denique Belisarium expectare, vt eius fide accepta de me ac meis seruandis, ac de Iustiniano polliceatur quæcunque nuper mihi scripsisti, vt ilico me meosque omneis consanguineos ac Vandilos qui mecum sunt, in vestris dedam manibus. Hæc ille in epistola. Pharas euestigio hanc simul cum prioribus quæ vltro citroque scriptæ fuerant Belisario mittit, rogatque vti quàm cito respondeat. Ille verò vt qui magnopere cuperet Gilimerem viuum ad Imperatorem adducere, vbi has epistolas legit valde gauisus, Cyprianum fœderatorum ducem cum alijs quibusdam confestim Pappuam ire, ac de eo seruando, apud etiam Iustinianum ea quæ Pharas scripserat consequendo iuramentum prętare iussit. Igitur hi quum ad Pharam peruenissent, simul ad locum quendam iuxta montis radices cōueniunt. Huc itaque Gilimer cum eis congressus, postquam ex sententia omnia tulit, Carthaginem simul cum eis venit. Erat tunc fortè Belisarius in ciuitatis suburbano, quod Aelas vocant, moram faciens. Hic vbi Gilimer in eius conspectu fuit, ridere palàm cœpit minimè, vt est visus, dissimulanter: quòd quum mirum videretur, adstantium nonnulli ob ingentem animi mœstitiam eum penitùs mente excidisse suspicabantur: quidam sagacem potius hominem putabant, & vt natum ex regia domo magnam potentiam & opes maximas à puero vsque in senectam possidentem, deinde repentè in fugam ac trepidationem conuersum, insuper tot mala apud Pappuam sustinentem, postremò captum in hostium se manibus conspicientem, bona malaque hoc modo fortunæ expertum tunc considerasse,

Gilimer citharam, panem, & spongiam petit.

Occasio deditionis.

Gilimeris ad Pharā epistola.

Gilimer se hosti dedit.

Gilimeris risus.

derasse, nihilque propterea res humanas pendendas, ac risu plurimo dignas existimasse. Sed de huiuscemodi Gilimeris risu quisque suopte modo dijudicet. Belisarius igitur ad Iustinianum scribit belli successum, Gilimerem esse captum Carthagine, cupere se cum illo Byzantium redire. Interea ipsum simul cum reliquis Vandilis ex dignitate custodijt, classemque paratam habuit. Hic tandem philosophari licet, ac res humanas pensare, nec quicquã omnino desperandum, quin in omni seculo semper meliora sperare liceat, donec ipsæ hominum fortunæ fuerint, & quæ dictu factuque difficilia ac fieri posse minimè videntur, audentibus sæpè ad effectum deducuntur, ita vt admiratione multa sint digna, quemadmodum hic contigit. Nam si talia vnquã euenerint non habeo dicere. Quartum enim à Gizericho successorem venientem, eiusque regnum opibus multis ac militum robore florens à quinque millibus hominum aduenarum portu statione que carentium tam breui tempore dissolui atq; ruere (Tantus enim equitum numerus, qui Belisarium est secutus, ac toto hoc tempore bellum sustinuere) siue fortunæ siue virtuti sit adscribendum, iure quis ita euenisse admirabitur. Ego verò vnde sum digressus reuertar. Vandilicum itaque bellum hunc finem habuit. At inuidia quæ in magna felicitate solet euenire, Belisarium petijt quanquam omni vacantem culpa. Quidam enim eius belli ductores ipsum apud Iustinianum insimulauerunt, quòd tyrannidem sibi vsurpasset. Imperator verò rem non admodum curare visus est, siue quòd calumniam delatoresque spreuerit, seu quòd ei sic agere potius est visum, Salomonem misit vti Belisario det alterius optionem, aut cum Gilimere & Vandilis Byzantium venire, aut ibidem remanere, illos verò mittere. Belisarius verò quem minimè inuidorum criminatio latebat, Byzantium proficisci maturauit, vt & se omni suspicione solueret, & illorum posset calumniam contemnere. Quomodo autem accusatorum iter didicerit, ego narrabo. Qui rem hanc in animo habebant, metuentes per vnum tantùm nuncium Imperatorem facere certiorem, ne fortè in mari periclitaretur, remque propterea differret, duas epistolas per totidem nuncios miserunt. Quorum alter statim adnauigauit, alter ob suspicionem quandam cum literis interceptus, resque patefacta & ad Belisarium delata est: ex quo ille ad Iustinianum, vti suprà memoraui, se purgatum ire contendebat. Et res in hoc quidem statu apud Carthaginem erant. Maurusij interea quot apud Byzacium & in Numidia habitabant, ad defectionem ex nulla penitùs causa tendebant, ac statim fœdere soluto arma contra Romæos parare decreuere, & hoc quidem ex more patrio faciebant. Illis enim neque dei metus est vllus, neque hominum reuerentia, neque item iurisiurandi aut obsidum vlla cura, etiam si filios aut fratres ipsorum ducentium exercitum eos esse contingeret: deniq; cum nullo pacem habent, nisi cum his quorum metu coërceantur. Quomodo autem fœdera cum Belisario inierint, quomodoúe soluerint ego narrabo. Quando enim classis in Aphricam ab initio mittenda parabatur, formidantes Maurusij nequid inde incommodi acciperent, septem vaticinijs fœminarum sunt vsi: nam in hac gente viros vaticinari nefas. Hæ itaque in quodam eorum sacrificio retentæ antiquis non inferiora responsis ediderunt. Interrogatæ nanque à viris prædixerunt exercitum venturum excidio Vandilis pariter & Maurusijs, quando Romæus dux imberbis venerit. Quòd vbi illi audiuissent, simulque Imperatoris expeditionem per mare venientem vidissent, in maximo metu versati societatem cum Vandilis nequaquam inire voluerunt, sed ad Belisarium mittentes pacem vti supra narraui firmauere, ac in futurum vsque ad belli euentum quieuerunt. Postquam verò res Vandilorum ad finem peruenere, ad Romæorum mittunt exercitum vestigatum, si quis inter eius du-

Magnitudo rerum hoc bello gestarum.

Belisario inuidetur.

Belisarius insidias deprehendit.

Maurorum perfidia.

Feminæ tantum vates apud Mauros.

Dubitatur de oraculi sententia.

ces sit imberbis, vt ex vaticinio supra memorto acceperant. Vbi verò barbatos omneis cognouere, vaticinium id non de ipsis loqui putantes statim de defectione & linquendo fœdere cogitarunt. Verùm Belisarij timore destitere, non enim ipso duce vires Romæorum se superare sperabant. Vt autem eius irruptionem cũ scutigeris & hastatis equitibus audiuerunt, ac iam contra ipsos pariter & Vandilos naues pręparari, arma statim corripiẽtes Aphris turpem fugæ speciem ostenderunt, metumque pariter incussere. Pauci autem milites in extrema regione, & imparati existentes fugientibus minimè resistere habuerunt. Non enim confertorum excursiones & ex manifesto prodeuntes prohibuere, sed homines sparsim nullo ordine. Fœminæ autem cum pueris capiuntur, pecunia opesque ex vniuersa regione abducuntur, denique fuga locus omnis refertus. Hæc Belisario iam ad reditum soluenti relata quum essent, nec redire opus ei iam esset, Salomoni res Aphricæ regendas dimisit, scutigeros ac hastatorum equitum bonã partem relinquens: qui cum sequentes confestim Maurusios qui rebellauerunt, vehementissimè persequentes violati fœderis pœnas expetierunt. Iustinianus verò alium Salomoni exercitum misit cum Theodoro Cappadoce & Ildigere Antoninæ Belisarij vxoris genero: qui vbi nusquam in Aphrica tributa dari Romæis consueta, & ab eis in codicibus conscripta inuenerunt, quòd Gizerichus olim potitus cuncta deleuerat, codicesque sustulerat, Tryphonem ac Constantium ad Imperatorem miserunt, vt tributa rursus ipsis constituat, parua tamen à quolibet exigenda, quòd priora modum excedere neque tolerabilia Aphris visa fuere. Belisarius interea vnà cum Gilimere ac Vandilis Byzantium profectus omneis adsecutus est honores, qui superiorum temporum ducibus maximas adeptis victorias statui consueuerunt, quosúe nemo ab hinc annis sexcentis habuisse visus est, præterquam Titus & Traianus, ac alij quicunque imperatores in bellum euntes, barbaras gentes superauerunt. Spolia nanque atque trophæa patefaciens captiuosque præferens per mediam vrbem triumphum egit, nõ quidem antiquorum modo, sed ex propria domo pedibus vsque ad Hippodromum processit, inde rursus ad locum vsque vbi sedes erat Imperatoris. Erant enim spolia quæcunque ad regis capti ministerium esse consueuerunt, aurei throni, vehiculaque quibus regis vxorem vehi mos erat: ornatu deinde vario plurimisúe lapidibus preciosis constructa, aurea quoque pocula, & alia omnia quæ regiæ mensæ adhibentur: argentum præterea multarum talentorum myriadum, omnis denique regia supellex admodum preciosa atque admiranda, vtpote à Gizericho quondam Romæ è palatio direpta, vti supra commemoraui. In qua & Iudæorum res multæ nobiles extitere, quæ olim à Tito Vespasiano quum Hierosolymas cepit, Romam cum quibusdam alijs exportatæ fuerunt: quas quum Iudæus quidam adspiceret, ait ad quendam sibi proximum ex notis Imperatori, has opes Byzantinum inferri palatium minimè oportere, quòd alibi nusquam, quàm in loco vbi Salomon Iudæorum rex ab initio eas constituit, consistere queant. propterea Gizerichus Romanorum Imperium diripuit, nunc rursus ex eadem causa Romæus exercitus Vandilorum. Hæc ad se delata Imperator intelligens valdè timuit, ac ilico omnia illa Hierosolymam ad Christianorum templa remittenda mandauit. Erat autem intra triumphi captiuos Gilimer ipse purpuream quandam vestem humeros amictus, vnà cum omnibus consanguineis ac Vandilis quot proceritate corporum ac pulchritudine præstarent. Postquam verò Gilimer in Hippodromo constitit, ac Imperatorem in alta sede constitutum, populumque circa adstantem cõspexit, ac demum seipsum in quod fatum peruenerit considerasset, neque fleuit, neq; aliter conquestus est, tantùm illud Hebræorum voluminum

Gizerichus abo leuerat tributa.

Belisarij triumphus.

Spolia de Vandilis.

Iudæi cuiusdam vox superstitiosa

Gilimer ad imp. perductus supplex fit.

luminum memorauit, Vanitas vanitatum & omnia vanitas: nec mora, ipse pariter & Belisarius iussi ab his qui Imperatoriam purpuram sustinebant, Iustinianum supplices adorauerunt: at ille simul & Theodora coniunx Ilderichi filios ac nepotes omneis, vt ex Valentiniani Imperatoris sanguine venientes necessitudine quadam sibi deuinctos opibus satis amplis munerauerunt. Gilimeri autem loca quædam in Gallia non admodum contemnenda ad habitandum simul cum suis omnibus propinquis dedit. Inter patricios autem eum referre non licuit, quod à secta nollet Ariana discedere. Paulopòst Belisario decretus triumphus antiquorum more. Nam consul factus est, curruli sella humeris captiuorum inuectus argentea, zonas aureas, aliasque è spolijs Vandilorum diuitias populo dispersit, quanquam rem nouam facere visus. Et hæc quidem apud Byzantium sic gesta. In Aphrica verò Salomon exercitum suscipiens, vbi Maurusios erectos ad defectionem, vti suprà narraui, turbatasque res valde vidit, animi pendens quidnam facturus in præsens dubitauit. Nam multos quoque apud Byzacium & in Numidia præsidio relictos à Barbaris sublatos, tum omnia in his locis direptum ac perditum iri nunciabatur. Præter omnia verò & ipsi & Carthagini maximè terrorem incussere, quæ Aigani Massagetæ & Rufino Thraci apud Byzacium acciderunt. Ambo enim valdè prudentes & in Belisarij domo & in exercitu Romæorum in magna dignatione fuere. Alter enim ipsorum Aigan inter equites hastatos, alter vero omnium animosissimus inter ordines ducis ferre signum consueuit, quem Bandophorum Romæi vocant. Igitur hi quum equitibus apud Byzacium præessent, vbi Maurusios prædam agentes, ac omnia populantes, tum Aphros captiuos vbique ducentes viderent, sese cum sequentibus eos in loci cuiusdam angustia constituentes, Maurusios omneis ad prædam huiuscemodi dispersos, partim interficiunt, partim capiunt. Vt autem res ad Cuzinam & Dilasan & Surphuthen & Medisinissam ductores Barbarorum delata est non longè ab hoc loco distantes, circa diei serum cum toto exercitu illos petunt. Romæi quum pauci numero & in loco angusto essent, & in medio multarum myriadum se clausos esse adspicientes, non se defendere aliquo modo potuere. Si quam enim in partem se conuertissent, protinus à tergo petebantur. Tunc Rufinus & Aigan cum paucis ex illis in Petram vicinam se recipere festinant, vnde arcubus aduersarios prohiberent. Illi repulsi non ausi prope pugnare, hastas tantùm iaciunt, donec Romæis telis deficientibus ad manus cominus venientes ensibus pugnant. Multitudine autem Barbarorum superante, Aigan toto corpore sauciatus cecidit, Rufinus captiuus ducitur. Continuo vnus è ducibus Medisinissas metuens ne surgens iterum atque aufugiens ei negocium facesseret, caput ei incidens ad propria festinauit, idque fœminis ostendit: erat enim spectatione dignum ob vastam magnitudinem, tum capillorum copiam ingentem. Et quando in hunc incidimus sermonem historiæ, necesse fuerit Maurusiorum originem repetere, & vnde in Aphricam ab initio venerint. Postquam enim Hebræi ex Aegypto reuerterunt, atque in Palestinæ finibus constiterunt, Moses vir sapiens qui eos in itinere ducebat moritur. Cui Iesus Naue filius successit, qui & in Palestinam populum introduxit, ac virtutem supra hominis naturam longè ostendens, regionem habuit vndegentes euertens multas ciuitates facilè parauit, ac omnibus inexpugnabilis visus. Tunc igitur vniuersa regio maritima à Sidone vsque in Aegypti fines Phœnicia est appellata, quibus vnus iamdudum imperabat, vti omnes testantur, qui antiquam Phœnicum scripsere historiam. Hic populi numerosi habitauere Gergesæi, Iebusæi, aliaque habentes nomina in Hebræis voluminibus memorata: qui quum inexpugnabilem conspicerent ad-

Belisarij consulatus.

Bandophorus siue vexillifer.

Maurusiorū origo, quos Zinganos esse à Saracenis pulsos late per Europam uagantes vniuersam, ex moribus supra narratis verisimile est.

uenarum exercitum, patrios fines deserentes in Aegyptum vicinam migrauerunt, ibiq; numero ac sobole crescentes, quum non satis commodum tantæ multitudini locum inuenissent, in Aphricam penetrauere, vbi ciuitates quàmplures habitantes omnem eum tractum vsque ad Herculis columnas tenuerunt, semiphœnicia lingua ac catalecto vtentes. Oppidumque Tingen situ munitissimum in Numidia ædificauerunt, vbi duæ ex albo lapide columnæ prope magnum fontem constitutæ, in quibus Phœnicum lingua litteræ incisæ sunt huiuscemodi. Nos à facie fugimus Iesu prædonis filij Naue. Hi demum quòd nulli sint eis antiquiores, Aphricæ indigenæ dicuntur esse: cuius rei gratia rex quondam eorum Antæus, qui in Palæstra cum Hercule congressus est, terræ filius est appellatus. Tempore verò procedente qui è Phœnicia cum Didone venerunt, hic ob suorum consanguinitatem constiterunt, eisque permittentibus Carthaginem condidere: quæ potentia ac hominum multitudine adeò creuit, vt vicinis bella intulerit, & Maurusios ipsos qui priores è Palestina venerunt, expulerit, ac procul ab eis habitare iusserit. Postquam verò Romani omnium sunt potiti longè bello superiores, Maurusios quidem in extremis Aphricę locis considere mandarunt, Carthaginenses verò & Aphros alios eis obtemperantes tributarios fecerunt. Postea Maurusij plures de Vandilis victorias habentes aliquantulum resipiscentes Mauritaniam à Gadibus ad Cæsareæ fines pertinentem, pluraque reliquæ Aphricæ loca possederunt, postremò per Iustinianum sublati. Et de Maurusiorum quidem origine hactenus. Salomon interea postquam de his quæ Aigani & Rufino acciderant nuncium accepit, sese ad bellum adcinxit, & ad Maurusiorum duces hæc scribit. Nonnullis quidem hominibus temerè agere, simulque perire contigit, quòd ex nullo ante oculos exemplo conijcere possint, quem nam finem eorum temeritas sit habitura. Vos autem qui pauloante ex vestris vicinis Vandilis exitum animaduertistis, quid nam passi fuerint, manus in maximum Imperatorem cornuaque ausi estis attollere, vestramque salutem contemnere, minimè memores quòd fœdera iniueritis, liberosque vestros obsides dederitis. An dei prorsus contemptores estis? nec fidei nec consanguinitatis neque salutis, aut cuiusuis alterius vllus sit respectus? Deinde si deum spernetis, cuinam hominum aut sociorum auxilio fideles contra Romanum eritis Imperatorem? si filios vestros amittitis, pro quibus iam vltra bello periclitamini? At si vos pugnæ ac pauloante gestorum pœnitentia subit, nos certiores per litteras facite, vt ea benè vobiscum agendo transigamus. Si autem temeritatis non adhuc piget, bellum Romanorum expectate vestram per vim ac perfidiam liciturum, tum de vestris proprijs filijs iniuriam vlturum. Hæc quum Maurusij legissent, sic responderunt. Belisarius nos magnis pollicitationibus circumueniens induxit nos Imperatoris Iustiniani sponte subditos esse, nihilo bonorum nos impertiendo fame pressos amicos nos esse ac socios rogauit. Itaque non Maurusios magis quàm vos infidos appellari iure oportebit: fœdera soluunt, non qui iniuriam patientes à proximis descifcunt, sed qui fœderatos habere aliquos postulantes deinde violant. Deum quoque sibi aduersum constituunt, non qui sua ferentes ad alios cedunt, sed qui aliena inuadentes in belli periculum deducunt. Quòd si filiorum charitas vobis est curæ, quibus licet vnam tantùm ducere vxorem: nos quibus si sic contingat quinquaginta sunt vxores, filiorum nunquam destituet soboles. Hæc Salomon vbi legit, vniuersum coëgit exercitum, ac rebus prius apud Carthaginem dispositis in Byzacium mouit, apud oppidum Mammæ vbi quatuor Maurusiorum duces (vti paulò supra memoraui) castrametati sunt, vallum firmauit. Montes hic altissimi sunt & paruum oppidum Males ad montium radices.

Salomonis ad Maurusios epistola.

Maurusiorum responsio.

Hic

Hic barbari se ad pugnam adcingentes, aciem hoc modo constituunt. Camelos circa in gyrum locant, quòd Cobaonem suprà narraui fecisse. In fronte verò duodecim ponunt: fœminas autem cum pueris intus in medio statuunt. Nam Maurusijs mos est, fœminas cum pueris in expeditionem ducere, vt vallum tuguriaque faciant: præterea equos scitè ac diligenter curant, camelis pabulum subministrant, armaturamque omnem ferream poliunt ac mundant, multis denique per eas laboribus leuantur. Pedites autem ad camelorum pedes consistunt, clypeos & enses habentes ac hastilia quæ in hostes iacere solent. Eorum quoque nonnulli in montibus equos habentes quiescebant. Salomon autem vbi suos congregatos vidit, ne ob casum Aiganis & Rufini propterea terrerentur, sic est allocutus. O viri qui sub Belisario militastis, nullus vos horum hominum subeat timor. Nam neque Maurusiorum quinque milia collecta quingentos Romæos superare valuerunt, quod vobis in exempli parte maximè succurrere dubitantibus potest: quin vestræ potius virtutis recordemini, ac cogitate quemadmodum Vandili Maurusios vicerunt, vos autem Vandilorum nullo labore potiti estis: nec eos qui victores vicere, victos ac inferiores factos timere decet: multoque omnibus hominibus in bello fragilius Maurusiorum genus esse noscitur, nudi enim plerique ipsorum sunt: si qui verò clypeos habent, graues hi admodum nec adfabre facti aut tela venientia repellere apti sunt: ac duo tantùm hastilia proijcientes in hostem, si fortè frustra fuerint, in fugam statim conuertuntur. Itaque si primum eorum congredientium impetum diligenter custodiendo toleraueritis, facilem in manibus victoriam habebitis. Vosmet insuper quanto armatura & munitione corporis præstatis, considerate ad hæc animorum virtutem, corporum vires ac bellorum disciplinam: denique victoriæ nuper de hoste consecutæ audaciam in vobis esse conspicitis. At Maurusij his omnibus priuati, tantum suæ fidentes multitudini sunt. Bello igitur non aptos quamuis multos facilè fuerit paucis ad omnia paratis superare. Bonus enim miles propriæ tantum virtuti confidit, ignauus verò alterius. Militum multitudo in periculosi angustia loci pugnantium plerumq; superatur. Hos inquam quasi camelos contemnere vos oportet, qui neque resistere hostibus possunt, & vulnerati atque repulsi maiorem suis turbationis inferunt motum. Audacia verò quam pro re paulo antè bene gesta sumunt, nobis magnopere opitulatur: ea siquidem viribus adæquata vtentes facilè proficere poterunt, at viribus ac potentia maior in manifestum periculũ deducit. Quę omnia cogitantes animis vestris & hostes despicientes silentium simul & ordinẽ præstate. His à Salomone dictis Maurusiorum duces postquã instructam Romęorũ aciem suos horrere conspexerunt, rursus in pugnam accendere volentes talibus adhortati sunt. Quòd humanis Romæi sint corporibus, & ferro si contingat obnoxijs ac penetrabilibus ô commilitones nuper didicimus, quum ipsorum fortiores partim nostris obrutos hastis interfecimus, partim captiuos duximus. Contra tales igitur existentes nunc longe numero plures esse gloriamur, præterea certamen pro rebus maximis videtis excitari, an vobis Aphricæ totius dominis esse liceat, vel Romæorum adrogantiæ seruire. Quapropter quum de summa rerum in præsens periclitemur, minimè nos ignauos esse oportet. Armaturas eorum imprimis contemnere habetis. Nam si pedites contraueniant, ob armorum grauitatem impediti à nobis leuioribus, vt satis verisimile, superabuntur. Equos item illorum aspectus simulque voces camelorum perterrefacient, in tumultumq; vertent, deniq; militum ordinem turbabunt. Si quis autem ob victoriam quam paulo antè de Vandilis habuerunt, putat eos inexpugnabiles fore, maximè videtur errare. Belli enim mo-

Salomonis ad suos concio.

Maurusiorum ad suos oratio.

menta aut ducis virtute aut fortunæ felicitate constant. Belisarium enim qui hostes superandi causa fuit, nunc Deus procul à nobis constituit, quanquam nos Vandilos ipsos sæpe vincendo debiliores eorum vires, ac Romæorum victoriæ faciliores reddidimus. Horum tandem hostium in hoc extremo labore spes est commilitones, si viri estis magnopere potiri. His dictis duces pugnæ signum dederunt, ac primò Romæi congressu turbati sunt. Equi enim camelorum adspectu ac vocibus perterriti effrenesq; facti equites excussere, ex quo nullo ordine in fugam vertuntur. Hos Maurusij hastilibus vt quæque ad manus habebant insequuntur, tumultuque omnem exercitum, metu quoque ac tuabatione complent, vt neque se nostri defendere possent, neque in acie vllo modo consistere. Postremo Salomon videns in in quo res loco erat, quamprimùm ex equo desilit, idemque alios facere iubet, ac cum scutis in ordine consistere, hostium tantùm missilia prohibentibus. Ipse milites non minus quingentos secum ducens in partem valli mittit, mandatque vt ensibus vtentes camelos qui in ea parte erant interficerent. Quò facto Maurusij quot ibi aderant fugere cœperunt, illi verò camelos fere ducentos perimunt: quibus cadentibus statim ad munitiones aditus Romæis aperitur, qui euestigio in medium vbi Maurusiorum fœminæ erant, irruunt: barbari verò attoniti in montem vicinum se recipiunt: fugientes Romæi persequuntur: in quo prælio hostes ferè mille perijsse dicuntur, fœminas autem cum pueris omnes captiuos duxere, camelos etiam partim cœperunt. His feliciter gestis cum omni præda Carthaginem remeantes diem victoriæ solennem agunt. At barbari animo freti, exercitu rursus reintegrato nullum è suis relinquunt quin in bellum ducerent, ac loca primùm circa Byzacium populari ac vastare cœperunt, nulli neque ætati neque sexui parcentes. Salomon vbi audiuit nouam hostium audaciam, ac omnia percurrere, confestim cum vniuerso exercitu contra eos proficiscitur, ac apud Burgaonem consistens, vbi hostes castrametabantur, diebus quinque expectauit, vt si hostes ad plana descendissent prælium committeret. At illi iam mollitudine animi formidineque correpti, nullo modo descendere aut cum Romæis in pugna congredi decreuere. Est enim mons Burgaon plurimum abruptus, ac ex orientis parte valde inadcessus, ex parte autem occidentis aditu facilior ac resupinus, duos habet altissimos scopulos, in quorum medio sylua adfabre facta augusta quidem sed profunda conspicitur. Barbari igitur montis cacumen hominibus vacuum, quòd nihil inde hostile metuerent, similiter & eius radicem, vbi ad eum ingressus erat, relinquendo, media tantùm cum exercitu tenuerunt, vt si Romæi in eos ascendendo irruerent, ipsi superiores facilè deijcere conantes possent, equos præterea secum habebant aut ad fugam paratos, si quid adcideret, aut ad persequendos hostes, si vincerent. Salomon itaque quum videret eos neque descendere neque pugnare velle, simulque exercitum suum in loco deserto diutius in obsidione perseuerare non posse, in ipso monte ad manus venire decreuit, cernensque milites multitudine hostium multo maiore quàm in priore pugna perterritos, his eos verbis ad se vocatos adhortatur: Timor ô commilitones, quem ex vobis præ se ferunt hostes, nequaquam alterius indiget accusatione, seipsos tantùm indicantes. Tot enim milia contra vos coacta in plana minimè descendere ad pugnam audentia, neque se suismet viribus credentia sicuti videtis, faciunt vt vos vlterius adhortari superuacuum existimem. nam quibus propriæ res gestæ aut inimicorum debilitas fiduciam præbent, nihil puto verbis ad persuasionem indigere. Tantùm vos meminisse oportet, quòd si in hanc pugnam ea quam vos decet animi magnitudine adcingitis, & Vandilos victos & Maurusios in eadem fortuna constituetis,

Salomon pugnã restituit.

Salomonis ad milites concio.

tis. His dictis Theodoro mandat, vt circa diei serum cum excubitoribus ducentis (sic enim Romani custodias vocant) simulque peditibus nonnullis montem ex orientis parte qua maximè confragosus fuerit, clam ascendat, ibique noctis reliquum quiescant: deinde oriente Sole hostes supra apparentes signaque præferentes iaculis petant. Is itaque imperata fecit, ac nocte intempesta per loca prærupta cum illis conscendit clam non solùm hostibus, sed reliquo exercitu (nam exploratorum specie tantùm missi fuerant) Salomon ex alia parte valde diluculo in extrema montis parte cum toto exercitu apparuit. Maneque iam claro hostes verticem non vt antea nudum simulque signa Romana conspicientes attoniti aliquantulum constiterunt, pugna deinde exorta ab alio se exercitu retro peti animaduerterunt. Ex quo in medio constituti, in fugam statim omnes se conuerterunt, neque in montis cacumen ab inimicis captum, neque rursus ad plana descendere quòd montis radices ab hostibus item tenerētur, recurrere habentes, in syluam profundam ac alterum scopulum equites peditesque cursu simul contenderunt, præque timore ac tumultu in syluæ prærupta primi cadentes nullum sentiendi malum post se cadentibus causa fuere, quòd nemorosa vallis equis hominibusque iam referta transitum è Burgaone ad alterum montem tutum parauit. Hic igitur reliqui per interemptorum corpora traijcientes sese incolumes seruauerunt. Interiere in hoc labore Maurusiorum millia quinq; Romæorum verò nullus. Plagam enim nullam aut ab hostibus aut à fortuna accipientes, integri incolumesq; hanc facilè victoriam sunt adsecuti. Fugerant simul & hostium duces, præterquam quidam Dilasas, qui in fidem se Romæis tradidit. Inde postea via facilis ac supina hostibus in propinquam huic monti ciuitatem Tingem, vbi fons in angusto quodam loco maximus erat, quem Althias è ducibus vnus occupare decreuit, quòd nusquam alia propè consistente aqua hostes siti laborantes huc peruenturos existimarent, cæteris penè omnibus contrà sentientibus, ac tantam multitudinem non facilè prohiberi posse existimantibus. Maurusij itaque æstu laboreque fessi ad hanc nihil hostile metuendo properantes, vbi aquam ab inimicis teneri conspexere, omnes hæsitantes consistunt, multum tamen virium ac roboris ob sitim amittentes. Quamobrem Iaudas eorum dux ab Althia postulauit, vt si fontem concederet, tertiam ei prædę partem darent. Althias reiecta conditione ipsum singulari certamine prouocauit, præmium ei fortè vincenti liberam fontis concessionem prębiturus. Hic Iauda audente Maurusij omnes in spem erecti fuere, quòd ille corpore ingens ac omnium suorum pugnacissimus esset, Althias verò sanè breuior ac etiam tardior videretur. Vterque itaque cum equo erat. Iaudas primus hastile iacit, quod Althias contraueniens manu dextra prendere omnibus admirantibus ausus, Iaudam ipsum ac reliquos hostes perterruit. Deinde arcum læua tendens protinus vbi dextra vacuus fuit, aduersarij equum telo perfodit: quo cadente ille confestim alium à suis adductum conscendens fugam adripuit, quem Maurusiorum exercitus nullo ordine secutus est. Althias itaque & captiuos & omnem prædam auferens magnum sibi nomen ac decus ex hoc facto per omnem Aphricam parauit. Et hęc quidem sic se habuere. Salomon verò apud Carthaginem aliquantulum temporis commorans ad Aurasium montem contra Iaudam exercitum mouit, pœnas ex eo expostulans, quòd quando Romæorum exercitus apud Byzacium occupatus erat, multa in Numidia oppida populatus est, quod sanè contigerat. Ad hoc Salomonem Massonas & Orteas Maurusiorum duces priuata inimicitia compulerant, quorum alterius patrem Mephaniam Iaudas propinquus existens, dolo interfecit: alterum verò Orteam

Salomonis strategema.

Victoria prorsus incruenta.

Duellum Althiæ & Iaudæ.

Mastinæ Mauritaniæ præfecto suasit, vt ex ea regione cum omnibus suis, quam diu inhabitauerat, pelleret. Romæorum igitur exercitus duce Salomone & Maurusijs qui se illi adsciuerant iuuantibus apud fluuium Abisam castrametati sunt, qui iuxta Aurasium transiens eius circa loca oberrat. Iaudas interim in campum contra hostem descendere minimè tutum putans, sese munijt ex ea parte quæ minus expugnari ab inimicis posset. Hic enim mons dierum iter decem à Carthagine distat, maximusque omnium quos vsquam scimus. Nam dierum trium eius circuitus expedito patet, volentique ad eum adcedere difficilis ac inuius est. In vertice autem planiciem camposque habet, tum fructus hic prouenientes duplo quàm in reliqua nascuntur Aphrica maiores. Hic denique arx est, incustodita, quòd minimè habitantibus necessaria videatur existit. ex quo enim Aurasium Maurusij Vandilis ademerunt, nullus ad ipsum hostis adcessit, nec propterea barbaris vnquam incussus timor. Sed & ciuitatem Tamugam, quæ contra montem in campi principio ad solem pertinet orientem, Maurusij hominibus euacuantes ad solum vsque deleuerunt, vt hæc occasio non esset aut statio inimicorum expeditionibus ad oppngnandum facilè ipsum vicinum montem. Habebant & hic Maurusij ex parte montis quæ occidentem spectat, regionem bonam atque amplam: quæ ab alijs Maurusiorum populis est habitata, quibus Citaias dominabatur, vnus ex his qui ex hostibus Salomoni Romæisque adcesserunt, vti suprà memoraui. Hunc ego hominem dicentem audiui, quòd regionem quam ipse tenebat nulli mortalium habitant, sed vacuam esse penitus colonis. Vltra verò hanc hominum aliquantulum esse, non sicuti cæteri Maurusij colorati, sed valde albi tum coma flaui. & hæc quidem sic se habent. Salomon autem Maurusios socios multis augens muneribus, montem Aurasium cum exercitu ad pugnam paratus ascendit, existimans eo die ad manus cum hoste venire, cum ipsisque volente fortuna vbicunque congredi. Non enim cibaria præter pauca & sibi & equis suis milites festinantes secum tulerunt. Proficiscentes itaque itinere ob locorum asperitatem difficili, ad quinquaginta maximè stadia castra posuere, tantundem singulis diebus eundo, septimo die ad locum peruenerunt, quē Latini Aspidis montem vocant, quòd scuti similitudinem habeat, vbi arx antiqua fluuiusque perennis. Hic castrametari hostes dicebantur. In hoc igitur quum nihil hostile offendissent, consistentes aciem tanquam pugnaturi ordinauere. In hac itaque expectatione, quum trium dierum spacium consumpsissent, ipsiqne simul & socij qui contra Maurusios arma ferentes auxiliaria exercitum iam premi animaduerterent, protinus rebus infectis sese recipiendo ad plana descenderunt, vbi vallum constituerunt. In hac parte barbari habitant, contra quos (Vandili enim in hos iamdudū barbaros iram exercentes, eos non admodum multos cum vxoribus in Sardiniam mittentes hîc sunt dominati: procedente autem tempore montes occupauere qui prope Caralim sunt, ac primò quidem clanculum latrocinia in vicinos exercentes, postea verò non minus quàm ad tria milia creuere, ex manifesto excursiones facientes minimè latere curauerunt, ac omnem circa oram depopulati sunt. quamobrē Barbaricini à vicinis appellati sunt.) Contra hos igitur diuerso genere Maurusios, Salomon in hac hyeme classem præparauit. Hæc itaque in Aphrica per ea tempora gesta sunt. In Italia verò eadem tempestate, Belisarius contra Theodatum & Gothorum gentem à Iustiniano missus, primò Siciliam cursu nullo labore adeptus est, sicuti postea dicetur, quum me ad res Italicas historia ducet. Nunc verò non ab re mihi videtur prius quæ in Aphrica contigerunt singula enarrare: deinde ad Gothorum res in Italiam venire. Hac igitur hyeme, vti suprà dixi, Belisarius apud

Aurasij montis magnitudo.

Belisarius contra Theodatum bellum gerit.

apud Syracusas, Salomon apud Carthaginem moram traxere. Prodigium quoque hoc anno grauissimum visum. Sol sine radijs sicuti luna splendorem toto anno emittere, ac quodammodo ex magna parte deficere visus est, sic de solito iubare remittens subfuscus apparebat: ex quo contigit, vt neque bellum, neque fames, neque pestilentia, nihil denique malorum hominibus deesset, annus quoque *..... Iustiniani Imperij agebatur. Simulque Vere ineunte, quando Christiani festum celebrant, quod Pascha vocant, seditio in Aphrica inter milites contigit: quæ quo nam modo sit orta, quomodóve desierit, narrabo. Postquam Vandili prælio victi sunt, vti mihi suprà narratur, Romęi milites hostium filias & vxores matrimonio sibi iunxerunt. Illarum verò quælibet viro persuasit, ea sibi oppida vindicarent, quibus ipsa prius dominabatur. Non enim fas esse se Vandilis quondam nuptas hæc possedisse, deinde eorum coniuges factas, qui Vandilos vicissent, inferiores esse quàm sub victis conditione, dum bonis pristinis priuarentur. Hæc milites meditantes Salomoni minimè consentire putabant oportere, qui Vandilorum oppida in publicum, & ad principis domum referre volebat, dicenti captiuos opesque alias omnes cum spolijs inter milites dari tantùm fas esse, terram autem ipsam principi Romanoque Imperio solùm conuenire, à quo ipsi & nutriti sunt, & vt milites vocarentur habuerunt. Sermones itaque plures simul & iuramenta per castra super his fuere. Postquam verò dies festus proximè futurus erat, Ariani mœsti ob templorum prohibitionem valde instabant. visum itaque ipsorum primatibus, vt in prima festi die, quam Magnam vocabant, Salomonem interficerent. Resque aliquando latuit nullo consilium retegente, vtpote multis grauia & dira consulentibus sermo manifestus in nullum fuit inimicum, de qua causa rem cælari putauerunt. Postquam verò multi Salomonis equites hastati ac scutigeri ad hanc coniurationem oppidorum cupiditate adsciti sunt, adueniente die Salomon in templo securus, proculque omni suspicione resedit: egredientes autem, quibus datum erat negocium, ac spiritu vehementiore inter se ensibus adcincti, murmurantes nihil omnino sunt ausi, seu templi tunc sacra, cerimoniasque verentes, seu ducis gloriam adspectumque erubescentes, vel aliqua alia re diuinitùs prohibiti. Sacris deinde peractis, eadem die domum redeuntibus coniurati inter se obiurgant, ac planè illorum detestantur ignauiam atque mollitiem. Rursus autem in diem sequentem eodem consilio re delata, similiter rebus infectis discesserunt, ac in forum venientes se inuicem accusabant, quisq; in alterum causam reijciebat, vt mollem ac societatis & officij desertorē, simulq; Salomonis adspectus timorem probro dabant. Iamq; vti par erat re vulgata, eorum pleriq; non tutum in ciuitate morari putantes, extrauagando & oppida & agros populabantur, Aphrosq; in quos incidebant omneis loco inimicorum habentes. Alij verò ex coniuratis in ciuitate remanentes, consilium mentemq; dissimulando admirari videbantur. Salomon igitur vbi accepit regionem omnem vastari à suis militibus, vt rem nouam planè mirabatur, simulque in hoc tumultu hos qui remanserant, omneis ne ab officio discederent, ac ad Imperatoris beneuolentiam sequendā est adhortatus: qui ab initio quidem auscultare visi, postquam dies quinta aduenerat, ac illos qui extra prædabantur, iam in tuto esse ac in tyrannidem confirmatos audierunt, in Hippodromo conuenientes, in Salomonem simul cum alijs ducibus apertè conuicium iactabant. Itaque Theodorus Cappadox à Salomone missus, eos blandis verbis ac persuasionibus ad æquum deducere minimè dicto audientes conatur. Erat enim quidam huic Theodoro tunc inimicus & Salomonis insidiosus atque suspectus. Hunc itaq; milites ilico ducem suum de consilij sententia conclamant,

Sol sine radijs vt luna.

** Annus XII Iustiniani.*

Seditio militum in Aphrica.

Ambitio muliebris.

Agri ab hostibus capti ad quos pertineant.

Conspiratur in mortem Salomonis.

Coniuratio patefit.

Militum furor.

ac cum eo arma corripiens multo tumultu in palatium properant: hic quidem Theodorum alium qui custodibus præerat, ante omneis trucidant, virum profectò quum alijs virtutibus clarum, tum belli disciplina præstantissimum: idem in omnes fecerunt obuios siue Aphros siue Romæos, qui essent Salomonis amici, seu pecuniam ad manus haberent. Hinc ad rapinam conuersi per vrbem domos expilauere, vbi milites nulli resisterent, donec nox insequens eorum furori silentium ac quietem imponeret. Salomon autem in templum quod admodum magnum in palatio est fugiens latuit. Huc

Fuga Salomonis

ad eum & Martinus sub vesperam venit. Postquam verò milites somno se dedere, ambo è templo egredientes ad domum Theodori Cappadocis venerunt: qui eos secum cœnare, quanquam nolentes, cogit, & in portum inde deducens lembo cuiusdam naualis tulit, qui hic à Martino præparatus erat: secuti sunt eos Procopius huius autor historiæ, simul & viri quinque è domo Salomonis. Soluentes itaque hinc stadijs trecentis peractis ad Misnam Carthaginensium nauale peruenerunt. Vbi in tuto constiterunt, statim iussit Martinum in Numidiam ad Valerianum & alios ductores Romæos proficisci, rogatum vt tentarent, si quo modo possent aliquos è seditiosis militibus à pertinacia desistentes, ad imperatoris sui beneuolentiam fidemque traducere. Theodoro quoque per litteras Carthaginis curam simul & quæcunque ad præsens negocium facere viderit, mandauit. Ipse verò cum Procopio ad Belisarium Syracusas adnauigat, cuncta quæ in Aphrica audiuerat, narrat, hortaturque vti confestim Carthaginem eat Imperatorem viturus, qui à suis militibus indigna patiatur. Dum hæc Salomon agit, milites Carthaginem diripiunt, & in campum Bulæ egredientes Sto-

Stoza tyrannus

zam virum è Martini equitibus hastatis tyrannum sibi constituunt, virum imprimis magnanimum tum agendorum peritissimum, vt Iustiniani duces omneis de medio tollens Aphricę totius potiretur. Hic itaque exercitum octingentorum militum congregans Carthaginem duxit, vt cum nullo labore obsessurus. Mittensque ad Vandilos qui è Byzantio cum nauibus fugerant, quive ab initio Belisarium non sunt secuti, seu etiam latitauerant, vel qui nullius precij relicti fuere. Erant igitur omnes non minus quàm mille qui non procul à Stoza in castra promptissimi venerunt. Seruorum præterea magna multitudo adcessit. Vbi autem prope Carthaginem fuere, misit ad eos Stozas qui vrbem tenebant hortatum, vti ciuitatem dederent, si malorum esse immunes optarent. Illi autem simul & Theodorus se id omnino facturos negauerunt, vrbem eam se Imperatori custodire profitentes: miseruntque ad eos Iosephium custodum Imperatoris scribam è clara stirpe, qui è domo Belisarij erat, & nuper ad obeunda negocia quædam Carthaginem missus.

Stozæ crudelitas in Iosephium

Hic eos rogat, ne vlterius sæuiant, ac à pertinacia desistant. Stozas vbi hæc audiuit, Iosephium ilico trucidat, ac vrbem obsidione cingit. Qui autem intus erant, tali exemplo perterrefacti, sibique consulentes Carthaginem Stozæ decreuerunt. Hæc itaque in Aphrica exercitus agitabat. Belisarius autem cum Salomone ac centum ex eius equitibus hastatis, & scutigeris delectis vnà in naui Carthaginem adnauigat circa diei serum, quando postera hi, qui ciuitatem obsidebant per deditionem accepturi erant, ac in spem erecti

Belisarius in tempore Carthaginem venit.

tota illa nocte vigilauerunt. Postquam verò illuxit, ac Belisarius adesse nunciatur, e uestigio castra obsidionemque soluentes turpiter ac ordine nullo fugam adripuerunt. Belisarius vero exercitum ad duo millia congregans ac eos ad Imperatoris beneuolentiam & verbis adhortans, & pecunia multa impellens fugientes persequitur, ac eos apud Membresam ciuitatem cccl stadijs à Carthagine distantem deprendit. Hic igitur vtrique castrametantes ad pugnam se adcingebant, qui cum Belisario erant ad Bagradam fluuium,

uium, aduersarij verò in loco alto atque iniquo vallum constituere. Ciuitatem verò ingredi neutri voluere, quòd sine mœnibus esset. Postera die ad pugnam parati, aduersarij quidem suo numero confidentes, à nostris vt imperiti ex magna parte rei militaris (nam in huiuscemodi seditionibus omne genus hominum sine delectu confluere solet) spernebantur: quos Belisarius ad pugnam ascendere volens ad se vocatos talibus adloquitur. Præter spem ac votum commilitones erga Imperatorem ac Romæos res se habent. In pugnam nunc congredimur, in qua neque victoriam sine luctu habebimus, contra cõsanguineos & simul educatos ituri. Hoc tantùm mali solamen, quòd causa atque initium belli non ipsi existentes, sed periculum propulsantes in periculum descendimus: qui enim amicissimo atque charissimo insidias tendit, consanguinitatis ac necessitudinis iura violando, quanquam victoriæ superstes, non fatum vitare, sed facinoris conscientia pœnam prorogare videtur. Hos enim inimicos & barbaros, seu quoduis aliud acerbissimum dictu indicat esse non solùm Aphrica sub eorum manibus in prædam veniens, sed Romæorum miltum multitudo, quos non inimicos existentes hi trucidare sunt ausi, non alia de causa, quàm quòd fideles Imperatori existunt: à quibus profectò scelerum pœnas nunc exacturi venimus, iure aduersarij familiarissimis facti. Natura enim neque amici neque inimici inter se homines existunt, actiones enim cuiuslibet aut morum similitudine in concordiam & societatem mortales coniungunt, aut moribus discrepantes in inimicitiam diducunt. Vt igitur contra homines iniquos atque nobis aduersos pugnemus, satis puto cognoscitis: nunc quòd à nobis despiciendi minimeque reputandi sunt, ego monstrauero. Hominum enim multitudo non ex lege, sed per iniustitiam & scelus congregata strenuè quicquam in bello agere non potest, quum nullo modo virtus cum iniquitate congredi aut conuenire valeat, verùm à nefarijs absistens eos secundum ordinem rei militaris, aut disciplinam agere non sinit. Destituti igitur & animi virtute & rei militaris disciplina atque ordine, nulla mora quin succumbant. Spernendi sunt, inquam, ob has causas aduersarij nostri, ac audacter in eos eundum: quum nec in numero aut multitudine bellatorum, sed in ordine atque fortitudine belli exitus ac robur consistat quidem hactenus. At Stozas suos exhortans sic ait: O viri qui vnà mecum è Romæorum seruitute liberati estis, ne quis vestrûm nunc mori pro libertate detrectet, quam & vestra virtute vestrisque armis paulo antè consecuti estis. Neque ita graue in malis senescentem vsque ad extremum viuere, quàm à malis semel liberatum rursus in eadem recidere, quòd medio tempore bona degustanti difficilis, vt par est, calamitas reuersa videatur. Rebus itaque sic existentibus, necessarium vos meminisse, quòd quum Vandilos & Maurusios ipsi viceritis, vos, inquam, belli labores subijstis, alij verò spoliorum aliarumque rerum domini fuere. Illudque cogitatote, quòd milites quum sitis, perpetuò vos in bello ac periculis versari oporteat, vel pro Imperatoris gloria, si rursus ei seruieritis, vel pro vobis ipsis, si libertatem hanc, quam tenetis seruaueritis. Quòd enim è duobus optabilius visum vobis, eligendum, aut in præsenti pugna molliter agere vel fortiter velitis. Succurrere vobis etiam debet, quòd contra Romæos arma sumentes, si subiugati fueritis, non equos dominos neque clementes experiemini, sed grauia intolerandaque vos manebunt. Promptum est igitur vobis mori: mors enim quocunque modo vobis in bello contingat, admodum honesta videbitur. Vita nanque victoribus & felix & suauis est, victis autem nihil aliud acerbius dicam, quàm toto tempore spem in hostium misericordia collocare. Ingressu quoque impares illi erunt longe numero

Belisarij ad suos oratio.

Stozæ ad suos oratio.

inferiores: quapropter minimum in eis audaciæ ac animi contra nos fuerit, eò magis quòd nobiſcum huius participes eſſe libertatis exoptant. His dictis quum vtroque inter ſe propinquante exercitu ad manus venturi eſſent, Stozas rurſus ante medios ſeſe offerens hoſtes hæc loquitur.

Strozæ ad hoſtes ſupplicatio.

Viri commilitones ſcitote vos iniquè facere contra generis veſtri homines, ac ſimul educatos militantes, qui communibus vobis malis ſimulque acceptis iniurijs feſſi, Imperatori ac Romæis bellum inferre decreuerunt. An non recordamini, quòd nullum veſtrorum laborum fructum retuliſtis, priuati donis ac ſpolijs hoſtium, quæ belli lege his qui cum virtute ac ſtrenuè ſe geſſerunt, militibus præmia dari ſolent? At his alij gaudent, fructuſque victoriæ toto tempore conſequuntur, vos verò in ſeruorum collocant parte. Si igitur in me aliqua de cauſa irati eſtis, me meumque corpus petite, præſto adſum, reliquis qui me ſequuntur hoc tantum piaculum vitare liceat. Si autem nihil eſt cur ſuccenſere debeatis, tempus iam nunc pro ipſis arma ſumere. Talibus locutum Stozam hoſtes collaudauere, confeſtimque adnuentes multa beneuolentia ſalutauere. Duces autem hoc animaduertentes metu correpti clanculum ſe militibus ſubtrahentes, in templum, quod in Gazophylis erat, aufugiunt, quos quanquam ſub fide de incolumitate acceptos ilico trucidauerunt.

Iuſtinianus Aphricanis rebus ſubſidia mittit.

Hæc vbi Imperator accepit, Germanum fratris filium virum patricium cum paucis in Aphricam miſit, cum quo Symmachus & Dominicus ſenatores erant, quorum alter equitibus & ſumptibus præfuturus, alter Dominicus pedites ducturus erat. Ioannes enim iam ex morbo deceſſerat, cui munus hoc additum erat. Hi poſtquam Carthaginem peruenerunt, Germanus confeſtim militum numerum recenſuit, ac ſcribarum codices perluſtrans, in quibus ipſorum nomina inſcripta fuere, vidit tertiam exercitus partem tam Carthagine, quàm in alijs Aphricæ ciuitatibus eſſe, reliquos verò omneis tyranno contra Romæos militare. quamobrem pugnam committere non adhuc ei viſum, ſed exercitum quàm multum ſibi conciliare nitebatur, præſertim hoſtium conſanguineos

Germani conſilium idoneum.

aut familiares, qui Conſtantinopoli remanſerant, quos quum arte omni deliniret, tum ſe dixit ab Imperatore in Aphricam miſſum, vt milites deficientes comprimeret, & iniuſtitiæ ac perfidiæ pœnas ab eis exigeret. Hæc aduerſarij audientes nonnulli ad eum transfugere cœperunt, quos Germanus in vrbem multa humanitate ſub fide receptos in honore habuit, præfecitque ordinibus, quibus ipſi contra Romæos prius præfuere. Poſtquam verò de his ſermo quoquò verſus ad omneis peruenit, plures indies tyrannum deſerentes, Carthaginem ſe conferebant. Germanus autem vbi adæquari iam numerum cum hoſte vidit, ſe inferiorem non putans ad prælium adcinxit. Stozas verò ſuos animaduertens quotidie deficere, metuenſque ne magis continuo debilitarentur, armis iamiam decernere, ac de re tota periclitari, deniq; hoſtes improuiſos aggredi ſtatuit, eò magis quòd ſperaret, ſi prope accederet, multos ex his, qui iam cum Germano erant Carthagine facilè transfugituros. Quare ad ſpem ſuos magnopere excitauit, ac ſi iam propterea victoriam tenerent. Itaque cum omni exercitu eueſtigio Carthaginem petit, ab eaque longe ſtadijs XXXV caſtra poſuit. Germanus parte alia ſuos animans ac diſponens tanquam in bellum proceſſurus extra portam eduxit, quumque hoſtes propinquos audiuiſſet, conuocatis omnibus hæc ait:

Germani ad ſuos concio.

Quòd nemo veſtrûm, ô viri commilitones, de Imperatore queri, neque aliquam in rebus geſtis eius in vos culpam oſtendere poſſit, nullus eſt qui non fateatur. Ille vos agreſtes olim homines cum pera, & vna tantùm viliſſima veſte apud Byzantium congregatos tales eſſe fecit, vt Romæorum res in veſtris nunc verſetur manibus.

Vt autem idem à vobis non solùm probrum ac contumeliam, sed quæ sunt omnium grauissima & maxima sit passus, vos hoc tempore probè nostis: quorum memoriam, vt seruare perpetuò possitis, omnium causas ac querelas dimisit, tantum hoc ei officium præstare vos rogans, vt ob talia verecundia pudoreque adficiamini: hac igitur ducti vos æquum fuerit pristinam fidem reuocare, ac veterem iniuriam noua officij diligentia compensare. Præteritorum nanque pœnitentia his qui errauerunt clementes reddere solet iniuriam passos. Officium enim tempore præstitum ingratorum nomen mutare consueuit. Illud autem vos videre oportet, vt si in præsenti negocio Imperatori fideles eritis, nullam præteritæ culpæ memoriam relinquetis: omnis enim actio ab hominibus ex ipsorum commutatione appellari debet: peccatum semel admissum nullo vnquam tempore efficies vt sit infectum: quod autem bonis actionibus corrigitur, illis autoribus maximè fauet, pristinamq; famam erroris obliuione sempiterna restituit. Nam si hos execrabiles nunc, vt est æquum, despicitis, multis deinceps in bellis pro Romæis contra hostes alios vos fortitudinem ac animi alacritatem præstaturos indicabitis, neque vnquam aliter fecisse aut Imperarori aduersos fuisse ostendetis. Qui enim in his quæ admiserunt retractando probantur, honestissimam præteritorum excusationem præ se ferunt. Hæc itaque vestrûm quilibet erga Imperatorem sic cogitet. Quod autem ad me pertinet, scitis quemadmodum ego nullius memor iniuriæ vos nulla ex parte lacessiuerim, quin potius omni beneuolentia prosequens in huiuscemodi certamine constitui. Vnde habeo vos magnopere rogare, vt nemo vestrûm mente dissimulata contra hostes procurrat: quin si fortè adhuc ad illorum exercitum transfugere exoptat, ne contetur, nunc protinus ei cum omnibus armis liceat, hoc solum mihi gratificando, vt non clam aut per insidias, sed apertè sit iniustus: cuius rei gratia hæc ad vos verba non apud Carthaginem, sed in acie ante hostem habui, vt nulli hoc facere volenti sit aliquid impedimento, quin ab omni liber periculo tutus discedat. His à Germano dictis tumultus in castris Romæorum plurimus exoritur, ac quisque pro se primus fidem beneuolentiamque suam erga Imperatorem duci monstrare contendit, insuper grauissimis adfirmare iuramentis. Aliquandiu igitur in acie stantibus, ac nullis vtrinque se mouentibus, quum hostes nihil prorsus earum rerum, quas Stozas prædixit iam contingere viderent, speque se deceptos animaduerterent, protinus aciem deserentes aufugiunt, ac se inter Numidas recipiunt, vbi eorum & vxores & bona ex præda erant. Huc paulo pòst Germanus cum exercitu venit præparans quum alia optimè, tum currus immodicos ducens, aduersarios est adsecutus ad oppidum, quod Calabastores Romæi appellant, ibique castra hoc modo collocauit. Currus in fronte constituens pedites apud eos posuit, quibus Dominicus præerat, vt habentes in tuto humeros magis fiderent. Ex equitibus autem optimos atque fidissimos, quos è Constantinopoli adduxerat, peditibus dextrorsus positos ipse regebat: alios autem omneis in cornu dextro non coniunctim, sed diuisim in tris maximè turmas constituit, quarum vni Ildiger, alteri Theodorus Cappadox, tertiæ omnibus maiori frater præerant. In hunc modum Romæi ordinati fuere. Aduersariorum verò contrà stetere nullo quidem ordine, sed more barbarico sparsi. Hos Maurusiorum millia multa non longe sequebantur, quos quum alij multi, tum Iaudas & Ortaias ducebant, minimè quidem omnes his qui cum Stoza erant fidi, sed plurimi cum Germano prius per nuncios conuenerant, postquam in rem præsentem venissent, partibus Imperatoris contra hostes apertè dimicarent. Quibus Germanus omnino non credidit, vt quòd infidum genus Maurusiorum

Magnanimitas Germani.

in omneis sit homines: cuius rei gratia cum alijs seditiosis in exercitu simul non erant, sed ponè sequentes planè belli euentum expectabant, vt vnà cum victoribus victos insequerentur. Stozas autem prope inimicos consistens, vbi signum Germani vidit, suos adhortans in eum processit. Eruli verò qui cum eo erant minimè secuti sunt, omnino dubitantes in dextro cornu sibi oppositos hostes si incurrerent, minimè se posse tolerare. At reliquorum tantus fuit impetus, vt Romæos terga statim vertere cogerent, quidam & contra pedites incurrerent, qui iam ordinem deserere cœperunt. Inter hæc Germanus ensem strictum supra fugientium capita intentans multo labore eos, qui circa se sunt, sistit, ac rursus in hostes conuertit, cursuque ipse demum in Stozam contendit. quo facto & ipse & qui circa Ildigerem & Theodorum erant, ita cum hostibus sunt confusi, vt inimici persequentes in turba multos è suis interficerent. Commixta igitur multitudine, qui circa Germanum erant retroeuntes etiam magis pugnæ incumbebant, ac hostes in multam formidinem incidentes non amplius fortiter egerunt. Neutri enim satis perspicui aut noti ne quidem sibi ipsis, neque inter se fuere, vna enim voce, vnoque armaturæ genere omnes vtebantur, neque specie aliqua, aut figura aut vlla re alia inter se distincti. Quamobrem ex Germani sententia Imperatoris milites vbicunque comprehenderentur interrogati quicunque essent, si quis se Germani militem esse dixerit, omnino Germani signum dicere iubebat: hoc autem dicere nullatenus habentem statim interficiebant. In hoc autem labore quidam ex hostibus latens equum Germani interfecit. Ex quo ille cadens in maximum venit vitæ discrimen, nisi equites hastati celeriter occurrentes eum seruassent, ac rursus alium obtulissent equum. Stozas igitur in hoc tumultu cum paucis quibusdam fugam tentauit. Germanus verò suos hortatus rectà in aduersariorum castra erumpit. Hìc illi qui valli custodiæ adhibiti erant, occurrunt, pugnaque ad ipsum ingressum atroci facta, pauloque pòst & reliqui hostes superuenientes, Germanum cum suis repellunt: at ille è suis nonnullos aliam castrorum partem tentare iubet. Hi quum imperata fecissent, ac nullum offenderent resistentem, intra munitiones nullo labore ingrediuntur, quòd hostes videntes fugam adripiunt. At Germanus ex alia parte cum reliquo exercitu in vallum irrumpit. Hic milites tantum prædæ vacantes ac hostes omnino spernentes, nec duci admonenti audientes ob auariciam fuere: quamobrem Germanus hostium rursus contentionem moturus, ipse cum paucis valli ingressum tuetur, quærens simul atque obtestans eorum temeritatem, in ordinem reducere minimè auscultantes frustrà nitebatur. Maurusiorum interim multi hac facta conuersione hostes sunt persecuti, ac Imperatoris partibus studentes simul castra cum cæteris prædabantur. Stozas verò qui ab initio Maurusiorum exercitui maximè confidebat, vt inimicos repelleret ad eos auxilij gratia adequitat, vtque rem sentijt quomodo se haberet, cum hominibus centum vix aufugit. Rursus igitur plures ad ipsum congregati ad manus iterum cum hoste venire tentauerunt: repulsi rursus nihil minus quàm prius, si non magis, ad Germanum omnes transfugerunt. Solus autem Stozas cum Vandilis quibusdam ad Mauritanos se recepit, ibique cuiusdam viri principis filia in matrimonium ducta remansit. Et militum quidem seditio hunc finem habuit. Erat autem quidam inter Theodori Cappadocis hastatos equites nomine Maximinus, magnopere improbus. Hic militum plures secum iuratos ad conspirationem habens tyrannidem inuadere decreuerat, pluresq; sibi etiam alios adiunxit, consilium quũ alijs tum Asclepiadi communicauit. Is è Palestina aduenerat bono genere natus, ac imprimis Theodoro fidissimus: quapropter rem ei, deinde Germano

Germanus fugam suorũ sistit.

Hostium castra expugnantur.

Maximinus tyrannus.

mano retexit: at hic quum priora facta minimè adhuc composuisset, aliam exacerbatis rebus addere turbationem nequaquam tutum existimans, blanditijs potius eum & honore lenire, quàm aliqua pœna mulctare quærebat. Itaque iureiurando eum præueniens Romæorum Impetatori autorare conatus est, quum nullum equitem hastatum fieri mos esset, nisi qui prius sese iuramento ac fidem suam ipsi duci, ac eidem Imperatori obligasset: hac sumpta occasione Maximinum vt virum fidissimum laudauit, simulq; ad ordines promouit, equitemque suum constituit. Is hoc honore accepto lætior factus, faciliorem viam ad ea quę cogitauerat sibi datam existimando, fidem ab eo expetitam iureiurando firmauit: quā protinus irritam fecit, multo magis tyrannidi iam animo cōceptę invigilando. Eodem fortè tempore quoddam ciuitas festum celebrabat, multique ex Maximini coniuratis sub prandij horam officij gratia ad palatium conuenerunt, quò Germanus sui studiosos simul & Maximinum inuitauerat. Duces igitur quum accumberent omnes, ecce quidam Germano nunciat, plures nullo ordine ante ianuam stantes queri stipendium iam longi temporis Imperatorem eis debere. Germanus verò equitibus ei fidissimis iussit, Maximinum in custodia tenerent, nihil ei rei gestæ retegendo. Tunc verò coniurati qui aderant ei studentes protinus minis multis ac tumultu ad Hippodromum currunt, ibique ab his, qui parati erant, partim interfecti, partim capti ad Germanumque ducti sunt. At qui ad Hippodromum minimè properauerunt, sese nequaquam proditionis conscios monstrauere. Germanus autem à cæteris quidem vlterius exquirere supersedit, tantùm Maximinum interrgauit, an postquam iurasset se in officio permansurum, vltra insidijs etiam tenderet: fatentemq; se postquam inter equites eius acceptus fuisset, magis adhuc tyrannidi studuisse, prope ciuitatis mœnia palo infixit: sic itaque seditio dissoluta, Maximinique proditio hunc habuit finem. Germanus igitur post hæc vnà cum Symmacho & Dominico à Iustiniano annum iam Imperij tertium ac decimum agente reuocatus, Salomon rursus rerum summam in Aphrica permisit, exercitum ei tradens, ducesque quum alios tum Leontium Zaunæ Pharesmanis & Ioannem Sisinij filios. Martinus enim & Valerianus iam antea Byzantium reuocati fuerant. Salomon igitur Carthaginem adnauigans, ac omni seditione liberatus æquum se gessit, ac Aphricam diligenter custodijt ornans ac instituens exercitū: tum si quos suspectos repperit, Byzantium ad Belisarium mittens, tyrones autem in illorum surrogāt locum. Vandilos quoq; relictos simul cum omnibus eorum vxoribus ac mulieribus ex omni Aphrica dispulit. Ciuitates insuper omneis mœnibus cingens, ac leges diligentissimè custodiens rempublicam magnopere conseruauit. Fuitque Aphrica sub illo in prouentibus potens, & in reliquis rebus felicissima. Postquam verò cuncta probè disposuerat, contra Iaudam & Maurusios, qui erant in Aurasio monte rursus expeditionem sumpsit: ac primùm quidem Gontharim vnum è suis equitibus virum fortissimum cum exercitus parte mittit. Is ad Abigan fluuium circa Bagasim desertam ciuitatem castra posuit: hic cum hoste concurrit, ac prælio victus se intra munitiones recipiens à Maurusijs obsidione premebatur. Postquam verò Salomon cum toto exercitu veniens longe stadijs lx à castris Gontharis castrametatus vallo locum munijt, vbi de clade Gontharis, quæ cōtigissent, audiuit, exercitus partem misit, ac bono esse animo, rursusq; cum hoste concurrere iussit. Maurusij autem bello superiores facti, vti suprà narratur, hæc egerunt. Abigas amnis ex Aurasio monte in campum fluit, terramque irrigat quantam, ac eo modo quo illius accolæ voluerint. Hi enim huius defluxum circumducunt, quando ac vbi profuturum sibi videant. Nam in hoc campo frequentes insunt rupes & anfractus,

Maximinus capitur, et punitur

XIII annus imp. Iustiniani.

Salomon iterum Aphricæ præest.

Sud. χαρακός.

De Abigi fluuio.

in quos Abigas deductus ac scissus proruens sub terram fertur, rursusque suprà alibi apparet fluens. Hoc quum sæpe in hoc campo eueniat, in accolarum potestate situm est, quónam modo aquis huius fluminis vti velint, an aggere ipsum obturare, an rursus recludere. Igitur Maurusij tunc anfractus huiuscemodi aperientes totam fluminis inundationem in castra Romæorum dimiserunt. Ex quo palus profunda & impenetrabilis facta eos maximè adflixit ac in animi anxietatem deduxit. Quod vbi Salomon audiuit, celeriter eò proficiscitur. barbari subitò illius aduentu terrefacti, ad Aurasij radices se recipientes in loco, quem Fabosim vocant, castra posuere.

Gesta contra Iaudam. At Salomon cum exercitu huc contendens ad manus cum hoste venit, victorque eos in fugam conuertit: ac ex illo Maurusij cum Romæis concurrere haud tutum sibi, nec iam amplius eos superare posse putauere: tantùm in Aurasio monte spes erat, quòd Romæ[illegible]s ob loci iniquitatem non diu moram toleraturos, indeque citò sicut prius discessuros existimabant. Multi verò ex eis ad Mauritanos, ac ad Aurasij partem, quæ meridiem spectat, se contulere. Iaudas verò cum Maurusiorum duobus millibus in hoc monte mansit. Erat autem Zerbules quidam nomine, qui arcem in Aurasio ædificabat, in quam Iaudas cum omnibus Maurusijs est ingressus. Salomon autem terere tempus in obsidione minimè volens, vbi audiuit apud Tamugadam ciuitatem campum iam frugibus maturis abundantem esse, eò exercitum duxit, ibique moram faciens agrum populabatur, in Zerbulis arcem rursus triticum omne relaturus. Dum hæc Romæi agebant, Iaudas relictis arcis præsidio nonnullis Maurusijs, quibus maximè confidebat, ipse cum reliquo exercitu in Aurasij cacumen ascendit, vt si fortè expugnaretur, huc se reciperet, locumque muniens præruptum, ac sub arduis petris latentem

Iaudas in Tumar sese cõcludit. Tumar nomine, hìc constitit. Barbari verò præsidio relicti, quum obsidioni resistere non posse sperarent, ducibus præsertim sublatis, euestigio arcem relinquere cogitabant. Clam igitur hostibus omnes silentio fugam adripuerunt. Romæi autem qui eadem ferè die obsidione relicta discedere parabant, postquam in mœnibus nullus apparuit hostis, admirati inter se plurimum hæsitabant: ausi demum vlterius ire portam paruam vnde illi egressi fuere, apertam offendunt: intrantes itaque omnia deprædantur, persequi autem eos, quòd leuis essent armaturę, ac regionis peritissimi minimè visum, custodes tantùm arci dimittentes pedibus omnes altius ascendere cœperunt, vsquequo Tumar peruenirent, locum vbi se tanquam in carcere inimici cluserunt, propiusque castra mouentes in loco iniquo & prærupto vbi nihil penitus aquæ aut alicuius rei necessariæ nec erat, nec esse sperabatur. Longiusculo autem tempore hìc cõsumpto, quum Romęi & ipsi quoque aquæ penuria pressi laborarent, Salomon vt diligentem adhiberet custodiam inopiamque sustentaret, singulis diebus calicem tantùm cuilibet militum distribuebat: quos vbi vidit ægreferre, nec diutius hanc victus duritatem pati posse, iam non vltra morari, ac prope castellum pugnam tentare constituens, sic eos est adhortatus.

Salomonis ad milites oratio. Postquam Romæis Deus dedit apud Aurasium Maurusios expugnare, rem quidem arduam, & his qui hactenus per nos facta non viderunt penitus incredibilem, necessarium & vos pristinam adsumentes virtutem diuinæ gratiæ munus minimè contemnere: sed audacia qua soletis instando, tum periculum subeundo, ex rerum præteritarum felicitate futuram auspicamini victoriam: rerum enim humanarum momenta in occasionis perceptione consistunt. Nam si quis per ignauiam fortunam paratam neglexerit, si sua culpa ab ea deseratur, nequaquam illam, sed seipsum accuset. Maurusiorum nunc cernitis debilitatem, castellumque vbi se ad defensionem incluserunt omnibus

nibus destitutum necessarijs. Vobis autem alterum è duobus deliberãdum, vel obsidioni patienter instantes hostium deditionẽ expectare, vel eam omnino despicientes cum nostro periculo victoriam nobis paratam despicere. Sed quanto magis contra Barbaros armis experiri præstabit, ac sine periculo fuerit? quos profectò fame iam absumptos nunquam ad manus vobiscum venturos putauerim. Quæ quidem diligentius euoluentes imperata vos prompto decet animo facere. His igitur Salomon dictis vestigare cœpit, vnde commodior ad irruptionem via daretur. Nam animo valde hæsitabat quà nam prius aggrederetur, quum vndique prærupta essent. Hæc meditanti iter fortuna protinus ostendit. Gezon erat nomine quidam inter pedites eius ordinis quos Optios Romæi appellãt, qui siue ioco siue serio, seu etiam diuinitùs instigatus contra inimicos ire visus, solus ascendit, pauloque post haud longè nonnulli ex alijs militibus secuti hoc factum audax admirabantur. Tres autem Maurusij qui ingressum custodiebant suspicantes aduersos eos venire, cursu ire contrà festinant, vt in angusto loco sine ordine quisque solus per se properabant. quumque primus fortè caderet à Romæo statim data occasione occiditur: reliqui qui ponè sequebantur hoc animaduertentes multo tumultu ac clamore in hostes incurrunt. vbi autem Romæus exercitus omnis hæc vidit, ducem minus expectantes qui iter monstraret, neque tubæ sonitum, vt est de more in pugnę congressu, neque ordinem seruantes, sed clamore multo vtentes, ac se inuicem excitantes in hostes impetum faciunt. Hic primum Rufinus & Leontius Zaunæ Pharegmanis virtutis præclara facinora contra inimicos ostenderunt: quibus Maurusij perterriti, postquam custodes interijsse didicerunt, statim quà cuique via dabatur se conuertunt, ac eorum plerique in locis angustis deprensi interficiebantur. Ipse autem Iaudas iaculo crus sauciatus nihilominus fugit, seque in Mauritanos recepit. Romæi autem castra inimicorum diripientes Aurasium relinquere ex re fore minimè putabant. Sed hanc Salomon arcem ab se reconcinnari iussam custodiendam mandauit, ne rursus Maurusijs ad res nouas huc aditus esset. Est autem quoddam in Aurasio saxum abruptum, Petra Geminiani ab accolis vocata, ex alta crepidine emergens, vbi breuem turrem prisci vt refugium esset loci illius natura iniqui ædificauerũt. Hic Iaudas paucis ante diebus opes omneis simul cum fœminis collocauit, custodemque vnum Maurusium senem thesauri adhibens, quò tantum hostes nunquam peruenturos suspicabatur, neque vi vllo tempore hanc turrim expugnaturos. At Romæis difficultates Aurasij omnes superantibus, quum quidam ex exercitu miles quasi per iocum turrim ascendere primus cœpisset, à mulieribus ac sene illo velut insanus, & rem longè duram aggressus irridebatur. At ille manibus pedibusque paulatim adnitendo emergens, ac ensem educens seni protinus ceruicem amputauit. Milites autem reliqui alacres atque confidentes inter se iuuando inuicem omnes conscenderunt, fœminasque ac thesaurum maximũ inde rapiunt, ex quo Salomon multas postea ciuitates in Aphrica mœnibus restituit. Maurusij postquam è Numidia superati, vti supra narratur, refugientes Zeben regionem petierunt, quæ supra montem Aurasium est ad Mauritaniam pertinens, Sitiphen metropolim habens Romæorum imperio tributariam. Mauritaniæ verò alterius Cæsarea caput est, vbi omnia similiter oppida vectigalia facta, præter ipsius caput Cæsaream à Belisario Romæis immunem seruatam, quam ipsi nauibus adeunt, quum terrestri itinere nequeant. In hac igitur Maurusij regione consedere, ac ex illo Aphri omnes Romæis obtemperant, pace certa vtentes, ac sub Salomonis quidem viri sapientis ac modesti magistratu nihil mente hostile retinentes, visi sunt omnium hominum felicissimi. Quarto autem pòst anno omnia bona in

Optiones apud Romanos.

Iaudæ thesaurus in turri capitur.

mala eis conuersa fortunæ commutatione contigerunt. Nam anno Iustiniani quartodecimo * Curtius & Sergius Bacchi Salomonis fratris filij ab Imperatore ad regendas in Aphrica ciuitates missi, alter senior Pentapolim, Tripolim verò Sergius. Maurusij verò Leuchatæ appellati, cum magno exercitu in vrbem Leptim magnam vicinam venientes palam dicebant, hac de causa profectos esse, vt digna dona eisque debita dando pacem firmarent. Sergius verò à Pudentio persuasus viro Tripolitano, cuius suprà memini, vt ab initio Vandilici belli Iustiniano contra ipsos Vandilos militantis, lxx. barbaros & maximè probatos in ciuitate receptos, etiam conuiuio humaniter adhibuit, cuncta se promittens postulata præstare, alios verò in suburbano manere iussit. Hos autem dicunt barbaros mente dolosa in vrbem venisse, vt Sergium per insidias interficerent. postquam verò cum ipso in colloquium venerunt, quum alia Romæos expostulasse, tum segetes agrosq; ab ipsis contra ius fasque populatos. Quæ Sergius spernens è loco surgens in quo sedebat, inde discedere voluit: tunc quidam ex illis chlamyde ipsius adsumpta eum retinere tentauit. Hinc reliqui in tumultum excitati insurgunt, ipsumque circumsistunt: quidam verò è Sergij equitibus ensem educens hunc Maurusium interfecit, & ex illo magna in tota domo turbatione exorta, equites Sergij barbaros omneis interfecere. Vnusque ex eis vt cæteros interemptos vidit, è conclaui clam omnibus subterfugiens ad suos Maurusios ocyus contendit, hisque omnia quæ contigerunt narrat. Illi hæc audientes ilico ad castra propria concurrunt, cæterisque se iungentes contra Romæos adcingũt. Quibus Leptim magnam venientibus Sergius & Pudentius cum toto exercitu obuiam fiunt. Pugna verò commissa, primùm Romæi victores apparuerunt, multumque hostium interemere, ac eorum castra diripientes simul vxores & liberos, omnemque gazam adripuerunt. Postremo Pudentius viribus temere confisus reijcitur. Sergius autem cum toto exercitu Leptim magnam se recepit. Breui post tempore barbari maiore expeditione contra Romæos veniunt. Sergius autem ad Salomonem confugit, vt & ipse maiore exercitu contra hostes veniat, vbi & Cyrum fratrem repperit. Barbari in Byzacium excurrentes plurimum locorum vicinorum sunt populati. Antalas autem, cuius suprà mentionem feci, vt in officio erga Romęos perseuerantis ac propterea solius apud Byzacium Maurusios regentis, iam Salomoni bellum inferebat, quod frumenta quibus Imperator ea distribuit abstulerat, ac eius deinde fratrem occiderat, quamobrem apud Byzacenos tumultum excitauit, & cum Leucathis societate inita, contra Salomonem & Carthaginem dux fuit. Salomon autem vbi hæc resciuit, cum toto exercitu contra eum ire pergit, antequam omnia apud Bastem ciuitatem sex dierum iter à Carthagine distãtem castra posuit. Ipseque cum Bacchi fratris filijs Cyro & Sergio, & Salomone iuniore metuens barbarorum multitudinis impetum, ad præfectos Leucatharum mittit conquestum, quòd in Romæorum fœdere existentes arma contra eos corripuissent, pacem autem rogans inter eos seruari, grauissima est iuramenta præstare pollicitus, quòd obliuione præteritorum sempiterna in eos vteretur. Barbari verò irridentes, dixerunt semel eos quidem prius iurasse per sua sacra, quæ euangelia dicuntur, deinde Sergium his credentibus exitium intulisse: velle igitur se experiri quasnam vires huiuscemodi sacra in periuros habeant, vtrinque in certamen euntibus, vt & ipsis deinceps illis firmiter credentibus perpetuò pacem ineant. Hæc Salomon audiens ad pugnam se parauit: postero vero die cum hostium parte quadam prædam maximam agente congrediens in prælio superauit, prædam verò eis ablatam seruauit, succensentibusque militibus, ac palàm vociferantibus eis spolia non impartiri, ait finem belli se expectare, vt tunc omnia simul cuiq; pro

XIIII annus Iustiniani.

** rectius, Cyrus.*

Salomonis interitus.

pro dignitate ac virtute distribuat. Postquam verò rursus barbari cum toto exercitu in pugnam ruerunt, Romæi quidam certamen detrectantes aciem deseruere. Reliqui item citra animi alacritatem segnes ac pigri concurrerũt. ac primo quidem anceps prælium fuit, deinde magna Maurusiorum superueniente multitudine, plures Romæorum fugerunt. Salomon verò & qui cum eo erant nõnulli, aliquandiu oppugnati restitere: postremò instantibus hostibus, & ipsi certatim fugientes ad riui cuiusdam prope fluentis alueum venerunt. hic equo laborante Salomon in terram cecidit, equites verò statim adcurrentes eundem semifractum ac languentem vixque habenas sustinere valentem equo restituunt: quem protinus barbari comprendentes simul cum equitibus pluribus interfecere. Hic Salomonis finis. Quo extincto, Sergius eius fratris filius Iustiniani mandato Aphricæ præfecturæ successit, qui calamitatis plurimæ causa Aphrorum generi fuit. Omnes enim eius administrationem ægrè tolerantes detrectabant, quòd & natura valde imprudens esset, simulque iuuenis, tum moribus fastuosissimus cũctorum esset hominum, vt & magistratus ipsos etiam despiceret, nulloque in honore haberet, diuitijs autem ac potentia continuò abutebatur. Quamobrem omnes eum odio persequebantur, milites imprimis vt mollem & effœminatum. Aphri verò ex eadem causa, tum etiam quòd & fœminas & opes eorum omni libidine sectaretur: sed omnium maximè Ioannes Sisinij eius impotentiam molestè ferebat, qui vir fortissimus, & virtute bellica præstans, sub ignauo esse duce dolebat, quamobrem nec ipse neque vllus omnino arma contra hostes sumere volebat. Tunc item Antalas Iustiniano principi literas in hæc verba scripsit: Seruus esse tui imperij nunquam ipse negauerim. Maurusij tamen qui erant in fœdere, à Salomone intoleranda indignaque passi nuper arma sumere coacti sunt, nou quidem te sed inimicum suum petentes. Ego quoque inter cæteros maximè lacessitus, quem ipse nõ solum cibarijs, quæ mihi pauloante Belisarius tuque dedisti, priuauit: sed fratrem meum à quo nullum acceperat incommodum interfecit. Pœnas igitur de eo qui nos adfecit iniurijs sumpsimus. Nunc verò si Maurusios tibi subditos esse ac in officio solito perseuerare cupis, Sergium hũc ex hac regione reuoca, alium in illius locum sufficiendo. Non enim tibi viri sapientes ac eo longè digniores deerunt quos huc mittas. Donec enim iste tuo præerit exercitui, mirum profectò fiet si Romæos inter ac Maurusios pax vnquam interueniat. Hæc ab Antala scripta quum Imperator legisset, ac omnium causam malorum Sergij maleuolentiam esse cognouisset, non tamen eum à magistratu remouere voluit, Salomonis bene de republica meriti non solum virtutem, sed recentis memoriam mortis pro Romæis venerans. Et hæc quidem sic se habuere. Salomon autem iunior Sergij frater, putatus vna cum patruo in acie cecidisse, iam & ab alijs & à fratre negligebatur. nemo enim eum certamini superstitẽ existimabat. Nam Maurusij, qui eum ceperant valde iuuenẽ, interrogauerunt qui nam esset. Ille se Vandilum genere dixit Salomonis seruum, habere autem amicum quendam medicum Pagasium nomine, in vrbe Laribo prope existente, qui ipsum libenter dato precio mercaretur. Maurusij vero prope mœnia ciuitatis adcedentes Pagasium vocant, eique Salomonem ostendentes sciscitantur, si hunc emisse ex voluptate sit: profitentique se quinquaginta aureis illum empturum continuo reddiderunt: vbi autem ille intra mœnia fuit, Maurusios vt ab adulescentulo deceptos irridebat, ac sese Bacchi filium Salomonis ex fratre nepotem esse manifestauit. Maurusij hac deceptione mœsti & attoniti remanentes, quod tale pignus & Sergij & Romæorum apud se habentes per ignauiam segniter amiserunt, Laribum obsidione cingunt, vt Salomonem simul cum vrbe deleant.

Sergius Aphricæ præficitur iuuenis malus.

Antalæ ad Iustinianum epistola

Iustinianus Sergium non remouet ab officio.

Salomonis versutia.

Oppidani barbarorum vastationem horrentes, præsertim quòd necessaria in vrbem non inuexerant, ad colloquium cum hoste veniunt, pecuniæ vim magnam pollicentes vt inde discederent. Illi autem quum nullis viribus expugnare vrbem posse existimarent, quòd maximè Maurusij expugnãdi mœnia nunquam adsueti essent, tum vsui necessaria ac commeatus prohibere nescirent, conditionem non refellunt. Itaque tribus aureorum millibus acceptis, statim obsidionem soluunt, ac Leucathæ domum cuncti se recteperũt. Antalas autem ac Maurusiorum exercitus rursus apud Byzacium congregati, cum quibus Stozas erat, milites quidem paucos ac Vandilos habens. Ioannes autem Silinij Aphris maximè rogantibus cum exercitu delecto contra ipsos proficiscitur. Aderat Imerius Thrax, qui militibus apud Byzacium præerat, quem Ioannes iussit cum omnibus qui ibi essent collecti, cumque suis ducibus in oppidum Menephessam venire, quod est in Byzacio, vti simul cõiungerentur. Postea verò audiens hic hostes castra posuisse, Imerium de his quæ contigerant certiorem facit, vt alibi coniungerentur, nec sigillatim sed simul omnes hostibus occurrant. forte quadam accidit vt nũcius qui literas ferebat alia vtens via nusquam Imerium repperiret, sed in manus hostium incideret, ac ad eorum castra duceretur. Erat quoque in Romæorum exercitu iuuenis quidam Seuerianus Asiatici filius, Phœnix Emesenus genere, qui equitibus præerat. Is cum suis tantùm numero quinquaginta existentibus cum hoste ad manus venit: qui aliquandiu resistens, tandem à multitudine superatus, in vicinum montem se recepit, vbi castellum non satis munitũ erat, quapropter facilè id expugnantibus se cum omnibus dedidit, quorum nullum interfecerunt, Imerium tantùm in custodia habuerunt, reliquos milites Stozæ tradiderunt, sese in fide permansuros, ac contra Romæos omnibus viribus pugnaturos pollicentes. Imerium omnino de medio tollere, nisi iussa faceret minati sunt. Iussere autem vt ciuitatem maritimam Adrametum eis quodam fraudis machinamento ac stratagemate traderet. Se verò omnia facturum recipientem Adrametum ducunt, ac prope vrbem existentes ipsi ponè sequebantur, Imerium verò paulo ante præcedere Maurusios vinctos tenentem iubent, ac portarum custodibus dicere Imperatoris exercitũ omnino vicisse, venireque iamiam Ioannem cum Maurusiorum captiuorum multitudine. Adrameteni hoc modo decepti (neque enim ductori militum qui erant apud Byzacium non credere fas videbatur) portas aperientes hostes receperunt. Tunc simul cum Imerio omnes ingressi, custodes portis subito ponere non est visum, donec omnem prius corriperent ciuitatem. Barbari igitur cuncta prædati, custodes paucos portis relinquentes discesserunt, è Romanis vero nonnulli captiui fugientes Carthaginem venerũt, inter quos Seuerianus & Imerius fuere. Nec enim è Maurusijs transfugere volentibus difficile fuit, quum multi cum Stoza voluntarij manerent. Maurusij verò ac Stozas cum his qui eum sequebantur hæc audientes, ab initio quidem extimuerunt, ac in extremas Aphricæ partes fugerunt. Postquam vero rei veritatem acceperunt, grauissima moliti sunt, se reputantes quòd hæc ab Adramitenis paterentur, quibus ipsi pepercissent. Quapropter vbique per Aphricam cædes Aphrorum facere iusserunt, nulli neque ætati neque sexui parcentes, ex quo tempore regio ipsa desolata orbataque hominibus ex magna parte fuit. Nam Aphrorum qui supererant, aliqui in vrbes quaqua versus ac in Siciliam reliquasque insulas fugerunt: sed nobilitas ferè omnis Byzantium migrauit, inter quos & Paulus fuit, qui Adrametum Imperatori restituit. At Maurusij nullis iam ob metum resistentibus omnia diripuere, cum quibus & Stozas erat, iam tunc in potentia, quem Romæi multi sequebantur, partim transfugæ, partim ab initio captiui ducti voluntarij remanentes. Iones

nes autem, cuius mentionem in Maurusijs feci, Sergio aduersatus maximè quiescebat. Inter hæc Imperator alium in Aphrica ducem Areobindum virum senatorium & optimo genere natum, sed rei militaris minimè peritum, & cum eo Athanasium magistrum equitum nuper ex Italia profectum misit, præterea Armenios quosdam quibus Artabanes & Ioannes Ioannis filij genere Arsacidæ præerant. Hi nuper Persarum exercitum relinquentes, ad Romæos vnà cum alijs Armenijs transfugerunt. Erat cum Areobindo & soror & vxor * Preicta Biglentiæ filia Iustiniani imperatoris sororis. Nec tamen Sergium amouit, sed ipsum & Areobindum prætores esse mandauit. Ambosque delectum in tota regione militum habere, & Sergio quidem bellum in Numidia contra barbaros decernere, Areobindo autem continuo cum Maurusijs in Byzacio pugnare iussit: quumque classis cum his viris Carthaginem venisset, Sergius euestigio cum suo exercitu contra Numidas proficiscitur. Areobindus autem vbi accepit Antalam ac Stozam circa ciuitatem Sicaueneriam trium iter dierum à Carthagine distantem castra habere, Ioannem Sisinij contra ipsos ire iussit cum delectis qui essent in exercitu fortissimi: Sergio item scripsit cum his qui cum Ioanne erant se coniungeret, vt simul omnes hostibus occurrerent: quumque mandatum neglexissent, coactus est Ioannes parua manu cum magna hostium multitudine prælio congredi. erat nanque illi cum Stoza vetus inimicitia. Vterque igitur alterutrum inuicem interfecturus currebat. Ioannes ante arcum tēdens Stozam prodeuntem in dextro inguine transfixit. Ille statim humo semianimis concidit scutum minimè deserendo, paucis post diebus ex eodem vulnere extinctus est. Omnes itaque qui eum sequebantur simul cum Maurusiorum exercitu eum quamprimum sauciatum è prælio trahentes, sub arbore quadam posuerunt, ac in hostes animo ingenti properantes, Ioannem Romæosque omneis vt numero longè superiores, nullo negocio in fugam verterūt. Tunc Ioannem dixisse ferunt, se libenter mori si contingeret, quando maximi iam voti compos factus esset: nec mora, quum locus hic esset præceps, ex equo iam fesso ac ruente cecidit: in quem rursus insilire conatus, ac ab hostibus deprensus interficitur, vir & gloria & virtute admodum magnus. Quòd audiens Stozas, statim ex vulnere decessit, dicens ei mortem dulcissimam fore. In hac item pugna Ioannes Armenius Artabanis frater cecidit, facinora in hostes pulcherrima ostendens. Hæc Iustinianus audiens, ac inutile putans duorum imperio ducum res administrari, Sergium statim reuocans in Italiam cum exercitu mittit, Areobindo totius Aphricæ curam delegauit. Gontharis autem duobus post mensibus quàm Sergius inde discederet, tyrannidi studebat hoc modo. Quum in Numidia militibus præesset, clam cum Maurusijs egit vt Carthaginem versus excurrerent. Illi confestim ex Numidia & Byzacio hostium exercitu collecto, eandem certatim inuadunt. Ducebat autem Numidas Cuzinas & Iaudas, Byzacenos verò Antalas: conuenit quoque vnà Ioannes tyrannus, quem seditiosi defuncto Stoza ducem sibi constituerunt. Noscens autem Areobindus hostium irruptionem, quum alios ductores eorumque sequaces, tum Gontharim Carthaginem mittit. Aderat & ei Artabanes cum Armenijs. Areobindus itaque Gontharim cum toto exercitu contra hostes ire iussit. Ille verò cuncta in bello obire diligentissimè se recepit ac præstitit, & vnum è seruis Maurusium genere, arte cocum ad hostium castra ire iussit, ac palàm se fugitiuum simulare, clam verò Antalæ dicere, Gontharis Aphricæ imperium tecum communicare quærit. Is imperata quum fecisset, Antalas libenter hoc audiens respondit, Non solere hoc negociorum genus per seruos tractari. Hæc vbi Gontharis accepit, vnum ex militibus Vltheum nomine, quo maximè fidissimo vtebatur, ad

Areobindus in Aphricam mittitur.

* *infra, Princeta.*

Stozas à Ioanne Sisinij filio interficitur.

Ioannes itidem interficitur.

Gontharis adfectat tyrānidem.

Antalam statim misit hortatum, vt propius Carthaginem adcederet. Vlitheus itaque clam cæteris barbaris Antalam conueniens ei consilium Gontharidis de cæde Areobindi communicat, persuadetque vt ipse apud Byzacium imperaret, medietatemque pecuniarum Areobindi haberet, ac mille & quingentos milites Romæos cum eo ducat, vti Gontharis Carthaginis reliquæque Aphricæ imperium teneat. Hæc vbi fecit in Romæorum rediјt castra, quæ circum omnia vallo munita custodias singulis habebant portis. Barbari autem haud multo post rectà Carthaginem tendunt, apud Decimum castra metantes. Inde postera die vlterius processerunt, quibus nonnulli ex Romęorum exercitu ex improuiso occurrentes pugna cõserta, Maurusios aliquot interfecerunt: eos nanque Gontharis dolo vocauerat, vt imprudenter audẽtes in manifestum periculum compelleret. Inter hæc Areobindus Cuzinam per nuncios clam ad proditionem sollicitat. At ille pollicitus postquam in rem præsentem venisset, ab Antala & Maurusijs qui apud Byzacium erant transfugere. Maurusij enim non solum erga cæteros, sed ne inter se fidem seruant. Hæc Gontharidi Areobindus retulit. Ille autem detrectare, ac rem ducere cupiens, Areobindum hortatur vt fidem Cuzinæ pollicenti minimè credat, nisi filios obsides ab eo accipiat. Areobindus autem & Cuzinas clam inter se nuncios continuo mittentes, de insidijs in Antalam agitabant. Gontharis itaque Antalam per Vlitheum de his certiorem facit. Is autem rem cum Guzina dissimulando nihil eorum quæ acceperat, aut quæ inter se ac Gontharim versabantur manifestauit, sed tantum inuicem clam inimici, menteque diuersa, apertè in amicos quisque proprios iuncto simul exercitu ire videbantur. Hoc igitur animo Cuzinas & Antalas Numidarum exercitum aduersus Carthaginem ducunt. Gontharis Areobindum interficere decreuerat: ne autem tyrannidem inuadere videretur, hoc in acie clam facere constituit, vt ab alijs insidiæ in ducem fieri viderentur, ipse autem quasi coactus esset à Romæorum exercitu Aphricę dominationem sumere. Dolo igitur Areobindum circumueniens, hostibus occurrat hortatur iam Carthaginem propinquantibus. Videbatur igitur ipse postera die in exortu solis totum exercitum in aciem contra hostes educturus. Sed Areobindus imprudenter valdeque segniter hoc negocium tractans, tarditate intempestiua nullaque ratione est vsus: cunctando enim quo nam modo arma induere, aut exercitum disponere oporteret, bonam diei partem consumpsit: quam ob rem in diem sequentem pugnam differens quieuit. Interim Gontharis apud milites eum accusare cœpit, vt mollem ac in aggrediendo certamine timidum, simul ordines in aciem disponere noluisse: ex quo ille fugam vnà cum Athanasio ac statim è Mandracio soluere meditatur, vt milites fame simul & Maurusiorum gladijs absumerentur: quòd si eis videbitur, sese ambos comprensurum, ac in custodia habiturum pollicetur. Sic enim sperabat Areobindum vel metu tumultus fugiturum, vel remanentem nullo negocio à militibus interfectum iri, pecuniam verò quanta eis ex publico debetur, se daturum de suo promisit. Milites vbi hæc audiuere, sermonem probant, Areobindum execrantur odioque persequuntur. Interim Areobindus cum Artabane ac suis huc venit: prælium committitur supernè è turribus atq; inferius ad portas vbi Gontharis constiterat, neutrique inclinauerunt. Congregati verò ex Romæorum castris quicunque Imperatoris partibus studebãt, seditiosos certatim de medio tollere conabantur. Non enim Gontharis omnes persuasione decepit. plurimi nanque syncera mente in officio perstiterunt. Areobindus autem tunc primum viros adspiciens interfectos (non enim vnquam talis ac tantus inciderat exercitus) clam omnibus profugit. Est enim intra Carthaginis mœnia templum prope mare littus, vbi viri habitant quos monachos appellare solemus,

Gontharis Areobindo insidias facit.

Monasteriũ extructum à Salomone.

solemus, quibus rem diuinam exercere moris est. Hoc Salomon ædificans non multo prius muro circumdedit, arcemq; munitissimam constituit. Huc Areobindus simul cum coniuge & sorore confugit. Tunc etiam Artabanes & ipse discessit, reliquique inde omnes quò quisq; potuit abierunt. Gontharis igitur victor vnà cum seditiosis palatium cinxit, portasq; ac portum diligentissimè custodijt. Primum quidem Athanasium euocat, qui nulla mora veniens multa adsentatione vsus factum probare visus est. Deinde Gontharis Reparatum ciuitatis præsulem Areobindo nunciatum misit, vt sub fidem incolumitatis ad palatium venire maturaret: quòd si cõtempserit, sese illum expugnaturum, ac ilico interfecturum minitatur. Areobindus susceptis ab episcopo mandatis, metuẽs, se statim venturum dixit, si lauacro filium diuino de more prius abluerit, deinde per idem iurauerit spem ei certam salutis se daturum. Præsul itaque ei morem gessit. Ille euestigio redeuntem sequitur, vestem indutus seruilem, neque duci neque vllo militari viro conueniẽtem. Postquam verò prope palatium fuit, sacrum euangelium à pręsule accipiens in eius conspectum venit, pronusque aliquandiu iacuit, preces & sacrum euangelium, ac paruum filium tunc sacro baptismate ablutum, per quod pręsul iurauerat protendens. Gontharis eum miseratus, ad spem quoque exhortans surgere iussit, omnia quæ præsul pollicitus fuerat sese præstiturum adfirmando, posteraque die eius & vxorem & substantiam Carthaginem transferri mandauit. Deinde præsulem missum faciens, Areobindum & Athanasium secum cœnare iussit, ac Areobindum ante omneis in summo accumbere. Post cœnam verò in cubili solum dormire coëgit, vbi Vlitheus cum nonnullis alijs ab eo missus ipsum & flentem & multa obtestantem, ac ad misericordiam fidemque datam implorantem interfecit, non esse immortalem dictitans, in longam puto senectutem eius cauillando. Postera die Gontharis pecuniam simul & milites ipsius inuasit, ac caput ad Antalã misit. Is accepto nuncio, nihil probè ex his, quæ vnà cõuenerant, ab eo gestum putauit. Nam vbi fidem ac iusiurandum violatum esse vidit, vehementer est iratus, quæ nec illi nec cuiquam mortalium violanda existimabat. Multa igitur de ipso cogitans, tandem Iustiniani partes sequi constituit, quapropter retrò remigrauit, noscensque Marcentium qui apud Byzacium militibus præerat, in quandam vicinam insulam ob seditionis huius formidinem aufugisse, misit eum hortatum vti ad se veniret, simulque fidei cautionem de incolumitate dando. Ille euestigio discedens, apud eum in castris mansit. At milites qui apud Byzacium manebant, Adrametum ciuitatem custodiebant. Milites autem Stozæ non minus quàm mille existentes, vbi factum hoc audierunt, cursu statim ad Gontharidem contendunt. Ille verò libenter eos excepit. Erant enim Romæi quingenti, Hunni verò octoginta, reliqui verò Vandili omnes. Artabanes quoque fide accepta ad palatium vnà cum Armenijs venit, sese tyranno obtemperare velle simulans, clam verò eum de medio tollere cogitans, ac Gregorio fratris filio & Artasiri equiti rem communicat. Gregorius verò eum ad rem adhortans sic alloquitur: Artabanes optime, nunc tempus adest Belisarij gloriam ęquandi, imò longè excedendi. Ille enim cum exercitu magno & pecunia plurima ab Imperatore huc missus venit, ducensq; cõsiliarios ac duces plures, insuper classem qualem nunquã adhuc audiuimus, equitatum quoque plurimum, & alia quæcunq; Romæorum Imperatore digna ad hanc expeditionem missa fuere: sic deinde & labore multo Aphricã Reipub. reddidit, quæ quidem omnia nunc pereuntia rursus restituere in tua & vita & voluntate ac virtute situm est. Reputa imprimis te Arsacidam optimo loco natum esse. Cogita quòd generosos homines semper & vbique fortiter agere decet. Multa quidem ante hoc tempus pro libertate admira-

Areobindi fuga.

Areobindus occiditur.

Antalas ob perfidiam Gontharim deserit.

Gregorij ad Artabanem oratio.

bilia sunt à te gesta facinora. Nam & Acacium Armeniæ præfectum, & Sittam Romæorum ducem adhuc iuuenis interfecisti, & ex illo Cosroi regi cognitus cum ipso contra Romæos bellum suscepisti. Denique tantus es, vt tuum iam sit non pati Romæorum Imperatorem à cane temulento subiugari. Ostende nunc optimè Artabanes tua facta præterita ex virtute demum potius quàm à fortuna prouenisse. Quòd autem ad nos pertinet, ego simul & Artasires hic omnibus conatibus tibi hanc rem aggredienti præsto erimus obtemperantes. His Gregorius dictis Artabanis animum etiam contra tyrannum magis incendit. Gontharis interea Areobindi vxorem & sororem ex arce deducens in domo quadam manere coëgit, nusquam neque verbo neque re ab eo læsas, quin in honore habuit, necessarijsque omnibus vt eas decebat prosequendo, nec dicere aut facere quicquam inuitas coëgit, præterquam Præiectam coniugem ipsius, quam scribere ad Iustinianum iussit, quemadmodum Gontharis eas probe tractaret, quodque cædis viri minimè conscius fuisset, sed ab Vlitheo scelus patratum, Gontharide minimè probante. Hæc Gontharis Pasiphili consilio fecit: qui vir inter Byzacenos genitus, princeps seditiosorum fuit, seque Gontharidis tyrannidi socium addidit, spem ei proponens, quòd si hæc succederent, ipsam Imperatoris filiam in matrimonium duceret cum dote, vt par erat, ex dignitate principis adfinis ingenti. Post hæc Artabanem cum exercitu contra Antalam & Maurusios in Byzacium ire iussit. Cuzinas autem veluti dudum Antalæ clam aduersus, iam palàm ab eo diffidens, ad Gontharidem transfugit, cui & filiam & matrem obsides dedit. Artabanes item ex altera parte se cum exercitu Antalæ, contra quem missus fuerat iunxit. cum his & Ioannes erat dux seditiosorum, & Vlitheus eques sequuti & Maurusij, quibus Cuzinas præerat, ac ciuitatem Adrametum prætereuntes, hostes in itinere offendunt, à quibus paulo longius castrametati sunt. Postera die Ioannes ac Vlitheus cum parte exercitus ibi remansere. Artabanes ac Cuzinas in aduersarios exercitum duxere, quos Maurusij minime cum Antala conuenientes in fugam verterunt. At Artabanes dolo repentè signa conuertens remigrat, quapropter Vlitheus ipsum ad exercitum venientem interficere statuit. At Artabanes sese excusans, ait timuisse, ne Marcentius ex Adrameto ciuitate auxilium aduersarijs ferens, vbi hic erat, magnis eos incommodis adficeret: sed Gontharim cum toto exercitu oportere contra hostes ire, & primo quidem Adrametum iens cum Imperatoris exercitu se coniungere statuit. Multa verò cogitanti potius visum, Gontharim de medio tollendo & Imperatorem ac Aphricam omni molestia liberare. Reuertens igitur Carthaginem tyranno nunciat, quòd exercitus ipsius minor sit quàm hostium. Hic verò cum Pasiphilo rem communicans, omnem armare exercitũ decreuit, ipseq; met contra hostes ducere, relicto Carthagine præsidio. Multos igitur quotidie ex his quos vlla causa suspectos haberet, interfecit. Pasiphilo autem quem Carthagine in præsidio reliquit mandat, vti omnes Græcos interficeret, ac alia faceret vt ex re viderit esse. Igitur Gontharis statuens die sequenti cum hoste concurrere, prius epulum dare suis studiosis ac fidissimis statuit. Conuiuium itaque in conclaui vbi tres mensæ paratæ erant. Ipse in prima, vt fas erat, accubuit, cui Athanasium & Artabanem adhibuit, præterea Petrus Thrax genere, & Salomonis olim eques hastatus, nonnullique eius amici. In alijs vero duabus mensis Vandilorum optimi ac primi accubuere. Ioannem autem qui cum Stoza militantes seditiosos rexit, Pasiphilum priuatim accumbere iussit, & alij quoque vt Gontharidis amicis est visum adhibiti. Artabanes igitur quando ad hoc conuiuium vocatus erat, tempus opportunum ad tyranni cædem patrandam existimans, consilium quidem nemini

Gontharis ante pugnam conuiuium parat.

mini cõmunicauit,præter quàm Gregorio,Artasiri & equitibus tribus, quos equites iussit cum ensibus intrò cum proceribus esse (Nam ducibus accumbentibus retro consistere equites mos erat) quumque intus essent,rem quando tempus opportunum videretur aggrederentur:prius tamen Artasiri mandat negocio incumberet, Gregorio verò vt Armeniorum quos maximè audacissimos videret, secum in palatium duceret, enses in manibus habentes (nam nullis præterquam ducibus ducere armatos fas erat) ac hos in angiportu relinquens intrò cum militibus ingrederetur,neminique Armeniorum illorum rem communicaret,tantumque diceret quòd suspectum habeat Gontharim:deinde Artabanem ad conuiuium vocatum,velle propterea ipsos cõsistere apud Gonthatidis custodes quicunque adhibiti fuerint, ac specie ludi scuta quæ illi tenent attrectare, versarique per iocum in omnem partem: vt si fortè tumultus ac clamor oriatur,ea scuta rapiẽtes statim auxilio adcurrant. Gregorius igitur hæc Artabanis mandata diligenter exequitur. Artasires autem hæc ex alia parte meditatur. Iacula nõnulla duplicia in sinistræ manus palma posuit,secundum partes vsque ad cubitum protensas, ipsa quoq; vestimenti parte diligenter superinducta contegit,vt si quis eum ensis aggrederetur,brachium protendendo munitum ac ictum in ligno excussum vitando corpus à vulnere custodiret. Artasires itaque his hoc modo constitutis Artabani sic ait:Ego quidem nulla mora aut metu rem aggrediar,atque hoc ense Gontharis corpus me recipio vulneraturum:quid autem deinde sequatur, nõ habeo dicere.Si enim deus tyrannidem odio persequitur,& propositum meum simul iuuabit.Si verò alicuius à me veteris culpæ pœnas est expetiturus,profectò huic facto impedimento erit. Vtcunq; res eueniat,si tyrannum letali vulnere saucium hodie non videris, nihil moræ sit quin eodem me tu ense meo cõfodias,ne mihi superstiti durior ex illo sit exitus, & qui tuo mandato rem fuerim aggressus,te quoque perdendi sim causa inuitus. His Artasires dictis cum Gregorio & vno ex equitibus mensæ locum adiens, à tergo Artabanis constitit.Reliqui iuxta custodes manentes imperata fecerunt. Artasires igitur in conuiuij principio rem aggredi decreuerat, ac iam acinacis capulum attigerat, nisi à Gregorio prohibitus fuisset, qui Armeniorum lingua ei significauit tempus expectandum,quo iam processu epulari ebrietate madidus Gontharis esset. Artasires itaque eadem voce respondit,Heu bone vir, quur animum pulchre dispositum prohibuisti? Iamque perseuerante conuiuio Gontharis temulentus ambitione quadam de mensa equitibus dedit,quę extra conclaue esuri erant,relictis tantum tribus equitibus,quorum vnus Vlitheus.Exijt & Artasires vnà cum alijs cibos gustaturus.Hic quędam illi subit cogitatio, ne quid acinacem educere volenti esset impedimento: quapropter nudum eum eductum, ac sub veste conditum ferens, intro ad Gontharidem adcessit,quasi clam alijs aliquid ei dicturus: quem vbi Artabanes vidit,animo ob vehementem iracundiam commotus, caput agitare, ac varios ore colores mutare cœpit, vt facilè quis eum rem meditari nouã deprendere potuisset, quòd & Petrus qui iuxtà erat animi sagacitate animaduertit, quanquam tacitus, quòd rem ob erga Imperatorem beneuolentiam animo magnopere probaret. Artasirem interea tyranno propinquãtem quidam è seruis repulit,retrocedentisque paululum nudum vidit ensem, protinusque clamans,Ecquid hoc,inquit,bone vir?Ad quam vocem subito Gontharis manu ex aure dextra fortè capiti adposita cõuersus,ac quasi diuinitùs quo in loco peti deberet inimico indicans,eadem in parte statim feritur, ex quo cerebri pars cum digitis excussa est. Petrus igitur exclamans in hoc tumultu Artasirem hortabatur, vt omnium sceleratissimum hominem de medio tolleret, Gonthatidi itaq; saucio exilire conanti, Artabanes qui iuxtà ac

Gontharis in cõuiuio interficitur.

cumbebat,ensem ab latere quàm magnum educens,latus dextrum capulo-tenus confodit,ex quo ille statim moribundus cecidit.Artasires quum ipse à vulnere tutus,ob brachium sagittis munitum, vti suprà narraui, esset, facile *[illegible] cædes.* Vlitheum deinde trucidat. Petrus igitur & Artabanes hic Gontharidis, ille Vlithei extinctorum ensibus adreptis, reliquos illorum equites ibidem interfecerunt. Armenij verò quibus datum erat negocium scuta ad tumultum exortum corripere,ilico his à custodibus direptis,intro ingressi,& Vandilos omneis & Gontharidis amicos nullo resistente trucidant.Vbi verò custodes ipsi rem gestam viderunt, quum ex magna parte ex Areobindi domo essent, plerique Armenios sequuti sunt,omnes denique Iustiniani partes adsumen- *Callinici vox.* tes,Callinicũ(nam sic in bello vocabatur) clamabant: quæ vox in ciuitatem omnem cito diffusa,Imperatoris studiosos excitauit,vt hi coniuratos omneis de improuiso aggredientes,in proprijs domibus partim dormientes, partim edentes,nõnullos mente præcipiti ob timorem existentes interfecerint, *Artabanes Iustiniano rem restituit.* inter quos Pasiphilus fuit. Ioannes autem cum quibusdam Vandilis in templum aufugit: quos omnes Artabanes in fidem de incolumitate receptos, Constantinopolim misit,Carthaginemque Iustiniano hoc modo tumultuantem restituit,anno ipsius imperij nono ac decimo,à cœpta verò tyrannide ac seditione die sexta ac tricesima.Quo facto Artabani ingens gloria nomenq; **supra, Preiecta.* accessit,ac * Prinecta Areobindi vxor multam dono pecuniam dedit. Imperator quoque eum Aphricæ totius præfectum constituit: cui paulo pòst mis- *Ioannis, Pappi fratris, res gestæ in præfectura.* sionem flagitanti,Ioannem Pappi fratrem successorem misit. Is quamprimũ in Aphricam venit,nihil potius habuit, quàm Antalæ ac Maurusijs apud Byzacium bellum mouere:quod feliciter gerens multis in prælio interfectis,signa olim Salomone extincto à barbaris erepta Imperatori Byzantium misit, reliquos extorres à finibus Romæorum fecit. Procedente deinde tempore Leuchatæ Maurusij cum magno exercitu se Antalæ coniungentes, è finibus Tripolitanorum in Byzacium irruerunt:quibus Ioannes occurrens, ac prælio cum suis superatus Laribum confugit, hostes verò vsque Carthaginem excurrentes,magnas clades incommodaque omnibus circa locis intulerũt. Paulo deinde pòst Ioannes redintegrato quoad potuit vndecunque exercitu, Maurusijs alijs quibusdam simul cum sequentibus Cuzinam sibi adiunctis,hostes rursus petens,partim peremit, partim ad extremos vsque Aphricæ fines fugauit. Hoc igitur modo pauci admodum & imbelles in tota prouincia relicti, vix tandem ac serò quieuere. Et Aphricæ quidem res sic se cum Romæis habuerunt.Ego verò nunc ad bellum venio Gothicum.

PROCOPII DE BELLO PERSICO ET Vandilico lib. IIII. Raphaele Volaterrano interprete, FINIS.

REGVM PERSARVM successio.	VANDILORVM GEges.
Isdigertes Persarum Rex.	
Vararanes.	*Gogidiscus.*
Perozas Persarum Rex.	*Gontharis, & Gizerichus filij eius.*
Cabades filius Rex eligitur.	*Honoricus Gizerichi filius.*
Blases Perozæ frater.	*Gundabundus.*
Cabades rursus regnat.	*Ilderichus.*
Cosroes Cabadis filius.	*Gilimer.*

REM ANIMADVERSIONE DIGNAM

huc tibi lector ex Ioanne Baptista Egnatio apposuimus ad lucem historiæ maiorem.

NON potui non vehementer mirari tantam vel temporum iniuriam, vel scriptorum inertiam, tum veterum, tum recentium fuisse, vt quum Romam orbis reginam captam ab Alarico Gothorum rege, anno post eam conditam millesimo centesimo sexagesimoquarto, certatim omnes memoriæ prodãt, seriem tamen rei, aut indagandam nõ censuerint, aut indagatam tanquam rem planè ignobilem, nec scitu dignam obliuione inuoluerint. Prô deûm hominumq; fidem, vrbs orbis totius regina, quæq; eo auspicio condita credatur, vt caput orbis semper esset, & quæ toties de barbaris gentibus, orbeq; triumpharat, capitur Gothico astu, & interim rei series ordoq; nescitur? Ego verò id minimè patiar, & omnis antiquitatis illustrandæ studiosus, hanc quoq; rem tam memorabilem non negligam. Astu autem barbarico capta traditur in hunc fermè modum, quem Procopius solum ex omnibus quos legi, tradat, vt mirer ab interprete vel rem totam dissimulatam, vel quum in mutilum Græcum codicem incidisset, non animaduersam. Ille igitur in hanc sententiam: Obsederat Romam Alaricus iam biennium, nec Honorius, qui Rauennæ desidebat, aut ferre suppetias poterat, aut audebat. Nam quum nihil minus, quàm de vrbis salute solicitus esset, Stilicone interfecto, ducem exercitui minimè præfecerat, qui rem aduersus Gotthos administraret. Vnde Gothis obsidendæ vrbis cogitatio, Romano milite aut dilapso, aut segniter rem agente. Verùm eam frustra obsessam, quum expugnare vi non possent, ad dolum hostis barbarus vertitur. Profectionem in patriam simulat, trecentosq; iuuenes corporis & animi vi prȩstantes deligit, quos Romanis principibus dono det, instructos prius, vt omni obsequio dominos suos promereri studeant, & ad certam diem circa meridiẽ, quum Romani principes somno, vel ocio vacarent, ad Asinariam portam aduolent, interfectisq; improuiso insultu custodibus, portã sibi prȩstò futuro aperiant. Interea Gothi quum reditum, alia atq; alia deesse sibi simulantes, differrent, trecenti illi iuuenes occasione egregie vsi, portam stato die suis aperiunt, & intromissus Gotthus maiore ignominia, quàm damno vrbem omnem populatur. Sunt qui Probæ illustris fœminæ & opulentissimæ opera patefactam Gotthis portam existiment, quum plebem Romanam passim fame & morbis pecudum more cadentem miseraretur. Duo sunt cognitu non indigna: vnum, edictum ab Alarico fuisse, vt quicunq; in templa diuorum confugerent, præcipuè Petri & Pauli, his nulla vis inferretur, quòd & summa fide seruatum: alterum, quòd quum nunciatum Honorio esset Rauennæ, Romam perditam, credidit ille de pugnaci Gallo, cui nomen erat Romæ, significatum esse, admiratũq; vehemẽter tam subitò perijsse eum, qui cum paulo antè festiuissimè luserat. Adeo socordis ingenij princeps, nec quicquam omnino paternæ, auitæq; virtutis referens, quod & Arcadio fratri vitio datum est. Nam Eudoxiæ vxori addictus, quum alia improbè fecit, tum Chrysostomum antistitem sanctitatis & eruditionis egregiæ, vxori plus æquo inseruiens, in exilium egit.

PROCOPII DE BELLO GOTHORVM LIBER PRIMVS,

PER CHRISTOPHORVM PERSONAM Romanum, priorem S. Balbinæ in Latinum traductus.

Zeno imp. orientis.

Augustulus occidentis.

Romanorū cum barbaris perniciosa societas.

OTHORVM perſcripturus nunc denique bellum, ea imprimis ediſſeram, quæ Gothis item & Italis antequam inter ſe armis decernerent, contigere. Zenone itaque Byzantij imperante, Auguſtus occidentis tenebat imperium, quem & Auguſtulum idcirco vocitabant Romani, quia puer admodum regnum ſuſceperat: quòd vtique illi Oreſtes pater, vir quidē ſapientiſſimus, gubernabat. Romani verò antehac paulò Sciros Alanoſque & Gothicas alias hiuſmodi nationes in ſocietatem aſciuerāt. Vnde ab Alaricho Antalaq; Gothorum tunc ducibus ingentia ſunt mala perpeſſi, barbarorum pręſertim florentibus in Italia rebus. Nam Romanorum adeo principum ea tempeſtate defecerat dignitas: vt ſub decente ſocietatis & fœderum nomine, à peregrinis vim & barbaris paſſi, ita violarentur, vt impudenter ac nefariè ad pleraque cogerentur inuiti, quum illi æquum iam ducerent, omnibus Italiæ agris vt ſibi cō cederetur, quorum tertiam antea partem Oreſtem Gothis iuſſerant impartiri, quem ſtatim quum haudquaquam facturum id ſe fateretur, interfecere. Erat autem Odoacer inter Italos quidam, Oreſtis armiger quōdam, qui Gothis omnia pro eorum arbitrio exequuturum ſe obtulit, ſi Romanorum principem ſe conſtituerent. Hoc pacto quum ſibi tyrannidem comparaſſet, Auguſtulo ipſo imperatore ſine offenſione alia vlla permiſſo, in priuati hominis morem vitam vt duceret, ac tertia Italici agri parte barbaris contributa, cum hiſque inita firmius ſocietate, ad decimum annum tyrannidem ſtabiliuit. Per id tempus & Gothi, qui imperatoris permiſſu Thraciam incolebant, aduerſus Romanos Theoderico duce, viro tunc quidem Zenonis Byzantij imperantis beneficio patricio & conſulari, arma ſuſtulerant. Sed imperator Zenon, qui optimè diſponere præſentia percallebat, Theodericum vt Italiam peteret, monet, & Odoacro tyranno in poteſtatem redacto, Heſperiæ principatum ſibi Gothiſque pararet, illi id longè plurimum conducturum affirmans, cætera præſtanti ac ſenatorio viro, vt tyranno deuicto, Romanis & Italicis cæteris imperitaret, quàm ſecum, vt imperatore, inconſideratius velit armis decernere, ac tantum inire dubiæ belli fortunæ diſcrimen. Teodericus verò imperatoris perſuaſione & cōſilio delectatus, è Thracia Italiam verſus iter ſuſcepit, vniuerſo Gothorum populo ſe proſequente, curribus impoſitis liberis coniugibuſque, & ſupellectili omni, quamcunque poterant ſecum deferre: vbi verò quamproximè ad Ionicum ſinum eſt ventum, quum nullæ in præſentia paratæ eſſent ad traijciendum exercitum naues, circumito Ionico ſinu, per * Talantiorum agrum, aliorumque nationem, & finitimarum iter Gothi fecere, quibus aduenientibus Odoacri milites occurrerunt, & bello ſæpe deuicti, cum duce vnà intra Rauennam ſeſe & alia munitiſſima loca continuere. Dum interea igitur Gothi hos obſiderent, cætera munimenta, quibuſuis poterant modis circumiecta cepere.

Orestes Augustuli pater à Gothis occiditur.

Odoacer rex Italiæ.

Theodoricus Gothus Rom. inuadit.

Zeno Theodoricum prudenter auertit.

Theodoricus Italiam petit.

* *Taulantiorū.*

pere. Cæsenam tamen præsidium Odoacri habentem, quod à Rauenna stadijs abest trecentis, Rauennamque ipsam, in qua Odoacer tyrannus erat, nec obsessorum deditione, nec vi aliqua potuere in potestatem redigere. Rauennæ siquidem ciuitas ea, quum clementer edito sita sit loco, & in postrema Ionici sinus parte, stadijs duobus interpollata, quò minus maritima sit, nec nauibus quidem videtur, nec pedestribus copijs aditu sat facilis: siquidem huius ad littus subduci naues nil possunt, quum mare ipsum impedimento sit, confragosum suapte natura vadosumque: id nanque non minus quàm per stadia fermè triginta syrtes facit. Vnde id littus vel proximè adnauigantibus præ syrtium continuatione & copia, procul abesse apparet, nec pedestri exercitui peruium est. Padus nanque, quem & Eridanum dicunt, è Celticis montibus eà delatus, & alij nauigabiles amnes cum paludibus circumiectis vrbem hanc circumplexi, vndequaque irriguam reddunt. Quo sanè in loco in dies singulos mirandum quid accidit. Mare nanque in fluminis speciem, summo diluculo in continentem infertur, ac terræ tantùm exæstuando inuadit, quantum vna die itineris expeditus vir quispiam conficere posset, atque adeò vt mediterraneum locum satis idoneum ad nauigandum efficiat: rursum deinde circa serum diei, inundatione soluta, æstu reciprocante, emissas in se vndas reducit. Vnde quicunque in ciuitatem vel inferre necessaria volunt, vel quacunque de causa onera inde efferre, nauibus ea primùm imponunt, hisque in locum subtractis, vnde fieri traiectus solet, æstum opperiuntur: quo inuadente sensim vndis nauigia subleuata, cursum tenent iam destinatum, in hisque & nautæ nauali operi, ac simul remigio inhærentes, e uestigio nauigant, quòd vtiq; non solùm Rauennate in agro, sed passim per eius regionis littora in Aquileiam vsque vrbem perpetuo fit, haud tamen per omne tempus, vel eundem in modum id fieri contingit. nam cum imminuitur luna, & lucis præ se paululum tulerit, haudquaquam tam validè salum exæstuat, sed semilunio ad semilunium alterum vehementior ea inundatio excitatur. Sed de his hactenus. Theodericus verò in Rauennæ obsidione, quum annum iam tertium contriuisset, Gothique ipsi diutius hanc obsidendo, tedio ac molestia afficerentur, & Odoacri insuper milites necessariarum rerum vrgerentur inopia, conuentum adinuicem est, Rauennæ antistitis interuentu pacificantis, Theodericus Odoacerque æqua ac simili sorte ea in vrbe vt viuerent, pariterque potirentur imperio. Quibus conuentionibus aliquandiu vtrinque seruatis, Theodericus per causam, quod in se machinatus insidias esset, Odoacrum ad epulas fraudulenter vocatum, cùm occidisset, barbaris sibi & hostibus conciliatis, qui reliqui fuerant, Gothorum solus & Italicensium imperium tenuit, Romani tamen imperatoris nec insignia quidem, nec nomen sibi desumpsit: sed quoad vixit rex est appellatus, quo nomine suos barbari nuncupant duces. Is itaque suis sic præerat subditis, vt omnibus ornamentis, quæ vero imperatori congruerent, se communiret. nam & iusticiæ studuit plurimum, legibus firmiter obseruatis, & à circumiectis & finitimis barbaris Italiæ agros ad securitatem tutatus est, quippe qui ad magnanimitatis & sapientiæ summum fastigium peruenisset, atq; adeo, vt in subiectos, nec minimum quippiam ad iniuriam exerceret, nec cuiquam sibi id forte insinuanti assentiretur, præter id vnum, vt Gothi agrum, quem Odoacer suę dederat factionis hominibus, inter se partirētur. Erat autē Theodericus fama quidē tyrannus, re tamen præ se veri specimen imperatoris ferebat, vt qui vel eorū, qui à principio ea in dignitate probatiores fuissent, nemini inferior fuerit: & Gothos item ac Italos pari quadā ac summa beneuolētia suapte humanitate prosequebatur, ita vt omnes (quod vtiq; difficilimū est) eius imperiū oblectaret.

Situs Rauennæ.

Padus ad Rauennā stagnans.

Æstus marinus ad Rauennam.

Obsessa triennio Rauenna.

Pacis cōditiones

Odoacri cædes.

Theodoricus Italiæ rex.

Theodorici laudes.

In ciuilibus nanque & publicis rebus tractandis varia nimirum sunt mortalium vota, & sæpe id accidit, præsens imperium his quidem & de improuiso vt placeat, quibus voluptati sunt quæ geruntur, vel vt mœrore afficiantur, quibus aliter longè ac sentiant, res ipsæ procedunt. Annos itaque Theodericus quum septem & triginta superuixisset, vitam finiuit, qui vtique vt hostibus horribilis fuit, ita & subiectis immodicum sui desiderium moriendo reliquit. Sed mortis illi hæc causa fuit. Symmachus, & huius gener Boetius à suis maioribus gentis nobilitatem adepti, inter Romanos & Senatorios viros principes erant, & consulatus vtrique dignitate perfuncti, philosophiæ supra cæteros & equitati studuerant, multisque tam ciuium quàm externorum inopiæ succurrendo saluti fuere. Hi postquam ad ingentem gloriam euasere, deterrimos quosque in sui inuidiam concitarunt. Nam his delatoribus Theodericus rex persuasus Symmachum Boetiumq; *res perinde nouantes occidit, eorumque bona omnia publicauit. Sed paucis post diebus, cœnanti sibi cum miræ magnitudinis piscis ministri decoctum caput apposuissent, Symmachi nuper occisi caput illi est visum, præfixis & extantibus inferiore in labro dentibus, & toruè intuentibus oculis furibundè sibi & acerbius comminari. Vnde monstri nouitate territus, membrisque præter modum tremebundus & rigens, in cubiculum statim citato gradu secessit, identidemque iubendo, togarum vt sibi vim magnam ingererent, lecto decubuit, & parumper quieuit. Elpidio deinde medico, omnibus quemadmodum accidissent diligentius explicatis, in Symmachum Boetiumq; patratum à se scelus deflebat: quo denique deplorato, ex accepta calamitate dolore ingenti affectus, haud longè pòst moritur, quū primum id iniustitiæ, & vltimum in suos idcirco exercuisset exemplum, quia non suo & pristino more diligenter peruestigata causa, in tantos viros animaduerterat. Theoderico igitur suo fato perfuncto, Atalaricus huius ex filia nepos suscepit imperium, annos octenos natus, sub matre Amalassuntha adhuc educatus. nam huius pater ex humanis excesserat, nec longo pòst tempore, quàm Iustinianus inijsset imperium. Amalassuntha itaque filij procuratione suscepta, regnum administrabat, prudentia & æquitate mirificè pollens, virilem præ se ferebat naturam: quippe quamdiu hæc imperio præfuit, Romanum neminem vel corporis pœna affecit, vel rerum iactura: quinetiam nec Gothos ipsos, & si lacessendi Romanos percupidos, his quoquam pacto iniuriam permittebat inferre: quin potius Symmachi ac Boetij liberis paterna bona restituit. animo præterea destinarat, Romanorum ex institutis ac principum more, vitam de cætero vt filius duceret, iamque ad literarium ludum hunc vt ventitaret coëgerat, tribus Gothorum è senioribus lectis, qui sapientia cæteris & humanitate præstarent, iussisque Atalarico continenter assistere, & vnà victitare. sed Gothis hæc minus placere, vt qui subiectis inferre iniuriam cuperent, & per Atalaricum mallent more barbarico regi. Vnde cùm mater semel delinquentem in cubiculo puerum, frenandi castigandiq; gratia manu vt assolet percussisset, Gothi ad se venientem & lachrymabundum hunc conspicati, rem quidem permolestè tulerunt, & Amalassunthæ licentius conuiciati, identidem affirmabant, peruelle hunc puerum quamprimū perditum ire, vt mox ipsa viro alteri nubat, cum eoque Gothis & Italis simul imperitet. Conuentu itaque facto, & in vnum contractis qui pollerent facundia viris, aditaque Amalassuntha acrius querebantur, nec rectè sibi regem, nec decentius erudiri. Siquidem literæ & seniorum instructiones longo interuallo à fortitudine & magnanimitate abesse, ex hisque illum effœminari potius, & ad timiditatem traduci. Sed necessarium fore qui res maximas sit audenter & strenuè aggressurus, ex hisque gloriam habiturus non mediocrem,

Occasio mortis Theoderici.

Symmachus & Boetius occisi.

* *perinde ac res nouantes*

Atalaricus auo succedit.

Amalasuntæ virtus & gubernatio præclara.

Atalarici educatio.

Improba Gothorum oratio.

mediocrem, præceptoris vt sit formidine liber, & armis vt studeat, illudque sedulo dicere, ne Theodericum ipsum Gothorum liberos ad ludimagistros mittendos quoquam pacto percensuisse, idque frequentius vsurpasse, haud quaquam eos, quos ferulæ timor iam inuasisset, gladios ac lanceas parui facturos: vnde par fore ducebant, Amalassuntham vt minimè præteriret Theodericum patrem, qui tantarum rex sit vrbium factus, & regnum susceperit, nulla se ex parte contigisse literas ipsas, nec audita quidem vspiam percepisse. Quocirca regina, inquiunt, pædagogos istos missos nunc facito, & Atalarico qui secum viuant coæuos dato, & ætate vnà vt florida prouehantur, proque lege barbarica ad virtutem & virilitatem impellant. His auditis Amalassuntha, & si minus quæ dicerentur probaret, verita tamen barbarorum insidias, præ se quidem læticiam ferre, & voluptati sibi fuisse, quæ hi detulissent dissimulare, sed demum quæcunque ab se barbari exegissent, permisit pro eorum arbitrio fieri. Senioribus itaque Atalaricum deserentibus, pueri quidam ad hunc conuenerũt, vitæ comites imposterum affuturi, haud dum puberes, nec multum rege natu maiores. Hi fermè Atalaricum vbi ad pubertatem peruenit, ad temulentiam & fœminarum concubitus compellendo, sic nimiè deprauatũ moribus reddiderunt, vt vel matri se contumacẽ præberet, nec prorsus hanc magnifaceret, tametsi barbari in eam iam conspirassent, è regiaq; abscedere impudẽter iussissent. Sed Amalassuntha neq; Gothorũ insidias horruit, nec more fœmineo deterrita barbaris cessit, quin potius dignitatem sedulò prę se regiam ferens, tres quidẽ vt facundissimos ita & seditiosissimos viros, in vltimos quosdã Italiæ fines, per causam eius regionis tuendæ, protinus relegauit, abireq; in eas partes mox iussit, non vno eodemque loco, sed longissimo abinuicem internallo mansuros. Sed hi quidem ad ea loca tuenda & si dissimulanter iussi venissent, amicorum tamen & propinquorum opera vsi, vltro citroque cursantium emetientiumque longius iter, in vnum conueniebant, & consilia aduersus Amalassuntham inibant, quos quum diutius ferre illa non posset, hæc animo vt faceret agitauit. Byzantium è suis fidum ad imperatorem nuntium misit rogatum, vtrum Theoderici Amalassunthæ liceret ipsius permissu ad se venire. Velle se nanque aiebat ex Italia quamprimùm abscedere. Quo nuncio imperator exhilaratus, fœminam iussit ad se, quum vellet concedere. Domum deinde Epidamni amplissimam, qui præpararent mox misit, vt vbi eò Amalassuntha se contulisset, & pro eius arbitrio moram ibidem aliquandiu traxisset, Byzantium demum deueheretur. Cuius rei quum esset Amalassuntha certior facta, viros delegit & Gothos impigros quosdam, & sibi amicitia coniunctissimos, ac ternos illos, quorum paulò antè memini, sibi insidias molientes, vt interficerent, misit: ipsa verò cum cæteris non parui precij rebus, aureis milibus quadraginta in nauem impositis, & suis quibusdam fidissimis in ea simul inuectis, Epidamnum quidem vt nauigarent iniunxit, in portúque tamdiu vt permanerent, nec è nauigio ipso quicquam efferrent, quoadusque per nuncios quid acturi essent significasset. Quod vtique idcirco agebat, vt si tres illos interfectos fuisse rescisceret, suo vt ipsa in loco maneret, & ex Epidamno nauem ad se reuocaret. Sin minus ex voto sibi id factum procederet, & eorum superstitem esse aliquem fortè contingeret, vnde nil bonæ quippiam spei reliquum foret, confestim omissa Italia aliò nauigaret, & imperatoris in terras se cum pecunijs & in tutum reciperet. Sed Amalassuntha interea trium illorum cæde renunciata, quos occidendos mandauerat, & pro votis succedentibus rebus, nauem ex Epidamno protinus ad se reuocauit, & principatu validius obfirmato Rauennæ permansit. Erat autẽ Theodatus nomine quidam Theoderici ex sorore Amala-

Atalaricus corrumpitur ab æqualibus.

Amalasuntha mittit ad Iustinianum.

Regnũ sibi stabilit, occisis æmulis.

De Theodato.

freda nepos, ad multum ætatis prouectus, Latinarum litterarum Platonicorumque dogmatum satis peritus, rei tamen bellicę prorsus ignarus, longoq; interuallo quum ab industrio & strenuo quouis abesset, accumulandis pecunijs enixius incumbebat. Is itaque multorum locorum possessionem iam consequutus, his præcipuè rebus intenderat animum, vt possessoribus quæ reliqua essent, subtraheret, vt cui in perniciem concedere videretur, suis vt prædijs vicinum quenquam haberet. Hanc sibi praui animi supprimere promptitudinem Amalassuntha occœperat, eaque de causa infensior illi Theodatus erat, remque molestè ferebat. vnde huic animo inerat Iustiniano Thusciam prodere, cui rei ob gratiam vbi primùm vim magnam pecuniarum & consularem dignitatem ab eo in præmium retulisset, Byzantij mens erat de cætero commorari. Hæc Theodato animo volutante, ex Byzantio ad Romanum antistitem legati venerũt, Christianorum altercationis sedandæ causa, sententium varia, & inter se disceptantium. Sed quales nam istorum controuersiæ sint, & si minus ignorem, haudquaquam tamen in pręsenti meminerim, nimirũqui furentis esse vesaniæ ducant, Dei velle qualis nam sit, peruestigare naturã. hominem nanq; mortalẽ ne humana hæc quidem ad verum posse comprehendere reor, nedum ad diuinæ naturæ peruenire cognitionem sat queat. Sed per me ista sine discrimine prætereantur, quæ sola credulitate venerantur mortales: ipse vero de Deo fateri nil aliud hoc tempore ausim, nisi quòd bonus omnino, & rector sit, & vniuersa in sua is habeat potestate. Theodatus igitur clam legatis conuentis, Iustiniano eius vt mandata deferrent, iniunxit, quæ sibi animo inerant, omnibus explicatis. Atalaricus interea cùm lasciuiæ ac temulentiæ se penitus addixisset, morbo corripitur. Vnde Amalassuntha mater vt animi dubia & curis vrentibus anxia, nec filij satis prudentiæ fidens, in tantam morum absurditatem redacti, & planè desperans Gothorum primoribus se impugnantibus, post Atalarici filij mortem in tuto vitam sibi in posterum fore, suæ salutis gratia animo destinat, imperatori Iustiniano tam Gothorum quàm Italorum regno concedere. Alexander tunc fortè cum Demetrio consulari ad se ex Byzantio venerat: quorum aduentus hæc causa fuit. Acceperat Iustinianus ad Epidamni portum nauem Amalassuntham misisse, ipsam verò adhuc trahere Rauennæ moras, vnde & causam nosse percupidus, ex Byzantio Alexandrũ legauit, vt omnibus exploratis, quemadmodum apud Amalassuntham res se haberent, renunciaret, alias tamen sub oratoris prætextu iniurias questum veniret, suis per Gothos Lilybei illatas, Hunnosque repetitum, & ex eius exercitu decem transfugas, qui in Campaniam suæ vt ditionis ex fuga se recepissent, & Vliares quidam Neapoli custos appositus, non inuita Amalassuntha hos suscepisset. Gothique item qui Gepidas circa Sirmium oppugnarent, Gratiana vrbe Illyriorum in finibus sita, perinde hostili sint vsi. Alexander itaque quum Romam venisset, Rauennam profectus, Amalassunthæ quidem seorsum & sine arbitris imperatoris mandata exponit, litteras verò spectantibus vniuersis, illi in manus tradit, in id sententiæ scriptas: Lilybeum, quod vtique nostrum erat præsidium, captum vi retines, barbarosque & nostros milites transfugas per te susceptos, nec restituere quidem adhuc statuisti. Gratianam verò nostræ ditionis & imperij vrbem insanabili iactura, quum nihil ad te attineret, summa cum iniuria affecisti: tempus iam adest, vt quandoque tandem aduertas, quem nam euentum sint hæc habitura. His literis Amalassuntha perlectis, ita respondit: Imperatorem qui & magnitudine præstet, virtutisq; & æquitatis non paruam habeat rationem, puero quidem, cui ad orbitatem accedat, vt nunc minimè sentiat in se, quæ gerantur, vt præsidio sit, longe magis decere, quàm vt hostem se præbeat. qui

Theodatus Iustiniano prodere Thusciam cogitat.

Procopij de discidijs dogmatum opinio.

Morbus Atalarici.

Amalasunthæ consilio.

Alexander ad Amalasuntham legatus.

Iustiniani ad Amalasuntham litteræ.

Amalasunthæ responsum.

qui enim certamen non altero aduersante inierit, haudquaquam decentem victoriam referet. Ipse verò ab Atalarico Lilybeum frequentius repetis, & transfugas decem, ac militum nostrorum in hostes euntium, in ciuitatem amicam delictum denique quereris ignorantia factum. Sed non ita te gesseris velim, ô imperator, quin potius vt memoria repetas, quum aduersus Vandilos ductares exercitum, ne minima quidem tibi in parte nos obstitisse, sed in hostes transire liberè permisisse, & nostris præbuisse in locis necessaria exercitui coëmendi mira cum animi promptitudine facultatem, equosque ingenti multitudine comparandi, quorum virtute ac robore parta vobis præcipuè victoria est. Socius præterea & amicus non is modò iure vocabitur, qui cum finitimis ad bellum gerendum fœdera iunxerit, sed vel is quidem, qui bello sit necessaria visus subministrasse. Animo insuper id agites velim, classem ex alto tuam non alium, quò tuto diuerteret locum fuisse præter Siciliam nactam, nec sine coëmptis ea in insula commeatibus ire in Libyam potuisse. Quo fit, vt victoriæ caput à nobis prodierit: qui enim inopem inopia soluerit, par sanè fuerit, eius rei mercedem vt referat. Quid enim maiori esse voluptati mortalibus potest, quàm hostem armis peruincere? Nobis itaque decessisse non mediocria videbuntur, si pro belli iure non in partem aliquam hostium exuuijs potiamur. Nunc verò Lilybeum ditionis iampridem Gothorum, dignum ducis nobis subtrahere. Petram præterea oppidum, quouis precio dignam, non iniquum fuisset Atalarico tibi in necessarijs admodum opitulanti accepti inuicem ab se beneficij si habendam antehac permisisses, vel si tuæ hæc potestatis fuisset. Istiusmodi Amalassuntha & propalam imperatori rescripsit: clam verò Italiam omnem eius in manus se tradituram fatetur. Oratores itaque quum Byzantium reuertissent, ex ordine imperatori cuncta renunciant, Alexander quidem quid animi Amalassuntha haberet, Demetrius verò quæ à Theodato acceperat, & quemadmodum potentissimus in Thuscia esset. His nuncijs imperator gaudio ingenti affectus, Petrum quendam natione Illyricum ex Thessalonica in Italiam confestim transmisit. Is sanè Byzantij ex rhetorum numero elegantissimus erat, & mirificè suapte natura ad persuadendum idoneus. Dum hæc interea agerentur, Thuscorum vis ingens Amalassuntham conuenit, Theodatum rapacitatis & auariciæ insimulantium: quem Amalassuntha ad se castigandi gratia euocatum, & ab accusatoribus apertè conuictum, quæ per iniuriam singulis ademisset, vt restitueret statim coëgit. Vnde Theodatus Amalassunthæ acrius subirasci, & infensior esse, ac semper de cætero aduersari, vt qui acerbius ob auaritiam angeretur, quòd nec peccare licentius posset, nec cæteros violare. Atalaricus interea morbo absumptus emoritur, quum in imperio octenos iam annos vixisset. Amalassuntha verò, & si id sibi in malum esset haud dubiè concessurū, quòd nullius momenti antehac Theodatum fecisset, nec ea quidem quibus nuper hunc affecisset, magni iam faceret, nihil se tamen ab eo ingratū passuram suspicabatur, si quod modo tunc maius in hominē beneficium contulisset. Theodatum ad se itaq; vocat, venientéq; blandiendo sic orsa affatur. Aitq; iampridē sibi filiū visum breuis æui futurū, idq; à medicis rem probè callentibus se accepisse, tametsi de se planè intelligat Atalarici corpus indies magis ac magis tabescere. Nunc vero cum de Theodato, vt Gothos ita & Italos videat non rectè sentire, in quo & solo Theoderici genus restaret, hac infamię nota purgare illum se studuisse, vt ad imperium euocato, nihil id sibi in posterū interpellaret, simul & pro ęquitate tuenda, se hunc castigasse, ne de cętero essent, qui à Theodato acceptā iniuriam questi se circūsisterent, vel neminē habere se dicerēt principē, cui occursura sibi indies referrēt, vel fortè pro rege se

Clam Iustiniano Italiam offert.

Amalasuntha Theodati rapacitatem coercet.

Atalarici mors.

Amalasuntha cum Theodato colloquium.

hostem fuisse, cui vi pareant, nactos. Quocirca si prioribus vitijs repurgetur, & desinat ipse aliena quandoque tandem surripere, ad suscipiendum imperium se hunc hortaturam iuuaturamque affirmare, dummodo prius grauissimo se is iuramento obstrinxerit, regis duntaxat nomen vt ferat, ipsa verò vt antehac, re quidem imperium habeat. His Theodatus omnibus auditis, quæcunque Amalassunthæ animo essent, fraudulenter per sacra iurans, facturum se omnino fatetur, quum aliàs memoriæ altius insedisset, quibus se illa antehac affecisset, vt ipse rebatur, iniurijs. Hoc pacto Amalassuntha propria partim sententia, partim Theodati iuramento elusa, hunc in regem constituit. Deinde ad Iustinianum Gothos viros legauit, qui gesta per se omnia nunciarent. Theodatus igitur suscepto imperio, aliter longè ac illa sperabat, & ipse pollicitus esset, se habuit. Quippe qui Gothorum, quos Amalassuntha occiderat, propinquis reductis, & plerisque primoribus viris, qui eam propinquitate contingerēt, mox interfectis. Amalassuntham in carcerem trudit, cùm huius nondum oratores Byzantium peruenissent. Est lacus in Tuscia Bulsinus dictus, intus insula vna existit, & hæc quidem breuissima, præsidium habens satis munitum. in eo Theodatus Amalassuntham inclusam iusserat asseruari. Veritus deinde, vt postmodum accidit, ne ea ex re imperatorem offenderet, Liberium Opilionemque Romanos & Senatorios viros, cum alijs tribus Byzantium misit, apud imperatorem enixè id factum deprecaturos, confirmaturosque nihil ex se molestum Amalassunthæ adhuc accidisse, tametsi indecentia quædam & grauia in se commisisset: & in hanc illi sententiam literas scripsit, Amalassunthamque vt eadem scriberet vel nolentem cogit. Dum hæc interea se ita haberent, Petro qui in Italiam mittebatur, per Iustinianum imprimis iniunctum id fuerat, Theodatum seorsum & solum vt conueniret, conuentumque iureiurando adigeret, traditam vt fidem seruaret, nec infidum quippiam siue incertius redderet, quod inter se gereretur, & hunc in modum de rebus Thusciæ obfirmarentur conuenta. deinde & Amalassuntham adiret, cum eaque de Italia pactiones clam ita conficeret, vt neutri in detrimentum cederent. Apertè tamen de Lilybeo & alijs, quorū paulo antè meminimus, legatione is fungeretur. nondum enim de Atalarici morte, deq; Theodati imperio, & his quæ Amalassunthæ iam accidissent, aliquid Imperator acceperat. Petrus verò in ipso itinere Amalassunthæ oratores imprimis obuios habuit, & cum his colloquutus, Theodatum perdidicit Italiæ regno potiri: paulo deinde pòst, quum Apolloniam peruenisset, quæ in sinu Ionico posita est, Liberij & * Polionis comites fortè offendit, ab hisque omnia quæ in Italia accedissent, cognouit: quibus Imperatori per nuncios statim significatis, eodem ipse in loco, nec vltra progressus, consedit. Iustinianus verò quum hæc accepisset, quemadmodum Gothos simul & Theodatum turbaret, animo agitabat. Amalassunthæ deinde literas scribit, quibus significabat & hortabatur, sibi quoad liceret, quàm celerrimè aliò se transferre curaret. Petro deinde eius legato per litteras enixè iniungit, quo minus quæ gesta per hos essent occuleret, Theodato ipsi & Gothis insuper vniuersis apertiora hæc omnia faceret, & in faciem exprobraret. Ex Italia itaque oratores Byzantium tandem reuersi, quæ ibi gesta fuissent ad verum omnia explicarunt, & imprimis Liberius, vir sanè bonus, rectusque, ac veritati supra cæteros studens. Solus * Polion identidem affirmare, nihil omnino in Amalassuntham Theodatum deliquisse. Sed Petro in Italiam veniente, ex humanis Amalassuntha excesserat. Gothorum nanque, quos hæc occidisset propinqui, Theodato ipsi asseuerando persuaserunt, nec illi quidem, nec sibi vitam in tuto fore, nisi quàm procul hæc mulier & confestim sublata è medio abigatur. Permittente

Theodatus periurio regnum adipiscitur.

Ingratitudo Theodati.

Amalassunthæ carcer.

Mandata Petro Illyricano data.

* *Opilionis*

* *Opilio.*

Amalasunthæ mors.

te itaque hi Theodato, ad insulam venientes, Amalassuntham obtruncant: quæ res Italos præ cæteris omnibus, ita & Gothos ferè vniuersos mœrore affecit. Erat nimirum hæc fœmina, vt suprà iam diximus, quibusuis humanis virtutibus pertinacissimè dedita. Petrus verò Theodato præsente, & astantibns Gothis, Deum & homines simul obtestabatur, eos fore omnino ob patratum id scelus, nullo cum Imperatore posthac fœdere vinctos, sed cum eo potius esse his confligendum. Theodatus verò prorsus impudens Amalassunthæ interfectores in honore cultuque habere, illisque bene velle, Petro tamen & Imperatori persuadere, haudquaquam se approbante, sed inuito qnàm maximè per Gothos fuisse id scelus admissum. Vnde Imperator vbi iam didicisset, quemadmodum cum Amalassuntha actum fuisset, confestim se ad bellum parabat, annos nouenos potitus imperio. Mundum itaque Illyriorum præfectum in Dalmatiam misit, Gothis tunc subditam, iussitque Salonas vrbem vt pertentaret, & in potestatem redigeret. Hic verò & si barbarus genere, maximum tamen in modum Imperatoris rebus studebat, & bello præualidus erat. Belisarium deinde cum classe dimisit, qui aduersus Gelimerem, ac Vandalos paulo antè rem egregiè gesserat. Militum is tria milia sociorum habebat, quibus delecti præerant duces, ad hæc hastatos scutatosque non paruo numero & belli peritos. hunc Imperator commonefecerat, se Carhaginem mitti prædiceret: sed alioquin vbi in Siciliam peruenisset, in eam statim per causam commeatus & necessaria comparandi descenderet, & insulam ita tentaret, vt si factu facilè foret, in potestatem redactam teneret, nec prorsus dimitteret semel recuperatam. Quòd si quid fortè rem impediret aut obsisteret, quò minus id peragi posset, euestigio in Libyam nauigaret, quid sibi vellet præsentiendi præbita nulli occasione. Literas deinde ad Francos Iustinianus in hanc sententiam misit; Nostræ ditionis Italiam per vim Gothi ceperunt, nec solùm restituere hanc nobis haudquaquam decernunt, sed iniuria insuper nos affecere, nec toleranda quidem, nec mediocri. quocirca exercitus aduersus hos mittere cogimur. Vos verò par fuerit nobis hoc bello vt auxilio sitis, quod vtique vtrisque nostrum commune, rectior illa ac vera de Deo opinio facit, in Gothosque odium, vt Arianorum errores reijcientibus detestandos. His literis Imperator præscriptis, & Francorum principibus magna pecunia condonatis, maiorem se pollicetur daturum, vbi bellando rem gesserint. Franci verò hoc pacto illecti, bellum se promptius gesturos promittunt. Mundus interea & eius copiæ omnes vbi est in Dalmatiam ventum, cum Gothis ea è regione obuiam prodeuntibus manus conseruere, & hostibus prælio victis, Salonas mox occupant. Belisarius verò in Siciliam nauigans Cataniam capit. Vnde impetu facto, Syracusas quidem deditione imprimis, & ciuitates deinceps alias nullo negocio in potestatem redegit. Panormi tamen mœnium fiducia Gothi se tuebantur. erat nimirum munitissimus locus, nec illis quidem mens erat Belisario quoquam pacto concedere, quin potius vt exercitum inde abduceret, imperabant. Belisarius itaque continentis regione animaduertens capi hunc locum minimè posse, classem intra portum suis confestim vt agerent, iussit, ac murum ad mare situm subirent, qui fortè tunc erat defensoribus vacuus. Iactis itaque in portu mox ancoris, & nauibus in tuto firmatis, quarum mali vrbis propugnacula superabant, extemplò lembos sagittarijs complent, sublatosque ad mali suspendunt fastigium. Vnde ex eminente hostes sagittis vndique icti, in segnemque & imbellem formidinem acti, sine mora Panormum Belisario dedunt. Vnde factum, vt ex eo tempore ad id vsque ætatis Siciliam Imperator obedientem & tributariam habeat. Cum Belisario itaque

Nequitia Theodati.

IX anno imperij Iustiniani bellum contra Gothos motum.

Mundus adgredi Salonas iubetur.

Belisarius contra Gothos astute mittitur.

Litteræ Iustiniani ad Francos.

Franci contra Gotthos.

Salonæ captæ.

Belisarius Sicilia potitur.

Panormus capitur.

Belisarij felicitas.

actum, quàm dici queat, longe felicius: quippe qui Vandalis recens deuictis, consulatus dignitate accepta, quum eo adhuc munere fungeretur, Siciliam insuper in potestatem redacta, postrema consulatus die Syracusas ingressus, & eius exercitu Siculorum plausu ingenti excepto, aureorum numismatum vim magnam, circumfusam iactauit in turbam: nec sanè id ex industria factum, sed sorte quadam Belisario omine contigit, qui vniuersam Siciliæ insulam Romanis recuperasset; ea vt die Syracusas inueheretur, qua & ei consulatus finiretur, susceptum antea munus. Petrus interea in Italiam delatus, de his omnibus certior factus instare tunc acrius, & Theodatum terrere haud quaquam intermittebat. Tum ille timore perculsus & attonito similis, haud secus voce amissa, ac bello captus fuisset, amotis arbitris cum Petro in colloquium venit, & inter hos demum conuentum, Imperatori Theodatus vniuersa Sicilia cederet, illique auream in annos singulos trecentarum librarum coronam vt mitteret, è Gothisque item ad tria milia pro eius vt traderet arbitratu. Theodato verò vt minimè liceat siue sacri, siue Senatorij ordinis, sine Imperatoris permissu quemquam occidere, vel eius bona in publicum proscripta redigere, & si quem fortè ex subditis ad patriciam velit, siue aliam hic dignitatem prouehere, ab Imperatore hanc dari deposcat: quin etiam Romanus vt populus pro eius consuetudine in acclamationibus ac plausu ipso, Imperatoris imprimis nomen pronunciet, Theodati deinceps, siue in theatris, siue in triuijs, siue alibi vtcunque id fieri contigerit. † Statua præterea siue ænea, siue alia quauis materia structa, nunquam soli Theodato, sed vtrisque semper ponatur, Imperatoris ad dextram, Theodati ad læuam. His quidem, & scriptis cum pactionibus Petrum legatum Theodatus Byzantium ad Imperatorem remisit: quo inde dimisso, hominem statim trepidatio cepit, & in varias quasdam formidines egit, eiusque mentem variè volutabat, vel solo belli nomine territando, ne fortè si Imperatori haud quaquam placerent, quæ inter se fuissent & Petrum conuenta, bella essent mox occursura. vnde abeuntem Petrum, & in Albanos profectum ad se reuocatum, perinde ac alia quædam secum acturus, seorsum rogabat, num pactiones inter se factas voluptati fore Imperatori existimaret. cui affirmanti ita se suspicari, respondit; Sin verò minus oblectent, quid deinde agendum? At Petrus, belligerandum tibi proculdubio erit ô strenue. Tum Theodatus, Num æquum id fuerit? Cur non id æquum futurum sit? inquit, vt studia animo cuiq; insita obseruentur & artes. Quid enim sibi vult illud, ô Theodate, vt ipse studij plurimum Philosophię impendas, Iustinianus verò Romanorum imperator, animi magnitudini studeat, strenueq; vt omnia peragat: in eo tamen differat plurimum, quòd qui Philosophiæ operam det, mortem afferre hominibus, & his quidem tam multis, haud quaquam sat deceat, & ex Platonicis præcipuè disciplinis, quarum te scilicet participem factum, quauis cæde vacare, profectò nil sanctius sit: sed illum pristino ac suo Imperio loca sedulò addere, atque identidem vendicare nil prorsus dedeceat? Hac Theodatus tam callida suggestione facilè persuasus, cessurum se Iustiniano Imperatori principatum fatetur, in idque ipse in primis & eius deinceps vxor iurauit, Petrumque adegerunt, vt iureiurando polliceretur, non se prius id editurum in vulgus, quàm imperatorem cognouerit priores illas non admissurum conuentiones. Vnde & Rusticum sacerdotum è numero quempiam, Romanum virum, & peridoneum ad eam rem confirmandam Byzantium cum Petro transmittit. Huic ad Imperatorem litteras dedit. Petrus itaque simul & Rusticus, cùm Byzantium peruenissent, priorem Imperatori Theodati aperiunt voluntatem: qua prorsus per Iustinianum repudiata,

Theodatus imperatori Sicilia cedit, & alia promittit.

† Ad hanc pacis cōdicionē accedit, inscriptio nostri nomismatis argentei, in cuius latere dextro D. N. IVSTINIANVS. P. F. AVG. à sinistra D. N. THEODAHATHVS REX, sicque nō Theodatus, sed Theodahatus scribi debet. hæc D. Conradus Peutinger.

Noua Theodati vecordia.

diata, quæ postremò perscribebantur, ostendunt. Litteræ verò in hanc erant conscriptæ sententiam. Non equidem ipse ad id regium culmen, vt aduentitius & peregrinus perueni, quippe qui ex auunculo rege sim genus sortitus, & pro eius nutritus heic dignitate, bellorum verò ac bellicæ turbulentiæ sum equidem non omnino peritus. Cùm enim in audiendis litterarum optimis disciplinis exercitus sim, & in eas studium meum omne contulerim, contigit sanè, vt à bellicis hisce perturbationibus quàm longè semotus, ad id demum venerim, vt haud quaquam decere me ducam, pro terrestris Imperij & bonorum præsentium cupiditate, vitam vt in discrimine agam, sed ab his potius vt procul absim: nimirum cui neutrum mihi sit voluptati, tum quia alterum satietate metimur (nam & suauitudinum omnium satietas est) tum quia insolentia ipsa desuetudoque in anxietates plerunque & turbas inducunt. Ipse igitur, si modò mihi prædia sint, quæ * aureos ducentos & mille quotannis ferant, parui equidem sum regnum facturus, tibique statim Gothorum & Italorum permissurus imperium, vt qui longè malim terræ cultor sine negocio esse, quàm in imperatorijs curis vitam hanc ducere, vicissim in pericula transmittentibus. * Remittes ergo quàm celerrimè hunc ad nos virum, cui cùm Italiam ipsam, tum & res cæteras tuo sim nomine traditurus. His litteris Imperator acceptis, gaudio ingenti affectus, ita respondit. Sapientem te esse antehac auditu & fama perceperam, nunc verò experientia doctus intelligo, quandoquidem animo destinaueris tuo, belli euentum non opperiri: quod vtique plerique perpessi, elusi demum in rebus maximis sunt. & te quidem haudquaquam de cætero pœnitebit, ex hostibus nos tibi amicos fecisse. à nobis vero quæ postulas impetrabis, * & ad hæc quidem accedet, quòd honoris causa, Romanorum omnium primus describi imposterum poteris. Nunc itaque Athanasium Petrumque misimus, vt * confessione inter vtrosque nostrum res confirmentur. Venturus & statim est ad te Belisarius, omnibus inter nos rebus conuentis finem interpositurus. His Imperator ita conscriptis, Alexandri germanum, qui antea fuerat, vt diximus, ad Atalaricum delegatus, & Petrum rhetorem, ad Theodatum oratores dimisit, iussos quidem † possessiones Imperatoriæ domus, quam patrimonium dicunt, Theodato mox tradere. Litteris deinde confectis, & pactionibus iuramento firmatis, ex Sicilia Belisarium ad se reuocauit, illique custodiendam tuendamque commendauit Italiam, eiusque fidei, quæ restituta iam essent, commisit. Dum interea Imperator hæc peragit, & in Italiam oratores mittuntur, Gothi Asinario Grippaque ducibus magno cum exercitu se in Dalmatiam conferunt: quibus Salonas quàm proximè venientibus, Mauritius Mundi filius, non vt acie decertaturus, sed explorandi gratia cùm paululum processisset, cum paucis quibusdam ex insperato occurrit. tum pugna nauiter facta, Gothorum primores & fortissimi quique cæduntur, Romani omnes ferè cum Mauritio duce desiderati. quorum strage Mundus pater accepta, dolore ingenti affectus, & ira simul incensus, incompositis copijs in hostes statim procedit, & celeriter inito certamine, Romanis victoriam retulit. eo nanque in prælio hostium pars maxima cecidit, & fuga ab his apertè mox facta: quos fugientes Mundus temerè insectatus, continenterque in terga cædens, cùm animum ipsum & furibundum continere præ filij iactura nil posset, à milite quodam & fugiente percussus mox cadit. in eoque Gothos in fugam præcipites actos persequendi finis denique factus, & solutis ordinibus vtrinque discessum. Romanis deinde Sibyllina carmina recordantibus, vetustis temporibus decantata, miraculi loco res fuit. Erat autem in hanc Sibyllæ sententiam versus: *Cum enim Africa detinebitur, Mundus suo cum semine interibit.* Dein-

Theodati ad Iustinianũ litteræ.

* *in Græco*, δώδεκα καὶ λίτρα. χρυσίου ἐτήσιον πρόσοδον, *xij centenariorum annuum prouentum.*

* *in Græco*, *Mittito igitur hominem, &c.*

Iustinianus Theodato.

καὶ προσγίνεσθαί σοι ἐν ταῖς πρώταις ῥωμαίων τιμαῖς ἀναγράφεσθαι.

ὁμολογία, *pacto conuento.*

† *prædia domus augustæ.*

Mauricius Mundi F. cadit.

Mundus à fugiente Gottho perimitur.

Versus Sibyllæ.

de eodem in vaticinio subdens hunc in modum ipsum idem explicatius aperit: *Cùm enim Romanorum in potestatem Libya venerit, Mundus cum filio cadet.* Hæc itaque cùm ita se habuissent, Salonas tamen ingressus est nemo, Romanis domum iam abeuntibus, vt sine duce relictis, & Gothis amisso exercitus robore, in proxima trepidanter præsidia dilabentibus. non enim hi Salonicis mœnibus confidebant, Romanis præsertim hanc incolentibus vrbem, nulla se beneuolentia prosequentibus. Theodatus interea auditis, quæ Salonis gesta fuissent, qui ad se venerant ex Byzantio oratores nullius momenti iam facere, vt qui suapte natura propensior ad perfidiam esset, & animi planè inconstans. quippe quem præsens fortuna temerè semper ac præter decoris & officij dignitatem, vel in nimiam trepidationem impelleret, vel è contra in audaciam ineffabilem quandam. Morte itaque Mundi & Mauritij deinceps accepta, maximum in modum elatus, nulla rerum iam conuentarum habita ratione, oratores se adeuntes eludere haud quaquam duxit indignum. Vnde Petro secum ac sæpe iurgante, vt qui perinde apertius excederet promissa, & traditam Imperatori falleret fidem, his occœpit oratores ipsos ad se euocatos affari. Magna quædam & inclyta oratorum dignitas est, & apud omnes mortales alioquin honorabilis. Sed tandiu id in se muneris retinent, quoad ipsi suæ legationis officium seruent. Nam hominem occidere, qui legatione fungatur, tunc quidem & iure pro humanis legibus licet, cùm regem videbitur contumelia affecisse, vel si cum muliere cubuerit, alteri cuiquam nupta. Istiusmodi Theodatus in Petrum oratorem iactauit, non quia cum aliena is fœmina rem habuisset, sed vt criminationes confirmarentur, quibus iure agi id videretur, quòd legatos ad se & principum oratores necaret. Huic dicendi facienti iam finem, ita oratores respondent: Haudquaquam Gothorum princeps res ita se habet, ac ipse disseruisti, nec tibi sub eiusmodi nil sani habentibus velamentis, quoquam pacto suadeas, aduersus homines oratores agere, vt impiè queas. qui enim hoc munere fungitur, nec volens quidem mœchari sat potest, nimirum cui ne aquam quidem gustare sine custodibus non id permittentibus facile sit. Orator verò qualiacunque à principe se delegante acceperit, profert: quæ si minus proba vel rectiora videntur, non ipse propterea iure est incusandus, sed qui miserit fortè culpandus. Oratoris quippe officium est, suum cum fide ministerium exequi. Nos itaque explicaturi omnia sumus, quæ ab Imperatore accepimus huc ad te missi. Tuum igitur fuerit, benignè vt audias, quæ per nos referuntur. nam obt rbato tibi id relinquetur, vt legatos homines violes. Curandum tibi itaque potius erit, volens vt peragas, quæcunque antehac sis Imperatori te facturum pollicitus. nam & ipsi huius rei huc gratia venimus. Epistolam, quam is ad te misit, iam habes; litteras verò Gothorum optimatibus destinatas, ipsis duntaxat tradituri nos sumus. His dictis, barbarorum principes ipsi Theodato eas tradi iusserunt, in hanc sententiam scriptas. Curæ nobis id maximè fuit, in nostram vos politiam ac mores traducere, quam rem vobis voluptati fore par est. non enim de vestro vt quicquam imminuatur, sed vestra potius augeatur vt dignitas, ad nos venietis. proinde non ad peregrinos & incognitos ritus vos Gothos excimus, sed quibus diu insueuistis, etsi ad breue contigit vos abfuisse. Quamobrem Athanasius & Petrus ad vos missi nunc veniunt, quibusuis in rebus opem laturi. His Theodatus demum perlectis, re quidem nil exequi, quæ Imperatori antea promisisset, Oratoresque ipsos non sub mediocri custodia detentos seruare. Iustinianus interea vbi tandem, quæ in Dalmatia contigissent, cognouit; Constantianum sui regij stabuli magistrum in Illyricos misit, iussum vt inde contracto

[Incon]stantia [ingeni]j Theo[dati].

Quando liceat occidere legatos, ex opinione tyranni.

Legatorum inuiolabilis dignitas.

Iustinianus Gotthis.

contracto exercitu Salonas, vtcunque posset tentatum abiret. Belisarium deinde quàm celerrimè petere Italiam iussit, & Gothis pro hostibus vti. Constantianus Epidamnum profectus, ibique aliquamdiu moratus, copias cogit. Interea Gothi Grippa duce, vbi se in Dalmatiam contulere, Salonas mox obtinent. Constantianus verò omnibus egregiè comparatis, cum vniuersa classe ex Epidamno discedens in Epidauri portum, quod oppidum per Ionicum nauiganti ad dexteram iacet, inuehitur. Ibi fortè Gothorum speculatores tunc aderant, per Grippam dimissi: quibus naues iam prospectantibus & simul exercitum, visum facile est, vniuersam milite terram repleri. Itaque ad Grippam properè redeuntes, infinitam hominum multitudinem Constantianum in se ductare identidem affirmabant. Tum ille timore ingenti perculsus, aduentantibus hostibus occursandum, vt minimè sibi id profuturum, haud quaquam rebatur, nec per Imperatoris exercitum, qui vel mare ipsum in potestate haberet, obsidione se intercludi vllo pacto volebat. Salonarum præterea muri angebant, vt quorum magna iam pars concidisset, nec secus & incolæ ipsi, vt magnum in modum Gothis suspecti. Quibus de causis ex Salonis Grippa cum vniuersis copijs mouens, eo in campo castra metatus est, qui Salonas & Cremonem interiacet oppidum. Constantianus interea ex Epidauro soluens, Lysenem appulit classem, quæ in eodem sita est sinu: demissis deinde exploratoribus, his statim ad verum renuntiantibus, quemadmodum cum Grippa res se haberent, rectà Salonas & concitatius nauigat: quò vbi est proximè ventum, in continentem expositis copijs, eódem ipse quietam habuit stationem. quingentis deinde ex vniuerso exercitu & statim delectis, hisque Sisila quodam ex armigeris suis præfecto, occupare angustias imperat, quas etiam ante vrbem acceperat. Ipse deinde cum omnibus copijs Salonas contendit, peditatuque demum & classe in portum deductis, vrbem ingreditur. Sed Constantianus Salonarum muros mox sarciendos curare, breuique collapsa omnia exædificando erigere. Grippa vero Gothorum exercitum, Romanis Salonas iam occupantibus, septimum inde post diem castris sublatis incolumem Rauennam reduxit. His abeuntibus, Dalmatiam Liburniamque omnem Constantianus in ditionem accepit, Gothis sibi adiunctis, qui his in locis reliqui fuerant. His peractis, hyems iam declinabat, & belli huius, quod Procopius historiæ commendauit, primus iam annus finiebatur. Belisarius autem Syracusis Panormique valido dimisso præsidio, cum omnibus copijs, è Messana Rhegium inter medio freto traiecit: in quo poëtæ Scyllam fuisse & Charybdim pro arbitrio fabulantur. Ad hunc verò vbi in continentem peruenit, quotidie eius regionis homines agmine magno concedere, & vici qui sine muris iampridem fuissent, sine vlla custodia Romanis patere: quod sanè ex odio in Gothos acerrimo agebatur, quorum dominatione degrauabantur. Ex Gothis autem Ebrimirus Theodati gener, qui eius filiam in vxorem duxerat Theodinatem, cum suis omnibus sponte ad Belisarium venit: qui statim ad Imperatorem Byzantium missus, post cætera præmia ad patritiam prouectus est dignitatem. Exercitus autem per Brutios Lucanosque ductus, iter pedibus faciebat, hunc quàm proximè continentem classis subsequebatur. Vbi verò est in Campaniam ventum, in Neapolim vrbem maritimam inciderunt, quæ pro loci natura validior erat, satisque munita, & valido Gothorum præsidio tenebatur. Belisarius itaque extra sagittæ iactum in portum iussit ex alto naues subduci. Ipse vero iuxta vrbem positis castris, imprimis quidem quod in suburbano erat præsidium, deditione mox cepit: deinde qui in ciuitate manebant permisit: ex suis quosdam delectos ad se,

Constantianus comes stabuli mittitur in Illyricum.

Grippa Salonas deserat.

Salonæ receptæ.

Constantianus Dalmatia Liburniaq; potitur.

Anni II huius belli principium.

Ebrimirus a socero Theodato deficit.

Belisarius Neapolim accedit.

vt in castra transmitterent, vt & ipse sibi quid vellent, edicerent, & se loquentem cùm audissent, eius mandata ad suos referrent. Extemplò Stephanum Neapolitani dimittunt, qui vbi ad Belisarium venit ita præfatus: Non iure, inquit, id agis præfecte, Romanos viros & nihil iniuriæ inferentes, traducto exercitu oppugnatum vt venias, qui ciuitatem paruam incolimus, & dominantium barbarorum sic in arce præsidium habeamus, vt si his repugnare quoquam pacto velimus, haud quaquam in nostro arbitrio sit. Accedit etiam quòd barbari isti, liberis coniugibusque & preciosissimis rebus in Theodati potestate relictis, ad nos tuendos huc venerint. Quocirca si quid fortè contra nos egerint, non ciuitatem, sed se ipsos prodidisse mox videbuntur: quòd si nil supprimendo dicturi vera nunc sumus, nec vestris quidem hoc tuo in nos aduentu rectè consultum est commodis. Atqui Roma fuisset prius vobis recuperanda, sic deinceps & Neapolis ipsa sine vllo negocio in ditionem cessisset: ab illa repulsi, neque hanc quidem estis, vti par est, habituri. Quo fit, vt frustra nos obsidendo tempus nunc teras. His Belisarius dictis ita respondit: Nos quidem siue rectiore consilio, siue aliascunque huc concesserimus, haud quaquam Neapolitanis considerandum permissuri nunc sumus: quæ verò nos dignè consulimus, libet quidem vt animaduertendo & contemplando, ea denique peragatis, quæ vobis sint conductura. excipite ergo in vrbem Imperatoris exercitum, qui pro vestra Italicensiumque aliorum libertate huc venit, ne ea potius diligatis, quæ vos præ cæteris maximè afficere molestia poterunt. Enimuerò quicunque vel seruitute, vel aliquouis dehonestamento obducti in aciem prodeunt, in ipso profecto certamine, si se nauiter gesserint, geminatam sortiuntur felicitatem. nam si victores euaserint, à malis se & infortunijs vindicant: victi verò id solatij referunt, quod deteriorem non vltro fortunam sequuntur. Qui verò cùm liceat sibi sine belli discrimine liberos fieri, & alioquin ad certamen descendunt, firmiorem sibi vt pariant seruitutem, hi proculdubio vel si potiti fortè victoria sint, vel in admodum necessarijs rebus falluntur, & ipso in bello longè pauciores ac ipsi vellent incolumes euadendo, cum cæteris infortunijs, vel eo maiorem sunt habituri calamitatem, quod bello vincuntur. Neapolitanis dicta hæc sint. Gothis verò, qui apud vos in præsentia sunt, optionem nunc damus, siue nobiscum vnà sub Imperatoris imperio sint, siue impunes & malorum expertes domum confestim hinc abeant. Quòd si has omnes conditiones siue hi, siue ipsi vos neglexeritis, & audendo duxeritis in nos arma efferre, necessarium erit, si deo id placitum sit, pro hoste vtamur, qui se primùm obtulerit. Sin verò Neapolitani Imperatoris malint sibi partes deligere, & ex Gothorum tam graui hac seruitute, in libertatem se denique vindicare, eas vobis nobiscum fore, fide data, conuentiones polliceor, quæ cum volentibus Siculis factæ, ita seruantur, vt nos insimulare periurij nequeant. Hæc Belisarius Stephano publicè suis renuncianda iniunxit, seorsum tamen huic ad benè sperandum pleraque pollicetur, si Neapolitanos Imperatori beneuolos redderet. Stephanus itaque in vrbem reuersus, & ciuibus Belisarij mandatis renunciatis apertè decernit his prorsus inutile fore aduersus Imperatorem bellum suscipere. & Stephano quidem hæc decernenti fauebat Antiochus, Syrus vir genere quondam, sed qui iam pridem Neapoli habitarat, maritimo operi semper intentus, vnde non paruam erat prudentiæ & æquitatis opinionem apud hos consecutus. Pastor verò & Asclepiodotus rhetores erant, & inter Neapolitanos facilè principes. hi Gothis cùm essent amicitia coniunctissimi, haud quaquam peruelle rerum præsentium statum mutari, vel aduersus hunc aliquid innouari. Itaque inter se inito consilio,

Belisarij ad obsessos oratio.

Pastor & Asclepiodotus deditionem impediunt.

filio, vt quæ iam populus animo agitasset, interpellarent quàm multa quidem & magna: multitudinem incitabant à Belisario alia item atque alia vt causando exposcerent, & illud imprimis, vt hunc iureiurando adactum tenerent, ab eoque postulata confestim assequerentur. Omnibus itaque libello inscriptis, quæ Belisarium haud quaquam facturum suspicarentur, ad eum per Stephanum deferenda mox tradunt: qui vbi rursum ad Imperatoris se exercitum contulit, litteris præfecto porrectis, ab eo sciscitabatur, vtrum'ne esset executurus quæ Neapolitani ab se deposcendo deferrent, deque his obseruandis præstare iusiurandum his velit. Tum ille omnia se facturum pollicitus, Stephanum statim domum remisit: quo referente, Neapolitani denique persuasi, & Belisarij dicta suis gratificantia votis suscipiendo, Imperatoris exercitum in vrbem extemplo admitti iubent, nil prorsus rati molestiæ sibi ea ex re occursurum, identidem affirmantes, satis se ex Siculis exemplorum habere, qui recens barbarorum tyrannide in Iustiniani imperium commutata, nunc libertate fruantur. Iam itaque ingenti tumultu delati, ad aperiendas Romano exercitui portas processerant. Gothi interea, vt quibus minus placerent quæ gerebantur, nec cœpta interpellare iam possent, à tumultuante hac turba procul astabant. Sed Pastor è primoribus quidam Asclepiodoto fauente, Neapolitano ad concilium populo & Gothis ipsis, vnum in locum ad se conuocatis, orationem huiusmodi habuit. Si ciuitatis cuiuspiam multitudo sese ac suam salutem prodiderit, nihil absurdum, præsertim si cum optimatibus sentiendo, liberam inde de summa rerum sententiam ferat. Nos tamen vt haud dum in pernitiem abeuntes, oportet omnino postremum vt perinde suffragium, salutaria in patriam monita conferamus. Spectamus igitur ô Viri ac Ciues, non solum ipsos vos Belisario, sed vel ciuitatem hanc proditum iri, qui bonis vos plurimis affecturũ se pollicetur, & iuramento præualido se ad id exequendum obstrinxit. Si autem promittere de se vel id quiuerit, venturam ad se omnino belli victoriam, contradicturus est nemo, non vobis emolumento hæc fore. Nam futuro iam domino non prorsus gratificari dementiæ est. Veruntamen si in incerto positus est Martis euentus, nec mortalium quispiam Fortunæ prænosse sententiam queat, considerate pro quantis nam vobis calamitatibus id studij sit. Si enim bello superiores euaserint Gothi, & hostes deuicerint, hostium loco haud dubiè habituri nos sunt, & hostiliter inde excruciaturi, quippe qui nulla coacti necessitate, sed voluntate & sui nunc odio ad proditionem venerimus. Ad hæc accedit, quòd per Belisarium ipsum, si fortè hostes peruicerit, perfidiæ arguemur, & ceu præfecti proditionis, ac perinde fugitiui iam facti, in omne æuum per Imperatorem custodijs asseruabimur: nam qui proditoris vsus beneficio sit, accepta quidem ex gratia, repentina quadam vt victor afficitur voluptate, suspicione tamen imposterum ductus, veretur simul & odit eius ex factis beneficum proditorem, vt qui in se ipso expertus asseruet & caueat proditionis indicia. Si igitur in Gothos fidem in præsenti seruauerimus, viriliter subeundo ac tolerando discrimina, vel hi quidem hostibus superatis, bonis quàm maximis affecturi nos sunt: & Belisarius ipse, si ita fortè contigerit, vbi victor euaserit, seruatæ fidei veniam dabit. nam & pertinax in quempiam studium, vel si plerunque forsitan fallitur, mortalium nemo, qui non omnino desipiat, dignum supplicio iudicabit. Nunc vero quid passi hostium extimuistis obsidionem? quandoquidem nec necessarijs rebus caretis, nec commeatibus intercludi, domi cum consideatis, murisque & custodibus Gothis possitis confidere plurimum. Consideremus præterea nec Belisarium hisce conuenturum nobiscum fuisse conditionibus, si vrbem se vi capturum sperasset. Quin etiam si exequi

Pastoris ad Neapolitanos oratio.

ex æquo hic vellet,quæ nobis essent in commodum concessura,nec Neapolitanos quidem terrere antehac debuit, neque ex nostra hi in Gothos iniuria,suas stabilire nunc vires:sed cum Theodato & Gothis conferendæ prius illi manus fuissent,vt sine discrimine,& nulla proditione aut iactura, ciuitas ista in victoris cederet potestatem.His Pastor & Asclepiodotus peroratis, Iudæos producunt asseuerãtes ciuitati rerum necessariarum nil defore, & Gothos tuto mœnia seruaturos. Quibus persuasionibus Neapolitani illecti,Belisarium iubent quàm celerrimè inde abscedere. Tum ille ad obsidendam vrbem se comparare, proque viribus omnia facere. nam muros sæpè antea hos inuadendo periclitatus,cum magna militum iactura, & horum quidem fortissimorum,repulsus abierat:quandoquidem Neapolis muri,cum partim ad mare sint, partim in continenti & locis difficilioribus siti, adiri è propinquo nil poterant,nec ab insidiantibus propter locorum accliuitatem inscendi. Cumque aquæductum,qui in vrbem aquam inueheret, Belisarius interci disset,non admodum ciues ea res obturbarat, quippe qui puteos intra mœnia affatim haberent: vnde non multum eius iacturam rei sensere. Qui verò obsidebantur hostem fallendo,Romam ad Theodatum crebro nuntios missitare,celerem opem oratum. Sed ille,vt erat suapte natura ignauus ac planè imbellis,nec belli apparatum aliquem facere, nec his auxilia mittere. Ferũt nanque aliud quiddam huic interea contigisse, quod maximum in modum eum exterruit,& in ingentem impegit formidinem,quòd sanè mihi etsi non satis sit credibile visum,explicaturus sum tamen.Fuerat quidem vel antehac Theodatus non omnino incuriosus his fidem præstare,qui se futura prædicere faterentur.Cum itaque in re præsenti inops consilij esset,quod vtique solet mortales ad vaticinia perscrutanda impellere, ex Hebræo homine quodam,qui in hac futurorum prænotione magnæ esset opinionis & famæ, sciscitabatur,qualis nam esset huic bello futurus euentus. Tum ille porcos ter decem paruis tribus in domicilijs vt coërceret admonuit, & decimis quibusque nomina faceret, ex Gothis Romanisq; & Imperatoris præfectis desumpta,ad diem deinde certum quiesceret.Theodatus igitur omnibus ita vt erat iniũctum peractis,ad præstitutum diem cum Hebræo vnà porcos spectatum aduenit,& eos quidem quibus Gothorum nomen imposuisset,mortuos omnes duobus tantum superstitibus contemplatur,viuos verò & modico interuallo disiunctos, quibus Imperatoris præfectorum nomen sorte iam obuenisset,sed alioquin setas è dorso his omnibus defluxisse, & earum partem dimidiam reliquam esse,compertum.Vnde & Theodatum huiusmodi conspicatum,ex hisque belli exitum animo agitantem, incessisse formidinem tradunt, perinde sat gnarum Romanis id occursurum, vt eorum exercitus pars quidem sit dimidia peritura, & pecuniarum sint hi iacturam nonnullam facturi; Gothis verò,vt gens vniuersa ferè deleta,ad paucitatem denique redigatur,& ad Imperatorem,etsi non magna, deuictis tamen Gothorum præfectis,belli sit peruentura victoria. Quamobrem & Theodatum affirmant, nil prorsus virium comparasse,quibus cum Belisario esset decertaturus.Sed de his quisque loquatur,vti plus minusúe attribuerit fidei.Belisarius autem Neapolitanos terra marique cum acrius obsideret, mœrore afficiebatur ingenti,vt qui nec illos vnquam ad se concessuros speraret,nec ciuitatem se posse in potestatem redigere, quandoquidem & loci difficultatem sibi aduersari quàm maximè crederet,& tempus esse diutius conterendum. Vnde & veritus ne se hyems opprimeret, & relicta Neapoli aduersus Theodatum ducere cogeretur, & Romam contendere, celerrimè inde se abiturum exercitui nunciauit,& ad iter vt se præpararet iniunxit.Sed diu ea de re animo fluctuatus,& hanc nactus rei bene gerendæ occasionem, eòdem permansit. Cupido

Vulgi mobiles animi.

Difficultas in obsidenda Neapoli.

Ignauia Theodati.

Futura Theodatus inquirit.

Noua cognoscendi futura ratio.

Casu fortuito Neapolis capitur.

do interea ceperat Isaurum quempiam aquæductus ædificium inuisendi, & quemadmodum ciuitati necessarium laticem sumministraret. Ex ea itaque parte, qua Belisarius id interruperat, ab vrbe procul ingressus, facilem habuit desuper vadendi viam. nam muro interciso fluere iam aqua desierat. Vbi itaque propius mœnia ventum, in vastam petræ molem incidit, non hominum manu, sed pro terræ natura locatæ. In hoc igitur saxo, qui quondam aquæductum extruxerant, ædificio illi annexo, excauauerant supernè foramen, non satis patens vt eà liberius permeare vir posset, sed labenti vt aquæ transitum exhiberet: vnde fiebat, vt haud quaquam vbique par esset interior ædificij tractus meatusque amplitudo, perforata saxi interpellante angustia, vnde nec armato præcipuè viro & scutum gestanti erat is peruius locus. Id vbi Isaurus comperit, haud quaquam visum impossibile est, exercitum eà posse vrbem inuadere, si paulo laxiorem petræ concauitatem efficerent. Sed ipse vt erat obscurior, nec sermones cum duce aliquos adhuc contulisset, rem ad Paucarem detulit suæ gentis Isaurum, spectatæque inter milites virtutis virum. Paucares igitur omnia, vti se habuissent, ad Belisarium defert, qui statim præ nuntij voluptate respirans, magnaque se eius indicem rei pecunia donaturum pollicitus, rem vt perageret & confestim hortatur, ac simul imperat. Isaurorum ex agmine desumptis comitibus, petram statim vt latius aperiret, & imprimis caueret, ne cui eius rei sensum præberet. Paucares verò Isauris extemplo delectis ad id peridoneis, aquęductum cum his simul & occultè ingreditur. Cumque demum ad locum venissent, vbi petra in angustum coibat, mox opus aggressi, non dolabris hanc aut bipennibus excidebant, ne fortè ex sonitu fragoreque hostibus proderent quæ gererentur, sed ferreis acuminatisq; instrumentis, foramen crebrius elimando abradendoque, breui iam effecere, vt vir thorace obductus & clypeum gestãs, libere eà transmeare sat posset. Cum itaque egregiè se vniuersa haberent, subijt Belisario cogitatio animum, quòd si præliando exercitui esset, & vi ea vrbs inuadẽda, non nisi magna suorum cum clade id fieri posse, & ciuitati cætera occursura, quæ in captas vrbes geri per hostes solent. Vnde Stephanum statim ad se euocatum his verbis affatur: Vidi equidem sæpè vrbes expugnari & capi, & qualia à victoribus captæ iam patiantur sat calleo. Nam & milites ipsi sine vllo ætatis respectu occidunt quos in eo furore offenderint, matresfamiliásque tam fœdè afficiunt, vt mortem sibi efflagitantibus illaturos se negent. Nam dum ad iniuriam ferendam trahuntur, & militum inseruire coguntur libidini, indecora omnia tolerant, & admodum miseranda: puerique vix dum ablactati, ab his abducuntur in seruitutem, quos omnium infensissimos habent, vt quorum manus paterno respersas sanguine cõspicentur. Prætereo amantissimè Stephane iniectum per vrbes ignem, & flagrantia tecta nunc meminisse, quo vt res cæteræ deperduntur, ita & vrbis nitor & pulchritudo dehonestatur. Hæc ipse omnia cum veluti in speculo Neapolim videam nil secius perpessuram, ac cæteræ sint captæ vrbes perpessæ, huius simul ac vestri me miseret. Machinæ mihi, vt vides, sunt comparatæ, quibus fieri non potest non vrbem hanc capi excindique. Ciuitatem itaque vetustissimam, & incolas Christianos Romanosque vt ab antiquo iam nactam, ita & ad id temporis intra se continentem, in miseram hanc fortunam incidere, haud quaquam optauerim, præsertim cum in meam sit illa omnino Romanorum præfecti potestatem ventura, & in meo exercitu barbarorum ingens sit multitudo, qui fratres propinquosque ante hæc mœnia amisere, & idcirco si vrbem hanc ceperim, istorum frenare iram nil quiuero. Quamob rem quandiu in vestro arbitrio est eligere posse, quæ vobis cõducant, & quæ potiora sunt facere, vobis consulite, & futuram declinate calamitatem; quæ

Rupes Neapoli concaua, adnexa aquæductui.

Belisarij humanitas.

Expugnationis mala commemorat Belisarius.

Obtestatio Belisarij.

ſi,vti par eſt,in vos demum reciderit,nõ iure fortunam eſtis,ſed vos ipſos incuſaturi.Poſt hæc Beliſarius dicta, Stephanum ad ſuos remiſit, qui vbi Neapolitanæ plebis in medium venit,lachrymans fermè & gemebundus renunciauit,quæ à Beliſario accepiſſet.Tum illi identidem aſſeuerare,Neapolitanos immunes & liberos eſſe, nec Imperatori Romano in ſeruitutem quandoque ſe dedituros, nec Beliſarium quoquam pacto vereri, nec illi prorſus cedendum decernere.Tunc Beliſarius ſui vt vrbem per aquæductum iniret, rem ita conſtituit. Viros quidem ad quadringentos, primis fermè tenebris deligit,hisque Magnum præfecit,qui equitum turmas ductarat:huic Ennem comitem addit Iſaurorum tunc ducem. thoraces deinde ſibi omnes deſumere,clypeos,enſesque iubet,& quoad ipſe ſignum dediſſet,quieſcere:accitoque Beſſæ apud ſe vt maneret iniunxit.Magnum deinde & Ennem quæ fieri in præſentia velit commonefacit,& eam his ædificij partem oſtendit, quam antea ruperat,vnde in aquæductum facilis patebat aſcenſus.Poſt hæc imperauit,vt quadringentos illos,quos ſibi ductandos dediſſet,extinctis luminibus in vrbem immitterent, duosque qui tuba canere egregiè percallerent, cum his ſimul dimiſit,vt vbi intra mœnia perueniſſent,vrbemque fremitu & terrore turbaſſent,quæ per ſe fuiſſent iam geſta,clangore ac ſonitu ſignificarent.Ipſe verò magno numero ſcalas ad id antea factas in apparatu habebat. Illis itaque aquæductum iam ſubeuntibus, eaque in vrbem properè contendentibus.Beliſarius cum Beſſa & altero comite ſuo loco manere,& cum his omnia exequi,ad exercitumque qui iuberet dimiſit, vt intenti omnes ac vigiles eſſent,& in manibus arma haberent: circa ſe verò quàm multos habebat, quos audentiſſimos eſſe ac fortiſſimos viros rebatur. Sed ex his, qui vrbem ingreſſuri obierant,pars maior periculi magnitudine territi, retrorſum deferri dilabique paſſim. Quibus cum & Magnus dux ipſe, quandoquidem vt ſe ſequerentur, nec monendo quidem perſuadere, nec adhortando iam poterat,ſe ad præfectum recepit:quos Beliſarius omnes vno agmine redeũtes probro affecit, & ducentos ex his,qui circa ſe milites erãt,delectos, cum Magno abirent mox iuſſit:quibus Fotius filius vt indignabundus & fremens ducem ſe obtulit,& in foueam,quà eundum his erat deſiluit, prohibitus tamen per Beliſarium eſt. illi verò præfecto vnà & Fotio ſibi conuiciantibus, metu ſimul ac pudore perculſi, diſcrimen quod antea declinaſſent, ſubire tunc auſi,cum ducentis illis vnà ducem ſequuntur. Beliſarius autem veritus, ne quis ad hoſtes, qui turrem aquæductus ædificio proximam cuſtodirent, eorum quæ gererentur, ſenſus accederet, eò ſe contulit,& Beſſam rixari ac Gothicis verbis contendere cum barbaris cuſtodibus imperat,ne quis fortè armorum crepitus ad hos perueniret. Tum Beſſas ingenti his voce inclamitando ad Beliſarium ſe vt conferrent,monebat, multa his bona fore pollicitus:tum illi contra illudere,& pluribus Imperatori ac Beliſario conuiciari & maledicere. Aquæductus autem ille non ſolum ad murum vſque porrectus ſupernè integitur, ſed mediam vrbem ſpatio longiore peruadit, & decocto ex latere celſiores fornices habet. Romani itaque cum intra mœnia omnes iam perueniſſent,vbi nam terrarum conſiſterent, nec animo quidem concipere,nec coniectura ſat poterant,nec inde deſcendere, quouſque tãdem ad locum eſt ventum,vbi aquæductus retecta erat teſtudo,domusque deſuper neglectior viſa, quam ſola anicula nimiæ paupertatis cohabitans incolebat: & fortè in ſuperiori ædificij parte oleæ erat arbor enata. Itaque vbi cœlum hi conſpexere,& media in vrbe ſe eſſe iam ſenſerant,inde euadere animo agitabant.non enim his aliqua machina erat,armis præſertim munitis, qua ſe inde demitterent.Ad hæc accedebat,quòd celſus ibi ædificium aliud quoddam excipiebat,quò nullus patebat aſcenſus.Romanis itaque diu animo fluctuantibus,

Pertinacia Neapolitanorum.

Quo modo capta Neapolis.

Photij Beliſarij F. virtus.

Per aquæductũ Neapolim hoſtes ingrediuntur.

ctuantibus, & in maiores iam coeuntibus loci angustias (Iam enim cum turmatim succederent, magno agmine ferebantur) subijt cogitatio quempiam ad superiora vt tandem euaderet, pertentare. Confestim itaque depositis armis manibus enitēdo ac pedibus, in mulieris domicilium venit, qua eòdem mox visa & mortem comminatus ni conticeret, supprimente illa vt attonita præ formidine vocem, iactatoque ad oleæ truncum præualido fune, & illigato, alterum restis mox caput in supereminens ædificium iacit, quo milites statim cōprehenso, ad vnum omnes sursum euadunt. Noctis enim pars quarta relinquebatur, & in vrbis muros transcendunt, custodesq; duos nil prorsus imminens malum præsentientes, obtruncant. Sed ea regione, qua in boream mœnia vergunt, Belisarius cum Bessa & Fotio manens, diu iam expectabat, quæ per suos gesta fuissent, rescíscere. Tum illi, vt ea mœnium parte potiti, clangentis tubæ sonitu copias euocare. hoc ex prodito Belisarius signo mœnibus scalis extemplo admotis, milites vt per eas murum inscenderent, confestim hortatur. Cumque singulæ scalæ ad propugnacula haud quaquam pertingerent, vt quas non ex aperto & æqua dimensione opifices fabricassent, binis inuicem scalis milites colligatis, hisque scandēdo & propugnaculis superatis in muros peruadunt, aliam autem mœnium partem ad mare vergentium non barbari ipsi, sed Iudæi custodiebant. Milites verò nec scalas applicare his poterant, nec aliàs scandere, Iudæis sibi acerrimè occursantibus, & planè interpellantibus, ne sine prælio vrbem caperent hostes, atque adeo vt ea è regione nihil spei his esset ciuitatis iam potiundæ, Iudæis ipsis vel vrbe in partem iam capta tam fortiter præliantibus, & summa vi resistentibus, qui in se impetum facerent. Verùm vbi demum illuxit (nam noctu peracta hæc sunt) ex his qui introgressi iam fuerant, nonnulli in Iudæos mox inruunt, hosque in terga cædere acrius instant. tum illis fugam propere capessentibus, vrbs vndique capitur. Iamque patentibus portis Romanorum inferebatur exercitus. Sed milites, qui ad portas in orientem sitas dispositi fuerant, cum scalæ nullæ his essent, quibus muros conscenderent, fores confestim à custodibus destitutas, igne summisso incendunt, cumque vacuus esset ea ex parte defensoribus murus, hinc inde dilapsis, nullo negocio ciuitatem inuadunt, stragemque ciuium ingentem fecere: & hi præsertim ira & indignatione in eos desæuiebant, qui fratres propinquosúe in ea fortè mœnium expugnatione amiserant. Nam quos tum primum obuios habuerunt, sine vllo ætatis vel conditionis respectu mox trucidare, ciuium bona diripere, in domiciliaque ignem immittere, pueros præterea ac matresfamiliâs in seruitutem captos pertrahere, & præ cæteris barbari Massagetæ, vt qui nec sacris quidem cum manus abstinuissent, eorum vim maximam, qui vel in templa confugerant, tamdiu obtruncant, quoad Belisarius suos circumeundo à cæde cohibuit, & ad concionem vocatos istiusmodi affatus est verbis: Postquam victoriam ad nos detulit deus, & ad id gloriæ tandem prouexit, vt vrbem, etsi inexpugnabilem visam, nostræ ditioni subegerit; necessarium est, vt & ipsi acceptæ gratiæ haudquaquam indignos esse præ nobis feramus: sed pro nostra potius in deuictos clementia, iure hos superasse. Nolite ergo Neapolitanos istos perpetuis odijs de cætero insectari, nec quia hos ipsi oderitis, belli vobis sunt limites excedendi. quod enim esse in deuictos victorum odium potest, cum parcendum his potius sit, quàm ad internitionem clades alia inferenda? non enim vos ipsi ab hostibus posthac vindicatis, sed subditorum ex * more facturi iacturam estis. Quocirca viris istis nihil imposterum mali per vos inferatur, neq; furenti iam animo licentius omnia permittenda. indecorum namque cum hostes viceritis, iracundia vinci: vobis quidem cætera in virtutis præmium cedant, coniuges viris cum liberis

Iudæorum in propugnādo virtus.

Direptio Neapolis occupatæ.

Belisarij ad suos iam Victores oratio.

* *fortè, morte.*

restituite: edifcant victi ex rerũ suarum iactura quantis sua temeritate priuati nunc sint & gratissimis bonis. his Belisarius dictis, matresfamiliâs omnes, liberos, seruosque produci mox iussit, & Neapolitanis restitui, nondum aliquam expertos iniuriam, hisque & milites suos conciliauit. Sic itaque cum Neapolitanis tunc actum, vt vna eademq; die & in seruitutem concederent & libertatem, simulac suis ex rebus preciosissima quæque recuperarent. siquidem qui aurum maiorisque precij rem possiderent, iam antea in terram abdiderant, hac duntaxat via hostibus occultare sua hi potuerunt. Denique omnes in propria domicilia restituti, cum his simul & bona recondita pręter spem receperunt. Obsidio itaque in diem ad summum extracta vigesimum hunc habuit finem. Gothos verò ea in vrbe ad octingentos numero captos, indemnes prorsus seruatos, non minori in honore, quàm suos, apud se Belisarius habuit. Pastor autem, qui in eam desperationem, vt suprà iam diximus, plebem induxerat, vbi captam vrbem peruidit, in apoplexiam incidens repentinus moritur, nullo vel antehac morbo affectus, nec prorsus ab vllo mali quicquam perpessus. Asclepiodotus præterea, qui cũ Pastore vnà rem omnem in populi iacturam confecerat, cum primoribus alijs, qui reliqui tãtæ cladi fuissent, ad Belisarium venit. Cui illudens mox Stephanus, his verbis cœpit conuitiari: Vide nunc ô omnium perditissime homo, quantis malis affeceris patriam, pro tuoque nimio in Gothos ac pertinacissimo studio, tuorum ciuium salutem prodideris. proinde si barbaris res successissent, non indignum duxisses tui erga hos studij mercedem recipere, & singulos nostrũ, tam etsi rectius longè cõsultos, proditionis insimulare. Ast vbi in potestatem Imperator hanc vrbem redegit, & Belisarij huius tam fortissimi viri virtute salutem recepimus, adire hunc ipsum Romanorum præfectum tam temere ausus, perinde nec in nos ciues nec imperatoris exercitum delinquendo non dignas tuo sis scelere pœnas daturus. Tum ille exprobranti hæc sibi, vt maledictis vicem mox redderet: Falleris inquit, his te iactitando, quę nobis ex nostra in Gothos beneuolentia obijcienda nunc ducis. non enim quis esse periclitantibus dominis beneuolus potest, nisi sat constans animo sit. Me verò victores talem sunt Reipublicæ suæ habituri custodem, qualem nuper fuisse in Gothos compererint: quandoquidem qui suapte sit natura non infidus, haud quaquam cum fortuna simul commutaturus est animum. Tu verò cum Gothis res minus æquè procederent, promptiorem te statim exhibuisti ad inuadentium hostium verba suscipienda. qui enim instabilis est, & inconstãtiæ morbo laborat, simulac timere incœperit, vel suimet amantissimis debitam negaturus est fidem. His dictis, Neapolitanus mox populus abeuntem hunc conspicatus, cum in vnum coisset, sua ac præsentia mala Asclepiodoto illi imputanda criminabatur, & maledictis haud prius absistit incessere, quã hominem trucidasset, eiusque & corpus dilacerasset minutatim discerptũ. Huius deinde ex cæde, Pastoris ad domum impetu facto peruenit, & illum identidem omnes exposcere, seruisque affirmantibus, fato perfunctum Pastorem esse, non prius his fidem præbendam duxere, quàm mortui cadauer proferrent: quòd statim arreptum loco quodam & suburbano, palo affigũt, proque commisso ex iusta ira facinore, Belisarium sic deprecantur, vt ab homine perhumano clementique facilè veniam impetrarint. Cum Neapolitanis sic actum. Gothi verò, quibus circa Romam & circumiecta huic vrbi loca adesse fortè tunc contigit, miraculi loco existimare Theodati tunc primum ignauiam, quod cum in proximo hostes adessent, haud quaquam vellet his obuiam ire: vnde in suspicionem nec mediocrem quidem venere, ne Iustiniano Imperatori vltro is esset Gothorum res proditurus, quandoquidem non in aliud quippiam animum intendisset, nisi vt quiescendo vitam de cætero duceret.

Clementer actũ in victos.

Pastor apoplexia extinctus.

Stephanus Asclepiodotum conuicijs insectatur.

Responsio Asclepiodoti.

Asclepiodoti supplicium.

Theodatus in suspicionẽ Gotthis venit, & abdicatur.

duceret, & pecunia sese affatim ingurgitaret. Itaque vbi demum captam per Belisarium esse Neapolim accepere, Theodato omnibus probris dilacerato, vnum in locum ducentorum ab vrbe stadiorum interuallo distantem inter se coëunt, castraque ibidem metari se posse quamoptimè visum. Campi nimirum circunquaque patentiores & equitabiles erant, iuxta verò defluēs amnis in mare ad Tarracinam immittit. huic proximus mons Circeus ille, vbi Vlyssem ferunt cum Circe versatum. Sed vt equidem reor, non vera fatentur, cum ea in insula Circis domum Homerus fuisse affirmet: ni fortè hunc montem, insulam esse iccirco quis dixerit, quia in mare ingenti tractu porrigitur, & iuxta adnauigantibus, eiusque è littoris regione vadentibus, insulæ diu persimilis esse apparet: vbi vero ad eum est montem peruentum, facilè quisque perdiscit, priorem opinionem se fefellisse: & ea fortè de causa hunc locum Homerus insulam dixit. Mihi verò ad ea, quæ dicere cœperam, redeundum. Gothi igitur cum eò iam cōuenissent, Imperatorem sibi & Italis Vittigem deligunt, virum sanè non ex clara familia ortum, sed qui in his certaminibus, quæ circa Sirmiū aduersus Gepidas Theodericus rex habuisset, probe se & viriliter gesserat: qua de re Theodatus certior factus, fuga extemplo arrepta Rauennam contendit. Vittiges verò quamcelerrimè Optarem Gothum hominem misit, qui Theodatum ad se viuum vel saltem mortuum ex fuga retraheret. Erat autem Optares ille hac de causa Theodato infensior. huic quondam amplissimo patrimonio & præstanti forma puella denupserat. hanc Optari Theodatus, etsi pecunijs vtcunque placato ademptam, alteri collocauit. Iccirco tūc Optares iracundia partim succensus, Vittigi partim morem gesturus, ingenti celeritate, & summa animi promptitudine, nec interdiu quidem, nec noctu intermisso itinere, abeuntem illum enixius insectatur: quem demum in via adeptus, ac solo fœde resupinatum vt victimam cædit. Hæc Theodato & vitæ euersio fuit, & regni, ad tertium annum detenti. Vittiges interim Imperator creatus, cum præsentibus Gothis Romam se contulit, ibique cum Theodato quemadmodum actum fuisset, certior factus, & ingenti affectus lætitia, huius Theodesclium filium custodijs asseruandum curauit. Cumque Gothorum res ei haud rectè satis paratæ adhuc viderentur, potius duxit Rauennam prius contendere, ibique omnibus optimè comparatis, ad bellum descendere. Vnde vniuersis ad se conuocatis, orationem huiusmodi habuit: Rerum gestarum quæ maximæ sunt, viri commilitones, non temporis celeritate, sed bonis consilijs dirigi rectius solent: plerumque enim sera dilatio, cum se demum opportunè obtulerit, vtilitatis plurimum affert: studium verò & nimia properatio, vbi nec decenti nec suo tempore proferuntur, multis rei conficiendæ spem intercidit. facilius quippe imparata aliqua multitudo viribus oppugnata hostilibus vincitur, quàm qui cum minoribus copijs, sed alioquin quàm bene instructis, in certamen se conferunt. Non itaque vt repentius ipsi & iactanter elati, indecenti vos aliqua affecturi sumus iactura: siquidem longè potius est, ad breue nos erubescere, vt gloriam seruemus iam partam perpetuò, quàm momentaneū dedecus declinando, in omne æuum hoc ipso inuolui. Accedit etiam haud quaquam & vos esse eius rei ignaros, Gothorum vim omnem & armorum vniuersum ferè apparatum, in Gallijs, ipsis & simul Venetijs, alijsque quàm procul hinc distantibus locis, versari. Et sanè Francorum cum natione, præsenti hoc nihil inferius bellum nos gerimus: quo nondum rectè disposito, velle aliud aggredi, maioris esse vesaniæ duxerim. nam qui in ancipiti positi sunt, nec in hostem vnum intenti, par erit omnino ab aduersarijs superentur. Ipse verò Rauennam eundum nunc esse decerno, indeque aduersus Francos bello denique absoluto, & cæteris perquam benè rebus dispositis

Mons Circeus.

Vittiges rex eligitur.

Optares Theodatum persequitur

Theodati exitiū

Oratio Vittigis ad Gothos.

tis, cum Belisario demum Gothorum omnibus copijs confligendum. Sed vestrum non neminem discessionem hanc nostram fugam dicere haud quaquam pigebit. Et alioquin timorem dissimulare & profiteri, si modo suo id tempore fiat, quàm multos erexit, & ad meliorem traduxit fortunam. Strenuè verò factorum celebritas his quidem, qui nil opportunè hæc gesserint, ad seruitutem proculdubio est, & ignominiam concessura. non enim rerum nomina sequenda sunt nobis, sed iure ex his commoditas consectanda. Viri nimirum virtutem non cœptæ res arguunt, sed peractæ designant: hostes autem fugiunt, non qui maiori cum apparatu & derepentè in hos aduentarint, sed qui eorum corpora tueri perpetuò volunt, & bello quàm procul abesse. De huius verò vrbis Romæ futura captiuitate, vestrum neminem formido incessat. nam si Romani in nos se beneuolè gesserint, ciuitatem hanc in tuto sunt Gothis conseruaturi, quandoquidem nec necessitatem experturi sunt aliquam, vobis paulopost ad se redeuntibus: & si qua de vobis hos fortè suspicio ceperit, vel admissis in vrbem hostibus, minus nocebunt, & cum his demum magis conduxerit, si cogat necessitas ex aperto pugnare. verùm ne quid eiusmodi accidat, mox ipse prouidero. viros nanque complures ad custodiam vrbis relinquam, & præfectum cum his prudentissimum, qui ad eius tutelam sint suffecturi, atque vt & nobis vrbana hæc rectè se habeant, & nulla ex hoc nostro recessu subsequatur iactura. Gothi igitur Vittigis dictis collaudatis, ad iter se præparabant. Interea verò Vittiges idem Liberio Romano antistite, Senatoribus populoque vniuerso abunde commonefactis, commemorato insuper iustissimo Theoderici quondam imperio, singulos demum hortari, erga Gothorum vt gentem beneuole imposterum se haberent, idque vt deinceps seruarent, grauissimo iureiurando adegit, & ad vrbis custodiam viris non minus quatuor milibus lectis, Leuderem præfecit, hominem sanè, vt ad multum ætatis prouectum, ita & prudentiæ opinionem maximam consecutum. His ita peractis cum reliquis copijs Rauennam versus iter aggressus, multis secum Senatorij ordinis obsidum loco abductis: quò vbi demum peruenit, Mathassuntham Amalassunthæ filiam eximiæ pulchritudinis virginem, vxorem sibi vel nolentem quidem effecit, vt ex hac generis Theoderici coniunctione, imperium sibi firmius stabilitum esset imposterum habiturus. Gothos deinde vndequaque contractos, arma equosque singulis turmis distribuendo, instruxit imprimis & exornauit, eos duntaxat, qui Gallias præ Francorum formidine custodirent, ad se reuocare non potuit. Franci autem isti, Germani quondam vocitabantur: quemadmodum autem à principio fuerint id nomen sortiti, & Gallias deinde inuaserint, ac Gothis simul sint hostes effecti, explicaturus mox sum. Regio ea omnis, quæ ab Oceano & Gadibus nauigantibus ad dexteram iacet, Europa, vt aliâs diximus, nuncupatur: quæ verò est huic ex aduerso obiecta, Libya dicitur, sed Asiam, hanc prisci dixere: de his inde quæ vltra Libyam sunt, quod affirmare certius queam, nil habeo. nam & vastæ excipiunt solitudines, & immensis spatijs vacua sunt hominibus loca, ex quibus etsi primus Nili fons nascitur, est tamen eius origo incognita, cum inde in Aegyptum deferri id flumen affirment. Europa autem quod ad ipsum statum & suum principium, post quidem Peloponeso persimilis, & vtrinque adiacet mari, cuius prima regio circa Oceanum est & occidentem solem, & Hispania dicitur ad vsque Alpes, quæ in Pyrenæis sunt montibus. Alpes verò dici in angustijs transitum, qui ea in regione sunt homines, decreuerunt. A Pyrenæis autem montibus ad vsque Liguriæ terminos Gallia dicitur. Vbi alpes aliæ Gallos & Ligures dirimunt. Sed Gallia Hispanijs est longè potentior. Siquidem ab angusto cum Europa ipsa incipiat,

Leuderis cũ præsidio Romæ relinquitur.

Mathassuntha Vittigi nubit inuita.

Franci prius Germani.

Orbis partitio.

Europa.

Hispania.

Alpes vnde dictæ

Gallia.

cipiat, in immensam semper latitudinem funditur. Ex vtrisque his regionibus, altera quidem in Boream vergens, Oceano circuncingitur mari, altera verò quæ ad Notum ventum inclinat, mare Tyrrhenum habet. In Gallijs alia pleraque flumina sunt, sed Rhodanus imprimis & Rhenus hinc defluunt, diuersa tamen & contraria ab inuicem via labuntur: Rhodanus siquidem in mare Tyrrhenum exit, & in Oceanum Rhenus immittit. paludes præterea hisce in locis non paucæ, vbi primitus Germani, gens barbara habitabant, nec magni tunc primùm momenti viri, qui Franci nunc vocitantur. his finitimi Arborichi accolæ erant, qui cum cætera Gallia atque item Hispania iampridem Romanis parebant. post hos in orientem solē Thoringi barbari sunt, qui Cæsaris Augusti permissu, sedes has tenuere, & ab his Burgundiones haud procul, ad Notum ventum vergentes inhabitant. Sueui deinceps & Alemani gens valida, liberi omnes, & iam diu ea incolunt loca. Temporis vero processu, Visigothi vi in Romanum imperium facta, Hispanias omnes & Gallias vltra Rhodanum flumen suæ ditioni subactas, vectigalesque redditas tenuere. Erant autem Arborichi Romanorum tūc milites, quos sibi Germani cum obedientes facere & subditos vellent, vt qui finitimi essent, & pristinos vitæ mores penitus immutassent, eorum agros assiduo populari, & hos copijs vniuersis inuadere: Arborichi verò cum & virtutem præ se, & erga Romanos beneuolentiam ferrent, viros fortes eo in bello se pręstiterunt: cumque his vim inferre Germani non possent, societatem vt secum saltem inirent, & mutua inter se facerent connubia, precabantur: quas non inuiti cōditiones Arborichi mox accepere. erant nanque vtrique Christianę fidei sectatores. Sic itaque vnum hi coëundo in populum, ad maximam potentiam euasere. Romanorum interea milites alij, qui in Galliæ finibus erant, custodiæ gratia constituti, cum neque Romam redire iam possent, nec ad hostes vt Arianos concedere, se se cum signis ad hostem contulere, & locum insuper, quem pro Romanis seruabant, Arborichis Germanisque prodidere, ac * potius mores continenter seruatos, suos transmisere ad posteros, atque adeò vt vel ad hanc nostram ætatem eodem tenore vel etiam cultu pristinos seruare ritus non dedignentur. descripto nanque ex numero ad id fermè tēpus hi demonstrantur, quo taxati antiquitùs militabant: quandoquidem & suis productis nunc signis, in aciem prodeunt, ac patrijs vtuntur perpetuò legibus, Romanumque habitum, vt in cæteris alijs, ita & soccis nunc seruant. Enimuerò quamdiu Romanis Respubl. eadem semper & firmior mansit, ad Rhodanum fluuium Imperator in Gallos potitus imperio est. Vbi verò hanc Odoacer in tyrannidem vertit, tunc demum Visigothis tyranno hoc ipso cedente, vniuersam ad vsque Alpes, quæ à Liguribus Gallos disterminant, hi Galliam suæ ditionis fecere. Odoacro deinde cadente, Thuringi Visigothique Germanorum vires iam auctas veriti, (nam & hominum abundabant hi multitudine, & robore præualebant) atque adeò vt finitimos omnes apertius violarent: cum Theoderico & Gothis vt fœdera iungerent summo studio nitebantur. Sed Theodericus eorum repudiata societate, cum his tamen coniugia facere haudquaquam dedignabatur. Tunc itaque Visigothorum duci iuniori Alarico Teudetusam filiam eius desspondit & virginem. * Mernerefrido autem Thuringo & principi, Amalabergam Amalafridis sororis filiam nuptui tradit. quo factum, vt Franci alienam in se violentiam veriti, à Theoderico ne hunc bello per id tempus incesserent abstinendo, Burgundiones oppugnatum mox ierint. Inter Francos deinde & Gothos, in Burgundionum malum, fœdus pactionesque fiunt hac lege, vt vtrique in hos copias mitterent oppugnatum, & vtri eorum alteris in expeditionem euntibus, Burgundionumque euertentibus gentem, ipsorumque terram in

Rhodanus. *Rhenus.* *Germani, post Franci.* *Arborichi.* *Thoringi.* *Burgundiones.* *Sueui & Alemani.* *Visigothi.* *Arborichi et Germani gentem in vnam cocunt.* *Germani Gallias occupant.* *patrios. *Visigotthi Galliæ partem consequuntur.* *Matrimonia inter Visigothos, Thuringos & Ostrogothos contracta.* *rectius, Hermenefrido.* *Franci contra Burgundiones.*

suam redigentibus potestatem à cōuentis deficerent, victores ipsi ab his, qui secum non militassent, certum auri pondus referrent: sic bello res captas vtrisq; communes fore. Germanis igitur ingentibus copijs pro initis inuicem cum Gothis conuentionibus, aduersus Burgundiones iam prodeuntibus, Theodericus verbis quidem ad expeditionem se præparare, de industria tamen tempus in belli euentum extrahere, futuram fortunam opperiendo. vix tandem exercitibus missis, præfectis imperat, iter vt segniter facerent. Proinde si Francos victoriam retulisse acceperint, tunc prorsus iter accelerarent. Sin verò aduersi quippiam his accidisse didicerint, haudquaquam vltra progrederentur. Franci interea cum Burgundionibus soli manus conseruere: & cum bellatum nauiter esset, magna vtrinque fit cædes: nam pede collato ad multum diei fortiter est præliū gestum. Sed Franci demum, vbi in fugam hostes penitùs vertêre, in vltimas quas illi incolerent terras fugarunt, vbi & fugientibus pleraque erant & validiora ad receptum præsidia, quæ sola his saluti fuere, cæteris hostes potiti. Hęc victoria vbi ad aures est Gothorum perlata, quàm celerrimè ad socios & victores se conferendo, sui præsentiam faciunt, ab hisque increpiti, quòd prælio non tempore suo interfuissent, locorum causabantur difficultates, paratos se pactam pro pœna pecuniam statim dependere: qua ibidem depensa, terras ex hoste captas, vti conuentum iam antea fuerat, cum victoribus partiuntur. qua in re cognita Theoderici prudentia est, qui sine vlla suorum iactura, modico auro persoluto, hostium sibi loca parauerit. Hac via Gothi Germanique Gallijs sunt in partem potiti. Germani deinde ad pristinas vireis accessione facta, Theoderici nulla habita ratione, & priore illa ex eo, qua tenebantur, neglecta formidine, aduersus Alaricum & Visigothos ductarunt exercitum. Quòd vbi Alaricus comperit, Theodericum ad se celerius euocat, qui maximis statim cum copijs ad eius suppetias ire contendit. Visigothi interea, postquā Germanos circa Carcasionem vrbem castra habere certiores sunt redditi, confestim his obuiam eunt, & positis castris quietos se continent. Sed cum in ea obsidione temporis plurimum contriuissent, tedere occœpit inertiæ, & ægrè ferre per hostes sua loca vastari, in prædamq; omnia agi: vnde & Alaricū contumelia & probris incessere, & quòd hostes reformidaret, odisse; suique ducis contationem & segnitiem criminari, & identidem affirmare, posse se quidem & solos, Germanos bello peruincere. Vnde suorum importunitate victus Alaricus, etsi haud dum præsentibus Gothis, cogitur statim in aciem aduersus hostes prodire. Sed Germani in ea congressione superiores iam facti, Visigothorum vi maxima cæsa, Alaricum simul ducem obtruncant, & Gallijs maiorem in partem potiti, Carcasionem vrbem celerrimè obsident, vt in qua conditas esse regias opes acceperant, quas Alaricus quondam senior, cum Romam cepisset, abstulerat. In his ferunt Salomonis fuisse preciosissimam supellectilem ac spectatu dignissimam, vt quam ingentis precij gemmis ornatam ex Hierosolymis dicunt auexisse quondam Romanos. Visigothi igitur, qui eo prælio superfuere, Gaselicum spurium Alarici filium principem sibi pronuntiando crearunt, cum Amalaricus ex Alarici filia natus, puer admodum esset. Theoderico deinde cum Gothorum exercitu aduentante, trepidanter Germani obsidionem soluerunt, indeque profecti, eam Galliarum & præter Rhodanum flumen mox occupant regionem, quæ in Oceanum vergit: quos cum loco depellere Theodericus nil posset, vt sibi haberent, quæ iam occupassent, permisit; ipse verò reliquam Galliarum tunc partem recuperauit. Gaselico itaq, suo fato perfuncto, ad * Amalarici nepotem defertur imperium, cuius ille vt pueri adhuc procurationem gerebat. Theodericus verò Carcasione ex vrbe rebus omnibus, quæ ibi Gothorum regibus

Theoderici vafricies.

Germani Visigothos inuadunt.

Alaricus a suis accusatur ignauiæ.

Alaricus a Germanis cum suis cæditur.

Gaselicus rex Visigothorum.

* *Alarici.*

bus

bus seruabantur, secum auectis, celerrimè Rauennam reuertitur, præfectisque & maximis copijs continenter in Gallias & Hispanias missis, imperium ipse re ac factis administrando tenebat, idque vt sibi perpetuò stabiliret, prouidens, earum prouinciarum principes iussit, vectigal vt sibi deferrent. quo opportunè accepto, ne auaritiæ videretur intentus, Gothorum Visigothorumque exercitibus munera in annos singulos mittere, eorumque sibi animos conciliare. Vnde temporis progressu factum, vt Gothi Visigothique, quandoquidem sub vnius imperio essent, terrasque easdem haberent, liberos suos mutuis affinitatibus iunxerint. Post hæc Theodis, vir Gothus, quem Theodericus vt exercitui præesset, emiserat; ex Hispanijs fœminam nobilem in coniugem duxit & opulentam, vt quæ in pleraque Hispaniæ loca haberet imperium: ex quibus ad duûm milium ferè contracta hic militum manu, vique satellitum cōstipatus, verbo quidem Theoderici permissu Gothis tunc præerat, re verò tyrannum agebat. Cuius rei Theodericus etsi non nescius erat, veritus tamen ne sibi imposterum esset cum seruo prælium ineundum, & Franci sibi obsisterent, vel aduersum se Visigothi res fortè nouando aliquid molirentur, haudquaquam Theodim potestate priuauit, sed tunc ductare exercitum iussit, cum esset in bellum eundum: seorsum verò cū Gothorum primorib. agit, qui tum fortè apud Theodim erant, illi vt litteras darent, monerentq; eum iustè facturum, eq; suæ prudentiæ dignitate, si ad Theodericum salutandi se gratia cōferat. Theodis verò Theoderici imperata exequi omnia præ se ferebat, & annuum vectigal haud dum illi depensum parabat: Rauennam verò concedere non animo inerat, nec sibi scribentibus se id facturum pollicebatur. Theodericus interea ex humanis decedit. Tum Franci, vt neminem rati suis conatibus de cætero occursurum, aduersus Thoringos copias eduxerunt, & illorum præfecto Hermenefrido occiso, hos in potestatem redactos suæ faciunt ditionis. Hermenefridi interea cōiunx cum liberis latitando, ad Theodatum eius germanum fratrem & Gothorum tunc principem venit. Germani deinde cum Burgundionibus, qui bello superfuere, manus strenuè conferunt, & prælio facti superiores, illorum quidem tūc principem in præsidio quodam coërcitum, custodiendum tradunt: Burgundiones verò subactos, aduersus hostem vt bello victos, secum militare mox cogunt, terrasq; omnes, quas hi incolebant, sibi tributarias faciunt. Amalaricus autē Visigothorum princeps, cum in virilem iam euasisset ætatem, viribus Germanorum perterritus Theodiberti sororem Germanis imperitantis duxit in cōiugem, Galliamq; cum Gothis & Atalarici nepote partitur. Sed pars ea, quæ circa Rhodanum est, Gothis sorte obuenit: quę vltra fluuium erat, Visigothis in ditionem concessit. Conuentum est tamen, vt vectigal per Theodatum his imperatum, haudquaquam de cætero Gothis dependeretur, & res vt præterea omnes Amalarico ipsi restituerentur, quæ per* Atalaricum fuerant ex *Charsiana vrbe direptæ. Cæterùm vbi vtræque hæ nationes affinitate inter se mutua coierunt, data viris singulis optio est, qui in vtrauis gente connubia fecerant, vtrum mallent vxorem sectari, an illam ad se domum traducere: quo factum, vt fuerint plerique, qui vxores quò animus ferret, traducerent; & qui aliò ab vxoribus traducerentur. Amalaricus demum, vt qui vxoris esset germano infensior redditus, ingenti ex eo calamitate afficitur. vxorem siquidem cum integræ erga deum fidei suscepisset, & aliâs ipse Arianæ hæreseos esset, haudquaquam sinebat legitimis hanc & veris ritibus vti, nec pro patriæ & optima sua consuetudine deum sibi propitiando vt coleret. Vnde cum integerrima fœmina in viri mores concedere nollet, & contemptui haberi apud hunc cœpta, atq; adeo vt ferendus de cætero non videretur, Theodeberto fratri vti se habuissent omnia, nuntiauit. Qua de causa Germanicæ

Theodis tyrannus.

Franci regē Thoringorum Hermenefridum cædunt.

Germani Burgūdiones vincunt.

Theodibertus rex Francorum.

* *Theodoricum.*

* *Caracasione.*

Amalaricus vxorem ad Arianismum cogit.

gentes Visigothique inimicitias inter se contraxere, acrique ac diutino bello inter hos decertatum. Sed victus demum Amalaricus cum magna suorum iactura occubuit. Theodibertus verò suis cum rebus omnibus sorore redempta, Galliæ partem, quantamcunque sortiti Visigothi fuerant, recepit. Qui itaq; Visigothorum ex gente bello deuicta reliqui ex ea clade fuere, ex Gallijs cum vxoribus liberisq;, suis iam sedibus exciti, ad Theodem in Hispanijs tyrannidem exercentem se contulere. hoc pacto Gothi Germaniq; potiti Gallia sunt. Postremò Gothorum dux Theodatus cum Belisarium in Siciliam venturum iam crederet, cum Germanis paciscitur, vt Galliæ portionem, quæ Gothos contingeret, sibi haberent, & aureorum vigintimilia his ab se conditionibus caperent, vt sibi auxilio forent, & aduersus Belisarium secum vnà susciperent bellum. Sed rebus ex conuento finem haud dum nactis, sortem Theodatus ipse fatalem impleuit. Interea Gothorum non pauci numero, & viri quidem fortissimi, quos Martias Gothus ductaret, eam Galliæ partem custodiebant, quam Gothorum esse iam diximus. Hos tamen Vittiges cum inde tuto excire non posset, nec Francis ad resistendum suffecturos putaret, vt Galliam statim Italiamque excursuris, si Romam ipse cum exercitu vniuerso contenderet, Gothorum ad se primoribus conuocatis, orationem huiusmodi habuit: Non equidem, ô viri sanguine mihi propinquiores, quæ grata potius sint quàm vtilia commonefacturus, vos huc conuocaui: sed vt benignè auscultando præsentibus de rebus pro vestra nunc dignitate in medium consulatis. his nanque, quibus facta iccirco non ex voto procedunt, quia necessitati haudquaquam cum opus est parent, profectò vt moderari eundem in modum præsentia velle, nil prorsus conduxerit. Cætera quidem ad bellum parata nobis egregiè sunt: sed Franci obstant, quibus iampridem nobis hostiliter aduersantibus, etsi cum magna nostra vt corporum, ita & rerum iactura ad resistendum tunc vires fuere, cum aliunde nobis nil occurfaret hostile, nunc tamen cum in alios ire omnino cogimur hostes, cum Francis incœptum necessario soluendum est bellum, & ea primùm de causa, quia si hostes nobis sint hi permansuri, cum Belisario contra nos arma sine mora consociabunt. nam qui vnum eundemque habeant hostem, vt inuicem & beneuolentiam concilient, & fœdera inter se iungant, rerum natura ipsa induxerit. Proinde si in hostiles vtrosque exercitus seorsum & ipsi partitis copijs bellum his intulerimus, id proculdubio relinquetur, vt ab vtrisq; vincamur. Satius itaque erit vt paulo imminuti, maiorem nostri imperij partem firmius tueamur, quàm omnia possidere dum cupimus, cum totius imperij viribus, hostium insultibus pereamus. Censeo igitur Francis vt Gallias sibi finitimas vltro dedamus, & pecunias insuper omnes, quas Theodatus his se daturum promiserat, non solum vt concepta in nos odia Franci deponât, sed nobiscum vnà id bellum suscipiant. Quemadmodum verò succedentibus rebus recuperaturi Gallias simus, nemo vestrum nunc animo agitet: vetus nimirum me subit dictum, quod vtique præsentibus rebus vt consulatur, iniungit. Hac Vittigis oratione Gothorum proceribus audita, & conductura quæ dicerentur, sat ratis, peractum hæc iri ex ducis sententia placuit. Extemplo itaque Francorum ad gentem oratores mittuntur, qui Gallias illis & pecunias dederent, societatemque facerent. Francorum autem duces Ildibertus, Theodibertusque & Clotarius tunc temporis erant, qui Gallijs simul & pecunia à Gothis receptis, & his quidē pro cuiusq; imperij portione partitis, amicos se Gothis fore quammaximè profitentur, clam tamen his se auxilia non ex Francis missuros, sed subditorum è nationibus alijs: arma verò in Romanorum perniciē Gothis sociare nullo pacto se posse, quippe qui pauloantè imperatori promiserint, in hoc bello illi se opem laturos.

Amalaricus a Theodiberto cæditur.

Visigothi se in Hispaniam conferunt.

Vittigis ad suos oratio.

Gothi Francis Gallijs cedunt.

Reges Francorū id temporis. Ildibertus, Theodibertus, Clotarius.

Oratores itaque rebus ita confectis, quarum de causa mittebantur, Rauennam mox repetunt: Et Vittiges Martiam præfectum ad se ex Gallijs reuocat. Dum interea hæc agerentur, Belisarius vt Romam contenderet se præpa rare, vnde delectos è suis cohortibus viros trecentos, hisq; Erodianum pręficiens, in Neapolitanæ vrbis custodiam posuit, missis & ad Cumas custodibus, quos suffecturos ad eius præsidij tutelam rebatur. nam in Campania præter Cumas hasce & Neapolim oppidum, munitus alius erat nusquam locus. Cumis incolæ ipsi Sibyllæ speluncam ostendunt, in eaq; ferunt illam vaticinatam fuisse. Maritima autem Cumarum hęc ciuitas est, & à Neapoli centum & duo de triginta stadijs abest. Belisarius itaq; ad iter instruebat exercitum. Romani autem veriti, ne eadem sibi quę & Neapolitanis contingerent, potius longè fore decernunt, Imperatoris vt copias in vrbem exciperēt, idq; vt facerent cùm Belisarius maximè hortabatur, tum & vrbis Romę antistes. Itaq; ex Mediolano vrbe inter Ligures sita, oriundum Fidelium quempiam, qui Atalarico quondam quæstoris loco assederat, ad Belisarium præfectum cum his mandatis mox legant, vt Romam vocatus contenderet, venienti sibi polliciti ciuitatē se dedituros. Tum ille via Latina exercitum eduxit, Appia ad læuam dimissa, quam Appius Romanorum tunc censor noningentis prius iam annis construxerat, exq; illi indiderat nomen. Appiæ viæ longitudinem, quinq; dierum spatio emetiri expeditus vir aliquis poterit. ab vrbe Roma hæc Capuam pertinet, sed ea latitudine patet, vt plaustra duo ex aduerso inuicem occurrentia, liberè hàc queant peruadere; & sanè hæc est præter cæteras omnes, via quidem spectatu dignissima. Appius siquidem ex alia & longinqua tunc regione, vt reor excisos lapides, & hos quidem siliceos, ac suapte natura durissimos, in hanc viam vehendos curauit, quos com planatos & leues postea redditos, quadratosq; circuncidendo factos, inuicem collocauit, metalli nihil vel rei alterius interserendo. Sunt autē ita connexi, & inter se tam validè condensati, vt speciem præ se ferant visentibus, non compositos esse, sed natura sic editos, & quamuis diurno hi tempore atterantur, plaustrisque frequentibus & quibusuis animantibus continenter peruij sint, suo tamen ex nexu, ne parumper quidem discedunt, vel comminuti franguntur, nec sui quicquam amittūt nitoris. Gothi autem in vrbe custodes relicti, vbi hostes appropinquare certiores sunt facti, & quid sibi vellent Romani iam præsensissent, vrbi imprimis admodum indolescere, & his qui in se hostiliter aduentarēt, cùm obuiam ire præ paucitate nil possent, fluctuari animo in ambiguoq; versari. Romanis deinde his permittentibus vt vrbe excederent, Rauennam vno agmine omnes se contulere, Leudere pręfecto relicto, qui pręsentis, vt reor, fortunę pudore affectus, in vrbe permansit. Contigit autem vt die vna eodemq; tempore, & Belisarius cum Imperatoris exercitu per portam, quam Asinariam dicunt, vrbem iniret, & per Flamineam Gothi excederent: vnde vrbs Roma à Gothis tum primùm capta, annum post sexagesimum, Iustiniani verò vndecimum recuperata est. Belisarius igitur Leudere Gothorum præfecto, portarumque clauibus Imperatori Byzantium missis, farciendis mœnibus plerisque in locis collapsis incubuit, prominentioraque propugnacula fecit, & læuo ex latere muri structuram aliam quandam ædificauit: & ea de causa, ne ea è regione dum in hostem sui præliarentur ab his, qui ad sinistram mœnia oppugnarent, sauciati tam facilè possent, fossam circa muros profundiorem perduxit. Romani verò vt præfecti prudentiam, ita & præcipuam eius, quam præ se vtique in extruendis propugnaculis tulerat, mirum in modum laudare, idque denique obstupescere, si obsidionem Belisarius verebatur, vrbem cur sibi ineundam duxisset, & quo nam pacto in commeatus penuria,

Romani Belisario se dedunt.

Opus Appiæ viæ præclarum.

Gothi Roma excedunt.

Belisarius Romã ingreditur.

XI. annus Iustiniani.

quandoquidem non maritima hęc ciuitas esset, obsidionē laturus is impo-sterum esset, in tam vasto præsertim mœnium ambitu, & in vrbe in campo tam expedito & plano sita, & quæ hostium tam facilè pateret insultibus. Hæc vbi primùm Belisarius intellexit, ad tolerandam obsidionem necessaria præparare, & omnia ita satagere, vt vel ex Sicilia nauibus ad se deportari frumentum curaret, idque in publica asseruaret depositum horrea, Romanos omnes etsi rem ægrè ferentes enixius cogere, vt ex agris necessaria in vrbem inferrent. Pizas interea Gothus vir quidam, ex Samnio veniens, sese & Gothos, qui eam secum incolerent regionem, & maritimarum ex Samnio partem terrarum dimidiam ad vsque flumen incolerent, se prosequente, vel imperatori quoquam pacto obsecuturos, non paruam ei Belisarius militum manum ductandam tradit, qui cum eo vnà eius regionis loca seruarent & tuerentur. Post Gothos & Calabri, Apulique deinceps, non præsentibus eorum in agris Gothis, spontè ad Belisarium concesserunt. hos statim secuti qui vrbes maritimas, quiue mediterraneas nonnullas inhabitabant. Inter cætera oppida & Beneuentum ad Romanos defecit, quod Maleuentum quondam prisci dixere. idnanque oppidum Dalmatiæ ex aduerso oppositum est, in continentique situm, in quod spiritus violentior quidam & acerbissimus ingruere consueuit, qui vtique vbi flare occeperit, nullo is pacto qui eà iter faciat inuenturus, sed domi se continent omnes. nam venti huius ea est violentia, vt vel equitem cum equo simul arreptum sublimem mox deferat, diuque per aerem circumactum, & quocunque tulerit casus proiectum interimat: vnde & Maleuentum contra Dalmatiam, vt diximus, & in ædito positum, eo ex vento toleratu difficili sortitum est nomen. Vrbem hanc cùm Diomedes quondam post Ilium captum ex Argis eiectus diripuisset, suis in ea dentes reliquit Calydonensis, quos Meleager venationis præmia tunc fortè acceperat. & sanè hi dentes vel ad nostra hæc tempora manent, res preculdubio spectatu dignissima, quippe qui lunarem in speciem pedum trium pentimetrum habeant. hic præterea ferunt Diomedem, Aeneam Auchisæ venientem ex Ilio conuenisse, dedisseque illi ex responso Minernæ simulachrum, quod ipse quondā Vlysse iuuante à Troia sustulerat, cum explorandi gratia eò prius se contulissent, quàm à Græcis Ilium caperetur. Addunt insuper huic ægrotanti, sciscitantique de morbi euentu, prædixisse oraculum, non antea se eo ex morbo conualiturum, quàm viro Troiano simulachrum id tradidisset. Romani tamen vbi nam illud terrarum nunc sit, haud quaquam scire affirmāt, imaginem verò lapide insculptam ostendunt, quæ vel ad hanc vsque ætatem in Fortunæ fano, ante Mineruæ Aeneam statuam exposita est, ad eam templi partem locatam, quæ vergit in orientem. Imago autem illa in lapide sculpta, præliantis ad instar esse apparet, vibrantisque vt in acie hastam. vestem hæc habet oblongam, faciem verò Mineruę simulachri non Græcis simillimam, sed Aegyptijs potius, qualia illi pleraque factitabant. Byzantij verò Constantinum tradunt Imperatorem, in eo foro, quod vtique suum sortitum est nomen, hanc statuam in defossam terram deposuisse. Sed de his hactenus. Belisarius itaque Italiam omnem, quæ intra sinum Ionicum est, ad vsq; Romam & Samnium, in potestatem redegit. Extra hunc sinum ad Liburniam vsque, vt antea diximus, Constantianus vniuersa tenebat. Sed priusquam historiam prosequar, nonnullorum locorum tractus explicaturus nunc sum. Adriaticum pelagus, à continenti quàmprocul Ionicum sinum exæstuans facit, haud tamen vt in alijs locis, vbi desinentis maris in terram vtrinque transcensus Isthmum reddit. Sinus qui Chrysæus dicitur in Lecheum desinens, vbi & Corinthus ciuitas est, quadraginta ad summum stadiorum spatio Isthmum qui eódem est peragit.

Deditiones multorum populorū factæ.

Beneuentū cur quondam Maleuentum.

Impetus venti.

Dentes apri Calydonij.

Palladium Æneæ datum.

Imago Mineruæ in æde Fortunæ.

Palladium Byzantij sepultum à Constantino.

Regionum in Italia descriptiones, quibus imperabant Gothi.

peragit. Hellesponti præterea sinus, quem Melana vocant, non longiore ab huius est interuallo, Cheronnesi terram in Isthmum cogit: à Rauenna autem vrbe, vbi Ionicus desinit sinus, ad mare vsque Tyrrhenum, haud minus dierum octo, expedito est viro iter emetiendum: cuius rei hæc causa est, quod maris exæstuans fluxus progrediendo continentis ad dexteram affatim semper & diu defertur. Intra hunc Ionicum sinum, imprimis Hydruns oppidum est: huic verò à dextra Calabri, Apuli Samnitesq; sunt, & his quidem finitimi sequuntur Picentes, qui ad Rauennam vsque ea incolunt loca. ad læuam deinde in partem & Calabri, Brutijque præterea, Lucaniq; habitant, post hos Campani Terracenam vsque pertingunt, quos statim Romanorum termini subeunt. hæ nationes vtriusque maris littora tenent, & quæ ea è regione sunt mediterranea omnia, & in his quidem regio est, quæ magna quondam Græcia dicebatur. In Brutijs sunt & Locrenses, qui ad Zephirum vergunt, & Crotoniatæ Thurijque. vltra hunc sinum Græci habitabant, Epirotæ dicti vsque ad Epidamnum oppidum, quod vtique maritimum est, & incolitur: huic proximus Precalis locus: post hunc sub Hesperiæ regno Dalmatæ, deinceps Liburnia Histriaque, & Venetorum sunt loca, & Rauennam vsque pertingunt, maritimique omnes ea habitant regione: supra hos Sichij sunt & Suaui, haud tamen Francorum sub ditione. alij præterea qui mediterranea tenent. Carij deinde Muricique. his verò ad dextram Dace, Pannonijq; incolunt: quibus ad aliorum locorum possessionem Singidones* Sermijq; accedunt, & vsque ad Histrum fluuium eorum propagatur imperium. His nationibus Gothi, qui extra Ionicum sinum erant, in huius belli principio imperitabant. Supra Rauennam autem vrbem, ad Padi fluminis læuam Ligures habitant: iuxta hos qui ad Boream vergunt Albani, in terra omnium fœcundissima, Languuilla nominata, incolunt loca. supra hos Francorum ditionis sunt gentes. In occidentem verò quæ spectant, Galli tenent, post hos & Hispani. ad Padi autem fluminis dexteram Aemylia est, & Thuscorum gens omnis, ad Romanorum confinia pertinens. Sed de his hactenus. Belisarius autem ambitum ad Tyberim vsque muri complexus omnem communit, & vbi cuncta illi egregiè disposita sunt, vim scutatorum magnam hastatorumque in vnum contractam, Zartire & * Chorsomano, Ethmanoque Massagetis ducibus datis, abire in Thusciam iussit, ea vt loca in potestatem redigerent, Bessæque imperauit Narniam præoccuparet munitissimam in Thuscis vrbem. Bessas hic Gothus genere fuerat, & eorum ex numero, qui ex Thracia venerant, è qua & Theodericus rex mouens, quum Gothos in Italiam traduxisset, haudquaquam se illi permisit. Erat is sanè vir acer quidem & belli peritus, præfectusque optimus, & de se peridoneus ad res probè gerendas. Is itaque vel inuitis Narniæ accolis, potitus oppido est: haud secus & * Constantinus Spoletum, Perusiamq;, & alia his circumiecta oppidula nullo negocio cepit: nam volentes in oppida hunc exceperāt Thusci. Præsidio itaque Spoleti imposito, ipse cum cęteris copijs in prima Thuscorum vrbe diu quietam habuit stationem. Hæc vbi Vittiges Gothorum princeps accepit, Vnilam & Pissam præfectos cum exercitu aduersus hos valido misit, quibus obuiam Constantinus à Perusia non longè profectus cum his manus conseruit, superantibusque multitudine barbaris æquo marte tum primùm pugnatum: postea verò Romani virtute ac viribus superiores effecti, hostes extemplo in fugam auertunt, fugientesque & incompositos ad internecionem ferè omnes obtruncant, viuosque in potestatem redactos hostium duces, ad Belisarium mittit. His Vittiges rebus acceptis haudquaquam Rauennæ quiescendum diutius duxit.* Marchias verò præfectus & qui secum milites erant, quum nondum ex

* Seruijque.
* Chorosmano.
Bessas Gothus.
*supra, Constantianus.
*supra, Martias.

Gallijs rediјssent, Vittigs morabãtur profectionem. Ad id accedebat, quòd Asinarium Vligisilaumq; præfectos cum maximis copijs in Dalmatiam miserat, vt in Gothorum hanc potestatem redigerẽt, & his imperarat, vt ex locis Suauiæ piouinciæ circumiectis, barbarorum in societatem ascito exercitu, rectâ se in Dalmatiam & Salonas conferrent, cum his præterea classem longarum nauium misit, vt terra mariq; Salonas vndiq; obsiderent. Ipse verò cum vniuerso exercitu aduersus Belisarium vrbemque Romam ire mox pergit, equitum peditumque ad centum & quinquaginta milia ductans, quorum pars maxima armis munita, vel equos ipsos armatos habebat. Asinarius itaque vbi Suauiam venit, barbarorum contraxit exercitum. Vligisilaus verò solus in Liburniam Gothos ductabat, qui vbi cum Romanis apud Sardonem (id loco nomen) acie conflixisset, victi bello ad Burnum vrbem se receperunt, in eaque eorum præfectus collegæ oppcriebatur aduentum. Constantianus interea de Asinarij apparatu certior factus, Salonis timens, milites omnes, qui circumquaque præsidia retinebant, ad se euocatos commonefacit, suis vt quisque circumduceret præsidijs fossam, ipse verò ad ferendam obsidionem se præparabat. Asinarius igitur ingenti ex barbaris contracto exercitu, Burnorum ad vrbem peruenit. Indeque cum Vligisilao & Gothis copijs iunctis, Salonas petit, ibique circa muros castris vallo munitis, militibusque vtrinque in naues impositis, mœnium partem in mare versam capere asseruabant, quum terra marique Salonas acrius obsiderent. Sed Romani in hostium naues de repente inuecti, hos in fugam auertunt, & earum non paucas cum hominibus ipsis demergunt, nonnullas verò cum milite capiunt, haud tamen ex ea iactura obsidionem soluere Gothi, sed hos enixius coërcere. Vittiges interea ex vrbe Roma ad se venientibus incolis certior fit, maximas esse Belisarij copias, vnde magis ac magis hunc pœnitere sui ab vrbe discessus. itaque nec temperare sibi de cætero poterat, sed iracundia raptus ac furens in hostem ibat. Quumque in ipso itinere ex sacerdotibus quempiam obuium habuisset, sciscitatum hunc tradunt, num Romæ Belisarius esset: perinde ac veritus haudquaquam se posse hunc Romæ deprehendere, vel non eò statim se venturum, quò is fugam cepisset: illumque respondisse, nil curæ sibi eam rem fore debere: & ad hæc adiecisse identidem affirmando, nunquam prærepturum Belisarium fuga, sed adhuc in vrbe manere. Tum Vittigem ferunt rursum ipsum id rogitasse, & vehementius, vt maximè cupidum vrbem prius inuisere, quàm Belisarius inde quoquam pacto euaderet. Belisarius itaque vbi primùm Gothos accepit vniuersis in se viribus aduentare, aliquandiu fluctuatus animo est. non enim qui circa Constantianum & Bessam milites erant, ab se vt tam procul abessent, placebat; tametsi paruæ hæ copiæ essent, & in Thuscis relinqui præsidia inutile fore putaret, ne fortè Gothi pro munitionibus habituti aduersus Romanos hæc essent. Quum itaque diu hæc animo agitasset, Constantiano ac Bessæ per litteras imperat, vt in admodum necessarijs Thusciæ locis tantum relinquerent militum, quantum ad eorum custodiam sufficere ducerẽt: ipsi verò cum cæteris copijs confestim ad se conuolarent. Constantianus itaque præfecti imperio paruit. Perusiæ nanque Spoletique validis relictis præsidijs, cum ceteris omnibus Romam contendit. Bessas verò dum in Narniam rem lentius gerit, eà contigit iter habentibus Gothis, vt suburbana tunc loca plena hostium essent, & hi quidem præcursores subsequentis exercitus erant: quibus cùm Bessas vbi prælium commisisset, partim in fugam agit, partim obtruncat. Denique quum ab ingruente iam multitudine vim pateretur, se mox in Narniam recepit, ibique relictis ad custodiam loci militibus, Romam vt imperatum per Belisarium fuerat, celerius venit, hostium aduen-

Salonas obsident Gothi.

Vittigis iracundia præceps.

aduentus certissimus nuntius. Romana ab vrbe Narnia trecentis & quinquaginta stadijs abest. Vittiges verò Perusiam Spoletumque vt pertentaret, haudquaquam fore tunc necessarium duxit, ea duntaxat ductus cupiditate, vt Belisarium nondum fuga ereptum intra vrbem deprehenderet: haud secus & Narniam quum teneri ab hostibus didicisset, nihil in eam conari tunc placuit, præsertim quum aditu difficilem fore locum videret, & suapte natura præruptum est. nanq; id oppidum in ædito situm, ad cuius radices Nar fluuius defluit, qui & vrbi de se indidit nomen, ad quam ascensus duo deducunt, alter in orientem solem diuergens, in occiduum alter. & is quidem difficiles quasdam rescisso ex lapide angustias habet, ille verò non nisi ponte aditur, qui flumen supernè dum integit, transitum præbet: hunc pontem Augustus Cæsar superioribus annis construxerat, magni momenti spectaculum. Nam fornicum is cęterorum, quos vnquam nos vidimus celsissimus est. Vittiges igitur circa Narniam quum nihil moræ traxisset, inde cōfestim euadens, per Sabinensem agrum iter quum faceret, Romam contendit. Vbi verò quamproximè vrbem accessit, vnde stadijs ad summū decem & quatuor aberat, ad pontem ea è regione fluminis venit, in quo Belisarius paulo antè turrim extruxerat, & portis imposuerat fores, validiusq; omnibus obfirmatis, militum demum præsidio cōmuniuit, non quia eà duntaxat poterant hostes Tyberim pertransire, quandoquidem eodem in flumine, & pontes alij essent, & ad transitum naues: sed vt hostium iter morando, tamdiu eorū retunderet impetum, quoad expectatas ab imperatore alias susciperet copias, & necessaria ex agris Romani in vrbem inueherent: barbariq; ipsi si eà transitum pertentarent, mox inde repulsi, quum alium nullum haberent in proximo pontem, temporis plurimū tererent, vel si fortè naues contrahere in fluuium mallent, absumpturi dies non paucos essent. Quę omnia Belisarius sic euentura animo præsagiebat. Ea igitur die Gothi è regione pontis stationibus positis, dum dubij hærentesq; essent, vtrum in alterum diem oppugnanda turris his esset, è Romanorū exercitu transfugę duo & viginti vltrò ad eos pertranseunt: barbari tamen natione omnes, & ex equitum turma, cui Innocentius præerat. hi tunc animos facere Gothis, & ad audendū erigere. Belisarium verò cogitatio subijt circa Tyberim castra locare, transitu vt acrius prohiberet ex ea propinquitate hostes, hisq; suorum fiduciam & animi magnitudinem ostentaret. Sed milites omnes, vt diximus, quibus pontis fuerat custodia demandata, Gothorum exterriti multitudine, & mirum in modum periculi magnitudinem veriti, noctu relicto pontis præsidio, fugam capessunt: & quū sibi ineundam vrbem minus censerent, formidine perciti, ne deserti præsidij luerent pœnas, siue cōmilitonum verecundia ducti, in Campaniam secesserunt. Gothi deinde insequēti mox die paruo molimine refractis iam foribus extructę in ponte turris, nemine obsistente eà pertranseunt. Belisarius interea, vt prorsus ignarus quæ in pontis præsidio contigissent, equitibus mille in hostem eductis, pontem petebat, locū contemplaturus, vbi castra commodius collocaret: eò demum vbi est proximo ventū, ex insperato in hostes Romani incidunt flumen pertranseuntes, & cum nonnullis eorum vel inuiti conferunt manus: sed ex equis vtrinq; bellatum. Tunc Belisarius, & si cautior semper antehac fuerat, haudquaquam præfecti officij obseruato, inter primos, & in militis morem præliabatur, per eumque minimè stetit, quin res Romana in maximum veniret discrimen, quandoquidem totius belli momentum in præfecto consisteret: sed equo fortè tunc vehebatur, qui vt in bello exercitus semper antehac fuerat, ita & se & insidentē ab hoste tueri securumq; reddere percallebat. Is verò equus & si corpore toto subrutilus esset, à capite tamen summo ad nares nimio erat candore insignis.

Narniæ situs.

Belisarij prouidentia.

Belisariani præsidium pontis deserunt.

Belisarius incaute dimicat.

Equus Belisarij.

Et fortè sic accidit, vt Gothorum pars maxima sagittis idcirco solum Belisarium ac iaculis peteret, quia perfugæ illi, qui ad se paulo antè transierant, Belisario inter primos præliante conspecto, & satis gnari si is cecidisset, cum eo simul & res Romanas casuras, voce ingenti Gothos identidem hortabantur, in valam, id est, subrutili coloris equum vt iacula iacerent. Vnde ad vniuersum Gothorum exercitum & si vox ea perlata est, vt in magno tamen belli tumultu non omnes hunc conquirebant, nec planè intelligebant apertè sibi denunciari, vt impetum in Belisarium facerent. existimantes deinde non frustra id dictum omnem exercitum peruasisse, omissis iam cæteris, in Belisarium hi tela conijcere, & hunc acrius insectari. iam enim præ gloriæ studio, qui virtutis & roboris sibi quippiam vendicarent, appropinquando quamproximè contingere hunc nitebantur, lanceis ensibusque, vt ira præferuidi, lacessabant. Belisarius verò sese in hostem vertendo, quos obuios habet obtruncat. Sed in eo discrimine vsui præcipuè fuit, armigerorum illius & satellitum opera, ingensque charitas. Siquidem Belisarium omnes circumeundo tutandoq; e tantum de seruitutis specimen edidere, quantum ne ab vllo vnquam mortalium ad hanc vsq; diem crediderim fuisse vspiam editum: quippe qui præfecto, eiusque equo prælatis strenuè clypeis, conuolantium vndique sagittarum vim omnem excipiebant, & superuenientes magno agmine hostes, vmbone procul ab se repellebant. Sic omnis illa hostilis impressio in vnius hominis corpus intenta, prælio rem decernebat. Hoc in certamine Gothis non minus quàm homines mille, & hi quidem fortissimi cecidere, qui in prima congressione certauerant: ex Belisarij verò familia permulti quidem & præstantes bello desiderati, quos inter & armiger Maxentius cecidit, qui egregia in hostes præ se opera tulit. Belisario autem prosperior quædam hac die sors obtigit, vt nec vulnere sit vllo affectus, nec aliqua in parte offensus, quum circa ipsum & solum id gestum sit bellum: sed virtute sua Romani hostes fuderunt, & fugientem effusis barbarorũ infinitam iam multitudinem, vsq; ad castra sunt insequuti: quos inde Gothorum mox pedites, viribus vt integri & præualidi iuuenes impetu facto facilè repulerunt: & adiuuantibus deinde equitibus effusè Romani in fugam versi tamdiu proruere, quoad euadentes in proximum collem consisterent, quos postea barbarorum equites ijdem adepti equestre prelium integrant, sed præsentibus Gothis & in terga hærentibus, circa Salariam portam ad vrbis mœnia compulsi nostri perueniunt. Romani verò, qui muri custodiæ præerant, veriti ne cum suis vnà & hostes inuecti intra vrbem reciperentur, portam aperire fugientibus nolunt, vel Belisario ipso iubente identidem aperiri & minaciter inclamante. non enim è turribus despiciendo internosse hominem poterant, vt cui facies prorsus & caput cruore & puluere contegeretur. Ad hoc accedebat, quòd in ea militum densitate spectari quippiam pro certo non poterat. Erat quippe iam serum diei, & sol in occasum vergebat. Romani præterea ne viuere quidem præfectum rebantur. Siquidem qui primi à fuga sese in vrbem receperãt, occubuisse iam Belisarium egregiè inter primos pugnantem renunciarant. Gothorum itaque agmen, confluente barbarorum ad opem ferendam iam multitudine, ardore simul ingenti & ira delatum, fossam celerius pertransire, & hostes inuadere animo agitarat. Romani verò sub murum & fossæ citeriorem in partem, quum omnes simul iam conuenissent, globo inuicem facto, in vnum coire, seque ab hoste vtcunque licebat tueri. Sed qui intra mœnia erant, vt militiæ prorsus ignari, imparati omnino quum essent, sibique simul & ciuitati timerent, suis opitulari vel in tanto discrimine constitutis nil poterant. Tum verò Belisarium cogitatio subijt, & audax, vt in tanto periculo, facinus, quo fermè salua ex inssperato

Vala, vox Gothica & Germanica, giluum significat.

Belisarij satellitum virtus.

Belisarius sine vulnere vincit.

Belisarius cum suis à Romanis excluditur.

Belisarij magnanimum facinus.

inſperato eſt Romana res facta.iuſſis nanque qui circa ſe erant,vt agmine vno eruptionem mox facerent,hoſtes derepente inuadit. At barbari & in tenebris confligendo, & alios inſectando vt incompoſiti diſperſique erant, vbi per hos in ſe impetum fieri ſpem præter viderunt, qui paulo antè fugiſſent;ſuſpicati alias ex vrbe copias his opitulatum veniſſe, ingenti formidine capti,effuſo omnes mox curſu fugam capeſſunt: quos Beliſarius non magno ſpatio inſectatus,confeſtim ſe ad mœnia recipit. Hoc demum pacto Romani fidentiores iam redditi Beliſarium ipſum & milites in vrbem recipiunt. eò diſcriminis vt præfectus ipſe, ita & Romanæ res venerant.prælium id oriente Sole incœptum, in noctem productum dimittitur.In hac pugna inter Romanos egregiè ſe Beliſarius geſſit. Ex Gothis verò Viſandrus quidam, qui vtique quum circa Beliſarium acerrimè bellaretur, & ſibi priores eius prælij partes fortè tum obtigiſſent, haud prius nauiter facere deſtitit, quam tribus ac decem vulneribus corpore toto exceptis vt moribundus procumberet. Vnde quum viſus eſſet iam interiſſe,neglectus à ſocijs,& his quidem victoribus, cum mortuis cæteris proiectus iacebat. Poſt tertium diem quum iuxta muros vrbis caſtra barbari poſuiſſent, quoſdam qui ſuos mortuos ſepelirent, miſerunt, legitimaque his & pia pro eorum conſuetudine funera procurarent. Dum itaque mortuorum corpora iſti perquirunt,Viſandrum adhuc ſpirantem inueniunt: quem quum ex ſocijs quiſpiam compellaſſet, reſpondiſſe ſat conſtat, & ſimul iuſſiſſe aquam ſibi in potum deferri, in osque infundi, vt licuit, innuiſſe: qua ex potione refectum,& in ſe redeuntem, commilitones elatum in caſtra protinus retuliſſe, & quum diu ſuperuixiſſet, maximam apud Gothos famam ſibi & gloriam comparaſſe.

Viſandri, viri fortis, caſus inopinatus.

Beliſarius itaque vbi ſe tandem cum ſuis in tutum recepit,militibus Romanoque populo ferè vniuerſo in muros contractis, ignes permultos incendere, & per totam noctem vt in peruigilio eſſent, iniunxit: mœnia deindè circumeundo, & ex ordine cæteris procuratis, ſingulis portis è primoribus quempiam præficit. Inter hæc Beſſas, qui Præneſtinam portam cuſtodiendam acceperat, ad Beliſarium miſit, qui nunciaret teneri ab hoſtibus vrbem, per portam aliam introgreſſis, quæ ſupra Tyberim eſt, & ſancti Pancratij dicitur. Hæc fermè quum audiſſent,qui circa Beliſarium erant,hunc ſtatim monere hortarique per aliam & diuerſiſſimam portam fuga ſibi ſalutem vt peteret. Tum ille nec ad ea quidem pauescere, nec prorſus eſſe, quæ dicerent,ſedulò confirmare. Sed alioquin equites quoſdam ſupra Tyberim fluuium deſtinat, qui ea è regione omnia contemplati, nihil ibi accidiſſe hoſtile renunciant. Poſt hæc ad ſingulas portas nuncijs miſſis,præfectis omnibus imperat,vt vbi hoſtes acceperint per aliam quampiam mœnium partem iam inuaſiſſe, eorum vt nemo vel opem alteri ferat, vel ſuum deſerat cuſtodiæ locum. ſibi nanque hæc curæ fore. Quod vtique idcirco agebat,ne ex falſis rumoribus rurſum hí vel tumultuari inciperent,vel trepidare.

Porta S. Pancratij.

Vittiges verò vel Romanis adhuc trepidantibus, ad Salariam portam ſatrapam è ſuis quempiam miſit: qui vbi eò eſt ventum,Romanis perfidiæ primum in Gothos increpitis, proditionem his cœpit obijcere, in ſeipſos & patriam factam, & quod à Gothorum maximis viribus deſciſcendo, ad Græculos homines, qui ſibi eſſe præſidio nequeant,demum ſe contuliſſent, præſertim quum è Græcia antehac neminem viderint in Italiam aduentaſſe,præter Tragœdos & Mimos & nauticos quoſdam prædones. Hæc & huiuſmodi alia pleraque in Romanos is iactitando, quum nemo ſibi reſponſum dediſſet, ad Gothos ſe & Vittigem ducem recepit.

Vittiges Romanos & Græcos inceſſit conuicijs

Beliſarius verò Romanis riſum de ſe, & hunc quidem immodicum præbuit,quum hoſtes ipſe vix effugiſſet, ad bene ſperandum alios hortaretur, & Gothorum con-

Beliſarij fiducia.

temptum; ac propalam affirmaret, barbaros se prorsus debellaturum: quemadmodum verò id se facturum confideret, suo loco dicetur. Sed quum ad multum iam noctis res processissent, nec cibi adhuc aliquid Belisarius accepisset, vt maximis curis implicitus, eius vt coniunx, ita & familiares, qui fortè tunc aderant, vix paululum vt panis gustaret, compellunt. Postero autem die, Gothi quidem, & si vi minimè possent, obsidendo tamen pro eius magnitudine vrbem, paruo negocio se capturos sperare. Romani verò sua satagere, qui hanc tuebantur, & hunc in modum disponere per muros custodes. Habet autem circumiectus vrbi murus portas decem & quatuor, portulasque alias quasdam: vnde & Gothi, quum minimè possent cum vniuerso exercitu longiorem mœnium ambitum circumplecti, senis positis castris, portarum intercapedines infestabant. Inter portam nanque Flamineam & Prænestinam cis Tyberim castra vna locauerant. Sed veriti ne Miluium pontem hostes interrumpendo, imperuia sibi omnia facerent, quæ vltra fluuium sunt, & ad mare pertingunt, & ita vt ea è regione Romani ipsi nil prorsus possent malorum sentire, ex diutina prodeuntium obsidione, septima extra fluuium castra & Neronianis in campis fixere, ita vt castris omnibus esset pons intermedius: vnde peractum, vt & portæ aliæ duæ infestæ ab hoste essent, Aurelia scilicet, quæ sancti Petri, vt ei templo propinquior nuncupatur, & altera quæ trans flumen est sita. Sic factum, vt exercitibus Gothi quum dimidiam muri partem circundedissent, quandoquidem non omnino flumine arcebantur, vndequaque muros quum libuisset oppugnando excurrerent. Nunc verò quemadmodum ex vtraque fluminis parte ciuitatis muros Romani extruxerint, explicabo. Tyberis quondam præterfluens, magno spatio mœnia hæc abluendo deferebatur: huius è regione locus, in quo vrbis fundata sunt mœnia, subterlabentis fluminis aliquanto supereminet vndas, sed aliàs planus & facilè peruius est: huic ex aduerso, & ad alteram fluminis partem imminet Ianiculi collis: ad cuius radices & ipso in Tyberi ciuitatis molæ omnes constructæ antiquitùs fuerant, quia in angustum ibi primo aquarum ingens vis cogitur, & per canalem deinde in præceps deducta, vt in decliui violentissimo cursu defertur. Eius rei opportunitate Romani veteres illi ipsum hunc collem, & ea è regione fluminis ripam muris cinxere, ne hostes vel molas disturbare licentius possent, vel flumen pertranseundo facilè alteris muris insidiari, Tiberisque ponte constrato visi sunt murum in Ianiculum pertinentem iunxisse, ac frequentibus in ædificatis in partem alteram ædificijs, per mediam vrbem vt flumen deflueret effecere. Gothi autem altioribus fossis, castris omnibus communitis, & effossa inde humo, in interiorem castrorum vallum transuecta, hoc ipsóque in altitudinem magnam extructo, & acutissimis desuper præustísque sudibus & affatim defixis, validissimè castra communiunt. Castris deinde Neronianis in campis munitis, Martiam quendam Gothum præficiunt, qui suis cum copijs ex Gallia venerat. Cæteris verò sic Vittiges præerat, vt singulos singulis castris præfecerit. Gothi itaque hoc pacto dispositis rebus, ædificia omnia, quibus aqua in vrbem deuehebatur mox interscindunt, ne prorsus inuecta hostibus sui copiam faceret. Romæ verò aquęductus decem & quatuor numero sunt, cocto ex latere per priscos homines illos ædificati, ea latitudine ac simul profunditate, vt equester vir aliquis ipso cum equo per eos supernè euadere liberius queat. Belisarius interim quæ ad vrbis custodiam facerent, præparare moliriq; omnia. Pincianam is fermè & proximam huic ad dexteram Salariam portam tenebat, vt suspectiores & necessarias. ea nanq; è regione oppugnari facilè poterat murus, & Romanis inde in hostes exitus erat, Pręnestinam Bessæ tradiderat custodiendam, Flamminee

Con-

Obsidio vrbis. *Portæ vrbis.* *Situs vrbis & munitio.* *Ianiculum.* *Aquæductus Romæ xiiij.* *Belisarij vigilantia.*

Constantianum præfecerat, quam tamen prius impositis foribus, & ingentium lapidum mole inædificata, ita obstruxerat, vt vix vllo molimine aperiri per quempiam posset: veritus maximè ex tam propinquis hostium castris, ne eà insidiæ fierent: cæteras portas peditum ducibus custodiendas permisit. Cæterùm aquæductus hîc fuerat longiore ad securitatem ædificio vndique circumplexus, ne quid fortè extrinsecùs mali hàc quispiam moliretur. Sed postquam, vt diximus, per hostes fuere aquæductus hi interrupti, neque ex his defluens aqua molas de cætero exerceret, nec iumenta quidem adessent, quæ ad operandum has circumagerent, quouis edulij genere, vt in arcta obsidione Romani priuantur. vix enim pernecessarios alere cum cura hi poterāt equos. Belisarius tamen, vt erat vir prudentiæ singularis, id ea in necessitate excogitauit remedium. Sub ponte ipso, cuius nuper meminimus, pertinente ad Ianiculi muros, funes ex vtraq; fluminis ripa, validè distentos ac delegatos transmisit. His lembos binos pari magnitudine nectit constringitq;, bipedali distantes abinuicem spatio, quo maximè aquarum defluxus per pontis fornicem præceps descendit, vastosq; & molares lapides in alterum lembum imponens, media ipsa intercapedine machinam inde suspendit, qua molæ voluuntur. Ex interuallo deinceps & eundem in modum machinas alias, alias item atq; alias in flumine fabricat, quæ statim omnes subterlabentis aquæ impetu motæ, & in seipsas identidē reuolutæ, suo ex motu sic molas inuicem concitabant, vt ciuitati necessaria commolerent: quare hostes per transfugas cognita machinas illas hac arte demoliuntur. Magnos arborū stipites, Romanorumq; corpora recens interfectorum in flumen coniecta detrudunt, quorum pleraq; secundo & violento aquarum defluxu, in scaphas molarum delata, machinas dissoluebant. Hęc Belisarius vbi per hostes fieri cognouit, aduersus ea, arte alia quadam & astu contendens, ferreas à ponte catenas suspendit, ita vt ex transuerso in alteram Tyberis ripam pertingerent: in quas quum inciderent omnia quæ flumen deferret, adaggerata detinebantur, ne vltra dilaberentur, eaq; postmodum ad se contrahentes, quibus id datum erat negocium, in terram mox deferebāt. Sed id Belisarius non tam machinarum ad incommodū euitandum, quas in Tyberim excogitando construxerat, factitabat; quàm quia plurimū verebatur, & in suspicionem iam venerat, ne multis * à cratibus intra pontem hostes, & in mediam inde vrbem clam peruenirent. Sic demum barbari haudquaquā sibi hac via succedentibus rebus, à cœptis conatibus destiterunt. Romani deinde, & si his ad molendum machinis vterentur, à balneis tamen omnino ob aquę carentiam arcebantur, quæ in potum alioquin affatim his erat. nam & qui procul à flumine habitarent, aquari ex puteis poterant. In cloacis verò, quę vrbis purgamenta ducunt & eluunt sordes, nil prorsus ad securitatem moliri hi cogebātur, quum omnes in Tyberim exitum habeant, nec quoquam pacto hac poterant via insidiæ in vrbem parari. Dum hæc interea agerentur, res memoratu digna in Samnio contigit. Samnites pueri nonnulli quum pecus pastum educerent, per lusum, vt assolent, duos inter se deligunt corporis habitudine præstantiores ac specie, quorū alterum Belisarium vocitant, Vittigem alterum, & hos colluctari inuicem iubent. In ea colluctatione qui Vittigis fuerat nomen sortitus, in terram victus prolabitur. hunc statim puerilis illa & inconsideratior turba, illudendo simul & increpando in proximā arborem suspenderunt. Lupo deinde interueniente cōspecto, exterriti omnes fugam capessunt: qui verò suspensus pendebat, à cęteris destitutus in cruciatu interijt. Quibus de rebus certiores facti Samnites, pueros quidem missos fecere: sed ex his, quę acciderant, coniectando asseuerare, victorem omnino Belisarium fore. Erat tunc fermè in vrbe præ diuturno iam ocio, belli inso-

Molarum vsus obsessis ademtus.

Industrium Belisarij consilium.

Contrarius hostium conatus.

Noua Belisarij machinatio.

* *acatibus.*

Balneorum vsus ademtus obsessis.

Ludus puerilis ominosus.

Inconstantia vulgi.

lens multitudo, atque adeò prodeuntibus ex bello malis nil penitus assueta. vnde quum corpus nec curare balneis posset, nec sordes abstergere, ad hæc necessariarum rerum inopia premeretur, & acrius cogeretur insomnes ducere noctes mœnia custodiendo, vt in peruigilio fit, & in suspicionem venisset, haud longè pòst vrbem in hostium ditionem venturam, ac barbaros prospectaret agros cæteraq; omnia liberè populantes; mœrore immodico affici, ægreq; ferre, quòd qui nil deliquissent, obsidione tunc premerentur, & in tantam periculi magnitudinem peruenissent. Vnde agmine facto Belisarium apertè increpitare, quòd quum ab imperatore nil virium quod satis esset, acceperit, ausus sit in Gothos exercitum ducere: eadem hæc & Senatorij ordinis viri clam exprobrare. Quibus rebus Vittiges ex perfugis cognitis, vt hos acrius territaret, & res Romanas in maiorem hoc pacto tumultum casuras ratus, ad Belisarium oratores & inter cęteros Sallem nomine quempiam mittit, qui vbi in præfecti conspectum venere, astantibus Romanorum senatus & exercitus ducibus, huiusmodi verba fecere: Fuere quondam rerum nomina quamoptimè dispartita mortalibus: ex hisce nimirum nominibus à fortitudine secernitur audacia, quorum alterum cuicunq; accesserit, dedecus ac discrimen inducit, alterum virtutis opinionem. istorum vtrum in nos te inuexerit, & quale nam sit, tute significes velim. Quòd si viribus tuis confisus aduersus Gothos ductaris exercitũ, quum è muris hostium spectare copias queas ad bellum instrũctas, & tibi quidem, quum voles nauiter facere quamprimùm licebit. Sin verò audacia fretus nos inuasisti, eorum profectò te mox pœnitebit, quę temerè ac frustrà occœperis. nam in medijs iam certaminibus pœnitere cœptorũ consueuere, qui inconsideratius res ipsas aggrediuntur. Agedum, Romanis istis haudquaquam de cætero miseriam protrahe, quos Theodericus Gothorum rex per delitias, & vt liberè viuerẽt, educauit; nec ei velis obsistere qui in Gothos ac Italos dominatur. Quo enim pacto non absurdum id fuerit, vt ipse, qui ita coërcitus sis, vt hostes tantopere extimescas, Romæ sedeas: qui verò huius sit imperator ac dominus, in castris nunc degat, & suæ ditionis vt homines bellicis afficiat malis. Nos verò vt tibi, ita & tuis nunc sumus liberam abeundi potestatem facturi, vestraq; omnia possidendi. his nanq; velle, qui ad pœnitentiam & sanam redire cupiunt mentem, hostiliter insultare, nec sanctũ equidem duxerim, nec humanitatis officio dignũ. Vos verò Romanos rogaturus ac lubens hęc sum. Quid nam causæ habuistis, vt criminis Gothos insimulare possitis, & nos simul ac vos prodideritis, quibus ad id tempus benignitas nostra tam maximè vsui fuit, vt & in præsentia liceat, si modò libet, nostra hæc experiri subsidia. Hęc Gothi. Belisarius verò ita respondit; Consultandi tempus non in vestra positũ est potestate. non enim pro hostiũ voluntate bella gerere consueuere mortales, sed sua quisq; lege disponit, quæ optima factu illi sunt visa. At qui id ausim affirmare, futurũ quandoq;, vt vobis nulla vspiã sit, ne inter sentniceta quidẽ vestra capita occulendi facultas, nec vllus in terris locus, quò declinetis. Romam ipsi vbi accepimus, nil occupauimus alienũ: vos tamen prædonũ in morem, quum aliàs hanc inuaseritis, nõ vestri iuris rem captam, vel inuiti demum hoc tempore veris ac pristinis possessoribus tradidistis. Vestrûm autem si quis fortè spem habet, hanc vrbem se posse rursum inire; longè, vt reor, sententia fallitur. non enim fieri id potest, viuens hanc Belisarius vrbem vt deserat. Romani verò & si proditionis per Gothos acriter incusarentur, eorũ tamen legatis contradicere nil audebant: vnde his silentio supprimentibus vocem, solus Fidelius, vir priscæ virtutis, Gothos protinus irridere & aspernari quę dixerant. Oratores deinde quũ in castra se recepissent, sciscitanti Vittigi, qualis nam vir Belisarius esset, quidue animi ad discessum

Gothorum ad Belisariũ oratio.

Responsum Belisarij.

Hostis ipse Belisarium laudat.

haberet,

haberet, responderunt; non rectè Gothos sperare, Belisarium se posse vtcunque perterrefacere. Hac spe destitutus Vittiges, muros vt oppugnaret consultare enixius, machinas ad inuadenda mœnia præparare. ligneas inde turres extruxit, quę hostium muros æquarent, ex lapidum interuallo veram adeptus muri dimensionem. Turribus submissæ ad basem in angulos singulos rotæ, quarum volutione quocunque milites vellent, facilè iunctis his bobus trahentibus, circumagebant. Scalæ præterea multæ & ad pinnas vsque pertinentes, in promptu his aderant. Machinationes insuper quaternæ paratæ, quas arietes dicunt, in hunc modum structæ. Columnæ erectæ & ligneæ quatuor, parique magnitudine, rectà ex aduerso, solo defixæ adstant. his tigna octona & transuersa arctissimè iuncta, quaterna desuper alia totidem ad bases committunt, paruique & quadrangularis speciem domicilij extruunt, & corijs vndique integunt latera, vt & ductu sit leuior machina, & intrinsecùs milites in tuto ita consistant, vt feriri nullo pacto ab hostibus queant, intus verò non paruæ molis stipitem & supernè suspendunt, huncq; catenis laxatum in medio machinæ, quum opus fuerit dimittunt, eius vero arietis summum & præacutum, multo ferro perinde sagittæ spiculum aliquod, vel incudis contegunt formam: hæc tamen non scutulis machina subiectis, vt nauis mouetur, sed ad infima columnarum extantium aptè rotis summis, vt dictum suprà deducitur. Sed eam non minori numero homines, qnàm quinquaginta, interiore ex parte mouent, & quò volunt traducunt, & dum mœnibus applicant, stipitem cui plerunque arietis ferreum præfixum est caput, arte quadam voluentes facilè retrahunt, rursumque & magno cum impetu in murum incutiunt, ita vt aries crebra diuerberatione incussus, quassare in quæcunque inciderit loca queat, & demum excindere: ex eoque machinatio hæc cognomentum est nacta, quòd stipitis huius cacumen dum prominet, haud secus ac arietes inter se solent, dum capitum collisione decertant, illidendo & quatiendo vniuersa disturbet. Gothi igitur lignorum arundinumque & cæterorum eiusmodi congestis iam fascibus aggerem paratum habebant, quo in fossas coniecto, has solo æquarent, vt eà machinationes, quas producturi mox erant inuectæ re nulla transitu prohiberentur. Diebus denique vno iam de viginti in ea barbari obsidione consumptis, Vittige duce, circa Solis ortum muros oppugnaturi appropinquabāt, vnde Romanos omnes, prodeuntium ea magnitudine turrium, perinde non eiusmodi antea conspicati, arietumque & machinationem cæterarum spectaculum deterrebat. Belisarius verò instructam hostium aciem contemplatus, cum machinis tormentisq; aduentantem, in risum prorupit, & quiescere milites iussit, nec manibus prius aliquid incœptare, quàm ipse signum dedisset. Romani tamen cum irrisione hunc loqui, & sibi illudere suspicati, oderant simul, & impudentiæ incusabant, ægreq; ferebant, quòd aduentantes in se hostes haudquaquā reprimeret. Sed postquam Gothi fossæ appropinquarunt, pręfectus ipse omnium primus in armatum quempiam Gothorum exercitus ducem arcum intendens, traiecit spiculo guttur. Tum ille letali accepto iam vulnere, supinus in terram prolabitur: cuius ad casum Romanus populus omnis, voce ingenti præ gaudio ea barbaris inclamare, quæ auditu tolerari vix poterant, rem sibi imprimis contigisse feliciter rati, nec parui ad futurum certamen momenti. Immissa deinde præfectus idem in alterum hostem sagitta, eundem in modum statim occidit, ex eoque clamor longe maior exortus, è mœnibus editur, iamq; deuictos esse hostes rebantur. Tum Belisarius signo suis repentius dato, in aduersam hi aciem sagittas immittunt, in boues deinde ferire increpitans iubet: quibus statim vniuersis cadentibus, mouere turres de cætero nil poterant hostes, stupidi qui-

Arietum structura.

Belisarij magnitudo animi.

Belisarius duces duos sagittis trāsfigit.

Hostes à mœnibus reiecti.

dem & nescij prorsus, quid nam in præsenti possent discrimine machinari: qua ex re cognita Belisarij prudentià est, vt qui hostes è propinquo coërcere maluerit, barbarorum irrisa vesania, qui ad muros boues deducere se posse sperarent. Vittiges igitur hac arte à mœnibus propulsatus, Gothorum ibi non parua manu dimissa, factaq; ex his ingenti phalange, ac iussis ducibus, vt nullos facerent in muros insultus, sed ordine suo manerent, & sagittas in propugnacula crebras adeò iacerent, vt Belisario nullam temporis darent remissionem, ne fortè in alteram mœnium partem, in quam ipse ingentibus copijs esset insultaturus, suppetias ferret, acie instructa circa Prænestinam portam ad eam muri partem mox ducit, quam Romani Viuarium dicunt, vnde & expugnari mœnia perquamfacilè poterant. Fuerant autem machinationes aliæ illi, ligneæ turres, arietes que, scalæ præterea multæ eò delatæ.

Vittigis strategema.

Moles Adriani.

Dum hæc peraguntur, Aurelianam portam ex altera parte Gothi hoc modo inuadunt. Adriani Romanorum quondam imperatoris sepulchrum extra portam Aureliam extat, & ad lapidis iactum à mœnibus procul extructum, spectatu proculdubio dignum. Pario nanque ex lapide ædificatum est, saxa quadrata illi inuicem nexa, alia nulla intermixta materia, & quaternis partium pari dimensione lateribus, eam porrectis in altitudinem, vt iactus ex angulo lapis alterum ferè pertingat, altitudine tamen hæc vrbis mœnia superant. Statuæ quoque ex eodem Pario marmore, virorum equorumque miro artificio factæ desuper insident. Sepulchrum id prisci homines illi, quum velut moles & arcis in speciem vrbi impositum videretur, brachijs duobus à mœnibus ipsis ad sepulchrum id vsque porrectis inædificatisque, complexi sic sunt, vt murorum sit perinde pars quædam effectum. apparet nanque altissimæ id turri persimile, & ea è regione imminet portæ. Erat itaque peropportunum & munitissimum eo in loco præsidium. Cuius custodia per Belisarium tradita Constantiano obtigerat, cui iniunctum, vt & contigui muri curam susciperet asseruandi, vt leuiori & non magni momenti custodia indigentis. Siquidem ea ex parte haudquaquam murus flumine subterlabente poterat oppugnari. Constantianus itaque nullum eà hostes insultum facturos ratus, haud sat validis ibidem custodijs positis, quum perpauci sibi milites essent, maiorem eorum partem necessarijs admodum in locis distribuit. nam ad hominum summum milia quinque imperatoris exercitus in obsidionis huius principio ad vrbem conuenerat. Vnde Constantianus, quum ei nunciaretur hostes transitum per flumen tentare, muro illi diffisus, qui ad fluuium erat cum paucis ipse & statim opitulatum contendit, maiore militum multitudine iussa portam imprimis, & in sepulchro ipso præsidium diligentius custodire. Gothi interea Aureliam portam Adrianique molem sine vllis machinationibus confestim inuadunt, scalas tamen ingenti copia inferentes, multitudine sagittarum immissa, facilè in dubium hostes deducere, & trepidationem inferre, atq; adeò vt paruo molimine, præ custodum paucitate, potiri se præsidio posse existimarent. Prælatis itaque scutis, Persicis nihil inferioribus, ad mœnia succedebant, & hostes frustrati quàm proximè subierunt. Sub porticum nanq; ad sacram apostoli Petri pertinentem tum ędem, latitantes hi venerant: inde quũ de improuiso comparuissent, rem ita aggrediuntur, vt nec balista quidem Romani custodes vti in hostes possent. non enim in nimium subeuntes, telum immittere tormentúmve poterant, nec illis vt scutatis obesse. Sed postquam validius Gothi incubuere, & creberrima sagittarum immissione propugnacula infestando admoturi iam erant ædificio scalas, vndequaque ferè circumuentis iam omnibus, qui de mole pugnando se tuebantur, aliquandiu Romanis iniectus est terror, de salute iam desperātibus, quandoquidem

Per Adriani molem vrbs prope capta.

sese

sese ac mœnia defensare, vt erat necesse, haudquaquam iam possent: cōmuni tamen cōsensu, diffractis marmoreis illis vastisque simulachris, ex eorum fragmentis ingentia saxa in hostium capita supernè deuoluunt. Gothi vero perculsi oppugnationem remittunt, hisque sensim cedentibus, victoria poti ti Romani, & viribus suis iam satis confisi, clamore ingenti sublato, iaculis sa xisque in hostes crebrò demissis, hos demum vt victos propellunt, tormentisque barbaros insectando, maximam in trepidationem egere, & si ad breue quouis armorum genere hos impetissent. Iamque & Constantianus perterrefactis fugatisque, qui transitum fluminis pertentassent, redierat. non enim præsidium illud hostes, vt ipsi rebantur, neglectum prorsus vel incustoditum inuenerant. itaq; factum, vt circa Aureliam portam omnia in tuto iam essent. Ad portam verò Pancratianam, quæ trans Tyberim est, cum hostium copiæ peruenissent, ob loci difficultatem, nihil per eos gestum memoria dignum. Est nanque locus accliuus, & ea murus è regione ad inuadendū haud sat facilis. Paulus portam hanc asseruabat cum peditū cohorte, cui tunc præerat. nec portam quidem Flammineam Gothi tentarunt, vt loco præcipiti sitam, atque adeo vt adiri non facilè queat. pedestris Rheginorum hāc manus cum Vrsicino eorum præfecto custodiebat. Inter hanc portam & alteram ad dexteram huic proximam portulam, porta alia est, quæ Pinciana vocatur. huic proximi muri pars quædam, lapidum laxata iampridem compage, seiūcta spectatur, non tantum à solo, sed à medio ad summum fastigium scissa: nec sanè collapsa, nec aliàs resoluta, sed vtrinq; sic inclinauit, vt cætero muro extrinsecus partim prominentior esse appareat, partim retractior. Hanc muri partem quum demoliri tunc primùm Belisarius niteretur, & iterato ędificare cœpisset, obstitere Romani, Petrum apostolum pro indubitato se comperisse asseuerantes eius loci tuēdi pollicitum curam se suscepturū: quod vtiq; Romanis ex voto successit, quandoquidem nec eo die, quo per Gothos sunt mœnia oppugnata, nec per omne id tempus, quo vrbem obsederant barbari, hostilis vis vlla ad hūc locum peruenit, nec planè vnquam eódē tumultuatum. Et sanè me admiratio subit, nec Romanis, nec hostibus ipsis, in ea tam diutina vrbis obsidione in memoriam venisse muri hanc partē: quæ res quū miraculi postea loco sit habita, nec sarcire quidē imposterum quisquā, nec de integro restituere ausus est: sed ad hunc diē ea è regione seiunctus permanet murus. Apud Salariam autem portam, vir quidam & proceræ staturę Gothus, belloq; strenuus, thorace indutus, & capite cassidem gestans, nec inter cæteros Gothos obscurus, non aliorū in ordine manens, sed arbori propinquæ insidens, crebrius sagittando propugnacula infestabat. hic vir tormēto ad turris læuam locato, de improuiso per loricam traiectus, arbori veruto af figitur in stipitem altius descendente, hominemque id ibidem impactum in sublime suspendit: quod Gothi tunc conspicati, ac planè perterriti, extra sagittæ iactū, seruatis tamē ordinibus, constitere; & qui in propugnaculis erāt, haudquaquā de cetero incessebant. Bessas interea Paraniusq; Vittige ipso è regione Viuarij validissimè his insistente, eodem ad se Belisarium euocant. ille verò, vt qui ei muro minus confideret, (erat nanque, vt diximus, facilis expugnatu) his opem laturus mox aduolat, ad Salariam portam tuendam ex amicis quodam dimisso: & cum milites in Viuario, id loco nomen, offendisset ex inuadentium ingenti multitude hostium insultu nimio trepidantes, statim his ipse animos facere, & hostes parui vt facerent, commonere, hortarique item ad confidētiam. Erat nimirū ea ex parte planior locus, atq; adeo ad inuadentium insultus peropportunus. ad hoc accedebat, quòd ea è regione murus ita dissoluebatur, vt vel lateres ipsi haud sat multum in sua compage subsisterēt. huic muro alterum breuē forinsecus veteres quondam Romani,

Gothi [illegible] fragment[illegible] untur.

Rom. superstitio.

Gothus quidam in arbore transfixus hæret.

Vittiges ad viuarium vrbem inuadit.

modico interuallo adiecerant, sed non ad tutelam, vt qui sine propugnaculis fuisset extructus, sed ad delitias factus haud satis decētes, & vt leones eo in loco coërcitos, & bestias alias asseruarent, vnde & Viuarium is locus est dictus. Vittiges igitur diuersas muri in partes machinationibus comparatis, exteriorem murum suffodi iubet, haud dubiè ratus, si primum hunc sui peruaserint, nullo negocio se mœnibus potiturum, quæ vtique haud sat valida esse cognouerat. At Belisarius vbi hostes peruidet & Viuarium suffodisse, & diuersim mœnia inuadentes, abductis suis inde militibus, & in propugnacula paucis quibusdam relictis, quicquid in exercitu roboris erat, apud se tenuit, & inferiorem in partem & circa portas, copias omnes armatas, enses duntaxat in manu gestantes traduxit. Muro itaq; demolito Viuarium iam irrumpentibus Gothis, Cypriano Belisarius cum alijs nonnullis in eos confestim immisso, rem aggredi perstrenuè iubet. tum illi iussa mox exequendo, obuios quosque ex hostibus, ne repugnantes quidem obtruncant: tametsi barbari suomet impetu in ipsis ad euadendum angustijs opprimerentur. Hostibus itaque re subita consternatis, incompositisque & diuersim palantibus, Belisarius vrbis patefactis iam foribus copias vndique in hos extemplo immittit. Tum Gothi nulla virtutis vel pristinarum virium habita ratione, temerè omnes deferri, & quacunque his licuit, fugam capessere. Romani interea fugientes adepti, postrema carpendo concidunt, fugaque hostium effusius facta, vt se in castra reciperent, à quibus procul educti, muros oppugnatum aduenerant. Belisarius deinde fusis iam fugatisque hostibus, incendi machinas iubet, quas secum detulerant: vnde flamma ex his altius excitata, maiorē barbaris terrorem incussit. Dum hęc agerentur, eadem belli fortuna ad portam Salariam fuit. ex ea nanq; Romani, de improuiso in barbaros impetum fecerant, quos fermè nil resistētes, vbi iam terga vertissent, strenuè in fugam actos trucidant, eorumque simul machinationes incendunt, fœdè iam trepidantium. Ignis præterea circa muros diuersim in altum euectus hostibus terrori fuit. Iamque discessio penitùs & vndequaq; erat à mœnibus facta, dum clamor horribilis vtrinque exoritur, Romanis partim qui muris insisterent, suos hostes ad insectandum hortantibus, partim Gothis eorum, quæ paterentur, intra castra atrocitatem deflectentibus. Eo die ex Gothis triginta milia cecidere, vt eorum principes affirmabant. Saucij verò numero ampliore comperti, vt in quos confertos & magna hominum copia condensatos è propugnaculis feriretur. Ad hęc accedebat, quod crebris Romani eruptionibus factis, maximam barbarorum trepidantium partem & fugientium interfecerant: & in ea mœnium oppugnatione, quæ ab oriente sole ad occidentem prælio decernentes detinuit, plurimi ex his ceciderunt. nocte verò quæ diem subsequebatur, vigilatum vtrinque est, & pro castris habitæ stationes. Sed Romani in muris alacres, & ouantes victoria, Belisarium efferre quammaximis laudibus, & potiti hostium spolijs triumphare. At Gothi saucios procurabant apud se quoscunque haberent, & mortuos lamentabiliter deplorabant. Belisarius interea ad Imperatorem literas misit, hanc in sententiam scriptas: In Italiam vt iusseras venimus, ad cæteraque in ea per nos loca recuperata; & Romam recepimus, propulsatis inde iam barbaris, quorum præfectum nuper ad te Leuderem misimus. Et quoniam in Siciliæ Italięque præsidijs conseruandis, quæ nostræ fecimus ditionis, maiorem militum partem necessario disposuimus, ad quinque milia hominum nobis reliqua sunt. Hostes verò * cum milibus sexaginta agmine vno nos oppugnatum venere. Ipsi vero quum explorandi ob gratiam circa Tyberim prodeuntes, cogeremur vel inuiti cum hoste confligere, haudquaquam abfuit multum, quin telorum ac missilium multitudine obruti mortem oppetierimus. Muros deinde

Vnde appellatio viuarij.

Hostium tormēta cremata.

XXXM. Gothorum cæsa.

Belisarij ad imperatorem epistola

εἰς μυριάδας πεντεκαίδεκα, hoc est, cum centum & quinquaginta millibus.

de barbari quum expugnatum venissent,& machinas his applicassent,impetu vndique facto non plurimum abfuere,quin vrbem * repentè,& nos occuparēt,ni fortuna nos quædam prospera malis his subtraxisset.ea nanq;, quæ rerum excedunt naturam, non humanæ virtuti, sed * deo sunt adscribenda. *αὐτοβοεὶ. *ἐς τὸ κρεῖσσον.
Quæ verò siue fortuna, siue virtute ad id temporis gessimus, quamoptimè habent.Sed quæ gesturi in posterum sumus,peruelim equidem tuis vt rebus sint plurimum conductura.Quęcunq; demum vel explicanda per me decētius sunt,vel per te facienda,haudquaquam clam te sum habiturus, eius rei nihil ignarus,humana hæc ita procedere,vt deo placitum est. Veruntamen qui summæ rerum principes sunt, vti se gesserint, vel ignominiam vel laudē perpetuò referunt. Arma itaque & milites item per te sunt ad nos,& ea multitudine transmittenda, vt aduersus hostē possimus paribus viribus hoc bello consistere.non enim omnia fortunæ sunt permittenda,quandoquidē non eadem hæc semper offertur.Te verò ô imperator,ea subeat cogitatio velim, idque animo idētidem agites,quòd si nos barbari hi superauerint, & de tuæ Italiæ possessione nunc exciderimus,profectò ad militum futuram ex eo casu iacturam accedet & dedecus ex re male gesta non mediocre,quod nobis assiduò inhęrebit.Omitto id dicere,quòd & Romanis videbimur perniciem attulisse,qui suam minoris salutem fecere,quàm erga te præstitam fidem:vnde & nobis illud esset forsitan occursurum, vt parta ad id tempus felicitas in materiam videri quandoque possit calamitatis & infortunij desiuisse.Nam si ab vrbe Roma & vniuersa Campania, Siciliaq; ipsa imprimis vt pelleremur contingeret,omnium illud nimirum (quod vtiq; leuissimum esset malorū,) nos fortè morderet,quòd haudquaquam ex alieno ditescere licuisset.Atqui & illud tibi considerandum,Romam quondam tanta amplitudine vrbē multis hominum milibus custodiri haud sat potuisse, locum sanè maximo ambitu,& nimia vastitate,& vt haudquaquam maritimum,ita & rebus omnib. necessarijs interclusum.Romani pręterea & si in pręsentia nobis beneuoli sunt, malis tamen in longum tendentibus, nulla interposita mora consulturi sibi quamoptimè sunt.Nam qui recens in amicitiam venerint,nō infortunio,sed beneficijs decenter affecti,seruare fidem cōsueuere.Accedit præterea quòd penuria rei frumentariæ & fame cogentur, quæ minus velint vt faciant. Ipse verò quum me satis intelligā tibi mortem debere, profectò cum vita nemo me hinc deturbabit:aduerte tamen quidnam sit gloriæ tibi Belisarij mors allatura.His finem epistolę quum demum fecisset,formidine imperator ingēti perculsus,copias & naues contrahere,& quibusuis modis diligenter satagere cætera. Itaq; reuocatis vndequaq; militibus, Valerianum & Martinum præfectos ad se venire celeriter mox iussit,& in Italiā ocyus nauigare.Hi verò quum in postremam Græcię partem cum classe venissent,(non enim nauigatione præteruehi poterant)in Aetoliæ locis & Acarnaniæ hybernarūt. Cuius classis profectionem quum Iustinianus Belisario significasset, longè hūc plurimùm, & non minus Romanos ad sustinendam promptius obsidionem erexit.Dum hæc interea agerentur, Neapoli apertè id contigit. Theoderici Gothorum quondā regis in foro ipso imago erat, lapillis sectilibus quadratisq;,varioq; colore infectis cōposita.huius imaginis caput,adhuc Theoderico superstite,nescio quo casu defluxit, derepente & sua sponte depulsa lapillorum compage:vnde mox subsequutum,vt Theodericus vitam finiret.Post annos deinde octo,lapilli qui imaginis eius ventrem effigiabant,quum eundem in modum protinus excidissent,Athalaricus Theoderici ex filia nepos, fato suo defungitur.Paulo post labentib. circa pudenda lapillis,Amalasuntha Theoderici filia ex humanis excessit. Gothis itaque obsidentibus Vrbem,à fœmoribus ipsis ad imos eiusdem imaginis pedes,lapillorum compa

Imp. Belisario subsidia mittit.

Imago Theoderici quā varia portenderit.

ges omnis dilabitur, & imago tota ex pariete penitus aboleuit. Qua ex re sunt Romani interpretati, Imperatoris exercitum bello hoc fore superiorē, nec aliud præ se ferre Theoderici pedes collapsos, nisi populum ipsum, cui is præfuisset. Vnde in optimam hi vel ex eo spem peruenere. Tunc & Patricij quidam Sibyllę dicta in medium proferebant, asseuerantes ad Iulium vsque mensem ciuitatem in discrimine fore, & necessariū postea, vt imperator tunc quispiam Romanorum existat, quum demum Roma nil Gethicum extimescet. Gethicam quippe Gothorum hi nationem esse affirmant: quintum mensem Iulium esse, quem Sibylla rebus his terminum pręfixisset: tum quia Martio mense obsideri sit ciuitas cœpta, post quem Iulius quintus subsequitur mensis: tum etiam quia Martium ante Numæ Pompilij regnum, primum hi ducerent mensem. Sed quum apud Romanos mensibus vndecim annus cōstaret, Iulius quintilis ab his dicebatur. Non tamen conuenienter Romani hæc de Sibyllæ vaticinio sentiebant, quandoquidem nec imperator his eo tempore erat, & post annum soluta obsidio sit, & rursum ciuitas esset, Totila Gothis imperitante, in eadem discrimina recasura. Iam verò vnde digressus sum redeo: Gothis itaque à muris, quos oppugnarant, repulsis, peruigilium, vt suprà iam diximus, vtrinque factum. Insequenti autem die Belisarius Romanis edixit, vxores ac liberos & imbellem cæteram multitudinem ab vrbe Neapolim transportarent, & cum his simul seruitia, quæ ad murorum custodiam minus necessaria ducerent, ne cæteri in commeatus penuriam, vitæq; discrimen venirent: idipsum & militibus vt facerent imperat, si cui fortè seruus seruaúe esset. non enim posse se affirmabat in ea obsidione & diuturna, ex pristina consuetudine sibi commeatus præbere: sed necesse fore in singulos dies dimidiatam victus ab se portionem vt caperent, pro reliqua verò pecuniam. Tum omnes, vt iussi erant, rem peragunt. Iamque ingens mortalium turba in Campaniā statim contendere, & nauibus alij, quas Romano in portu nacti fortè tunc fuerant, eòdem ire. Sed qui iter pedibus faciebant, vel equis deueherentur, Appia via, qua nullum ab hostibus discrimen aut timor impenderet, perrexere. Non enim poterant vniuersam barbari ciuitatem copijs vndique circumplecti, nec parua manu à munitionibus procul abscedere audebant, hostium veriti incursiones. Vnde obsessis ad aliquod tempus, magna fuit ad excedendum vrbe licentia, & aliunde necessaria importandum: noctu tamen præcipuè barbari, dum ingenti afficerentur formidine, custodias factitare, & in castris quiescere. Siquidem vt Romanorum plerique, ita & Maúrusij milites frequentius erumpendo, vbicunque hostes dormientes deprehenderent, vel iter fortè habentes, vt fieri in magno exercitu solet, exceptos mox obtruncabant, lectisque ex hostibus spolijs, & si nonnunquā persequentibus barbaris, cursu citato sese in tutum recipiebant, vt qui miræ essent suapte natura velocitatis, & leuioribus armis muniti, fugiendoque hostem præuerterent. Qui itaque iam vrbe excesserant, in Campaniam partim se contulerunt, in Siciliam partim auecti secedunt, aut quò quisque abire commodius potuit. Belisarius autem quum militum numerum murorum ad ambitum obseruandum minimè suffecturum putaret, vt qui perpauci (vt diximus) essent, nec ijdem semper custodias facere insomnes possent, sed tempore quidam suo & necessario capesserent somnum, & in custodijs alij dispositi essent, ac necessarijs iam prorsus carerēt, cum ciuibus eos & priuatis hominibus qui militiam exercerent immiscuit, diuisitque in custodias singulos, in mercedem certius aliquid priuato cuique, & si imbelli, pollicitus: hoc pacto conflatæ cohortes, quæ ad murorum essent custodiam suffecturæ, & per vices hos custodirent. Sic factum, vt tam ciuibus Belisarius quam militibus ipsis inopiam soluerit. Deinde oborta suspicione, Syluerium vrbis Romæ pon-

Sibyllæ oracula.

Imbelles ex vrbe discedunt.

Papa suspectus relegatur.

pontificem defecturum ad Gothos, hunc quidẽ confestim transmisit in Græciam, alterum verò quempiam illi suffecit Vigilium nomine: nec secus & alios quosdam, & hos senatorios viros, quum eadem de causa exterminasset, soluta deinde obsidione, & recedentib. barbaris, ad propria reuocauit: quos inter & Maximus erat, cuius & proauus Maximus aduersus * Valentianum eiusdem compertus est criminis. Sed veritus iam Belisarius, ne quis fortè custodum ad portas insidias moliretur, vel externus alius quispiã pecunia subornaturus ad hos clam ventitaret, bis in singulos menses, destructis omnib. portarum clauibus, in aliam formam, & à priori longè diuersam, alias denuo facere, custodesq; ipsos, à primis custodibus procul statuere: haud secus in muro & custodijs ipsis in singulas noctes alios quosdam præficere, quib. id erat iniunctum, muros frequentius obeundo, nomina vicissim custodum describerent, & si quis fortè abesset, alium mox substituerẽt, sibiq; demum nominatim referrent, qui fortè tũc à custodijs abfuisset, vt decenti velocius pœna afficeret: & ad vigilias vt essent attentiores, iusserat musicis instrumentis vt artifices ipsi per noctem in mœnibus vterentur. Milites præterea quosdã, sed non Maurusios illos, noctu emittere, quibus ad fossas erat assiduo pernoctandum, cum hisq; & canes, vt nemo vel è longinquo mœnia inuasurus lateret. Per id tempus Romani quidam Iani fanum aperire, foribus vi occultè illata, tentarunt. Hic Ianus deorum antiquissimus fuit, cuius foro in medio & ex aduerso Capitolij sacellum extat, paulo supra eum locũ, quem nunc Romani Tres parcas appellant. Id verò Iani sacellum totum ex ære cõstructum fuisse sat constat, & quadrata quadam dimensione locatum, tantæque amplitudinis, quanta integi Iani statua poterat: quæ vtique & ipsa cum ænea sit, non minor quàm quinquepedalis esse apparet, per cætera omnia mortali similis, capite duntaxat bifrons, ita vt facies altera in orientem solem diuergat, in occidentem altera: portæ vtrinque & æneæ in faciem alterutram versæ, quas fermè in pace & prosperis rebus, occludi Romani veteres quondam instituerunt, contraque aperiri dum interea bellum his esset. Sed Christianæ fidei disciplinam, si vspiam alij vnquam, Romani præcipuè sunt venerati. Vnde has Iani portas perinde neglectas, ne bellantes quidem aperuere. In ea tamen obsidione nonnulli vetustæ illius, vt reor, opinionis & cultus memores facti, enisi clam sunt patefacere, haud tamen omnino id exequi potuerunt, nisi eatenus vt fores vim passæ non inuicem sic cohærerent, ac antea arctius cohæsissent. Latuere tamen qui aggressi id facinus fuerant, nulla eius rei, vt in tanta omniũ perturbatione, habita quæstione, quippe quum nondum ad principes ipsos id delatum fuisset. Vittiges verò tunc primum ira & indignatione accensus, & inops iam prorsus consilij, satellitibus nonnullis Rauennam dimissis, Romanos senatorij ordinis omnes, quos obsidum loco in huius belli principio eòdem secum abduxerat, interfici iussit. Sed ex his re statim præcognita, paucis quidem euadendi facultas & opportunitas fuit: qui demum delati in Ligures, apud hos permansere, cæteri affecti supplicio mortem oppetiere. His peractis, Vittiges nimium hostibus ocij & libertatis tributum ratus, ita vt ex vrbe quæ vellent licentius asportarent, & necessaria terra marique inueherent, locum quem Portum dicunt Romani, præoccupare animo destinat, qui fermè ab vrbe centum sexque & viginti stadijs abest. hac tantula & sola intercapedine, ne maritima sit vrbs Roma, dirimitur. Est autem ea è regione hic locus, qua Tyberis fluuius exitum habet: qui ab vrbe delatus, vbi proximus mari stadijs quindecim fit, in brachia bina diremptus, quam sacram insulam vocant, complectitur: quæ vtique & flumine fit procedente patentior, ita vt cum longitudine ipsa, latitudinis dimensio æqua constet propor-

Margin notes: * Valẽtinianum. — Prudentia Belisarij. — Iani sacellum æneum in foro. — Vittigis in senatorios obsides immanitas. — Portus Romanus.

tione. Sed fluminis interſciſſus ille & vtrinque defluxus, ſtadiorum quindecim interuallo defertur. Tyberis vtraque ex parte inſulæ nauigabilis eſt: ſed eo ex latere, quod ad dexteram vergit, per portum in mare immittit. Vbi & priſci illi Romani ad ripam vrbem ſtruxere, muro præualido circumactam, & à portu ipſo illi quam proximo denominarunt. Ad læuam autem, & ex altera parte, qua in mare is influit, Hoſtia ciuitas adiacet, fluminis & hæc ripæ contigua, magni quondam apud priſcos momenti, nunc vero nullis mœnibus circunducta, à portu via recta ad vrbem ducit, plana quidem & prorſus nil impedita. hanc à principio Romani conſtrarunt. hoc in portu naues ex compoſito onerariæ adſtant, & boum vis ingens parata quamproximè. nam mercatores quum ex alio orbis tractu in portum hunc ſe nauibus conferũt, oneribus in actuarias naues & ad fluminis naturam cõſtructas depoſitis, per Tyberim Romam adnauigant, non velis vſi vel remis, quandoquidem nullo vento impelli hàc poſſunt nauigia, circumflectente & crebro quidem flumine, & ad multum ſpatii tortuoſis ſinibus dilabente: & remorum in eo nullus eſt vſus aduerſis vndis innauigantibus: ſed laqueis ad onerarias illigatis, & boum deinde ad colla ſuſpenſis, veluti plauſtra Romani via Portuenſi has pertrahunt. Ex altera verò fluminis parte ad vrbem ex Hoſtia pertinenti, via paluſtris eſt & limoſa, meabilis tamen, non ripæ Tyberis proxima, atque adeo nullę hàc naues trahuntur. Gothi igitur Portum vrbem quum ſine præſidio & cuſtodijs deprehendiſſent, (non enim in portis ſtatio excubabat, non in muris armati erant, Romana pleriſque ex colonia trucidatis) confeſtim cum portu ipſo hanc occupant: ac mille ibidem ex ſuis ad cuſtodiam loci dimiſſis, cæteri in caſtra ſe receperunt: quo factum, vt ea è regione, nihil omnino ad obſeſſos ex mari deuehi ſubſidij poſſet, ni ex Hoſtia fortè fuiſſet magno labore, & periculo ingenti deuectum, nec quoquam pacto ad locum eundem de cætero ex alto ſubduci poterant naues, ſed ad Antium ſtationem habebant, quæ ciuitas diei iter ab Hoſtia diſtat, vndeque onera rerum neceſſariarum & commeatus ad vrbem vix deferebant: cuius rei hominum paucitas cauſa erat. Beliſarius nanque quum vrbis mœnibus timeret quammaximè, portum neglexerat, vt nullis cuſtodijs per ſe communitum. Crediderim tamen, ſi trecentorum hominum impoſuiſſet ei loco præſidium, nunquam hunc barbaros aggreſſuros fuiſſe, quia ſuapte natura munitiſſimus eſt. Hæc verò Gothi triduo confecerunt, à mœniũ oppugnatione die vigeſimo. Martinus interea, Valerianusque ad Beliſarium peruenere, milites mille ac ſexcentos ductantes, quorum pars maxima Hunni erant, Sclauini, Antæq́; qui trans Hiſtrum fluuium, nec procul ab eius ripis incolunt loca. Beliſarius verò ex eorum aduentu lætitia ingenti affectus, cum hoſtibus prælio decernendum cenſebat. Vnde è ſuis armigeris Traianum quempiam iubet, prudẽtem ſanè & induſtrium virum, ſcutatis equitibus ducẽtis ſecum deſumptis, rectà aduerſus barbaros ducere, cumque vno agmine omnes ad eorum caſtra veniſſent, tumulum vt propinquum conſcenderent, monet: eodemq́; ſe continerent: quod ſi in ſe impetum hoſtes feciſſent, nullo pacto cum his conferent manus, nec gladios aduerſus eos, nec tela deſumerent, ſed ſagittis duntaxat inceſſerent: quibus deficientibus, effuſe & planè intrepidè capeſſerẽt fugam, curſuq́; ſe intra muros reciperent, in quibus ipſe ad ſagittandum tormenta parata habebat, & artifices ſimul eius artis peritos, qui ſtatim vbi barbaros Romanis in terga hærentes vidiſſent, è mœnibus ſagittis & machinationibus alijs hos infeſtarent. Traianus deinde, vt imperatum illi iam fuerat, cum ducentis equitibus porta Salaria ad hoſtium caſtra contendit. tum barbari horum audacia obſtupefacti, & re ſubita animo conſternati, è caſtris vt cuiq́; licuit, vel imparati in Romanos impetum facere, ac ſuis opitulari. Equi

tes

Hoſtia, oppidũ.

Portum Gothi capiunt.

Antium, opidũ.

Supplementum Beliſarius accipit.

Strategemata Beliſarij.

tes verò Traiano hortante,inſcenſo confeſtim, quem his Beliſarius oſtende rat colle;de loco ſuperiore ſagittis in ſubeuntes crebrò immiſſis, hoſtem ferire,& aſcenſu enixius prohibere:& quoniam in tantam hominum equorũque multitudinem emiſſæ cominus incidebant ſagittæ, multis ſuis cum vulneribus hoſtes adnitebantur in collem euadere. Equites verò Romani pharetris tandem prorſus euacuatis,confeſtim retrò ſe vertere, & ad vrbem bar baris inſectantibus effuſo curſu contendere. Vbi verò ad muros eſt proximè ventũ,qui in his poſiti erant,in tractandis bellicis tormentis edocti. Gothos miſſilibus laceſſendo vulnerandoq; ab inſectandi ſtudio repreſſerunt. Hoc in inſultu ex barbaris non pauciores quàm mille cecidiſſe traduntur.Paucis pòſt diebus Mundilam quempiam Beliſarius,& hunc quidem ſuum armige rum,& Diogenem,fortiſſimos bello viros, cum ſcutatis equitibus trecentis ipſum id facere iubet,& eadem arte hoſtem impetere:qui iuſſa extemplo dũ exequuntur,non minorem ex hoſtibus partem,ſi non fortè maiorem,pari aſtu trucidant.Poſt hos & Oilandum cum trecentis delectis in hoſtem immiſit,vt ſimili hunc clade afficeret:qui re ſtrenuè geſta,haudquaquam præfecti opinionem aut vota fefellit.Tribus itaque Beliſarius incurſionibus in barba ros factis,ad quatuor milia hoſtium interfecit. Vittiges autem,vt qui nil ſatis calleret,in ductandis exercitibus quid potius eſſet, armisne copias commu nire, an in bellicis rebus rectiora exercere conſilia, perquam facilè ſibi perſuadebat, hoſtem haud ſecus poſſe incurabili iactura afficere, quam ſi huic modicis copijs inſultaret: vnde equites quingentos emittit, murisque iubet appropinquare, & quæcunque ipſi ab hoſtibus fuiſſent perpeſſi, in eorum vniuerſum exercitum facere. Hi itaque quum ad locum quendam editiorem veniſſent,nec longiore ab vrbe interuallo, quàm quod extra ſagittæ iactum conſiſterent,Beliſarius viris mille delectis,Beſſioque illis præfecto, vno vt agmine ducerentur,mox imperat:tum illi à tergo hoſtibus comparentes,eorum terga dum cædunt, ex his quammultos obtruncant, cæteros deſcendere in campum cogunt:vbi poſtquam aduerſis viribus & pede collato pugnatum eſt,Gothorum pars potior cecidit,pauci admodũ, qui reliqui bel lo fuerant, vix fugientes ſua ſe in caſtra recipiunt: quos vt ab imbellibus victos quum Vittiges caſtigaſſet, reſarſurum ſe aliorum opera ſuorum iacturã pollicitus, vt quieturus aliquandiu tunc videbatur. Poſt diem autem tertiũ, delectos ex omnibus caſtris viros quingentos,operam vt in hoſtes nauarẽt, ſuapte virtute dignam,hortatur. Quos vt primum propius aduentaſſe Beliſa rius vidit,viros mille & quingentos, Martinum Valerianumq; cum his ſimul præfectos,confeſtim in hoſtes mittit:equeſtriq; prælio ſtatim inito,Romani qui hoſtes numero ſuperarent, ſine vllo labore in fugam hos vertunt, ad vnumq, ferè omnes occidũt.Gothi verò iam tertio clade affecti,& ſuis toties occiſis iam copijs,aduerſari ſibi omnino fortunam rebantur: quãdoquidem & ſi antehac multitudine abundaſſent, à paucis tamẽ deuicti nunc hoſtibus ſint:& modicis rurſum cum hos copijs inuaſiſſent, occidione ferè occiſi perierint.At Romani Beliſarium eius ob prouidẽtiam & bellicam artem publicè laudare, & miraculi loco in eo viro virtutes has ducere. Seorſum deinde amici ab eo & ſedulo rogitare,quibus nam argumentis ea ex die,qua hoſtes fugaſſet,in ſpem bonam veniſſet,omnino ſe Gothos debellaturum. Tum ille ad ea reſpondens,vel à principio dixit,vbi primum tam paruis copijs cum Gothis manus conſeruiſſet,apertè ſe periclitatum fuiſſe,quantum eſſet in vtroq; exercitu per id tempus diſcrimen,idq; certius præuidiſſe,quòd ſi ex ęquo vires cum viribus comparẽtur,ſe haudquaquam exiſtimare hoſtiũ multitudinem nõ ſuorum paucitatem deuaſtaturam: ſed in eo differre exercitus ipſos quammaximè,quia Romani omnes ferè, & Hunni his ſocij ex equis ar

Vittiges hoſtem viciſſim laceſſit infeliciter.

Altera Vittigis clades.

Beliſarij virtus admirationem Rom. excitat.

Vnde Beliſarius hoſtem ſe ſuperaturum cõiecerit.

cus insinuare, sagittasq; in hostes immittere quamoptimè norint: Gothorũ verò nemini vnquam id studij aut curæ fuisset: sed equites ipsos satis constare telis duntaxat & gladijs vti consueuisse, istorum præterea pedites ipsos, & sagittarios ab armatis protectos in bello cõsistere: equites verò nisi cominus prælientur, quum nihil habeant quo se ab hostibus tueantur, quibus è lõginquo sagittãdi sit vsus, facilè ictos perire, pedites proinde incursiones in equites facere haud sat cõmodè posse. Inde factum deniq; affirmabat, quòd per Romanos fuissent sæpius barbari superiorib. pugnis deuicti. Gothi interea, vbi hęc altius animo insedere, quæ sibi nil prosperè euenissent, ne parua quidem cum militum manu ad mœnia vrbis procedere, nec hostes quidem vel sibi infestos de cætero insectari: sed id tantùm eniti, vt suis hos à castris propellerent. Romani demum ex rebus iam prosperè gestis inflati, vniuersas Gothorum copias præliando inuadere gestiebant, cum hisque censebant acie decernendum iam esse. Belisarius tamen, magnum vtriusque exercitus adhuc esse discrimen ratus, tergiuersando antehac semper id distulit, ne summæ rei periculum faceret, vel vniuersis copijs cum hostibus decertaret: sed incursionibus barbaros infestare præcipue nitebatur, hisque sedulo niti animo agitarat. Postquam verò ab vniuerso exercitu, & item Romanis, eius ob id autoritatem imminui, nec magnifieri animaduertit, mutata sententia cum omnibus copijs ineundum sibi prælium esse decernit, & alioqui ex incursionibus depugnare: idque vt faceret quandoque aggressus, sæpe interpellatur, ac demum cogitur intermittere, quũ hostes ea de re factos iam antea per transfugas certiores, paratos esse ad prælium comperisset. Vnde aperto Marte cum hoste decernere, tandem animo destinat: iamque in aciem constiterant barbari, suo more instructi. Ex aduerso & Belisarius stabat, suis cum copijs ad bellum paratus, qui statim ad se omnibus suis militibus conuocatis, orationem huiusmodi habuit: Non equidem quòd vestri mollitiem improbarem, ô viri commilitones, vel hostium horrescerẽ vires, cum his pugnam capessere antehac distuli: sed quia nobis ex incursione in hos decertãtibus res prosperè succedebant, causam rei bene gerẽdæ seruandam assiduo esse existimabam. nam ea, quibus præsentia pro votis procedunt, velle aliter immutare, profecto inutile duxerim. nunc verò, quum vos apertius videam promptissimis animis in id discrimen ituros, in spe optima sum, nec quoquã pacto vestram hanc animi promptitudinem remorabor. Sat enim calleo maxima in bellis momenta, bellantium voluntatem sortiri, istorumq; ad pugnãdum animus propensior est, quãmulta ex officio geri consueuisse. Quòd autem pauci virtute instructi, maximas queãt hostium copias profligare, nemo non vestrum intelligit, non auditione percipiendo, sed experientia ipsa quotidiana certamina ineundo. Ne itaq; vestrę pristinę militiæ gloriam vel spem ex vestra hac animi magnitudine ceptam dehonestetis, in vobis situm erit ô milites. Vniuersa nanq; per vos hoc bello iam antea gesta suo hæc dies euentu decernet. Vobis præterea, quantum pręuidere animo possum, vel pręsens id tempus opitulabitur, quod vtiq;, vbi vestris præteritis & egregie factis hostium subacti sunt animi, facilem, vti par est, ex his victoriam conferet. nam quibus antehac sępe, nil prosperè periclitando & satagendo res successerũt, haudquaquam de cætero solẽt rem fortius gerere. Equis verò sagittisúe, vel armorum cuiuis generi vestrum nemo vt parcat velim. ipse nanque pro omnibus hoc bello deperditis, alia & potiora resarciam. His paucis Belisarius suos hortatus, inter Pincianam & Salariam portam eduxit exercitũ, non multis primo in campos Neronianos abire iussis, quibus & Valentinum præficit equitum turmæ ducem: cui iniunxerat, ne pugnæ initium faceret, nec hostiũ castris appropinquaret, sed præ se speciem ferret, hos se assiduo inuadendi: quod

Gothorum formido.

Romanorum alacritas.

Belisarius cũ hoste confligẽdum decernit.

Belisarij ad milites oratio.

Belisarius securitati suæ consulit

quod vtiq; idcirco agebat, ne ex barbaris quispiam ea è regione pontem per transeundo suis ferre suppetias posset, qui in castris alijs constitissent. nam cum barbarorum Neronianis in campis vis maxima cōsedisset, vt suprà iam diximus, satis fore Belisario videbatur, si hi aliquandiu interpellati, disiungi à cætero exercitu possent, ne prælio interessent. Romani interea dum plebei quidam armis desumptis in aciem sequi euntem Belisarium vellent, nullo per eum sunt pacto permissi, cæteris se vt copijs immiscerent, ne fortè quum in medio certamine forent, belli discrimine territi, vniuersum turbarent exercitum. Opificum nimirum id agmen erat, & rei bellicæ imperitorum. Hos tamen omnes vltra portam Pancratianam, supra Tyberim positam, phalange facta locauit, quieturos ibi tamdiu, quoad ipse his signum dedisset, quod postea accidit, suspicatus, si hos conspicati fuissent, nil ausuros hostes suis castris relictis cum altero suorum exercitu se oppugnatum venire. Vsui præterea fore rebatur, idque permaximi faciebat, si tanta multitudine hostes, non vna se in castra coniungerent. Placuit itaque ea vt die equestre prælium fieret, quandoquidem suo ex peditatu plerique cum eo persistere ordine nollent, raptis ex hostibus equis, quum equitandi essent prorsus non imperiti, iam equites fierent. Pedites verò ex his, qui reliqui fuerant, quum nec phalangem de se præ eorum paucitate conficere possent, nec cum barbaris manus conserere auderent, sed in fugam daturi se primo congressu fuissent, haudquaquam visi Belisario sunt, qui tuto possent & procul à muris cum hoste pugnare. vnde quamproximè ad fossas manere iniunxit, vt si equites fortè Romani terga barbaris darent, fugientes ad se illos exciperent, & cum his simul vt integri & florenti ætate iuuenes prælio restituto in hostes pugnarent. Pigripius interea, è satellitibus quidam, vir sane strenuus, * Pissidius genere, Tarmutusque Isaurus, Ennij Isaurorum præfecti frater, Belisarij quum in conspectum venissent, huiusmodi hunc sunt verbis affati: Omnium optime princeps, noli copias quæsumus, quum hæ tibi perpaucæ sint, & barbarorum infinita sit cum multitudine conflictandum, à peditum phalange seiungere, nec Romanum duxeris peditatum iniuria quoquam pacto afficiendum, per quem priscis Romanis imperium ad id magnitudinis propagatum accepimus. nam si quid fortè hoc bello haudquaquam per hos sit nauiter gestum, non ipsorum id vel ignauiæ, vel formidinis est argumentum, sed duces ipsi non immeritò sunt incusandi, qui soli equis in aciem vecti, quum minimè dignarentur belli vnà communem fortunam subire, prius ferè quàm sit certamen initum, fugam capesserint. Ipse quidem peditum duces omnes iam vides equites factos, vt qui non dignum se putent cum suis peditibus, pedibus in aciem ire. in aliorum ergo equitum numero peditum duces istos constitue, nobis verò peditatum permittito in certamen ducandum. Quum enim nos pedites simus, hostium multitudinem sustinebimus, spe optima freti, vtcunque deus geri rem siuerit, hostes nos posse iactura afficere. His Belisarius auditis, principio quidem haudquaquam illis postulata permittere. hos nanque quum bellicosissimi essent, ac fortissimi viri, ingenti amore prosequebatur. vnde haud satis placebat, cum multis vt pauci certamen inirent. Demum eorum precibus fatigatus, ac promptitudine victus, paucis supra portas & in propugnaculis ad munitiones & tormenta tractanda dimissis, cæteris Pigripium Tarmutumque duces ex ordine sequerentur iniunxit, ne fortè hi periculum reformidantes, cæteras copias perturbarent, & si qua forsan in fugam equitum pars ageretur, haud procul ipsi secederent, sed hos ad se denique recipientes strenuè tuerentur, & in hostem suos insectantem conuersi prælium mox restituerent. Vittiges verò Gothos, qui circa se erant, vniuersos armauit, nemine prorsus præter imbelles quos-

Opificum turbã Belisarius a suis segregat.

Strategema.

** Pisida.*

Fortium quorundam virorum postulata.

Pigripius et Tarmutus peditatui præficiuntur.

dam in castris dimisso; & his quidem, qui in campis erant Neronianis, & sub Martia duce, euestigio imperat, suo vt loco manerent, pontemque diligentius custodirent, ne eà se derepente inuaderent hostes: ipse verò cætero ad se conuocato exercitu, profatus huiusmodi est. Vestrum fortè nonnullis videri possum imperio huic meo extimuisse, atque adeo antehac sæpe vos sim ad fortitudinem cohortatus, & nunc vt ad optimè audēdum vos excitem, concionaturus aduenerim. Et id quidem haud longè ab humani ingenij consuetudine ex vobis quidam animo forsitan agitarint. Solent nanque homines rudiores & imperiti, erga hos, quorum indigeant opera, mansuetudine vti, vel si longo sint interuallo inferiores: alijs verò aditu difficiles se præbere, quorum non opus habeant ministerio. Mihi verò nec vitæ finis, nec imperij est amissio curæ. Cuperem equidem vel hanc purpuream & regiam vestem die hoc ipso deponere, si modò vir Gothus futurum sit hanc vt sibi desumat & induat. Atqui Theodati finem præ cæteris perbeatum fuisse tunc duxi, cum ei id euenit, vt à suæ gentis hominibus, & imperio priuaretur, & vita. nam propria cuique & sua calamitas, si nondum vniuersa gente deperdita sit occursura, apud non insensatos haudquaquam consolatione priuatur. Mihi verò consideranti quæ antehac fuerit gens Vandalorum perpessa, & quem Gelimerus dux sit finem sortitus, nec pensi quicquam in humanis offertur, nec moderati. Sed videre iam videor Gothos cū liberis abductum in seruitutem iri, coniugesque vestras infensissimis viris, & turpissimis in rebus ministraturas. Me verò & Theoderici ex filia nepotem, eò denique asportandos esse præuideo, quò hostilis libido mox duxerit. hęc equidem vellem & vos ne accidant veritos, in id bellum prodire. hoc pacto eo in loco in quo gerendum prælium est, vitam finire maioris longè facturi vos fueritis, quàm ex victoria partam salutem. Viri siquidem generosi & fortes, vel si aliqua vna in re fortè fallantur, vel vtcunque ad vota aliquid sibi minus successerit, apud hostes suam existimant autoritatem imminui. Mors verò etsi acceleratius venerit, felices semper ex præterita ac prosperiore fortuna homines reddit. Et sanè perspicuum est, si hac mente & cogitatione id bellum gesseritis, perquàm facilè vos ex his victoriam relaturos, vt qui perpauci sint, & Græculi homines quidam, & pro recens vobis illata iniuria promeritas exacturos nunc denique pœnas. virtute si quidem ipsi ac multitudine cæterisque rebus, superiores his esse facile gloriamur: illi verò maiora viribus audent, nostris inflati malis, & id solum præsidij nacti, nostram formidinem. sed eorum audaciam alit, præter dignitatem parta felicitas. His Vittiges suos hortatus, copias omnes iam iam in aciem prodituras hoc modo instruxit. pedites quidem in medium statuit, equites vtrinque in cornibus, haud longè à castris, sed quam proximè potest phalangem locat, vt vbi deuicti iam hostes fugam capesserent, facilè circunuenti trucidarentur, cum ingens spacium suis ad insequendum pateret. Sperabat nanq; si pede collato prælium gereretur, ne ad breue quidem hostes repugnaturos, ex re quidem absurdiore coniectans, haudquaquam suis viribus fore bello pares hostium copias. Præfecti itaque vbi primum diluxit, cum prælium incepissent, rei gerendæ enixè insistere, postremiq; quidam cum in aciem issent, suos iubendo hortandoque, ad nauandam ingenti animo operam inflammare. Sed in principio statim superiores Romanæ res erant, & barbari crebro sagittis icti frequentes cadebant. nullum tamen per hos fugæ initium factum. nam ingenti multitudine Gothi cum in prælio constitissent, facilè in cadentium locum recentes alij succedebant, vnde nec sensum vllum suorum strenuè pereuntium dabant. Et Romanis quidem satis tunc visum, cum tanta paucitate his milites essent, hoc pacto diremptum sibi prælium iri.

Vittigis ad milites oratio.

Acies Vittigis.

iam enim in meridiem pugnam extraxerãt. Denique iam potiti victoria, hostes vt se in castra reciperent perpulere, magna ex his parte occisa. In Neronianis autem campis diu ex aduerso Romani Gothiq; consederant, Maurusijque crebris in barbaros incursionibus factis, & frequenti telorum iaculatione, diutius hos lacessiuerant: hi tamen immoti manebant, nec lacessentib. occursandum duxere, Romanos veriti non procul astantes, quos sanè milites esse rebantur, cum turba essent imbellis, sibi molituros insidias, & iccirco tacitos hos quieuisse, vt à tergo se de improuiso adorti, circunuentos occiderent. Iamque cum in meridiem sol inclinaret, Romanorum Neronianis in campis exercitus derepente in hostes impetum facit, fuganturque ex insperato Gothi, re subita territi. cumq; recipere se ad castra minimè possent, proximos colles conscendunt, in hisque vt quieturi se continent. Sed Romanorum magna vis erat, haud tamen milites omnes, sed nuda immunitaque maximam in partem turba. nam & præfectum vndequaque in hostes perinde mox erupturum nautarum seruorumque ingens copia sequebatur, & vt belligerandi percupidi omnes, vel cum eo, qui circa flumen erat, Imperatoris exercitu se immiscuerant. Vnde cum tanta is multitudine abundaret, defixerat pauor cum admiratione, vt diximus, barbaros, & in fugam auerterat. Sed inter Romanos nullus inde seruatus ordo rem Romanam interturbauit fefellitq;. ob eam nãque intermixtam hominum colluuionem, nec duces ipsi, etsi in rem pleraque Valentino iubente hortanteque, seruare poterant militiæ modum, quandoquidem nil prorsus inconsultior turba dictis pareret: vnde factum, vt fugientibus Gothis: postremos quosque haudquaquam carpẽdo necandoque, vt res militaris poscebat, spacium dederint in tutum vt sese & proximos in colles reciperent, indeque vt iam quieturi, intrepidè quę gererentur spectarent. Porrò nec ea è regione Romani pontem in animum induxerant pertransire, barbaros prohibituri, ne ciuitatem vtrinque de cętero obsiderent, neue diutius possent vltra Tyberim stationes habere, nec hostibus saltem altera ex parte cum Belisario acie decernentibus, in terga & de improuiso proruere: quod vtique si opportunè fecissent, profectò suarũ obliti virium Gothi, sese daturi in fugam fuissent, & euasuri quò cuique licuisset. Sed barbari ipsi, qui pauloantè ex fuga insederant collem, sua in castra irrupisse Romanos ex ædito contemplati, aliquandiu se loco continuere: ira deinde & indignatione simul accensi, eruptione mox facta, incompositam impeditamque in auehendo auro argentoque & preciosa cætera supellectile turbam, ingenti cum clamore & de improuiso adoriũtur, eamque partim obtruncant, partim extemplo suis è castris eijciunt: & si qui fortè fuere qui non subito deprehensi occubuerunt, abiectis è dorso pecuniarum aliarumque rerum protinus sarcinis, volentes quidem fugam capessunt, & quocunque tum licuit confestim euadunt. Dum hæc interea Neronianis in campis geruntur, alter barbarorum exercitus quàm proximè castra scutis munitus ab hostibus se & strenuè tuebatur: hisque dum fortiter repugnaret, facta equorum magna imprimis strage, non paruam nostris intulit cladem. qua ex re cum Romani affecti partim vulneribus, partim amissis equis pręlium remisissent, eorum statim perspicuam fecere paucitatem, & Gothorum agmen quàm maximo præstaret hos interuallo, comparuit. Qua re barbarorum equites animaduersa, dextro ex cornu in hostes mox aduolant, hosque cursu citato inuadunt. Quorum insultum armaque cum minus ferrent Romani, qui ea in parte constiterant, sese in fugam proripiunt, ad peditumque se recepere phalangem. tum verò nec pedites ipsi hostes se inuadentes tulere, sed cum equitibus agmine vno diffugiunt. Vnde cæteris subsequentibus copijs, & simul instantibus barbaris in terga cæduntur, passimque fieri cœpta est fu-

Gothorum error.

Confusio in exercitu Rom.

Gotthi victores castris expellũt.

ga. Pigripius interim Tarmutusq; peditatus tunc duces, cum paucis qui circa se erant peditibus, nauiter se in ea pugna gessere, quippe qui prçliando & resistendo haudquaquam se dignum duxere, vt & ipsi cum cæteris fugarentur. Qua ex re cœpit tum pauor cum admiratione Gothos, impetumq; mox repressere: vnde ex ea interposita mora, pedites ipsi fugiendi spacium nacti, in tutum se receperunt. Pigripius tamen corpore toto cócisus, eodem quem insederat saltu moribundus procubuit, cum eoque & pedites duo de quadraginta occumbunt. Tarmutus vero cum tela Isaurica bina gestaret in manibus, seque inuadentes barbaros aduersis ictibus continenter feriret, postquam cęso vndique corpore de se iam desperasset, Enniusq; frater cum non nullis equitibus opitulaturus venisset, recuperato aliquantisper iam spiritu, cursu citato vulneribus cruoreq; plenus, nullo adhuc iaculorum amisso ad vrbis mœnia contendebat. erat nanque suapte natura hic pernicissimus, atq; adeo ad fugam validior capessendam, tametsi corpore esset tam male affectus. Cum verò Pincianam ad portam hic peruenisset, statim procubuit: quē murorum custodes nonnulli, vt iam exanimen factum, clypeo impositum sustulere. Is tamen cum ad dies duos superuixisset, vt Isauris ipsis, ita & Romano exercitui desiderio sui relicto, & ad posteros fama, ex humanis excessit. Romani interea ex re male gesta exterriti, custodias in muris diligenter curare, foribusque portarum occlusis, tumultuosius suos ad vrbem refugientes, haudquaquam de repente admittere, veriti ne cum his simul & hostes inuecti reciperentur. Quicunque igitur non admissi in vrbem fuerāt, fossam pertranseuntes muroque tergis hærendo, virium suarum obliti, & trepidantes pedibus consistebant. In barbaros tamen qui sibi è proximo insultarent, & fossa propemodum superata se essent iam iam inuasuri, pugnare nil poterāt, diffractis in fuga amissisq; in prælio telis. Ad hæc accedebat, quòd arma inuicē conglobati exercere nullo poterant pacto. Gothi verò quandiu in propugnaculis haud sat multos videre, impetum in hos faciebant, spe freti, non solum exclusos illos occisuros se esse, sed qui intus ad propugnacula constitissent violaturos. Sed vbi militum & Ro. populi vim magnam sunt conspicati in se venientium, confestim vt iam desperantes, hostibus formidine simul & ignauia identidem exprobrata, retro se retulere. Pugna igitur in castris oc cœpta, ad vrbis fossas murosque finitur.

Pigripius occisus. Tarmuti fuga & mors.

PROCOPII DE BELLO GOTHORVM LIBER SECVNDVS.

ROMANI deinde re male gesta, vniuersis copijs decertare haudquaquam de cætero audebant, equestri tamen & ex incursionibus prælio quammaximè barbaros superabant. non enim aduersus Gothorum vtrunque exercitum pedites ipsi in phalangem instructi prodibant, sed equites suos consectabantur. Et Bessas quidem primo mox impetu in hostem facto, vbi cum telo statim prosiluisset in mediū, tres ex equitum numero fortissimos viros occidit, cæterosque in fugam auertit. Constantianus deinde cum circa serum diei, Neronianos rursum in campos Hunnos duxisset, vbi hostes præ multitudine vim sibi facturos peruidit, tuendi se viam hanc cepit. Erat ibi tum fortè stadij locus patentior quidam & sanè vetustus, vbi singulare quondam inibatur certamen. multa eódem ædificia

Bessæ facinus.

Constātiani stratégema.

ędificia construxerant veteres, indeq; calles vndiq; angusti diuersim ducebant. Constantianus itaq; cùm nec superare hostium agmen posset, nec sine ingenti periculo in fugam se dare, iussis omnibus ex equis descendere, pedes & ipse cum his simul angustiore in loco consistit: vnde è tuto cùm barbaros Hunni ferirent, magna his inferunt cladem. tum Gothi, etsi affecti vulneribus, aliquandiu obsistunt, ea spe freti, cùm primùm sagittæ ex pharetris his defecissent, illos se facilè circũuenturos, & comprehensos demum constrictosq; delaturos in castra. Postquam verò ad vnum omnes ferè vulnerati, vt tam denso in agmine per Massagetas Hunnos emissa nulla in cassum cadente sagitta, sensere Gothi dimidiam suorum partem se amisisse, iamq; in occiduum sol ipse vergebat, tum verò cùm nihil haberent quò se verterent Gothi, in fugam demum vno agmine ruunt, in eaq; multi mortem oppetiere, Massagethis sagittandi peritis postrema carpentibus. nam & ingens hi cursu emensi iam spacium, dum terga insectando identidem cædunt, magnam Gothis inferunt cladem. His gestis Constantianus cum Hunnis ad vrbem peruenit. Perannius verò non multos post, vbi hęc gesta sunt, dies, Romanorum dux factus, per Salariam portam cùm in hostes duxisset, & effusam egisset in fugam Gothos, ac reciproca deinde circa occidentem solem fugatis Romanis per Gothos insectatio fieret, Romanus quidam ex peditatu, plus nimio formidine captus, altiorem in foueam, ad condendum vt reor frumentum per priscos paratam de improuiso prolabitur: vnde cùm nec vocem ex ea ædere auderet, quia in propinquo hostium aderant castra, nec quoquam pacto euadere posset, vt cui nec aliquid esset, quo se inde efferret, cogitur noctem vnam ibi peragere. Die autem insequenti, barbaris rursum in fugam actis, Gothus vir quidã eandem in foueam cadit, in quam & Romanus ceciderat. Vbi statim conciliata inter se amicitia, & necessitate cogente, fidem sibi mutuo tradunt, alterius salutem curæ vtrique fore. Demum igitur ambo ingentes ædere ex imo voces. Ad quas Gothi qui proximi erant conuersi, attractiq; in summo foueæ procumbentes percontabantur, cuius nam vox esset. Tum Gothus Romano ex industria subticente (nam sic visum vtrisque fuerat) sua & patria lingua respondit, in eam se nuper ex fuga foueam cecidisse, & restem vt demitterent petijt, qua euadere ad auras posset. Tum illi statim reste summissa Gothum se rati hominem attracturos, Romanum mox euehunt: vnde rei miraculo obstupefacti, re vti se habuisset accepta, residem in fouea Gothum protinus extrahunt: qui statim de fide Gothis certioribus factis mutuo data, suis cum socijs abijt. Romanus verò impunis dimissus sese ad vrbem recepit. Equites deinde non multi vtrinque in pugnam armis se communire, intentique bello esse: & vt cœptum prælium erat, in singulare certamen aliquod desinebat, in quo penes Romanos semper victoria fuit. Haud longo pòst tempore cùm in campis Neronianis pugna committeretur, alternisque se equitum turmæ & dubia insectarentur victoria, * Chorsomanthis vir sanè inter Belisarij armigeros strenuus, Massagetharum gente ortus, paruo cum comitatu, septuaginta ex hostibus milites insequebatur: quo deinde in magnum iam campi spacium euadente, Romanis qui hunc sequebantur, retro se ad suos recipientibus, solus relictus hostes insequi nil desinebat: qua re Gothi animaduersa cùm equos circumegissent, in hunc omnes vno agmine ruunt. tum ille medios hostes peruadens, vno ex his quodam lancea per medium corpus traiecto, in alios impetũ facit, & indesinenter impugnat. tum illi terga iterato vertentes turpẽ in fugã aguntur. exercitus deinde astantis verecundia ducti (iam enim cõspici se à suis rebantur) cũ iterato versis in hostẽ equis se insectantẽ inuadunt, eadẽ qua prius afficiuntur iactura: siquidẽ vno atq; itẽ altero pręuali

Romanus & Gothus in eamdem foueam cadunt.

Gothus fidem datam seruat.

* *Tharsamũthes*

Vnus LXX persequitur.

dis viris amissis in fugam mox auertuntur. quos Tharsamunthes vsque in castra acriter insectatus solus victoriam referens incolumem se ad suos recepit. Sed cùm paulo pòst aliud cum Gothis bellum iniisset, læuam in tibiam ictus, atque adeò dies non paucos acceptum ob vulnus prælio abstitisset, vir perinde barbarus, rem grauiter ferens comminabatur, se statim in Gothos pro accepta iniuria vindicaturum. Vbi eo ex vulnere breui conualuit, nimio iam cibo vinoque oppletus, solus ire in hostes animo destinat, ab hisq; pro accepto in pede iam vulnere pœnas exigere. Cùm itaque Pincianam ad portam denique peruenisset, emitti se ad hostium castra edixit. Custodes verò, qui Belisarij armigero & fortissimo viro nil fidei non exhibere induci non poterant, confestim fores aperuere, eumque quò vellet abire sinunt: quem hostes mox conspicati, per fugam ad se quempiam venire rebantur. Verùm vbi is arcum intendit, & Gothi non satis hunc noscitarent, viginti fermè in eum milites prodeunt, quos Tharsamunthes paruo molimento reiectos, sensim insectabatur. Postquam verò aliquanto maior Gothorum se vis demum inuasit, velut immotus suo constitit loco. Ast vbi copiæ omnes aduersus hunc confluxere, ab omnibus se tueri pugnando adnitebatur. Quam rem cùm è turribus prospexissent Romani insanire quidem hominem arbitrabantur, haud tamen Tharsamunthem hunc esse sat norant, qui opera præ se tulisset ingentia. Sed demum ab hostium vniuerso circumuentus exercitu, temerariæ audaciæ pœnas hic luit. Cuius mors Belisario renunciata, non ipsum modo, sed cæteros omnes ita affecit, vt in maxima essent ex tanti viri iactura comploratione ac luctu, vt qui communem in eo milite sitam spem amisissent. Atalius interea quidam, dum se æstas in autumnum circumegisset, ex Bizantio Tarracinas se contulit, pecuniam deferens ab imperatore militibus debitam: veritus tamen ne obuij hostes vnà cum pecunia & se è medio auferrent, ad Belisarium scribit, curaret vt tuto ad vrbem venire cum pecunijs quiret. Tum Belisarius è corporis sui custodibus centum delectos cum equitibus duobus & ducibus Tarracinas mox mittit, ad se vt pecunias eas deferrent: ipse interea suspicionem hostibus confirmare, cum vniuerso exercitu in hos se bellum gesturum, vt ea barbari cura detenti, nec pro necessarijs conuehendis, nec alia quauis de causa castris excederēt. Postquam verò cum Atalio iamiam affuturos quò miserat milites demum cognouit, copias omnes vt pugnaturus disponit & instruit: ipsum id & barbari facere, & parati ad bellum astare. A mane itaque Belisarius circa portas paratum militem tenuit. Sciebat nanq; Atalium, & quos illi dederat socios, noctu ad se peruenturos, circa meridiem verò suos prandere mox iubet: hoc ipsum & Gothi facere, rati omnino sumpto iam cibo, hostes in aciem prodituros. Sed paulo post Belisarius Martinum Valerianumque suis cum turmis in campos Neronianos dimittit, iussos quàm maximè possent hostium copias perturbarent. A Pinciana autem porta equites sexcentos ad castra emittit, quibus tres ex armigeris suis præfecit. His statim aduenientibus hostium vis magna occurrit: diu non pede collato pugnatum, sed alternis concedere inuadentibus, & tergiuersando se inuicem insectari, ita vt volentes iam viderentur, & ex composito diei reliquum tempus conterere. Denique in alterutrum his ira & indignatione succensis, validè pugna initur, & multi vtrinque mortales ac fortissimi quique concidunt. Sed vtrisque cùm ab vrbe, tum è castris superuenere subsidia: quibus inter cæteros strenuè se immiscentibus, prælij labor exaugeri cœptus, & vtrinque ingens editus clamor bellantes exterruit. Romani tandem sua hostes virtute impulsos in fugam vertunt. Hac ipsa in pugna Cutilas vir strenuus, telo caput medium ictus, idque præfixum adhuc in vulnere gestans, hostem insectabatur, & impetu facto cum cæteris,

Tharsamunthes ex temeritate perit.

Belisarij strategema.

Cutilas hastam infixam capiti diu gestat.

cæteris qui prælio fortè superfuere, circa occidentem iam solem vrbem inuehitur cum tremula adhuc in capite hasta, magni profectò momenti spectaculum. Arxem præterea quempiam Belisarij præfecti armigerum, Gothus vir quidam & sagittarius inter nares & dexterum oculum vulnerarat, sagittæq; spiculum ad occipitium vsq; descenderat, haud tamen id vspiam comparebat, sed hastæ quod reliquum visebatur præfixum ita extabat in facie, vt Arxe hoc equitante concuteretur: qua vtique re Romani conspecta obstupuere. In campis autem Neronianis barbarorum res superiores fuere, atque adeo vt vbi Valeriani, Martinique copiæ Gothorum infinita cum multitudine prælio gesto, strenuè se ab his explicassent, & vt grauiora Romani milites passi in maximum venissent vitę discrimen, Bochem statim Belisarius iussit laborantibus suis suppetias ire, & equitum turmam tam equis quàm viribus validam Neronianos in campos educere. Iamq; serum diei erat, & turma Bochem ducem secuta Romanis opem latura, cum primùm comparuisset, subito facta barbarorum est fuga: quibus cùm nimium Boches insisteret fugientibus, à duodecim hastatis est circumuentus, & quia subiecto erat thorace munitus, inflicta illi per barbaros vulnera, haud multum hunc affecere. Sed Gothus quidam post terga mox subiens, ea ex parte corpus nudatum temerè nactus, vulnus quidem sed non letale inflixit, vel quòd in mortis discrimen induceret, extemploque & ex aduerso alter læuum hunc in brachium ferit, eique lacertum transuersa plaga præcidit. Valerianus verò ac simul Martinus quæ gerebantur protinus conspicati, auxilium laturi accurrunt, & versis confestim in fugam hostibus, Bochisque equum ex habenis ductantes ad vrbem perueniunt. Iamque nox appetebat, & cum pecunijs Atalius venerat, reuersiq; ex prælio milites vulnera procurabant. Sed Arxis ex facie cùm auellere medici sagittam vellent, aliquandiu periculi magnitudine territi vulneri admouere manus nil audent, non oculi gratia, quem nullo pacto integrum seruari imposterum posse suspicabantur, sed ne venas ac neruos interrumpendo, qualia in ea corporis parte sunt pleraq; virum ex Belisarij familia fortissimũ perderent. Medicus deinde Theoctestus nomine, in Arxis ceruice innixus sciscitabatur ab homine num nimium suo ex tactu indoluisset: quo respondente, dolore se proculdubio affici: Saluus ergo futurus es, inquit, nec oculi vllam patieris iacturam. Hæc medicus fidens sedulò affirmabat, quia coniectura perceperat, haud procul à cute spiculũ penetrasse. Hasta itaq; quæ fortè extabat præcisa, colligatoq; vinculis affecti hominis corpore, & ea parte qua plurimũ is indoluerat interscissa, auellit statim ac paruo molimine spiculũ, tribus prominentibus hamis, cum coq; hastæ quod reliquum erat eduxit. Sic factum, vt Arxes liber omnino & sine vlla corporis offensione euaserit, nec aliquod ei in faciem vlceris relinqueretur vestigium. Cutilas verò auulso iam violentius telo (altius quippe in vulnus descenderat) linqui mox animo cœpit, & manantibus venis sanguinis profluuium fieri: vnde phrenesis morbo correptus, non longè pòst moritur. Boches deinde affatim è brachiò sanguine profluente, statim moribundus procubuit. Cuius tam repentinę mortis id causę medici afferebant, quia non recta sed transuersa fuisset illi inflicta in musculo plaga, vnde post tertium diem è vita excessit: quorum virorum ex morte, per totam noctem in luctu ciuitas fuit. Gothorum verò & comploratio varia & eiulatus quammaximi è castris exaudiri, Romanique item magnum in modum id admirari, cur tantopere barbari communem quererentur iacturam, cùm nil mali, quod magni esset momenti, in ea prima congressione his illatum fuisse sit visum, nisi quia perpaucos quosdam amiserint: quod fermè etsi antehac sæpè, nec minori quidem cum detrimento his accidisset, haud tamen

Arxis consimile robur.

Theoctesti medici opera vita Arxis consulitur

Cutilas ex vulnere moritur.

Bochis mors.

præ ingenti hominum multitudine eos terruerat. Sed compertum postea est, primores bello viros, è castris Neroniano in campo locatis, eo in prælio nuper amissos, Gothos tunc deplorasse, quos Boches vir strenuus primo impetu interfecisset. Post hæc, gesta nonnulla leuiora prælia sunt, & iccirco non necessariò visa litteris commendanda. Sed per omnem eam obsidionem sexagies certatum ac septies est, ac bis demum, vt in subsequentibus explicaturi deinceps sumus. Exacta autem hyeme & huius belli, quod Procopius scripsit, anno secundo iam finem sortito, cùm in autumnum se verteret æstas, fames simul ac pestis vrbem inuasit. Militibus nanque frumentum duntaxat defecerat, cætera abundè omnia erant. Romanis verò & res frumentaria deerat, & pestilens morbus hos acrius degrauabat. Quibus rebus cognitis Gothi, nec bellum cum his inire tunc velle, sed enixè curare, ne de cætero aqua vrbem inueheretur. Aquæductus duo inter Latinam sunt & Appiam viam, celsissimi quidem, & fornicibus quammaximè in altum euecti, sed eo in loco hi inuicem coëunt, qui ab vrbe quinquaginta stadijs abest, & modico interuallo diuersam in viam vertuntur. nam qui priorem sortitus est in dexteram locum, in læuam mutata regione excurrit: & vtrique rursum in vnum conueniunt, ac priore deinceps loco recepto, iterato se ab inuicem dirimunt: in intermedio autem loco præsidium extat vtroque ædificio hoc circumcinctum, cuius inferiores fornices dum varia materia effarciunt barbari, munitionis in speciem reddunt, ibique militum non minus milibus septem in custodiam positis, Romanos sedulò prohibere, ne quid ea è regione necessariarum rerum in vrbem inueherent: vnde spe omni iam destitutos quæuis mali species circumsistit, iam enim frumentum maturescebat, & Romanorum militum audacissimi quique pecuniarum & lucri cupiditate ducti, equis inuecti, & alios vacuos post se trahentes, noctu in segetes haud procul ab vrbe perueniebant, desectasque cum stramento & iumentis impositas, hostes fallendo in vrbem clam deferebant, ingentique precio venditabant Romanorum primoribus: cæteri inferioris sortis tunc homines, ex herbis nonnullis in cibum desumptis degebant, quales intra mœnia sua passim spontè nascuntur: & hæ quidem in agro Romano non hyeme, non alio quouis tempore desunt, sed assiduò florent ac de se germinant, & ea copia sunt, vt vel equos obsessi his alerent. Quidam præterea vel ex carne morientium in vrbe mulorum iumentorumque aliorum confecta farcimina clam venditabant. Sed postquam segetes defecere, & ad mala accumulata iam peruenerant Romani, Belisarium mox circumsistunt, & prælio vno de summa rerum decernere cum hoste cogunt, Romanorum neminem à pugna vel defuturum polliciti: quem demum hærentem ac dubium, & rerum necessariarum angustia degrauatum, è plebe quidam affati huiusmodi sunt. Haudquaquam, præfecte, vt incautos hîc nos deprehendit fortuna, sed omnia nobis aliter euenerunt ac ipsi sperauimus: quippe qui pro nostro pristino desiderio rem assecuti, in præsentem calamitatem peruenimus. Et superest quidem adhuc animis nostris concepta prius opinio illa, perquamoptimè per Imperatorem nostris rebus prouisum iri, tametsi in dementiam versa ea hoc tempore prouidentia sit, & in ingentium malorum materiam. Nunc verò ad id est demum necessitatis peruentum, vt vel in præsentia eniti velimus, & armati in hostem prodire audeamus: & certè danda nobis venia est, si in Belisarium fidentius forte, quàm deceat, loquimur. Non enim vacuus necessarijs rebus venter pudere nouit. Excuset, vt lubet, præsens petulantiam nostram fortuna, omnium nimirum, & merito quidem, molestissima esse apparet producta infelicibus vita. Quæ nobis acciderint prospectare hinc potes: ager noster hic omnis, & loca hæc cætera hostium subiecta

Bochis virtus.

Fames & Pestis in vrbe.

Aquæductus Romani duo.

Cæli Romani solique clementia & bonitas.

Romanorum ad Belisarium oratio.

iecta manibus sunt. Vrbs ipsa hæc bonis omnibus est interclusa, nec satis scimus, ex quoto iam tempore Romanorum nonnulli iam vita perfuncti, sic strati iacent, vt recondi terra nil possint. Ipsi verò qui superstites sumus, summatim vt dicam, haud secus in nos ac in mortuos ipsos congeri mala omnia peroptamus: quæ prorsus tolerabilia vt fames his esse ostendit, qui in hanc fortè inciderant: ita vbi demum ipsa hæc comparuerit, cum cæterorum malorum obliuione inuadit, & præter mortem hanc ex se prodeuntem, quoduis aliud mortis genus voluptati vt sit mortalibus facit. Vt igitur & nos non id prorsus esuriendo detineat malum, pro nobis ipsis iam finito desumamus certamen, ex quo est omnino futurum, vt vel hostes nunc superemus, vel aliquando tandem liberemur his malis. Nam quibus salutis spem fortè allatura est mora, vecordiæ proculdubio arguentur, si anticipando periclitandoq; rerum summam in discrimen deduxerint: hi verò quibus cunctando & prolatando difficilius certamen efficitur, si plusculum id vel ad breue extraxerint, huius nimirum moræ potius sunt incusandi, quàm acceleratæ & subitæ perulantiæ. Ad hæc Belisarius ita respondit: Quæcunque à vobis vel antehac expectabam, nunc denique peregistis, & præter opinionem profectò mihi nil accidit, quippe qui iam pridem sat calleam vulgus rem esse inconsultissimam, nec præsentem ferre fortunam scire, nec aliàs de futuris consulere, sed rebus vel difficilimis perquàm leuiter & enixè incumbere, ac præcipitanter suam in perniciem ire duntaxat nosse. Ipse verò pro vestra intolerantia, nec volentes quidem disperditum eam, nec Imperatoris res vobiscum vnà vt intereant, sinam. Bellum nanque non temeraria solet celeritate geri, sed optimè consulendo & prouidendo temporum momenta metimur. Vobis quidem aleam ludere existimantibus, vnum libet & semel pro rerum summa iactare talum: mihi verò no ea consuetudo est, vtilitati & commodis, temporis celeritatem vt præferam. Proinde vos pollicemini aduersus hostem pugnatum ire: Sed quando antehac vnquam belli vos studijs incubuistis? vel quibus nam perdidicistis hæc armis, quæ nec exercitatione tenus admittere res bellica nouit? Nunc verò pro vestra hac animi promptitudine equidem lætor, & pro excitato hoc vobis tumultu veniam do. Sed quemadmodum non suo per vos hæc gesta sint tempore, & hac nos mora vt plurimum profutura vtamur, significabo. Exercitum nobis vniuerso ex orbe contractum, multitudine infinita Imperator transmisit, classemq; item quanta antehac nunquam Romanis fuit, quippe quæ & Campaniæ littora, & sinus Ionici partem iam maximam contegit, & post paucos fermè hæc dies cum omnibus ad vitam necessarijs est ad nos peruentura, ita vt nostram hanc rerum inopiam soluat necesse est: affuturæque propediem tot copiæ sunt, sagittarum multitudine barbarorum vt obruant castra. Animo itaque agitaui in aduentum iamiam affuturi exercitus, pugnæ tempus differre, & cum securitate potius belli totius victoriam nostris afferre, quàm temerario ac repentino consilio salutem omnium prodere. Vt autem quàm primùm se hi ad nos conferant, nec moram de cætero trahant, prouidero. His Belisarius populum verbis solatus, ab se Romanos dimisit, ac statim Procopium, qui hæc litteris commendauit, Neapolim contendere iussit, (fuerat nanque fama perlatum, eò Imperatorem exercitum transmissurum) eique imperat, magnam vim nauium frumento compleret, & milites omnes vt cogeret, quos tunc ex Byzantio aduentasse illuc contigisset, vel quicquid equitum esset custodiæ gratia eòdem relictum, quorum non paucos in Campaniæ loca secessisse acceperat: nonnullos præterea asportaret ex eorum locorum custodijs, cum hisque vnà, ad se demum rediret, Hostiamq; demum frumentum conueheret, Romanorũ præsidium. Procopius itaq;, comite sibi

Belisarij responsio.

Procopius à Belisario Neapolim ablegatur.

assumpto Mundila armigero, & paucis equitibus alijs, Capenam portam noctu egressus hostes fefellit, qui secus Appiam viam custodias faciebant: qui vero cum Procopio Mundilaque abierant equites, cùm Romam iam redijssent, in Campania Procopium esse & Romam venire nunciauerunt, nec in hostium quempiam incidisse, cùm compertum Romani haberent neminem barbarorum nocte intempesta extra castra vagari. Belisarius verò fidentior factus vim magnam equitum in proximas Gothorum munitiones immisit, iussitque si quos fortè barbarorum deprehenderent, per causam necessaria in castra conuehendi iter hàc facere, vel fortè excursiones sedulò factitare, vel suis quoquam pacto moliri insidias, quo minus hæc agerent enixius prohiberet, vt & ciuitas ipsa minori quàm prius penuria premeretur, & barbari obsideri potius quàm obsidere alios viderentur. Martinum autem Traianumque cum militibus mille Tarracinas abire iussit: quibus cum & Antoninam coniugem misit, traducique eam Neapolim imperauit, eandem ibi in tuto sortem expectaturam, quæ sibimet occursura imposterum esset. Magnum deinde Sindusemque quingentorum militum duces, Tybur in præsidium destinat, quod oppidum stadijs centum distat & quinquaginta ab vrbe. In Albanum verò, quod stadijs totidem abest, & in Appia quondam via situm. Grintheum quempiam cum Erulis præmiserat, quos Gothi inde vi depulere. Extat autem Pauli apostoli templum Romanis procul à mœnibus stadijs decem & quatuor, iuxta quod Tyberis fluit, vbi nullum patet munitum esse præsidium. Porticus tamen eòdem ab vrbe pertinens, circaque & ædificia alia pleraque non satis ad inuadendum opportunum locum hunc reddunt. Patebat & Gothis ad id sacrarium via, per quos omnibus constat per id belli tempus, id neutra dedicata apostolis æde quippiam editum, quòd incolentibus vel molestius esset, vel quoquam pacto ingratum, sed sacratos ibidem viros liberè permisisse rem diuinam peragere. Valerianum itaque Belisarius iussit in ea & propinquiora Pauli sacrario loca Hunnos educere vniuersos, ac iuxta fluminis ripam castrametari, vt ea è regione equi liberius alerentur, & simul coërcerentur acrius Gothi, ne liberè suis procul à castris & pro arbitrio vagarentur. Sed Valerianus cùm suos castris iam communisset, ex præfecti imperio Romam contendit. His omnibus Belisarius constitutis perfectisque, sic quiescebat, vt nullam incepturus per id temporis pugnam, sed è muris tueri malle se appareret, si quis fortè vim illaturus accederet, frumentumque nonnullis Romana è plebe hominibus impartiebat. Martinus interea & Traianus noctu hostium castra transgressi, postquam Tarracinas venère, dimissa in Campaniam cum paucis Antonina: ad eius regionis præsidia cùm denique peruenissent, inde mouentes, Gothos qui eà diuagabantur irruptione facta, de improuiso adoriuntur, & ita coërcuere, vt ea per loca vagari haudquaquam iam liberè possent. * Magus verò Sindusque præfecti Tiburtini præsidij muros, sicubi fortè collapsi iam essent, breui restituunt: & vbi in tuto hi constitere, hostes qui non procul inde munitionem haberent, acrius statim incessere, & crebris incursionibus factis, barbaris tandiu terrorem incutere, suis necessaria conuehentibus, quandiu Sindus integer viribus fuit. Is nanque in dexteram manum lancea ictus, præcisis neruis bello inhabilis redditur. Hunni insuper, vt suprà iam diximus, quamproximè hostes castris locatis, non minoribus malis Gothos afficiunt: qui vtique cùm haudquaquam ad victum possent necessaria, vt soliti erant, inferre, pestifero morbo protinus opprimuntur. Lues igitur cùm hos inuasisset, magnam vim hominum sustulit, & in his præcipuè castris, quæ circa Appiam viam locauerant barbari: è quibus qui fortè incolumes euasere, ad altera castra se transtulerunt: ipsum id Hunni perpessi,

Belisarius obsessores obsidere nititur.

Antoninam vxorem Neapolim mittit.

** Magnus vero Sindusesque.*

Gothos lues inuadit.

perpessi, vrbem mox ineunt. Procopius verò vbi primùm in Campaniam venit, non minus militum quadringentos contraxit, frumentique maximum numerum nauibus recens impositum, præparatum habebat. Antonina huic haud longe pòst adfuit, quæ secum classis curam suscepit. Per id tempus & Vesuuius mons emugierat quidem, sed haud dum cineres eructarat, tametsi ex eius mugitu eructaturus iam credebatur, vnde & proximos accolas formidine ingenti affecerat. Hic mons à Neapoli stadijs abest septuaginta, in eamque vrbem vergit, & Boream versus: sed præcisus ille vndique est, inferiora eius frequentibus syluis vmbrosa, superiora verò abrupta & penitus inuia. huius in montis cacumine medio hiatus profundior patet, ita vt coniectari sat possit, in penitissima terræ hunc penetrare, ignemque ex infima parte existere quiuis poterit conspicari, qui in eius voraginis supernum os procumbere ausit. Vnde & flamma in semet fora altius excitatur, nulli tamen qui ea in regione sunt hominum negocium exhibet. Veruntamen vbi sonitum mugienti similem mons ediderit, non longe pòst cineris vim quandam ingentem emittit, & si quem forte iter eà habentem emissus cinis deprehenderit, nulla huic erit vitæ spes reliqua. * Qui si in domicilia is forte sublatus cinis inciderit, & hæc quidem nimio degrauata onere collabuntur. Porrò si validior tum ingruerit ventus, sublimem adeo cinerem agit, vt spectari ab homine non amplius queat, & eò defertur, quò procliuior ventus abstulerit, in longinquam plerunque delatus regionem illabitur. Ferunt nanque cùm in Byzantium semel cinis hic recidisset, sic eius loci homines terruisse, vt eo ex tempore ad nostram ætatem annuis deum supplicationibus placent. In Tripolique item Libyæ, altero & subsequenti anno illapsum affirmant, & ante centesimum annum eodem in monte mugitum factum, & hunc alterum paulo pòst subsecutum. His præterea mirificè factis affingunt, hoc ipso in Vesuuio monte si ea rursum cinerum eructatio fieri contigerit, necessarium fore omnino, ea in regione loca omnium frugum iacturam vt subeant. Eo in monte aër quidem nitidissimus est, & suapte natura omnium saluberrimus. Ad hunc montem & medici diutina tabe affectos transmittunt. Sed de hoc hactenus. Aliæ interea ex Byzantio copiæ ad Neapolis portum delatæ nauigijs sunt, & hæ quidem tria milia fuere Isaurorum, quos Paulus & Conon ductabant. Ad Hydruntem verò Thraces equites octingenti numero appulere. Ioannes Vitaliani tyranni olim ex sorore nepos, his præerat, cum eoque milites alij equestri ex ordine mille. Iamque & Zenon cum equitibus trecentis per Samnium Latinamque viam Romam peruenerat. Ioannes deinde cum cæteris omnibus in Campaniam venit, contracta non parua plaustrorum ex barbaris copia. his deinde quingenti alij quidam se adiunxere, & agmine vno iuxta littus iter habebant, vt si quid hostile his obuium fieret, castrorum in speciem rhedis se circundarent, indeq; vt ex vallo strenuè tuerentur: iussis quidem qui circa Paulum erant & Cononem, vt celerius nauigarent, secumque vnà Tyberina ad ostia peruenirent Romanorum præsidium, frumento plaustris quod satis foret imposito, & nauibus non modo re frumentaria priusquam discederent oneratis, sed vino & cæteris necessarijs. Rebantur enim Martinianos Traianosque milites in circumiectis Tarracinæ locis se conuenturos, indeque vnà abituros ad vrbem. Sed cùm in propinquo venissent, certiores sunt facti paulo antè reuocatos hos Romam venisse. Belisarius interea Ioannem suis cum copijs aduentare præmonitus, & veritus admodum hostes qui multitudine abundarent, ne sui præ paucitate opprimerentur, si obuiam his processissent, nouo consilio adiecit animum. *Flammineam portam iuxta quam hostes castra locauerant, & ipse in huius belli primordijs, grandibus saxis iccirco obstru-

Vesuuij montis mugitus.

* *Quòd si*

Noua Belisario subsidia missa.

Belisarij strategema.

* *Flaminiam.*

xerat, vt suprà iam diximus, ne ea Gothi vel vim sibi inferre facilè possent, vel insidias in vrbem moliri, præsertim cùm ad id tempus ea ex parte nec pugna quidem attentata fuisset, nec barbari aliquid inde suspicarentur sibi hostile fore, noctu & clam amolitur, & maiorem exercitus partem ibidem instruxit: atq; vt primùm dies illuxit, Pincianam per portam Traianum Diogenemque cum equitibus mille emisit, iussos imprimis barbarorum castra ita inuadere, vt si hostes his obuiam irent, fugam haudquaquam capessere vererentur, sed ad mœnia vsque cursu effuso contenderent. Ipse interea nonnullos constituit milites, qui refugientibus ad se præsidio forent. At ille, vt erat iniunctum, barbaros statim incessere, & ad prælium irritare: qui protinus prouocati, nulla interposita mora è castris omnibus prodeuntes, oppugnatum hunc conuenere: quo factum, vt concitatissimè vtique se ad muros conferrent, Romanis quidem fugam dissimulantibus, & Gothis existimantibus hostes se insectari in fugam actos. Quos quidem vt primum suorum tergis insistere Belisarius vidit, Flamminea patefacta mox porta, eaq; eductum exercitum, in barbaros nil tale sperantes immisit: quorum propinqua ad castra & eadem via locata, angustior in fronte aditus erat, præcepsq;, & ferè imperuius. in eo armatus quidam constiterat, optima quadam habitudine corporis barbarus, qui vbi hostes aduentare peruidit, locum præoccupat, ibidemq; se tuendo insistit, & à loci angustijs alios prohibendo, socios sibi ad opem ferendam concibat: sed hunc statim Mundilas nactus obtruncat, & in eas angustias succedere barbarum deinceps neminem finit. Romani deinde progrediendo, nullo è barbaris iam retinente, quamproximè eorum ad castra venère, quæ statim nonnulli, etsi inuadere demum tentassent, violenterque capere, paucis tamen resistentibus barbaris, in custodiam positis, his castris potiri minimè potuerunt. Nam amplissima quædam, & in immensam profunditatem descendens fossa intercedebat. terra nanque quæ inde iam fuerat egesta, interiorem semper castrorum in partem rectà cùm in altitudinem excreuisset, pro muro barbaris erat: qui vtique cùm circumuallati præacutis & conspissatis sudibus essent, fidenter ac fortius subeuntem in hostem pugnabant. Quidam verò Belisarij armiger *Acilinus nomine, vir sanè acerrimus, equo euectus in media hostium castra prosiluit, ibiq; barbaris interfectis nonnullis, seque alijs circunsistentibus multis ac tela crebro eiaculantibus, equus quidem ictus mox cecidit: ipse verò ex insperato per medios hostes euasit, pedesq; ad Pincianam cum socijs portam deferebatur: barbaros tamen Romani quosdam se adhuc insectantes, conuersi in terga dum feriunt, nec opinantes quidem occidũt. Quod vtiq; egregium facinus cùm Traiani milites, qui tum fugabantur, spectassent, & ipsi simul, equitatu iuuante, qui eà fortè instructus paratusq; aderat, fuga repressa, cursuq; citato hostẽ inuadunt se antea insequentẽ. Tum Gothi de improuiso ab his circumuenti fœde contrucidari, & his ingens inferri clades. perpauci tamen in castra se ex fuga recipiunt: quo factum, vt istorum ex casu cęteri se intra castra trepidi rerum suarum sedulò continerent, extemplo rati Romanos se inuasuros. Eo in prælio barbarus quidam Traianũ in faciem ac supra dexterum oculum ferit, & spiculum quidem sic totum introrsus adegit, vt ex eo nil penitus compareret, tametsi illud porrectius esset: sagittæ verò lignum quod foris extabat, vi nulla excussum, solo mox decidit, quia opinor, hastæ spiculum non satis adhæserat. Traianus verò cùm ictum nil præsensisset, hostem erat ad insectandum trucidandumq; prosus intentus: post annum autem quintum sua id sponte spiculum in fronte illi sic prominebat, vt eius summitas facilè comparêret. tertius iam agitur annus cùm paulatim semper exit, & spero fore non longe pòst excussum id penitus iri, tametsi nil quicquam

Castra Gothorum inuadũtur.

* *Aquilinus*

Traiani vulnus.

quam gestanti negocij afferat. Barbari interea de bello iam desperare, & identidem consultare, quemadmodum soluta obsidione abirent. Quippe qui partim in se lue desæuiente, ab hoste partim ita deperderentur, vt ex infinita illa hominum multitudine, reliqui facti perpauci essent: haud tamen opprimere hos desierat pestis, & cum verbo quidem alios obsiderent, re tamen ipsi obsidebantur, vt omnibus necessarijs interclusi. Sed postquam exercitus alios ex Byzantio terra marique aduentasse Romanis suppetias accepere, nec ex sua hos magnitudine metirentur, sed tales esse iam crederent, quales in maius solet rumor efferre, magnopere futurum reformidantes discrimen, de discessu apertius decernebant. Vnde Romam oratores miserunt, & Romanum inter cæteros virum apud Gothos vt probitate, ita & autoritate tertium post regem locum diu iam consecutum. Qui Belisarij in conspectum vt venit, orationem huiusmodi habuit: Neutri nostrûm ad vtilitatem bellum hoc concessisse, nemini incognitum est, qui ad rerum difficilimarum ex belloque prodeuntium experientiam venerit. Quis enim ex vtroque exercitu vir, quem vtrinque res gestæ haudquaquam prætereant, stultorum esse hominum neget, innumeris velle calamitatibus, repentinæ ob gratiam contentionis & peruicaciæ affici, nec vllam molestiarum solutionem denique inuenire? his equidem dictis neminem reor qui non prorsus desipiat, contradicturum. Cùm hæc itaque se habeant, decet quidem vtriusque exercitus duces, propria gloria subditorum salutem ducere potiorem, quæúe æqua & vtilia sunt, non sibi solùm deligere, sed hostibus vel vtcunque infensis, & hac via præsentes difficultates dissoluere. nam quæ mediocria sunt concupiscere, quascunque molestias demit, contendendo verò & diffidendo nil peragi potest, quod deceat. Nos itaque vt bellum id dissoluatur, huc ad vos venimus, ea sedulò præferentes, quæ vtrisque nostrûm sint profutura: tametsi creditum sit, de nostro nos iure vobis hoc modo concedere. Ipsi verò nolite nobiscum vnà altercando & diffidendo potius interire, quàm optimè consulendo deligere quę vobis plurimum sunt conductura: nec mutuas finite ac perpetuas inter nos orationes haberi, sed vt libuerit, mox interfari, ac breuibus demum absolui, si quid fortè amicè dictum haudquaquam visum sit. Sic enim & explicari vtrinque paucis quæcunque animo fuerint, & decentia omnia peragi poterunt. Ad hæc Belisarius ita respondit: Dialogus noster iste si longius prouehatur nil impedit, dum modò pacifica æquioraque sint, quæ per nos proferantur. Tum Gothi rursum: Iniuriam nobis intulistis Romani, quippe qui in amicos & socios arma desumitis. Sed dicturi iam sumus, quæ singulos vestrûm non ignorare existimamus. Gothi quondam loca hæc sibi Italiæ pepererunt, cum Romanis vobis nil violentius ademissent. Sed Odoacer olim Imperatore sublato in tyrannidē Rempublicam hanc immutatam obtinuit. Zenon interea, qui Orientis tunc temporis potiebatur imperio, cū vindicare alterius vellet [& Gothi] Imperatoris iniuriam, & has terras tyrannide liberare, Odoacriq; vires dissoluere de se minimè posset, commemoratis Theoderico Gothorū duci honoribus, quos ab se accepisset, (fuerat nanque inter Romanos patricios & consulares ascriptus) facilè suadet, etsi obsessurus is Byzantium erat, vt depositis erga se odijs, ex Odoacre pœnas ob iniuriam Augustulo Imperatori illatam exigeret: quibus exactis, & de tyrannide Odoacro eiecto, ipse sibi & Gothi hæc loca rectè iusteq; parta haberent. Hunc igitur in modum ipsi, Italiæ suscepto imperio, leges simul & Rempublicam saluas non minus reddidimus, quàm superiorum alius quisquam Imperatorum. Theoderici verò siue alterius qui Gothis antea imperasset, nullæ nunc extant vel scriptæ vel sine scripto leges. Quæ autem ad diuinum attinent cultum fideinque,

Gothi de obsidione soluenda cogitant.

Legati Gothorū ad Belisarium oratio.

Belisarij legatorumque colloquium.

Iura Gothorum in regno Ita...

Prædicatio gubernationis Gothicæ.

ſic integrè Romanis ſeruauimus, vt Italorum opinionem, Gothorum nemo in id, quod ipſe ſentiret, vel violenter vel vltrò transtulerit: quin potius in eorum plerunque concedentibus Gothis ſententiam, nil prorſus per nos curæ adhibitum. Accedit etiam quòd Romanorum ſacraria eo in honore ſint apud nos habita, vt à nullo noſtratium hominum ſit, qui ad ea confugerit, violatus. Omnibus præterea vrbanis antehac magiſtratibus Romani perfungebantur, Gothus vir nemo eorum particeps factus: vel procedat in medium qui profari nos iſta non verè exiſtimet: addat & conſularem quiſpiam dignitatem, qua etſi Gothi ab orientis Imperatore donati, Romanis tamen perfungi liberè permiſerunt. Vos verò, cùm hæc ita ſe habeant, Italiam quidem per Odoacri barbaros malè tunc habitam, haudquaquam tuendo veſtri vt iuris vendicabitis, præſertim cùm ad decimum annum grauiſſima illi in Italos ac nefanda exercuiſſent. Nunc verò iuſtè hanc poſſidentibus, cùm veſtra nihil interſit, inferre vim vultis. Abite ergo à nobis hinc procul, & vobis quæ veſtra ſunt habetote, ac cætera item quæ depopulando diripuiſtis, nuda ſaltem quæ reliqua ſunt nobis relinquite. Ad hæc Beliſarius: Etſi breuiter, inquit, & iuſta quædam vos dicturos polliciti eſtis, oratio tamen hæc veſtra vt longior fiat, ita & per vos inſolentius habita. Zenon quidem Imperator in Italiam Theodericum tranſmiſit, Odoacro vt bellum inferret, non ſibi vt huius imperium vendicaret. (quid enim poterat apud Imperatorem à tyranno tyrannus differre?) ſed vt ea prouincia ab ſe liberata, imperanti ſibi ſubijceretur. Theodericus verò aduerſus tyrannum ſtrenuè omnibus conſtitutis, ingratitudine eſt & in rebus quidem non mediocribus vſus, quippe qui has Italiæ terras domino reſtituere haudquaquam decreuit. Sed eius equidem ſententiæ ſum, eiuſdem eſſe criminis reos, qui vim cuiquam inferat, & qui res proximo non volens reſtituat. Ipſe verò Imperatoris hæc loca alteri cuiquam non ſum proditurus. Si quid verò à me impetrare aliud vultis, explicandi quid vobis animo inſit, facio poteſtatem. Tum barbari: Nos quidem ad verum explicaſſe iam omnia veſtrûm neminem latet. non enim volumus rem in contentionem deduxiſſe videri. Sicilia inſula, opulentia quidem & magnitudine præſtantiſſima vobis conceſſimus, ſine qua nec Libyam in poteſtatem redigere poteratis. Ad hæc Beliſarius. Et nos item Britanniam Gothos habere ſibi permittimus, Sicilia longè præſtantiorem, Romanorum quondam ditionis effectam. Par enim eſt, vt qui priores beneficia contulere, vel gratiam parem vt referant, benefactorum viciſſitudinem. Non enim ſi de Campania vobis, ſiue Neapoli aliquid de me pollicerer, adhibituri mihi fidem eſſetis, quia Imperatoris bona haudquaquam diſpenſare pro noſtro arbitrio poſſumus. At ſi pecuniam cõſtituerem illi per vos in annos ſingulos dependendam, ad eius ſunt voluntatem omnia peragenda. non enim alterius eſt, niſi poſſidentis, loca tueri. Eſſet itaque ad Imperatorem omnino ex veſtris quiſpiam per nos dimittendus, qui rerum conditiones ab eo acciperet: & tempus inſuper aliquod ſtatuendum, quo exercitus ipſi in inducijs eſſent. Sed eſto, (ſi modò id placet) res ita vt diximus, peragantur. non enim vobis pacem volẽtibus, quo minus hæc fiat, obſtiterim. His dictis colloquio vtrinque ſoluto, legati ad caſtra ſe receperunt. Subſequentibus deinde diebus, cùm vltro citroque ventitarent, de indutijs agi cœptum, & pro his confirmandis decretum, obſidum loco è ſuis quoſdam vtrique vt darent. Dum hæc interea agerentur, Iſaurorum claſſis Romanum ad portum adplicuit, Ioanniſque milites Hoſtiam tam facilè peruenerunt, vt hoſtium nemo ſiue ex alto aduenientibus, ſiue caſtrametantibus impedimento his fuerit. Veruntamen à nocturnis vt hoſtium incurſionibus ſe tuerentur Iſauri, iuxta portum foſſis perductis,

Reſponſio Beliſarij.

De indutijs agitur.

ctis,per vices custodias factitabant. Qui verò Ioanne duce aduenerant,castris curribus circumdatis conquiescebant. Belisarius verò primis mox tenebris Hostiam cum equitibus centum peruenit, & simul quæ in acie accidissent, quæúe inter se & Gothos conuenta fuissent commemorando, ac suis denique animos faciendo, onera quidem vt Romam transmitterent, imperat,& promptius se eódem conferrent: ipse verò sine discrimine ac tutò vt iter inquit, ad nos peragatis, prouidero. Romam deinde primus, ac summo mane contendit. Antonina interea cum optimatibus alijs vbi primùm illuxit,quemadmodum deferri onera possent,consilium habuit.Nam grauis admodum & perdifficilis videbatur ea res factu, quandoquidem boues in trahendis oneribus eniti nil amplius poterant, sed præ nimio defatigati labore, omnes in terram vt semimortui prostrauerant corpora: & erat sanè periculosum per angustos calles iter cum plaustris facere. naues præterea actuariæ omnes, vt superiore consueuerant tempore, per flumen trahi nullo molimine poterant. ea nanque iuxta fluuium,& ad læuam,vt diximus via, ab hostibus tenebatur, ita vt nullus istàc Romanis transitus esset: quæ verò in alteram fluminis partem vergebat, immeabilis erat omnino. vnde maioribus nauium lembis delectis, & altius circumquaque contabulatis,vt in his nautæ vectoresque ab hostibus vulnerari nil possent, & sagittarijs simul impositis, & oneribus demum inuectis, vt quæque poterat nauis deferre,per Tyberim prosperum nacti ventum ad vrbem mox nauigant, ab exercitus parte quadam adiuti, tractique, qui ad Tyberis dexteram erat,subsequentibus Isaurorum magna vi nauibus, ita vt vel aduerso amnis defluxu cùm deferentur, haudquaquam difficilis fuerit his nauigatio,velis ad summum mali sublatis euntibus. Vbi verò ad id loci peruentum,vbi se fluuius circumagens, patentiore spatio ferebatur, cum nullo vela spiritu agerentur, remigio fluctibus vim inferendo, non mediocriter nautæ insudabant. His tamen barbari,cùm in castris quiescerent,nil prorsus negocij exhibebant, siue periculi magnitudine territi, siue quia nil commeatus eà inferre Romanos existimarent, siue quia ex re non magni momenti interpellare indutiarum spem nollent, Belisarij verbis firmatam, & inutile sibi id fore arbitrarentur. Crebra igitur nauigatione vltro citroque facta, inuectis liberè demum intra vrbem oneribus, nautæ protinus abscessere. iam enim tempus in hyemem declinabat, & reliquæ copiæ vrbem inierant: solus cum Isauris Hostiæ restiterat Paulus. Datis deinde obsidibus,inter Romanos Gothosque mensium trium ea conditione indutiæ fiunt, vt incursiones interea nullas inter se facerent, & ex Byzantio oratorum reditum expectarent,& vtri eorum iniuriam priores inferrent, ad se nihilominus paterentur legatos transmitti. Dum hæc agerentur, Antoninæ gener Heldigerus magno cum equitatu ex Libya Romam peruenit. Gothi verò, qui Portus præsidium occupauerant, deficientibus iam necessarijs, Vittige non inuito id reliquerunt, & euocati se ad exercitum recepere: quod statim ex Hostia Paulus eódem cum Isaurorum manu profectus,occupatum retinuit. Sed Romani tunc barbaris eius rerum necessariarum inopiæ autores fuere,quippe qui mare in potestatem haberent, & nil prorsus permitterent ad hos commeatus inferri. Vnde factum, vt etiam vrbem maritimam Centumcellas & magnificam, necessarijs ad victum priuati, per id tempus deseruerint barbari. Est autem ciuitas illa vt magnitudine præstans, ita & hominum multitudine copiosa, propius Romam & in Thuscis,& ad occidentem sita, ab eaque stadijs ducentis & octoginta abest. Qua etiam occupata, Romani virium sibi facta accessione, maiorem in modum aucti sunt. cùm & Albanum haberent hi oppidum, Romæ propinquius,& in orientem

Impedimentorũ vecturæ difficultas.

Heldigerus.

Portus receptus.

Contumcellas Gothi relinquũt

positum solem: quod eadem de causa per barbaros destitutum, qua & alia pleraque deseruerant, paulo antè præsidia receperunt. Quibus ita recuperatis, iam vndequaque vt redactos in medium circumuenerant Gothos. Vnde & hi pactiones & conuenta dissoluere, vel quoquam pacto Romanos lacessere quammaximè verebantur. Sed legatis ad Belisarium missis, per indutias affectos se iniuria querebantur. Siquidem suos Vittige nonnulla de causa ad se reuocante, Portus præsidium Paulus cum suis Isauris, ad breue recedentibus Gothis protinus inuasisset, id ipsumque in Albano, Centumcellisque per Romanos fuisse milites factum: sedulò criminari, & criminando denunciare, ni sibi quæ accepissent, ocyus restituerent, se nullo pacto impune id permissuros. Belisarius itaque irrisa hominum vanitate, & Gothorum legatis abire iussis, rerum velamenta hæc esse respondit, sed neminem ignorare, cur ea Gothi loca reliquerint. Vnde eo ex tempore Romani Gothiq; suspecti alternis esse, nec inuicem sibi satis confidere. Belisarius deinde confluente ad vrbem militum iam multitudine, cùm equites alios circa vrbanos vicos in hyberna misisset, Ioannem Vitaliani ex sorore nepotem, suo cum equitatu Albam contendere in agro Piceno sitam mox imperat, eódemque hybernare, cum eoque ex Valeriani cohortibus trecentos misit: nec secus suis ex armigeris octingentos, egregios bello viros, Ioaanem sequi ducem quóuis abeuntem ductantémve iussit, prius tamen & seorsum admonitum, tandiu hostibus conuenta seruaret, quandiu hos quieturos videret. Cæterùm cùm primùm sibi ipse significaret, solutas illis indutias esse, monet cum omnibus copijs de improuiso in agrum Picenum facta incursione, circumiecta ea è regione loca inuaderet, & hostibus opprimendis celeritate sui famam præueniret aduentus: cùm satis constaret illis in locis perpaucos admodum reliquos Gothorum esse, vniuersis, vt facilè apparebat, aduersus vrbem sub Vittige militantibus, & fœminas duntaxat pueros que cum rebus ipsis domi resides factos: quos omnes diligenter curaret in seruitutem abducere, & proxima quæque depopulari. caueret tamen, ne quid iacturæ Romanis inferret. Quòd si quidem fortè ad locum veniret hominibus abundantem, vel munitionibus communitum, enixè in potestatem redigere pertentaret, vnoque aliquo præsidio capto ad alia statim inuadenda progrederetur, nihilque quoad fieri posset inexpugnatum relinqueret. In hostili nanque progredi velle, loco munito post terga relicto, periculosum fore asseuerabat, quandoquidem nihil in proximo sit, quò se tueri vel recipere queat. Denique abiturus, sicunde fortè infestius exorti hostes ingruerint, prædam omnem cum cura seruaret iniunxit, vt eam partiri ex æquo exercitus posset. Proinde & illud subridens adiecit; Non enim par est, vt per alias apes magno fuci labore leuētur, & sine fatigatione alij vlla vt melle fruantur. His Belisarius Ioanni iniunctis, cum agmine hunc suo dimisit. Ex Mediolano interea vir sacer quidam Dacius nomine, ciuiumq; primores nonnulli cùm Romam venissent, à Belisario suppliciter petiere, modicum ad se vt præsidium mitteret, quo satis se posse asseuerarent non modò Mediolanum, sed Liguriam omnem à Gothis abductam Imperatori recuperare. Hæc verò ciuitas per Ligures habitata, inter Rauennam est & alpes sita, quæ in Galliarum confinibus sunt. Vnde ad Mediolanum octo dierum expedito cuique patet, primaque inter occidentis vrbes post Romam esse hæc ciuitas creditur, & facilè cæteras anteire, vt magnitudine, ita & hominum copia, reliquisq; item fortunæ bonis. His itaq; oratoribus cùm Belisarius polliceretur, eorū se petitionibus satisfacturum, eodē tamen in loco hybernaturus permansit. Fortuna interea Romanis rebus inuidēs, dum ingens aduersus Romanos malū parturit, vt quæ his

Gothi de violatis indutijs queruntur.

Belisarij responsum.

Belisarius quæ suis ablegatis mãdata dederit.

Præcepta militaria.

Legati Mediolanensium ad Belisarium.

Mediolanum prima post Romã in occidente.

his prosperè omnia cedere animaduertens, hæc voluit aliquo infortunio interturbare, iurgia quædã nullius momẽti ob causam inter Belisarium & Cõstantianum excogitauit. Præsidius Romanus vir erat, nec obscura ex familia ortus. Rauennæ cum is habitaret, & Gothis esset infensior, Vittigesque ad vrbem ducturus exercitum esset, cum paucis suis familiaribus venandi per causam fugam capessit, nulli hominum eius communicato consilio, nec vlla re alia prorsus præter duos pugiones aucta, quorum capulum auro multo preciosisque lapidibus ornabatur. Cum itaque Spoletum venisset, extra vrbem ad ædem sacram quandam diuertit. Quod vbi Constantianus accepit (nam ibi adhuc morabatur) ex amicis quempiam Maxentium nomine misit, qui etiam per iniuriam pugiones illi vtrosque adimeret. Quod vbi est, vt iusserat, factum, dolore Præsidius ingenti affectus, quamcelerrimè ad Belisarium & Romam contendit, eodemque euestigio & Constantianus ipse peruenit. Iam enim Gothorum exercitum haud procul abesse nunciabatur. Itaque quamdiu in tumultu ac periculo Romanæ res erant, tacitus quidem Præsidius illatam sibi iniuriam tulit. Vbi verò superiores has redditas esse peruidit, & missis Byzantium Gothorum oratoribus, vt suprà iam diximus, indutias factas, Belisarium hic frequens adibat, & iniuriam questus, qua se Constantianus tam nequiter affecisset, identidem precabatur, vt æquitas sibi præsidio foret. Tunc Belisarius sæpe ac multum Constantianum commonefacere, per aliosque item hunc castigare, & sedulo criminari quæ fecerat, seque vt opere iniquo ac turpi nota exolueret, hortari iubereque. Constantianus tamen, vt cui in malum erat sua improbitas obuentura, vt Belisarij ita & cæterorum monita aspernari, & affecto iniuria apertè illudere. Belisario interea equo in forum deuecto, cum fortè obuius fieret Præsidius, ex habenis equum mox prehensat, sistitque, & ingenti edita voce rogabat, num imperatoriæ leges iuberent, ei qui barbaros fugerit, vt ad quos supplex venisset, quæ in manu gestaret, violenter diriperent. Tum igitur circunstantibus multis, iubentibusque habenas dimitti, non prius ille prehensare has destitit, quàm Belisarius ipse polliceretur redditurum se pugiones. Insequenti autem die Constantiano & plerisque principibus alijs in curiam conuocatis, quæ sibi die præterita accidissent, commemorat; & Constantianum commonefacit, aliquando tandem vt pugiones domino restitueret. tum ille haudquaquam se redditurum respondit, sed in flumen potius hos abiecturum, quàm Præsidio illi hos restitueret. Ira itaque succensus iam Belisarius mox sciscitari, num duceret Constantianus sub sua esse se potestate. Ille verò cætera Belisario assentiri faterique, quandoquidem sic placitum esset Imperatori: quod tamen in præsenti iuberet, se nunquam facturum. Tum Belisarius satellites corporisque custodes ad se venire mox imperat. Qua re Constantianus animaduersa, num inquit, iccirco hos vocas, vt me interficiant? Haud quaquam, Belisarius inquit, sed Maxentium satellitem tuum, qui violenter subtractos ad te detulit pugiones, vt cogant, domino hos vt restituat. Constantianus interea, cum se statim moriturum iam crederet, priusquam morte ipse afficeretur, facinus aliquod magnum patrare animo destinat. educto itaque acinace, qui sibi tum fortè ex fœmore dependebat, de improuiso Belisario in ventrem hunc adigit. At ille exterritus retro se referens ictum gratia euitandi, quamproximè astantem Bessam complectitur. Constantianus tamen adhuc ira præferuidus, hominem vtcunque poterat enixe inuadere. * Ildiger verò, Valerianusque facti statim atrocitate animaduersa, Constantianum à dextera læuaque manu comprehensum mox retrahunt. Satellites interea, quos antea ad se Belisarius euocarat, domum ingressi, Constantianum,

Inter Belisarium et Constantianũ lites ortæ.

Præsidio pretiosi pugiones adimũtur.

Constantiani petulantia.

Eiusdem pertinacia.

Belisarius propè occiditur.

** Heldigerus sua pra.*

Constantianus Belisarij iussu necatur.

summa vi prius illi detracto è manibus acinace, cum tumultuosius inuolassent.nec vllo affecissent interea malo,astantium(vt reor)principum verecundia,in aliud traductum subito domicilium, Belisarij iussu paulopost interficiunt.Id solum Belisario crudeliter gestum,preter eius tamen morum & mãsuetudinis dignitatem,quippe qui benignũ se aliâs in cæteros præstitit. Sed fatale fuit Constantiano, id mali vt pateretur. Gothi deinde non longe pòst muris insidias moliuntur,& in aquæductum, quo ipsi in principio belli præciso Romanis aquam ademerant, homines noctu immittunt,qui lumina in manibus & faces gestantes, moliri in vrbem hàc aditum pertentarent. Eius autem aquæductus vno in fornice Pinciana ex porta haud procul distante, foramen erat,è quo cum ignis comparuisset, portæ custos hoc statim perspecto,rem ad socios defert: tum illi pertranseuntis lupi oculorum fulgorẽ conspicari se affirmabant, idque sibi iccirco persuadebant, quia ea è regione aquæductus ædificium illud non multum terræ superficiem superabat Barbari vero,qui in aquæductum euaserant,vbi per hũc ad medium vrbis, & eum ad locum venere,vnde in curiam aliâs descensus erat,obstructum in ædificatione aditum inuenere:quare ne vltra progredi possent,de cætero arcebantur.Hunc nanque Belisarius locum pro sua prudentia, cum primùm obsideretur, obstruxerat. Barbari itaq; vno duntaxat lapide inde & paruo quidem sublato,redire qua venerant via, decernunt. Cumque ad Vittigem reuertissent,lapidem illi ostendunt, quem inde sustulerant, & quemadmodum res se haberent, renunciant. Vitiges verò cum Gothorum primoribus quo pacto vrbi moliretur insidias, consultare nil definit. Sed Romanos deinde & Pincianę portæ custodes visam quidem noctu lucem,lupi fuisse oculos credidisse,vulgatiore iam fama ad Belisarium demum defertur: qui statim non id temerè factũ ratus, delectos ex omni exercitu probatissimos bello viros, duce Theogene armigero,in aquęductum dimisit,iussitque euestigio omnia perscrutari. Illi verò hostium lucernis inuentis, & quæ passim per aquæductum ex facibus exciderat cera,animaduerso insuper loco vnde lapidem abstulerant barbari,de omnibus Belisarium faciunt certiorem.Tum ille aquæductum eo diligentius custodire,cauereque omnia. Quod vtique Gothi cũ præsensissent, ab eo conatu penitus destitere. muros deinde inuadere machinati,prandij tempore obseruato, scalis secum igneque delatis, hostibus nusquam sibi obuiam prodeuntibus,Pincianam ad portam venere, spe freti ex incursione se vrbem capturos,& eo facilius,quo non multos in vrbe reliquos esse milites scirent.tunc fortè eius portæ custodia Ildigeri cuidam obtigerat.nam singuli in custodijs per vices statuebantur. Is itaque vbi incompositos aduentare hostes perspexit, his statim occurrit, non ad pugnam instructis, sed nullo prorsus ordine prodeuntibus. Quos vbi primũ se inuasissent, facilè in fugam versos affatim obtruncat:clamore deinde,vti par erat,ingenti tumultuque per vrbem facto,ocyus Romani ad muros confluxere, & Gothi se propinquiora in castra recepere. Sed rursum Vittiges ad mœnia inuadenda cum se praepararet, animo secum id tacitus agitabat, vt cuiuspiam interuentu & opera,munitiones siue muri aliquam partem redderet negligentius custoditas,siue turrim quoquam pacto efficeret custodibus vacuam,per quam ipse inuectus vrbe se potiturum rebatur. non enim vbique custodiæ habebantur.Romanos itaque duos fortè tunc nactus, quibus iuxta beati Petri ædem domicilium erat,pecunia ita corrupit, vt facilè suaderet, vini vtrem iam accensis luminibus primisque tenebris, ad custodes quosdam & notos deferrent, illisque vinum per amicitiæ liberalitatisque causam largirentur,& ad multam noctem vnà perpotarent, singulisque immitterent poculis ad soporem, quam ipse dedisset medelam. In alteram interea fluminis ripam

Gothi per aquæductum vrbem ingrediuntur.

Belisarius insidias hostiũ deprae hendit.

Ildiger hostem reijcit.

Nouus Vittigis dolus.

ripam præparatos habebat hic lembos, quibus barbari ſigno accepto, vbi ſoporati cuſtodes iam eſſent, traijcientes, mœnibus ſcalis admotis, in muros euaderent: ad idque exercitum totum inſtruxerat, perinde ac Roma vrbs eſſet per ſe vniuerſa in poteſtatem eueſtigio redigenda.

Proditio detecta.

Sic igitur compoſitis inter ſe rebus, ex his alter, qui nauaturus operam ad præparatum id facinus fuerat, (non enim erat futurum, vt Romani hoc Gothorum exercitu caperẽtur) vltro ad Beliſarium venit, & ei quæ gererentur, vniuerſa mox aperit, ac proditionis ſocium prodit, à quo omnibus quæſtione expreſſis, quæ facturus is erat, fatetur; & medicatam ſimul ad ſoporem medelam oſtendit, ſibi per Vittigem traditam. Hunc Beliſarius ſtatim, naſo & auribus mutilatum, ad hoſtium caſtra impoſitum aſello dimiſit: quem barbari conſpicati, intellexere deum nil permiſiſſe eorum conſilia ſua via procedere, atque adeo nec vrbem ab ſe capi quandoque poſſe.

Ioannis in Piceno res geſtæ, qui Iuſtiniani cognatus erat.

Dum hæc interea agerentur, Beliſarius ad Ioannem litteras dedit, vt in agro Piceno, vti ſibi iniunxerat, rem ſtatim aggrederetur. tum ille extemplo cum equitibus mille ea circumuagatus, vniuerſa depopulari, liberos vxoreſque hoſtium ſeruorum in morem abducere, ferro flammaque omnia deuaſtare.

Liteus auunculus Vittigis occiditur.

Liteum deinde Vittigis regis auunculum cum exercitu ſibi obuiam prodeuntem protinus debellatum interficit, cum eoque ſimul eius ferè copias omnes deleuit: quo factum, vt ſecum nemo manus conferre de cætero auderet.

Auximi ſingularis munitio.

Poſtquam verò ad Auximum vrbem peruenit, nullum ibi Gothorum alicuius roboris adeſſe exercitum didicit, ſed aliàs munitiſſimum de ſe locum eſſe inexpugnabilem intellexit: vnde nec immorandum ibi diutius cenſuit, ſed inde conteſtim progreſſus, præterita Vrbini pari de cauſa ciuitate, Ariminum eius incolis loci ducibus vſus contendit, quę vrbs à Rauenna iter diei abeſt. tum barbari, qui prębſidium detinebant, Romanorum ibidem inhabitantium nimia capti ſuſpicione, vbi Romanum ad ſe venire exercitum accepere, agmine vno diſcedunt, & curſu citato mox abeuntes Rauennam perueniunt.

Ariminũ à Ioanne capitur.

Ioannes Arimino hoc pacto potitus, hoſtium poſt terga Auximi Vrbiniq́ue reliquit præſidia: nec ſanè Beliſarij mandatorum vt immemor factus, vel ſua fortè & temeraria vt audacia niteretur, id egit, quippe qui cum ſumma rerum gerendarum induſtria coniunctam haberet & prouidentiam:

Ioannis conſiliorum cauſſæ.

ſed quia illud animo agitaſſet, quod factum poſtea eſt, vt Gothi ſi quamproximè Rauennam Romanum proceſſiſſe exercitum accepiſſent, vt rerum ſuarum pertrepidi, vrbem obſidione mox ſoluere cogerentur. Et ſanè pro eius hic vera opinione ex voto eſt rem conſecutus. Siquidem Vittiges & eius exercitus omnis, vbi Ariminum intellexere per Ioannem occupatum teneri, ingenti quadam Rauennæ ob gratiam formidine capti, id præter nil aliud cogitatione verſabant, & curis nimium ea de cauſa conflictabantur, atque adeo, vt diſceſſione ab vrbe facta Rauennam rectà abeundum decernerent, vt explicaturi in ſubſequentibus ſumus. Ioannes interea egregiam ex ea re gloriam tulit, tametſi antehac celeber eſſet, & factis clarus. is nanque conſultando & audendo præclara inter cæteros omnes aggrediebatur facinora, & de ſe ingentia factitabat: & erat quidem in adeundis periculis impiger, vitęq́ue duritiem & laborum aſſiduam tolerantiam non in ſe minus ſeruabat, quàm barbarus quiſquam, vel gregarius miles ſeruaſſet.

Mathaſuntha contra maritum cũ Ioanne quædam molitur.

Mathaſuntha autem Vittigis vxor, cum viro eſſet infenſior, quia illi inuita denupſerat, & Ioannem venturum propediem Ariminum accepiſſet, animo exhilarata, clam ad hunc miſit, qui ſuo nomine de nuptijs ſimul & proditione nonnulla communicaret. poſthac factum, vt continenter vtrique inſcijs omnibus, vltro citroque internuncijs miſſis, eadem hæc pertractarent. Gothi verò de his, quæ Arimini geſta fuiſſent, facti iam certiores cum eſſent, & ſuis iam omnibus copijs neceſſaria defeciſſent, etſi

Gothi obsidionẽ vrbis soluunt. mensium trium induciæ factæ exiſtent, ab vrbis Romæ obſidione diſcedunt, non expectata Byzantij per ſe miſſa ad Imperatorem legatione: iamq; ſe circumegerat æſtas, cum annum barbari & dies nouenos vrbem circunſediſſent. Sed hi demum omnibus caſtris incenſis, ſimulac primum illuxit, iter aggrediuntur. Romani verò fugam iniſſe hoſtes ſubitò conſpicati, in ancipiti erant, quid nam eſſent in re præſenti ac ſubita peracturi, quandoquidem nullæ apud ſe reliquæ hoſtium copiæ eſſent, vt quas diuerſim, vt diximus, dimiſiſſent, ſe tamen bello pares, vel fugientibus tanta multitudine hoſtib. haudquaquam ſatis fore rebantur: nihilominus vniuerſos tam pedites quàm equites apud ſe reliquos armant, & Beliſarius vltra dimidiam hoſtium partem vbi pótem tranſiſſe animaduertit, Pincianam per portam traduxit exercitum. *Pugna cum hoſte iam abeunte.* & inito cum barbaris prælio, pugnatum vtrinque tam acriter eſt, vt nulli ſuperiorum certaminum fuerit hæc pugna inferior, atque adeo vt in principio barbaris fortiter reſiſtentibus, quammulti in primo cógreſſu ceciderint. Sed *Gothorũ clades.* demum auerſi in fugam ſibimet auxere in maius calamitatem. Nam adnitentibus ſingulis vt primi euaderent, in anguſtias coartati, grauiſſima quæque patiebantur, vt qui ſuametipſi compreſſione perirent, & hoſtium cæderentur inſultu, multique ex vtroque latere pontis delapſi, in flumen inciderent, armisque nimium degrauati, mortem obirent. Sic itaque magnam ſuorum perpeſſi iacturam, poſtremi ſe primis, qui pontem tranſiſſent, immiſcuere.

Mundilæ virtus in duello. Eo in prælio Longinus Iſaurus Mundilasque Beliſarij armiger, egregiè operam nauarunt. Sed Mundilas quaternis cum barbaris vbi ad ſingulare certamen veniſſet, omnibus obtruncatis, ſolus euaſit incolumis. Longinus inde, qui auertendi in fugam hoſtes potiſſima cauſa fuerat, eódem prælians cadit, *Vittiges opida præſidijs munit.* relicto Romanorum exercitui ſui quàmmaximo deſiderio. Vittiges igitur *Cluſium.* cum reliquis copijs Rauennam perueniens, vi magna cuſtodum, locorũ præ*Vrbiuentum.*ſidia communiuit. In Cluſio ſiquidem Thuſcorum vrbe mille viros cum Ge*Tudertum.*limero duce reliquit, totidemque in Vrbiuento, quibus Albilangothum pręfe*Petra.*cit. Tuderti præterea Vſigilaum quempiam cum quadringentis dimiſit: in *Auximum.* Piceni autem agro & in Petra præſidio quadringentos, qui ea priores loca *Vrbinum.* *Ceſena.* incoluiſſent. In Auximo verò, vt ea in regione vrbium maxima, Gothorum quatuor milia delectos locauit, præfectumq; acerrimum virum Viſandrum nomine cum Tomora quodam collega. In Vrbino demum ad hominũ duo *Mõteferetrum.* milia in cuſtodiam poſuit. Supererant & præſidia alia duo, Ceſena Monteferetrumque: his in vtriſque, præſidium haud minus hominum quingentorum impoſuit, ipſe demum cum cæteris copijs Ariminum obſeſſurus rectà contendit. Iam enim & Beliſarius, vbi Gothi obſidionem ſoluiſſent, Ildigerem & Martinum cum equitibus mille pręmiſerat, vt accelerato itinere contendentes Ariminum, hoſtium pręuenirent aduentum, indeque Ioannem ac ſuos excirent, & longè plures ibidem in ciuitatis cuſtodiam collocarent, ex Anconæ deductos præſidio, ſupra ſinum Ionicum ſitæ, quæ ciuitas ab Arimino bidui via diſtat. Iam enim non longè antea captum id præſidium fuerat, & in Beliſarij conceſſerat ditionem. Ad Ariminum verò tuendum, Cononem cum non parua militum manu paulo is ante tranſmiſerat, ea ſpe ductus, ſi pedites tantum & præſtantiores præfecti, eam vrbem ſtrenuè tuerentur, nunquam Gothos ſuis hanc viribus obſeſſuros, ſed Rauennam potius alterius loci neglecta obſidione denique redituros: vel ſi fortè obſeſſuri Ariminum eſſent, commeatus tamen peditibus ſuis in eius vrbis cuſtodiam poſitis, affatim fore rebatur, ac diutius eſſe his ſuffecturos, & equitum duo milia, qui cum altero exercitu eſſent, hoſtes, vti par erat, malis affecturos ingentibus, & facilè coacturos, eum vt locum ſoluta obſidione mox deſerant. Hac ex ſententia Beliſarius abeuntes cum Martino Ildigereque præfectis tunc

milites,

milites, multis cōmonefecerat: qui statim per Flamineam portam profecti, longo posthabitos interuallo barbaros præuenerunt. nimirum tanta multitudine Gothi lentius ibant, sensimq; processerant: tum quia necessariarum rerum penuria, longiore vti circuitu cogeretur: tum quia Flamminea via appropinquare Romanorum munitionibus nollent, hostibus præsertim, vt dictum est suprà, Narniam, Spoletum, ac Perusiam ipsam tenentibus. Romanorum interea copiæ vbi ex itinere ad Gothorum in Picēte præsidium Petram venissent, superuacaneum fore duxerunt velle id pertentare, non hominum manu extructum, sed suapte natura munitum: quandoquidem ad illud est in præcipiti via, & ad dexteram amnis, vt rapidissimo cursu delatus, ita & traiectu difficilis: ad læuam verò nec procul rupes existit prærupta quædam, & in tantam altitudinem prominens, vt his planè, qui in eius cōstiterint culmine, si deorsum ad ima homines adstantes despexerint, minutissimis auibus hi similes videantur. progredienti verò ad Petræ summum nullus quondam exitus erat, siquidem ipso hæc subiecti amnis defluxu abluitur, in eoq; desinit, vnde nec eà quidem cuiquam transitum præbet. Fossam præterea veteres ibidem altius perduxere, portulaque ei loco imposita, & ex aduerso aditus maiori parte obstructus, nec spatio ibi patentiore relicto, quàm qui alteram & angustiorem caperet portam, ex hisque præsidium, & si de se satis munitum, aditu difficile reddidere, quod Petram postea vocitarunt. Quum igitur Martini & Ildigeri copię priorem illam quam diximus portulam crebrius repercussam acriter oppugnassent, inanes prorsum earum conatus fuere, vel ipsis quiescentibus barbaris, nec se quoquam tuentibus pacto. Romani deinde à Petræ dorso per abrupta in ascensum vi enitendo, vbi in Petræ cacumen denique euasere, de loco superiore Gothos mox cædere & acrius instare: quibus perterritis, cursu citato intra domos ac maximo cum tumultu refugientibus, nec de cætero quicquam conantibus, quum hostium neminem possent Romani lapidatione contingere, præcisam è rupibus saxorum molem magnaq; hominum vi & multorum deorsum impulsam, barbarorū in domicilia deuoluere: quæ vtiq; saxa supernè demissa, in quamcunque ędificij partem tanto cum impetu incidissent, concussis diffractisque omnibus, terrore ingenti barbaros ipsos afficiebant: qui demum se hostibus præmittētes, data vltrò citroq; fide, malorum immunes hos fore, se ac præsidium tradidere. Ex his tamen quammultos Ildiger Martinusq; proprijs excitos sedibus pari cum suis ac simili sorte futuros protinus abduxere, paucis ibidem cum liberis & vxoribus, & præsidio Romanorum relictis. inde Anconam venerunt, quo ex oppido præsidiarijs peditibus plerisque abductis, tertio Ariminum die perueniunt, & quid sentiret iuberetque Belisarius Ioanni renunciant: qui vbi præfecti mandata accepit, nec ipse sequi abeuntes alios voluit, & Damianum apud se cum quadringentis retinuit. Martinus itaque Ildigerque Arimini peditatu relicto, confestim cum Belisarij armigeris & satellitibus inde abscedunt. Non longepòst Ariminum vniuersis cum copijs Vittiges venit, ibiq; castrametatus, & ciuitatem obsedit, & ligneam excitatā mox turrim, mœnia altitudine superantem, quatuor rotis innixam, in eā muri partem deduxit, quæ expugnatu est facilior visa. Veruntamen ne in eandem iacturam reciderent Gothi, qua & apud vrbis mœnia fuissent pauloantè affecti, non boum hanc adminiculo vllo, sed hominum intra vineas cōditorum quò vellet facilè pertrahebat. In interiorem verò turris huiusce partem scala erat amplissima, qua liber Gothis patebat ascensus, spem antea nactis, vbi primum muris hanc admouissent, nullo inde negocio in propugnacula se euasuros. in tātam fuerat his altitudinem turris extructa. Sed postquam hæc sua cum machina mota muris appropinquauit, ipsi quidem, quia in noctem

Petræ munitio. *Petræ deditio.* *Arimini obsidio.* *Lignea Gothorū turris.*

noctẽ dies iam inclinauerat, dispositis primo circa turrim custodibus se omnes quieti dare & relanguescere, nil rati sibi obuium fore, vt quibus nil esset ad admouendam mœnibus turrim impedimento ...... ne simulac illucesceret caperentur, trepidi eam noctem egere. Ioannes tamen nec de se quidem, vt in tanto discrimine prorsus desperans, nec quoquam pacto formidine territus, cæteris suis in vrbis custodiam & diuersim dimissis, cum Isauris solus arreptis ligonibus & huiusmodi alijs ad fodiendum idoneis instrumentis, intempesta nocte, re nulli communicata, extra muros procedit, & sine strepitu iussit fossam è regione turris perduci. Tum illi dicto audientes, eruta inde vtrinque terra, & mœnibus applicata, quasi alterum murum efficiunt, & dormitantes hostes diu frustrati, profundiorem & satis patentem breui fossam ea ex parte fecere, qua & facilè murus poterat expugnari, & ea cum machina barbari erant insultaturi. Hostes verò quum in multam iam noctem quæ gererentur sensissent, fossores extemplo impetu facto inuadunt. Ioannes tamen cum suis Isauris, vbi quamoptimè omnia circa fossas habere peruidit, intra mœnia se statim recepit. Postquam verò illuxit, Vittiges quæ gesta fuissent iam cognitis, quum plurimum his fermè indoluisset, quæ pauloantè acciderant, nonnullis è custodibus interfectis, muris adhuc machinam admouere summo cum studio nitebatur. Aggerem itaque & ingẽtem vim fascium Gothos conferre mox iubet, celerrimeque in fossam conijcere, & turrim vt diximus pertrahendo, destinatum ad locum perducere. Tum illi vt erat iniũctum, rem satagendo summa cum animi promptitudine, quanquam hostib. in se de muro pugnantibus, certatim omnia exequuntur. Sed fasces illi & agger iniectus, turris mole superuadente, vti par erat, nimium degrauati, facilè subsidebant: vnde nec barbari poterant ea cum machina progredi, & eo minus, quo & is locus progredientibus ex egesta per Romanos, vt diximus, terra accliuior reddebatur. Gothi igitur veriti, ne superueniente iam nocte egressi ex vrbe hostes machinam concremarent, denuo hanc retraxere: quorum conatus quum Ioannes impedire enixius niteretur, milites statim armauit, quos inde ad se conuocatos huiusmodi verbis commonefecit. O viri, qui nobiscum estis discriminum tantorum participes, si quis est vestrum, cui & vita sit voluptati, & suos quandoque resides domi reuisere, profectò nulla ex re alia magis tantum ad id spei assequi posse se sciat, quàm suis è manibus ac virtute. Quum enim dimissi tunc primum per Belisarium sumus, quammulta quidem partim spe, partim desiderio ad rem animo promptiore gerendam nos compellebant: quippe qui ne in maritima quidem vrbe obsessum nos iri dubitauerimus, præsertim possidentibus mare Romanis, nec tantum Imperatoris exercitum neglecturum nos esse quis suspicetur. Tunc quidem, vt istos omittam, vel ostentatio in patriam charitatis, & futura apud vniuersos mortales ex certaminibus gloria, ad audendum impulerant: nunc verò, nec superstites esse, nisi per animi magnitudinem, possumus. Erit igitur non rei alterius, nisi perfruendæ vitæ de causa, discrimen id subeundum, atque adeo, vt si quis antehac vestrum virtutis sibi aliquid vendicauit, liceat hoc maximè tempore, si se viriliter gesserit, & si alijs vllis in rebus, in his præcipue gloriosum & celebrem fieri: quandoquidem plurimum sibi laudis pariunt, non qui inferiores deuicerint, sed qui vel minori in apparatu animi magnitudine præstent. Qui verò suapte sunt potius natura timidiores, his vt audaces se præstent contulerit maximè. nam omnes plerunque, quibus à ferro & armis res pendent, vt nobisipsis hoc tempore, solo periculorum contemptu incolumes fiunt. His dictis Ioannes suos hortatus in hostem eduxit, paucis admodum ad propugnacula tuenda relictis. Hos in se venientes viriliter subeuntibus barbaris, acerrimum vtrinque committitur prælium. Turrim deinde

Ioannis strategema.

Vittigis conatus irritus.

Ioannis ad milites oratio.

Ioannes hostem adgreditur.

deinde Gothi vix in serũ diei sua in castra referre, & magno negocio potuere. tantam enim bellicosorum virorum iacturam hoc prælio fecerãt, vt haudquaquam de cætero murorum oppugnationem aggrediendã per se esse decernerent: sed desperatis iam rebus, quieti manebant, hostes lue oppressos impetũ in se facturos opperiendo. Ad hæc accedebat, quòd barbaris necessaria omnia deerant, quum ea nullibi inuenirent, vt ad suos deferrent. Belisarius interea his, qui ad se ex Mediolano venissent, Isauros Thracesq; ad homines mille transmisit. Isauris Ennem præfecit, Paulum Thracibus, omnium tamen Mundilæ imperium demandauit. Isq; quum cæteris imperaret, è scutatis Belisarij satellitibus nonnullos ductabat. Cum his & Fidelius erat,* aulæ eparchus regiæ factus. Ex Mediolano nanq; quum Romam venisset, satis est idoneus visus, exercitum vt hunc sequeretur, vt qui in Ligures plurimum posset. Quũ igitur è portu Romano soluissent, Genuam peruenerunt, postremam Thusciæ vrbem, in trãsmissuq; ad Gallias & Hispanias sitam: ibi relictis nauibus, factoq; per continentem itinere progrediebantur, nauium lembis in plaustra positis secum delatis, Padum vt flumen sine mora traijcerẽt: quo demum traiecto, quum ad Ticinum vrbem venissent, cum Gothis obuiã sibi tunc prodeuntib. manus conseruere. Erant autem hi barbarorum proculdubio præstantissimi, & multitudine abundabant. nam & Gothi omnes, qui ea tunc incolerent loca, cum rerum suarum preciosissima quæq; eo in oppido condidissent, vt in loco satis munito, præsidium eòdem præualidum ex delectis reliquerant. Pugna itaq; fortiter facta Romani superiores fuere, & actis in fugã iam hostibus, ex his plerosq; obtruncant, & dum reliquos persequuntur, non longius abfuere quin & oppidum caperent. instantibus nanque sibi in terga Romanis, vix portis fores obijcere potuere. Dum itaq; reciperent se domum Romani, Fidelius orandi gratia in eo conflictu sacram & proximam ingressus ædem, abeuntibus cæteris solus ibi relinquitur. equo inde inscenso, ac paulopost hoc subsidente, solo affigitur: quem Gothi mox consequuti, (nam prope muros ceciderat) hostes frustrati obtrũcant. Cuius interitum vbi demum Romani Mundilasq; præfectus intellexere, in mœrore esse, & tãti viri casum commiserari. Ex eo deinde loco Mediolanum contendunt, ciuitateq; cum tota Liguriæ regione sine prælio potiuntur. Quare Vittiges audita, maximas eòdem copias mittit. Cui & Francorum dux Theodibertus, vt eius auxilio indigenti, viros mille suppetias misit; nõ tamen Francos sed Burgundiones, ne videretur Imperatoris confœderati rebus iniuriam intulisse. Hi nanq; sua perinde sponte, nec Theodiberti iussu, vt eius dicto non audiẽtes, aduersus Romanos præ se venisse ferebant. Quibus cum Gothi suis coniunctis iam copijs, Mediolanum, haudquaquam eorum expectantib. Romanis aduentum, perueniunt; vrbemq; eam obsidione vndequaq; sic cingunt, vt necunde Romanis inferri necessaria possent, quorum inopia premebantur, nec sanè militum satis iam erat, qui in muris custodias facerent. Mundilas nanq; Romanorum præfectus, quas secum traduxerat copias, in circumiecta Mediolano oppida, vt Comum, Nouariam, & munitiora alia quædã castella, in potestatem redacta, partitus dimiserat; ita vt non paruifaciendã militum manum, in singulis his custodię gratia collocarit: ipse verò cum trecentis duntaxat, quos sibi reliquos fecerat, Mediolani manebat: cum eoq; Ennes & Paulus erant. vnde vel ciues necessariò cogebantur per vices assiduò custodias facere. Iamq; erat hyems exacta, ac tertius bello huic annus exibat, quod literis Procopius commendauit. Belisarius verò, quum æstas iam se in autumnum circumegisset, aduersus Vittigem & Gothorum exercitum contendebat, & paucis ad custodiam in vrbe relictis, reliquos omnes secum abduxit, præmissis * Tuderam nonnullis, & Clusium, qui castris locum para

Mediolanũ quosdam Belisarius mittit.

** præfectus prætorio.*

Ticini præsidiũ Gothicum.

Fidelius a Gothis occisus.

Mediolanum a Belisarianis captum.

Mediolani obsidio.

IIII annus belli Gothici.

** Tudertum.*

D

rent,quos sequuturus ipse mox erat,& barbaros obsessurus, qui ea tunc essent in regione. Hi tamen vbi primùm perdidicere in se Romanum aduentare exercitum,ne subire paulopòst periculum cogerentur, ad Belisarium oratores dimittunt,& ciuitates quas vellet seque ac sua dedituros se pollicétur, dummodo indemnes ipsi relinquerentur. Vnde & in eius aduentu,quæ promiserant barbari,exequuntur. Ille verò Gothos omnes sedibus excitos suis, in Siciliam & Neapolim misit. Deinde in Clusio Tuderaque militum præsidijs constitutis,exercitum ad vlteriora loca ductabat. Vittiges interea copias alias & cum Boche præfecto dimisit,iussas imprimis Auximum ire,& se cum alijs ibi præsidiarijs militibus iungere,cum hisque vnà aduersus hostes procedere,qui Anconæ tunc essent,& eódem presidium pertentare. Ancona verò saxo imposita est,à quo quia anconi,id est insinuato brachio simile est,nomen accepit:abest autem ab Auximo ciuitate octoginta summùm stadijs: cuius & promontorium est,sed eius vrbis munitum præsidiū in edito est ac tuto situm:extra id verò,& in lateribus ædificia cætera,& si pleraq; sint,iampridem tamen sine muris fuere. Tum Conon,vbi Bachis exercitum in se aduentare accepit,nec procul abesse,inconsideratę se mentis esse ostendit:quippe qui cum non magni in eo discrimine præsidium faceret,in quo se suosq; tueri sat poterat,munitissimo loco sine custodijs destituto,milites omnes ad stadium vnum procul inde,& inferiorem in partē deducit, ac in aciem instruit, phalangeq; facta nec densiore,collis radices venantium more, militum corona circundat: qui vbi hostes viderunt ingenti hominum multitudine superare,terga vertentes, fuga se in præsidium receperunt. hos barbari insectati, eorum quammultos,qui nondum intra muros se recepissent, fœdè obtruncant,& scalis admotis ascensum tentant,absumereq; item incendio alij subiectas præsidio domos nitūtur. Romani interea veteres præsidij incolæ,præsentibus malis exterriti,foribus patefactis,turpem in fugam milites actos ad se tum primùm recipiebant. Sed postquam è proximo barbaros fugientium tergis insistere aduertere,veriti ne cum suis simul & hostes irrumperent,obiectis statim foribus portis,restibusque è muro demissis, cum alijs nonnullis & Cononem præfectū ad se pertraxerunt,illiq; saluti fuere. Barbari interim, quum per scalas eniterentur,non longius abfuere, quin præsidio potirētur: sed duo quidam mirificè nauantes,vt in tanto discrimine,operam;barbaros in propugnacula iam euadentes,sua virtute præcipites deorsum egere:quorum alter Belisarij armiger erat,& ex Thracia oriundus,Vlimuth nomine: alter Valeriani Gubulter dictus,genere Massageta. Hi nanq; fortuna quadam prospera,nauigio pauloantè delati Anconam peruenerant:cuius præsidium cum egregie faciendo,de muro ascendēte iam hoste præcipitato,præter omnium opinionem seruassent,ipsi corpore toto accisi,per alios elati deferebātur. Ped id autem temporis Belisario nuntiatur, Narsetem magno ad se cum exercitu ex Byzantio aduentare,& in Piceno iam esse. Narsetem hunc eunuchum fuisse sat constat,ac regiæ custodem pecuniæ:aliàs tamen vir acer ingenio fuit,& rebus gerendis accommodatior,quàm eunuchi natura ferat. Militum hunc quinq; milia sequebātur, quos alij quidam cum Iustino ductabāt, Narsesque alter ex Armenia quidam. Eruli præterea ad duo milia subsecuti. Sed vnde nam gentium Eruli hi fuerint,& quemadmodum cum Romanis inierint fœdus,nunc explicabo. Constat sanè,supra Histrum flumen quondam hos habitasse,& ea fuisse credulitate ac superstitione detentos, vt multos esse deos putarent,eosdemq; per homines sacrificijs ac litationibus placari religiosum esse ac pium arbitrarentur; legibus autem multis ac varijs,vt cæteri homines,non eundem fuisse in modum vsos:siquidem nec senescentibus suis, nec morbo affectis vita frui apud hos fas erat imposterum, sed vbi primùm

Belisarius opida complura capit.

Anconæ situs.

Cononis temeritas.

Vlimuth et Gubulter, viri fortes.

Narses ad Belisarium subsidia ducit.

Erulorum origo & mores.

primum ex his quisquam siue consenuisset, siue infirma corporis valetudine caperetur, protinus cogebatur à propinquis efflagitare, se vt quantocyus ex humanis delerent. Tum illi lignorum in altitudinem strue ingenti congesta, desuperq; vt in summo fastigio impositum hominem, morti iam destinatum, Erulorum quempiam mittunt, vt pugione conficiat, sed sanguinis illi propinquitate penitus alienum. non enim fas erat propinquus aliquis & necessarius vt hunc interficeret. Vbi verò qui hominẽ illum occidit, ad eos descendit, mortuo illi cognatione iuncti, ab infimo ad summum culmen pyra incẽsa, vbi flamma demum resedit, collecta è rogo iam ossa sub terram ocyus cõdunt. Erulo itaq; viro defuncto, necesse erat vt vel vxor ipsa, quæ virtutis existimationem aliquam fuisset ad id tempus adepta, vel sibi gloriam relinquere in posterum vellet, laqueo apud viri sepulchrum non longè post vitam finiret: ei verò, quæ se non ita gessisset, relinquebatur de cætero ignominiæ nota, odijq; in viri propinquos cõuincebatur. His Eruli pro vetusto eorum more legib. vtebantur. Temporis deinde processu vt viribus, ita & hominũ multitudine cæteris & finitimis barbaris facti superiores, quum (vti par erat) hos inuasissent, singulosq; peruincerent, vi illata eorum bona populabãtur; atq; adeo, vt Longobardos, qui celebre illud ac planè sanctissimum Christi nomen profiterentur, & gẽtes alias infinitas suæ subegerint ditioni, vectigalesque fecerint: res sanè eius regionis barbaris insueta, sed alioquin præ auaritia & insolentia ad id sunt demum euecti. Anastasij verò hi tempore, quo primùm tunc Romanum suscepit imperium, quum de cætero quos demum inuaderent, nullos haberent, positis armis conquieuere. Eo in ocio quum annum iam tertium peregissent, idq; ægerrimè ferrẽt, de eorum duce Rodulfo contemptim loqui, & inter se maledictis incessere. Quumq; ad hunc frequẽtius ventitarent, mollem effœminatumq; dicere, & fœdis nuncupationibus alijs irridere, indecenterq; criminari. Rodulfus igitur suorum iniurijs tandẽ permotus, aduersus Longobardos ductauit exercitum, nulla re prorsus hos caussatus. non enim conuenta dissoluerant. Ad hunc itaq; Longobardi sciscitatum miserunt, quur Eruli hoc tempore in se armati venissent: quòd si quid fortè de vectigali sit his minus depensum, cõfestim fore, vt maius persoluãt. Sin verò id caussentur, quòd mediocre sibi sit tributum impositum, id ipsimet pro arbitrio augerent, nec aucti fore vt vnquam se pigeat. Cum his mandatis oratores dimissi minaciter per Rodulfum repulsi, ad suos abire, quà venerant, extemplo iubentur. Iterato tamen ad hunc Longobardi alios item atque alios delegare, & eadem semper ab eo deposcere. Quibus haud secus ac prius reiectis, postremò ab his oratores venere, qui Erulis Rodulfoque apertius inhiberent, ne sine causa bellum Longobardis inferrent. Quòd si hostiliter in se rursum irruperint, & si nolentes, ituros se tamen obuiam insultantibus pollicentur, deum inter cætera obtestando, cuius vt nutus, ita vel breuior vmbra, humanas omnes superet vires. illati belli præcognita causa, vtrisque pugnæ finem dispensaturum. His comminationibus Longobardorum legati Erulis timorem incutere se posse rebantur, & eorum in se impetũ coërcere. Illi verò nec his quidem repressi, conserere cum Longobardis omnino manus decernunt. Vnde quum vtrique in aciem cõstitissent, cœli pars ea, quam Longobardorum imminere capitibus fortè contigerat, obscuro quodam ac densissimo nimbo contegebatur: quæ verò Erulis supernè institerat, nitidior erat ac lucida. qua ex re contemplari quis poterat, suo cum infortunio ituros in pugnam Erulos. non enim acerbius vllũ barbaris poterat hoc esse portento in prælio constitutis: tametsi minus huic animum intenderent, quin potius quum nil curæ adhibuissent, in hostes securi vadebant, hominũ multitudine belli finem metiti. Postquã verò manus pugnando conse-

Senes & ægros Eruli comburebant.

Vxores ad maritorum tumulos suspensæ.

Longobardi ab Erulis subacti.

Rodulfus rex Erulorum.

Plures Lõgobardorum ad Erules legationes.

Eruli ab Longobardis victi. ruere, ex Erulis quidem pars maxima cadit, & cum his simul Rodulfus occũbit, cęteri omnes effusè fugam capessunt. Ex hisq; instantibus hostibus, & postrema carpentibus, pars maior interijt, ac pauci admodum incolumes euasere. Quo factum, vt nec in patrijs laribus hi permanere de cætero possent: sed illis penitus destitutis, quamcelerrimè in anteriora semper loca procedere, & circa Histrum flumen terras omnes vt profugi cum liberis atq; vxorib. *Rugorum natio.* circumire. Verùm vbi tandem ad locum venere, quem Rugorum quondam gens incoluerat, in Italiam demum se contulerunt, ibiq; sedibus obfirmatis mansere. Vnde cũ peste, vt in vastæ solitudinis loco, opprimerentur, non longepòst ad Gepidas peruenerũt: quos illi tum primùm vt supplices factos secum cohabitare, & sibi finitimos esse permiserant. Postea verò, cum temere *Eruli pulsi a Gepidis.* in Erulos hi desæuirent, (quippe qui eorum vxoribus violatis, & indigna in hos facinora exercendo, ac bona diripiendo, nil reliquum ad iniuriam fecerant. quæ omnia ferre Eruli vltra nil poterant) flumine Histro trãsmisso, cum Romanis eam regionem tunc incolentibus cohabitandũ sibi perpetuò censuerũt, Anastasio imperante, qui hos perbenignè admissos eódẽ sedes habe *Eruli ab Anastasio victi.* re permisit. huic tamen nõ longo pòst tempore Eruli infestiores iam redditi, indignis eius regionis habitatores Romanos iniurijs affecere: quib. Imperator permotus, exercitũ aduersus hos misit, eoq; prelio cũ superiores Romani fuissent, ex Erulis quamplurimos interfecere, ad internecionẽq; omnes occidere potuissent, ni à prefecto ex his, qui fortè superfuere, precario sibi vitã depoposcissent, seq; imposterũ precarentur, vt Imperatoris cõfœderatos, vel seruituti haberet obnoxios. Quæ vtiq; prout gesta fuissent, Anastasiũ, vbi primum resciuit, ingenti affecere lęticia. Sed destitutos ab eo Erulorum nõnul *Iustinianus Erulos ad fidem Christianam flectit.* los fuisse sat cõstat: quandoquidem cum Romanis per id tempus non firmis fœderib. iungebantur, nec boni quicquã his intulerunt. Iustinianũ deinde, vt primùm suscepit imperium, optimis locis rebusq; alijs cum hos abundè donasset, vel arma consociasse cum Erulorum gente sat liquet, & Christi vt fidẽ susciperent, persuasisse. Vnde feris & pristinis morib. in mansuetudinẽ cõmutatis, Christianorum legibus sese quammaximè addixerunt, & cũ Romanis hoc tempore ex inita societate aduersus hostem in aciem prodeũt. Sed alioquin suopte ingenio infidi sunt, & habendi semper ac rapiendi cupiditatib. inhiãt, finitimosq; violare quammaximè student, quum nullum his dedecus ea res ferat, impiosq; item & detestabiles coitus, & si cum alijs multis, cũ viris tamen & beluis impudentius habent, ac omniũ perditissimi sunt, & vt mali male perdendi. Ex his verò perpauci quidem in Romanorũ perstitere so- *Aniricus rex Erulorum, a suis cæsus.* cietate, ac ea de causa ab his cæteri defecere. Eruli siquidem eorũ rege Anirico temere interfecto, cum suorũ morum vt feritatem, ita & animi præ se furorem tulissent, pro patrato iam scelere nil aliud causæ afferebãt, nisi quòd sub nullius se velle imposterũ dicerent imperio esse: tametsi antehac nemo ferè, qui in hos imperiũ habuisset, à priuato quouis differret, vt cui omnes sine discrimine & assidere, & cõuesci vnà, impudenterq;, & vt cuiq; placitũ, cõuitiari iurgariq; soleant, adeo vt nullis vspiam hominũ Eruli fuerint intẽperantia & leuitate inferiores. Iamq; eos facti pigebat, nec sine principe esse, nec sine duce ad bellũ, vitam se ducere posse apertius affirmabant. Itaq; quum multũ ac sæpe ea de re consultassent, pręstare id omnibus visum, ex Thule vt insula aliquem sibi regio ex genere confestim excirent, qui his imperaret. Sed quẽadmodum ea res se habuerit, paucis explicabo. Postquam Eruli per Longobardos, vt acie victi, ac penitus debellati, patrios mores pristinis exciti sedibus reliquerunt, alij, vt suprà iam diximus, in Illyricis loca incoluere: quidam verò quum Histrum flumen haudquaquam traijcere statuissent, in vltimos terræ fines se collocarunt: sed qui regij sanguinis sunt, duces secuti,

Scla-

Sclauinorum gentem prætereundo, quum in loca deserta iam euasissent, ad Harmos populos se contulere: post hos ad Dacas pertranseuntes, ad Oceanum mare quum peruenissent, nauibus ad insulam Thulem delati, in ea deniq; constitere. Constat autem Thulem hanc insulam lõge plurimum vndequaq; potentissimam esse, quippe quam decies ferant maiorem, esse quam Britannia sit, à qua longius abest, vt in Boream sita. Hac ipsa in insula deserta pleraq; sunt, & ingentib. vacua spatijs loca. Quæ verò frequentiora ædificijs sunt & hominum cultu, nationes tredecim numero incolunt, affluentissima quadam mortalium multitudine, regesq; singulis nationib. præsunt. Et apud has vniuersas mirandum quod fieri contigit. siquidem circa extremũ æstatis tempus, dum in autumnum hæc se circumagit, ad quadragesimum plurimũ diem, haudquaquam sol in occiduum vergit, sed per omne id tempus supra terram existit & visitur. Dein non minore quam mẽsium sex interuallo circa hyemis postrema eadem in insula, per dies sol quadraginta nuspiã cõparet, sed perpetua hæc offunditur nocte: vnde & per id temporis negociorũ omnium remissio tenet qui ea in regione sunt homines, quandoquidẽ nullo pacto versari inter se hi mutuò queant. Mihi verò hanc insulam adeundi, & si nimium peroptanti, oblata nunquam occasio est, vt miranda ista conspicerem. Ab his tamen quærendo & sciscitando, qui inde se ad nos contulerunt, num ea in insula statis temporibus sic oriretur (vt traditur) sol, & occideret, certiorem esse eius rei comperi famam, ex eorum præsertim relatu, qui solem ea in insula identidem affirmarent, per dies hos quadraginta, nec occidere quidẽ: sed eius regionis hominibus in oriẽtem alibi comparere, & nonnullis in locis ad occidentem, in horizontemq; rursum hunc redeuntem, eundem sese in locum recipere, vbi & die superiore orientem conspexerant, & hũc in modum noctem vnam hos computare iam pertrãsisse: rursumq; quum noctium tempus aduenerit, vt lunæ, ita & syderum cursibus aliorũ animaduersis, dierum hos spatia contemplari. Deniq; dierum quinq; & triginta magnæ huius & perpetuæ noctis transacto iam tempore, in montium cacumina ex eorum consuetudine nonnullos emittere speculatum, vt sicunde forte & ex aliqua specula solẽ perspexerint, hominibus statim inferiora tenentibus loca renũcient, post quintum diem vt his sol omnino illuceat, fore. Tunc vniuersos vt fausta sibi re nunciata panegyricus laudib. celebrare, & hæc ipsa in tenebris agere: & Thulitis hæc quidem hominibus præcipua quædam sunt solennia cæterorumq; maxima. Mihi verò formidine detineri insulæ huius habitatores videntur, tametsi id eis in singulos annos contingat, ne se prorsus sol ipse destituat. Ex his verò, qui Thulem hanc insulam incolunt, barbarorum natio quædam, ac sola, qui Scritifini vocantur, beluarum in morem vitam ducunt, vt qui nec vestibus operiantur, nec calciati incedant, nec vino vtantur in potũ, nec vllum habeant è terra eduliũ, quandoquidem nec eam excolunt, nec fœminæ quicquam his operentur, sed cum vxorib. viri venationibus studẽt, bestiarum nanq; & animantiũ cæterorum vim maximam his exhibent syluę, quæ vastæ ea in regione proculdubio sunt, & æditissimi montes: vnde ferarũ carnibus diuescuntur, assiduo quas venando cõprehendunt: & earum tergorib. vestiuntur, quum apud hos lini lanæue nullus sit vsus, nec consuendi ars vlla, vel instrumentum, sed beluinis hi neruis inuicem tergora colligãtes, totũ integunt corpus. Ad hęc accedit, quòd nec infantes apud hos ipsi, vt apud cæteros homines, nutriuntur, quum Scritifinorum pueri haudquaquã lacte cibentur, nec maternas mammas attingant, sed ferarũ duntaxat medullis. Siquidẽ vbi primũ fœmina parit, infantẽ pelle mox inuolutũ suspendunt ad arborẽ, ferinisq; cerebellis eius in ore ingestis, ad consuetã inde eum viro venationẽ sine mora puerperam mittunt. nam vt cætera vtrisq; cõmunia sunt,

Insulæ Thulitarum descriptio.

Perpetui dies.

Perpetuæ noctes

Nox dierum naturaliũ XXXV.

Scritifini, barbarissima natio.

ita & id studij simul & artis pertractant. Atqui barbarorum id genus vitam sic transigit: alijs verò in rebus Thulitæ omnes non magnum in modum à cæteris mortalibus differunt. deos siquidem ac dæmones plurimos colunt, cœlestes partim, vt rentur, partim aëreos, & qui terræ ac mari præsideant, & eiusmodi alios, qui in aquis ac fontibus fluuijsque versari traduntur, hisq; frequentissimè immolant cuiusuis generis hostias. Sed victimarum apud hos potissima vir aliquis est, quem omnium primum in prælio ceperint, hunc nimirum mactando Marti sacrificant, vt quem deorum maximum ducant. Sed ea est apud hos immolandi consuetudo, vt non solum hostiam mactent, sed in arborem viuam hanc prius suspendant, indeque inter senticeta & vepres proiectam, sic varijs ac miseris modis excruciando conficiant. Id vitæ genus Thulitæ ducunt, gens sanè in terris haud dubiè vnica, quæ hominum exuberet multitudine. & hos quidem fuisse sat constat, ad quos olim cohabitandi ob gratiam aduenæ Eruli diuerterint. Nunc verò Erulorum è gente, qui apud Romanos sibi, vt diximus, paruerant, sui regis cæde patrata, è primoribus quosdam ad Thulem insulam mittunt, qui diligenter peruestigando ad se demum deducerent, si quem fortè regio ex sanguine oriundum ea in insula inuenirent. Tum illi, vbi eò est peruentum, plerosque comperiunt regij generis homines ibi adesse: è quibus vno duntaxat, qui sibi perplacuisset, delecto, ac secum deducto, reuertebantur. Sed qui fortè deducebatur, morbo correptus emoritur: vnde rursum Eruli insulam repetunt, & alterum quempiam Datim nomine secum abducunt. Hunc Aordus germanus frater, & ex Erulis, qui Thulis erant, iuuenes ducenti sequuntur. Longas igitur in itinere faciundo his moras trahentibus, Erulos, qui ad Thulem insulam nuntios miserant, cogitatio subijt, nullo suo ex cõmodo id se facturos, si Iustiniano inuito ex Thule principem sibi exciuerint. Vnde confestim Byzantium mittunt Imperatorem precatum, ducem quem mallet, sibi vt traderet. Tum ille Erulũ his quempiam Byzantij diu versatum mox mittit Suartuã nomine, quẽ Eruli tum primum benignè susceptum, volentes quidem vt regem salutãt & venerantur, iubentiq; consueta obsequuntur & parẽt. Haud multos inde post dies aduenit, qui his nuntiaret, in proximo esse, qui ex Thule insula ad se missi cum rege redirent. Suartuas verò venientes hos perditurus, obuiam ire Erulos mox iubet. tum illi regis voluntate probata, hunc statim sequuntur. Verũ vbi diei iter ab suis hi absuere, nocte clam rege deserto, vno agmine omnes ad eos, qui nuper ex Thule aduenerant, vltro transfugiunt. Suartuas verò ab omnibus destitutus Byzantium solus profugit, quem Imperator in principatum restituere omnibus viribus nitebatur. Sed Eruli Romanorũ potentiam veriti, ad Gepidas desciscere statuunt. Belisarius interea & Narses, ac alij Romanorum præfecti circa Firmium copias iungunt, quæ ciuitas Ionici sinus adiacet littori, & ab Auximi oppido diei iter hæc abest. Eodem in loco per principes ipsos consultabatur, quò nam prius & maiori suo commodo ducturi copias essent. Si enim in eos, qui Ariminum obsiderent, iretur: suspicio statim subibat, ne hostes, qui Auximi essent, dum à tergo inuaderent, se ac Romanos, qui ea incolerent loca, indecenti affecturi essent, vti par erat, iactura: & suis simul, qui tunc temporis obsidebantur, timebãt: ne fortè ob necessariarum rerum inopiam grauius aliquid paterentur. plerique tamen vt Ioanni infensiores, hunc quidem temeritatis & audaciæ insimulabant, qui pro sua nimia pecuniarum & lucri cupiditate in tantum discriminis peruenisset, vt nec ordine suo, nec qua Belisarius via ductasset, id bellum geri permitteret. Narses verò, cui Ioannes cæterorum erat mortalium amicissimus, veritus ne principum orationibus Belisarius persuasus, circa Ariminum gerendis posthabitis rebus, aliò diuerteret animum, verba istiusmodi fecit:

Humanæ victimæ.

Dates. Aordus.

Suartua rex Erulis à Iustiniano datus.

Consultatio militaris.

Viri principes, de rebus vobis consultatio est, quæ nec venire in meditationem consueuere, nec tales sunt, vt de his quispiam queat ambigere, sed eius esse conditionis videntur, vt vel rei bellicæ imperitis, ex his liceat, si optio detur, quæ sunt potiora deligere. Non enim est de præsentibus hisce sic decernendum, & ab his præcipuè, qui consilio plurimum & prudentia valent, ac aliàs consultare homines solent, quum ex quo imminere videtur discrimen, & vtrinque non minor victori quàm victo incumbat. Nos verò si nostros in Auximum aliud in tempus differre insultus placuerit, eorum sumus nil penitus amissuri, quæ necessaria sunt. Non enim multum intererit, vtrum hoc tempore, an aliàs id oppidum nos inuaserimus. De Arimini verò possessione siquando, vt bona venia dicam, nos exciderimus, Romanas proculdubio vires penitus dissoluemus. Sed Ioannes, optime Belisari, si ad ea fortè, quæ iusseras, contumacior fuit, magnas ex eo pœnas exegisse iam crederis, quum in tuo sit illud arbitrio situm, saluum hunc facere, vel hostibus prodere, vt delinquentem: id tamen caueas velim, ne fortè ob admissum ex inscitia crimen, dum Ioannem pœnis afficere studes, ab Imperatore & nobis ipsis has sumas. Nam si Ariminum ceperint hoc tempore Gothi, proculdubio & Romanum præfectum, impigrum virum, exercitumque hunc vniuersum, & Romam vrbem, ac cætera, quæ in Imperatoris sunt ditione, capturos hos esse nihil dubites: nec eòtenus id mali subsistet, sed ne belli quidem fortunam frenare quis poterit. De hostibus verò sic sentias velim, vt hos planè intelligas militum nos multitudine plurimum superare, sed pro rebus per se malè antehac gestis, in ignauiam & non iniuria recidisse. aduersa quippe & sæpè fortuna, audaciam his prorsus ademit. Si igitur in præsenti his res prosperè cesserint, profectò & animos simul recuperaturi haud longe pòst sunt, & nobis imposterum aliquid in se audentibus non modò occursuri protinus sunt, sed vel acrius longè bellum gesturi. Solent nanque qui difficultates & infortunia quandoque euaserint, prudentia hos longè magis præstare, quí nondum infelices fuere. Vbi demum Narses hæc perorauit, miles quidam custodias barbarorum frustratus, ex Arimino Romanorum in castra peruenit, & à Ioanne ad Belisarium literas in hanc sententiam detulit. Omnia nobis iam diu defecisse necessaria scito, nec nos de cætero posse †inuadentibus barbaris quoquam pacto obsistere, * vel eorum propulsare insultus: sed post diem septimum fore, vt ipsos nos simul atque oppidum vel inuiti dedamus: quandoquidem præsentem necessitatem per nos tamdiu subitam posthac ferre nil possumus, hanc ipsamque nobis ad excusationem perpetuò valituram sat reor, siquid fortè indecenter egerimus. His Belisarius literis motus, vt animi dubius, diu hæsitans constitit. nam pro obsessis hunc timor incesserat, & hostes, qui Auximi erant, suspicabatur ea è regione loca circumeundo populaturos, suisque copijs molituros insidias verebatur: præterea atque adeo angebatur, si se cum hostibus hi coniunxissent, multis & ingentibus malis se & exercitum affecturos. diu itaque animo fluctuatus, rem ita peregit. Aratium statim cum hominibus mille in Auximi regionem dimisit, & simul iniunxit, vt positis ad mare castris, quod ab Auximo ducentis stadijs abest, ne inde abirent, nec quoquam pacto inirent cum hostibus prælium, vel si his insultantibus ad id cogerentur, sed è castris duntaxat se pugnando defenderent. Sperabat nanq; hac via barbaros præcipuè homines propinquiora habentibus Romanis castra, intra oppidum quieturos, nec fore vt suos quacunque de causa insectentur vel detrimento afficiant. Delectas deinde ex omni exercitu copias, nauibus iubet imponi, & ad Ariminum rectà contendere, ac simul commonefacit, ne procul à pedestri, quē missurus erat, exercitu nauigarent, cum eoq; vt simul in littus de-

Narsetis ad Belisarium oratio

Ioannis ad Belisarium literæ.

† *vel ipsi vulgo resistere.* ἀντὶς τὸν δῆμον.

* *vel inuadentes propulsare,* τοὺς ἐπιόντας ἀμύνεσθαι.

Strategemata Belisarij.

ſcenderent.moxq; non paruam militũ manum,cui Martinũ prefecerat,iuxta littus incedere, & claſſem ſequi ex ordine imperat: & ita vbi hoſti demum appropinquaſſent, longe plures vt ignes, quàm pro militum numero,excitarent; maioris vt hoſtibus exhiberent multitudinis ſpeciem. Ipſe verò cum reliquis copijs & Narſete diuerſum à littore, & per Vrbiſaliam oppidum iter aggreditur, quod ſuperiore Alaricus tempore ita deleuerat, vt priſtini decoris nil ei reliquum eſſet, præter portulam vnam, & breues aliquas fundamentorum reliquias. Quo in loco aliàs mihi huiuſmodi oblatum ſpectaculum eſt. Quum enim in agrum Picenum Romanorum exercitus Ioanne duce paulo antè veniſſet, ingens, vti par erat, eius regionis homines inuaſerat terror. Fœminæ itaque cum derepente fugam partim capeſſerent, comprehenſæ, partim indecore ac turpiter agerentur, eodem ipſo in loco, vbi Vrbiſalia oppidum fuerat, mulier quædam edito partu, eoque pannis (vt licuit) inuoluto, & in terram relicto, nuſquam deinde comparuit, aliquo vtcunque caſu ſublata. Infantem itaque ea in ſolitudine deſtitutum, vbi vagientem capella quædam aduertit, commiſerata: (nam & ipſa recens fœtum ediderat) & ſimul accedens vbera illi mox præbuit exugenda, diligentique cura ſeruabat, ne canis aut alia quæuis ipſum hunc belua deuaſtaret. In ea itaque rerum perturbatione quum plurimum temporis tereretur, Picentes certiores iam facti, Imperatoris exercitum, Gothorum in malum iamiam aduentare, nec quicquam Romani nominis homines ab his moleſtiæ perpeſſuros, reduces omnes confeſtim domum reuertuntur: quumque in Vrbiſaliam permixtæ cum viris & fœminæ perueniſſent, puerum adhuc ſuperſtitem conſpicatæ, cum coniectura capere id factum nequirent, pro ingenti miraculo ducere, & identidem demirari quòd viueret. Vnde & certatim de ſe quæque mammillam porrigere, blandirique: puero autem humanum lac reſpuenti, in tutelam capella mox affuit, & crebriore balatu fremens hunc circumibat, ita vt grauiter ferre fœminis his videretur, quòd ipſæ puero appropinquaſſent, & illi perinde intuliſſent moleſtiam, eundemque non aliter ducere ac de ſe genitum, & ſimul fouere: quo factum, vt nec puero mulieres de cætero negocij quippiam exhiberent, & capella non minus hunc intrepidè aleret, quàm diligenter ſeruaret, vnde & Aegiſtum populares dixere. Me verò quum eà fortè contingeret iter vt facerem, loci tum incolæ, vt rem miram & planè abſurdam oſtenderent, ad puerum duxere, illumque de induſtria infeſtare moleſtosque ſe exhibere, vocem vt ederet gemebundus: tum verò capella, quæ ad lapidis aberat iactum, feſtina ac balans accurrit, & deſuper adſtitit, vt nemo illi moleſtior eſſet. Beliſarius per eius regionis montes ductabat exercitum, hoſtibus multitudine longè inferior, nec quoquam pacto animo inerat derepente cum his manus conſerere, quippe quos deſtinatos ad mortem ex aduerſa fortuna iam nouerat: ſed animus illi vt crederet inclinabat, quum primùm in ſe hoſtes iri vidiſſent, ſuarum virium ac roboris immemores factos fugam protinus inituros: & ſanè res ei ex vero ad opinionem ſucceſſit, vt erant, futura omnia ſuſpicanti. Nam vbi tandem per montes hic duxit, & ab Arimino diei via abeſſet, paruam Gothorum manum neceſſitate aliqua iter hàc facientium obuiam habuit: qui ex improuiſo quũ in hoſtilem exercitum incidiſſent, non prius iter diuertere potuerunt, quàm à præcedentibus cæſi, eodem pars maxima caderet, vt reliqui ſaucij intra montis rupes & ſuperiores anfractus refugientes, vt licuit, deliteſcerent. Vnde Romanorum exercitum contemplati, ac per omnes locorum difficultates & ſaltus vagati, longè plures eſſe hos ſunt ſuſpicati, ac numero vero conſtarent: proinde & Beliſarij ſigna quum præferri vidiſſent, ipſum hunc copijs præeſſe intellexerunt. Nocte autem ſuperueniente Romanis ibidem ſtationem

Vrbiſalia deleta ab Alarico.

Capra nutrix infantis cuiuſdam.

Felicia Beliſarij conſilia.

Inſigne Beliſarij ſtrategema.

ſtationem habentibus, ex Gothis, qui affecti vulneribus erant, Vittigis ad caſtra clam ire contendunt, eoq; circa meridiem quum demum veniſſent, cicatricibus oſtentatis adeſſe iamiam Beliſariũ nuntiant,& maiori cum multitudine quàm numerari ſat queat. Tum Gothi ſe ad bellum parabant,traducto ad Arimini latus in Boream verſus exercitu.nam eà hoſtes ſummis ex montibus aduenturos facilè omnes proſpexerant. verùm vbi nox ſuperuenit,depoſitis armis, cùm in caſtris ſe quieti tenerent,ignes quàm multos ex altera parte in orientem vergente, ſexaginta procul ſtadijs conſpicantur, quos Martini incenderant milites. Trepidatione itaque ingenti perculſi,& ſuſpicantes ſimulac illuceſceret ab hoſtibus circũuentum ſe iri,eam noctem trepidanter ac magna cum formidine tranſegere. Die autem ſubſequente ingentem nauium claſſem animaduertunt. Quum verò ne hiſcere quidem præ timore iam poſſent,in fugam ſe ſtatim proripiunt, compreſſiq; inuicem præ celeri ſtudio, tanto tumultu ac clamore abeuntes detinebantur, vt ne auribus quidem quæ iuberentur admitterent, nec aliud quippiam cogitarent,quàm vt repentius ſinguli è caſtris euaderent,ſeque Rauennam & intra mœnia extemplò reciperent. Quòd ſi obſeſſis vel virium aliquid,vel audaciæ ſuperfuiſſet, multos hoſtium exeundo & inſectando interfeciſſent, & eodem in loco belli totius fuiſſet tum denique finis.Sed iniectus his ex malis præteritis horror, vulgatiq; ob rerum neceſſariarum inopiam morbi,ne id facerent,interpellarunt. Barbari itaque dum præ tubæ tumultusque magnitudine intra caſtra relictis rebus ſuis nonnullis, Rauennam curſu contendunt, primus Romanorum Ildiger ſuis cum militibus Gothorum in caſtra irrupit, & quos ibi fortè morbis correptos deprehendit, ſeruitiorum in numero habuit, inſtrumentumq; omne collegit,,quod Gothi fugientes reliquerant. Iamque & Beliſarius meridiano tempore Ariminum venit,& vbi Ioannem ac cæteros apud hunc milites pallenti ac ſqualida obſtipaq; facie animaduertit,eius audacię temeritate increpita,gratias dixit Ildigero ſe magnas debere. Ioannes verò non illi,ſed Narſeti obnoxium ſe eſſe fateri; vt equidem reor,ſignificando,non libenti admodum animo Beliſarium ſibi ſuppetias aduentaſſe,ſed hortante ac perſuadente Narſete. Vnde factum,vt ſuſpectiores de cætero ſibi hi inuicem eſſent, & amici Narſetem haudquaquã permitterent ſuas cum Beliſarij exercitu vt copias iungeret: quin potius perſuaderent,illi in dedecus cedere,vt cui Imperator arcana cõmunicaret,non eundem liberè exercitibus imperare,ſed militari ſubeſſe viro:& identidẽ affirmarent,nunquam ſua Beliſarium ſponte id permiſſurum, ex equo vt Narſes exercitibus præſit, vt qui ſolus ductare hos malit: maioremque militum partem, atq; adeo potiorem principes alios ſubſequuturam, Erulos peltatosq; eiuſdem exercitus alios:ac cæteros,quibus Iuſtinus & Ioannes præeſſent,cum his qui Aretium & ſe Narſetẽ ſequuntur,non minori numero eſſe, quàm *militum decem præualidorum egregiorumq; bello virorum, & hos quidem peruelle Italię totius victoriam,non ſolùm Beliſario ipſi aſcribi,ſed & laudis partem Narſetem referre,vt quem non iniuria ducerent,non idcirco Imperatoris contubernium reliquiſſe, vt ex ſui diſcrimine Beliſarij gloria confirmaretur,ſed de ſe operam ſtrenuè ac ſapiẽter nauando,præ ſeq; egregia facta ferendo, eius & virtus apud omnes mortales celebrior, vtí par eſſet,ac teſtatior foret.Ad hæc præterea aſſeuerare,nec Beliſarium quidem ſine hac tanta militum copia perfungi demum re aliqua poſſe: ſiquidem ſui pars maior exercitus in præſidiorum & ciuitatum tutelam,quas antehac cepiſſet,relicta per eum fuiſſet: ita deinde progrediendo vel ab vſque Sicilia ad agrum Picenum omnia recenſebant. Iſtorum igitur perſuaſionibus Narſes lætior factus,nec animum continere de cętero poterat,nec in officio

Ildiger hoſtium caſtra primus ingreditur.

Æmulationum inter Beliſarium et Narſetem occaſiones.

* *millium.*

permanere. Vnde & Belisario aliquid imperante, tergiuersando, & alia item atque alia causando, quæ iubebantur, repudiare, & insolenter reniti. Quæ omnia Belisarius vbi demum præsensit, principibus omnibus ad se conuo-
Belisarij ad suos oratio. catis, orationem huiusmodi habuit; Non equidem, ô principes viri, perinde de hoc bello non eadem vobiscum sentire nunc videar: animaduerto non secus hostes parui vos ducere, ac si debellati iam essent. Ipse verò pro vestra hac confidentia in apertum discrimen præcipitatum iri vos reor, quandoquidem barbaros nec vestra fortitudine vlla, nec præ eorum paucitate deuictos fuisse sat calleo, sed prouidentia solùm atque consilio superatos fugæ se demum mandasse: vereor tamen ne vos non ea, quæ veriora sunt, reputando, falsi demum vt vosipsos, ita & rem Romanam malis affecturi nunc sitis insanabilibus. Facilius nanque qui gestis ex rebus videntur retulisse victoriam, si fortè ex ea inflatiores reddãtur, deperdi aboleriq; possunt, quàm qui ex inopinato ab ea exciderint, de cætero tamen vel pauentes quidem ac dubij in hostes contendant. negligentia nanque, atque ignauia, vel optimè constituta corrumpunt, labor verò cum meditatione coniunctus & cura, vel re malè gesta pluribus profuit. Siquidem qui per inertiam atque socordiam ad rem gerendam se conferunt, viribus debilitari atque imminui sæpè consueuere: cura verò ac diligentia augeri quammaximè. Vestrûm igitur quisque id animo verset, Rauennæ Vittigem esse, & Gothorum milia multa, Vraiam verò Mediolanum nunc obsidere, & Liguriam omnem liberè peruagari, Auximum præterea vrbem non parui momenti refertam copijs esse, & ad vrbem vsque Vetanam, quæ Romæ propinquior est, pleraque loca per barbaros viros fortissimos custodiri. Quo fit vt longe magis hoc tempore res nobis in discrimine sint, atque antehac fuerint, qui vbique in hostes incidimus. Dicere illud omitto, quòd Francos in Liguria ferunt cum his societatem iniisse. Quod sanè non sine ingenti formidine Romanis omnibus vt animos subeat, non indignum videtur. Necessarium itaque fore nunc dixerim, vt nostri pars quędam exercitus in Liguriam & Mediolanum mittatur: cæteræ verò nunc copiæ quamcelerrimè in Auximum eiusque regionis hostes vt eant, pro dei nutu omnia peracturæ, ac cætera belli munia ibi pertractaturæ, vbi vel commodius poterunt, vel quamoptimè pertracta-
Narsetis consiliũ ri. Hæc Belisarius. Narses verò ita respondit; Tibi quidem, præfecte, non omnia ad verum explicata nemo non dixerit. vniuersum nanque Imperatoris exercitum, si inter Mediolanum duntaxat & Auximum quis partiatur, indecens fore omnino nunc duxerim. Quocirca haudquaquam erit indignum, Romanos ipse & pro arbitrio in hæc loca vt ductes: nos verò id satagamus, Imperatori vt Aemyliam vendicemus, quam sibi Gothos enixius vendicasse affirmant, Rauennamque adeo infestemus: vt cæteros circa nos hostes ceu spe omni prorsus subsidij interclusos, ipse (vt lubet) iactura sis affecturus. nam si tecum vnà Auximum obsidere delegerim, vereor ne ex Rauenna
Iustiniani de Narsete litteræ. nouis inuadentibus interim hostibus, nobis solum id relinquatur, vt partim
† In Græco, ab his circumuenti, partim necessarijs interclusi: eódem ac simul dispereamus.
τὴν ἡμέτερον ταμίαν, quæstorem mus. Hæc vbi Narses disseruit, Belisarius magnopere veritus, ne abeuntibus
nostrum, aut ærarij præfectum. diuersim Romanis, & inter se diffidentibus, Imperatoris res ipsæ defluerent, & illorum temeritate perturbarentur, Iustiniani mox literas profert ad prin-
** rectius sic, Atq; illũ vos vniuersos, vbi reipubl. nostræ expediet, sequi conuenit.* cipes datas, & hanc in sententiam scriptas: Narsetem † pecuniæ nostræ & bonorum custodem, non vt exercitibus præsit, in Italiam misimus, quippe qui Belisarium volumus omnibus & solùm præesse, & quò illi sit satius visum ductare. * Hunc itaque vniuersos vos sequî vt vestræ in vitæ salutem, ita reipubl. commodis in præsentia consultari iubemus: * vnde nec necessarium
** Hic locus non est integer.* fore, se vt omnes sequantur. His Belisarius auditis, Perannium statim non

parua

parua cum militum manu Vrbeuetanã obſeſſum dimiſit:ipſe verò Vrbinum copias duxit,vrbem ſanè præualidam,& Gothorum præſidio non mediocri munitam: abeſt autem hæc ab Arimino diei via vnius expedito cuiquam viro emetienda. Narſes deinde Ioannesq; hunc ſequebantur,quumq; vrbi appropinquaſſent, ad collis radices binis ſeorſum poſitis caſtris (non enim ipſis inter ſe ſatis conueniebat)Beliſarij milites vrbis latus quod vergit in orientem tenebant,Narſetis verò ad occidentem conſederant. Situm autem Vrbini ad oppidum eſt in obrotundo & eminenti admodũ colle,qui tamen nec præruptus omnino neq; imperuius eſt, ſed præ multa accliuitate aditu *difficilis. Ciuitas tamen in plano ſita,& in ipſa planicie in Boream verſa,aditum habet & vnicum. Beliſarius itaq; obſidentibus hanc vrbem Romanis, dedituros ſe ſibi facilius barbaros ratus, vt periculum formidantes, oratores ad eos mox mittit,quammultis ſe hos beneficijs affecturum pollicitus,ſi in Imperatoris Romani ditionẽ venirent,idq; vt facerent monuit. Oratores verò quum portis appropinquaſſent (non enim intra vrbem hos Gothi exceperant)&ſi multa quidem & allicibilia præfati fuiſſent, loci tamen hoſtes munimento confiſi,& affatim neceſſarijs affluentibus rebus,Romanos inde abire confeſtim iuſſere. Beliſarius verò vbi hæc audiuit,ſuis ſtatim iniungit, virgas vt craſſiores colligerent, cæteramq; materiam,quibus per porticum oblongam, quam teſtudinem dicunt,vt in ea deliteſcentes intectiq; eam ad portam contenderent, cuius è regione planities eſſet,ac inde muros aggrederentur. Narſetem interea ex amicis nonnulli mox conuenire, conuentumq; facere certiorem, & identidem admonere, rem Beliſarium fuiſſe adortum,finem non aliquando habituram,& item aſſeuerare,factu impoſſibilia quædam illum animo cogitaſſe. Iam enim Ioannem Vrbinum antehac pertentaſſe &ſi modico tunc temporis prȩſidio communitum,ſenſiſſeq; nullo pacto capi id oppidum poſſe:& ſanè ita res erant:ſed Imperatori recuperanda potius eſſe Aemiliæ loca. Hac itaq; Narſes ſuggeſtione permotus,vel Beliſario deprecante vt ſecum maneret, & vnà id oppidum caperent, obſidionem nocte concubia ſoluit,Ariminumq; agmine citato contendit. Subſequenti itaq; die,vbi dimidiam hoſtium partem abſcedere barbari conſpicantur è mœnibus,Romanorum qui reſides erant irridere identidem,cauillariq; item & ignauiam exprobrare. Beliſarij deinde militibus, qui reliqui fuerant,animo inerat muros continuè oppugnare. His itaq; ſe ad id præparantibus mira quædam & proſpera fortuna offertur. Vrbini tunc fons vnicus erat,vnde vniuerſi eius loci incolæ aquabantur:is de improuiſo ac breui exaruit, & intra tertium diem ſic prorſus aqua euanuit, vt hanc limo immixtam potarent. Qua ex re barbari territi,Romanis ſe dedere ſtatuunt. Beliſarius interim vt eius rei prorſus ignarus, muros aggredi velle & pertentare, collemque productis armatis in medium copijs cingere,& nonnullos iubere,vt compactam è cratibus machinam in ſummam collis planiciem paulatim propellerent. Tum iſti teſtudinem ſubeundo, atque hoſtem fallendo trahebant. At barbari dextera è pinnis manu protenſa,ſignoque dato pacem ſuppliciter depoſcebant. Sed Romani,vt quibus fontis caſus eſſet ille incognitus,hoſtibus prælium ac machinam ſimul terrori fuiſſe rebantur. Vtrinq; igitur bello & animo quàm lubenti ceſſatum, Gothiq; ſe atq; vrbem Beliſario his ſtatim conditionibus tradunt, vt incolumes ipſi & prorſus indemnes relinquerentur, Imperatori Iuſtiniano obtemperaturi,& cum Romano exercitu æqua & ſimili ſorte vt haberentur. Narſes itaque,quum iam accepiſſet,quæ Vrbini fuiſſent per Beliſarium geſta,calamitati ſibi hæc fore ratus,quietus ipſe Arimini manſit,Ioannẽ verò vniuerſum exercitum ducere Cæſenam iuſſit. Hi itaq; cum ſcalis ſecũ delatis,vbi præſidio demũ appro-

Situs Vrbini.

[illegible]

Flabella diſcidiorum.

Narſes a Beliſario diſcedit.

Vrbini fons exaruit.

Vrbinum Beliſario deditum.

Cæſena fruſtra tentatur.

pinquarunt, confestim illud aggrediuntur, & muros tentando oppugnant. Barbaris verò fortiter repugnantibus, & ex Narsetis exercitu cadentibus multis, Phanitæus simul Erulorum præfectus occumbit. Ioannes deinde spe omni præsidij potiundi amissa, periclitari de cætero fortunam quum iam destitisset, vt cui sat visum capi nullo molimine id præsidium posse, cum Iustino vnà, & cæteris copijs, dimissa eius loci obsidione progreditur, & ciuitate tradentibus incolis statim recepta, quæ Forumcornelij dicitur, ac progredienti sibi continenter cedentibus barbaris, nec vspiam secum conserentibus manus, vniuersam Aemiliam Imperatori recuperauit. Belisarius interim ineunte iam hyeme, Vrbino in potestatem redacto, Auximum ducere inutile fore rebatur, vt qui eius in loci obsidione plurimum esse temporis conterendum suspicaretur. nam repentè id oppidum, & vi subita capi non poterat, tuentibus vt magna multitudine barbaris, ita & fortissimis viris, & qui pleraq; antehac populati ingentem sibi rerum necessariarum copiam importassent. Vnde Auximo per id tempus ciuitate relicta, Aretium cum magna exercitus parte Firmium hybernatum dimisit, & simul iniunxit, hostes sedulò obseruaret, ne de cætero ac licenter adeo ea è regione excursiones hi facerent, vel intrepidè vim his locis inferrent. Ipse verò ad Vrbeuetanam duxauit exercitum. id nanque vt faceret, Perannius quidam impulerat. nam Gothis, qui hunc locum insederant, necessaria defecisse à transfugis quibusdam is fortè acceperat. Vnde spes erat, si ad eam necessitatem accederet, vt Belisarium cum copijs vniuersis adesse, & in se euntem viderent, facilius sese dedituros, vti & factum postea est. Siquidem vbi Belisarius Vrbeuetanam peruenit, iussis militibus loco idoneo castrametari, ipse vrbem mox circumiuit, speculaturus sicunde illi inferri vis posset. Quumque visum iam esset, nullo hanc pacto in ditionem vi redigi posse, per insidias tamen vt caperetur, non omnino impossibile fore rebatur. Tumulus nanque terrenus è profundo & infima valle productus supereminet solus, cuius in summo fastigio planities est, inferiora verò prærupta sunt omnia. Circa hunc tumulum ad lapidis iactum pari altitudine saxa ab eo distantia surgunt, & perinde corona hunc circumcingunt. Sed prisci tunc homines supra hunc tumulum vrbem condiderant nullis vel mœnibus cinctam, vel alio quouis opere communitam, quandoquidem suapte natura locus vt occupari facilè posset, non satis opportunus est visus. vnus nanque ad eum circumiectis è rupibus patet accessus, quem si incolæ asseruando insederint, nullum aliunde vereri ab hostibus impetum queant. nam vt loci difficultatem omittam, vnde natura ipsa ingressum extruxit, vel amnis quidem accedit pro sua magnitudine omnino inperuius, qui medium intra saxa obiectamque rupem & oppidum spatium occupat, vnde & paruo in ipso aditu veteres illi ædificio structo, portam imposuere, quam tunc Gothi seruabant. Belisarius itaque vniuersis cum copijs ad obsidionem spe ea consedit, vt aut fluminis è regione Vrbeuetanum oppidum detrimento afficeret, aut in ditionem hostes redigeret fame demum compulsos. barbaris tamen non omnino necessaria deerant, tametsi parcius his vterentur, quàm naturæ necessitas postularet: inopiæ tamen vltra quàm credi potest obnitebantur, siquidem qui non ad satietatem ciborum venirent, sed in singulos dies sic his vtebantur, vt non penitus inedia deperirent. Sed postquam demum necessaria prorsus his defuere, madefactis aqua tergoribus diutius vescebantur. Arbilas nanque Gothorum præfectus vana iam diu spe hos coaluerat. Verùm quum iam se verterat annus, & messis tempus adesset, in campis frumentum sua sponte maturescebat: non tamen qua prius id copia fuit, sed longe minori, vt quod nec hominum manibus, nec boum labore satum humoque tectum fuisset,

Æmilia se dedit.

Vrbeuetani oppidi obsidio.

Annonæ caritas.

fuisset, sed temere in agri superficiem iactum: vnde eius pars quædam terræ vi fota emerserat, ipsum id tamen quum demeteret nemo, præ nimia sui maturitate in terram iterato excidens renascebatur. Quæ res quum eundem in modum in Aemylia accidisset, eius regionis homines proprijs sedibus ac bonis relictis in agrum Picenum profugerant, haudquaquam existimantes eius prouinciæ loca, quia maritima essent, eadem omnino rei frumentariæ inopia premi. Thuscos præterea haud secus & pari de causa fames attigerat. Ex his tamen, qui montes incolerent, frumenti in modum è glandibus commolitis confectum panem edebant: vnde vulgatis veluti in pecua morbis, vti par erat, multi mortales capiebantur, & paucis superstitibus interibant. In Picentes autem tradunt non minus quinquaginta milia hominum præ inedia interisse, & longe plures extra Ionicum sinum. Qua autem morbi specie & quemadmodum hi morerentur, mox explicabo. Quum enim nihil his esset, quo vescerentur, extenuati nimirum omnes pallentesq; reddebantur, caroq; vt cibo diutius carens, in seipsa retracta cohæserat: fel item, quum nimium abundaret, atque adeo corpora ipsa vi sua oppressa iam infecisset, haudquaquam sinebat suo è pristino cursu in his venas defluere. Malo itaq; peruincente nil prorsus succi corporibus relinquebatur. Cutis præterea obdurata, corio persimilis erat, præ se maximè ferens, quod impacta ossibus inhæsisset, liuore iam in nigredinem commutato: vnde & homines exustis facibus nihil absimiles videbantur, eorumq; facies stupidior erat, toruusque & furentis aspectus. Mortem itaque passim obibant, cibi partim inopia, nimia partim saturitate. Nam postquam in his fuerat calor omnis extinctus, quem natura introrsus exusserat: si quis fortè eos ad satietatem, & non paulatim cibasset, vt recens nati lactari solent, cùm ingestos minus digererent cibos, celerius longe moriebantur. Fuere qui fame cogente alternis se esitarent. Fœminas item duas fuisse tunc tradunt, quæ viros septemdecim interfectos absumpserint. Hæ nanq;, vt ferunt, cùm solæ & resides domi, cæteris mortuis superfuissent, diuertentibus ad se peregrinis, noctuq; dormitantibus interfectis diuescebantur. septem itaq; ac decem diuersis temporum spatijs in cibum absumptis, octauus ac decimus, qui ad has fortè diuerterat, somno tunc subito experrectus, quum in se eadem, quæ & in cæteros hæ fecerant, molirentur, cognita primùm facti ab his ratione vtrasque obtruncat. Sed eò iam alibi euaserat famis necessitas, vt quicquid vbiq; herbarum esset, celerius nonnulli adirent, & genu in terram nixi, cùm auellere has niterētur, deficientibus viribus (nam è corporibus vigor omnis abscesserat) porrectas ad herbas solo moribundi procumberent, insepultiq; passim manerent, quū nemo hos humo contegeret. non enim erat, qui sepulturæ rationē haberet. Belisarius autem, vbi Vraiam & barbaros Mediolanū obsedisse accepit, Martinum Vliaremq; non paruis cum copijs in hostem mox misit: qui vbi ad Padum fluuium peruenere, qui à Mediolano abest diei via, positis castris ibidem mansere, multumq; his temporis eòdem contritū, de fluminis transitu consultantibus. Mundilas verò, vbi eò hos aduentasse cognouit, ex Mediolano Paulum quempiam & Romanū ad eos protinus misit, qui hostes frustratus quum ad fluminis ripam venisset, nullū in promptu nauigium nactus, depositis vestibus summo cum discrimine flumen tranauit. delatus inde Romanorū ad castra, Martinum Vliaremq; affatus huiusmodi est. Nec iustè quidem, nec pro vestrę gloriæ dignitate ipsi vos geritis, quandoquidem Romanarum rerum gratia tuendarū verbo duntaxat huc adueneritis, re vero ac factis hostibus vires accumulatis. Mediolanum tam amplissima ciuitas, quæ cæteras Italię vrbes, vt magnitudine, ita & hominum copia ac reliquis fortunæ bonis facilè superat, & vt ista prætercam, aduersus Germanos & barba-

Panis e glande factus.

Morbi ex fame descriptio.

Feminæ duæ viros xvij deuorāt, ab octauo & decimo necatæ.

Legati Mediolanens. pro auxilio oratio.

ros alios propugnaculum est, & vt ita dixerim pro obice totius imperij Romani exposita, partim antehac per Mundilam, partim per Imperatoris exercitum prodita, magnum in discrimen incidit: quandoquidem obsessa ab hostibus nimium infestetur, & vobis hoc tempore neglectui sit. Sed quāta Imperatorem iniuria affeceritis, dicere nunc intermitto. Non enim id temporis finit, vt pluribus vtar, quod vtiq; potius acceleratū deposcit vrbi præsidium, quandiu spei est aliquid reliquum. Vos itaq; oportere nunc duxerim suppetias Mediolanensibus in tanto discrimine constitutis confestim ire. Quòd si longiore mora, & negligentia vsuri erga hos estis, illis quidem id est occursurum, vt acerbissimis pœnis affecti dispereant: vobis verò, vt hosti Imperatoris vires prodatis. Nam proditores iure non solùm sunt nuncupandi, qui portas hostibus patefecerint: sed longe magis qui obsessis & amicitia coniunctissimis ferre dum auxilium queunt, id tamen vel periculum veriti, vel quia ocium potius quàm negocium malint, quum negligunt, in hostium ditionem hos tradant. Hæc Paulus. Martinus verò & Vliares duces, se statim hunc sequuturos polliciti, hominem dimiserunt. Qui rursum in redeundo ludificatus hostē, noctu Mediolanum ingressus, vt milites ipsos, ita & Romanos ad bene sperandum hortatus, ad seruandā erga Imperatorem fidem maximè confirmauit. Martinus tamen, ac cæteri, qui circa se erant, Mediolanensium nulla de cætero habita ratione, in segnitiem ac socordiam prorsus relapsi, haudquaquam se loco mouere, in eaq; plurimum temporis negligentia terere. Sed Martinus vt moræ causam excusaret, in hanc sententiam literas Belisario scribit. Huc idcirco nos miseras, vt Mediolani periclitantibus nostris opem auxiliumque ferremus: Nos verò vt iusseras, ad Padum vsque flumen † peruenimus, quem tamen transire exercitus hic noster veretur: quandoquidem magnas Gothorum copias, cum hisque ingentem *Burgundionū multitudinem in Liguria esse accepimus, quibus cùm haudquaquam bellum ex æquo nos gerere posse existimamus. Iube itaque Ioannem Iustinumque, qui Aemyliano in agro, & nobis proximi sunt, suis cum copijs nobiscum id vt periculum subeant. Hinc enim si iunctis in hostem exercitibus imus, nostra hunc cum salute aliquo afficere malo poterimus. Belisarius itaque literis Martini perlectis, Ioannem Iustinumque iubet, Martini simul cum copijs agmine citato Mediolanum contendere. Illis verò facturos se quippiam Narsetis iniussu negantibus, ad Narsetem epistolam dedit huiusmodi: Vniuersos Imperatoris exercitus vnum esse corpus existimato: quos si fortè vt hominis membra non vnum sentire contigerit, sed seorsum abinuicemque disiunctos gerere aliquid velle, nobis proculdubio id relinquetur, vt eorum quæ deceant quum nihil egerimus, vtrique simul dispereamus. Quocirca * relicta, quę nec munimenti quippiam habet, nec Romanis nunc queat rem vllam afferre, quæ magni sit momenti futura, Ioanni Iustinoque imperato, confestim vt rectà cum Martini, quæ ad Padum sunt, copijs sibi propinquioribus Mediolanum in hostes contendant: siquidem ad barbaros superandos, liberandamque eam obsidione vrbem satis sint valituri. Apud me nanque nullæ sunt reliquæ, quas destinem, vires. Accedit etiam, quod inutile duxerim, vt apud me si qui fortè sunt equites, Mediolanum hinc abeant. nam & plurimum esset temporis conterendum, & tardius longe, quàm oporteret, † ad nos demum redirent, nec equis possent aduersus hostes * vt itineris longitudine defatigatis, si statim cū his esset acie confligendum. Cęterùm * si nostri vnà exercitus iuncti Mediolanū concesserint, & vti par est, hostes peruicerint, in Aemyliam nemine prohibente iteratò se conferent. His literis Narses perlectis, Ioanni Iustinoq; imperat, cum altero ad Padū exercitu suas vt iungerent copias, & Mediolanū confestim abirent.

Martini socordia.

Literæ Martini ad Belisarium.

† *maxima festinatione peruenimus. sic in Græco.*
* Βουργουζιώνων.

Epistola Belisarij ad Narsetem

* *in Græco, Æmylia relicta.*

† *vti*
* *in Græco sic, cum ad vrbē venirent, scilicet Mediolanum.*
† *in Græco, si Martini & Vliaris milites Mediolanū, &c.*

Ioannes verò per maritima loca extemplò dimissis, qui in Padum ad traijciendum exercitum acates inferrent, ad iter se præparabat: & ex Aemylia quũ demum mouisset, morbo in via corripitur, qui vtiq; rem omnem interpellauit. Nam dum interea Martini milites ad transitum segniter se haberent, Ioannisque copiæ ægrotantis rursum Narsetis iussa opperiuntur, plurimum Gothi in ea Mediolani obsidione temporis terunt, & qui intra vrbem inclusi obsidebantur, admodum fame oppressi, & vrgente nimium malo, canibus muribusque, & cæteris item obscœnis, quæ antea nunquam mortalibus in esum fuere, diuescebantur. Gothi interea, qui eam obsederant vrbem, ad Mundilam Romanorum præfectum oratores legarunt, sese ac Mediolanũ his sibi vt conditionibus dederet, vt ipse imprimis suiq; milites cuiusuis mali expertes relinquerentur. Tum ille ita se facturum spopondit, si modò vt sibi suisq; militibus, ita & ciuibus ipsis futuræ indemnitatis ac salutis fidem darent. Militibus deinde in concionem vocatis, orationem huiusmodi habuit: Si qui hominum vnquam, quũ turpiter his viuere licuisset, cum gloria mortem oppetere maluerunt, & cum momentanea quadam & breui salute decentiorem vitæ finem & laudabilem cõmutare: ex eorum equidem numero in pręsentia vos esse peruelim, nec pro viuendi cupiditate per ignauiam vitam hanc ducere. Et vobis præcipuè, vt Belisarij disciplina instructis, nil penitus conuenit, nec planè fas est, non plurimum fortitudine valere & audacia. Nam & in lucem prodeuntibus vniuersis, haudquaquam similis est vitæ finis, & mortis genere ipso, vt in alijs multis inter se differunt homines. Siquidem vel ignaui imbellesq; contumelijs primùm affecti, & risum de se hostibus exhibendo, ad præstituta per superos tempora, fatum nihilominus complent: quod tamen generosis & fortibus viris, cum virtute & optima abundantiq; gloria, ipsum vt id patiantur, cõtingit. Et vt ista prætercam, si Mediolanensibus istis salutem afferentibus nobis, barbarorum vtcumque subeunda seruitus sit, veniam allatura forsitan esset aliena per nos parta hæc salus. Quòd si Romanos oporteat viros, tantam hominum vt multitudinem spectent, hostium trucidari: quis non deniq; fateatur, quouis mortis genere id nobis acerbius fore? Nam si barbaris sumus id vt faciant permissuri, videbimur profectò tam atrox facinus cum his confecisse. Quandiu igitur nostri compotes sumus, nostriq; iuris, & virtute sat possumus necessitatem ornare; gloriosam quæcumq;, acciderit, fortunã ducamus. Oportere itaq; duxerim, armis vt ipsi quamoptimis cõmuniti agmine facto, in hostes improuidos irruamus. nam ex duobus alterum nobis reliquum erit. aut enim nobiscũ fortuna longe melius aget quàm fortè spes sit: vel felicem ipsi exitum cõsequuti, à præsentibus malis summa cum gloria nos vindicabimus. Postquã Mundilas finem dicendi fecit, militum nemo id subire discrimen velle, sed tergiuersari protinus omnes, atq; adeo vt hostibus, quemadmodum postularant, sese ac ciuitatem mox proderent. Quos barbari nulla in præsenti affectos iniuria, vnà cum Mundila præfecto in custodijs habuere. Mediolanum verò amplissimam vrbem solo æquatam delent, in eaq; virorum trecenta milia sine vllo ætatis respectu trucidant: fœminas verò seruitiorum in morem abductas Burgundionibus dono dedere, vt promeritas hís gratias redderent pro inita secum belli societate. Reparatum verò, qui ad Romanos defectionis causa fuerat, inuentum comprehensumque, & minutatim concisum, vorandum canibus abiecere. Birgentinus tamen eiusdem non expers noxæ (nam & is Mediolani tũc aderat) fugiens in Venetos abijt, indeq; subsequentibus suis in Dalmatiam venit, & ex ea prouincia ad Imperatorem se Byzantium contulit. Ingens nimirum ex Mediolani iactura Romanis per id tempus vel hæc accessit calamitas, Gothis præsertim omnia occupantibus, quæ

Mediolanenses scelerate negliguntur.

Mundilæ ad suos oratio.

Mediolani tristis occupatio & euersio.

ipforum præsidijs tenebantur, & vniuersa potitis Liguria. Martinus interea Vliaresque præfecti cum exercitu Romam se contulere. Belisarius verò adhuc eorum ignarus, quæ in Liguria accidissent, exacta iam hyeme, vniuersis cum copijs quum in agrum Picenum mox duceret, in ipso itinere cognitis, quæ Mediolani paulo antè contigerant, maximo in luctu ac diu fuit: nec de cætero permisit Vliarem, quem tantæ cladis causam fuisse existimabat, in eius conspectum venire, & quemadmodum se res habuissent Imperatori ad verum cuncta perscripsit. Is verò acceptæ calamitatis ob gratiam, nemine è suis offenso, Belisarij tamen & Narsetis accepta dissensione, Narsete ad se reuocato, Belisarium vniuerso bello & solum præfecit. Narses itaque paucis secum militibus ductis, Byzantium redijt. Eruli verò ex Italia excedente Narsete, sub quo antea militarant, vel Belisario pollicente, ab Imperatore pleraque his bona fore, si apud se restitissent, manendum haud quaquam duxere: sed coëuntes in vnum omnes ad iter parati in Liguriam eunt, & in Vraiæ exercitum quum incidissent, captiuos omnes & cæteram animantium prædam, quam secum abduxerant, hostibus tradunt, ab hisque ingenti accepta pecunia, iureiurando se obstrinxere, nunquam de cætero Gothos oppugnatum venturos, vel cum his conserturos in bello manus. Hunc illi in modum ab his pacificè discedentes, ad Venetię loca venere, vbi Betalione conuento, eorum cœpit hos pœnitere, quæ in Imperatorem & Belisarium deliquissent, delictique gratia deprecandi, Visandro ex præfectis altero ibidem cum suis dimisso, cæteri omnes Byzantium deuehuntur, Aliuth ducibus Philimuthque, qui mortuo Faniteo, Erulorum obtinuit pręfecturam. Vittiges interim, & cæteri circa se Gothi, vbi Belisarium accepere simulac Ver incœpisset, aduersus se & Rauennam venturum, trepidare tunc maximè, & de præsentibus inter se consultare: consiliaque quum diu agitassent, (non enim se solos bello pares Romanis fore arbitrabantur) optimum factu rati, barbaros sibi in auxilium consociare, abstinere tamen à Germanis vt fraudulentis & aliàs infidis præsidium petere, vel saltem ab ipsis his impetrare, vt neutris fauendo à pugna procul abessent. Ad Bachem Longobardorum tunc principem oratores dimittunt, oblataque ingenti pecunia ad belli secum ineundam societatem hortantur: qui vbi Bachem Imperatori & amicum & socium esse intellexere, re infecta discedunt. Vittiges igitur ex præsenti rerum conditione consilij inops, & animi prorsus incertior redditus, seniorum ad se continenter multitudine conuocata, crebrò ab his sciscitari, & identidem petere, quid nam sibi agendum iam esset, vt rectius se res suæ haberent. Sed variæ ab his, qui ad concilium venerant, sententiæ dicebantur, haud tamen præsentibus rebus conuenientes: nonnullæ tamen prolatæ, aliquid præ se momenti ferentes, quas inter & illud assertū, Romanorum Imperatorem, quamdiu antehac sibi in Hesperia barbaros oppugnandi facultas fuisset, ni fortè ex inducijs antea factis id sibi vt faceret haudquaquam fas esset, barbaros omnes & Maurusios disperdidisse, in Gothosq; ipsum id effecisse. Quòd si quis illi hoc tempore Medorū regem hostem reddiderit, haudquaquam Romanos, si cum hac gente gesserit bellum, cum vllo mortalium de cætero pugnaturos. In hanc sententiam quum Vittiges & cæteri inclinassent, visum est demum ad Chosroem Medorum regem mittendos legatos esse, non Gothorū ex natione, ne fortè ea ex re proderentur, atq; adeo perturbarentur quæ gerenda tunc essent: sed Romanos nonnullos, qui Chosroem adirent, & infensum Iustiniano hunc redderēt. Vnde sacratos duos ex Liguria viros, ad id operæ nauandū vi magna pecuniarum corrumpunt: quorum alter vt dignitate prestantior, & episcopi nomen sortitus, oratoris munere fungebatur, alter hunc vt minister sequutus. Per hos itaq;

Narses a Iustiniano reuocatur

Eruli a Romanis deficiunt.

Baches Longobardorū princeps

Consiliū de Persis contra Iustinianum concitandis.

Episcopus ad Chosroē legatus.

itaq; literas ad Chosroem perferendas Vittiges misit, quibus Chosroes deniq; persuasus, malis ingentibus eius regionis Romanos affecit. Iustinianus verò, vbi primùm Chosrois conatus in suos factos accepit, Italiæ & occidentis finire bellum constituit, Belisariumq; ad se reuocare, vt aduersus Persas ductaret exercitum. Et Vittigis ad se oratores (nam adhuc Byzantij erant) dimittit, viros ex suis Rauennam se missurum pollicitus, qui cum Gothis fœdus conficerent, in rem vtrisq; futurum. Quos postea Belisarius oratores, quum ad se primùm venissent, haudquaquam prius dimisit, quàm Gothi Iustiniani ad se legatos dimitterent. Iamq; hyems se circumegerat, quartusq; huius belli annus finiebatur, quod vtiq; Procopius scripsit. Belisario autem animo inerat Auximum Fesulasq; imprimis delere. Vnde Cyprianum Iustinumq; suis cum copijs & Isaurorum nonnullis Fesulas misit, peditesq; ex ea cohorte quingentos, cui Demetrius præerat, qui omnes circa eius loci præsidium castrametati, barbaros in eo tutando impositos obsidebant. Alterum verò exercitum, quem Ioannes ductabat, ad Padum flumen transmisit, diligentiusq; vt curarent iniunxit, ne ex Mediolano Vraias Gothorum præfectus cum suis in se aduentaret. Quòd si hostium propulsare insultus nequirent, sensim pedem referrent, & à tergo hostes clam sequerentur. Hi igitur protinus abeuntes, Dertonam flumini propinquam vrbem nullis munitam mœnibus nacti, positis ibidem castris vnà constitere. Belisarius deinde vndecim milium hominum exercitum ductans, ad Auximum vrbem contendit: quam satis constat in agro Piceno præstantiorem cæteris esse, quippe quam Romani Metropolim vocant. Abest autem hæc ab Ionico sinu ad summum stadijs octoginta, & in edito colle est sita, aditum ad se nullum à planicie habet, vnde & hostibus est omnino imperuia. Eo in loco Vittiges quicquid inter Gothos roboris erat, in præsidium collocarat, Romanos ratus, nisi prius hanc ceperint vrbem, Rauennam exercitus ducere non ausuros. Sed postquam Romanorum copię Auximum peruenerunt, ad collis radices & vndequaq; castra vt ponerent, imperatur. Illis verò pagatim casas & diuersim per turmas fugientibus, cùm conspicati eos ex edito Gothi fuissent, longis abinuicē interuallis & solutis ordinibus cōstitisse, ita vt sibi alternis auxilia ferre, vt patentiore in campo, haud facilè possent, de improuiso & circa serum diei è regione vrbis in orientem vergente, in hostem impetū faciunt: quo fortè adhuc Belisarius quum castra locaret, cum armigeris suis paratus aditabat: qui statim armis desumptis in se aduētantes acrius impugnatos, ac demum reiectos in fugam verterunt, fugientesq; insequuti ad collis mediū peruasere: vbi quum barbari se conuertissent, vt loco munito confisi, se insectantibus occurrendo, fugam deniq; sistunt, multosq; è Romanis vt hostem iam subeuntibus ex edito ferientes tamdiu obtruncant, quoad nox superueniens cædem interpellauit. Sic demum prælio intermisso diremptoq;, per eam vtriq; noctem in peruigilio perstitere. Superiore autem ante hanc pugnam die, Gothorum quidam prima luce commeatus gratia importandi ad circumiecta eadem è regione loca, per suos missi discesserāt: qui de hostium aduentu certiores nil antè facti, quum noctu redirent, conspectis Romanorum mox ignibus, admiratione simul & formidine perciti, tum primū hærere: nonnulli deinde periclitando & audendo hostes frustrati, eadem Auximum nocte ingrediuntur: qui verò subito pauore correpti in proximis syluis delituere, vt Rauennam se inde reciperēt, non longe post, quum in hostium potestatem venissent, cęsi procubuere. Belisarius verò, quum fermè animaduerteret Auximum præualidam esse ac munitissimam vrbem, & eius se non alicunde posse muros inuadere, haudquaquam rebatur, vi se hunc locum quandoq; capturum: sperabat tamen arctius obsidendo, redacturum se tan-

Initium V anni belli Gothici.

Auximi situs & obsidio.

dem hostes ad rerum necessariarum inopiam, & hos subacturum non longo pòst temporis interuallo. Et erat fortè haudprocul à muris ager, qui sua sponte herbas affatim ferret, quę vtiq; Romanis item & Gothis quotidianæ pugnæ causam præbuere. Romani nanq;, quum has desectum ire, equorum in pabulum Gothos viderent, cursu citato in collem euadere, & consertis cum barbaris manibus operam nauando præ se virtutis specimen ferre, ita vt equitibus hostium plerunque cæsis, pabulari cæteros non liberè finerent. Barbari itaq; Romanorum astu ac viribus superati, id demum excogitarunt. Demptas è plaustris cum axibus rotas in summo collis paratas sistunt. Ipsi interea pabula desecare incipientes, quum ad collis medium superasse Romanos vidissent, rotas confestim in subeuntium capita vi magna ac supernè compulsas deferri sinebant. Quumq; id sæpè contingeret, ac ad infimam rotæ vallem delatæ neminem offensarent, & barbari sua spe falsi, fuga se intra muros reciperent, aliam inde tuendi se viam aggrediuntur. Ex sua phalange, quæ fortè tunc mœnibus fuerat propinquior constituta, delectos quosdam in insidijs locant: & quum interea qui pabula demetebant, è suis nonnulli comparuissent, & cum Romanis iam manus conseruissent, exorti ex insidijs statim qui delituerant barbari, in hostem prosiliendo, dum multitudine superarent, & territando ne vltra progrederentur, quammultis occisis in fugam cæteros auertere. Romani verò è castris omnia conspicati, cùm ex insidijs barbaros peruidissent in suos protinus euadentes, & clamore ingenti socios ad se reuocarent, nil prorsus proficiebant, ab his nimirum vt pugnæ intentis, & à suis longo distantibus interuallo, nullo pacto illorum exaudiri poterant voces. Belisarium interim, vt in re trepida hæsitantem, Procopius qui iuxta tunc aderat, & hunc librum conscripsit, hunc in modum affatus est. Nónne Imperator aduertis, in prælijs nil quicquam apertè posse clamoribus denunciari, tum armorum præ crepitu, tum bellantium sensibus præ turba ac formidine occupatis? Age pro vetusto Romanorum more, tubicines para, qui tubis modulos bifariam ædant, alterum qui iubenti hortantique ad prælium persimilis sit, & milites in pugnam compellat, alterum qui è pugna se in castra recipiant, iubeat. Belisarius igitur Procopij suasionibus delectatus, vniuerso ad se exercitu conuocato, orationem huiusmodi habuit: Animi promptitudinem milites tamdiu esse profuturam existimo, & magna laude dignam, quamdiu moderatior sit, nec se possidentibus iacturæ quid afferat. Nam & bona omnia cùm nimia fuerint, in deteriora verti consueuere. Cauendum itaque id maximè est, ne contentiosa vos audacia fallat. fugere nanq; qui mala sit ingesturus, nullum profectò in dedecus cedit: qui verò in promptissimam sese calamitatem ingesserit, vel si incolumis fiat, dummodo res ita eueniat, temeritatis est proculdubio & dementiæ incusandus. strenuus verò & generosus habebitur, si cùm necessitas cogit, virilem se præbeat. Barbari quidem cum pari nequeant Marte vobiscum pugnare, per insidias perdere connituntur. Sed vos longe magis culpandi, qui subire discrimen mauultis, quàm eorum dolos vitare: siquidem nil esse turpius constat, quàm se hostium voluntati permittere. Per me igitur ne in istorum de cætero insidias præcipitetis, curabitur. Vestrûm autem erit, cùm primùm receptui signum ædidero, citato cursu ad castra redire. hæc autem significatio tuba fiet. His dictis Romani conspectis circa pabula hostibus, quamcelerrimè in eos impetum faciunt, ex hisque prima incursione nonnullos obtruncant, ex quibus & inter cæteros vnum Maurusius conspicatus aurea veste indutum, comprehensum à crinibus spoliandi cadaueris gratia per terram trahebat. In hunc vir Gothus alius quidam pilo immisso traiectum denique cum cadauere ipso coniunxit.

Obsidentium & obsessorum strategemata.

Procopius Belisario consiliũ dat

Belisarij ad suos oratio.

Nihilominus

Nihilominus à crinibus mortuum Maurusius trahere, secumque enixè deferre. Interea barbari, qui in insidijs erant, tum surrexere: quos Belisarius è castris vt primùm prospexit, pedites, quibus id fuerat negocij demandatum tuba vt canerent iubet: tum milites classico reuocati, statim se retro ad castra recipiunt, & Maurusium telo traiectum mox referunt: quos Gothi nil ausi insectari, re infecta discedunt. Tempore autem progrediente cum rerum necessariarum inopia plurimum laborarent, inter se consultabant, quẽadmodum Vittigi significarent, quo apud se statu res essent. Cumque nemo id sibi muneris delegari facilè pateretur, vel auderet id adire discrimen (nõ enim se obsidentes latere, qui mitterentur, posse rebantur) arte vsi hac sunt. Nocte concubia quadam, & subobscura attentius obseruata, præparatisque quos ad Vittigem ire iam animo destinarant, hisque in manus traditis litteris ad hunc deferendis, cum multum noctis iam esset, ingenti omnes ac vario barbari clamore vociferari ac strepere, atque adeo, vt crederet quispiam trepidanter hos perturbari, hostesq; his ipsis, vt capta in vrbe, insistere. Cum itaque nil possent Romani quoquam pacto, quid nam gereretur, coniectura percipere, ex Belisarij sententia omnes castris se continere, & ex oppido suspicari aliquid parari insidiarum, vel Gothorum aliunde exercitum hostibus opem laturum in se aduentare. Quæ omnia veriti, existimabant longè sibi melius fore, vt in tuto manerent, quiescendoque incolumes seruarentur, quàm in apertum discrimen, & nocte præsertim luna deficiente obtenebrata irruere. Sic itaque barbari hostibus frustra iam habitis, quos animo destinarant, Rauennam misere. Qui cum hostium nulli in conspectum venissent, post diem tertium Vittigem adeuntes, huic litteras tradunt, in hanc sententiam scriptas. Dum in Auximi nos præsidium ô rex collocares, facilè affirmasti, non solum nobis Rauennæ claues, sed totius imperij te commendasse: vnde & id nobis iniunxeras, totis vt id oppidum viribus seruaremus, ne pro nostra virili Gothorum hostibus traderemus imperium. Asseuerabas præterea, cum omni exercitu vltro te affuturum, si ope tua indigeremus. Nos verò ad id temporis fame partim opprimimur, partim per Belisarium oppugnamur, fidosque cum satis iam constet tui nos esse regni custodes, tu tamen nostri nulla habita ratione, nondum afferre subsidium statuisti. Caue ergo ne fortè Romanis claues has detrahentibus, eorum quos ita contemnis, in hac conclusione & commeatus penuria, teneri corpora haudquaquam de cætero queant. Vittiges verò litteris statim perlectis, dimissisque nuntijs, extemplo se pollicetur Auximum cum vniuerso exercitu aduenturum. denique animo pleraque agitando, nec quippiam exequendo conquiescebat, Ioannem veritus, ne post terga se insectando in medium cogeret vtrinque cædendum. Ad id accedebat quòd bellicosissimos viros totius Romani exercitus robur, apud Belisarium esse existimabat, qua ex re nimiũ terrebatur, Sed omnium maximum fames hunc perturbarat, cum minus haberet, vnde exercitibus necessaria sumministraret; cum Romanis, vt mare iam possidentibus, & habentibus Anconæ præsidium, ex Sicilia commeatus, Calabriaque abunde in castra facile quidem ac suo tempore deportarent: Gothis vero in agro Piceno tunc militantibus necessariarum rerum nil quippiam esset, nec satis succurreret, vnde nam suppeditari victus his posset. Itaq; his anxius curis conflictabatur. Iam verò Auximum redierant nuncij, & Vittigis promissa retulerant, atque adeo vana spe confirmauerant barbaros. Sed his omnibus ex transfuga quodam Belisarius cognitis, diligentius custodias fieri iniunxit, ne quis id ipsum esset iteratò facturus. Cypriani autem, Iustinique copiæ Fesulas obsidentes, nec muros quidem aggredi poterant, nec his prorsus appropinquare. Erat nanq; id oppidum vndequaque

Mirum M... cuiusdã facin...

Strategema ... sessorũ Aux...

Obsessorum ad Vittigẽ litter...

Vittiges suos negligit.

Fesulana obsidio

aditu difficile. Sed barbaris crebro iam erumpentibus, & volentibus bello decernere potius, quàm rerum necessariarum inopia premi, cominus tum primùm pugnatum: deinde cum superiores Romani euaderent, conclusos intra mœnia hostes diligenter adeo asseruabant, vt inde nemini deinceps exeundi potestas fieret. Barbari igitur inopia commeatus affecti, & ex præsentibus rebus incerti, quid acturi nam essent, Romanos rursum frustrati ad Vittigem mittunt, qui enixissimè precarētur, statim sibi vt opem & auxilium ferret, & simul denuntiarent, haudquaquam se hostibus resistere de cætero posse. Vittiges itaque Vraiæ mox iussit, cum eo, quem * in Ligures haberet, exercitu, in Picenum se agrum conferret, nuntijsque se affirmauit cum vniuersis Gothorum propediem copijs, obsessis suppetias aduenturum. Vraias itaque Vittigis iussu Picenum versus è Liguria exercitum mouit, traiectoque Pado quamproximè Romanorum ad castra peruenit, ibique & ipse stationibus communitis hostium ex aduerso consedit, & ab his haud longius stadijs sexaginta. neutris tamen pugnæ initium factum, Romanis satis fore ducentibus, si impedimento hostibus essent, ne ad obsessos quoquam pacto accederent: barbaris verò eódem manentibus, & volutantibus animo, quemadmodum cum hoste pugnarent, ne fortè si re male gesta, ea pugna deuicti, spe fallerentur, Gothorum res funditus perderent, quippe qui ne coniunctis quidem cum Vittige copijs obsessis sint aliàs opitulatum venturi. His itaque sic varia sentientibus, nihil vtrinque innouabatur. Franci interea certiores iam facti, Gothorum vires assiduis fuisse bellis debilitatas, per eosdemque facilè sibi confiderent maximam se Italiæ partem vendicaturos; molestè ferebant, si tamdiu de eius prouinciæ principatu hi bello decernerent, quæ sibi esset tam proxima, ipsi verò quiescendo & segniter omnia peragendo nil cuiquam negocij exhiberent. Extemplo itaque iurisiurandi & fœderum prorsus obliti, quæ pauloantè vt cum Romanis, ita & Gothis iniuerant, (est nanque ea hominum natio ad fidem prodendam cæterorum mortalium longè promptissima) ad hominum milia centum contracto exercitu, Theodiberto duce in Italiam veniunt. Sed maiorem in partem hi pedites erant, perpauci equites, & hi quidem hastati, cæteri verò nec arcus quidem, nec tela gestantes; sed ensem & clypeum securimque, cuius ferrum crassius erat & vtrinque acutum, hasta vero breuior admodum. hanc Franci securim in primo ipso congressu in hostem iacere cōsueuerunt, & eo impetu, vt hostium scuta perfringant, & ipsos simul interimant. Sic Franci Alpibus superatis, à Gallis Italos dirimentibus, in Liguriam peruenere. Quorum leuitatem & audaciam primi omnium Gothi, qui in Liguria erant, nimium demirati, molestè hos & grauiter ferre, quòd cum & loca ipsi his pleraque & pecuniarum vim maximam polliciti antehac sæpe pro ineunda secum societate fuissent, adduci nūquàm potuerint, pro ipsorum Gothorum promissis, quicquam vt rei exequerentur, nunc vltrò in Italiam veniant. Sed Gothi, qui in Piceno constiterant, vbi Theodibertum Francorum ducem maximis adesse cum copijs accepere, animo exhilarati, speque optima freti maximum in modum efferri, & nullo negocio superaturos se Romanos putare. Franci verò in Liguria quum interim essent, nil prorsus Gothis molestiæ intulere, ne Padi se transitu prohiberent: vbi verò ad eam Picentium partem se contulerunt, cuius flumini veteres Romani constrato pontem imposuere, eius loci custodes cum alia pleraque benignè his præbuissent, vt Padum simul traijcerent pro arbitrio ac liberè permiserunt. Tum Franci ponte præoccupato, & præsidio in potestatem redacto, vxores liberosque Gothorum, quos ibi deprehenderant, immolare: in eosque acrius desæuire, corporaque in belli primitias in flumen iacere. Nam barbari hi, etsi Christum iam colerent, pleraque tamen priscæ opinio-

in Liguria.

Franci de Italia inuadenda cogitant.

Theodibertus rex Francorum Italiam ingreditur.

Francorum immanitas.

opinionis & cultus vel ad id temporis seruant. nam & hostijs vtuntur humanis, nec piè quidē, nec pro vera religione sacrificando vaticinijs student. Gothi itaq; quæ gerebātur, animaduersis, ignauiter mox trepidare, & ad fugam intenti sese intra muros recipere. Franci demū flumine Pado transmisso, Gothorum ad castra se conferunt: qui vtiq; volentes & hilares paulatim hos ad se adeuntes perbenignè suscipiunt, rati quidem iungendorum fœderum gratia hos ad se peruenisse. Postquam verò Gothorum castra magnis Franci agminibus inuasere, multitudine freti, inferre his bellum cœperunt, securesq; iaculando ingenti iactura afficere. Vnde mox Gothi castris exuti sese in fugā proripiunt, per mediaque Romanorum castra vadentes, rectà Rauennam & cursu citato contendunt. Quos fugientes Romani protinus conspicati, Belisarium adesse rebantur, & captis hostium castris sibi opitulatum venisse, exhisq; vt bello victorem barbaros eiecisse. Eunt itaq; vno agmine omnes, sese vt Belisario iungant, & celeri cursu & inexplorato armati mox prodeūt. Hostium deinde, nil tale quippiam opinati, quum in exercitum incidissent, nec retro possent, quà venerāt, se quoquam pacto recipere; in Thusciam omnes fuga contendunt. Quo demum vbi est ventum, & in tuto iam constitere, Belisarium de his faciunt statim, quæ sibi acciderāt, certiorem. Franci igitur Gothis, vt diximus, Romanisq; superatis, captisq; duorum exercituum, sed sine milite, castris, inuentam in his rerum necessariarū affluentissimam copiā præ hominum multitudine breui absumunt: quumq; eius regionis in locis igne ferroq; vastatis, præter boues & Padi fluminis aquam nil prorsus aliud quippiam in cibum potumúe haberent, bouillisq; carnibus ingurgitati, & aqua abundè epota, digerere affecto iam stomacho cibū nequirent, ventris statim profluuio dysenteriæq; morbo eorum pars maxima capitur. Quo malo cum haudquaquam liberari præ rerum necessariarum inopia possent, tertiam ferunt Francorum exercitus partem interijsse. vnde cum ad progrediendū nulla vis esset, eòdem mansere. Belisarius verò cum Francorum exercitum adesse intellexisset, Ioānis Martiniq; copias victas fugatasq; esse, incertus quid ageret, angebatur; vt qui cæteris copijs non parum timeret, & his præcipuè, quæ Fesulas obsiderent, vt quibus propinquiores esse barbaros accepisset. Itaque statim Theodiberto Francorum duci litteras huiusmodi scripsit. Virum equidem, ò Theodiberte, qui virtutis sibi quippiam vēdicet, mentiri ac fidem fallere nequaquam decere existimo, & eum præsertim, qui tantæ sit multitudinis princeps. quin etiam iusiurandum litteris traditum violare, pactionesq; recens factas contemnere, nec abiectissimis quidem hominibus fuerit non indecorum. In his omnibus quantum deliqueris, satis iam nosti, & eo magis, quo & bellum aduersus Gothos nobiscum vnà te suscepturum promiseras. Nunc vero ne nostrum vtrisque auxilium ferres, non solū haudquaquam procul & seorsum aliquo constitisti in loco, sed armis temerè ita desumptis, nos oppugnatum nunc venis. Desine ergo nobis arma inferre, & maximum Imperatorem lacessere, & eum afficere in præsenti iniuria, qui vicem reddere maioribus in rebus sat queat. Constat sanè id longe esse præstantius, sua vt quisque securè possideat, quam dum aliena nimium appetit, vel de necessarijs admodum rebus periclitetur. Hac Theodibertus perlecta epistola diu animo fluctuatus, cognita sui temeritate, atque adeo grauiter ferens, quod nulla de causa, & deuastata in terra tot hominum iacturam fecisset, cum his qui sibi reliqui fuerant, protinus mouit, & domum raptim abire contendit. Post huius recessum Ioannis Martiniquе copiæ Fesulas reuertuntur, ne quem forte in suos, qui id adhuc oppidum obsederant, insultum barbari facerent. Gothi interim, qui Auximi erant, de Francorum discessu facti haud dum certiores, spei demum ex Rauenna auxiliorum tam seræ diffi-

Frāci Gothos castris per fraudem exuunt.

Romanorum error.

Franci lue pereunt.

Belis. ad Franc. regem epist.

Theodiberti ex Italia discessio.

si, iterato Vittigem obtestandi percupidi, cum haudquaquam fallere hostium custodias possent, istiusmodi nacti sunt rei conficiendæ occasionem. Erat cum Romanis ad proximam vrbis custodiā destinatis Bessus genere quidam Burgentius nomine, sub Narsete Armenio constitutus. hunc Gothi & solum die medio habentem custodiam, ne quis fortè eà ad vrbem vltro citroque ventitaret, vel inde exiret, relictum vt primum viderunt, cum eo mox conferre sermones, proximeque adire, & fidem dare, nil mali ab se hunc per pessurum, iubereque item ad se vt tuto veniret, & magnam identidem illi pecuniam polliceri. Vbi verò simul est ventum, precari eundem barbari, hortariq́;, epistolam vt Rauennam deferret, polliciti certum auri pōdus ei se statim persoluturos, daturosque postea maius, vbi ab Vttige litteras retulisset. Miles itaque pecunia persuasus, operam se ad id nauaturum fatetur, & promissa statim exequitur. Litteris itaq; obsignatis à Gothis acceptis, celerrimè Rauennam peruenit, Vittigiq; in manus has tradit, quæ inferrentur, significantes. Quemadmodum apud nos se præsentia habeant, apertè moxque di diceris, si modò roges, quis nam is sit, qui ad te epistolam defert, quandoquidem Gotho homini cuiquā nulla prorsus hinc sit abeundi facultas.* Nobis nimirum abundantissima est circa pomerium herba, quam vtique ne attingere quidem in præsentia possumus, sine magna nostrorum hominum, dum pro ea legenda certatur, iactura. hæc nobis quem finem sint allatura, te quidem, & Gothos, qui Rauennæ sunt, decet animo volutare. His litteris perlectis Vittiges ita respondit. Nemo vestrum, ô omnium amantissimi viri, existimet ita me animo concidisse, neque eo venisse malignitatis, vt præ ignauia atque socordia res ipsas Gothorum neglexerim. Mihi siquidem nuper ad exercitum apparatu quammaximo educendum, summum studium fuit. Vraias deinde, quem Mediolanum antea miseram, per me reuocatus iam venit. Francorum tamē insultus ex insperato incidens omnem nobis conatum interturbauit, cuius rei haudquaquam ipse sum incusandus. nam quæcunque supra humanas sunt vires, vel his, qui spe nonnunquam sua fallantur, veniam præbent, & vt crimine vacent, efficiunt; fortuna semper ad seipsam trahente rerum gestarum delicta. nunc verò, vbi & Theodibertum à nobis procùl abscessisse compertum habemus, si deo id placitum sit, cum vniuerso Gothorum exercitu paulopòst affuturi vobis auxilio sumus. Oportet igitur, vt præsentem strenuè fortunam feratis: & vos ipsos necessitati accommodetis, vestræ imprimis habita ratione virtutis, cuius ob gratiam Auximi vobis vt planè delectis custodiam demandaui: & Gothorum de vobis expectationem vt vereamini,* qui vestram salutem suæ Rauennęque anteponunt. Cum his Vittiges litteris nuncium magna prius donatum pecunia à se statim dimisit. Qui vbi ad Auximum venit, primùm se ad socios contulit, pro eius absentia valetudinem non satis prosperam causatus, vnde in sacram quandam & proximam ędem concedens, aliquandiu in ea permansit: ad suum deinde custodiæ munus reuertens, suos frustratus hostibus litteras tradit: quibus præsidiarij milites palàm perlectis, cęteros, etsi fame oppressos, spe futura confirmant. vnde & Belisario, etsi his pleraque pollicenti, dedere se haud quaquam volebant. Sed rursum hi (haud dum enim ex Rauenna exercitum ad se aduentare nunciabatur) necessariarum rerum inopia quammaximè vrgebātur. itaque iterato ad Vittigem Burgentium mittunt, id solum per litteras significantes, ad quintum duntaxat diem, nec eo amplius, cum fame colluctari se posse. Ad quos nuncius idem ab Vittige litteras defert, ad spem priori similem erigentes. Romanis interea iam ægrè ferentibus, quod in terra penitus deuastata in tam longa detinerentur obsidione, animos defixerat stupor, cum barbaros viderent ipsos, etsi tot malis conflictarentur, nondum tamen

Burgentius proditor Gothorum litteras curat.

Goth. ad Vittigē epistola.

** in Græco sic, Cibi quorum habere copiam possumus, sunt gramē vicinum muro, quod vtique &c.*

Vittigis respōsio.

**ῥαβέννῃ τε ὑμᾶς, καὶ τῆς σφῶν αὐτῶν σωτηρίας προβλεβλήνται. qui Rauennæ vos, & suæ ipsorum saluti præfecerunt.*

Obsessorum summa constantia.

men ad se concessisse. vnde & Belisarius id sedulo niti, egregium aliquem bello ex hostibus virum in potestatem redigere, vt per hunc iam certior fieret, cuius nam rei fiducia tam grauia barbari tolerarent. Animo itaque hæc agitanti, Valerianus ea in re operam illi nauaturum se pollicetur. esse nanq; sua ex cohorte affirmans, Sclauinorum ex gente nonnullos, qui vel angustiore sub rupe arbustoúe delitescere consueffent, eoq; pacto ex hostibus, quem vellent, arripere: cuius rei cum ad Histrum flumen, vbi sedes ipsi haberent, tum Romæ in barbaros alios periculum factitassent. Belisarius itaq;, cum sibi hæc dicta perplacuissent, Valeriano statim iniunxit, id vt negocij diligenter curaret. Tum ille delectum ex Sclauinis aliquem vnum, qui corporis magnitudine multis præstaret, ac robore, virq; acerrimus esset, & ad eam rem peridoneus, ex hostibus aliquem comprehensum ad se vt deduceret, misit; promissisq; hunc onerauit, si modò factis id rei exequeretur. Sclauinus itaq; ille mox abiens antelucano tempore eum in collem euadit, in quo pro pabulo desecando quottidie certabatur, ibique humi prostratus, ruboq; & senticetis intectus delituit. Tum simulac dies illuxit, vir Gothus quidam eódem adueniens, herbas mox legere, nec ex rubo quippiam suspicari, quo ille integebatur, sed identidem subiecta in castra despicere, cauereque item, ne quis in se hostium aduentaret. Tum derepente Sclauinus exortus barbarum à tergo inuadit, complexusque medium, & simul elatum Romanorum in castra mox intulit, Valerianoque in manus contradit. Qui barbarum diligenter sciscitari mox cœpit, cui nam rei confisi Gothi, quidúe spei vel roboris nacti, Romanis se dedere recusarent, sed vltrò ea tunc paterentur, quæ essent grauissima toleratu. Tum barbarus quæ cum Burgentio acta per Gothos fuissent, omnia explicauit; illumq; in eius conspectum productum apertè proditionis conuicit. Burgentius verò, postquam se proditum sensit, eorum quę fecerat nihil occuluit. Quem sua ex confessione Belisarius condemnatū socijs tradidit pro arbitrio trucidandum: illi verò in hostium conspectu non longe pòst viuum cremarunt. Belisarius interim cum non minus in eorum animaduerteret pertinacia Gothos & calamitate persistere, ad adimēdam his aquā aliquid moliri adiecit animum, & facilè id se facturum rebatur. Erat fons Auximi quidam in boream versus, & loco prærupto exortus, ad lapidis iactū ab vrbe procul. qui tamen modico cursu in vetus aquę receptaculum influebat: quod vtiq; interiori ex parte, etsi pertenui fluxu, aquationem tamen oppidanis præbebat. Itaq; si non vnum in locum aqua subsisteret, sed diuersim fluxura dispartiretur, haudquaquam barbaros à Romanis missilibus impetitos implere amphoras posse in posterum videbatur. Deniq; cum irrumpere vrnam antiquam illam peruellet, ad id commodius peragendum hunc modum excogitauit. Omnes imprimis copias armat, hasq; circa muros in pugnam constituit, speciemq; hostibus præbuit, vndequaq; se mœnia & protinus aggressurum. Vnde & Gothi Romanorum insultus iam veriti, in propugnaculis taciti constitere, vt inde hostem oppugnaturi. Belisarius interim Isauros quinq; architecturæ peritos, cum dolabris instrumentisq; alijs ad lapides excidendos idoneis, in aquæ receptaculum illud, prælatis clypeis tectos immisit, demolirique illud, & interscindere omnibus viribus, & quamcelerrimè iussit. Barbari itaq;, quamdiu mœnia hostes aggressuros suspicabantur, quieti manebant, vt subeuntes quamproximè facilius cæderent, cum alioquin quod altera ex parte in se gerebatur, nullo pacto aduerterent. Sed postquam intra aquæ receptaculum Isauros prospexere, saxa in hos statim & telorum genus omne supernè conijciunt. Vnde Ro. omnibus territis, & cursu citato in castra se referentibus, soli Isauri quinque illi relicti, vbi in tutum sese recepere, operi demoliendo incubuerunt. Et concameratum fortè supra aquam ædi-

Sclauinorum insidiæ.

Sclauini cuiusdā industria in capiendo Gotho.

Proditionis pœna, exustio.

Belisarius aquā adimere statuit obsessis.

ficium erat à priscis hominibus adumbrandi loci de causa structum: sub eodem Isauri quum constitissent, & in se immissa per barbaros tela nil magnifacerent, Gothi præ indignatione quum se mœnibus continere haudquaquam de cętero possent, patefacta ex ea regione mox portula, aduersus Isauros vno agmine omnes indignabundi feruntur. Tum verò Romani Belisario adhortante, celeri studio Gothis occurrunt. Fit itaque fortior pugna diutina quadam ac crebra impulsione, cædesque vtrinque immodica: ex Romanis tamen plures cadebant, vt è loco superiore barbaris in hos depugnantibus; vnde vel pauci vim plurimis inferebant, atque adeo ex impressione superiores iam facti non incruenta & ipsi victoria mortem oppetiendo super stragē hostium procumbebant. non enim his cedere Romani volebant, vt quos Belisarij præsentis hortantisque ad bellum puderet. Quo in tumultu ab vno quodam ex hostibus immissa in Belisarij ventrem sagitta, magno cum impetu ferebatur. Sed illi, vt in re trepida & minus præuisa (non enim in angusto cauere sibi sat poterat, vel alio iter diuertere) saluti armiger fuit: qui cum è propinquo astaret, venientem auertit opposita manu ab eo sagittam, qua ipse percussus, prælio statim excessit: quod vtique cum prima luce cœpisset, extractum in meridiem est. Sed in eo viri septem Armenij, è Narsetis cohorte & Aretij præfectorum, egregiè se gesserunt: quippe qui præruptis in locis & difficillimis, vt in planitie decurrentes, hostium plerisque & resistentium interfectis, tamdiu ea è regione barbaros sunt insectati, quoad tandem in fugam penitus auertere. Cum his & Romani quidam Gothos vnà insequendo effusè in fugam actos, operam eo bello nauarunt: barbari denique intra muros se receperunt. Sed Romanis demolitum per Isauros fuisse iam ędificium illud existimantibus, compertum postea est, ne lapidem ex eo hos detraxisse. nam veteres opifices illi, cum maximam fabricandis operibus solertiam impendissent, id tam validè struxerant, vt nec facilè posset temporis diuturnitate collabi, nec satis foret ad hominum iniurias opportunum. Vnde re infecta Isauri, quum à Romanis eum locum teneri iam cernerent, in castra se receperunt. Belisarius deinde quicquid erat vbique cadauerosum letiferumúe, cōijci eam in aquam iubet, & calcem affatim restingui. Barbaris verò modicæ aquæ intra mœnia puteus vsui erat, sed longe minus, quàm necessitas postularet. Belisarius demum nihil de cætero diligentiæ adhibere, vi vt oppidum caperet, vel vt aquam adimeret barbaris, vel aliud quippiam in hos moliretur, sed sola fame superaturum se hostem sperare, & iccirco vt perquam diligenter vigiliæ fierent, studebat. Gothi verò, qui in Auximi præsidio erāt, ex Rauenna adhuc auxilia præstolantes, in summa rerum necessariarum inopia quiescebant. Iam enim & qui Fesulis per Romanos obsidebantur, quum maximum in modum fame diuexarentur, neque id ferre mali diutius possent, desperatis ex Rauenna subsidijs accedere ad hostes constituunt. Vnde vbi cum Cypriano & Iustino in colloquium demum venissent, fide pro corporum incolumitate accepta, seipsos & oppidum dedunt: hisque per Romanos inter Cypriani milites æqua cum cæteris sorte receptis, & Fesulis imposito valido satis præsidio, Auximum omnes se contulerunt. Belisarius verò Gothorum duces, qui subactis ex Fesulis ad se nuper peruenerant, barbaris ostentando qui Auximi erant, vt insanire tandem desinerent, hortabatur; & affuturi ex Rauenna subsidij spe omni reiecta, se potius dederent: quandoquidem, etsi plurimum fame iam essent & inedia macerati, eandem tamen in sortem venturos se scirent, quam & Fesulis barbari habuissent. Tum illi cum hæc animo agitassent, nec famem possent diutius tolerare, ea conditione dedituros se oppidum Romanis decernunt, vt saluis corporibus ac simul fortunis, liberè Rauennam abirent. Vnde & Belisarius quid nam esset in prę-

Pro Isauris pugnatur.

Belisarij periculum auertit armiger.

Operum a priscis factorum vis & durabilitas.

Fesulani præsidij deditio.

Belisarij deliberatio varia.

senti

ſenti acturus, vt animi dubius, etſi id fore ſibi inutile ratus, eo vt robore ac multitudine hoſtes, cum Rauennæ exercitibus iungerentur: tempus tamen longius extrahi haudquaquam cenſebat, ſed Rauennam ſtatim aduerſus Vittigem ſuſpenſis adhuc & ambiguis rebus ducendum exiſtimabat. Franci nimirum hunc obturbarant, quos Gothis putabat ſuppetias aduenturos. Quorum aduentum cum præuenire ſummo ſtudio niteretur, obſidionem ſoluere, niſi Auximi præſidio potitus, non poterat. Ad hæc accedebat, quòd nec milites ipſi id fieri ſinebant, vt abeuntibus è præſidio barbaris res ſuæ concederentur, cicatrices & vulnera oſtentantes, quibus per hos affecti fuiſſent, & laboribus recenſitis, qui in ea ſibi obſidione antehac contigiſſent, quorum præmia deuictorum hoſtium ſpolia eſſent. Sed Romani demum temporis breuitate coacti, & Gothi fame coërciti inuicem in id conuenere, bonorum vt partem dimidiam Romani inter ſe partirentur, reliquam Gothi vt ſibi haberent, ſeque præſtarent Imperatori Iuſtiniano ad obedientiam faciles. Pro his omnibus data vtrinque fides, Romanis principibus iureiurando aſſeuerantibus, firmiora apud ſe fore conuenta: & Gothis pollicitantibus, nihil ſe rerum ſuarum occultaturos. Partitis itaque inter ſe rebus, Romani quidem Auximo potiti ſunt oppido, barbari verò Imperatoris exercitibus ſe miſcuere. Beliſarius autem Auximo vrbe in poteſtatem redacta, Rauennam vt obſideret, dum iter accelerat, eò confeſtim copias duxit, Magno prius præfecto cum exercitu non paruo dimiſſo, iuſſoque ſupra Rauennam fluminis Padi ripas continenter circumeundo diligentius aſſeruare, ne inde Gothi neceſſaria ſibi conueherent. Vitalio præterea, qui cum exercitu ex Dalmatia nuper redierat, alteram fluminis ripam ſeruandam tradit. Sed his fortuna oblata celerius eſt, præ ſe apertiſſimè ferens, quemadmodum in omni re plurimùm dominetur. Iam enim nauigiorum vim maximam in Liguria contraxerant Gothi, & in Padum flumen immiſerant, cum hiſque frumento & neceſſarijs alijs rebus repletis, animo deſtinarant Rauennam protinus nauigere. Sed per id tempus ſic fluminis aquæ defecerant, vt tandiu nauigandi facultas eſſet his interclusa, quoad ſuperuenientes Romani nauigia ſimul cum oneribus caperent. Sed flumen ipſum non longè pòſt in priſtinũ decentemq; fluxum reductum, nauigabile de cætero fuit, quod vtique antehac accidiſſe nunquam accepimus. Iamque & barbari cœperant rei frumentariæ inopia premi. ſiquidem nec ex Ionico ſinu, hoſtibus maris imperium obtinentibus, inferre aliquid poterant, & flumine prorſus excludebantur. Cognitis igitur Franci, quæ gerebantur, vt vendicandæ ſibi Italiæ cupiditate detenti, ad Vittigem oratores, ſub prætextu ineundę ſecum ſocietatis dimittunt, cum aliàs his animo eſſet Gothorum locis imperitare. Quam rem Beliſarius vt primùm accepit, alios & ipſe ad eundem Vittigem legat Francorum oratoribus contradicturos, quos inter & Theodoſiũ miſit, ſuæ familiæ præſidem. Priores igitur Germanorum legati, vbi in Vittigis conſpectum eſt ventum, orationem huiuſmodi habuere: Germanorum nos principes ad te miſerunt, permoleſtè ferentes, per Beliſarium vos obſideri, quibus ex fœdere auxilium ferre, & quàm fieri celerius poteſt, nunc ſtudent: virorum autem fortium nõ minus, quàm quinquies centena milia ſuperaſſe iam Alpes exiſtimamus, quos vtiq; vel ſecuribus ipſis Romanorum exercitum omnem primo impetu obruturos eſſe gloriari ſat poſſumus. Enimuerò haudquaquam par fuerit eorum ſententiam ſequi, qui redacturi in ſeruitutem vos ſint: ſed illorum potius, qui pro ſua in Gothos beneuolentia, in belli diſcrimen conſtiterint. Accedit & quòd ſi nobiſcum arma ceperitis, nulla ſpes ſit Romanis deinceps futura, cum duobus exercitibus poſſe ſe manus conferre, quin potius ex his ipſi relaturi in bello victoriam ſumus. Quòd ſi cum Romanis ſe iunxerint Go

Auximi deditio.

Adparatus ad obſidendam Rauennam.

Mira Beliſarij fortuna.

Franci per fraudem inhiant Italiæ.

Francorum legati ad Vitigem.

thi,neq; hoc pacto sat poterunt Francorum genti resistere. non enim ex paribus esset viribus futurum certamen:sed illud vobis relinqueretur,vt cum omnium sitis infensissimis vnà peruincendi. Atqui in promptum velle apertúq; discrimen irruere,cum liceat extra periculum consistendo saluari,dementia est.Romanum præterea genus vniuersis infidum barbaris est, quippe quòd suapte natura oderit omnes,& cæteros hominum pro hostibus ducat.Nos igitur vobis volentibus vniuersæ Italiç vnà imperabimus,& terras hasce quã optimè administraturi sic sumus,vt visum nostrum vtrisq; fuerit.Te itaque & Gothos par erit ea deligere, quæ vobis sunt profutura.Romanorum deinde legati hunc sunt in modum locuti.Quemadmodũ Imperatoris Romani exercitibus haudquaquam offectura Frãcorum sit multitudo, qua perterrere isti vos volunt, quid nobis opus est pluribus explicare? qui ex diuturna bellicæ rei experientia belli momenta satis callemus, & ex hominum aduersantium copia,innatam fortibus viris virtutem nil posse imminui non ignoramus.Omitto id dicere, quod Imperator militum numero longe plurimùm hostes nunc superet.Istorum autem fides, qua in vniuersos barbaros vti se iactant, post Toringos,& Burgundionum gentem,& nos socios spectata antehac fuit.Sed Francos istos,& tam iactabundos libenter rogauerim,per quem nam deum iuraturi id sint,cum vobis affirmant se fidem daturos, quæ aliquid habeat firmitatis? Nam quem antehac iureiurando obtestati fuere, quo nam sint demum prosecuti honore sat nostis: quippe cum nostra his ornamento fuisset societas, ne belli quidem discrimen subire nobiscum statuerint: quin potius contra nos arma impudenter desumpserant,si qua fortè eorum, quæ ad Padum antehac obtigere, apud vos fama seruatur. Sed quid præteritam recensendo istorum impietatem arguerim, cum præsente hac legatione nil fieri scelestius queat?Nam perinde eorũ obliti iam sint,quæ suamet ipsi confessione vobis polliciti sunt, vobiscum adhuc omnium volunt participes fieri. Quòd si per vos isti id assequentur, quò nam tandem istorum euasura sit inexplebilis fames,est aduertendum. Vbi dicẽdi per legatos finis est factus, Vittigis cum Gothorum primoribus diutius collocutus,cum Imperatore pacisci,posthabitis cæteris maluit,Germanorum dimissis re infecta legatis. Interea Gothi Romaniq; inuicem se inuitare, versarique mutuo. Belisarius tamen custodias identidem asseruari iubere,ne barbari commeatus inferrent, Vitaliumque in Venetos ire,vt rerum inde copiam asportaret,Ildigerum verò ad Padum, vt flumen vtrinque diligentius seruaretur, & barbari rerum necessariarum vrgente inopia,ocyus se sibi permitterent, & ad eius arbitrium inter se facerent conuentiones.Sed cum frumenti vim magnam Rauennæ in publicis horreis recondi adhuc cognouisset,ex incolis quempiam corrupit pecunia,horrea cum frumento vt occultius concremaret.fertur tamen Mathassunthæ Vittigis vxoris imperio hæc conflagrasse. Frumento itaque concremato, Gothi mox suspicari cuiuspiam fuisse id insidijs factum, partim etiam arbitrari, eum locum fulmine & cœlitus tactum: vtrunque id tamen vt Gothi ita & Vittiges ipse quo plus animo volutabant, eo magis & fieri eius rei incertiores,atque adeo,vt ne sibimet satis fidei exhiberent, à deo rati se potius,quàm ab hominibus impugnari. In Alpibus autem,quæ à Gallijs Liguriam dirimunt, frequentiora præsidia sunt, quæ Gothi quondam multi & fortissimi viri cum coniugibus simul ac liberis, vbi hisce in locis iam consedissent, strenuè tuebantur. Quos Belisarius vbi ad se desciscere velle, & imperata facere audiuit,Thomam quempiam cum modica militum manu ad eos dimisit, vt fide his tradita eius regionis tunc barbaros in potestatem reciperet. Hos itaque, ad Alpes cum iam peruenissent, Sitiges Gothus, qui cæteris custodibus prçerat,vbi honorificè ac benignè excepit,prior ipse

Romanorum cõtra Francos oratio.

Vittiges opem Francorum reijcit.

Horrea Rauennæ cõcremata.

Sitiges Belisario cum alijs se dedit

Romanis

Romanis se tradidit,& post se cæteros compulit ipsum id facere.Vraias interea quatuor milibus ex Liguria partim, partim ex Alpium præsidijs confestim delectis, Rauennam celerrimè auxilio Gothis futurus contendit. Postquàm verò qui secum aduenerant,quid Sitiges ille egisset in Alpibus, resciueret, suis & familiaribus non parum timentes, eò prius cum omnibus copijs eundum ducebant.Vnde ad Alpes Vraiam vt duceret, cogunt: qui vbi ad has tandem peruenit, Sitigem Gothum Romanosq; alios mox obsidere, & cætera,quæ in rem essent, satagere. Quorum ad Alpes profectionem Ioannes Martinusq;,qui tum fortè circa Padum stationem habebant, vbi deniq; accepere,citato mox agmine,& cum vniuerso exercitu suis opem laturi sub sequebantur:& vbi ad Alpes est ventum,primo impetu præsidia ibi nonnulla ceperunt,locorum incolis omnibus in prædam actis, in quibus & Gothorum coniuges ac liberi erant,qui sub Vraia tunc militabant.Nam his ex præsidijs pars maxima militum hũc sequebatur,qui vbi sua omnia per Romanos abacta fuisse cognoscunt,relicto Gothorum exercitu ad Ioannem conferre se protinus statuunt.Ab his itaque Vraias denique destitutus, neque in Alpibus ex voto quicquam perficere potuit,nec periclitantibus Rauennę Gothis opitulari, sed rebus infectis in Liguriam se cum paucis recipit, ibi diutius quieturus. Belisarius interea Vittigem ipsum Gothorumque principes intra Rauennæ muros iam coërcuerat, & per id temporis ex Byzantio Imperatoris ad Belisarium legati Dominicus & Maximinus Senatorij vtrique ordinis viri Romanorum in castra perueniunt,& his cum mandatis, vt cum Gotthis pacem conciliaret: cuius conditiones hæ erant, vt Vittiges dimidiam regiæ opulentiæ partem sibi haberet,& his locis imperitaret,quæ trans Padum fluuium sunt,alteram verò vt partem Romanorum Imperator teneret,eique cis Padum omnia vectigal penderent. Legati itaque traditis Belisario litteris, Rauennam contendunt.Vittiges verò & Gothi cognita causa, quòd hi aduenissent,animo perlibenti se profitentur his conditionibus,quæ traderentur, fœdera inituros.Quam rem Belisarius vt primùm cognouit, quammaximè angi, & rem molestius ferre, vt qui pro ingenti calamitate id duceret, se si quis interpellaret,quo minus quæ cœperat exequeretur,cum iam sibi in manibus victoria esset, & nullo negocio de Gothis esset hanc propediem relaturus, abducturusque Byzantium vel Vittigem ipsum armis iam captum & debellatum. Vnde redeuntibus ad se ex Rauenna Imperatoris legatis tergiuersari, & planè abnuere, suis ex scriptis conditiones se vllas cum barbaris firmaturum. Quod fermè Gothi vbi primùm sensere, ex dolo pacem sibi per Romanos prætendi suspicabantur. Belisarius itaque cum accepisset exprobrari per principes quosdam,& crimini id maximè dari,quòd Imperatoris rebus insidias moliretur,nec huic vellet finem bello imponere,omnibus in concionem ad se conuocatis,Dominico Maximinoque legatis astantibus ita disseruit.Belli fortunam non in tuto semper consistere, & ipse sat calleo, & quemque vestrum de ea mecum id ipsum sentire crediderim. nam & multos spes ea fefellit, quòd ad se esset victoria peruentura: & qui rem male gessisse plerumque sunt visi, superasse ex insperato hostem iam contigit. Quocirca necessarium duxerim,per eos qui de pace consultant, non solum esse spem optimam proponendam,sed futurum vtrinque rebus animaduertendum euentum, ac sententiæ potioris delectum habendum. Hæc itaque cum ita se habeãt,vos quidem exercitus duces, & hos Imperatoris legatos, ea de causa in hunc locũ contraxi,vt in præsenti pro arbitrio deligatis,quod Imperatori in rem fore censebitis,ne me in posterum imprudentiæ ex rebus peractis insimuletis.nam & absurdissimum esset,velle nunc subticere,quandiu quæ potiora sunt,per vos deligi possunt,& ex fortuna rerum exitum con

Ioannes Gothorum liberos & vxores capit.

Vraias a suis deseritur.

Alieno tempore pacem Gothis offert imp.

Belisarij ad suos oratio.

ſiderantibus liceat & cauſas ſimul afferre. Quæcunque autem & ad bellum ſoluendum Imperatori ſunt viſa, & Vittiges Gothorum rex velit, vos vtcunque iam noſtis. Vtrum igitur ad vtilitatem conceſſura nobis hæc videantur, accedens veſtrum quiſq;, vt lubet, nunc promat. Quòd ſi omnem Italiã Romanis recuperari poſſe exiſtimatis, deuincique bello hoſtes nil impedit, vt audacter & planè intrepidè explicetis. Poſtquam Beliſarius finem dicẽdi fecit, tum omnes decernere & pertinacius profiteri, omnium eſſe potiſſima Imperatoris conſilia, nec hoſtes de cætero poſſe aduerſus hunc quicquam inſidiarum moliri. Beliſarius itaq; principum ſententia delectatus, hanc vt litteris demandarent, mox iuſſit. Tum illi ex ſcripto ſignificarunt, nullo ſe pacto hoſtes ſuperaturos. Gothos deinde tum fame oppreſſos, cum reſiſtere pręſenti miſeriæ haudquaquam diutius poſſent, Vittigis imperij pigere iam cœpit, vt qui rem peſſimè geſſerit, & ſuam ad Imperatorem defectionem cunctando & prolatando diſtraheret. Sed illud præcipuè hos deterrebat, ne ſi Romanorum in ditionem veniſſent, ex Italia exciti, abire Byzantium cogerentur, ibique vitæ reliquum agere. Vnde Gothorum inter ſe optimates inito conſilio, Heſperiæ Beliſarium regem appellare conſtituunt, ad eumque occultius mittunt, qui obſecrarent, vt imperium id ipſe ſuſciperet, hac via fore aſſeuerantes, vt non inuiti hunc ſequerentur. Beliſarius verò ſine Imperatoris permiſſu ſuſcepturum ſe id regnum negare, nimirum qui tyranni nomen & grauiſſimè ferret, & oderat, & per Imperatorem grauiſſimo iureiurando adactus præuentusque fuerat, ne quo pacto ſe viuo aliquid vſpiam innouaret. Veruntamen rem vt præſentem egregie conſtitueret, perquàm libenter excepiſſe eſt viſus, quæ barbari ad ſe pertuliſſent. Quibus cognitis Vittiges rebus, vt formidine percitus, Gothis quidem conſultum quamoptimè dixit, Beliſarium tamen ſeorſum & ipſe ad ſuſcipiendum imperium hortabatur, vt cui nil eſſet ad eam rem impedimento futurum. Tunc Beliſarius rurſum Imperatoris legatis & principibus cæteris ad ſe conuocatis, ab his ſciſcitabatur, num magni momenti videri res poſſit, Gothos armis Vittigemque ſubactos in poteſtatem veniſſe, eorumque ſupellectilem omnem pecuniasque his prædæ fore, & vniuerſam recuperari Romanis Italiam. Tum illi egregium ſanè id facinus & fortiſſimum dicere, ſeque precari id vtcunque liceret confeſtim exequeretur. Extemplo itaque ad Vittigem & Gothorum primores ex amicis Beliſarius quoſdam dimittit, vt omnia: quæ illi de ſe facturos pollicerentur, peragerent. non enim in aliud rem tempus extrahere fames his permittebat, quin acriter potius compellebat, eam vt ſine mora perficerent. Rurſum igitur Gothi oratores Romanorum ad caſtra protinus mittunt, aliud quidem in vulgum ferentes, ſeorſum tamen Beliſarium adeunt, accipiendæ pro pacta ſalute fidei gratia, ipſeque communi ſuorum conſenſu, vt Italicenſium ita & Gothorum rex eſſet, hiſque conditionibus cum Romano exercitu Rauennam vt accitus veniret. Beliſarius itaque iureiurando cæteris omnibus pro Gothorum arbitrio confirmatis, pro imperio tamen ſuſcipiendo apud Vittigem & Gothorum primores ſe iuraturum reſpondit. Gothorum interea oratores nunquam hunc reiecturum imperium rati, ſed id illum præ cæteris cupere, ſtatim vt ſecum Rauennam iret, hortantur. Beliſarius itaque Beſſam, Ioannem, Narſetemque & Aretium, quos fortè ſibi infenſiores putabat, diuerſim abire cum ſuis quandoque copijs iuſſit, commeatus ſibi ac ſuis per cauſam comparandi, id ſedulo cauſatus, haudquaquam ſe poſſe eo in loco vniuerſo neceſſaria exercitui ſuppeditare. His abeuntibus, & Athanaſio ſimul prætoriorum * eparcho, qui recens ex Byzantio venerat, ſubſequente; ipſe cum reliquis copijs, Gothorum legatis ſe comitantibus, Rauennam contendens, frumento primùm & neceſſarijs

Beliſarij prudẽs factum.

Beliſario regnũ occidentis offertur.

Callidum Beliſarij conſilium.

** præfecto.*

rijs

rijs alijs,nauibus oneratis, confestim ad* Classium Rauẽnæ portum deduci has imperat. **Classem, nomẽ proprium.* Mihi verò Romanum exercitum tunc temporis Rauennam ineuntem spectanti(nam & his rebus interfui)subijt animum cogitatio, nulla omnino vel sapientia, vel virtute, quæ per mortales geruntur administrari, *Rauennam Belisarius occupat.* sed esse dęmonem nescio quem,aut fortunam humanos fouentem animos, ita vt eò tandem & temere nescio quo pacto traducant, vbi nulla sit gerendis in rebus interpellatio. Gothi siquidem vt multitudine,ita & viribus cum longè plurimum superarent,& tam egregiè antehac gesserint bella, vbi Rauennam venere, fractos adeo feroces quondam præ se animos ferre, humilesque ita incedere, vt à victore exercitu & numero longe inferiori turpiter anteagerentur. *Plures paucis dediti.* Vnde Gothorum coniuges,quæ prius acceperant, magnitudine corporis Romanos præcellere,contemptim primo de Romanis loquẽdo,suos viros conspuere,& tantulæ staturæ hostes ad ludibrium illis & digito ostentare,eorumque increpitare socordiam, qui à tantulis viris deuicti fuissent. Belisarius itaque Rauenna potitus, Vittigem in primis honorificè custoditum seruabat, *Vittiges captiuus.* Gothos verò,qui circa Padum incolerent, abire in agros singulos iussit,hisque pro viribus excolendis incumbere.non enim inde hostile aliquid verebatur, nec Gothos putabat ea vnquam è regione inter se conuenturos.nam maximam sui exercitus partem his ipsis in locis antea collocarat.Gothis itaque gratanter & lætis abeuntibus animis, resides Rauennæ Romani in tuto fuere,vt qui cætera Gothorum turba ea in vrbe relicta,& numero præstarent & viribus. Regiam deinde inuentam Rauennæ pecuniam,& diligentius conquisitam apud se cum cura seruauit, vt eam Imperatori paulopòst Byzantium delaturus. Gothorum nulli vel ipse quicquam ademit,nec suos permisit, vt ex his quempiam violarent, sed sua quisque sibi ex conuento habebat. *Belisarij abstinẽtia.* Barbari demum, qui vel Gothorum præsidia, vel alia loca custodiebant, vbi Vittigem Rauennamque accepere per Romanos teneri,oratores ad Belisarium legant,qui nunciarent,eos sese illi nec inuitos quidem, & præsidia dedituros, quæ in potestatem haberent atque custodiam. *Opida Belisario dedita.* Tum Belisarius omnibus fide promptius data,Taruisium & aliud quoddam in Venetos munitissimum oppidum in ditionem redegit. *Taruisium.* Cæsena in Aemylia & sola relinquebatur, quam antehac aliâs cum Rauenna receperat. Gothi verò & cæteri omnes,qui circumiectis Rauennæ præerant locis,à Belisario fide prius accepta,& facta ad eum deditione, secum mansere. Ildibaldus prætere a vir sanè industrius Veronæ vrbis tunc fortè custodiam nactus,oratores cæteros subsecutus ad Belisarium misit, qui eius apud se liberos detinebat, haud tamen Rauennam se contulit, nec Belisarij se seruitute obstrinxit,fortuna quadam interpellatus, quam equidem vt memoratu dignam explicaturus nunc sum. Romani exercitus præfecti quidam Belisarium, vt illi prosperam inuidentes fortunam, appetitæ apud Imperatorem tyrannidis vt se minus decentis insimularant: *Inuidetur Belisario.* Imperator tamen non tam delatis criminibus, quàm Medorum vrgente iam bello, Belisario ad se celerius reuocato, vt in Persas ductaret exercitum, Bessæ Ioannique Italiæ curam prouinciæ demandauit, ad quam & ex Dalmatia demigrare Constantianum mox iussit. *Belisarius reuocatur.* Cæterùm Gothi, qui Rauennam trans Padumque alia loca incolerent, cum iam accepissent per Imperatorem Belisarium ex Italia reuocari, tum primùm non magni momenti id facere, haudquaquam Belisarium rati maioris vnquam facturum Iustiniano traditam fidem, quàm Italiæ regnum. *Gothorum noua molitio.* Vbi vero hunc ad recessum paratum videre, primores omnes, qui reliqui erant, inter se coëuntes in Picenum, ad Vraiam Vittigis ex sorore nepotem, agmine vno se conferunt,complorationeque inuicem facta, & communem simul ac præsentem commiserati fortunam, sic eum affari exorsi sunt, Go- *Gothorum ad Vraiam oratio.*

thorum alium præter te neminem præsentium nobis malorum fuisse caussam scimus. nos nanque auunculum tuum, nec nauiter quidem, nec prospere pro eius ignauia regnum administrantem, ea iam diu cura absoluissemus, vt aliàs Theodatum Theoderici nepotem; ni tui, qui nobis sis industrius visus, verecundia tenuisset. Sed Vittigi antehac imperanti regium duntaxat nomen relinquere in animo est, re verò Gothorũ tibi imperium tradere. Quod vtiq; cum illi detulimus, superuacanea tunc nostra fuit visa benignitas, quæ nunc arguitur fuisse dementia, subsequentiumque calamitatum & infortunij causa. Siquidem Gothorum, vt tute nosti, Vraia, hoc bello quamplurimi & fortissimi viri mortem oppetiere. Ex his verò, qui superstites sunt, si quid est roboris reliquum, cum Vittige rege & pecunijs simul in alias per Belisarium terras traductum procul dubio interibit. Id ipsum & nos ad hanc paucitatem redactos, & in extrema miseria positos, paulopòst perpessuros nemo non hominum fateatur. Tantis igitur nobis circumuentis iam malis, longe magis præstiterit cum gloria mortẽ obire, quàm liberos vxoresq; nostros ab hostibus cernere in extremos terrarũ terminos tam fœde abduci. Aggressuri itaq; sumus, vti nos decet, virtute dignum & egregium facinus, si modò Gothorum sumus te principem habituri. His dictis, Vraias respõdit, eos quidem quodcunq; subire discrimen malle, quàm præsentia mala seruitutemq; pati secum vnà probè se scire, Gothorum vero se ducem creari non in rem fore omnino se ducere, tum quia sit Vittigis nepos, hominis ita infortunati, & tam parui apud hostes momenti iam habiti, (nam & ad familiam referri, qualiscunq; fortuna sit, solet) tum quia non pietatis ex iure videri se facere posse, si viuentis auunculi principatum inuaderet: qua ex re crederet, plus odij sibi, quàm beneuolentię posse conciliari. Sed factu id se necessarium ducere, Gothorum vt ducem * Theudibaldum Visigothum creent, virum sanè vt virtutibus præditum, ita & cæteris in rebus industrium: cui & Theudas Visigothorum sit princeps auunculus, & iure cognationis nil fore absurdum, si bello hunc iuuerit: ex eoque Gothis rem melius processuram, si cum spe aliqua futuri subsidij prælio cum hoste decernant. Vraias itaque cum ita disseruisset, ea dixisse iam videbatur, quæ Gothorum genti conducerent plurimùm. Vnde Theudibaldum communi omnium consensu ex Verona accitum, & ad se venientem veste statim purpurea donant, regemque astantium acclamatione & plausu creant, & simul precantur, vt rectè præsentibus consulat, eaque & probè disponat. Hoc modo Theudibaldus rex constitutus, non longèpost Gothis ad se omnibus conuocatis, verba istiusmodi fecit. Cum satis intelligam, ô viri commilitones, ex diuturna iam belli experientia multorum certaminum vos esse peritos, haudquaquam opportunum nunc duxerim, derepente ac temere vt in bella ruamus, cum satis constet, hæsitabundam & formidolosam peritiam egregium aliquid audere haudquaquam consueuisse. Aequum itaque fuerit, pristinos casus omnes vos meminisse, & de præsentibus vt postmodum consulatis. nam plerique vestrum præteritorum obliti, non suo & decenti in tempore præ insolentia forsan extulerint animos, ita vt maximis in rebus falli sat queant. Vittiges itaque nec vobis quidem inuitis, nec repugnantibus in hostium manus peruenit. Sed tunc sanè desperatis aduersis fortunæ casibus, vtilius fore existimastis Belisario ad vos domum accito parêre, quàm de summa rerum periclitari. Nunc igitur, cum ex Italia decessurum hunc acceperitis, & nauigaturum Byzantium, profectò & alia quædam de integro esse hunc aggressurum non ignoratis. Sed illud est vestrum singulis aduertendum, non omnia mortalibus ad vota succedere, sed aliter sæpius euenire, ac visum his sit. nam ex insperato nonnunquam & temere fiunt nonnulla. id fermè si Belisario sit occur-

surum

** Ildouualdum, alias Hcn, Ildibal d. t.*

Theudibaldus rex Gothorum creatur.

Theudibaldi ad Gothos oratio.

ſurum quandoque, haudquaquam videri abſurdum debet. Conſultius itaque fore exiſtimauerim, ſi prius, quid ſibi is velit, rogemus; tentemusque vtrum ad priores huic placeat redire conuentiones: hoc deinde pacto ad ea progrediemur, quæ ſecundo ſunt loco gerenda. His Theudibaldus ſuos affatus, rectè viſus eſt Gothis conſuluiſſe: vnde & legatos confeſtim Rauennam ad Beliſarium mittunt, qui illi conuenta commemorarent, & fœderum, perinde ruptorem arguerent, voluntariumque hunc vocitarent mancipium & ſedulò id exprobrarent, quòd ſeruitutem quàm imperium malit, & eiuſmodi alia fando, ad id ſtatim ſuſcipiendum quammaximè hortarentur. Quòd ſi de ſe facilem ad obſequendum hunc viderint, extemplò denunciarent Theudibaldum ad ſe conceſſurum, regali prius veſte depoſita, veneraturumque vt Italiæ regem. Hęc & huiuſmodi pleraque in Beliſarij conſpectu Gothorum oratores profati, cùm iam planè exiſtimarent, imperatorium nomen hunc mox admiſſurum: tum ille præter eorum expectationem apertè reſpondit, Iuſtiniano ſuperſtite nunquam Imperatoris nomen ſe inuaſurum. Gothi demum eius cognita voluntate, ocyus abeuntes omnia Theudibaldo renunciant. Beliſarius interim iter aggreditur, Byzantiumque rectà contendit. Et annus tunc quintus huius belli exibat, quod Procopius hiſtoriæ demandauit.·.

Legati Beliſario, quòd regnū non acciperet, exprobrant.

Beliſarij conſtantia in repudiando imperio.

VI anni huius belli principium

PROCOPII DE BELLO GOTHORVM LIBER TERTIVS.

SVSPENSIS Beliſarius adhuc & dubijs rebus, cum Vittige Gothorumque optimatibus, & Theudibaldi liberis, pecuniaque omni, & regia, precioſaque cætera ſupellectile ſecum deuectis, Byzantium venit, Ildigere, Valeriano, Martino ac Erodiano præfectis ſequentibus. Vittigem vero cum vxore Iuſtinianus gratanter ſuſcepit, barbarorum item agmen pro eximia corporum ſpecie ac magnitudine mirabatur. Theoderici deinde in curiam dignas ſpectaculo receptas gazas ſenatorijs viris ſeorſum viſendas expoſuit, rerum geſtarum magnitudinem gloriæ ducens. Non enim vel has populo ſpectandas hic præbuit, nec Beliſario vt triumpharet permiſit, quemadmodum aliàs, cùm ex Gelimere rege & Vandilis victoriam retuliſſet. Sed in omnium ore Beliſarius erat egregijs victorijs duabus ornatus, quales antehac mortalium nemini contigere: quippe qui reges duos Byzantium captiuos deduxerit, & * Gererici Theodericique ingentes opes præter omnium ſpem Romanis vt ex hoſtibus ſpolia eſſent: vnde vel apud barbaros ipſos nemo vnquam clarior & fama celebrior fuit, quippe qui deuictis ex hoſtibus in publicum ærarium maximas rurſum inuexit diuitias, & terræ mariſque dimidiam partem tam breui recuperauit. Erat igitur Byzantinis ciuibus voluptati Beliſarium intueri, in forum quotidie prodeuntem, vel ſe inde domum recipientem, atque adeo vt tanti ſpectaculi hos nulla ſatietas caperet. nam eius pompa ſpectatior ob præeuntium turbam & ſubſequentium erat, vt quem Vandilorum, Gothorumque & Maurufiorum multitudo ſequeretur non mediocris. Ad hæc accedebat, quòd pulchritudo hunc magnitudoq; corporis

Beliſarius Byzantium cum victis ingreditur

Beliſario triumphus negatus.

Beliſarij auctoritas.

Gizerichi rectius in græco.

** in Græco ſic.*

Erat & corpore pulcher ac procerus, & vultu omnium formoſiſſimus.

Belisarij statura & forma et virtutes.

honestabat. humilem præterea se benignumque adeo, atque aditu obuijs quibusque perfacilem exhibebat, vt infimæ sortis viro persimilis videretur. * Milites item, & rusticani, & cuiusque generis homines certatim hunc beneuolentia prosequebantur. nam in suos præcipuè milites munificentia cæteros anteibat: & qui bello † rem fortè malè gessissent, pro acceptis vulneribus pecuniam non paruam donando, indignationem ac simul mœstitiam sæpius permulcebat: ei verò qui in acie se egregiè habuisset,* varia dono dabat in præmium ornamenta. Et qui præterea aut arcus, aut rei alterius bellicæ iacturam præliando fecisset, confestim alia & potiora per Belisarium parabantur. Erga agricultores agrestesque homines tanta hic indulgentia ac prouidentia vtebatur, vt Belisario ductante exercitum nullam hi vim paterentur: sed ex insperato potius opulenti ac diuites reddebantur, vt qui crebrò ad se aduentantibus copijs, maiori omnia in victum precio venditarent. Segetes insuper dum in agris maturescerent diligentius tuebatur, ne fortè * equorum greges has deuastarent,† frugesque cæteras inuitis dominis suos attingere prohibebat. Erat item vir continentior, vt qui præter denuptam sibi vxorem nouerit nullam. nam ex Vandilis Gothisque tanta multitudine & forma egregia fœminas quum bello cepisset, earum nullam vel in eius conspectum venire, vel se alloqui quoquam pacto permisit. Ad cætera eius huiusmodi ornamenta perspicax quidem & viuidum accedebat ingenium, quippe qui vel dubijs ipsis in rebus, ad ea quæ potiora forent excogitanda, mirum de se in modum & opportunè valeret, in ipsoque belli discrimine animi præstaret magnitudine, è tutoque & consideratius ad res gerendas audentior esset. festinare præterea, cunctarique in ipsis aduersus hostem conatibus, vt res deposcebat. in rebus trepidis bene sperare, nec terrore aliquo capi; non prosperis insolens esse, nec vitam in delicijs agere· nec quisquam vnquam hominum fuit, qui temulentum hunc viderit. [Et quàm quidem diu Romanorum exercitui tam in Africa, quàm in Italia præfuit; perpetuò victor erat, & obuia quæuis occupabat. Vbi verò Byzantium arcessitus venit, magis etiam multò, quàm antea, virtus eius innotuit. Nam ipse omni virtute præstans, & opum magnarum potentia, protectorumque ac satellitum subsidio viros omnes illustres, qui vnquam fuerunt, excellens; non abs re formidabilis erat vniuersis magistratibus atque militibus. quippe si quid imperaret, aduersari audebat nemo, nec iussa vlli perficere vllo modo dedignabantur, tum virtutis reuerentia permoti, tum potentiam metuentes. Nam] † suis hic sumptibus equitum milia septem * & delectorum in hostem ductabat: quorum singuli in aciem stare, ad pugnamque prouocare hostium fortissimum quemque, se dignum ducebant. [Romani quidem ciues prouectiores ætate, quum ab Gotthis obsessi, quæ fierent in bellicis conflictibus, viderent: admiratione magna rapti aiebant, domum vnicam Theoderichi potentiam euertere.] Belisarius igitur vt dignitate auctus est: ita & ex sententia iam validior factus, ea maximè consulebat, quæ rebus * Romanis conducerent plurimum, consultaque aliorum sic aduertebat, vt suopte arbitrio cuncta perageret. Cæteri verò præfecti ad Italiæ gubernationem relicti, & inter se pares, nihil non priuata ad commoda gerere animis destinarant, militumque libidini permittere iam subditos cœperant: † quibus nec decentius quidem prospicere, nec militem dicto obedientem habere: quo sanè efficiebatur, vt plerisque in rebus delinquerent, deperditæque breui Romanorum * res sint. Nam postquam Theudibaldus ex Rauenna Belisarium discessisse est certior factus, barbaris circa se omnibus in vnum contractis, & Romanis simul militibus, quibuscunque res innouari placebat, quæ ad obfirmandum imperium pertinerent, diligentissimè procurabat,

Margin notes:

* *sic verti debuit, Amor autem virtutis eius tam in militibus, quàm agricolis, inexpugnabilis erat.*
† *casum aliquem pertulissent.*
* *Rectius, armillas & torques, ψέλλια ἢ στρεπτοὺς.*
* *ἱππεῶν, equitatus, aut equestris copiæ.*
† *arborumque maturos fructus.*
Hæc notis hisce [] inclusa, de Græco codice nos adiecimus, omissa ab interprete.
* *quorum reijci nemo poterat.*
† *sua e domo.*
Rursus inclusa reliquerat interpres.
* *imperatoris.*
† *ac neque iam sibi satis consulere poterant, nec milites dictis audientes habebant.*
* *res vniuersæ sint. quod equidē dicturus sum, quo pacto factū sit.*

curabat,

curabat, & omni studio nitebatur dominationem Italiæ Gothis recuperare. Sed quum primùm regnare is cœpit, non vltra homines mille hunc sequebantur. Quumque vnum duntaxat in agro Piceno reliquum esset barbaris oppidum, paulatim tamen & cæteri omnes, qui in Liguria & Venetorum in regionibus erant, ad hunc concessere.

Alexander Belisarij successor auarus & crudelis.

Alexandrum interea quempiam Imperator, Belisario ad se reuocato, in Italiam misit, procurandæ Reipublicæ causa. Is vbi primùm Rauennam se contulit, absurdiora quædam animo agitare, & rationis expertia, quippe qui Italos homines, qui regiam ne attigissent quidem pecuniam, nec vlla rempublicam vel iactura vel iniuria affecissent, ad pœnas luendas ad se euocabat, & peculatus item insimulabat & fraudis, siue in Theodericum quondam admissæ, siue in Gothos principes alios: vnde & dependere sine mora cogebat, quodcunque is affirmasset per fraudem illos intercepisse, vel sibi vendicasse in lucrum. Militum præterea vulnera, & subita discrimina, egregiaque eorum facinora exilioribus premijs compensabat, & * muneribus longe, ac ipsi sperassent.

** minoribus longe,*

Quo factum, vt Italos omnes Imperatori breui infensos reddiderit, & militum nemo iam vellet discrimen in bello subire: vnde cum odijs inter se hi decertarent, vt rem Romanam perosi, effectum facile est, vt hostium res in maius procederent, & Romanorum præfectis iam cæteris quiescentibus, solus Vitalius, qui in Venetos tunc fortè abierat, vt militum multitudine fretus & Erulorum ingentibus copijs, ausus sit cum * Ildibaldo manus conserere: id maximè veritus, quod & factum postea est, ne si auctis nimium viribus, is in se aduentaret, coërceri per se minimè posset.

**Idem cũ Theudibaldo qui alias Ildouadus.*

Cum itaque apud Taruisium fortiter pugnatum fuisset, eo Vitalius prælio longe inferior factus, fugam capessit, paucis quibusdam recuperatis, complures in ea pugna amisit, & Erulorum præsertim pars magna absumpta, cum hisque & Visandrus eorum præfectus. Vitalius verò solus profugit.

Incremẽta regni Theudibaldi.

Qua ex re per Romanos tam infeliciter gesta, Ildibaldi nomen celebre factum ad Imperatorem perfertur, & mortalibus ferè innotuit cæteris. Haud longe pòst, vbi peracta hæc sunt, inter Vraiam Ildibaldumque inimicitiæ hoc modo intercessere. Erat Vraiæ tunc vxor, quæ vt opulenta muliebrem mundum præ cæteris Gothorum fœminis consecuta, ita & egregia corporis forma primatum facilè obtinebat.

Æmulationes muliebres.

Hæc verò inter alias barbaras magno cum ornamentorum & vestium apparatu quum in balneum semel curandi corporis gratia descendisset, Ildibaldi in eo vxorem lineis obductam vestibus conspicata, non ceu Gothorum regi matrimonio iunctam decuit, venerata est, sed contemptim de ea potius loqui, & denique aspernari. Qua de re illa, & ex acceptæ iniuriæ absurditate, ingenti perculsa dolore, ad virum lachrymabunda Ildibaldum venit, & simul efflagitauit opem vt ferret, seq; ab Vraiæ vxoris iniuria vindicaret.

Vraias a rege occiditur.

Ildibaldus itaq; his verbis indignatione accensus, Vraiam apud barbaros partim carpendo, partim & ad Romanos defectionis insimulando, comprehensum denique interfecit. Ex eoq; tam tetro facinore hunc oderant Gothi, ægreferentes tam temerè Vraiam fuisse ex humanis sublatum. iam enim multi inter se coëuntes, Ildibaldo, qui tam impium scelus patrasset, apertè conuiciari, haud tamen ab eo pœnas exigere audere. Erat inter hos quidam * Bellas nomine, genere Gepes, nondum tamen ad id dignitatis euectus, vt regius armiger haberetur.

** Villa aliàs.*

Hic sanè vir Vraiæ vxoris tam venustæ speciem dum animo versat, mirum hanc in modum deperibat. Ildibaldus itaq;, cùm interea Bellam hunc in hostem emittit, Vraiæ hanc quondam vxorẽ barbaro alteri cuidam matrimonio iungit.

Theudibaldus rex interficitur.

Quamobrem Bellas cùm è castris rediisset, vt erat suapte natura ad iram propensior, acceptam ea ex re contumeliam minimè ferens, Ildibaldum obtruncare animo destinat, rem

omnibus Gothis pergratam facturum se ratus. Itaque Gothorum cum optimatibus epulantem hunc nactus, quod per insidias agendum antea duxerat, tunc & apertè tam audax facinus exequendum decernit. Sed aderant circa diuescentem Ildibaldum ex regio more circumfusi satellites, iamque rex stratis incumbens manum cibis admouerat, cùm Bellas ipse ex improuiso cibum adhuc detinentibus digitis, inopinanti illi caput ademit, quod fermè supra mensam statim collapsum conuiuas exterruit, & planè obstupefecit. Vraia itaque cæso, has dedit Ildibaldus pœnas, iamque & hyems exacta tum erat, & belli huius quod Procopius scripsit, annus sextus euaserat Erat tum fortè in Gothorum exercitu † Araricus quidam Rugus genere, quem statim Rugi (nam & hi Gothica erant ex natione) cùm ob Ildibaldi interea cædem turbulentiora omnia essent, regem pronunciarunt, non tamen cæteris volentibus Gothis, vt quorum pars maxima rem ægreferret. non enim recuperandæ Italiæ spem prorsus amiserant. Sed Araricus iste nil quippiam gessit memoratu dignum. nam cum paucis superuixisset hic mensibus, ex humanis decessit. Totilas interea quidam Ildibaldi nepos, cùm valeret prudentia plurimum, & in rebus gerendis maximam esset solertiam consecutus, magni apud Gothos momenti habitus est, & his qui Taruisij in pręsidio erant, fortè tunc præerat. Nam vbi primū de Ildibaldi morte est is certior factus, Rauennam ad Constantianum euestigio misit, qui pro eius & comitum suorum salute, fidem ab eo & precariam peteret. Qua impetrata, pollicebatur eius in potestatem se, dum vellet, venturum, dediturumque illi Taruisium oppidum, & præsidiarios milites. Quibus Constantianus mandatis, iam lætior factus, iureiurando facturum se omnia, quæ peteret, confirmauit. Die itaque constituta, qua ad eam rem peragendam vtrique erant inuicem conuenturi, in eo denique constitere, vt Taruisini eius custodes præsidij, Constantiani admissis intra vrbem familiaribus, oppidum statim his traderent. Iam verò & Gothi Ararici grauiter ferebant imperium, virum hunc haudquaquam idoneum rati, qui cum Romanis gereret bella, eundemque plerique apertius oderant, vt qui magnarum rerum occasionem his sustulisset: demum concordi animo omnes ad Totilam Taruisium mittunt, & ad Gothorum imperium suscipiendum hortantur. Nam cum summo adhuc Ildibaldi regis desiderio tenerentur, in Totilam, vt sanguine illi coniunctum, spem omnem victoriæ verterant, satis sperantes ea virum hunc velle, quæ ipsi deferrent. Is verò vbi Gothorum mandata accepit, propalam ad Romanos retecta defectione respondit, Si Araricū regem in tempore obtruncarent, confestim se hos secuturum, facturumque pro eorum arbitrio vniuersa. His barbari auditis in Ararici exitium moliri insidias, & his continenter inniti. Dum hæc barbarorum in castris geruntur, Romani exercitus perinde in tuto iam constitissent, Gothorum negocijs satis confisi, vt quieturi deinceps, nec scire quidem, nec quoquam pacto animo agitare, quemadmodum aliquid in barbaros molirentur. Vnde Araricus Gothis ad se vniuersis vocatis, monere eos pacis & concordiæ cœpit, & ad Iustinianū Imperatorem oratores deprecatum vt mitterent, pacemque secum his conditionibus facerent, quibus & fœdus inire cum Vittige antehac voluissent, Gothi scilicet vt trans Padum loca tenerent, & reliqua ipsi Italia Imperatori cederet. Araricus igitur eius per Gothos consilio comprobato, suis ex amicissimis ad Iustinianum nonnullos legauit imprimis admonitos, vt sub specie hæc peragendi, quæ diximus, cum Imperatore nil aliud agerent, nisi id duntaxat ab eo deposcerent, vt vbi vniuersam ei tradidisset Italiam, cùm eaque non paruam pecuniam, inter patritios se viros ascriberet. Dum interea igitur oratores Byzantium eunt, Gothi Araricum per fraudem ac dolos ob-

VII anni principum.

† *Ataricus, aliàs Araricus Rugianus rex Gothorum. alij Eutaricus.*

Totilas Theudibaldi nepos.

Totilas rex creatur.

Ararici ad imp. legatio.

Araricus occiditur.

obtruncant: quo mortuo, Totilas ex conuento suscepit imperium. Iustinianus verò de Ararici interitu certior factus, deq; suscepto per Totilam principatu, odisse nil desinebat sui præfectos exercitus, simul & irridere. Ioannes interim, Bessasq;, & Vitalius, ac cæteri omnes, qui per Belisarium relicti ad custodiendam Italiam cum exercitibus fuerant, dispositis per singulas vrbes custodijs Rauennam cōueniunt, vbi Constantianus & Alexander, cuius antea memini, stationem habebant, consilioque ad inuicem habito, potius fore & longè commodius visum Veronam, quæ in Venetis est, prius ductare, eaq; cum Gothis eódem manentibus in potestatem redacta, aduersus Totilam, & in agrum Picenum deinde contendere.

Romani ad Veronam accedunt

Sic itaque ad hominum duodecim milia contractum exercitum præfecti vndecim numero Veronam duxere. Ad quam vbi stadijs sexaginta est proximè ventum, medijs in campis locarunt, qui ea è regione patentissimi sunt, & ad vrbem Mantuam pertinent.

Marchianus prodere Romanis Veronā nititur.

Erat tum fortè Marchianus nomine quidam, vir sanè præcipuus, qui à Verona non procul locum veluti præsidium incolebat, & Iustiniani Imperatoris studiosissimus erat. Vnde Veronam Romanis prodere miro studio nitebatur. Erat præterea illi ex portarum custodibus quidam vnus à pueritia cognitus: ad hunc ex amicis nonnullos dimisit, qui hominem pecunijs suadendo corrumperent, vt Imperatoris exercitum intra vrbem reciperet. Quod fermè vbi custos ille se facturum promisit, eosdem nuncios Marchianus ad præfectos Romani exercitus mittit, conuenta vt his per se facta renunciarent, & secum vnà nocte vt insequenti Veronam vrbem inirent cohortarentur. Visum itaque demum præfectis illud conducere, vt eorum ex numero vnus cum paucis quibusdam pręcederet, & si custos fores aduenientibus aperiret, his protinus occupatis exercitum inde securius intra vrbem exciperent. Sed cùm subire nemo id discriminis vellet, Artabazes solus Armenius genere, & bello egregius, ad id rei conficiendum non inuitus se obtulit. Is verò Persas quondam ductauerat, quos Belisarius cum Bliscane quodam è Persia Byzantium paulo antè transmiserat, Isaurorum delecto præsidio. Is itaque ex vniuerso exercitu viris centum delectis, nocte iam intempesta, quamproximè muros accessit: & vbi custos ex conuento portam aperuit, nonnullis ibi in custodiam collocatis, exercitum ad se euocauit.

Romani Veronā ingrediuntur.

muro deinde milites Romani inscenso, quos fortè deprehendunt custodes, de improuiso inuadentes obtruncant. Quod malum Gothi vbi primùm vniuersi sensere, per portas alias ab hac longè diuersas fuga euadunt. Non procul Veronæ à muris rupes quædam eminentior extat, vnde quæ intra vrbem geruntur conspici omnia veluti è specula possunt, & hominum in ea numerus haud difficulter iniri, prospectusq; longior subiectos in campos patet. Eò se Gothi cùm recepissent, nocte tota conquieuerunt. Romanorum verò exercitus, qui stadijs inde aberat quadraginta, haud dum vrbi progrediendo appropinquarat, Romanorum ducibus ipsis, de rebus vrbanis bonisque Veronensium ciuium diripiendis inter se altercantibus.

Gothi Veronam recipiunt.

Vbi itaque dies illuxit, & Gothi à summo rupis, quam insederant, vertice diligentius cognouissent, quoti nam hostium per vrbem diuagarentur, quantúmve exercitus alius ab vrbe distaret, cursu citato per easdē portas, quibus prius euaserant, repetunt vrbem. non enim ingressi antea hostes portas has occuparant. Romani itaque cognito Gothorum in vrbem iam reditu, pari omnes consensu in muri propugnacula fuga statim se recepere, & superuenientibus ingenti multitudine barbaris, cum hisq; conferentibus bello manus, Romanorum ex agmine milites pleriq; & Artabazes ipse mira de se opera ædendo, ac fortius decertando, hostes in se effusè ruentes validius impugnabant.

Romani de præda necdum parta litigant.

Romani demum exercitus principes, Veronæ rebus, etsi haud

dum partis, inter se distributis, cum cæteris copijs Veronam eundum esse tandem decernunt: cuius portas cùm clausas inuenissent, & hostes simul se summa vi defendentes, celeri cursu mox retrocedere, profectionemque facere fugientibus similem, tametsi suos conspicarentur supra muros pugnantes, suppliciterque petentes, ne se destituerent, sed ibidem tamdiu operirentur, quo ad ipsi fuga se ad eos & incolumes recepissent. Sed quia misericordiam haudquaquam recipit timor, Romano iam abeunte exercitu, qui circa Artabazem erant, cum præ hostium multitudine, aperta vi pellerentur, suorum desperatis iam auxilijs, è muro se statim saltu præcipitant, & vtcunque his licuit, euasere. Ex quibus qui fortè molli ac leni solo prolabebantur, corpore in offenso, agmine vno Romanorum se ad castra recipiunt, quos inter & Artabazes fuit. Qui verò confragosis in locis ceciderant, ad vnum omnes interiere. Romani deinde traiecto Eridano Fauētiam se receperunt, quæ vtique est Aemyliæ ciuitas, à Rauenna stadijs centum & viginti disiuncta. Totilas verò, vbi ea, quę Veronæ gesta fuissent, perdidicit; Gothorum vim magnam ad se euocauit, qui cùm præsto fuissent, ad quinque milia hominum contracto exercitu in hostem ductauit. Qua de re certiores iam facti Romanorum præfecti, de rebus præsentibus consultabant. Artabazes itaque cùm in medium prodijsset, verba istiusmodi fecit: Nemo vestrûm, ô principes viri, hostes contemnendos iccirco nunc ducat, quia multitudine sint nobis inferiores, vel quia cum deuictis à Belisario sit decertandum, & in eos eundum, qui fracti iam animo sint. Multi nanque falsa opinione decepti, seipsos sæpius fefellerunt, & dum nil opportunè alios paruifaciunt, partas iam vires dissoluere potuerunt. nam aliàs antehac res malè gestæ, viros solent ad egregium aliquod facinus factitandum hortari, nimirum cum fortuna ipsa vel desperatis iam rebus ad optima quæque & maxima audendum compellit. Et hæc equidem non aliqua vestri suspicione captus nunc dissero, qui exercitum ducitis: sed quia recens cum his decertaui, satis istorum iam hominum perdidici audaciam. Sed nemo hostium duxerit suis viribus ascribendum, si modicis cum copijs quis superetur, quandoquidem vt præstantium multitudine virtus, ita & succumbentium innotescit. Reor itaque vobis potius id conducturum, si fluminis transitum asseruando, cum barbaris bellum tunc ineatis, cùm eorum pars amne dimidia superato, in alterius ripæ regionem euaserit, quàm cum istorum copijs vniuersis & vnum in locum contractis manus denique conseratis. hoc modo si vincimus, profectò nulli non id gloriam feret. gloriam nanque & ignominiam rerum ipsarum nuncupare exitus solet. Et victores ipsos efferre laudibus consueuere mortales, dum quemadmodum sit victoria parta, perquirunt. His Artabazes peroratis, dum Romani inter se præsides diuersa ac repugnantia sentiunt, nil opportunè exequebantur, sed ibi diutius commorati, tempus in cassum terebant. Iam verò Gothorum appropinquabat exercitus, cumque traijciendus his fluuius esset, suos ad se Totilas conuocatos his verbis commonefecit: Cætera bella, ô viri, mihi propinquitate iuncti, easdē ferè de se exercitibus solent pugnas promittere, in certamen euntibus: nos verò fortuna haudquaquam cum hostibus pari, sed longe diuersa nunc vsi in id bellum prodimus. illi nanque deuicti, si ita contigerit, non longe pòst aduersum nos sunt prælium integraturi: quandoquidem per Italiam passim, & in oppidorum præsidijs magna vis militum his reliqua sit, ex Byzantioque exercitum alium his affuturum subsidio haudquaquam possit absurdum videri: vobis verò si ipsum id patiamur, hoc duntaxat relinquetur, Gothorum nomen cum spe simul dispereat: quippe qui ex hominum milibus centum, ad quinque milia redacti iam simus. Illud deinde vt ad memoriam reuocetis, non ab re

Fœda Rom fuga

Artabazis ad Romanos oratio

Ducum perniciosa discordia.

Totilæ ad suos oratio.

ab re fore exiſtimauerim, cùm arma in Imperatorem efferre Ildibaldo duce antehac decreuiſtis, non maiores copias ſuperfuiſſe, quàm hominum mille, & in agro Piceno oppidum vnum vndequaque hoſtium locis obductum. Vobis tamen eo bello ſuperioribus factis non ſolùm militiam accreuiſſe ſat conſtat, ſed imperium propagando res melius proceſſiſſe. Nunc itaque ſi nauare vos operam vultis, bello (vti par eſt) proſperè ſuccedente, hoſtes omnino ſuperaturum me ſpero, quandoquidem qui numero ac viribus præualent, victores euadere plurimum ſolent. Veſtrûm quiſque enixè in hoſtem ac promptius eat: in quo ſi vos non nauiter ſtrenueque geſſeritis, nullo hi poterunt pacto de cætero expugnari. Agite itaque, ſpe optima freti cum hoſte nunc manus conſerite: nec ſecus iſtorum vel iniuſtitiæ ſatis conſiſi imus in prælium, qui in ſubditos ita ſe habuere, vt ad noſtram vindicandam iniuriam, Italicenſibus ipſis pro eorum in Gothos audaci facinore ac ſimul proditione, non aliud vt inferatur ſupplicij genus ſit neceſſarium, adeò ſummatim vt dicam, his omnia mala ſunt per Romanos ingeſta, quos in fidem ſuſceperant. Quid enim hoc hoſtium genere captu facilius, apud quos nec diuina quidem, nec humana ſat iura valent? Accedit etiam, quod terror per nos iſtis iniectus, vt bene ſit nobis in ipſo certamine ſperandum, effecerit. non enim in alios nunc homines imus, quàm qui nuper cùm Veronam veniſſent, ea vrbe tam temerè deſtituta, nec vllo mortalium perſequente, tam turpiter ſe in fugam dedere. His Totilas ſuos hortatus, ex his qui ſe ſequebantur militibus, viros trecentos ſtadijs viginti trans amnem abire mox iuſſit, & in hoſtium terga ex improuiſo vt comparerent, cædendoq; hos acrius infeſtarent, vt turbati & pauefacti, nec roboris vllius reminiſcerentur, nec virium. Ipſe verò flumen confeſtim pertranſeundo rectà in hoſtem duxit. Romanis deinde huic obuiam prodeuntibus, & copijs vtrinque inſtructis, vir Gothus Vlaris nomine, corporis magnitudine præſtans, ita & viſu terribilis admodum, ac factis acer, belloque bonus, ex alteris caſtris equo medium in campum immiſſo, armatus galeatusque prodijt, & ad ſingulare Romanos certamen identidem prouocauit, conciuitque. Vnde cæteris prę formidine quieſcentibus, ſolus Artabazes aduerſus hunc ſtatim proceſſit. Itaq; vtrinque equis calcaribus concitatis, vbi inuicem eſt, & in proximo ventum, infeſtis ſe impetunt pilis. Sed prior Artabazes dextrum Vlari latus transfigit. tum barbarus letali excepto iam vulnere, ex equo ſupinus in terram prolabebatur, ni fortè quod geſtabat adhuc in manu telum & à tergo petræ inhæſerat, hunc labi nil ſineret. Tum verò Artabazes acrius inſiſtendo in hominis viſcera telum, ictus crebrius iterando, tamdiu adegit, quoadusque tandem vulneribus confectum hunc crederet. Sed dum incautius conficere is hoſtem contendit, pili fortè tum ferrea cuſpis, quod Vlaris adhuc retinebat, vt erat ſubtecta, ſe ingerentis thorace ſenſim traiecto, cuteque leniter lacerata, ex inſperato inde ad fauces lapſa, arteriam huic interrupit, vnde ſanguine multo ſine vllo doloris ſenſu mox defluente, Artabazes Romanorum ad caſtra equum dum concitat, Vlaris Gothus moribundus in terram lapſus procubuit. Sed Artabazes ipſe ſanguinis profluuio nil penitus remittente, poſt tertium diem ex humanis exceſſit, ſuiq; deſiderium vel mortuus quidem Romanis reliquit. Exercitus deinde manus vtrique conſerere, & in inuicem fortiter decertare, in ipſoque pugnæ ardore barbari trecenti illi, quos ſuprà meminimus, Romanis poſt terga ex inſperato comparuere. Quibus hi viſis, maioremque eſſe multitudinem rati, pauore ingenti perculſi, ſeſe in fugam proripiunt: quos barbari inſectati, fœdè concidunt, & quos viuos cepiſſent in cuſtodijs habuere, ſignaque omnia, quod antea nunquam Romanis contigerat, adimunt. Romani verò exercitus duces, vt

Vlaris ad duellum prouocat.

Artabazes Vlarim duello vincit.

Artabazes victor fluxu ſanguinis extinguitur.

Succeſſus ſtrategematis Gothici.

cuiq; licuit, cum paucis quibusdam iam fugam capessérant,& in quæ se fortè receperant oppida,vigilijs statim & custodibus firmant. Hoc Totilas bello peracto, non longe post aduersus Iustinum & Florentiam vrbem copias misit. Hisque * Vndellam Rodericumque & Vliarem bellicosissimos viros præfecit: qui vbi eò demum venêre,circa muros mox considendo,obsidione hos cingunt. Iustinus verò, quia nullos in vrbem conuexerat antehac commeatus,perturbatione affectus immodica, Rauennam statim ad Romani exercitus principes misit precatum, sibi vt periclitanti opitulatum venirent. Noctu qui mittebatur frustratus hostem,Rauennam peruenit,resque pro statu Florentiæ essent denunciauit. Tum verò Romanorum non parui momenti exercitus extemplò Florentiam Cyprianus & Ioannes duxere:de quorum aduentu per exploratores Gothi facti iam certiores, soluta obsidione,in locum qui Mucialla dicitur, & diei via à Florentia distat,secedunt. Postquam verò Romanus exercitus cum Iustini se copijs iunxit(is nanque paucis ad eius vrbis relictis in custodiam, suis obuiam venerat) præfecti omnes in hostem duxere.Hisq; progredientibus perutile fore est visum,vt ex omni exercitu lectissimi quique præcederent, ex incursioneque cum hoste repentius consererent manus, eodemque & cæteræ copiæ sensim vadentes superuenirent.Sorte itaque in primores exercitus missa,fortunæ sententiam singuli expectabant: & ea demum in Ioannem cadente, statim is cogitur cum suis militibus præeundo in hostem ire. Barbari verò aduentu in se Romanorum præcognito, campo eodem, in quo tunc fortè habebant castra, præ formidine destituto,in vastiorem & proximum collem,qui ea prominet regione, effugium tumultuosius habuere. Ioannis verò tum milites,vbi ad hostes venerunt,operæ in hos nauandæ incumbunt. Et barbaris viriliter se defendentibus, impulsione res acrius gerebatur,vnde permulti vtrinq; specimen de se virtutis ædendo cadebant. Ioannes interea clamore ingenti ac turba in hostes dum impetum facit, suis è satellitibus quidam telo per barbaros ictus procubuit. Cuius ex casu Romani parumper submoti,pedem iam referebant: superuenientes deinde in campum Romanorum tunc copiæ, phalange facta ibidem quum constitissent, refugientes ad se Ioannis iam milites recipiebant: cum hisque simul prodibant in hostem,& ex ea retulere pugna victoriam, atque adeo, vt barbaros delere non difficulter potuerint, ni forte quadam per Romanorum castra falsus delatus rumor fuisset,Ioannem à suis armigeris esse eo prælio interfectum. Quæ fama vbi primùm ad principes ipsos peruenit, haudquaquam diutius ibi manendum duxere, sed indecoram omnes discessionem mox facere,incompositiq; abire, non turmatim aut ex ordine: sed seorsum vt poterat quisque, sese in fugam proripere,in qua multi mortales insectantibus barbaris interiere. Qui verò incolumes fortè euaserant, multos iam dies nemine insectante turpiter fugitabant.Demum se in præsidia vt licuit recipientes,præter Ioannis interitum falso iam creditum, aliud nihil timoris fuisse ac fugæ causam compererunt. Qua ex re territi adeo fuerant, vt ne coëundum quidem inter se ducerent: sed seorsum singuli intra muros se continebant,ac simul ad futuram omnia præparabant obsidionem, nimirum veriti,ne in se barbari irent. Totilas interim quum in captiuos Romani exercitus studij plurimum ac beneuolentiam præ se non mediocrem tulisset, eos tantopere sibi conciliauit,vt volentes plerique apud se militarent. Iamque hyems hoc bello,quod Procopius scripsit,finiebatur. Cæsenæ deinde mox Totilas ac Petræ præsidia cepit,& paulo pòst se in Thusciam contulit,locisque in ea iam pertentatis, quum ad se nemo concederet, amne Tyberino transmisso, non tamen vrbis ingressus confinia, ad Campanos & Samnitas diuertit, Beneuentum

Beldam aliàs

Obsidio Florentiæ.

Pugna Rom. in hostes, initio felix.

Falsus rumor rem Romanam perturbat.

Totilæ in captiuos humanitas.

tum inde munitissimum oppidum nullo in potestatem labore redegit, eiúsque muros ad solum mox diruit, ne fortè exercitus aliquis ex Byzantio eò se conferens, vt è loco munito, in Gothos impetum facto, negotium his exhiberet. Neapolitanos deinde obsidere decreuit, quandoquidem se intra vrbem recipere, & si pleraque quidem & allicibilia prædicantem hi prorsus renuerent. Conon eam tunc vrbem custodiebat, cum Isauris Romanisque mille. Sed Totilas ipse cum maxima copiarum parte haud procul à mœnibus castris positis quiescebat, parteque exercitus ad Cumas dimissa, cum his simul & alijs munitissimis locis potitur, pecuniarumque numero non mediocri. Fœminas verò quasdam patritias, captis in oppidis per suos comprehensas, nulla prorsus affecit iniuria, sed summa cum diligentia liberè abire permisit. Vnde factum, eius vt nomen vt sapientiæ, ita & benignitatis celebre apud Romanos iam esset, ac maximi fieret. Quumque nuspiam hostes sibi obuiam irent, paucis è suo exercitu circummissis, res memoratu dignas gerebat. Brutios nanque, & Lucanos subegit: Apuliaque & Calabria simul potitus, publica tributa frequenter exigere, & omnium rerum prouentus rapiendo & fraudando sibi habere, cætera haud secius factitare, ac Italiæ sortitus iam esset imperium. Exercitibus autem Imperator suis, quia statutis temporibus haudquaquam stipendia retulissent, magnam debebat pecuniam. Eamq; de causa Italos homines Romani milites bonis priuabant. Idq; quum frequentius facerent, magno omnes in luctu esse, & in vitæ bonorúmque discrimen venire. Itaque nec ducibus quidem obedientes milites erant & libentius longè in vrbibus, quàm in castris manebant. Constantianus nanq; Rauennam tenebat, Ioannes Romam, Spoletum Bessas, Iustinus Florentiam, Perusiam Cyprianus. & cæteri item omnes diuersa, vti quemcunq; ex fuga salutis locum tunc nacti fuissent. Quibus de rebus certior Imperator iam factus, calamitatis loco hæc ducens, Maximinum prætoriorum Italiæ *eparchum creat, vt cæteris præfectis in bello præesset, & militibus necessaria, vt opus cuique erat, subministraret; cum eoque classem misit exercitibus plenã, ex Armenis & Thracibus comparatis. Cum his simul & Hunni pauci quidam nauigationem suscipiunt. Maximinus igitur ex Byzantio cum vniuersa Græciæ classe profectus, vt primùm in continentem venit, frustra tempus & diu terendo, vno quodam in loco ociosus & torpens consedit. Erat nimirum rei hic bellicæ imperitus, vnde & formidolosus mirúmque in modum cunctator & negligens. Post hunc Imperator & Demetrium misit, qui sub Belisario militarat, cohortiq; & pedestri militi præerat. Quum itaque in Siciliam Demetrius nauigasset, Cononemque accepisset & Neapolitanos arctius obsideri, in summa rerum omnium angustia esse: & si percupidus opem laborantibus ferre, viribus tamen quum nondum satis valeret, & queque parui momenti copiæ sequerentur, rem huiusmodi vt faceret, animo agitauit. Ex vniuersa Sicilia nauibus quammultis contractis, frumentoque & necessarijs alijs rebus completis, ex insula soluit, hostibus speciem præbens magnos exercitus tanta nauium copia deportari. Et sanè sic erat hostibus persuasum, vt qui magnas in se adduci iam copias crederent. nam & ingentem aduersum se classem è Sicilia soluisse acceperant. Sed quum ea Demetrius nauium multitudine, & si Neapolim rectà contenderet, hostibus vt equidem reor, terrori vt esset, vrbique & Neapolitanis saluti: veritus tamen discrimen, Neapolim nauigatione transgressus, Romanum diuertit in portum, indeque contrahere milites summo studio nitebatur: qui tamen perinde à barbaris debellati, & maximum in modum ab his sibi timentes, Demetrium sequi aduersus Totilam Gothosque nullo pacto tunc velle, nec duci se in prelium pati. vnde cum his solùm, qui ex Byzantio secum aduene-

Beneuenti a Totila muri diruti.

Totilas in sexũ feminarum non sæuit.

Totilæ successus

Militum stipendijs non solutis petulantia.

* *præfectum*

Maximinus P. P. Italiæ, vir ad res gerendas ineptus.

Demetrius bonum consilium non exsequitur.

rant, ire Neapolim cogitur. Erat tum fortè Demetrius alter quidam genere Cephaleneus, nauta quondam maritimorum operum, & simul discriminum apprimè peritus. Is quippe in Lybiam Italiamque cum Belisario nauigarat, ex eaque nauigandi longa consuetudine rerum huiusmodi peritiam ceperat. Vnde Neapolitanæ vrbis procuratorem Imperator hunc constituerat. Sed postquam barbari obsidione locum cœpere, vt erat is lingua immodicus, ea Totilam obsidione maledictis frequenter incessere, & simul conuitiari, atque adeo vt linguæ parcere nil videretur. Is itaque ex longa obsidione nimium iam increbrescentibus malis vehementer affectus, ex Cononis præfecti sententia clam lembum conscendit, & ad Demetrium, qui ex Byzantio venerat, animo ingenti nauigationem solus suscepit. Vnde quum mirabiliter ad eum incolumis peruenisset, ad rem gerendam quammaximè concitauit. Totilas verò de Romanæ in se classis aduentu iam certior factus, cum nauibus alijs & multis in statione antea præparatis, dum hostes ad littus applicant classem, non procul ipse à Neapoli de improuiso adueniens, terrore primo statim congressu iniecto, in fugam hostes auertit, in eaque multos obtruncat, viuos quamplurimos capit, solis his euadentibus, quibus in nauium lembos primo ipso insultu licuit desilire, quos inter Demetrius fuit, classis eius præfectus: naues autem omnes cum ipsis oneribus virisque barbari confestim cepere, cum hisque & Demetrium illum, quem diximus, Cephaleneum comprehendunt, quem tamen non vita priuarunt, sed lingua manibusque præcisis, abire quò vellet denique permiserunt. has tandem Demetrius luit ex sua dicacitate pœnas. Demum & Maximinus cum omnibus nauibus Siciliam appulit, & Syracusas profectus, pro belli formidine ibidem vt quieturus permansit. Quod vbi Romani exercitus duces perdidicère, ingenti celeritate ac studio ad eum miserunt, qui suppliciter peterent, omni postposita mora sibi vt auxilium ferret periclitantibus: & inter cæteros Conon, qui intra Neapolim vrbem à barbaris validissimè obsidebatur. iam enim sibi ac suis defecerant necessaria. Maximinus verò pro innata sibi ignauia pauoreque, Imperatoris veritus minas, ab alijsque item increpitus, & conuitijs demum affectus, iam sui desperans, Syracusis manendum sibi decernit, copias tamen omnes cum classe Erodiano Demetrioque ductandas ac Phassæ, media hyeme Neapolim mittit. Sed ea classis vbi prope Neapolim venit, & violentior mari ventus incubuisset, immensasque excitaret procellas, Demetrius secundis se fluctibus permittebat: iamque tempestas nauium deterserat remos, & nautis ad exequenda officia nil temporis permittebat, ita vt nec iubentium quidem & hortantium dicta exaudirent, præ vorticum sonitu obturbati: sed confusè omnia facere, dum perflantis spiritus vis intolerabilis quædam omnia superaret, quæ vel inuitos eo in littore deturbauit, in quo hostes tum fortè statiua haberent. Vnde mox barbari eiectas ad se naues ingressi, milites in his partim nemine repugnante obtruncant, partim demergunt, viuumque cum alijs Romanorum plerisque præfectum classis Demetrium capiunt. Erodiano tamen & Phassæ fugam interea capessere licuit, quia non propinqui admodum hostium castris eiecti peruenerant. Totilas verò circumiecta collo Demetrij reste, & ad Neapolis muros protractum, monere obsessos hunc iussit, ne de cætero vana spe falsi auxilia expectando sese deperditum irent, sed vrbem quantocyus dederent Gothis, & malis se ingentibus liberarent: quandoquidem posthac Imperator nulla sibi transmittere subsidia posset, & identidem affirmare, ea cum classe omnes prorsus his vires ac spem deperisse. Tunc verò obsessi, quum necessariarum rerum inopia ac fame vltra, quàm credi potest, opprimerentur: ad hæc conspicati, quàm indigna Demetrius pateretur,

Pœna dicacis & effrenis linguæ.

Maximini vecordia.

Classis Romanæ calamitas.

tur, spe omni amissa, ad vlulatus & gemitus summa cum animi molestia reciderunt. vnde ciuitas omnis tumultu & comploratione repletur. Totilas demum, qui in propugnaculis erant, hostibus euocatis, verba huiusmodi fecit. Nihil ipsi vel criminationis, vel causæ in vobis nacti, viri Neapolitani, ad vrbem hanc obsidendam concessimus, sed vt ab infensissimis omnium dominis, vos denique in libertatem vindicaremus, & cuique vestrûm gratias quandoque possemus & pro arbitrio reddere, pro vestris erga nos in bello hoc beneficijs, proq; his, quæ à Romano antehac hoste perpessi fuistis. Soli nanque Italicensium omnium maximè erga Gothorum hanc gentem beneuolentiam prætulistis, & compertum sat habeo, in hostium vos ditionem vel inuitos quidem venisse: vnde quia cum illis vnà & vos obsidere nunc cogor, vestræ erga nos fidei pudet, tametsi non Neapolitanorũ malo vrbem nunc obsidemus. non igitur quia obsidionis mala ægrè nunc fertis, odio Gothos habendos esse in præsentia censeatis: siquidem qui amicos afficere beneficijs conn ituntur, nullo pacto sunt per hos incusandi, vel si per ea, quæ nonnunquam iniucunda forsitan sunt, his gratiam facere videantur. hostium autem formido nulla vos subeat, nec præterita recensendo, relaturos ex nobis illos victoriam existimate. nam quæ in vita hac mirabiliter & fortuitò nonnunquam vel insperatò contingunt, temporis processu defluere solent ac labi. Nos igitur ea erga vos beneuolentia sumus, vt vestri ob gratiam vel Cononem præfectum ac milites cæteros malorum prorsus immunes abire quò velint, & suis cum rebus permussuri nunc simus, si nobis tradita vrbe hinc statim abscesserint: pro his verò proque Neapolitanorum salute, nihil impediet, quo minus iusiurandum fidemq; demus. Huiusmodi Totilæ orationem tam ciues ipsi quàm Cononis milites comprobarunt. nimium nanq; iam famis necessitas degrauabat. Vt fidem tamen erga Imperatorem seruarent, & simul aliquid operiendo subsidij, triginta dierum spatio pollicentur vrbem se dedituros. Totilas verò ab Imperatore spem vt his omnem ademeret, trium mensium tempus se daturum promittit, ea conditione, vt & ipsi quæ pollicerentur, seruarent: quòd si aliter fecerint, impetum imprimis se in muros facturum confirmat, aperteq; se eos oppugnaturum. Hæc igitur ita vtrinque conuenta. Qui verò obsidebantur, non expectato tempore præstituto, deficientibus præsertim necessarijs ad victum rebus, Totilam non longe pòst ac barbaros simul in vrbem recipiunt. Iamq; hyems se circumegerat, & belli huius quod scripsit Procopius annus * sextus finiebatur. Totilas igitur Neapoli capta, eam in captiuos præ se tulit benignitatem, quæ vtique nec barbaro, nec hosti sat conuenit. quippe qui Romanorum præ inedia affectorum imprimis curam suscepit, nec secus & eorum, qui quum cibo diutius caruissent, imminuti viribus viderentur. Veritus itaque, ne ex repentino nimo cibo ad satietatem desumpto, vti par erat, ingurgitati perirēt, medendi hunc modum excogitauit. Custodibus in portu portisque dispositis imperauit, neminem eà abire permitterent. Tum ipse omnibus moderatione prouida quadam, parciusq;, quàm pro singulorum appetentia cibos præbere, hosque eotenus quotidie famescentibus addere, quoad ne auctos quidem ingestosque sibi sentirent. Sic itaque viribus in his confirmatis, patentibus apertisque foribus, liberè, quò quisque abire iam vellet, permisit. Cononem verò, eiusq; milites, quibus manere apud se haudquaquam placebat, impositos nauibus nauigare, quò animus ferret, & pro arbitrio iussit. Tum illi si in Byzantium nauigationem susciperent, probrò sibi quod egerant fore & ignominiæ rati, Romam potius eundum decernunt. Sed aduerso vento his obsistente, quum nulla esset nauigandi facultas, in ancipiti erant, & curis iam anxij verebantur, ne Totilam vt potitum victoria promis-

Totilas ad Neapolitanos oratio.

Neapolis deditio

** septimus*

VIII anni principium.

Totilæ singularis humanitas.

Altera Totilæ In hostes benignitas. forum deniq; pœniteret, néue per eum ingēti aliquo malo afficerētur. Quibus de rebus Totilas certior factus, vniuersos ad se conuocatos, solando & confirmando, & integrata quam dederat fide, bonum animum habere hos iussit, & suo cum exercitu vt se immiscerent, indeque necessaria sibi coëmpta vt ab amicis deferrent. Deniq; quum ea vis venti rursum & continenter ingrueret, ita vt temporis plurimum tereretur, equos & iumēta his tribuens, insuper & viaticum elargitus, per continentem Romam versus iter vt facerent, imperauit; viæ simul comitibus datis Gothis & probatissimis viris, vt tutò abirent. *Neapolis muri diruti.* Neapolis interea muros solo æquare is cœperat, ne è loco munito impetum factitando, Gothis negocium exhiberent. Malebat is sanè apertiore in campo cum Romanis & hostibus armis decernere, quàm dolo & fallacijs depugnare. Itaque quum eius muri maiorem demolitus iam partem fuisset, quod reliquum fuit, dimisit intactum. *Gothus quidam de illato stupro accusatur.* Per id tempus Græcus quidam & Calaber genere ad Totilam Neapolim venit, ex eius armigeris quendam incusaturus, quòd eius filiam virginem per vim constuprasset. Totilas verò id ægrè ferens, summo studio nitebatur, vt qui delatum crimen patrasse se minus negaret, commissi pœnas facinoris lueret. vnde comprehendi mox iussum in carcerem trudit. Huius vicem barbarorum primores quidam soliciti, (erat nimium vir ille acer, belloq; strenuus) inter se coëuntes, Totilam statim conueniunt, conuentumque enixè precantur, missum illi crimen vt faceret. Tum ille, quæ dicebantur, benignius auditis, nec perturbatione vlla affectus, orationē apud suos huiusmodi habuit. *Totilæ ad suos oratio de puniendis flagitijs.* Non equidem, ô viri commilitones, vel quia nimiæ sim inhumanitati obnoxius, vel quòd propinquorum meorum calamitatem habeam voluptati, hæc vt facerem apud vos verba, constitui; sed vt ne quid Gothis mali contingat. Non enim me præterit, magnas hominum turbas rerum nomina in contrarium vertere, vt qui humanitatem dicere improbitatem consueuere: vnde & rectiora quæq; corrumpi ac perturbari contingit. Sinistrum quippe, & planè improbum dixerim, qui leges velint ad verum acrius circumscribere, vt earum nominibus pro velamentis ad impietatem & nequitiam vsi, peccare intrepidè queant, & prauitatem præ se tutius ferre: Sed vobis equidem consulo, ne mortalium cuiquam id permittatis, vt cum vestri ipsorum salute viri cuiuspiam delicta commutet, nec quoquam pacto vos sceleris, qui nulli iniuriam intulistis, participes reddat. Delinquere nanque, & in delinquentes inferenda supplicia intercipere, vt equidem reor, æquè se habent. Velim itaque ea vos mente, & sic de præsentibus hisce decernere, vt si vobis optio detur, è duobus alterum deligatis. aut enim vir iste pro illata iniuria luiturus est pœnas, aut Gothorum est, vt non salua Respublica sit necessarium, nec bello vt vspiam victoria pariatur. Animaduertite, quanta antehac nobis in huius belli primordijs militum copia fuerit, vtque in subeundis periculis quàm sit clarior facta. Et paucis vt rem omnem absoluam, pecuniarum vis quanta & innumerabilis, equorum præterea armorumque quanta antehac vis, quot in Italia ipsa munitiones, quæ omnia haudquaquam pro inutili commeatu his esse videntur qui bella gerunt. Sed postquam Gothi sub Theodato fuere, homine quidem qui æquitatem præ diuitiarum assequendarum cupiditate minoris fecisset, quàm deum nobis minus propitium reddiderimus, quóve nostra fortuna euaserit nostis, & à quibus quantisque simus viris deuicti. Nunc verò à nobis Deus pro his, quæ deliquimus, iam satis pœnarum quum habeat, pro arbitrio rursum dirigit vitam. Et breuiter vt rem omnem expediam, supra vota nobis rem administrat: quippe qui supra vires hostes iam superauimus. Compleri itaque velle victoriæ causam, iustitiam exercendo, nobis profectò plus

longè

longè conduxerit, quàm huic aduersando videri inuidiã nobisipsis fecisse. fieri enim non potest, vt qui vel iniuriam fecerit, vel vim fortè intulerit, in certaminibus ipsis probè se gerat, quandoquidem pro singulorum vitæ conditione regitur & belli fortuna. His Totilæ dictis Gothorum primores collaudatis, armigerum, qui virgini stuprum intulerat, de cætero haudquaquam repetere, sed de eo & pro arbitrio vt Totilas ageret, permisere. Tum ille morte affecto, qui virginem vitiarat, bona quoque eius, quæcunque fuere, vitiatæ mox tradit. Dum hæc interea Totilas peregisset, Romani exercitus principes, & simul milites ipsi res subditorum diripere, contumelijsque & sceleribus nil reliquum facere, adamatasque habere in præsidijs fœminas, luxuique ac temulentiæ operam dare. Sed milites ipsi, quum se præfectis inobedientes contumacesq; exhiberent, in omnem absurditatis & flagitij speciem incidebant. Italicis præterea vniuersis relinquebatur, vt ab vtroque exercitu grauissima paterentur. nam & agris ab hostibus priuabantur, & supellectile omni ab Imperatoris, vt dominantis, militibus. Ad hæc accedebat, quòd quum rerum necessariarum inopia premerentur, vt vapulare impunè hi possent, & planè deperdi. nam & Romanos milites ipsos, quum suos ab hoste oppressos tueri nil quirent, ne suorum quidem tunc fœdè factorũ pudebat, sed pro eorum sceleribus deniq; effecere, barbarorum vt Itali desiderio tenerentur. Quibus rebus Constantianus permotus, literas ad Imperatorem perscripsit, hisq; apertè significabat, nullo pacto se posse hoc bello Gothis obsistere. Cæterique item præfecti in eandem sententiam concedentes, suam denunciabant, veluti expressa confessione, ad certamen ignauiam. Totilas interea Romanorum senatui literas in hanc sententiam misit. Quicunq; finitimis iniuriam inferunt, siue id ignorantia egerint, siue obliuione, meritò debent in eos se clementiores præstare, qui ab se sint mala perpessi. nam peccandi quæ inciderit fortuitò causa, maximam delicti his adimit partem, & deprecatur. Si quis verò præmeditatus iniuriam infert, huic certè nil reliquum fiet, quo eius facta excuset: quippe quem non solum rei patratæ crimen, sed voluntatis etiam culpam vt ferat, par erit. Quum igitur hæc ita se habeant, vobiscum animis agitate, quo pacto sint per vos excusanda, quę in Gothos gesseritis. Num'ne Theoderici & Amalassunthæ in vos beneficia ignorantis? an temporis diuturnitate & vestra obliuione, nullius momenti fuisse ea sunt visa? tametsi istorum neutrum sit. non enim leuibus & vanis quibusdam in rebus, in maiores vestros, in vosque nuper gratos quondam nostri se principes ostenderunt, sed in grauibus quidem & necessarijs. Atqui in suæ ditionis homines quid nam virtutis exerceant Græci, vel auditione percepisse reor, vel experientia didicisse. Proinde Gothorum & Italicensium bona istorum fore decernitis, quibus & vos inhæsisse existimo. Sed quæ nam ab his sitis hospitibus & amicis adepti, vos fortè non præterit, si qua ipsi in parte eorum nunc meministis, quæ Alexander Romanorum præfectus facturum se animo destinarat, vt milites ipsos omittam, & militum duces, quorum beneuolentia & animi magnitudine fruebamini, & eorundem de causa ad id fortunæ res peruenere. Me verò vestrum existimet nemo, barbarorum vt principem, per iactantiam his verbis nunc vti. nam illud pro indubitato asseuerauerim, quempiam ab his esse facinorosis pœnas denique exacturum. Quin potius quo pacto non fore id absurdissimum videatur, quum deus ipse pro illata tam multis iniuria, militibus istis præfectisque sit supplicia denique illaturus; vos verò in istorum tam fœdè facta libentius concedatis, nec eximi malis vos patiamini, quæ à sceleratis hominibus inferũtur. Occasionem itaque aliquam præbetote, qua apud Gothos ipsos rem vestram excusatius tueamini, & ipsi vobis errati vt veniam demus. Sed ad hanc

Poena stupratoris.

Romanorum ducum & militum scelera.

Totilæ ad senatum Rom. literæ

consequendam occasionis estis tunc aliquid præbituri, si belli fine non expectato, quum adhuc quippiam est reliquum spei, quæ potiora sunt, delegeritis; & emendatione denique facta, ea insuper sarciatis, quę per vos sunt indecentius gesta. Literas in hanc Totilas sententiam scriptas ex captiuis cuidam Romam deferendas, & ad Senatum mox tradit. Ioannes fortè in vrbe tunc erat. is Senatoribus interdixit, ne Totilę quippiam responderent. Vnde Totilas iterato literas alias atque item alias ad Romanos perscripsit, in quibus grauissimo se iuramento apertè obstrinxerat, nulli vnquam de cętero Romanorum mali quicquam Gothorum quempiam illaturum. Quis verò mortalium iteratas tabellas Romam pertulerit, nil equidem habeo, quod affirmare sat queam. nocte nanque intempesta publicis illæ in locis affigebantur, & vbi iam illuxisset, innotescebant. Sed Romanorum præfecti, quum sacratos quosdam, Arianæque sectæ viros suspectiores haberent, ex vrbe omnes protinus eiecerũt. Quibus rebus Totilas cognitis, exercitus parte in Calabriam missa, Hydruntis præsidium vt tentarent, iniunxit. Sed eius loci custodes quum haudquaquam vltrò ad Gothos concederent, Totilas suis mox imperat, vt oppidum obsiderent. Ipse verò cum maiori & reliqua exercitus parte ad circumiecta vrbi Romanæ loca ductare statim contendit. Cuius profectione cognita Imperator, & si fortissimè adhuc sibi insistentibus Persis, mittere rursum in Italiam Belisarium cogitur. Iamque hyems se circumegerat, nonusque belli huius annus exibat, quod scripsit Procopius. Belisarius itaq; secundo iam in Italiam venit, perpaucis admodum ex Byzantio abductis secum militibus. nam quos antea is habuisset, ab exercitu, qui in Media erat, nequaquam eduxerat: vnde militum apud se raritate compulsus, Thraciam omnem circumeundo, pecuniamque effusè præbendo, iuniores & voluntarios quammultos contraxit. Huic ex Imperatoris permissu & Vitalius aderat Illyricorum præfectus, qui ex Italia nuper redierat, vbi & Illyrios reliquerat milites. Vtrique igitur, quum ad hominum milia quatuor contraxissent, Salonas se contulerunt, ea mente vt Rauennam inde & imprimis contenderent, ex eoque loco bellum Gothis, quoad liceret, inferrent. nam per Romanum agrum nec tuto transire hi poterant, nec hostes fallere trãseundo, quos in Calabria Campaniaque castra habere acceperant: nec vim his quoquam pacto inferre. non enim æquis aduersus Gothos hi viribus ibant. Interea, qui in Hydrunte obsidebantur, Romanis, quum commeatus penitus defecissent, cum obsidentibus barbaris ad colloquium conuenerunt, pactique inter se sunt, Gothis vt præsidium traderetur, & ad id peragendum vtrique diem præfiniunt. Belisarius interim commeatibus in naues impositis, ad anni spatium suffecturis, cum his Valentinum iussit Hydruntem ocyus nauigare, indeque primos statim custodes abducere, quos morbo & fame acceperat contabuisse, aliosque ex his, qui secum tunc nauigarent, ad custodiam loci habendam sufficere: quibus perfacilè foret, vt integris & vigentibus, & abunde suppetentibus rebus ad victum necessarijs, pręsidium tutius asseruare. Valentinus itaque secundum nactus & validum ventum, nauigatione Hydruntem quarto ante præstitutum dedendi oppidi diem peruenit, & sine custodijs portum deprehensum mox occupat, præsidiumque nemine interpellante iniuit. Gothi nanque præsidiariorum militum promissis fidentes, nec quicquam interea sibi impedimento fore ad capiendum præsidium rati, negligentius se erga proxima Hydruntis loca habere, & in segnitiem quiescendo relabi. Quo factum, vt classe de improuiso in se veniente conspecta, trepidi obsidionem mox soluerent, & procul inde facta discessione, translatisq; aliò castris, quæ sibi iam obtigissent, ad Totilam perferunt. Valentini deinde milites quidam, quos fortè cupido incesserat eius regionis loca depopulari, incursio-

Ioannes Totilæ responderi vetat

Ariani Roma eijciuntur.

Initium anni X. Reditus in Italiam Belisarij.

Belisarius Hydruntem seruat.

incursione inconsultius facta, ad maris littus quum hostes obuios habuissent, cum his manus conseruere: quo prælio vt prorsus deuicti, non paruo numero fuga se in mare præcipitant. Vnde centum septuaginta desideratis, cæteri se Hydruntem ad præsidium receperunt. Valentinus verò veteribus eius præsidij affectis inedia inuentis custodibus, & his inde abductis, ex Belisarij ipsius imperio alios & recentes validioresque primis substituit, & commeatibus ad integrum suffecturis annum, cum reliquis copijs Salonas venit. Vnde & Belisarius cum classe vniuersa mox soluens, Polam applicuit, vbi & moram exercitum disponendo, aliquamdiu contraxit. Totilas interim, vbi eò Belisarium applicuisse accepit, id eius cognoscendi vires iam cupidus egit. Bonus nomine quidam, Ioannis nepos, Genuæ dux præsidij erat. huius nomine literas ipse adulterinas ad Belisarium scribit, enixius obsecrando, ad se vt maximo in discrimine laborantem celerrimè opitulatum venirent. *Totilas fraude vires hostis explorat* Viris deinde cautioribus quibusdam delectis, & vafredine probè imbutis, perferendas ad Belisarium literas tradit, & simul commonefacit, eius vt vires aduertendo diligentius & speculando cognoscerent, & à Bono se Genuæ præside missos dissimulanter prętenderent. Quos Belisarius, vbi in eius conspectum venere, pro sua consuetudine beneuolè ac perbenigne suscepit, & literis deinde perlectis, Bono præfecto vt renunciarent iniunxit, cum vniuerso exercitu se non longe pòst affuturum. Illi verò, vt fuerat per Totilam imperatum, rebus omnibus perlustratis, & diligenter animaduersis, quũ se ad Gothorum exercitum recepissent, non magni momenti Belisarij esse copias affirmarunt. Totilas interim Tybur, quod Isaurorum præsidio tenebatur, proditione hoc pacto cepit. *Tybur a Totila capitur.* Ex incolis quidam cum Isauris portarum custodibus, nullo ipsorum crimine pauloante iurgati, hostes, qui proximè castra habebant, noctu introduxere. Vnde Isauri quum vrbem in hostium esse potestatem aduerterent, agmine vno inter se coëuntes, integri omnes ferè fuga euadunt. Tum Gothi ciuium nemini parcere, sed cum vrbis * præsule occidione vniuersos occidere, & cædibus tantopere in hos desæuire, vt explicaturus has minimè sim, ne inhumanitatis & sæuitiæ monumenta posteritati relinquam. *forte, præside. Inter cæteros & Catelus interijt, vir sanè inter Italos probus. Iamque & Tyberim barbari occuparant. Vnde factum, vt haudquaquam Romani de cætero possent flumine commeatus deuehere. nam & secus amnem situm id oppidum est, supra vrbem Romam stadijs centum & quinquaginta. Quod quum à Gothis iam teneretur, veluti è propugnaculo è regione siue per Anienem fluuium hi nauigantibus, siue terra iter habentibus infesti erant. Belisarius autem, vbi cum vniuersa classe Rauennam peruenit, Gothis qui fortè tunc aderant, & simul Romanis in vnum contractis, orationem huiusmodi habuit. *Belisarij ad suos et Gothos oratio* Haudquaquam nunc primum, ô viri, id contigit, vt egregia virtutis probitatisque opera per nequitiam & praua delerentur facinora. Iampridem enim humanis id rebus apertè insitum est, & sanè pleraque proborum hominum facta, deperdita pessimorum quorundam prauitas intercidere ac corrumpere potuit. Quod vtique nunc & Imperatorem planè fefellit, cui tantopere, vt delicta castiget, est curæ; vt de Persis paruifacta ac demum posthabita, quæ in manibus erat, victoria; me rursum ad vos per id temporis transmittendum censuerit, ea vt farciam, & ad sanitatem reducam, quæ per præfectos & exercitus duces nil rectè antehac sint, siue in milites, siue in Gothos, & vtcunque in cæteros facta. Enimuerò nil prorsus delinquere, nec humanum esse equidem reor, sed præter mortalium ipsorum naturam. Delicta vero corrigere Imperatorem admodum decet. vt charos præterea, & amicos soletur, eius & dignitatis est, & prudentiæ: quo fiet, vt non solum nunc ipsi à molestijs quondam illatis & gra-

uibus vindicemini, sed statim vt liceat Imperatoris beneuolentia frui, qua re nil dignius afferri mortalibus potest. Quum itaque ad hæc exequenda præsto nunc sim, vestra intererit, totis eniti nunc viribus, futuris vt commodis perfruamini. Vos igitur, vt cuique siue necessarij sanguineque coniuncti, siue amici beneuolique apud Totilam hoc tempore sunt, euestigio reuocate. id si egeritis, & pacis bona habituri propediem estis, & ab Imperatore non mediocris ad vos est peruentura vtilitas. Ipse verò, non vt belli huc cupidus veni, nec vt hostis Romanæ ditionis hominibus sim. Quòd si non operæprecium ipsi duxeritis, quæ potiora sunt vobis, deligere, & nobis obuiam ire plerique * velint; necesse erit omnino, vt vel inuiti pro hostibus habeamus, qui contra nos arma desumpserint. Hac habita Belisarius oratione, Teramunthem armigerum, & ex his alios, qui se sequebantur, nonnullos, cum Vitalio vnà, Illyricisque militibus in Aemyliam misit, eius regionis vt locos tentaret. Vitalius itaque suis cum copijs quum Bononiam peruenisset, præsidijs sese tradentibus captis, quietum eo se in oppido continebat. Illyrici interea milites, quos eò traduxerat, nullis prorsus malis affecti, nec voce tenus, quæ se offendisset, derepente & temere abeuntes domum se contulerunt, missisque ad Imperatorem legatis, veniam dari sibi deprecabantur: quando quidem non alia se domum de causa recepissent, nisi quia necessarijs, ac simul stipendio fraudari se dicerent. his fermè respublica magnam debebat pecuniam. Ad hæc accedebat, quòd & Hunnorum exercitus quum Illyriam inuasisset, eorundem liberos coniugesque pauloante abduxerant, quibus Illyrici illi rebus compulsi, agmine vno abierant. Sed his imperator, & si tum primum succensuisset, veniam tamen errati postea dedit. Vnde & Totilas cognita Illyriorum secessione, exercitum Bononiam misit, Vitalium perinde ac reliquos milites vt statim inuolaturum. Vitalius tamen, ac simul Teramunthes hostium in se aduentu præcognito, locatis in aduentantes insidijs, magno ex eis numero interfecto, cæteros auertere in fugam. Eo in prælio Nazares aderat, vir quidam egregius, natione Illyrius, & ex Illyria militũ quondam præfectus: cuius præter cæteros omnes singularis & admirabilis opera fuit. Hac deinde pugna confecta, Teramunthes Rauennam ad Belisarium redit, qui alios ex suis armigeris ternos & delectos cum militibus mille Auximum Romanis ibi per Gothos obsessis suppetias misit, qui fermè Totilam cum copijs suis frustrati, Auximumque ingressi, incursiones in barbaros facere animo destinarant. Sed postera die circa meridiem certiores iam facti hostium nonnullos in proximo esse, vrbe egrediuntur, vt his occursuri. Exploratores tamen prius mittendos ad hostes esse decernunt, eorum vires diligentius speculatum, ne temerè in barbaros & inconsideratius ruerent. Ricilas verò Belisarij armiger, sed tunc temporis temulentus, inuitis cæteris, solus ipse ad speculandum equo in cursum acto celerrimè iter arripuit. Quũque in Gothos tres incidisset, & loco præcipiti, primum quidem vt oppugnaturus hos constitit, & rem strenuè gerit: sed vbi hostium vim magnam peruidit in se vnum coortam deferri, in fugam statim concitat equum, quo ex insperato & loco difficili procumbente, ingenti hostes clamore in hunc tela conijciunt. Quam rem Romani ex ædito conspicati, suo vt militi opem laturi concurrunt. Ricilas interea pilis iam multis opertus emoritur. Teramunthis verò tunc milites barbaris in fugam versis, sublatum sui commilitonis cadauer in Auximum intulere, exitum vitæ sortitum non sua virtute dignum. Tũc verò Sabinianus Teramunthesque cum Magno ipso eius pręsidij duce, communicato consilio, non vsui fore sibi comperiebant, illic de cætero immorari, id animo agitantes, hostibus nunquam pares fieri se posse. Et dum interea obsessorum cibos absumunt, eò celerius se effecturos, vt à barbaris præsidium

Marginal notes: * nolint. — *Illyrici domum se recipiunt.* — *Ricilas in temulentia temerarius occiditur.*

um capiatur: quæ vtique vbi sic fore sunt visa, ipsi quidem cum militibus mille se ad discessum parare, & noctu iter aggredi velle. Qua re sic cõstituta, ex his ipsis militibus quidam occulta profectione & voluntaria ad hostium castra se contulit, denunciauitque, vti res se apud Romanos haberent. Vnde & Totilas ipse cum delectis duobus milibus viris nocte insequenti stadijs triginta ab Auximo itinera asseruando insedit, eiusq; rei nulli præbuit sensum. Gothi interea hostes noctem circa mediam conspicati pertranseuntes, exertis hos ensibus de improuiso adoriuntur incautos, ex hisque ducentos interfecerunt. Sabinianus interim Teramunthesque cum reliquis, vt in tenebris delitescendo, Ariminum fuga contendunt. Gothi verò sarcinarijs iumentis omnibus potiuntur, quæ commeatus & arma gestabant. Ad littus Ionici sinus oppida duo Pisaurum Fanumque inter Auximum & Rauennam sunt sita, quorum domibus in huius belli primordijs Vittiges concrematis, muros ad mediam partem deleuerat, ne fortè illis Romani præoccupatis Gothis se infestos præberent. His verò ex oppidis alterum, & id quidem Pisaurum, Belisarius occupare decernit, vt cuius ager illi esset tum visus equorum in pabula peridoneus. Missis itaque noctu ex amicis quibusdam ad id peragendũ idoneis, qui portarum singularum latitudinem altitudinemque clam & diligentius metirentur: fores postremò ad eandem dimensionem cõstructas, & ferro munitas nauigio impositas Pisaurum misit, iussitq; Sabiniani militibus vt eas portis mox coaptarent, ipsiq; intra muros manerent, ac vbi in tuto iam constitissent, quicquid è mœnibus dirutum collapsumúe fuerat, lapide vtcunque limoq; sarcirent. Sed Totilas, quæ per hos gerebantur, præcognitis; non paruis cum copijs Pisaurum venit, & pręsidio pertentato aliquandiu ibi moratus, quum capere illud non posset, re demum infecta ad Auximum reduxit exercitum. non enim Romanorum adhuc quisquam in hostem exibat, sed intra muros omnes se continebant. Belisarius interim suis ex armigeris duos Romam transmisit, vt simul cum Bessa vrbis custodias asseruarent, nec quoquam pacto exirent in hostem. Totilas deinde, & Gothorum exercitus, vbi Belisarij copias accepere non ea multitudine esse, vt suis resistere conatibus possent, locorum validissimas quasque munitiones infestandas per se ac suos esse decernunt: vnde & in agro Piceno parte copiarum ad Firmium Asculumque dimissa, positis castris ad hæc oppida obsidendum sedulo constiterunt. Iamque & se circumegerat hyems, & annus huic decimus bello finiebatur, quod historiæ Procopius commendauit. Belisarius verò cum obsessis auxilio esse non posset, Ioannem Vitaliani nepotem Byzantium misit, grauissimoque iureiurando adegit, ad se enixè vt reditum, & quoad posset, acceleraret; Imperatoremque suo nomine precaretur, magnam vt sibi pecuniam maioresque copias & arma insuper mitteret. milites quippe deberi sibi pecunias causando, seque omnium egentissimos esse, prælia detrectabãt. Vnde & Imperatori in hanc sententiam scripsit epistolam. In Italiam Imperator optime venimus, non viris, non armis, non pecunijs demum muniti: quæ vtique qui non ad necessitatem sit consecutus, bellum (vt reor) gerere nunquam sat commodè poterit. Thraciam ipsi & Illyriam obeundo, milites non paucos demum contraximus, sed miserabiles quosdam & planè inermes imbellesque. Spectamus præterea & qui hic sunt reliqui milites haudquaquam satis ad id bellum valere, & hostes reformidare quammaximè, vt qui ab his sæpius victi animum ad seruitutem transtulerint. nec sanè hi frustra hostem antehac veriti fugitabant, & equis dimissis, proiectis in terram armis turpi se dederant fugæ. Nec fieri præterea potest, pecuniarum prouentum vt ex Italia capiam, quippe quæ iterato per hostes pristinos occupata nunc detinetur. Nostri præterea milites quia contumaces iam red-

Proditur consilium Rom.

Pisaurum Belisarius munit.

XI annus belli Gothici.

Belisarij ad Imp. epist.

diti sunt, nostro haudquaquam parent imperio: vnde nec iubere his aliquid possumus. Accedit etiam, quod debita illis pecunia imperandi nobis audaciam sustulit. nec illud te lateat velim, maximam tuorum militum partem vltro ad hostes se contulisse. Si igitur in Italiam duntaxat Belisarium mittere animo inerat, bene habet: sum namque in medijs ferè nunc Italis. At si libido est hostes peruincere, necessarium est, vt per te alia pleraque ad id præparentur. non enim fieri sine administris potest rebus in bellicis imperator. Necesse est itaque, vt armigeri & satellites mei omnium primi ad me transmittātur. Magno deinde qui Auximum seruat, Hunnorum barbarorumque aliorum non parua manus, hisq; in stipendium vt pecuniæ dependantur. Ioannes verò quum plurimum temporis Byzantij contriuisset, nil prorsus eorum peregit, quorum ob gratiam per Belisarium mittebatur. Sed virgine ex Demetrio Imperatoris nepote progenita in vxorē traducta, Veneri operam dabat. Totilas interea Firmium & Asculum cepit: in Thuscos inde profectus: Spoletum Asisiumque obsedit. Spoleti verò Erodianus custodiæ præerat, Sifridus Asisij Gothus genere, aliàs tamen miri erga Romanos & Imperatoris res studij. Sed Erodianus cum hostibus in colloquium venit, ab hisque dierum triginta indutias petijt, his tamen conditionibus, vt si nulla interea per Belisarium auxilia mitterentur, cum militibus ciuitatem & incolas Gothis dediturum se diceret, filiumque pro futura deditione obsidem dedit. Postquam verò constitutum iam aderat tempus, nec aliunde Romanis subsidia ferebantur, Erodianus & cæteri, quibus fuerat præsidij custodia credita, factis ex pactionibus se & Spoletum Totilæ dedunt. Ferunt nonnulli Erodianum, quia Belisarium ipsum odisset, Gothis sese Spoletumque prodidisse, vt cui vitæ factorumque rationem exacturum ab se Belisarius minaretur. Sifridus autem cum suis militibus facta in hostes eruptione, è suis complures amisit, & ipse simul occubuit. Asisini deinde duce amisso in re præsenti consilij inopes vrbem extemplo hostibus tradidere. Post hæc Totilas ad Cyprianum protinus misit, & Perusiam sibi vt proderet, precabatur: post preces, & minas adiecit, si minus obtemperaret: varieque animum eius versando, pecuniarum insuper vim maximam se illi daturum pollicebatur si postulata perageret. Verùm vbi apud Cyprianum nec minis sibi, nec precibus res succedebat, ex illius armigeris Vliarum quempiam corrumpit pecunia, hominem vt dolo necaret. Tum ille Cyprianum solum conuentum, de improuiso obtruncat, & fuga ad Gothos se recipit. His Totilas rebus peractis, Romam contendit, quam statim vbi est proximè ventum, obsedit. Agrorum verò cultoribus per omnem Italiam mali nil quippiam intulit: sed terram vt intrepidè colerent, nil secus ac anteà, imperauit; sibique ac Reipublicæ tributa dependerent, & fructus dominis reportarent. Gothi verò, dum muris interea appropinquant, Artasires Barbationque non paucos secum ductantes, & si improbante id Bessa factum, eruptionem in eos fecerunt, & statim compluribus interfectis reliquos in fugam vertere. Quibus quum diu insisterent, & ad plurimum viæ euecti insectandi studio essent, in hostium insidias præcipitarunt, vbi maiore suorum parte amissa, vix duces ipsi euasere. Quo factum, vt haudquaquam de cætero auderent hostibus obuiam ire sibi vel acriter insultantibus. Vehementior exinde fames Romanos vrgebat, quum nullas possent ex agris fruges inuehere, & rebus essent maritimis interclusi. Gothi nimirum Neapoli in potestatem redacta, minoribus varijsq; nauigijs, circa eius regionis insulas vltro citroq; adnauigando diuagabantur, & diligentius obseruabant, qui nam eà nauigationem haberent. Vnde vniuersas è Sicilia naues, quæ Romanum ad portum cursum tenebant, eorum in manus cum nautis ipsis perueniebant. Totilas deinde in Aemyliam transmisso exercitu, Placen-

Ioannis negligētia in curandis rebus commissis.

Cypriani constātia.

Indigna Cypriani cædes.

Romam Totilas obsidet.

Victores victi.

Annonæ caritas Romæ.

Placentiam siue vi, siue deditione suis, vt caperent, imperauit. Hæc fermè ciuitas inter cæteras Aemyliæ vrbes præstantior est, & præsidium habet præualidum, ad flumenque Padum posita est, ac sola ex omnibus ea è regione oppidis Romanorum in ditione relinquebatur. Vbi verò Gothorum Placentiæ appropinquauit exercitus, oppidanos leniter compellando hortari & suadere, vrbem Totilæ ac Gothis pacificè traderent. Quibus vbi pro voto nil succedebat, non procul ab vrbe positis castris, ad obsidionem se hi præparabant, & eo impensius, quo & oppidanos præsenserant necessarijs indigere. Per id tempus Imperatoris præfectos, qui Romæ tunc erant, proditionis suspicio cepit, vt quibus Romanus vir Cethegus & inter senatores facilè princeps, suspectior esset, qui ea statim de causa Centumcellas ab vrbe discedens se contulit. Belisarius interim vt vrbi Romæ, ita & summæ rerum quum non parum timeret, vt qui ex Rauenna aliò nil quicquam afferre ex tantulis præcipuè copijs subsidij posset, Romam inde proficisci animo destinat, & circumiecta vrbi loca euestigio occupare, vt è propinquo suis laborantibus quiret præsidio esse. Iam enim, quod à principio Rauennam venisset, hunc pœnitebat: quod tamen Vitalio suadente & Magno præfectus cum Imperatoris incommodo fecerat. Nam vbi se primum intra Rauennam incluserat, visum est hostibus, se iam liberius posse, & pro arbitrio bella tractare. Belisarius itaque Iustino cum paucis quibusdam ad Rauennę custodiam constituto, inde mox soluens, Dalmatiæ oram legens, eiusque regionis loca iuxta adnauigando suis cum copijs Epidamnum deuehitur, vbi exercitum ex Byzantio expectando aliquandiu quieuit, perscriptis primum ad Imperatorem literis, quibus & præsentem ad cætera rerum statum significabat. Ille verò non longe post Vitalij nepotem, Isaacem Armenium Aratij & Narsetis germanum fratrem cum exercitu misit ex barbaris Romanisque contractum militibus, qui omnes Epidamnum deuecti, cum Belisario se coniunxere. Imperator deinde Narsetem & hunc eunuchum ad Erulorum principes legat, vt his suaderet, in Italiam traducerent copias, & cum suis vnà militarent. Vnde ex Erulis quammulti Narsetem secuti, in Thraciæ loca hybernatum venere, vt postea vere proximè ineunte ad Belisarium inde transmitterentur. Aderat cum his & Ioannes, quem Fagam cognomine dictitabant. His itaque iter habentibus fortuna contigit quædam, quæ ingentibus bonis Romanos ex insperato affecit. Magnæ nuper Sclauinorum hominum manus Histrum flumen traijcientes, & eius regionis loca depopulati Romanorum vim maximam ceperant. Cum his Eruli inopinantes quum manus conseruissent, & simul spem præter vicissent, magno eorum numero interfecto, captiuos omnes per eosdem abactos, abire ad propria permisere. Sed Narses interea quempiam nactus erat, qui Childibij nomen, clarissimi quondam Romanorum præfecti, falso sibi ementiretur. Childibius enim quidā ex Iustiniani familia fuerat, de vir sanè rebus in bellicis acer admodum atque industrius, contemptorque adeo pecuniarum, vt in re sua familiari pro maximis opibus duceret, nil penitus possidere. Hunc Imperator quarto imperij anno Thraciæ vniuersæ præfectum ad Histrum tuendum constituerat flumen, & tam cautè asseruādum, ne de cætero barbaris peruium esset: quandoquidem antehac sæpe vt Hunni, ita & Antarum Sclauinorumque gentes flumine eodem traiecto, insanabilibus malis Romanos affecerant. Sed Childibius posthac adeo terrori barbaris fuit, vt per triennij spatium, & quamdiu eo præfecturæ hic munere fungebatur, barbarorum nemini vnquam id flumen licuerit Romanos inuadendi de causa pertransire: quin potius in alteram continentis partem Romani Childibio duce ac sæpe transuecti, barbarorum vim maximam trucidarant, & in seruitutem abduxerant. Post tertium tamen Childibius annum mo-

Placentiæ situs. *Cethegus proditionis suspectus.* *Subsidia Belisario missa.* *Eruli Narsetem sequuntur.* *Eruli Sclauinos cædunt.* *Childibio.* *Antarum natio, vnde cognomen Antici Iustiniano.*

dicis Histrum quum copijs traiecisset, vniuersam Sclauinorum gentem obuiam habuit: vnde inito fortiter prælio, cum Romanis permultis & Childibius cadit: quo mortuo barbari liberè Histrum flumen traijcere, Romanorumque res sæpius incursare. Quo factum, vt vel vniuersæ Romanæ tunc vires non ea in re vnius Childibij æquare virtutem potuerint. Antis deinde Sclauinisque longo post tempore inter se diffidentibus, & certamen deniq; ineuntibus, Antæ ab hostibus superantur. Vir itaque quidam Sclauinus ex captiuis iuuenem nactus Childibium nomine, primum tum pubescentem, domum abduxit. Sed Childibius ipse temporis progressu bellicis est in rebus industrius factus, & miræ erga dominum charitatis, vt qui eius tuendi gratia vitę sæpe discrimen subierat, & bello se perstrenuè gesserat, quibus ex rebus ingentem retulit gloriam. Vnde non longe pòst Antarum vis magna Thraciæ loca quum inuasisset, depopulatis ea è regione agris, Romanorũq; rebus direptis, multos mortalium demum cum cætera præda ad proprios lares quum se referrent, traducunt: his ex captiuis quempiam vnum in domini clementioris potestatem & perhumani fortuna deduxit. Erat nimirum captiuus ille vir sagax, & sanè versutus, & qui facilè posset in negocio homines circumuenire ac fallere. Itaque quum magnopere cuperet Romanorum ad terras redire, nec vlla id arte assequi posset, rem excogitauit huiusmodi. Dominum imprimis conuentum, pro eius humanitate, & in se diligentia mirificè laudat, & suæ probitatis ob gratiam ex deo pleraque sibi bona fore affirmat, seque haudquaquam ingratum pro eius in se benignitate videri imposterum posse: verùm si sibi optima consulenti obsequi velit, non longo post temporis interuallo magnarum pecuniarum dominum se eum facturum strenuè pollicetur. Esse nanq; apud Sclauinos ait Childibium, Romanorũ quõdam præfectum, habitu nunc quidem seruili, sed barbaris ipsis incognitum. Si igitur illi placeret, pro Childibio redimendo dependere precium, hominemq; Romanorum ad loca traducere, pro indubitato asseuerare, maximam à Romanis se gloriam relaturum, & ab Imperatore non paruas opes. His dictis, Romanus ille, & seruus, domino, quæ voluit, persuasit. nam & secum vnà ad Sclauinos contendit, cum hisque, quia fama vtriq; innotuerant barbaris, mutuo ac tuto diuersabantur. Pecunijs itaque multis Childibij domino persolutis, hominem, quem petierant, coëmerunt. Inde profecti quum protinus abijssent, & domum se iam recepissent, rogat mox hominem emptor ille & dominus, num ipse Childibius esset Romanus ille præfectus. Tum ille nil dedignatus, quæ vera essent, ex certa confessione fateri. quemadmodum antehac secum actum sit explicat, vt Antius & ipse genere sit, & quum aduersus Sclauinos vnà cum suæ nationis hominibus pugnam iniisset, ab hostium sit quopiam captus: nunc verò quum in patriam venerit, liber & ipse sit ex lege futurus. Tum igitur, qui argentum persoluerat, ne hiscere quidem tunc primum, sed mœrore mox affici, & suæ simul factæ iacturæ non mediocriter indolescere. Romanus verò, & seruus ille, qui dominũ cõsolari, & quæ in vero essent, refellere vellet, ne qua sibi res fortè in patriã reditum moraretur, hũc quidem virum Childibium esse identidem affirmare; sed præ formidine, vt qui in medijs hostibus nunc diuersetur, haudquaquam ex vero sibi velle cũcta retegere: quòd si Romanorum ad terras peruenerit, non solum nihil omnino hũc veritum, occultaturum se esse qui sit, sed vti par est, gloriæ honoriq; id habiturũ. Dum interea de huius viri nomine ea controuersia fieret, vulgatus iam sermo ad omnes perferri cœptus. Antarum gens itaq; eius rei ob gratiam quum adinuicem conuenissent, cõmune decernunt id sibi fore negotij, atq; adeo ex ea re ingentia quædam se habituros sperabant, quandoquidem Romani exercitus principem redactum in potestatem haberent. Atqui Antarum

Childibij interitus.

Childibius alter, suppositicius.

Hominis vafri versutum consilium.

tarum Sclauinorumq; nationes,non ab homine aliquo vno reguntur:sed ab antiquo plebeia communiq; libertate viuunt,& idcirco res omnes, quæ vel vtiles sint,vel fortè difficiles,in cõmune consilium deducuntur. Cætera verò omnia vtriq; ferè gẽti paria sunt & simillima. His præterea barbaris lege cautum est,& à suis maioribus proditum, inter deos aliquem vnũ, qui fulminis sit fabricator,rerum omnium dominum ac solum esse vt credãt, illiq; boues & hostias cæteras mactent: fortunam verò nec sciunt quidem, nec aliàs vim aliquam in homines habere fatentur:sed postquã sibi siue domi morbo correptis,siue in prælio cõstitutis è propinquo mors imminet, iubentur quidẽ, si incolumes fortè euaserint,deo confestim pro anima sacrificium facere. Vnde quum primum mortis illud discrimen defugerint, sacrificium ex voto ac promissis absoluunt,& putant fermè hoc pacto salutem sibi per sacrificia redemisse. Syluas præterea & Nymphas hi colunt,& dæmones alios, hisq; sacrificia peragunt,& inter sacrificandum vaticinantur. Habitant autem incondita quædam tuguria,& longo abinuicem interuallo,& singuli domicilij locum,vt sæpe fit,mutant. In prælio autem pedestres pleriq; in hostem eũt,clypeum telaq; in manu gestantes,thoracem tamen non induunt: nõnulli verò nec tritam quidem & obsoletam habent,dum interea bellum fit,vestem;sed velamenta duntaxat quædam,ad fœmur vsq; tendentia. hunc in modum aduersus hostes consistunt. porrò vna vtrisq; & barbara lingua. quinetiam nec corporis specie inter se differunt.nam & prolixiore statura sunt omnes, & viribus plurimum valent. Corporum verò, & comarũ colore nec candido admodum,nec rutilo prorsus,nec in nigredinem omnino vergente, sed subrutili magnopere sunt. Vitam verò vt duriorẽ, ita & planè incultam neglectãq; Massagetarum more ducunt,& quidem sordibus,vt illi, cibo,ingurgitantur: callidi tamen siue malefici minimè sunt, sed in populando ac rapiendo Hunnicam seruant consuetudinem. Et sanè Sclauinis quondam Antisq; vnum erat ac simile cognomentũ,quippe quos Sporos prisci idcirco denominarunt; quia,vt reor,dispersi per tabernacula & seorsum singuli habitabãt: assatimq; terras habent, vt qui maximam in vlteriore Histri fluminis ripa incolunt partem. Antæ itaq; isti inter se tunc tẽporis coëuntes,vt ad proposita redeamus, hominem identidem cogere,sibi vt fateretur,Childibium se esse, & Romanorum præfectum:quod si inficias iret,supplicia se illaturos acrius comminari. Dum hæc agerentur, imperator Iustinianus missis ad barbaros hos oratoribus quammaximè hortabatur,vnum vt omnes incolerent locum,& veterẽ præcipuè vrbem Turrim cognominatam,supra Histrum sitam,per Traianũ que quondam ædificatam, nunc tamen ex barbarorum direptione penitus destitutam. Hanc igitur vrbem imperator Iustinianus, vt Romano attinẽtem imperio,daturum se gratis his fatebatur, adnisurumq; familiaritate eosdem sibi,quoad posset,coniungere;& magna insuper donaturum pecunia,vt cõfœderati sibi in posterum essent,Hunnosq; perpetuo infestarent, qui in Romanorum vellent excurrere principatum. His barbari acceptis,probatisque simul cõditionibus,facturos se omnia polliceri, si Childibium Romanorum præfectum de integro constitutum,vt secum cohabitaret,permiserit; identidem affirmando,eum hauddubiè Childibium esse,quem apud se tunc detinerent. Quibus ex rebus vir ille, quem Childibium barbari nuncupassent, quamoptimè sperando elatus,peruelle quidem,ac planè fateri,se Childibium esse,qui Romanos quondam ductasset. Vnde quum ea de causa Byzantium is mitteretur,eodem itinere Narses obuiam veniẽtem offendit,& in colloquium venit. Sed vbi demum hominem hunc nebulonem quempiam esse deprehendit,& Childibium se planè mentiri, tametsi Latinam vocem emitteret,Childibijq; indicia de se non pauca æderet,vt quæ antea sic didicisset,

Eorundem religio & mores.

Spori, vetus Antarum & Sclauinorũ appellatio.

Turrim oppidũ Iustinianus Antis offert, et alia.

Childibij nomen suppositicius quidam accipit.

Childibium Narses carceri mandat.

vt satis iam posset ea dissimulare, in carcerē statim coniectum vera profari cogit, Byzantiumq; traducendum curauit. Sed iam vnde digressus sum redeo.

Belisarij conatus

Belisarius interea Valentinum ex suis armigeris, alterum Focam nomine, & hunc quidem bello egregium, Romanum ad portum cum exercitu misit, eius vt loci præsidium cum pręsidiarijs militibus alijs, quibus Nocentius pręerat, custodirent, & quoad possent, crebris eruptionibus hostium copias infestarent.

Valētini & Phocæ temeritas.

Valentini itaque Focæq; milites ex præfectorum permissu Romam clam mittunt, Bessæ qui nunciarent, hostium statim se castra de improuisoq; inuasuros, & simul rogarent, ex militum numero, quos intra vrbem haberet, vt pugnacissimos quosq; delectos, quum primum factam per se incursionem præsenserit, quàm celerrimè sibi subsidio mitteret, vt vtriq; exercitus iuncti ingentem inferre iacturam barbaris possent. Id tamen Bessæ præfecto haudquaquam vt fieret, placebat; tametsi militum tria milia secū haberet. Quibus Valentinus & Focas confisi, cum quingentis duntaxat hostium castra nil tale sperantium de improuiso quum inuasissent, paucos quosdam interfecerunt. Cuius tumultuariæ pugnæ, & si celeriter sensus ad obsessos peruenit, nemo tamen ex vrbe opem his allaturus prodibat. Tum illi iam suis diffisi ad portū integri omnes & nullo suorum desiderato se receperūt. Rursumq; hi ad Bessam nuncijs missis, ignauiæ hunc & formidinis incusabant, nil opportunè se occupantis: affirmātes præterea, paulopòst in hostem se incursuros, hūc hortabantur vt in tempore sibi adesset, & cum omnibus copijs barbaros ipsos adoriretur. Bessas verò negare identidem acie cum his decernendi ob gratiam in hostes se proditurum. Valentinus interea & Focas maioribus in barbaros viribus impetum facere animo agitabant, iamque se ad id præparabant.

[illegible]ditio.

Sed Nocentij quidam interim miles sponte ad Totilam veniens nunciat, die proximè insequenti futurum omnino ex portu in se insultus vt fiat.

Valētini & Phocæ temeritas.

Tum ille locis ad id opportunis homines bellicosos in insidijs locat, in quas demum quum Valentinus & Focas suis cum copijs incidissent, cum magna suorum iactura & ipsi mortem oppetiere, pauci ex his quum vix effugissent, in portum se receperūt.

Vigilius episcopus Romanus.

Per id tempus Vigilius vrbis Romanæ præsul, quum in Sicilia esset, magnum nauium numerum frumento complet, & Romam transmittit, ratus omnino vrbem tuto adire hos posse, qui onera nauibus importarent. Quę vtique quum Romanum ad portum cursum tenerent, hostes earum aduentu præcognito, paulo antè priores ipsi quum in portum venissent, intra muros delituerunt, vt eò naues iam descendentes nullo negocio caperent. Sed hos, qui in mœnibus erant, custodes mox conspicati, è propugnaculis veste altius agitata, signum nautis ad se nauigantibus dabant, ne vltra progrederentur, sed aliò quocunque possent, verterent vela.

Frumentum a Gothis intercipitur.

Illi verò pro dito signo non intellecto, sed rati potius, qui in portu erant, Romanos, præ gaudio & ex suo aduentu alacres factos, id signum dedisse, seque ad portum ineundum hortari, prospero ac præsenti afflante his vento intra portum celerrimè cum nauibus peruenerunt. In quibus Valentinus episcopus quidam, cum Romanis plerisque alijs nauigabat. Tunc barbari ex insidijs confestim exorti, naues omnes nemine defendente mox capiunt, episcopum cum Romanis comprehensum ad Totilam ducunt, cæteros verò obtruncant, & cum oneribus naues remulco trahentes euestigio abeunt.

Episcopo præcisæ manus.

Totilas interea quum episcopum, quid sibi nam vellet, rogasset; & mendacij apertius conuicisset; vtrasque illi manus præcidit. His ita peractis, iam hyems se circumegerat, & vndecimus belli huius se verterat annus, quod scripsit Procopius.

XII annus belli Gothici.

Vigilius interea Romanus antistes ab Imperatore ex Sicilia euocatus Byzantium venit. nam vt eò contenderent, diutinam ea in insula hic traxerat moram. Eodem tempore & Romani in Placentia vrbe obsessi omnibus

iam

iam necessarijs deficientibus, fame coacti cibi genere vtebantur mortalibus insueto, vt qui se inuicem esitarent: quo factum vt se ac Placentiam hostibus deditione tradiderint, salute pacta. Nec secus & in vrbe Roma obsessis necessaria omnia defecere. Erat tunc fortè inter Romanos & sacros viros Pelagius quidam diaconus, qui diu Byzãtij commoratus, maximam sibi cum Imperatore conciliarat amicitiam. Vnde & pecuniarum vi maxima circumfultus, Romam se pauloante, quàm obsideretur, contulerat. In eaque deinde obsidione necessarijs indigentibus, eius pecuniæ partem largiter impartitus, quum vel antehac esset inter Italos omnes vir probus, maiorem vti par erat, charitatis & in proximos quosque beneuolentiæ gloriam retulit. Hunc igitur quum præ fame indigna quædam Romani & difficillima paterẽtur, facilè suadent, conuentum vt Totilam precaretur, paucorum sibi dierum inducias his conditionibus daret, vt si intra constitutum inter se tempus nemo sibi suppetias ex Byzantio venerit, sine mora se ipsi vrbemq; barbaris proderent. His cum mandatis vbi ad Totilam Pelagius venit, & ab eo est perbenignè susceptus, prior Totilas ita exorsus est. Constat sanè apud barbaros omnes id lege cautum esse, oratores vt hi plurimum colant & venerentur. Mihi verò, qui virtutis sibi aliquid compararunt, qualis tu es, honorem deferre simul & reuerentiam iampridem studium fuit. Sed oratoribus delatos honores, siue illatam his ignominiam, non personarum mansuetudine, siue verborum tumiditate & elegantia discerni reor, sed quum vera quædam fatentur, vel non sanis admodum verbis vtuntur. Oratori itaque illi honor deferri maximè solet, qui veritate mox patefacta ad suos dimittitur: sed is ignominia præ cæteris affici, qui vbi commentitia quædam & subdola fecerit verba, ad suos mox redeat. Cætera quidem Pelagi, quæ à nobis petieris, facilè consequeris, tribus duntaxat exceptis: & vbi hæc caueris, vt planè subijcias, magis expediet, ne fortè maximam ipse causam præbeas, quo minus eorum vel peragas, quorum ob gratiam huc aduenisti, vel nos fortè ex re infecta incuses. Petere nanque, quæ præsentibus haudquaquam rebus conueniant, plurimum proculdubio facit, nemo pro votis vt quippiam consequatur. His autem sic interdico, ne quoquam pacto pro Siculis, vel vrbis mœnibus hisce, vel transfugis seruis verba nunc facias: quandoquidem fieri non potest, vt aut Gothorum opera vti pro Siculis queas, aut murus vt iste vrbis integer maneat, vel serui ipsi, qui nobiscum nunc militant, suis quondam de cætero vt dominis seruiant. Verùm ne videantur hęc inconsiderata quadam per nos prætendi sententia, & causas ipsas explicaturi mox sumus. Fuit olim Sicilia insula & priscis quidem temporibus pecuniarum vt felix prouentu, ita & cuiusuis generis frugum in ea nascentium, cæteris terris fœcunditate præstantior, atque vt non solum hæ incolis suppetant, sed vel vobis Romanis indidem ad vitam sint necessaria per annos singulos exportantibus satis. Vnde tunc primum Romani Theodericum deprecabantur, ne ea in insula maius aliquod Gothorum præsidium collocaret, ne ea res fortè ad cæteras prosperitates eorum libertatem interpellaret. His ita peractis, hostium exercitus in Siciliam nauigauit, qui fermè nec hominum multitudine, nec re alia vlla nobis essent in bello pares. Siculi verò visa hostium classe, non ad Gothos quicquam denuntiare, nec se continere munitionibus, nec hostib. saltem censere vtcunq; occursandum tunc esse, promptissimè patefactis vrbium portis, supinis hostium exercitum manibus exceperunt, & haud secus egere, ac infidissima seruitia solent, quæ diutius in carcere asseruata dum dominorum volunt manus effugere, in nouos quosdam & alienigenas statim incidunt. Ea itaque ex insula hostes, vt è loco munito impetu facto, omni Italiæ ora sine vllo potiti negocio sunt: quin etiam vel vrbem hanc Romam cepere, ac tantum inde

Placẽtiæ ad cænes humanas ventum.

Pelagius ad Totilam mi... intercess.

Totilæ ad Pelagium oratio.

frumenti numerum importarunt, vt vel obsessi in anni spatium queant Romanis obsistere. De Siculis hactenus, quibus per Gothos vt venia detur, fieri nullo pacto iam poterit, criminum magnitudine misericordiam ab his adimente, qui affecti iniuria sunt. Nunc verò intra hos muros hostes se exercendo in campum quidem descendere, & nobiscum acie decertare minimè censent, dolis verò & deceptiunculis continenter & in singulos dies nos oppugnando, iniustè quidem nostris hi rebus & planè absurdius nunc potiuntur. Ne itaq; iterato hæc eadem patiamur prouidẽdum iam ducimus. Qui enim præ ignorantia semel circumuenti falluntur, si rursum in infortuniũ recidãt, quia minus periclitando præuideãt consuetam sibi calamitatẽ, haudquaquã ex aduersante fortuna id fieri videbitur, sed quia se deliquisse planè ignorẽt: vel illud quidem adiecerit quisquam, & vobis omnibus maximè profuturũ, vt vrbis hæc mœnia solo æquentur, ne cum alijs & ipsi demum coërciti, vel ab insultãtibus hostibus circumuallati, sed malis exclusi alieno periculo nec vllo vestro discrimine victoribus futuri sitis in præmium. De seruis verò, qui vltrò ad nos concesserunt, dicturi hæc sumus. Si enim qui nobiscum fuere in hostem instructi, & à nobis deinde fidem nostra ex confessione acceperũt, ne se vnquam veteribus dominis vtcunq; restituamus, vestras in manus dedendos esse nunc censuerimus, profectò nec vobis quidem traditam fidem seruaturi quandoq; essemus. Non enim qui vel cum omnium miserrimis pactiones factas neglexerit, erga alium quempiam firmiorem præ se ferre animũ quiuerit. Quin potius veluti absurdioris naturæ indicium ad omnes, qui secum versantur, circumferre perfidiam videretur. Hæc Totilas. Pelagius verò

Pelagij respõsio. ita respondit; Summum tibi, vir strenuè, in dicendo studium fuit, me simul & oratoris nomen extollere, & si aliàs in sordidissima statuisti nos sorte. Virum nanq; amicum & oratorem, non solum eum affecisse contumelia duxerim, qui vel caput illi percusserit, vel aliquouis in hunc desæuiat modo, sed vel qui re infecta dimiserit ad se delegatum. nõ enim homines oratoris munere idcirco funguntur, vt honorem ab his cõsequantur, qui suscepturi se sint: sed quod vsui Reipublicæ imposterum sit peragendo, ad eos, qui se legauerunt, mox redeant. Fit igitur, vt vel affectis iniuria longè magis conducat eorũ aliquid effecisse, quorum ob causam venerint, quàm principum verbis benignioribus auditis, nihil pro spe consequutos ad suos redire. Deprecari autẽ haudquaquam sat scirem, quæcunque præfatus nunc es. cur enim quisquam ei molestum se præbeat, qui antequam postulatis respondeat, conuentiones facturum se neget? Sed illud equidem minimè subticebo, quod præ te facile feras, quantum erga Romanos, qui in te arma susceperint, ostensurus benignitatis & beneuolentiæ sis, qui in Siculos tibi nil aduersatos immortale quoddam decernas effundere odium. Sed ipse mea ad te omissa legatione, ad deum hanc transferam, qui supplicum contemptores odisse solet. His Pelagius dictis abscessit. Quem Romani vbi re infecta ad se redeuntem videre, eo acrius animo conflictari, quo & fames quotidie inualescendo insanabiliter eos afficeret: militibus verò nondum necessaria deerant, sed se adhuc sustinebant. Vnde Romani Græcis immixti, exercituum præfectos Bessam &

Romanorum ad præfectos oratio. Cononem adeuntes, lachrymabundi & multo cum gemitu profati huiusmodi sunt. Talem nobis præsentem esse fortunam spectamus, vt si vel impium aliquod aduersum vos facinus patrassemus, haudquaquam posset id meritò nobis in crimen ascribi. Necessitatis siquidem magnitudo excusationis in se plurimum habet. Nunc verò quum nobisipsis ad opitulandum nil quicquam sit virium, verbis ostensuri calamitatem ipsam hanc deploratum nunc ad vos venimus. Sed benignè, quæ dicturi nos sumus, audiatis precamur, nec vlla dicendi audacia obturbari vos volumus, sed malorũ ex ea pen-

sitate

sitare nunc magnitudinem: nam qui de salute cogitur desperare, nec opere quidem, nec verbis decorum seruare de cætero poterit. Nos verò, ô principes, nec Romanos quidem, nec vobis consanguineos ducitis, nec eorundem vel morum vel legum socios esse, sed perinde rebelles, & qui Imperatoris non vltrò intra vrbem exercitum excepęrimus, sed hostes potius ipsos in vos armis desumptis. Nunc verò veluti acie victis captisque bello, vobisque in seruitutem ex lege cedentibus, date vestris mancipijs alimenta, non ad necessitudinem suffectura, sed quæ ad tenuem saltem vitam ducendam sint satis, vt & nos superstites facti, vobis contrà subministremus, quæcunq; dominis serui par est vt ministrent. Quòd si id vobis non facilè placet, sed dignum duxeritis, sine vlla ope missos nos facere, id lucri estis denique habituri, quod in seruorum nihil operæ insudabitis sepulturam. At si ne id quidem de vobis sperandum relinquitur, saltem nos obtruncate, nec morte honesta nunc fraudetis, nec vitæ exitum nobis inuideatis, omnium proculdubio suauissimum, sed vno facinore infinitis Romanos liberate difficultatibus. Præfecti itaque his auditis, commeatus Romanis quos tribuant, nullos in præsentia esse respondent, ipsos verò necare se impium ducere, nec planè sine discrimine fore, si sic relinquantur, Belisarium tamen, & ex Byzantio transmissos exercitus identidem affirmare, affuturos propediem esse. Denique his verbis Romanos solati dimittunt. Fames interea inualescendo in immensum quum accreuisset, maximum in malum euasit, vt quæ ciborum absurdiora quædam suggereret genera, & naturæ excedentia terminos. Sed Bessas Cononq;, vt vrbis præfecti custodiæ, frumenti maximum numerum intra mœnia sibi reconditum, sua necessitate militibus fraudatis, Romanorum primoribus, & his quidem diuitibus, ingenti pecunia venditabant. Medimni siquidem, quod vtique mensuræ est genus, aurei septem precium erat. Sed quibus non tantæ erant domesticæ facultates, cibos tam delicatos vt possent, & tanti opulentiorum more absumere, eius precij parte quarta depensa, furfure medimnum complentes, pane inde sordidiore confecto diuescebantur, id cibi genus necessitate ipsa suauissimum faciente. Bessas porrò, & eius armigeri, qui bouem haberent venalem, aureis quinquaginta vendebant. Ex Romanis verò, cui vel equus fortè obisset, vel istiusmodi aliquid demortuum erat, & putidum, inter fœdissimos habebatur, quia mortui animantis vesci carnibus posset: cætera hominum turba vrticas duntaxat edebat, quales circa vrbis pomerium & locis incultioribus passim æ affatim nascuntur, quas tamen decoctas, ne vel sapore, vel innatis offenderetur aculei, esitabat. Quamdiu itaq; aureus fuit Romanis numus, frumentum (vt dictum est) & furfures coëmebant. Verùm vbi demum his defuit, domesticam supellectilem omnem in forum inferre, & pro diurno hanc victu in eorum commutare iacturam. Sed vbi militibus frumenti nil reliquũ fuit, quod impartiri Romanis possent, ad vrticas vniuersi iam circunspicere. Quibus deficientibus, quum earum non magna his copia esset, atq; adeo ad saturitatem non omnes haberẽt, corpore extenuari deniq; cœperant, colorq; quũ in pallorem se paulatim & liuorẽ vertisset, simillimi idolis videbãtur: pleriq; verò vel incedentes, vel dentibus adhuc ipsis vrticas mandentibus, de improuiso exanimati cadebant. Iamq; vel purgamentis in cibum & stercoribus vtebantur, nonnulli etiam fame nimium degrauati, manus sibimet inferebant, quũ nec canes quidem, nec mures de cætero inuenirent, nec aliud vsquam demortuum animal, quibus vti in cibum possent. Erat inter cæteros Romanus vir quidam, liberorum quinque factus iam pater. hunc filij omnes circumsistendo, prehensandoque vt assolent, cibum sibi efflagitabant. Tum ille nec ingemiscẽs quidem, nec vllo ædito turbationis indicio, se fortissimè dolore

Bessæ & Cononis scelesta auaritia.

Grauissima Romæ fames.

dissimulato, filios iussit se subsequi, vt cibum mox accepturos. Vbi verò supra Tyberis pontem peruenit, capite obuoluto, velatisque oculis, in Tyberis aquas confestim desiluit, spectantibus filijs, Romanisque cæteris, qui ea tunc forte è regione constiterant. Vnde Imperatoris præfecti ex ea ciuium Romanorum desperatione terrore perculsi, traditis, qui abire ex vrbe vellent, pecunijs; quocunque animus ferret, vt secederent, statim iussere. Quo factum est, vt paucis admodum Romæ relictis, in fugam se omnes proriperent, & quò cuique licuit, diuersim abirent: eorum tamen pars maxima arescentibus præ inedia viribus, mortem passim obibat, nonnulli ab hostibus intercepti interiere. Cum Romanis itaque sic, vt diximus, actum. Isaacis interea, & Ioannis vbi tandem exercitus Epidamnum venit, seque cum Belisario iunxit, Ioannes omnibus in continentem expositis copijs, eius regionis pedibus vt sinum peruaderent, iussit; vt eandem cum vniuerso exercitu ferrent fortunam. Sed Belisario id fore inutile visum, quin potius ad circumiecta vrbi loca mox vnà nauigandum cunctis decernit. Et id quidem censebat longe plurimum rebus suis conducere, siquidem per continentem euntibus sibi, & tempus esse longius conterendum rebatur, & aliquid ad interpellandum se occursurum: posse tamen Ioannem aiebat, per Calabros & gentes finitimas alias progrediendo, perpaucos inde & reliquos barbaros propulsare, & intra sinum Ionicum omnibus locis in potestatem redactis, coniungere se demum cum alijs circa vrbem affuturis tunc copijs, ad quam ipse descendere cum altero exercitu animo agitabat, vt qui magnopere vereretur, ne si acerrimè demum obsiderentur Romani, vel pauculam vtcunque interpositam moram plurimum posse publicis rebus officere, nauigantibus verò & vento secundo ac valido incidente, facilem sibi fore Romanũ in portum descensum: sed pedestri exercitu ex Hydrunte ad vrbem proficiscentibus quadraginta dierum spatium necessarium esse ad iter conficiendum. His Belisarius Ioanne commonefacto, cum vniuersa classe ex Epidamno soluit, nactusque prosperum ventum Hydruntem non longe pòst appulit: cuius aduentu Gothi præcognito, quicunque ad obsidendum præsidium tunc forte constiterant, soluta statim obsidione ad Brundusium ferebantur, (quæ fermè ciuitas duorum dierum via ab Hydrunte abest, & ipso in littore Ionici sinus est sita) Belisarium rati ea è regione fretum mox traiecturum. Ad Totilam inde, quemadmodum præsentia se haberent, euestigio perferunt. Tum ille vniuersum exercitum, vt iamiam hostibus occursurus, parare; & Gothis iniungere, qui in Calabria essent, vt quoad possent, eà transitum custodirẽt. Sed Belisarius prospero sibi ad nauigationem afflante vento, ex Hydrunte Romam classe contendit. Et dum interea Gothi se negligentius gererent, nec diligentem in Calabris custodiæ curam haberent, Totilas ipse vel quiescendo intentius adeo omnes in vrbem aditus obseruabat, vt commeatus inferri nil possent. Supraque Tyberim est excogitando id machinatus. locum in primis ea deligit parte, qua flumen in angustum descendit, stadijs ab vrbe nouemdecim, trabes ibi prælongas in vtranque pertinentes fluminis ripam locauit, pontis in speciem, ligneasque excitauit vtrinque turres, in hisque imposuit pugnacissimorum virorum præsidium, ne lembis nauigijsque alijs ex portu productis, aditus in vrbem pateret. Belisarius interim Romanum in portum inuehitur, & Ioannem ibi exercitu præstolabatur. Sed in Calabriam ille, dum hæc gererentur, traiecerat; nil sentientibus Gothis, qui Brundusij, vt diximus, erant; ex hisq; cùm duos quosdam intercepisset, qui exploratum aduenerant, alterum extemplò obtruncat, alterum verò, quia sibi ad genu procubuisset, virum seruauit, & eo libentius, quo nec præfecto ipsi, nec exercitui inutilem se fore prædixerat.

Ioannis de profectione consiliũ.

Belisarij consiliũ melius.

Ioannis aduentus in Calabriã.

xerat. Hunc Ioannes sic sciscitando affatur: Quid enim ipse, si in columem missum te fecerim, mihi Romanisque allaturus es commodi? Tum ille se polliceri facturum, vt Gothis nihil omnino huiusmodi expectantibus de improuiso insistat. Ioannes verò fide illi salutis data, necesse fore respondit, vt & equorum, quos Gothi haberent, greges sibi ostenderet. Vbi itaque vel ad id operam se nauaturum professus est barbarus, hunc ipsum ducem Ioannes secutus, hostium equos tum primùm pascentes deprehendit, immissoque peditatu, qui multitudine præualeret & robore, hos statim præoccupat: cursu deinde citato ad hostium castra mox ducit, in quibus barbarorum quàm multi, quum dearmati imparatique essent, re subita territi, ac pristinæ simul virtutis obliti contrucidantur, pauci euadentes ad Totilam demum perueniunt. Ioannes deinde Calabros omnes solatus, eorumque animis delinitis, Imperatoris vt partes beneuolè tuerentur, effecit; ex eo permulta pollicitus, & Romanis ex copijs bona quandoque his fore. Ex Brundusio postea quamcelerrimè potuit mouens, Canusium venit, quæ ciuitas est inter medios Apulos sita, dierum quinque à Brundusio via, in occidentem & Romam versus eunti distat: ab Canusio quinque & viginti stadijs haud procul & Cannæ sunt vicus, ingenti illa Romanis illata per Annibalem clade nobilitatæ. Eo in loco Tullianus nomine quidam, Venantij filius, vir sane Romanus, in Brutijs & Lucanis non minus diuitijs quàm viribus pollens, Ioanni quum in conspectum venisset, Imperatori id noxæ dabat, quòd in Italiam misisset exercitum: qui Italicenses grauiter affecisset: vnde pro indubitato asseuerabat, quòd si humanitate erga hos de cætero vterentur Romani, Brutios Lucanosque in potestatem se his traditurum, & Imperatori nil secus ac antea obedientes hos fore, tributaque depensuros, vt qui non vltrò ad barbaros & Arianos concesserint, sed quia vim ab hostibus paterentur, & ab Imperatoris exercitibus effecti grauiore iniuria sint. Ioanne itaque curaturum ad nutum se omnia confirmante, & simul facturum, vt Italicis rectè cuncta succedant, suas Tullianus mox copias Romanis exercitibus iunxit. Qua ex re milites ab Italis nihil imposterum veriti, omnia ferè intra Ionicum sinum amicitia cum eius regionis hominibus planè conciliata, Imperatori obedientia reddita sunt. Quę vtiq; vbi Totilas demũ accepit, ex Gothis tercentum delectos Capuam misit, & simul iniunxit, vt vbi Ioannis exercitum apertè vidissent inde Romam contendere, ita hunc sequerentur, vt de se nullũ hostibus sensum pręberent, sibi verò curę cætera fore. Ioannes verò ne ab hoste circumueniretur, sat veritus, à Belisario iter diuertens in Brutios & Lucanos secedit. Erat inter Gothos tunc temporis quidam * Recimundus barbarè vocitatus, vir sanè probus. hunc Totilas ad Brutiorum custodiam collocarat. habebat is apud se Gothorum Romanorumq; & Maurusiorum transfugas quosdam, cum hisq; Scyllæ & Charybdis fretum, & ea è regione Calabriæ littus seruabat, ne qui fortè eo ex loco in insulam transfretarent, neq; inde ad se nauigarent. Intrepidè hunc in exercitum ex insperato quum incidisset Ioannes, derepente ita perterruit, vt nullius de cætero roboris recordati cõfestim in fugã auerterentur, & in montem ea è regione admodum prominentem adituq; difficilem ac planè præruptum sese ex fuga reciperent. Quos Ioannes strenuè insectatus, vbi cũ hostibus in eam montis accliuitatem & suis cum copijs euasisset, inito cum barbaris pręlio qui loco difficili minus se fortiter continerent, quamplurimos Maurusiorum Romanorumq; militum, sed transfugarum, obtruncat validissimè repugnãtes, Recimundum & Gothos cum cæteris omnibus sese dedentes mox cepit. His Ioannes peractis, ibi aliquandiu permansit: quem Belisarius opperiendo, dum Romano in portu se quietum teneret, non mediocriter incusa-

Ioannis strategema.

Calabri a[illegible]

Tullianus Brutios & Lucan[illegible] Ioanni concili[illegible]

** Richimundus aliàs.*

Recimundus a Ioanne capitur.

bat, quod nec in acie cum hostibus decertaret, nec cum trecentis illis barbaris, qui missi in Capuæ custodiam fuerant, manus conseruisset, neque hos persequi niteretur, cùm & ipse barbaros secum haberet delectos. Ioannes verò transitu ad vrbem iam desperato, retro in Apuliam cessit, & loco quodam Cerbario vocitato, cum exercitu morã, vt quieturus, trahebat. Veritus itaq; Belisarius, ne Romani tamdiu obsessi, necessarijs ad vitã deficientibus, facinus aliquod insanabile aggrederẽtur, quouis modo in vrbem commeatus inferre animo agitabat. Vnde cùm non pares hostibus vires haberet, vt acie posset cum his in campo decernere, primùm id in flumine machinatur. naues duas, quas Græci acatas dicunt, & has quidem patentiores inuicem iungens, tignis reuincit. his desuper ligneam inædificat & ea altitudine turrim, vt turribus plurimum promineret, quas hostes in ponte antea excitarant. has nanque quorundam opera vsus, quas transfugarum sub specie ad barbaros miserat, dimensus Belisarius fuerat. naues deinde ducentas, quas Græci Drodamas dicunt, in Tyberim iecit, ligneis circumuallatas muris, & his quidem vndique perforatis, vt ex foraminibus ipsis hostem possent è tuto ferire: frumentique multum, & necessaria cætera nauibus affatim imponit, & bellicosissimis has complet militibus: alios præterea pedites equitésque vtrinque & circa fluminis ripas constituit, hisque iniunctum, si qui forsitan hostium in portum contenderent, aditu enixius prohiberent. Isaace deinde intra Portus ciuitatem relicto, vxorem illi & sua cætera commendauit, discedensque iussit, ne quo indidem pacto abscederet, sed eius semper insisteret loci custodiæ, vt si quid sibi ipsi ac suis aduersi accideret, haberent, quò se cum salute reciperent. non enim id præter ad effugium aliud his erat ea è regione præsidium, sed omnia circumquaque hostilia. His itaque sic constitutis, nauem ipse vnam ingressus præerat classi, quam eò vt traherent è terra milites, imperauit; vbi & ligneam ipse turrim construxerat, in cuius nauis fastigio lembum imposuit, pice ac sulfure seuoque plenum, & eiusmodi cæteris, quæ ignis velocissima sunt nutrimenta. Ex altera ripæ fluminis parte, Portuensique via, pedestris exercitus subsidio veniebat, ad Bessam nuncio prius dimisso, qui ei iuberet, die vt insequenti, magnis eductis ex vrbe copijs hostium castra turbaret, quod illi vel antehac iusserat. Sed Bessas neque in superioribus prælijs, neque in præsenti & futura hac pugna Belisarij imperata exequitur. non enim liberari obsidione volebat. adhuc nanque sibi ac soli rei frumentariæ erat aliquid reliquum: siquidem ex eo frumento, quod antea principes sibi Romam ex Sicilia miserant, militibus simul ac populo sufffecturum, per exiguam partem Romanis ciuibus impartitus, maiorem sibi sub militaris annonæ prætextu seruarat, quod postea senatorijs viris ingenti precio venditabat. Belisarius igitur, Romanorumque classis ingenti labore aduerso flumine nauigãtes, Gothis nullibi occursantibus, sed in suis quiescentibus castris, quum pontem propius peruenissent, in hostium incidunt custodias: qui vtique ab vtroque fluminis latere in pontis tutelam ferreas catenas iniecerant, quibus ad pontem procedere Romani prohibebantur. Sed barbaris hi partim interfectis, partimque auersis in fugam, ad pontem succedunt: quo denique vbi est ventum, enixè omnia agere, & operam certatim nauando in hostes eniti, repugnantibus fortiter è turribus barbaris. Quibus deinde remittentibus pugnam, confestim Romani superiores existunt, & cursu citatiore in pontem euadunt. Tunc Belisarius nauibus statim, in quibus eius imperio constructæ turres antea fuerant, ad terram viæ Portuensis è regione subductis, ad pontis turrim & hostium machinas applicatis, incendi lembos mox iubet, in ligneamque barbarorum materiam extemplo immitti. Eo itaque igne turris correpta incendio conflagrauit,

Belisarij strategema.

Bessæ vecordia & auaritia.

Successus strategematis Belisariani.

grauit, cum eaq; & Gothorum bis centum arsere, & Osdeus simul præfectus, vir sanè omnium pugnacissimus. Romani autem ex re benè gesta fidentiores iam redditi, quum suis opitulatum è castris venissent, acrius longè, quàm antea, barbaros vulnerare, & armis continenter incessere: ille verò ex his, quæ acciderant, iam pauefacti, terga vertentes, sese in fugam dedere. iam enim & pontem turre incensa Romani aggressi, eò peruenerant, vt hoc celerrimè demolito, Romam nemine obsistente liberè peruenirent, ni Romanis rebus inuidisset fortuna. nam dum interea, vt dictum est, sic se haberent exercitus, rumor ad Portus vrbem perfertur, sed in non paruam Romanorũ iacturam, vicisse barbaros Belisarium, catenamq; in flumine dissoluisse, cum turriq; & pontem cremasse. Ea fama euectus Isaaces, qui in Portus fuerat relictus custodiam, quum se minimè continere iam posset, sed eius gloriæ per alios partæ particeps fieri studeret, Belisarij non magnifacto imperio, in alteram fluminis ripam cum delectis equitibus centum mox traijcit, & ad hostium castra contendit. Quibus Roderichus fortè tunc præerat, vir sanè bello egregius. quumq; ea è regione de improuiso barbaros inuasisset, hos simul & Rodericum sibi obuiam prodeuntes primo insultu exterruit. Vnde mox Gothi castris relictis trepidi secesserunt, siue maiores subsequi copias suspicati, siue vt fallerent hostes, falsosq;, vt factum est, caperent. Isaacis interea milites etsi trepidanter barbarorum inuaserant castra, argentum tamen & preciosam cæteram supellectilem, quæ passim iacebant, diripere, hisq; intenti esse. Sed Gothi interim dum celerrimè rediissent, ex his compluribus cæsis, Isaacem cum alijs paucis viuum cepere. Hac clade accepta, equites quidam, qui fortè euaserãt, Belisarium cursu quàmceleri adeuntes, quemadmodũ apud hostes sit & Isaacem actum, renunciant. Tum Belisarius trepido nuncio obstupefactus, nil sciscitatur, quoniam Isaaces modò in hostium potestatẽ venisset, sed ratus Portum cum vxore simul fuisse amissum, iacturamq; se omnium rerum fecisse, nec aliud sibi suisq; rebus reliquum esse præsidium, quò se incolumes perditis in posterũ rebus reciperent, ne hiscere quidem tunc potuit. dolor nanque intercluserat vocem, cùm antehac sibi id nusquam contigisset. vnde quamcelerrimè reducto ad Portum exercitu iter accelerabat, vt hostes adhuc incompositos inuasurus, & locum vtcunq; recuperaturus, quem amissum crediderat. Sic itaq; re infecta Romanus exercitus a ponte quem cœperat expugnare, abscessit. Belisarius verò, cùm ad Portum venisset, Isaacis cognita temeritate, se demum sensit non opportunè turbatum: quumq; aduersæ fortunæ indoluisset, in ægritudinem incidit. febris nimirum derepente oborta, & longior, maiorem in modum hominem macerauit, & in mortis discrimen perduxit. Post biduum deinde Rodericus ille Gothus, vbi eam Romanis intulit cladem, è vita excessit: cuius iactura tunc Totilas, & dolore simul ingenti affectus, Isaacem interfecit. Bessas interea frumentum adhuc impensius venditare, egentium necessitate precium augente: quumq; se prorsus & summo cum studio in eam curã dedisset, murorum custodias facilè in primis negligere, nec vllam ad vrbis rei alterius securitatem diligentiam adhibere. Tum vero mœnibus insultari, & quidem licenter per hostes cœptum. pauci nanq; in muris custodes erant, & hi quidem negligentius agere. nam quibus per vices custodia euenisset, maxima erat dormitandi licentia, nemine præsidente, qui eius custodiæ rationem haberet, nec muros quispiam obeundo inuiseret, quidve custodes agerent, percontaretur. Ad hæc accedebat, quod Romanus incola nullus cum peregrinis custodibus poterat vrbis mœnia obseruare. Quum itaque perpauci, vt diximus, admodũ ad murorum custodiam relinquerentur, & hi quidem iam fame confecti, quaterni custodes quidam, & Isauri genere, ad portam Asina-

Isaacis temeritas & auditio.

Isaaces a Gothis capitur.

Belisarij nimia trepidatio, reip. publ. & ipsi perniciosa.

Isaaces interficitur.

Roma Totilæ proditur.

riam custodias nacti, nocte concubia obseruata, qua cæteros somnus oppresserat, demissa è pinnis ad terram reste, & ea se demittentes, Totila inde adito, excepturos se Gothorum intra vrbem exercitum pollicentur, idque se nullo negocio facturos affirmant. Tum Totilas gratias illis se redditurum ingentes professus, pecuniaque donaturum non parua, si ea, quæ obtulissent, peragerent; datos quosdam suis è satellitibus cum his statim dimittit, locum contemplaturos, vnde hi aditum affirmassent suis in vrbem fore. Qui vbi ad muros venêre, reste comprehensa in propugnacula ipsa nullo interpellante euadunt. Quò vbi est ventum, Isauri barbaris omnia ostentare, & nihil omnino edicere impedimenti vspiam fore volentibus muros conscendere, & item licentiæ plurimum, vbi iam conscendissent, quia nemo obsisteret. Proinde Gothi iussi Totilæ cuncta renunciare, quę viderant, eodem quo prius ascenderant fune, protinus demittuntur. Quorum relatu omnibus Totilas cognitis, etsi eo fuisset ex nuncio lætitia non mediocri affectus, suspicione tamen propter Isauros captus, haud dum confidendum his nimium esse censebat. Non multos inde post dies ad Totilam Isauri ijdem venêre, ad id facinus hortaturi. Tum ille alios duos cum his rursum ire mox iussit, vt & ipsi diligentius omnibus & accuratè peruestigatis, visa renunciarent. Qui vtique non longe pòst ad Totilam reuertentes, priorum simillima referunt omnia. Interea verò Romani milites multi exploratum quid hostes agerent missi, non procul ab vrbe Gothis decem occurrunt, iter eà habentibus: quos statim comprehensos ab Bessam deducunt, sciscitantique Bessæ, quid nam Totilas animo agitaret: Gothi respondent, eum sperare Isauros quosdam eius in potestatem vrbem daturos. Iam enim ad barbaros vt certior rumor is emanarat. Sed nihilominus Bessas Cononque vrbis tunc præsides his auditis, negligenter se (vt cœperant) gerere, nec aliquam tantæ rei rationem habere. Vnde factum, vt tertiò demum Isauri Totilæ quum in conspectum venissent, ad aggrediendum id facinus incitarent. tum ille alios quosdam cum Isauris misit, cum hisque & sanguine quendam sibi propinquiorem. hi verò ad Totilam paulo pòst redeuntes, ad rem peragendam confirmant. qui omnium certior factus, primis tenebris, vniuerso armis instructo exercitu ad portam Asinariam duxit, quaternosque inde è Gothis præualidos viros Isauris ducibus per funem iubet in muros euadere. Qui nocte statim eadem qua & Isauris ipsis obuenerat per vices custodia, dormitantibus cæteris ad fores Asinarias aperiendas descendunt, præcisaq; lignea securibus obice, refractisque ferreis claustris, Gothis aditum patefaciunt, & patentibus portis, cum vniuerso exercitu Totilam intra vrbem ad hostium arbitrium recipiunt. Sed ipse vbi intrò est itum, vnum in locum copias omnes coëgit, nec abire diuersim permisit, hostium insidias veritus. Verùm vbi (vti par erat) tumultuatum, & perturbatio inde, & timor, vt capta in vrbe, Romanos inuaserant; militum Romanorum pars maxima cum ducibus ipsis, vt facilè cuique, fugam capessunt: pauci quidam Romanis cum ciuibus se immiscentes in templo perfugium habuere: soli omnium ex patritijs viris Decius & Basilius cum alijs nonnullis, quum pręparatos ad id equos haberent, cum Bessa fugere potuerunt. Sed Maximus * Oliberiusque, & cum his simul Orestes, & alij quidam, in Petri apostoli ædem se fuga recipiunt. Constat sanè è plebe tunc homines ad quingentos in vrbe resides per id tempus fuisse, qui in diuorum se templa receperant. Cæteri omnes iam ex vbe excesserant, & in alias se contulerant terras, vel (vt suprà iam diximus) lue absumti perierant. Multi interea, & noctu quidem, de Bessæ & hostium discessione Totilam fecerant certiorem: quo affirmante, pergratam illos sibi rem nunciare, neminem tamen suorum, fugientium insistere vestigijs siuit, nihil esse homini

Extrema Bessæ & Cononis socordia.

Totilas vrbem noctu capit.

** Olybriusque*

Totilas fugientes cur non persecutus sit.

homini suauius dictitando, quàm terga sibi vt hostes darent. Verùm vbi primùm illuxit, nec vlla ad insidias relinquebatur suspicio, Totilas ipse orandi gratia Petri apostoli templum ingreditur. Sed Gothi interea, quos obuios habent, obtruncant. Vnde hoc pacto ex militibus quidem desiderati viginti duntaxat sunt, sexaginta è plebe homines. Ineunti itaque id Totilæ templum, Pelagius ipse sese obuium offert Christi in manibus euangelia gestans, supplexque omnibus factus, & genu procumbens: Parce, inquit, ô princeps, tuis. Tum ille arridens, & sanè profusius, ita profatus est: Nunc mihi supplicaturus aduenisti, Pelagi? Ita quidem, respondit, quandoquidem tuum me seruum effecit deus: sed ab his iam abstine manus, qui tibi in seruitutem cessere. His itaque victus precibus Totilas, Gothis militibus edicto mox imperat, Romanorum de cętero vt neminem obtruncarent, & ei in primis preciosissima quæque delecta seruarent, cætera sibi haberent in prædam. quàmmulta in patritiorum ædibus inuenta fuere: sed omnium maxima extitere, quæ Bessas reliquerat, vt qui velut omnium perditissimus homo, infaustum illud diuenditi frumenti precium Totilæ ad cæteram prædam accumulasset. Sic itaque cum Romanis & patritijs viris tunc actum. Vnde vel Rusticianę Boëtij quondam vxori, & Symmachi filiæ, id reliquum fuit ad vitam, & miseriarum ad cumulum, vt ab hostibus panem, vel necessarium aliud quicquam emendicando deposceret, quæ facultates antehac suas egentibus impartisset, & seruilibus ipsa rusticanisque indumentis amiciretur. Haud secus & Romanorum primores, amissis prorsus fortunæ bonis, domos circumeundo, foresque oppulsando, cibum dari sibi suppliciter precabantur, nil prorsus his ignominiæ ea re afferente. Sed Gothi in Rusticianæ mortem iam conspirauerant, eius hanc noxæ insimulantes, quod tradita Romani exercitus ducibus non parua pecunia Theoderici statuas disturbasset, in Symmachi patris virique vindictam. Totilas tamen nulla hanc affici iactura permisit, sed eam ac cæteras fœminas omnes, vt extra iniuriam essent, seruauit; vel Gothis has sibi maximè cupientibus coniugio iungi. Quocirca factum, vt ex his nulla sit per barbaros vitiata, qua ille ex re maximam retulit continentiæ laudem. Postero autem die Gothis omnibus Totilas ad se conuocatis, verba huiusmodi fecit: Non equidem nouum aliquod, vel vobis incognitum monendi genus in præsenti facturus, ô viri commilitones, huc vos conuocaui, sed eadē illa vel nunc dissertarus, quæ apud vos antehac sæpè disserui. Vobiscum verò, qui ea ex me accepistis, actum quàmoptimè est. non igitur ita cōmonefactis in segniciem est relabendum. nam & verborum, quæ ad felicitatem traducunt, nulla esse mortalibus satietas debet, vel si quos fortè inscitia opprimat rationis, quandoquidem eorum nullo sunt pacto, quæ probè dicuntur, beneficia respuenda. Quorsum hæc? Fuere quondam & Gothis militum milia centum bellicosissimorum in vnum tunc coëuntium, qui vtique maximum in modum ad gloriam opibus vtebantur, & equorum armorumque summa his copia suppetebat. Veteranorum præterea & prudentissimorum vis ingens, qui sanè ipsis in certaminibus constituti, nostris rebus conducere plurimum videbantur, & alioqui à Græcorum militum milibus septem hi omnes deuicti, imperio primùm fuere, deinde & cæteris rebus priuati. Nunc verò nos, qui reliqui sumus, & tanta præsertim paucitate, nudi quidem, ac planè calamitosi, & ignauissimi omnium, hostium vltra viginti milia vicimus, & summatim vt dicam, quæ gesta fuere eiusmodi sunt, vt credi vix possint. Causas verò, cur hæc ita nobis contigerint, statim aperiam. Gothi tunc primùm præ cæteris omnibus æquitate posthabita, vt inter se inuicem, ita & in Romanos tunc subditos indigna quædam patrabant: quibus vti par erat, permotus, & ira

Totilæ cum Pelagio colloquiū.

Rusticianæ Boetij coniugis miseria.

Magnorum hominum mendacitas.

Totilæ modestia

Totilæ ad suos oratio.

Alioquin vtitur pro tamen.

succensus deus, pro hostibus & contra nos depugnabat: quo factum, vt etsi multitudine ac virtute cæteroque belli apparatu hostibus essemus maximo interuallo superiores, vi quadam tamen occultiore ac planè diuina deuicti nos simus. Vestra itaque interesse iam reor, quæ rectiora sunt vt seruetis, id est, vt æquitatem de cætero tueamini. nam hanc peruertentibus vobis, vel diuina quidem subsidia infestiora mox erunt. non enim deus sine vllo delectu vel temerè, humano generi, vel priuatæ cuiquam rationi ferre præsidium consueuit, sed his quammaximè fauet, apud quos æquitatis ratio habeatur: & illi quidem haudquaquam difficile est ad alios bona transferre, vt qui rerum omnium habeat potestatem. Illud itaque vobis pernecessarium fore asseuerauerim, iusticiam vt inuicem, & in subditos quosque seruetis, hoc est, vt perpetuam vobis adipiscamini felicitatem. Hec Totilas cùm apud Gothos disseruisset, senatorij ordinis ex vrbe viris ad se postmodum conuocatis, pleraque exprobrando indignandoque obijcere, & illud imprimis, quòd per Theodericum quammultis affecti sint beneficijs, quodque in omnibus semper constituti vrbanis sint per eum antehac magistratibus, & Rempubl. ipsi eius permissu administrauerint, vt ingentibus præterea fuerint muniti diuitjs, & alioquin in beneficos Gothos ingratissimos se præstitissent, in quorum iacturam ad defectionem respexerint, ac Græculos simul inuexerint in patriam homines, suimet proditores tam subitò indecenterque facti. Sciscitari deinde, num ipsi à Gothis mali iam essent quicquam perpessi: effarique item mox cogere, num boni adhuc quippiam sibi à Iustiniano obuenerit: & singula deinceps enumerare, quemadmodum omnibus ferè magistratibus sint per eum priuati, quòd ab exactoribus sæpe antehac vapulauerint, quòd demum coacti sint animum ad ea intendere, quæ aduersus Gothos gessissent, belloque pressi publica non minus tributa Græcis dependere, ac si pacifici essent: & alia pleraque his dictis adiecit, quæ domini solent infensiores subditis exprobrare, Erodianum Romanis ostentans, & simul Isauros, qui sibi vrbem prodiderant; cùm ipsi vos, inquiens, Gothorum socij facti, ne locum quidem vel desolatum ad hunc diem tradendum his censueritis: hi verò in vrbem nos Romam Spoletumq; receperunt. quocirca seruorum estis vos numero redditi, hi vt Gothis beneuoli, & nostri merito consanguinei nobiscum sunt imperia habituri. Patritij igitur his auditis sedulò conticere. Pelagius verò pro viris fontibus, ita & infelicibus supplex Totilæ factus, non prius precari hunc desijt, quàm ille clementiorem in omnes se fore pollicitus Romanos dimisit. His ita peractis, Pelagium Totilas & ex vrbis Rhetoribus præcipuum vnum, Theodorum nomine, ad Iustinianum Imperatorem legauit, arctius iureiurando adactos, suas vt partes amicè ac beneuolè tuerentur, & in Italiam reditum accelerarent. His deinde iniunxit, totis vt viribus niterentur pacem sibi cum Imperatore & amicitiam conciliare, ne postmodum cogeretur, si pace infecta redirent, Romam ad solum diruere, interfectisque patritijs viris in Illyrios bellum transferre. litterasque Iustiniano conscripsit. Iam enim & Imperator acceperat, quæ in Italia accidissent. Sed postquam ad se Totilæ oratores venêre, expositis primùm mandatis, & litteras tradiderunt, in hanc sententiam scriptas: Quæ in vrbe Roma ad hunc diem contigerint, cum te fuisse edoctum iam putem, silentio prætereunda videntur. Ea verò, quorum de causa ad te oratores hos miserim statim intelliges. Bona pacis tute vt deligas, nobisque tradas, imprimis deposcimus. Quorum ipsi monumenta quàmoptima, & simul exempla Anastasium & Theodericum habemus, qui paulo antè regnarunt, paceque & cæteris bonis sua tempora compleuere. Si igitur hæc tibi placita erunt, meritò meus pater voca-

Totilas senatores obiurgat.

Pelagius Totilam mitigat.

Pelagius ad Imper. legatus.

Totilæ ad Iustinianum litteræ.

vocabere,& belli nos socios,in quoscunque libitum fuerit,habebis. His cognitis Imperator mandatis,& oratoribus auditis, hos statim responso dato dimisit, Totilæque rescripsit, Belisarium bellicis rebus se præfecisse,& liberam habere hunc potestatem, quæ ad Totilam pertinent,pertractandi. Dum interea oratores Byzantium mitterentur,& inde in Italiam iteratò venirent,in Lucanos ita se res habuere. Tullianus ea è regione contracta agrestium manu, saltum angustiorem quendam asseruando insederat, ne hostes detrimentum aliquod illaturi Lucaniæ loca peruaderent. cum Tulliano vnà & Antarum ex natione trecentos ad eius saltus custodiam Ioannes reliquerat. hi nanque præ cæteris barbaris sunt in angustijs locorum belligerandi periti. Quæ omnia Totilas ipse edoctus, Gothos quidem ad id bellum descendere non vsui sibi fore rebatur: vnde multitudine & ipse rusticorum contracta, & Gothis vnà nonnullis dimissis, omnibus viribus imperat eas angustias pertentare. Quò vbi demum est ventum,& cum Romanis bellum Gothi conseruere, crebræq; factæ vtrinque impulsiones, Antæ illi vt suapte virtute, ita & loci difficultate se adiuuante, vnà cum ea agrestium hominum multitudine in fugā hostes mox auertere, non parua illata primū his clade. Quibus cognitis Totilas rebus, Romam imprimis ad solum prosternere decernit,& maiore exercitus parte ibidem relicta, cum reliqua aduersus Ioannem in Lucanos contendere. Sed muri tantùm,& diuersis in locis, hic diruit, quantum totius partem esse hanc tertiam coniectura quis consequi poterat: pulchriora præterea magnificentioraque absumere incendio ædificia huic animo inerat, & vrbem Romam in ouium pascua idoneam reddere. Quibus de rebus Belisarius certior factus, simul & litteras ad Totilam misit: qui vbi illi in conspectum venêre, & sui aduentus causam explicarunt, litteras tradidere in hanc sententiam scriptas. Ad vrbium ornamenta, ædificia, quæ antea nulla fuissent, construere, sapientum fermè virorum inuentiones fuere,& ciuiliter viuere percallentium: quæ verò ad pulchritudinem extant delere, insipientium proculdubio est,& quos minimè pudeat in suæ malignioris naturæ argumentum monumenta posteritati relinquere. Roma quidem ciuitatum omnium, quæ sub sole nunc sunt, maxima & magnificentissima esse facilè affirmatur. non enim est viri vnius virtute constructa, nec breui quodam temporum spacio in tantam hæc magnitudinem & decorem euasit: sed Imperatorum multitudo, & maximi summorum virorum cœtus, temporis diuturnitas ipsa, diuitiarumque & potentiæ magnitudo, vt cætera omnia, ita ex vniuerso terrarum orbe cogere hunc in locum opifices potuere, qui vrbem hanc talem tantamque paulatim ædificando, omnium monumenta virtutum posteris proderent. Fit itaque,* vt facta per te in vrbem hæc comminatio, iure appareat totius seculi sempiternam mortalibus ad iniuriam cedens: quandoquidem pro genitoribus ipsis virtutis memoria demeretur, posteris verò operum tantorum spectaculum. His itaque se ita habentibus, rectè velim intelligas, è duobus alterum necessarium fore. aut enim hoc bello victus ipse succumbes, aut si ita fortè contigerit, nos superabis. Quod si viceris,& Romam demolieris, non alterius vrbem, sed tuam delebis: quam si seruaueris, ex possessione cæterarum omnium præstantissima opulentior fies. Sin verò ad tuam deteriorem fortunam res nobis successerint, Roma incolumi reseruata, gratia tibi apud victorem conciliabitur, & non mediocris. Qua per te tum fortè deleta, nullus tibi de de cætero relinqueretur ad humanitatem consequendam & clementiam locus: nec facti vllus erit apud te vsus,* quin potius re per te malè gesta, non indigna mortales omnes opinio ceperit, meritas pro demolita tam egregia vrbe luisse te pœnas. Nunc verò in vtramuis rem propensior fueris, vel

Totilas abolere Romam cogitat, sed postea consilium mutat.

Belisarij ad Totilam literæ.

* *vt his illata vis, iure &c. ἐς ταῦτα ἐπιχειρεῖν.*

* *& existimatione apud omnes homines ipso facto dignam mereberis. nam qualia principum opera fuerint, tale necesse est ex ijs etiam nomen ferant. cætera redundant.*

Romam seruabis, vel demum deperdes, tametsi qualiacunque principum opera fuerint, ex his & nomen vt ferant, necesse est. His literis Totilas sæpe perlectis, & vt bene monentibus magnifactis, suasus demum vrbem in offensam seruauit & integram, deq; eius in hanc voluntate certiorem per oratores Belisarium fecit. Quibus dimissis, maiorem exercitus partem ab vrbe haud longius stadijs centum & quinquaginta* in Algedone, loco quodam sic dicto, ad occidentem solem locauit, quietiq; vt manerent, indixit. Quod vtique egit, ne vlla prorsus Belisarij militibus euagandi potestas fieret. Ipse deinde cum reliquis copijs aduersus Ioannem in Lucanos contendit, delectisq; Romanis patritijs secum vnà deducendis, cæteros omnes cum coniugibus simul & liberis ad Campaniæ loca transmisit, nullo hominum in vrbe relicto, quam penitus destitutam dimiserat. Ioannes interea vbi primùm accepit in se Totilam ire, in Apulia immorandum haudquaquam diutius duxit, sed cursu citato cum copijs se ad Hydruntem recepit. Viri verò patritij illi, qui abducti per Totilam in Campaniam fuerant, in Lucanos ex familiaribus quosdam, Totilæ permissu, suos ad villicos, qui ad insidendum saltum accesserant, nuncios transmiserunt; his imperando ab incœptis desisterent, & vt antè consueuerant, ad excolendos agros redirent; bona his pleraque pollicendo, si dictis parerent. Tullianus interim cognito statim Totilæ aduentu fugam capessit, & Antæ ter centum illi ad Ioannem se conferunt. Sic factum, vt omnia, quæ intra Ionicum sinum sunt loca, iteratò Gothis Totilæq; in potestatem concesserint. Tum vero fidentes iam barbari, & turmatim dispersi, quacunq; animus ferret vagari, & intrepidè omnia circumire. Quod vtiq; vbi Ioannes aduertit, è suis militibus quammultos immisit, qui hostes de improuiso quum inuasissent, eorum vim magnam obtruncant: ex eoq; tempore formidine Totilas captus, contractis ad se omnibus copijs, circa Garganum montem, qui in medijs Apuliç prominet locis, vbi & Llbycus Annibal quondam habuit castra, suis circumuallatis. quietum se diu tenuit. Dum hęc agerentur, Cononis miles quidam, & eorum ex numero, qui post captam per barbaros vrbem abscesserant, Martianus nomine, & genere Byzantinus ad Belisarium veniens petijt, vt sub transfugæ specie ad hostes dimitteretur, magnis se bonis pollicitus affecturum Romanos. Vbi id demum est & Belisario visum, ad Gothos se contulit. Quem Totilas primùm vt vidit, ingenti affectus lætícia est. nam & in singulari certamine iuuenem egregiè se gessisse & audierat sæpe, & viderat: vnde cùm illius & liberi duo, & coniunx inter captiuos apud se essent, vxore quidem & ex liberis altero huic restitutis, alterum pro obside tenuit. Spoletum deinde cum alijs nonnullis & hunc quidem transmisit. Sed Gothi Spoletum per Erodianum his proditum quum primùm cepissent, ciuitatis muris solo æquatis, Amphitheatrum in vrbe extructum communiunt, eiusque aditus omnes diligentius obstruunt, imposito ibi ex Gothis Romanisque perfugis conflato præsidio, vt ea è regione loca seruarent. Martianus interea cum præsidiarijs nonnullis militibus inita societate, conspirationeque facta, hisque iam persuasis, vt grande aliquod facinus in barbaros auderent, vt & ipsi Romanorum ad castra egregie nauata opera demum redirent, missis nonnullis Perusiam ad eius præsidij ducem, hortatur Spoletum statim vt copias mitteret, eique rei summam significauit. Oldigam Hunnus tunc fortè post Cyprianum suorum dolo necatum, Perusię suffectus præsidio pręerat. Is igitur cum copijs est Spoletum statim profectus: quas Martianus vbi ad se appropinquare præsensit, cum militibus quindecim, quos sibi conciliarat, de improuiso præsidij ducem obtruncat, apertisque foribus Romanos omnes intra oppidum recipit: qui fermè hostium plerisque necatis, Hunnos nonnullos inter

In margin: * in Algido — *Ioannes hostem vagum coercet.* — *Martiani ad Gothos transfugiũ.* — *Martianus Belisario Spoletum recuperat.*

inter cæteros captos ad Belisarium ducunt. Quem paulo pòst cogitatio subijt Romam adire,& quónam illa fortis venisset,perspicere.Itaque cum mille delectis militibus ad vrbem contendit.De cuius aduentu Gothi,qui proximè castra habebant,certiores iam facti,locatis circa vrbem insidijs de improuiso existunt,& in aduenientes Romanos impetum faciunt. Prælio itaq; fortiter gesto, pro eorum virtute Romani auersis in fugam hostibus, & eorum parte maxima cæsa, ad Portum se protinus receperant. Est autem Calabrorum maritima Tarentum ciuitas, & ab Hydrunte dierum duorum iter abest,in Thurios & Rheginos eunti.Huc Ioannes cum Tarentinis nonnullis se introducentibus venit, militibus cæteris ad Hydruntis custodiam constitutis: & vbi vrbem magnitudine præstare, non tamen muris munitam perspexit, impossibile fore omnino rebatur, se illam posse omni ex parte tueri: mare autem contemplatus vrbi contiguum, & Boream versus circa locum quendam angustiorem vtrinque in sinum longè porrectum, vbi & Tarentinorum est portus, isthmumque non minus stadijs viginti protensum, id eo in loco vt machinaretur,excogitauit. Præcisam quidem ab oppido isthmi partem ab vno maris tunc latere ad alterum vsque ædificio cinxit,ac circa id fossam perduxit, hoc ipso in loco non solùm oppidanos ipsos & incolas, sed qui ea è regione incolerent, statim contraxit, hosque non in parui momenti custodiam ibidem reliquit. Hac via Calabri vniuersi quum in tuto iam essent,vt à Gothis desciscerent, circumspectare,ad idque intendere animum. Totilas interim quum apud Lucanos prӕsidium quoddam cepisset, & id munitissimum, in Calabriæ fines quamproximè situm,quod vtiq; * Acherontida incolæ vocant, in eo imposita trecentorum virorum custodia, ipse cum reliquis copijs ire Rauennam pergit, barbaris relictis quibusdam in ea Campaniæ loca, quæ per patricios viros incolebantur. Belisarius interim audacissimum aggreditur facinus, quod fermè tunc primùm spectantibus & audientibus multis,furentis est visum,non sani hominis esse,cùm aliàs tamen egregium & excellentius esset. Paucis nanque in Portus custodiam relictis militibus, ipse cum cæteris Romam peruenit. hanc enim animo destinarat omni conatu in potestatem redigere. Cùm itaque minimè posset eam mœnium partem, quam Totilas diruerat, breui instaurare,lapides, qui in proximo erant, in vnum coaceruatos, nullo ordine componebat,nec vlla prorsus immixtos materia, vt cui cementi nil præsto esset, nec eiusmodi aliud quippiam: sed id duntaxat efficere nitebatur,vt ædificij saltem facies seruaretur: exteriori verò ex parte ingentem vim sudium fixit. Ad hæc accedebat, quòd fossam, & hanc quidem profundiorem circa muros produxerat:vnde totius exercitus iucredibili promptitudine operantis, per dies continuos quindecim,quòd muri fuerat per Totilam disturbatum, reficitur. Romani præterea,qui circumiecta vrbi incolerent loca,in patriam reduces cogebantur, desiderio partim Romam rursum inhabitandi,partim rerũ necessariarum inopia, cùm omnium in vrbe copiam inuenissent,quam Belisarius completis omni commeatus genere nauibus, & vrbem inuectis iam fecerat. Totilas interim his auditis profectus statim cum vniuerso exercitu aduersus Belisarium,ad vrbem peruenit. Nondum enim Belisarius poterat,vt muris reficiendis intentus, præ opificum raritate portis fores imponere. Postquam verò barbarorum exercitus quamproximè vrbem accessit, positis castris secus Tyberim stationem habebat, ac postero die oriente iam sole ira simul & indignatione abreptus murum liberè circumibat. Tum Belisarius pugnacissimos quosque delectos ad portas tuendas locauit, cæteris verò supernè in hostem, vt de muro pugnarent, iniunxit. Sed barbaris spes quidem tum erat clamoribus hostem ac muros se primo insultu captu-

Ioannes Tarentum occupat, & munit.

**Archerusium, alias.*

Belisarius cum paucis Romam recuperat & restaurat.

Totilas Romam redit.

Belisarius vrbem defendit.

ros. Romani tamen præualidè repugnantes, dum rei accenduntur indignitate, indesinenter insistere, furore in audaciam præter vires hos incitante, vt qui ex insperato belli discrimen id nacti, vt par erat, ad animi magnitudinem erigebantur, & plurimum audebant. Barbarorum itaque, quum ex prominenti & grauius accidentibus telis exciperent vulnera, cædes ingens tum facta. Sed labore vtrique afficiebantur & lassitudine, bellumque quum à mane cœpisset, in noctem perducitur. Barbari demum, quum in castra se recepissent, saucios ex suis curando, quieti eam noctem egere. Romani verò in muris partim habere vigilias, partim qui præter cæteros se perstrenuè gesserant, per vices portas seruare tribulorum vi maxima extra portam per terram passim exposita disseminataque, ne ex incursione in se hostes venirent. Sed die postero Totilas cum copijs vniuersis mœnia oppugnare decernit. At contra Romani ad se tuendum intenti, & * externo prælio facti superiores, in hostem audentius ire, ac cedentibus barbaris, eorum nonnulli studio insectandi procul à mœnibus euehi, quos barbari erant confestim circumuenturi, ne se ad vrbem recipere de cætero possent, ne Belisarius cognitis statim, quæ gerebantur, dimissis è suis nonnullis subsidio, ab eo discrimine liberasset. Sic demum repulsi iam barbari secesserunt, facta suorum & bellicosissimorum hominum non parua iactura, & compluribus saucijs in castra reductis mox quieuere, vulnera procurantes & arma ex parte diffracta, ac cætera præparantes, quæ vsui forent. Post multos deinde hi dies muros rursum oppugnatum venêrre, quibus Romani protinus occursando pugnam nauiter inierunt. Eo in prælio fortuna Totilæ quadam signifer letali ictus mox vulnere, præceps ex equo in terram dilabitur, soloq; signum illisit. Tunc Romanorum, qui inter primos tunc fortè pugnabant, facta impressione in hostem ruunt, vt signum simul ac mortui cadauer asportaturi: quos statim barbari audentissimi quidam præueniendo, manum aureo & ingentis precij ornamento munitam secum asportant, ne eo possent hostes potiri, vel vtcunque iactari, ex re ignominiam euitantes. Sed barbarorum exercitus indecoram demum in fugam auertitur. Romani verò mortui quæ reliqua fuerant, spolijs potiuntur, hostemque diutius insectati quàmmultos obtruncant, & magna peracta cæde ad vrbem omnes incolumes reuertuntur. Gothorum deinde primores Totilam adeuntes iurgari tum primùm, & temeritatem illi impudenter obijcere, quòd quum vrbem Romam cepisset, non totam prorsus ad solum deleuerit, ne capi de cætero ab hostibus posset, nec ipse haberet in ea recuperanda negocium. adeo innatum mortalibus est, animi sententiam ad rerum euentus dirigere, & mentem ad fortunæ fluxum accommodare, ex eoque versatiles quasdam & varias opinionis mutationes efficere. Vnde & Gothi Totilam in prosperis eius conatibus, vt deo parem demirabâtur, inexpugnabilem inuictumq; hunc vocitantes, cùm captarum vrbium muros in partem aliquam demoliri hos fineret. Verùm vbi sua hic nonnunquam spe fallebatur, nec res prosperè cederent, contumelijs non indignum censebant, obliti prorsus eundem se & paulo antè laudibus extulisse, & aliter longè de eo sentire, ac antea senserant. Sed fieri non potest, in his & istiusmodi cæteris ne semper homines peccent, quandoquidem natura sit illis id insitum. Totilas demum soluta obsidione, Tyburtum se cum barbaris contulit, omnibus ferè Tyberis pontibus demolitis, ne facilè inde Romani subsequêdo inuaderent, Miluio duntaxat ponte relicto, quem demoliri, vt vrbi propinquiorem, non poterat. Sed Tyburti de integro exędificare præsidium Gothi omni conatu decernunt, quod antehac ipsi deleuerant, in eoque oppido pecunia omni deposita quiescebant. Belisarius interim foribus vbique ad portas impositis ferro

Margin notes:

* hesterno

Secunda vrbis oppugnatio.

Pro vexillo pugnatur.

Euentus rerum mutat hominum animos.

ferro contectis,claues iteratò Imperatori transmittit. In his hyems se circum egit,& anni duodecimi belli huius aderat finis,quod Procopius ipse cóscripsit.Totilas verò iam pridem copias Perusiam miserat,quæ positis circa mœnia castris Romanos acerrimè obsidebãt;& quia deficere his necessaria senserant,ad Totilam mittunt precatũ,vt cum vniuerso exercitu ad se confestim veniret.nam copijs iunctis facilius fore rebãtur,Perusiam posse,Romanosq; oppidi eius custodes in potestatem venire.Totilas verò non admodũ promptos ad exequenda,quæ mandarentur,barbaros conspicatus,cũ habere hos monitos vellet,omnibus ad concionem vocatis,verba istiusmodi fecit.Cum vos videam,ô viri commilitones,erga me & id quidem iniuria animo esse infensiore,& grauiter ferre aduersæ fortunæ casus,vestri nunc conuentũ hunc feci,vt dempta vobis praua opinione, mentem queam ad rectiora redigere, ne vel mihi non gratias agere,quod minimè decet, nunc videamini, vel erga deum præ insipientia quadam ingratitudine vti. nam longe falli humana nonnunquam consueuere.quicũq; enim mortalis quum sit,& difficulter deinde appareat ad temerarios se habere fortunæ casus,is sanè vti par est,ruditatis & insolentiæ arguatur necesse est, & nihilominus fortunæ subibit vel nolens necessitatem.Velim itaque præterita facta vobis commemorare, nõ magis vt rerum incidentium causas soluam,quàm vt eas rectius lõge, quàm necessarium sit, nunc patefaciam. Vittiges nanque vel in huius belli principio dux constitutus, Fani Pisaurique muros prostrauit,Romam deinceps & alias Italiæ vrbes, sine vlla rerum iactura dimisit. Ex Fano quidem Pisauróque nil Gothis mali obuenit.Apud vrbis autem muros, & alias ea è regione munitiones ita res cum Vittige Gothisque se habuere,vt ipsimet nostis. Ipse verò quandoquidem tradentibus vobis id imperium cepi, animo destinaui in rebus gerendis,quæ potiora sunt visa,potius sequi,quàm ex his, quæ factu facilia sunt, detrimentum vobis ac iacturam afferre. Sed constat equidem mortales ipsos natura nil prorsus differre,experientia tamen rerum magistra, peritum aliquem imperito meliorem esse cuiuis patet. Nos siquidem Beneuentum vt cepimus,demolitique eius mœnia sumus,extemplo & ciuitates alias in potestatem redegimus, quarum nil secus & muros deleuimus, ne fortè è loco munito hostium exercitus irrumpendo, protrahere bellum detrectaréue posset, sed descendere vt cogeretur in campum, & nobiscum manus conserere.Vnde his fugientibus vrbes in ditionem redactas deleri iubebam. vos verò optimum meum consilium admirati, nostram sententiam exequendo vestrum esse id operis ducebatis.nam qui operantem collaudarit,non minus & ipse vt gestorum minister,non eius expers laudis fiet. Nunc verò,vt videre iam videor, à pristina estis consuetudine immutati, amantissimi Gothi,vbi fortè id contigit, vt Belisarius temerarium facinus audendo, spem præter omnium,quæ aggressus est, vicerit: ex eoque vos & viros perstrenuos admiratio cepit, quandoquidem temerarij longe facilius audentes vocantur, quàm cauti & prudentes. Qui enim præter officium sit quippiam ausus, ex aliorum beneuolentia, quibus fortè vir acer sit visus, honorem assequitur.Is verò,qui prudenter & cautè periculum subterfugerit, nec tamen pro votis rem gesserit, incidentium proculdubio rerum subiturus est noxam, etsi quid eius ex animo ac sententia egerit, nil prorsus de se fecisse imperitis videbitur.Sed vt ista omittam, nónne vobiscum animo reputatis, quorum de causa mihi negocium exhibetis? quum ex his per me vobis sit potius succensendum. Quod si nunc Belisarius contra vos gessisse rem prosperè iactat,& ab se, vt in fugam actos, bello deuictos insolescendo existimat, licuit tamen & sæpe me duce in prælio, & vobiscum vnà hunc superare. Porrò si mea virtute ea vos gessisse feliciter contigit, huius saltem

XIII belli Gothici annus.

Totilæ ad suos oratio.

verecũdia ducti, quæ gesta sunt silentio premite, vt humanorum delictorum non prorsus immemores, quandoquidem apud mortales eodem statu permanere diu nil potest. Quòd si qua fortuna eam vobis victoriam comparauit, hanc potius colere, quam omnino exacerbare contulerit, ne per vos fortè offensam, benignitatem dediscere compellatis. Quo præterea pacto non procul esse ab optimis & modestissimis moribus hi videantur, qui pauloante etsi sæpe ac multum prosperis fuere fortunæ casibus communiti, vbi paululum deliquere, tam prorsus animis concidant: quod sanè nil aliud præfert, quàm dedignari, ac planè negare se homines esse. nam nullo vnquam tempore quempiam falli, diuinitatis est proprium. Necessarium ergo fore nũnc duxerim, cæteris vt rebus posthabitis cum omni animi promptitudine, agmine vno Perusiam in hostem eatis: quem si redigere in potestatem poteritis, rectè quidem & fortunatius nobiscum agetur. Quod enim semel acciderit, quo minus effectum iam sit, ne vniuersa quidem efficere secula poterunt. delinquentibus siquidem, alijs in posterum prosperè succedentibus rebus, prę-

sublenari. teritorum malorum solet recordatio * sulleuari. Perusia quidem sine vllo negocio potiemini. Nam Cyprianus, qui ei loco & Romanis tunc præerat, vt sua fortuna, ita & nostro cõsilio sublatus è medio est: restat sine imperio multitudo, cui ad cætera mala necessariarum rerum accedit inopia: vnde vt se strenuè gerant, fieri non potest. Nihil post terga præterea relinquendum, quod nobis queat quoquam pacto officere. Nam & fluminis pontes iccirco sum demolitus, ne quid fortè ex hostium incursione & de improuiso incommodi patiamur. Atqui Belisarium Ioannemque constat suspectos inuicem esse, quod vtique eorum ex gestis perspicuum est. Nam & diuersa sentire ex eorum operibus arguuntur, vnde nec in vnum coire ad id temporis potuere. Nam mutua quædam suspicio ab inuicem hos planè disiungit, ad quam accedere inuidia consueuit & odium, quibus intercedentibus fieri nil potest, quod factu necessarium sit. His Totilas peroratis, Perusiam versus eduxit exercitum. Quò vbi demum est ventum, barbari quàmproximè ad muros castra metati, obsidione oppidum cingunt. Dum hæc interea agerentur, Ioannem quum Acherontida præsidium obsideret, & ei ex voto nihil procede-

Ioannes patricios Rom. liberare conatur. ret, cogitatio subijt rem audendi, qua Romanorum senatum seruaret, & sibi apud mortales gloriæ plurimum vendicaret & laudis. Totilam is cum Gothorum exercitu vrbis mœnia oppugnare acceperat. vnde cum probatissimis & delectis equitibus, re nulla cuiquam cõmunicata, in Campanos, nec noctu quidem, nec interdiu intermisso itinere, proficiscitur. Eòdem fortè & Totilas venerat, vt de improuiso hostes inuadens eripere ac tueri viros senatorios posset. Et in locis præsertim nullis mœnibus communitis, per id temporis accidit, quod & peractum vtique est, & Totilas admodum verebatur, vt ne quis hostium ad captiuos accederet, malum his aliquod illaturus: vnde equitum turmas in Campaniam misit, qui vbi ad Minturnas venere, potius fore visum, vt maxima suorum ibi parte dimissa aliquandiu quiescerent, & equites defatigatos curarent. nam eo itinere magno hi fuerant labore affecti. Præmissis deinde nonnullis Capuam exploratum, & ad circumiecta huic vrbi cætera loca, quæ ab ea trecentis stadijs absunt. dum id viæ vt corporibus integris & equis recentibus Gothi celerius emensi fuissent, die vna eo-

Ioannis fortuna. demque tempore contigit, vt Ioannis exercitus & barbari illi trecenti Capuam peruenirent, quum neutri se consenserunt, & barbaris acie victis, eorumque maxima parte iam interfecta penes Romanos victoria fuit. ex illis vero pauci quidam effugere potuerunt, qui omnes celeri cursu ad Minturnas se contulere. hoc cæteri, qui intra oppidum erant, protinus conspicati, partim cruore aspersos, partim adhuc sagittis præfixos, & tacitos, vt qui nil

prorsus

prorsus denunciarent quæ gesta fuissent, continuò equis inscensis fugā vnā capessunt, & ad Totilam quū demum venissent, innumerabilem esse hostiū nunciant multitudinem, hac arte fugæ turpitudine medicata. Erant in Campaniæ locis Romani ad septuaginta tunc milites eorū ex numero, qui ad Totilam vltrò concesserant. hi omnes ad Ioannem se contulere, qui tamen perpaucos ibi quosdam senatorij ordinis viros inuenit, fœminas verò vniuersas ferè. nam vrbe capta milites fugientes Romani ciues secuti, in Portum se vrbem receperant, relictæ fœminæ in captiuitatem cessere. Ex viris verò Clementinus quidam patritius quum ad Romanum quempiam Campaniam incolentem effugium habuisset, Ioannis exercitum sequi iccirco tergiuersari est visus, quia Imperatoris præsidium quoddam Neapoli proximum Gothis prodiderat. Orestes verò, vir consularis, pre equorum inopia, vel nolens quidem eodem, quo primum erat in loco, permansit. Ioannes interea patritios viros cum septuaginta militibus, qui ad se pauloante conuenerant, in Siciliā misit. Quibus de rebus certior Totilas factus mœrore afficiebatur, & grauiter id factum ferebat, & exigendi ex Ioanne vel ea de causa pœnas percupidus erat: vnde cum maiori exercitus parte aduersus eum contendit, paruis relictis ad eius, in quo erat, loci custodiam copijs. Sed in Lucanos tūc fortè Ioannes cum militib. mille secesserat, exercitumq; ad se contrahebat, & speculatores præmiserat, qui omnibus itinerib. exploratis diligentissimè obseruarent, necunde in se hostium aduētaret exercitus. Quod Totilas facturum Ioannem mox suspicatus, consuetis relictis tunc itineribus, per montes, qui ea è regione plurimi præruptiq; & eminentissimi sunt, in hostem ductabat, quà nemo venturum hunc poterat suspicari. nam & inuij esse hi montes creduntur. Sed per Ioannem vel ea ex parte missi exploratores, quum hostium præsensissent exercitum circa ea loca venisse, non tamen eius rei facti apertius certiores, agmine vno citatioreq; cursu Romanorum ad castra contēdunt: & accidit fortè, vt eodem fere temporis pūcto, & noctu quidem, exploratores ipsi, & hostes Romanorum ad castra peruenerint. Sed Totilas improuidę furibundæq; mentis vesania præoccupatus, nullum suo aduentu fructum recepit. is quippe longe maiores, quàm hostes ipsi, habebat apud se copias, & ex vsu vt venit, ac rei bellicæ ars ipsa deposcit, qui militum numero præstat, plurimum longè conduxerit, ex aperto & interdiu bellum si gesserit. vnde cum ineundum sibi fuisset oriente iam sole cum hostibus bellum, ne qui præ paucitatę facilè vincerentur, delitescere in tenebris possent, & fugam, quò vellent, capessere: iræ is nimium indulgendo, nocte iam intempesta hostium castra aggreditur. Qui maiore ex parte somno prostrati, & præ tumultu denique experrecti, nullis se viribus renitendo tueri, sed in proximos montes se statim ex fuga conferre, quos inter Ioannes Romanorum præfectus profugit, non magna militum iactura accepta. nam ex Romanis centum desiderati. Erat cum Ioanne Silacius nomine quidam, Armenius genere, perpaucorum suæ gentis dux factus, qui nec Græce loqui, nec Latine, nec Gothice nosset, nec præter suam innatam vocem aliam ædere. In hunc Gothi & fugientem quum incidissent, identidem sciscitari, quis nam hominum esset. non enim hi animo destinarant obuios quosque protinus obtruncare, ne & se inuicem, vt in bello nocturno, interficere cogerentur. Is verò respondere nil aliud quiuit, nisi Silacium præfectum se esse. Id nanque muneris quum ab Imperatore ante accepisset, vt sæpius repetiti nomen didicerat. Ea ex voce tunc barbari proditum hostem quum viuum cepissent, paulopost obtruncarunt. Ioannes interea, eiusq; cæteri milites quum enixius se in fugam dedissent, cursu citato Hydruntem perueniunt. Gothi vero hostium castris direptis, retrocedentes mox abeunt. Dum hæc interea peraguntur, alium ad-

Erratum Totilæ.

Ioannes fuga cū suis euadit.

Silacius seipsum prodit.

Nonus ab Imp. mittitur in Italiam exercitus.

versus Gothos Totilamque Imperator, vt Belisarij litteris diu iam fatigatus, transmisit exercitum, & * Bacuuium imprimis quendam *Peranij, Sergiumque præfectos cum paucis misit, qui in Italiam demum profecti cum altero se statim exercitu coniunxere. Post hos autem & Verum nomine quempiam cum Erulis trecentis, Varazemque Armenium cum militibus octingentis summittit. Valerianum præterea Armeniorum præfectum cum hastatis peltatisque vltra mille abire in Italiam iussit. Verus itaque omnium primus cum Hydruntem applicuisset, nauibus ibi dimissis, apud Ioannem eo in loco moram trahere diutius noluit, sed equo vectus iter cum suis aggreditur. Erat nanque vir iste haudquaquam industrius, sed in temulentiæ morbum plurimum resolutus: vnde & temeraria semper audacia tenebatur. Is postquam proximè Brundusium venit, eódem & castrametatus mansit. Quod Totilas statim edoctus: Verus hic, inquit vel magnis fretus est viribus, vel maiori dementia detinetur. imus ergo in eum celeriter, huius vt hominis vel vires periclitemur, vel ipse vt suam vesaniam sentiat. His Totilas dictis, magnis cum copijs in eum contendit. Eruli verò hostes adesse iam denique conspicati, in syluam confugiunt proximam, ex quibus Gothi protinus circumuentis, vltra ducentos interfecere. Iamque in proximo erat, vt Verum præfectum, & qui reliqui fuerant ex hostibus, inter senticeta delitescentes comprehenderent. Sed fortuna hos quædam ex insperato seruauit. Nam Barazes interim, & qui secum Armenij nauigabant, in littus descendunt, & ea forte è regione è qua Gothi Erulos inuaserant: quos vtique Totilas conspicatus, & maiorē fore, ac erat in vero, hostium exercitum ratus, sublatis castris inde mox abijt. Tum verò Eruli, qui cladi superfuere, & Verus ipse libenter ac celeri cursu ad naues se conferunt. Barazes verò cum vltra nauigandum sibi minimè cēsuisset, cum his vnà Tarentum terrestri itinere venit, quò & Ioannes Vitaliani cum vniuersis non longe post profectus est copijs. Tum Imperator litteras Belisario scripsit, magnum se illi misisse exercitum, & necessarium fore, cum eo se in Calabria iungeret, vnaque in hostem iret. Iamque & Valerianus iuxta sinum Ionicum veniens, ea è regione si fretum traijceret, inutile sibi fore rebatur. Satis nanque præuiderat, non tamdiu militibus ipsis equisque suffecturos esse, quos secum deuexerat, commeatus. nam & hybernum tempus iam aderat. Missis itaque è suis militibus ad Ioannem trecentis, significauit primo se vere & post hyberna cum cæteris affuturum. Belisarius interim litteris Imperatoris perlectis, noningentis, quos secum abduceret, ex exercitus robore statim delectis, in quibus erant equites septingenti, pedites verò ducenti, & cæteris Conone duce ad vrbis custodiam constitutis, in Siciliam protinus nauigauit, vt inde Tarentum traijceret. Est autem Tarenti in hemicycli speciem littus, quo plurimum recedente & mare ipsum perinde in sinum, longiore spatio in continentem immittit. Sed huius littoris transmissus quidem mille protenditur stadijs, & vtrinque ad æstus exitum oppida duo sunt sita, alterum Croto ad occidentem solem, alterum in orientem Tarentum, in medio autem littoris Thuriorum ciuitas iacet. Tempestate itaque aduersante, ventorumque intumescentibus violentia fluctibus, Crotonis ad portum reiectus, eò cum suis Belisarius appulit. Qui quum nullum ibi presidium inuenisset, nec vnde militibus necessaria importaret, ibidem ipse cum vxore & peditibus mansit, vt ex Tarento euocatum ad se exercitum regeret: equitatum verò procedere iussit, & castra in proximi loci saltus locare, eique Hiberum * Fazam & Barbationem præfecit. Sic enim fore sperabat, vt equites sibi equisque necessaria compararent, & hostes in angustias demum propelleret. Nam & Lucani montes vsque in Brutios pertinentes, in angustumque inuicem coëuntes, duos duntaxat hic aditus, & hos quidem angustiores

Bacurium imprimis quemdā Peranij F.

Verus, homo temulentus & temerarius.

Totilas Erulos fundit.

Tarenti situs.

** Phassam alias*

tes efficiunt,quorum alter Petra sanguinis dicitur,Lambulam alterum incolæ nuncupant.hoc loco ad littus Ruscia est promontorium Thurinorum : supra id stadijs sexaginta præsidium validissimum veteres cõstruxere Romani, quod vtiq; Ioannes antehac ceperat,& quamoptimè communierat.Belisarij itaq; milites dum eò contenderent, in hostium copias inciderunt, per Totilam missas,vt proximum præsidium pertentarent,cum hisque vbi ad manus venissent, suapte virtute in fugam barbaros omnes auertunt, tametsi essent numero longe inferiores : quos denique insectati vltra ducentos occidunt, reliqui ad Totilam adhuc trepidantes profecti,quæ sibi acciderant, nunciarunt. Romani verò ibi positis castris mansere, & perinde sine ducibus potiti victoria,intrepidè negligenterque agere.non enim in vnũ coëuntes hi quiescebant, vel saltum insidendo seruabant : sed in socordiam reuoluti, noctu quidem longo abinuicem interuallo distantes,somno se dedere, & interdiu necessaria conquirendo licentius & incautè diuagari,ad se tuendos nil penitus in medium consulentes. Totilas igitur de his certior factus, tria milia equitum ex vniuerso delecta exercitu,in hostes extemplo duxit,eosq; de improuiso aggressus terrore iniecto turbauit.Sed Fazas præfectus(nam in propinquo,& ea è regione tabernaculum tum fortè habebat,quà se hostes inuaserant) irruentibus barbaris occursando eximiæ virtutis de se specimen dedit,vt qui ad fugam nonnullis spatium suo interuentu exhibuit, & ad audendum plerisq; animos fecit.Sed ipse demum cum suis omnibus præliãs cadit, ingens sanè Romanis iactura. nam in his cæteri vt præstantissimis bello viris spem sitam habebant.Qui autem diffugere potuerunt, vt cuiq; licuit, in tutum se recepere. Primus omnium Barbation ille Belisarij armiger cum duobus alijs effusius fugiens Crotonem peruenit,& præsenti fortuna renunciata,adiecit se arbitrari iamiam Totilam affuturum.Belisarius verò vbi ea accepit,deplorato suorum militum casu,in naues statim desiluit,& cum eo cæteri omnes soluentes, ventum secundum nacti, eodem die ad *Medium Siciliæ locum applicuere,qui vtique septingentis à Crotone stadijs abest,& Rheginis ex aduerso positus est.Per id tempus Sclauinorum exercitus, flumine Histro traiecto, Illyrios omnes adusq; Epidamnum malis ingentibus affecere, partimq; hos trucidando,& sine vllo partim ætatis discrimine in seruitutem, quos licuit,abigendo;& eorũ bonis direptis,desæuiebãt. Ad hæc & præsidia illis in locis non pauca,& quidem præualida occuparunt,circũuagatiq; omnia pro arbitrio ad rapinam quæq; scrutantur.Principes verò Illyriorũ quindecim milium hominum exercitu comparato, etsi hostes protinus insecuti, appropinquare tamen nil audebant.Eadem præterea tempestate,hybernoq; tempore,cum Byzantij,tum & in alijs locis terræmotus facti asperiores quidã & maximi,noctuq; omnes,atq; adeo vt qui ea incolerent loca,ruinis iam iam suspicati oppressum se iri,ingenti formidine tenerentur,cum aliàs nullo affecti sint malo. Tunc item & fluuius Nilus vltra octodecim cubitos supra alueum ipsum ita elatus excreuit, vt sua inundatione vniuersam irrigarit Aegyptum. Quin etiam & in superiori Thebaide subsidentes adeò recedẽtesq; aquas eam regionem colentibus præbuit,vt nec terram suis temporib. serere, nec cætera procurare pro pristina consuetudine possent : à superioribus autem locis vbi primum leniter est superfusus,haudquaquam abscessit,eoq; & sementis tempus omne interpellauit,cum id antea nunquam, nec vllo seculo accidisset.Extant preterea & alia loca,in quibus vel aqua deficiẽte rursum Nili id flumen nec longe post tantopere inundarit, vt quod satum fuisset penitus contabuerit. Cuius rei & calamitatis absurditas, hominibus quidem stuporem, animantibus verò cæteris vt pabuli necessitate deficientibus exitium attulit. Per ipsum id tempus, & cete quidem marinus piscis,

Belisariani Totilanos fundunt.

Totilæ stratagema.

Fazæ præfecti virile facinus & obitus.

Belisarij fuga.

**Messanã alias.*

Sclauini inuadũt Illyricum.

Terræmotus.

Inusitata Nili exundatio.

Porphyrius cetus capitur. quem porphyrium Byzantini vocant, mirificè capitur. Hi sanè circa annum iam quinquagesimum vt Byzantinis ipsis, ita & finitimorum locorum tunc incolis infestior fuerat, non continenter, sed per temporis interualla. nam & nauigia pleraque ad imum depresserat, multarumque nauium vectores ac nautas turbando, & vim inferendo longius disturbarat: quam beluam capiendi magnum Iustiniano studium fuit, peragere tamen quod ei animo inerat, nulla hic potuit arte. Sed quemadmodum in capturam hæc venerit, paucis explicabo. *Delphini cetum fugiunt.* Erat fortè summa in tranquillitate tunc mare, delphinorumq; grex ingens circa ostium Euxini ponti vno agmine confluebat: qui subito cete illo conspecto, quò cuique licuit, perfugium habuere, pars tamen maxima ad * Sagaridis fluminis exitum sese ex fuga recepit. *Sangaridis.* Cete verò in eo tum primum delphinorum aduentu nonnullos ex his, sed improuidos quidem, vorauit. Siue itaque fame tunc fortè detineretur, siue id ex certamine ageret continenter & tandiu fugientes hos insectatur, quoad tandem in continentem ex incursu delatus, nec volens quidem profundiore se limo immersit. *Cetus seipsum in limum defigit.* Vnde quibusuis modis eruere se connitendo, nullo potuit pacto limoso è loco exolui: sed quo magis enitebatur, eo & acrius limo se immergebat. Quæ res vbi ad circumiecti loci incolas est & passim perlata, concursu vndique facto, in cete mox irruunt, securibusque vndequaque & crebris ictibus præcidendo, neque hoc pacto conficere beluam potuere: funibus demum præualidis colligatam, magna vi hominum extrahunt, & plaustris deuehendam imponunt. *Magnitudo ceti* Cuius magnitudinem cum cura emensi, cubitis in longitudinem triginta, in latitudinem decem hanc esse comperibant. Quam illi per coetus partiti, vt cuique libuit, vel sibi sale conditam seruarunt, vel fortè depasti mox sunt. Byzantini verò siue terræmotu, quem senserant, pauefacti; siue fluminis Nili inundatione insolita moti, siue cete prodigio ducti, futura statim animo præsagire, & quisque prædicere, quæ de se fortè excogitarat. Solent nanque mortales, dum rerum admiratione præsentium capiuntur, & plerunque simul inscitia, futura quædam prognosticari, & dum molestijs opprimũtur, temerè contemplando futura prædicere. *Prodigij interpretatio.* Ipse verò diutinam Nili supra terram factam tunc moram, calamitatum multis causam fuisse crediderim, cete verò illud absumptum, à malis homines vindicari præferre. Sed iam ad proposita redeamus. *Rusciani obsidio.* Totilas igitur his demum peractis, quæ supra iam expli cauimus, postquam Romanis in Rusciani præsidio necessaria defuisse accepit, potiturum hoc statim se ratus, si commeatus inferri nil possent, positis quamproximè castris in obsidione consedit. *XIIII annus belli Gothici.* Et hyemis iam aderat finis, tertiusque ac decimus se belli circumegerat annus, quod scripsit Procopius. Iustinianus interea Imperator & in Siciliam nauibus misit, qui peditibus militiam facerent, & Valeriano iniunxit, ad Belisarium vt iter acceleraret. *Antoninæ legatio.* Qui freto traiecto, Hydruntem mox nauigat, vbi cum vxore Belisarium præfectũ conuenit. Eadem hac tempestate Antonina Belisarij coniunx Byzantium mittitur, Iustiniani vxorem deprecatura, vt maioribus copijs bellum id paretur. *Theodoræ Augustæ mors.* Sed Theodora tunc Imperatrix morbo correpta iam ex humanis excesserat, cum annos vnum & viginti, mensemque tertium in imperio peregisset. Dum hæc interea agerentur, qui in Rusciani præsidio obsidebantur, necessariarum pressi inopia rerum, in colloquium cum hoste venerunt, aperteque polliciti sunt, in medio ad summum messium tempore, se his præsidium dedituros, nisi aliquod interea sibi subsidium afferatur, seque insuper his cõditionibus permissuros, vt integri omnes seruentur. Erant ex Italis in eo præsidio multi delectique viri, & ex Romano exercitu Illyrij equites trecenti, quos Ioannes ibi in custodiam collocarat, Chalazaro his quodam genere Massageta præposito, Godilaneque Thrace, præstantibus bello viris: pedi-

tes

tes præterea centum ad eius pręsidij custodiam missi. Milites interea omnes, quos Belisarius ad vrbis Romę tutelam reliquerat, Cononem eorum ducem obtruncant, id illi crimini dantes, quod frumentum & cæteros commeatus cum eorum iactura coëmeret simul & venditaret. Sacratos deinde viros nõnullos ad Imperatorem mox legant, id sedulo affirmãtes, nisi quamprimum effecerit, vt patrati per se in præfectum facinoris nulla de cætero recordatio fiat, nec noxæ id cuiquam detur, & debita sibi stipendia non statim dependerit, ad Totilam se & Gothos protinus concessuros. Id verò ab Imperatore facilè impetratum. Belisarius interim Hydruntem ad se Ioanne celeriter euocato, cum eo & alijs ducibus maiore iam classe contracta, ad Rusciánum celerrimè nauigat, id summo studio nisus, vt obsessis subsidium ferret. Quam classem præsidiarij milites ex ædito conspicati, iam bene sperantes, haudquaquam de cætero sese hostibus dedere animis destinant, tametsi pacta ad deditionem dies instaret. Sed præ nimia tempestate reiectæ naues, cum aliàs esset ea è regione littus importuosum, & ab inuicem procul dispersæ non eò cursum, quo cœperant, tenuere, sed ad Crotoniacum portum delatæ, cũ in vnum iam omnes coissent, rursum Romani ad Rusciánum nauigationem intendunt. Quos barbari vt primùm videre, in equos statim desilientes ad littus perueniunt, hostibus in terram descensum prohibituri. Totilas verò nauium proris patentiore per littus spatio suos obiecit, qui tela partim gestarent, partim arcus intenderent: qua re Romani animaduersa, animo mox consternati, accedere propius nil audere, sed aliquandiu nauibus à continenti procul in mare subtractis, quieti manere: vnde descensu demum in terram iam desperato, proris in altum versis, euectique longius Crotone in portum iteratò deueniunt, ibique consilio habito, satius fore est visum, Belisarius vt Romam contenderet, & dispositis ibi quàmoptimè rebus necessaria in vrbem inferret, Ioannes verò ac Valerianus exercitus duces, vt militibus equisque in terram expositis, in Picentes mox irent, hostes perturbaturi, qui ea è regione oppida obsiderent. sic enim fore sperabant Totilam à Rusciani obsidione submotum ad se demum contrahere. Ioannes itaque cum militibus mille consulta exequitur. Valerianus verò periculum veritus, sinu Ionico nauibus circumito, rectà Anconam enauigat. Sic enim tuto in agrum Picenum se peruenturum ducebat, & cum Ioanne copias coniuncturum. Sed ne hoc quidem Totilas pacto obsidionem soluere voluit, sed eodẽ ipse in loco perstando, equitum duo milia ex omni exercitu statim delecta in Picentes transmisit: vt vbi se cum barbaris alijs coniunxissent, Ioannis Valerianique inde milites propulsarent. qui verò in Rusciani præsidio obsidebantur, vbi his prorsus necessaria defuere, nec in Romanis quicquam spei reliquum esset, Gudilam Deoferumque ad Totilam mittunt, salutem sibi imprimis precatum, & pro his, quæ gesserant, veniam. Totilas verò in alium se neminem desæuiturum esse respondit, nisi in Chalazarum ipsum, qui factas prius conuentiones peruerterit, cæteris verò remissurum se noxam. Sic itaque Totilas recepto per deditionem præsidio, Chalazarum manibus primo præcisis, defectisque inde virilibus confestim interficit: milites autem qui permanere in præsidio vellent, sua sibi habere iussi, pari sorte cum Gothis futuri: quos verò non ea conditio oblectaret, abire nudos quo mallent permisit, quia neminem vellet inuitum apud se militare. Octoginta igitur suis rebus relictis Crotonem venerunt, cæteri in præsidio sine vlla suarum rerum iactura mansere. Cæterùm Antonina Belisarij coniunx Theodora defuncta, cum Byzantium peruenisset, ab Imperatore enixius depoposcit, ex Italia ad se Belisarium reuocaret, quod vtique facile impetratum. nam & Medorum ingruens bellum, id Iustinianum vt faceret, compellebat. Dum

Cono propter auariciam a suis occisus.

Irritus Belisarij conatus.

Aliud de obsessione soluenda consilium.

Totilæ pertinacia.

Rusciani deditio

hæc agerentur, fuere qui Imperatori de insidijs comparandis inter se con-sultarent. *Insidiæ imp. struuntur.* Sed quemadmodum per eos sit ad id facinus ventum, paucis explicabo. Artabanem Imperatoris præfectum, Gonthare tyranno quodam deleto, ingens cupido incessit Preiectam, fœminam forma præstantem, Imperatoris ex sorore neptem, sibi matrimonio iungere: quod vtique & ipsa permaximè cupiebat, non hominis amore ducta, sed quia gratias se illi profiteretur debituram quammaximas, quod * Ariobinthi viri tunc sui cædem ** Areobindi.* perstrenuè vindicasset, seque insuper à Gontharis seruitute ac tyrannide liberasset, qui se vel inuitam vellet in vxorem traducere. Quum itaque vtrisque cordi hæc essent, vt nuptijs inter se iungerentur, Preiectam quidem Artabanes ad Imperatorem remisit, ipse verò, etsi Libyæ esset vniuersæ præfectus, Imperatoris tamen ad eam rem consequendam opera indigebat: vnde non sanas admodum commentus est causas, vt ille se Byzantium reuocaret. ad id namque nuptiarum Preiectæ spes sola induxerat, quæ complura sibi ex his bona fore prætenderet, vt qui futurum se non longe post Imperatorem speraret, si Preiectam vxorem duxisset. *Artabanis ambitio.* Homines nanq;, qui temere cuiquam rei iccirco incumbũt, vt vitam deinceps per delicias ducant, haudquaquam hactenus quiuerint animos sistere, sed maiora quædam opperiuntur, ac bene sperando continenter & tamdiu procedunt, quoadusque tandem vel ea priuentur felicitate, quam consecuti antehac fuerint. Imperator itaque Artabanis precibus fatigatus, eum ad se Byzantium reuocauit, altero sibi in ea Libyæ prefectura suffecto. Is itaque cum Byzantium se contulisset, admirationi tum primum omnibus esse, & aliorum in se facilè beneuolentiam promereri. erat nimirum staturæ prolixioris, & mira corporis pulchritudine, moresque honestabant hunc liberales, & vt perpaucorum vir erat verborum, ita & factis præcipuus. Sed Imperator maximis hunc decorauit honoribus. nam & militibus, qui Byzantij erant, præfecit; fœderatorum deinde principem constitutum, ad consularem denique dignitatem prouexit, haud tamen illi Preiectam neptem iungere coniugio potuit, vt qui alteram sibi haberet & à primæua ætate matrimonio iunctam, quam vtique à se procul reiecerat, nescio qua intercidente de causa, qua fœminæ solent cum viris iurgari. *Artabanes dignitates varias adipiscitur.* & hęc quidem quandiu Artabani nil prosperè res succedebant, domi ociosa resederat, tacita ferens mala præsentia. Sed postquã Artabanes ex rebus egregiè gestis est clarior factus, & adiuuante fortuna magnitudine præstitit, cum de cætero fœmina nil prorsus repudij tulisset iniuriam, Byzantium venit, & supplex facta, vt virum reciperet precabatur. Tum imperatrix, cui erat innatum infelicibus fœminis assiduo indulgere, hanc vel cum inuito Artabane vt cohabitaret, percensuit, Preiectam verò Ioanni cuidam, sed consulari, matrimonio iunxit. *Theodora Augusta offendit Artabanem.* Quam rem cum calamitatis loco Artabanes duceret, & ægerrimè ferret, vel eum quidem se, qui beneficijs affecisset, iam oderat: vxorem verò, quam ipse & volens destinãdo sibi parasset, etsi eius percupidum, ducturum tamen nemo existimabat, sed cum priore sibi perpetuò coeundum, quæ sibi esset omnium infensissima: quod fermè hominem cruciabat. quo factum, vt non longo pòst Artabanes tempore, vbi & Imperatrix ex humanis excessit, confestim & perlibenter priorem ab se vxorem propulerit. Borcudes interea, Germani cuiusdam nomine frater, recens fortè vitam finierat, maxima parte pecuniarum fratri relicta, ac suis. Cumq; illi & vxor esset, & vnica filia, hanc quidem suis ex rebus tantũ ex testamento habere Borcudes iussit, quantum ipsa lex cogeret. Vnde & Imperator filiæ potius duxit opitulandũ, quod sanè acrius Germanũ offendit. Erat tũ fortè Byzantij Arsaces nomine quidam Armenius genere, & Artabani propinquitate iunctus. *Arsacis proditoris poena.* Sed pauloante Rempublicã fraudasse deprehẽsus hic fuerat, & proditionis

apertè

Arsacis proditoris poena.

apertè conuictus, vt qui ad Cosroem Persarum regem per fraudem desciscẽdo, aduersus Romanos res innouasset. Hunc Imperator camelo impositũ, & alia nulla iactura affectum, circumduci per vrbem populo spectandum iniũxit: quam Arsaces ignominiam grauissimè ferens, in Imperatorem statim moliri insidias, ac dolos nectere animo destinat. Cumq; & Artabanem eius propinquum offensum vidisset, eo acrius ad iram concire, & verborum insidijs hominem occupando & deprimendo incessere, non die non nocte denique intermissa, quin de strenuo effœminatum hunc factum identidem exprobraret, & alienis in malis antehac generosum tyrannidem dissoluisse, quandoquidem amicum & mensæ adhibitum Gontharem sua manu comprehẽsum nequiter & inter epulas obtruncasset, nunc verò formidolosum se redditum dicere per ignauiam Byzãtij resedisse, destituta sine vlla custodia patria, quæ se frequenter seruasset, tamdiu insuetis emacerata tributis, patre amisso, & per causam conuentionis & fœderum interfecto, cæteraq; eius progenie in seruitutem abacta, & per Romani imperij dispersa terras. Tum Artabanes satis id sibi videri respondit, si Romanorum præfectus & consularis vir diceretur. At ille: Mihi deinde, inquit, vt tuo propinquo, & indigna quædam perpesso nil indolescis? Sed duarum vxorum fortunæ me miseret, quarum altera indecenter priuatus es, alteri vel inuitus cohabitare nunc cogeris. Atqui neminem decet, qui vel parumper prudentia valeat, Iustiniani cædem in aliud vt differat tempus, quæ vtique patrari spacio breuiore, & intrepide ac tuto potest. nam & incautus semper, & sine custodibus nugando & fabulando ad multam noctem hic sedet, circumastantibus sacratis quibusdam & effœtæ ætatis viris, Christianorum scriptis miro studio reuoluendis intentus. Tum Artabanes; Num nemo, inquit, tibi id facinus molienti ex Iustiniani propinquis est occursurus? Tum ille; istorum quidem Germanus omnium potentissimus est, & is fermè tibi ac lubens suis cum liberis subsidio erit: qui pro eorum iuuenili ætate, & simul inuidia, miris in eum odijs ardent, & hos equidem spero de se factis omnia confecturos. Nam & ab Imperatore affecti tanta iniuria sunt, vt non ipsi simus maiori, nec Armenius quispiam vnquam. Istiusmodi Arsaces Artabanem eblandiendo demum illectum, vbi

Arsaces corrũpit Artabanem.

Artabanis cum Arsace conspiratio in caput imp.

suis annuere votis cognouit, ad Persarmenium alium quempiam, Chanarsangem nomine, rẽ protinus detulit. Erat sanè hic iunior & optima corporis valetudine, haud tamen rerum peritus, sed puerilis admodum & inexpertus. Hunc itaque Arsaces vbi eadem cum Artabane ipso sentire effecit, & in colloquium vt inuicem conueniret, inde mox abijt, id modo præfatus, Germanum eiusque liberos omnes assentiendo ad id facinus se aditurus. Et erat quidem Iustinus cæteris Germani liberis ætate prouectior, iuuenis tamen, & ante omnes pubescens, industrius præterea, & ad gerẽdas res promptior, atq; adeo vt nondum annis maturus consularem inscenderit currum. Huic Arsaces conuento in æde aliqua sacra colloqui secum se velle prædixit, in quam vbi est denique ventum, à Iustino imprimis Arsaces petijt, vt iureiurando protinus confirmaret, ne quoquam pacto quæ inter se haberentur colloquia, nisi patri duntaxat hominum cuiquam aperiret. Hæc demum se iuranti facturum, exprobrare statim ignauiam atque socordiam Arsaces cœpit, qui Imperatori quum sit sanguine iunctus, plebeios & gregarios homines quosdam videret sibi præferri, magistratusque gerere: se verò quum talis tantusque sit, & sui officij esset ac dignitatis res omnes administrare, non solùm Iustinianus contemneret, sed vel eius parentem, qui ad summum virtutis euaserit, nil secus ac eius fratrem non magnifaceret, sed in priuata hunc sorte viuere perpetuò sinat. Ad hæc & illud adijcere, quòd nec auunculi quidem sui patri bona omnia delegantis in hæreditatem ipse successe-

Arsaces Iustinũ frustra tentat.

successerit, quum hæres esset abundè illi suffectus: idque sibi asseuerare ad ignominiam concessurum, quum futurũ omnino esset, vt de cætero maximè cõtemnatur, & tunc præcipuè, quum ex Italia Belisarius Byzantium venerit. iam enim in medios ille Illyrios esse nunciabatur. His Arsaces dictis ad parandas Imperatori insidias, vt Iustinum impelleret, huic omnia aperit, quæ ad eam rem peragendam cum Artabane sibi * Charangeque composita essent. His auditis Iustinus ex rei absurditate exterritus adeo, vt sui vix compos esset, Arsaci respondit, nec per se quidem, nec patrem suum Germanum patrari id sceleris posse. Sic deinde à colloquio vtrisque digredientibus, Arsaces quæ gesserat, Artabani statim renuntiat. Iustinus ad patrem rem omnem protinus detulit. Is verò ex ordine cuncta Marcello mox explicat, regiæ aulæ præsidi. Sed dum visum illi maturius ea de re consultandum, vtrum ad Imperatorem deferenda tunc esset, an silentio supprimenda, tempus in longum extrahitur. Erat nimirum Marcellus suaptè natura vir sanè grauissimus, & pleraque subticendo quamoptimè disponebat, nec pecunia vlla corrũpi is poterat, nec sales quidem ferebat, & ludicra risum quoquam pacto mouẽtia, nec solutiore sumebat ex vita lætitiam, vt quam grauem moderatioremque duceret, & à voluptate quauis penitus alienam, iustitiæ præterea acerrimè studiosus, ac feruentissimus veri cultor is erat: vnde nec verba eiusmodi ad Imperatorem referri sinebat, excusans eius se rei nuntium fieri non vsui fore, & simul illud subijciens. Si enim seorsum Imperatori renũtiare aliquid velim, Artabanis ipsius suspicaturi statim domestici familiaresque sunt, de se aliquid delatum fuisse. Et Arsaces ipse si mea de causa fugiens delitescat, criminis conuinci non poterit. Ipse itaque ni diligenter sim aliquid perscrutatus, & id quidem compertũ sat habeam, nec de facili fidem præbere, nec ad Imperatorem deferre aliquid quiuerim. Restat igitur diligenter vt cures, hęc eadem vel præsens ipse vt audiam, vel à probato dignoque fide viro accipiã. Tum verò Germanus filio imperat, Marcelli vt iussa mox exequatur. Arsaces autem ea de re Iustino nil prorsus de cætero communicare, quandoquidem semel se id facturum negarat. Charangem itaque rogat Iustinus, num ex Artabanis permissu Arsaces se conuenisset. non enim arcani inquiens quicquam huic credere ausim: sed si ipse quippiam velis eorum, quæ factu necessaria sint explicare, in medium postea consulendo aliquid fortè & probè gesturi nos sumus. Tum Charanges quæ Artabani prius communicasset, Iustino mox aperit. Quum itaque quæ Arsaces sibi prædixerat, se peracturum Iustinus, ac patrem affuturum negocio fateretur, certus ad colloquium constituitur dies. Quibus rebus Iustinus Marcello renuntiatis, petijt ex amicis vt aliquem ad eam rem destinaret, qui per se audiret, quæ Charanges effaretur. Tum ille Leontium dedit, cui & curæ æquitas esset, & vera profari quammaximè nosset. Hunc verò Germanus in domicilium introductum sic condit, vt audire quæ dicerentur, facilè posset, non tamen videri. Eo quum Charanges ex instituto se contulisset, explicare ex ordine cœpit, quæ cum Artabane Arsaceq; consultasset. Leontius interim interiore è loco, quæ dicebantur, apertius audire, & inter cætera ad ea, quæ deinceps Charanges dixit, aures enixè arrigere: quod si vel Imperatorem occiderint, Belisario tamen paulo post Byzantium aduentante, haudquaquam sibi processurum consiliũ. nam si Germanus Imperator crearetur, affuturum mox Belisarium affirmabat, cõtractoq; ex Thraciæ locis ingentibus copijs, impetum in se confestim facturum: vnde necessarium fore dicebat, vt rem in Belisarij aduentum extraherent, & hunc vt primum in curiam venerit, strenuè audendo cum Marcello vna & Imperatore pugionibus trucidarent, & hoc pacto geri rem tutius posse. Marcellus interim vel de his omnibus certior per Leontium factus, tarditate

Charasanges, supra.

Marcelli P. P. virtutes.

Iustinus conspirationem patefacit.

Leontius audit aperientem consilia Charangem

Marcelli tarditas.

ditate immodica detineri, nec ex præpropero acceleratoq; nimium renuntiandi hæc studio, Artabani velle mortem inferre. Germanus verò ad Imperatoris discrimen moræ huius & dilationum impatiens, ad Buzen Constantianumque hæc eadem defert, veritus quod & factum postea est, ne ex diuturniore hac mora in suspicionẽ & ipse veniret. Sed Marcellus multos post dies, vbi & Belisarius appropinquare Byzantium nuntiabatur, dicta factaque omnia Imperatori aperuit. Qua re audita, Iustinianus cõijci in carcerem iubet Artabanis milites, ab hisque vt quæstione verum elicerẽt, principibus nonnullis permisit. Vbi verò detectæ insidiæ sunt, & in lucem venere exscriptæ, omnes eosdem ad se in consilium principes ac senatorij ordinis cæteros vocat: his verò & palàm, quæ quæstione expresserant, recitãtibus, in Germanum Iustinumque filium id etiam crimen conferri cœptum. Germanus tamen Marcello Leontioq; in eius excusationem rem probè testantibus, proditionis suspicione exoluitur. Ad hæc & Constantianus ipse, ac Buzes iureiurando intrepidè confirmarunt, nullo se pacto Germanum condemnaturos, sed omnia ita se habuisse, ac per Marcellum fuissent, & Leontium explicata. Vnde senatus sententiam tulit, ne Germano ea res noxæ imposterum aut fraudi foret, vt in Rempublicam nil quippiam delinquenti. Verum vbi per senatores ad Imperatorem intus est itum, Iustinianus parari sibi insidias ægerrimè ferre, & Germano præcipuè acrius succensere, eiusque tarditatem longasq; moras ad denunciandum sibi periculum identidem criminando. Dum interea Imperator sic ira succenditur, duo quidam ex senatoribus illi gratificando, rectè Iustinianum sentire asseuerabant, & eam rem ferre molestius videbantur, atq; adeo vt Iustiniani iracundiam instigando in maius eueherent, homines nimirum quibus curæ id esset, vt ex aliena calamitate sibi gratiam apud dominum quærerent. Cæteri verò, vt pauentes formidineque contracti, mox cõticere, & ad arbitrium Imperatori cuncta permittere, ne fortè obsistere viderentur. Solus Marcellus vera profatus Germano saluti fuit, & Imperatoris iram permulsit. Iustinianus igitur Artabanem exauctoratum imprimis, coniuratosque cæteros alijs nullis affectos malis, asseruari in carcerem iussit. Dum hęc gererentur, totius Occidentis barbari imperio potiuntur. Romani verò cum Gothis & si pauloantè, vt diximus, debellatis bellum dum integrant, pecuniarum hominumque iactura ingenti facta, & sine vllo eorum commodo Italiam amisere, cum hac simul Illyrios omnes; Thracesq;, quum à barbaris iam finitimis factis sua omnia agerentur in prædam, & ipsi item fœdè deperderentur. Galliarum partem suæ quondam ditionis effectam, in huius belli principio Gothi Germanis tradiderant, quum minus se posse existimarent Romanis simul ac Germanis resistere. Id sanè factum non solum nil prorsus Romani interpellarunt, sed vt Gallias sibi Germani haberent, Iustinianus vltrò permisit. non enim illi has tutò se possessuros rebantur, nisi & Imperator vt suæ ditionis futuras perpetuò confirmasset. Quo factum, vt eo ex tempore principes Germanorum Massyliam Focensium quondam coloniam, & cætera circa id mare loca tenuerint, totiusque eius oræ maritimæ potiti imperio sint, vnde & Arelate nunc resident, ad certaminis equestris spectaculum. aureum nummum natiuo è Galliarum metallo hi cudunt, non Romani Imperatoris, vt cæteri solent, imagine; sed sua impressa. Persarum siquidem Imperator, & si ad arbitrium argenteum numisma facit, aureo tamen non illi fas est suam vt imponat effigiem, nec barbarorum princeps alius quisquam id facere ausit. Sed de his hactenus. Franci interea pleraque sibi & nullo iure in Venetos occupant loca, quum nec Romani tueri ea iam possent, nec Gothis tantum virium esset, vt his vtrisque bellum inferrent. Gepedes insuper Sirmium vrbem & Dalmatiæ alias ciuitates ma-

Germanus innocens venit in suspicionem.

Iustinianus in Germanum iniustus.

Marcellus Germanũ conseruat.

Iustinianus occidentem amittit.

Germanis Iustinianus Gallias concessit.

Francorũ reges soli numos aureos cum imagine sua cudebant.

Gepidarum res gestæ.

iorem in partem præoccupantes tenebant, quas Imperator proximè à Gothis receperat: & Romanos, quos ibi deprehendunt, captiuos abducunt, progrediendoque semper Romanum populabantur imperium. Eaque de causa, nulla his de cætero Iustinianus stipendia persoluebat, quæ antehac à Romanis accipere consueuerant. Longobardos interim Imperator Norico vrbe, & in Pannonia nonnullis præsidijs, & alijs locis plerisque cum ingenti pecunia donat. Qua ex re Longobardi exciti, omnes à proprijs sedibus abeuntes, supra Histrum fluuium non procul à Gepe dum natione considunt. Sed ipsi insuper Dalmatiam omnem, & simul Illyrios adusque Epidamnum depopulati, in seruitutem, quos ceperant, abegere. Sed ex captiuis nonnulli ex fuga domum quum se recepissent, circumeuntes Romanorum imperium barbari, cum his perinde fœdere iuncti, quoscunque nacti vbique fuissent, qui ab se pauloantè profugerant, & inuentos apertius noscitarent, serui lem in modum comprehensos vt fugitiuos, vel à parētibus ipsis abstractos, nemine resistente trahebant. Eruli præterea alia Dalmatiæ loca Imperatoris permissu & circa Sigidonum vrbem habebant, vbi vel ad id temporis habitant. Deinde Illyrios hi, & supra Thraciam omnia incursantes, iampridem depopulantur & vastant. Sed longo post tempore Gepedes ipsi, Longobardique, vt proximè habitantes, hostes inuicem facti, & armis decernere controuersias cupidi, ad pugnam tempus cōstituunt. Sed Longobardi haudquaquam Gepedibus pares se fore & solos rati, (nam numero erant hostibus lōge inferiores) cum Romanis sibi ineundum fœdus esse constituunt. vnde ad Imperatorem oratores dimittunt, ipsum id postulatum. haud secus & Gepedes faciunt. Chorisinus tunc temporis Gepedibus præerat, Longobardis * Abdinus. Imperator igitur aditurum vtrosque, seorsum tamē, se pollicetur. Longobardi itaque quum in Imperatoris conspectum venissent, orationem huiusmodi habuerunt. Nos quidem, ô Imperator, Gepedum facta absurdiora maximum in modum & audaciam obstupescimus, quòd quum ea & multitudine sint, ac pariter magnitudine præstent, quàm multaque nequiter in tuæ ditionis homines fecerint, & nobis item hoc tempore maximam iniuriam inferant, ad te isti nunc veniant societatem & amicitiam deprecatum, qui soli omnium finitimos extremis iniurijs affecere, quos ad iniuriam nouerāt opportunos, & ad fallendum perfaciles. & hi quidem suæ vecordiæ pœnas nunc luunt, qui affecti semel iniuria ad hos rursum se conferunt. Sed illud imprimis aduertas, ô Imperator, deposcimus; quo nam animo Gepedes isti amicitias faciant. sic enim peragere poteris, quæ Romano sint imperio conductura. nam ex præteritis factis contemplari futura homines queunt, & in futuro eadem constituere. Enimuero si Gepedum mores quis velit, ingratitudinemq; simul & iniurias in omnes illatas ostendere, longiore huic proculdubio opus oratione foret ac tempore, externisq; testimonijs. Verùm vt cętera in præsenti omittam, è recentioribus istorum factis exempla nunc capere poteris. Gothi quondam Dacarum terras vectigales habebāt. Gepedes omnes circa Histrum vtrinque fluuium sic habebant, vt veriti Gothorum tunc vires, suos excedere terminos ne attentare quidem potuerint. Nunc verò Romanorum confœderati, quorum & se studiosissimos dicunt, sub amicitiæ societatisque nomine, in singulos annos vt à præteritis quondam Imperatoribus, ita & abs te nunc multa & egregia referunt dona. Sed hos equidem perlibenter rogauerim, quibus nam beneficijs pro tantis receptis muneribus Romanos affecerint? At nihil profectò habituri sunt, nec minimum quidem, quod proferant. Quum causæ itaque nil prorsus his esset, quur vobis iniuriam facerent, non voluntate, sed necessitate tunc quiescebant. Vos nanq; Romani, quæ trans Histrum fluuium sunt, vestræ facere ditionis non vultis:

Longobardi.

Eruli.

Longobardi & Gepidæ hostes facti.

**Alboinus,*

Longobardorum ad Imperatorem oratio.

vultis: hos verò, quæ citra sunt, quo minus sibi nunc vendicent, Gothorum formido coercet. Quis enim non animi improbitatem in posterum dixerit, vel quod nam amicitiæ fuerit stabilimentum, vbi peccandi licentia quęritur? Non ita res ea se habet, ô Imperator, non ita. Potentia nimirum ipsa, hominis præcipuè præfert naturam, præ gerendarum rerum licentia suos emittentem in publicum mores. Nam vbi Gepedes ex vniuersa Dalmatia eiectos Gothos videre, Romanos verò cum hostibus pacem & vbique terrarum habere, vestras inuadere terras ausi sunt omnium scelestissimi. Quis enim verbis rei explicare absurdiditatem nunc queat? Nónne Romanum aspernati imperium sunt? nónne fœderum fœderatorumque hi leges soluere? nónne in eos inquam cõtumeliosi fuerunt, in quos minus oportuit? nónne deniq; regię maiestati vim intulisse videntur? cuius vel seruitus perquam libẽter & meritò subeunda his esset, si quod fortè nunc vobis belli gerande in hos studium foret. Gepedes, Imperator, Sirmium habent, Romanos in seruitutẽ abducunt, & vniuersam Dalmatiam sui se iuris fecisse iactant. Quod vnquam hi bellum pro vobis gessere, vel vobiscum vnà in aciem prodierunt, ni fortè contra vosipsos potiti victoria sint? vel cuius nam in certaminis præmium, terram hanc suam fecere, tametsi mercennarij & vestri milites sint? Ad hæc accedit, quòd nullo vnquam antehac seculo scelestius quippiam fuit hac & præsenti ipsorum legatione. Siquidem vbi ad inferendum vos sibi bellum ardentiores videre, Byzantium venire ausi sunt, in Imperatorisq; iam tanta per se affecti iniuria conspectum prodire, & ea de causa vt pro innata his impudentia vos cohortentur, in nos bellum vt geratis, qui vestri tam maximo studio ac beneuolentia detinemur, vel fortè vt vltro Romanis restituant, quæ indecenter inuaserint, & negligentiæ Longobardos incusent, suum apud eos vt facinus deprecentur, quorum formidine, inuita hac se, & fallaci, sed fera benignitate communiunt. Sed ei nimirum, qui ex necessitate gratiam fecerit, succumbat necessarium est, qui affectus beneficio sit. Quòd si nunc demum ab eorum nolint indecentibus factis desistere, quid nam de cætero poterat tantam animorum malignitatem peruincere? Hæc igitur, ô Imperator, & si præ verborum barbarica quadam ineptitudine, pro rerum ipsarum dignitate non explicarim, tute tamen pro tua prudentia si quid fortè defectius, quàm necessitas ipsa deposceret, enarraui; quę Romanis sint Longobardisque tuis admodum profutura, vt visum fuerit, peragito. Demum ad cætera te eius rei admonitum velim, nos cum Romanis de vera iusticia, diuinoque cultu, eadem semper, & rectè sensisse: hos verò vt Arianæ hæreseos sectatores, nulla vobiscum in re conuenturos. Hæc Longobardi quum denique perorassent, Gepedarum oratores Imperatorem postmodum adeuntes, dicere ita exorsi sunt. Par equidem fore censemus, ô Imperator, vt qui pro ineunda societate ad proximos veniunt, imprimis edoceant, iustiora quædam se deprecatũ venisse, & futuris vt socijs, ita & sibi percommoda, & in eam sententiam vt verba mox faciant. Sed quemadmodum à Longobardis priores ipsi affecti iniuria simus, ex eo quod infertur, perspicuum fiet. Nos quippe vt ex equo altercationes soluamus, summo studio nitimur: & qui stare aliorum sententię student, violari non sine iniuria possunt. Gepedas vero & hominum multitudine, & virtute Longobardos præstare, qui nam eorum, qui id probè percalleant, in explicando non longior fiat? Et sanè eorũ qui sapiant, neminẽ malle existimauerim in promptius aliquod malum incidere, si cũ paucioribus iunctus certamen aliquod ineat: quandoquidem ei vel maximè liceat, cum validioribus in hostem socijs decertando, sine periculo referre victoriam. Vobis itaq; in alios quoscunque euntibus Gepedes seipsos & arma consociabunt, vt qui vobis ob-

Gepedarum ad Imp. oratio.

noxij pro acceptis beneficijs ſint,& virium magnitudine veſtræ Reipublicæ victoriam vnà conſequentur. Ad hæc & illud maximè aduertendum, Longobardos iſtos Romanorum in amicitiam nuper veniſſe: Gepedas verò vobis confœderatos eſſe, & diu iam cognitos. Amicitia verò temporis diuturnitate conciliata, diſſolui non facilè poteſt. Fit itaque, vt belli ſocios non ſolùm fortes nacti vos ſitis, ſed ſtabiles ac planè perpetuos. Hæ ſanè iuſtæ ſunt nobis ad ineundam vobiſcum ſocietatem allicibiles cauſæ viſæ. Sed aduertite quales nam Longobardi moribus ſint. Controuerſias omnes inter nosipſos obortas, vel hortantibus vobis, ex æquitate diſſoluere minimè cenſuerunt, audacia quadam & temeritate detenti: & vbi iam bellum in manibus erat, tunc ipſi, vt præpoſteri quidam, ordine nullo ſeruato, & eorum vt palàm impotentia fieret, ad vos veniunt deprecatum Romanos, pro his vt indecenter certamen ſuſcipiatis. Proinde prædones iſti Sirmium oppidum & cætera Dalmatię loca belli vobis cauſam fore prætendunt: tametſi Imperatori tibi ciuitatum tantum & locorum ſuperſit, vt vel hominum nationes nonnullas perquiras, quibus imperij partem aliquam ad incolendum concedas, quemadmodum Francos, Erulorumque gentem, vel iſtos inſuper Longobardos tot tantiſque vel ciuitatibus, vel locis donaſti, vt ea vix quiſpiam queat enumerare. Nos verò ex tua amicitia fiduciam nacti, omnia vt tibi collibuit, egimus. nam qui alijs ſua prodiderit, potiore longè eſt ſorte, quàm qui ea dono acceperit. putat nanque donum ſe accepiſſe, qui id prior contulerit, ſi modò pro munere in alios fortè collato non aſſequatur iniuriam. Atqui amicitiæ tecum conciliatæ quiſpiam id confidentia fecerit, quod & Gepedes feciſſe erga Romanos ſunt viſi: quorum ipſi in nos beneficia recordati, quammaximè id ex fœdere ipſo depoſcimus, nobiſcum in Longobardos bellum geratis: ſin verò minus id placet, at ſaltem neutris noſtrûm fauendo, vt ſeorſum abſitis. Si rebus hoc pacto noſtris conſulueritis, quæ æquiora ſunt facturi vos eſtis, & pro Romani imperij dignitate. Hæc Gepedes. His auditis Iuſtinianus, conſilio habito, Gepedes quidem re infecta dimiſit: cum Longobardis vero belli ſocietate inita, iureiurandoque con firmata, equitum vltra decem milia ad eos mox mittit. Romanis ducibus commonefactis, Gepedarum vt gente celerrimè debellata, maximo in Italiam ſtudio, cum equitatu omni contenderent. Hos inde ad Longobardos euntes, mille & quingenti duntaxat Eruli è ſocijs ſequebantur. nam cæteri omnes Romanis paulo antè deſertis, cum Gepedibus ipſis conuenerant. Sed Romanorum pars militum quædam dum ad Longobardos contendit, in Erulos quoſdam Aorto duce ex inſperato incidunt: inde pugna ſumma contentione & ſtrenuè facta, Romani victores euadunt, Aortumque ducem, & Erulorum non paucos interficiunt. Gepedes interea cognito exercitus Romani aduentu, & hunc quidem appropinquare, omnes extemplò cum Longobardis diſcordias ſoluunt, & fœderibus inuicem factis, in vnum vel Romanis inuitis mox coëunt. Quod vtique vbi Romanorum cognouit exercitus, vt dubius animi, conflictari hærereque, quid nam in re præſenti eſſet, & periculoſa facturus. non enim vel progredi poterat, vel retrò iam cedere, præfectis verentibus, ne Gepedes Erulique incurſantes, Illyriorum loca popularentur. Eodem itaque, quo conſtiterat loco, poſitis caſtris quum expectandum deniq; cenſuiſſet, quemadmodum ſecum tunc ageretur, Imperatori ſignificauit. Sed de his hactenus. Ipſe verò vnde digreſſus ſum, redeo. Beliſarius interim nulla referens militiæ decora Byzantium venit, quum per quinquennium ex Italia nuſpiam abſceſſiſſet, nec potuiſſet per eam quoquam pacto vagari, ſed tacita fuga quadam deterritus, vt vitabundus, id omne tempus de loco ad locum migrando conſumpſit. Qua ex re factum,

Iuſtiniani cum Longobardis fœdus, & in Gepidas expeditio.

Longobardorum perfidia.

Beliſarius Byzantium redit inglorius.

factum, vt vrbem Romam iteratò in seruitutem receperint Gothi, cum eaq; & cætera ferè Italiæ oppida. Perusiam tamen in Thuscia primatum faciile nactam Belisarius quum arctius obsideret, discedens reliquit, & ex itinere per suos captam accepit. Byzantium demum quum peruenisset, ibi diutius commoratus, ex ocio viuere, & in delicijs affluentibus opibus agere, rebus antehac feliciter gestis contentus. *Belisarij vitæ mutatio.* Vigilius autem vrbis Romanæ præsul cum Italicensibus alijs & primoribus viris, qui secum Byzantij erant, ab Imperatore suppliciter & enixius postulabant, Italiam omnibus in suam vt viribus redigeret potestatem. Sed Gothicus præ cæteris maximè vir sanè patritius, ad ipsum id hunc crebrò impellere hortarique, vt qui ea de causa Byzantium se contulisset. Imperator verò Italiam sibi curę fore respondit. Sed circa Christianorum dogmata componenda nimis intentus, eorum altercationes vt rectà disponeret, nitebatur. Ildiges interea Longobardus vir quidam, eius rei ob gratiam se ad Sclauinos, & inde ad Gepedas cõtulit, quam explicaturus mox sum. *De Ildige Longobardo.* Ea tempestate, qua Longobardis Baces imperitabat, huic nepos erat Risidulfus nomine, quē lex ad eam præfecturam, si Baces decederet, euocabat. Sed Baces ipse dum filio prospicit, & ad hunc vt principatus veniret, enixè curat, criminis Risidulphum insimulauit, noxę nil prorsus habentis, eoque hominem exilij iactura affecit, qui statim è patria profugus factus, cum paucis quibusdam ad Barnas profugit, liberis duobus dimissis. Sed Baces tradita non parua Barnis illis pecunia facilè suadet, Risidulfum vt necarent. Ex Risidulfi verò tunc liberis alter morbo interijt, alter & hic quidem Ildiges se in Sclauinos fuga recepit. Non longe pòst Baces quum in ægritudinem incidisset, ex humanis abscessit. Hoc mortuo ad Baldarum Bacis tunc filium Longobardorum imperium venit, quumq; is puer admodum esset, * Abduinus tutor mox constitutus regnum administrabat, ex eoq; sibi quammaximis viribus comparatis, imperiū non longo post tempore & ipse obtinuit, puero ex morbo protinus decedente. ** Albuinus alias.* Quum itaq; Gepedas inter & Longobardos bellum iam pararetur, Ildiges statim Longobardis, qui se sequebantur, & Sclauinorum compluribus secum eductis, ad Gepedas venit, satis sperantes suæ gentis hunc principem fore. Quum itaq; Gepedes per fœderū causam iungendorū ad Longobardos venissent, Abduinus ab his statim, vt ab amicis deposcit, Ildigem sibi in potestatem vt traderent. Tum Gepedes, quum hominem prodere nil prorsus decernunt, inde abire, quo vellet, Ildigem liberè permiserunt. Tunc ille statim & nulla interposita mora, cum Gepedibus quibusdam comitibus suis & voluntarijs, ad Sclauinos iterato se confert, indeq; ad Gothos & Totilam venit, exercitum non minoris numeri ductans quàm militum sexcentorū. in Venetosq; demū profectus, quum Romanos Lazaro quodam duce obuios habuisset, cū his acie statim conflixit. Vnde Ildiges Romanis in fugam actis, & cõpluribus interfectis, non tamen suas cum Gothis copias iunxit, sed flumine Histro traiecto rursum in Sclauinos secessit. Dum hæc interea gererentur, Belisarij armiger quidā Ilaus nomine, genere barbarus, suapte natura iracūdus & acer, per Gothos aliàs in Italia captus, ad Totilam, & si ad defectionē nil prorsus causę nactus, desciuit. *Ilaus ad Totilam descisit.* Hunc Totilas copijs magnis pręfectū ad Dalmatię loca cum classe transmisit. Qui vbi ad locū Muchirum vocitatum peruenit, qui fermè maritimus est, & Salonis quamproximus, principio quidem cum eius regionis hominibus haud secus diuersabatur, ac Belisarium tam magnæ opinionis virum propinquitate contingeret. ense deinde nudato, hortatusq; suos ad facinus, omnibus extemplò necatis, eorūq; rebus direptis, inde mox abijt, locumq; aliū quendam quem Laureatē vocant Romani, ad littus situm inuadit, & in continentē egressus, quos obuios habet obtruncat. Quod vbi

factum Claudianus resciuit, qui Salonis tum præerat, exercitum nauibus, quas dromonas dicunt, impositum, aduersus hunc misit. Qui postquam Laureatem peruenit, maximo interuallo prælio vincitur, in fugamque versi, vt licuit, per continentem capessunt, relictis in portu dromonibus, vbi & nauigia aliqua pleraque aderant, frumento & alijs commeatibus plena. Quibus omnibus Ilaus direptis, interfectisque quos propè deprehendit, aliarum rerum ingenti cum præda ad Totilam redijt. Sic demum exacta iam hyeme, quartus & decimus annus belli huius exibat, quod literis Procopius commendauit. Totilas deinde copias vniuersas Romam duxit, hancque circumuallando obsedit. Dimiserat ad vrbis custodiam Belisarius milia hominum tria fortissimorum, hisque Diogenem hastatorum suorum ducem & solum præfecit: qui vtique & sapientia præstabat & viribus, proptereaque diuturna ea fuit obsessio. nam & obsessi superante virtute, vniuersis Gothorum resistere posse copijs videbantur, & Diogenes diligentior ad vrbis custodiam erat, ne mœnibus appropinquarent, frumentoque intra vrbem iam sato, ne de cætero suis necessaria deessent, effecerat. Barbari verò, quũ oppugnare mœnia attentassent, reiecti mox sunt, Romanis hos strenuè repellentibus, Portu tamen ciuitate potiti, Romam enixius obsidebant. Imperator interim Belisarium conspicatus ad se Byzantium aduenisse, alterũ aduersus Gothos præfectum non longe pòst mittere animo destinat. quod vtique si denique peregisset, & milites ex Byzantio continenter in Italiam missi cum Romano exercitu se coniunxissent, profectò nil ambigam, Romam eius in ditione mansuram fuisse, iríque hostem facilè superatum. sed quum Liberium, & si Romanum & consularẽ virum, ad Romanæ vrbis nunc deligit præfecturam, nunc alijs semet interpellat negocijs, cunctandoque interim, & rem prolatando prior illa animi promptitudo supprimitur; factum est, vt in longum extracta sit ea vrbis obsidio, & Isauri quidam, qui Capenam ad portam haberent custodias, exemplo partim Isaurorum aliàs Asinariam portam Gothis prodentium ducti, partim etiam causati non debita sibi stipendia solui, quamoccultissimè cum Totila in colloquium venerint, & vrbem illi prodituros se faterentur. Vnde constituta dies ad facinus est. quæ vbi demum aduenit, id rei Totilas machinatur. In Tyberim fluuium prima noctis vigilia naues longas duas immisit, hisque viros imposuit strenuos, & nonnullos tuba canendi gnaros, imprimis admonitos, flumine vt aduerso remigantes procederent, & vbi quamproximè muros venissent, quanta vi possent, buccina clangorem eliderent. Ipse interea hostem frustratus, Capenam ad portam paratum habebat exercitum: quumque animo agitasset multos militum Romanorum noctis beneficio euasuros, habiturósque aliquod, vt in tenebris delitescendo, effugium; eiusdẽ regione portæ fortissimos viros, & alijs nonnullis in locis in insidijs locat, & simul iniungit, Romanos vt fugientes necarent. Qui itaque in nauibus erant, vbi proximè ad muros venerunt, vt imperatum his fuerat, ingenti clangere sonitu cœpere. Romani verò rei nouitate obstupefacti, maiorique perculsi formidine, ac derepente turbati, temerè relictis custodijs eò omnes statim concurrere, vbi datum fuerat buccina signum, eam muri partem hostes fuisse adortos rati. soli omnium proditores Isauri in suis custodijs perstitere, & portis hostibus patefactis, hos intra vrbem excipiunt. Ingens eo in loco superuenientium cædes facta, multi iam ex Romanis per alias, & ab hac diuersissimas portas abibant: sed qui Centumcellas petebant, in insidiatores delati trucidabantur, vix paucis euadentibus, quos inter & Diogenem ferunt præfectum iam saucium in tutum se recepisse. Erat in Romano exercitu Paulus quidam genere Cilix, qui Belisarij domui paulo antè præfuerat, & equitum deinde

X V annus belli Gothici.

Roma rursus obsessa.

Diogenis præfecti singularis industria.

Isauri Romani iterum produnt.

Paulus Cilix molem Adriani occupat.

deinde præfectus est turmæ, in Italiaq; vel antehac militauerat, & cum Diogene vnà denique fuerat ad vrbis custodiam constitutus. Is itaque Roma iam capta cum equitibus quadringentis ad Adriani sepulchrum confugit, ponte prçoccupato, qui ad sacram beati Petri fert ædem. Gothorum itaque copiæ prima luce hoc ipso in ponte vbi cum his pugnam conseruere, vel Romanis validissimè resistentibus superiores iam erant. Sed barbarorum, quia in angusto suamet ipsi præ multitudine conferti nimis & pressius dimicarent, magna vis cecidit. Quod vbi Totilas ipse animaduertit, & magno suorum detrimento rem geri, signo receptui dato pugnam remisit, Gothosque monuit, vt ex aduerso hostium insidendo quiescerent, fame ratus Romanos se viros ocyus comprehensurum. Paulus interea, & equites quadringenti, quũ inedia laborarent, eam noctem insomnem egerunt. Insequenti autem die inito consilio, equos interficere statuunt, & eorum carnibus quoad possent, de cętero vesci: sed insoliti cibi tędio ac nausea capti, in serum diei rem differunt, tametsi acerrimè iam fame opprimerentur. Itaq; diu secum fluctuati animo, inuicem ad audax facinus se cohortando, longè sibi melius fore decernunt, decenti potius aliquo mortis genere vitam finire, quàm fame turpiter indecenterque interire. In hostium igitur impetum & deimprouiso facere statuunt, ex hisq; tam multos occidere, quantum cuiq; virium foret, ac strenuè demum mortem obire: vnde se mutuò ac derepente complexi, deosculatique mortis vitam gratanter mox ineunt, vt omnes vnà ac subitò perituri. Qua re Totilas cognita, veritus ne homines morti se deuouentes, desperata salute, insanabilibus Gothos malis affecturi mox essent, ad hos protinus misit, qui alteram ex his optionem offerrent, vt aut equis dimissis, armisq; depositis, iureiurando dato, ne in Gothos de cætero militarent, integri omnes dimissi Byzantium irent: vel sua sibi habentes, æqua cum Gothis sorte apud se militiam exercerent. Quibus conditionibus Romani libenter acceptis, tum primùm abire omnes Byzantium malle: deinde pedites & inermes abscedere quum hos puduisset, & ad hæc veriti, ne in tam longo itinere in insidias præcipitando perirent, & simul id incusarent, longi temporis Romanam Rempublicam debere sibi stipendia, Gothorum demum se copijs voluntarij omnes immiscent. Paulus duntaxat, & Isaurus Mindus Totilæ quum in conspectum venissent, Byzantium dimitti se precabantur, filios affirmantes, vxoresque sibi in ea patria esse, sine quibus vitam ducere minimè possent. Quibus Totilas vt vera fatentibus, viatico condonatis, commeatuque dato, & qui se insuper ducerent, liberam Byzantium abeundi potestatem permisit. Cæteri deinde Romani, qui ad sacras ædes confugerant, trecentorum ferè hominum numero, fide salutis accepta, extemplò ad Totilam concesserunt: cui vrbem Romam nec delere quidẽ animo inerat, nec penitus destituere, sed ea de causa, quam explicaturus mox sum, potius duxit, vt per Gothos Romanosq; ipsos incoleretur, & senatorios viros. Miserat is paulo antè Francorum ad principem deprecatum, sibi vt filiam in matrimonium daret: cuius ille repudiatis petitionibus, Italiæ eum nec esse Imperatorem in præsentia dixit, nec imposterum fore, vt qui vrbe capta, nec eius quidem seruare possessionem potuerit, sed per se in partẽ deletam, hostibus iteratò habendam permiserit. Quo responso Totilas ipse permotus, tunc statim & sedulò cõmeatus in vrbem importari, farciriq; omnia imperauit, quæ vel igne absumpta fuissent, vel per se demolita: Romanosq; & patritios viros & cęteros omnes, quos in Campaniam antea emisisset, in patriam reuocandos curauit. In vrbe deinde equestri certamine constituto, lustrauit exercitũ, vt in Siciliam confestim ducturus. Haud secus & naues numero quadringentas naualem perinde in pugnam mox comparat, ratiumque aliarum vim

Desperantium virile consilium.

Romani ad Gothos accedunt.

Paulus & Mindus Totilam benignũ experiuntur.

Totilæ Francorum rex filiam negat vxorem.

Romam Totilas instaurat.

maximam, quas ex oriente per Imperatorem in Italiam missas, cum viris oneribusque per omne id belli tempus exceperat. Stephanum deinde Romanum virum ad Imperatorem delegat precatum, vt bellum id solueret, & sibi ex fœdere iungeretur, Gothosque haberet socios, quum in alios esset hostes eundum. Sed Imperator neque in conspectum quidem sibi vt Totilæ legatus veniret, permisit; nec eius mandata admodum magnifecit. Quæ omnia quum Totilæ fuissent per legatum renunciata, reintegrare bellum parabat, idque sibi in commodum cessurum rebatur, si Centumcellis antea pertentatis, in Siciliam se denique conferret. Centumcellas vero Diogenes asseruabat, Belisarij armiger, & magnas habebat apud se copias. Gothorum verò exercitus, vbi ad hanc vrbem peruenit, Romanorum stationem quamproximè positis castris in obsidionem consedit. Totilas inde missis ad Diogenem oratoribus, primò si se dedere & oppidum vellet, tentauit: mox vbi frustra id factum vidit, milites ipsos ad prælium prouocauit, si fortè armis decernere mallent, rem vt statim aggrederentur: & alioquin sedulò hos demum admonuit, nil his spei reliquum fore, nec alias vnquam ab imperatore affuturas sibi suppetias vires: huncq; identidem dicere, haudquaquam bellum de cætero cum Gothis gesturum, vt qui captam vrbem iam diu fuisse aduertat, nec vllam recuperandi eam spem habeat. Itaque optionem his obtulit, vt pro arbitrio hanc & statim deligerent. aut enim paribus se cum Gothis conditionibus iungerent, aut inde quo vellent, abirent incolumes, vel Byzantium se statim reciperent. Tum verò Diogenes eiusque milites, non suæ voluntatis esse respondent pugna decernere, vel Gothorum se exercitibus intermiscere, vt qui sine liberis vxoribusque obsidum loco datis viuere nequeant: oppidum deinde, quod eorum in fidem custodiendum acceperint, dedere se sine decenti aliqua ratione non posse: si sibi liceret ad Imperatorem nuntios mittere, eius fortè permissu id dedituros. rem itaque in tempus aliquod extraheret, precabantur; dum Iustiniano vtcunque significarent, quo statu res in præsentia essent: quòd si intra præstitutum his per se diem nullum sibi ex Byzantio auxilium venerit, abituros se statim, tradituros que vrbem. Hæ demum conditiones quum Totilæ placuissent, de die inter se conuenitur, qua ea, quæ dixerant, peragerentur. Viri deinde triginta vtrinque in obsides dati, Gothique obsidione soluta in Siciliam recesserunt: qui vbi Rhegium peruenere, haudquaquam prius intermedium fretum traijciunt, quàm Rhegij præsidium pertentassent. Præerat tum eius loci custodię* Philimuth Huneriusque per Belisarium præsides constituti: qui quum multos & fortissimos apud se milites tum fortè haberent, à mœnibus non solùm hostes erumpendo propellunt, sed vel pugnam cum his conferentes victoriam retulere. Verùm quum numero essent longe inferiores, intra muros quieti de cætero se continebant. Totilas verò exercitus ibi parte in obsidionem relicta, potiturum se fame præsidio, & Romanos simul opperiendo victurum ratus. Tarentum cętero exercitu misso, sine vllo negocio præsidium capit. Gothi interea, quos ipse in agro Piceno reliquerat, Ariminum proditione ceperunt. Quod vbi primùm Imperator accepit, Germanum ex sorore nepotem bello aduersus Totilam Gothosque præfecit: cuius in Italiam vbi demum aduentus perlata est fama, Gothi imprimis curis ingentibus affici, Germanumque nimis reformidare, vt cuius nomen apud omnes celeberrimum esset, eoque & Romani sperare quamoptimè, cæterique Imperatoris in Italia milites ferre omnia tolerantius mala. Imperator tamen nescio quo pacto quum eum pœnituisset, Liberium Romanũ, cuius iam suprà meminimus, ad id bellum gerendum Germani loco decernit: qui etiam quum ad iter se præpararet, & cum exercitu nauigaturum statim se

Legatus Totilæ ad imp.

Imp. postulata Totilæ reijcit.

Diogenem Totilas tentat, vt Centumcellas dedat.

Diogenis animosum & honestum responsum

Conditiones futuræ deditionis.

** Teremundus & Imereus alias.*

Ariminum à Gothis captum.

Iustinianus consilia bona mutat

tim se crederet. Imperatoris secundo iam pœnitentis iussu interpellatur. Dum hæc interea agerentur, Verus nomine quidam, & sanè bellicosissimus non magna suorum manu prælium cum Gothis à Rauenna non procul conseruit, vnde militum non parua facta iactura, & ipse simul moribundus occubuit. Sub id tempestatis & Sclauinorum exercitus non vltra tria milia hominum Histrum nemine obsistente traiecit, eoq; non difficulter traiecto, diuersi abinuicem abiere: quorum pars altera mille & quingentos viros habebat, totidem verò & altera. His cum vtrisque barbarorum cohortibus, seorsum tamen, Romani exercitus duces, in Illyria partim, partim in Thracia congressi vincuntur. Hisq; cadentibus, & ingenti accepta suorum clade, qui prælio fortè integri superfuere, fuga in tutum se receperunt. Romanis itaq; ducibus per barbaros interfectis, numero impares, cum altera barbarorum cohorte & Asbadus Imperatoris antehac armiger, equitum deinde turmæ præfectus congreditur. Isq; suis fugatis cæsisq; viuus quum in hostium potestatem venisset, demptis primò à tergo loris, & per Sclauinos in ignem coniectus crematur. His ita peractis, omnia Illyriorum barbari Thracumq; loca depopulati, pleraque obsidione præsidia capiunt, non mœnibus primò (vt assolet) oppugnatis, non vllos in campos attentato descensu, vt qui nec Romanorum terras excurrere niterentur, nec aliàs vnquã Histrum pertransire ausi sint, nisi semel & superiore quodam, quo diximus, tempore. Barbari igitur Asbado deuicto cæsoque ad mare vsque cuncta depopulantes, vrbem maritimam mœnibus expugnatis ceperunt, tametsi ea præualidum intra se haberet præsidium, & mari adiacentium vrbium Metropolis esset, quæ à Byzantio abest dierum duodecim iter: arte tamen hac eam vrbem cepere. Barbarorum pars maxima circa muros & locis difficilimis se fortè abdiderant, pauci quidam quum ad portas venissent in orientem versas, qui in propugnaculis erant, Romanos acrius infestabant. Milites itaque qui in presidio stabant, non maiori numero barbaros esse rati, quàm quo viderentur se inuasisse, desumptis mox armis & eruptione facta, ex vrbe in hos impetum faciunt. Tum verò barbari retrò mox cedere, ac pedem referre, in se irruentibus fugæ speciem ac formidinem præferentes. Romani verò studio hos insectandi euecti, quàm procul à muris recesserant. Tunc barbari ex insidijs confestim existunt, & insectantibus post terga Romanis comparuere, hisque ad vrbem reditum intercludunt: qui verò fugere videbantur, ex insperato quum se in hostem vertissent, dubijs Romanis mox redditis interclusisque, & ad vnum denique omnibus interfectis muros aggrediuntur. Sed vrbis incolæ militum viribus destituti, vt prorsus consilij inopes hostes se inuadentes hac arte oppugnant. Oleum pice multa immixtum & feruefactum in subeuntes supernè infundunt, saxorumq; in hos moles tam crebrò prouoluunt, vt non procul abesset quin periculum propulsarent. Sed barbari oppidanos assiduis telorum immissionibus quum à propugnaculis discedere summa vi coëgissent, admotis mœnibus scalis, vrbem primo impetu capiunt, & ad hominum quindecim milia interficiunt, rebusque vniuersis direptis, pueros ac fœminas in seruitutem abducunt. tametsi quum agrum Romanum inuadere tum primùm cœpissent, nulli ætati pepercerint, vt qui eos, in quos incidissent, sine vllo delectu necarent, atq; adeò vt Illyriorum Thracumq; terra insepultis cadauerib. repleretur: quos verò obuios habuissent, non ense, non telo occidere, vel armorum genere aliquo consueto, sed acutissimos in terram palos figentes, summa vi miseros superimponere, summumque pali & id præ acutum per inferiorem pudendamq; partem trudendo, & per viscera adigendo interiora excruciare. Constat his sanè aliud tormenti genus excogitatum. nam & ad sudes quernas &

Sclauinorũ excursiones & victoriæ.

Sclauinorum strategema.

Sclauinorum immanitas.

crassiores altius in terram defixas, pedes manusq; captiuorum deligant, fustè deinde caput diuerberantes, veluti in canes serpentésve, & eiusmodi cętera desæuiendo morte conficiunt. Alios verò cum bobus pecudibusq;, & id cæteris genus, quos abigere domum non satis commodè præ senio possunt, locis arctioribus coërcendo igne inclementius cremant. Hunc igitur in modum Sclauini quoscunque offenderant, interfectis, coorti inter se demum, ac nimio profuso iam sanguine temulenti, captiuorum numero infinito, prædaq; ingenti abactis, ad pristinos lares se receperunt. Gothi interea Rhegij adorti presidium, id expugnare pertentant. Sed qui intus obsidebantur, fortissimè repugnantes, hos procul ab se perpulere. Totilas vero quum necessaria cognouisset obsessis deesse, dimissa ibi ad custodiam exercitus parte, ne aliquid hostes inferrent, sed commeatus inopia se dederent Gothis, ipse cæteris traiectis in Siciliam copijs, Messanæ adortus est mœnia. cui mox Domentiolus, qui ei vrbi & Romanis militibus præerat, extra muros occurrens, certamine cum Gothis inito, bello non inferior fuit. Intra vrbem deinde quum se recepisset, eius intentus custodiæ quiescebat. Gothi verò nemine sibi deinceps obuiam prodeunte, Siciliam ferè omnem depopulantur. Sed Romani in Rhegio circumsessi, quum sibi necessaria penitus defuissent, se simul & oppidum hostibus tradidere. Quæ omnia vbi Imperator accepit, contracta mox nauium classe, & exercitu ex peditum cohortibus non parui momenti parato, nauibusque statim imposito, Liberium vniuersis præfecit, & quamcelerrimè iussit vt in Siciliam nauigaret, eamque enixè seruaret periclitantem. Liberium tamen classi se præfecisse pœnituit, vt effœtæ ætatis iam virum, reique bellicæ imperitum. Vnde Artabanem delicti in se venia data, Thraciæ cohortibus ducem præfecit, & paruis cum copijs in Siciliam confestim transmisit, iussitque vt Liberij, quem ad se reuocarat, classem reciperet. Summæ tamen totius aduersus Gothos & Totilam belli, Germanum ex sorore nepotem præposuit, cui non magnum exercitum tradidit, sed ingenti pecunia data, ex Thracibus Illyriisque quammaximas vt cogeret copias imperauit, coactasque in Italiam celerius duceret. Sed magno Germanus studio tenebatur, Gothis quandoque tandem deuictis, ingentem ex ea re sibi laudem comparare, vt quemadmodum Libyam Romano imperio conseruasset, ita & Italiam vendicaret. Stoza nanq; in Libya tyrannidē exercente, & eius prouinciæ imperio occupato, Germanus statim per Imperatorem eò transmissus, superatis mirificè bello seditiosis nonnullis, & tyranno deleto, tyrannideque prorsus extincta, Romano Libyam recuperat imperio. Vnde vel Italiam in potestatem recipiendi magna illi spes erat: quandoquidem & Mathasuntham Amalassunthæ filiam, Theodericique neptem nuper in vxorem traduxerat, Vittige mortuo, cui prius illa denupserat, & Gothos Mathasunthæ vxoris verecundia ductos, quam secum in expeditionem ducere constituerat, aduersum se arma sumere non ausuros fidebat, repetita præsertim Theoderici memoria, & simul Alarici, in se aliàs imperantium. Germanus itaque ingentem pecuniam, partim Imperatoris, partim suam, & hanc non minorem, effusius prodigendo, ex bellicosissimis viris quàm maximo contracto exercitu, breui non modicas consequutus est vires. nam Romani egregij bello viri præfectis alijs fastiditis, quorum ipsi hastati peltatique milites extitissent, Germanum promptius sequi, & ex Byzantio item ac Thraciæ locis Illyricisq; permulti, Germanique ipsius liberi in hanc secum expeditionem miro studio ferri. Ex nonnullis præterea equitū turmis, qui in Thracia collocati iam antea fuerant, Imperatoris permissu delectus habitus est. barbarorum insuper multi ad Histrum flumen nec stationem habentium, tanti viri fama ac gloria ducti,

Totilas Siciliam ingreditur, obsesso prius Regio & Messana.

Regij deditio.

Artabanes in Siciliam mittitur.

Germanus bello præficitur cū potestate maxima.

Germani res in Africa gestæ.

Mathasuntha Germani vxor.

Magnitudo copiarū Germani.

ducti,non mediocri accepta pecunia Romano se exercitui adiunxere: haud secus & ex barbaris alij vndequaque terrarum contracti, ad hunc confluebant, Longobardorumque dux ipse armatos mille, quos paratos habebat, produxit. His itaque & longe maioribus in Italia apparatibus nunciatis,qualia solet fama progrediendo humanis in rebus efficere, Gothi statim formidine capi,& in ancipiti esse, vtrum aduersus Theoderici genus belligerandum sibi iam esset,an minimè. Milites verò Romani, qui cum Gothis inuiti fortè tunc militabant,ad Germanum qui nunciaret miserunt,vbi se primùm in Italiam aduentasse cognouerint,& in castris eius exercitum resedisse,nulla interposita mora ad eum se conuenturos. Imperatoris præterea exercitus milites,qui Rauennæ fuerant,& alijs in Italiæ locis relicti, vt spe optima confirmati,Iustiniano per se loca omnia diligenter seruanda duxere. Quin etiam & cæteri omnes, qui vbi cum hostibus manus conseruissent, deuicti prælio essent,& ex fuga(vt licuit)diuersim dilapsi superfuere,postquam Germanum iter in Italiam facere acceperunt, agmine vno in Histriam se conferentes,ibique Romanum exercitum præstolando,quieti manebant. Ad hęc & Diogenes(iam enim constitutus pactusque aderat dies) cùm ad se Totilas Centumcellas ex conuento vt dederet, nunciatum misisset: respondit, haudquaquam in sua tunc esse oppidum potestate, & audisse Germanum se interim ad bellum administrandum imperatorem creatum,& cum exercitu non procul inde abesse: veruntamen ni suos sibi reddere obsides nolit, se derepente, quos ab se accepisset, interfecturum. Nuncio itaque cum his mandatis dimisso, ad tuendum oppidum suæ fidei traditum diligentius se comparabat, Germanum opperiens cum exercitu propediem affuturum.

Fama rerum mutationem efficit.

Dum hæc agerentur, exacta iam hyeme, quintus ac decimus annus huius belli finiebatur, quod scriptis Procopius demandauit. Germanus interea dum Sardis & in Ilyria exercitum cogit disponitque, ac fortissimè cuncta ad futuri belli apparatum constituit, Sclauinorum vis ingens, & quanta non aliàs vnquam Histro flumine pertransito, ad * Narsum venit, quorum perpaucos quosdam ab eorum exercitu seiunctos, errantesque, in ea circumuagatos iam loca, Romani nonnulli captos coërcent, quæstioneque habita petunt, qua nam de causa Sclauinorum exercitus, quidve facturus Histrum transierit. Tum illi sedulò affirmare, Thessalonicam vrbem,circumiectáque huic loca ad occupandum hos aduentasse. Quę vtiq; vbi Imperator accepit,periculi maguitudine magnopere territus, ad Germanum literas scripsit,in Italiam vt iter differret, Thessalonicamque veniret, vt illi,ita & alijs eius regionis vrbibus opitulatum, Sclauinorum quanta vi posset,multus propelleret. Vnde Germanus posthabitis cæteris, eodem quo erat loco permansit. Sclauini deinde ex captiuis facti iam certiores, Sardis Germanum esse, ingenti formidine percelluntur. Iam enim Germanus idcirco erat apud barbaros celeber, quia quum primùm Iustinianus eius auunculus imperio potiretur, Antarum gentes, quæ Sclauinis finitimæ sunt, flumine Histro traiecto magnis copijs agrum Romanum quum iam inuasissent, Germanus idem, qui paulo antè præfectus Thraciæ fuerat, inito cum barbaris pręlio,& eorum exercitu debellato,ad internecionem hos tandem deleuit. Qua ex re tam prosperè gesta, magnam sibi hic famæ & nominis peperit apud omnes mortales celebritatem, & apud barbaros istos præcipuæ laudis plurimum & autoritatis est consequutus. Sclauini igitur Germani,vt diximus,formidine perciti,quum ingentes hunc copias ducturum existimarent vt qui per Imperatorem aduersus Totilam Gothosque in Italiam mitteretur, ab eo itinere, quod rectà Thessalonicam ducit, aliò confestim diuertunt, nil ausi prorsus in campum descendere, sed Illyricis montibus s. pe-

XVI annus belli Gothici.

** Naissum*

Germanus propter Sclauinos reuocatur.

Germanus Antarum victor.

ratis, in Dalmatiam peruenere. Eorum itaque cura Germanus deniquè liberatus, vniuerso mox exercitui imperat, ad iter se prępararet in Italiam post biduum eundum. Ipse interim nescio qua sinistra fortuna, morbo nec longe post capitur, & vitam cum morte repentius commutauit, momentoq; temporis Germanus ex humanis excessit, vir sanè vt strenuus, ita & bello imperator egregius. Iustinianus interea ex tanti viri iactur a, vt decuit, dolore ingenti affectus, Ioannem iussit vnà cum Germani liberis, exercitui in Italiam eunti præesse. Hi verò in Dalmatiam statim hybernaturi proficiscuntur, quum factu impossibile iudicarent, vt eà sinum circumeundo in Italiam peruenirent. Fretum nanq; traijcere, quum* mille his essent in præsentia naues, nil poterant. Liberius interea nondum certior factus Imperatorem pœnituisse, quòd se in Siciliam miserat, Syracusas applicuit, ab hostibus tunc fortè obsessas, impetuque in barbaros facto, in portum descendit, cum vniuersaque classe muros subiuit. Artabanes deinde non longe pòst, quum Cephaloniam venisset, vbi Liberium intellexit, ac suos inde soluisse, & Syracusas aduectos, hos subsequutus Adriatico mari prouehitur. Sed vbi demum Calabriæ appropinquauit, de improuiso tempestate coorta, & ingentibus ex aduerso violentissimis ventis sic inuicem eius dispersæ sunt naues, vt in Calabriæ littus pleræq; delatæ, in hostium venerint potestatē: nonnullæ vero vi nimia ventorū impulsę, & incredibilem in modum procellis coactæ, retrò cursum tenentes Peloponnesum, vnde profectæ erant, redirent: reliquæ omnes vel solutis compagibus periere, vel integræ, quocunq; tum licuit, euaserunt. nauis tamen, qua præfectus classis Artabanes vehebatur, malo ex tempestate diffracto in id discriminis venit, & fluctibus sic ferebatur, vt Meletum denique sit applicando seruata. Quo factum, vt incolumis Artabanes ex insperato euaserit. Liberius interim, quum neque in hostes prodiret, nec pares hic esset, ad decertandum vires sat nactus, nec commeatus haberet, suis diutius vt multitudine abundantibus suffecturos, è Syracusis cum hís, quos ductabat, profectus; & hostem frustratus, Panormum se contulit. Totilas verò Gothique omnibus ferè Siciliæ locis depopulatis, equorum pecorumque aliorum numero ingenti abacto, frumentoque & cuiusuis generis frugibus ex insula ipsa transuectis, & maioris precij rebus in naues impositis, insulaque mox destituta, celeri Italiam nauigatione, Supino quodam percauto viro ad id hortante, mox repetunt. Ioannes vero, dum hæc agerentur, & Imperatoris exercitus in Dalmatiam peruenisset, Salonis hybernare constituit, vt inde exacta iam hyeme, rectà Rauennam contenderet. Sclauini verò, qui Imperatoris antehac terras inuaserant, & gentis eius alij subsequuti, Histro transmisso, cum suis statim se iungunt, qui eam regionem paulo antè & licentius incursarant, nonnullis existimantibus Totilam ipsum, barbaros hos pecunia non parua corruptos, atque adeo persuasos, idcirco in eam Romanorum prouinciam immisisse, vt Imperatori aduersus Gothos nulla de cætero foret ex equo bellum administrandi facultas, quum in expugnandis barbaris vires intenderet suas. Siue igitur vt Totilæ gratificaturi, siue de se, nec vocati quidem Sclauini se eò contulerint, nil habeo quod pro certo affirmare sat queam. Quum in tres itaque partes Sclauini partiti copias essent, diuersim vagati, Europam malis insanabilibus affecere: quippe qui non ex incursione, vt assolent, agros popularentur, in prædamq; omnia agerent: sed perinde domi hyberna habentes, hostile nil prorsus reformidarent. Sed in hos demum egregium Imperator exercitum misit, cui inter cæteros Constantianus, Aratius, Nazaresque præerant duces; Iustinus item, Ioannesq; præfecti, quibus omnibus Scholasticum quendam præfecit, & hunc eunuchum. Is igitur Romanus exercitus sic

Germani obitus

**nulla*

Artabanis classem tempestas disijcit.

Gothi redeunt in Italiam.

Exercitus Sclauinis oppositus.

ſic comparatus, barbarorum partem circa Adrionapolim ſtatim adeptus eſt, quæ ciuitas in Thraciæ mediterraneis ſita, quinque à Byzantio abeſt dierum via. Sed progredi barbari non vſpiam poterant, vt qui hominum pecudumque, & ingentis precij rerum abacturi ſimul prędas eſſent: vnde eodem in loco manentes prælium cum Romanis inire ſic nitebantur, vt eorum ab his haudquaquam præſentiretur incurſus. Sclauini itaque in colle caſtra, qui ea prominet regione, locarunt; Romani in campo, & non procul ab hoſtibus conſederunt. Dum itaque ſuis vtrique ſe continent ſtationibus, in eáque mora plurimum conteritur temporis, Romani milites vt tædio ſimul & indignatione affecti, rem ægerrimè ferre, præfectoſque acrius incuſare, quod quum ipſi commeatibus abundarent, vt Romani exercitus principes nullam haberent militum rationem, qui rerum neceſſariarum inopia premerentur. Quare velle ſe omnino prædicere, atque id ſedulò affirmare, eorum iniuſſu cum hoſte manus conſerere: vnde ſuorum pertinacia militum. duces pugnam cum barbaris conſerunt. Fit itaq; fortiter prælium: vincuntur demum & fugantur Romani, ex hisq; præliando quammulti & fortiſſimi quique occumbunt. Nec duces ipſi admodum abfuere, quin in hoſtium poteſtatem venirent, cum reliquis tamen fuſi fugatiq; tunc licuit, in tutum ſe receperunt. Barbari igitur Conſtantiani ſigno potiti, certatim procedunt, & aſtycum agrum ad id tempus intactum, liberè & pro arbitrio populãtur, ingénsque in eo præda inuenta. Omnibus itaq; Romanorum rebus direptis, ad longos muros perueniunt, qui diei iter vel paulò pluſculum à Byzantio abſunt. Non longe pòſt tamen Romanorum exercitus, vbi ſe ex fuga recepit, in vnũ contractus barbaros inſequutus, & de improuiſo iſtorum exercitus partem adeptus, impetu facto in fugam auertit fuditque, non parua his clade illata, Romanorumque, quos hi antea ceperant, vi magna recuperata, Conſtantianique amiſſum ſignum inuentum recipiunt. Qui vero è barbaris ex ea cæde ſuperfuere, cum reliquis ſuæ gentis hominibus demum ſe protinus receperunt. Sed iam ad ea, quæ intermiſſa ſunt, redeamus. Beliſarium itaque quum ad ſe Imperator (vt diximus) reuocaſſet, maximo in honore habebat. haud dum tamen id curæ ſuſceperat, vt eum Germano ſuo iam fato defuncto, in Italiam rurſum tranſmitteret, ſed Orientis præfectum hunc fecit, ſuique corporis cuſtodum principem conſtitutum apud ſe detinebat. Erat itaque Beliſarius Romanis cæteris dignitate præſtantior, qui vel patritij fuerint, vel antehac conſulares. Vnde & cæteri honorum huic & decorum primatum concedere, ſuumque ius, virtutis ob verecundiam, vel ſibi ex lege datum permittere. Ioannes interea eiuſque milites dum Salonis hybernant, & hos in Italia Romani exercitus duces ad ſe venturos opperiuntur, ocioſi omnes & imbelles manebant. Iamque hyemis aderat finis, ſextuſque & decimus belli huius annus exibat, quod ſcriptis Procopius tradidit. Inſequenti autem anno, & primo ineunte iam Vere, Ioannes ex Salonis mouere animo agitabat, & aduerſus Totilam Gothosq; ductare. Sed eius profectio per Imperatorem interpellatur, iubentem eódem manere, & Narſetis eunuchi aduentum ad ſe præſtolari. hunc nanq; ei bello præficere iam animo deſtinarat. Narſes igitur non paruo exercitu & magna pecunia ab Imperatore acceptis, iter aggreditur. Vbi verò cum ſuis militibus mediam in Thraciam venít, Philippis Macedoniæ ciuitate ab incœpto itinere interclu ſus, aliquandiu ſe tenuit. Hunnorum nanq; exercitus quum Romanum ea è regione inuaſiſſet imperium, nemine obſiſtente agere omnia & peruaſtare,. Sed quum hi partim Theſſalonicam ſe contuliſſent, & partim Byzantium irent, è Philippis vix tandem egreſſus cœptum iter proſequitur. Vnde hac intermedia mora dum Ioannes Narſetem Salonis interea opperitur, & Narſes Hunno-

Milites ad dimicandum ſuos duces cogunt.

Romani ſuam ignominiam viciſſim abolent.

Beliſarius P. P. orientis.

XVII annus belli Gothici.

Narſes belli dux mittitur contra Gothos.

rum insultu interpellatus iter tardius faceret, Totilas Narsetis expectando exercitum res ita Romæ disponit. Curam vrbis tuendæ patritijs nonnullis Romanis Gothisque tradit, cæteros quos forte habebat suspectiores, in Campaniam misit, præ se proculdio ferens, eorum se denique pœnitere, quæ ad vrbis desolationem molitus antehac esset. Trans Tyberim præterea ex Romanis plerosque perinde ac seruitia ad habitandum exposuit, ademptis his primùm publicis ac priuatis pecunijs. Sed Romanos equidem præ cæteris reor mortalibus suæ patriæ studiosissimos esse, patriosque ritus ornare & tueri magnopere posse, ne quid omnino ex vetusto decore ac pristino illo depereat. Totilas itaque rebus ita dispositis, longas naues Gothis militibus complet, ireque in Græciam iubet, quoscunque offenderent enixè prędatum. Sed ea classis non prius mali quippiam * est passa, quàm Phęacum ad terram, quæ Corcyra nunc dicitur, peruenisset. Hanc nanque Gothi non solam primo ipso appulsu diripiunt, sed insulas huic circumiectas deuastant. In continentem deinde pertranseuntes, omnia circa Dodonem vrbem loca, & Nicopolim præcipuè, Anchialumque populantur: vbi incolæ ferunt, si credere dignum, Anchisem Aeneæ patrem, capto iam bello, quum illuc denique cum filio appulisset, excessisse è vita, nomenque loco dedisse. Maritimam deinde oram omnem ea è regione adnauigantes, Romanorum non in paruam vim nauium quum incidissent, cum ipsis oneribus ad vnam omnes mox capiunt, in quibus & rates fuisse sat constat, quæ ipsa ex Græcia ad Romanum & Narsetis exercitum necessaria ferrent. Totilas interim in agrum Picenum iam copias miserat, quibus & viros præfecerat rei bellicæ gnaros, Anconam vt oppidum caperent: his ipsis & naues septem & quadraginta attribuit, vt Anconæ præsidium terra marique enixius obsidendo, facilius & minori negocio in potestatem redigerent. Sed in ea obsidione quum temporis plurimum contritum fuisset, contigit fortè, vt qui intus obsidebantur, commeatus inopia premerentur. Quod vtique vbi Valerianus, qui Rauennæ tunc erat, perdidicit: quum de se minimè posset Romanis Anconæ obsessis subsidium ferre, Ioanni, qui Salonis erat, in hanc sententiam literas scripsit. Solùm nobis Anconæ oppidum, vt tute nosti, intra hunc sinum reliquum est, si modò ad id tempus relinquitur. Sic enim cum Romanis ibi præsidiarijs & per Gothos obsessis nunc agitur, vt admodum verear, nisi in præsenti his auxilio simus, ne omnino præposteri videamur nostris rebus studium impendisse. His literis Ioannes perlectis, & si inde abscedere Imperatoris iussu prohiberetur, vltro tamen vrgente discrimine præponendam fortunæ necessitatem Iustiniani imperio ratus, delectis egregijs bello viris, hisque in octo & triginta naues impositis, ad nauigationem præceleres, & optimè ad bellum nauale instructas, ac quouis genere commeatus affatim inuecto, è Salonis euestigio soluens Romanam ad classem suam applicuit, ad quam cum nauibus duodecim & Valerianus non longe post venit. Vbi verò hi duces se inuicem coniunxere, communicatis denique rebus, quæ factu potiores sunt visæ, inde profecti in alteram continentis partem vnà omnes delati, eum in locum descendunt, quem Dysim in Gallias Romani dicunt, ab Ancona non procul situm. Quorum aduentum vbi Gothorum principes accepere, naues confestim longas septem & quadraginta, quæ præsto his erant, delecto milite complent, & reliquis copijs ad præsidij obsidionem relictis, rectà in hostes ducunt. Vbi verò in conspectum venerunt, vtrique naues à cursu parumper continuere. Hisque demum in vnum contractis, & paucis monendi milites gratia vsi, Ioannes in primis ad suos orationem huiusmodi habuit: Nemo vestrûm, o milites, pro Ancona duntaxat, proque in ea Romanorum præsidio obsessorum

Totilæ classis.

** forte, intulit*

Ioannes iniussu imp. cum classe soluit.

Ioannis ad suos exhortatio.

obsessorum seruando, præsens certamẽ id fore existimet, nec eotenus decernendum nobis pugna hac esse: sed summatim vt dicam, belli caput ibi consistere, vbi & prælium id declinarit, & eum finem vt sortiatur necessarium fore, quẽ fortuna ipsa obtulerit. Sed in præsenti ea vos subeat cogitatio velim, maximũ in bello momentũ, bellíq; apparatum cõmeatus copiam esse. nam qui necessarijs ad vitam indigent rebus, vt ab hoste vincantur necessariũ est. Non enim fames ipsa sat nouit cum virtute cohabitare, quum esurire & strenuè facere humana natura nil ferat. Hæc quum ita se habeãt, illud velim vos minimè fugiat, ex Hydrunte adusq; Rauennam præter id nullũ relinqui præsidium, in quo nobis equisq; in escam pernecessaria deponantur. Sic enim hostes terris his potiuntur, vt in hac maritima ora non aliquis sit pacatior locus, vnde nobis vel minimos liceat commeatus parare. In Ancona ergo spes nostra omnis nunc residet, vt ex Dalmatia, quę huic ex aduerso est sita, soluẽtibus nostris applicare huc liceat, & se in tutum recipere. Quocirca si hodierna hac die strenuè vos in nauali hac pugna gesseritis, nõ solum sub Romano hanc vrbem confirmaturi vos estis imperio, sed & de summa, aduersus Gothos quod geritur, belli; spes nobis optima vt de cætero sit, effeceritis. Quòd si forte, quod minus optem, in hoc certamine fallimur, & inferiores ipsi hoc prælio fueritis; vel illud vobis occurrat necesse est, has hostibus passim præoccupantibus terras, & mari insuper præualentibus, vt nuspiam sit Romanis perfugium. Salutis spes igitur his est in dexteris sita, & vt gestæ res bello fuerint, sic est proculdubio successura. Agite ergo quantum viribus ipsi valetis, præstate vos viros, & bellum strenuè gerite, illud animo agitantes, victorib. vobis partam ob gloriam perpetuam fore felicitatem, victis verò postremũ id in vita certamen. Gothorum deinde duces ita suos hortatos ferũt. Etsi hostes hi detestandi ex Italia eiecti antehac fuerint, haud sat liquet, quum in reconditis & penitissimis antehac, & tam diu delituerint locis, siue in terris, siue in mari fuerint, vnde nunc demum emerserint, nobiscum inituri certamẽ. *Gothorum ducũ oratio.* Sed necessarium est temeritatis & audaciæ hos vt aliquando tandem pœniteat, nil permittentibus nobis eorum dementiam in maius excrescere: quæ vtique si principio non statim reprimitur, in insanabilem audentiam desinat necesse est, & in superuenientium nobis rerum calamitatem. Ostendite ergo è vestris egregiè factis Græculos hos homines esse & natura imbelles, vel victos aliàs, incautos nũc audere: nec quoquam pacto vos sinite tentationem hanc istis procedere. nam paruifacta istorum statim ignauia in maiorem euadet licentiam, quę paulatim progrediendo sedula fit audacia. Nolite strenuè pugnantib. vobis existimare diu hos obstituros. qui enim cum virib. non animum suũ metitur, principio statim pugnæ arguitur. nam ea inita defluere & simul flaccescere consueuit. Hæc itaq; quum ita se habeãt, meminisse vos velim, eos hostes hos esse, qui vestra virtute sępius pertentata in fugam se aliàs dederint. Considerate præterea, nil meliores nunc redditos contra vos aduentare, sed vt præteritorum simillima audẽtes, ita & non absimilem in præsenti habituros fortunam. His dictis Gothorum præfecti suos hortati, cũ hostib. occursando sine mora conferunt manus. Itaq; fortiter nec secus nauale vtrinq, geri certamen cœptum, ac pedestri pugna decertaretur. Nam hostes in se inuicem proras aduersa fronte cõuerterant, sagittasq; immittendo certabatur: & qui viribus præualebant, pede collato vt iam cohærentes inter se depugnabant, è transtris nil secius ac patenti in campo acie decernẽtes, gladijs se mutuo ac telis ferire. Sed barbari deinde incompositi & solutis ordinibus decertabant. nam partim quidem sic naues disiunxerant, vt hostibus ad expugnandum opportunas, vt eius pugnæ ignari, offerrent: partim verò inter se adeo coëuntes condensauerant naues, vt sibimet essent ad pugnam *Romanorum & Gothorum pugna naualis.*

impedimento. nam earum & malos contemplari quis poterat confertos adeo inter se extitisse, vt vel sagittas ac tela facile interciperent in hostem immissa, nec armis vti ipsi iam possent, quum sibi Romanos insistere præuidissent: sed clamore & impulsione nitendo se inuicem temerè offendebant, retroque naues & nullo ordine compellebant contis summotas, vt quarum in angustum proras agmine vno conferrent, nunc verò diuersi abinuicem cum eorum iactura discederent, vel in proximos quisque suos ingenti cum vlulatu impetum faceret potius quàm hortaretur in hostem. Vnde dum suæmet demum imperitiæ student, de se vt hostes referrent victoriam, effecere. Romani autem, quum viriliter ea in pugna se gererent, bellumque nauale scitè nimium pertractarent, nauibus in frontè omnibus constitutis, & abinuicem non longè distantibus, nec vltra quam necessarium inter se coëuntibus, sed ea moderatione & arte, vt in vnum se statim cogere possent, & rursum disiungere: si quam fortè hostium nauem diuersam à cæteris conspicantur, nullo negocio inuadentes mox supprimūt: vbi verò tumultuari barbaros demum animaduertunt, crebra sagittarum immissione hos eminus necant. Victi itaque, & desperatis rebus iam Gothi, nec aduersanti fortunæ poterant repugnare, nec ea sarcire, quæ prælio deliquissent. non enim nauali hoc bello vt pedestri in pugna transtris insistere norant, vel inde fortiter depugnare, sed suo cum periculo certamine intermisso ita torpuerant, vt belli perinde euentu fortunæ permisso ad turpem deditionem & magna cum ignominia demū se verterent, nec fugæ decentioris cuiuspiam, nec virium vlla his recordatio fuerit, nec aliud quippiam suppeteret ad salutem: sed inter hostium naues suis in dissipatis quid facto opus tunc esset dubij & incerti constiterant. eorum tamen nonnulli cum nauibus vndecim fugam ceperunt, & hostes frustrati integri euasere; cæteri omnes Romanorum in potestatem venerunt, quos euestigio partim hi interficiunt, partim cum nauibus ipsis demergunt, qui fortè reliqui fuerant viuos cepere. Ex Gothis verò, qui cum ratibus vndecim è pugna profugerant, quum in continentem iam descendissent, his statim incensis, ne in hostium ditionem venirent, ad ea castra pedibus feruntur, quæ Anconam tunc obsidebant, & omnibus explicatis, quæ sibi iam accidissent, cum Gothorum exercitu & ipsi mox abeunt, desertisque castris, cursim ac simul tumultuantes ad Auximum propinquam his vrbem se receperunt. Romani interea Anconam profecti, hostium statim castris direptis, illatisque in præsidium commeatibus, inde soluerunt, Valerianus Rauennam Ioannes Salonas redit. Hæc fermè Totilæ pugna & Gothis simul animos fregit. Per id tempestatis Romanorum res in Sicilia ita se habuere, vt explicaturus mox sum. Iam enim Liberius per Imperatorem Byzantium reuocatus redierat, & Artabanes, vt Imperatori est visum, Romanis tunc copijs imperabat. Is dum Gothos eius in insulæ relictos præsidijs, & si perpaucos obsidet, deuictis tamen qui in pugnam exissent, & cæteris maximam in commeatus deductis necessitatem, in deditionem demum omnes recepit. Quibus rebus territi Gothi, ob bellique naualis iacturam dolore affecti, prælium detrectabant, quum de cætero sibi nil prosperè successurum sperarent, & illud agitarent iam animis, quandoquidem recēs ab hostibus superati fuissent ac planè deperditi, si quod fortè ad breue Romanis subsidium aduentaret, se nullo his posse pacto resistere, neque ad temporis quidem punctum sperare in Italia se permansuros, vel ab Imperatore impetraturos veniæ aut gratiæ quippiam, quum antehac Totilas sæpe ad hunc nuncios miserit significatū, maximam Francos Italiæ partem præoccupasse, quod reliquum terræ in ea esset, longe lateque vacare, desertumque ab humano cultu iam esse, Sicilia vero, atque Dalmatia, quæ solæ integræ permansissent, Romanis Gothos cessisse.

Gothi vincūtur.

Artabanes Gothos in Sicilia exterminat.

cessisse. Fateri præterea societatem se velle cum eo inire, si modò sibi id animo sedeat, illiq; se in cæteris obsequi cupere: & Imperatorem satis cõstaret, vt qui Gothorum esset nomen perosus, atque adeo è Romano imperio propulsare hos animo destinasset, oratores inauditos ad Totilam remisisse. Theudibertus interea Francorum dux moritur, & Cottias deinde (Liguriæ loca nonnulla) Alpes, Venetorumque pleraque nullo sibi iure stipendiaria fecit. Sed Franci bellantium inter se studia, quum propriam ad res gerendas opportunitatem fecissent, debellatorum ex bonis creuere, & eorundem ex opibus aucti sunt. nam Gothis castella nonnulla in Venetos impartiti, & maritima quædam Romanis loca, cætera suæ ditionis fecere. Romanis itaque & Gothis, sicut diximus, armis inter se decernentibus, nec nouos alios hostes nactis, Gothi quidem & Franci ad colloquium venere, in idq; conuentum, vt quoad Gothi prælio essent cum Romanis decertaturi, sua vtriq; haberent, pacificeque inter se viuerent, nec quippiam integraretur hostile. Quòd si vnquam contigerit, Iustinianum Totilam bello peruincere, tunc quidem vtrisque vt liceat sua sic moderari & regere, vt expedire fuerit ipsorum cuiq; visum. Theudiberto deinde Theudibaldus filius in regno successit, ad quem Imperator Leontium quendam legauit, consulari ex gente virum, secum aduersus Totilam Gothosq; vt societatem iniret, & Italiæ locis insuper abstineret, quæ ille nimio inuadendi & indecentius studio tenebatur. Leontius itaque quum ad Theudibaldum venisset, dicere ita exorsus est: Aliјs fortè non nullis spem præter euenisse aliquid potuit, in Romanos verò quę per vos gesta fuere, nulli adhuc contigisse mortalium puto. Constat sane Iustinianum imperatorem non prius se ad id bellum aduersus Gothos parasse, nec suscipere àntea peroptasse, quàm Franci ipsi sub societatis & amicitię nomine ingenti ab se accepta pecunia, certamen id secum & se suscepturos pollicerentur. Hi tamen non solum quæ polliciti sunt, non exequenda duxere, sed tanta Romanos affecere iniuria, quanta ne suspicari quidem quispiam possit. Pater nimirum tuus Romanæ ditionis terras inuasit, ad se nil penitus attinentes, vt quas vel absentibus à suis conatibus Francis, in potestatem & maximo cum labore, summoq; belli discrimine Iustinianus redegerat: à quo nunc venio ad te delegatus, non peracta & iam præterita incusaturus, sed ea postulaturus moniturusque, quæ tibi futura vsui sunt, consulturusque denique tuam vt firmius serues felicitatem, & habere, quæ sua sunt, Romanos quãdoque sinas. nam & pusillæ rei plerunque iniusta possessio, vel magnas vires iam consequutos priuare præsentibus potuit bonis, vel maioribus antehac partis. nam & prosperior cum iniquitate fortuna coire nil solet. Nunc verò rursum aduersus Totilam bellum nobiscum vt geras, hortamur, hoc pacto & patris exequi promissa nunc poteris, quum liberos omnium maximè deceat, parentum delicta sarcire, si quid hos vspiam deliquisse contigerit, & aliàs benefactis, quæ optimè gesserint, confirmare: quandoquidem sapientissimis viris id sit optandum quammaximè, suorum maiorum rectè facta vt imitentur, praua verò rectiora vt liberi faciant. Ad hæc accedit, quòd ne inuitatis quidem Francis, id vobis necessariò bellum esset contra Gothos cũ Romanis suscipiendum: siquidem cum barbaris istis iam diu vobis certamen est, qui à principio & hostes Francis fuere, ac suapte natura vt leues & infidi hostiliter & implacabilem in modum per omne vos æuum antehac oppugnarunt: nunc verò quandoquidem nos reformidant, haudquaquam indignum se ducunt vobis seruiliter adulari, quos fortè à nobis si vtcunque abducere poterunt, non longè pòst quid in Francos animi babeant, patefecerint. Nam improbi homines nec in prospera quidem, nec in aduersa fortuna suos immutare mores sat possunt: quos tamen dum aduersi aliquid

Francorum in Italia progressus.

Theudibaldus rex Francorum.

Legati Imp. ad Francos oratio.

patiuntur, occulere solent, & ita vt dum finitimorum opera indigent, cogente necessitate, vel suam quidem occultent improbitatem. Hæc ergo ipsi memoria repetendo, renouate cum Imperatore nunc fœdera, & in veteres hostes illatas quondam iniurias enixius vindicate. Hæc vbi Leontius perorauit, Theudibaldus ita respondit. Socios nos aduersus Gothos nec rectè quidem, nec vestro merito vos inuocatis. sunt namque nobis hoc tempore Gothi amicitia iuncti: vnde si erga hos se instabiles præstiterint Franci, nec vobis quidem fideles erunt. mens nanque, quæ in amicos prauitatis & inconstantiæ semel arguitur, diuertere ab æquitatis via assiduo solet. Ad ea verò, quæ de occupatis per nos locis nunc meministis, responsuri id sumus, Patrẽ meum Theodibertum olim, nec finitimorum quempiam violandi studium habuisse, nec alienam inuasisse possessionem. cui rei argumento ipse sum ego, qui ex eius hæreditate nil sim opulentior factus. non igitur ille hæc loca, vt Romanis sublata, tenebat; sed Totila ipso tunc possidente ac palam prodẽte accepit. Qua de re potius Iustinianũ oportuit Francis congratulari, quandoquidem qui rerum suarum fraudatores perspexerit re aliqua item per alios fraudari, lætari proculdubio poterit, haudquaquam immeritò pœnas luisse hos ratus: ni fortè his demum inuideat, qui illatam sibi iniuriam vindicarint. nam hostium æquitatem suam fecisse inuidiam, facere vt pleraque homines arbitrantur. Sed de his rebus cognitionem permittere iudicibus possumus, vt si quid, quod Romanorum fuerit antehac ditionis, genitor meus abstulerit, sine vlla mora vel nolentes ipsi restituamus. De hisque Byzantiũ oratores per nos non longe pòst transmittentur. Leontio igitur demum dimisso ad Imperatorem iam quartò Lendardum legauit. Totilas Gothorum interea primores quosdam cum classe emisit, qui primùm in Corsicam nauigantes, nemine resistente in potestatem insulam redegerunt. Sardinia deinde potiti, vtrasque Totilæ insulas vectigales fecerunt. Quam rem Ioannes quũ didicisset, qui in Libya tum fortè exercitui præerat, classem & ipse mox nauium ac hominum copias in Sardiniam misit: qui vbi Caralem vrbem propius peruenere, positis castris hanc obsidere animo agitabant. nam muros expugnare nil poterant, obsistentibus Gothis, qui validum ibi haberent præsidium. Barbari itaque cognito Romanorum aduentu, eruptione ex vrbe facta, quum hos repentius inuasissent, nullo negocio multis iam interfectis in fugam vertunt. Demum qui prælio superfuere fugientes se in naues recipiunt, ac paulopòst inde soluentes Carthaginem cum vniuersa classe perueniunt, ibique in hybernis mansere, vt ineunte mox vere maiori cum apparatu in Corsicam ac Sardiniam exercitus ducerent. Atqui Corsicam veteres Cyrnum dixere. in ea simiæ ad humanam ferè nascuntur effigiem, equorumque armenta passim vagantium, sed paulo supra oues hi magnitudine sunt. Sclauini præterea ingenti multitudine Illyrios inuadentes, malis inexplicabilibus affecere. Aduersus quos Imperator exercitum misit, qui quum hostium copijs esset longè inferior, haudquaquam cum his congredi potuit, sed barbarorum sequutus vestigia postremos carpebat, vnde non paucos ex his interfecit. Quos verò viuos cepisset, ad Imperatorem Byzantium misit. Haud tamen prohiberi omnino barbari poterant, ne damna grauiora inferrent, sed in ea populatione quum temporis plurimum hi contriuissent, itinera passim cadaueribus complent, & infinita hominum copia in seruitutem abacta, omnibus prouinciæ rebus direptis, neminè hic occursante cum omni prędа domum se tandem incolumes receperunt. non enim vel Histrum flumen traijcientibus barbaris Romani moliri insidias potuere, vel vim alia quauis arte inferre: quippe quos Gepedes excepissent mercede conducti, precio ab his non paruo exacto. Sed Imperator interim permolestè rem ferre, & grauiter angi,

Francorum responsio.

Corsicam & Sardiniam Totilas capit.

Sclauinorum incursus.

angi, quum nullo pacto barbaros posset Histri transitu prohibere, quem iccirco traijciebant, vt Romanum deprædarentur Imperium, eaq; de causa Iustinianus fœdera iũgere cum Gepedum gente animo destinarat. Sed Gepedes interim Longobardiq; inter se bellum gesturi cupidius erãt, tametsi Gepedes Romanorum vires reformidantes, in nos hos prorsus cõtumaces esse exhiberent. Imperator tamen cum Longobardis belli fecit societatem, iureiurando ac sanctius cõfirmatam, ipsis primo studentibus cum Romanis amicitiam & fœdus conciliare. Vnde & oratores confestim ad Imperatorem Byzantium mittunt, hunc enixius deprecatum, secum vt societatem iniret: qua re ocyus impetrata, data vltro citroque fide Longobardorum oratoribus ipsis petentibus, duodeni senatorij ordinis viri iuramento facta omnia confirmarũt. Iustinianus deinde Longobardis ex fœdere id postulantibus, exercitum aduersus Gepedas mittit. ex eo tamen, præter Amalafridam prefectũ, eiusque milites ad Longobardos nemo peruenit. nam cæteri Imperatoris iussu circa Vlpianam in Illyrios vrbem stationem habebant, ob seditionem ea de causa inter incolas ortam, qua Christiani solent de fide solertius disceptando inter se altercari. Longobardis itaque cum Amalafrida Romanorum duce vnà in Gepedas proficiscentibus, vt bellum mox inituris, & illis in occursum euntibus, prælio strenuè gesto Gepedes superantur, quorum pars maxima fertur in ea pugna occubuisse. qua demum peracta, * Abduinus Longobardorum tunc Imperator ad Iustinianũ è suis quosdam legauit, qui rem feliciter gestam, hostesque superatos denunciarent, & item mox quererentur, haudquaquam sibi iuncto ex fœdere Romanorum exercitum in tempore affuisse, cum alias ipse immodica suæ gentis multitudine homines ad Narsetem aduersus Gothos misisset sub eo militaturos. Per id autem temporis ingens terræ factus est motus, vt qui * Boëtiam omnem, & simul Achaiam, cæteraque circa sinum Cresæum concusserit: loca insuper alia quidem & infinita, octonasque ciuitates ad solum prostrauit, Coroniam præterea Coronamque: Petram item, & Naupactum deleuerit prorsus. Quorum in oppidorum excidio ingens hominum facta est consternatio: terra verò nonnullis in locis cum maximum in chaos hiasset, in se rursum ac priorem in statum coibat: alibi tamen sic interscissa permansit, eius vt regionis tunc homines, nisi longiore circuitu, inuicem versari nil possent. In freto autem, quod inter Thessaliam esse & * Boëtiam constat, tantus derepente obortus est æstus, vt circa vrbem, quam Echinorum appellant, & in * Boëtia ipsa Scafiam oppidum cum in continentem plurimùm descendisset, ac ea è regione sic cætera inundauerit loca, vt magna ruentium ædificiorum & hominum simul facta sit strages, in hisque tandiu ea inundatio mansit, vt longiora translacta sint temporis spatia, atque adeo vt vel supra id fretum insulæ ipsæ, vnde aquarum illuuies illa exæstuarat, sic peruiæ sint hominibus factæ, vt pedibus ad eas haud secus peruaderent, ac fluctibus destitutas, aliarum terrarum longe lateque superficiem omnem ad montes vsque operientibus, qui ea prominent regione. Sed vbi mare in pristinum se locum recepit, destituta in terram tanta & passim vis piscium est, vt vel insuetum antehac eius regionis hominibus piscium genus portenti loco sit visum. In eo autem terræmotu, quia validius incidisset, maior longe hisce in locis est facta, quàm in reliqua Græcia strages, & in ludo præcipue quodam ac panegyrico, ad cuius spectaculum Græcorum magna conuenerat multitudo. Hac eadem tempestate Crotoniatæ vnà cum præsidiarijs militibus ipsis ad arcis custodiam positis, acerbissimè per Gothos obsessi, quum necessariarum rerum inopia premerentur, spe hostes frustrati in Siciliam transmisere, obtestatique sunt Romani exercitus duces, & Artabanem ipsum præcipuè, ni ce-

Foedus Lõgobardorum.

Amalafridus mittitur, vt Longobardos iuuet.

* *Albuinus.*

* *Bœotiam.*

Terræmotus.

Hiatus terræ, ac inundationes.

* *Bœotiam.*

* *Bœotia.*

Crotonis obsidio.

lerrimè sibi opitulatum venirent, etsi non sponte, se tamē ipsos ac simul prę sidium hostibus non longe pòst dedituros. Sed nemo his suppetias venit, cū hyems exacta iam esset & septimus decimus annus belli huius exiret, quod scripsit Procopius. Imperator verò de his iam certior factus, quæ Crotoni tunc gererentur, in Græciam misit, qui Thermopylarum custodibus imperarent, in Italiam confestim nauigationem susciperent, opem his enixè laturi, qui Crotoni obsiderentur. Tum illi dicto audientes, inde statim profecti, ac prosperum nacti ventum, de improuiso ad Crotonis portum perueniunt. Barbari verò prospecta hostium classe, & metu ingenti perculsi, tumultuosius obsidione soluta Tarentinum in portum cum nauibus partim se receperunt, partim intra Scyllæ delati fretum mox abiere: quæ fermè res quum sic accidissent, magnum in modum Gothorum animos subegere. Vnde & * Roganes inter Gothos vir impiger, qui Tarentino præsidio præerat, & * Morax insuper Gothus Acherusiæ præfectus custodijs, cum * Bacuuio Peranio in Hydrunte Romanorum duce suorum ex militum voluntate in colloquium statim venere, proque eorum salute pacta ab Imperatore fidem quum accepissent, sese ac suos Romanis dedunt, & simul munitiones, in quarum fuerāt custodias constituti. Narses interea ex Salonis profectus, aduersus Totilam Gothosque cum vniuerso & ingenti progrediebatur exercitu. iam enim magnas acceperat ab Imperatore pecunias, quibus is erat copias cōparaturus quàmmaximas, & alijs belli satisfacturus necessitatibus, & simul militibus, qui in Italia erant, integrè persoluturus stipendia, eorumque animos largitionibus erigendo ad se demum reuocaturus, qui ad Totilam se vltrò contulerant. nam quum negligentius id antehac Imperator bellum gessisset, maximi tandem momenti ad id exequendum fecerat apparatum, hortante Narsete, & operam simul ad ipsum id pollicente, vt qui quum in Italia sibi esset acie decernendum, animi ferebat præ se magnitudinem præfectò dignam. Non enim aliter id bellum se administraturum pollicebatur, nisi & copias esset barbaris pares in prælium producturus. Factum itaque est, vt pecunias secum, virorumque robora, armaque pro Romani imperij dignitate ab Imperatore acceperit, & ipse simul quum impigerrimam de se ostendisset animi promptitudinem, maximum contraxit exercitum. Nam ex Byzantio Romanorum militum non paruas eduxerat copias, exque ipsis Thracię locis & simul Illyricis hominum vim magnam coëgerat. Ad hunc deinde suis cum copijs, & cætero, quem reliquerat Germanus, exercitu & Ioannes accessit. Audusesque item Longobardorum dux magnis pecunijs vt ipsum id faceret persuasus, & ipso ex fœdere, ac iuncta cum Romanis societate, duo milia & quingentos ex suis delectos Narseti in auxilium misit, subsidiariosque alios milites ad trium milium numerum, & bellicosos. Erulæ præterea gentis equitum vltra tria milia hos subsecuta, Hunnorumque ingens manus. Ioannes deinceps Fagas Romanis præfectus cohortibus bello præualidis. Cæterùm Narses in largiendo profusior erat, ad beneficiaque in indigentes conferenda promptissimus, & ad ea intrepidè exequenda, in quæ antehac fortè intenderat animum, miro studio vtebatur. Qua ex innata liberalitate superiore tempore plerique principum beneficio huius erga se vsi fuerant. Vnde aduersus Totilam Gothosque Narses vbi imperator est declaratus, libētius omnes sub hoc militare iam velle, idque enixè satagere, partim ei pro veteribus in se beneficijs vt gratias redderent, partim verò quod (vti par erat) summa cum spe expectarent aliquod se ab eo insigne beneficium accepturos. Sed præter cæteros omnes, Eruli ac barbari alij hunc beneuolentia prosequebantur, hique præcipuè, qui aliquo affecti antehac beneficio fuerant. Postquam autem Narses Venetorum ad loca quàmproximè venit.

Francorum

XVIII annus belli Gothici.

Regnaris et Moras aliàs.

** Bacurio Peranij F.*

Norsetis adparatus.

Narsetis liberalitas.

Franci trāsitum Narsetis impedire volunt.

Francorum ad duces, qui ea è regione præsidijs præerant, nuncios misit, qui ab se peterent, vt eorum permissu eà sibi transire liceret. Tum illi nullo se pacto id permissuros respondent, nō alia vlla apertius prodita causa, siue quia Francis ea res minus conduceret, siue quia Gothorum potius rebus studerent: vtcunque tamen ad excusationem demum id causæ prætendebant, nec iustæ quidem nec verisimilis, quòd Longobardos scilicet infensissimos Francis secum Narses ductaret, & eum iccirco transitu se prohibere. Narseti itaque, vt in re dubia, animo fluctuanti rogantique Italos, qui fortè tunc aderāt, quid nam esset in præsenti agendum, apertè illi denunciant, nisi Franci permiserint, vt eà omnes pertranseant, neque Rauennam se inde posse contendere, nec Veronam quoquam pacto diuertere; quum planè constaret, quod roboris in Gothorum exercitu esset, Totilam delegisse, ac Teiam in re militari præstantissimum virum his copijs præfecisse, Veronamque transmisisse, Gothorum ditionis tunc vrbem, vt quoad posset Romanum exercitum transitu prohiberet. Et sanè hic Teias vbi Veronam peruenit, aditus hostibus omnes ea è regione obstruxerat, locaque omnia circa Padum vndequaque imperuia fecit, infestaque hosti & commeatibus reddidit, aditibus vndique interseptis, ipse deinde ita se suosque pararat, vt inuasurus statim Romanos fuisset, sicunde fortè transitum pertentassent. Sed Totilas hæc iccirco machinabatur, quia Romanos putabat per Ionici sinus tunc littora facere iter non posse, quandoquidem intermedia flumina, quæ transiri nauibus antehac poterant, per id tempus tantopere inundassent, vt nemini transitus ea vtcunque è regione pateret: & satis callebat, non eam nauium his copiam esse, vt traiecturi simul omnes per pontum Ionicum exercitus essent. quod si per vices transfretare & cum paucis vellent, cum reliquis Gothorum se copijs in dies singulos abeuntes illos nullo negocio repressurum. Sed Narsetem interea animi dubium Ioannes Vitaliani, vt eius regionis & locorum peritus, identidem admonere cum vniuerso exercitu secundum mare iter vt faceret, cum suę ditionis homines essent, qui maritimam oram incolerent, nauiumque nonnullas iuberet se subsequi, & lemborum vim maximam, vt quum ad fluminum exitum exercitus peruenisset, ex his ponte mox facto facilè pertransiret. Narses itaque his monitis persuasus quum ita egisset, cum omnibus copijs Rauennam peruenit, cum hisque Valerianus Iustinusque duces suos milites iungunt. Et dum Rauennæ interea dierum nouem conterunt tempus, Vsdrilas Gothus, vir bello clarus, qui Arimini custodiæ præerat, ad Valerianum litteras huiusmodi dedit. Omnia vos complexi rumoribus, & imaginatione vmbratili quadam Italia vniuersa potiti, nec humanitus planè insolescentes, terreri hac via Gothos posse existimatis, perinde Rauennæ nunc consedistis, tanquam hostes falli sic posse rati, & haud secus ac barbarorum ignauissimæ turbæ tempus in locis minus decentibus teritis. Sed agite dum, celerrimè omnes consurgite, ac bellica quandoque tandem attingite opera, vosque Gothis ostendite, neque spe longiore suspensos nos detinete, qui iam spectaculum id expectamus. Narses vero vbi hæc ad se delata cognouit, irrisa barbari insolentia, & Iustino in custodia Rauennæ relicto, cum vniuerso exercitu se ad exeundum parauit. Quum itaque Ariminum omnes quàmproximè iam peruenissent, transitum eà haudquaquam facilè inuenere, quum Gothi non longè ante eorum aduentum pontem ea è regione interrupissent. Amnis nanque, qui iuxta Ariminum fluit, expedito cuiquam vni ac dearmato iter pedibus facienti vel nemine interpellante vix ponte peruius est, ne dum cum militum copijs & armatorum, & barbaris præsertim ex aduerso instantibus, eà quis transmittere queat. Narses igitur quum ad pontem venisset, diu animo fluctuatus, vnde nam transitum

Teias cōtra Narsetē Veronæ subsistere iubetur.

Ioannis de profectione cōsilium.

Vsdrilas hostem literis prouocat.

M

inueniret. nam & Vſdrilas Gothus eódem iccirco peruenerat, non tamẽ magna cum equitum turma, vt nulla ex parte, quæ gererentur, ſe præterirent. Sed ex his quidam, qui Narſetem tunc ſequebantur, in hoſtes protinus ſagittam immiſit, & ex equitibus quempiam vnum mox nactus interfecit: quare exterriti Gothorum tum equites fuga citatiore intra Ariminum ſe receperunt, & alijs ſtatim & recentibus ſecum eductis, per aliam portam aduerſus Romanos deferebantur, vt ex improuiſo hos inuaſuri, & Narſetem ſimul obtruncaturi, qui ex vtraque fluminis parte tranſitum ſuis copijs quæſitum abierat. Sed Eruli fortuna quadam quum Gothis in ſe venientibus obuiam proceſſiſſent, Vſdrilam præfectum primo congreſſu occidunt: cui ſtatim per Romanum quempiam cognito, præciſum caput, vt ad Narſetem deferrent, quum ſuſtuliſſent, in caſtra perueniunt: vnde omnes ob nauatam per Erulos Romanosque egregiè operam & animi promptitudinem identidem affirmare, Gothis deum eſſe infenſiorem. Narſes verò Vſdrila cæſo, ſuo cum exercitu procedebat. non enim ei animo inerat, quæ per Gothos tunc tenerentur, aliquo pacto præſidia infeſtare, ne quid interea temporis incaſſum contereretur, vel quibus maximè intenderat animum moram aliquam faceret. Hoſtibus itaque præfectò orbatis iam quieſcentibus, nec quoquam ſe pacto interpellantibus, Narſes intrepidè flumine ponte conſtrato, & nullo negocio traiecto exercitu, omiſſo Flaminiam verſus itinere, ad læuam diuertit. nam ad dexteram Petra præſidium, ſuapte natura munitiſſimus locus, præoccupata ab hoſtibus fuerat, & omnia ea ex parte, quæ in Flaminiam defert, Romanis omnino imperuia & planè infeſta effecerat. Narſes itaque via, quæ breuior erat, dimiſſa, in eam contendit, qua tranſitus tutò patebat. Interea Totilas factus de his, quæ in Venetos accidiſſent, iam certior, Teiam quidem imprimis & eius copias præſtolando, Romanorum in locis quietus & nuſpiam mouens ſe continebat. Vbi verò qui expectabantur denique affuere, duoque equitum milia adhuc tamen deeſſent, his haudquaquam de cætero expectatis, cum reliquo exercitu ſtatim profectus, idoneum in locum hoſtibus occurſurus contendit. Quo in itinere cum Vſdrilæ caſum perdidiciſſet, & hoſtes Ariminum præteriſſe, Thuſciam omnem hos conquirendo emenſus, ad Apenninum montem peruenit, ibique caſtris locatis, vicum quàmproximè conſtitit, quem Taginam vocant. Eódem & Romanorum exercitus duce Narſete non paruo poſt temporis interuallo aduenìens, ſtatiuis habitis procul ab hoſtium caſtris ſtadijs centum in ipſa planicie manſit, ei loco propinqua, in quo Romanorum tradunt Imperatorem Camillum potitum victoria Gallorum quondam innumeram multitudinem trucidaſſe: cuius illatæ ob memoriam cladis, vel ad noſtra hæc tempora Gallorum buſta locus hic dicitur. nam & adhuc tumuli interfectorum viſuntur, & frequentiſſimi. Narſes itaque viris ad Totilam idoneis miſſis, hominem commonefacerent imperauit, vt bello depoſito quandoque tandem de pace conſuleret, ſecumque id reputaret, ſe quidem hominibus paucis quibuſdam pręeſſe, recensque & temerè in vnum contractis, nec vllo pacto diutius poſſe cum vniuerſo Romanorum imperio decertare. Ad cætera & illud iniunxit, quòd ſi belli cupidum eum viderent, iuberent ſtatim vt diem ad pugnam ſtatueret. Legati igitur quum Totilæ in conſpectum veniſſent, Narſetis iuſſa mox peragunt. Sed Totilas iam inſolens factus & iactabundus, pugnandum omnino his eſſe reſpondit. Tum verò legati: O ſtrenue, inquiunt, certum aliquod pugnæ ſtatue tempus. at ille, octauum in diem prælio vnà decernemus. Legati deinde quum in caſtra rediſſent, conuentum inter ſe & Totilam ad pugnam diem Narſeti denunciant. Sed is Totilam ſuſpicatus dolos animo agitare, ſic ſe præparabat, vt in alterum diem dimicaturus:

Vſdrilas interficitur.

Totilas ad hoſtẽ contendit.

Narſetis prudentia.

nec sanè hunc suspicio ea fefellit. nam & postera Totilas die cum vniuerso exercitu in conspectum mox affuit. Iamque ex aduerso vtrique cõsederant, nec ab inuicem longius, quàm ad sagittæ duplicem iactum. Erat autem intermedius breuior collis, quem præoccupandi vtrisq; studium fuerat, vt sibi hunc fore peridoneum ratis, vnde à dextera possent hostem ferire: & loca quidem ea in parte (vt antea diximus) prominentia erant, atque adeo vt circumuenire à tergo hostem aliunde Romani non possent, nisi ex calle quodã colli propinquiore. Necesse itaque erat, vt maioris vtriq; hunc facerent collem, & præoccupare tentarent; Gothi quidem, vt hostes in pugna circumeũdo dubios redderent; Romani, ne dolo capi se paterentur. Sed Narses præueniendo quinquaginta ex peditum cohorte delectos, nocte intempesta eũ in collem dimisit, vt occupatum tenerent. Tum illi nullis se hostium prohibentibus, in collem quum deniq; euasissent, taciti quiescebant. Ad huius verò collis radices torrens præterfluit quidam, & ab eo non procul calle, cuius & nuper meminimus, ex aduersoq; loci, in quo castra Gothi locauerant, labitur. Quinquaginta itaq; illi inter se & ex ordine cõglobati in phalangem, vt in angusto, constiterant: Totilas verò vbi primum illuxit, hos conspicatus, inde propellere summo studio niti: vnde in eos statim equitum turma immissa his imperat, vt de colle hostes extemplo reijcerent. Equites itaque Gothi tumultuosius ac magnis clamoribus in quinquaginta illos sic irruunt, perinde hos vocibus tantùm ac repentius sublaturi. Sed illi in arctum sese colligendo, scutisque loco ex necessitate obstructo vnà constitere: quos inde Gothi celerius inuadendo turbandoque insectati, haudquaquam loco mouerunt, quum milites illi vmbonum impulsione, ac telorũ crebro diuerberatu, suoque ordine stantes, in subeuntes validissimè depugnarent: nam & de industria ad terrorem clypeis concrepare territareque hac arte astuque equos, & lanceis viros incessere. Tum verò retrocedere præ pauore equos videres, vt loci difficultatibus, ita & clypeorum sonitu perturbatos: quumque nusquam esset, qua possent pauefacti euadere, cum ijs vt nil voci obtemperantibus & equites ipsi trucidabantur, qui cum Romanis tam benè munitis, & ne vestigium quidem cedentibus dimicarent. Quo factum, vt in principio Gothi repulsi retrò iam cederent, rursùsque pugnam tentantes quum eadem paterẽtur, pedem protinus referebant, ac sæpius demum ita refugientes fusi fugatique sunt: vnde his in castra se referentibus, alteram Totilas equitum alam ad eam rem peragẽdam summisit. Quibus nil secus ac primi refugientibus, alij tertiò summittuntur. Totilas itaq; quum turmas iam equitum multas aduersus Romanos per vices sic transmisisset, & cum his omnibus nil penitus effecisset, desperata re tandem ab incœpto mox destitit. Qua ex re Romani milites illi quinquaginta pro nauata tam impigrè opera gloriam retulere ingentem. His demum peractis, vtrique se ad acie decernendum parare. Sed Narses angustiore in loco contracto exercitu, huiusmodi verbis hunc cœpit ad rem gerendam hortari. Hostibus his quidem, ô milites, qui ex aduerso sunt ad certamen instructi, adhortatione forsitan maiore est opus, quæ ad animi promptitudinem excitet, qua sibi victoriam referant: vobis vero, ô viri, quibus vt ob innatam virtutem, ita & belli ob decora, & ad hæc insuper ob apparatum multitudinemq;, quãdoquidem cum longè inferioribus pugna est ineunda, nil aliud reor necessarium fore, nisi deo vt ipso propitio in aciem nunc prodeatis, continenterq; vestris hunc pro meritis in socium nacti, de istis prædonibus maximo cum eorum contemptu victoriam referatis: qui magno Imperatori, etsi à principio seruitute obstricti fuissent, fugitiui tamen effecti, tyranno sibi è turba homine constituto, Romanum Imperium aliquandiu & furaciter perturbarunt: tametsi istos existimauerit quispiam vt animo

Narsetis strategema.

Narsetis ad suos exhortatio.

decentiora versantes, haudquaquam nobis in acie nunc occursuros. Quòd si vt mortis cupidiores ex temeraria audacia aliqua & furibunda præse petulantiam tulerint, apertamq; & certiorem sibi audeant mortem deligere, profectò his nihil euenit, quod ex fortunæ casibus præstolantur, sed pro eorum vita factisq; diuino ipso ex numine in supplicia adigentur, vt qui spóte se in tormenta proripiant, quibus fuerant iam pridem afficiendi. Cæterùm vt ista omittam, vos quidem pro æquitate proque Republica estis decertando in aciem prodituri: hi vero res innouando, vel suis quidem quum inter se legibus prorsus diffidcant, & ad posteros nihil se transmissuros expectent, deperituraq; secum omnia putent, ex Ariana consuetudine ad dei vnius spem viuunt. Fit itaq;, vt contemnendi permaximè sint. nam quę nec legib. constant, nec optimis quibusuis institutis, ab omni virtute destituantur necesse est. His Narses quum suos commonuisset, Totilas ipse Romanorum copias admiratus, & suis ad se conuocatis orationē huiusmodi habuit. Postremo vos nūc, ô viri commilitones, commoniturus hunc in locum vt conueniretis effeci. nam post id hodiernum certamen, nulla opus fore exhortatione de cætero duxerim: sed vnus hic dies vniuersum bellum decernet. adeo nanq; nos omnes Iustinianumq; Imperatorem debilitatos iam esse perspicuum est, viresq; nobis vtriiq; omnes continenter pugnando, & calamitatibus tandiu insuescendo sic intercisas fuisse, vt si hoc prælio hostes vicerimus, haudquaquam repetituri nos alias sint: sin verò deuicti succubuerimus, nulla erit redintegrādi id bellum Gothis spes reliqua. Vtriq; tamen sat sumus ad iustam perinde quietis excusationem victoriam habituri. mortales nanque cum ipsis ex reb. quæ deteriora sunt, semel delegerint, ad ea redire haudquaquam de cætero audebunt, vel necessitate ad id impellente, cum voluntate hæc ipsa refugiāt, malorum recordatione animos territante. Hæc milites cum ex me acceperitis, enixè operam hoc bello nauate. non enim in aliud tempus animi differēda est virtus, insudate inquam enixius, nec in aliud id corpus discrimen vllū seruate, non equis, non armis nunc parcite, vt vlli posthac vobis vsui affuturis. Fortuna siquidem cæteris rebus protritis, spei duntaxat summam in hūc diem seruauit. Quocirca animi vobis exercenda est magnitudo, & ad audendum vos præparate. nam quibus spes dubia est, vt in præsentia vobis, nec breuissimum quidem momentum excidisse conduxerit. temporis siquidem vbi occasio ipsa rei bene gerendæ præterijt, inutile proculdubio fit, quodcunque posthac impenditur studij, vel si id quidem permaximum fuerit, rerum natura superuacaneam nil admittente virtutem. nam & prætereunte necessitate, vel ea quæ imposterum fiunt, vana & inania sint, & nil opportuna, necessarium est. Arbitror itaque vos perdecere, vt opportunissimo tempore, & impigrè factis certamen aggrediamini, vt bonis ex hoc prodeuntibus vti possitis. Sed illud interea scire vos velim, letiferam fugam omnibus fore. Fugere nanque iccirco homines solent, aciemque ac signa deserere, vt esse superstites queant. Quòd si mortem, & hanc quidem conspicuam illatura est fuga, profectò qui discrimen subierit, longe tutior erit, quàm qui fugam capesserit. Hostium contemnenda vobis erit hæc turba, ex varia hominum colluuione inuicem coëuntium facta, quæ vtique cum multis ex locis auxilia & societates contraxerit, nec fide quidem, nec viribus valet, sed vt nationibus est interscissa, ita & meritò diuisa sententijs. Non enim existimetis Hunnos, Longobardosque, & Erulos, quos Romani mercenarios habent, pecuniaque conductos, mortis discrimen pro his prælio subituros, vt quibus non tam parui anima sit, vt argento inferior habeatur. Sed ipse equidem iam satis intelligo, istorum tam varios milites, non vltro in nos impetum ac statim facturos, vt videantur potius bellum gesturi,

Totilæ ad suos concio.

gesturi, quàm vel mercedem mereantur acceptam, vel suis vt pareant ducibus. nam & hominibus vel ea quidem, quæ suauissima sunt, nedum hostilia dixerim, ni sponte sua vltroque gesserint, sed inuiti fortè coactique operam precio locent, haudquaquam sunt voluptati futura, sed laboriosa potius videbuntur, dũ cogit necessitas. Hac igitur rerum recordatione, & animi promptitudine imus in hostem. Hæc vbi Totilas perorauit, ad pugnam vtrinq; cõgebantur exercitus, & hunc in modum instructæ copiæ constitere. versa in inuicem facie acies vtræque stabant. profundissimam duces phalangem effecerant, fronte ipsa extenuatam oblongamq;. Sed lęuum Romanorum cornu Narses Ioannesq; circa collem tenebant, & cum his simul quicquid erat in Romano exercitu roboris iungebatur. Sequebantur deinde pręter barbaros Hunnos, hastati alij, peltatiq; milites, & delectorum virorum vis ingens. Dextro in cornu Valerianus, Ioannesque Fagas, & Dagisteus cum cæteris Romanis constiterant, pedites sagittarij vtrinque à lateribus erant: in phalange autem media Narses Longobardos Erulorumq; gentem, ac cæteros barbaros collocarat, ex equis descendere iussos, & peditum loco manere, ne fortè ipso in prælio vel formidine caperentur, vel vltrò timorem dissimularẽt, sed ad obtemperandum vt paratiores efficeret. In læuo autem cornu postrema Narses ipse tenebat, & Romani positi in fronte erant, equitum in ea quinq; milibus constitutis; è quibus mille & quingentos præmonuit, Romanis vt statim auxilio essent, si quos fortè terga vertere contigisset: reliquis verò iniunxit, quum primum rem aggredi hostium peditatus cœpisset, post terga his protinus comparerent, & dubios redderent. Eundem in modum & Totilas in hostes copias omnes instructas produxit, suasque acies obeundo ad audendum milites suos hortari, & animos his vultu verbisque facere: id ipsum & Narses satagere, diuersa futuræ victoriæ præmia hastilibus imponendo, & ad subeundum belli discrimen incitamenta omnibus ostentare. Sed aliquandiu cum ex aduerso hi constitissent, neutra ex parte cœptum est prælium, vtrisque per hostem in se primo impetum fieri opperientibus. Vnus deinde quidam è Gothorum exercitu, Docas nomine, bellicę industriæ famam adeptus, equo in hostem adacto, quàmproximè Romanorum ad castra peruenit & ad singulare certamen strenuè prouocat, qui secum velit armis confligere. Fuerat is autem Docas ex eo militum numero, qui ex Romano exercitu omnium primi ad Totilam vltro concesserant. Tum illi è Narsetis hastatis militibus quidam statim occurrit Armenius genere, equo & ipse vectus. At Docas in hostem aduersus se venientem prior processit, ventrem illi vt lancea percussurus: sed Armenius ille in alteram partem equo subducto, periculum declinauit, & in se irruentis superuacaneum impetum fecit: ipse verò in hostem conuersus, dexterum illi in latus telum adegit. Quo ex vulnere Gothus ex equo moribundus prolabitur, prostratusque iacuit. Ingens deinde per Romanum exercitum ex re bene gesta clamor attollitur. Rebus igitur ita peractis, à neutris tamen adhuc pugnę initium fieri. Sed solus Totilas medium in campum prodire, non singulare initurus certamẽ, sed vt tempus extraheret. Gothorum nanque duo milia equitum, qui ad se haud dum venerant, quum appropinquare iam accepisset, in eorum aduentum protrahere prælium nitebatur, & aliàs haudquaquam se indignum putabat, hostibus se ostentare, qualis quantusque esset. nam ad cætera ornamenta armis indutus processerat auro abunde celatis, ex equique vt ornatissimis phaleris, ita & pilo ac lancea noscitabatur, purpureaque & regia veste, & ex equo ipso præcipue, quo ille miræ magnitudinis vehebatur: in medio autem campo vt bellicæ artis peritus ac ludibundus processerat, equum diuersim calcaribus concitando in orbem frenis agiliter agere, obequitandoque telum in au-

Acies Narsetis.

Docas ad duellũ Rom. prouocat.

Prouocator occiditur.

Totilas equestris rei peritiam hostibus demõstrat

ras sursum versus aptè diuerberare, & ipsum id rursum ad terram delatũ impigrè excipere, momentoq; temporis exceptum vibrare, & eodem alternis per manus translato, gloriæ id artis plurimũ ducere, supinandoq; se desuper equum, inclinandoque vtrinq; ad terram & vicissim in latera, vt qui à pueris fuisset desultandi ac tripudiandi artem edoctus, & ludicra hæc peragendo, à prima luce ad multum diei hic tempus extraxerat, vt qui longiores vellet ad pugnandum moras producere. Vnde & ad Romanorum castra transmisit qui nunciaret, colloqui cum præfecto se velle prius, quàm prælium iniretur. Narses verò ludificari se hunc affirmabat, & fallacijs agere, quandoquidem principio statim, quũ acie secũ confligere cuperet, ad colloquendum loci satis fuisset: nunc verò vbi in medium prodijt campum, ad colloquia tandem descẽderit. Dum hæc interea peraguntur, ad Totilam equitum duo milia expectata tandiu venere, quorum ipse aduentum quum cognouisset, cibũ omnes vt caperent, imperauit. Id ipsum & Romani acie resoluta, & signo receptui dato mox faciunt. Sed Totilas vbi se in statiua recepit, duob. milibus equitũ prandere etiam iussis, vt ad huc erat armis indutus, & suis hominib. militum more armatis astantibus, extemplo in hostem educit exercitum, incautos improuisosq; se inuasurum Romanos ratus, quos tamen ne hac quidem arte imparatos deprehẽdit. Narses nanq; iam antea veritus, quod demum euenit, ne de improuiso se hostes aggrederentur, suis omnibus iubendo denunciarat, nullo pacto vel prandium sumerent, vel somnum capesserent, vel arma prorsus deponerent, vel equis remitterent frenos. Hos tamen haudquaquam omnino impastos dimisit, sed vt instructi paratiq; erant, cibum vt caperent, iussit: continenterq; in hostes intenti illorum opperirentur insultum. Haud tamen eodem hi ordine constitere, quo antea fuerant instructi. Romani nanque, in quibus sagittariorum quaterna milia erant, in semilunaris circuli sese cõtraxerant speciem Gothi verò post equites locati omnes astabãt, vt si fortè qui ex equis pugnabant, ab hostibus fugarentur, ad peditatum statim refugiẽtes sese in tutum reciperent, vnaq; rursum in hostem procederent. Prædictũ autem Gothis per Totilam fuerat, ne quoquam pacto sagittis, vel alio telorum genere, præterquam pilo, in prælio vterenrentur. Qua ex re Totilam cõstat contra militarem id disciplinam, & inconsultè fecisse, vt qui in pugna hac ineunda, nescio quo nam persuasu inductus, hostibus suas copias præbuit, nec armis quidem, nec ordine, nec vlla re alia pares, quum Romani ipsi quouis armorum genere, vt erat cuiq; opportunum, in prælio vterentur, siue sagittis feriẽdus hostis esset, siue telo reijciẽdus, siue necandus ense, siue aliud quippiam exequendum. Ad hæc accedebat, quòd Romanorum equites ipsi ac pedites in aciem constituti, vt erat necesse, in vnum coibant, & ita, vt alibi à tergo hostem circumuenirent, alibi verò in se venientem excipiendo & resistẽdo clypeis propulsarent impressionem. Gothorum verò equitatus suis post terga relictis, confisus peditibus, & pilorum fiducia audendo, temerè quum se in hostem inferret, mediaq; in acie versaretur, suæ temeritatis pœnas mox luit. Hi nanq;, quum se confertos in hostes proripiunt, dum inconsideratius in aciem ruunt, nil prorsus aduertunt, intra octo milium hominum peditatum se peruenisse, vnde sagittis quum vndique peterentur, sui iam desperantes, vt ab vtroque sagittariorum cornu inter se coëuntium circumuenti paucis euadentibus cadunt. multos mortalium hoc pręlio Gothi, equorũq; vim maximam amiserunt. tametsi vbi cum hoste vix dum manus conseruissent, & iam essent insanabilibus malis affecti, vix tandem perpauci quidam ad instructas suorum peditum acies penetrarint. Sed hoc equidem prælio Romanorum ne aliquos, an sociorum & barbarorum ex re nauiter gesta magis demirer incertum est, quum satis constet, vnam omnium ac similem animi

Narsetis circumspectio.

Erratũ Totilæ.

Alacritas omniũ in exercitu Narsetis.

animi promptitudinem & virtutem fuisse, idemque certaminis studium, quandoquidem singuli hostium se inuadentium impetus fortissimè repugnando retuderint. Iamque serum diei erat, & derepente vtrique loco moti exercitus sunt, Gothorum quidem in fugam, Romanorum verò vt fugientes insectarentur. non enim Gothi Romanis se insectantibus quoquam pacto conando, fugámve sistendo obnitebantur, vel vim propulsabant, sed se inuadentibus cedere, & effusè in fugam verti, suaque met multitudine impediti, turbationéve territi, ad vires, quibus se tuerentur, haudquaquam respicere, quin potius vmbris perinde inquietati ac pauefacti, fugam capessere. Gothorum itaque equites quum ad suos se pedites retulissent, fugam pauorémque auxere, non enim ex ordine discessione tunc facta ad suos se insectantes aggrediebantur, vel pugnę saltem præ se speciem ferre; sed temerè trepidanterque omnia exequi, ordinesque suos turbare: vnde factum, vt eorum plerique ab hostium equitatu oppressi ceciderint, & pedites ipsi nec suos ad se receperint equites, nec agmine constiterint vno, vt hos tuerentur, salutique forent: sed cum equitibus simul & ipsi cursu effuso, se ita in fugam proripuere, vt in nocturno veluti concursu suamet omnes impressione eo in prælio perderentur. Romani præterea milites fugientium pauore freti, inclementius trucidabant, quos nacti è propinquo fuissent; quum illi quidem nec se tuerentur, nec ex aduerso victorem in hostem attollere oculos auderent, sed his potius se exhiberent, vt pro arbitrio vterentur. adeo illos vel occupauerat pauor, vel terror insederat. Gothorum itaq; eo in prælio sex milia ceciderunt, multi se hostibus dedidere: qui fortè viui in potestatem capti peruenerant, paulopòst ad vnum omnes necantur: nec Gothi solùm peribant, sed ex veteribus & Romanis militibus plurimi, qui fortè ad Gothos vltrò transfugerant. Cæteri verò è Gothorum exercitu, qui bello superfuere, delitescendo vel fugiendo euadunt, vt quisq; fuerat vel equũ celerem nactus, vel pedibus valuit, vel fortuna. Hunc igitur id prælium habuit finem, iamq; & nox superueniens vniuersa obtenebrarat. tunc demũ & Totilas cum quinque duntaxat militibus fugit. Sed hunc fugientem Romanorũ nonnulli insectabantur, ignari prorsus eum Totilã esse, quos inter & Asbadus aderat Gepes, qui statim Totilam è propinquo adeptus, vt telo feriret, inuasit. in eo insultu adolescentulus ex Totilæ fortè familia quidam, præsentẽ ægrè domini ferens fortunã, fugientem subsequebatur. Vt primùm Asbadum aduertit in Totilam irruentem: Quid canis, inquit inclamitans, irruis dominum percussurus nunc meum? At ille nil territus qãnta vi maxima potuit in Totilam telum intorsit, ipse vero à Scipuardo, qui Totilæ fugienti aderat comes, in pedem ictus persequi non vltra hunc potuit, sed Scipuardus & ipse ab hoste se insectante percussus mox constitit. milites verò quaterni, qui cum Asbado hostes insequebantur, hunc vt saluum in castra reducerent, Gothos de cætero insectari desistunt, qui tamen Romanos adhuc se insequi rati, cursum tenebant, & Totilam letali affectum iam vulnere, & animam ferè exhalantem abducere celerius cogebantur. Stadijs itaque quatuor & octoginta fugiendo peractis, ad locum Capras nomine veniunt, vbi à fuga deniq; quiescentes, Totilæ vulnus curabant. ex quo paulo pòst morientem funere procurato terræ recondunt, ipsiq; inde mox abeunt. Is itaque Totilæ fuit & imperij ac vitæ finis, cum Gothis annos vndecim præfuisset. nec sanè rebus per eum primùm tam feliciter gestis par exitus fuit. Sed in hoc verò fortuna, quàm humana hæc sæpe extollat, ac deprimat rursum, quantúmve in se habeat temeritatis & inconstantiæ, præ se facilè tulit. quippe quæ Totilæ vt leui de causa diutinam contulit vltrò felicitatem, ita temerario suo quodam impulsu pauorem simul ac mortem iniecit. Sed Totilam è vita iam excessisse quum Romanos lateret, fœmina his quædam, & Gothicæ gentis, om-

Gothorum fuga turpissima.

Maxima Gothorum clades.

Totilæ fuga.

Totilas ab Asbado letale vulnus accipit.

Totilas moritur

Totilas exemplum vicissitudinis rerum humanarum.

nium prima denunciauit, locumque ſimul, in quo defoſſus iam fuerat, oſtenſuram ſe dixit. Tum illi quum id accepiſſent, nil ſani ineſſe fœminæ dictis tunc rati, eum ad locum confeſtim perueniunt, impigreque humo effoſſa, Totilam inde mortuum efferunt: quo ſatis ſuperque iam cognito, expletaque ex eius ſpectaculo hoſtili cupiditate, in terram iteratò recondunt, ad Narſetemque rem deferunt omnem. Alij tamen haudquaquam hoc pacto Totilam interijſſe affirmant, ſed modo alio quodam, quem in præſenti deſcribere non abſurdum fore exiſtimaui. Ferunt nanque nil temerè Gothorum exercitum fugæ ſe commendaſſe, ſed immittentibus ſagittas Romanis, ex his alteram item atq; alteram non tam ſagittantis prudentia, quàm caſu delatam in Totilam incidiſſe, vt qui in gregarij militis ſpeciem armatus inſtructusque, eo in loco conſtiterat, vbi phalangis pars erat neglectior, quum nollet ab hoſtibus noſcitari, illum tamen mortifero affectum vulnere, præ dolore ingenti acie exceſſiſſe, cum paucis quibuſdam ſe ſubſequentibus equo auectum, ad Capras (id loco nomen) veniſſe, ibique vulnus curantem obijſſe non longe poſt mortem. Gothorum deinde exercitum, etſi bello hoſtibus imparem, duce amiſſo, plurimum fuiſſe id demiratos, ſi non Totilam hoſtes per inſidias occidiſſent. vnde perterritos, & planè exanimes factos, turpem in fugam ſe denique conieciſſe. Narſes itaque ex re bene geſta lætior factus, id omne deo acceptum, vt erat in vero, indeſinenter referre. Conuerſus deinde ad ea, quæ proxima erant, adminiſtrandum; Longobardorum in primis nefanda facinora ſe in expeditionem ſequentium, vindicare ſimul & expiare curauit. Illi nanque ad cæteram vitæ factorumque impietatem & ſcelus, vel ædificia ipſa, in quæ forte diuerterant, iniuſſi cremabant, ſtuprumque fœminis, & vim inferebant, ſacras in ædes refugientibus. Vnde magna pecunia hos primùm donatos ad proprios redire penates permiſit, Valeriano Damianoque ſuis cum copijs ducibus traditis, qui eos tamdiu deducerent, quoad in Romanorum confinia perueniſſent, & illis iniunctum, vt ſine aliorum iniuria pertranſirent. Longobardis itaque Romanæ ditionis excedentibus terras, Valerianus circa Veronam, & hanc obſeſſurus redacturusque Romanorum in poteſtatem, caſtra locauit. Gothi verò, qui in eius loci præſidio erant, hoſtium ex inſperato aduentu perterrefacti, cum Valeriano in colloquium veniunt, & ſimul huic pollicentur, vrbem ſe illi, ac ſuos non longe pòſt dedituros. Quam rem Franci cùm accepiſſent, præſidia, quæcunque in Venetos Gothi, & loca haberent, præoccupare; conuentaque omnia inter hos facta de Verona vrbe tradenda promptius impedire, eaque terra Romanos, vt ſibi debita, enixè, & dignum denique ducere, per ſe hanc eſſe recuperandam. Vnde Valerianus re inde infecta diſcedere cogitur. Ex Totilæ autem copijs, qui nuper è prælio integri euaſere, flumine Pado traiecto, cum his, qui in Picentibus & ea è regione loca tenerent, Teiam ſibi in ducem conſtituunt, qui inuentis pecunijs omnibus per Totilam paulo antè in Picente depoſitis, in belli ſocietatem Francos aſciſcere animo agitabat, & Gothos interea vndequaque moderando ornandoque contrahere ad ſe ſatagebat. Quod vbi primùm Narſes accepit, iuſſo Valeriano ſuis cum copijs Padum vt fluuium cuſtodiret, ne pro arbitrio Gothi & licentius inter ſe conuenirent, ipſe cum cætero exercitu Romam contendit. Cumque in Thuſciam perueniſſet, Narniam Spoletumque deditione mox cepit. Quæ oppida quum ſine mœnibus eſſent, præſidio ibi relicto edicit, ocyus vt muri tantundem extruerent, quantum antehac Gothi proſtrauerant. Peruſiam deinde tranſmiſit, qui præſidium pertentarent. Cui tum * Melidius Vliſiusque præerant, à Romanis ad Gothos transfugæ aliàs facti: quorum alter, & is quidem Vliſius quum Cypriani miles fuiſſet, à Totila

Alia interitum Totilæ narratio

Narſetis pietas.

Longobardi propter admiſſa ſcelera exauctorati

Franci res imp. impediunt.

Teias rex Gothorum.

Narſes victor multa recuperat

**Meligedius & Vlithus aliàs.*

Totila pleraque pollicente suasus, Cyprianum paulo antè præsidij eiusdem præfectum per fraudem obtruncarat. Melidius verò Narsetis postulationi assensus, de Perusia Romanis prodenda, suis cū militibus consultabat. Tunc itaque & qui sub Vlisio erant, cognitis statim, quæ quærebantur, apertè se ad Melidium conferunt, & Vlisius inde cum paucis beneficiarijs suis ab his interficitur. Tunc demum Melidius Romanis Perusiam tradit. Sed Vlisio diuinitus ea illata est mortis pœna. Nam & eodem interijt loco, quo & Cyprianum antea obtruncarat. Gothi autem, qui Romam custodiebant, vbi Narsetem & Romanorum exercitum acceperunt in se aduentare, & in propinquo iam esse, strenuè se præparabant, his vt pro viribus occursarent. Sed quum demum hi animo agitassent, ad eam se paucitatem redactos, vt haudquaquam vrbis mœnia vniuersa custodire sat commodè possent, breui admodum ædificio circa Adriani molem complexi, eodemque priori muro annexo in præsidij formam mox redigunt, ibiq; preciosissimis rebus depositis, diligentissimè præsidium id asseruabant, vrbis mœnibus cæterisq; destitutis ac planè neglectis. Sed inuadentium hostium facturi periculum, paucis ad eius præsidij relictis custodiam, murorum in propugnacula se contulerunt, mœniumque tamen ambitum omnem præ longitudine nimia, nec inuadentes quidem Romani poterant circumire, nec Gothi seruare: vnde factum, vt quum Romani mœnia vrbis sparsim, & vt cuique licuit, aggrederentur; Gothi ipsi obsistendo pro viribus defensarent. Sed Narses sagittariorum vi magna producta, mœnium dum partem vnam oppugnat, alteram Ioannes inuadit, ad aliam deinceps Erulis se subsequentibus, & nauantibus operam, Philimuth succedit. Hos inde cæteri insecuti longoque interuallo distantes, muros viriliter impugnabant. Tum verò barbari per se inuicem coëundo impetum Romanorum excipere ac strenuè repugnare. Itaque dum eà ingruunt Gothi, quà & Romani muros adorirentur, relinqnebatur sine vllo præsidio muri pars quædam, & custodibus vacua: ad quam Dagisteus præfectus, Narsetis imperio inferri signa mox iussit, copiasque ductauit, & numero scalis ingenti admotis, nemine defendente in muros euadit, & nullo negocio cum suis militibus vrbem ingreditur, proq; arbitrio aperit portas. Quod vbi Gothi factum sensere, sine vllo pristinæ virtutis respectu, fugam quocunque tum licuit, vniuersi capessunt, partimque intra præsidium se receperunt, partim ad Portum vrbem contendunt. Hæc me narrantem cogitatio subit, quo nam modo humana hæc & præsentia fortuna ipsa variando eludat, cum haudquaquam eadem se semper mortalibus præbeat, nec æquis nos oculis conspicetur, sed pro tempore simul immutetur & caussis, hisque ludificari appareat calamitosorum hominum dignitatem, hanc sæpius commutando. Bessas siquidem nobis primùm vrbe Roma deperdita, paulo post in Lazico agro Petram oppidum amissum recuperauit. Contra vero Dagisteus cùm Petram eandem hanc hostibus permisisset, momento temporis paruo, Romam Imperatori restituit. Sed hæc quidem vel à mundi sunt primordijs facta, & vt fiant semper necesse est, quoad fortunæ nutibus mortales reguntur. Tunc igitur Narses cum vniuerso exercitu expugnaturus barbarorum præsidium prodijt. cuius terrore barbari capti, fide pro eorum pacta salute accepta, seipsos statim & Adriani molis præsidium dedunt, quarto & vigesimo Iustiniani imperij anno, quum annum antehac quintum, quo is ceperat imperare, capta vrbs Roma à barbaris sit. Narses inde recepto vrbis præsidio, claues extemplo ad Imperatorem Byzantium mitit. Vrbe Roma recuperata, apertissimum fuit mortalibus argumentum, hisce hominibus, quibus cum malè agi occœptum esset, necessarium fore aduersa semper contingere: & quæ feliciora fuere, in perni-

Exemplum pœnæ diuinæ.

Romam Narses adiit.

Romam Narses capit.

Vicißitudines rerum humanarum.

Claues vrbis teræ missæ ad imper.

ciem verti. Plerique nimirum, post adeptam ex voto iam libertatem, & post declinata pericula, vel cum eadem fortunæ sæpius indulgentia disperditum eunt. In Romanos nanque, vt senatorios, ita & è plebe tunc homines, parta hæc per Narsetem victoria, liuoris & odij maior longe causa fuit. Gothi nanque iam fugientes recuperandæ Italiæ spe destituti, iter incassum quum facerent, quos ex Romanis obuios habuere, desæuiendo obtruncant; & è Romano exercitu quos in primo ipso vrbis per se captæ ingressu fortè offenderant, pro hostibus vsi interfecerunt. Ad hæc præterea & illud accessit, quòd patritij viri plerique, qui Totilæ ipsius imperio post redactam in potestatem vrbem, in Campaniæ loca secesserant, vbi vrbem teneri per Romanum exercitum cognouere, & è Campania se domum referrent, Gothi ipsi re cognita, qui per id tempus in proximis præsidijs erant, patritios passim ea regione & diligentius conquisitos interficere; quos inter & Maximus fuit, cuius & suprà meminimus. Iam enim & antea Totilas, quum ex vrbe occursurus Narseti prodiret, primorum quorundam contractis ad se ciuium liberis, ex hisque trecentorum ad numerum pro voluntate quibusque delectis, quos egregia esse corporis specie viderat, & parentibus compellatis vitæ comites se hos habiturum, obsidũ loco detinuit, & trans Padum abire mox iussit, quos inde Teias ea è regione conuentos, ad vnũ omnes necauit. * Ragnares vero vir Gothus, qui Tarentino præsidio præerat, & à † Pacurio Romano Hydrunti præfecto pro Imperatoris arbitrio fide accepta ad Romanos se concessurum promiserat, dediturumque vrbem, vt suprà iam diximus, & ea de causa senos Romanis Gothos obsides dederat, postquam Teiam accepit Imperatorem Gothis creatum, Francosque hunc eius in auxilium traducturum, ac cum vniuerso velle exercitu in hostes contendere; exequi quæ pollicitus fuerat, de cætero noluit: quumque studio obsides suos recuperandi nimio teneretur, & ei rei intenderet animum, id doli excogitauit, Ad Pacurium Romanum mox mittit, qui suo nomine peteret, Romanorum aliquot sibi vt militum destinaret, quibus cùm Hydruntem se tutò transferret, indeque Ionico sinu transmisso Byzantium deferretur. Pacurius verò, quid aliàs sibi Gothus vir vellet, prorsus ignarus, è suis militibus quinquaginta ad Ragnarem mittit, quos ille intra præsidium statim admissos, in arcto coërcuit, Pacurioque ipsi significauit, si suos ad se missos redimere milites velit, necessarium fore, Gothos sibi, quos obsides haberet, restituat. His auditis Pacurius, paucis quibusdam ad custodiam Hydrunti dimissis, cum cæteris copijs extemplò aduersus hostem contendit. Ragnares verò nulla interposita mora quinquaginta illis Romanis militibus interfectis, hostibus occursurus ex Tarento Gothos eduxit. Vbi verò manus conseruere, victis prælio Gothis Ragnares ipse non parua accepta suorum iactura, cum reliquis cursu citato elabitur: quumque se Tarentum recipere nullo pacto iam posset, circumsistentibus vndequaque Romanis, Acherontidam venit. Romani verò Narsete duce, vt iam Roma potiti, Portum non longe pòst obsidendo in potestatem recipiunt, & in Thusciam simul præsidium, quod Nepetes dicitur. Teias interea, vt qui suas Romanis non pares bello fore copias duceret, ad Theudibaldum Francorum principem misit, qui magnam se illi daturum pecuniam polliceretur, si secum arma hoc aduersus Romanos bello consociaret. Franci tamen, vt reor, quum rebus suis perquam bene consulerent, ne pro Gothorum quidem, Romanorúmve libertate subíre mortis discrimen velle, sed sibi Italiam vendicare summopere niti, ob eámque & bella suscipere malle. Sed Totilas vim pecuniarum ingentem in Picene, & loco munito condiderat, pars tamen maior in validissimo Cumarum præsidio, & Campaniæ oppido per hunc deposita antehac fuerat, in eo custo-

Sæuitum in ciues Rom. & patricios.

** Roganes sup.*
† Bacurio Peranio.

Ragnaris dolus, pro recuperandis obsidibus.

Ragnaris immanitas.

Teias Francos allicere ad defensionē sui nititur.

cuſtodibus conſtitutis, quibus eius in primis germanũ fratrem cum Erodiano præfecerat. His Narſes pecunijs potiundi percupidus, exercitus partem Cumas obſeſſum miſit, ipſe verò Romam inſtaurandi ornandiq́; hanc cauſa manſit: & aliam paulo pòſt Centumcellas emittit militum manum, vt vel hanc obſiderent. Teias verò Cumarum cuſtodibus, & ſimul pecuniæ timens, Francorum deſperatis iam auxilijs, ſic ſuos inſtruxit, perinde ac eſſet protinus in hoſtem ducturus. Quare Narſes accepta, Ioannem Vitaliani, Philimuthque ſuis cum copijs in Thuſciæ loca abire mox iuſſit, ibiq́; ſtationem habere; ea hoſtes via prohibituros, quæ in Campaniam ducit; vt qui Cumas tunc eius imperio obſiderent, fidentius vel vi, vel deditione has caperent. Teias verò breuioribus ſæpe omiſſis ad dexteram, conſuetisq́; itineribus, longis circuitionibus, & ingentibus ſpacijs vias obeundo emenſus per maritimam oram Ionici ſinus, hoſtes fruſtratus in Campaniam venit. De cuius aduentu Narſes certior factus, militibus ad ſe reuocatis, qui cum Ioanne Philimuthque in Thuſciam Teię tranſitum prohibituri conceſſerant, Valerianiq́; copijs, quę Petram præſidium ceperãt, ad ſe redire mox iuſſit, contractis inſuper vndequaque iam viribus, cum vniuerſo & ipſe exercitu, vt ad bellum inſtructo, in Campaniam ducit. Eſt autem in Campania mons Veſuuius dictus. Is plerunque mugienti ſonitum non abſimilem ædit, qui fermè cùm ſit, ingens vis cinerum ſubſequitur ſtatim & feruentium eructatio. Huius autem montis haud ſecus atque in Siculos Aethnæ, media omnia abruptaque ſunt, & in profundum tendentia, pari ab imo ad ſummum faſtigium dimenſione, in infimo verò ſic ignis exæſtuat, & in tantam deſcendit vacuitas ea profunditatem, vt ſi quis fortè ſummo ipſo in culmine montis conſtiterit, procumbensq́;, ſi modò id auſit, oculos deorſum intendat, haudquaquam ei exorta ex igne flamma compareat. Cùm igitur ea, vt diximus, cinerum eructatio fit, præciſos ab imis penetralibus lapides, exuſtosq́; flamma, ſublimes ac varios violentior ſpiritus agit, ad ſummumque propellit faſtigium, expulſosque inde diſpergit ac temerè. Ex ipſo præterea montis culmine in Aetnæ morem fluidus ignis deſcendens, magna illuuie ad radices vſque pertendit, fluentique aquæ ſimilis, quà fortè defertur, vniuerſa abſumit. huius montis ad infima potabilis aquæ ſunt fontes, à quibus & amnis Dracon nomine quidam deriuat, qui iuxta Nuceram labitur. Is verò Dracon leni quodam & breui curſu defertur, haud tamen pediti equitive peruius eſt, nimirum qui in anguſtiorem ſe cogit defluxum, præciſaq́; vndique terra, ripas vtrinque perinde præruptas erectioresque reddit. Huius itaque fluminis Gothi ponte præoccupato (nam & proximè caſtra habebant) turribus ligneis in eo impoſitis, machinis ſtatim, tormentisve locum communiunt, hoſtes vt inde infeſtiores ferirent. Nam flumine intermedio, vt pede collato prælium iniretur, fieri non poterat: crebris tamen è ripis vtrinque ſagittarum immiſſionibus ſe inuicem inceſſebant. Gerebatur & ſingulare non nunquam certamen, Gotho viro Romanum ad prelium prouocante, & pontem pertranſeunte. & in his quidem contritum exercitibus eſt duorum menſium tempus. Sed eo in loco vt maritimo plurimùm poterant Gothi. nam & nauibus neceſſaria tranſuehendo præſtabant, vt qui non procul à mari caſtra locaſſent: quas naues Romani, Gothi hominis & claſſis totius præfecti proditione ceperunt, & aliæ item ex Sicilia & alijs Romani Imperij locis in auxilium, & infinita ferè multitudine, conuenere. Ad hæc accedebat, quòd Narſes turres contabulatas ſupra fluminis ripas conſtruxerat, vnde Gothorum ſic fregerat animos, vt rerum neceſſariarũ demum inopia territi, in proximum montem confugerint, quem Lacteum Itali dicunt. Hos verò Romani, cùm eò ſe recepiſſent, haudquaquam præ loci iniquitate inſe-

Teiæ ſtrategema.

Montis Veſuuij miracula.

Draco fluuius ortus è Veſuuio.

Gothorum in desperatione pugna.

qui potuerunt: sed barbaros eum in montem se confugisse iam pœnitebat, vt qui commeatus penuria sic premerentur; vt nec sibi quidem, nec equis arte vlla ministrare necessaria possent. Itaque vitam cum morte ex prælio commutare, fore longè potius rati, vno agmine omnes, & de improuiso in hostem erumpunt. Tum verò Romani, vt in re subita, ac præsenti fortuna mox licuit, barbaro impugnando consistunt. nondum enim per principes instructæ acies erant, non equitum turmæ dispositæ, non vlli ex antepræparato in insidias collocati, non ordine suo milites distributi; sed pro se quisque, vt in re trepida, hostibus enixè occurrere, nec impetum in se factum pro viribus coërcere. Gothi igitur equis dimissis, facie in hostes versi, in densiorem phalangem statim se colligunt. quos conspicati Romani, & ipsi se equis amotis, globoque facto mox instruunt. Mihi vero hoc loco operæprecium est hanc postremò pugnam describere, quæ ob præstantem viri vnius virtutē quammaximi est proculdubio facienda, & sanè heroum quondam nullius certamine hæc vt inferior per me litteris commendabitur: in qua Teias mirum de se fortitudinis specimen dedit. Et Gothos quidem ad optimè audendum præsentis fortunæ desperatio compellebat: Romanos verò in hos confligendi secum tam auidos, vt non statim impetum facere, ita & deterioribus cedere iam satis pudebat. Vtrique igitur infensissimis animis, & ira simul incensi, appropinquantem in hostem eunt; hi quidem mortis contemptum, virtutem illi præ se ferre percupidi. Et prælium quidem oriente sole incœptum. in eo Teias omnibus conspicuus factus, prælato clypeo vibratoque telo, paucis se ex phalange sequentibus, primus omnium ante aciem constitit: quem vt primùm Romani viderunt, hauddubiè rati, si Teias hic caderet, Gothorum dissolui aciem posse, extemplo aduersus hunc coëuntes, vt quisque sibi virtutis quicquam & virium vendicarat, magno virorum agmine irruunt, eundemque vniuersi telis partim inuadendo, partim missilia iaculando lacessunt. Teias interea clypeo se protegendo, excipiendoque hoc ipso immissa in se omnia tela, in Romanos impetu facto quammultos obtruncat. Quumque præfixum vndique telis clypeum, quem gestabat, vidisset; hoc proximo statim satelliti tradito, alterum arripit. sic ille ad tertiam diei partem strenuè prælians, duodena iam scuto pila cum affixa gestaret, nec mouere id quidem, quò vellet, sat posset, nec hostem in se insultantem propellere, ex armigeris demum quodam ad se euocato, non loco motus ne ad vestigij spatium, nec retrocedens, vel hostibus progrediendi locum permittens, vel ad suos fortè conuersus, nec scuto incumbens, sed solo perinde affixus, eodem se vestigio tenuit, dextera quidem obuios obtruncando, læua strenuè repellendo in se venientes, & identidem accersendo, qui scutum sibi aliud ferret. Quo demum allato, quod telis præfixum degrauabatur, mox reddit. Sed contigit fortè, vt dum breui temporis puncto hæc factitaret, pars pedis inferior illi denudaretur, ad quam fortuna quadam, & temerè delatum telum mox accidit. Quo statim ictus, moribundus prolabitur: cuius deinde caput Romanorum nonnulli præcisum, hastæque impositum, vt cunctis conspectius fieret, exercitibus vtrisque circumeundo ostentant, vt Romani fidentiores de cætero essent, & Gothi de summa rerum vt iam desperantes prælium soluerent, victique abirent. Hi verò neque hac quidem iactura perterriti pugnare desistunt, sed ad noctem vsque strenuè præliantur, etsi satis iam scirent regem sibi hoc prælio cecidisse. Verùm vbi tandem terras operuerant tenebræ, bello dirempto, in armorum vtrique apparatibus noctem eam egere: die autem postera & luce prima, eundem in modum in acie instructi mox prodeunt, pugnatumque ad vesperum est, nec tamen adhuc ab inuicem inde discessum, nec quoquam

Pugnæ postremæ in his libris descriptio.

Teiæ virtus singularis.

Teias clipeos aliquoties mutat.

Indigna mors Teiæ regis.

Gothorum animosa facinora.

pacto

pacto versa hostibus terga, etsi magnam vtrique cladem iam accepissent: sed crudelius inter se efferati enitendo insistere, Gothis optimè percallentibus, vltimum id se cum hoste bellum gesturos; Romanis se indignum existimantibus, si ab his non relata prorsus victoria discessissent. Sed barbari tandem se victos professi, primoribus Gothorum nonnullis ad Narsetem dimissis, perdidicisse se affirmabant, cum deo sibi certamen fuisse, idque ex oppositis præsensisse viribus, & ex his, quæ sibi acciderant, malis facilè coniectari, ac de cætero secum ipsos armis malle confligere, quàm cum Romanis certare, hisque conditionibus & bella prorsus se relicturos, vt liberi cum barbaris cæteris viuant: orare interea pacificum sibi Romani commeatum vt darent, & simul permitterent abeundi liberè facultatem: nec sibi id voluntatis ac moderationis inuideant: se verò firmius polliceri pecuniam omnem perinde ad commeatum his in præsentia donaturis, quamcunque in Italiæ præsidijs antehac condidissent. Narsetem itaque ea de re consultantem Ioannes Vitaliani identidem commonere, barbarorum vt postulata admitteret, ne de cætero esset prælium initurus cum deuotis morti hominibus, nec periclitari audaciam vellet, quæ in vitæ desperatione exoritur, & vt ex ea nitentibus, ita & his obuiam prodeuntibus perniciem demum sit allatura, satisque dicere fore ad gloriam viris prudentibus victoriam ex hostibus retulisse: nimia autem velle, cuique posse vel in iacturam conuerti. Narsete itaque his monitis nec inuito quidem acquiescente, in id tandem conuentum, vt barbarorum, qui reliqui essent, suis omnibus rebus secum auectis ex vniuersa Italia confestim abscederent, bellumque cum Romanis nulla occasione, nec quauis de causa in posterum gererent. Dum hæc interea agerentur, barbari suis è castris mille numero abeuntes Ticinum ad vrbem locaque cætera huic circumiecta trans Padum flumen agmine vno contendunt. Cæteri iureiurando adacti, fideque data, conuenta omnia confirmarunt, executique sunt. Sic Cumis demum Romani & alijs nonnullis potiti præsidijs sunt, duoque de viginti belli huius anni exacti, quod Orator Procopius, qui & rebus hisce interfuit, cum fide præscripsit.·.

Gothi se tandem victos fatentur.

Quibus conditionibus dimissi Gothi.

Procopij de bello Gothorum libri tertij ac vltimi finis.

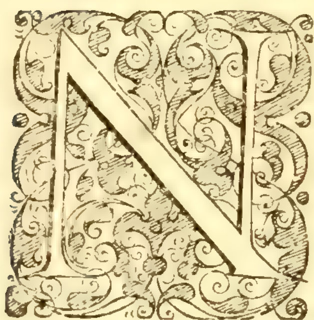
PROCOPII RHETORIS ET HISTORICI DE IVSTINIANI CAESARIS ædificijs* Orationes sex,

* rectius, libri.

ARNOLDO VESALIENSI interprete.

*ORATIO PRIMA.

* Liber I.

ON virtutis oſtentatio, non ſermonis facultas, non locorum regionumque experientia, ad hanc hiſtoriam deſcribendam me compulit, quandoquidem nihil in me agnoſco, quo in hanc fiduciam pertrahar: ſed quia ſæpe ea mihi cogitatio incidit, qualia quantaque bona ciuitatibus afferre conſueuit hiſtoria, quæ eorum, quæ prius facta ſunt, memoriam tranſmittit ad poſteros, & reſiſtit tempori egregia facinora obſcurare ac in obliuionem perducere conanti. Cuius autem gratia iſthæc præfatus ſum, mox oſtendam. Noſtro ſæculo Iuſtinianus rex adeptus curam reipublicæ per varios errores commotæ, non ſolùm illam maiorem & ſplendidiorem effecit, quemadmodum * à nobis, tametſi humili ſermone, in prioribus libris dictum eſt, verumetiam innumeras ciuitates quæ prius non erant conſtruxit, opinionem de deo erroneam & in multa diſtrahentem correxit, euerſiſque vijs omnibus in errorem ducentibus, in ſolidæ fidei vnico fundamento ſtare procurauit. Optimum planè regem Cyrum Perſam fuiſſe * aiunt, ſed illum auditu, non viſu cognoſcimus. ſi quoque talis Cyrus ille fuerit, qualis à Xenophonte Athenienſi inſtituitur, ſcire non poſſum, fortaſſis dexteritas ſcribentis, & exuberans ſermonis elegantia efficere potuerunt, vt plus æquo exornata opera viderentur. Præcipuam regis noſtri clementiam illi indicant, qui regi ad mortem vſque, ſtructis inſidijs, manifeſtè deprehenſi, non ſolùm non ſuperſunt adhuc, & ſua bona liberè poſſident, ſed etiam Romano exercitui præſident, & conſulari dignitate honorantur.

* nobis particulatim hæc tractantibus.

* aiunt, ex regibus ijs, de quibus auditione accepimus.

DE SACRA SOPHIA.

*VIRI gregarij olim & ſordida turba, templum Chriſtianorum concremare auſi ſunt, templum inquam, quod Byzantini Sophiam vocant, oportuno imprimis nomine excogitato. Permiſit deus impium opus fieri, præuidens nimirum in quantam olim elegantiam templum reſtitui deberet. Etenim totum templum in cineres redactum Iuſtinianus, quamquam multo pòſt, ita reparauit & expoliuit, vt quiſquis de priori templo audiuerit, is, monſtrata præſenti venuſtate, optare poſſit, illud iam dudũ periſſe, vt in præſentem faciem mutatum cernat.*Opifices ex omni terra aduocauit, Anthemiũ Trallianum, mechanicę artis peritia nobiliſſimũ, nõ inter eos ſolũ, qui nunc viuunt; ſed alios etiã, qui nos præceſſerunt,* ſi ſtudiũ animaduertas in diſponendis emetiendisq; operibus. Et qui nos ſequẽtur in exſculpẽdis celandisq; ſimulachris. accerſiuit quoq; Iſidorũ Mileſium artificẽ egregium.

* Viles quidam & vulgi fæx

* Artifices

* alius ſenſus horum.

egregium. Extructa igitur Ecclesia est in spectaculum planè pulcherrimum. ijs quidē, quos videre contigit, stupendum; illis verò, qui audiunt, incredibile prorsus. assurgit enim in altitudinem caeli, & tanquam alijs ædificijs præeminens impendet † alteri subiectæ ciuitati, quam perinde exornat, atque si in ipsa templum esset. in tantum surrigitur templum, vt hinc exornetur, & veluti à specula prospiciatur ciuitas. Longitudo & latitudo templi tanto studio composita sunt, vt & longum & omnino latum, non inconcinnè tamen dici poterit, elegantia inenarrabili decoratum, mole politum & mensura; nihil, quòd abundet, nihil, quod desit, continens. [quandoquidem & consueto more magnificentius est, & immoderatum mediocri elegantia superat.] Lumine & Solis splendoribus mirificè abundat. Diceres locum illum non externo sole illuminari, sed fulgorem in ipso templo enasci. tanta copia luminis templo affunditur. Et hæc est templi facies. Ea autem, quæ ad solem orientem vergunt, vbi deo sacra † peraguntur, hoc modo ędificata sunt. structura quædam, dimidia parte in rotundum procurrens, quam, harum rerum periti, semicylindrum vocant, in altitudinem præcipitem erecta est. huius fastigium in sphæras per quatuor partes distinctum est, & desuper alia quædam structura huic finitima lunæ figuram tenens, ornatu & decentia admirabilis, infirma (vt apparet) compage terrorem incutiens. Etenim non in solido suspensa, sed in discrimen & periculum eorum, qui illic diuersantur, subuecta in altum esse videtur, quanquam singulari quodam artificio, securam soliditatem habeat. huic enim structuræ vtrimlibet columnæ à pauimento subditæ sunt, & tumuli ingentibus saxis, aptè congesti, sciteque ab opificibus inter se compositi in altitudinem magnam penetrant. Assimilare eos poteris scopulis montium præruptis. Post hos quattuor fornices à quattuor lateribus assurgunt, quorum duo † aduersus nouum aera extructi sunt ad solem scilicet orientem & occidentem, reliqui structuram quandam & subtus columnas quasdam sustinent; suprà verò, circulare ædificium in orbem erectum est, vnde primùm dies illucescit. Nam hoc ab alia structura discretum, sequaci lumine abundat. Isthæc arbitror linguam balbucientem & prætenuis soni explicare non posse. Videri cuiquam potest hoc ædificium, eò quòd ab alia structura separetur, non in terra stare, sed veluti aurea cathena è cœlo esse suspensum: neque spectatores dicere queunt, quidnam præ cæteris magis intueri debeant, sed mente passim hebetata, & palpebris nutantibus & reflexis, artificium capere non possunt. quinetiam potestate aspiciundi ædificij negata, mox visum auertunt. Puto enim auro fastigium intectum † nitori stridorem admiscet. Vincit tamen lapidum splendor ex aduerso auro affulgurans. sunt autem duæ vtrinque porticus, quas fastigiata testudo & aurum venustant. harum vna viros orantes, altera mulieres admittit, aliâs nulla re differentes. Quis tabulata, in quibus versantur mulieres, exponet? quis numerosas porticus enarrabit? quis columnis firmatas aulas, quibus templum obcingitur? quis saxorum & columnarū ornamenta, quibus templum decoratur, enumerabit? Prato se quispiam inesse putabit floribus ameno, demirariq; florū colorem aliorum purpureum, quorundam viridem, & quibus ceruleus rubor aut fulgidus albor adest. Insuper quos natura perinde ac pictor aliquis, contrarijs etiam coloribus variegauit. Templi huius * thesaurum & commodissimá vasa ex argento lapidibusque preciosis detornata, quæ rex hic deposuit, nemo exactè satis enarrare potest, ex vno cætera pensiculanda commendandáque relinquo. Locus ille templi & imprimis purus & solis sacerdotibus peruius, † quattuor myriadas cælati argenti habuisse fertur. Quædam ex testudinibus, quas opifices Loros vocant, ad orientem solem vergens, nondum

† reliquæ incumbens

Hæc omiserat interpres.

† sacra ineffabilia

† ad liberū aera

† elegantiæ fastum admiscet

** κειμήλια*

† quadraginta millia librarum argenti habet.

+ alia verborum sententia in græco
** rectius, Et Anthemius & Isidorus ex ijs, &c.*

absoluta, sua mole subiectos talos degrauabat, qui non ferentes molem, +subito rupti, longo etiam tempore dissolui non potuisse videbantur. Hi * qui tum Arthemio & Isidoro aderant, ex ijs quæ acciderant, consternati; rem ipsam ad regem perferunt, nihil artificio plus confidentes. Mox rex diuinitùs actus, testudinem hanc in finem vsque operis differri iussit. quandoquidem futurum, vt subiectis talis in sese conclusa testudo non egeat. Itaque testudo tota securè erecta, experimento * intelligentiæ veritatem indicauit.

** consilij veritatem.*

Et id quidem hîc peractum. Alijs autem testudinibus, quæ ad meridiem vergunt, & borealem ventum, eiuscemodi quiddam accidisse relatum est. Testudines, quas Loros vocant, templo acclinatæ, in altum erigebantur, his inferna fundamenta degrauabantur omnia, adeò vt columnæ hîc stantes, quasi parua lapillorum rudera veluti rasæ demitterent. qua re rursus perculsi artifices, præsentem iacturam regi nunciarunt. Mox rex hisce occurrit. Nempe testudinum nutantium summas partes retegi iussit, retectasque dispargi, atque multo post imponi. * Postquam enim humor testudinibus extractus est, ex illis aptè concinnatis, structura deinceps firma & secura permansit.

** aliter ista verti debuere.*

DE AVGVSTAEO.

Hoc in Græco deest.

IN loco, quem Augustæum vocant, [siue Macello] columna stabat, præcipua magnitudine admiranda, non tamen simplex & vniformis, sed grandibus in circuitu lapidibus composita. hanc æs optimum in tabulis & verticibus circumfusum, vndique vestit, lapides ipsos suo robore vinciens & ornatu tegens, colore quidem auro puro obscuris, * dignitate verò non multò inferius, par planè & æquiparandum argento. In huius columnæ vertice stabat prægrandis equus ære conflatus, versus ad auroram, admiratione dignus, similis ituro, & ante se pulchrè proclinato. Nam inter priores pedes sinistrum scilicet leuat tanquam terram pulsaturus, alter pes lapidi, super quem graditurus est, infixus hæret, posteriores verò pedes ita contrahit, vt si stare prohibeatur, in parato sint. Huic equo insidet æreum regis simulachrum, + statuæ persimile. Achillem vocant propter figuram, quam refert. Etenim soleas subligatas habet absque ocreis. Pectus heroica thorace munitum est, & caput galea, perinde ac concuteretur, opinionem præbent. Splendorem quendam proijcit, spectans ad orientem solem, iter (vt opinor) arrepturus ad Persas. Gerit sinistra manu * vrbem, quo nimirum cælator innuit, terram & vniuersum mare illius seruitio subdita esse. Nihil armorum tenet, neq; ensem, neq; hastam, sed * solam crucem, per quam regnum & belli victoria illi obuenit. Dextram manum ad orientem solem extendit, & porrectis digitis iubet, vt barbari illic commorantes domi considеant, neq; vltra progrediantur. Isthæc hoc modo habent. Erat hospitale, in quod recipiebãtur languidi & infirmi, superioribus annis à religioso quodam viro, cui Samson nomen erat, exstructum. + restabant quædam vestigia neque gregariis militibus satis commoda, cætera perierant vnà cum templo exusta, & collapsa. instaurauit istud hospitale Iustinianus, structuræ splendore magnificentius & mansionum multitudine multo amplius. Locupletauitque magnæ pecuniæ annuo censu, ita vt plures pauperes excipere possit. Porrò nulla honorandi dei satietas illum cœpit, quamobrem duo hospitalia huic opposita, in domibus, quæ Isidori & Arcadij vocantur, extruxit; cœptum adiuuante regina eius Theodora. Alia templa, quæ Christo hic rex reposuit, tot sunt multitudine, & tanta mole, vt + tenui sermone explicari nequeant. Nunc ad Christi matrẽ nobis eundũ est. Etenim dei genitrici passim per Romanum imperium multas ædes Iustinianus consecrauit, adeo planè magni-

** pretio*

+ colosso

** πόλον, orbem.*

** crux tantũ orbi est imposita,*

+ locus corruptus

+ particulatim explicari.

magnificas & præstantes, tamque ingenti pecuniarum aceruo constructas, vt si quis vnam duntaxat ædem conspexerit, hoc solum opus ab ipso elaboratum existimabit, & in eo perficiundo omne regni sui tempus confecisse. Vnam profectò ædem dei genitrici extruxit ante vrbis mœnia, in eo loco, quem vocant Blachernas, mari finitimam, sacratissimam planè & admodum augustam. Mirabitur quispiam in templo existens, magnitudinem, citra casus suspicionem, collocatam, & magnificentiam ab indecoro vindicatã. Altera ædes diuæ virgini reposita cernitur in loco qui * fons vocatur, vbi lucus opacus est cypressis abundans, pratum mollibus flosculis vernans, paradisus pulchra & iucunda abundè proferens, fons citra strepitum effundens placidam aquam & potabilem, & omnia, quemadmodum sacris conuenit, decenter instructa. Hanc faciem locus habet templum circundans. ipsum templum non est facile neque dignis nominibus complecti, neque cogitatu adumbrare, aut sermone etiam * ebalbutire. Id solùm dixisse sufficiat, quòd plurima templa elegantia superet ac magnitudine. Hæc templa ante murum vrbis erecta sunt. Vnum quidem, vbi murus incipit apud littus maris, alterum verò prope aureas (vt vocant) portas, * quæ propugnaculo vicinæ, inexpugnabilia sunt ciuitatis munimenta. In Heræo tamen, quod nunc Hierium vocant, dei genitrici ædem, quæ facilè explicari non possit, consecrauit. In † eo vrbis loco, qui secundus cognominatur decoram planè & augustam ędem construxit Diuæ Annæ, quam fuisse quidam opinantur matrem dei genitricis & auiam Christi. Deus enim, quatenus voluit, homo factus, parentum ex triplici gradu, successionem sustinet, & genealogiam matris secundum hominis similitudinem. Non multo supra in † extremo ciuitatis itinere † Zoæ martyri venerandam admodum ædem extruxit. Michaelis Archangeli templum, quod in Byzantio reperit * breue admodum & tenebricosum, minimeque dignum Archangelo, † à patricio viro olim erectum, in eam formam, qua nunc apparet, transtulit. Quam erga Christi Apostolos fidem habuit, hoc modo declarauit. Principiò Diuis Petro & Paulo templum extruit iuxta regiam aulam, ab Hormisda olim agnominatam, vbi priusquam imperaret, domicilium fouebat. Deinde aliud templum huic ex obliquo finitimum illustribus Diuis Sergio & Baccho collocauit. Inter hæc duo templa neutrum altero est neq; excellentius, neq; inferius, siue elegantiam, siue magnitudinem, siue aliud quidpiam existimabis. Vtrumque fulgore lapillorum solem vincit: auri copia vndique satiat & exornat † simulachris. vno tamen discernuntur. Vni enim longitudo in rectum est elaborata, alteri columnæ in semicirculo vt plurimum subiectæ sunt. Tanta autem est horum templorum magnificentia, vt non solùm totius vrbis, sed ipsarum etiam regiarum præcipuum ornamentum esse videantur. Erat antiqua apud Byzantium ædes Apostolis consecrata, longitudine temporis iam emota, & quæ (vt † suspicabatur) amplius stare non poterat. hanc instaurauit * pro dignitate. Vbi latomi & artifices, effosso fundamento, inuenerunt ligneas arcas tres, insculptis literis indicantes: trium scilicet Apostolorum esse corpora, Andreæ, Lucæ, & Timothei, quæ Rex ipse & omnes Christiani maximo cum feruore conspexerunt, & conspecta rursus terra occuluerunt, non negligentes locum, & vicinis orbatum relinquentes, sed Apostolorum corporibus dedicatũ cum pietate constituentes. † Constat autẽ quòd apostoli beneficiorũ memores, ad regis honorem nunc homini bus apparuerint, regis inquã pij & religiosi. Neq; enim ab humanis negocijs recedũt diuina, sed admisceri percupiũt & hominũ conuersatione oblectan tur. Quis Acacij templũ silentio prętererire poterit? quod collapsum à funda mẽtis restituit, admiratione planè dignũ, tale ac tantũ splendore, vt eã de se

* *Pege*

* *decantare*

* *non rectè reddidit.*

† *ea vrbis regione, quæ secunda.*

† *extrema regione*

† *Zoæ*

* *paruum*

† *à Senatore patricio*

* *donarijs.*

† *existimabatur*

* *maiorem ad dignitatem.*

† *perspicuum est autem, quòd apostoli habitum sibi honorem à principe compensantes nũc, &c. nam quum rex pius est, nec ab humanis, &c.*

opinionem præbeat, quasi totum niuibus perfluat. Præterijssem fermè monumentum illud, quod sancto * Platoni posuit, magnificum imprimis & augustum valde. Præterea templum Mocio martyri consecratum magnitudine sua etiam cætera templa superans. Insuper ædem Thyrso martyri sacram, & templum Sancti Theodori ante vrbem exædificatum, in loco qui Ressius appellatur. Templum quoque Theclæ martyris, vrbis portui vicinum & sanctæ Theodotæ in suburbio,* cui Septimo nomen est. Hæc omnia hic rex † Diuo Iustino imperante ex fundamentis erexit, quæ verbo quidem explicari facilè non est, visu & oculis pro dignitate perlustrari, impossibile. *Prægrauat sermonem Sancti Agathonici templum, & * tardat vocem, quando neque rebus idonea nomina aptare possimus. Quocirca id nobis dixisse sufficiat: quod scilicet huius templi pulchritudinem & magnificentiam alijs enarrare permittimus, quibus & floridior sermo, & ad omnia magis paratus fuerit. De reliquis mox dicam, interim declaraturus, quónam modo Byzantium exornet mare prȩter alias commoditates & fortunas. Habet mare aptè dispositum, nempe circum se in maximum sinum curuatum, deinde in magnum pelagus effusum, præbens ipsi vrbi pulchrum admodum aspectum, & nautis stationem quietam. Duo maria vicina sunt vrbi, Aegæum & Euxinum. Confluunt ad orientalem plagam vrbis, & confluxu mixta, vrbem per circuitum exornant. Quæ ad sinum maris pertinent, eiuscemodi sunt. Iustinianus rex sinus elegantiam ædificijs & structuris splendidiorem reddidit. In læua parte sinus sancti Laurentij monumentum, obscurum antè existens, in eam figuram, qua nunc cernitur, traduxit. Et ante hoc, Diuæ dei genitrici templum, in loco, qui Blacherneæ dicitur, tale exstruxit, quale nuper à nobis descriptum est. Deinde Diuis Prisco & Nicolao nouum templum extruxit, vbi iam Byzantini vtplurimum demorantur diuersanturq́;,* publicos illos diuos & opitulatores venerantes & obstupescentes. Circa sinus terminum in arduo satis & ædito loco Sanctis Cosmæ & Damiano olim templum dedicatum est. Vbi Iustinianum grauiter ægrotantem, & iam moriturі speciem præbentem, nempe à medicis desperatum, & inter cadauera iacentem, isti diui per somnum & visum apparentes curauerunt. Cuius beneficij memor, pristinam structuram permutans, impolitam planè & indignam tantis cœlitibus, elegantia, magnitudine & fulgore luminis templum illustrauit. Ab altera parte sinus monumentum ædificauit, quod antè non fuit, in honorem Anthimi martyris prope littus maris vsque adeo, vt littus marginem templi, qui maris fluxu alluitur, tueatur & defendat. Illud aspectu satis iucundum, quòd vnda intumescens citra fragorem & impetum saxis illis illiditur, quodque citra magnum sonitum & spumæ speciem tacitè profluit, & quietè terram pulsat. Intus templum in quadrangularem altitudinem assurgit lapidum præstantia & auro circumfuso decoratum. Tantum autem distat à latitudine ipsa latitudo, quantum locus ille purus, in quo secreta sacra peraguntur, à latere ad solem orientem verso excurrit. Hæc igitur sic habent. Deinde iuxta * orificium sinus Irenes martyris templum fundatum est tanta magnificentia, vt satis enarrare non possim. hîc asseruantur ex antiquo reliquiæ sanctorum virorum non minus quàm quattuor, qui in Romano exercitu æra merentes, militabant in duodecima legione, apud Melitenem, vrbem Armeniæ olim collocata. Etenim latomi effossa humo inuenerunt arculam litteris indicantem, esse scilicet reliquias horum virorum. Quod deus latere voluit, donec manifestari congruum foret. * Porro Iustinianus corpore erat malè affecto, vehemens enim fluxus in genua delapsus, virum dolore confecit, cui tamen ipsemet occasionem prȩstitit. Nempe omnibus illis diebus, qui Paschalem solennitatem præcedunt, ieiunio

* martyri Platoni
*quod Hebdomum dicitur.
† auunculo
* Trahit ad se
* hæc malè reddita.
* indigetatos illos sanctos venerantes.
* ostium.
* Quippe

ieiunio addictus, duram quandam vitam egit, nedum regi alienam, sed neq; priuato ciui aliquo modo acceptabilẽ. Per duos dies cibis abstinebat. Summo mane identidem è lecto surgens, reipublicæ inuigilauit, cuius negocia verbo & opere pertractans, matutinum, meridianum, & non minus nocturnum tempus impendit. Nam in seram noctem lectum petens, mox surrexit, quasi plumarum pertæsus. Cibi appetens, vinum, panem, & id genus alia cibaria abesse voluit, * brassicam solum & agrestes herbas, longo tempore sale & aceto emaceratas edebat. Potus aqua erat sola. Neq; ijs ad saturitatem vtebatur, sed petitum cibum paulisper degustatum, mox dimisit, non eo sumpto, qui naturæ erat satis. Hinc igitur morbus succrescens, medicorum operam euicit. Interim audiens inuentas esse reliquias, relicta ope humana, ad has fidem conuertit, & vera opinione in ijs, quæ maximè necessaria erant, vsus est. Postquam enim * lapidem reliquiarum sacerdotes genu regis imposuerunt, euanuit dolor, corporibus quæ deo seruierunt, cedens. Quòd profecto deus nolens esse dubium, magnum signum ostendit eorum, quæ acta erant. Nam ex sanctis illis reliquijs subito oleum manauit, & arculam perfundens, pedes & totam purpuream vestem regis imbuit & humectauit. quamobrem vestis hoc modo humectata, asseruatur in regijs receptaculis, in eorum quæ tum facta sunt, testimonium. * subscriptum enim est Iustiniano Regi repositum esse cornu, Litora insigni quadam venustate extructa sunt in hunc modum. Duo templa Archangelo Michaeli consecrata, ex aduerso vtrimlibet portum occupant, Vnum in loco, qui Anaplus dicitur, ad læuam situm ei, qui Euxinum mare ingreditur: alterum in opposito termino. Antiqui litus Proochthus vocabant, quod fermè promineat hac parte litoris. Hæc templa vetustate collapsa, vt nihil prioris spurcitiæ & fœditatis relinqueretur, funditus euersa mirabili artificio reparauit. quibus ædes illa, quam Rex Ioanni Baptistæ posuit, in loco qui appellatur Hebdomos, perquamsimilis est, quanquam hæc non sit vicina mari. In opposito litore olim regiæ erant spectatu dignæ. Has deo in hunc modum consecrauit. Apud Byzantium cõuentus erat mulierum in lupanari Veneri seruientium, non quidem sponte, sed vrgenti paupertate. à lenone victum accipientes, cogebãtur subinde per singulos dies corpora vulgare, & viris ignotis, quos casus ferebat, admisceri. Olim enim hic erat lenonum copiosa familia, quippe qui ex libidinis officina lucrum aucupabantur, in foro publicè alienam pulchritudinem venditãtes, & illaqueantes castitatem. Rex autem Iustinianus, & Theodora regina inuicem pietate moti, scelestum lupanaris conuentum expurgarunt, & expũcto lenonum nomine, mulieres paupertate oppressas, ab intemperantia seruili liberarunt, dato illis libero victu, & castitate libera. * Hæc igitur Rex administrauit in litore, quod in dextra occurrit ingredienti Euxinum mare. Priores regias in celebre monasterium commutauit, in receptaculum scilicet mulierum, quæ propter vitam male actam pœnitentiam agunt. quapropter hoc mulierum conuenticulum ob rei similitudinem cognominabant, Pœnitentiam. Multis pecuniarum prouentibus Reges ipsi hoc monasterium locupletarunt. multa præterea, venustate & sumptibus inprimis excellentia ad consolandas mulieres ędificarunt, ne ad seruanda castitatis munia quoquomodo segniores fiant. Hęc quidem hoc loco sic habent. Euxinum mare hinc intranti occurrit alta quædam rupes, iuxta litus * portui prętẽsa, in qua * sancti Panteleemonis templum situm est, principio quidem negligenter constructum & diuturnitate tempore fatiscens, quod euersum Rex inter ea quæ nunc hic visuntur templa, magnificentissimè reparauit, seruato martyris honore, & * portus elegantia. Ante hoc templum in loco, qui Argyronius vocatur, pauperum olim erat receptaculum, quos * morbus incurabilis peruase-

** brassicæ nulla in Græco est mẽtio.*
** δίσκον, lancem.*
** In hunc modũ exornatum est a Iustiniano principe Ceras siue cornu, & sinus.*
** ista heic corrupta sunt.*
† freto.
† sancti martyris Ioannis, qui Panteleemõ dicitur,
** freti.*
** lepra.*

rat. hoc vetustate collapsum, tandem omni alacritate instauratum est, futurū miseris hominibus refrigerium. Iuxta aulam, cui Mocharion nomen, vicinam loco, qui * Ieron nominatur, aliud templum Archangelo erexit vehementer elegans. Tryphoni martyri ædem collocauit in vrbis via, multo labore & tempore in venustatem inexplicabilem detornatam. Præterea in Hebdomo Menæ & Menaeo Martyribus sacellum statuit. In sinistra autem parte, qua itur ad aureas portas, Sanctæ * Ias templum inuentum ruinosum magnifico sumptu renouauit. Quę igitur Iustinianus egit in reficiundis templis, eiuscemodi sunt. Quæ per totum Romanorum imperium elaborauit, singulatim recensere difficile est, quinetiam sermone complecti prorsus impossibile. Sed quid dico per totum Romanorum imperium? quando nec aliorum ædificiorum, quæ hic perfecit, vnumquodque enarrare facile sit. Vt autem summatim dicam, quæ in alijs vrbibus & regijs in honestiorem speciem traduxit, tametsi relatu sint dignissima, non tamen enumerari necessarium esse duco; cum sint à nobis in historia de bellis diligēter declarata omnia. Vnum duntaxat nunc scribam. Regiarum scilicet vestibula, & * porticum, quæ vocatur Xalce, vsque ad domum Areææ, deinde ex regijs balneum, quod Zeuxippus dicitur, magnas porticus, & deinceps vtrimlibet omnia, vsque ad forum Constantini nomen referens, huius regis esse opera. Præterea domum ab Hormisda cognominatam, regijs proximam, permutauit; & splendidius transformatam, decenterque regijs aptatam, palatio imposuit. Est forum ante regias columnis circummunitum, Augustæum vocant Byzantij. in hoc, ad auroram, curia, seu prætorium extructum est, Iustiniani regis opus, quo Romanorum senatus conueniens in principio anni, solemnem festiuitatem peragit. ab hoc etiam foro non longe abest Regis domicilium. Quemadmodum ferunt leonem ex vnguibus æstimandum, sic quoque regiarum præstātiam, qui isthæc legerint, ex vestibulo cognoscent. Tale est vestibulum, quod Chalcen vocant. Quattuor parietes in cœli altitudinem erectos, & in quadrangulum dispositos, lapidum quorundam aptè sculptorum moles sustentat per singulos angulos, adeo vt à fundamento vsque ad summitatem muris acclinetur, non tamen loci pulchritudinem violans, sed etiam aliquid similis artificij & commensurationis afferens. Supra parietes octo fornices suspensi sunt, testudinem totius operis in medio ad sublimitatem sphæricam arctatam continentes. fastigium picturis expolitum est, non liquenti cera & diffluenti materia coactum, sed concinnatum exiguis tenuibusque lapillis & vario colore nitentibus. Imitantur cum alia, tum homines. Qualis autem pictura sit, indicabo. Pugna est & bellum. diripiuntur multæ vrbes, hinc Italiæ, inde Libyæ. vincit Iustinianus, duce Belisario. Accedit ad regem dux integrum habens exercitum, tradit spolia, reges, & regna, & quæ ab hominibus desiderari possunt. Stant in medio Rex & regina Theodora lætis similes, & ob victoriam ferias agentibus. Vandilorum & Gotthorum reges adueniunt victi & captiui, circumstat Romanorum senatus, omnes ferias agentes. Hoc lapilli hilari plane & florida facie ostentant. gestiunt omnes & adblandiuntur regi, diuinos honores illi propter gestorum magnitudinem impartientes. Et hæc quidem sic habent. Ex propontide ad orientalem plagam vrbis nauiganti occurrit publicum balneum, quòd Arcadianæ dicitur, Constantini vrbem aliâs variam exornans. Hic * atrium rex extruxit, quod vrbi prętenditur, & leniter alluitur mari, vt qui hic deambulant prænternauigantibus loqui possint. Hæc igitur in confinio maris in prædicto atrio sic habent. Est enim atrium aspectu pulchrum, quod lenes venti perflant, cuius inferna pauimenta, columnarum & marmorum præcipua venustate integuntur. Tantum enim splendorem effundunt, vt solis radijs certare videantur. Multa quoque

* sacer.

* vox corrupta.

* portam, quæ vocatur Aerea,

* aulam.

ſimulacra atrium exornant, partim ænea, partim lapide cælata, præbentia mehercules ſpectaculum multa ratione dignum, diceres à Phidia Athenienſi, aut Lyſippo Sicyonio, vel Praxitele illa eſſe elaborata. Hic Theodora regina in alta columna cernitur, quam ciuitas conſtructum atrium illi acceptum referẽs, poſuit. Eſt effigies facie decora, ſed reginæ venuſtate inferior. Nam illius elegantiam ſermone complecti, & effigie imitari, homini prorſus impoſſibile * eſt. Purpureum colorem habet columna, & quod reginam ferat, ex cęlatura liquido oſtendit. Quidnam hic rex effecerit ad habendam aquæ copiã, iam nunc referam. Aeſtate enim regia ciuitas aquis egebat. Nam ſiccitate eo tempore præualente, fontes minus aquarum, quàm alijs * horis effundentes, riuorũ ductus tardiores vrbi prębebant. Quapropter rex iſthęc excogitauit. Circa Regis porticum, vbi iam rhetores, * aduocati, & alij quib. hæc res curæ eſt, exercentur, & ſententias concipiunt, ingens quædam aula eſt, oblonga & ſatis ampla, columnis in quadrato latere fulta, non in terreſtri pauimento, ſed petra cõſtructa. hanc in magnam altitudinem ſuffoſſam, aptum receptaculum aquarum pro æſtiuo tempore effecit. hæc etenim receptacula, ſcaturientium riuorum influxum excipientia, opportunam indigentibus copiam præſtant. Sic itaque Iuſtinianus curauit, vt Byzantini aquis potabilibus non indigeant. Regias alibi inſtaurauit, in * heraio, in Iucundianis * (vt vocant) locis, quarum magnificentiam cum artificij ſubtilitate, & magnitudinem cum decora ratione, ego ſatis eloqui non poſſum. dixiſſe ſufficiat, regia eſſe opera, à Iuſtiniano peracta præſente, artificium dirigente, nihil non perluſtranti, & pecunijs non parcente. Hæc enim fieri non poteſt, vt ſermone explicentur. Hic * tectum etiam, quod ante fuit, expolitum eſt. Inuentum enim litus vtrimlibet ventis & vndis expoſitum, nauigantibus ſalutare conſtituit. Arcis enim (vt vocant) innumeris & ingentibus conſtructis, & deiecta vtrinque litoris compage, prioribus arcis deſuper alias ſubinde imponens, obliquos muros inuicem oppoſitos erexit, duos planè ex profundo in ſummitatem vſque aquarum, quibus pręrupta ſaxa ſuperſtruxit, à quib. dum vnda reijcitur, impetus ſedatur, & duro vento hibernis horis ingraueſcente, quæ intra murum ſunt, quieta manent omnia, vno duntaxat aditu relicto nauibus, qua interim portum ingrediantur. Hic quoque ſacræ ædes collocatæ ſunt, quemadmodum ante retulimus, porticus, publicæ viæ, & balnea, & id genus alia, quæ fermè omnia eiuſcemodi ſunt, vt regijs, quas vrbs habet, nõ cedant. Portum etiam alium ſtruxit in aduerſo cõtinenti, in ijs puidem locis, quæ Eutropij nomen ferunt, non procul ab ipſo Hæreo. Quæ igitur Iuſtinianus in regia vrbe fabricauit, (vt paucis dicam) hæc ſunt. Quod autem * à nobis hic omiſſum eſt, mox exponam. Ex vniuerſo orbe fit hominum in hanc vrbem concurſus. Accedit vnuſquiſque allectus aut opere quopiam, aut ſpe, aut etiam fortuna. multi quoq; quorum negocia domi non bene habent, * regem oraturi, hic demorantur, propter violentiam quandam, quæ vel premit, vel inſtat. Quibus, pręter alia incommoda, hoſpitia denegantur, * & qui ſatis lucri & mercedis, vt vitam hic tranſigant, habere nequeunt, ijs hanc moleſtiam Iuſtinianus & Theodora regina ademerunt. In loco enim mari proximo, qui nũc Stadium vocatur, (certaminibus enim quibuſdam opinor locũ olim dedicatum) ampla Xenodochia extruxerunt, huiuſcemodi hominum cum paupertate & miſeria conflictantium oportuna habitacula.

erat. — *anni temporibus.* — *ἀγαγωγᾶς.* — *ἡραίῳ.* — *quas vocant.* — *ὀχέτας.* — *ſolum a nobis.* — *principi preces oblaturi.* — *quum penſionẽ ædium præſtare nequeant.*

* ORATIO SECVNDA. *liber II.*

QVotquot templa in Cõſtantini vrbe Iuſtinianus, aut noua erexit, aut vetuſtate collapſa reparauit, quotquot pręterea alia ædificia hic iã extru-

*libro.
*limites.

it,in priori* sermone declaratum est:restat,vt ad munimenta, quibus* extremas Romanorum regiones vallauit,procedamus. Hic ex sermonis humilitate & defectu laboremus,necesse est. Non enim pyramidas,eorum,qui in Aegypto regnarunt,monumenta referemus,rem quidem famigeratam,sed plane inutilem,& in fauorem & adulationem effictam, sed arces & propugnacula recitabimus omnia,quibus hic rex regnum seruauit, & obsepsit, atque barbaris viam præclusit,qua Romanis insultarent ac insidiarentur. A [a] Medis promontorijs narrationē ordiri, non absurdum fore mihi videtur.[b] quandoquidem Medi è Romanorum terra profecti sunt, Anastasius olim rex in confinio Persicorum montium,pagum quondam ante ignobilem,cui nomē [c] Doras, diligenter muro cinxit, vt aduersus hostes foret propugnaculum. Et [d] cum fœderis tempore extructum esset, quod Theodosius quōdam rex cum Persis pepigerat,vt neutri scilicet in suo [e] loco, alterorum promontorijs finitimo,nouum aliquod propugnaculum moliretur; Persæ pacis [f] conditionibus adherentes, à negocijs suis impediti sunt. Et quamuis Hunnico bello premerentur:Romani tamen illos imparatos animaduertentes,citius alacriusque ædificium occuparunt & communierunt, magno studio illos præuenire cogitantes, priusquam in ipsos irruerent. Et [g] subinde secum mente reputantes,nequid fortassis impedimenti intercideret, non exactè structurā erexerunt, festinantia diligentiam remorāte. Nunquam enim festinato cum securo conuenire solet, & celeritatem diligentia non sequitur. Sic igitur tumultuario propugnaculum instaurant, non quasi ab hostibus expugnari nō possit, sed in iustam altitudinem subuectum, non saxis commodis obuallarunt,non saxorum compagem,prout oportuit,adglutinauerunt, neque* terræ aggerem pro mensuræ modo adhibuerunt. Quo factum est, vt ne breui quidem tempore turres imbribus,niui,& solis feruori,propter fragilem ædificij structuram resistere valentes, disrumpi & collabi quàmplurimas contigerit. Hoc modo priora mœnia in vrbe* Doras reparata sunt. Cum Iustinianus animaduerteret,* Persas non dispicere, eam structuram contra ipsos à Romanis iactam esse,sed arbitrari, iccirco obcinctam, vt locupletiori habitatione exornaretur, inaccessum prorsus locum istum & inexpugnabilem hostibus effecit. Etenim antiqua mœnia saxis collectis impositis in angustū contraxit,solis fenestris relictis quæ illorum vestigia referrent. iecit quoque solidiora fundamenta, ne moles imposita degrauaret, & iactura operi contingeretur. Deinde extra turres, quas ruinosas diximus, vt euerti minimè possent, (obseruantibus semper opportunitatem hostibus & peruestigantibus,sicubi partem propugnaculi muro non obseptam offenderent) ædificium aliud quadratum extruxit,& fossa iustæ latitudinis & profunditatis in lōgum protēsa,perinde ac vallo,ædificij terminos communiuit, & sic hostibus insidias ad murum præclusit. Aquarum quoque receptacula elaborauit, * hac, inter vallum & propugnaculum, * inde ad solem occidentem propè templum Bartholomæo Apostolo cōsecratum. Profluit fluuius ex suburbio, cui Cordes nomen est,dirimente vrbem duobus signis,quorum vtrilibet imminet scopulus admodum præceps & durus. deduxit autem fluuium in vrbem hoc pacto. Opifices aquæductum ex propugnaculo instruunt,& ferreis clauis obducto fistulæ ore, densis & crassissimis meatibus, his quidem reiectis, illis verò obliquis aquæ exceptæ viam in vrbem parauerunt. Hac ratione fluuius vrbem ingressus,oppletis aquarum receptaculis, alia vrbis parte elabitur, effecta facilitate ad obsidendam vrbem. Illic enim propter aquarū copiam,hostilem exercitum consistere non foret difficile:quod vt minus fieret, excogitauit rex huic rei oportunum remedium. Deus id,quod regi impossibile factu videbatur, curans; facile peregit, & nulla data opera vrbem serua-

a Medicis firmibus.
b Quum Medi Romanorum solo excessisset, &c.
c Daras.
d quia in fœdere expressum fuisset,
e solo, limitib. alterutrum finitimo,
f cōditiones prætexentes, opus illud impediebāt, quamuis &c.
g quumque hostiles impressiones semper exspectarent, structuram accuratè non absoluebant.
*corrupta.
*Daras.
*totus hic locus est male versus.
*partim.
*partim.

seruauit,idque hoc modo.Erat ex ijs,qui in exercitu æra merebant, quidam inter opifices & ædificiorum magistros longo tempore diuersatus. hic, siue per visum admonitus,siue casu in hoc pertractus, fossam seu puteũ fieri iussit intra propugnaculum,indeq; aquam potui commodam ex intimis terræ venis emanaturam prædixit. Puteum itaq; rotundũ in altissimam profunditatẽ effoderunt,quę res vrbi salutaris fuit.Imbrium enim magno impetu coorto, fluuius,cuius meminimus, ante propugnaculum subferuescens, vehementer intumuit,& muro adlapsus,hinc stagnat:inde reflexus atq; inundans,pulsato iam muro & refractis portis,vrbem occupans omnia peruagatur; deinde ingenti colluuie facta, in fossam delapsus disparuit. Et deinceps in vrbe media copiosis aquarum receptaculis effectis,fluuius per meatus apte fabricatos vrbem elabitur,quemadmodum iampridem relatum est.Postquam hostilis exercitus vrbem obsessurus adgreditur,tum meatus ferreis clauis ac vectibus obstruunt, & fluuium resilire ac cursum mutare coactum necessitate quadã manufacta, in fossam & puteum circũducunt. Quare oppressi hostes propter aquarum raritatem & penuriam, obsidionem dissoluere coguntur. Hæc in vrbe Daras Iustinianus construxit.Quid autem fecerit, vt nihil deinceps huiuscemodi ipsa vrbs à fluuio pateretur,nunc declarabo.Erat quidam ingeniosus artifex,patria Alexandrinus, Chryses nomine,qui Regi in cõstruendis ædificijs operam suam frequenter locauerat.hic tum aberat, cum vrbs à fluuio periclitaretur.Post vbi ea,quæ acciderant, audiuisset,dolore percitus,& in lectum secedens, per somnum huiusmodi visum vidit. Quidam ingenti statura, & planè eminentiori quàm vt hominis esse putetur, illum per somnum admonuit,& artem quandam docuit, ad impetum fluuij compescẽdum satis idoneam. Mox ille diuinam rem suspicatus, artem & insomnium regi nũciauit,adumbrata instructione, quam per somnum acceperat. Multo iam ante rex audiuerat,vehementer dolens super ijs,quæ contigerant,& ea Isidoro atq; Anthemio,quorum ante meminimus, ad se accersitis exposuit: & velut numine quodam afflatus,præter omnem opinionem per se ipse meditabatur & delineabat illud ipsum,quod somni effigies præ se ferebat, nondum Chrysę literis visis.Nam regi adhuc animi suspenso,quidã literas Chrysæ reddidit,insomnij speciem definientes. Mox rex ad se vocatis artificibus, vt ad memoriam reuocarent,quæ ipsis de opere visa erant,iussit.Illi memoriter ex ordine referebant omnia,quæcunq; rex sibi ipse indulgens demandauit fieri.Tum rex protulit litteras Chrysę,& illos ingenri admiratione * percidit,cogitantes deum esse,qui regi patrocinaretur in illis peragendis,quę rei publicæ forent comoda.Vicit itaq; regis ordinatio,cedente artificũ prudentia & arte,& Chryses in vrbe Daras operi pręficitur à Rege,vt omni cura perficiat,quæ ei præscripta sunt.Hoc igitur pacto,quæ ei mandata sunt,perfecit. Inter vtrumq; scopulum,qua medius defluit amnis, munimẽtum collocauit iustæ altitudinis & latitudinis, cuius extremitates vtrumq; colliculum ita cõtingebant,vt fluuio nusquã essent peruiæ. Huiuscemodi structuram harũ rerum periti phracten seu arida vocant.Ianuas in munimẽto disposuit,qua statim fluuius inundans deflueret,non impetu quodam, sed sensim effluxũ breuem abũdantis molis demitteret.Portas etiam, quas ante fluuius impeditus repente perfregerat,vndiq; circundans, ingentibus saxis priorem illarum locum obstruxit,& in accliui loco secũdum propugnaculi præcipitium portas ordinauit, qua fluuio cursus non patebat. Et isthæc quidem sic habent. Erat autem aquarum in vrbe magna penuria.non enim habebant fontium scaturigines,sed iuxta quos fluuius ferebatur alueo suo, hi egrè aquam hauriẽtes bibebãt;qui verò longius à defluxu amnis habitabant,illos è duob.alterum pati necesse erat,aut extrema oppressos experiri,aut siti euictos interire. Ce

*perculit,

terùm rex ingentem ductum fabricauit, per quem aqua iam vndiq; circum vrbem deriuata, à penuria illic habitantes liberauit. Et duo templa extruxit, vnum, quam magnam ecclesiam vocant: alterum, Diuo Bartholomæo apostolo sacrum. Præterea gregarijs militibus ampla hospitia instituit, ne illic habitantibus molesti essent & insultarent. Amidæ quoque vrbis muros & [a] vallum, quæ ruinæ proxima videbantur, noua quadam structura comprehendit, & vrbi securitatem restituit. Quæcunque in [b] præsidijs, in [c] promontorijs horũ sitis, rex gesserit, iam dicã. Eunti ex Daras vrbe in Persarum terram, regio quædã à sinistris est, [d] nullos prorsus equos, nulla plaustra vel currus habens, protensa in eam longitudinem, vt viro robusto duobus diebus sit permeabilis, desinens in locum obliquum & præruptum, cui Rabdios nomen est. Habitatur autem Rabdios in petris omnino præruptis & rigidis, intusq; locum continet, quem Romanorum agrum vocant, à principio (vt arbitror) [e] grauiter ferentes incolæ, quòd in meditullio regionum Persicarum locus situs ad Romanos pertineret, depressus & supinus, sed bonarum frugum admodum ferax: quod ex his facile quispiam conijciet, quoniam hunc locum vndique Persarum [f] montes cingunt. Apud Persas oppidulum satis illustre, cui nomen Sisauranon, quod olim Iustinianus euersum solo æquauit, vt magnam equitum turbam illinc captiuam adduceret, abest ab vrbe Daras itinere duorum dierum, à Rabdios verò, tribus maximè [g] signis. Hi, qui agrum, cuius satis meminimus, colebant, quotannis exoluebant Persis quinquaginta aureos, vt sua ipsorum quiete possiderent, & fructus illic enatos possent diuendere. Effecit Iustinianus rex, vt omnia ipsis agricolis nascerentur. Cinxit Rabdios muro ad petrarum, quæ illic assurgunt, altitudinem; & reddidit locum hostibus inaccessum. Cum illic habitantes laborarent inopia aquarum, nullo existente fonte in scopulorum cacumine, duo reseruacula aquarum extruxit, & passim perforatis petris amplos pluuialium aquarum thesauros excogitauit. Alias arces & præsidia omnia, quæ in monte posita, hinc ex Daras in Amidam eunti occurrunt, & quæcunque hic olim in deridiculam quandam speciem * fastigiata erant, reparauit, & in eam elegantiam quæ nunc apparet, ac tutum munimentum transposita in firmissimum Romanorum terræ propugnaculum constituit. Hic mons in cœlum assurgens impendet, præceps adeo, vt conscendi nequeat: in subiecta planicie locus est commodæ admodum & mollis terræ, vtilis aratro, vtilis pecoribus, abunde herbas & gramina fundens. Hic frequentes pagos ad radicem montis extructos homines habitant, necessarijs quidem facultatibus felices, sed crebris incursionibus expositi. Quod ne amplius fieret, Iustinianus rex emendauit, erecta in vertice montis arce, quo preciosam maximè supellectilem conueherent, & irruentibus hostibus, cursu & fuga seruarentur. Regalem arcem vocant. Arces Amidæ vrbi vicinas, cœno & luto obcinctas & hostibus peruias vndique exactissimè instaurauit. Omnia sigillatim & exquisitè describere facilè non est. In summa vniuersa enarraui. Nam quæ prius insidiatoribus erãt exposita, ea nunc inexpugnabilia fecit. Mesopotamiam Persarum generi, manifestè inuiam reddidit. Non est silentio prætereundum id, quod in arce Baros excogitauit. Arx in præcipitio alti montis posita est, intus omnino aquis carens, extra imprimis absurdum ac inutile esse videtur, ad radicem mõtis arcem muro circumdare, ne scilicet ea pars in decliui loco sita facilis captu foret. Excogitabat autem hæc, iubens ea quæ intra murum, perfodi, donec ad planiciem iam pertingerent. quod vbi factum est, mox hinc tanquam ex fonte præter opinionem aqua ebulliens apparuit. quocirca arx iam in tuto posita, & aquarum beneficio non indigere videtur. Eodem modo, Theodosij vrbis, quæ ad Aboram fluuium sita est, muro reparato, quem diuturnitas

[a] προτείχισμα
[b] castellis
[c] finibus harum vrbium.
[d] qua nec equis, nec curribus iri potest,
[e] delectatis incolis, ἀγασθέντες.
[f] limites.
[g] σημείοις, miliaribus.
* septa & munita erant,

tas temporis labefactauerat, cum primis hic rex Persarũ excursiones in Mesopotamiam prohibere diligenter curauit. Qualia in Constantina demõstrauerit, dignum esse arbitror, vt referatur. Erat prius Constantinæ murus, si altitudinem spectes, scala superabilis, si aliam structuram * penetrabilis admodum, tanto interuallo turres distabant, vt si qui irruẽtes in medium locũ procurrissent, non poterant hi, qui in turribus stabãt, illos vllo modo propellere. Vrbi propugnaculũ aderat, sed eiuscemodi, qualis murus esse videbatur, infernè * duro lapide erectũ parumper; supernè, albo lapide, fragili prorsus & molli, vt iam leui impendio ab irruentibus hostibus occupari posset. Iustinianus rex passim * in duas turres aliam collocauit, vt sic omnes sibi ipsæ quã propinquissimæ vrbem obcingerent; toti verò muro, & omnibus mœnib. tãtam altitudinem imposuit, vt ab hostibus expugnari nequirent. Atq; vrbis nedum fastigia communiuit, sed & abditos ascensus in turres cõstituit, triplicia tecta lapidum iniectu disposuit, testudines incuruauit, vnumquodq; ipsorũ Pyrgocastellum seu turritã arcem & esse & vocari fecit. Castella enim arces Latina voce appellant. Patiebatur etiam Constantina circa aquarũ inopiam ea, quæ emendari non poterant. Extra vrbem ad vnius * signi spacium fontes sunt aquarum potui commodarum, deinde quoq; saltus satis magnus altissimis arboribus consitus. Intra tamen vrbem, vbi iam nõ in plano, sed in accliui vias esse contingit, olim aquarum erat penuria. Iustinianus autẽ rex aquarum riuis intra murum deductis, perpetuis quoq; fontibus vrbẽ exornauit, quare haud iniuria ipsorum * instaurator appellari poterit. Habebant Romani in extremis Mesopotamię finib. * arcem propè Euphratem fluuium, à Diocletiano rege priscis temporibus extructam. Nomen arci Circesion, hanc Iustinianus nunc regnans, temporis diuturnitate collapsam, neglectam & incustoditam inueniens, in munitionem firmissimam cõstituit, vrbemq; fundauit magnitudine & elegantia claram. Diocletianus cum hanc arcem extrueret non totam in orbem muro circundedit, sed vsq; ad Euphratem muri structuram extendit, cõstructa vtrimlibet extrema turre, & relicto altero latere absque muro, arbitratus fluminis vndam illinc munitionis & propugnaculi loco fore. Procedente autem tempore, extremã turrim ad Austrum versam, fluminis vnda continuè radens concussit totam, vt manifestum iam casum minaretur, nisi quis quamcelerrimè succurreret. Visus est Iustinianus ad eã dignitatem à deo euectus, vt totum Romanorum imperũ repararet, qui iam non solum ruinosam turrim molari & duro lapide instaurauit, sed eam etiam arcis partem, quæ muro carebat, firmissimo muro circundedit, duplici munimine vrbem defendẽs, fluminis scilicet adlapsu, & ambitu propugnaculi. Quæ ad Circesiũ pertinent, hoc modo reformauit. * arces, quæ vrbi à Theodosio nomen sortitæ adiacent, partim muris carentes, partim luto, & deridicula compage, sepum more obcinctas, formidabiles nunc & omnino irruentib. hostibus inaccessas effecit. Erat hic quidã locus, in quem excurrere Sarraceni facile poterant, & per amplam ac densam siluam in monte sitã dispergi atq; dilabi, & Romanos illic habitãtes, crebris incursionibus intrepidè molestare. Cæterùm Iustinianus, excogitato aduersus hostes obice, ingentẽ turrim extruens, hostiũ incursus prohibuit. Isthæc à Iustiniano rege in Mesopotamia peracta sunt. Necesse est hoc loco Edessæ quoq; meminisse. Erãt Edessæ murus & vallum diuturnitate temporis ruinosa, quapropter ambo reparata, noua constituit, & multo solito munitiora. Quin & * Caron & Callinici vrbis muros & valla, æui intercurrentis longitudine collapsa subuertit, & inexpugnabilia effecit. Arcem præterea, quæ in Batnis erat, neglecta & muris non obcincta, munitissimis mœnibus circundedit, in eum, qui nunc apparet, ornatum traductam. * In antiqua regione Comagene, quæ nũc Euphratesia est,

* *accessu facilis.*
* ἐκ μυλίτου, *ex silice.*
* *inter duas.*
* *miliaris.*
* οἰκιστής, *vrbis cõditor.*
* *castellum.*
* *eodem modo et castella, quæ vrbi.*
* *Carrarum.*
* *in regione quæ olim Comagena nunc.*

Romani & Persę prope se non habitabãt.locus enim sterilis & desertus vtrorũq; fines longissimè disterminat. Iccirco arces ædificabant vtriq; suis terris finitimas,nulla data opera,ex crudis lateribus,quandoquidẽ non habebant cui hostes insidiarẽtur.Diocletianus rex hoc modo treis illic arces extruxit, inter quas vnã,cui Mambri nomẽ,longo tempore dirutã Iustinianus renouauit. Quinq; * signis ab hac arce versus Romanorũ sedes Zenobia olim vxor Odonathi Sarracenorũ regis,vrbẽ locauit priscis tẽporibus,à se(vt par erat) appellatam.Huius mœnia deinde longũ tempus interfluẽs ruinosa cõstituit, adeo vt Persis facultas esset in medios Romanos diuagandi:Iustinianus effecit,vt mœnia instaurata,Romanis essent propugnaculũ, & terriculamentum Persis.Multo enim munitiorẽ instituit,quàm ante erat.scopuli quampropinquissimè cingunt mœnia,à quib.eos,qui vrbem tuebantur , licuit hostibus à vertice proijcere.Quam rẽ diligenter repellens & emendãs, alteram quandam structurã mœnia excedentem,vbi scopuli maximè propinquabant, erexit;Alã vocant eiusceemodi structurã,quòd à muro scilicet suspensa videatur. Præterfluit Zenobiam ad orientẽ solem Euphrates fluuius, murũ quam propinquissimè radens,qui imbribus coortis exundat,&affusus muro,statim nõ solum fundamenta,sed* fastigia quoq; obruit,& saxorum compaginationes cõfundit, relicta fragili & incerta saxorũ compositione. sed ingens admodũ saxum molaris generis,muro æquali longitudine adstruxit , sicq; murum ab omni nocumento liberum ac tutum Iustinianus reliquit,etiã si in magnam altitudinẽ fluuius exęstuet Non solum vrbẽ securam & tutam hic rex reddidit, sed etiam templa in vrbe fundauit,& * gregariorũ militum habitationes.præterea balnea, & publicos porticus.Vltra Zenobiã Surum est oppidulũ in ripa Euphratis fluuij situm,muro cinctum tam despicabili, vt olim Chosroæ irruẽti,ne horæ quidem dimidio resistere potuerit, sed * recto itinere à Persis occupatum.Hoc oppidulum totum perinde atq; Callinicum instaurauit,muroq; & vallo obfirmans effecit,vt amplius irruentib. hostibus non cedat. Est pręterea templum Sergio dicatum apud Euphratesiam illustri diuo,quẽ prisci homines colentes,Sergiopolim locum appellarunt, circundantes * breuissimo muro,vt illic habitantes Sarracenos propellere possent,& ab incursu locum tueri. * Aduersum muros pugnare suapte natura Sarraceni impotentes sunt & inepti. Murus quamlibet paruus & fragilis , illorum impetum sistit. Tandem hoc templum donariorum accessione opulentũ & nobile omnino factum est.quam rem Iustinianus secũ reputans, curauit vt nobilissimo muro cingeretur:extruxitq; aquarũ receptacula,præterea domus, porticus, & alia ædificia loco imposuit, insuper & militum præsidia. Simili cura oppidula & omnes arces in vltimis Euphratesiæ * collibus sitas reparauit.Ad hęc animaduertens * sacram vrbem insidiari volentib.expositam, prouida mẽte liberauit, † occulto ambitu ipsam defendens , & in angustiorem securitatem murum coarctans. Erant & alia in Euphratesia loca , nomine quidem vrbes referentia,muris verò circundata sepum more,quę Iustinianus veris muris cingens,& alio apparatu firmans , † vrbes instituit , quæ & iustè appellentur,& pręstantiores sint,quàm vt hostium insidijs pateant.Sed & vrbes,quas Chosroes occupauerat (hic enim barbarus , oportunitate accepta , propter Romanorum exercitum in † Hesperia relictum , clam irruit in Romanorum terram)ita securas constituit & politas, vt nunc multo feliciores esse videantur,quàm prius;& amplius non formident barbarorum, qui mala minantur, incursus. In primis Antiochiam , quæ nunc Theopolis dicitur, exornauit & muniuit multo præclarius , quàm prius ornari contigit. Orontem fluuium, qui vrbem alluit, per circuitus & ambages deerrans , transuersum compulit muro propinquare. Quo ductu cursum suum quampropinquissime vrbi circumflexit,

Marginal notes:

† *miliaribus.*

† *pinnas.*

† *militarium signorum domos.*

† *mox eadem hora sit.*

† *pertenui.*

† *naui ad muros oppugnandos.*

* *limitibus.*

† *Hierapolim, nomen propriũ est.*

† *inutili ambitu sublato.*

† *effecit vt iure appellentur opida, & validiora sint,*

† *occidente.*

cumflexit, & eatenus partem vrbis, quæ munita* per indispositionem non erat, erexit, & ex Oronte tutiorem reddidit. Intra muros locus erat, totus fermè desertus,* & feculentus, & graueolens. Petræ excelsæ & specus inuij locum occupabant, nullam semitam facientes illac.* Arbitratus igitur petram illam, tametsi plurimũ oblectamenti præstaret in vicino muro posita, perniciosam esse, nempe per quam vrbs non obscurè capi posset, locum illum intra murũ olim pręcipitem & cliuosum planũ effecit, & illac itinera disposuit, quà non solũ pedites irent, sed & equites proficiscerẽtur, ducerenturq; currus & plaustra. Balnea quoq;, & aquarum reseruacula in hisce montibus extruxit. Intra muros apud quamlibet turrim puteum effodit, vrbi, quæ prius aquis egebat, pluuijs vndis succurens. Hæc circa muros Antiochiæ à Iustiniano rege peracta sunt. Vniuersam vrbem ab hostibus exustam ipse reparauit, purgatis carbonibus & cineribus, liberum aera reddidit. Pauimenta vrbis vbiq; grauib. saxis instrauit, distinxit vrbẽ porticibus & foris, biuia angiportis discriminauit, constitutis fontibus, & aquarum fluxibus, & ductibus. Et quibus vrbes exornantur, theatris, balneis, & alijs ædificijs decorauit, quibus vrbis felicitas illustrari consueuit; & vt facilè & citra laborem incolæ suas ipsorum domos extruant, pręstitit. Hoc modo Antiochiam nunc illustriorem esse, quàm prius, contigit. Hic etiam dei genitrici ingens templum dedicauit, cuius splendorem & magnificentiam oratione æquare impossibile est. Pręterea Michaeli archangelo magnam admodum ędem consecrauit. Prouidit & pauperibus ægrotis, diligenter & domo, & ijs, quæ ad curam & infirmitatum mutationem pertinent, ordinatis; seorsum viris & seorsum mulieribus. Nihilominus prouidit & peregrinis ex oportunitate factis hìc inquilinis. Chalcidos etiam vrbis murum vetustate collapsum, vnà cum vallo reparauit, & multò constituit munitiorem. Erat in Syria oppidulum vehementer neglectum, Cyros nomine, à Iudęis olim extructum. Nam Iudęi ex Palestina à Medorum exercitu in Assyriam captiui abducti, & longo post tempore, à Cyro Rege dimissi, vt qualemcunq; gratiam benefactori referrent, locum illũ Cyrum appellarunt. Iustinianus rex* prouidentiam reipublicæ administrandæ perscrutans, & in primis diuos colens Cosmam & Damianum, quorum corpora prope vsq; ad mea tempora requiescunt, Cyrum vrbem felicem reddidit, muri securitate,* custodiarum multitudine, & magnitudine publicorum ædificiorum. Hac ratione Syriam Iustinianus tutam seruauit. In Phœnicia Libano propinqua, oppidum, cui Palmyra nomen, vetustate fermè desertum, munimentis firmauit, & aquarum copia, coercito Sarracenorum incursu.

*propter immoderatam magnitudinem non erat, securiorem fecit.

* & accessu difficilis rupes & valles inuiæ.

* corrupit ista interpres.

* partim reipublicæ commodis prospiciens, partim diuos.

* præsidiariorũ.

* ORATIO TERTIA.

*liber III.

ORientalem plagam Iustinianus hoc pacto firmauit. Nunc mihi eundum est ad Armenios, qui ab vrbe Amida, ad alteram vsq; Theodosiopolim loca habitãt Persis finitima. Armenijs* præerat rex eiusdem gentis. Postquàm verò Alexander Macedo Persarum regem euicit, Persæ in seruitutem redacti, quietè degebant: Parthi autem Macedonibus resistentes, & bello superiores, expulerunt eos, & omnia vsq; ad Tigrim fluuium occuparunt. Quo factum est, vt Persarum res deinceps quingentos annos Parthis subiectæ sint, donec Romanis Alexander Mameas imperaret. tunc enim quidam Parthorum rex fratrẽ suum Arsacen nomine Armenijs regem præfecit. Perdurauit itaq; pax per hanc cognationem quingẽtis annis. Residebat autem Armeniorum rex in magna Armenia, Romanorũ imperatori ex antiquo subiectus. Posteriori sæculo, cuidam Armeniorũ Regi Arsaci, duo fuerunt filij, Tigranes & Arsaces. Hic morti vicinus, condito te-

*olim præerat.

ſtamẽto,ambos filios regni ſucceſſores inſtituit,nõ definita vtrilibet æquali potentia,ſed Tigrani relicta quadruplici parte. Et ſic adminiſtrato regno pater è viuis exceſſit.Arſaces filius grauiter ferens,ſe fraudatũ eſſe, rem ad Romanorum imperatorem detulit.Theodoſius Arcadij filius * adhuc iuuenis, Romanos tum ingenuè rexit.Tigranes timens,ne data pœna regno pelleretur,tradito Perſis imperio, ſibi ipſe manum intulit. Quocirca ſubortum eſt diſſidium inter Romanos & Perſas propter Armeniorum regionem.tandem inter eos conuenit, vt Tigrani partem, Perſæ; Arſacis, Romani haberent. Deinde vtrimlibet fœdere pacto,Romanorum rex Armenijs ſemper regem & dominum præfecit. Sed quoniam huiuſcemodi regnum hoſtiles incurſus propulſare nõ potuit,carens militari exercitu, Iuſtinianus rex animaduertẽs Armeniam identidem ſine ordine ferri & gubernari, regni nomen extinxit, præſide inſtituto,& militaris exercitus deſcripta multitudine.Hæc in magna Armenia ſic adminiſtrauit.In Armenia,quę *Sophanice dicitur,vrbs eſt Martyropolis nomine,ad Nymphium fluuium Romanorum &Perſarum fines diſterminantem ſita, * è cuius fluuij regione locus habitatur Arpane dictus,olim Perſis obtemperans. Deniq; Cabades Perſarum rex Anaſtaſio regnante,ingreſſus eſt Romanorum terram,& tanquam itineris * compendium aliquod excogitans,relictã vrbem cœpit,non quaſſatis muris,nõ facta obſidione,ſed hoc ſolum oſtenſo, quòd iam illuc acceſſiſſet. Incolæ vrbis perpendentes,ſeſe non poſſe neque ad breue quidem temporis momentum exercitui obſiſtere,Cabadi occurrerunt,ſe ſuaque & Martyropolim ipſi tradentes, tributaque publica duorum annorum in manibus habentes. Quibus oblectatus,vrbem & totam regionem,perinde ac ad Perſarum regnum * accedẽtem vſurpauit,& homines indẽnes dimiſit.deinde promoto exercitu,&Amida[ab] obſidione capta,ad Perſarum fines redijt. Huius Martyropoleos murus,in latitudine quatuor, in altitudine viginti pedes habuit, adeo vt hoſtes murum facile permearent,& omnino ſaltu tranſmitterent.Quapropter Iuſtinianus rex extra murũ,aliud extruxit propugnaculũ, & vallum * multa ratione dignum,aliaq; omnia,quibus iam vrbis munimentũ ſeruari poſſit.Martyropoli ad ſolem occidentem locus adiacet Phiſon appellatus. ſupra hunc locum ad duo maximè * ſigna,prędrupti montes ſunt,nuſquam peruij,qui inter ſe congredientes,duo flumina non longe diſtantia effundunt,quę Cleiſuras appellare conſueuerunt. In his anguſtis locis Iuſtinianus munitiones ſpectatu dignas iecit,& conſtituta militum cuſtodia inexpugnabili,locum illũ barbaris omnino præcluſit.In Citharisi loco,arcem non habenti, eximiam quãdam arcem,& perpolitam, & ſcitè inexpugnabilem, in loco edito ſeu colle conſtruxit,vt qui habitant illic,partim Romanis,partim Perſis ſubditi, nullo amplius inter ſe pauore concutiantur, nullam inſidiarum inter ſe ſuſpicionẽ habeant,ſed nuptias inter ſe contrahant, nundinas rerum commodarum agant,& quæ ad agriculturam pertinent,exerceant.Alium locum,cui Artaleſon nomen, firmiſſimo muro obcinctum, arcem eum primis inſuperabilem effecit, collocato inibi delectu militum, quibus iam vt * princeps præeſſet, quem Romani Latina voce ducem vocant,ordinauit.Hęc quidem à rege hic peracta ſunt.Quęcunq; verò in alia Armenia elaborauit,nunc dicam.Satala hic vrbs ſtabat modicæ olim ſpei.Nõ enim longe aberat ab hoſtiũ terra,& in humili loco ſita,ſub multis collibus circum ipſam aſſurgentib.latebat. ad huiuſmodi loci naturã accedebant infirmę inprimis,& dubię munitiones,tum à principio male inſtructæ, tum etiam longo iam tempore collapſæ. Rex ipſe vniuerſo loco ſubruto,nouum hic murum exædificauit,tanta quidem altitudine,vt vicinos colles ſupergredi videretur, ea verò latitudine, quæ firmæ & ſecuræ ſtationi ſufficeret. Propugnaculo etiam * multa ratione digno, in

* admodum adhuc iuuenis Romanis imperabat Tigranes amiſſionem regni timens, Perſis ſe dedidit, regno tradito.

* Sophoſena, & Sophena.

* cuius ad vtranque ripam habitatur Arxane regio.

* heic ab interprete multa corrupta.

* pertinentem.

* non contemnẽdum,

* miliaria,

* magiſtratus.

* magni momenti.

in circulum dispositò hostes perterruit, & arcem valde munitam non longe *in loco qui Oroenon dicitur, extruxit. Erat etiam in hac terra arx quædam in vertice percipitis montis posita, quam olim Pompeius dux Romani exercitus, bello hanc terram superans, captam, & paulo pòst munitam, Coloniam nominauit. Hanc arcem vetustate fatiscentem Iustinianus rex omni potestate restituit. Quin & Sebastiæ & Nicopoleos Armeniæ oppidorum muros, quoniam longitudine temporis corrupti ruinam minabantur, instauratos, nouos effecit. Extruxit quoque hic templorum & monasteriorum ædificia. In vrbe Theodosij templum dei genitrici fundauit. In Nicopoli quadragintaquinque diuis monasterium. In Byzanis Georgio martyri templum dedicauit. Prope vrbem Theodosij, monasterium, quod quadraginta Martyrum cognominatur, renouauit. Erat * quidam locus apud Armenios, non procul ab Euphrate, in quo Romanorum militum * cohors residebat, * locus Melitene, cohors legio appellabatur. Hic superioribus annis in loco supino & decliui propugnaculum quadrangulum Romani extruxerant, quod deinde Traiano imperatori visum est, vt in vrbis munimentum verteretur, & * parua vrbs genti constitueretur. Procurrente itaque tempore factum est, vt Melitenorum vrbs cresceret, fieretque populosa, adeo vt intra propugnaculum habitationes non sufficerent. nam angustus locus erat. collocarũt ergo in vrbis area & campo, templa, * principum hospitia, forum, tabernas mercatorias, publicas vias, porticus, balnea, theatra, & si quid aliud est, quod ad ornatum magnæ vrbis facit. Quocirca hoc modo Melitenam muro non obcingi contigit Anastasius rex vniuersam muro circundare cæpit, sed morte preuentus, voluntatem implere non potuit. Iustinianus verò rex vndique muro vrbem obcingens, * egit, vt Melitena sit Armenijs magnum & munimentum & ornamentum. Hæc igitur in Armenia, quæ ad dextram Euphratæ fluuij est, peregit. Quæcunque autem ab ipso in Armenia magna gesta sunt, dicam. Theodosiopoleos olim murus facilis erat captu & expugnatu, quippe quem non defendebat neque vallum, neque fossa, & cui imminebat locus quidam ad vrbem propinquissimè deducens. Iccirco Iustinianus ex aduersò isthæc machinatus est. Primum quam profundissimam fossam in circuitu effossam, specubus præruptorum montium similimam construxit; deinde loco, qui vrbi imminebat, defecto, naturam illius in cauernas & hiatus, qui transiri & penetrari nequeunt, transmutauit; fecitq; murum auctiorem, vt iam insigniter altus, & prorsus inexpugnabilis esset, si quis irrueret. In Byzana nihil constructum est à Rege propter hanc causam. locus enim planus est, campos habẽs equitibus peruios, & multos lacus corruptos aquæ stagnantis. Quo fit, vt hostibus sit facilimus expugnatu, & pestilentissimus habitatoribus. quo perspecto, alibi vrbem erexit, dignissimam planè quæ ipsius Regis nomen referret, in loco scilicet, qui * Tzoumina vocatur. quæ igitur in Armenia gesta sunt, sic habent. Vt hic autem Tzanorum gentes iam describã, mihi non videtur esse alienum à ratione. sunt enim Armenijs finitimè. Tzani suis legibus sine rege ex antiquo degunt, beluinam vitam agentes. Deos quidem lucos, volucres & alia animalia arbitrantur, & colunt In altissimis montibus, & opacis totam ætatem consumunt, terram nequaquam colentes, sed identidem furtis & latrocinijs viuentes, negligentes terram exercere. Vbi montibus præruptis non cinguntur, locus est collibus & tumulis abundans: vbi tumuli, ibi quæ terræ imminent, talia non sunt, vt fruges afferant, si colantur. Valde enim aspera sunt & supra modum dura, nullarum penitus frugum feracia. Quam obrem fieri non potest, vt hic vel terram ares, vel campum segetum demetas, vel pratum innenias. Floret autem arboribus Tzanica, sed infrugiferis, & omnino sterilibus. Quoniam vt plurimum nulla est hic temporum recipro-

in regione, quæ Osroenorum.

* *quædam regio.*
* *turma.*
* *regio.*

* *metropolis legere debuit, non* μικρόπολις

* *Magistratuũ.*

* *perfecit,*

* *Tzumna.*

catio & viciſſitudo, vt nunc ſcilicet frigidis & humidis horis occupetur terra, nunc vero iuuetur calore ſolis; ſed perpetua hieme oppreſſa eſt, & aſſiduis niuibus irrigatur. Propter hæc ex antiquo ſuis legibus viuunt Tzani, Iuſtiniano vero imperante, à Romanis pugna victi, & iam amplius certamini non fidentes, ſtatim ſeſe omnes dediderunt, magis eligentes quietam ſeruitutem, quàm libertatem periculoſam; & mutata religionis opinione, omnes Chriſtiani facti ſunt; & vitam humaniorem amplexati, dimiſſis latrocinijs, Romanos in ſuos hoſtes progredientes ſemper comitati ſunt. Iuſtinianus ipſis eccleſiam conſtruxit in loco, qui Camalinichon dicitur, effecitque, vt ſacra obirent, accederent ad myſteria, ſacrificijs deum placarent, & alijs quoque rebus ſacrarentur, intelligentes tandem, ſe homines eſſe. ſtructis etiam arcibus, paſſim per regionem Romanorum militum præſidia hic collocauit, atque Tzanos commercium cum cæteris hominibus habere inſtituit. Eunti hinc ad ſolem orientem, præceps vallis occurrit, procurrens vſque ad terram boreæ vento ſubiectam. Hic in infima parte vallis, caulæ ſunt, quibus Tzanorum boues ſtabulantur, ad colendam terram educati. Inertes autem laborum ſunt omnino Tzani, & ruſticorum operum ignari, perpetuò lac mulgentes, & victitantes carnibus. Vltra montis radicem loca quidem ſunt, non tamen vacua, in plana terra; deinde à ſiniſtris ad Boream locus quidem eſt, quem vocant incolæ Longini foſſatum, quoniam priſcis temporibus Longinus Romani exercitus dux, patria & genere Iſaurus, ducto aduerſus Tzanos exercitu, illic caſtra fixerit. Hoc loco arcē Iuſtinianus rex extruxit, cui nomen Burguſnoce, diei itinere à Siſiliſon diſtans. Siſiliſon quoq; arx eſt ab ipſo rege ædificata firmiſſimè. Hæc igitur à Iuſtiniano rege apud Tzanos peracta ſunt. In Amoria multa templa longo tempore diruta renouauit. Poſt Trapezontinorum terminos locus eſt, Riſæum appellatus, quē ipſe inſtauratum in munimētum ſepſit præſtantius, quàm vel verbo explicari, vel auribus percipi poſſit. Apud Lazos Chriſtianorū eccleſiam vetuſtam & ſtructura putidam & emarcidam reparauit. Sebaſtopolim, quę olim arx erat, muro & alijs munimentis facilis captu, publicis vijs & alijs ædificijs adornatam, in vrbem inter præſtantiſſimas etiam, elegantia & magnitudine imprimis famigeratam redegit. Boſpori etiam, ac Cherſonis, vrbium in illo litore maritimarum, poſt * ſtagnum ſcilicet Mæotidē, poſt Tauros & Tauroſcythas, in vltimis Romani imperij finibus habitantes, muros penitus collapſos inueniens, in magnam quandam elegantiæ & ſecuritatis admirationem reſtituit. Hæc igitur ſic habent. Vrbem etiam quandam Thraces habitant mari finitimam in litore Euxini ponti, Anchiolum nomine, vbi non procul ab vrbe, aquæ natura calidæ ſcaturiunt, incolis imparata balnea præſtantes. Hunc locum, olim muro non munitum neglexerant priſci reges, quamuis vicina loca barbara gens habitaret. frequentabant locum ipſum ægroti, cum periculo alleuamen inquirentes. Iuſtinianus igitur nunc muro vallauit, effecitq;, vt citra periculum infirmis remedium contingat. Hæc igitur munimenta à Iuſtiniano rege conſtructa ſunt, in oriente, in Armenia, in Tzanica regione, & circa pontum Euxinum. Nunc hinc nobis eundem eſt ad ædificia, quæ in Europa extruxit.

*paludem.

*Liber IIII.

* ORATIO QVARTA.

SI is pelagus ſulcet, qui ad gubernādam nauiculā inſtructus nō eſt, pernicioſam rē eſſe puto, magnorum diſcriminū impēſe plenam. idē dixero, ſiquis Iuſtiniani Regis ædificia, ſordidiſſima oratione emetiri

emetiri velit. Animi enim magnitudine hic rex alia († vt ita dicā) omnia, & quę ad ædificia non minus, multo præstantiora perfecit, quàm vt oratione explicari queant. In Europa, curans ministeriū applicare necessitatis postulationi, opera absoluit, quæ narratu facilia non sunt, aut etiam promptaad conscribendum. Vrgebat enim necessitas in confinio Istri fluminis, & deinceps propter adhabitantes huic loco barbaros. Nam vicina est gens Hunnorum, Gothorum, Taurorū, Scytharum, † Sclabenorum, & eorum qui cum Sauromatis in plaustris degentibus bella gerunt, & si quod aliud beluinum genus hominum est, hic morari & sedes figere consuetum. His iam incessanter bella mouentibus occurrere cogitanti Iustiniano regi necessarium erat, innumera propugnacula iacere, militum inenarrabiles custodias constituere, & alia, quæcunque hostibus forent impedimento ad promouenda dominia. Cæterùm quod de historia restat, prosequemur. Operis enim inchoati, quocunque modo ad finem peruenire magis conueniet, quàm relicto imperfecto retrorsum ire. Constituentes itaque huius regis ædificia, quę in Europa construxit enumerare: pauca quædam huius regionis præfari dignum duximus. E mari, quod Adriaticum dicitur, influxus quidam ab alio mari decurrens, Epirum ingreditur, fermè terram diuidens, Ionium sinum efficit, in dextra Epirotas & illius regionis gentes, in sinistra Calabros habens. supra quos è regione maris defluit Ister fluuius. Hic multa ædificia relatu dignissima Iustinianus rex construxit. Totam enim Europam obuallans, barbaris, qui Istri fluuij accolæ iam erant, inaccessam reddidit. Sed à patria regis mihi ordiundum esse arbitror. Hanc enim solam decet extolli, diuulgari, venerari, quæ talem regem enutriuit, talem Romanis præstitit; cuius opera verbis enarrare, & litteris commendare impossibile est. Apud Dardanos Europæ, qui iam post Epidamniorum terminos habitant, locus est Tauresium nomine. Hinc Iustinianus rex orbis reparator oriundus erat. Hunc locum muro circundans quadrangula figura, singulis angulis turrim imposuit, effecitque, vt & esset, & vocaretur Quadriturrita. Iuxta hunc locum vrbem nobilissimam condidit, quam Iustinianam Latina voce appellauit, atque hoc modo nutricationis officium altrici patriæ rependit. Fabricauit etiam canales aquarum, vt vrbs aquis abundaret, & multa alia narratu digna. Non est facilè enumerare deo consecrata templa, verbis comprehendere † principum habitacula, ingentes porticus, nitida fora, fontes, vias, balnea, loca vbi res venum exponuntur. Magna planè vrbs est, & totius regionis metropolis Illyricorum, archiepiscopum sortita; alijs vrbibus ipsi, tanquam magnitudine præstanti, cedentibus. Quo fit, vt etiam honorem regi rependat. Vt enim ipsa vrbs rege † honoratur, tanquam alumno, ita è diuerso rex * locum illum in vrbem euehere curauit. Et tantum de hac re dixisse sat erit. nam omnia diligenti subtilitate persequi impossibile est. Nam si ad regis præstantiam vrbs quoque accesserit, necesse est omnem orationem deficere, & ipsam re inferiorem fieri. Erat olim apud Dardanos vrbs, Vlpiana nomine. huius murum deiectum (erat enim totus inutilis) in præsentem nitorem permutauit, appellauitque vrbem Iustinianam secundam. Prope quam & aliam quandam vrbem, quæ prius non erat, condidit; & Iustinopolim vocauit, auunculo cognominem. Sardicæ quoque & Naisupoleos, præterea Garmaæ & Pantaliæ muros, qui vetustate dirupti erat, in securitatem reparauit, & hostibus inexpugnabiles effecit, & inter has oppidula à fundamentis restituit, firmissimum etiam propugnaculum horum, & totius Europæ, Istrum fluuium facturus, † validis densisque munimentis fluminis ripas cingit, passim per ripas dispositis militum præsidijs, ne barbari agris custode carentibus semper insidiarentur,

† *prope dixerim*

† *Sclauinorum*

† *magistratuum*

† *se iactat.*
* *honori sibi ducit, quòd vrbem ædificauerit.*

† *crebris munitionibus fluminis.*

ne homines cuiusuis ætatis captiuos abducerent, & vniuersam supellectilem atque pecuniam prædarentur. Erat hic quædam antiqua vrbs abundans aquis, nomen à natura loci adepta. Euroca enim ab origine dicebatur. Ab hac non procul * mare diffusum insulam in medio tenet, colle insignem. Huc Euroeæ incolis traductis rex infirmissimam vrbem erectam muro sepsit. Post totam Epirum, Aetolos, Acarnanas, † nunc Crissæus sinus, nunc Isthmos, nunc Corinthus, nunc denique alia Græciæ loca, huius regis prouidentiam liquidò testantur. quapropter nemo contenderit,* per omnem ætatem fuisse quempiam ex omnibus hominibus Iustiniano rege magis prouidum, & accuratiorem, cui difficile non fuit, mare montibus allisum, circumfusum, vnda efferuens, & arena fluidum, iactis fundamentis frenare & firmare; atque ijs, quæ vel maximè inter se diffident, applicare & connectere, vt artificio hominum conueniant, & cedant cogentibus. Hic etiam rex saltus & lucos copulauit, adaptauitque montibus mare. * Atque vniuersam Græciam munimentis obseptam reliquit, sedata subditorũ diligentia. Arces etiam multas intra muros extruxit, consulẽs humanæ fortunæ, cui nihil satis firmum & constans, nihil inexpugnabile est; vt si muros quocunq; modo aut tempore capi contingeret, in arcibus præsidia seruarẽtur. Vbiq;* res frumentarias, & aquarum raseruacula in tuto disposuit, ordinauitque milites custodes. Sic per Græciam Iustinianus arces & propugnacula firmauit. In Heraclea hæc facta sunt. Ex Illyricis in Græciam eunti occurrunt duo montes plurimum distantes, sed tandem inter se quàm propinquissimè conuenientes, angustum reddentes interlitum locum. fons per medium fertur, æstiuis horis aquam placidam, & potui non incommodam effundens ex montibus istac assurgentibus, in breuem deinde riuum cõtractus. sed postquam pluit, torrentem exundans altum vehementer, & satis immanem, ex scopulis & saltibus ingentem fluxum congregat. Ex vtraque parte angusti loci duo erant olim munimenta. hinc Hereclea vrbs, cuius sufficienter meminimus, inde Myropolum non parua intercapedine distans. Ambo munimenta ruinæ proxima Iustinianus rex reparauit, & validissimo muro angustum locum circundans, barbaris transitum præclusit. Omnes Græciæ vrbes, quæ Thermopylis includuntur, vt in tuto essent, effecit, renouatis omnibus muris. Conciderant enim multo antè in Corintho, ex vehementi terræ motu, Athenis, Platæis, & in Bœotiæ terminis, vetustate corrupti. Nihil autem expugnabile, nihil incustoditum reliquit. Postquam ipse Iustinianus saluti subditorum inuigilans animaduertit, barbaros mali aliquid esse machinaturos, Græciam passim muris & mœnibus vallauit, vt iam necessarium foret hostibus, singulas vrbes separatim obsidere. Atque hæc effecit, quoniam expectatio minimum producta, miseriam non patitur, & semper prorogata auxilium non petit, sed instantem fortunam propter tarditatem & dilationem abijcit. In Peloponeso etiam, vbi resciuisse omnes vrbes muris carere, ne multum temporis attereretur in singulis curandis restituendisque, vniuersum mare securum reddidit, erectis arcibus, & constitutis præsidijs. Atque hæc sic processerunt. Vrbs quædam erat Thessaliæ Diocletianopolis nomine, à barbaris * occupata, & longo tempore ab habitatoribus deserta, vicinum habens stagnũ, & insulam in medio stagni aquis circumfusam. Quapropter hic rex vrbis † explorato loco, quoniam facilè penetrari poterat, firmissimam vrbem in insula ædificauit, dimisso (vt par erat) priori nomine. In Echinæo, Thebis, Pharsalo, & alijs vrbibus maritimis omnibus propugnacula renouata aptè confirmauit. Sed quoniam in Thessaliam peruenimus, sermo in Pelium montem & Peneum fluuium pergat. Ex Pelio monte Peneus placido lapsu defertur, mox suo allapsu vrbem Larissam decorans.

Nam

Marginal notes:

* *palus diffusa*

† *tum Crissæus sinus, tum Isthmus. & sic deinceps.*

* *ab omni æuo*

* *Alius sensus in Græcis.*

* *horrea*

* *euersa*

† *neglecto*

Nam Phthia hic amplius non est. defluit autem hic fluuius admodum leniter in mare, finitimam regionem feracem reddens omnigenorum fructuum & potabilibus aquis abundantem. Quos planè fructus qui illic habitāt, vendere non possunt, formidantes subinde barbarorum incursus & molestias. Nusquam enim hæc loca munimentū habent, quo sese incolæ conferentes seruentur, sed Larissam & Saream, collapsis iam mœnibus, muris fermè spoliatas esse contigit. Rex igitur Iustinianus ambas vrbes muris obcingens, regionem illam in legitima & natiua felicitate conseruauit. Inde non procul montes assurgūt prędrupti, altissimis arboribus abundantes, & Tauris peruij. In hac terra Lapitharū aduersus Centauros flagrauit pugna, quemadmodū fabulæ nobis asseuerant, temerè persuadentes, fuisse scilicet priscis temporibus genus hominum extraneum, & ex animalium natura quadam perperam mixtum. Reliquerunt fabulæ testimonium vetusta tempora in appellatione. Nam structæ in montibus arcis locus Centauropolis in hanc vsque etatem vocatur, cuius murum dirutum Iustinianus rex instaurauit & obfirmauit. Multas preterea arces in Thessalia renouauit, quarum nomina nō multò pòst à me perscribentur. Sed nunc ad Euboiam insulam eundū est, quoniam Athenis & Marathoni propinquissima est. *Euboia in mari obiecta est Græciæ, videtur autem olim abrupta esse. Quandoquidem prius vna erat terra, quæ pòst freto est diuulsa. maris vndoso fluxu hic circa Chalcidem vrbem, continentem perrumpente, & quod à terra desectum est, in insulam redigente, fretū Euripus dicitur. Euboia igitur huiusmodi existens insula, vna etiam trabe sinui maris superposita, terrę & continenti iungitur, quam incolę, quoties libitū sit, imponentes, *Epirotæ videntur esse, pedibus in oppositam terram progredientes, quam rursus deponētes, nauibus traijciunt, insulani iam facti. Itaq; vnius ligni & trabis impositu & depositione seu ablatione, pedites fiunt aut nautæ. Hanc Euboiam Iustinianus rex penitus inexpugnabilem & inuictam reddidit. Non procul à Thessalonica fluuius decurrit Rechius nomine, qui bonam planè terram & frugiferam circumiens, in vicinū mare exonerat, & leni defluxu placidam & potabilem aquā effundit. Hic plana terra,* multa profert odoramenta, & paludem pabulosam; hac quidē parte felix, sed barbarorum incursu misera. est enim facilis accessu. quocirca Iustinianus rex in litore maris, quà Rechius exonerat, validissimam arcem extruxit, quam Artemisium appellauit. Et hæc quidem hactenus. Quo autem modo ripas Istri fluminis firmauerit, nunc exponam. Romani olim imperatores, vt barbaris vltra fluuium habitantibus transitum præcluderent, vniuersam ripam huius fluminis propugnaculis vallarūt, propugnaculis inquam non ea quidem ratione extructis, vt ab irruentibus expugnari nequirent, & forent inaccessa; sed vt ripa fluminis virorum custodia non vacaret, quod tum satis erat ad deterrendos barbaros, vt cauerent ab incursu in Romanos. Posteriori sęculo Attila cum ingenti exercitu ingressus, nullo fermè labore propugnacula euertit, quæ deinde euersa Iustinianus rex reparauit, non quidem qualia prius erant; sed validissima, hic præsertim vbique restituit, amittente iam securitatem Romanorum imperio. Quæ quomodo facta sint, exponam. Oritur in Celtarum, qui nunc Galli vocantur, confinio Ister fluuius; circumfluit autem multas regiones vt plurimum desertas, alicubi barbaros accolas habēs, beluinis moribus, & nulla societate alijs hominibus deuinctos. Postubi Daciam attigerit, hic iam disterminare videtur barbaros, sinistram partem occupātes, à Romanorū terra ad dextram sita. Vrbem igitur in hac parte litoris Iustinianus ędificauit firmissimo muro cinctā, †spectatu planè dignam eam reddidit. Aliam item nouam arcē erexit, impensè munitam, ab hac vrbe octo maximè * signis distantem. Ante quam vrbs antiqua erat Viminacium

* *Eubæa.*

* *terræ continentis habitatores.*

* *frequentes agrorum culturæ, palus pascua;*

Attila rex Hunnorum.

Ortus Istri fluminis.

† *maximi sanè momenti.*

* *miliaribus*

*exhibuit.
*pons
*Qua verò de caussa iam locus ille Pons sit appellatus, & cur huc
*sed exponat eũ Apollodorus Damascenus,
*cognominem
*Vlterius & Quintodemi fatiscentia refecit.
†obstruens.

quam rex reparatam penitus nouam * esse ostendit. In opposito signo, alias multas arces ab vltimis fundamentis ædificauit, & deinceps oppidulum antiquo nomine Zanes, à quo non longe abest arx, cui * Pontes nomen. Hic fluuius effluens, & modicum litoris spacium euagatus, mox in suum alueum reuertitur. facit id non suapte natura, sed hominum industria coactus, * propter quod iam locus ille Pontus appellatur. Cur autem huc deducentes coactum Istrum, Danubium vocent, dicam. Romanorum Imperator Traianus ferox & strenuus, quasi indignè ferens regnum sibi cessisse finitum, & Istro fluuio terminari atque concludi, fluminis ripas ponte diligenter iunxit, vt iam penetrare posset, & amplius ipsi impedimento non foret, in barbaros vltra flumen habitantes progredienti. Quomodo pontem hunc extruxit, mihi planè curæ non sit, * expendat autem Apollodorus Damascus totius operis præcipuus artifex. nullam tamen vtilitatem inde senserunt Romani, sed pontem Ister exundans postea, & tempus intercurrens euerterunt. Erexit autem Traianus ex vtralibet fluminis ripa, arcem, hanc quidem Theodoram nomine, illam verò in Dacia ex opposita regione, Pontem, operi * cognomen. Sed quoniam fluuium naues pertransire non poterant, propter rudera & fundamenta pontis hic posita, cogunt fluuium aliâ traducere cursum, & rursus transitum suum deflectere, vt iam nauigari queat. Ambas arces corrumpi contigit, collapsas vetustate temporum & barbarorum incursu. Iustinianus rex Pontem, arcem in dextra fluminis parte collocatam, inexpugnabili ædificio renouatam, Illyrijs securum propugnaculum constituit: alteram verò in opposita parte sitam, cui Theodoræ nomen erat, tanquam barbaris illic habitantibus incumbentem, nequaquam curandam esse putauit. Alias quoque arces post Pontem extructas renouauit, & alia plurima, quæ sermone complecti impossibile. Igitur Illyricorum arces iuxta fluuium Istrum sic habent. Ad Thraciam nunc eundum est, enumerandæque sunt arces hic in ripis à Iustiniano rege exædificatæ. Primùm igitur hinc ad Mysos progrediamur, quos bellaces Poetæ vocant, Illyrijs conterminos. Post locum, quem Burgum appellant, Securiscam arcem Iustinianus renouauit. * præterea quæ Quintodemi tempore diruta sunt, restituit. Deinde vrbem, quæ antè non fuit, erexit, à Reginæ nomine Theodoropolim appellatam. Insuper Quintorum arcem fundauit, post quam Trismacarias propugnaculum; è cuius regione in opposito continenti Constantinus quondam Romanorum rex arcem non contemnendam construxit, Daphnen nomine, nõ inutile fore arbitratus, si hac via vtrimlibet fluuius custodiretur. Hanc arcem procedente tempore à barbaris funditùs euersam, Iustinianus ex fundamentis reparauit. Sunt in ripa Istri tria propugnacula, in quibus ea, quę collapsa erant, non indiligenter correxit. Sic ergo apud Mysos in ripa Istri & locis vicinis arces sunt dispositæ. Ad Scythas tandẽ progrediar. Hic prima arx Sancto Cyrillo cognominis est, in qua quæ corruerant, Iustinianus non segniter restituit. Deinde propugnaculum ex fundamento construens, loca illa tuta reddidit Sclauenorum incursu atq; insidijs. Est etiam hic Ibeda vrbs, cuius propugnaculi magnam partem collapsam reparauit, & nullo quasi labore validissimã effecit, extructa noua arce, Aegistum appellata. Quæcunq; igitur apud Dardanos, Epirotas, Macedonas, & Illyricas gentes, præterea in Græcia, & iuxta Istrum fluuium ædificia construxerit, iam à me explicatum est. restat vt in Thraciam progrediamur, iacto optimo sermonis fundamẽto à locis Byzantio finitimis. Hæc enim vrbs non solùm potentia, sed etiam situ & natura cæteris locis Thraciæ præstat, veluti in Europæ arcem quandã exurgens, & terminos illius maris, quod Europam ab Asia dispescit, † obruens. Vniuersas vrbis structuras, & quicquid templorum siue intra, siue extra muros

muros Constantinopoleos expoliuerit, antè declaraui; iam quæ sequuntur, dicturus adgredior. Arx est in suburbio, quem * Stroggylon seu rotundam a figura & compositionis dispositione vocant. Hinc via, quę in Regium procurrit, admodum inæquabilis & salebrosa est, & decidentibus fortè pluuijs, lutosa efficitur, & prorsus inuia illac transeuntibus. Hanc vastis lapidibus substratam Iustinianus rex, peruiam & omnino viatori facilem reddidit. Longitudo huius viæ, ad Regium vsque protenditur, latitudo tantundem patet, vt citra compressionem, binos currus inuicem occurrentes excipiat. Lapides admodum asperi sunt, & in ridiculam figuram defixi, vt non se contingere, non subtili artificio se mutuo integere, sed cognati atque concreti esse videantur. Et hæc quidem huiuscemodi sunt. Stagnum Regio vicinum est, in quod fluuij ex supernis locis defluentes exonerant, in mare vsque diffusum, adeo vt vno litore cum mari copuletur, quamquam in angusto admodum loco, vnde & Myrmecis seu formicę nomen accepit. Hic olim traiectus mare cum stagno (vt dictum est) copulans, ligneo ponte permeabatur non sine maximo discrimine, siquando (vt fit) ligna computruissent. At Iustinianus pontem saxis concinnè deiectis in fornicem erexit, & rem profectò magnam, transitum scilicet sine vllo periculo compendiosum constituit. Supra Regium vrbs est Athyras nomine, cuius cùm incolas vehementissima siti oppressos inuenisset, penuriam dissoluit, structo illic aquarum receptaculo, renouatisq; muris iam fatiscentibus. Vltra Athyram locus quidam est, quem indigetes Episcopea vocant; quem postquam Iustinianus rex animaduertit hostium incursibus expositum, quippe qui nullo propugnaculo munitus esset, arcem hic ædificauit mœnibus & turribus cinctam; non, quo consueuit, sed hoc modo eminebat quędã ex vallo structura à principio angusta, & sensim in amplam latitudinem desinens, turribus munita. per hanc fieri non poterat, vt hostes muro appropiarent, quandoquidem intra vallum existentes inter medias turres, facillimè à mœnibus propelluntur, & à custodibus iugulantur. Hic etiã portas non consueto more inter cætera opera collocauit, sed ex obliquo, in angusto scilicet loco prominenti ante murũ, vt sic ab hostibus non cernerentur, sed laterent à tergo. Hic conatum Regis adiuuit Theodorus † olim Silentiares, vir admodum sagax & prudens. Talis itaq; arx hìc extructa. Priusquam hinc * ad alia progrediamur, dignum fore duximus, vt pauca præfaremur. Mare, quod ex Oceano & Hispania profluens, Europam à sinistrìs habet, ad Thraciam vsq; procurrit; deinde ad orientem deflectens, scinditur; † inde orientalem plagam, hinc paulatim incuruatum, Euxinũ fretum efficit, atq; Byzantium deproperans, perinde ac à repagulo quodam repulsum, decurrit ad eam vrbis partem, quę aurorę subest, & iam in multo vastiorem curuaturam retortum, portus angustia concluditur, & Isthmum (vt par est) ex ijs, quæ partim supra, partim intra Thraciam sunt, relinquit; non quòd in duos effluxus hic partiatur mare, quemadmodum in alijs isthmis fieri consueuit: sed quòd admirabili quodam modo reflectatur, & vtrimlibet obcingat cùm alias Thraciæ partes, tum Byzantij suburbana loca. Aedificant autem hìc homines, * & domos construunt, non ad necessitatem, sed ad iniuriam & delicias termino carentes, & ad id genus alia, quęcunque diuitiarum affluentia hominibus obueniens parit. Collocant hic ingentem supellectilem, & creberrima exercitia habent. Cùm igitur inopinati hostes per Romanorum terram discurrere cœperint, damnum patitur hic locus non conferendum cum alijs regionibus, quandoquidem malis irremediabilibus hanc terram opprimi contingit. Quod Anastasius Rex impedire conatus summo studio, longos muros extruxit in loco non minus quadraginta * signis à Byzantio distanti, & ambo maris litora itinere

* Stroggylum

† dignitate, silentiarius, vir, &c.

* ad Longos muros, progrediamur,

† & partim tendit ad orientalē plagam, partim iactum paulatim obliquius, Pontum, qui Euxinus dicitur, efficit; & Byzantium accedens, velut ad metam quamdam inflectit sese ad eam vrbis, &c.

* & ornant suburbana, non ad necessitatē, sed ad insolentiam.

* miliaribus

duorum dierum inter se diuulsa coniunxit,sicq; arbitratus est,quæ intra muri septa continebantur,omnia in tuto fore. At structura illa maiorum incommoditatum † fomentum erat. neque enim fieri potuit, tantam molem, aut tutò perfici, aut perfectam diligenter custodiri. Postquam enim partem quandam longorum murorum hostes expugnassent,tum subiugatis * custodibus,in alios inopinati proruebant, & mala operabantur non facilia enarratu. Cæterùm Iustinianus rex ijs,quæ confracta erant reparatis;& quæ dubia erant ac infirma, validissimè communitis, propter custodes has structuras prioribus adhibuit. Exitus viarum,qui ex singulis turribus in vicina loca procurrebant, obstruxit omnes, vno duntaxat relicto accessu, quem opportunè munientes custodes, etiam intra vallum existentes hostes contemnebant: quoniam singulæ turres custodibus sufficiebant * cùm ad securitatem,tum ad mansiones.* quęcunque iam erant muris finitima,tuta esse procurauit,& alia quoq; loca (quemadmodum nuper à me dictùm est) ad meridiem vrbis sita renouauit cum ijs, quæcunque intra vallum collapsa erant. Istha cigitur à Iustiniano rege peracta sunt apud longos muros. Heraclia vrbs,quæ * & Paralia, & à vicinis Perinthus dicitur,(cui olim primas Europæ tulerunt, nunc autem post Constantinopolim secundas sedes præbent) sitibunda & nimia olim siccitate premebatur: non quod proximus locus aquis careret, aut huius rei negligentes fuissent ij, qui olim vrbem condiderunt,quoniam Europa fontibus affluit,& vetustis hominibus curæ fuit aquarum riuos per canales deducere; sed quòd tempus consueto more vrbi canales abstulit,aut vetustate † collapsis ædificijs inuidens,aut in perniciem & interitũ perducens,eò quòd Heracleotę harum rerũ curam non habuissent, sicq; breui tempore Heraclia ab incolis deserta est. * Hoc ipsum iam effecit tempus,& quęcunq; illic regio munere atq; adeo spectatu digna erant labefactauit. Iustinianus rex non obiter,sed quemadmodũ imprimis regem decuit,conspectam vrbem,potui commodis & pellucidis aquis irrigauit,& omnibus reparatis, non est passus vrbem * regijs dignitatibus & ornamentis depriuari. Ab Heraclia, vnius diei itinere abest locus maritimus Rędestus nomine,nauibus per Hellespontũ traijciendis valde oportunus. Quippe qui aptum portum habeat operis in mari exercendis idoneum, siue merces suas nautæ subducere, & naues leniter exonerare velint;siue rursum nullo quasi labore naues onerare ac deducere. Cæterùm hic locus barbaris expositus erat,illac,si sic sors tulisset, decurrentibus & grassantibus:eò quòd neq; arte obuallatus,neq; natura munitus aut difficilis accessu esset. Quapropter mercatoribus ob metũ periculi suspectus,à paucis colebatur. Iustinianus rex locum nõ modo tutum reddidit, sed & omnes vicinos seruauit,erecto scilicet Rædesto in vrbem & muro potentem, & magnitudine insigniter amplam, quo iam barbaris irruentibus, vicini omnes cõmodè suffugientes vnà cum suis rebus seruantur. Quæ à Iustiniano rege in Rædesto acta sunt sic habent. Sed quæ in Chersoneso elaborata sunt nunc dicam. † Chersonesus Thraciæ hic omnibus patet. procurrit enim in mare,& quasi priori loco continua sit, iam in Asiam videtur protendi. litus eius iuxta vrbem Eleuntem prominens, mare in duas partes dirimit,quarũ altera,vehementi impetu à continente diuulsa,& profluenti freto cedens,* pontũ efficit,quem Nigrum vocãt; reliqua vero pene insula fit, idoneum ab eo quod factum est, nomen tenens. Chersonesus e[illegible] (vt par est) dicitur, breui isthmo impedita,ne sit omnino insula. Hic antiqui homines negligenter satis & citra omnem curam, construebant propugnaculũ scalis expugnabile: quandoquidem arbitrantes sese hortum quempiã sepibus obcincturos,exile prorsus & parumper exurgens construxerant. Iuxta mare vero ex vtraq; parte Isthmi,† breuibus quibusdam neq; satis

† origo

* præsidiarijs.

* seorsum ad securitatem.

† horum ergo murorum munitionem celerrimè perfecit,& quum alij faciscentia, (sicut aiebam modò) tum vrbis Mesembriæ corrupta moenia refecit.

* & maritima, & vicina est, ipsa Perinthus scilicet.

† collapsum ædificium negligens

* Idẽ et eius loci palatia perquam speciabili diuturnitate temporis acciderat.

* splendore palatij egere.

† Chersonesus instar muri finitimæ sibi Thraciæ toti est.

* sinum

† exiguis.

satis idoneis munimentis fabricatis, locum inter vndas & propugnaculum obstruxerant; non vt illac insidiatores propulsarent, sed ad ingressum magis prouocarent. Sic iam prorsus despicabile, & ijs qui rem tentare volebant, opus facile captu moliti erant. Nam hostes Thraciæ regionem percurrentes, perinde atq; periculum facturi, huc quoq; per litus ingredi tentarunt, & territis custodibus propugnaculum transilierunt nullo planè labore, tanquam ludo quopiam sese exhilarantes. Pro salute igitur subditorum multa excogitans Iustinianus, hæc effecit. Primum, vetusti & eius quidem exilis muri vestigijs relictis, alterum in ipso loco erexit propugnaculum abundè latum & altum, ac desuper in mœnibus testudinem construxit in modũ porticus, cuius fastigio integebantur, qui ex propugnaculo præliabantur. Qui sub testudine propugnant, illis qui muros quatiunt, prælium duplicant. Sed & fossæ extra propugnaculum existenti, continua opera suffossæ, ingentem quandã vastitatem latitudinis & profunditatis imposuit. Hæc autem sic muniuit & tuta reddidit. ijs nihilominus, qui intus habitant, munimenta ędificauit, vt in tuto essent, qui Chersonesum colunt, tametsi longius quàm par est, abessent ab longis muris. Vrbem enim Aphrodisiadem validissimo vallo cinxit, olim muro carentem. Cyberim vrbem solo fermè ęquatam, rursus muro circundatam, habitabilem effecit. Vbi & balnea, & hospitia construxit, ac quæcunq; ad splendorem & ornamentum vrbis pertinent. Sed & Calupolim firmissimo muro sepsit, quam prior ętas muro cingere neglexit, longis muris confisa. Vbi iam & *cauponas, & cellas vinarias construxit. Est quædam contra Abydum vrbs antiqua, Sestus nomine, non tuto satis loco olim condita, quippe cui vastus quidã & præruptus collis impendet. Hic iam arcem in accessam construxit, & expugnatu, siquis conetur, non facilem. Non procul à Sesto Elęus est. Hic petra a mari prærupta in cœlũ assurgit, & summum verticem in muri naturam attollit, vbi Iustinianus arcem locauit difficilem aditu & irruentibus penitùs inuiam.* fundauit etiam arcem in Enthesco ab altera parte longi muri valido munimento firmatam. Vndiq; igitur Chersonesi incolas tutos ipse reddidit. Post Chersonesum vrbs habitatur à conditore appellata. Hic Aeneas fuit (vt ferunt) Anchisæ filius. huius murus facilè capi ac superari poterat. Etenim humilis erat, & aditu facto, mari vicinus, ab vndis aliquo modo pulsabatur. Sed Iustinianus rex murum in altum euexit, vt iam non solùm non capi, sed ne tentari quidem possit,* & subductis impedimentis, ac vndiq; obstructis lacunis inexpugnabilem prorsus constituit, vt vrbs in tuto sit posita. facile autem erat barbaris per regionem discurrere ac grassari, quoniam Rodope raras ex antiquo munitiones habebat. Erat autem pagus quidã Bellurus nomine, diuitiarum potentia & hominum multitudine vrbi æqualis; quia tamen muro obseptus non fuit, prædatoribus barbaris crebro patebat. Hunc rex ipse in vrbem erexit, & circundedit muro structuram se dignam relinquens. Alias quoq; vrbes in Rodope sitas temporis malignitate dirutas, omni diligentia & studio instaurauit. Isthæc igitur hoc loco elaborauit. Anastasiopolis hic sita, quamquã muris cingebatur, maritima tamen existens, litus habebat hac parte custodibus non munitũ. quo factum, vt sæpenumero naues hic videlicet applicantes barbari, Hunni interciperent. Iustinianus rex muro vniuersam partem mari finitimam circundans, tam naues, quàm insulanos in tuto seruauit. Est in Rodope antiqua vrbs Toperus nomine, præcipitem colliculum sibi impendentem habens, per quem non multo antè à barbaris. Sclauenis iam capta erat. Iustinianus murum in tantam altitudinem euexit, vt hoc iam colliculo esset superior, quo prius inferior erat; turres autem singulas in firmas arces expoliuit. Hæc igitur à Iustiniano rege hic peracta sunt. quæcunq; vero monumẽta exstruxerit per aliam

*horrea

*Itidẽ in Thesco castellum struxit

* nec adire cum copijs. Vsq; adeo ætuum obstructam prorsus inexpugnabilẽ reddidit. Et ita quidem vrbis securitati consultum fuit. Regio verò barbarorum incursionibus exposita mansit, quoniã Rhodope

* Hæminontæum,
* Philippopolis
* castella, quorũ
* castelliũ Thrasis,
* Castellum fluminis
* Cephalæorum

Thraciam, & quam nunc vocant * Aemimonton, ego declarabo. Imprimis *Philippoleos & Berrœæ, præterea Adrianopoli & Plutinopoli dirutos muros, & fatiscentes structuras diligenter reparauit, & innumeras arces per totam Thraciam fundauit, per quas effecit, vt ipsa regio iam depopulationes non formidet. Præterea * arces & præsidia, quorum meminisse possum, hæc sunt. In Europa Ludicæ, Elæę; In Rodope Cænurgia, Caseera, Theodoropolis: *In Thraso, Sudanelanæ, Mandepa, Tharsandala, Denizus, Toparum, Dalasarba, Bre, Cucasbiri, Cusculis. In Thracia, Bospara, Besyparũ, Capituria, Beripara, Isgipera, Ozarba, Borijarus, Tamonbari, Scelenas, Carasyra, Pinzum, Tuleus, Arxen, Castrozarba, Zositerpum, Bertisum, Dengium, Cacisus, Cursazura, † Potamu, Castellan, Eisdicæa, Mercatatus * capitalium, Taurorum, Bolaodypara, Scitaces, Bepara, Plysenum, & alia, quæ numero comprehendi nequeunt.·.

* Liber V.

*ORATIO QVINTA.

VAE in tota Europa Iustinianus rex construxit, quoad fieri potuit, in priori oratione explicata sunt. nunc ad ea nobis progrediundum est, quæ adhuc ex Asia restant. Vrbes, & munitiones, ac cætera ædificia, quæcunque per orientis regionem erexit à Medicis promontorijs vsque ad vrbem Palmyram, apud Phœnices Libani accolas sitam, me iam prius exposuisse arbitror. nunc quidnam egerit per * aliam Asiam & Lybiam, aut extruendis propugnaculis, aut conplanandis itineribus, quæ permeatu erant difficilia, & periculorum affatim plena, & partim propter procumbentes montes pręcipitia, partim accedentes viatores strangulantia flumine vicino; aut vrbium defectibus curandis, dicturus aggredior, hinc sumpto exordio. Ante Ephesum locus quidam est, non argillosus aut frugum ferax, sed totus durus & asper. Hic indigenæ olim Ioanni Apostolo templum erexerunt: Ioanni inquã Apostolo, qui Theologi cognomentum accepit, quoniam de deo scribẽdo [seipsum superat, &] melius altiusq; narrauit, quàm vel natura hominis ferat. Hoc templum, exile planè & angustum, & diuturnitate temporis collapsum, ad solum vsq; Iustinianus rex diruit, & in tantam amplitudinem atq; elegantiam instaurauit, vt (si paucis dicam) iam prorsus æmulum sit ac similimũ illi templo, quod in Regia vrbe, omnibus Apostolis dedicauit, quemadmodum antè declaratum est. Hæc in Epheso acta sunt. In Tenedo insula salutare quiddam, tum Regiæ vrbi, tum ijs, qui apud mare diuersantur, effecit; quod mox declarabo, tantundem præfatus. Mare Hellesponticum angusto imprimis meatu fertur. Ambæ continentes, inter se quampropinquissimè coëuntes, * traiectus principium constituunt iuxta Sestum & Abydum. Postquam naues huc peruenerint, quotquot iam rectà Constantinopolim proficiscuntur, [a] hàc decurrunt. At hinc reduci non possunt, nisi [b] Notus afflauerit. quo fit, vt in frumentariam [c] nauim ex Alexandrina vrbe huc deuectam, si secundus ventus inciderit, breui in Byzantinum portum deferatur, atq; exonerata statim reuertatur: [d] Iccirco ante hibernas horas, omnes bis aut ter nauigationẽ peragunt, & si velint, alijs mercibus oneratam hìc nauim reducunt. [e] Nam si contrarius in Hellesponto ventus naues comprehenderit, tum accidit & naues, & frumentum deperire ac computrescere. Quod animaduertens Iustinianus rex, in Tenedo insula, quæ traiectui proxima est, domum frumentariam extruxit, omnium quæ illic exonerantur, abundè capacem; vbi, siquando publici frumenti aduectores contrarijs ventis impediantur, onus reponunt, & boreę cum zephyro, & si quis alius ex opposito illis flauerit, maledicentes, in alterã naui-

* reliquam
* freti
a hic portum petunt.
b auster
c classem,
d vti scilicet ante tempus hibernum omnes alteram tertiamque nauigationẽ conficiant.
e at verò si

nauigationem se præparant. Nam in patriam reuersi, cùm oportunum deinde esse contingit, vt ad Byzantium nauigent, alijs nauibus ex Tenedo frumentũ perferunt ij, quibus hæc* sunt. Est apud Bithynos Helene vrbs, Constantini regis matri cognominis. nam ex hac Helenam oriundam aiunt, vico olim ignobili, cui Constantinus nutricationis officiũ exoluens, hunc locum nomine & dignitate vrbis decorauit; nihil tamen regium, nihil magnificum in ea extruxit, sed in apparatu prioris fortunæ permanentẽ, solius vrbis nomenclatura, & Helenę alumnæ cognomento honestauit. Rex autẽ noster, tanquam ingratitudinem sui in regno prędecessoris† offuscaturus, primũ animaduertens vrbem ipsam ex aquarum penuria laborare, mirabilem aquæ ductũ rudi principio effinxit, qui aquam administrat, oculis nõ conspicuam, sed tamen istic hominibus sufficientem, nedum ad bibendum, sed ad lauandum etiam, & quæcunq; alia, in quibus homines ad satietatem vsq; propter aquarum copiam deliciantur, & voluptatem capiunt. Pręterea publicum balneum quod prius non erat, instituit; & alterũ illic positum, propter raritatem aquarum & incuriam collapsum reparauit. Quin & templa, & regias, & porticus, & hospitia* principum hic exædificauit. Decurrit prope hanc vrbem flumen, quod à figura & dispositione Draconem vocãt incolæ. Circumfluit enim in vtramq; partem se flectens, & ex aduerso contrarias sibi vertigines agens, obliquo impetu, hàc in dextram, illac in sinistram fertur, vt scilicet istac transeuntibus necesse sit, supra quam vicies flumen traijcere, & multos deperire contigerit†. Ad hæc aquarum abundantia, & calamorum, qui hîc enascuntur, magna vbertas, fluuium retardant & illigant, quò segnius & difficilius ex istis regionibus in mare exoneret. Igitur non multo nec longo ante tempore propter immensos imbres stagnans fluuius, &* in gyrũ contortus in magnũ terræ spacium se effudit, & irremediabilia mala operatus, maximis diuexationibus inquilinos attriuit. quos miseratus Iustinianus rex, ista hæc effecit. Nam† colliculis expurgatis, & euulsis excisisq; *calamis, liberum in mare excursum fluuio parauit; & montibus, qui per illa loca assurgebant, deiectis, viam qua plaustrum veheretur, instruxit; & duobus pontibus admodum latis flumini, curauit, vt deinceps citra periculum omnes istac transeant. Qualia autem bona apud Nicęam Bithyniæ egerit, dignum planè est, vt dicamus. Primò renouatis vniuersis aquarum canalibus passim corruptis, vrbem aquis exsaturauit; deinde templa & monasteria ædificauit, hæc quidẽ feminis, illa verò viris. Regias domos quadam ex parte iam collapsas accuratè reparauit. Præterea balneum in diuersorio * Beredariων, olim dirutum. In hanc vrbem, qua solem occidentem conspicit, quampropinquissimè torrens vehementer irruere tentat. hîc construxerãt pontem, qui desęuientem torrentis impetum neutiquã ferens, vndarum violentiæ cessit, & ruptus vnà cum torrente defluxit. Rex Iustinianus hic alterum pontem fundauit, in tantam altitudinem ac latitudinem excurrentem, vt & prior pons huius neque millesima pars esse videatur, &* torrens nimio æstu inudans, in tuto seruet hàc euntes. Ingens fluuius, quem nunc Sangarin vocant, fluxu adeo impetuoso decurrit, vt in medio fundum non habeat, & latitudine mare æquiparet, hunc ex quo homines esse cœperunt, nemo ausus est ponte attingere, sed nauium multitudine colligata, & sportarum more inter se concinnata, conati sunt pedites transmeare, quemadmodum aliquando Medorum exercitus ob metum Xerxis. Cæterùm id citra perniciem ipsorum non contigit. Nam sæpenumerò fluuius vniuersas rates vnà cum vinculis conuellens, meatum illac transeuntibus interclusit. Supra fluuium autem Iustinianus rex conatus est pontem erigere, nunc solùm inchoato opere, ad quod perficiundũ multa secum reputauit, & quòd (bene scio) non multo pòst absoluet. Experitur

* *imposita sunt.*
† *excusans.*
* *magistratibus.*
† *flumine præter morem & subitò exundante. ad hæc aqua siluis vtrinq; obsita, & arundinum, quæ*
* *intumescens*
† *siluis*
* *arundinibus*
* *Veredariorum, qui vocãtur, iam olim corruptis.*
* *torrente nimio æstu inundante.*

enim deū esse, qui ei in omnibus operibus peragendis auxiliatur & succurrit. Quare in hoc vsq; tempus nihil excogitauit, quod imperfectum permansit, quamquā ab initio plurima conari visus est. Apud Bythynos via quædam est, hinc euntem ad Phrygas deducēs, vbi ingens multitudo tum hominum, tum animantium* hibernis horis disperire solet. Est enim supra modum terraceus locus, qui non solùm ex vehementibus imbribus, cœlo eruptis, aut magna niue superfusa, & tandem dissoluta, sed etiam ex paruis aquarum guttis, si fortè irrigetur, in profundum lutum subsidit, & vias cœnosas efficiens, illac iter agentes suffocat. Hoc periculo rex magnanimitate sua, & regina Theodora, viatores eripuerunt. † Nam via, cuius dimidium robustus vir per diem transit, vastissimis saxis intecta, effecerunt; vt solidum iter percurrant illac transeuntes. Isthæc à Iustiniano rege hîc peracta sunt. Aquas suapte natura calidas apud Bithynos fontes effundunt in loco, quem incolæ Pythia vocant. has in solatium [& refrigerium] habent cùm multi alij, tum imprimis Byzantini. Hîc magnificētiam rege dignam Iustinianus ostendit, structis regijs domibus, quæ prius non fuerunt, ædificatis in publico lauacris calidarū aquarum illic scaturientium; & deductis per canales in hunc locū fontibus potabilium aquarum, vt vnicuiq; scaterent, priorem terræ squalorē atq; siccitatem abstulit & detersit. Quin & Archangeli templum, & infirmantium refocillatorium multò maiora ac splendidiora effecit. Apud Galatas fluuius est, quem indigetes Tiberim dicunt, qui sæpe repentino incremento vehemēter exundans multos illac iter agentium absorbuit. Qua re nunciata rex consternatus, huiuscemodi de cętero malū prohibuit. Etenim firmo opere per fluuium * transitū apparauit, ad orientem, pontes figura & specie, muro in aggere collocato, quem harum rerū periti aggerem seu scopulū vocant. Templum quoq; hic fundauit occidentem versus ijs, qui hàc prætereunt, hibernis horis salutare futurum. Heliopoleos mœnia fluuius, qui ad occidentem vrbem alluit, turbauerat ac diruerat, quē & hic quoq; rex interclusit, ante mœnia iacto munimento latitudine pedū non minus quingentorum. In Cappadocia hæc peregit. Hîc Cæsarea vrbs est maxima & populosa ex antiquo cincta quidē muro, sed qui propter † inertem mensurā, facilè expugnari, nulla ratione custodiri, & ab insidiantibus citò penetrari possit. Is enim, qui vrbē condidit, altos colles, qui hîc assurgunt, intra muri ambitū comprehendere curauit, & securitatis nomine, ne scilicet aduersus vrbem hostibus propugnaculū essent, opus infirmum extruxit. Nam multos campos, hortos, scopulos, & pascua muro inclusit. † Neq; custodias secundū rationem muri, vt loca magis periculosa contingerent, obseruauit. Verùm huius tantę rei curam habere non poterant homines illius sęculi. Porrò qui muris carere videbantur, hi continuè trepidabant. At Iustinianus rex deiectis muri partibus non necessarijs, securo propugnaculo vrbem cingens, inexpugnabile munimentum extruxit, & sic Cæsarienses asseruit in securitatem. Est apud Cappadocas arx Mucissus nomine, in plano sita, quam emarcidam rex Iustinianus diruit, & ad occidentem arcis murum valde magnum erexit in loco accliui & admodum arduo, vt etiam si quis conetur, accedere nequeat. Vbi iam sacra templa multa, peregrinorum receptacula, & publica balnea instituit, insuper quæcunque felicem [& augustam] vrbem declarant. ex quo iam in Metropoleos dignitatem euecta est. Apud Cappadocas igitur huiuscemodi opera facta sunt. Ex Autiochena vrbe, quæ nunc Theopolis appellatur, in Ciliciam eunti semita occurrit ex antiquo stricta, propter prætensos in angustum montes, quę etiam ex imbribus longo tempore illic stagnantibus fermè * obruta, periculosum transitum præbebat viatoribus. Quod Iustinianus rex prouida mente reuoluēs, statim huic malo remedium inuenit

hiberno tempore

† Nam quātum viæ dimidio die expeditus conficere potest, ea vastissimis

** pontē struxit, aliquantū muro in tar sublicæ, ad orientalē pontis parti ducto, qualem periti rerum istarū sublicam vocant.*

† nimiam magnitudinem.

† nec studiū adhibuit, vt excubiarum loca pro murorum ambitus ratione adlitus percingerent: nec certo loci homines muri tantæ magnitudinis sartum tectū seruare poterāt. ideoq; seu nullis viderentur cincti mœnibus, perpetuo in metu versabantur.

** nimis accisa*

inuenit.*Nam magnum exigens censum,montes illos in longum valde spacium assurgentes excîdit omnes,ac superatis ijs,quæ videbantur impossibilia,locum qui prius non citra admirationem præceps erat, adeo humilem reddidit & supinum, vt plaustris & curribus pateat [luculenter] nimirum ostendens nihil esse,quod homo prouidentia mentis & contemptu pecuniarum penetrare non possit. Istuc igitur hîc factum est. Apud Cilicas vrbs est *Mopsouestia, antiqui illius vatis(vt aiunt)opus. hanc præterfluit Pyramus amnis,solo ponte permeabilis :longo autem tempore intercedente,magna pars ipsius pontis* defecit, & propter eorũ,qui præerant negligentiam,iam casui & ruinæ proxima videbatur. Rex noster ijs,quæ diruta erant,diligẽter reparatis omnibus,pontem transeuntes tutos seruauit & amœnam vrbem ostendit,quippe quam fluuius citra periculum exornaret. Vltra hanc Adana vrbs est,ad cuius orientalem plagam fluuius fertur Sarus,ab Armeniæ montibus descendens,nauium capax,pedestribus viris neutiquã [patens ac] peruius.Hic ex antiquo constructus pons erat eximius planè & admiratione dignus. Hunc,cùm iam immenso tempore, veluti crebris aquarum incursibus certasset,in plurimis locis euastari contigit, adeò vt breui in fluuium casurus videretur. Sed Iustinianus rex per alterum alueum effossum, oportunè fluuium deferri coëgit,& citra aquarũ impedimentum,structuram exorsus,quę collapsa erant,nulla quasi cura reparauit,ac deinde fluuiũ ad priorem viam, quam Alueum vocant, reduxit. Cydnus fluuius Tarsum vrbem mediam interluit,qui quanquã aliàs nihil ingratum fecisse videtur, semel tamen incurabile damnum attulit ex huiusmodi causa.Tempus erat circa* vernas Solis versiones,quando vehemens Notus subitò exortus, resoluit omnes niues, quibus per hiemem delapsis vniuersus fermè Taurus mons integebatur.Riui itaq; aquarũ vndiq; ex illis scopulis confluebant,& lacus omnes effundebant torrentes,vt iam tam vertices quàm radices Taurinorũ montium aquis scaterent. His aquis Cydnus propinquus inundauit,quoniam in illum exonerabant,& simul crebri imbres decidebant. Omnia igitur Tarsensium suburbana loca,quę meridiem respiciunt, aquis obruens,penitus deuastauit,& exæstuans vrbem ingreditur,& deiectis* breuibus aliquot pontibus,omnia fora occupauit,vias †translapsus est,& edita loca supernatans in immensum excreuit.Noctem atq; diem totam vrbs in periculo degebat:eiuscemodi fluuius sensim decrescens, in solitum rursus locum recubuit. Quod postquam rex Iustinianus audiuisset,talia excogitauit.Primò alium alueum flumini ante vrbem aptauit,per quem sese diuidat,&cursum aliundè partiatur,vt dimidiatus Tarsum ingrediatur. Deinde pontes multò ampliores construxit,atque præstantiores, quàm vt ab inundanti Cydno dimoueri possent. Hac ratione effecit,vt absque metu & periculo vrbs perpetuò habitetur. Quæ igitur apud Cilicas Iustinianus rex egerit, hoc modo habent. In Hierosolymis templum dei genitrici locauit, quod nullum planè aliud æquiparare potest. Nouam ecclesiam incolę vocant.quod quale sit,ipse declarabo,tantum prę-fatus,quòd hæc scilicet vrbs fermè tota collibus abundet, collibus inquam non glebaceis , sed asperis, duris, ac præcipitibus,per quos biuia ac semitæ ad graduum similitudinem ex arduo in decliue protenduntur.Cætera igitur vrbis ædificia vniuersa in vno loco constructa sunt, in colle videlicet, aut in plano,secundum terræ aperturam.Solum templum hac ratione non exurgit. Mandauit enim Iustinianus rex illud fieri in radice collium, præter cætera quoq; declarans, quantã fore oporteret templi latitudinẽ & longitudinem. Non sufficiebat itaq; collis , regis mandato & operis inchoandi necessitati. Nempe ad meridiem & solem orientẽ,vbi sacerdotes sacra obire conuenit, quarta pars templi defectura videbatur. Quapropter ij, quibus opus com-

nam expensa vi pecuniæ innumerabili,

** Mopsivesta,*

** nutabat,*

** vernum æquinoctium, quando vehemẽs auster.*

** exiguis*

† inundauit,pergulas ædium supernatans,

missum erat, isthæc excogitauerunt. super fundamenta in extremas partes subiectæ terræ deiecta, structuram erexerunt in altitudinẽ scopuli assurgentem, deinde in summo vertice murorum testudinibus collocatis, ædificium applicant alij terræ pauimento. Hac ratione templũ, hinc in solida petra firmatur, inde in sublime erectũ est, dum regis potentia colli aliam molem artificio imposuit: Huius autem structuræ saxa hæc quidem * * * illa verò magnitudine, qualia nouimus. Etenim huius operis artifices, cum indole loci certantes, & molem altitudine scopulum æquantem ex aduerso statuentes; omnibus, quibus vti consueti erant, destituti, in admiranda & prorsus ignota studia & molimina se conuerterunt. Nam vasta & ingentia saxa, ex montibus, qui in longum ante vrbem assurgũt, desecta & scitè expolita, hoc modo huc deuexerunt. Saxis magnitudine æquales affinxerunt currus, & singulis curribus singula imposita saxa, electissimi boues quadraginta, à rege substituti protraxerunt. Sed cùm per vias, quæ in vrbem ducunt, currus perferri nequirent, exectos plerosq; montes, perducendis curribus aptarunt, & sic templum oblongum extruxerunt, quemadmodum rex voluit, cui quoq; latitudinem adhibuerunt secundum mensuræ rationem: templo autem tectum imponere minimè poterant. Proinde nemora, & loca siluosa perambulantes, sicubi audiuissent locum sublimibus arboribus consitũ; inuenerunt siluam quandam cedris abundantem, cedris scilicet † in tantam altitudinem subnatis, quanta finiri possibile est. Ex his iam tectum templo indiderunt, secundum mensurę rationẽ subuecta altitudine. Hæc igitur potestate humana & arte rex Iustinianus effecit. Creuit autem religionis spes, quę & regi honorem rependit, & hoc studiũ adiuuit ac promouit. Templo vndiq; opus erat columnis, * quarũ tamen species & magnitudines sumi non oportuit ab externa elegantia, sed vt iam molem ipsis impositã sustinerent. Regio autem in medio terræ sita longe à mari aberat, vndiq; prærruptis quibusdam montibus vallata, quemadmodum dictum est. Addubitabant ergo opifices, qua scilicet aliundè possent columnæ inferri. quod cùm rex propter operis difficultatem molestè ferret, deus in proximis montibus lapidis naturam indicauit, huic operi satis congruam, qui planè lapis, aut prius existens hic delituit, aut nunc primùm conditus est. Vtriq; probabilis ratio adest, quæ causam in deũ referat. Nos humana potestate omnia metientes, multa arbitramur impossibilia. Deo nihil omnium neq; anceps, neq; impossibile. Hinc igitur ingentium columnarum, & ignis flammam quandã colore imitantium, magna copia vndiq; suffulciunt templum: partim supernè, partim infernè, ad porticus quoq; totum fermè templum obeuntes præterquam ad latus aurorę obuersum. Imprimis tamen excellentes duæ columnæ stant ante fores templi, nullis fortasse columnis totius orbis secundæ. Deinde altera quædam porticus excurrit, à ferula (vt opinor) nomen habens, quod scilicet in latum non protendatur. Post hanc atriũ similibus columnis in quadrangulo exurgens. Atrij fores adeo magnificæ sunt & decentes, vt ijs, qui extra vagantur & deambulant, palam significent, quale spectaculum sint adituri. Vestibula inde admirationis plena. Nempe veluti fornix quidã, duabus columnis euectus, immensam atq; inexplicabilem altitudinem procul accedenti ostentans, & duo hemicycla aduersas inter se facies habẽtia. In via, qua ad templum itur. stant * hospitia vtrinlibet duo, vno hospites peregrini excipiuntur, altero requiescunt ac refocillantur pauperes ægroti. Hoc templum dei genitrici consecratũ, Iustinianus rex magnarum pecuniarum * a :cessione honorauit. Quę igitur Hierosolymis à Iustiniano rege acta sunt, sic habent. Est in Palæstina vrbs Neapolis nomine, prope quam mons altus exurgit, quem Garizin vocant. Hunc olim Samaritani tenuerunt, in cuius verticem, tanquam oraturi

† altitudinẽ tantum non infinitam tendẽtibus. Ex his iam

** quarum & forma templi elegantiæ responderet, et ea magnitudo foret, quæ molem impositã sibi sustineret.*

** Xenones*

** reditu*

raturi conſcendebãt, nullo etiam tempore neglecto, non quòd templũ illic ædificaſſent, ſed quòd ſummitatem ipſam venerantes præ omnibus admirarentur. Quando enim Ieſus dei filius in corpore apparens, cum hominibus inibi habitantibus conuerſaretur, loqueretur q; cum muliere quadam illius regionis, interroganti de monte reſpondit, olim futurum, vt in hoc monte, non Samaritani adoraturi eſſent, ſed hic veri adoratores ipſum eſſent adoraturi, Chriſtianos ſignificans. Poſtero enim tempore factum eſt, vt prædictio ſit effectum ſortita. Neq; enim fieri poteſt, vt qui deus eſt, fallat aut mẽtiatur. Factum eſt autem hoc modo. Tempore Zenonis regis, Samaritani ſubito tumultuantes irruerunt in Neapolim, & multos ex Chriſtianis Pentecoſtes ſolemnitatem in eccleſia agentibus, trucidarunt; & epiſcopum Terebinthium nomine, ſacræ menſæ aſtantem, obeuntemq; ſacra, gladijs percuſſum vulnerant, defectis manuum digitis, atq; ita myſterijs iniuriam intulerunt, quemadmodum Samaritanis quidem facere collibuit, nobis verò ſilentio præterire. Mox ſacerdos hic Byzantiũ profectus, & regis conſpectui ſeſe inſinuans, ijs quæ commiſſa erant, enarratis, vulnera ſua oſtendit, atq; prædictionis Chriſti mentione habita, vltorem ac vindicem in omnibus ipſum regem fore petebat. Zenon rex conſternatus, eos qui nefanda patrarunt, digna pœna affecit. Nihil enim moratus, Garizin montem, pulſis Samaritanis, mox Chriſtianis reſtituit, & in vertice ſtructam eccleſiam, deique genitrici dedicatam, ea ſolum ratione muro vallauit, vt reuera cinxiſſe videatur, collocato inibi militum præſidio. Quam rem ægre ferentes vehementer excanduerunt, ſed tamen ob metum regis, iram ſilentio deuorabant. Poſtero tempore cum Anaſtaſius imperaret, tale quiddam contigit. Quidam ex Samaritanis à muliere perſuaſi, verticem & præcipitium montis conſcendunt præter opinionem, & templum ingreſſi, illic conſtitutos cuſtodes trucidant, elataque vehementer voce, eos qui in vrbe adhuc erant Samaritanos aduocant, hi milites formidantes, ijs qui tantum nefas auſi ſunt, nequaquam opitulari voluerunt. Non multo poſt, is qui regionem illam gubernabat, vir diſertus, Procopius nomine, ex Edeſſa vrbe, tam diri ſceleris auctores comprehenſos occidit. Nulla tamen ratio aut prouidentia munitionis tunc à rege facta eſt, ſed nunc Iuſtinianus rex Samaritanis vt plurimum Chriſtianis effectis, vetuſtum in monte Garizin templi propugnaculum obcinctum reliquit, quemadmodum diximus, ſed externo quodam altero muro circundans, prorſus inexpugnabile conſtituit, & quinque hic templa, à Samaritanis olim exuſta, reparauit. Iſthæc igitur hic peracta ſunt. In regione, quæ olim Arabia, nunc Palęſtina tertia vocatur, locus quidam deſertus in longum protenditur, non fructuum, non aquarum, nec vllius boni ferax, montem habens præcipitem, & vehementer aſperum, ſuſpenſum procumbentemq; in mare, quod rubrũ dicunt, Sina nomine. Cæterùm non oportet hæc me loca, & quæ finitima ſunt, ſermone complecti, quandoquidem omnia, quæ rubro mari adiacent, & quæ vicina ſunt Arabico ponto, Aethiopibus, Auxomitis, & conterminorum Sarracenorum generibus, in ijs* orationibus quas de* bello conſcripſi diligenter enarraui. Vbi & hoc quoque à me relatum eſt, quonam modo Iuſtinianus rex Palmetum Romanorum imperio addiderit. Quocirca iſthæc iam memorare deſino, ne inſolentiæ vitium opinionemque incurram. Montem Sina monachi colunt, quorum vita ſedula quædam meditatio mortis eſt, ſolitudine ſibi gratiſſima liberius perfruuntur. hiſce monachis, poſtquàm nihil habuit Iuſtinianus rex, quod optarent, (nempe humana omnia contemnentes, nihil poſſidere, non curare corpora, nulla re oblectari ſtudebant) templum extruxit, extructumq; dei genitrici conſecrauit, vt hic iam liceat ipſis preces effundere, obire ſacra, & vitam degere. templum iſtud

*libris, quos
*bello.

non in montis ambitu ædificauit, sed infernè ad radicem. Nam in vertice homo pernoctare non potest, propter assiduos strepitus, & fragores, aliaq; terriculamenta quædam diuiniora, quæ nocturnis horis illic exaudiuntur, humanam mentem & sensum percellentia. Hic quondam Mosen aiunt acceptã à deo legem, ad montis vestibulum protulisse. Firmissimum præsidium rex hic constituit, & militum custodiam famigeratissimam, vt hinc tanquam steri li & deserta, vt dictum est, regione, non possent barbari, Sarraceni, irrumpere in Palæstinæ loca. Hæc igitur hic peracta sunt. Quæcunque autem in monasterijs, quæ vel hic, vel ad aliam orientis regionem sita sunt, effecerit, mox à me veluti in summa perscribentur. Renouauit templum sancti Thalelæi, sancti Gregorij, sancti Panteleemonis in eremo Iordanis, construxit hospitale in Hiericho, & templum dei genetrici in eodem loco fundauit. Iberorũ templum in Hierosolymis, & Lazorum in Hierosolymorum eremo, [sanctæ Mariæ in monte oliuarum, fontis sancti Elissæi Hierosolymorum] item Siletheon, abbatis Romani in Bethlehem, similiter & Ioannis abbatis in Bethlehem muros instaurauit Puteos & aquarum receptacula hoc modo exędificauit. Ad templum sancti Samuelis, puteum & murum; ad templum abbatis Zachariæ, puteum; ad Sosannæ puteum; item puteum ad Aphelij, ad sancti Ioannis in Iordane, ad sancti Sergij in monte, quem Cissæronem vocant. Item murum Tiberiadis, & pauperum hospitium in Bostra fundauit. In Porphyreone Phœniciæ sacram ædem genitrici dei collocauit, & monasterium sancti Phocæ in monte. In Ptolemaide ędem diuo Sergio sacram. In Damasco, diuo Leontio. * In Apamia pauperum hospitium sancti Romani reparauit, & murum beati Maronis. * In Theopoli templum Daphnes instaurauit. In Laodicea, sancti Ioannis, in Mesopotamia monasterium sancti Ioannis restituit. Monasterium Telphrachæ, Zibyni, Theodoti, Ioannis Sarmathæ, Cyrini, Begadæi. Monasterium ad Apadnas in Isauria; vrbis Curici balneum, & hospitale renouauit. Pauperum receptaculum sancti Cononis, & aquæductum eius in Cypro: ædem consecratam diuis Cosmæ & Damiano, in Pamphylia, hospitale sancti Michaelis in loco rerum venalium, cognomento Epenij, apud vrbem Pamphyliæ Pergen.

Supra Apamiã. *Supra Theopolim.*

Liber VI.

* ORATIO SEXTA.

HAec quidem à Iustiniano imperatore in hoc loco peracta sunt. In Alexandria verò eiuscemodi. Nilus fluuius ad Alexandriam vsq; non decurrit, sed oppidulum quoddam, quod Cheræum vocant alluens, in sinistram deinceps fertur, relictis Alexandrinorum * promontorijs. Quamobrem antiqui habitatores, ne fluuij commoditate vrbs omnino careret, egesta * profunda fossa quadam, angustum fluminis meatum ad vrbem perduxerunt, in quem alij quoq; effluxus e stagno, quod Maria dicitur, exonerant. Hæc fossa magnarum nauium * patiens non est, sed lembis Aegypti fruges ex Cheræo transferentes, ad vrbem conuehunt, qua per fossam fluminis ope iam propinquare possunt; atque fruges exponuntur in locum quem Phialen Alexandrini vocant. Sed * cum populum seditione & discordia sæpe flagrantem, fruges destituisse contigerit, Iustinianus rex locum hunc propugnaculo obcingens, diripiendis frugibus insidias remouit. Postquam verò ab Aegypto in Libyæ conterminam regionem nũc oratio nos pertraxit, * eia describamus iam & quæcunque hic acta sint à * Iustiniano. Post ubi vniuersam Libyam Barbaris subiectam hic rex inuenit, alteri imperio Romanorum scilicet adiunxit, Nilus fluuius ab Indis in Aegyptũ decurrens, finitimam terram vsque ad mare in duas partes dirimit, quæ dirępta,

finibus. *inde vsq; a Cheræo profunda.* *capax.* *quod populo sæpius in seditionẽ cõcitato, factum esset, vt frumentum disperderetur.* *age.* *Iustiniano, posteaquam is Afri cam quoq; totã, quam barbarorũ ditionis inuenerat, reliquo imperio Rom. coniunxit. Nilus.*

pta,binis hincinde nominibus secernitur.Nam quæ ad dextram sita est,Asia dicitur,vsq; ad Phasin,qui Asiam ab Europa disterminat,aut vsque * Cumerium traiectum & Tanain fluuium (nam super hac re variant scriptores istarum rerum periti) quæ verò ad sinistram est Nili, Libya appellata est vsque ad Oceanum,qui sub occidenti sole vtramq; * Epirum dirimit,effluxū quendam emittens, & mare istud constituens. Vniuersa igitur Libya, secundum vnamquamq; regionem,alia atque alia nomina quædam sortita est,ab indigenis(quemadmodum par est)agnominata.Quæ ab Alexandriæ * promōto rijs vsq; ad Cyrenem vrbem protenditur,in Pentapoleos districtu,hoc dūtaxat nomine iam Libya dicta est.Hic vrbs est diei itinere ab Alexādria distās, Taphosiris nomine,vbi Aegyptiorum deum Osirin sepultum aiunt:in hac vrbe prętet alia multa,& * regum domicilia,& balnea Iustinianus rex extruxit. Huius Libyæ pleraq; loca deserta sunt. ne quid autem pateretur ab incursu Maurusiorum finitimarum gentium, duo hic propugnacula atque præsidia rex noster prouida mente ac vigilantia collocauit, quorum vnum Paratonium nominant,alterum Antipurgon,non procul à Pentapoli. Est autem Pentapolis ab Alexandria dissita itinere,quod * robustus vir decem diebus conficere potest.In Pentapoli Teuchiriam vrbem validissimo muro cinxit,atque Bernices vallum ex fundamentis restituit, vbi & balneum ad publicam vrbis necessitatem extruxit. In finibus Pentapoleos, duo monasteria propugnaculis vallauit,ad propellendos illinc barbaros,ne clam excurrentes, subitò irruerent in terram Romanorum. Est hîc vrbs Ptolemais olim felix & populosa,sed progressu temporis propter magnam aquarum penuriam,pau cis admodum habitata. Incolarum ingens turba siti multo ante oppressa, hinc demigrantes,aliò profecti sunt, quò vnicuique possibile erat. At rex, reparatis in vrbe aquarum ductibus ac canalibus, pristinam felicitatis speciem vrbi reddidit. Vltima Pentapoleos vrbs Boreum, vbi montes inter se concurrentes, & angustia viarum obstructi, hostibus ingressum occludunt. Hanc vrbem muris carentem firmissimo propugnaculo rex cinxit, & iam tu tam constituit. Habitantur etiam duæ vrbes cognomines. vtraque enim Aegila dicta est,quæ à Boreo absunt itinere, quantum robustus vir quattuor diebus conficere potest. Vetustæ profectò vrbes, & ad notum ventum versæ,incolarum antiquos mores ac studia referentes,omnes enim mea adhuc ætate errabant, capti religione multorum deorum. Olim Ammoni & Alexandro Macedoni hîc ædes positæ erant,quibus vsque ad Iustiniani imperium hostias mactabant indigenę.Erat autem eorum,qui sacris seruiebant,ingens turba. Cæterùm hic rex non tam subiectorum corpora tueri satagens, quàm animas seruare procurans, hominibus hîc commorantibus omni diligentia prouidit,non vt impensè alia corrigeret, sed vt veram religionis opinionem doceret,per singulas familias Christianos factos, & trāsmutatos ab obscænis patriæ moribus.apud quos templum dei genitrici ædificauit.Isthęc igitur sic habent.Boreion vrbs Maurusijs barbaris vicina, in hæc vsque tempora ab exoluendo tributo libera fuit,neque vnquam, ex quo homines esse cœperunt, ad illam peruenerunt publicani aut tributi exactores.Prope eam Iudęi olim morabantur, vetusti templi,quod imprimis venerabantur, possessores; quos omnes Christianos Iustinianus rex efficiens, templum in ecclesiæ speciem transformauit. Post hos Syrtes sunt, quas magnas appellarunt.Cuius autem dispositionis ac figurę sint,vndeq; nomen sortiantur, ego declarabo.Prominet hic littus quoddam,quod maris affluxu ruptum,& vndarum impetu disiectum discedere videtur,ac dum per semetipsum suffugiens retro labitur, in longissimū sinum lunaris figuræ cōuersum est. inchoātis lateris penetratio in quadringenta protenditur stadia.Lunaris figuræ ambi-

* ad traiectum Cimmerium.
* continente
* finibus.
* magistratuum hospitia,
* expeditus

* continente. tus in sex dierum iter excurrit. hic mare interiori * epiro compressum, sinum facit, in quem cum nauis vel ventis, vel vndis impulsa, intrauerit; nequaquam illinc remeare potest. Nam subinde protrahi videtur, & semper in anteriora loca propelli. Ab hoc (vt ego quidem arbitror) euentu, & nauium periculoso protractu, vetusti homines locum istum Syrtes appellarunt. neque nauigio littori applicare possunt propter petras & scopulos eam sinus partem, quę nauigari posset, occupantes; sed in breuibus hærentes naues lacerant. Solis lembis hoc mare sulcantes seruari possunt, si fortuna volet, cum periculis penetrantes. Tripoleos hic promontoria sunt, habitantq; Maurusij, barbara gens, ex Phœnicibus oriunda, & Romanis antiquo fœdere iuncta. Hij omnes à Iustiniano rege persuasi, Christianorum dogma sponte amplexati sunt, vocanturque nunc Pacati, quòd Romanis semper confœderati sint, à pace Latinorum vocula. A Pentapoli Tripolis abest itinere, quantum viginti diebus robustus vir possit conficere. Inde vrbs est * Leptimagna, olim plane ingens & populosa, postero tempore propter infrequentiam deserta. huius propugnaculum & murum ex fundamentis noster rex reparauit, & præter quattuor alias, quas struxit ecclesias, magnificum & insigne templum dei genitrici collocauit. prætereà restituit * basilicas olim hic fabricatas & iam collapsas Seueri Regis hinc oriundi. Sed cum huc me sermo pertraxit, neutiquam silentio pretereundum est, id quod in Letimagna, nostro sæculo contigit. Iustinianus cum iam imperium adeptus, nondum Vandilicum bellum confecisset, Maurusij barbari Leucathæ cognominati, Vandilis Libyæ tunc dominis congressi, Leptimagnam, vt hominibus desolaretur, omnino effecerunt. In colliculis enim & saltibus non procul à Leptimagna, vnà cum ducibus suis agentes, subito in medio vrbis coortam ignis flammam prospiciunt, & hostes irruisse arbitrati, magno cursu suppetias ferre contendunt. nemine autem inuento, totum negocium in vates referunt, qui de eo, quod accidit, præsagientes, Leptimagnam non diu habitatum iri prædixerant. non multo post regis exercitus illuc perueniens, Libyam aliam & Tripolim obtinuit, Vandilis Maurusijsq; bello superatis. Sed nunc vnde digressus sum, reuertor. In hac vrbe Iustinianus rex lauacra instituit, reparato ex infimis fundamentis vrbis muro, & conterminos barbaros, qui Gadabitani dicuntur, in ea vsque tempora, Græcorum impietati deum perneganti, nimium addictos, Christianos effecit. Hi etiam Sabathram vrbem muro cinxit, extructo in ea templo * multa ratione digno. In postrema parte huius regionis, duæ sunt vrbes, Capa & Girgis, in quarum medio Syrtes paruæ sunt, vbi singulis diebus res contingit admiranda. Mare in angusto compressum Lunaris figuræ sinũ efficit, quemadmodum de alijs quoque syrtibus dictum est. Excurrit in * Epirum longius, quàm vel vno die robustus vir permeare possit. Ad vesperam iterum recurrit, sicco littore ad modum aliarum riparum relicto. Nautæ in Epirum perlati, oportunum mare intra diem præter consuetum quàm longissimè penetrant. Cæterùm cum miser eos vesper pręuertit, tanquam in terra hærentes consistunt, interim longos contos, quos in parato habent, expedientes. postquam enim aquarum quasi redeuntium procellas senserint, in ordinem digestis contis impigrè desiliunt naui, primum natantes, deinde stantes vbi faciem vnda non superauerit, ex alto contos in terram iam siccam vel mox exsiccandam demissos, nauibus subijciunt; ac erigentes rectos constituunt, ne in alterutram partem naues proclinantes rumpantur. Atque ita postridie, dum * profundo ad huc mane Epirus mari inundante obducta cꝑtrahitur, subleuatæ naues fluitant, & nautę rursum, contis commodissimè extractis, nauigationem perficiunt. Nullam huius operis intermissionem fieri contingit, sed singulis diebus horum elementorum fit successio. Post Tripolim

Marginal notes: * Leptis magna. * palatium. * magni æstimãdo. * continentem. * primo diluculo continens mari vestita tumore fluctuum tegitur.

lim & Syrtes,ad Libyam aliam transeamus,vbi à Carthagine nobis inchoandum est omnium vrbium quæ hic sitæ sunt, maxima. tantum præfatum esse sufficit, quòd cum Gizerichus & Vandili Libyam occupassent, perniciosam planè,sed quæ barbaros decuit, * existimationem habuerunt. Nam sua negocia meliora fore arbitrati sunt,si loca illa sine munitionibus ac propugnaculis essent; ne Romani, illis recuperatis, mali quidpiam intentare possent aduersus Vandalos. Omnes muros igitur, omnia propugnacula solo repentè æquarunt. Barbari enim omnes (vt plurimum) in perniciem Romanorum consultant quamacerrimè, & perficiunt quamcelerrimè, quæcunque ijs visa sunt.Solum * Carthaginis pauca quędam in antiqua specie manserant, & ipsa quoque diuturnitate temporis iam collapsa. Iustinianus autem rex,nemine quidem rem approbante, sed omnibus exhorrescentibus,solo autem duce deo, auspice &opitulatore,misso cum exercitu in Libyam Belisario, Gelimerem & Vandilorum potentiam contriuit, & omnia propugnacula,quæ passim diruta erant, reparauit; & renouatis multis alijs, in aliam speciem extruxit. Primum Carthaginis * vallum dispactum reparauit totum;fossa,quæ antè non fuit,egesta.posuit quoque sacra templa dei genitrici,& in palatio cuidam indigenarum sanctę Primæ:præterea ab vtraque parte fori,quod Martimi dicitur,porticus extruxit.Insigne insuper in publico balneum,reginæ cognomine Theodorianum.Intra * vallum etiam monasterium ædificauit mari vicinum, quod firmissimo munimento cinctum, in * custodiam,quæ expugnari nequeat,erexit. Hæc igitur in Carthagine noua Iustinianus peregit. In regione contermina vrbs est muris carens Baga nomine,non barbarorum incursu, sed forte quadam facilè expugnabilis. Hac validissimo propugnaculo vallata,incolas in tuto seruauit, qui iam gratiam referentes,in honorem Reginæ vrbem Theodoriadem vocant. In Byzacio vrbs est maritima Adramyttus dicta,magna olim & populosa,& ob id Metropoleos nomen & dignitatem sortita.Huic murum ingentem circundedit Iustinianus,& necessaria hic constituta custodia,effecit vt incolę deinceps hostiles incursus non curent.Quapropter iam vrbem Iustinianam vocant,hanc solum assertionis & salutis mercedem regi exoluentes, solaque nominis transpositione gratitudinem animi declarantes: postquàm nulla re alia Regis benificium neque ipsi compensare poterant,neque rex ipse,vt compensarent,volebat.Erat in maritimis Byzacij locis regiuncula quædam,ab incolis & indigenis Capudbada appellata. Huc primum Regis classis appulit, & Libyæ terram ingressa, aduersus Gelimerem & Vandilos exercitum duxit: vbi iam admirabile illud,& maius,quàm ratio excogitare potest, donum ac munus in Regem deus ostendit.Nam cum locus ille aquis careret,ac magna aquarum penuria Romanorum exercitus premeretur,tellus tametsi aridissima esset prius,fontem tamen emisit,quem milites aggere concludentes,deinde foderunt.fons autem ebulliens,terram,naturali siccitate abiecta & mutata natura, aquis potui commodis humectauit: vnde hic dein exercitus fixit tentoria,& postridie tanquam ad pugnam instructus (vt ea quæ in medio, constringam)Libyam obtinuit. Diuini igitur doni vero testimonio comprobatus Iustinianus rex,statim * consuluit, vt locus ille in vrbem transferretur, muro firmatam,& alio apparatu in felicis vrbis cumulum descriptam. Atque mox consilium Regis in opus exijt.Nam murus exædificatur, & ciuitas, mutata repente agri fortuna, & agrestes homines abiecta stiua, ciuilem vitam amplectuntur,non agrestem diætam,sed vrbanam obseruantes, omniaque agentes, quæ ad ciuilem dignitatem pertinent.Hæc in Byzacio mari vicino peracta sunt.In meditullio,quod ad regionis extrema vergit, vbi iam Maurusij barbari habitant, munitiones validissimas extruxit, ac vrbes hic

* cogitationem conceperunt.
* Carthagine.
* murum collapsum.
* murum.
* castellum quod
* id consilij cepit.

in confinijs ſitas, firmis propugnaculis cinxit, arcibus ſtructis, & militum pręſidijs conſtitutis. Hoc quoque pacto Numidiæ fines propugnaculis & militum cuſtodia tutos reddidit, quorum ſingula iam dicturus adgredior. Mons eſt in Numidia, quem * Abraſium cognominant, qualem alibi in terra habitabili non contingit eſſe, in cæli ſublimitatem præceps aſſurgit, comprehenſo itinere trium dierum in ambitu, accedenti inacceſſus, nullũ aſcenſum niſi per præcipitium habens, in vertice prata ſunt & plani campi, amoenæ viæ, paſcua fertilia, loca arboribus conſita, aromata omnigena, & fontes è ſcopulis ſcaturientes, aquæ tranquillæ, & fluuij vndarum copia verticoſi, & quod omnium vel maximè eſt admirandum, ſegetes & arbores in hoc monte, fructus proferunt duplo maiores, quàm in alijs Libyæ partibus. Quæ ad * Abraſium montem pertinent, hoc modo habent. Vandili à principio montem poſſederunt, quibus iam pulſis Maurufij occuparunt, quos hinc Iuſtinianus rex eductos alij Romanorum imperio adiunxit; prouidens nimirum, ne deinceps barbari hinc excurrentes, rurſum alijs damna inferrent. Vrbes, quas prope montem inuenit deſolatas, & muris carentes, muro vallauit. Præterea duabus arcibus, & ſufficienti militum præſidio hîc conſtitutis, nullam ſpem * in Abraſium excurrendi barbaris hîc commorantibus reliquit. In vrbibus quoque * alterius Numidiæ inexpugnabilia propugnacula collocauit. In Sardo inſula, quam nunc Sardiniam vocãt, vrbs eſt à Romanis * arx Traiani appellata. hanc muro & moenibus, quibus antè carebat, Iuſtinianus cinxit. Apud * Gadiros in altera parte columnarum Herculis, in dextra, ad litus Libyæ, arx olim erat * Septon nomine, à Romanis ſuperiori ætate conſtructa, & propter Vandilorum incuriam, vetuſtate collapſa, hanc muro firmauit rex Iuſtinianus & præſidio validam reliquit, vbi & templum ſpectatu dignum dei genitrici poſuit. Nam cum ab hac inchoaret politiæ prooemia, effecit, vt nulli prorſus hominum generi ſit hæc arx expugnabilis. Et hęc quidem eiuſcemodi ſunt. Nulli autem dubium ſed omnibus hominibus liquidò patuit, ex orientis * promontorijs vſque in occidentem ſolem, quibus terminatur Romanum imperium, nõ ſolum munitionibus, ſed & militum præſidijs ac cuſtodijs politiam Iuſtinianum Regem confirmaſſe. Quæcunque igitur Iuſtiniani ædificia noſſe potui, aut ipſe ſpectator factus, aut ſpectatorum auditor, quanta vi potui, ſermone percurri. Scio me inter dicendum multa alia præterijſſe, quæ vel in obſcuro latent, vel prorſus ignota manent. Quare ſiquis conatus fuerit diligenter omnia perſcrutari, atque * oratione complecti, is planè rem decoram faciet, & * honeſtam conſequetur gloriam.

Marginal notes: * *Aurafium.* — * *Aurafium.* — * *occupandi Aurafij.* — * *reliquiæ.* — * *caſtellum.* — * *Gades.* — * *Septum.* — * *limitibus.* — * *huic libro inſerere,* — * *induſtrij laudẽ feret.*

F I N I S.

AGATHIAE VITA EX SVIDA.

Agathias Scholaſticus Smyrnæus fuit, qui ſcripſit hiſtoriam illam poſt Procopium Cæſarienſem, ea videlicet quæ ſub Beliſario acciderunt, et in Italia atque Libya geſta ſunt, hoc eſt, quæ ſub Narſete, in Italia ac Lazorum regione atque Byzantio contigere. Hic compoſuit alios quoque libros & metricos, & oratione ſoluta, tum illa quæ vacantur Daphnica, & Orbem nouorũ epigrammatum, quæ ipſe coegit ex poetis iuxta tempus. Floruit autem cum Paulo Silentiario, atque Macedonio conſule, ac Tribuniano, Iuſtiniani temporibus.

AGATHIAE SMYRNÆI

DE BELLO GOTHORVM. ET ALIIS PEREGRINIS HISTORIIS, LIBRI V. PER

Christophorum Personam Romanum, priorem sanctæ Balbinæ, à Græco in Latinum traducti.

PROOEMIVM.

PERAEPRECIVM in bello victoriæ sunt, trophæa, vrbiumque exædificationes, & ornamenta, cuncta denique, quæ vel magnitudine præstent, vel digna sint laude. hæc fermè & istiusmodi cætera adeptis iam & gloriam afferunt, & voluptatem: mortuos verò, & ad vitam aliam abeuntes, haudquaquam sequi facile volunt, quin potius obliuio mox interueniens, occultando auertit veros rerum gestarum euentus, & vbi è vita excesserint, qui eas nouerunt, abscedit simul, & fugit vnà oblitterata cognitio. sic fit, vt nuda recordatio quædam & simplex, inutilis sit, & planè inconstans, ita vt nequeat prorsus in longum extendi tépus. Ipse verò haudquaquam existimauerim vllos hominum, aut pro patria subijsse pericula, aut alios suscepisse labores, quum essent non nescij, quòd si vel maximas gesserint, deperituram secum vnà quandoq; & gloriam esse, defluxuramq; breui, vt quæ eorum duntaxat vitæ curriculo dimensa sit, nisi quis (vt apparet) prouidentia quadam diuina naturæ obfirmante fragilitaté, quæ historiæ insunt, quæúe ex ea sperantur, superinduxerit bona. Non enim coronæ ob gratiam, quæ ex oleastro,* selinoúe constet, Olympionicę athletæ in palæstris exuebantur: nec bello boni decertatores exuuiarum de causa assequendarum, & futuri mox lucri auiditate, in prompta sese & aperta discrimina ingerunt: sed ob firmiorem immortalemque gloriam, qua frui haud sanè aliter queunt, nisi accedat historia, quæ ipsos faciat immortales: non vt Zamolxidis instituta, & Getica desipientia faciunt, sed modo quodam diuino & immortali, & quo solo mortalia ista viuere perpetuò possunt. Non igitur facilè fuerit omnia explicare, aut enumerare, quot bonis historia humanam expleat vitam; & summatim vt dicam, ciuili philosophia haud longè inferiorem hanc duxerim, ni fortè plus aliquid conferat. Siquidem hæc ipsa historia haud secus ac domina, nec nutabunda quidem, nec adulatrix, iubet plerumque & planè constituit, quibus nam sit inhærendum, quæúe sint fugienda; & perinde necessitatem persuadendo immiscet, in animos se dum insinuat, virtutemque collocat, vbi plurimum allicibili vtitur oratione, vel exemplorum varietate, veluti condimentis, quæ narrantur, excolit; ea dicendo confirmans, in quibus homines rectiore consilio vsi, vel æquitate probatiores sint redditi, vel fortè pro cuiusquam sententia, siue fortuna duce & hac aduersante falsi quandoque à recto decoroque aberrauerint. nam mortalium animis est illud præcipuè insitum, vt ad virtutem inclinent, & vltrò hanc appetant. Ipse igitur hæc iampridem animaduertens, & admirandæ esse maximum in modum ratus, collaudandos existimaui, vt in omnes beneficos, qui tale aliquid scribendo elaborarunt. sed mihi haudquaquam antehac visum, id vt laboris aggrederer, vel à principio attentarem. fueram nan-

Præfatio in laudem historiæ.

* *vel apio.*

Historia ciuili philosophia par.

Agathiæ prima studia.

que vel in primæua illa mea ætatula heroicis modulationibus apprime deditus,& poëticæ artis suauitudinibus delectabar, atque adeo, vt in hexametro breuia poëmata quædam ediderim, quæ Daphnica nuncupantur, amatorijs fabulis variata nonnullis,& eiuscemodi plena deceptiunculis. Et sanè tum primum dignum id laude videbatur,& nihil ingratum, si ea, quæ apud quosdam recens conscripta essent, nec in apertum à nonnullis vt mussitantibus ederentur, in vnum, vtcunque liceret, colligerem; & singula quæque ordine suo distincta perscriberem: & id quidem mihi sedulo factitatum. Hic igitur nostra ætate, vbi magna vndequaque terrarum bella ex insperato contigerit erupisse, excirique sedibus suis barbarorum nationes non paucas, & rerum gestarum fidem vix capientium, absurdiores constet fuisse euentus, temerariosq;,& diuersos fortunæ casus, generationes præterea ad internecionem attritas,& vrbes captas, traductosq; aliò incolas, atque adeo, vt cõmota omnia sint; timor incessit animum, ne fortè haudquaquam par sit ea facta, quę vt ingentia sunt & miranda, ita & posteris profutura, inexplicata relinquere, ac silentio præterire. Quocirca non indecens fore existimaui, vtcunque illa periclitando perscribere, ne omnis vita in fabulis & superuacaneo quodam labore consumeretur.& quamuis haud prius me ad historiam conscribendam contulerim, quàm Iustinus ipse,& iunior, Iustiniano suo iam fato perfuncto imperium gubernaret, recurram tamen ad tempora ipsa superiora, ita vt quæ alius nemo scribendo elaborauit, proprium opus facturus sim: tametsi pleraque Iustiniani tempore gesta, quæ Procopius Cæsariensis rhetor diligenter conscripsit, prætereunda nunc videantur, vt per eum sufficienter iam explicata: quæ verò deinceps sunt subsequuta, pro viribus mihi narranda desumpsi. Cæterùm Procopius ab Arcadij morte exorsus historiam est, qui Isdigerti Persarum regi & imperij procurationem, & * Theodori filij curam reliquit; & ab his insuper, quæ Vrbano Perozoque accidere. Narrat præterea, quemadmodum * Cauades Imperator creatus regno priuatus sit, quod statim recuperauit. Vtque & Amidam Anastasius Romanorum rex ceperit,& post hunc item Iustinus Imperator & senior, eadem in re vt plurimum insudarit. Post hæc Persarum prælia explicat,& quæ Iustinianus Imperator aduersus Cauadem Cosroemque reges circa Syriam Armeniamque, & * per Pelasgorum confinia gesserit, vtque Vandalorum Gelimer, id loco est nomen,* Carchedonque vrbs, & Afrorum regio omnis per Bonifacium Gesericumque præfectos post defectionem multis post annis Iustiniano in seruitutem concesserint, quum aliàs quondam sub Romanorum fuissent imperio, delectisq; Vandalis, quæ nam gens illa siue intulerit, siue perpessa sit mala, quũ in Libya & multis in locis contra Romanos acie instructa processerit; vtq; Stozas ille & Gontharis,& si partium Romanorum fuissent, tyranni tamen iam facti ingentium calamitatum & seditionum Libys causam præbuere. nec prius sedata sint mala, quàm viri isti deperderentur. Ciuilem præterea scribit Byzãtij aduersus Imperatorem seditionem exortam, maximum processisse in malum, & damno Rempubl. affecisse, factasque per Hunnos incursiones, qui ea tempestate Histrum flumen transgressi Romanum imperium acerbissimè deuastarint, Illyrios, Thessalosque, & Europæ alia pleraque depopulati,& Asiæ partem nonnullam, in Hellespontum transierint: Surorumque vrbem in Syria Berrhœaque, & ad Orontem fluuium Antiochiam hostiliter fuisse à Cosroe Persarum rege deletas, Edessamque ciuitatem obsessam, à qua postmodum depulsus abscesserit. Poterunt igitur ex Procopij scriptis, non solum hæc noscitari: sed Aethiopum Homeritarumque acies peruideri,& causa simul, quur vtræque hæ gentes ad inimicitias venerint. Quammulta ille de morbo pestilentissimo disserit, qui tunc temporis in genus

Agathiæ Daphnica.

Caussæ, cur ad historiam scribendam animũ adiecerit.

Initium historiæ Agathianæ.

Procopiana se cõtinuaturum promittit.

** Theodosij.*

** Idem qui supra Cabades.*

** per Abasgorũ.*

** Carthagoq;.*

Epitome Procopianæ historiæ.

nus humanum irrepserat; & quam absurda cum eo simul inuaserint. Poterit deinceps ex eodem ipso Procopio colligi, quemadmodum multa & strenuè Romanus exercitus circa * Alazorum castella, & Petræ præsidium aduersus * Chorianem, & Mermeroëm, Persarumq; multitudinem gesserit. Porro trãsgressus ad Occidentis plagam, haudquaquam præterijt, Theodericum Gothorum regem excessisse è vita, eiusq; * filium Aminundam per Theodatum quendam * occisum, vnde & Gothicum bellum eruperit. Nec planè omisit Vittigem quempiam, qui post Theodatum Gothorũ potitus imperio est, per Belisarium pręfectum post multa certamina bello fuisse deuictum, Byzantiumq; demum ad Imperatorem transmissum; Siciliamq;, & Romã, & vniuersam Italiam barbaris peregrinis eiectis, iteratò patrium & pristinum decus recuperasse; Narsetemq; eunuchum liberæ mox potestatis præfectum, aduersus Totilam Gothorum imperatorem creatũ egregiè bella gessisse. Post hunc * Phredigerni Teiam, Gothorum suscepto imperio, fuisse haud longè pòst interfectum. Hęc omnia ad annum vsq; vigesimumsextum imperij Iusti niani sunt gesta. Deniq; Procopius Rhetor in his finem historię fecit. Ipse verò ad ea, quæ ex his ipsis dependent, & subsecuta postmodum sunt, explicanda accedam, hincq; mihi initium historiæ sumam.

Lazorum.

filiam Amalasuntam.

occisam.

Fredigerni filium Teiam.

AGATHIAE HISTORIARVM LIBER I.

EIAS post Totilam Gothorum dux factus, in vnum cõtractis iam exercitibus, aduersus Narsetem Romanosque vniuersis viribus bellum parauit, in eoque ad internecionem deuictus proelians cadit. Qui verò ex prælio & si non multi, superfuere; Romanis instantibus, nec fugæ spacium permittentibus, crebris tamen oppressi incursionibus, vbi in loca aridiora se coëgissent, à Narsete has pacis accepere conditiones, vt suas terras liberè & sine formidine regerent, Romanorum tamen Imperatori obedienter tributa dependerent. Quum itaq; hisce in locis res prosperè cederent, visum est omnibus, belli finem Italiam de cætero habituram: quũ id alioquin alterius belli principium esset, atq; adeo vt planè autumem, nunquã nostrũ id seculum mala huiusmodi relictura, sed permansura perpetuò, & in maius hęc semper auctum iri, quoad humana hæc natura perstiterit: quandoquidẽ vel à principio, vt ita dixerim, cum vita simul mortalium inuecta sint prælia: & sanè poëtica omnis, & quæuis historia bellorum sunt plenæ, nec aliud es in his cõperturus vberius proditum. Cuius rei causam haudquaquam, vt volunt pleriq;, astrorum esse decursus, vel fatum, vel absurdas quasdam necessitates crediderim. Nam si fortuna in omnibus superaret, demereturq; & mortalibus arbitrari, & velle, profectò instructiones omnes, & artes disciplinasq; vanas, & planè inutiles iudicaremus, deperdereturq; & euanesceret, infructuosaq; foret spes rectè viuentium. Haud tamen ita se habet. non enim deum, qui mihi cognitionis sit causa, præliorũ ducem esse & cædium cõuenit. eum nãq;, qui & summæ sit bonitatis, & malorum abactor, homicidam esse, & prælijs delectari, nec affirmanti quidem fidem sum præbiturus. Sed in cupiditates & iniusticias animi hominum sponte labuntur, discordijsq; & perturbationibus omnia complent. Hinc nimirum pernicies affatim occurrit, nationesq; diripiuntur mortaliũ, & mortes infinitæ exoriuntur. Hunc igitur in modũ ea tempestate & Gothi, ictis cum Romanis fœderibus, diuersi mox abiere. Siquidẽ qui infra Padum loca incolerent, in Thusciam Liguriamq;, quocũq; animus

Pacis cõditiones Gothis datæ.

Bella perpetua.

Bellorum continuorum causæ.

ferret, vel fortè singuli insueuissent, mox abscessere. Alij verò Pado traiecto circa Venetiam per castella & oppida dispergebantur, in quibus antea permansissent. Quũ igitur Gothorũ hoc statu res essent, perdecuisset hos haud-dubiè re ipsa & factis vt confirmarent, quæ iureiurando sanxissent, suaq; securius iam possidentes à diuturnis periculis vindicarent, vt aliquando tandem à malis respirarent præteritis. At contrà hi quum se ad breue continuissent, res nouandi percupidi, vel denuò aggredi bellum parabant. suis tamen hi viribus parum confisi, quum se pares Romanis minus existimarent, confestim ad Francos se contulerunt, longè melius præsentia processura sibi hoc pacto rati, vtilitatemque ex eo esse ad omnia suffecturam, si cum finitimis propinquisq; ciuitatibus belli societatem inirent, sic fore vt hostes ocyus debellarent. Est autem Francorum hæc natio Italiæ proxima, & terminis iuncta. Veteres tamen hos esse Germanos dixere, quod vtiq; ex eo sat liquet. nam circa Rhenum hi habitant, & huic propinquas incolũt terras, Galliarumq; maximam possident partem, non propriam, sed vi & in posterum occupatã. Habent præterea Massiliam vrbem, Ionum olim coloniam. Hanc enim Phocenses quondam per Medos sedibus suis abacti incoluere, Dario * Idaspis filio rege Persarum regnante: nunc vero Græca ex vrbe, reddita iam barbara est. Nam patrio illo reiecto & prisco viuendi modo, imperantium vtitur institutis: tametsi hoc tempore videatur nõ admodum pristina dignitate defectior: nimirum quum Germani haudquaquam sint, vt plurimi barbarorum, pastores: sed Romanorum politia & alijs institutis, & multis vtuntur, hisdemq; legibus viuunt, & cæteris item, vt in conuentibus faciendis, & nuptijs, medelisq; eadem statuunt. Sunt quippe omnes hi Christiani, & rectissimæ inter cęteros omneis opinionis. Habent præterea per ciuitates antistites, sacerdotesque. festos insuper haud secus ac ipsi nos peragunt dies. Et sanè hi mihi, & si cætera barbari, moribus tamẽ videntur quàm optimis præditi, & maximum in modum ciuiles, nec quicquam habere, quod à nobis hos faciat alienos, præter vestitus barbariem, & vocis innatæ sonum linguæque: quos equidem cum ob eorum virtutes, tum ob in cæteros æquitatem, inter seque concordiam, mirum in modum admiratione ac laudibus prosequor & magnifacio. Nam & si antehac sæpè, & nostris his quidem temporibus, in principes tres pluresúe eorum sit partitum imperium, nunquam tamen in inuicem bella suscepisse hos constat, nec ciuili patriam sanguine inquinasse. Quum alioquin vbi magni esse videntur, & non impares, aut dubij potentatus, ibidem & necessarium sit omnino & multis de causis inflatiores animos fieri, honorumq; exoriri & primatus cupiditates, & infinitos alios animorum affectus, vt perturbationis ita & seditionum plenissimos. Apud hos tamen, & si diuisa imperia sint, nil prorsus effertur huiusmodi. Sed si qua fortè de re inter principes oriatur contentio, cæteri omnes ad bellum se parant, vt armis decertaturi, & ita instructi simul procedunt. quibus conspectis, vtrinque dissidentium principum copiæ, depositis e uestigio odijs, in gratiam redeunt, iussique parent, vt iure potius ea, de quibus ambigitur, quàm armis decernant: aliàs verò si pergant, suo se malo scirent decertaturos, perinde haudquaquam par foret, nec patria id fineret consuetudo, vt pro priuatis inimicitijs detrimentum Respublica ruinamúe patiatur. His moniti phalangas mox soluunt, & arma deponunt. hoc pacto pace conciliata placantur, ex tutoque accessus & mutuò fiunt, vnaque versantur, & odia abscessere. Sic fit, vt inferiores & subditi iusticiam simul ac patriam colant; Principes vero, vbi opportunum est, & benignos se præbeant, & facilè obsequantur. Vnde & vires quum habeant hi firmiores, & legibus hisdem vtantur, nulla rerum suarum facta iactura, quammulta sibi & sedulò vendicant. Iusticia nanque & charitas vbi-cunque

Gothorum noui motus.

De Francis, qui & Germani.

** Hystaspis. Massilia.*

Francorum mores laudati.

Concordia Francorum.

cunque inter mortales fouentur, felicem proculdubio Rempublicam reddunt, stabilemque atque adeo diu mansuram efficiunt, nec facilè iniuriæ opportunam, vt capi ab hostibus queat. Franci igitur quum optimum degant id vitæ genus, seipsos imprimis, & proximos quosque peruincunt, & ex parentibus filij regna suscipiunt. His verò per id temporis, quo ad se Gothi oratores misissent, reges tres erant. Sed haudquaquam ab re fore existimauerim, si istorum genus paulo altius repetendo, & breuiter enarrando quæ his antea contigissent, in eos sit transgressio nostra hæc desitura, qui nam ea Gothorum tempestate imperio potirētur. Constat sanè Childebertum, Clotharium, Clodamirum, ac Theodericum germanos fratres fuisse. Hi itaq; patre defuncto, in partes quatuor partiti imperium, quantum cognitione capere potui, æquam singuli partem ciuitatū & gentium accepere. Clodamirus verò haud longè pòst aduersus Burgundiones, qui & Gothicæ sunt nationis, ductauit exercitum: qui quum suaptè natura & insolenter esset ad res bellicas promptior, pectus telo transuerberatus occiditur: eo cadente mox Burgundiones coma animaduersa profusiore, quæ illi ad tergū protendebatur, sensere hostium ducem se occidisse. Neq; enim fas erat Francorum imperatoribus comam tondere, sed à pueris intonsi manēt, atq; adeo, vt à tergo his defluant crines. nam à fronte discriminati vtrinq; feruntur. Nec sanè Turcorum more, barbarorumq;, impexi & squalidi sordidioresque capilli his sunt, vel aliàs calamistrati, & indecenter perplexi; sed varia his superinfundunt vnguenta, & diligenter pectendo expoliunt. Idq; perinde præcipuum & regium decus constitutum est, solis vt regibus permittatur. nam subditi circum tonsi sunt omnes, nec prolixior his coma conceditur. Burgundiones igitur Clodamiri pręcisum mox caput hostium exercitibus ostendunt: vnde despe rare hi de summa rerum iam cœperunt, & ignauiter adeo eorū diffracti sunt animi, in eamq; trepidationem iam venerunt, vt de cætero inire prælium recusarent. Quo factum est, vt victores, vti his visum est, datis conditionibus, & pro arbitrio pacti, bello se liberarint. Frācorum copiæ, quia incolumes & integri omnes dimitterentur, volentes ad suos se receperunt. Sic itaq; Clodamiro occiso, quia nondum liberos suscepisset, eius statim imperium inter se partiti sunt fratres. Theodericus verò haud multo pòst tempore morbo correptus interijt, Theodiberto filio inter cætera bona præfecturę etiam dignitate relicta; qui paterno suscepto iam regno, & Alemannos bello prostrauit, & gentes alias viciniores peruicit. nam & audacissimus erat, & turbulentissimus, ac præter modum cupidius discrimē omne adibat. Vnde in ipso belli ardore, quod aduersus Totilam Gothorum ducem Romani susceperāt, id Theodibertus animo agitabat, & curabat enixius, vt dum interea Narses in Italia & Romani simul exercitus labore & sollicitudine tenerētur, ipse quàm maximis posset, fortissimisque & bellicosissimis copijs in vnum coactis, ad Thraciæ regionem ductaret, ibique omnibus deuastatis, Byzantium regiam vrbem bellum transferret: atque adeo id consilij reipsa & factis exequebatur, apparatumque superbiorem & præpotētem insuper factitabat, vt vel ad Gepedas, Longobardosque, & finitimas alias nationes quosdam legarit, vt secum hi omnes bellum susciperent. non enim ferendum esse existimabat, Iustinianum Imperatorem suis & imperatorijs præscriptionibus, titulisque Latine, Alemannice, Gepediceque, & Longobardice, & eiusmodi nuncupationibus prædicasse, se gentes has omnes & nationes subactas habere, & quemadmodum ipse hanc grauiter ferret iniuriam, ita & cæteros vt molestius tolerarent orabat, vt secum vnà contumeliam passos. Ipse verò si expeditionem hanc ille fecisset, non in bonum audaciam sibi cessuram crediderim. nam siue in Thraciam, siue in Illyrios ille ductasset, quandoquidem v-

Francorum tres reges.

Clodamirus à Burgūdionibus occiditur.

Cæsaries regum Francicorum.

Theodiberti virtus.

Theodiberti consilium arduum.

Tituli, quibus Iustinianus vtebatur.

trobique omnino & necessariò erat futurum, vt Romanas incideret copias, cum ignominia hauddubiè erat delendus. Quòd si hæc ille animo demandasset, deinde id voluisset, aut optasset, vniuersaque & pro votis de se perfecisset, expediebat tamen sese vt audaciæ & temeritatis argueret, qui furorem atque dementiam fortitudinem duceret. Nam si haudquaquam eius vitæ finis rem quam animo destinarat mox præuenisset, iter fortè aggressus foret. Sed quum interea venatum is isset, miræ magnitudinis taurus porrectis in altum cornibus, ei obuiam venit. erat autem is non ex pusillis hisce, qui terram aratro scindunt, sed siluestris, montanus, ferusque & cornupeta, & magna corporis mole. vnde quodcumque obuium habet, obterendo occidit. istiusmodi multi in his terris aluntur, vmbrosæ nanque ibi sunt syluæ, densi montes, locaque ipsa frigidiora: his omnibus suaptè natura animal id delectatur. Hunc namque taurum Theodibertus quum è loco superiore in se ruentem vidisset, mox constitit, vt venabulum obiecturus: tum ille vbi in proximo fuit, cursu delatus, impetu & arborem, haud sanè magnam, fronte & cornibus impetit, quæ statim omnis concussa procubuit, simulque ex ea ingens diffractus ramus, & solo violēter impactus, Theodiberti caput afflixit. tum ille, quum letifera esset & incurabili plaga affectus, supinus mox cecidit, & vixdum domum delatus, die eadem è vita excessit. Theodobaldus itaque filius regnum suscepit, quem & si iuuenis admodum esset, & sub pædagogo adhuc nutriretur, lex tamen patria ad paternum regnum vocabat.

Venatio Theodiberti.

Tauri siluestres

Eo igitur tempore, quo Teias suo pertunctus est fato, & Gothicis rebus peregrina erant pernecessaria auxilia, apud Francos Theodobaldus, & is quidem adolescentulus, Childebertusque & Clotharius reges, Theodobaldi coniunctissima, iuxta leges Romanas, cognatione patrui erant: ad hos tamē, quia longius aberant, haudquaquam eundum Gothi existimarunt, non tamen ex vniuersæ gentis consensu, sed eorum, qui iuxta Padum nunc habitarent. nam cæteris Gothis hauddubiè erat rerum hæc innouatio voluptati, & status firmioris turbatio. percellebantur tamen futuri prænotione, & fortunæ inæquabilitatem extimescebant: siquidem suspensis hi animis, & dubijs essent, expectando & rogitando quæ interea fierent, quum alioquin eius sententiæ essent, victoribus in ditionem vt cederent.

Theodibaldus filius Theodiberti

Gothi auxilia Francorum implorant.

Gothorum itaque oratores vbi regi in conspectum venere, & magistratibus cæteris coram adstitere, ne se despicerent, precabantur, à Romanis oppressos; sed secum vnà aduersus hos certamen susciperent, gentemque vt finitimam, ita & beneuolentia coniunctissimam subleuarent, quæ ne euerteretur in discrimine esset. Monebant præterea, non minus & illis permaximè id profuturum, si Romanis nil cesserint, ad tam magnas vires euectis, sed enixè nunc, ne vltra proueherentur, coërceant. nam si Gothorum genus omne procul abegerint, haud longe pòst vel aduersus Francos venturos hos esse asseuerabant, instauraturosque pristina bella; nec fore, vt honestior aliqua causa ad auariciæ prouocationem his desit, quin potius iure hi videbuntur & vos attentasse, dum Marios, & Camillos, & Cæsarum plerosque commemorabunt, vt qui bella quondam priscis Germanis intulerint, & trans Rhenum occupauerint vniuersa. hac via, non vim intulisse hi videbuntur, sed iure exercitus immisisse, vt nil alienum repetituri. possessionem nec absimilem quidem, contra nos aliàs quondam ad inuenta occasione, perinde Theodericus, qui Gothis pòst vndeuigesimum regem tunc imperabat, & nouas his sedes pararat, indecenter Italiam occupasset, nostra omnia diripere, ac nostræ gentis maiori parte occisa, felicium tunc hominum & primorum vxores liberosque indecentius abduxere: tametsi non vi Theodericus cepisset Italiam, sed Zenonis eorum imperatoris permissu

Francorum ad Gothos oratio.

suæ

ſuæ feciſſet hanc ditionis, quum nil prorſus ademiſſet Romanis, quippe qui Italia priuati iam eſſent. quin potius Odoagro, aduentitio & peregrino, ſtrenuè debellato tyranno, belli iure, quæ illius fuerant, obtinuit. At hi vbi vim inferre iam poterant, nihil ex equo mox agere, ſed Theodato primùm Amalaſſunthę ob gratiam infeſtiores eſſe, idque belli principium & cauſam facere, atque adeo vt ne vel ad id tempeſtatis bellum id intermiſerint, ſed violenter omnia agunt & rapiunt. Iſti ergo ſapientes haberi volunt, & acerrimi deorum cultores, vt qui ſoli in terris iuſtè ſe viuere iactent. Ne itaque nos, qui iſta nunc patimur, negligentiæ demum & nil opportunè pœniteat, vel erit ab hoſtibus his præcauendum, nec præſens id tempus intermittendum, quo minus exercitum in hos bellicoſum mox immittamus, atq; adeo è veſtris imperatoribus quempiam belli peritũ, qui prœlio aduerſus Romanos optimè geſto, hinc eos confeſtim propellat, & quamcelerrimè ſaluas nobis terras has faciat. Si ita egeritis, & Gothicæ genti rem gratam facturi eſtis, vt quibus ſalutis eritis autores propulſatoresq; malorum: & veſtra ſimul in tuto conſtituetis, vel ſi nobis aliud nihil, qui Romanis infenſiſſimi ſumus, ex veſtra propinquitate vtilitatis accederet. Ad hæc autem & pecuniæ nobis innumeræ non modò Romanorum res populantibus, ſed aliæ per nos dependentur. Vbi verò legati dicendi finẽ fecere, Theodobaldus vt erat adoleſcentulus, abiectior quidem & planè imbellis, ac iam morbidus factus, vt qui corpore eſſet inualido, legatis haud multũ fauebat; nec fermè dignum exiſtimabat, pro alienis calamitatibus proprios vt ſibi labores inſumeret. Leutharis tamen, Bultinusque, & ſi res ea regi minus placeret, cum his fœdera inierunt. erant hi duo germani fratres, genere Alemanni, ſed apud Francos vires quammaximas conſequuti, ita vt ſuæ genti Theodobaldi permiſſu præeſſent. Alemanni autem, ſi Aſinio Quadrato viro Italiceeũ fides præſtanda eſt, qui res Germanorum diligenter perſcripſit, aduentitij ſunt, & ex varia hominum colluuione, quod ſanè eorum cognomento præfertur. hos nimirum Theodericus, olim Gothorum rex, quum totius Italiæ poti- retur imperio, tributarios fecerat, & gentem hanc ſubegerat vniuerſam. *Alemannorum origo & instituta.* Vbi verò is humanis exceſſit, & Iuſtinianus Romanorum Imperator, & Gothi bella inter ſe vel acerrima gererent; Gothi ipſi, quum Francis interea adulando gererent morem, & enixè quauis arte machinarentur, vt amicos hos ſibi, & beneuolos conciliarent, quammaximè vel ex alijs pluribus ſuis eiecti ſunt locis, iamque Alemannorum gentem reliquerant. nam vndequaque cogendas ſibi tunc vires eſſe exiſtimabant, & ſubditos omnes, quos ſuperuacaneos ducerent, & nil opportunos, mox omittendos; perinde haudquaquam iam de imperio & gloria decertaturi, proque ipſa Italia, ne ad internecionem deperderentur, propulſaturi diſcrimen. vnde quum futuri temporis periculum animo percepiſſent, voluntariam fecerant neceſſitatem. Sic itaq; Alemnnorum gentem, per Gothos dimiſſam, Theodibertus in ditionem accepit: quo mortuo, (vt ſuprà iam diximus) ad Theodobaldum filium cum cæteris & hi ſimul in poteſtatẽ ceſſere. Huic genti legitima quædam & patria ſunt inſtituta, ſiquidem in Rebuſpublicis adminiſtrandis, & magiſtratibus, Francorũ politiam ſectantur, & leges; in his tamen, quæ ad religionem ac deum ſpectant, ab his longè diſſentiunt: nimirum qui arbores quaſdam adorent propicientq;, nec ſecus & fluminum aquas, colleſq; & ſaltus: quibus perinde religiosè id agant, equos & boues, & infinita huiuſmodi pecora deſectis ceruicibus immolant. Sed cũ Francis aſſidua conuerſatio maximum his in modum conducit, & ornamenti plurimũ affert, ad ſeq; quotidie trahit, qui ſui compotes ſint; & ſpero fore, vt non longo pòſt temporis interuallo iſtorum peruictura ſit peruicaciam. Nam & prauæ opinionis

absurditas ipsa atque vesania vel vtentibus ipsis innotescent quandoque, & facilè vanitatis coarguentur, restringiq; haud magna vi poterunt, ni fortè omnino dementiant & efferantur. Sed hi profectò misericordia potius sunt quàm odio digni, vt omnes veniam assequantur, quocunque à vero aberrant. non enim hi vel captantur, vel labuntur volentes, sed boni forsitan ducti cupiditate; & si alioquin iudicio falsi, conceptis opinionibus, qualescunque sint, pertinacius hærent. Ipse verò huic sacrificiorum immanitati, & infelici deorum cultui, haudquaquā intelligo, vtrum mederi verbis quis possit, siue in syluis hęc peragantur & lucis, vt apud barbaros, siue legitimis fiant priscorum dijs, vt apud Græcos, & quondam gentiles. Sed nil equidem aris inesse reor, quod iocundius sit, sanguine inquinatis, & violentissima bestiarum pernicie. Quin potius ad istiusmodi quodcunque concesserit, nec bonum omnino futurum est, nec mansuetum, sed ferum magis, & furibundum, qualem Pauorem Timoremque fingunt poëtæ, Bellonamque quandam, iacturam insuper, ac indefessam vt perhibent isti contentionem, adde si velis vel apud Persas Anininem quempiam vocitatum, & ex inferis * phantasmatibus, quæcunque malefica sint ac sanguinaria. Sed hæc forsitan videri cuiquam poterunt non admodum nostræ historiæ conuenire, quin potius superuacanea esse, & ab his aliena, ad quæ ipsi contendimus. Me verò iuuat in medium cuncta producere, quæ cognita sunt, & quæ rectiora fuerint, collaudare; apertiusque improbare quæ non istiusmodi sint, & perinde inutilia coarguere. Nam si haud ita se haberent historiæ, vt hoc pacto diuariatæ meliores delectabilioresq; efficerentur, & vitæ magis conducerent, sed sola fieret rerum gestarum simplex & diligens quædam narratio, in discrimen hę fortè apud nonnullos venirent, si dictum id sit non admodum graue, ne haud multum viderentur præstantiores, ac decantatæ in opere muliebri sint fabulæ. Verùm de his, vt lubet, sentiat quisque; mihi verò ad ea quæ cœperam, progrediendum. Leutharis itaque, Bultinusque, vbi se primùm aduersus Romanos ductare exercitus impetus cœpit, inflati ac spei pleni, nec sua sorte contenti, Narsetem Romanorum præfectum, nec primam quidem incursionem laturum existimabant; sibi verò Italiam omnem in possessionem cessuram, & se simul in potestatem Siciliam redacturos, mirariq; se Gothos iactabāt, qui homuncionem cubili assuetum, & vmbræ delicijs deditum, & planè effœminatum reformidarent. Hi itaque dum ita sentirent, fremendo & acies magnificando suas, ex Alemannis Germanisque exercitu ad duo & septuaginta milia fortiorum virorum coacto, sese ad bellum parabant, vt iamiam Italiam inuasuri. Narses verò Romanorum præfectus, & si ea, quæ apud hos gererentur, haud satis calleret; prouidentia tamen fretus maxima, vt qui mallet semper hostium impetus præuenire, intellexit castella quædam in Thuscia per Gothos iam occupata, summa vi communiri. Is sanè vir nec victoria præter modum vel indecenter efferebatur, nec post labores ad delicias declinabat & luxum, vt alij solent plerique, sed confestim exercitu moto ad Cumas ductabat. est autem oppidum id in colle situm, aditu difficili præruptoque, & in Tyrrheni maris prospectum: & quoniam supra littus sic imminet collis, vt ad inferiorem partem ingenti cum strepitu diffracti fluctus illidant, & loco superiore validis circumcingitur muris, turribus & propugnaculis firmius elaboratis, idcirco eo in oppido, perinde tutissimo, per Totilam Teiamq;, qui inter Gothos priores regnarant, quæcunque vel preciosa, vel admiranda his erant, recondebantur. Eódem igitur Narses vbi ventum iam est, quammaxime faciebat, vt celerius oppido & pecunijs potiretur; ne de cætero Gothi locum haberent, vnde insultus tutò & pro arbitrio factitarent, & ipse tandem victoriæ finem enixè satagendo & operando asse-

Marginal notes: * spectris. — Leutharis & Bultinus contra Narsetē Gothis militant. — Narsetis ingenium. — Cumarum situs, & ibidem thesaurus regius. — Cumarũ obsidio.

assequeretur. Fuerat Aligernus Teiæ Gothorum ducis germanus frater. is intra oppidum erat, exercitumque circa se, quoad licuit, maiorem coëgerat, nec pacificum quicquam animo agitabat; tum quia Teias in bello ceciderat, tum etiam quia Gothorum res iam declinassent, & dissolutum has iri pro indubitato acceperat. sed alioquin nec animo angebatur, nec allatam & præsentem fortunam extimescebat, sed loco confisus, & rerum necessariarum vbertati & copiæ, audentior erat, & ea animi magnitudine, vt in hos videretur, qui se vtcunque aggrederentur, vindicaturus. Tunc Narses iubendo copias statim oppido applicauit. Romani verò vbi non paruo labore in collem proximum euasere, tela mox cominus in hostes iaculabantur, qui in propugnaculis comparebant; & crebra sagittarum emissione stridorem arcus edebant, fundisque lapides sublimes deferebantur, admouebantúrque & bellica cætera instrumenta, quæcunque ad murorum oppugnationem parari solent. Contrà verò, qui circa Aligernum milites erant, è turribus coëuntes haud segnius iaculando, sagittasque emittendo præliabantur, è muroque magnæ molis saxa manibus prouoluebant, sudes securesque demittebant in subeuntes, armorumque genus omne, quod ab ea videretur necessitate non alienum; hostesque oppugnando seque tuendo, tormentis & machinis vtebantur; ita vt nihil omnino sit intermissum, quod ad se tuendos valeret. Sed imprimis Aligerni ducis sagittationes Romanis præcipuè noscitabantur. Nam & stridore multo per hunc emissæ sagittæ, & velocitate non segni deferebantur; atque adeo, vt si in lapidem incidissent, siue aliud quippiam durius, præ velocitate & impetus violentia mox prorsus illisæ perfringerentur. Vnde Palladium, qui apud Narsetem non inter segnes locum tunc obtineret, sed copijs præesset Romanis, & inter primores præfectus esset, vbi Aligernus ferro & thorace armatum, animoque ingenti & celeritate nimia inuadentem aduertit, sagitta in eum ex prominenti immissa cum thorace simul & scuto transfodit: tantopere viribus multos hic anteibat, & tam illi validæ erant, dum arcum inflecteret, manus. Sic multis deinceps diebus pugnatum leuibus prælijs, neutrisque ex spe votoque res procedebant. Romanis quidem turpis discessio videbatur, nisi prius in potestatem oppidum redegissent, & Gothos iam satis constabat obsidioni nil concessuros. Narses vero præfectus fluctuanti animo angebatur quammaximè, ægerrimeque ferebat, si tempus esset longius in expugnando tam perexiguo oppidulo conterendum. Versanti hæc animo, ac singula meditanti, visum est tandem hoc pacto præsidium experiri. Sub ea collis & superimpositi præsidij parte, quæ ad orientem solem vergebat, spelunca erat vtrinq; patentior & profunda, penitissimisque & amplissimis penetralibus, voraginibusque immensis in abruptum descenderat. hanc ferunt Sibyllam Italicensem illam & magnam incoluisse, quæ Phœbo capta, & spiritu diuino instincta, petentibus futura prædiceret. Siquidē Aeneæ, Anchisæ filio, tradunt se adeunti omnia prædixisse, quæ illi essent in posterum occursura. Et speluncæ castelli pars quædam innitebatur, quam vt dirueret Narses, secū tacitus versando præcogitarat, & hunc in modū peregit. Magnam vim hominum in speluncæ concauitates immisit, iussitq; vt dolabra & instrumenta eiusmodi cætera ad lapides excindēdos, murosq; demoliendos accommoda, secū deferrent, sensimq; speluncę fastigiū ea ex parte prçciderēt, qua prçsidij fundamenta obfirmarentur. Quo factū est, vt eotenus excindēdo, ędificij hi basem purgarēt, vt prima ipsa fundamenta denudarētur: quibus nudatis, erecta ex ordine tigna subijciunt, quibus muri innixa moles sustinebatur, ne statim rueret, vel compages ipsa dissolueretur; vel Gothi, quæ gererentur, celerius præsentirent. nam aliàs principio statim sarcita iactura suis mox rebus

Aligernus Teiæ frater.

Aligerni peritia sagittandi.

Aligerni robur.

Antrū Sibyllæ.

Narsetis strategema.

opem tuliſſent, de cæteroque firmiſſimis cuſtodijs omnia aſſeruaſſent. ne itaq; omnino, quæ fierent, his innoteſcerent;néve deciſorum & cadentium lapidum fragor exaudiretur;ex altera ſuperiore caſtelli parte,quammaximè licuit,Romanus inferebatur exercitus, ita vt conclamantibus vniuerſis & ex adhortatione mutua perſtrepentibus, perturbatio quidem iniecta hoſtibus ſit,& obſidio horridior reddita. Verùm vbi iam murus eo ſpacio,quo ſupra ſpecum porrigebatur,pendulus totus & ſublimis eſt factus,ita vt lignis duntaxat incumberet, quæ erecta ex ordine ſolo collocabantur,aridiore & vndequaque collecta materia ac tignis ſuppoſita, igne iniecto confeſtim ipſi ſpecu ex infimo prodiere. Flamma igitur non longe pòſt excitata,ſubſtentacula ſtatim igne correpta perfringebantur, & impoſito ponderi conceſſere: præſidij autem pars omnis,quæ tignis ſubleuata detinebatur,in vacuum collabendo ſubſedit; turresque ea è regione & propugnacula celerrimè à compage diuulſa,in decliue deferebantur. Fores præterea portis arctiſſimè inhærentes, quæ vt in hoſtium conſpectu ſitæ clauſtris per cuſtodes obſeruatæ validius occludebantur; cum vectibus ipſis obicibusque, vadoſum in littus & ſaxa extantia excutiuntur. His geſtis Romani aditu facilè oppidum iam fore rebantur, & hoſtes de cætero contemnendos. Sed falſa hi ſpe ducebantur. ſiquidem abruptæ iam foueæ,& infra collem ipſum præcipitia & patentia loca, vt ſubſidente iam ſolo fiunt, eum locum nil minus præruptum & aſcenſu difficilem oſtendebant. Sed Narſes iteratò pręſidium oppugnando aggreditur, vt celerrimè direpturus: Gothis tamen in vnum iam coëuntibus, enixeque depugnantibus,re infecta repellitur. Tum Narſes,vbi nec bello, neque incurſionibus expugnari oppidum poterat, nec vlla vi capi, ſtatuit non omnibus copijs tantum hîc laboris inſumere: ſed Florentiam Centumcellasque, parua tunc Thuſciæ oppida,ſe ſtatim conferre, ibique omnibus pro tempore conſtitutis, hoſtium præuenire aduentum. Iam enim Leutarim Bultinumque cum Francorum Alemannorumque exercitibus infra Padum eſſe nunciabatur,vnde quam concitatiſſimè maximā exercitus partem eò ductabat. Interea verò Philimuth ſequentium ſe Erulorum præfectus, non multis antè diebus morbo correptus obierat, vnde quum eſſet neceſſe, vt ſub altero & ſuæ gentis præfecto hi militarent, Fulcarem mox eis præfecit,Phanicei nepotem; iuſſitque vt cum Ioanne * Bataliani, Valerianoque,& Artabane, & alijs nonnullis præfectis ac ducibus, & exercitus maiori & bellicoſiſſima parte,Alpium monte, qui Thuſciæ Aemyliæque intermedius prominet, circumito, circa Padum ſe flumen reciperet, ibiq; belligerando, & loca præoccupando munitiora, hoſtium propulſaret inſultus & coërceret ea conditione, vt ſi abigere prorſus hos quiret,gratias haberet fortunę:ſin verò præ multitudine vim pateretur,idq; exequi nequeat,illorum ſaltem vt iter moretur, indicit; nec ſinat, vt fidenter & intrepidè progrediantur,ſed quammaximè illos perterrendo & inſultando quamlongiſſimè abigat,quoad ipſe in proximo omnia,quemadmodū geri velit,conſtituat.Tum illi ſic moniti abiere.Narſes verò ad Cumarum oppidum,quod oppugnare occœperat,exercitum non contemnendum reliquit,vt ſedendo & cohibendo hoſtes contra oppidū contineret, & longa obſidione hoc deniq; potiretur. vnde foſſa Romani circumducta exitus aſſeruabant,ſi quem fortè pabulatum euntem comprehenderent. rebantur nanq;, ſi per annum obſiderentur,omnia his defutura.Narſes autem ciuitates aggrediendo maiorem in partem nullo labore in poteſtatem recipiebat. Florentini nanque obuiam illi & pacificè prodeundo, fide accepta,ne quid hoſtile paterentur, ſponte ſeſe ſuaq; omnia tradiderunt. Centumcellenſes deinceps id ipſum fecere,Volaterraniq; item hos ſubſecuti,nec ſecus Lucenſes Piſaniq;. Hoc pacto

* Suprà, Vitaliani.

Vrbes Narſeti deditæ. Florentia. Centumcellæ. Volaterra. Luca. Piſæ.

pacto Narseti prospere & ex voto omnia procedebant, atque adeo, vt vel iter agendo proxima quæque reciperet: soli Lucenses ciuitatis deditionem differre tentabant, nec illi se permittebant, tametsi pactionibus factis, & obsidibus datis iureiurando id confirmassent, quòd si infra dies triginta nemo sibi suppetias miserit, nec auxilia ferat, quibus apertè bello tutari se queant, & non è turribus mœnibúsve depugnando, sed pede collato manus conserere; euestigiò vrbem, seque tradituros. sperabant nanque, non longe pòst Francorum exercitum sibi presidio affuturum: vnde his illi confisi, huiusmodi cum Narsete fecerant pactiones. Iamque conuentum exierat tempus, Franci verò nondum his opitulatum aduenerant. Lucenses itaque cum perinde conuenta & paruifacere, & renuere vellent; illusus Narses, vt par erat, quum molestè id ferret, ad expugnanda mœnia se comparabat: quū interea è suis plerique decernerent, à Lucensibus accepti vt obsides necarentur, & hoc pacto ingenti ciues dolore affecti perfidiæ luerent pœnas. Sed Narses, qui prudēter omnia factitabat, ne iræ frenos laxaret, haudquaquam ad id crudelitatis euasit, vt eos necaret, qui nulla se iniuria affecissent, præsertim cùm alij innoxij essent: sed arte hac vsus, obsides quamprimùm produxit in medium, manibus post terga reuinctis, capiteque ad terram demisso, suisque hos ciuibus tam calamitosè affectos spectaculum præbuit; comminabaturque se iamiam hos necaturum, ni Lucenses ipsi, quæ iurassent, exequerentur. obsidibus autem à tergo ad collum lignum summittebatur, pannis opertum, ne hostes possent vel è longinquo dolum prospicere. his vbi ne hoc quidem modo productis, ciues parērent; iussit omnes ex ordine capite luere truncarique. tum statim strictis milites gladijs violentissimè feriebant perinde ceruices his præcisuri, sed illata plaga sine illorum pernicie ligno infligebatur: obsides tamen, vt erant instructi, proni in terram vt moribundi prolabebantur, pedibusque identidem calcitrando simulabant se morte affectos. Tunc verò qui in ciuitate erant, vbi tam atrox facinus prospectassent, vt sæpe fit, quum minus possent tam longo ex interuallo vera prospicere, comploratione mox facta, calamitosa sibi existimabant, quæ patrata iam essent. erant nanque obsides illi non vulgares quidam, & sordidi generis, sed insignes & nobiles. Quo factum est, quum suis se Lucenses priuatos putarent, vt exortus mox multiplex fletus circumsonaret, vlulatusque frequens, & flebiliter lamentabiles voces, fœminarumque cœtus percutientium pectora laceratis vestibus in propugnaculis vagarentur, siue matres hæ essent, quæ de se natos mortuos crederent, siue sanguine propinquiores, siue aliàs vtcunque illis afficerentur. Iamque omnes Narseti apertius ingerere contumelias, insolentiamque exprobrare, & vanitatem; & re quidem hunc violentum esse, & sanguinarium dicere, quum alioquin pium se frustrà iactaret, & dei cultorem. Hæc his inclamantibus, Narses respondit; Nónne vos istis exitij causam præbuistis, quorum nulla apud vos sit habita ratio? quandoquidem & hos proditos per vos esse sat constat, ac vobis ipsis videmini nil rectè consuluisse, qui iurando & peierando, fractis conuentionibus, & sacris contemptis, prodideritis fidem. Verùm si placet iteratò perdiscere, quę vobis sint profutura, & factis conuenta peragere; nihilo estis à me minora impetraturi. Nam & obsides ipsi ad vitam redibūt, & ciuitatem hanc vestram inoffensam tuebor: sin minus, necesse erit omnino, vt malefactis demum indoleatis. nunc verò quid facturi sitis, considerate; ne & vos omnes eadē hæc patiamini. Hæc vbi acceperunt Lucenses, eludere & se irridere præfectum rebantur, quia reuicturos mortuos diceret: & erant proculdubio pro eorū captu ludibria, quæ dicebantur, haud tamen eò tendebant. Sed alioquin tunc rursum promptissimè fatebantur, & iuramen-

Lucæ obsidio.

Narsetis egregiū calliduumque facinus.

Narsetis ad obsessos concio.

Mira mortuorū resuscitatio.

to asseuerabant, seipsos Narseti ac ciuitatem, vt pro arbitrio vteretur, mox dedituros; si obsides superstites cernerent, tanquam quum impossibile factu id videretur, ad se demum æquitatem transferrent. Tunc Narses extemplò omnes simul existere iussit, ac satis spectandos exhibuit, integros quidem, & nil imminutos. Quibus hi visis, vti par erat, spectaculi nouitate obstupuere; haud tamen idcirco omnes obseruandum esse iusiurandũ censebant, sed erant, qui promissis obsisterent. nam vbi & suos viuere certiores sunt facti, & quod molestum animis fuerat, seq; angebat, quammaximè in spem bonam euasit; rursum, vt vulgus solet, ad ingenium redibant, & fraudem; perfidiaq; apud eos superior erat. Demum vbi ad id est dementiæ ventum, Narses præfectus magnitudine animi fretus obsides omnes ad suos remisit, nulla in redimendis vel accepta pecunia, vel à ciuitate expressa confessione. Lucensibus itaque stupore affectis, & cuius rei ob gratiam id Narses egisset, addubitantes: non suæ esse consuetudinis dixit, vana quædam, & spem lubricam aliquam gloriæ ducere: sed vel nullis acceptis obsidibus se omnino facturum, nisi se ocyus dedant, vt his armis (gladios ostentando) in potestatem venirent. Obsides verò, qui dimissi ad suos iam fuerant, ciuibus suis immixti cœtus hominum obeuntes Narsetem laudibus ferre, & identidem memorare, apud eum se comiter & amicè, non hostiliter habitos, perhumanumque Narsetem esse, & popularem, & cum iusticia hunc coniunctam habere animi magnitudinem vbique mussitabatur: vnde futurum erat, vt vulgatus hic sermo maiora esset non longe pòst effecturus, quàm arma; nimirum quum obsides multitudinem contentiosam & inconstantem facilè volutarent, & pluribus suaderent, Romanorum vt partes susciperent. Narses verò, quum Lucam adhuc obsideret, vbi alterius exercitus, quem in Aemyliam miserat, acceptum detrimentum intellexit; perturbatione affectus, vt decuit, animi mœrore ingenti capiebatur. Siquidem postquam eò, quò mittebatur exercitus ille, peruenit; consultius omnes omnia factitabant. in hostili nanque, siue in vicos prædatum, siue in oppida eundum erat, compositi omnes admodum procedebant; nec temerè agebant prædas, etsi diuersi abissent, non dissipati palantesque vagabantur; sed ordines suos seruabant, custodijs opportunis in locis ad omnem necessitatem locatis, & agmine quadrato incedendo in medium prędam recipiebant, vt eam firmissimè tuerentur. Sic itaque tum primùm depopulatis hostium agris, paucis pòst diebus vniuersa, quæ gesserant, euanuere. Fulcaris nanque, Herulorum præfectus, etsi cætera strenuus adeo, vt hostile nil quippiam extimesceret, quum audax esset & turbulentus, & nil opportunè vires tum nactus, (imperatoris nanque & præfecti non modò phalangem ordine suo disponere peritiam esse sibi arbitrabatur, sed vbi in aciem iam produxisset, & furibundè medios insiluisset in hostes, rem vt mox bellicam exerceret, hæc ille fremendo iactandoque gloriabatur.) tunc itaque insolentia magnum in modum elatus, incursionem in Parmam vrbem extemplò fecit (erat autem hæc sub Francorum tunc temporis potestate) quum potius hunc decuisset, vt dimissis primò speculatoribus, quid sibi hostes vellent, perdisceret; deinceps ad præcognita se statim offerret. At ille peruicacia ductus, impetuoseque satis & temeraria audacia fidens, Herulorum sine vllo ordine copias in hostem duxit, & prosequentibus Romano ex agmine multis concitatius iter habebat. Hæc verò vbi Bultinus Francorum princeps accepit, (habebat enim ad amphitheatrum per id temporis stationem haud longè à ciuitate situm, quod vtiq; his erat extructum qui cum bestijs populo inspectante certarent) habito statim eorum delectu, qui ex suo exercitu & audacia plurimum, & bello valerent, hisque in clandestinas insidias collocatis, expectabat simul, & obseruabat

Narses Lucensibus obsessis sponte reddit obsides

Fulcaris Herulorum tribunus.

uabat bene gerendæ rei occasionem. Sed postquam Fulcaris Heruliqúe in medios hostes sese contulere, dato tunc signo impressioneq; facta, Franci omnes vno agmine hos inuadunt segniter & temerè prodeuntes, extemplóque qui tam turpiter in manus venissent, subito & inopinato casu perterrefactos, & retibus perinde comprehensos gladijs cædunt. vix tamen istorum pars maior, vbi tandem, quò calamitatis venissent, non ignorarent; ignobilem & turpissimam maluerunt salutem. nam terga hostibus dantes, celerrimè in fugam se coniecere, pristinæ prorsus virtutis obliti, & diuturnæ in periculis adeundis solertiæ. Sic itaq; deleto exercitu, Fulcaris Herulorum præfectus solus cum satellitibus & beneficiarijs suis nonnullis relictus, haudquaquam se dignum existimauit, vt cum cæteris simul fugam capesseret; sed longe melius sibi, & consultius fore, si cum gloria obeat mortem, quàm vitam per ignominiam duceret. vnde & constitit, vt licuit tutius, ac proximo munimento tergo innixus, ex hostibus plures bellando occidit; quum nunc hostem inuaderet, nunc facie aduersa se sensim reduceret, & cùm ei licuisset, vel facillima quidem fuga salutem peteret, suiq; id vt facerent, hortarentur: Et quonam pacto, respondit, Narsetis linguam postea tulerim, me temeritatis insimulantem? Criminationem itaq;, vt videbatur, magis hic veritus alienam, quàm gladios, diutius obsistendo haudquaquam pugnam intermittebat, quousque tandem multitudine circumfusa, & multis telorum ictibus pectore iam aperto exceptis, securique capite intercifo, vix demum vt moribundus supra scutum procubuit. Super hunc & cæteri ad vnum omnes, quos circa se habuisset, siue spontè, siue inuiti, vt ab hoste coacti, contrucidātur. Præfectus itaq; hoc modo occisus, nec diu honoribus fretus, sed breui prospera vsus fortuna, haud secus ac somniantis lætitia, celerem habuit præfecturæ & vitæ finem. Id igitur Romanis iacturæ perpessis, Francorum animi magnum in modum intumescebant, confirmabanturq;: & Gothi, qui Aemyliam, Liguriam, locaq; illa propinquiora incolerent, etsi prius dissimulanter quidem, nec liberè pacem alioquin, & formidine potius quàm voluntate cum Romanis societatem inissent; resumptis tamen iam animis, fidentius & apertè ruptis fœderibus quamprimùm ad barbaros, & sui similes se contulere. Romanorum verò exercitus, quem Ioannes Vitaliani, vt diximus, & Artabanes præfecti ductabant, Herulorumque copiarum reliquiæ, quæ fortè fuga integræ iam euaserant, Fauentiam confestim se receperunt. Præfecti nanq; haudquaquam eorum referre arbitrabantur, circa Parmam vrbem tempus diutius terere, præsertim hostium coëunte iam multitudne, quæ pro rerū successu in delicijs ageret, nec prosperam ferret moderatè fortunam: siquidem ad eos Gothorum ciuitates affatim iam conuolabant, ita vt validioribus receptis in potestatem præsidijs, satis illos constaret omnibus viribus in se incursuros: quo metu perculsi, quamproximè possunt, Rauennam se recipere statuunt, vt hac via hostes vitarent, quibus se bello haud quaquam pares fore rebantur. His rebus Narseti renuntiatis, acerrimè angebatur, & barbarorū vt insolentiam, ita & Fulcarem tam subitò interisse molestè ferebat, virum sanè nec ignobilem quidem, neq; obscurum, sed bello egregium, & factis clarum, victorijsq; ornatum multis, & qualem nec bello capi ab hostibus potuisse crediderim, si coniunctum cum fortitudine consilium habuisset. Ob hæc igitur decora Narses & dolore afficiebatur ingenti, & tanti viri interitum deplorabat; haud tamen, vt quidam in aduersis consueuere, perterrebatur. Interea tamen apud exercitum, qui circa se erat, pro re subita & clade accepta, animi consternatione perculsum, qualem esset habiturus orationem, non ignorabat; vt ad bene sperandum hunc reuocaret, & formidine captis iam mederetur. Erat nimirum Narses sui admo-

Herulos adoriuntur Franci.

Fulcaris virtus singularis.

Fulcaris mors.

Fulcaris laus, vna cum vitio coniuncta.

Virtutes Narsetis insignes.

dum compos, induſtriaque pollebat ac factis, & incidenti fortunæ aptare ſe percallebat, tametſi non magnam haberet literarum peritiam, nec eloquentiæ ſtuduiſſet; ſed naturæ dexteritate in his tam clarus euaſerat, vt vel confirmare cum ratione ſat poſſet, quæ in conſultationem veniſſent, etſi apud principes fuiſſet per delicias enutritus. Erat autem ſtatura is corporis breui exiliq;, ſed alioquin eam fuerat ſtrenuitatem, & in rebus gerendis magnitudinem animi iam conſecutus, vt credi vix poſſet: vnde ſat liquet, cui animus inſit liber ac ſtrenuus, nil prorſus impedimento fore, quo minus quauis in re plurimum valeat. Narſes igitur vbi in medium prodijt, ad milites verba iſtiuſmodi fecit; Exiſtimo equidem, qui quotidie hoſtes vincere conſueuerunt, & continenter res proſperas experiri, ſi quid fortè vel ad breue præter vota acciderit, dempturum extemplo id ei ex re præterita & bene geſta lætitiam, & ſpem omnē hebetaturum. Enimuero decere ſapientes nil ambigo, ne cum fortuna ſimul ſecundis in rebus ſe efferant, ſed quemadmodum facilè præſentia hæc immutantur, ita & animum ad varios velim hi præparent caſus. nam his quidem, qui hoc pacto ſe habent, ſuauiſſima apparebit felicitas; non tamen moleſtum, ſi qua in re præter eorum ſententiam vtcunque fallantur. Nunc verò, ô viri, animaduerto vos longe plus angi, quàm recens hic exigat caſus, & conſtat id planè non aliundè vos pati, niſi ex nimia gloria & vincendi conſuetudine: tum quia in animum induxiſtis, nulla in re aut falli, aut peccare vos poſſe. quod ſi opinione hac ipſa depoſita, rem geſtā duntaxat ſpectabitis, haudquaquā id tam graue videbitur, ac ipſi vos fruſtrà exiſtimatis. Nam ſi Fulcaris pręfectus, vt barbarus, petulanter & temerè in tantas ſe hoſtium copias periclitando ingeſſit; profectò iam habet, quæ ſe vt ſequerentur, par erat: haud tamen vobis iccirco vel præſentia negligenda hæc ſunt, vel in poſterum quæ præcognita ſunt, differenda. Nam ſi Gothi vel eorum gente deperdita, qui reliqui ſunt, belli ſocios ſibi aſciſcunt, & maiores excitant nobis labores, nec tamen prorſus in aduerſis deſperant: turpe proculdubio fuerit, ſi hac ſola de cauſa victos nos eſſe duxerimus, quia non ipſi ſtrenuè vicimus, & hoc pacto præteritarum rerum gloriam negligamus, animi amiſſa iam promptitudine: quum deceat potius pro re malè geſta vt alacritate afficiamur. in ea nanque fuiſſe reor felicitas magnitudinem caſtigatam, noſque hoc pacto inuidiam declinaſſe, atque adeo vt de cætero liceat animo eſſe fidentiore, ex ea iactura iterato nos poſſe & detrimentum ſarcire, & certamina vincere. Nam etſi hoſtes multitudinē iactent, ordine tamen & prouidentia, ſi modò ſapimus, ſuperaturi hoc ſumus. eſt nanq; cum aduenis nobis ſuſceptum certamen, & cum his quidem, qui in aliena neceſſarijs indigent, quum alias ipſi nos omnibus abundemus; quandoquidem & præſidia multa, & ciuitates ſecuritatem nobis neceſſitas cogat, præſtabunt; quū illis nulla ſint vſpiam ad receptum loca. Quin etiam omnia nobis veri dei cultoribus pro æquitate, pro patria, pro liberis & propinquis pugnantibus præſidio erunt, quum illi aliena depopulentur. Fit itaq; vt abſurdius videatur, ſi non vndequaq; quamoptimè ſperandum duxeritis, ne dicam timore percelli quoquam pacto vos poſſe. Nunc verò Lucenſibus iſtis ne reſpirandi quidem locum obſidendo iam demus, ad bellique finem ſe quiſque veſtrùm enixè & promptius paret. His Narſes dictis & exercitum ad meliora ſperandum erexit, & Lucenſes acrius obſidione vrgebat. Illis verò, quos emiſſis iam præfecerat copijs, ſuccenſebat; quia locis opportunioribus derelictis Fauentiam paulo antè ſe recepiſſent, & res aliter longè procederent, atq; ipſe pro eius prouidentia iniunxiſſet. Siquidem circa Parmam præſidij & obicis loco ſtatuendas eſſe copias illas rebatur, quæ hoſtes, ne vltra progrederentur, arctius coërcerent, vt ipſe paulo pòſt in Thuſcia rectè omnibus

Narſetis ad milites concio.

bus

bus constitutis aduersus eos confestim ductaret. Nunc verò relinquebatur, Romani vt milites, qui circa Narsetem tunc erant, Lucensi omissa obsidione, & procul ab hostibus abscedendo, omninm primi Francis obuiam irent: vnde quum haudquaquam ferendum id Narses censeret, extemplò ad pręfectos peridoneum virum legauit, cui Stephanus nomen erat, ex Epidamno ortum, castello Illyrico, vt hos castigando timoris & fugæ insimularet, & planè argueret, deprehensos hos esse Rempublicam prodidisse, ni iteratò, quæ dimisissent loca, repeterent. Tum Stephanus equitibus ducentis & bellicosissimis secum deductis, apprimeq; armis instructis, concitatissimè iter aggressus est: sed multo cum labore vigilijsq; cautior illa profectio erat. Franci nimirum cum exercitus parte per proximos campos, vt pabuli, ita & prædæ gratia vagabantur, quam ex agris aueherent. Vnde Romani noctu potius, quàm interdiu acie instructa progrediebantur. Exaudiebatur itaque agrestium eiulatus, & abactorum mugitus boum, sonitusq; præcisæ materiæ, & fragores huiusmodi aures circumsonabant, ita vt vix tandem Fauentiam ad exercitum equites peruenerunt. Legatus verò vbi in conspectu astitit præfectorum; Quod malum, inquit, vos cepit, ô viri? vbi nam rerum quondam gestarum nunc gloria, & tantorum trophæorum commemoratio? Quo nam pacto Lucenses ceperit Narses, & quæ infra Alpes sunt, omnia est subacturus, si vos hostibus transitum perinde confœderati dederitis, hosque siueritis pro arbitrio, quò velint, abscedere? Sed ipse equidem nil prorsus, quod vos vrgeat malum, dicturus in præsentia fuerim: erit fortè qui dicat, molliciem rem istam præferre, & eorum ignauiam, qui Rempublicam iuuent. Sed vnum illud vos monitos velim, nisi quamprimùm redeundo Parmam vos contuleritis, haudquaquam succensere vobis, nec iniuria desiturus est Narses, pro futurorum euentu vestram inertiam causando, si quid fortè inferatur hostile. cauendum præterea, ne & vos oderit Imperator. His auditis præfecti non nescij Narsetis hæc esse mandata, nec quicquam haberent, quo iniustius se insimulari arguerent, argumenta quædam & causas prętferebant, vt coacti necessitate discesserint, perinde non potuissent ex circumiectis Parmæ oppidulis tantum commeatus habere, quod satis exercitibus esset. Nec Antiochum sibi eparchum in tempore affuisse, cui ea cura demandabatur. Quinetiam nec pecuniam in stipendium consuetum sibi dependam fuisse. Tum Stephanus celerrimè Rauennam se conferens, & eparchum ad præfectos perduxit, & ambiguis omnibus, quoad licuit, iam medicatis, his persuasit, vt Parmam repeterent, eodemque vt stationem haberent. His omnibus breui peractis Lucam reuertit, Narsetemq; iussit bono animo esse, & promptiore rem exequi, vt minns verendum, hostes sibi impedimento fore, sed eorum coërceri iam impetus, Romanis exercitibus his opportunè instantibus. Narses igitur quum haudquaquam ferendum esse iam duceret, quod Lucenses obsessi remissius, tamdiu sibi repugnando obstiterint, mœnibus ipsis admouit exercitum. iamque & machinationes tormentaque ad diruendam vrbem muris applicabantur, ad locaque eminentiora cum igne emittebantur sagittæ, simulque qui in turribus comparebant, feriebantur; subruebanturque nonulla in parte & mœnia, atque adeo vt quæuis species mali vrbem iam circumsisteret. Tunc qui prius obsides fuerant, oblata occasione, Romanam rem enixè ciuibus optimè consulendo iuuabant, & quantum in eis erat, ciuitas ad deditionem mox inclinasset, ni Francorum legati, qui intus constituti ad vrbis custodiam fuerant, mox obstitissent, & quàm acerrimè alios ad prælium concitassent, armisq; propulsassent obsidionem. Vnde extemplò factum, vt apertis & dispatentibus portis eruptione repentius facta, impressionem in Romanos hi facerent, hac via existimantes se fo-

Legati ad Rom. oratio.

Industria Stephani.

Lucæ oppugnatio.

re superiores. Sed parum hostibus obfuerunt, sibi verò quammaximè. Nam pleriq; Lucensium his planè confisi, quæ in vrbe iam gererentur, vltrò præliabantur. Verùm vbi sæpe iam tentata fortuna spes nulla procederet, sed suorum iacturam maximam facerent, turpiterque & per ignauiam fugam capesserent, & intra vrbem sæpe reiecti ita coërcerentur, vt nulla his esset de cætero in hostem prodeundi facultas: tunc vniuersi, quandoquidem alia nulla iam esset ad salutem via, compulsi ad pacem animum induxerunt. Ita demum à Narsete fide accepta, vt sibi pro præteritis factis nil succenseret, ciuitate tradita libenter exercitum intra mœnia exceperunt, tertium iam mensem obsessi. sic iteratò Lucenses Romanorum in ditionem venere. Narses verò post eam Lucæ obsidionem, quandoquidem nec hostile aliquid reliquum esset, ibidem moram vt diutius traheret, necessarium fore nil ratus, tamdiu immorandum censebat, quoad respirare milites à laboribus sineret. Relicto itaque ibi Bono, id illi erat nomen, præfecto ex Mysia oriundo ad Histrum flumen apposita, viro sanè qui & mirificè saperet, ac domi forisque maximum in modum valebat, traditaq; ei magna militum copia, qua hos facilè posset, si quam fortè rem innouarent, & vincere, & cohibere; hisq; sic constitutis, recta ire Rauennam pergit, ibique exercitum in hibernis dimisit. Nam quum autumni finis adesset, & tempus iam in hyemem vergeret, haudquaquam per id tempestatis belligerandum esse Narseti est visum. Id nanque Francis, quibus æstus infensior est, & molestiæ plurimum affert, quammaximè conduxisset, vt qui haudquaquam volentes per æstatem ineunt pugnã, sed in ipsis algoribus, dum maximè rigent, validissimi fiunt, & labores perlibenter insumunt. Sunt enim frigoribus assueti, vt qui gelidam sint patriam nacti, & algere perinde his ingenitum est. Hisce de causis Narses rem extrahere nitebatur, & ad Neota oppidum bellum transferre: vnde cum centurionibus tribunisque militum partito exercitu, circa finitima castella & loca sic hibernare iniunxit, vt Veris principio statim Romam omnes aduentando se cogerent, vt inde cum vniuersis copijs ductarentur. His illi iussis in hiberna iam abscessere. Narses verò se Rauennam recipiens, familiares & satellites priuatos quosdam secum reduxit, & alios nonnullos, qui sibi in magistratu famularentur, nec secus & qui eius dignitatem curæ haberent, ne pro arbitrio se adeundi potestas omnibus fieret. Hunc prætereà Zandilas præfectus eorum, qui domi nutriebantur, & domestici cæteri sunt secuti, eunuchique item cubiculares. hoc trecentorum is hominum comitatu Rauennam peruenit. Interea verò Fridigerni filius Aligernus, Teiæ germanus frater, cuius & suprà in Cumarum obsidione meminimus, vbi Franci iam in Italiam aduenissent, Gothiq; omnes ad eos transirent; solus visus est nosse, quod sibi in rem fore existimasset, & contemplatus futura, deque præsentibus consultando, ad eam peruenit cognitionem, vt satis iam animo præuideret, Francos sub nominis prætextu decenti quodam, & simulatione ineundæ cum Gothis societatis, perinde ac si acciti venissent, & aliud sibi vellent, ac præ se ferrent, nec fore omnino vel Romanis deuictis, vt hi Italia Gothis decedant, sed hos potius, quibus verbo, non re suppetias ferre venerint, confestim vt subigant, & cum imperio simul sublatis prorsus patrijs legibus, his ipsis vt Francos præficiant. Hæc igitur Aligernus quum animo frequenter versaret, obsidioneq; simul coërceretur; fore id longe satius iudicauit, Narseti vt oppidũ cum pecunijs traderet, ac de cętero Romanis vt viueret moribus, ab omniq; discrimine & barbarico cultu procul abesset. par nanq; fore censebat, non amplius Italia Gothos potiri, sed veteres vt eam habitatores & pristini duces recuperarẽt, vt terrę assueti & geniti, & suis nõ perpetuò rebus fraudarẽtur. Hęc ipse de se exequi & priuatim decer-

Lucæ deditio.

Francis tempus hibernũ ad pugnandum idoneum.

Aligerni de futuris consultatio

Aligernus Narseti se dedit.

decernit, vt cæteris suæ gentis exemplo foret. Vnde obsidentibus Romanis significauit, se velle, si eorum permissu liceat, præfectum mox conuenire. Permissus ille ad Classis castellum, & in Rauennate agro situm, vbi Narsetem morari didicerat, venit; ibique vbi coram astitisset, præsidij claues illi in manus tradit, proque sua virili beneuolè ministraturum ei de se omnia, nauaturumque operam pollicetur. Tum Narses aduenientem benignè suscepit, & maioribus bonis id se beneficij compensaturum asseuerabat: deinde eam exercitus partem, quæ Cumas obsederat, inire præsidium iussit, cum eaque simul vt pecuniam omnem reciperent, in tutoque omnia conseruarent: quod reliquum eius exercitus fuit, secedere in alia castella iniunxit, ibidemq; hibernare. Sic Narses egregiè rem omnem ad id tempus confecit. Verùm quũ Herulorum iam copię iteratò fuissent suo duce orbatæ, duo quidem inter hos erant viri insignes, quorum studio diuersim plebs ipsa detinebatur; interscissa tamen sententijs rem in dubium euocabat. nam pars altera Aruth maximi faciebat, & omnia sibi processura in melius arbitrabatur, si ad hunc esset præfectura delata. Alteri verò placebat Osindual, vt strenuus factisque clarus. Hunc Narses assentiendo Herulis præfecit, emisitque vbi commodius hibernaret. Aligernum verò ad Cassiam vrbem ire iussit, monitum vt vbi eo se contulisset, murum conscenderet, illique sic apertè incumberet, vt quis esset, ab omnibus facilè noscitaretur. Hæc autem illi idcirco mandauerat, vt Franci (nam eà erant pertransituri) eum viderent, qui spontè ad se concessisset, desperarentque per Cumas se iter facturos, vel pecunias habituros eòdem reconditas, vel fortè vt de summa belli, opportunis iam locis omnibus præoccupatis, nihil his esset in posterum spei. At Aligernus, vbi Francos illac transeuntes ex eminenti vidisset, irridere hos simul & increpare, frustrà se tandem, & tam serò venisse, & rebus perfectis; quandoquidem Gothorum opes cum ducibus ipsis Romani sibi iam vendicarint, ita vt si quis inter Gothos compareat imperator, neminem habeat, cui vel cognitus, vel honoratior sit, sed militarem is vt induat vestem sit omnino futurum, & ex habitu ipso priuatus vt viuat. Tum Franci hunc probris afficere, & incessere contumelijs, suæque gentis proditorem identidem nuncupare; vnde factum est, vt pro præsentium rerum conditione in ambiguo his animus versaretur, atque adeo, vt vtrum bellum gerendum esset inter se consultarent. vicit tamen ea sententia, ne cœptæ iam rei hos pœniteret, sed ad ea quæ aggressi iam essent, progrederentur. Narses verò dum hęc agerentur, Rauennæ quum esset, ibidemque cum manentibus copijs versaretur, suo ex ordine omnibus constitutis, se Ariminum contulit; deducto, quem secum habuerat, comitatu. Vacarus interim Burnus genere paulo antè è vita excesserat, vir sanè grauis & bellicosus. Huius Theudibaldus filius, qui cum Burnis suis sequacibus Imperatori Romano statim accessit, Arimini aderat, vt Narsetem iam conuenturus, cuius gratia eò contenderat. itaque auro donatis liberaliter omnbus, firmissimam cum Romanis iniuit societatem. Quum itaque hæc Theudibaldus ageret, Francorum milites ad duo milia peditum equitibus intermixti, qui prædatum in agrum Ariminensem aduenerant, à suis præfectis dimissi, quum ciuitati appropinquassent, agro depopulato arantium boum prædam agebant, impudenterque omnia peruastabant. Quæ Narses vbi ex ædito ædificij loco spectasset, vnde in campum erat prospectus, indecorum esse ex malis præsentibus iudicauit, non statim vim & iniuriam vindicare. itaque equo inscenso ductu perfacili superbioreque, qui non modò agilius prosilire & desultare non indecenter, sed incursiones insuper facere, & media in acie aptè versari experientia & exercitatione perdidicisset, iussisque omnibus, qui non omnino certaminis

essent ignari, confestim se sequi, vrbem egreditur, in hostesque ducit. tum illi mox equis inscensis (erant enim viri trecenti) decem vnà sequebantur, & cursu citato rectà hostes petebant. Tum hi, quum in se iri vidissent, non dispersi, vt prius, populabantur. neque enim hos prædę duxerim opportunos. equites quippe ac pedites in vnum protinus coiere, & se in phalangem coegerant, haud tamen hanc densiorem. quî enim fieri id poterat, cum prædatum non multi prodissent? sed validam alioquin, quia communi defensione & coëuntibus cornibus ex ordine se tuebantur. Romani verò vbi ad sagittæ iactum ad hostes venissent, cum his tam bene instructis manus conserere & præliari haudquam in rem fore duxerunt, sagittando tamen & iaculando, qui primi bellando starent, fallere pertentabant, & à fronte densitatem perrumpere. Sed illi scutis optimè communiti stabiles permanebant, & planè immoti, aciemque tam bene densatam nusquam auellebant, & eo minus, quo & spissiorem syluam tunc nacti pro munitione arboribus vterentur, iamque telorum iaculatione se tuebantur. Verùm vbi nihil inferri iacturæ his poterat, omnibus Narses animo agitatis, belligerandi genus quoddam & barbarum excogitandum machinabatur, Hunnorum gentibus primùm tunc adinuentum. Iussit nanque qui circa se essent, vt hostibus terga dando quamprimùm retrò se verterent, tanquam timore in fugam actos, & hostes insuper à syluis ad nudos expeditosque campos, quàm possent longius, auocarent; sibi verò reliqua curæ fore. Militibus itaque imperia exequendo fugam iam capessentibus, Franci hac fuga illusi, & veram esse formidinem rati, intrepidè phalange soluta, & siluis relictis, ad hos insectandos enixè incubuere; ac primi quidem equites cucurrerunt, hos pedites sequebantur, qui & fortissimi essent & pernicissimi, ita vt fugientibus effusè omnes insisterent, perinde Narsetem ipsum viuum capturi, & exiguo cum labore impositurі bello optatum iamdiu finem. Sed hi quidem militaris disciplinæ prorsus obliti, effusius & incautè procedebant, alacres & bona spe freti. Romani verò laxatis habenis Ariminum versus deferebantur. Diceres illos certiore captos formidine quadam fugam iniisse, adeo hi ad verũ quamproximè timorem dissimulant,. & vbi nudo in campo erant iam barbari dissipati, & à nemore quamlongè diuulsi, tunc Romani Narsetis significatione & iussu, equis conuersis, ex aduersoque sese explicantes, persequentibus hostibus obuiam his in frontem eundo se obtulerunt, & omnes re subita consternatos inclementer vrgebant, ita vt qui fugere videbantur, euestigiò hostes insectarentur. Barbarorum igitur equites, vbi instans periculum præsensissent, celerrimo cursu exercitui ad siluam reducto saluti fuere, pedites tamen relicti fœdè & passim iam cædebantur; atque adeo, vt torpentes iam redditi ne manus quidem mouerent. erant nimirum ex subita rerum immutatione obstupefacti, & quasi sui nil compotes, vnde pecudum more prostrati per campos iacebant. His itaque supra noningentos iam cæsis, cæteri abscessere, & ad suos sic se recepere duces, vt non aliàs se in tuto fore existimarent, quàm à cæteris copijs adgregati. Narses igitur Rauennam repetens, omnibus ibi egregiè dispositis rebus, Romam se demum hibernandi causa contulit.·.

Narsetis Hunnicum strategema.

AGA-

AGATHIAE HISTORIARM.

LIBER SECVNDVS.

Exercet in armis suos Narses.

VERE autem iam ineunte, vti edictum per Narsetem antea fuerat, ad vrbem Romam magna vis militum se conferebat, & non parui cogebantur exercitus: quos Narses magnum in modum, vt in bellicis simulachris exercerentur, iniunxit; sic militantium animos assidua exercitatione firmabat.* Nam & decurrere eos cogebat, & in equum agiliter desilire, armatosque tripudijs agitari, & tuba classicum personante obtundi,* ne fortè ex longa hibernorum quiete & ocio, belli prorsus obliti in veris prælijs remollescerent. Interea barbari dum liberius vagarentur, quæ in promptu erant, populabantur & peruastabant: ab vrbe tamen Roma, & locis vrbi proximè circumiectis iter quamlongè habentes progrediebantur, ita vt ad dexteram Tyrrhenum mare haberent, vtrinque verò Ionici sinus littora protendebantur. Sed vbi in agrum Samnitem venere, hinc inde diuisi ab inuicem principes abiere. Bultinus nanque cum maiori copiarum parte per Tyrrhenum littus tendebat, & quàm multa Campaniæ loca deprædabatur: Nam & Lucanos transgressus est, & ad Brutios deinde diuertit, ad fretumque demum peruenit, quod Siciliam insulam & Italiæ dirimit fines. Leuthares vero, quod reliquum erat exercitus ductans, Apuliam & Calabriam petit, & adusque Hydruntem vrbem processit, quæ supra littus insidet Adriatici maris: vnde Ionicus incipit sinus. Eò vbi ventum iam est, Franci omnes, qui locis hisce ante insueuissent, erga sacra pietate & reuerentia vtebantur, vt qui ad potiores leges tanquam veræ fidei cultores concesserant, vt suprà iam diximus, & haud secus ac Romani sacrificarent. Sed Alemanorum exercitus omnis (nam aliter longè hi sentiunt) sine vllo delectu & per impietatem templa diripiebant simul & deformabant, sacraque ex auro vasa, & ad peragendam rem diuinam parata, preciosamque cæteram supellectilem quum sustulissent, in possessionem turpiter vendicabant: quumque ea patrassent, necdum malefactis exatiati, vel vrnas ipsas, quibus templorum structores recondebantur, frangebant, euertebantque; pauimenta, & cruore templa fœdabant, prædaque omnis conspurcabatur, quum mortuos insepultos disijcerent. haud tamen diuina longe pòst ira, quæ ob tanta hæc scelera inferebatur, hos pœnis affecit; quandoquidem bello partim, partim morbo interiere, ita vt eorum nemo quippiam sit ex pristina rapiendi spe consecutus. Iniusticia nanque, & erga deum impietas, vt fugienda permaximè sunt, ita & prodesse nil poterunt, & in ipso præsertim bello. Nam " patriæ opem ferre, ac patrias leges tueri, & has deuastantibus se minus per- " mittere, sed enixius hos impugnare, æquum proculdubio fuerit & genero- " sum. Qui verò lucri & auaritiæ gratia odijque, nulla ratione subnixi, quum " nullum criminandi ius habeant, si velint in aliena irrumpere, & eos incesse- " re, qui iniuriæ nihil intulerint, profectò insolentes hi sunt & planè insaniunt, " neque quid ius fasque sit norunt, nec magni id faciunt, si maleficis sit infensior deus. Quo fit, vt acriora his inferantur supplicia, & ad insanabilem calamitatem qui prauè gesserint, recidant, etsi ad breue felices existimētur. Leuthari itaque Bultinoque istiusmodi euenere. Nam vbi ea tam sceleste patrarunt, manubiarumque & prædæ ingenti se copia obduxere, & iam Veris tempus & frumenta in proximo erant, vt demeterentur matura: Leuthares interea

Alemanorū militum impietas.

* *faciēs eos in orbē decurrere, & in equū decēter velitari, et in speciem armatæ cuiusdam pyrrichæ circumuehi, & confestim tuba classicum canente ad signa turmatim cogi* * *ex Hadriano Iunio lib. 1. Animadu. cap. 4.*

ex ducibus alter animo agitabat se domum recipere, & opibus male partis ingurgitare: vnde & eius germanum fratrem Bultinum nuntijs missis ad celerem in patriam reditum hortabatur, abire in rem malam & bella iubens, & fortunæ incertitudines. Bultinus verò, quum iureiurando iam confirmasset aduersus Romanos & pro Gothis se bella gesturum, hique adulando barbarum permulcerent, ac suum imperatorem fore se prædicarent; visum est tandem, manendum apud hos potius esse, & peragenda conuenta: vnde apud Gothos is mansit, & ad bellum necessaria comparabat. Leuthares itaq; cum cæteris circa se copijs prædam omnem quàmprimum deferre secum accelerabat, & domum contendere: sed maximè is confidebat germanum statim ad se transmissurum, qui periclitanti sibi præsidio forent. versi tamen, nec illi quidem, quæ cogitarat optatum sunt finem sortita, cum fratri auxilia mittere Bultino nil placuisset. Leuthari igitur eadem, qua venerat, via iam redeunti, adusque Picenum agrum nihil hostile obuium fuit: vbi autem eò peruentum est, positis circa Fanum oppidum castris, præmissis extemplo, vt antea consuerat, exploratoribus, ad hominum tria milia, qui non solum, quæ ante se fierent, specularentur; sed si cunde etiam hostes forsitan comparerēt, cum his bellum capesserent: Artabanes interea & Vldah Hunnus, qui ad Pisaurum iunctis exercitibus stationem habebant, & saltum insederant, vbi præuios hostium equites conspexere, in ipso littore Ionici sinus iter habētes, ex oppido mox prodeuntes, hostes inuadunt, multosque gladijs cædendo obtruncant: nonnulli rupe præcipiti superata, deinde in decliue delati, in mare prono capite desultantes, vorticibus absorpti moriebantur. Eo nanque in loco littus aliquanto erigitur, & tumulum perinde facit, non vndequaque satis peruium, nec illi, qui ad eius summitatem peruenerit, facilem præbet descēsum; lubricum præterea, & id quidem abruptum, vt pleraque, in ponti profunditatem deuergit. Ex his itaque maiori suorum parte amissa, qui fortè superfuere, nullo ordine in fugam se coniecerunt, & clamore ingenti & eiulatu, in sua castra trepidi irrumpentes, perturbationis & tumultus sic omnia cōplent, ac si Romani iamiam instando in se aduentarent. Tum Leuthares ipse ad ineundum prælium excitatus, vniuersum exercitum mouit, atque ita vt armati omnes in phalangem instruerentur, & hanc quidem densissimam & lōgè protensam. Quum igitur ita se Franci haberent, & nihil aliud, quod animos faceret, tempus afferret; captiui, quorum apud hos magna vis erat, quū relicti sine custodijs essent, hostiū occupationibus opportunè abusi, quamcelerrimè poterant, se in fugam dedere; exuuias, quascunque his licuit, è castris direptas in proxima oppida contulerunt. Sed Artabanes Romanorum & * Valdach Hunnorum præfecti, quum haudquaquam in hostes educerent copias, nimirum qui nec bello his pares se fore existimarent; tamen Franci soluta iam acie, vbi in castra se recepere, quanta rerum fuissent iactura affecti, intellexerunt. Prius itaque, quàm damni aliud quippiam paterentur, visum est in bonum his concessurum, si celerrimè educto exercitu vltra progrederentur. Extemplo itaque iter aggressi, relicto à dextera Ionico sinu, & littore omni harenosaque via, iuxta Apennini montis radices iter fecere. Sic itaque in Aemyliam procedentes, vix Pado transmisso, quum ad Venetiæ loca iam peruenissent, Cenedam vrbem suæ tunc ditionis incoluere, in ea de cætero, vt in tuto, victuri. Angebantur tamen, & perquàm molestè ferebant, quia tanta ex præda haud multum his reliquum esset, visumque est frustra tantos subijsse labores. Sed non eotenus processit his infortunium. nam & paulopost pestilens morbus derepente quum hos inuasisset, multitudinem absumebat, ita vt partim circumiectorum locorum aërem vt noxium causarentur, & eius mali originem fuisse hunc ducerent; partim etiam vitæ incausarent

Bultinus apud Gothos constanter se mansurum iurat.

Leuthares domū properat.

Germanorū clades.

**supra Vldah.*

Pestis alij&q;. sæuissimi morbi Germanos periment.

rent mutationem, quandoquidem ex assidua belli exercitatione, longisque itineribus ad ocium & delitias diuertissent. morbi tamen principium, & calamitatis necessitatem non admodum pernoscebant. Iniusticia nanque, & rebus sacris humanisque legibus illata iniuria, exitij causa his (vt equidem reor) fuere: cui rei vel princeps ipse argumento sat fuit, quem ex deo ingesta supplicia diuexabant, quippe qui demens iam factus in apertam est rabiem versus, vt amentes solent & furibundi. vertigo præterea crebrior quędã eum excepit, eiulatusq; edebat horribiles, cernuusque nonnunquam, vel vtrunque in latus se proruendo illisus solo volutabatur, abundantiq; spuma os ipsum proluebatur: tamen oculi horribiles visu inuersiq; erant, & eo iam miser vesaniæ venerat, vt vel propria membra desæuiendo gustaret. brachijs siquidem vbi iam mordicus inhæsisset, dentibus carne dilacerata in feræ bestiæ morem his vescebatur, defluentemq; lingebat cruorem. sic demum suo exsatiatus, & paulatim deperditus miserrimè ex humanis excessit: cæteri verò passim moriebantur, nil penitus remittẽte malo, quousq; tandem vniuersi interiere. quin etiam vel febre maior pars degrauata mortem obibat, nõnullos apoplexiæ morbus acerrimus inuadebat, alij capitis dolore peribant, & mentis excessu quidam. Itaq; dum variè omnes afficerentur, in perniciẽ morbi ipsi cedebant. Cum Leuthare igitur, & cæteris omnibus, qui se sequebantur, sic actum, & hunc ea expeditio habuit finem. Vnde quum Venetiæ se res ita haberent, Bultinus interea alter Francorum præfectus oppidis castellisq; omnibus ad Siculum vsq; fretum ferè deuastatis, extemplo Campaniam versus, vrbemq; Romã redibat. intellexerat nanq; Narsetem & Imperatoris exercitus eòdem iam conuenisse. vnde inerat animo, illis in locis nec morã diutius trahere, nec aliàs diuagari; sed cum omnibus copijs acie decertare, & summę rerum periculum facere, quandoquidem sui exercitus pars non exigua interiret morbo correpta. iam enim æstas finierat, & autumno mox subeunte vineæ fructibus abundabant, quos tamen Narsetis milites, quum summa rerum his esset omnium copia, continentissimè iam præripuerant. Bultini tamen copiæ omnes, direptis vuis, & manu compressis, noui se odoris musto ingurgitabant: vnde intumefactus his venter disrumpebatur, atque adeo, vt e vestigio interirent nonnulli, quidam vero morbi vim superarent. Sed Bultinus ipse prius, quàm omnes hic morbus peruinceret, belligerandum esse percensuit, vtcunque belli futurus esset euentus. Quocirca quum se in Campaniam contulisset, haud longe à Capua castrametatus est, & in ipsa Casilini fluminis ripa, quod ex Apennino defluens monte, per proximos circumagens se campos in Tyrrhenum mare defertur. Hic itaq; quum locasset exercitum, fossaque & vallo firmissimo communisset, ei loco satis fidebat. ab læua namque pro munitione esse proximum flumen existimabat, ne quis ea ex parte liberè insultaret: & è curribus rotas, quos secum affatim deduxerat, inuicem iunctas in terram ad axem vsque ita defixit, vt supernè semicirculus duntaxat exraret. his ille & magna stipitum vi exercitu communito, exitum quendam non satis amplum nec vallo obductum reliquit, vt eà facilè ire dum vellent sui, in hostem possent incursus recursusque facere. quin etiam ne supra flumen pons sibi incustoditus relinqueretur, neúe ex eo iacturam acciperet, hunc statim præoccupat, & lignea turri desuper structa, in ea viros imponit, vt pugnacissimos, ita & armis optimè communitos; quum vt è tecto præliarentur, tum vt hostes transitu prohiberent, si transire forsitan pertentassent. His itaque singulis hoc pacto dispositis, visum est opportunè se omnia præparasse, ita vt vel dormienti sibi liceret iam bellum inferre, nec quoquam pacto sibi id contrà posset inuito inferri. Quæ autem fratri apud Venetiam accidissent, nondum intellexerat: admiratione ta-

Leuthari immor bo amentia, tristesq; cruciatus.

Bultinus prœlio decernẽdum statuit.

Bultini castrorũ munitio.

men capiebatur, cur sibi, vti inter se fortè conuenerant, nondum ille misisset exercitum: nec deerat, quin in suspicionem veniret, haudquaquam eum moræ id tamdiu traxisse, nisi aliqua sibi & grauia occurrissent. Sed alioquin vel sine fratris præsidio superaturum se hostes sperabat, vt qui maiores, quàm illi, haberet apud se copias. nimirum quod reliquum sibi exercitus fuit, ad triginta milia virorum fortium accedebat; quum Romanis vix duo de viginti milia essent: vnde quammaximè confidebat, se rem bene gesturum. Itaque vniuersum exercitum pro imperio hortabatur, vt scirent nō paruis de rebus præsens id fore certamen. nam aut Italiam possessuri, inquit, nos sumus, cuius rei huc gratia venimus: vel planè id relinquetur, vt omnes hic per ignauiam moriamur. Quocirca, ò viri fortissimi, illud potius, quàm hoc velle debemus; quum satis constet, si bello boni futuri sumus, ea nos consequi posse, quæ diu optauimus. Bultinus itaque his multitudinem commonefacere nihil intermittebat. Milites verò, vt spei iam pleni, confirmabantur; & vtcunque visum, arma parabant: siquidem alibi secures acuebantur, hic patria tela, quę illi anconas dicunt, illic verò fracta resarciebantur eiusmodi cætera. Huic nationi tenuis est & neglectior armatura, & quæ non varia ad ornatum indigeat opificum arte, nisi eorum qui ea vtuntur, si quid forte (vt fit) corrumpatur. non enim thoraces hi, vel ocreas norunt. plerisque in bello detecta sunt capita, perpauci casside operti, armis decernunt; sed pectore nudato, & tergis ad infimos renes amiculo præterea lineo partim, partim è corio succincti & tibias contegunt, equis haudquaquam vtuntur, præter paucos admodum vt qui patrio more pedestri in pugna coaluerūt, itaque exerciti egregiè sunt. ensis à fœmore læuo, ex latere scutum dependet. arcus, funda, & tormenta eiusmodi cætera tela saxaúe torquentia insueta his sunt, sed dolabra secures úe ancipites gestant, & breuia pro patria consuetudine tela, quæ ipsi anconas (vt diximus) vocitant, & quibus res magnas, quum opus est, gerunt; ac tunc præsertim, quum pede collato decertant, aut in hostem incurrunt. huius teli pars maior ferro obducta est, ita vt ex hasta parum aliquid, præter capulum totum, vix proferatur: in superiori autem parte circa ferri aciē ipsam recuruæ extant vtrinque, tanquam hami, laminulæ quædam coarcuatæ peracutæque, & ad ipsius teli partem inferiorem deuergunt. id teli genus in ipso congressu emittunt, ita vt si altius fortè inhæserit corpori, subeat mox (vti par est) & acies ipsa hamata: vnde nec qui vulnus exceperit, nec alius quispiam queat id telum auellere. vrget namque recurua acies illa ceruice latius hærens, doloresque affert acerbiores, atque adeo, vt si non aliàs hostis letali sit vulnere ictus, ex eo tamen emoritur: quòd si impactum clypeo telum id fuerit, ex eo mox pendulum hæret & circunfertur, per solumque trahitur. vnde ea est Francorum consuetudo, vt vbi affixum scuto telum id viderint, impetu facto ac pede capulo conculcato hostis scutum vmbone quassatum perfringant: quo fit, vt & gestantis manu depressa, caput illi nudetur & pectus. hoc pacto hostem nactus nulla parte munitum, siue frontem securi percutiat, siue gulam ferro traijciat, confestim obtruncat. Istiusmodi igitur Francis sunt arma, & in prælium ituri hoc se armatu communiebant. Narses verò Romanorum præfectus vbi Francorum in se aduentare exercitum comperit, extemplo omnibus eductis ex vrbe copijs, tam longè ab hostibus castra locat, vt & audire strepitum posset, & vallum prospicere. Sic itaque duo exercitus quum ad inuicem in conspectum venissent, dum interea acies vtrinque instrueretur, & locarentur præsidia, vigiliæque frequentes iam fierent, ac duces spectando copias circumirent; spes quidem & timor mutuus erat, & affectus huiusmodi cæteri, quibus affici solent, qui magnis de rebus contendunt, vicissim hos inuadebant: nec secus & Italiæ oppida vniuersa susp en

Bultini ad suos concio.

Arma Germanorum id temporis

Anconæ Germanorum nunc Haken vocamus. ita que scribendum videretur. Haconæ.

Varius vsus haconarum.

sa quidem & nutantia erant, & ad quos nam accederēt, dubia. Franci interea proximos vicos depopulati, necessaria apertius importabant. Quod Narses vbi primùm aduertit, sibi quidem, si id pateretur, indecorum fore arbitrabatur; & aliàs animo haud satis æquo ferebat, si aduersus onera gestantes excũdum iam esset, qui tam liberè & quamproximè vagarentur, perinde ac in re pacata hostile nihil spectarent. Itaq; visum est tamdem, haudquaquam de cætero tantum his licentię permittendum, sed inhibendos enixius esse. Charãges vir quidam Armenius erat, vt corpore validissimus, ita & prudentia mirificè præditus, & quum res posceret, adire pericula assuetus. huic itaq; (fuerat namq; in vltimis castris hostibus imminens ex aduerso locatus) iniunxit Narses, vt in eos, qui vehicula ducerent, confestim irrumperet, & quamcunq; his posset iacturam inferret, ne vltra hi auderent pabula tam licenter inuehere. At Charanges equo inscenso cum paucis suæ turmę militibus carpenta partim hostibus demit, ductores partim obtruncat. Vnum fortè arido & siluestri onustum fœno ad turrim, quam Franci supra pontem & ligneam fabricarãt, quamproximè applicat, & igne immisso, flammaque ingenti ocyus excitata, machina omnis illa contabulata corripitur. Tunc barbari, qui in eo fuerant præsidio collocati, quum se ac turrim tueri nil possent, relinquere locum decernunt, & vix quum se ex alto præcipitassent, ad Francorum exercitum fuga se receperunt, & Romani ponte euestigio potiuntur. His igitur ita peractis, Franci quamprimum (vti par erat) turbati, tumultus & trepidationis omnia complent, frementesque, ac ira succensi, & rabidi ad arma capessenda procedunt; ita vt animum cõtinere nil possent, sed præter modum omnia auderent, & ea confidentia essent, vt nec quiescendum sibi amplius esse censerent, nec belli tempus aliud expectandum, sed die eadem in aciem prodeundum: tametsi his Alemanicæ vates prædixerant, ne eo die bellum suscipe-rent: quod si fecissent, sciret se omnes ad internecionẽ interituros. Ipse verò nil ambigo, siue in alterum diem, siue in aliũ item, atq; alium vtcunq; fuisset prælio decertatũ, eundem euentũ hos habituros fuisse, qui & tunc fuit. Non enim diei hæc immutatio his satis fuisset, ne impietatis & scelerũ luerent pœnas. Siue igitur ob eorum facinora id ita euenerit, siue pro suarum vatũ oraculo, prædicentium vtcunq; futura; haud tamen vel vanum fuisse id vaticinium, vel non finem sortitum, vt multis iam visum fuerat, sat cõstat. Nunc verò quemadmodum res gesta hæc sit, ad verum iam explicemus. Franci quũ eo animi impetu essent, & iam arma tractarent, Narses armari suos mox iussit, & in eum locum eduxit exercitum, vbi in phalangem erat hic militẽ instructurus. Dum interea mouetur exercitus, & præfectus equum inscenderet, interuenit qui nunciaret, Herulum quempiam, nec apud suos vulgarem, neq; obscurum, sed clarum & primariũ virum, domesticum seruum & delinquẽtem miserrimè occidisse. Tunc Narses inhibito frenis equo, deduci in medium iubet, qui hominem occidisset, perinde haudquaquam par esset prius in prælium ire, quàm abolitum esset & expurgatum scelus. Eo igitur factum id percontante, fatebatur barbarus, nec inficias ibat, & licere dominis asserebat, pro arbitrio seruos necare, vt eiusmodi sortis & cæteri scirent, eadem se, ni sapiant, perpessuros. At Narses vbi hominem vidit commissi facinoris nil pœnitere, sed audaciam adhuc præ se & insolentiam ferre, & prudentiæ sibi nimium vendicare; lictoribus iubet, in eum iure vt agerent, & necarẽt, vnde mox ilia ense transfossus occubuit. Herulorum tamen turma omnis, vt barbara, id ægrè factum ferebat, & acerrimè angebatur. Tum Narses cædis iam scelere expiato, & Herulorum non magna habita ratione, in aciem statim processit, ingenti voce id clamitans; Quicunque victoriæ vult se participem fieri, me sequatur. ea hic erat animi magnitudine, atq; adeo diuino, prę-

Charanges a pabulatione iubetur hostem arcere.

Alemanicæ vates pugnare vetant.

Verior caussa, Franci victi.

Iusticia Narsetis.

Narsetis animi magnitudo.

ſidio confidebat,& ad rem procedebat longè ante præcognitam.Sindual autem Herulorum pręfectus,& turpe ſimul,nec planè ingenuum fore rebatur, ſi in tanta belli mole quum ipſe, tum Herulorũ exercitus defectionis & perfidiæ arguerentur; & re quidem appareret ſe hoſtes reformidare,& alioquin ſub prætextu quodam in mortuum beneuolentiæ conceptam animo formidinem occultarent. Igitur quum non vltra interpoſitam iam moram tuliſſet, Narſeti ſignificauit,ſe vt ſtatim cum exercitu venturum opperiretur; etſi aliâs vnquam,nunc tamen quammaximè opem laturum. Tum ille expectandi tempus non eſſe reſpondit, curaturum ſe tamen, vt & hi ordine ſuo locētur, ſi vel paulo ſerius ad ſe aduentarint. Heruli itaque armis quamoptimè communiti & inſtructi ſenſim progrediebantur. Narſes verò vbi ad locum peruenit,quo erat acie decernendum, exercitum extemplò in phalangem inſtruxit.Equites vtrinque diſpoſiti erant,poſtremi peltati haſtatique, quiúe gladios præacutos,& ſariſſas geſtarent.Narſes ipſe in dextro conſtitit cornu. Zandalas deinceps,familiæ & domeſticorum præfectus,non tamen imbellium, hunc ſequebatur: è duobus lateribus Valeriani & Artabanis milites erant. his imperatum,in denſiorē ſe ſiluæ partem occulerent, & vbi in congreſſionem hoſtes veniſſent,de improuiſo aggrederentur, terroremque illis incuterent.pedites deinde,quicquid erat intermedium loci, tenebant. In fronte præterea principes ſtabant,quibus ad bellum erat cum Romanis inita ſocietas, thoraces oblongos induti, & ſolidiſſimos caſſides capitibus geſtantes: poſt hos & alij denſiores ſibi inuicem incumbebant, ſic ad poſtremos vſque agmen claudebatur.Leuis inſuper armaturę omnes,& ſagittatores poſt hos collocauit, ſagittandi tempus opperientes. Fuerat Herulis locus in phalangis medio ſeorſumque deſtinatus, isque adhuc vacuus erat. nondum enim aduenerant.Interea ex Herulis duo, vbi iam adueniſſent, ſua ſponte ad hoſtes ſe pauloante contulerant; ignari tamen,quid poſtea Sindual eorum præfecto animi eſſet; Francosque concitarunt,vt quamcelerrimè in Romanos irruerent.fore nanque hi affirmauerant, vt Romanos turbatos territosque, & ſine ordine vllo deprenderent, quandoquidem Herulorum exercitus his meritò ſuccenſeret,negaretque pro his ſe bellum geſturos,vnde & pro iſtorum defectione cæteram eſſe multitudinem territam.Tunc Bultinus his facilè perſuaſus,vt qui ita rem fore quammaximè cupiebat, confeſtim in hoſtes copias duxit, rectaque & animi non mediocri cum promptitudine barbari in Romanos prodibant non quieti neque ex ordine, ſed pro Herulorum & transfugarum dictis rapidi & volitantes,barbarico cum vlulatu,turbido quidem & petulanti,perinde clamoribus reuoluturi quodcunque obuium fieret. Erat autem barbarici agminis ſpecies triangularis, & Δ litteræ ſimilis: frons ipſa anterior,quæ in acutum claudebatur, frequens quidem & denſior erat, quia circunquaque ſcutis obſtruebatur. dixeris ſanè ſuis hos caput, ex ea inſtructi agminis ſerie, figuraſſe. Alæ autem vtrinque per turmas & agmina condenſatæ,& quammaximè introrſus protenſæ,placidè ab inuicem dirimebantur,in progreſſuque in vaſtam terminabantur hæ latitudinem; ita vt in medio vacuus locus relinqueretur, è quo terga nudata ex ordine comparerent.Nã terga tergis inuicem verterant,vt facie verſi in hoſtem eſſent, è tutoque & ſcutis prælatis certarent: poſteriora verò oppoſita erant,vt ſe acrius tuerentur.Narſeti vero,vt proſperam fortunam iam nacto,& his,quæ gerenda eſſent, quamoptimè arte & prudentia præparatis, cuncta in rem ſucceſſere.nam poſtquam barbari cum clamore ingenti & vlulatu,citatoq; curſu vadentes impetum in Romanos fecere, extemplo qui in fronte principes erant,circa vacuum locum Herulis relictum irruendo mouerunt.mox primi ex barbaris agminum denſitate perfracta, & ſtrage haud ſanè magna tunc ædita,

Heruli duo trãſfugæ.

Acies Francorũ.

Narſetis prœliũ contra Francos.

ædita, ad postremam aciem peruaserunt: nonnulli etiam impetu facto hanc præteruecti pertransierunt, vt Romanum prorsus exercitum sublaturi. Tunc Narses inflexo sensim porrectoq; cornu, phalange facta, equitibus sagittarijs iussit, vtrinq; in hostium terga sagittas immitterent. At illi iussa exequebantur. ex equis nanq; pedites barbaros distantes dispersosq;, & ex ædito ferire quamfacillimè poterant, & quum non procul ea ex parte hi ab equitibus essent, qui tunc extrema tenerent, hostes haudquaquam longè astantes & ea è regione, qua & ipsi bellarēt, sagittis erat minus difficile superare, & qui se ex aduerso offerrent, ferire. Vndequaq; igitur Francis terga traijciebantur, quū interea à dextro cornu Romani ex ea regione hostes vastarent, & alios, vti qui vtrinq; pugnarent; quo factum est, vt quum non ex ordine Romani, sed alterni in hostes ferrentur, & obuium quodcunq; fieret, deperderent; barbaros prorsus lateret quemadmodum se tuerentur, nec vnde nam ictus exciperent, satis considerarent. nam quū in Romanos versi hi astitissent, & sibi quisque duntaxat intenderet, cum armatisq;, qui in conspectu essent, manus consererent, sagittarios equites à se prorsus auersos instructosq; nondum conspicati, quandoquidem non pectore cæderentur, sed tergo, quò malorū venissent, nosse nil poterant: tametsi multis, vt hoc animo agitarent, nec locus quidem daretur subsequente mox vulnus morte. Nam primis, qui in fronte præliarentur, affatim cadentibus; alij, qui in interiorem aciem erant, prodibant: quumq; continenter id fieret, consumebantur his copiæ, & magna vis hominum interibat, & ad paucitatem redigebātur. Interea Sindual Heruliq; quum è proximo pugnæ interuenissent, hostibus obuiam fiunt, qui acie iam excedebant. cum his statim vbi ad manus venissent, rem enixè gerebant: tamen illi re subita cōsternati, insidias veriti, extemplo in fugam versi, Herulos transfugas proditionis insimulabant. Sindual verò agmine toto in hostē immisso, tēporis nihil intermittendo tamdiu fugientibus institit, quoad partim prostrasset, partim in fluuium impegisset. His peractis, vbi in aciē reducti hi constitissent, locus ille & vacuus in phalange relictus oppletur. Franci itaq; perinde retibus inuoluti, vndiq; cędebantur. nam & ordo ipse dissolutus his penitus erat, & se passim & temere confusi inuicem adglomerabant, quum sibi quid agendum esset, vt in re trepida, nil internoscerent. Tum Romani nō solum hos sagittis necabant, sed vnà omnes, qui vel armis cōtegebantur, vel leuioris armaturæ milites essent, acrius his insistebant, iaculandoq; & sudes diuerberando turbatos insectabantur, & gladijs obtruncabant: haud secus & equites cornu altero facto in medium hostes excipiebāt, & si qui fortè gladios declinassent, præcipites his insectantibus in flumen deferebātur, & gurgitibus hausti interibant. vnde & barbarorum continens eiulatus vbiq; miserrimè morientium audiebatur. demum & Bultinus ipse Francorum præfectus cum vniuerso exercitu ad internecionem occiso occumbit, ita vt Francorum nemo se ad proprios lares receperit, præter homines quinq;, qui vtcunq; euaserunt. inter hos & Heruli duo illi & transfugæ cecidere. Quo igitur pacto non perspicuum fuerit, luisse hos scelerum pœnas, & maiorē vim aliquam hos affecisse? quandoquidem infinita illa Francorum Alemanorūq; multitudo, & cæteri omnes, qui hos consectati bella gesserunt, sublati funditus sint: Romanorum verò octoginta duntaxat desiderati, qui primam hostiū impressionem susceperant. In hoc prælio egregiè se gessere Romani agminis ferè omnes; sed barbarorū, qui simul belligerassent, Aligernus Gothus, qui & pugnę interfuit, Sindualq; Herulorum præfectus, & hic nemini inferior factus. Narsetem tamen omnes laudibus ferre & demirari, quòd eius prudentia fuerint ad gloriam ingentem euecti. Ipse verò victoriam tam claram & celebrem, non alteri cuiquam antehac duxerim exercitui contigisse: etsi quos

Herulorum aduentus.

Bultinus ad internicionem cū suis cæditur.

S

Huius victoriæ magnitudo.

fortè quondam compereris non absimilem fuisse cladem perpessos, quam & Franci hoc prælio tulerint, ob iniusticiā tamē inuenies hos interisse. Datis olim Darij pręfectus & satrapes, vbi cum Persarum exercitu Marathonem se contulisset, euertendam Atticam esse censebat, cum hac simul & Græciā vniuersam. Causa eius aduentus quidem nec iusta, sed vti apparet, quum Dariū totius Asiæ nō caperet magnitudo, molestè ferebat, nisi & Europam insuper occupasset: vnde per Miltiadem deuicti cum Date ipso & principe, & debellati sunt Medi. Fuere nanq; tam multi eo prælio cæsi, vt Athenienses ferant nonnulli, antequam ad bellum inirent, pro interfectis hostibus parem hircorum numerum se Dianæ immolaturos comminatos fuisse, & in eam necessitatem redactos, vt deficientibus hircis, quum nequirent voti compotes fieri, nec promissa persoluere, vel capras insuper immolarint, nec tamē ad numerum has suffecisse. Xerzes pręterea ille & magnus, cum suis mirandis eodem modo deuictus à Gręcis est, siue quia insolens esset & nebulo, & subacturus venerit qui nil deliquissent, multitudini duntaxat confisus, armorumq; apparatibus, rectiore consilio non admodum vtebatur. Sed iustè pieq; Athenienses fecerunt, qui pro libertate pugnarent, & nihil pro viribus omittēdo, quæ in rem essent & consultarent & gererent. Lacedæmonij pręterea Gylippi aduersus Athenienses trophæa, * Niceæque & Demosthenis internecionem, & mala cætera, quæ apud Syracusas perpessi hi fuerant, num ob aliam causam facta fuisse comperturus est quispiam, nisi ex temeritate & iniustitia? Quid enim sibi in aliena Athenienses volebant, qui hostibus omissis, qui pro foribus essent, quamlongissimè à domo vt ductarent exercitus, & pro Sicilia assequenda iactura afficerentur? Posset quispiam & eiusmodi alias temeritatis & iniusticiæ origines recensere, & quemadmodum hæc autoribus ipsis offecerint plurimum. Sed de his hactenus. Hoc bello peracto, debellatisque Francis, quum tempus iam esset, vt in patriam se quisque reciperet; Romani suis, qui in bello ceciderant, pro eorum more rituque sepultis, lectisque ex occisis hostibus spolijs, facto insuper ingenti armorum cumulo, & eorum pecunia omni auersa, direptisque rebus cæteris, ac præda onusti, pæana canentes, læti & alacres coronatique ante præfectum ordine incedentes Romam venerunt. Poterat circa Capuam quisque campos spectare cruore ac sanie diutius inundasse, & proximum flumen excessisse iam ripas; quia vltra quàm ferre posset, hostium cadaueribus repleretur. Mihi verò ex incolis quidam nonnulla elegia recitauit in vrnam insculpta lapideam, sub Casilini fluminis ripas locatam, quæ huiusmodi sunt; *Aquas Casilini fluminis mortuis grauatas suscepit Tyrrheni maris littus, quando Francorum gentem occidit Ausonius ensis, vbi misero hæc gessit morem Bultino. felix etiam iste fluctus, & erit barbarico pro trophæo diutine eructans sanguinem.* Id epigramma siue in vero lapide fuerit insculptum, siue aliàs vtcunque celebre sit, ad me peruenit: haud tamen diffido fuisse hoc modo inscriptum. erat nimirum eorum fortè in monumentum, nec sanè ingratum, qui in ea congressione & bello fuere. Interea Romanis renunciatur, quemadmodum Venetiæ cum Leutharis suisque omnibus actum fuisset: vnde quum ciues ipsi, tum & exercitus tripudia passim & panegyricos ludos præ voluptate agebant, perinde nihil his esset hostile de cætero occursurum; sed futurum, vt pacificè in posterum, & per quietem ducerent vitam, quandoquidem vbique deperditis Italiæ inuasoribus, minus putarent alios se de integro inuasuros. & vulgo quidem hoc animo hi agitabant, vt qui vera contemplari haud sat nossent, sed delicijs inuoluti ad voluptatem omnia & pro arbitrio iudicarent. Narseti verò ex æquo omnia meditanti, vt rerum imperiti & planè desipientes hi videbantur, qui non vltra necessarium ducerent, alios sibi subeundos esse

Atheniensium votum ante pugnam Marathoniam.

** Niciæque.*

Epigramma repertum de clade Francorum.

Vulgi post victoriam secordia.

esse labores, sed ad vitæ mollitiem potius relabendum. relinquebatur ergo, vt arbitror, pro vini vt amphora scutum & cassidem darent. adeo hi superuacanea & inutilia in posterum arma fore rebantur. Narses tamen, qui decenter cuncta calleret, iterato sibi cum Francis suscipiendum omnino bellum existimabat. vnde quammaximè verebatur, ne Romanorum ocium iners corrumperet animos ita, vt si rursum esset in aciem prodeundum, segnitie marcentes pericula declinarent, quod sanè haud longe pòst erat futurum. idcirco statim exercitu cõuocato, ad continentiam & fortitudinem militum animos transferendum, insolentiamq; immodicam præcidendam, orationem huiusmodi præcipuam habuit & elegantem. Qui temerè & non aliàs quondam felicitatis participarunt, non indecenter hos duxerim ad rerum imperitiam declinare, insuetudineque perterreri, & tunc maximè, quum de improuiso, & præter dignitatem se aliquid offerat. Vos verò, o viri, quam excusationem aut prætextum oppositurì iam estis, si quis vos forsitan inconstantiæ & leuitatis insimularit? num illud dicturi, quia nunc primum victoriam degustastis, non antehac vincere assueti? Vos tamen Totilam Teiamq; præfectos, & vniuersam Gothicam nationem quamlongissimè propulsastis: nunc verò supra vires fortunam periclitamini. Quęnam enim felicitatis magnitudo cum Romana poterit gloria comparari? Est sanè nobis innatum & patrium, hostes continenter peruincere. Vincite ergo, & non minus, quàm vestra ad vincendum dignitas postulat, nec præter decus, rerum experientiam imminutam præstate. horum nanq; vos decorum participes facti iam estis, non ex ocio aut voluptatibus, sed labore continuo, & sudore, & in adeundis periculis studio & exercitatione. Quocirca insistendum his erit, quibus antea insueuistis; nec solùm oportet præsentibus delectari, sed futura prospicere, vt vel ea pari felicitate sequantur. Ista verò haudquaquam considerantibus, nec firmior erit rerum prosperitas, sed fortuna in contrarium versa, vt sæpe aliàs contigit, mox immutabitur. Et Franci ipsi ex his, quæ sunt recens perpessi, vobis sint documento; quibus deuictis non iniuria vos gloriamini. Hi namq;, eorum rebus rectè agentibus, in insolentiam versi, bellũ aduersum nos susceperunt; quũ nil præuiderent, quàm falli spes solet. sunt enim sua potius temeritate, quàm nostris armis deperditi. Indecorum igitur vos viros Romanos his ipsis affici malis, quibus & barbari; & non magis sapientia hos superare, quàm robore. Non enim quis vestrũm existimet, nihil imposterum hostile nos inuasurum, vniuersis iam hostibus trucidatis. Quod sanè etsi ita se habeat, haud tamen idcirco mores sunt immutandi, nec decus pristinum omittendum. accedit etiam, quòd vestræ opinioni præsentium rerum naturam conuenire posse comperturus est nemo. Francorum namque id genus, & vi hominum ingenti abundat, & latè diffunditur, in rebusque bellicis est probè exercitatum: istorum pars quædam, & paucula, quos vicimus, sunt; adeo vt illorum iactura nõ istos perterreat, sed in iram potius concitarit: vnde haudquaquam futurum est, vt quiescant, vel acceptam iniuriam vt tacitam ferãt; sed maiores in nos ducturi sunt copias, & bellum haud longe pòst illaturi. Nunc itaque si id fore videtur, reiecta secordia ad bella gerenda acrius longe, quàm antehac, animos reuocate; & eo magis, quo longe maiora, quam præterita fuerint, futura sint expectanda. vobis nanque ita agentibus, si illi quamprimùm irruperint, paratos aggredientur, & eo in statu, vt ad cogitandum, quæ in rem sint, nulla mora indigeatis. quòd si fortè cessauerint, (nam dictum esse vtrunque velim) nostra sunt tamen in tuto mansura, & quamoptimè videbimini vobis rebusq; vestris consuluisse. His Narses Romanos commonefecit. cepit mox omnem exercitum pudor, furoris pristini pœnitentem: quo factum est, vt negligentia prorsus eiecta, & depul-

Boni ducis post victoriam cogitationes.

Narsetis ad milites concio.

sis, quæ praue iam senserant, ad patriæ consuetudinis decus redierint. Gothorum autem agmen ad hominum milia septem bellicosorum, qui plerisq; in locis Francos bello adiuuerant, quum Romanos crederent haudquaquã se missos facturos, sed non longe post incursuros; confestim in Capsum oppidum se receperunt. Erat sanè validus hic & munitissimus locus, vt in ædito & præcipiti situs, præcisisque vndique & extantibus saxis protenditur, ita vt hostibus sit haud facilè peruius. huc Gothi quum se recepissent, in tuto se fore rebantur. non enim his quoquam pacto animo inerat Romanis se dedere, sed totis viribus impugnare, si qui fortè contra se irent. & hos quidem vir barbarus concitabat eorum dux factus, Regnares huic nomen, haud tamen Gothicæ gentis, nimirum qui Brito esset, (Hunnica natio Britones sunt) sed alioquin vir acer is erat & vafer: & vtcunque vires iam nactus agmini præerat. renouandi aduersus Romanos hunc bellum cupido incesserat, vt ex eo celeber fieret. Extemplo itaque Narses cum vniuerso exercitu ad hos oppugnandum processit: quumq; minimè posset castello ex incursu appropinquare, & loco nollet difficili bellum is gerere, in obsidionem mox circumsedit, dispositis circũquaq; custodijs, ne quid inueheretur, neúe quo libitum esset, illi abscederent. Ex his tamen haud magno afficiebantur barbari detrimẽto, quum in oppidum necessaria omnia & magnam vim pecudum iam antea importassent: sed alioquin molestè ferebant Romanorum obsidionem, indecorumq; fore rebantur, si moram ibi hi diutius traherẽt, & ipsi in mediocri præsidio coërcerentur. eruptiones tamen crebras hi factitabant, si inde possent Romanos propellere, sed nihil memoratu dignum gessere. Interea transacta iam hieme, & vere incipiente, barbarorum præfectus colloquendum de præsentibus rebus cum Narsete necessarium duxit. permissum itaq;, vt cum paucis ad destinatum colloquio locum veniret. vbi eò cõuentum, plerisq; de rebus disceptatione iam facta, vbi Narses iactari iam & insolescere barbarum vidit, & magnificis verbis nimium sua efferre; conuentum mox soluit, de cæteroq; ne se adiret prohibuit, illumque ad suos re infecta dimisit, in sua & priori conditione mansurum. Tum barbarus vbi in collem euasit, nec longè ab oppidi muris abesset, grauiter ferens quòd nihil sibi pro spe successisset; sensim & clam arcum intendit, & in hostem versus sagittam in Narsetem immisit: qua alio spem præter delata, & neminem offendente, consecuta est statim barbari hominis nequitiam pœna. Siquidem qui circa Narsetem tũc temporis erãt satellites, illi ob audaciam ira succensi, euerberatis sagittis letali vulnere miserum affecere. quo enim pacto non erat id perpessurus, qui tam audax facinus, & tam nequiter admisisset? Vix itaque ille in castellum per suos relatus, & biduo viuens inglorius è vita excessit, & hunc barbarus habuit temeritatis & perfidiæ exitum. Hoc mortuo Gothi, (non enim de cętero se obsidionem laturos existimabant) Narsetem precibus fatigarunt, vt fide data incolumes se abire permitteret: qua re iureiurando firmata, seipsos & oppidum tradidere. Tunc Narses integros omnes seruauit, & quia facturum se ita iurauerat, nec æquum fore decerneret, victos crudelius trucidari, ne tamen iterato res innouarent, Byzantium omnes ad Imperatorem transmisit. Dum hæc agerentur, Theodobaldus adolescens, qui Francis Italiæ proximis imperitabat, vt suprà diximus, miserrimè iam ex humanis excesserat: morbo, quo afficiebatur, confectus: Childebertum verò, Clothariumque, vt generis propinquitate quàmproximos, ad hæreditatem leges vocabant. hos inter tam grauis contentio nata, vt non multum abesset, quin tota natio deleretur. Childebertus grandis iam natu erat, senioque & ægritudine tenebatur, atque adeo, vt emaceratum haberet & tabidum corpus: liberos mares nullos susceperat, qui sibi essent in imperio successuri, sed ad filias

Motus reliquiarum Gothicarũ.

Britones Hunnica natio.

Ragnares fraude Narsetem traijcere nititur.

Gothi se dedunt.

Francorum fratrum discordia.

filias redijsset hæreditas. Clotharius verò adhuc validior erat,& non multũ ætate prouectus, sed rugare tamen primùm ei facies cœperat, iuuenes huic filij erant,& ad omne facinus promptiores,& qui rem aggredi iam incœpissent, apertiusque inter se consultarent, patrique identidem dicerent,haudquaquã Theodobaldi bona esse per se omittenda; præsertim quum vel Childeberti ipsius imperium,quia exactæ ætatis iam sit, ad se suosque liberos esset haud longe post recasurum. Haud tamen spes eos fefellit.nam senex ille sua sponte his regno cessit. verebatur nimirum,vt arbitror, alterius vires, & & declinare inimicitias cupiebat. ipse tamen paulopost vita excessit. vnde Francorum imperium ad Clotharium integrè statim peruenit. Italorum itaque Francorumque res ita se tunc habuere. Tempestate hac ipsa, maturis iam frugibus Byzantij & alijs plerisque in locis terra vehementius mouit; atque adeo,vt ciuitates quammultæ tam insulares, quàm continentis derepente quassatæ euerterentur,habitatoresque funditùs interierint.vnde Berytos ciuitas illa pulcherrima, Phœniciæ maximum ornamentum, prorsus dehonestata prostratur, & inclyta illa & celeberrima mira varietate antehac ędificia corruere;ita vt præter pauimenta nihil ferè sit reliquum factum. multi mortales vt incolæ, ita & perigrini ruentium ædificiorum mole oppressi occubuere:haud secus & iuuenes alienigenæ quidam, & sanè ingenui,& quamoptimè eruditi,qui perdiscendarum legum de causa Romanarum ea in vrbe commorabantur; cui id patrium erat,& perinde munus præcipuum,legum apud se vt haberet studia constituta. Hac ciuitate deleta,qui leges docebant & cladi superfuere, Sidonem propinquam vrbem se transtulerunt, quousque * Beryton exædificata iterato iam staret. instaurata tamen haudquaquam prioris specimen præbet, tametsi recognosci sat queat, pristinam illam hanc esse * Berytos. Per id temporis & in vasta illa Alexandriæ vrbe,quæ ad Nilum flumen est sita, sensus quidã eius turbinis fuit,breuis tamen & pauculus,nec omnibus cognitus:vnde incolæ omnes,& præcipuè iam ætate prouectiores, pro ingenti miraculo quod contigit habuere, quũ ibi antehac nũnquam terræmotus fuerit: præ formidine tamen omnes re mira & subita consternati, in publicum se effundebant: & me simul,qui ibi tunc legum & eruditionis gratia aderam, etsi parui motus terror inuasit, & eo magis, quia mecum tacitus cogitarem,Alexandriæ ædificia nec firmiora esse,nec satis ampla,nec posse vel ad breue cõmota subsistere,nimirũ quum extenuata hæc sint, & sub vno lapidum contextu extructa: qui timor haud sanè superuacaneus videbatur, quũ vel viri literatissimi eodem pauore,non præteritæ adeo concussionis de causa,quàm futuræ detinebantur. hi nanq; exhalationes quasdam esse asseuerabant,inflatiores quidem & siccas, infra terræ concauitate coërcitas;& quia non facilè euaporarent,in interiorem terræ has partem violentius conuolutas vniuersa superstantia commouere,quosq; tandem impetu violento compressionis in apertum ferãtur. Hi pręterea,qui pro rerum natura ista edifferunt,Aegypti terram affirmant sua pte natura nil posse,vt humilem quidem & planam,nec confragosam,inflari spiritibus, eosdemq; præ eius fragilitate crebrius eructare, si hos fortè admiserit.Sed quum opinatio ista,etsi nõ fortè iniquior esse deprehenderetur, arguebatur tamen haud satis iam firmitatis: vnde non iniuria cæteri verebantur,ne in contrarium,vt aiunt,his cederet titulus,& in discrimine forent, vt non solùm Aegiochum Iouem experirentur, sed & terram quatientem Neptunum. Sed si fortè Aegypti pars quatiatur, profectò non deerunt,qui eius motus & causam satis percalleant, nec aliæ defuturæ sunt rationes,quibus quæ de terræ vaporibus hi senserint, confirmentur. Mihi verò videntur,quantum homini spectare licet, argumentis freto, vt recondita interno-

Terræmotus grauiss.

Beryti ruina.

Berytus, schola iuris ciuilis Rom.

** Berytus.*

** Berytum.*

Alexandrina legum Academia.

Procopij metus.

De terræ motib.

Aegypti disputatio.

Procopij de causis terræmotuũ sententia. ſcat, non omnino à veriſimili decentique hi aberrare, à verò tamen quammaximè. Quî enim ad verum nouerit quiſpiam, quæ minus videntur, & ſuperna eſſe ſat conſtet? Nos verò contenti erimus, ſi cognitione eouſque prouehimur, vt non ignoremus, diuino quodam & potiori conſilio fuiſſe omnia inſtituta, ſed naturæ principia ſimul & motus, & ſingulorum quæ fiunt, cauſas contemplari, & ratione quadam ſcrutari, & ſi non omnino inutile, haud tamen ingratum fore exiſtimandum eſt. At opinari, & pro indubitato habere, quemadmodum attingi, quæ vera ſunt, poſſint; vereor vt inſolentia ea res ſit, & rudior longe, quàm duplex ſit ignorantia. Sed de his ſatis: & iam redeat vnde digreſſa paululum oratio eſt. *Terræmotus in inſula Co.* Eodem igitur tempore & Coi inſulæ in Aegæi maris terminis ſitæ, terræmotu concuſſæ, pars minima quædam ſeruata eſt, cætera ſolo proſtrata. varijs nanque & fidem ferè excedentibus affecta eſt malis. mare ſiquidem in immenſum euectum, proxima littori ædificia merſit proſtrauitque, cum hominibus ipſis, & rebus: tum magnitudo ebullientium fluctuum, hisque in altum euectis, vbi redire in ſe non poterant vortices, vniuerſa protinus diruendo ſternebat: ciues verò & incolæ omnes, ſiue in templa hi confugiſſent, ſiue domi manerent, ſiue alibi in vnum coiſſent, ſeruatis paucis, interiere. Mihi nanque ex Alexandria Byzantium tunc temporis nauiganti, in eam inſulam fortè delato (eſt nanque in eo tranſmiſſu ſita) miſerum id ſpectaculum fuit, atque adeo vt verbis explicari haud ſat poſſit. nam ciuitas omnis in terræ cumulum & ſanè immenſum redacta iam erat, lapides diſperſi paſſim iacebant, itemque columnæ diffractę, tignaque præciſa, & pulueris vis tanta ſupernè deferebatur, vt aërem ſic obſcuraret, vt ne vel publica loca & viæ internoſci facilè poſſent. domus tamen perpaucæ integræ ſtabant, non calce & lapide, vel eiuſmodi materia ſtructæ; ſed crudo, puroque, & argillaceo latere fabricatæ: perrari homines comparebant, & hi mœrorem præ ſe ferentes, & ſummiſſis in terram capitibus, vt qui de vita iam deſperaſſent: & quod ad cætera mala acceſſerat, dulces & potabiles aquæ ſua & puriore natura priuatæ, ſalſiores iam redditæ erant & impotabiles. cætera verò ita ſolo proſtrata, vt ciuitati ad ornamentum nil reliquum eſſet, præter inditum illud Aſclepiadum nomen, & quod de Hippocrate incolæ gloriantur. *Aeſculapidarum in Co. familia.* Iſta igitur commiſerari, non alienum ab humana natura videtur: mirari verò atque adeo perterreri, hominum foret, vetera haud ſatis callentium, & qui nec planè intelligant loca iſta inferiora ſuapte natura varia in ſe mala continenter ſuſcipere, quandoquidem & ſæpe aliâs quondam ſic terræmotu ciuitates deletæ penitus ſint, vt veteribus colonis amiſſis, per alios fuerint habitatores denique reſtitutæ. *Tralles.* Tralles ciuitas olim in Aſia, quæ Chora nunc dicitur, iuxta flumen Mæandrum ſita, Paphlagonum quondam colonia fuit. hæc Auguſti Cæſaris tempore terræmotu quaſſata euerſaque funditus eſt, ita vt ei nil integrum relinqueretur. *Tralles euerſæ terræmotu.* Hoc modo calamitoſius ciuitate iacente, hominem quempiam ferunt ex his, qui ſuo labore terram excolunt, Chæremon illi erat nomen, magnum in modum eius ex caſu mœrore affectum, quum non diutius illius ruinam tuliſſet, rem ſanè miſeram & incredibilem peregiſſe; *Chæremon pro patria longum iter ſuſcipit.* quandoquidem nec longitudine viæ, nec rei magnitudine, quam eſſet à principe petiturus, nec periculis ſubeundis abſterritus, (præſertim quum eſſet pro incerta fortuna, domeſtica relicturus) à cœptis hic deſtitit, vel aliud quicquam, vt homines ſolent, animo agitabat, quo ſententiam immutaret, quum illi non iam Romam eundum tunc eſſet, ſed Cantabrorum circa mare Oceanum petenda loca, (eò nanque Auguſtus contenderat, gentes alias debellaturus) vt illi, quæ iam contigiſſent, renunciaret: *Auguſtus Tralles inſtaurat.* vnde Imperatoris animum dicunt ita perſuadendo cepiſſe, vt protinus ſeptem delectis ex vrbe conſularibus

laribus

laribus & primoribus viris, iussisque cum magna vi hominum in Coloniam ire terræmotu excussam, tradita his ingenti pecunia, vrbem iterato extruxerit, ita vt vel ad id temporis exædificatæ forma seruetur. Nunc itaq; eius vrbis ciues haudquaquam Pelasgi, vt olim, de cætero sunt; sed Romani potius nuncupandi, tametsi vocis sonus in Græcum sit, & hunc Atticum, versus. qui enim aliter fieri id poterat, quum finitimi Ionum sint? Hæc autem ita se habuisse, argumēto sunt ciuitatis annales, nec secus & titulus, quem ipse equidem, quum eò fortè me contulissem, perlegi; & in agello quodam vrbi propinquo, vnde oriundus erat Chæremon, Sidirus est loco nomen, ara erat & vetustissima collocata, in qua olim (vti apparet) Chæremonis statua insidebat, nunc tamen in ea nil prorsus videtur impositum. Erat præterea elegion aræ adhuc his verbis insculptum; *Fracta terræmotu iam patria, Cantabriam Chæremon mox aduolauit, aduolutus pedibus gloriosam excitauit Trallim, olim sic vocitatam, pro quibus hanc illi statuam fecere propinqui, vt ære merito astructam hanc referant gratiam.* Trallianorum res hoc pacto habuisse se creditur. Haud secus & alias in Asia ciuitates, vt Ionicas, ita & Aeolidas per id temporis quàm multa fuisse ex terræ cōcussione perpessas, sat constat. Sed ea mihi nunc omittenda, & prosequenda quæ dicere cœperamus, ad Persarumque prælia cum Romanis in Lazico agro eodem hoc tempore gesta transeundum. Nam inter Romanos & Persas iampridem maxima sunt bella inita, ita vt crebris incursionibus alternis agros popularentur & deuastarēt, nunc repentinos machinando insultus, nunc copioso exercitu in aciem apertius prodeundo, ita vt etsi paulo antè fecisse inducias viderentur, haud tamen omnino pacifici erant, neque vbique bella cessabant, nisi Orientem versus, & circa Armeniæ fines, vbi vtrisque sancita pax erat firmior; circa Colchos verò prælia gerebantur. Lazi quondam Colchi dicebantur, & hos illos esse perspicuum est, deque his ambigit nemo, qui Phasidem fluuium & Caucasum montem aduertat, & accolas effusè his circumiectos. Ferunt autem Colchos Aegyptiorum fuisse coloniam, siquidem longe prius, quàm Iasonis & eorum eo nauigatio fieret, & antequam Assyrij potirentur imperio, anteque Nini & Semiramidis, Sesostrem quempiam tradunt Aegyptiorum regem, ingenti suorum coacto exercitu, vniuersam Asiam peruagatum: vbi eam euertit, ad id loci venisse, eódemque reliquisse agminum partem, vnde Colchorum id genus deriuet. idipsum Diodorus Siculus asserit, & alij multi, qui res gestas veterum conscripserunt. Hi igitur siue Lazi, siue Colchij, siue Aegyptij in aliena locati, nostra ætate bellis vndique diuexantur, & multa ipsi iniere certamina, eorumque de causa oppida nonnulla solo æquata sunt. Chosroi nanque Persarum regi opportunioribus quibusdam ea è regione Colchorum locis præoccupatis, haudquaquam est visum semel armis parta relinquere, sed potius Colchidis quæ reliqua essent, surripere animo inerat. Iustinianus autem Romanorum tunc Imperator Gobazem Lazorum regem, gentemque omnem, vt sibi obedientem atque beneuolam, ita & de deo secum eadem sentientem, vt volenti cuique diripiendam iam proderet, nec ferendū quidem, nec æquum fore censebat; sed longe magis enitebatur, vniuersis vt viribus hostes inde propelleret. Ac illud animo agitabat, atque adeo verebatur, ne si bello fortè vincerent Persæ, regionemque omnem suæ facerent ditionis, nihil his foret impedimento, quo minus in Euxinum pontum intrepidè nauigent, interioraque omnia imperij Romani percurrant: vnde ingentes & bellicosissimas copias circa Colchos constituit, hisq; & duces præfecit quamoptimos. Bessas nimirum Martinusq;, & Buzes eas ductabāt, viri vt summi, ita & bello exercitatissimi, cum his & Iustinum *Germanicum iuuenem admodum misit, sed rei bellicę non imperitum. Nunc verò quæ Mermeroës Persarum prę̨fectus antehac gesse-

Bella Persica.

Lazi quondam Colchi.

Persicus rex Lazorū loca quædam occupat.

Cur Lazos Iustinianus defenderit.

* *Germani filiū.*

rit, quum de his ad id vſque loci Procopius rhetor ſatis perſcripſerit, prætereunda videntur. Sed quum præſentis hiſtoriæ hinc mihi initium ſim deſumpturus, decentius erunt, quæ ſubſequuntur, his coaptanda.

Initium ſuæ hiſtoriæ vnde ſumat Agathias.

Muchiriſim itaq; præfectus Perſarũ Mermeroës & Coataiſim oppida petit, ea mente, vt locorum difficultate ſuperata, ſe in infra Phaſidem amnem reciperet, vt re ſubita Romanis perterrefactis, tentaret ſi qua poſſet caſtella in poteſtatem redigere, quod tamen quũ palàm incederet, & in hoſtem veniret, fieri non poterat. Martinus nanque pręfectus cum ſuo exercitu ad Teleſim ſtationem habebat, (eſt autem Teleſis oppidum validum quidem & munitiſſimum) ibique ſaltus diligentiſſimè aſſeruabat. Erat præterea locus ille aditu difficilis, & qui è proximo peti non poſſet. nam & præruptæ illi ſunt rupes, & ſaxa vndequaque præciſa, inuicemque in ſeipſa vergentia, ita vt anguſtiſſimam ſubiectam ſemitam redderent, aliundeque oppidum, niſi hàc, adiri non poterat. nam & circumiecti campi paluſtres nimium ſunt & limoſi, ex altera parte denſiores ſiluæ arbuſtaque extantia, vt vel expedito nulli hàc pateat iter, nedum armatis agminibus. Romani verò quum laboris nil intermitterent, ſicubi fortè locum immunitum & peruium inueniſſent, ſtipitibus & ſaxis reficiebant, & enixè huic operi inſudabant. Interea Mermeroës meditabundus & dubius hiſce in rebus, quid opus facto nam eſſet, quum diu ſecum verſaret; ſubijt animum cogitatio, quòd ſi vtcunque Romanorum præſidium ſolueret, & ſenſim propelleret, non omnino eſſe non ſe perfecturum, quæ ad demoliendum clauſum iter paraſſet. nam hoſtibus ſaltus continentiſſimè inſidentibus fieri non poſſe exiſtimabat, vt hos ſuperaret, & illos peruinceret: ſed ſi fortè abſceſſerint, id ſolum relinqui, vt locorum iniquitatibus mederetur, & difficiles itinerum aditus vt peruios redderet, quod vtique non impoſſibile factu fore rebatur. Sperabat nanque, nauante multitudine operam, & pręciſa materia, repurgatiſque ſaltibus, & excuſſis ſublatiſque demum obicibus, non difficulter ſe tranſiturum. Verùm vt iam perficeret, quæ animo agitarat, hanc excogitauit fallaciam. graui & inſanabili morbo ſe teneri diſſimulauit, cuius vt impotens mox lecto decubuit, & perinde grauiter ferens hunc caſum, flebiliter querebatur. Huius rei fama totum perſuaſit exercitum, præfectum grauiter ægrotare, atq; adeò, vt in proximo illi ſit moriendum. Id tamen, vt in re erat, haudquaquam his creditum eſt, qui quæſtui haberent ſuorum proditionem, & hoſtibus occultè omnia aperirent, quę gererentur. Sed pręfectus, quid ſibi vellet, pertinaciſſimè occulebat, atq; adeo, vt ne ad amiciſſimos quoſq; illud aduenerit. nam qui Romanis id rei ſignificarunt, ædita & ſola in vulgus fama facilè fallebantur, & Romani ipſi facilius his fidem præſtabant, neque adeo nuncijs mouebantur, quàm quia ſic fore peruellent. vnde remiſſa fortiore illa & diligenti cura, ſegnius cuſtodias faciebant. paucis pòſt diebus Mermeroëm obiſſe mortem his nunciatur. Nam interea in domicilio quodam ſic delituerat, vt vel apud familiariſſimos, qui rei diſſimulatę eſſent nil conſcij, mortis ſuæ opinio vicerit. Tum demum Romanis ſuperuacaneum fore eſt viſum, ad ſaltus tutandos multum de cætero vigilare, vel labores ſuſcipere: vnde relictis quos iam obſtruxerant locis, & ſimul in his inſudatis operibus, omnem ſolertiam in ſegnitiem commutarunt; quandoquidem noctibus ſomnus æquando, locis immorando amœnioribus, nec exploratores præmitterent, nec quæ in rem eſſent exequerentur: nimirum quia Perſas exiſtimarent, vt antehac rei bellicæ imperitos, in ſe nunquam ituros; ſed ab ſe procul potius abituros. His omnibus Mermeroës cognitis, rem aliquandiu diſſimulatam præter ſpem omnium patefacit, ac Perſis viſendum ſe talem prębet, qualis antehac fuerat, confeſtimque copijs omnibus quanta potuit celeritate

Teleſis.

Mermerois Perſæ conſilium.

Mermeroes morbum ſimulat.

Mermeroes fraudulenter de morte ſua famã ſpargi curat.

Rom. ſegnities.

Mermeroes reuiuiſcit.

leritate

leritate motis, itinerum difficultatibus (vt antea cogitarat) perquam bene dispositis, oppido appropinquauit: & iam proximus erat, Romanis pro rei miraculo animo consternatis, nimirum quum de improuiso oppressi tutari se minimè possent. Tunc igitur Martinus deserere prius locũ decreuit, quàm ad se Mermeroës penitùs peruasisset, & ingenti malo, quos deprehendisset, Romanos afficeret. Quo enim hi pacto, quum perpauci essent, tantam hostium multitudinem sustinuissent, & non statim obruti potius deperissent? Hac itaque arte deuicti à barbaris turpiter discessione facta Romani ad suos se receperunt, qui cum Bessa & Iustino tunc essent haud longè à Telese positis in campo castris. nam inde septem stadijs aberant. quo in loco præter venales ollas nihil operis exercetur, è quibus & loco est inditum nomen. nam Ollaria dicunt Latini, nos Chytropolia. Sed quum ad exercitus quammulti fuga prærepta Martinum iam præuenissent, denunciassentq; hostium celerem & futurum aduentum, seque in tuto iam recepissent; præfecti omnes communi consilio decreuerunt, hostes expectandos ibidem esse, instruendasque acies, & his strenuè obsistendum, si progredi pergant. Erat inter duces exercitus vir sanè clarissimus Theodorus, qui Zanus genere, sed apud Romanos nutritus, barbaricos mores, quos è patria ceperat, iam planè depositos, dexteritate quadam ornauerat. Is igitur suo cum agmine (non enim minori numero, quàm hominum quingentorum, & suæ gentis hunc milites sequebantur) circa Telesim stationem habebat, per Martinum iam iussus, ne prius inde abscederet, quàm hostes vidisset iam irrupisse, & quoad fieri posset, numerum imaginando complecteretur; ac demum cognosceret, quid nam his virium, quidve animi esset. Tum ille, vt ad omnia audax & industrius erat: iussa exequebatur, & hostium copias intra præsidium adesse iam conspicatus, satis gnarus non eotenus staturum hostem, sed bellandi percupidum fore, confestim loco abscessit. in ipso itinere quũ Romanos non paucos deprehendisset, non rectà ad Chytropolia contendentes, vti erat iniunctum, sed in Lazorum domicilia impetu facto, ordeum & alia id genus diripientes, vt eos abduceret, nitebatur; & istorum temeritati obuiam iret, qui planè nescirent, quibusnam in malis tunc essent. Itaq; qui gulæ erant non admodum dediti, nec omnino deperditi homines, vbi potiora moniti didicissent; Theodorum mox sequebãtur, & sensim se referebant. Interea Persæ de improuiso superuenerunt, & Romanorum nonnullos militum ex insperato obtruncant, cæteri cursu citato in fugam versi abibant, derepenteque in suorum castra cum trepidatione & eiulatu irrumpunt; atque adeo, vt omnes re subita pauefacti, & præ formidine tumultuati præter modum, sic trepidi consurrexerint, vt vno agmine castris excederent. Tunc præfecti (nondum enim instruxerant copias) veriti ne sibi & imparatis insisterent barbari; spreta priori sententia, (non enim in re trepida, quid acturi iam essenr, offerebatur; quandoquidem de pręsentibus consultare nec tempus ipsum permitteret, præsertim omnibus animo consternatis) motis confestim è campo castris, coactisq; in vnũ iam copijs, instrenue, incompositiq; ac pro arbitrio ferebantur, & a continente cursu nõ prius hi destitere, quàm ad insulam peruenissent. abest autem hæc à Telese insula quinq; summũ parasanges. nam tantũ viæ perstrenui illi vna die emensi sunt & fuga celerrima. Parasganges autẽ, vt Herodoto & Xenophonti videtur, triginta stadia sunt: iuxta Iudęos vero & Persas, vno & viginti stadijs terminatur. Et ipsum id sentiunt Lazi, & iure, vt arbitror. nam & apud hos baiuli, vbi singulos parasganges pertransiere; & onera, quę gestant, deponũt; & ipsi parumper quiescunt, alijs in ferendo vicissim onere succedentibus: idq; quoties factitant, eodem spatio itinera metiuntur & interrumpunt. Vtcunq; tum parasanges dicãtur,

Martini fuga.

Theodorus Zanus natione.

Romanorũ turpis fuga.

Parasanga quantũ habeat spatij.

ſtadijs centum & quinquaginta diſiungitur hæc ab oppido inſula. Eſt autem huius inſulæ locus placidè munitus & peruius, amniumque aquis fluentibus circumactus: ſiquidem Phaſis & Deconus flumina è Caucaſo monte diſiunctim fluentia, & à principio magno diſtantia interuallo, locorum cogente ſitu, ſenſim proxima fiunt adeo, vt abinnicem non longè ferantur. In ea intercapedine molientibus foſſam Romanis, & Phaſidis aquis in Deconi alueum demum transfuſis, ex ea inſulæ parte, quæ in Orientem vergit, amnes vtrique in vnum coeunt, & locum cingunt. Proin rurſum quum vario diuerſoque curſu ſe inſinuando inflectunt, haud ſanè parua terrarum ſpatia complectuntur. Deſcendendo vero ad occidentem ſolem, & prolabendo ſponte conueniunt & commiſcentur, ita vt omne, quod ab his intercipitur, inſula fiat. Hic igitur coeuntes Romani immorabantur. Mermeroes verò, vbi ad Ollaria tandem peruenit, abſentium hoſtium cum obiectis etiam contumelijs irriſa diu ignauia, ſtatuit non vltra ſibi progrediendum, nec inuadendam inſulam eſſe; quandoquidem in hoſtili nec tantis exercitibus ſubminiſtrare neceſſaria poſſet, nec aliàs obſidionem parare: vnde retró ad Teleſim, & eas locorum iniquitates redeundum haudquaquam cenſebat. Itaque paruis nauigijs ad id ipſum paratis, cratibus pluteiſque ſuperimpoſitis Phaſidis ripas conſternit iungitque, & ponte perinde facto, intrepidè & nemine obſiſtente exercitum traijcit. & Perſas quidem, quos in Onogori locauerat oppido, quod ipſe in loco Archæopoli circumiecto aduerſus Romanos vt propugnaculum ſtruxerat, magno vt animo eſſent hortatur, & aliud huic præſidium addit, omnibusque ibi, quoad fieri potuit, communitis; retrò ſe ad Cotaiſim & Muchiriſim caſtella recepit. tum derepente morbo correptus grauiſſimo, maiori exercitus parte & validiſſima ſuis ibi rebus relicta præſidio, ſe in hiberna tranſtulit, ad vrbemque Miſchitam (id vrbi nomen) vix tandem delatus, quum vim morbi pati non poſſet, ibidem tunc demum Mermeroës obijt mortem; vir ſanè apud Perſas, vt præſtantiſſimus, ita & honoris apud ſuos plurimum conſequutus. valebat nanque maximum in modum conſilio, reique bellicæ peritiſſimus erat, & animi præſtabat is magnitudine. nimirum & ſi effœtæ ętatis iam eſſet, & iam pridem duobus pedibus captus, nec vehi equo iam poſſet, in laboribus tamen haud ſecus ac robuſtiſſimus iuuenis verſabatur. neque hos quidem refugiebat, ſed impetu facto prodibat in aciem, ita vt hoſtes turbaret, ſuosque vt fortiter facerent, admoneret; hortando iubendoque, quæ in rem eſſent quamoptimè diſponebat, referebatque laudis plurimum hoſtes vincendo: vnde perſpici poteſt, non magis corporis robore, quàm conſilio & prudentia bella geri. Tunc demum Mermerois demortuum corpus qui circa ſe erant elatum, & extra vrbem deſtinato in loco depoſitum, ſolum nudumque reliquerunt, canibus ſimul, & auibus, vel eiuſmodi cæteris obſcœnis & * ſarcouoris animantibus laniandum & abſumendum. Hunc ex lege ſeruant Perſæ ſepulturę ritum, nudata vt carnibus oſſa per campos diſperſa iaceant, velint. apud hos nanque in arcam vrnámve mortuos condere, vel terra obruere, haudquaquam fas eſt. Cadauer verò, ad quod non ſtatim dilacerandum aduolent aues, aut canes accedant, hominis fuiſſe affirmant, qui inquinatis moribus fuerit, iniquiorisque animi, & dignus planè, qui in barathrum detrudatur, in prauique dæmonis ditionem vt veniat. & propinqui mortuum tunc maximè deflent, vt cui nihil putent ſpei reliquum eſſe, nec * Parcæ melioris participes fore. Quòd ſi quamcelerrimè mortuus deuoretur, beatum hunc & felicem dicunt, huiusque animam & demirantur quammaximè, & deo ſimilem faciunt, & dignam omnino, quæ in campos Elyſios deferatur. Accedit etiam, quod ſi obſcuriores quidam & infimæ ſortis interea, dum rem militarem

Mermeroes Phaſidem ponte iungit.

Mermerois mors.

Eiuſdem virtus.

Sepultura Perſica.

* *carniuoris.*

* *fati,*

Immanis mos Perſicus.

litarem exercent, grauissimo morbo acrius vrgeantur, vt vel spirantes adhuc & sobrios efferant, & quodam depositis loco panis frustum & aquam baculumque iuxta apponant, vt quamdiu cibum poterunt degustare, & virium aliquid his relinquatur, eo se baculo à beluis tueantur, & conuiuas hoc abigant ad se venientes. Sin verò vel spirantes adhuc vis morbi peruicerit, atque adeo, vt manus mouere nil queant; tum miseros illos & semimortuos, incipientesq; animam exhalare, aues canesq; deuorant, & vitæ spem demunt, si qua tunc fortè fuisset. qui verò ea ex ægritudine conualescunt, & se domum receperint, haud secus visi alijs sunt, vt in * Tragœdicis fit tabernaculis, ac si tenebrarum è foribus prodijssent, & extenuati prorsus, orisq; colore alienato, obuijs timorem incuterent: vnde vniuersi hos auersantur, & perinde omnium sceleratissimos confestim defugiunt, & tanquam apud inferos adhuc fortè agentes declinant, nec pristinis & consuetis ad vitam muneribus frui prius hos sinunt, quàm per Magos admissa in se inquinatio expurgetur, quam perinde ex mortuis expectatione contraxerant, & quasi vt viuere possint, potestatem recipiant. Liquet sanè homines, & singulas nationes eas leges sanctiores cæteris ducere, & potiores; quibus diu insueuerunt, atque adeo, vt si quid præter illarum instituta geratur, fugiendum his esse & planè ridiculum videatur, & eiusmodi demum, vt prorsus nil fidei faciat. Adinuentæ sunt tamen mortalibus diuersæ quidem pro legibus suis tutandis rationes & causæ, partim forsitan veriores, partim quæ ad persuadendum sic valeant comparatæ. Vnde nec mirum arbitror fore, si Persæ suorum morum & vitæ consuetudinis redditis rationibus, suos adnitantur arguere præstare cæteris ritus. Et sanè admiratione ingenti afficior, vetustissimos eius terræ habitatores, siue Assyrij, siue Chaldæi, siue Medi hi fuerint, non eadem cum Persis istis sensisse: siquidem circa Niniuen vrbem Babyloniæque terras, & Mediam tumuli extant, arcæque adhuc permanent obfirmatæ, quibus prisci illi & mortui reconduntur; ita vt non alienos, sed nostros videantur ritus seruare. Quòd siue cadauera, siue cineres Græcorum more exustos illa contineant, haud tamen cum his aliquid habent, quæ Persæ hi factitant, similitudinis: nec solùm in sepulturis & mortuis, sed ne & & nuptiarum quidem, & rebus Venereis flagitiosissimis ritibus, pro quibus præsentes & huius temporis Persæ sceleratius ac deperditè luxuriantur, qui non solùm cum sororibus suis & consobrinis impudenter congrediuntur; sed cum filiabus vel genitores (proh scelus) miscentur, & quod omnium est impijssimum (ô natura, ô leges) cum matribus filij. Persis autem fuisse nuper id sceleris adinuentum, ex eo, quod narraturi mox sumus, nosse quis poterit. Ferunt quondam magnam Semiramidem illam & Assyriam fuisse eò temeritatis euectam, vt cum Nino filio habere congressum voluerit, iuuenémque pertentasse; huncque renuentem concubitum, remque permolestè ferentem, pergentem ad facinus matrem protinus occidisse, patrareq; id maluisse, quàm scelus committere. Non enim si id lege permittebatur, Ninum duxerim ad id crudelitatis venisse. Sed quid est opus nimium vetusta repetere? Pauloantè, quàm Macedones tantas res gererent, & Persæ destruerentur, Artaxerxem Darij ferunt Parisatidem matrem, quum eodem malo afficeretur, quo & Semiramis, & secum rem habere percuperet, haudquaquam necasse; sed eiecisse iracundius, & propulsasse, quia nec pium id esset, nec patrium, nec in vita hominum consuetum. Sed huius temporis Persæ priscos mores omnes ferè omisere, & perinde iam euerterunt, alienisque legibus tanquam adulterinis vtuntur, ex Zoroastri desumptis Orimasdei disciplinis Is autem Zoroaster siue Zarades, nam duplici vocitatur cognomine, quo tempore in principatu floruerit, & tulerit leges, satis clarè internosci non

* trag...

Sui quibusq; populis mores probantur.

Flagitiosi Persarum incestus.

Ninus matrem ob incestus aditum occidit.

Artaxerxes ab incestu abhorruit.

Zoroaster princeps Persarum.

Hystaspis potest. Persæ nanque nostræ huius ætatis * Idaspis temporibus, simpliciter tamen hunc fuisse affirmant; ita vt in ambiguo sit, nec planè satis dignosci queat, vtrum Darij pater, an alius quispiam is fuerit * Idaspes. Sed quouis ille floruerit tempore, magister tamen & Persis fuit, & magici sceleris adinuentor, qui prisco sacrorum ritu mutato, promiscuas quasdam & varias opiniones induxit. Siquidem vetustiores illi Iouem, Saturnum, & huiusmodi cæteros, apud Græcos quondam percelebres, vt deos venerabantur, quum alioquin cognomenta minus seruarent: nam Iouem Belum dicebant, Herculem Sandem, Anaitida Venerem, & alios item aliter vocitabant, quemadmodum Berosus Babylonius, & Athenocles Symmachus, qui Assyriorum Medorumque res antiquissimas conscripserunt, historia produnt. Nunc verò maiorem in partem cum Manichæis Persæ conueniunt, & in eo præcipuè, quòd duo illi & prima inducunt principia, alterum quidem vt bonum, ita & optima quæque parturiens, alterum quod penitus vtrisque his aduersetur: nomina verò istis imponunt & barbara, & pro eorum lingua composita. bonum nanque siue deum, siue creatorem, Hornusdatim dicunt: Arimanes perniciosо ac pessimo dæmoni est apud hos nomen. Festum autem omnium apud se celeberrimum, quod vitiorum vocant interitum, peragunt, in quo & serpentium pleraque, & quorumuis animantium, quæ fera & solitaria sunt, interficiunt; & magicis offerunt, perinde insigne aliquod pietatis argumentum. hac via se arbitrantur ei, quod bonum dicunt, gratam operam insudare; molestiam verò, & perniciem Arimani illi inferre. Venerantur autem quammaximè aquam, atq; adeo, vt ne hac quidem faciem abluant, nec eam quoquam pacto attingant, siue potandi gratia, siue arbores irrigandi, siue vt aliascunque. Quin etiam deos alios plerosque hi nuncupant, & Græco ritu propitiantur. Vtuntur præterea sacrificijs, purgationibus, oraculisq; & his quidem Græcorum more. Porrò ignis his preciosus videtur, & planè sanctissimus. vnde in ædiculis quibusdam, vt sacris semotisque, ignem hunc Magi perrennem seruant, eundemque dum intenti custodiunt arcana peragunt sacra; & de futuris interrogant. Hæc autem instituta siue à Chaldæo, siue à quouis hominum genere cœperint (non enim multis hæc congruunt) ita tamen hi sentiunt, & pertinacius hanc tenent opinionem, è plurimis nationibus haustam: quo fit, vt quemuariè composita sit. Et sanè id mihi non ab re factum videtur. nondum enim aliam Rempublicam vidi in species varias formasque mutatam, quæ diu consisteret. sed quoniam multarum gentium dominatum hi admiserunt, idcirco & vna specie legum cognitionem nunc seruant. Primos omnium Syrios ferunt vniuersam Asiam occupasse, præter Indos, qui supra Gangem siti sunt fluuium. Nam Ninus videtur tunc primùm hîc imperium obfirmasse, post hunc Semiramis illa: & huius deinceps posteritas omnis ad vsque Belum Decortari cognomento, in quo Semiramidis & regnum habuit finem, & genus: Belitaras deinde quidam sic vocitatus, plantarum quondam insertor, & regiorum hortorum magister, mirum sibi in modum imperium vendicauit, ad suosque bene plantatum transmisit, quemadmodum Bion & Alexander scripsere, ita vt ad vsque Sardanapalum, vt ijdem affirmant, successio ista peruenerit: sub quo hebescente iam principatu, Arbaces Medus, & Belesis Babylonius ab Assyrijs rege deperdito sublatum ad Medos transtulerunt imperium, quum anni mille, sexque & trecenti, aut paulò plusculum pertransissent, ex eo tempore, quo Ninus tunc primùm eas res tenuit. Sic enim Ctesias Gnidius, cui & Diodorus Siculus assentitur, de his temporib. scripsit. Medi deinde sic rursum hoc potiti imperio sunt, vt omnia pro horum legibus statuerentur: deinde per annos ccc. his in principatu agentibus, Cyrus Cambysi Astyage deuicto, ad Persas

Hystaspes

Persæ Manichæorum secta imbuti.

Vetustissima regna, & eorum successiones. Assyrij.

Finis Assyrij regni.

Medorũ regnũ.

Persas traduxit imperium. qui enim non id erat facturus cum Persa is esset, & Persiæ insuetus, pro gestoque cum Astyage bello oderit Medos? Vbi vero & Persici reges per annos ducētos additis octo & viginti regnassent, vel istorum deniq; regnum defluxit peregrino exercitu, & à rege alienigena dissolutum. siquidem per Alexandrum Philippi Dario Arsami iam interfecto, vniuersaq; Perside in potestatē redacta, ad Macedonicos mores res transiere. Nam adeo rebus quammaximis gestis hic valuit, vt vel eius post mortem Macedones viri alienam & peregrinam diu tenuerint, & ad multum prouecti virium sint. & sanè crediderim, vi quadam perceptæ apud homines de Alexandro opinionis, vel ad id temporis fuisse hos regnaturos, nisi inter se inuicem diffidendo, atque vt in seipsos, ita & in Romanos exercitus comparendo, plura habendi ducti cupiditate, suas ipsimet vires soluissent: quo factum est, vt non de cætero capi non posse sint finitimis visi, tametsi non minori hi tempore, vel summum annis septem minus, quàm Medi, regnauerint. Vnde his tamdiu potitis imperio, Parthorum gens alterius ditionis iamdiu facta, nec olim admodum celebris, Macedones regno priuarunt, ipsique Asiæ totius, præter Aegyptum, imperium susceperunt; Arsacę tum primum defectionis autore. vnde eius vel posteri Arsacidæ dicti. Inter Arsacem & Artabanum regem anni ducenti intercessere. Eodem autem tempore, quo res Gręcorum per Alexandrum *Mammeam adolescentem administrabantur, & Chosrois apud nos cæpit genus regnare: ex quo præfecto instituta & mores, qui apud Persas ad id temporis obseruantur, ortum cœpere perinde prima stabilimenta. siquidem Artaxerxes quidam vir Persa, inglorius imprimis & obscurissimus, aliàs tamen factis sat potens, & sanè industrius per idoneusque posse constituta mouere, & obturbare pacata, coniuratorum manu mox facta, Artabanum regem obtruncat, & tiara, regio insigni sibi imposita, Parthorumque viribus debilitatis, denuò Persis pristinum regnum restituit. Erat is sanè ex magica arte sacrorum peritus, de seque arcana confecit: vnde & Maiorum gens omnis ex eo validior facta & insolens, iampridem id nominis seruat. haud dum tamen ad id honoris fastigium, in quo nunc sunt, venerant; neque eò licentię prouehebantur, sed plerunque principibus contemptui erant. quod vtique ex eo apertius liquet. Non enim Persæ, qui circa Darium erant, Smerde quodam & Mago post Cambysem Cyri imperium subtrahente, id factum calamitatis loco duxissent, Smerdemque obtruncassent, & alios tanti facinoris conscios; quia haudquaquam fas esse existimassent, Magos homines regiæ insidentes sellæ ornari. vnde his obtruncatis tantopere eam cædem nullius momenti facere, atque adeo nec scelus ex ea se admisisse rebantur, sed dignum potius memoratu patrasse se facinus, vt eius seditionis ob gratiam in patratęq; cædis memoriam, festos quosdam & celebres statuerint dies, quos Magophonios nuncuparunt, & sacrificia fecerint ob victoriam dijs. Nunc vero Magos huius temporis Persæ & honorant quammaximè, & venerãtur, vt quorum consilio publica omnia & prædictionibus administrentur, seorsumq; quid quisq; præmij pro re bene gesta promereatur, quidve supplicij, qui flagitium fecerit, præsidendo & cognoscendo decernunt. nec sanè Persis vel legitimum aliquid fore, vel æquū videbitur, quod Magorum non sit sententia confirmatum. Ferunt quondam Artaxerxis matrem Pauceco cuidam nupsisse, infimæ sortis viro, & coriariam exercenti, qui tamen siderum decursus calleret, & scientissimus esset perquam facile posse futura prospicere. apud hunc semel *Sannum quempiam & militerem per Cadusiorum agrum iter habentem, in tugurium diuertisse. tunc & Pauecum perinde vatem, vtcunque hospitis semen & maximum fore & celeberrimum præuidentem, & euasurū quandoque ad summam felicita-

Persicū regnum.

Imperium Macedonum.

Parthorū regnū

* *Mammeæ filium*

Persæ regnum recuperant.

Magophonia.

* *Zanum*

Sannus Artaxerxis pater, lenocinio Pauci.

tem, affectum primò moerore fuisse, ac flebiliter questum, quòd sibi nec filia esset, nec soror, nec foemineum denique aliquid, quod se propinquitate contingeret, vt cum Sanno illo & hospite necessitudine iungeretur. Sic demum illi & noctu vxore apposita toro cessisse, spreta perstrenuè verecundia, & breui cum nota futura, & optima commutata fortuna: quo ex nocturno congressu Artaxerxem natum, sub Pauecoq; educatum, ad iuueniles q; annos prouectum fortissimè sibi imperium comparasse. vnde inter Sannum Pauecumq; ortam fuisse contentionem, dum eorum quisq; iam vellet puerum ex se filium dici, & vix tandem in id conuenisse, vt puer Paueci filius diceretur, sed alioquin ex Sanni semine ortus. Hoc pacto dum Artaxerxis genealogiam repetunt Persæ, vera fuisse, quæ de eo traduntur, affirmant; vt in regum suorum annalibus literis prodita. Nos verò posterorũ omnium nomina, qui post hunc in imperio successerunt, paulo pòst explicabimus, nec secus & quamdiu eorum quisq; regnauerit: quod tamen ad id temporis est ab his intermissum, qui annales conscripserant, nec magni fecerunt ista perquirere. Nam qui de imperatoribus Romanis scripsere, à Romulo, siue quum altius repetunt, ab Aenea Anchisæ filio initium sumunt, & ad Anastasium vsq;, Iustinumq; seniorem illos recensent. Persarum verò reges, hos ipsos dico, qui post deletos Parthos regnarunt, haud æquè annis sua serie explicatis peruestigando enumerarunt scriptores, quum fieri sic decuisset. Mihi tamen de regibus istis Persicis, ipsorum ex scriptis certiora omnia & vera collecta accuratius sunt, & reor equidem præsenti historiæ plurimum conuenire, istorum omnium meminisse. Itaq; quum opus fore existimauerim, hæc suo loco commemorabo, tametsi istorum nomina varia sint, & ea quidẽ barbarica recensenda, & quorundã pleraq;, qui memoratu dignũ nil gesserint. Sed illud in præsentia, vt res apertius pateant, & plurimũ conferant, sum dicturus; trecentorum & vndeuiginti annorum, ad annum hunc vsq; quintum Chosrois imperij, finem adesse, quo & bella in agro Colchico gerebãt, & Mermeroës est suo fato defunctus, Iustiniani verò Romanorum Imperatoris annos octo & viginti. Nunc autẽ vbi de Chosroe perpauca explicarim, confestim ad ea me referam, quę narrare iam cœpi. Non enim hunc Persæ solùm vltra, quàm decet, laudibus ferunt & demirãtur; sed Romanorũ pleriq;, vt eloquentię studiosum, & qui ad nostræ philosophię summã peruenerit notionem, & Græca opera in Persicam linguam nonnulla transtulerit: * [addunt tamen & stagiretem, id est, vini amphoram longè melius perpotasse, quàm rhetor pęanicus olori perscripserit fabulam.] quinetiam Platonicis imbutum dogmatibus tradunt, atq; adeo, vt ne Timæus hunc quidem prætereat, tametsi linearis speculatioe diuarietur, & naturæ rimetur motus. nec Phædon ipse, neq; Gorgias, vel dialogorũ autor alius quisquam, vt Parmenides, & cæteri item, quibus varia sententiarum profunditate sunt multa cõscripta. Ipse verò non egregiè adeo hunc eruditum fuisse existimauerim, vt summam disciplinarũ teneret. Quî enim fieri id poterat, veram illam & liberam vt veterum nominum pronunciationem, ita & rebus ipsis maximè congruentem, lingua quędam vt agrestis, & rudior, & à Musis penitùs aliena seruaret? quo inquam pacto vir regio fastu ex immodicis adulationibus ab ineunte ætate illectus, ac viuendi consuetudinem nactus supra modum barbaricam, & qui bella semper & acies animo agitarit, exerceri in his poterat disciplinis, ex hisque sibi fructus aliquid vendicare? Quòd si quis idcirco hunc laudet, quia quum rex esset, & Persa, tantarumq; gentium & maximarum rerum curam haberet, vtcunque tamen degustare artes literarias voluisset, ex eaq; vt gloriam, ita & animi capere voluptatem, profectò & ipse hunc laudarem, perinde præ cæteris barbaris admirandum. Sed qui hunc nimium sapientem appellant,

&

Contentio inter Artaxerxis patres.

Annus xxviij imperij Iustiniani.

Adulatores Agathias, & imperitos historicos taxat.

** Quocirca dilli[illegible] tat, quod totum, Stagiriten melius demonstrat, quam [illegible] olori [illegible] Pæaniensis orator. Ex Adriano Iunio lib. 1. Animaduers. cap. 4.*

Modica laus doctrinæ principibus tribuenda.

& quasi philosophos cæteros prestitisset, omnium artium disciplinarumque causas nosse affirmant, & qualem fortasse peripatetici maximè eruditum præfiniunt: deprehendetur is hauddubiè nihil prorsus ea, quę vera sunt, peruidisse; sed vulgi duntaxat famam sectari. Vir quidam genere Syrus, Vranius vocitatus, dum Byzantij versaretur, artem quidem medicam profitebatur; sed Aristotelicæ disciplinę prorsus ignarus, nil deniq; vera cognitione tenebat; fremebundus tamen & insolens quammulta se percallere iactabat: & quum forte inter cœtus hominũ versaretur, vt erat suapte natura contentiosior, sæpe etiam pro regijs porticibus ipsis astabat, plerunq; in librariorum tabernis venalitijs assidebat, & ad hominũ turmas se eódem cogẽtium, verba magnifica perinde mirabundus & stupidus factitabat, consueta quædam de deo, longis verborum ambagibus. his, qui se circumsisterent postulantibus, qualis nam scilicet esset illi natura, quæ nam substantia, vtrum afficiatur, vtrum curæ sit expers, & alia quædam eiusmodi. qui verò ista profitebatur, ne grammaticum quidem adijsse vnquam crediderim, nec vitam fortè rectiorem egisse. Proinde putent hi facile aliquid esse & planè promptissimum, aut cuique peruium, quod vulgò fertur, pedem porrige, & Theologiam attinge: quum hanc constet rem esse & probatam, & inexplicabilem, & longe superiorem, quàm vt eam assequi cogitatio queat imperitorum, qui ignorando hanc demirentur. Sunt namque, qui vesperi ex ipsa statim ebrietate & crapula impediti quammulta deblaterent, deque excellentissimis rebus illis, diuinisque quęstionibus sermones indecenter incœptent, & in eiusmodi nugando delirent, & haud secus ac qui aleam ludunt, rixentur. Hisce in rebus principatum nactus Vranius, perinde Homericus ille Thersites alios arguebat, extrahereque in longum sermones minimè desistebat, & si aliàs de deo haud satis rectè sentiret: nec sanè disceptationem sinebat iamdiu occœptam, ordine saltem suo procedere; sed apertiora potius confundebat, & quæsitæ rei propulsabat inuentionem. Volebat hic forsitan Platonis Pythonem, Sextumq; deniq; imitari, & eorum more responsiones vt fierent, vt finis esset nil obturbari, quia id animo præsumptum iam esset, nihil esse penitùs constitutum. Sed Platonica ista haud satis ille didicerat, ni fortè alicunde venatus perpauca collegisset, quibus posset ineruditos iam fallere. Et quemadmodum literarum erat is re ignarus, ita & bonorum morum omnium expers. istiusmodi quum esset Vranius, ad Persas se contulit, per Areobindum Persam, & regis tunc oratorem, vt cothurnus & nebulo ductus, nimirum qui ea sibi ornamenta stolidè vendicasset, quibus omnino careret, palliumque protinus induit, quod disciplinarum magistri gestare apud nos solent. Sic itaque obstipa superbaque facie Chosroem adiuit. tum ille inopinato miraculo percitus, & sacrum aliquid esse imaginatus, suspicatusq; verum hunc esse philosophum, (nam & ita apud Persas vocitabatur) eundem hunc & libẽs vidit, ac benignè suscepit. Magos deinde ad se conuocatos, cum nouo philosopho vt sermones conferrent, constituit; deq; rerũ ortu naturaq; vt disceptatio haberetur, iniũxit; & vtrum id omne, quod visitur, finem sit habiturum; numúe vnum esse omnium rerum principiũ putandum sit. Tum Vranius, quod ad rem faceret, nil opportunè respondens, qui nec responsurum quidem se à principio cogitarat, sola audacia & dicacitate, vt in Gorgia Socrates, inter ignaros ignarus peruicit. Quo factum est, vt vanus ille & demens regem sic ceperit, vt non solum pecunia ab eo sit, & non parua, donatus; sed regiæ mensæ admissus, & eo honore dignatus, vt rex ipse & prior pateram huic prælibarit, quod vtique nondum in alios factitasset, & iureiurando dixerit, alias nunquam se talem virum vidisse, tametsi antehac summos in vero vidisset philosophos, qui hinc ad se concessis-

Vranij vanitas.

Rerum diuinarum summa difficultas.

Vranius ad Persas se confert.

Ineptum hominem rex ineptus admiratur.

Philosophi Chosroem multi adeunt, propter paganæ religionis studium.

sent. nam paulo antè Damascius Syrus, Symplicinsque è Cilicia, & Eulamius Phryx, Prisaniusque Lydus, Hermias præterea, & Diogenes ex Phœnicia, Isidorusque Gazæus in Persiam se ad regem hunc visendum contulerant, qui omnes facilè hac nostra ætate omniū erant philosophantium principes. hi quidem quū minus placerent, quæ de deo Romani rectius sentiunt, & multorum relatu persuasi iam essent, Persarum instituta & mores cæteris longè præstare; in Persiam ad regem, vt in ea victuri, vnà concesserunt, & eo libentius, quòd regem in primis iustissimum continētissimumq; esse acceperant, & qualem vult Plato, vt philosophia sit cum imperio iuncta: subditos verò pollere virtutibus, quandoquidem nec fures apud hos essent, neque prædones, nec deniq; qui iniustiora cætera facerent, atque adeo vt preciosissima quæque vel in solitudine quauis relicta qui fortè inuenerit, haudquaquam sit sublaturus, sed relinquenti vtcunque domino integra omnia adusque reditum maneant. Vbi tamen eò est tandem peruentum, quum omnia aliter longè, ac ipsi acceperant, sese habere iam comperissent, & omnem scelerum apud hos speciem exerceri; ipsiq; hæc molestissimè ferrent; inconstantiæ & leuitatis se statim insimularunt, & mutati loci cœpit hos pœnitere. vnde & si Chosroes eos & beneuolentia persequeretur, & vt apud se manerent, precibus fatigasset: confestim tamen ad pristina loca, è quibus excesserant, se receperunt; extimantes longè sibi potius fore, initis mox Romanorum confinibus mortem, si fortè contingat, obire; quàm apud Persas morando, maiora sibi præmia comparare. Sic demum omnes ad pristinas sedes reducti, barbarica detestabantur hospitia. Sed quum interea iter hi facerent, mirandum quiddam his ferunt, & dignum memoria contigisse. nam quum in agrum quendam & Persicum philosophi diuertissent, hominis eiectum cadauer viderunt recèns demortui inhumatum. tum hi legis barbaricæ prauitatem commiserari, quandoquidem nec par fore existimarāt, vt vel in partem aliam natura iniuriam pateretur, cadauer illud per seruos elatum terra, vt licuit, obruerunt: noctu verò his quiescentibus, vnus quidam eo ex comitatu, (non enim nomen sat calleo) obuersari sibi speciem vidit hominis senioris, sibique incogniti, aliàs tamen grauis & venerandi, & qui philosophię studenti, vt pallio, ita & barba promissiore nihil esset absimilis, sibique perinde iubendo, monendoque, huiusmodi inclamasse; Noli inhumatum humare, permitte canibus lacerandum. Terra vniuersorum mater, matris corruptorem hominem non suscipit. Tum ille quamprimùm præ formidine experrectus, alijs somnium statim renunciauit. At illi tum primùm dubij animi erant, quò nam esset id somnium euasurum: antelucano autem tempore surgentes progrediuntur, quò erat iter occœptum, agrum eundem carpendo, cogente ad id loci situ, in quo pridie mortui cadauer suffoderant. Nudum illum iteratò inueniunt, in agri superficie iacentem, tanquam sponte sua in apertum remittente terra, nec tolerante non à bestijs absumptum seruare. illi igitur rei miraculo obstupefacti, iter prosequebantur, omisso humanitatis officio, quod sibi ex lege iniungebatur: somnium tamen quum interea sermonibus agitarent, ex eo facilè fatebantur, pœnas luere Persas pro impudico & materno concubitu, eoque & insepultos manere, & non iniuria per canes dilacerari. Chosroes igitur, & si tantorum philosophorum periculum fecerat, Vranium tamen longè plurimum & mirabatur, & beneuolentia prosequutus est: cuius rei causam insitam puto humanæ naturæ, qua ducimur omnes, vt nostra nostriq; simillima gratiora ducamus, & planè omnium maxima reputemus, declinemus [tamen] quod est alienum, & si præstantius sit. Chosrois igitur erga Vranium beneuolentiæ, argumento literæ sunt

Philosophi leuitatis crimen incurrunt.

Philosophi pagani è Persia redeunt.

Visum quoddam philosophi, qui sepeliuerat incestu pollutum.

Incestuosi cadauer reiectum à terra.

Chosroes Vraniū suum deamare pergit.

fũnt & grauiſſimæ per eum ad hunc poſt eius ad nos reditum miſſæ, in quibus Vranium præceptorem appellat. Quo factum eſt, vt Vranius iſte non vltra videretur ferendus, ex regia amicitia iam inſolens factus; atque adeo, vt æquè in ſympoſijs atque conuentibus his verbis vniuerſos obtunderet, quòd ſe honoraſſet Choſroes, quod apud hunc pleraque diſputaſſet, ita vt ſiniſterior longè ſtrenuus ad nos ſe receperit, quàm antea fuerit, perinde ac eius rei duntaxat de cauſa, tantum itineris ſit emenſus. Sed alioquin, vt mendaciſſimus eſt, & perridiculus, quum ſæpe barbarum hunc laudaſſet, multis tamen quammaximè perſuaſit, Choſroem eſſe apprimè eruditum. Et ſanè ex vſu euenire id ſolet, vt qui ad omnes accedant, & res miras atque ad eo fortè abſurdiores intenti hianteſque audiant, haud difficulter per eum fallantur, qui & ſua iactare ſit ſolitus, & ad gratiam aliena perinde ingentia explicare, quum minus intelligitur, qualis nam ſit, qui vel ſuas, vel alienas laudes canat, & quotus ſit ille qui laudatur, vel cuius rei gratia laudetur. Sed in exercitibus comparandis, exornandiſque armis, & bellandi exercitatione quadam aſſidua, iure forſitan Choſroem quis demiretur, vt qui nec præ ignauia labori ſuccumbat nec ſenectutis debilitate: in eloquentia vero, & philoſophia, talis erit exiſtimandus; qualis eſſe non indecenter arguitur, qui & amicus, & auditor Vranij ſit.·.

Vranius à doctrina Choſroem laudat.

Mutuum muli ſcabunt.

AGATHIÆ HISTORIARVM
LIBER III.

VAE apud Perſas legitima ſuut, & varia quædam vitæ & conſuetudinis immutatio, & alia quæuis, quæ de Choſroe, eiuſque gente dicenda eſſe neceſſariò duximus, & ſi prolixius fortè ſunt explicata, ita vt à ſuperioribus non multum dependeant; haud tamen vel ſuperuacanea videbuntur, vel inutilia, ſed ad noſtram opininionem delectationem cum vtilitate complexa. Ipſe vero perquammaximè vellem, ſi in me foret, & id plurimi facerem, muſis (vt aiunt) gratias immiſcere, tametſi aliò me diſtrahunt curæ, nec volens quidem vel ſequar, vel ſubeam circumagentem neceſſitatem. nam & ſcribendi id munus, opus ſanè egregium, vt lyra Bœotica dixit, occupationibus quibuſuis excellentius, præter occœptum mihi, detritumq; iter exigitur. non enim mihi fas eſt in his vitam vt ducam, quæ maximum in modum oblectant. ſiquidem quammaximè opus foret, vt imitationis gratia priſcorum illorum & ſapientium ſcripta repeterem, & per ocium lectitarem, vt vniuerſa quæ vbiq; literis prodita ſunt, & in rem facerent, ſcrutata diligentius noſſem, animumque his rebus intentum, & ſolutum cæteris curis haberẽ: ipſe verò aliter longè facere cogor. nam in porticibus regijs libellos multos forenſium cauſarum & negociorum repletos à mane ad occidentem ſolem contemplor & verſo, & obſtrepẽtibus alijs nimium grauor, & angor rurſum, niſi & obſtrepant, vt qui nequeam ſine labore atq; moleſtia neceſſarijs ſatis expleri. Sed neq; hoc pacto, quod ad me attinet, ſum relicturus, nec planè ab incœptis deſiſtam, quoad mea hæc me cupiditas duxerit: ni fortè quiſpiam mihi ſuccenſeat perinde maiora, quàm vires ſint, cupienti; & in dolio, vt aiunt,* regulam operanti. Quòd ſi cui mea ſcripta adulterina in vero & leuia videbuntur, & perinde ex animo prodeuntia in multa diſtracto: me tamen forſitan oblectabo, vt ſolent canentium quidam inſuauiſſimi. Veruntamen ne de cætero ad alia item atq; alia eundo & tranſgrediendo, in

Agathias ſe ſe ob ſcriptionem inelaboratã excuſat

Occupationes Agathiæ.

Agathias cauſarum patronus, vnde ſcholaſtici nomen habuit.

*figulinam.

rem videar indecoram deferri, iam mihi resumenda certamina sunt, & ad præposita redeundum. Tunc igitur, quum Chosroi esset renunciatum, mortem obijsse Mermeroem; dolore (vt decuit) pro accepto iam detrimento affectus, maximè angebatur: vnde ne in Lazico agro exercitus duce orbati sine prȩside essent, Nachoragan protinus præfectũ creauit, virum sanè & eloquentem, & celeberrimum, qui commeatibus præparatis, ad exercitum se conferebat. Dum hæc interea agerentur, mira quædam & planè nefanda in agro Colchico obtigere. Nam postquam Romani, vt diximus, ignominiosissimam fugam inierant, rebus ipsis in partem hostibus & in prædam relictis, Gubazes Lazorum tunc imperator, quum minus ferendum acceptum dedecus duceret, veritus ne in maius delictum res ea prodiret; Iustiniano mox singula detulit, præfectos maximè causatus, & eorum dementiæ, quod accidisset, ascribens; Bessam tamen acrius incusauit, post hunc Martinum, & Rusticum. Ex Galata oriundus is erat, & Græcus; in exercitu verò nec ducis, nec præfecti munere fungebatur, nec miles quidem, quæstor alioquin, & regiæ pecuniæ custos, haud tamen earum, quæ militibus in stipendium pendebantur: (nam alteri erat cura hæc demandata) sed quæ ex Imperatoris ærario ad exercitum his & in præmium mittebantur, qui insigne aliquod facinus in bello gessissent: qua ex re non obscurus is erat, sed præpotens factus, atque adeò vt arcanorum esset inter cȩteros particeps, ita vt firmitatis tum plurimum & fidei principum dicta viderentur habere, quum illi placerent. Iustinianus verò & si Bessȩ antea succensebat, quia Petram præsidium ante Mermerois aduentum in potestatem redactum amiserat, quum è regione Hiberiæ fauces omnes fuissent huic ex præfecturæ officio obstruendæ, loci præsertim adiuuante natura, & Lazici agri montes inuij barbaris faciendi: id tamen præ ignauia facere intermisit, sed tempus incassam terens ciuitates obibat suæ traditas potestati. Quorum omnium Imperator nihil oblitus, & recentibus malefactis facilè persuasus, Bessam confestim exautoratum, priuatumque omnibus bonis in * Asbascos exterminauit, ibi tamdiu mansurum, quoad de eo aliud decerneretur. Martino autem & si erat infensior, permisit tamen præfecturæ primatum; ita vt inter præfectos primus is esset, & secundum locum Iustinus teneret: post hunc Buzes, deinceps item & cæteri sigillatim subsequerētur. Martinus tamen & Rusticus vel antehac Gubazi erant infensiores, cum eoq; inimicitiæ intercesserant grauiores, ita tamen, vt adhuc latitarent, ex inuidia alioquin haud longè antea cœptæ, præq; assidua & inconsiderata suspicione maximum in modum excreuerant. vnde quicquid per Gubazem gerebatur, ex affecti animi libidine scrutabantur: & quum nimium ex odio hi angerentur, reuocatam molestiam confirmabant. Gubazes igitur illorum in se animaduersa maleuolentia, vicem vt redderet, verbis incessendo prouectus, ignauiæ illos & insolentiȩ sæpe insimularat, vt quibus curæ nil essent, quæ gerenda necessariò viderētur, atq; adeo vel in ipsis symposijs, vel fortè conuentibus odisse hos prȩ se tulerit. vnde nec oratores finitimarum gentium, hos vt adirent, is permittebat. Quæ sanè quum hi minimè ferrent, & ex delatis paulo antè aduersum se ad Imperatorē criminibus iam satis callerent, nō hunc desiturũ de cætero se criminari, vtcũq; fortè deliquerint; mutuo inter se inibant consilia quemadmodũ Gubazem procul ab se propulsarent, & in præsenti ex eo pœnas exigerent, & in futurũ hunc minus formidarēt. Vbi igitur diu est inter hos consultatum, ei stetere sententiȩ, non prius Gubazē obtruncare, quàm imperatorē tentassent. Mittunt itaq; Byzantium Ioannē Rustici fratrē, Imperatori qui nunciaret, Gubazē Persarum partes tutari fuisse deprehēsum. Ioannes itaq; seorsum Imperatorē alloquitur & Gubazē defectionis insimulat, abiturũq; mox dicit ad Persas, seq; his paulo pòst

Narchoragas Mermeroi suffectus.

Gubazes apud imp. duces accusat.

Rustici officium & auctoritas.

Bessas à Iustiniano proscriptus.

** Abasgos*

Simultates inter Gubazem et duces.

Ducũ in Gubazem consultatio

Calumniæ contra Gubazem.

poſt ac ſua omnia proditurum, niſi extẽplo coërceatur. Imperator igitur rei abſurditate obſtupefactus, nondum tamen ita rem fore omnino crediderat. Age, inquit, curate ad nos ille vt veniat. tum Ioannes veritus, ne illo aduenie̅te detegerẽtur inſidiæ: quid ergo, ſubdit, ſi ſponte is veniendum nõ duxerit? num erit cogendus vt veniat? Imperator itaq;: Quum noſtræ ſit is ditionis, reſpondit, quauis eſt arte mittẽdus. Ioannes verò ad ea ſubiecit; Si coactus obſtiterit, quid deinceps agendum? Quid aliud, inquit, niſi vt quæ pati tyranni ſolent, ea hic patiatur, & peſſimis deperdatur modis? nil ergo, Ioannes ait, ei erit verendũ, qui hunc obtruncauerit? minimè, inquit, ſi obſiſtendo & minus obtemperando, vt hoſtis, diſpereat. Hæc ferè eadem Imperator ad pręfectos perſcripſit. Ioannes verò quum ſatis hæc fore ad ea, quæ ab Imperatore quæſierat, duceret; rurſum ſe ad Colchos cũ literis recepit: quibus perlectis, Martinus & Ruſticus inſtructum decentius dolum comperientes, ad patrandum facinus protinus proceſſerunt. Iuſtino itaque & Buze ad ſe conuocatis, conſilio occultato, ad Gubazem eſſe dicunt quamcelerrimè contendendum, cum eoque conſultandum, quo pacto ad Onogorim Perſas inuaderent. Tum illi his præſtita fide, vnà iter arripuerunt. ſequebatur hos pars non magna exercitus. Gubazes verò, vbi ad ſe ire præfectos cognouit, hoſtile nil ſuſpicatus, circa Cobum amnem his obuiam miſer incautus quidem & fidens procedit cum paucis, & his quidem inermibus, nec ad bellum paratis. quur enim non ita veniſſet ad amicos & familiares, ac terræ cuſtodes, & qui ſe ac ſua à peregrinis hoſtibus liberaſſent? Itaque omnes vbi in vnum conuentum eſt, equis adhuc inſidentes inter ſe diſſerebant, quemadmodum eſſet res præſens adminiſtranda. Tum Ruſticus; Age, inquit, ô Gubazes, cura nobis aduerſus Perſas euntibus opem ſimul vt feras, & laborem inſumas. Perſis nanque Onogorim inſidentibus indecorum videtur tamdiu vt permittatur, intrepidè vt noſtra poſſideant, præſertim quum pauci ſint & imbelles. Tum Gubazes; Vobis, inquit, ô ſtrenui, hac erit in re præcipuè contendendum, qui ſoli eorum, quæ proximè obtigere, cauſam præbuiſtis. nam ſi in rebus gerendis capti non ea deſidia fuiſſetis & animi puſillitate, haudquaquam hoc tempore noſtris ceruicibus præſidium id immineret, neque ignobiliter adeo fœdeque fugam cepiſſetis, nec demum eorum aliquid accidiſſet, quæ minus decerent. Nunc itaque, ô viri optimi, ſi gloriæ amatores vos eſſe fatemini, & animo principe non indigno nunc gloriamini, recuperanda ſunt vobis, quæ per negligentiam amiſiſtis: ipſe verò nec vos antea ſequor, nec prius bellum ſum initurus, quàm ea vos omnia in integrum ſarciatis, quæ iam deliquiſtis. Tunc Ioannes perinde quæ reſponderat Gubazes, ſatis iam eſſent ad præmeditatæ defectionis & tyrannidis argumentum, vt fuerat antea malorum prænuncius, euaginato clam pugione, Gubazi pectus mox ferit, ſed non letale illi inflixerat vulnus. tum Gubazes, vt erat eques, & appoſito fortè pede equi ceruicibus inſidebat, protinus corruit; non adeo, vt reor, ex manu inflicta iam plaga, quàm re ſubita conſternatus. Interea dum ſolo is volutatur, dum aſſurgere nititur, adſtitit Ruſtici iuſſu confeſtim ſatelles, & enſe caput diuerberando Gubazem confeſtim obtruncat. Iuſtinus verò & Buzes pro re geſta angebantur quammaximè, & ægerrimè id ſcelus ferebant: quieti tamen manſere, Imperatorem rati prudenter eam licentiam repreſſurum. Lazorum tamen exercitus omnis perturbatione ingẽti affectus, acriter adeo ob regem amiſſum indignabatur, vt neque ſe intermiſcere Romanis in poſterum vellet, nec bella gerere: ſed mortui interea pro eorum ritu procuratis funeribus, tanquam ſine bello futuri, à Romanis ſeceſſerant, vt qui graui affectos ſe contumelia crederent, & patriam amiſiſſe iam dignitatem. Et ſanè Lazorum gens maxima eſt, & natura inflatior.

Ioannes aſſiſtrem agit.

Martini & Ruſtici ducum fraudes.

Gubazes vulneratur.

Gubazes occiditur.

Lazis innata quædam animorum elatio.

nam & in alios imperium habent, qui pari magnitudine præstent, veterique Colchorum nomine iactabundi supra quàm decens est gloriantur, & fortè non temere admodum: siquidem inter gentes, quæ sub alieno imperio sint constitutæ, nusquam equidem nationem aliam viderim inclytam adeo atq; felicem, & amplissimis diuitijs, subditorumque multitudine celebrem, opportunioribus insuper locis, necessariarumque rerum abundantia, & optimorum denique morum ornatu & dexteritate tam nobilem. Istorum maiores Colchi illi & prisci habitatores, prius quidem maritimorum bonorum erant prorsus ignari, vt apud quos non antea fuisset celebre aliquod fanum, quàm ad se Argonautæ peruenissent. Sed huius temporis Colchi sedulo nauigant, & mercaturæ referunt lucra: quo fit vt nullo pacto sint barbari, nec sanè barbarè viuunt, sed ad cultiorem viuendi modum se transtulerũt, pro Romanorum assidua consuetudine; ita vt si quis æneis pedibus tauros demat, & prodeuntium è terra gigantum, & alia plæraque portentuosa & fidem vix facientia, quæ Aeetis cuiusdam poëmate iactitantur, proculdubio comperturus præsentia sis longè plurimum prioribus potiora. Istiusmodi itaque Lazi isti quum sint, non iniuria se intoleranda quædam perpessos arbitrabantur, vt qui suo essent imperatore nulla ratione priuati. Martino interea ad id concitante, confestim Romani vniuersis viribus ducebantur, Persas ad Onogorim præsidium inuasuri. Onogoris verò hic locus ab antiquo id cognomenti sortitus est. Hunnorum nanque antea fuerat, qui & Onoguri dicebantur: & quia ibi cum Colchis prælio decertassent, deuictique sint, in eius rei memoriam, & trophæi in signum, id loco inditum nomen: nunc verò apud multos non id nominis tenet, siquidem quum beatissimi Stephani, quem pro optima Christianorum opinione omnium primum ob Christi nomen certamen inisse, & ab aduersarijs obrutum lapidibus ferunt, eódem templum inædificatum fuisset, eius ex nomine vocitari & locum instituerunt. nobis verò nil fore impedimento existimauerim, si ad loci cognitionem vetustissima & sua appellatione vtemur. nam & historiæ longè magis id nominis conuenit. Romanorum igitur copiæ omnes ad iter se præparabant, vt Onogorim statim contenderent. nam & sceleris autores in id incumbebant, spei iam pleni, diruere se præsidium posse, & hac via fore credebant Imperatorem, vel si id rescisceret doli, quem ipsi sceleratius commisissent, vt sibi non acrius succenseret. Præfecti igitur omnes cum vniuerso exercitu in Archæopolis campo, castris iam communitis, testudines, vineas, balistasque & alia tormentorum genera machinabantur. Est autem testudo viminibus intertexta, concamerataque, & in tecti speciem facta firmior quidem præ densitate, & ipso curuamine eodem contextu latera habet ad solum vsque demissa & protegentia subeuntes, ne à latere feriantur. coria desuper vndequaque superiniecta & obfirmata integunt machinam, vt maiori sint munimento, sagittarumque & iaculorum ictus excutiant. intus milites sunt in tuto delitescentes, qui machinam trahunt, & quacunque volunt, deportant; vbi verò vel turri vel mœnibus hæc applicatur, tunc maiori ex parte milites adiacentem terram amoliuntur, qua frequenter auecta fundamenta mox nudant. vectibus deinde & dolabris continenter incussis, ædificium quatiunt, & demum demoliuntur. Interea verò per Iustini satellites Persa vir quidam comprehenditur, qui circa præsidium vagabatur. is in castra confestim delatus, quæstione habita cogitur vera profari, & sibi quid vellent hostes, edicere. Tortus itaque, Nachoragam dixit in Hiberiam iam peruenisse, se autem missum, vt qui in præsidio essent, bona spe confirmaret, significaretque & præfectum ocyus affuturum. Referebat præterea & Persas, qui ad Muchirisim essent, & Cotaisim collocati, dixisse: non longè post & se suppetias aduenturos, quum certiores essent

Lazorum opes.

Onogorim Romani recipere conantur.

Onoguri quoque dicti Hunni.

Onogoris obsidio

Testudo bellica.

Explorator capitur.

de

de Romanorũ in se aduentu iam facti. His verbis quæstione extortis, Romani de rebus præsentibus sedulò consultabant: sed Buzes eius sententiæ erat, vt cum vniuerso exercitu hostibus in se aduentantibus mox obuiam irent: quibus erat necesse propter paucitatem deuictis, vt id sequeretur, vt Persæ qui in præsidio essent, iam destituti quamprimùm se dederent: quòd si vel fortè obstiterint, paruo hos momento deperdi posse rebatur. Placebant hęc dicta Vlilago Herulorum præfecto. vnde is vsurpatum prouerbium, & si barbarum & parui momenti, vtile tamen & alicuius energiæ identidem prædicabat, primum abigendas apes esse, deinde & mel subtrahendum. Tum Rusticus, vt audax iam & violentior factus, perindeq; ex nefario scelere fremens, & cum Martino per flagitium inita concordia, Buzem & si optimè consulentem infestius & contumeliose coarguebat, vt minus quæ in rem forent animo agitantem: sed longè potius fore asseuerabat, vt superuacaneo labore exercitum minus defatigarent, sed e uestigio applicarent præsidio copias, quibus id dirui facilè possit, & auxilia aduentantia præuenire, ac paucos his obuiam mittere, qui eos morentur, ne fortè ex improuiso in se impetum facerent. Buzis tum vt pro rei natura, ita & optima belligerandi arte, longè melius consilium erat, & facta simul cum securitate præbebat. Sed quum omnis multitudo patrati sceleris vt particeps facta, scelesti facinoris autores principes sequeretur; deterior & planè inutilis sentẽtia vicit, vt extemplo hi luerent pœnas. In Persas igitur, qui ex Muchirise veniebant, equites sexcenti mittuntur, quos Dabragezas & Vsigardus ductabant barbari genere, Romanorum tamen cohortium duces: cæteri omnes cum ipsis præfectis præsidium statim operam nouando aggrediuntur. nam machinis & operibus confestim admotis, portas amoliri tentabãt, mœniaque celeriter obeundo, vndique tela in hostem iaculabantur. Persæ verò (nam & hi quidem ex propugnaculis excurrentes, vtcunque licebat, sese ex instantibus tuebantur) crebrius sagittando, exterioraque defendendo. linteos nanque, & culcitras ex summo suspenderant, quibus & ictus hebetiores reddebant, & vbi primùm inflicti essent, inuoluebantur. Summa itaque cum diligentia & animi promptitudine bellum vtrinq; & inuicem gerebatur, & spectari iam poterat acie magis quàm obsidione de summa rerum decerni. tantus ex vtraq; parte tumultus excitabatur, & in rebus gerendis ardor & ostentatio, his quidem pro salute pugnantibus, vt non mediocri instante discrimine; illis enixè iam facientibus, quia indecorum admodum videretur, si re infecta in præsenti abscederent, & iteratò esset ad hos redeundum, vel non statim præsidium caperent, & huius propinquitate Archæopolim liberarent. Persæ interea ad equitum tria milia & bellicosi, acie instructa, ex Cotaise Muchiriseque mouerũt, Onogorim petituri. hi quum incautius fortè progrederentur, perinde hostile nil veriti, in Drauagezam & Vsigardum præfectos derepente incidunt, quos hi ex insperato turbatos extemplo in fugam verterunt. Qua re Romanis renunciata, audacius ex re bene gesta & mox impetu facto, de præsidio pendentia vela subtrahere, & perinde omnia directuri, & hostibus in fugam actis, ac nemine repugnante, passim per muros disijcere. Dum hæc peraguntur, equites illi, qui suis auxilio veniebant, vbi certiores sunt facti, non vniuersum Romanorum exercitum, quod prius crediderant, in se irrupisse; sed perpaucos quosdam, tanquam exploratores potius, quàm bellatores reliquos esse; confestim sese in hostes barbarico & maximo vlulatu ex fuga conuertunt, quorum quum impetum & subitam rei immutationem Romani minus tulissent, retrocedere statim coguntur, & magna celeritate fugam capessere, insectantibus quamproximè Persis, atque adeo vt vnà deferrentur, quum hi hostes vt caperent, illi vt fugiendo euade-

Buzis consilium.
prouerbium barbarum.
Rusticus Buzis cõsilio repugnans.
Vincit consilium peius.
Persæ cæsi.
Victi persequẽtes se persequuntur.

rent niterentur. quo factum est, vt tam insectantes quàm fugientes ad Romanorum alia castra mixti peruenerint; vbi tumultu, vti par erat, protinus excitato, Romanorum copiæ omnes contempta obsidione, & proxima præsidij euersione nil magni facta, cum præfectis ipsis abibant; & præcipites adeo, vt ne tamdiu sint fugam morati, quoad saltem rescirent, quid nã esset, quod gerebatur; quotue hi forent, à quibus tam turpiter fugarentur; sed irreuersim deferebantur, perinde limphatici & pauore subito perciti tumultuabantur. Persæ verò audentiores iam facti, acrius Romanos insectabantur. accesserat & præsidiarij militis manus, quæ quum ex ædito quæ gererentur, spectasset; ex præsidio mox prodeundo suis se immiscuerat. vnde alterna exhortatione hostes in fugam apertius compulere. Quo factum est, vt Romanorũ iam equitatus facilè extra iactum sagittarum effuso cursu eueheretur: pedites tamen quammulti cadebant, in Cithari fluminis ponte nimium coarctati, vnde transeundum omnino his erat: vbi quum præ loci angustijs euadere non multi possent, concutiendo se inuicem, alternisque compellendo, in vndas partim præcipitabantur, partim quum retro se verterent, vt quà venerant redituri, in manus hostium ventitabant, & erant passim mala malis immixta. Et sanè nil ambigo fuisse ad internecionem omnes casuros, ni Buzes præfectus vociferantibus & ingemiscentibus suis, cognita periculi magnitudine, se cum familiaribus copijs conuertisset, ac barbaris obsistendo sensim insectationem intercidisset, quousque sui ponte transgresso in tuto, vbi & cęteri, constitissent. nam & ad alia castra, quæ proximè Archæopolim metati iam fuerãt, nemo se nec vnus quidem à fuga recepit, sed præ formidine hæc prætergressi, in intima loca incolumes profugerunt, relictis omnibus, quæ in castra fuerant antea per se importata, siue victui necessaria, siue alia & cariora maiorisque precij: vnde non solum gloriosam & superabam, sed vberem & lucrosam hostibus victoriam concessere: qui quum campos hominibus vacuos comperissent, solutis munitionibus, & omnibus quæ intus essent, in prædam actis, læti & alacres redierunt, & prioribus sunt locis potiti. Veruntamen quur non perspicuum fuerit, diuinam iram pro sanguine tam impiè fuso, Romanorum copias fefellisse, ne ea, quæ in rem essent, viderent; quum peiora sibi consuluissent? Siquidem quum ad hominum quinquaginta milia essent, à milibus tribus Persarum fugati tam ignauiter sunt, & cum magna suorum iactura, quum alioquin & hi, qui fœdi essent facinoris autores, & sanguine se inquinauerint, haud longe post pœnas dederunt, vt in progressu sumus explicaturi. Hyeme igitur iam subeunte, per castella atque pręsidia vniuersus exercitus dispergebatur, vt cuique erat, vbi iam hibernaret, iniunctum. Interea verò Colchorum res in ambiguo erant, & magnum in modum obturbabantur, quum principes omnes dubij animi essent, quorum nam fierent, aut quorsum se verterent: vnde & in quosdam sub Caucaso monte secessus, in occulto gente vniuersa coacta, ne Romanis de quibus consultaretur, notiora forsitan fierent, in concilio propositum est, vtrum esset ad Persas deficiendum, an de cætero apud Romanos manẽdum. Tum multa in vtramque partem dici iam cœpta. Alijs itaque atque alijs in diuersa hortantibus, confusius & turbulenter concilium inibatur, quum nemo vel proderet nomen, vel quid diceretur, intelligere apertius posset. Tunc verò qui inter hos potentissimi erant, multitudini indicto silentio edixerunt, vt qui dicere aliquid vellet, ex ordine confestim prodiret, & agenda quæ viderentur, dissereret; quicunque is esset vir. Itaque perfacundus quidam, cui nomen Aeetes erat, perquamgrauissimè præ cęteris omnibus, quod contigisset ferebat; quũ aliâs esset Romanis infensior, & Persis semper accederet: vnde & eo magis causæ æquitate abusus, in maius semper rem gestam extollere, & pręter modum

Buzes suos seruat.

Poena diuina, propter cædem Gubazis.

Consultatio Colchorum.

dum adnitebatur, nec præsentibus in rebus opus consulto fore dictabat, sed ad defectionem extemplo progrediẽdum. Obstantib. alijs, & affirmantibus, haudquaquam prius esse de tota vita deliberandum, quàm sibi maturius cõsuleretur, quid nam sit factu potius visum: Aeetes demum vbi in medium & turbulentius prosiluisset, tanquam in liberi populi concione, orationẽ habuit & hanc luculentam. erat nanq; suapte natura ad dicendum hic promptior, quàm barbarorũ ferat consuetudo, vt qui ex sententijs videretur naturæ dexteritate ex arte loqui. dicere itaque hoc modo exorsus est. Si verbis nos qui offendissent Romani, verbis item & nos in eos agendũ existimaremus. nunc verò tolerari quo pacto id potest, quum ipsi quibusuis nos & grauissimis malis affecerint? nobis verò id temporis ad reddendam vicem opportunè oblatum, differendo & consultando iam defluat. neq; enim affirmari id potest, & si hostes hi sunt, haud tamen re ipsa hostiliter in nos se gessisse istos deprehẽdi. nam & coniectura id percipi poterat, si modò vel animo id volutassent: & sanè qui si rem gestam velint pro certo iam confirmare, haudquaquam argumenta sunt ei commemoranda, quibus insidiæ latentes patescerent. Gubazes noster ille & tantus tam miserè nuper deperditus est, ac quiuis posset è turba neglectior homo deperdi. Euanuit Colchorum vetus dignitas illa, nec de cætero nobis, vt alijs imperemus, est annitendum; sed gratiæ loco habendum, si modò liceat ab his non multum imminui, quos olim in potestate habuimus. Quo igitur pacto non absurdũ maximè id videatur, si sedendo nunc de his consultemus, quibus nostra coërceantur, & vtrum Romani amici, an inimici habendi sint, iudicemus? Enimuerò vos esse non nescios decet, Romanorum audaciam non eotenus staturam. quod si patratum id crimen nos his relinquamus, haudquaquam à cœptis desituri hi sunt, sed vel quietos impudentius perdent. sunt nanq; nescio quo pacto nimium in subditos audentes, & assueti qui ni sibi gesserint morem contemnere. habent isti & imperatorem nequissimum, & quem plurimum iuuet assidua rerum pręsentiũ commutatio. quo factum est, vt extemplo cædis sit scelus admissum, illo quidem superbè iubente, his promptius iussa administrantibus. Et iam prorsus euertimur, quum nec priores ipsi iniuriam intulerimus, nec aliàs odia intercesserint, sed ea qua prius nitebantur consuetudine, teneri hi ad id tempus videntur. nam omnium sceleſtissima commiserunt, vt qui tam subitò crudelitate, odio, furijs sint & eiusmodi cæteris ingurgitati. Haud tamen istiusmodi Persarum sunt mores, sed plurimum differunt. hos nanque, quibus cum amicitiam semel conciliarunt, conseruare firmius adnituntur, & iram in hostes tamdiu exercent, quamdiu sunt hostes. Sed vellem equidem pristinas Colchorum Reipublicæ nunc vires adesse, ita vt nec peregrinis & aduentitijs quoquam pacto præsidijs indigeret, sed in omnes de se tam bello, quàm pace sufficeret. Veruntamen vbi vel temporum varietate, vel aduersante fortuna, vel vtrisque simul vrgentibus, ad id tandem impotentiæ venimus, vt sub aliorum ditione nunc simus; longè potius Persas duxerim adeundos, qui & modestiores videntur, & erga suos se beneuolos exhibent, & firmius tenent, quod semel sanxerunt. hac via & de hostibus certiorem victoriam referemus, quia nõ omnino impunitum id facinus relinquetur: & in posterum quæ profutura sunt, si comparabimus, vt in tuto constituantur. Nam isti, qui versutis sunt & subdolis moribus, & falsam pręse ferunt benignitatem, verbisque ex arte delinientibus credulos fallunt, inutiles proculdubio sunt. His tamen de cætero vti nos minimè poterunt, quandoquidem intercedentibus inimicitijs, nulla nobis cum his sit futura consuetudo, sed seorsum erimus & palam disiuncti. Quod si nos fortè oppugnare tentauerint, vbi omnino cum Persis & Lazis his sit ineundum certamen, & in hostili præsertim, profectò

Aeetis ad Colchos oratio.

nostrorum nec primum quidem hi impetum ferent. nam & nuper vniuersis eductis in prælium copijs, vbi cum tantula Persarum parte manus cõseruissent, in fugam turpissimam versi, & ingenti accepta clade, præcipites abiere; atque adeo, vt vel ad id tempus ex accelerato itinere spiritum trahant, & quum omnibus sint imminuti, sola celeritate se insectantes vicerunt: cuius rei perspicuam & promptissimam causam, eorum ignauiam fuisse quis dixerit, & praua consilia. Istiusmodi dedecora familiaria profectò his sunt & innata, ad quorum naturæ ingenita mala patratum ad recens scelus accessit, & infortunium duplicauit: siquidem à prouidentia illa diuina ob admissum flagitium exciderunt. victoria nanque non armis adeo, ac pietate paratur. non enim reor bonitatis illius & summæ præsidio frui, prauos quosdam & nefarios viros: vnde nec istorum quidem, si sapimus, habenda ratio est, quibus nec bona mens insit, & planè sit ille infensior, qui vniuersis afferre salutem queat. Quòd autem facilè nobis res sint processuræ conducturæque plurimum, ac deo sint ipsi acceptiores, ex factis potius liquet, quàm verbis: quin potius nec iniuriam videbimur intulisse, nec quoquam pacto perfidiæ arguemur. Persæpe nos & si ante hac affecti per Romanos contumelia simus, in officio tamen permanendum censuimus, fore vanissimum iudicantes, leuiter adeo & quibusuis de causis immutari, vel si fortè grauissimæ fuerint, & tolerabiles tamen, & non omnino absurdæ. At ingentia detrimenta & insanabilia pati, continenterque & sine molestia ferre, reque nulla vel indecenti vel absurdissima commoueri, non sapientis esse asseuerauerim; sed calamitosi & timidi, & eius denique, qui sub imperitię nomine desidiam in Rebuspublicis velit. Hoc verò cædis facinore nullum atrocius duxerim vspiam gentium fuisse patratum, neque antehac factum videri posse: vnde nec illud quidem per nos contemnendum, quibus omnino futurum ignominiæ est, si Imperatoris videbimur nil reminisci, vel occisoribus eblandiri. Si enim liceret nunc ei adesse, quibusuis modis nos increparet, & acrius nostram animi incusaret ignauiam: isti verò omnium scelestissimi pro commisso in regem tam atroci facinore, eius in terris nunc immorantur, è quibus pauloantè eiecti sunt. Sed quoniam neque affuturus est ille, neque apud nos verba facturus: vos tamen hunc virum animis vestris versate, ac perinde in hoc nostro conuentu astantem cogitando & imaginando conspicite, intuemini ostẽtantem exceptum sub pectore vulnus, & caput, orantemque suæ gentis homines, de hostibus pœnas vt exigant. Proinde quis vos tolerabiles ducat, aut collaudet dubios tamdiu & consultantes, vtrum par sit à Colchis vt Gubazes id cõsequatur, vt scilicet sui misereantur? Nobis verò verendum erit, si deo placet, ne defectionis perinde indecentiam dum interea extimescimus, patrati sceleris participes simus, si mortuo sumendas pœnas relinquimus. quin potius vel ex eo perfidiæ arguemur, si eius duntaxat ex vita nostram erga se metiendo beneuolentiam, illius memoria perfruamur. nam rebus prosperè succedentibus, maioris demẽtiæ fuerit præcognita velle iterato perdiscere: rebus verò aduersa fortuna delatis, inutile duxerim, non protinus se casibus coaptare. est nanque firmitas omnis in his iudicanda, quæ ratione nitantur. præsentibus verò insistere, haudquaquam semper est laudabile, nisi accedat cũ rebus ipsis & sapientia. Quum autem illud contigerit, ea vt nos contemnamus, quæ opus est meminisse, & minus decentibus inhærendum ducamus, qui ad priora accesserit & semel contempta, magis est incusandus, quàm qui se ad alia transferat. Si itaque Persæ his auditis & cognitis, nos iure admittant & tueantur, quum bonitate hi, & animi magnitudine præstent, & peridonei sint finitimorum posse animos contemplari, & in terram hanc nostram tam maximè opportunam, exercitusque hos ipsos satis percalleant, quos facilè

cilè multis pecunijs potiores hi duxerint, & eo magis, quo & volentes in societatem sint admissuri: quid aliud lubet præter id cogitare, nisi vt quàmprimum rem ipsam aggrediamur? & quid diu animo agitamus? hoc pacto & laudem consequemur non mediocrem, & æquiora quædam sumus facturi, & ad vtilitatem inuenta. Hæc vbi Aeetes denique perorauit, extemplo multitudo omnis elata, magnis clamoribus concitabatur, ne secus ac die eadem ad defectionem ituri; tametsi nec Persas quidem ea de re certiores fecissēt, nec alios suis in locis constituissent, per quos res tanta occuleretur, & prohibeantur Romani, si se fortè oppugnatum venirent, nec futura cætera his erāt præmeditata, nec planè præuisum, quò eis esset cœptum id opus denique euasurum. vnde confusi omnes, & sine ordine ferebātur. & sanè id omni multitudini natura insitum est, vt rerum nouitate & immutatione lætetur. Colchij tamen acerrimè concitabantur, non solum & barbarè, sed quia æquiorem sibi defectionis causam oblatam esse arbitrabantur. itaque Aeetis orationem quàmmaximi faciebant, & mirabantur. His igitur ita tumultuātibus, vir quidam Pharazes nomine, qui apud Colchios & autoritate valebat, & gratia, prudens quidem & popularis, istorum impetum retardauit, ardoremque fregit, deprecatus ne prius ad facta prodirent, quàm se audissent pauca dissertururum. Vix tandem suis ob verecundiam his persuasis, & suo loco manentibus, Pharazes ipse in medium prodeundo verba istiusmodi fecit. Iustiora quædam perpessi estis, ô Cholchij, qui vi quadam excultæ & nimium exintumescentis orationis estis iam animis obturbati. Est sanè eloquentia ipsa res quædam difficilis oppugnatu, quippe quæ vniuersos mortales & capere, & perterrefacere queat, & eos præcipuè, qui haud dum fuerint quid de se oratio valeat, periclitati. Sed non omnino prudenti hæc animo, & ex rerum pendenti iudicio non peruincibilis est. Nolim igitur vos, quæ per Aeetem sunt explicata, oblectent; considerantes sola temeritate & consuetudine hæc fidem fecisse. Sed nosse vos velim, quòd si vel grata hæc vobis admodum videantur, deligi tamen etiam alia posse, quæ longè sint his potiora, & quibus persuaderi vobis facilius liceat. Illud verò deceptionis perspicuum vobis sit argumentum, quòd qui falsa velit persuadere, maiori quodam verborum ornatu & varietate is indiget, vnde delinimentis vtatur, quibus desipientes pelliciat: eundem & ipsi in modum Aeete deceptiunculas proponente, etsi aliàs allicibiles quasdam & planè absurdiores, haudquaquam nostis per vnū hunc vos seduci & falli. nam etsi aliud nihil, illud tamen in promptu positum quiuis inuenerit fallaciæ argumentum. nam in orationis principio aliud quiddam exorsus est, longè plurimum ab his alienum, quæ in præsentia agimus: siquidem perinde nobis omnibus, quæ obtigerunt, nil esse grauia afferentibus, nec eam cædem vt iniustam absurdamque incusantibus, & illud duntaxat considerantibus, num deliquissent, qui Gubazem occiderint, hos quidem criminari iam desijt, quum alioquin de his, quæ cognita sunt, quàmplurimis egit. Ipse vt abominandos fore hos duxerim & infelices, & quos lubens viderim morte deperdi omnium atrocissima, nec percussores solum, & qui illatis manibus cædem fecerunt, sed & cæteros omnes, qui quum cohibere hos possent, pro arbitrio tamen agere permiserunt, & eos insuper quibus sic voluptati cædes hæc fuit, vt non plurimum indoluerint: haud tamen, etsi ita afficior, ad Persas ire expediret. neque id eam in partem quis ceperit, perinde par sit æquitatem ipsam id sibi congruens subsequatur, vt si alij nequiter egerint, & nobis necesse sit patrias leges relinquere, & non potius eorundem odisse perfidiam, sed in similem opinionem concedere. Nunc vero quandoquidem quod semel euenit peractumque est, quo minus effectum sit, natura haudquaquam admiserit; cauendum erit

Vulgi noxia mutabilitas.

Pharazis ad Colchos oratio.

omnino, ne fortè dum per iram & animo conceptam molestiam consultando obliuiscimur nostri, iudicium confundamus, omissa potiorum inuentione: sed eotenus subtrahenda hæc est animi perturbatio, ne videamur id facinus neglexisse, & rebus ipsis in posterum ita prouideamus, vt quamoptimè constituantur. Atqui desipientium est, malis præteritis continenter indoluisse & angi: sapientium vero, temerarios fortunæ casus prænosse, & rerum vicissitudine nil commoueri, nec cum his simul, quibus priuati iam sumus, vel futurorum spem omnem amittere. Sed Aeetes iste tam bonus consultor, etsi antehac cum Persis sentiret, ad hosq; vos simul transferre cupidior sit, proinde pueros nos nititur pauefacere, quum Romanos dixit nō his deinceps staturos, quæ iam ausi sint, sed maiora nobis exhibituros negocia, & Imperatorem nouarum esse rerum percupidum, eumq; vt Gubazes occideretur, mandasse; vt iampridem id procuratum, decretumq; fuerit: & eiusmodi narrans, effert laudibus Persas, & demiratur, persuasurum se ratus, vt infensissimis natura hominibus vltrò in seruitutem nos concedamus, volentesq; ad hos desciscamus. ad id nanque eius omnis contendit oratio, ipsumq; id etsi diu parturit, nūc machinatur, eius vt cogitata factis iam ad exitum prouehat: & dum temere, indiscussisq; rebus ad ea vos concitat, consultandi ordinem confundit & turbat, ad idque quod inutile est, demum traducit. Consultatio nanq; semper præcedere consueuit, obscuraque & ambigua opportunè castigat: vbi vero mox cōsultando, quid sit agendum, apertè dignoscitur; tunc demum est vt adsit necesse, & consequi velle, & peroptare, quæ placita sunt. Iste verò ex epilogo exordium facit, & prius eligit decernitque, quàm rem apertius contempletur. Quid igitur ex consilio sequetur vtilitatis, si ea, quę prius sunt decernenda, postremo constituantur? Vobis itaque, ô viri Colchij, præoccupatis re aliqua animis, finemq; vnum aliquem iam destinatum considerantibus, ad ea, quæ in rem faciant, & conquirenda, & consultanda prodeundum est. Possunt nanque nescio quo pacto violari rerum euentus, & ad animi voluptatem traduci: quum contrà vt fieret decentius esset, vt eas in res simplex quædam & libera cogitatio ita immitteretur, vt casus maturius decernendo, ad ea denique perueniret, quæ profutura omnibus essent. Sic itaque consultantibus nobis protinus videretur, neque ex Romanis agminibus, neque ex omnium præfectorum consensu, & eo minus nec Imperatoris Romani, Gubazi comparatas fuisse insidias: siquidem apud hos celeberrimum sit, & planè indubitatum, Rusticum & Martinum nostro regi ob eius felicitatem magnopere inuidisse, vnde & in voluntariam præcipitasse infelicitatem; quum satis constet, præfectos alios nullam his opem in nefario scelere attulisse, sed præ se potius rem ægrè tulisse. quocirca iniquum pariter atque inutile duxerim, vt vno quodam, vel altero delinquente, in omnes simus & communes leges iniuriam illaturi, quas vtique per nos obseruandas statuimus, Rempublicamque vniuersam, & conuersationem diutinam & peramicam prodituri nūc simus, & demum tam leuiter euersuri, vt eos insuper prodidisse coarguamur, qui has terras tuentur, discriminaq; & multa susceperint, vt ipsi tot bonis affecti viuere tutius valeamus; & quod omnium impijssimum foret, vt rectiorem ad dei cultum opinionem, ita & sacrorum & * arcanorum videamur venerationem spreuisse. qui enim non id agere nos videremur, si ad eos, qui deo sunt infensissimi, concesserimus? Quod si prohibituri nos fuerint, ne in nostro hoc cultu de cætero maneamus, in suumq; fortè auerterint; quid ea re esset grauius toleratu, quandoquidem vel viuentibus nobis esset mors obeunda? Quid enim ex eo esset emolumenti futurum, si Persidem vniuersam (ita vt dixerim) consecuti, animæ iactura afficeremur? Qui si fortè vel nostris nos ritibus viuere sint permissuri, haud tamen stabili bene-

* μυστηρίων, sacramentorum.

beneuolentia prosequentur,sed falsa & simulata,& necessitati admensa.qui enim varia senserint,versari simul nil possunt:& sanè nec timore intercedente, nec beneficio duce fides in his stabilis manet, ni fortè eadem & rectius senserint.sic enim nobis & cognatione iungerentur, & fide. sin verò defore hæc viderentur, nominetenus familiaritatem prætenderent, factis verò alienissimos se exhiberent. Sed qua nam bonorum spe ducti, ad Persas sumus nos transituri?qui vtcunque nobis futuri sunt hostes,nec plus aliquid sumus ab his habituri, quàm nunc habemus, nisi quòd eo facilius affici per hos iactura & maiore quadam poterimus,quo ex occulto possit minus caueri,quā ex aperto.Sed concedatur,neque iniquius fore id facinus,nec indecorum,si ad hos desciscamus : fateamur præterea Persarum mores & stabiles esse, & fidos,& qui semper in pactis & conuentionibus perseuerent; velim etiam nihil sint nobis impedimento futuri. At virium nobis satis non erit. quo enim pacto ad alios sumus nos concessuri, Romanis instantibus tanta hominum copia fortissimorum, & tot peritissimis præfectis illas ductantibus ? vel quouis modo non pœnas denique luituri, quum Persæ ipsi, qui nobis opem essent forsitan allaturi, procul hinc in Hiberia commorentur; Romani verò, qui nos affecturi supplicijs sint,terras has omnes iam occuparint, & nostras inhabitent ciuitates?Porrò vir iste perstrenuus, nec nostrum quidem impetum Romanos dixit laturos,cuius rei in argumentum his vtitur, quæ paulo ante in bello his obtigerunt. Sed quis nam ignoret belli vicissitudines non certa necessitate accidere,nec eos,qui nunc fortè falluntur,eandem semper sortiri fortunam, sed aliter longè, vt pleraque, euenire : siquidem compertum iam sit,ad victos sæpè redire victoriam,& calamitosos fortunam plerunque iuuare.Non igitur vobis est supraquàm deceat, his confidendum,quòd Romanis sit consuetum in omnibus certaminibus vinci. nam si ea solum de causa sunt hi superati, quia quæ in rem essent, non rectè satis consuluissent; cauendum nobis est potius istorum exemplo, & ex prauis consilijs præcauenda pericula. non enim sat liquet, vtrum hos sitis tam facilè superaturi. par nanque est,qui prius iam deliquere, vt experientia moniti, quæ vitanda his sint,de cætero non ignorent,& olim neglecta futuris in rebus adhibita diligentia sarciant.Quod si his deus infensior est,quia tam prauum admiserint facinus,& iccirco his malis afficiuntur: quid opus & vos deo adesse, & operam simul insumere,perinde haudquaquam de se satis is valeat, quæ æquiora sunt exercere,sed vestra ad id exequendum indigeat ope? Cæteris verò quid relinquetur impietatis,si pietatis apud nos præcipuum bonum non honoratius sit ad Persas deficiendo futurum? quod sanè vel quiescentibus nobis decenter opitulatur. Sed nemo vestrum mortuum producat in medium Gubazem,verbis perinde instrenuè admodum & flebiliter quiritantem, ac suos,dum se cæsum ostentat,orantem vt sui misereantur:quod vtique prauis ignauisque animis potius forsitan congruit. non enim regi & Lazorum præcipuè,& Gubazi ipsi deploranda hæc fuerint.nam si nunc ille adesset, profectò vt dei vir amantissimus prudensque,istiusmodi vos velle insimularet, iuberetque bono animo esse, nec adeo emolliri, vt seruitiorum more fugam capesseretis; quin potius Colchia illa & libera resumpta iam animo fortitudine, occurrendum esse calamitatibus duceret, neque ad facinus turpius aliquod prodeundum,& patrijs indignum legibus; sed præsentibus insistendum rebus,parendumque,& bene sperandum, haudquaquam deum Lazorum gentem paruifacturum. Proinde quo pacto non absurdum id fuerit, vt is,qui violenta morte occubuit, tam decenter hæc censeat; nos verò, qui erga hunc beneuolentiam fortè simulamus,aliter longè,ac ipse sentiat, sentiamus?Sed vereor equidem, ne ea & sola de causa,quia hæc animo agitaui-

mus, quàm maxima simus supplicia subituri. nam si dubijs in rebus, speq; ambigua ad Persas defectionem animo versaremus, esset vel id fortè molestius, in rerum tantarum motu à fortuna dependere; sed licuisset forsitan eos, qui ad Persas deficiendum esse prædixerant, intrepidè obiurgare. Verùm quum vndequaq; apertè id malum esse arguitur, quo pacto non hi digni odio sint, qui in eam vos cogitationem induxerint? Quemadmodū igitur vobis sit ab his desistendum, mediocriter iam explicauimus: nunc verò quę gesta sunt, vt Imperatori renuncietur, decerno; vt quamiustissimè sceleris puniat autores. Quod si illi id agere animo inerit, desinent tandem aduersus Romanos nostra iam odia, & cum his rursum & bella gerere, & in expeditionem ire poterimus, ac pristinæ consuetudinis participes fieri. Sin minus, erit tunc denuò consultandum, vtrum aliò diuertere cōferat. Si ita egeritis, nec mortui regis oblitos nos fuisse constabit, nec petulanter potius, quàm prudenter res nostras gessisse. His dictis Colchi in aliam sunt sententiam versi, ad idq; præcipuè ea inducti formidine, ne si ad Persas desciscerent, paterentur simul diuini & optimi cultus iacturam. Postquam igitur Pharazis sentētia vicit, extemplo ex gente primores quidam & nobiles, Iustiniano Imperatori, quæ in Gubazem patrata iam essent, renunciarunt; omnemq; illi fallaciam aperuere, & sedulo confirmarunt, nec illum cum Persis sensisse, nec deprehensum fuisse aduersus Romanos aliquid consultasse; sed mortis eam sibi fuisse occasionem, quia Martinum & Rusticum, eorumque simul familiares in delicijs potius degentes, quàm gerentes bella, & plerisque in rebus per desidiam delinquentes, ignauiæ coarguisset, nec iniuria his succenseret. vnde & illos eam in Gubazem criminationem non solum commentos fuisse, sed vel innoxium obtruncasse. orabant igitur, vt defuncti iam animæ id saltem gratiæ fieret, vt tantùm id facinus non impunè omitteretur, sibiq; nouum * Imperatorem præficeret, nō peregrinum vel aduenticium quempiam, sed Zatem Gubazis germanum fratrem iuniorem, qui tūc fortè Byzantij versabatur: demū vt leges his patriæ seruarentur, ex regioque & prisco genere principes. Iustinianus igitur vbi ęquiora esse postulata sunt visa, Athanasium protinus iussit, consultissimum virum, & primorem locum in consilio nactum, ad exercitum ire, & patrati iam sceleris veritate inspecta, pro Romanis legibus noxios condemnaret. Vbi eò peruentum est, Rusticum Apsaruntham oppidum confestim transmisit, vbi in carcerem detrusus asseruabatur: Ioanni verò, qui & Imperatorem deceperat, & cædem patrarat, quum se clam subtraxisset, & fuga sibi salutem parere niteretur, ex insperato obuiam fit Metrianus regius miles, qui ad ipsum id mittebatur, vt ea in re Athanasio ministraret, facturus quæ is iudicasset. Is itaque Ioannem comprehensum, & ex fuga retractum ad Athanasium duxit; quem ille eundem ad locum deduci Apsaruntham iniunxit, in arctoque & compedibus asseruari, quousque de vniuersa causa decerneretur. Vere autem incipiente, Nachoragan Muchirisim venit, exercitusque diligenter cogebat, & præparabat quæ ad bellum fore necessaria duceret. Haud secus & Romani quum ad insulam vndique conuenirent, suis reb. prospiciebant, ita vt factu prius nihil existimarent, quàm vt ordinem bello seruarent. Interea tamen de sontibus, vt par erat, decernebatur. Iamque & Zates vnà cum Sotire præfecto à Byzantio ad castra peruenerat, paterno regno & simul insignibus ab Imperatore, vt erat ex prisca consuetudine institutum, receptis: quæ vtique erant, corona aurea pretiosis distincta lapidibus, vestis deaurata oblongaque, rubri calcei, mitraque item auro & lapillis diuariata: chlamydem verò porphyream haudquaquam fas erat Lazorum regem gestare, sed albam duntaxat, haud tamen admodum communem & tritam; in medio tamen auro vtrinque intertextam & splendidam. fimbriæ

Colchi propter religionem à Persis abhorrent.

Colchi Martinū & Rusticum accusant, aliumque principē ab imp. petunt.

** regem.*

Rusticus & Ioānes fratres Apsaruntham deportantur.

Zathes rex Lazorum fratri succedit.

Insignia regni, quæ regib. imp. tradebat pro inuestitura.

briæ verò pendulis & preciosis lapidibus sunt, & alio apparatu insignes. Zatem igitur per sua iam incedentem, regia stola ornatum quàmprimum præfecti & Romanus exercitus omnis excipientes efferentesque laudibus, armati ornatique & equis inuecti præibant. Lazi deinceps lætiores iam redditi, vix tandem dolore deposito, hunc sequebantur, tubęque clangentes dulcem elidebant sonum, signaque erecta deferebantur. Et erat sanè hæc pompa vt barbara, clara nimis & elegans, & amplior longè, quàm Lazici regni dignitas ferret. Zates igitur in regno iam constitutus, singula suo ordine disponebat, & gentem omnem pro suo exornabat arbitrio, vtque mos patrius cõsulebat. Sotiris verò præfectus destinatum mox iter aggressus, argentum ab imperatore collatum secum ferebat, quod ex initæ societatis coniunctione, inter finitimos erat barbaros partiturus, consuetum iampridem in annos his singulos tribui. Sequebantur hunc ex filijs duo maiores natu, Philagrius, Romulusque, vt è domo profecti, labori insuescendo decenter instruerentur. nam vtrique iam ad ætatis florem peruenerant, ita vt laboris essent non impotentes. Ex tribus quos hic susceperat liberis, tertius Estratius relictus Byzantij fuerat, quum puer admodum esset, etsi aliàs corpore validus. Sotiris itaque in Misianorum agrum peruenit, qui vtique sub Colchorum sunt ditione, nec secus atque Absilij, etsi lingua ab his alieni & legibus, ac magis sub boream siti, & ad orientem solem paululum versi. Hunc vbi eò est ventum, mox cogitatio subijt, præsidium quoddam in Lazorum confinio situm, quod Buchium incolæ vocant, Alanis ea ratione vt proderet, vt gentium oratores, quæ longius habitarent, eódem conuenientes tributa deferrent, nec de cætero foret necesse, vt qui pecunias detulisset, subiectos circumiret Caucaso monti fines, nec ipse ire ad barbaros cogeretur. Qua re cognita Misiani, siue his fortè suspecta, viros duos è suis Chadium & Thiannem sanè facundos, ad præfectum misere: quo iuxta præsidium illud stationem habente conuento, eoque confirmata validius suspicione: Non iustè, inquiunt, agis Sotires. nostra nanque vel auferre volentibus alijs, vt id exequi possent, haudquaquam esset per te permittendum, nedum ipse id agere velis. quòd si à nostris abstinere non libet, age hinc confestim abscedito, & in alienum agrum hinc abi commoraturus. neque enim tibi defectura sunt necessaria, quippe quæ ipsi mox deferemus. hic nullo pacto traxeris moram. non enim ipsi laturi iam sumus te diutius hic immorantem, vtcunque fueris alia item atque alia causatus. Hos itaque tam licenter dicere ausos, haudquaquam præfectus ferendos ratus, vt Colchorum subditicijs viris, aduersus Romanos, qui & Colchos in ditione haberent, & magistratus præcipuè, tantum audaciæ esset, sequentibus se nonnullis iniungit, vt fustibus, quos fortè secum ad eam rem detulissent, Misianorum oratores percuterent. Tum illi iussi intrepidè inruunt, seminecesque illos ad sua dimittunt. Quibus peractis, Sotiris ab his nihil hostile de cætero veritus, sed domesticorum potius seruitiorum in morem plagis eos affectos fuisse ratus, eodem in loco mansit. Insequenti autem nocte Sotiris intrepidus quidem & sine vigilijs quiescebat, sic item & filij, satellitesque, & familiares cæteri omnes, siue liberi, siue serui, eadem negligentia tenebantur, perinde non in hostili iam constitissent. Misiani interea quum acceptam nil prorsus iniuriam ferrent, armis quamoptimè præmuniti, domicilium confestim inuadunt, vbi pręfectus iam obdormierat; extemploque seruis proximè accubantibus obtruncatis, & tumultu (vti par erat) iam excitato, malorum iam imminentium sensus ad Sotirem ipsum & cæteros, qui circa se erant, peruenerat. tunc subitò excitati è lecto se illi proripere, somno adhuc degrauati, nec satis exciti repugnare, nec tamen ab ingruentibus tueri se poterant, quum par-

Pompa inaugurationis regiæ.

Buchium Sotiris alienare Misianis inuitis statuit.

Legatorũ libertas.

Legati fustibus cæsi.

Misiani se vindicant.

tim veste oblonga mox præpediti ab incessu coërcerentur, partim ad arma capienda proruerent, vix prælio attentato, quum bellandi speciem potius, quàm præ se bellum tulissent, miserrimè errabundi diuagabantur, vt in tenebris dubij & parietes inuadentes, ac prorsus obliti, vbi nam arma deposuissent: partim verò quum denique caperentur, spe omni amissa nihil in hostes machinabantur, sed comploratione facta vociferabantur enixius, quum nihil haberent quo se tuerentur. Sic itaque obstupefactos quum barbari inuasissent, extemplo Sotirem ipsum obtruncant, cum eoque simul & liberos, cæterosque omnes occidunt, ni fortè per portam impetu facto quis euasisset, vel vt aliâscunque delitescendo sibi salutem peperisset. Hæc quum scelesti illi patrassent, mortuos spoliabant, direptis simul cum Imperatoris pecunia & rebus cæteris, eódem delatis, tanquam veris hostibus, non amicis & ducibus interfectis. Verùm vbi peracta est tanta hæc cædes, & animi indignatio iraque cecidit, & exsatiata cupiditas sedari iam cœperat, quum demum intellexissent, quantas iam excitauerint turbas; agitabant animo, & satis callebant, qualem iactassent iam aleam, & Romanos quàmproximè de se pœnas sumpturos, nec fore quoquam se pacto vt ferant. apertè demum à Romanis ad Persas desciscunt, ad hosque legatos postulatum miserunt, se vt susciperent, & vt subiectis præsidio essent. Qua re præfectis renunciata, etsi Misianis iam essent infensiores, & rem grauiter ferrent; derepente tamen in eos animaduertere, maiori ingruente necessitate, nil poterant. iam enim Nachoragan Persarum præfectus virorum fortium milia sexaginta in Romanos ductauerat, & ad insulam iter habebat, vbi Martinus Iustinusque cum vniuerso coacto exercitu stationem habebant, adiunctis auxiliarijs copijs, quarum pars Hunnorum milites erant mercede conducti, pars Sabyri ad hominum milia duo, quos Bamalch Cupilsesque & Lager ducebant, viri sanè apud hos celeberrimi. Sabyri tamen circa Archæopolim, & ea è regione campos Martini iussu castra habebant, vt hostes (nam illàc erant pertransituri) quacunque possent, iactura afficerent, difficiliusque his & infestum redderent iter. Nachoragan verò vbi Sabyros ibi ad id constitutos fuisse accepit, ex Dilimnitis auxiliarijs hominum tria milia delecta in hos extemplo immisit, iniunxitque, vt erat is insolens atque adeo iactabundus, vt omnes statim delerent; ne fortè sibi, quum acie decerneretur, vt in terga hærentes, insidias machinaturi relinquerentur. Dilimnitarum autem maxima omnium natio est, qui infra Pigritum flumen ea incolunt loca, & maximum in modum bellicosissima, sagittandi tamen non satis perita, vt sunt Medorum plerique. lanceas nanque & sarissas hi gestant, ensemque pendentem ab humero, pugionem præterea breuiorem læuo brachio circumligatum: sentibus plerique muniuntur. dixeris sanè neque leuis omnino armaturæ hos milites esse, neque armis nimium degrauatos, nec qui pede collato prælia inire queant, quippe qui è longinquo & iaculantur, & è proximo bella manibus gerunt, satis idonei & in acie impetum facere, & impulsione condensatos perrumpere cuneos, ad motumque agiles casibus se coaptare, & è loco inferiore in eminentem excurrere. sic loca opportuniora præoccupant, & quamuelocissimè, quum opus est, fugam * accipiunt, insistuntque acrius hostium tergis, vbi hos in fugam auerterint. vnde dum omnem belli speciem pertractatam exercitatamque habent, hostibus maiorem in modum officiunt, vt iampridem cum Persis bella gerere assueti. haud tamen vt subditi in expeditionem ire coguntur, nimirum qui suis legibus viuant & libertate fruantur, nec eius naturæ sunt, vt à quouis hominum possint precibus duci. Istorum igitur Dilimnitarum pars quædam quum iam primùm aduesperasceret, aduersus Sabyros, vt his erat iniunctum, prodibat; fore

Sotiris & liberorum eius cædes.

Misiani ad Persas desciscunt.

Dilimnitarum natio.

** arripiunt.*

Dilimnitæ alijs insidiantes ruūt in insidias.

re satius rati quiescentes inuadere, & eo tempore hos posse facilius cædi. & sanè reor nõ falsa spe ductos fuisse, nisi fortuna incautos fefellisset. His nanque aduersus Sabyros tendentibus, vir quidam & Colchus nocte concubia & subobscura in solitudine obuiam ex insperato offertur, quem statim comprehensum, vt ad Sabyros duceret, cogunt. tum ille iussa promptius exequendo, hos præcedebat. sed vbi primùm densiorem syluam est nactus, sensim subsedit, latitandoque sequentes se subterfugit, & cursu citato ad Sabyros peruenit: quos quum negligentius quiescentes stertentesque deprehendisset, ingenti edita voce; O miseri, inquit, vobis iam pereundum est. His demum vix excitatis, & reuocatis ad vigilantiam hostes in propinquo adesse denunciat: tum illi tumultuosius surgunt, seque armis circundant, & extra vallum proripiunt proni, hinc inde diuisi clam in insidias locant, aditu sine custodijs in castra relicto, & casis item desertis syluestri materia structis. Dilimnitæ igitur multos iam calles locorum inscitia emensi, vbi sub obscuro adhuc Sabyrorũ castra tandem peruenissent, in ea mox audacter & cum suo ingenti malo irrumpunt: ingressi verò vbi nec crepitus quidem, nec vox auditur, perinde hostes eorum aduentum nihil præsensissent, nec experrecti iam forent, in latibula sensim inq; tuguria iaculabantur, vt dormientes obtruncaturi, & iam perfecisse rem se omnem arbitrabantur. Sabyri interea ex insidijs vtrinq; exiliunt, & impetu facto hos de improuiso inuadunt. tum illi re subita consternati, & aliter longè, ac ipsi sperassent, iam circumacti, dum quid agendum his esset haud satis constaret, perturbabantur. neq; enim angusto in loco coactis fuga facilis erat, nec hostes sat poterant internosse, vt in bello nocturno & trepidi. Passim ergo per Sabyros cæduntur, quum tentato vix prælio se tuerentur: vnde in castris homines ex his octingenti occubuere, cæteri vix euadentes, dispersi tamen & palantes capiebantur, nescij prorsus quo se conferrent: ita vt quum sæpe fugam capessisse sint visi, eodem in loco circumacti inuoluerentur, in hostesque incidebant. Hoc pacto nox ea transacta. Quum iam verò diluculares, [&] apparente iam die, Dilimnitarum si qui fortè euaserant, per notos calles ad Persarum castra quamconcitatissimè contendebant, Sabyris semper in terga instantibus. Babas interim Romanorum quorundam præfectus, qui iam pridem in Colchidem fuerant in præsidium collocati, quum per id temporis Archæopoli pernoctasset, & per eam noctem vndequaq; circumsonuissent clamoribus aures, vbi primùm diluxisset, & sol montium verticibus affulxisset, quæ gesta fuerant apertè peruidit, & quum Sabyros spectaret Dilimnitas adhuc insectari, confestim ex oppido suo & præsenti cum agmine decucurrit, & non exiguam ex his partem occidit: atq; adeo, vt tanta ex multitudine vix mille ad Nachoragan se præfectum receperint. Qui vbi ea, quæ recèns tentauerat, aliter euenisse cognouit; extemplò se ad insulam contulit, & iuxta Romanos castrametatus, Martinũ ad se, in colloquium vt veniret, exciuit. Vbi verò coram astiterunt; O Martine, inquit, quũ tantum ingenio & sapientia valeas, & apud Romanos potentissimus sis, númne iam vis meum ac tuum Imperatorem labore & odio liberare, quum hos scieris tamdiu sua mutuo deuastare? Igitur si tibi nunc animo sedet in gratiam nobiscum redire, & fœdera iungere, age Trapezuntiũ Ponticam vrbem traducas exercitũ, nos verò hîc manebimus Persæ. sic fiet, vt per fidos alternosq; internuncios pacem celeriter ineamus. Quód si haud spontè exercitum hinc asportaueris, intelligas te necessitate hinc & vi abiturum. nam certissimam victoriam habeo, & ea haud difficilius, quàm re ista abducor, anulum ostendens, quem manu gestabat. Ad hec Martinus subiecit: Mihi verò pax & peroptabilis est, & maximi fit, offerentique tibi & confirmanti non deero: sed longè melius facturos ista nos di-

Dilimnitæ cæduntur.

Nachoragan cũ Martino colloquium.

Responsio Martini.

xerim, si mox in Hiberiam exercitus ipse traduxeris, ego me ad Muchirisim referam. sic sanè rebus his nostris rectè & breuiter consuletur. De his autem, quæ ad victoriam pertinent, liceat tibi, vt lubet, verbis iactari, & insolescere, proq; vilibus & partu facillimis ducere: ipse verò asseuerauerim, dei arbitrio expendi victoriam, neque ad insolentissimos quosque illam accedere, sed ad eos duntaxat, ad quos conditor ille rerum & moderator ire adnuerit. Hæc Martinus quum perstrenuè iustissimeque respondisset, perosus barbari insolentiam, pace infecta abscessit, seque ad insulam contulit. Nachoragan verò ad exercitum rediјt, & quum eòdem non diutius duceret immorandum, Phasin oppidum repetere animo agitabat, eoque ad bellum Romanos excire. nam facilè expugnari id præsidium posse arbitrabatur, vt quod è lignis esset ædificatum, & subiectos campos exæquatos & patentiores haberet, ac peridoneos, in quibus ipse castrametari posset. Quemadmodum autem sit Phasis oppidū situm, multis (vt reor) perspicuum est, vtq; ex amne nomen accepit quamproximo perfluente, & circa se in Euxinum immittente pontum. nam extremo in littore, & fluminis exitu positum id oppidum est, distat autem ab insula ad summum stadijs centum in occidentem solem. Nachoragan igitur lembis, quos plaustris & noctu deuexerat, in flumen extemplò immissis, de improuiso desuper ponte contabulato firmatoq; totum exercitum inscijs Romanis traiecit. Huic verò inerat animo oppidi partem copias ducere, quæ ad austrum vergit, vnde fluminis vortices haudquaquam sibi impedimento forent, quin derepente applicare se mœnibus posset. Nam amnis pars quędam in * arcturum defluit tenditque, pars verò circa orientem confragoso ex littore in mare defertur, & insula longo interuallo relicta in anteriora prouehitur. Romani itaque vix demum ex abundanti multitudine hostium cognita transitione, trepidi rerum suarum tumultuabantur, & maximi faciebant hostes posse ad oppidum præuenire. e uestigiò namque cum triaconteris triremes, quæ fortè in portu his aderant, armatis complent, & secundo fluminis adiuuante cursu concitatissimè deferuntur. Iam verò Nachoragan ad locum, qui circa oppidum & insulam intermedius erat, peruenerat; & vniuersam illam vorticum latitudinem lignis lembisque obstruxerat, retrò elephantorum opposita multitudine, quantum his licuit pro ingenti corporis mole succcedere: quod sanè classis Romana longiùs contemplata, confestim remulco cessim abibat, aduersoque fluminis impetu, quoad vires sufficerent, remigaudo & enitendo reduces omnes se recepere, duobus tantùm amissis nauigijs epibatis vacuis. Nam homines, qui naues has defensuri conuehebantur, in vndas se audacius dedere præcipites, & pro maiore & certo discrimine, quod minus erat, protinus elegerunt, & id subire potius maluere, quàm fortunæ incertitudinem periclitari: vnde leuissimè in aquas desiliendo immersi, & loci plurimum subnatantes, vix demum sunt ad suos delati. Romani itaque Buzæ præfecto in insula cum exercitu suo relicto, curam ei omnium permiserūt, vt dubijs rebus (vt opus foret) succurreret, cæteri verò medio flumine traijcientes per continentem transuerso itinere, ne eàdem & ipsi, quà hostes irenr, progrederentur; ad oppidum Phasidem veniunt, & portas ingressi quamprimùm prę fecti custodiam inter se mœnium partiuntur. non enim viribus pares Persis fore se arbitrabantur, si pede collato acie decernere niterentur. Primus igitur Iustinus ipse suo cum agmine superiori in parte, & in mare vergente locatur. Paulò longius & Martinus præfectus astabat, & huius copiæ omnes: medium autem Aggilas tenebat, qui Aurisijs hastatis peltatisque præerat: Theodorus deinceps, qui Zannos ductabat armatos: post hunc Philomathius, quem Isauri funditores iaculatoresque sequebantur: haud procul ab his

Phasidis oppidi situs.

** arctum*

Romani Phasidem præsidio ingressi muniunt.

his Longobardorum Herulorumque portio posita in custodia erat, vtrosq; Gibrus ductabat. Muri verò pars reliqua orientalibus erat agminibus curæ, sub Valeriano præfecto tunc constitutis. Hunc in modum in præsidio tutando ex ordine astabat Romanus exercitus. erat autem ex anteriori oppidi parte lorica validissimè facta, ita vt confestim inde obsistere primis hostium incursionibus Romani possent, & propugnaculi loco mœnibus inhærere, quibus & non iniuria, vt ligno constructis, haud satis confiderent, & aliàs præ vetustate nonnulla in parte labentibus: ipsi deinde fossam latè patentem effodiendo oppido circunducunt & aquis complent, atque adeo vt supra fossæ labra excrescerent, & his pali occultarentur in ea defixi & conspissati, nimirum quum paludem, quam pusillum mare vocitāt incolæ, & in Euxinum pontum fluxu defertur, in eam fossam hi diuertissent. onerarias præterea miræ magnitudinis naues in ipsis fluctibus, inque Phasidis fluminis exitu quamproximè oppidum ancoris obfirmarunt, ita vt sublatis altè dolonibus suspensas gestarent acates ad summum vsque mali euectas, quæ vtiq; magno interuallo turres oppidi superarent subirentque: desuper milites astabant, & nautæ simul, qui audacia plurimum & bello valebant. his arcus erant, & fundæ tormentaque, quæ his procul imposita deturbarent, iam antea ad id preparata, erant & naues his aliæ per flumen dispositæ, & ad vtrunque aderant latus simili munimento instructæ, vt vtrinque hostes à peritissimis icti propulsarentur, si appropinquare munitionibus cuperent. cæterùm ne naues hæ à quouis hostium detrimento affici in flumine possent, Darragetas vir quidam & Hunnus Elmigerus, qui primores ordines ducerent, per præfectos iubentur, vt speculatoria nauigia & biproras decem suis è turmis armatis complerent, flumenque vigilantius tuerentur. tunc illi transitus omnes in medio nunc fluminis cursu, nunc circa ripas adnauigando, circumspectabant. Interea ridiculum quidpiam & volupe accidit, vt in bello & acie iam instructa pergratum. In Romanorum triaconteris supra iam memoratis, hominibus vacuis, & per Persas exceptis, Medi erant, & in flumine funibus ad palum deligatis se continebant. primo autem vespere his quiescentibus, præ nimia fluminis rapiditate & naues simul [se] ob grauedinem subtrahente, distractis iam funibus vincula vnius subito disrumpuntur. hanc solutam & liberam vortices statim excipientes, quum neque remigio teneretur, nec gubernaculis aliò inuerti posset, quamcelerrimè flumine secundo deuectam ad Romanos, quibus Dabracezes præerat, deferunt: qui ex insperato oblatam conspicati venationem, volentes quidem & alacres acceperunt, & fortunæ gratulabantur, quòd quum ea nauis vacua ab se recessisset, hominibus ad se repleta redisset. Dum hæc agerentur, Nachoragan cum omnibus viribus è castris mouit, & oppido appropinquabat, sagittisq; summa præsidij petere animo inerat, & Romanorū periculum facere, vtrum exire obuiam vellent. hac via se appertissimè cogniturum rebatur, quemadmodum sibi de cætero esset belli ratio ineunda. Persæ itaque vbi ad sagittæ iactum venerunt, vt assolent, quamprimùm in hostes sagittas emittunt. vnde cùm ex Romanis non pauci vulnerarentur, partim obsistebant bellando, partim bello mox excedebant. Aggilas verò, & Philomathius, & eorum ex cohortibus viri ferè ducenti, tametsi per Martinum præfectum antea iussi, quisq; suo vt loco maneret, è tutoq; præliaretur, ex ea porta, quæ his proxima erat, quamcelerrimè euolarunt, in hostesq: ferebantur. Theodorus tamen Zannici agminis præfectus repressit quidem primū istorum tunc impetum, & increpita petulantia intercidit. Postquam verò haud satis parebant, & ipse simul, etsi non sponte, cum cæteris ferebatur, ne timoris argueretur; & hoc solo rectioris præ se consilij decorem tulit, quum alioquin haudqua-

Romani nauim amissam vacuā, plenam hostibus recuperant.

Rom. quorundā alacritas insperatò prospera.

quam placerent, quę gererentur, eorum tamen se participem fieri vtcunque ferebat, quemuis res esset exitum habitura: & sanè in ea congressione ad vnum omnes occubuissent, nisi rectior aliqua ex deo confirmata sententia his saluti fuisset. iam enim & Dilimnitæ, qui ea fortè è regione constiterant, phalange facta, & hostium spreta paucitate hos sensim opperiendo suspiciebant: vbi verò iam propius affuere, extemplò hi cornua paulatim insinuantes, vniuersos obducunt, infraque circulum vnum & validissimum cogunt. tunc fermè Romanis vndique circumactis, in hostes quid agerent, nihil de cætero succurrebat. vnum tamen peroptabile his videbatur, sed factu propemodum incredibile, vt per medios hostes euaderent: vnde cuneo facto, in vnumque coëuntes, oppositis telis in hostem impetum faciunt, qui è regione vrbis in acie locum tenebat. tum Persæ vbi Romanos videre ingenti in se impressione, vt desperata salute, deferri; hominibus morti iam destinatis, & omnia vt in extremo periculo audentibus, euadendi locum dedere. sic itaque cedentibus Persis, Romani vbi iam euasissent, perquàm libenter iterato se infrà mœnia recepere. eò nimirum hi discriminis venerant, quum re alia nulla victoriam retulissent, nisi quia petissent ex fuga salutem. Persæ interea iamdiu gestandis oneribus fatigati fossam implerunt, atque adeo, vt quod interruptum disiunctumque antea fuerat, exæquatum iam ita & peruium esset; vt milites oppidum oppugnaturi machinas omnes, quibus vrbes delentur, traducere & mœnibus admouere iam facilè possent. tametsi plus temporis in his contriuissent, quàm tantam operantium multitudinem decuisset; haud tamen quæ in obsidionem sat forent, sumministrabant, lignorum præsertim non præsenti materia, quam vtique è procul distantibus siluis cædere deferreque cogebantur. nam Romani iam pridem agros oppido circumiectos igne immisso incenderant, & cætera simul eà iter habentium diuersoria, siue propinquiora alia domicilia deuastarant, ne ex his hostes in promptu materiam nacti, facilius opera machinarentur. ea igitur die nil aliud gestum memoratu dignum. nocte autem insequenti Nachoragan cum omnibus copijs se in castra recepit. Martinus interea, dum suorum vellet animos confirmare, & hostem terrere, vniuersumque Romanorum coëgisset exercitum, vt de præsentibus aliquid consulturus; superuenit vir quidam (id enim ipse fuerat antea machinatus) haud sat cognitus, puluere circumspersus, ita vt dignosci facilè posset, longius iter emensum ad se aduentasse, qui diceret ex Byzantio se statim venisse, literasque ad exercitum ab Imperatore deferre. Præfectus itaque hunc quum humanissimè suscepisset literarum vincula vniuerso astante exercitu soluit, easque non tacitus legit, sed voce tam edita, vt audire omnes facilè possent. Quæ autem scribebantur, hæc erant. Misimus ad te exercitum non eo inferiorem, qui apud te est. quòd si numero vos hostes excedant, haud tamen tantùm vos sunt multitudine superaturi, quantum ipsi hos fortitudine. quo fit, vt omnino id sit occursurum, vt vel paucitas ipsa, vel numerositas æquè se habeant. veruntamen ne hostes multitudine glorientur, alterum hunc exercitum accipe, gloriæ & ostentationis potius gratiâ, quàm necessariò ad te missum. Estote ergo fidenti iam animo, & rebus gerendis incumbite. Nos verò quæ vobis vsui sunt futura, neglecturi nil sumus. Nuncius verò quum mox rogaretur, vbi nam nouus iste exercitus esset, respondit non longius stadijs octoginta abesse, seq; circa Neognum flumen hunc reliquisse stationem habentem. Tamen Martinus iracundiam facie præferēs simulatam; Abeant retro quamcelerrimè, inquit, & domum iam redeant. non enim hos vnquam permiserim huc ad nos veniant. esset namque id permolestum, quum hi viri iamdiu sub me militauerint, & maximis sint multos iam annos affecti laboribus, & cum hoste sæpius acie

Stratagema Martini.

acie decertarint, nunc verò haud procul sint, vt hostes propulsent, atq; adeo vt vltima palma ornentur, alij postmodum, nec necessarij quidem, vt nunc suppetias veniant, & vix dum periculis degustatis parem cum meis hisce & veteranis militibus referant gloriam, ac demum confecto bello impositus finis nouis his ascribatur; & quod omnium iniquius foret, & præmia æqua portione surripiant. Velim tamen illos eodem vt maneant loco, quousq; ad iter se parent. satis nanque nobis est virium, vt quamoptimè finire bellum possimus. His dictis ad multitudinem se statim conuertens; Num & vobis, inquit, ò milites, eadem ista videntur? at illi clamoribus præfecti sententiam comprobantes, iusta esse vociferabantur, quæ ipse in præsenti consuluisset. Quo factum, vt hi fidentiores sint redditi, perinde non alieno indigerent præsidio: hos tamen præcipuè prædę spes mouit, & quòd non longè post crederent se omnia, vt deletis iam hostibus, asportaturos; & nil aliud curę haberent, quàm quo pacto prædas inter se partirentur. Martini itaq; ex sententia id vtcunq; euenit. siquidem ea fama in vulgus elapsa, & quàq; iam diuagata, vel ad ipsos demū Persas peruenit, exercitum alterum Romanorū ad Neognū flumen venisse, in propinquoq; fore, vt alteri se statim exercitui iungat. quocirca defixerat Persas cum admiratione pauor, quammaximè veritos, ne sibi tam multis attritis laboribns cum recenti florenteque hoste dimicandum iam esset. Nachoragan vero nulla interposita mora mediocrem quandam equitum turmam ex agmine vniuerso Persarum ad eum saltum transmisit, vnde rebatur (vt fama deceptus) hostes pertransituros. Equites verò, vbi eò est demum peruentum, studio & vigilantia in re prorsus superuacanea vtebantur: siquidem locis opportunioribus occupatis, occulti hostium aduentum opperiebātur, qui venturi non erant, & ea mente, vt in eos temerè forsitan progredientes de improuiso impetum facerent; vt eorum tamdiu interpellarent vię celeritatem, quoad obsidione hostes in oppido vincerentur: qua ex re haud modicè Persis vires & in cassum decesserāt. Nachoragan itaq; raptim è castris educto exercitu, eos præuenire iam cupidus, qui affuturi nusquam essent, superbè admodum aduersus Romanos processit, aperteq; fremens & mirabundus sese iureiurando adegit, eodem die vrbem cum hominibus crematurum; oblitus (sicuti apparebat) præ insolentia fanaticus homo, vtrum ad bellum procederet, rem sanè dubiam & incerti euentus, & quod momenta reciperet in vtramque partem repentina, alternasque vices, & quòd omnium maximè è diuina quadam & superna necessitate penderet, ac nihil esset vel minimum quidem in hac vita mortali, quod eodem semper statu permaneat: sed nationes hominum infinitæ, ciuitatesque multæ, vitaque mortalium vniuersa, eodem (vt ita dicam) cursu feruntur & perturbantur, & de summa rerum omnium spes ipsa concutitur. Nachoragan verò eò superbiæ efferebatur, vt vel opera facientibus & ministris, qui per siluas dispersi lignandi de causa, vel pro bellicis parandis operibus arbores præcidebant, iniunxerit; vt vbi primùm elatum prospicerent fumum, scirent omnes mœnia se inuasisse, potitumq; oppido; itaque opere protinus, quod in manibus esset, relicto, citato cursu ad se venirent, & faces summitterent, vt omnia igne comprehensa mox conflagrarent. Hæc iactabundè locutus prodibat, vt Phasim oppidum aggrederetur. Interea verò Iustinum (non enim Nachoragan de improuiso affuturum putabat) cogitatio subijt, & diuinitùs quidem, (vt reor) templum quoddam sanctissimum & apud Christianos hauddubiè permagnificum sacrificandi gratia adeundi, haud procul ab vrbe situm. Delectis itaque ex vniuerso exercitu equitum milibus quinq; fortissimis & bellicosissimis viris, haud secus instructis armatisq;, ac acie esset mox decertandum, processit; frequentibus signis, & militari cęte-

Suos Martinus confirmat.

Hostes terr itat.

Persici ducis terror.

Nachoraganis superbia.

Iustinus imprudens rem feliciter gerit.

ro apparatu:& fermè tunc accidit, vt nec Persæ hos abeuntes præuiderint, neque hi illos in se aduentantes: sed aliâ ducti, mœnia de improuiso aggrediuntur,& in his oppugnandis maiori longè, quàm priore aduentu, sagittarum sunt copia vsi; atque adeo, vt Romanis iam obturbatis quamprimùm viderentur oppidum directuri. nam & sagittæ densiores eminus ferebantur, & super his crebriores aliæ item aque aliæ, & ita vt cœlum ipsum, quod intermedium erat, sagittarum præ densitate obtegeretur. diceret quispiam ingenti * morbo abundantique grandini nimio & violentissimo immixtæ vento perstrepentique has similes ferri. Persarum interea pars quædam machinationes mœnibus applicabat, sagittas pars alia ardentes euerberabat: testudinem alij subeuntes, muros securibus inuadebant, vt qui ex ligno constarent, & facilè cederent: alij fundamenta subruere nitebantur, & ad basim infimam peruenire, & eo pacto euertere ac lacerare, quod compactũ coagmentatumque fuerat. Romani verò in turribus & propugnaculis stantes. promptissime oppugnando hostibus obsistebant, vt qui experientia ipsa & factis præ se tunc ferre maximè vellent, non alia virium accessione se indigere. Qua in re Martini dissimulatio illa & profuisse plurimùm, & valuisse est visa. tunc enim omnes indesinenter operam insudare, & ad defensionem nil prorsus reliquum facere, telisque supernè & ex eminenti dimissis hostes conuulnerare, vt quæ in multitudinem, & eam quidem inermem acciderẽt grauius, nec in cassum ferrentur, saxaque ingentia in subiectam testudinem è muris prouoluere, quæ texturam omnem deprimerent: nec secus & minores alij fundis Persarum capita scutaque perfringere, atque adeo, vt hostes violentius deturbando mœnibus appropinquare nil sineret. Qui verò suspensis acatibus, vt suprà iam diximus, superstabant; sagittis partim & crebrioribus, vt ex ȩdito, missis detrimenti plurimũ hostibus inferebant; machinas partim peritissimè contrectabant. hastilia præterea pennata quædam, ad id fabricata, magna cum violentia excussa procul deferebantur, ita vt barbarorum non paucos iamiam incursuros, & adhuc aduentantes cum ipsis equis de improuiso & longo ex interuallo ita transfigerent, vt subitò prosternerentur. tum clamor ingens efferri, & vtrinque classicum tubæ insonare melos, Persęque item tympanis sonitum edere, & vlulatu ingenti territandi ob gratiam strepere. ad hæc & equorum fremitus accedebat, vmbonum pulsationes, & thoracum fracturæ, quæ omnia varium quendam & ferum contexuerant sonitum. Iustino interea à templo iam redeunti, ex ipso tumultu & armorum concussione, quę gererentur innotuere: vnde equitatu statim conuerso, & ordine suo quodam instructo, iussisque antesignanis vt signa erigerent, vniuersos operam vt nauarent hortatus, suos certiores mox fecit; non sine diuino nutu ex oppido se excessisse, sed hostes vt re subita territos obsidione abduceret. Itaque progressi parumper, Persas mœnibus insultare iam conspicati, confestim simul omnes impetu facto, & clamore ingenti edito, in eam hostium partem incurrunt, quæ ad mare stabat instructa. ex ea namque & ipsi regione aduenerant. sudibus partim sarissisq;, ensibus alij, quod obuium offerebatur, sternebant; iamque in densiores hostium acies penetratum, violentiusque impressio facta, vmbonibus hos illósve impellendo, conspissatum & continentem hostium ordinem perfregerunt. Tunc Persæ hunc illum esse exercitum suspicati, quem iam intellexerant affuturum, & iccirco tamdiu delituisse, vt apertè demum & opportunè in se ventitaret; tumultuati iam, & turbati, & suomet agmine confusius impediti, sensim iam retrocedere, & in fugam moueri iam cœperant. Quibus rebus magno ex interuallo Dilimnitæ animaduersis, (nam ad mediam hi muri partem præliabantur) paucis ibi in speciem relictis, cum vniuersis copijs suis, vt opem

forte, turbini

Persæ Phasidem oppugnant.

In tempore Iustinianus adest.

Persarum error.

&

&laboranribus ferrent, citatiore cursu tendebant: quorum paucitatem contemplatus Aggilas Theodorusque, qui (vt suprà iam diximus) inter Romanos, ordines ducerent, cum agmine satis munito ex oppido proruunt, aduectique hos partim obtruncant, partim insectari non desinunt qui euadendo excesserant. Dilimnitæ verò, qui ad mœnia oppugnanda relicti per suos fuerant, quo statu res essent iam contemplati, tanquam laborantibus Persis & ipsi auxilium allaturi, hærentes & dubij vtram in partem se verterent, quũ & obuiam ire Romanis vellent, fore tamen satius rati celerius suis opitulandum; studio quodam diligenti & temerario, cursuque nimio ferebantur, itáque vt turpem fugam inisse potius viderentur, quàm velle alijs insultare: quum alias tamen iccirco procurrerent, vt suis præsidio essent, sed trepidationis plus longè quàm iræ his inerat. Persę vero quum Dilimnitas vidissent trepidanter adeo & sine ordine procedentes, præter fugam nihil aliud esse eius rei causam rati, nimirum quum haudquaquam eos ad tantum dedecus peruenisse putarent, nisi magnum aliquod & incredibile his instaret discrimen, tunc demum & ipsi terga hostibus dare, & ignobiliter dissipari, & præcogitata iam fuga apertius ferri. Persis itaq; effusè iam fugientibus, Dilimnitæ & ipsi fugę se comites his addidere, & vnà cursum tenebant, vt qui suos iam fefellissent, & ipsi tunc ab his fallerentur. His itaque ita peractis, ex oppido magna vis Romanorum mox prodeundo, exercitusque extrema carpendo semper obtruncando, clariorem longè hostibus discessum fecere: & quum alij aliundè irrumperent, aduersus adhuc resistentes, in vnúmque coëuntes, pugnando elaborabant. nam læuum hostium cornu apertè iam inclinauerat, solutumque erat, & profligatum: in dextero verò ordine suo instructi fortissimè repugnabant, siquidem præsidij loco elephanti opponebantur: qui vbi in medium prorupissent, Romanorum sicubi fortè constiterat, aciem obturbabant: & sagittarij, qui his vehebantur, magno detrimento afficiebant, qui in se impetum facerent, nimirum qui elati in altitudinem essent, & ex eminenti tela consideratius iacerent. ad hoc accedebat, quòd equitum turmas decurrendo facilè inuadebant, & peditibus ipsis armis insignibus communitis essent infestiores. iam enim ea ex parte Romani in fugam iam inclinantes, per eas belluas agebantur. Martini verò satelles quidam, Ognaris illi erat nomen, in angustissimo sic coartatus, vt inde euadere haud liberè posset, vt iam sui desperans, perinde fortunam periclitatus, elephantorum quendã intrepidè se impetentem in supercilium magna vi lancea ferit, spiculumq; illi ita impegit defixitq;, vt hastæ reliquum quod iam extitisset, à fronte penderet. tum ille vulnere ipso excepto, tremuloq; & vibrante circa oculum telo, turbatus in suos conuersus deferebatur, resiliensque & circumactus, nunc promuscidem veluti stimulum agitando Persarum quammultos percutiebat, & in altum iaculabatur, in longumq; hunc porrigendo, asperum ferumq; stridorem & crepitum edebat, & protinus superstantes Persas excussos sternere & obtritos occidere. quo factum est, vt Persarum agmen prorsus is fuderit. equos præterea, ad quos proximè accessisset, terrebat, dentibusq; præcidebat, vel lacerabat quod prehensasset. Itaque eiulatus & tumultus omnia complebantur. equi siquidem ex tetrò belluę insolitoq; clamore pauefacti, habenis contineri nil poterant; sed vngulis altè elatis, quũ in pedes se erexissent, insidentes decutiebant, moxq; per medium agmen soluti passim, saltuq; delati, frementesq; vagabantur. Sed multi mortales mutua concussione & alterno compulsu elisi inuicem, singulos singulis fuga præcedere contendentibus, fato defungebantur. Eò igitur vbi iam magnitudinis Persarum euecta trepidatio est, omnes qui ex oppido hostis gratia insectandi excesserant, & si qui fortè intus reliqui erant, phalange

Persarum foeda fuga.

Elephas vulneratus Persis nocet.

facta & fronte ipsa quamualidissimè scutis munita, hostes inuadunt adhuc trepidantes. Illi verò vt recèns defatigati, quum Romanorum impetum minus tulissent, fugæ se celerius permiserunt, nullo seruato iam ordine, quo vel fugiendo tutari se ab insistentibus possent; sed palantes, vt cuique succedebat, diuersi abibant. Nachoragan verò (nam & hunc quidem rei gestæ miraculo defixerat stupor) citato cursu retrò ad suos deferebatur, vniuersis flagello, quod manu gestabat, significans iubensque, vt concitatius fugerent; quod tamen iampridem hi & sedulò factitabant. sic illi iactantiæ malum in contrarium recidit. Romani interim haudquaquam prius ab hoste vel insectando, vel obtruncando desistunt; quàm Martinus præfectus, vbi satis iam se habere victoriæ duceret, sub tubæ clangore exercitum reuocasset, & ardor iam deniq; refrixisset. At Persæ vix tandem se ad sua castra contulerunt, non minori quàm decem milium bellicosissimorum virorum in eo bello iactura facta. Romani demum, vbi ab insequendis hostibus in Phasim oppidū se receperunt, testudines omnes & cætera Persarum tormenta, circa muros relicta, protinus incenderunt: vnde ingenti excitata flamma, quum Persæ, qui in siluis materiam cęderent, ministri simul & qui onera deportabant, viso longè serpente in altum fumo, in aëraque mobili trepidatione eo in sublime euecto, extemplò miseri ad oppidum concesserunt, ea ducti opinione, vt crederent, quod Nichoragan iactitarat, mœnia conflagrare: vnde effuso cursu deferebātur, veriti (vt equidem reor) ne agendæ rei tempus se præteriret, & omnia prius in cineres collaberētur, quam eòdem se ipsi conferrent. Vbi vero eò est ventum ad vnum omnes à Romanis comprehensi protinus obtruncantur, perinde ac sola de causa aduenissent. Occisa sunt itaq; ad hominum milia duo. Tot sanè viris operi faciundo duntaxat intentis, & rei bellicæ imperitis, vt qui nunquam in aciem processissent, repentini exitij & temerarij Nachoragan ille causa fuit, qui ea his stolidè imperasset. Vbi igitur hæc obtigere, Romani quidem spei iam pleni posse in posterum se barbaros superare, si fortè hi aliam belli fortunam tentassent, recensito exercitu non vltra homines è suis ducentos hoc bello cecidisse cōperiebant: quos decentissimè humatos demirabantur, & ob animi promptitudinem extollebant, vt qui viri fortes fuisse arguerentur. spolijs deinde ex prostratis hostibus lectis, armorum aliarumq; rerum, quibus illi exornabantur, ingens cumulus fuit. non enim scuta duntaxat, thoracésve, & pharetras eorum, qui ceciderant, quidam gestabāt, sed aureos etiam circa collum torques, & ex auribus pendentia ornamenta, ac eiusmodi cætera effœminatorum varia & superuacanea opera, quibus Medorum primores pręcipuè decorantur, vt spectatiores cæteris sint, & à vulgaribus alijs ac infimæ sortis hominibus noscitentur. Nachoragan autem quia ei necessaria defecissent, & iam hiems appropinquabat, videbatur quidem adhuc belli percupidus; haud tamen ad id se præparabat, nec factis quod visus est velle, exequebatur: sed Dilimnitarum agmine demum circa Romanorum stationem dimisso, quod fidem perinde faceret, se mox aduenturum, extemplò cum omnibus copijs Cotaisim & Muchirisim versus lentius iter habebat. Itaque quum ad multum viæ iam processissent, tum demum & Dilimnitæ solutis ordinibus leuissimè abscesserunt, quippe qui ad res vacuas semper inanesque mitterentur, etsi aliàs validiores sint & præceleres. Aberat præterea & Persarum equitum turma, quæ per Nachoragan in saltum ad Neognium flumen (vt diximus) ob Martini dissimulationem iam fuerat destinata. Hi igitur cognita suorum fuga, & Romanorum victoria, istorumque eius loci possessione, occultis mox callibus publicis à vijs remotis ad Muchirisim se receperunt, certaminum quidem expertes, fugæ tamen & ignominiæ participes facti.

Dux Persicus fugæ suis auctor

Martinus receptui canit.

Calones Persarum errore decepti semet neci offerunt.

Nachoragan abscedit.

Dilimnitæ sequuntur.

Nachora-

Nachoragan verò, vbi vniuersus iam exercitus cõuenisset, equitatus robore eodem relicto, Ilarchæque, & præfecto Hualsezæ, viro sanè apud Persas clarissimo in Hiberiam cum paucis rediјt, ea in regione hibernaturus.

AGATHIÆ HISTORIARVM LIBER IIII.

DVM interea ad hanc Romanis victoriam bellum cum Persis gestum iam euasit, & perinde rebus induciæ essent, armis iam quiescentibus, in quæstionem mox venit audax illud in Gubazem facinus. Athanasius igitur ad id delegatus altiore throno decenter insedit, veste indutus, qua ciuium Romanorum primores vtuntur magistratu fungentium: huic aderant viri & scribere velocius docti, & literas cursim perlegere. cum his simul & administri graues quidam, & seueriores, & scientissimi in foro iudiciali vafredinis circumstabant, & tonanti voce præcones lictoresque magistratibus assueti. his permissum, vt ferrea vincula, collarios circulos, compedesque, & huiusmodi cætera ad torquendum homines instrumenta secum deferrent.

Quæstio de cæde Gubazis.

Et sanè mihi Iustinianus Imperator ipse videtur nec indecenter, nec temerè, sed sapientissimè contemplatus, quæ vsui mortalibus forent, iudicium hoc pacto procedere ea de causa iniunxisse, vt non solùm barbari homines maiori quadam dignatione & reuerentia traditas sibi Romanas leges demirarentur, sub ipsisque pati imperium insuescerent; verumetiam vt si Gubazes desciscere ad Persas voluisse deprehenderetur, iure posset is cæsus videri, & Colchij de cætero nil angerentur, nec perinde rem grauem perpessi molestè id ferrent. tum & hi, qui cædem patrassent, si falsò Gubazem arguerentur defectionis insimulasse, ita essent afficiendi & condemnandi; vt præcone se comitante per hominum cœtus circumacti, exitiali gladio astantibus vniuersis capite plecterētur: futurum esset, vt rei exitus per barbaros magnifieret, & duplicata simul & aucta his viderentur supplicia. Satis enim Imperator callebat, quòd si seorsùm, & repentius, moreque barbarico Rusticum Ioannemque interfici iniunxisset; Colchios omnino existimaturos fuisse, haudquaquam sufficienter acceptam iniuriam deleri hoc pacto posse, nec decentes delicti pœnas hos pependisse: sed iudiciale forum si suo ex ordine maneat constitutum, ita vt vtrinque contradictione & litibus decertetur, ministris iudiciarijs vltrò citroque cursitantibus, reis actoribusque coràm constitutis, ita vt rogati respondeant, comparente iudicum maiestate, & grauibus sententijs auditis, & (quod horribilius est) in exitium sæpe pronunciatis, profectò maius aliquid barbaris visum id iri existimabat, & quòd admissi facinoris excederet merita, nimirum quum iudiciaria hæc institutio vel ipsos Byzantij ciues, etsi continenter in ea exercitatos, perterrefacit; & plerunque non satis sui compotes reddit, nedum barbaros homines & talium insuetos. Vnde nil ambigam, Romanas has leges, imo & Atticissimas, vel adusque Caucasum prodisse.

Iustiniani hoc in iudicio constituendo sapientia.

Rusticus demum Ioannesque producti è carcere, iudici ad læuam, vt rei, astabant; vtrinque accusatores aderant, Colchiorum sapientissimi, Græcæque loqui iampridem instructi, orabant imprimis Imperatoris epistolam in medium recitari, quam antea Ioannes de his rebus ad præfectos detulerat: quod vtique & Athanasio iudici placuit, vt ex his quispiam ad hæc institutis epistolam magna voce perlegeret, quæ istiusmodi est. Incredibile quidem & absurdum videtur, quod nobis renunciatum est, Gubazem scilicet vo-

Processus iudicij criminalis in percussores Gubazis.

Iustiniani epistola de Gubaze recitari primùm iubetur.

fuisse patrijs ritibus derelictis, & qui secum iampridem de diuinitate vnum & sentiunt & fatentur, Romanis dico & suis ducibus destitutis ad infensissimos & alienissimos velle desciscere, & qui de deo aliter longè ac ipsi nos sentiunt, præsertim quum nil prorsus molestius sit à nobis perpessus. Veruntamen quum satis intelligamus humana omnia mutabilia & labentia esse, & cum ipsa rerum incidentium varietate naturam etiam circumferri: non omnino diffidendum etiam renunciatis censuimus, nec committendũ, quo minus quæ huic sunt, aut alteri cuiquam prauè cõsulta, vel hoc tempore caueamus, ni fortè curas nobis relinquere superuacuas & cogitationes velimus ambiguas, quum incertior adhuc rerum exitus maneat: tametsi alienũ quidem & turbulentum maximè sit, quum non omnibus possit fides firmior adhiberi, suspicione semper & timore repleri, vel ex his quidẽ qui familiarissimi sint. Sed alioquin etsi id in omnibus vincat, sequamur & ipsi naturam, & relatis nil fidei demus. Sed ne quid sæuè crudeliterq; in Gubazem per nos fortè agatur, néve non perinde decentius remollescamus, sed euitemus [vt] potius vtrinq; futuram forsitan pœnitudinem; rectè consultum nobis est visum, & quod medium teneat, vt vir ille se ad nos conferat. Mittite itaque eum siue volentem, siue inuitum. Quòd si, vbi id velle vos ille cognouerit, obsistat tamen, & vobis se comprehendentibus siue trahentibus venturum se neget, quod isti factu erit perfacile: siue propulset, aut obuiam eat, siue vtcunque in vos manus extulerit: quandoquidem rei præmeditatæ argumenta nobis hæc forent, & vos infensissimi hostis loco hunc habetote; & si quis hunc huiusmodi audentem occiderit, meritò cæsum censebimus, eritq; id facinus patranti impune; nec homicidij punietur, sed perinde erit, ac si tyrannum occiderit, laudandus. Hac igitur Imperatoris epistola eiusmodi demandante perlecta, mox Colchij viri, qui ad accusandum parati erant, quandoquidem iudices ita decreuerant, vt priores hi dicerent, ita exorsi sunt. Satis iam esset scelus id iudices, quod hi ausi sunt, vel nobis tacentibus acerrimis hos supplicijs subdere: sed quoniam nostris legibus visum est oportere de patentibus maximisque criminibus haudquaquam sententiam ferri, nisi prius quæ gesta sunt, sermonibus agitentur; accedimus iam, quæ facta sunt, narraturi. hoc pacto nobis, quod lege cautũ est, absoluetur; si ea, quæ dicturi iam sumus, simpliciter & sine arte nunc explicamus: & sanè hæc haudquaquam talia sunt, quæ sceleris queant magnitudinem perscrutari. Verùm quę nam his excusatio relinquetur, qui virum vt vobis amicum, familiarem, & socium eiusdem vitæ, eorundẽ & fœderum, ita & de deo vobiscũ vnà quamoptimè sentientẽ; & omnia, quę vobis consuetissima sunt, assecutũ, impudenter adeo obtruncarint; deprehensiq; sunt, quandoquidẽ & hostibus pergratam rem fecerint, aduersum vos inimicitias exercuisse? Imperator, ô iudices iam interfectus genere non ignobilis erat, sed virtutis studiosissimus, & Romanorũ partes longè acrius tuebatur, quàm parricidę isti & scelerati. Euersę iam Colchorũ res sunt, & penitùs defluxere, sed verius Respub. ipsa: etsi pars quædã ipsi nos sumus non perexigua huic subditorũ. Et vobis sanè deperijt nostrarum rerũ constans habitus ille, & ad id temporis inoffensus: ac virium non parũ decessit, vesterq; præsens iste viuendi modus non vndequaq; integer est, sed paululũ imminutus, nec decenter constitisse videtur, sed contrà arguitur ratio nominis cognomentum mentiri, quum sua sit integritate priuatus. Quum istorum delicto res vestræ ita se habeant, haud tamen oportere affirmant, quod per se patratum iam sit, etsi pergraue admodum videatur, vt ipsi nunc aduertatis, sed mentem ipsam scrutandam adeundamq; esse, qua gesta res sit, & obscurioribus argumẽtis nonnullis, id est, satis decentibus vos incendendo, animis vestris vt potius confingatis maximum vobis inde

Accusatio Colchorum.

inde beneficium accessisse, quàm ex iacturæ perspicuitate, quæ vtique re ipsa & factis ostenditur, credere ea malitis. His hi argutiolis priusquam in iudicium venissent iactatis vulgatisque, multos se fallere arbitrabantur. Si igitur, ô iudices, in his certaminibus isti hæc addant, quæ apud eos habentur, qui planè intelligant, haudquaquam par fore tam apertam & expeditam iniuriam prætermittere, & in certis quibusdam potius de causis falli, & his frustra dissimulatis. non enim ferendum id est, vt hi apertè fatendo se hominem occidisse, portentosa nunc narrent, plurimum scilicet vtilitatis vestris publicis rebus fuisse ea ex cæde allatum. Quo nam pacto sibi ipsis contraria sunt nunc isti confirmaturi? vel quì fieri id queat, vt factum id dum graue absurdumque nuncupamus, mentem ipsam mox laudemus, qua patratum id sit, inde Reipublicæ quæ in rem forent præmeditatum? Enimuerò vtilitas hæc, & iustitia, disiunctę ab inuicem iam pridem fuere: proin sæuitia quidem, & æquitas, nec iungi inter se possunt, nec commisceri. Quòd si nuda istorum peruestiganda cogitatio, vel ex ea quidem hi prauæ mentis fuisse, & pessimi ingenij arguerentur, vt qui Persis gratificari voluerint: vnde nec Romani sunt carnifices isti meritò nuncupandi, nec vt eiusdem gentis hominibus beneuolè cum his ducenda sit vita, neque vt admodum infestissimis, quandoquidem sunt à communi naturę lege seiuncti, nedum à nostra, & scripta. Aduersarij nimirum & alieni ex opere sunt, non ex loci distantia internoscendi. Qui enim quæ hostibus placeant, promptius exequatur, iure pro hoste habendus est; siue præsens is sit, siue vnà militiam faciat, siue suæ genti fuerit quamproximus. Sed dicturi forsitan sunt, neque amicum, neque Imperatorem se obtruncasse; sed hostem potius & tyrannum, & qui Persarum rebus studeret. Eò vesaniæ hi peruenerunt, vt ad Persas defectionis insimulent mortuum: ita nec misero illi relinquitur, vt malis eximi vel mortuus queat. Nunc verò proditionis fit reus, tametsi vbi victor euaserit, nihil malorum sit de cætero habiturus. Quæ nam enim siue apud vos, siue apud barbaros lex accusationem collaudarit, quæ post iudicium fiet? Hi nanq; accusatores, & iudices facti, & hostes, indicta causa omnia simul nil delinquenti supplicia intulerunt, quæ vero tyranno & condemnato subeunda fuissent. Nunc itaque prodeunt se vt defendant, qui interfectum iniuria criminantur: tametsi eos oportuisset, si criminationibus iam satis fidebant, vt priusquam obiecta refellerent, quicquid iuris in hunc habuissent protinus confirmare, & primi in iudicium trahere, non nunc criminando rursum & incusarent. Nam si permissum id omnibus fuerit, cur ipsi carnifices istos nō occidamus, si liceat nobis in iudicium fortè deductis, vt his fato defunctis, quæ antea deliquissent referre: & hac via eniti, iure nos contrà peccasse, quandoquidem priores ipsi pro re nequiter gesta affecti molestia, non iniuria in hos vindicaturi essemus: hoc pacto altercationes decenter procederent. Sed neque nobis id audendum, nec alteri cuiquam, si pro patrijs fuerit institutis viuendum. Agedum si cuiq; liceat eos, quibus cùm inimicitiæ intercedant, subitò obtruncare, idque sæpius factum vel in infinitum permitteretur quempiam audere: quonam pacto & vobis liceret intrepidè sententias ferre, & tutius confirmare, quum pro arbitrio quos velint interficiant omnes & interficiantur, & inuicem insidijs vti impunè confidant? vel quomodo adepturi vos quempiam estis, in quem supplicia inferre possitis? quin potius gens tota ad internecionem peribit, prerepturaque est quęstionis & tempus, eorum proculdubio prauitas, qui sese quotidiana impugnatione deperdant. Sed cur, inquiunt, molestum id fuerit, si homine vno & hoc proditore deperdito, cæteri omnes, quibus sunt fœderibus societateq; iuncti, cōtinentiores reddantur? Enimuero ex proditorum interitu, vel si infiniti dispereant, si nihil aliud

interfectoribus afferatur vtilitatis, istiusmodi tamen vt è medio prorsus tollantur, de se satis ad aliorum commodum valent. At si proditione nulla deprehensa occidatur temerè vir pręcipuus aliquis,& tormentis afficiatur,perinde in eo facinore apertè deprehensus: quo pacto socij poterunt continentiores iam reddi? quo inquam pacto non isti potius côuentiones dissoluant, si sceleris participes fuisse vos duxerint? id sedulò animo agitantes, quòd si erga familiares & coniunctissimos charitatis atq; iustitiæ fueritis prorsus expertes, in alienigenas & peregrinos serò vos stabiles fore, nec eos nisi incidente necessitate de cætero cognituros. Nobis tamen sat constat,nec eius vos consilij participasse,neq; quod his duntaxat insedit scelus,in omne Romanorũ genus iam peruasurum: neq; nostram de vobis conceptam opinionem, quòd fideles ex vestra consuetudine constantioresq; sitis, æquissimarumq; vt sit apud vos legum eximius vsus,istorum est malignitas peruictura. Sed aliter longè sentimus,& vestrũ id iudiciarium forum pro communi gloria constitutum videmus, vt vniuersi intelligant homines, haudquaquã vestra voluntate id factum, vt tam grauia & violenta Colchi paterentur. Sed nunc fortè in ambiguum multitudinis sententię distrahuntur,& in incertum feruntur,quæ sunt cuiq; visa: ex vestro tamen iudicio,quod ab hoc & vulgari longè plurimum differt, ô iudices perspicuũ fiet, non familiarium proditores vos esse,sed peccantium castigatores. Hi verò etsi verba videntur in sui defensionẽ fecisse,satis tamen coarguuntur sese incusasse, & sceleris absurditatem fateri. Siquidem per Imperatoris epistolã præfectis iniungitur, Gubazem ad se vt Byzantium mitterent, & primò persuasionibus agerent: proinde si dicto minus pareret,vt cogerent,non tamen prius necarent,quàm ad defectionẽ penitùs descendisset,seu in Romanos cœpisset hostiliter agere. Hi verò quum neq; præfectorum munere fungerentur,nec aliàs istis permitteretur,vt licentius & pro arbitrio agerent,confestim miserum obtruncarũt, haudquaquam prius vt Byzantium iret, hortati; vel mediocriter vt renitenti vim intulerunt,nec tunc primùm hominem periclitari,si quo forsitan modo non iussis obsequi auderet, tametsi glorientur quammaximè, & iactare nil desinant,imperatoris mandata sese peregisse, quum illius potius aspernentur sententiam, ausi in primis falsò Gubazem incusare,& de se facere,quæ à rectioribus essent imperatis alienissima: & quod cæteris erat absurdius,nec præfectis ipsis epistolam ostenderunt, vt perceptis, quæ scriberentur,satius facienda decernerent. Quo igitur pacto istorum audaciam non quæuis pernicie,& quibusuis supplicijs longè superiorẽ quis duxerit? Liquet sanè nulli hominum inferendam esse iniuriam, idq; & fugiendum,& vetitum iam pridem fuisse; præsertim quũ amicus sit,& beneuolus, qui à proximis impugnatur,& iniuriam patitur. Quis enim nostrûm pro Persarũ diuitijs sua omnia offerentium erga vos pristinam immutauit beneuolentiam? Quis Cosrois Persarum regis non est amicitiam aspernatus, & quum ei sat licuisset in omnem felicitatem procedere,erga vos amorẽ imminuit? Quis,inquam,quũ vestra loca per Persas diu opprimerentur,vestris adhuc contantibus auxilijs, à vobis desciuit, & ita vt subitò ad Caucasi montis miranda transiret,& non potius tulerit in belluę morem vitam hîc ducere, quàm hostiũ liberalitate admissa,post reditum domi in delitijs viuere? Quis demum erat, qui vestri ob gratiam minus reformidaret quæuis grauissima pati? Gubazes nimirum,(ô leges,ô iura) qui ad Persas defecit, qui tyrannidem cœpit, & Romanorum res prodidit,à Rustico & Ioanne, abiectissimis quidem & perditissimis viris, vir regius est ille occisus. Sed haudquaquam oportuit tam subitò hunc per istos disperditum iri, sed per publicos potius Romanorum Colchorúmque magistratus maturius condemnatus, pet Imperatorem denique,vt cæterorum

terorum quauis de causa maximum, vt pœnas promeritas lueret. Verùm quum nulla his esset tanti sceleris iusta causa committendi, sed odia potius absurdiora quædam, & ex inuidia nata, ad id hos mali prouexerint; non iniuria rectis consilijs, prudentibusq; cogitatis, & vtilitatis cognitioni nil temporis reliquere: sola his audacia liuorque, licentiæ plurimum exhibebant, & quod diu animis agitauerant quũ deniq; parturissent, sic temerè sunt executi, vt nec præsentis temporis obseruaret necessitatem, nec quoquã pacto conceperint animo, tanto ingruente Romanis bello prudentis viri officium fore, vt vel peregrinas & nondum cognitas nationes beneuolentia sibi & humanitate conciliarent: hi verò vel iam pridem familiarissimos, hostes Romanis vt reddant, quammaximi faciunt, & iam ad id isti peruenerant. nam & hostibus cessimus, & aduersus amantissimos olim consilia inibant: terra Persarum erat, & iam patrias leges apertius apud nos euanuisse contigerat, & cætera inerant, quæcunque factionum sunt & dissidiorum indicia. Quum itaq; hæc omnia sic re ipsa processerint, & peracta iam sint, resque nobis tam prorsus defluxerint, exquisita quædam sunt his supplicia inferenda. nam si nos in Romanos fidem seruauimus, & in hac permanendo stabiles sumus; haud tamen, ô iudices, par esse censemus, vt nostrę benignitatis fructum hi referant, vel minoribus pœnis afficiantur, quàm facinoris natura deposcit. Postquam accusatores istiusmodi criminationibus vsi dicendi finem fecere, Colchorum turmæ audire quidem, quæ dicebantur, haud sat poterant: sed cognitis postea, quæ producta per suos in concilium fuerant, vel ipsæ quidem certando operam animi promptitudine insudare, gestuq; corporis ipso & nutibus identidem circumferri, & sic animo affici; vt quid ipsi sentirent, quidúe commiserarentur, præ se facilè ferrent. Dum interea iudices indicto silentio inuicem consultando tacitò rem incusarent, condemnarentq;, atq; adeo grauiter ferrent, non statim reos perditum iri, sed alioquin hos hortarentur, in eorum defensionem quæ vellent, vt dicerent. Colchorum multitudo processit in medium, & apertius clamitando fremebant, ita vt in apertum voces iam ederentur. Colchi tamen, qui ad incusandum destinati astabant, manibus significando, suos tumultuantes cohibuerunt: vnde silentio facto, in medium Rusticus cum Ioanne germano productus, verba huiusmodi fecit. Fortuna nobis, ô iudices, nostrorum consiliorum exitum subitò immutauit, & planè in contrarium vertit. nam quum necesse fuisset rerum per nos gestarum vt magnitudine frueremur, nunc verò vt mortis rei, dicturi iam causam vobis astamus. Sed suauissimum id nobis certamen videtur, & gloriæ plenum, siquidem omnibus hoc modo perspicuum fiet, nos solum egregiũ id facinus peregisse, vt hominem tyrannum & proditorem iccirco occideremus, vt Imperatoris nostri res integræ forent; ita vt si vel mors nobis sit obeunda, susce pturi vt non ingratam & volentes quidem hanc simus, ac voluntarium id effecturi, quod angit cogitque, & moriemur optimum mortis hunc commeatum & læticiæ habituri, quod satis callemus Romanos adhuc in Colchos habentes imperium nos relicturos, & nondum illud ab his fuisse per alienos subtractum. Quòd si apud Persas dicenda nobis causa esset, negaturi omnino essemus, quæ fecisse arguimur; extimescendaque essent certiora iudicia, timoreque perculsi in ambiguo forsitan versaremur, quibus nam verbis vtendum esset apud iudices præcipuè immanissimos, & ægerrimè ob id, quod patratum esset, ferentes, si spe fallerentur. Romano verò iudicium gubernante, qua nam de causa sumus, quod fecimus, negaturi; quid præterea ea excusaturi, quibus & vos affecti beneficio estis, quum tyrannum occidimus? Non enim inclytum illud & Imperatorium nomen illi reddendum, qui ex rebus ipsis ab ipso hoc nomine sit alienissimus visus, tametsi accusatores

Rustici ad iudices oratio.

isti ingenti voce apud vos proclamarint, indignum facinus fuisse nos ausos, qui Imperatorem necarimus. non enim ex purpura, seu quouis amiculo, & extrinsecus quę visuntur, alijs ornamentis, id regium nomen est cuiquam tribuendum; sed ei, qui æquitatem exerceat, nec decentia aspernetur; & cupiditates his solum rebus emetiatur, quæ animi stabiliunt sapientiam. Si enim ipsi virum hunc occidendo iniustam rem ausi sumus, æquior futura esset in nos criminatio, meritoque & violenti, & insolentes per Colchos nunc diceremur. sin verò suis ex moribus procul is à regijs hisce officijs aberat, ita vt nec moderati quicquam, nec pensi per eum consuleretur, nisi vt clam in nos Persas deduceret, & his hæc proderet loca: quur non potius his egregiè factis imminentis mali tempus erat præueniendum, quàm regiam stolam verendo sub hostium ditionem venire? Enimuerò qui periculum sibi aliunde præmeditatum prænouerit, quum protinus queat insidias declinare, & præsens vtcunque propulsare discrimen, vt imposterum occursuris consideratius queat se coaptare: profectò maiori sæuitiæ ascribetur, si tum primum tormenta ingesserit, & non potius sua sit potestate contentus, qua contrà possit, quum velit, malum inferre. At vbi consilia sint ad rem ipsam deducta, & ad opem ferendam nihil sit temporis reliquum, sed euestigiò sint omnia peritura, & cum omnium communi salute dematur etiam huius spes omnis recuperandæ, hic nimirum sapientibus celeritas est præeligenda, ac ne quid indecentius patiantur, mox procurandum. Si igitur nunc isti irrumpant accusatores, inquinatum scelus fœdamque cædem identidem clamitantes, & eiusmodi nuncupationibus id factum decantent, & rem gestam enixè nitantur intendere: vestrum erit, ô iudices, eos ad memoriam reuocare, & contemplari, qui priores eiusmodi causas obtulere, quibus ipsi per nos rem gestam inuasimus, & facti ex æquitate animi bonitatem pernoscere: quandoquidem plerisque in locis per ciuitates vagos quosdam & perditos homines siue fures spectamus siue alios, qui grauiora quædam admiserūt facinora, hos quidem capite plecti, illis verò pedes præcidi: haud tamen factum id incusamus, & si sit inhumanissimum visum, nec præsidibus ipsis, qui ea supplicia inferunt, succensemus; nec perinde crudeles, scelestos, ac infelices hos dicimus: sed priorum illorum scelera animo agitantes ad memoriam reuocando, pro commissis pœnas hos luere credimus, perinde ea oblectemur crudelitate, si modò dicenda crudelitas est. Quid ergo commisimus sceleris? Hominem necauimus nobis infensum: tametsi inimicitiarum accusatores id nomē aptius partiendo, non ei tantum, qui longo sit interuallo sepositus, astruant conuenire; sed cuiuis hominum, qui & si eiusdem sit nationis, quæ hostes faciunt, facere adnitatur. Et nobis item vt optima ac verissima hæc probatur sentētia, vt quæ rei ipsius naturam perspexerit. Quum itaque vtrisque nostrum id placeat, agedum hostem fuisse Gubazem, & prodito vtamur nunc argumento, quandoquidem huic innitendo iure is cæsus videbitur. Vniuersa hæc nanque barbarica natio, & si Romanorum sit ditioni subiecta, animo ab his tamen alienissimo quamprocul abest, & legum ordine degrauata, ad res nouandas tumultusque excitandos suapte natura defertur, suoque more & liberè viuere his hauddubiè perquam suauissimum esset, nec cuiquam subdi, ne improbitatis pœnas subirent: vnde quum id assequi nequeant, alias tamen hi nationes, quæ hisdem secum vel ritibus viuant & quamproximè sint, vt sibi adiungant, quammaximè student. Quo vitio & si apertè Gubazes tenebatur, quia & barbarus natus, & communi hoc genti perfidiæ morbo tunc laboraret, eò est tandem aduersum nos liuoris euectus, vt non de cætero duceret, quod animo inerat, occultandum; quin potius accelerare, & re ipsa iam odia exequi, prauo fixa iampridem ingenio ac male dissimulata: siquidem insudantibus

bus

bus nobis & quoduis discriminum attrectantibus, nec permittentibus hosti quippiam ex voto procedere, ipse tamen domi manendum cum suis iam du xerat, & à laboribus procul abesse malebat, quum alioquin & diligentius obseruaret, & percontaretur certaminum motus, quo loci essent: tum si quid Romanis fuisset bello egregie gestum, exque victoria quid certioris fuisset & veræ gloriæ partum, confestim is infensissimi animi prodita vanitate, & obtrectare adnitebatur, & perinde parui momenti facere ex rebus gestis laudem comparatam, vanum rei principium, ac vanissimum item euentum iactitans fore, nec nostra id quidem virtute factum, sed fortunæ temeritate. Quòd si fortè spem præter aliquid minus prosperè gerebatur, (qui enim id fieri potest, vt res humanæ non plerunque in contraria aduersaque se deuol-uantur, vel eodem vt semper statu procedãt?) tum is veluti promptior quis-piam rerum gestarum censor, fortuna ipsa perinde innoxia statim omissa, tanquam expers illa vt eius casus fuisset, quod haud satis probè per nos ge-rebatur, præ animi pusillitate, debilitateúe manuum, & consultationibus sto lidè factis euenisse id decernebat, non fortunæ temeritate vel inconstantia: nec huiusmodi cætera, quorum contumeliosius nos arguebat, hostium ascri bebat fortunæ, qua nos superassent. vnde quum nihil tacitum ferret, non so-lum Persarum exercitibus notiora hæc faciebat, quibus omnem operam in-sudaret, sed vel in Hiberiam vsque ad Alanos, Suanorumque nationes, & cę teros barbaros, qui & vltra Caucasum incolunt loca, vel alios item atque ali os, qui ab his longo sunt interuallo, & vltimos habitant terrarum fines, nun-cios dimittebat, qui fermè significarent Romanos bello inualidos à barba-ris deuictos debellatosque esse. Et sanè huius rei ob gratiam nuncios trans-mittere nunquam desijsset, si modò continenter id facere potuisset. Quod vtique studium non solum ad Romanorum is efferendam ignominiam cepe rat, & si magnum id erat infensi animi argumentum: sed aliud quiddã, & lon gè maius elaborando machinabatur, nimirum qui eam famam, quę de Impe ratore Romano apud barbaras gentes peruicit, quòd potentissimus sit, tro-phæisq; & plurimis prębditus, in partem dissoluere idcirco animum intendis-set, vt barbaras gentes, & si virium Romanarum admiratione simul & formi-dine captas, audentiores fidentioresque redderet. Num igitur hostis erit & iure, qui ista faciat, nuncupandus, an amicus potius & beneuolus imperator sociusq; & fœderib. iunctus, siue vt aliascũq; denominare accusatores hi glo rientur? Tametsi id nomen vtrisq; si commuuniter tribuatur, haud tamen ali ter amicus discerni ab hoste queat, nisi ex incidentium rerum euentu, & vtrũ rectè an aliter affectus animo sit. Si igitur Gubazes nostram victoriam ægrè tulisse arguitur, & iocunditate affectus, si quid ipsi fortè reliquimus, quur ad-uersus Romanas leges barbari isti inclamant, quibus in hos animaduertere consueuimus, atque adeo, vt has fortè sustulerint, quum Reipub. firmitatem in partem obturbant, demoliuntur, & vastant? Sed si videtur, quæ dici decen tius possent, nunc omittamus, & rerum duntaxat contemplemur experienti am, quónam nos illa sit traductura. Tenebatur à Persis præsidium Onogoris ex Archæopolis circumiecto agro adempta: & erat quidem intolerandum id dedecus, hostilem exercitum infra nostrorum locorum conspectum tam va lidè consedisse. vicerat in præfectorum concilio ea sententia, vt in hos cum viribus vniuersis iretur, euerteretur que, siue saltem depelleretur, quòd ibi reliquum esset exercitus diu iam collocatum. Erant quidem nobis Colcho-rum pernecessariæ copiæ, vt non modo pro sua eorum locorum peritia plus aliquid, quàm hi, qui eius regionis sunt imperiti, ad communem vtilitatem excogitarent, sed vt bellantibus nobis aduersus armatos & è munitioni-bus propugnantes, vel in Persas etiam, qui essent è Muchiriside aduenturi,

auxilio forent, & simul obuiam irent. Quid tum igitur hisce in rebus præfectis agendum fuisset? Nimirum precario gentis ab duce Lazorum deposcendum auxilium erat, factaque petitionis mox æquitate in belli societatem ea gens asciscenda. Precati sunt itaque, & rei ipsius aperuere necessitatem. Ille tum, vt qui pro indubitato Imperatorem se duceret, perinde ac fas sibi iam esset pro arbitrio viuere, nec militare quidem nobiscum volebat, nec ad præsidium expugnandum contendere, atque adeo, vt ne adesse quidem tunc tolleraret, nec pertinaciam deprecari suam, nec ad negandum saltem aliquem prætextum moliri creditu facilem: sed præfectorum reijciebat petitiones grauius longè & planè acerbius, quàm mercenarij & subditi hominis dignitas pateretur. Ad hæc in præfectos odium accedebat, & hostiliter illis conuiciabatur, perinde strenuè factum id duceret, & Imperatore sat dignum: quin etiam nomine singulos compellando, iamdiu præmeditatus & fidens criminationibus incessebat. Deinde cunctandum fuisset, vel egregium opus diutius differendum, & castigationes ab eo expectandę maiores, vel Imperatoris epistola depromenda, cuius hic iussu Byzantium iret, qui tamen in terris ne* breuius quidem iter facere nostri gratia vellet. Sed qua nam arte ad Imperatorem transmitti hic poterat homo, qui tantopere nobis esse infensior occœpisset, nisi cum infinitis & turbulentissimis seditionibus, ac ciuium cæde, & aperta quadam ad Persas defectione; tum haudquaquam, vt hostis impudentissimus, & vim omnino facturus, dictis esset obsequuturus: & eius gẽs omnis ad seditiones sit promptior, tum quia suapte natura ad res optimè cõstitutas, more barbarico commouendas & obturbandas feratur, tum etiam quia in proximos habeat qui se tueantur. vnde & nos principe seditionis sublato, tantarum calamitatum materiam tanta facilitate sedauimus, vt nunc apertius credi non possit, quod erat omnino futurum. Non itaque, iudices, hi nunc epistolam proferant, neque idcirco nos deprimant, quia quę in ea perscriberentur, sectati nil simus. Id nanque quod haud satis pateret, vt Gubazi esset Byzantium ad Imperatorem eundum, profectò periclitatio erat & tentatio quædam iure composita, vtrum spontè is iussa subiret. Vbi verò facilè nobis eius animi peruicacia cognita est & contentio, quandoquidem id, quod minus esset, repudiaret: quo pacto nobis non ad maiora erat progrediendum, & non euestigio ad eum finem mox concedendum, ad quem multis intercedentibus malis aliquando tandem peruenimus? Non enim ei, qui temporis opportunitatem neglexerit, nec se rebus gerendis tunc statim accommodet, licebit in posterum, quod omissum est, reuocare. Relinquebatur ergo, vti apparet, & accusatores isti fatentur, vt Gubazem in iudicium euocarem, & iocularia quædam excitarem certamina, & verborum potius vt grauitatem & elegantiam, quàm rerum securitatem deligerem. Haud tamen permisissent id Persæ, qui præsentes iam essent, & rebus incumberent. Sed postquam Gubazes hostis esse, & proditor, vndequaque arguebatur, ad spẽque erigebatur tyrannicam: quid interesse Colchi putant, siue per nos, siue per alios sit is obtruncatus? Non enim præfectis solum, siue aliàs præpotentibus, necesse est vt bona mens innascatur, & planè insideat: sed cuiuis hominum, qui eius vitæ conditionis, in qua sit constitutus, cursum vt teneat, decoremque cupiat insudare, & quod omnibus conferat, pro viribus exequi. Quamobrem & si vani quidem & conspuendi apud vos iudicamur, summæ tamen erga Imperatorem fidei sumus, & mirificè Romanos nos colimus: vnde & qui parare his insidias vellent, quo minus id facerent, coërcebamus. Quod si aliud quippiam id præter dicendum erit, nosse vos velim, ô iudices, pulchrum esse, & in verò æquissimum facinus, quod opportunè nos ausi sumus, nec sine Martini voluntate patratum. His peroratis, Athanasius

*perexiguum.

nasius non minus tunc primùm Rustici dicta, quàm Colchorum, vt simillima veri, admisit. Vbi verò bis iam ea est de re consultatum, diligentius omnibus perscrutatis, quum de proditione & tyrannide factum nullum apertè cōstaret, quo deliquisse Gubazes deprehenderetur, sed iniustè potius videretur, & iniquiter fuisse commissa cędes, nec per Romanorum opprobrium ad Onogorim cum his simul in expeditionem iturum se Gubazem negauisse cōperiretur, sed quia præfectis esset ob militiam admissam infensior, præ delicijs nimijs & negligentia debilitatis; confestim Athanasius, quod de Martino dixerat Rusticus, quòd eius voluntate patratum fuisset id facinus, referendum Imperatori potius, quàm in præsentia iudicandum existimabat. His verò, vt apertè se cædem patrasse fatentibus, ex scripto sententiam intulit, qua interfici iubebantur, & capite plecti. Tunc demum Rusticus & Ioannes comprehensi, mulis impositi, & publicè circumacti, maximum de se & horribile spectaculum Colchis præbuere. nam obstupefacti astabant, præcone voce ingenti & apertius proclamitante, monenteq;, leges vt vererentur, iniustaq; cæde vel singuli abstinerēt. Vbi verò præcisa his capita sunt, tum omnes decussa molestia è Gubazis morte concepta in commiserationem sunt versi, & in his certamen omne solutum. proinde Colchi Romanos rursum summa beneuolentia prosequi, & pristinos renouare mores. His ita peractis, Romanorum exercitus per castella præsidiaque hibernabat, vt cuiq; erat iniunctum. Interea viri quidam Misianorum primores in Hiberiam ad Nachoragan Persarum regem profecti, renunciatis quæ in Sotirem ipsum egissent, vera profectionis causa occultata querebantur, quòd postquam Persarum partes sectandas sibi delegerant, per Romanos & Colchos contemnerentur, & inter abiectissimos habiti, denique sibi Romanorum præfectum Sotirem instituisse, & verbis quidem prætendere, eorum se oppidum velle vt socijs inde aurum impartiret, sed finem fore in suæ gentis perniciem: vnde quum in pręsenti liceret vel funditùs his interire, vel Romanos præueniendo ex audaci facinore apud nonnullos sibi gloriam vendicare, vel hoc saltem pacto imminui, viuere tamen se pro arbitrio malle, & sua vtcunque expeditè sit visum disponere, delegisseque potiora, & quæ magis humanis inhæreant moribus, aliorum siue conuicia siue criminationes parui se ducere, maximi tamen salutem. Sotirem deinde fateri se obtruncasse, vt exactis ex eo pro illata iniuria pœnis ad se & Persas facta hoc pacto erga hos beneuolentiæ fide cum gloria maiori transirent: Romanos tamen non desituros asseuerabant, quum pro re gesta, tum defectionis ob causam ad Persas facta, rem molestius ferre, sed se quamcelerrimè inuasuros; sublaturosque, vbi eò concesserint, vniuersos. Quocirca decentius fore, vt qui se suaque dederent, rex vt benignè susciperet opemque ferret, eorumque locis prospiceret, vt suæ ditionis iam factis, nec per negligentiam gentem nec paruam quidem, neq; obscuram & periclitantem iri disperditum fineret, quippe quæ ad eius imperium non parua sit futura vtilitatis accessio. nam & peritos se belli esse facilè se comperiturum aiebant, seque pro Persis quum opus foret fortissimè pugnaturos, suamque regionem quia supra Colchos resideat, peridoneam fore, vnde tanquam è munitionibus in hos tutò fieri insultus queant. His Nachoragan auditis, Misianorum oratores perquam lubens excepit, factamque ad se defectionem probauit, fidentesque abire hos iussit, vt in tempore Persica auxilia habituros. Hi itaque, vbi ad suos reditum est, singulis vti acta fuissent renunciatis, spei plenos hos faciunt. Vere autem incipiente, Romani in vnum coactis iam exercitibus, aduersus Misianos ducere statuunt. Buzes verò Iustinusque, vt in insula maneant, constituuntur, eas partes asseruaturi, & curæ vt his cætera forent. ad hominum autem

Athanasij iudicis consultatio.

Ioannes & Rusticus capitis damnati.

Exemplum iustitiæ.

Misianorum ad ducem Persicum profectio.

Bellum in Misianos.

tria milia equitibus pedites intermixti ab bellum sunt missi, inter quos erant clarissimi viri Maxentius Theodorusque Zanicarum copiarum præfecti, vtrique, vt sæpè iam diximus, bellicosi, & ordinum duces. & hos quidem in expeditionem profectos subsequuturus haud longè post erat Martinus, vt omnes simul ductaret. Hi tamen interea ne inexercitati manerēt, eius exercitus præfecturam sunt nacti, quoad his esset per agrum pacatum iter, Barazes Armenius, & Pharsantes Colchius; qui nec laborum tolerantia, neque alia dignitate cæteris præstarent militibus, sed nonnullis inferiores potius essent. Lazorum præfectus alter militum erat, dux alter Colchici imperatoris familiarium agminum. haud tamen tantum his vel prudentiæ vel audaciæ inerat, vt fidentius iubere præesseque Romano exercitui possent. Et Romanorum iam copiæ in Misianorum agrum peruenerant, & progredi iam cupientibus impedimento fuit Persicum agmen eódem coactum. Persæ nanque, quum se Romanos ad bellum parare præscissent, & aduersus Misianos ituros, ex Hiberia motis & è castellis circa Muchirisim castris, eódem quò & Romani tendebant, agrum Misianorum vt mox defensuri, ita & allaturi his opem. Quum itaque circa Psilliorum præsidia Romani stationem haberent, tempus extrahere nitebantur, quoad æstas exiret. Nam velle tunc Persis simul & Misianis obuiam ire, nec commodum fore, & falli se posse rebantur. Sic itaq; vtrinque exercitus quiescebant, & in neutram partem progrediebantur: sed se inuicem asseruabant, intentique expectabant, si quis prior in se impetum faceret. Aderant autem Persis Hunni Sabirique auxiliares & mercede conducti. Constat hanc gentem & maximam esse, & hominum copia abundare, bellique studiosissimam, ac rapinis admodum deditam, ac alieni percupidam: sed lucri auiditate, & prędæ spe nunc his, nunc illis sese in belli societatem adiungunt, & simul pericula subeunt, ad alteriusq; partis hostes, suos fallendo, sæpe pertranseunt: siquidem cum Romanis plerunque, cum Persis sæpe & mutuò in aciem prodeunt, & certamina ineunt, momentoque temporis ad vtrosque exercitus alternis versi stipendia faciunt. nam & priore bello aduersus Persas pro Romanis pugnarunt, & Dilimnitarum vim magnam no ctu se inuadentem interfecerunt. Quo bello confecto, pro conuenta acceptaque mercede à Romanis aliò abierunt, ita vt rursus qui paulo antè Romanorum hostes acerrimi extitissent, hi sequerentur, siue ijdem illi hi fuerint, siue alij quidam, Sabiros tamen fuisse sat constat, & eorum ex gente, qui Persis auxilio mittebantur. Hoc itaq; Sabirorum ex agmine homines ad quingentos sub diuo consederant, & haud longè à cætero Persarum exercitu stationem habebant. Quod vbi Maxentio Theodoroq; cognitum fuit, & quod dearmati per negligentiam, & in hostico solutius viuerent, confestim in eos trecentorum equitum turmam duxerunt, valloque circumsesso (non enim plurimum is eminebat, nisi quantum extrinsecus hominis equo insidentis caput duntaxat compareret) vndequaque & è propinquo lanceis, saxis, sagittisque, & alio quouis armorum genere, quod manibus occurrisset, barbaros confodiebant. Tum illis plures esse, quam in verò erant, hos suspicantibus, & simul re insperata perterritis, sese tuendi nulla animum cogitatio subijt, ne fugæ quidem locus patebat, vallo muroque circumactis. ibi ergo ad vnum omnes & passim cæduntur, quadraginta & soli, qui hostes mirificè latuissent, vix euasere. Hi nanque è muro, quem reptando inscenderant, in alteram se partem præcipitarunt, in densioremque & proximam siluam delituere, quos tamen Romani cæteris cæsis insectando peruestigabant. His itaque Persis renunciatis, extemplo duum milium equitum turmam, acie instructa in Romanos miserunt. illi tamen tanta multitudine in tempore declinata, iam factis contenti, citatiore cursu retro in præsidium, vnde profecti erant

Sabirorum mores & inconstantia.

Sabirorū clades.

rant, se receperunt. Pro re quidem egregiè gesta gloria elati mutua gratulatione efferebantur, tametsi Maxentij ducis ob gratiam grauiter angerentur. Is nanq; vnà cum cæteris dum eos insectaretur, qui se in silua abdiderant, telo traiectus desperantibus omnibus salutem recepit. Iustinus interea suis è ducibus quempiam Hunnum genere, Ehninzur huic nomen erat, ex insula cum duobus milibus equitum ad Rhodopolim oppidum misit. Rhodopolis verò Colchiorum quondam oppidũ fuit, à Persis tamen tunc tenebatur, per Mermeroëm regem antea captum, & valido pręsidio obfirmatum. Quemadmodum autem transacta ea res sit, quandoquidem Procopius rhetor de ea satis perscripsit, prætereo. Eò igitur vbi est ventum, prospera quædam iuuit fortuna. excesserat nãq; tum fortè ex oppido Persarum præsidium ad breue alibi permansurum, incolarumq; multitudo ipsa diuersim diuagabatur. Opportunitatem igitur nactus Ehninzur, sine vllo labore vrbe potitus, per eam ingressus discurrit, & Persarum quos reliquos esse intus deprehendit, occidione occidit. Ciues verò vbi cognouit externo potius pauore, quã sua perfidia cũ Persis sensisse; vt patriam incolerent rursum permisit, & acceptis obsidibus omnia in tuto constituit. Hoc pacto Rhodopolis ad priorem statum redacta patrias leges recepit, & sub Romani Imperatoris denuo ditionẽ concessit. Sed ea æstate nil aliud actum memoratu dignum. hyeme verò iam appetente, Persæ quidem sublatis castris ad Cotaisim in Hiberiam se receperũt vt his ipsis in locis hibernaturi, auxilia detestati, quæ Misianis tulissent. non enim id æquum esse censebant, nec patrio more permissum, vt eo tempore anni in tam longinquam expeditionem labore attererẽtur. Romani verò perinde obsidione iam liberati occœptum iter tenebant. Verùm vbi ad Tibelium (id pręsidio nomen) iam peruenerunt: (id nanq; Misianorum Absiliorũq; agrum disterminat) superuenit Martinus, qui cæteras copias secum ductaret & exercitu vniuerso disposito eódem consedit. Sed interea morbo & graui correptus, ademit quidem & intercidit suimet animi promptitudinem. Is siquidem ea hic mente immorabatur, vt in Colchicum agrum, & eius regionis castella paulopòst rediturus. Qui verò relinquebantur, quum ad Misianos progrederẽtur, à prioribus præfectis deducti, primò quidem tentandos hos esse duxerunt, si fortè vellent ad bonam mentem redire, ac suis recognitis ducibus commissorum iam denique pœniteret, & redditis simul Sotiri ablatis pecunijs Romanis se dederẽnt. vnde delectos Absiliorum ex gente facundissimos uiros ad Misianos oratores dimittunt. Misiani verò tantum aberant, vt cœptam amitterent crudelitatem, vel futuris officijs vt hanc compensarent, hisq; perinde ornarent rerum suarum absurditatem; vt tanquam nefarij ac perditi homines ius gentium aspernando, & conculcando, oratores confestim occiderint, viros præsertim Absilios, eiusdem vitę, eorundemque morum finitimos, præterea & eorum prorsus expertes, quorum ipsi Romanos & Sotirem incusassent, præsertim quum se amicè beneuoleque, & quæ in rem essent, commonefacerent; nec molestius mandata referrent. eò hi furoris euecti. At tunc primùm impia quædam adorti, præcipites de cætero eisdem oppressi malis, & maiori cum impietate deferebantur. siquidem cognito Persarũm discessu, & desperatis ex conuentione pristina auxilijs, confisi tamen locorum difficultatibus, quòd eà nec se adire, nec transcendere Romanos posse rebantur, deteriora quædam aggrediuntur. Est mons quidam vrbi obiectus non admodum eminens, ascensu tamen accliui difficilique, abscisus vndique & planè abruptus. in medio breuis quidam & non multum attritus apparet callis, expedito cuiquam vni vix peruius, atque adeo vt si vnus aliquis eius montis summum fastigium armatus insederit, hostes omnino sit transitu prohibiturus, vel si eorum infinita sit multitu-

Rhodopolis a Iustino recepta.

Rursus animi Misianorum tẽtantur.

Misiani legatos occidunt.

Extrema Misianorum amentia.

do, vel leues quidam & agiles sint, quales esse Isauros ferunt. Huic itaque loco confisi, in violentissimam quandam desperationem venerunt. Romani verò, patratum in oratores scelus vbi his primùm renunciatur, ira commouebantur. Sed dum interea barbari cunctarentur, & in monte nondum præsidia collocassent, præueniendo mox hi verticem occupant, & nemine prohibente in planiora ex altera parte loca, ac latè patentes campos descendunt. Misiani verò ea spe destituti, ex omnibus præsidijs rebus auectis, & minus necessarijs igne absumptis, in vnum se, quòd munitissimum videbatur, præsidium coegerunt, Zachar ab antiquo denominatum, sed Ferreum deinde illi cognomen est inditum, quia & validissimum esset, & captu minimè opportunum. Dum hæc peragunt, Romanos quosdam ad equites quadraginta, præstantes tamen, vt qui ordines ducerent, quum seorsum à suis iter haberent, Misiani mixti equitibus pedites viri sexcenti inuadunt, rati se omnes facilè necaturos: quum illi vti belli peritiores, vbi in collem se receperunt, operam se tuendo nauabant. sic diu strenuè & ancipiti marte pugnatum, Misianis Romanos equites circumuenire nitentibus, illis verò enixè adeo impetum in hos facientibus, vt hostium nunc phalangem irrumperent ac protinus profligarent, nunc rursum cedendo sese in tutum reciperent. Sed quum interea ex edito monte Romanorum aliæ copiæ se ostendissent, dolo id agi barbari, & sibi parari insidias suspicati, concitatissimè statim sese in fugam dedere. Romanorum verò exercitus (iam enim inter se vniuersi coierant) hos insectatus, tergis mox hostium insistebat, eorumque maximam partem occidit, atque adeo, vt tanta ex multitudine octoginta duntaxat in præsidium se illud receperint. Quod vtique si eodem impetu inuasissent Romani, trepidantibus adhuc ex his, quæ acciderant, barbaris; cum vniuersis capi tunc potuisse nil ambigo, & die eadem bellum finiri. Sed quum his nullus adesset præfectus, qui vel præstaret prudentia, vel viribus esset & factis clarus, & perinde pares se ducerent omnes, atq; adeo, vt nunc se inuicem ignauiæ incusarent, nunc verò alternis iuberent, & huiusmodi alia quę vel fecisse vel audisse hos dixerit quispiam. nam quidam & planè inglorij istorum fuere conatus. nam quum hi diuersa sentirent, diuersaq; item & singuli vellent, & nihil eorum, quod varij cuperent, perageretur; grauiter nimirum quisque ferebat, non fieri quod sibi collibuisset, negligenter & segnius ad rem gerendam prodibant, & acceptum infortunium plerisq; volupe erat, vt & iactare apud proximos possent, & sua extollere, & delicti caussam fuisse id præter nil aliud demonstrare, quàm quod suis iussis minus fuisset obtemperatum. Quum in his versarentur hi certaminibus, quàm procul ab hostibus, vt hos obsessuri, castrametati sunt: vnde nec, vt belli consuetudo deposcit, oriēte iam sole è stationibus prodeuntes hostibus insultabant, sed in segniciem socordiamq; relapsi, superuacaneum fore existimabant, diligenter aliquid & suo tempore exsequi velle, sed præproperè quidem & nō opportunè in hostem ire, & celerius se ad stationes recipere. Quibus rebus Martinus iam cognitis, ad hos hominem misit, qui vniuersis præesset, Cappadocem genere, præfecturæ dignitate iam antea nobilem. Ioannes illi fuerat inditum nomen, Dagan aliâs cognomēto hunc vocitabant. is fermè paulo ante ad Colchos fuerat per Imperatorem transmissus, & Rustico suo illo in munere statim suffectus. Itaque in Misianos vbi demum peruentum est, quum præesse vniuerso exercitui iam occœpisset, omnibus extemplo circa præsidiū coactis agminibus, id obsidere adnitebatur; & simul eos inuadere, qui extra pręsidium essent, & omnia pro viribus obturbare. Barbarorum aūt domicilia nō intra circumactū erant præsidio murū, sed in proximo scopulo quodā & porrectiore sita, circa verò saxa abscisa abruptaq; præcipitia & in profundum

Zachar castellū, postea Ferreum.

Misianorū strages.

Erratum militū Rom. ob inopiam ducis auctoritate præditi.

Confusio in exercitu Rom.

profundum tendētia,vnde & locus aditu difficilis reddebatur, peregrinisq; & insuetis erant plane incognita,quæ eódem sunt,omnia;ita vt vix incolæ ipsi pro locorum peritia ex angustissimo calle quodam & sublatente,ac maximo cum labore vitam tenerent: descendunt tum, & iteratò sursum versus, quum opus fuerit, obrepunt. ad huius autem loci radices in planicie ipsa & loco patentiore fontes potabilis aquæ sponte sua emergunt, quibus potantur,qui arcem incolunt summam:vnde quum interdiu aquari per Romanos barbari prohiberentur,noctu aquam descendendo haustam asportabāt. Vir igitur Isaurus quidam,Ilius nomine, qui ea fortè è regione custos erat appositus,vbi primùm non paruam Misianorū manum longè ex interuallo & nocte intempesta descendentem peruidit, vt aquam deferrent, rem tacitus tulit;abeuntes tamen occultè subsequitur, & simul ascendit,quousq; ad montis cacumen perueniens,loci situm,quantum in tenebris licuit, optimè contemplatus est,nec vltra viros decem ad aditum asseruādum fuisse appositos. quibus omnibus cognitis,descendens protinus,præfecto quæ viderat,singula explicauit.Præfectus vero eo ex nuncio gaudio ingenti affectus,nocte insequenti viris centum delectis validis quidem & audentibus, ad aditum illū emisit,vt & locum simul contemplarentur, & si res posceret,impetum facerent.His deinde iniunctum, vt vbi in tuto iam constitissent, buccina signum darent,vt cæteris copijs muros repentius & summa vi inuadentibus, vtrinq; hostes obturbarentur.Qui verò ad id erant delecti,Ilium ducem in ascēsum sectati, & hortati se mutuò euadebant. Vbi verò ad medium est montis peruentum,incēsum vigilum ignem apertissimè cōspicantur; ipsos vero quamproximè decumbentes,quorum septem sopiti stertentesque iacebant: vnus duntaxat cubito innixus,perinde excitus declinaret.nā & is capi somno iam cœperat, & capite inclinari, nec satis patebat quò nam euasurus iam esset, quum identidem dormitādo excitaretur.Interea Leontius quidam in lubrico quodam cœnosoq; loco in terrā prolapsus,clypeo diffracto defertur:vnde crepitu,vti par erat,iam edito existunt vigiles statim, exterritiq; & cubilibus adhuc insidētes,nudatis gladijs,& capitibus circumactis quoquo versus respiciebant.haud sat tamen imaginari factum id poterant.siquidem accensus & lucidus ignis visum his interceperat, quo minus possent qui in obscuro se continebant, apertius contueri:crepitus præterea, quem dormitantes exceperant,nec clarius quidem,nec qualis armorum fragorem significaret, ab his poterat internosci.Romani verò apertius omnia intuebātur. nā gradu repressso taciti morabantur,haud secus ac terræ hærentes,vocemq; adeo cōtinebant,vt ne hiscerent quidem,immotosq; pedes velut terræ impactos eodem tenore seruabant,siue hos sentibus, siue cautibus & saxis imposuissent. quòd si haud ita se habuissent,sensusq; aliquis eorum,quæ gererentur, ad vigiles peruenisset;futurum omnino erat,vt per hos in decliue præuoluta saxorum ingentium mole hi omnes attererentur, qui præsidium inuasuri eò peruenerant.Stabant itaq; taciti immotique omnes,atque adeo,vt vel ipsum insuper spiritum continerent silentio pressum.Barbari autem,vbi nil graue esse,quod auribus accidisset, existimarent;iterato in id, quod his gratius erat, mox relabuntur, libentissimeq; decubando redormiunt. Romani itaque in somnum hos iam resolutos cōfestim inuadunt obtruncantq;, cum his simul & semisomnem illum perinde illusum & compellatum occidūt: demum intrepidè prodeuntes, vbi in frequentiora ædificijs loca diuersi effundebātur, tuba mox classicum cecinere: quod vt primum Misiani auribus exceperunt, rei nouitate obstupefacti, & eorum ignari, quæ tunc gerebantur, surgentes tamen suos mutuo conuenire,coireq; simul,& aliunde alius prosilire.Romani verò vel in foribus ipsis obuiam his prodeundo, gladijsq; eos excipiēdo,

Occasio capti Misianorum præsidij.

Romani noctu hostile præsidiū inuadunt.

Excubitores occisi.

ingentem edidere cladem, quum partim è domibus proruentes, partim præsentes nacti, partim paulopòst affuturos contrucidarent; ita vt nullum esset eius mali leuamen, vniuersis iam irruentibus. magna præterea vis fœminarũ comploratione facta extra domos sese in publicum effundebant, nec ab his tamen Romani ira incensi, manus deniq; abstinebant, sed crudelissimè & hæ necabantur: vna tamen & elegantior quædam ardentes faces quũ manu gestaret, publicè vagabatur, quę protinus telo in ventrem icta quàm miserrimè moribũda procubuit: è cuius manu vbi miles quidam faces extorsit, circumiectis domicilijs ignem subiecit, quæ quum è ligno essent, & eiusmodi leui materia ędificata, euestigio conflagrarunt, flammaq; adeo in sublime euecta est, vt * Absiliorum genti, & alijs, qui longo tunc aberant interuallo, quæ gererẽtur, significaret. tum barbari effusius interire, & mortem occumbere. quippe qui domi manebant, & cremabantur simul, & ruinis contegebantur: qui vero è domo proruerent, in promptu gladiatorum pernicies ingruebat. Pueri præterea multi flebiliter matres nomine vocitãtes, mox rapti saxis partim inclementer illisi discerpebantur, partim verò per milites, & ludibũdos quidem, ex alto præcipitabantur, quos postea de loco inferiore subeuntes alij erectis exceptos lanceis perforabant. Et fortè haudquaquam immeritò Misianorum genti grauiter adeo succensebant Romani, tum quia occidissent Sotirem, tum quia & oratores sceleratius violassent: non tamen tantopere erat in teneros & recens natos ac ea iniuria desæuiendum, qui paternę audaciæ & ignari prorsus, & expertes fuissent. Sed non impunè Romanis id scelus fuit, siquidem nocte tota in his malis transacta, quum deletum esse oppidum his videretur, debellatique Misiani; viri quingenti & armis admodum communiti, e præsidio prodeuntes, de improuiso Romanos adoriuntur, & quammultis affectos vulneribus violentius impellendo in fugam vertunt. tamen illi, vt in præcipiti acti, & abunde conuulnerati, ægerrime se ad exercitum receperunt. nam instantibus hostibus, telaque ingerentibus quum præcipites agerentur, in saxa cotesque tibias & crebrius offendendo dilacerabant, atq; adeo, vt ad scopulum reptare nulla de cætero subiret his animum cogitatio. muros tamen ea ex parte, qua expugnari facilius poterant, inuadẽdos esse, & fossam complendam Romanis visum: vnde & casis, tugurijsque quamproximè structis, è tuto mœnia iam oppugnabant, sagittisq; & machinationibus vsi, quibus grauissimam his demum obsidionem & planè intolerandam efficerent. Barbari verò & si labore ingenti afficiebantur, & acrius vrgerentur, haud tamen vel coarctati sese & muros tueri desierant. iam enim ex his quidam ad alteram Romanorum munitionum partem testudinem importarant, vt omnia ad terram prosternerent: prius tamen quàm vallo appropinquarent, vel in testudine penitus delituissent, Surranus vir quidam Hister in quempiam hostium & conspectiorem telum intorsit, letaleque huic vulnus inflixit. eo cadente confestim concussa testudo ipsa inuertitur, & alueo circumacto supinoque retecti omnes nudatique sunt, quos Romani hastas eiaculati interfecerunt. Vnus verò, qui fortè euaserat, quum ad præsidium proximè peruenisset, portulam iamiam ingressurus, sagitta ictus interijt, cadensque in limine iacuit in interiorem partem porrectior. Qua re Misiani animaduersa sinistrum id futurorum omen euitandum sibi quammaximè, ac detestandum (vt arbitror) rati, desperatisque suis iam viribus, & Persici auxilij spe tandem deposita, cupidi pro vi Romanis illata metu denique liberari, proprias vires emensi, quòd nec bello pares Romanis fore se ducerent, nec bellum sustinere diutius possent; vix aliquando tandem resipiscentes, ad Ioannem oratores miserunt, precatum, ne se perdere ad internecionem iam vellet, gentem ab antiquo obedientem, & eadem secum de deo quamoptimè

Præsidium barbarorum incensum.

** Absiliorum supra.*

In infantes exercita crudelitas.

Pœna sæuitiæ.

Misianorum supplicatio.

optimè sentientem,& quæ quia prius affecta iniurijs sit,ad id demum descen derit.Barbarica quadam dementia factum,vt Romanis obsisterent,haud tamen commiseratione & venia indignos omnino fore se affirmabant, qui tot mala perpessi,pœnisque tam acerrimis & tam multis affecti iam essent,præsertim quum circumiecta præsidio loca incendio conflagrarint,virorumque non minus mille & quingentorum iacturam fecissent, & pubescentium pue rorumque item & fœminarum numeri amplioris, atque adeo, vt haud multum defuerit,quin Misianorum gens sit prorsus sublata.Ioannes verò animo perquam lubenti,& multis de causis istorum preces admisit,tum quia ne diutius in loco deserto præalgidoq; cum vniuerso exercitu periclitaretur, tum quia satis pœnarum iam dederant, qui in se deliquissent:vnde acceptis obsidibus,& omni pecunia, quam præfectus Sotiris secum detulerat, recuperata;Imperatorisque auro in potestatem redacto, quod vtiq; perfectorum proborumque numismatum fuit octo & viginti milium,additis octingentis, prædaque multa onustus, permisit rursum sua hi vt intrepidè possiderent,vitamque innouando, pristino more vt viuerent. Ipse demum in Colchicum agrũ reuertens,inclytum quidem & gloria superbiẽtem, triginta hominibus dũtaxat desideratis, reduxit exercitum. Post hæc Imperator Iustinianus Martino prorsus exautorato,Iustinum * Germanicum copijs vniuersis, quæ apud Colchos & Armeniam erant,liberæ potestatis & solum præfecit.Iampridem enim illi id animo inerat, ne de cætero his imperaret Martinus, quia in Gubazem insidiarum non minima causa fuisse argueretur. Continuerat tamen antehac animum,& rem planè dissimularat, haudquaquam per id temporis ratus principes esse vel concitandos,vel loco mouendos, rebus adhuc ea in regione turbatis,& eo minus,quo & is esset exercitibus gratus,tum quia bellicæ rei peritissimus erat,tum etiam quòd opportunè decenterq; bello cuncta disponeret: cuius rei apprimè gratia incolumen ad id tempus seruatum fuisse nil ambigo. nam aliàs cum Ioanne & Rustico mortem simul obisset. Nunc verò præ trophæorum à se partorum, rectiorisque consilij reuerentia, quo in ipso rerum gerendarum discrimine vtebatur,depresso paulatim,ereptoque demum permagno illo superboque imperatorio nomine, titulum quidem illi permisit,dominari tamen in cæteros vetuit, sed priuatam iniunxit vt duceret vitam, pœnarum se satis iam ratus ex eo per ignominiam exegisse,tametsi patrati in Gubazem sceleris fuisset hic particeps.Quum itaque Persæ quietius agerent, & haud secus res pacificæ essent, ac si factæ induciæ intercederent; tunc demum Iustinianus Martino è præfectura eiecto, Iustinum vt propinquitate sibi & genere coniunctissimum, ita & tunc temporis communi omnium opinione percelebrem, Byzantium ad se euocatum, & copijs vniuersis præfecit, Colchosque remisit, vt omnibus prospecturum; Quum itaque Iustinus præfectus iam omnibus esset,nec Persæ vt acie decertaturi se ad bellum pararent,neque in hos Romani ductarent exercitus, sed sua vtrique custodijs tuerentur, & quoad possent consilia inuicem explorarent,& neutra pars bellandi initium faceret,sed vltrò libenterq; conquiescerent;Chosroës Persarum rex,vbi primum quæ ad Phasidem contigissent, resciuit,& Nachoragan fuga ex acie excessisse; ex Hiberia protinus euocatum pro patrijs legibus sæuum in modum excruciauit. Non enim satis fore destinatam duxit ignauiæ pœnã, & simplex aliquod mortis genus vt illi inferret; sed à ceruicibus cutem ad imos pedes detraxit,vniuersamq; ita, vt genitalia ipsa inuerterentur & comparerent in vtris morem,cõflatam super scopulum quendam vt suspenderent, suis iniunxit;miserabile visu,& crudelissimum facinus,quod sane * Sauorem illum,qui Chosroem in regno præcessit, ausum fuisse,& solum existimo. Simillima tamẽ poëta quidã & Phrygius de Marsia

Ioannes in gratiam supplices recipit.

Martinus exauctoratur.

* *Germani filiũ.*

Iustiniani prudẽtia in dissimulãdo.

Martini vitæ propter res feliciter gestas parcitum.

Iustino summa potestas concessa

Nachoragan viuus excoriatus iussu Chosrois.

* *Saporem.*

celebriora fecit, qui vbi de arte tibijs canendi cum Apolline contendisset, victus demum pro eius petulantia victori pœnas has dedit, vt ei detractũ suspenderetur arbori corium. sed ista quidem poëtarum miracula sunt, & fabulæ ludicra, quæ vtiq; nec vera esse, nec decentia hi conspicantur. quòd si tibicinem dicant Apollinem factum, & ex arte decertatorem, atq; adeo vt post victoriam sit sic ira euectus, vt indignas quasdam & furibundas victo pœnas intulerit; quo nam pacto ex vetere hunc comparentem tam inhumanum & nefarium facinus oblectauit? Hæc autem tum primùm prisci cecinerunt poë-

Nonni Dionysiacorum mentio. tæ, & ab his iuniores excepta simul decantant, quos inter & Nonnus ille ex Pano vrbe Aegyptia oriundus, poëta, in opere suo quodam, quod Dionysiaca nuncupauit, pauca quædam de Apolline narrans (non enim præcedentiũ verborum sat memini) ita subsequitur; Eo ex tempore, quo Marsiam deũ impugnantem tibicinem redarguisti, corium arbori suspensum ventis inflatur. Quòd autem Persarum regum postremum id scelus ex prisco & poëtico illo prodierit, quum non antea fuisset mortalibus cognitum, apertiora sunt argumenta, & apud eos sat valida, qui & vetustissima contemplari percallent, nec

** Sapores.* ad poëtarũ figmenta illa reiecerint.* Sabores quondam vir iniustissimus fuit & humano sanguine contaminatus. ira is fermè inflammabatur, & in sæuitiã proruebat, ad parcendum verò dandamq; peccantibus veniam segnior erat. Vtrum verò id scelus in alios prius patrauerit, nil habeo, quo affirmare id a-

Valerianus imp. excoriatus. pertum queam. Quòd autem Valerianum tũc Romanorum imperatorem is, cui fuerat per hunc bellum illatum, victum ab se, viuumq; captum eodẽ modo excruciauit, testis est omnis historia. Haud secus & priores illi futuri his rebus testimonio sunt, qui post deletos Parthos, Persarum suscepere imperi-

** Saporesque.* um. Artaxerxes * Saboresq;, reges vtriq; omniũ iniquissimi. siquidem alter proprio domino obtruncato, per vim & tyrannidem sibi imperium vendicauit: alter verò, quia à supplicijs grauioribus, odijsq; impijssimis regnandi initium fecit. Sed quum ex intercedentibus alijs item atq; alijs rursum ad Artaxerxem delata oratio sit, offertur in præsenti occasio ea nunc absoluẽdi, quæ

** regum.* supra dicturus nos esse promisimus, & * imperatorum, qui subsequuti hos

De Persicis regibus ἐκβολὴ λόγου. sunt, meminisse. De Artaxerxe verò quibus sit parentibus ortus, qua de causa, quoúe modo cidarim, insigne regiũ, sumpserit; supra satis iam explicauimus. illud tamen adiecturi his sumus, Annis octo & triginta ad quingentos post magni Alexandri Macedonis principatum, quaternis post alterius Ale-

** Mamææ filij.* xandri * Mammei, Artaxerxes Persarum (quemadmodum diximus) suscepit imperium, in quo annos quindecim, mensibus demptis duobus, peregit. Hu-

** Sapores.* ic in imperium * Sabores ille succedit, omnium crudelissimus. vixit hic vnũ & triginta integros annos, & ingentibus iacturis Romanos affecit. nimirum

** eorum.* qui regem * suum necando, nil denique sibi ad eam rem impedimento fore

Saporis felicitas. præcogitarat. Is fermè imperium propagauit: nam & Mesopotamiorum vastauit agrum, deinceps finitimos quosque, Cilices, Syros, Cappadoces vsque peruadens depopulatus est, & incredibilem his intulit cladem; atq; adeo, vt abruptas illas & vacuas montiũ intercapedines anfractusq; cæsorum repleuerit cadaueribus, complanauerit colles, & loca editiora inter se distãtia, ac postmodum fertur sic equitasse & peruasisse, ac si mõtium fastigia in infimo descendissent. Hũc igitur, quum domum rediisset, nec mediocriter vteretur, quæ per impietatem parasset, sed immodica elatũ iam insolentia, haud lõgè

** Odenathus Palmyrenus.* pòst, vt superbire desineret, * Denathus Palmirinus coëgit, vir quidem tum primùm obscurus & planè incognitus, sed qui ex illatis * Sabori calamitati-

** Sapori.* bus, & rebus aduersus hunc gestis ingẽtem retulit laudem, & plerisq; priscis

** Sapore.* historicis vt dignus memoria nobilitatus est. Mortuo deinde * Sabore, huius

** Hormisdes.* filius * Ormisdates regnum suscepit, vixitq; in eo breui admodum tempore.

Pòst

Post annum siquidem vnum & decimum diem, fato suo perfunctus is obijt mortem, nulla re gesta, quæ meritò tradi memoriæ posset. Post hunc * Vraranes annos tres quum obtinuisset imperium, eius filius patri non absimile nomen sortitus, annos sedecim in regno permansit. Deinceps Vraranes tertius, menses duntaxat quatuor imperium degustauit. Seganesna ei cognomen erat, quod illi inditum nō ab re fuisse existimarim, nec temerè eum vetusti & patrij moris participasse. Persarum siquidem reges quum magnam aliquam nationem oppugnando cepissent, essentq; illorum locis potiti, haudquaquam de cætero victos necabant, sed subactos dependere tributa cogebant, & loca inhabitare, ac captum armis agrum excolere, primoribus duntaxat gentis miserrimè trucidatis: vnde & sæpe noui principatus & nationis ex nomine liberos vocitabant, memoriæ (vti apparet) pro trophæis iam partis & iactantiæ gratia. Vbi itaque Seganorum gens illa ab Vrarane huius patre deuicta est, iure & filius pro regia illa consuetudine Seganesna, id est, Seganorum rex nuncupatus est. Hoc confestim deperdito, Narses imperium annos septem & menses nouē tractauit. Huius Misdates filius in principatu succedit, patris hęres effectus, non solùm potentię, sed annorum æqualitatis & spatij. Miretur nanque id quispiam, patri filioque annos mensesque imperij exactissimè fuisse pares admensos. Hos * Sabor rex subsequutus; longissimis temporum spatijs potitus imperio est, quum tot annos regnasset, quot etiam vixerit. Hunc mater adhuc ventre gestabat, & regij generis successio ad regnum vocabat, qui ex matre hac nasceretur: erat autem dubius partus, marem ne paritura hæc esset, an fœminam. Vnde principes omnes & satrapæ præmia magicis viris ac dona exposuere, vt ea de re futura prædicerent. Grauidam deinde equam producunt in medium partui proximam, iussereque magos super hac prius periculum facere, vaticinarique quodcunque futurum existimarent. Hoc pacto se paulo pòst cognituros putabant, quò processuræ istorum essent de equa prædictiones: ex hisque posse se simul imaginari haud secus euasura, quæ de homine & mare futuroque rege prædicerentur. Quid verò magi de equa prænunciarint, nil habeo quod pro certo affirmem: sed alioquin sic omnia euenere, vti prædictum ijs fuerat. Quum itaque & cæteri cognouissent, vaticinandi artem magos optimè percallere, præmiserunt reginæ qui explicarent, quæ ipsi non ignorarent futura. Hi itaque, affirmantibus Magis, marem omnino fore, qui partu edendus propediem esset, nulla interposita mora cidarim ventri imponunt, & vix dum conceptum regem pronunciant, & nomine internosci recens formatum his placuit, quod vtique organum eotenus iam suscepisset, vt & palpitaret iam sensim & subsiliret. Sic igitur quod naturæ obscurum est & incertum, pro re certiore indubitataque hi opinando suscipiunt. Haud tamen spes eos fefellit, sed longè magis ad opinionem succedentibus rebus, quàm opinati iam essent, assequuti sunt quæ sperabant. nascitur nanque non longe pòst & cum imperio * Sabores, in eoque & iuuenilem agit ætatem, & consenescit, nimirum qui septuagesimum annum iam exegisset, vbi ad quartum eius & vigesimum imperij annum Nisibis ciuitas sub Persarū ditionem, quæ Romanorum fuisset, peruenit; Iouiniano hanc imperatore prodente. is nanque in ipsis mediterraneis Persarum locis eorundem ditionis & iuris, Iuliano repentè deperdito, per milites exercitusq; & cæteram multitudinem imperator mox declaratur: & quoniam nuper sibi delatū fuisset imperium, perturbatis (vti par erat) iam rebus, & in hostili præcipuè, haudquaquam in pręsentia poterat lentius, vt decuisset, res ipsas disponere; præsertim vt inde abscedere cupidus, ne in aliena moram parumper diutius traheret, & ad sua quamprimùm rediret, ignominiosè & turpiter cum Persis paciscitur, con-

*Vararanes

Persicorū regnū filijs vnde inderentur cognomina.

Seganorū natio. Seganesna.

*Sapores

Saporis anni vitæ regniq; pares.

De magorū prædictionibus.

Magi reginæ filij partum prædicunt.

Ventri corona imposita.

*Sapores

Iouianus imperium facilitate sua deminuit.

uentionesque facit, quibus vel ad id temporis iacturam non mediocrem Romana Respubl. patitur, & nouis quibusdam terminis Romanum retraxit imperium, idque quum porrectius esset, & vltra fuisset antea propagatum, stolidè intercidit. Sed quoniam quæ per id temporis accidissent, pleriq; ex priscis scriptoribus literis commendarint; haudquaquam mihi his immorari ocium est: sed ad ea progrediamur, quæ dicere cœpimus. Post *Saborem Artaxerxes germanus frater, vt regni tum particeps, quatuor vbi regnans egisset annos, emoritur. huius filius †Sabor & ipse dictus, annos quinque regnauit; totidem verò & geminatos, alteroque adiecto Saboris filius Varanes, qui & Cermasat à Cerma natione quadam, vt dictum est suprà, in potestatem redacta, haud secus dictus, ac Romani assueuere, qui ab Africa Africanum dixerunt, & Germanicum à Germania, & ex alijs item alios denominarunt. Post hunc Isdigertes filius suscipit principatum, qui & magnus apud Romanos habetur, & celeberrimus. Arcadius nanque fermè iam moriens quum more mortalium sua disponeret, hoc vsum custode ferunt, Theodosij filij & totius imperij curatore. Is sanè vulgatior sermo per priscos posteris proditus, vel ad hanc tempestatem, vt apud doctos, ita & imperitos sedulò circumfertur. haud tamen vspiam literis commendatum comperimus, vel celebratum, nec apud eos fortè, qui de Arcadij morte pleraque historię tradiderunt, nisi in Procopij rhetoris scriptis. nec sanè miror hominem, qui multa didicerit, & omnem, vt ita dicam, collegit historiam, vel id factum commemorasse, alteri cuiquam prius fortè elaboratum. me verò, qui minimam in partem hæc nouerim, haudquaquam eius narratio ceperit. Sed illud es quidem admiratione dignum existimauerim, quòd quum hæc Procopius narret, haud tamen simpliciter per se cognita explicet, sed Arcadium ipsum laudibus ferat, quòd optimo sit vsus consilio. ait nanq; in cæteris eum haudquaquam satis ingeniosum fuisse, in hoc solo & sapientem & prudentissimũ visum. Mihi verò qui id demiretur, apparet nullam habuisse primi & repentini consilij rationem, sed rei euentus. Quo enim pacto par erat homini alieno ac barbaro, & *nationis regibus infensissimæ, alienæque opinionis & mentis viro, nec satis iam cognito, vtrum æquitatem & fidem seruaret, quæ charissima sunt, commendasse? Quòd si nihil ille in infantem deliquit, sed huius imperium firmissimè procurãte se seruabatur, pręsertim quum infans sub mammis adhuc nutriretur; Isdigertes potius ille benignitatis erit collaudandus, quàm Arcadius facti. De his verò vt senserit quisque, sententiam ferat. Isdigertes igitur quum vnum & vigesimum regnasset annos, aduersus Romanos bellum nunquam suscepit, neque vlla hos vnquam affecit molestia; sed beneuolus semper erga hos, & pacificus fuit; siue ita tulerit casus, siue quia parceret puero, communibúsve liberis procreandis & legibus. Hoc mortuo Vraranes filius quum præesset imperio, in Romanos quidem impetum fecit, quem quum Romanorum præfecti, qui ad fines tuendos locati erant, amicè & remissius suscepissent; confestim iter auertit, & se ad suos recepit sine vlla vel finitimorum iniuria, vel illata agris iactura. Is quum annos viginti regnasset, ex filijs alteri imperium tradidit. cui deinde quum in regno annos septemdecim exegisset, & menses quaternos, Perozes in regno successit, vir sanè audax admodum & bellicosus, animique magnitudine præstans, & si cætera mente & cogitatione haud sat constans, & longè plus audacia, quàm consilio pollens, in expeditione aduersus *Neptalitas interijt, nec adeò hostium robore, quàm eius temeritate. nam quum in hostili vt tutò procederet, huic curandum fuisset, præuidendæque simul & præcauendæ latentes insidiæ essent; horum tamen oblitus, in insidias statim præcipitauit. in scrobes nanq; & fossuras cadendo, ingenti per campos spatio in capturam paratas,

*Saporem

†Sapores

Isdigertes rex clarus.

Contra Procopiũ disputatio.

*regi nationis

Isdigertis pacificum regnum.

Vararanes

Vararanis filius

Perozes

* *Nephtalitas. Procopius Eu-thalitas vocat.*

paratas,

paratas, cum vniuerso exercitu perijt vigesimo imperij anno, vitamque finiuit inglorius, vt ab Hunnis turpiter debellatus. * Neptalitarum verò gens ipsa Hunnica est. †Valens huius germanus frater, deinde ad regnum euectus, nihil est visus siue domi siue bello memoria dignum fecisse, non solùm quia mitior esset, & placidis moribus, & ad impetus temerarios, inimicitiasque obeundas non admodum promptus; sed etiã quòd haud diu superstes fuit. siquidem quaterni duntaxat anni huic decursi in imperio fuerant. Interea verò * Cauades Perozi, qui Persicis agminibus præerat, quammulta Romanis intulit bella, ac sæpe de barbaris sibi finitimis victoriam retulit, nihilque temporis intermittebat, quin turbis se & periclis inuolueret: vnde & in subditos sæpe desæuiebat, & implacabilis erat, ita vt perturbare res optimè constitutas sat posset, & ciuili in statu res innouare, ac consueta peruertere. Ferunt prẹterea hunc legem tulisse, qua viris essent & in communi expositę fœminæ, non tamen iuxta Socratis Platonisque instituta, & reconditas eorum in dictis commoditates: sed vt cuiuis ex lege liceret, ad quamuis animus ferret, accedere; priuatique tori participare, vel si alteri denupserit mulier, & in alterius esset hęc potestate. vnde id sequebatur, vt iure & crebrò ea in re peccare quis posset. Sed primoribus ipsis apertius id molestè ferentibus, nec esse existimantibus id iniuriæ tolerandum, ea lex regi & insidiarum & exitij præcipua causa fuit: siquidem conspiratione facta, insurgentibus vniuersis principatu hic statim deponitur, vndecimo postquam regnare cœperat anno, & in * obliuionis præsidiũ truditur. Imperium verò † ad Zambasem transfertur, & hunc Perozo progenitum, aliàs tamen humanitate iusticiaque pollere sat visum. Hoc pacto illi rebantur rectè sibi peracta iam omnia, vt de cætero possent faciliter & per delicias viuere. Cauades verò è præsidio breui euadens, siue vt scribit Procopius, vxore ad id doli iuuante, vt quæ viri vitam prætulerit suæ, siue vt aliascunque; ad Neaptalitas se contulit, Imperatoremque supplex adiuit. Tum ille vbi animo agitasset temerarios fortunæ casus, hunc perquambenignè suscepit, hortatus vt bono animo esset, & demeret prorsus in se conceptam molestiam, in primisque eblandiendo & quamoptimè admonendo, mensamque opimam, dubiam, & lautiorem cum charitatis dexteritate quadam apponendo, donandoque veste perlucida & ampliore, quæ omnia sunt ad veram hospitalitatem promptissima argumenta, ad meliora denique sperandum confirmat, & paulo pòst filiam hospiti in vxorem despondit, traditoque ei exercitu ad reditum valido remisit in patriam, vt obuios quosq; & resistentes disperderet, ac pristinam recuperaret felicitatem. Verum vt arguatur longè alios plerunq; habere res ipsas euentus, ac sit hominibus visum, idipsum quemadmodum explicatũ est contingit: & sanè ad vtrosq; & varios fortunæ hos impetus, motusq; longo interuallo distantes, Cauadis vita expendebatur, & temporis spatio mediocri, quandoquidẽ ex pristino illo & imperatorio statu reus sit & captiuus effectus: & vbi e carcere demũ euasit fugitiuus, & mutata veste redditus hospes, regisq; gener & coniunctissimus, moxq; ad patrios lares descendens sine labore & periculis haud secus regnum recepit, ac nunquã amiserit, vacuumq; id, & se perinde opperiens repperit. * Zambazes nanq;, cui id traditũ fuerat, volens quidem regio huic throno cõcessit, & imperium censuit per se relinquendũ, in quo quaternos annos cum voluptate vixisset, idq; renuere ex animi magnitudine, & sua cum gloria maluit, & priuatã cum securitate vitam deligere. quo factũ est, vt necessitatem ipsam optimũ prẹueniret consilium. Cauades verò iterato potius imperio, ad priores & vndenos iam annos monarchię in principatu alios triginta permansit. Sed quæ huic vel antehac, vel in posterum accidissent, priscis & sapientibus in historię modũ elaborata & prodita

Nephtalitarũ
† *Blases Procopio.*
* *Cabades*
Lex Cabadis de polygamia.
Lex ista Cabadi exitio fuit.
† *Lethes castellũ. de quo Procopius & alij.*
† *ad Blasem*
* *Blases*

Agathias ab alijs relicta narrat. sunt. Quæ verò vetustiores illi reliquerant,& posteris transmittenda essent, vt cognitu necessaria, vel superioribus gestis per eum rebus factu optimum ducerem, si adderentur: ceperit tamen nonnullos forsitan admiratio,quod *Similitudo calamitatū in coætaneis principib.* ijsdem illis ferè temporibus, tam apud Romanos, quàm apud Persas permulta & similia quædam acciderint,tanquam sponte sua in vtraque Republ. aduersus imperatores sinistra tunc quædam fortuna ingrueret. Siquidem paulo antè Zenon ille Isaurus Romanorum Imperator,qui & Tharasis Codi*Zenonis exiliū.* cus vocitabatur, per * Ilium, Basilium, Basiliscum, & Cononem in insidias præcipitatus enixissimè ad id † Berinna coadiuuante,vbi ex imperio excidisset,eiectus exterminatusque demum, vix in Isauriam abiens salutem inuenit. Postea verò in imperium restitutus,Basilisco annos duos tyrannidem exercente occiso, dempto illi in primis regio insigni,rursum potitus imperio, vniuersaque moderando,non ad multum temporis quum regnasset, vita ex*Nepotis augusti calamitas.* cessit. Haud secus & Nepos in occidente quum imperaret, simillimis quidem est, sed longè maioribus inuersatus calamitatibus.ab * Horeste illusus ex Italia profugit,regiamque vestem, & trabeam semel depositam, de cætero nunquam resumpsit, sed inter priuatos viuens occiditur. Sic itaque eo tempore reges & principes temeraria quadam & aduersa fortuna immutabantur.Si qui verò quur hæc fiant,quæsierint;rerum principia reconditarum scrutari,quamcunque (vt lubet)proferant causam:mihi vero ea sunt repetenda,vnde primùm facta digressio est. Cauade itaque mortuo,anno Iustiniani *Chosroes Cabadi succedit.* imperij quinto, Chosroes apud nos maximus ille paternum suscepit imperium,resque eximias gessit,quas rhetor Procopius & prior quidem historię demandauit: cætera vero, quæ ille omisit, partim nobis sunt explicata,partim subsequenter explicabuntur, quoad temporum continuatio ipsa exactissimè obseruetur. Sed illud in præsentia dixerim,per octo & quadraginta iam annos,quibus potitus imperio est,quammultas hunc retulisse victorias, & eò magnitudinis euasisse, vt nullus priorum apud Persas regum fuisse huic similis comperiatur, vel si cum singulis eum quis conferat, ne Cyrum dicam Cambysi huic parem facturus sit: sed ne Xerxem quidem ipsum, quē mare ferunt contabulasse,equitabileque id reddidisse,& nauigabiles mon*Chosrois exitus parum eius anteactæ vitæ conueniens.* tes. Chosroes itaque & si sua magnitudine cæteros anteiuit, vitæ tamen est exitum vt calamitosum & inglorium nactus, ita & alienissimum à sui temporis principum fine.Is namque quum interea circa Carduchios montes æstiuo tempore in Thamanorum vico quodam vitandi æstus ob gratiam, & ob locorum temperiem secedēdo diuersaretur, Mauritius Pauli per Tiberium Constantini Romanorum imperatorem Orientalibus copijs præesse iussus, in Arxianum agrum incursionem de improuiso fecit, qui vtique contiguus erat circumiectis vico, vbi rex erat Persarum.castellis & agris protinus & intrepidè deuastatis,Zirma flumine traiecto,in anteriora processit,& proxima quæque depopulatus,igne demum succendit.Quum is itaque armis igneq; omnia peruastaret, Chosroes ipse(non enim longius aberat, quàm vt in altum euectam lateque diffusam flammam intueretur)hostilis perinde incendij insuetus,haudquaquam eius prospectum tulit.vnde pudore simul ac formidine percitus, nec hostibus obuiam iuit, nec quoquam pacto iniuriam vindicauit, sed præter modum ex ea clade dolore ingenti perculsus, ac sui prorsus desperans,morbo statim insanabili quodam corripitur,vnde quamcelerrimè ac per manus elatus, ad Seleuciam Ctesiphontem regiam fertur, & in fugæ morem facta discessione non longè post vitam finiuit. Ipse verò haudquaquam satis intelligo, quo nam modo orationis decursus me ceperit,quæ,vt equidem reor, rerum gestarum admiratione & voluptate prouecta eo me petulantię duxit,vt,quæ in medio explicanda fuissent,omissis,externa

* Ilum, † Verina, * Oreste

terna quædam & aliena meminerim. Nunc igitur vbi mihi ſat conſtat, quouſque peruenerim, & vnde digreſſus ſim; his prætermiſſis, vt ſuis locis poſtmodum deſcribendis, ad ea me referam, quæ priora illa & ſubſequi, & cum his contineri facilè videbantur. quandoquidem ſiue Perſarum ſucceſſiones imperatorum, ſiue annorum numerum, & ſummatim vt dicam, ſiue quodcunque dicturum me pollicitus ſum, ad finem perduxi; nil equidem ambigam, vt veriora hæc me confirmaſſe, & in his perſcrutandis diligenter elaboraſſe, vt quæ ab archiuis, & Perſicis libris deſumpſerim. Sergius nanque interpres ille, me deprecante, vbi eò ad Perſas ſe contulit, ab his quibus Perſarum annalium fuerat cuſtodia demandata, petijt ſupplex, vt de regum geſtis ſibi traderent monumenta, & cauſam protulit, non alterius rei ob gratiam ea ſe velle, niſi vt apud Romanos etiam literis commendentur, quæ apud ſe condita eſſent, & magni momenti facta. quæ vtique illi & rectè quidem petenti, mox Sergio tradiderunt, rem fore non inſuauem rati, ſed ſuis magis regibus ad gloriam conceſſuram, ſi futurum eſſet, vt vel apud Romanos non incognitum foret, quales ipſi, quantique fuiſſent, vtque apud ſe ſeruata gentis ſeries ſit. Sergius itaque, vt nominibus, ita & temporum interuallis, & ex his, quæ per hos geſta fuiſſent, opportunioribus quibuſque exceptis, è Perſicaque in Græcam linguam ornatè traductis, ad me omnia, quæ ab ſe depopoſceram, detulit; permiſitq; vt cauſam ad verum abſoluerem, ob quam ipſe à Perſis ea acceperat monumenta, quæ iam ipſi ad finem perduximus. Erat nimirum Sergius ille interpres omnium præſtantiſſimus, & quem Choſroes rex ipſe maximi faceret: quia vt in Græca, ita & Perſica lingua, & in ea eſſet interpretandi arte facilè princeps. De * Cauade autem rege ſi qua fortè Procopius rhetor aliter edidit, nos tamen Perſarum ſcripta ſequenda potius duximus, & innitendum quæ in his ſcriptis produntur. Nunc itaq; vbi tantum laboris ad finem deduximus, age iam ad continuandam hiſtoriam redeamus, quam de rebus apud Lazos tunc geſtis occœptã iam intercidimus, vt ad hæc veniremus. Nacohoragan igitur, quum ob morum ignobilitatem, & turpem in Hiberiam fugam, tum ob debellatum per Romanos, quem ipſe ductarat, exercitum, crudeliſſimè diſcruciatus interijt. Choſroes verò quum animo agitaſſet, haudquaquam ſe poſſe in Colchico agro Romanis obſiſtere, vel mare ipſum tenentibus, quo exercitibus neceſſaria tranſuectabantur, & longè aliter ipſe vt longis deſertiſque itineribus, ita & per baiulos homines onerariaque iumenta ſumma difficultate perpauca cibaria mittere ſuis copijs cogeretur; decreuit non de cætero ſibi cum Romanis bellandum. Vt itaque pax non locis quibuſdam, & ad breue perſcriberetur, néve non diu eſſet vt imperfectior permanſura & mutilata, ſed eodem tenore vbiq; confirmaretur; ad Iuſtinianum oratorem Byzantiũ mittit Perſam virum inter cæteros facundiſſimum. Zich illi erat nomen. qui vbi ad Imperatorẽ peruenit, multis vltrò citroq; dictis, in id deniq; conuentum eſt, vt Romani Perſæque ea tenerent, quæ in agro Lazorum belli iure cepiſſent, ſiue caſtella, ſiue præſidia forent, neque de his in poſterum certaretur, niſi maius aliquod interueniret rei principium. Zich itaque rebus pro ſuo & oratoris officio hoc modo peractis, ad ſua ſe contulit. Hæc vbi exercitibus nunciantur, ad multum temporis quieti & ſine vllo prorſus bello manſere, & quod ſpontè antehac fecerant, ex pactione fuit tunc protinus confirmatum.·.

Vnde ſumſerit has hiſtorias Agathias.

Sergius regis interpres res Perſicas impetrat Agathiæ.

* *Cabade*

Choſroes ad pacem animum adijcit.

Pacis probatæ condiciones.

AGATHIÆ HISTORIARVM LIBER V.

VM interea hæ nationes numero ac magnitudine ſua præſtantes, armis ex conuento depoſitis, iamdiu conquieuiſſent, atque adeo, vt nil prorſus in inuicem molirentur; Zanorum gens ea, quę ſub Notum ventum in Euxino mari ſub Trapezuntium incolit loca, & ſi ſub Romanorum ditione tunc eſſet, eius tamen pars quędam maiorum ſuorum veſtigijs ſic iuſiſtebat, vt incontinenter & perditè facere haud ſat noſſet: quidam tamen optimarum rerum conſtitutione omiſſa, prædonum in morem viuebant, excurrendoque circa Pontum loca, agros quidem populabantur, viatoresq; iactura afficiebant, in Armeniamq; tranſgreſſi, multa diripiebant. vnde nihil his alienius erat, quàm veris cum hoſtibus bellum inire. Mittitur igitur ad eos Theodorus eiuſdem nationis & gentis, qui poſt Iuſtinum inter cæteros obtinebat Romanorum præfectos primatum, & eorum locorum ſcientiſſimus eſſet, & vnde nam fieri inſultus poſſent, vbive ſtationes firmari, & quemadmodum perueſtigandi hoſtes eſſent, ſatis calleret: cuius rei gratia per Imperatorem is & non iniuria iuſſus aduerſus Zanos tendebat. Motis itaque è Colchico agro caſtris, cum vniuerſis copijs extra Phaſidem fluuium fines tranſgreſſus, occidente iam ſole in penitiſſima tunc hoſtium loca deſcendit, caſtriſque inter Theodoriadem vrbem & Zizeum locatis, foſſaque exercitui circumducta, Zanorum partem, quæ perſtitiſſet in amicitia, quietiorque manſiſſet, neque adhuc deſciuiſſet, muneribus ad ſe reuocando donabat, & his bene conſultum fuiſſe gratulabatur: qui verò iam defeciſſent, rupiſſentque impudentius fœdera, pœnis afficere mox debellando parabat. Illi verò nulla interpoſita mora ad Romanorum munitiones venerunt, in proximum collem eminentem, magna hominum coacta iam multitudine, in Romanos & in dextrum latus iaculabantur, ſagittaſque immittebant, ita vt ex improuiſa illorum repentinaque audacia vniuerſus perturbaretur exercitus. multi tamen è caſtris in hoſtes promptiſſimè ferebantur, ſed incompoſiti, & nullo ordine procedentes, nec tamdiu morati, vt in campi planiciem hoſtem pellicerent, ſed verſis in barbaros clypeis, & ſupra caput elatis, collis dorſum ſubire adnitebantur. Tunc Zani ex edito frequenti impulſu lapides prouoluendo, excutiendoq; tela facilè hos repulere, irruptioneq; facta ad homines quadraginta interfecerunt, & in fugam cæteros mox auertere. Elati itaque barbari pro re feliciter ex inſperato geſta, quamproximè à Romanorum munitionibus copias applicarunt, ibiq; fortiter & diu bellatum: his in caſtra vt penetrarant nitentibus, & vniuerſos vt manu comprehenſos protinus inuolarent: illis vt indecorũ ac turpius fore exiſtimantibus, niſi eueſtigiò hoſtes propulſent, vel hos fundítùs perdant. Sed vtrique ſe inuicem compellendo, innitendoque conſertis iam manibus, nihil prorſus pro animi magnitudine memoria dignũ geſſere, ſed pari marte iam diu decertabatur, ſtrepituq; multo, permixto clamore omnia complebãtur, nec cuius partis victoria eſſet, dignoſcebatur. Theodorus verò Romanorum præfectus, vbi primùm hoſtium animaduertit rei bellicæ imperitiam, quòd iniquo loco, nec ſatis tutò præliarentur, nec multis ex partibus caſtris inſiſterent, ſed vnum in locum omnes iam declinaſſent, iuſſis qui circa ſe erant, vt pro loco manerent, & hoſtes in faciem oppugnarent, è ſuis quammaximam partem ex occulto decumanaque porta in barbaros decurſuros emittit: qui clam profecti, vbi his in terga comparuerunt, clamore ingenti ſimul ſublato, tubiſque in bellum cientibus confeſtim eliſis, hoſtem turbarunt. Zani itaque

Zanorum tumultus.

Theodorus contra Zanos ciues ſuos mittitur.

Theodori ſtrategema.

itaque tunc aliud nihil vel circumſpicere, vel ſibi conſultum malle, quàm per ignauiam fugam capeſſere: quos ſtatim fugientes inſectati Romani, præ formidine amentes iam redditos facilimè obtruncabant. Ex his igitur duo milia ceciderunt. qui reliqui fuerant, diuerſim palantes deferebantur. Theodorus itaque vniuerſa gente in poteſtatem redacta, Imperatori quæ geſta fuiſſent ſingnificauit, ſciſcitantique quid de his fieri placeret: vt his tributa imponerentur iniunxit annis ſingulis in poſterum perſoluenda, vt ex his intelligerent ſe ſubditos fore & vectigales, & ſub iugum penitùs miſſos. Vnde recenſiti mox omnes deſcriptique tributi penſione degrauabantur, & eo ex tempore ad hanc noſtram ætatem Romanis hi vectigal pendunt. Iuſtinianum Imperatorem ex omnibus rebus, per ſuos egregiè geſtis, hæc maximè oblectarunt. Siquidem in lege quadam è ſuis, & priuatis ex legibus, quas Nouellas nos dicimus, quum aliàs recenſeret iam partas victorias, vel huius gentis præcipuè meminit. Hunc igitur habuit Zanorum inſolentia exitum, & Theodorus ad Lazorum ſe loca recepit. Paulò antequam hæc gererentur, iteratò Byzantij vehementer adeo terra mouit, vt omnis ferè collapſa ciuitas ſit. Hunc terræmotum & alter tantæ magnitudinis inſequutus, quantæ (vt reor) nunquam antehac fuerat, nimirum qui ſit exæſtuantibus aquis ſalientiſque terræ perſeuerantia factus: & is ſanè eo horridior videbatur, quo & pleraque periculoſius occurrebant. Exierat nanque autumni iam tempus, & pro nominibus ex Romana conſuetudine ſympoſia peragebantur. frigus tunc erat, quale per id eſſe tempus decebat, ſolq; in occiduum vergens in capricornum deferebatur; quum interea circa mediæ noctis cuſtodiam ciuibus altiore ſomno detentis, & iam quieſcentibus, derepentè id malum inuaſit, atque adeo vt à fundamentis omnia quaterentur: motusque ipſe & ſi à principio ſtatim violentiſſimus fuit, in maius tamen continenter excreuit, ita vt alio atque alio addito ad id incremento, in immenſum euaderet. Demum itaque omnibus excitatis, eiulatus vndequaque complorationeſque exaudiebantur, & vox item illa, quæ in eiuſmodi malis afferri ſpontè ad deum ſolet. nam ſonitus quidam grauis, ferusque perinde tonantis è terra ſtridor fragorque remittebantur, remiſſoſque ventorum turbines ſubſequebantur, & terrorem ingeminabant pauentibus. ſiquidem terreſtris ſpiritus quidam fumoſa nebula, neſcio quo pacto, ſurſum verſus expulſus deſæuiebat, vt turbulentior & ſonorus: quo territi homines, & pauore correpti, mente quadam torpidiore è domicilijs ſe proruebant. tum publicæ anguſtioresque viæ multitudine complebantur, tanquam non domi deperituri, ſi pereundum iam eſſet. nam frequentia & continuata, connexaque inuicem eius vrbis ædificia ſunt, atque adeo, vt vix locum ſub diuo ſitum apertumque, & omnino non adiacente ędificio altero vacuum reperiat quiſquam. Sed alioquin quum ad ſuperiora dirigerent oculos, & vtcunque cœlum ſpectarent, deumque hoc pacto deprecarentur, ſummitti timor animi omnis, & perturbatio denique ſenſim his videbatur, & perinde leuiter cadente niue irrigabantur, algore iam degrauati. haud tamen vel ita affecti tecta iteratò ſubibant, ni fortè ſacras ædes iniſſent nonnulli, eodemque prouoluti ex deo opem depoſcerent. Videre tunc licuiſſet fœminarum vim maximam, nec infimæ ſortis, ſed familiæ honoratiſſimæ cum viris ſimul deferri, & turbæ immiſceri, omnemque ordinem & pudorem confundi, nec cuiuſuis conditionis homines præ formidine ſine vllo diſcrimine proculcari. Dominos præterea ſerui aſpernabantur, nec dicto parebant, quum maiore quodam terrore victi ſe in templa reciperent. haud ſecus inferiores priuatique homines magiſtratus gerentibus ſine vllo honoris reſpectu permixti iam aderant, vt ex communi omnibus incidenti periculo, vniuerſis exiſti-

Zani redacti in poteſtatem.

Nouel. j. in principio.

Terræmotus horrendi.

Ædificiorum Byzantij arta ſpatia.

mantibus se non longe pòst perituros. Frequentiores ea sunt nocte euersæ domus, & præsertim in Regio (vrbis arx Regium est) quammulta præterea & incredibilia contigere. Nam alibi fortè siue lapide tecta, siue ligno ædificata, velut renunciata compage hiantia abinuicem diuellebantur, ita vt æther inde astraque nil secus ac sub diuo conspicentur, & mox simul iteratò in pristinam compagem coibant. Alibi verò columnæ è superiori domicilij loco firmius collocatæ, violentia exæstuantis motus depulsæ excutiebantur, superuectæque proximas domos, ad eas quæ longius aberant, veluti funda emissæ euehebantur, & fragore ingenti omnia conterebant. Alibi verò horribiliora acciderant, sed aliàs sæpe, & superioribus temporibus facta, & vt in posterum fiat necesse est, quoadusque terra hæc perstet, & humanæ naturæ peccata. tunc tamen in maius omnia occurrerunt. nam è turba magna vis homiuum & obscuriorum interijt. Ex his verò, qui Senatorum numero essent ascripti, solus Anatolius perijt, vir sanè consularis dignitatis honoratissimus: ad quod accedebat, quòd Imperatoris domus vt curam susceperat, sic & bonorum esset procurationem omnium nactus. Is itaque quum suo & consueto lectulo conquiesceret, marmoris iuxta se frustum in cubiculi ædificio fixum astabat, pulchrè ac decenter elaboratum, qualia parietibus solent ad ornatum & ostentationem, non ad necessitatem per eos affigi, qui istiusmodi superuacaneis inhiant rebus, & non admodum necessarijs ornamentis. Ea igitur saxi moles præ terræ nimio motu diffracta laxataque, è pariete pulsa huic in caput concidit dormienti, & planè contriuit. Anatolius verò tanta mole oppressus, ad id modo suffecit, vt grauiter ex cordeque ingemiscens, eodem tamen in lecto procumberet moribundus. Hæc noctu. die autem comparente perquamlibenter se inuicem ciues contuebantur, quum obuiam offerrentur amantissimi quique & familiarissimi, complorationeque mutua cæteræ se turbæ insinuantes, alternisque singuli pro data redditaque vltrò salute, & si sui iam desperantes, voluptate afficiebantur. Interea verò dum Anatolius ad sepulchrũ effertur, è plebe homines quidam, vt fit, dictitare, non iniuria eum hoc mortis genere fuisse affectum, quippe qui & iniustissimus fuerit, & quammultis multa subtraxerit, & facilè confirmare descriptas illas per eum tabellas, suppuniceas vestes hunc sibi demum exitum habuisse, quas sub prætextu in Imperatorem beneuolẽtiæ in domos felicium frequenter congesserat, & hac via omnia sibi vendicasset, violassétque impudentius simul, & fregerit quæ testamento mortui delegassent, abire in rem malam legibus iussis, quæ liberos velint in paternæ substantiæ hæreditatem succedere. Istiusmodi vulgus submurmurãdo, tanti casus compertam habere se causam opinabatur: ipse verò quòd affirmem nil habeo, quur illud acciderit. Esset nimirum is terræmotus vt peroptabilis, ita & laude dignus, si à probis secerneret improbos, & hos quidem malè deperderet, illis verò vt bene vellet, & indulgeret. sed concedamus hunc iniustiorem fuisse, at erant & alij in vrbe quamplures huius simillimi, vel fortè longè plurimũ nequiores: & alioquin hic derepente abreptus est, illi impunes mansere. Nihil itaq; vel satis patere, vel facilè esse id cognitu dixerim, quur Anatolius ex omnibus vnus sic vita excesserit: siquidem Plato maximũ eos in modum miseros esse & infelices affirmat, qui vbi vitã pessimè duxerint, peccatorum non statim pœnas hi luant, siue mortis genere aliquo & violento, siue vt aliascunq; excruciati: sed hinc ita abscesserint, quemadmodum ex stigmatibus affecta seruitia commissorum facinorum liuoribus maculati, neq; hi saltem vt repurgarentur, id retulerint lucri. Quòd si concedatur, felicior longè futurus ipse erat, qui tunc simul cũ cæteris morte afficeretur, quàm qui saluus euaserit. Sed hac de re sentiat quisq; vt lubet, ipse verò priora illa & intermissa resum-

Anatolij viri consularis interitus

Vulgi de Anatolio iudicium.

Agathias iudicium suum interponit.

resumpserim. Tunc igitur & deinceps dies quamplurimos terra mouit, breuior tamen, nec qualis tunc primùm hic motus inuasit; sed validus alioquin, vt qui reliqua, quæ Byzantij essent, concuteret. Tum portenta mox quædam & prædictiones absurdæ in vulgus temerè diuulgari, & mundi hanc machinam prædicari quamconcitatissimè collapsuram: nebulones præterea quidam, & deceptores, veluti diuini quidam & vates sponte sua circumire, & sibi visa prædicere, terroresque multis incutere, quibus facilè poterat, vt antea territis, persuaderi. Hi itaque siue incassum furere, & prauo exagitari dæmone se simularent, grauissima quædam passim iactabant, & tanquam ex adnata sibi prauorum dæmonum specie fuissent futura edocti, deque suis admodum furijs iactarentur. Alij præterea astrorum decursus figurasque animo agitantes, maiores calamitates, & perinde communem rerum euersionem fore significabant. itaque terrore omnes percellebantur. Et sanè solet hominum istiusmodi & è turba examen, grauioribus semper in rebus, vt paucefacti, renasci quodammodo & immutari. Sed illorum vtrunque id & rectè mentitum est vaticinium. erat nimirum (vt puto) pernecessarium, impietatis reos hos fieri, qui talia somniarent, & nullam deo relinquerent rerum cognitionem. Eorum tamen nemo, qui affuissent, sibi non admodum formidolosus terrore obstupescebat. Vnde & supplicationes publicæ factæ, hymniq; supplices vniuersis astantibus ad id vnum coactis exaudiebantur: quinetiam quæ verbotenus antea laudassent, sed factis rarius cõfirmassent, tunc mira cum animi promptitudine exequebantur. æquitatem præterea vniuersi in suis commercijs præterebant, ita vt vel principes ciuitatis lucri cupiditate reiecta, ex lege causas iudicarent: tum alij item etsi potentes, taciti secum quiescere, iustioraque facere, & à turpissimis abstinere. nonnulli verò immutato prorsus viuendi more, solitariam potius vitam, & in montibus ducere maluerant, relictis honoribus pecunijsque, & eiusmodi cæteris, quæ suauissima dicunt mortales, vel fortè in sacras ædes, sacrosque viros collatis. noctu præterea primores vrbis publicas circumuecti vias, abundè cibis vestitúque miseros quosque & calamitosos donabant, quorum plerique vt corpore mutilati, in terram proiecti, necessaria tunc fortè emendicabant. Hæc fermè per tempus aliquod gesta, & quandiu recens timor incubuit. Postquam verò subleuari parumper discrimen est visum, confestim ad pristinam rediere plerique consuetudinem. Dum enim necessitas vrget, & formido ingruerit, quæ rectiora sunt factu, vtcunque & leuiter degustamus. Tunc demum de ventorum exhalationibus quammulta vltrò citroque disceptari mox cœptum: & in conuentibus ipsis Stagirites quidam præcipuus habebatur. Is nanq; quũ de his pleraq; & affatim, ac rectius fortè eloqueretur, nunc terræmotus causas interpretabatur, nunc quod in vero esset, minimè peruidebat. Nonnulli verò, vt Stagiretis confirmaturi opinionem, quòd spiritus densior quidam & fumidus sub terræ concauitatibus coarctatus hos faciat motus, proposuere occœpto sermoni, quòd * Arthmesius quidam fuerat emachinatus, cui Tralles ciuitas patria fuit: (ars verò, machinari mutationes) qui linearem contemplationem ad materiam traducendo, imitationes nonnullas & perinde idola rerum existentium operabatur. Is itaq; machinationum huiusmodi peritissimus erat, & ad mathematicę artis summum haud secus peruenerat, ac eius germanus frater Metrodorus grammaticæ artem tenebat. Ipse vero beatiorem hanc dixerim matrem, quæ variæ disciplinæ plenissimum semen ediderit. hæc nanq; non solùm hos genuit, sed Olympium etiam, qui se ad legum exercitationem, & fori iudicialis contulit disciplinam. Post hunc Dioscorum Alexandrumque, vtrosque artis Medicæ peritissimos. Quorum alter & Dioscorus in patria suæ artis considerantius opera

Variæ prædictiones in vulgus sparsæ.

Supplicationes et emendationes populi.

Aucti coetus monachorum ex trepidatione superstitiosa.

Simulatæ pœnitentiæ fructus.

Aristotelem intelligit.

** Procopius Anthemium vocandum docet.*

Fratres V. ex vna matre doctissimi.

*hoc est, vrbem Romam veterē.
*Anthemij

edocendo vixit, alter* vrbem antiquā honoratissimè accitus incoluit. †Arthmesij tamen & Metrodori quum gloria quaq; diuagaretur, ad ipsum demū Imperatorem peruenit. Vocati igitur, vbi se Byzantium contulere, eodemq; omni vita peracta, maximum in modum vtriq; specimen præ se virtutis tulissent, celebritatem sibi & gloriam compararunt: quum alter tam magnos iuuenum cœtus & sanè nobilium erudiret, & his ipsis pulcherrimā doctrinam impartiretur, vt ad eloquentiæ studium, desiderium vniuersis iniecerit: alter vero vt in hac vrbe, ita & alijs multis in locis mira quædam & planè ingentia factitaret. Quæ vtique etsi silentio prætereantur, huic tamen, quandiu vixerit, ad memorabilem sunt gloriam suffectura. illud verò, cuius ob gratiam huius viri commemini, mox explicabitur. Erat Byzantij Zenon quidam & rhetor, aliàs tamen vt clarus, ita & Imperatori notissimus. Is* Arthmesium quamproximè habitabat, ita vt vtrisque iuncta esse domicilia viderentur, ijsdem finibus & canali imo dimensa. Temporis haud longo pòst interuallo inter hos difficilis altercatio nata, siue alterius & mathematici perspicacia vt antehac insueta, siue nouo ex ædificio, quod nimis in altum proueheretur, lumini contiguæ domus officeret; siue alia quauis de causa, vt sæpe inter vicinos fit & proximè habitantes, lis necessario oritur. Arthmesius quum, ab aduersario, vt causas procurante, dicendi arte peruinceretur, & minus posset illius eloquentiæ sicubi verborum vel vi vel ornatu obsistere, sua ex arte hunc in modum illati mœroris vicem Zenoni reddidit. Domum excelsam habebat Zenon, & ampliorem, pulchramque, & curiosius ac vario quidem ornatu extructam, in quam multos visendi cœnandique causa introducebat, & hos amicissimos. eius domus pars inferior quædam, ad solum Arthmesij erat, ita vt inter medium solarium esset, & desuper tectum. In inferiori igitur parte & sua* Arthmesius lebetes magnos aqua plenos per domus spacia diuersim disposuit, his è corio fistulas exteriori ex parte circumdedit, & latiores quidem, vt totum lebetum circulum complecterentur. Deinde in tubæ speciem illas summisit in altum, ita vt ex proportione sua desinerent, extremaque fortiter ad tigna & tabulas offirmauit defixitq;, ita vt conceptus his aër liberè per eam vacuitatem euaderet, solariumq; pertingeret nudum, & vt erat necesse, intra fistulas ipsas circunferretur, nec quoquam pacto efflueret. His itaque ex occulto sic constitutis, sub lebetum fundum multum ignis subiecit, ingentemque excitat flammam. Tunc demum aqua subsiliente exæstuanteque, vapor multus elatus per fistulas in altum serpebat citus & densior, quumq; non haberet quò aliò effunderetur, per has reuolutus & angustia pressus, violentior sursum versus impellabatur, ita vt quum ad solarium offendisset, iteratò deorsum simili violentia deferretur: qua reciprocatione sępius facta, sic domus tota concussa est & commota, vt sensim, hæc tremere & ligna stridere inciperent: qua ex re, qui apud Zenonē fortè tunc aderant, obturbati omnes, & tam graui malo perterriti, diuinā implorantes opem, & cum ingenti clamore se protinus in publicum è domo proripuere. Vnde factum, vt quum paulo pòst ad regiam se Zenon conferret, notos rogaret, ecquid de terræ motu recèns facto sentirent? núm ve eorum quispiam extimuisset? Tum illis meliora vt diceret imperantibus, & respondentibus nec factum esse, nec fieri se cupere, eiq; insuper succensentibus, qui talia vt fugienda, ita & sinistra perinde portenta narraret, nihil habebat quod ad hæc cogitare, nedum respondere sat posset, nimirum qui nec sibi ipsi diffidere poterat, & in his præcipuè, quæ nuper calleret fuisse omnino facta, & satis pudebat pertinacius & diu velle cum tot viris iurgari, ita se incusantibus. His itaque & pluribus repetebant, qui ventorum reflationes, inflatioresq; spiritus quatientis terræ originem dicerent, id sedulò affir-

*Anthemium

Artemisius Zenonem aduersarium territat.

*Anthemius

lò affirmantes. quum enim machinator ille eius terræmotus causam cognouisset, & ipse simile quiddam effecit, arte imitatus naturam. Mihi verò similia veri ista videntur, vel vtcunque elegantius adinuenta; non tamen eorum, quæ in vero fiebant, certiora signa vel argumenta. Nec enim quia catelli minutuli isti & melitæi, vel leuissimo quodam incessu solaria quatiunt, eam rem huic quis similem dixerit, vel hoc sufficienti vtetur is argumento. Sed illa equidem eius machinationis ludibria, nec vana omnino, nec insuauia putanda sunt. Materiæ autem defectus quærendæ simul decenter & causæ sunt. Nec sanè id solùm * Arthmesius est in Zenonem machinatus, sed huius prętera domum fulgoribus simul & tonanti fragore repleuit. is siquidem lapideum orbem in speculi speciem comparatum, excauatumque leniter ac Solis oppositum radijs, splendore complebat, moxque in quos vellet inuertens, tantum his intorquebat fulgorem, vt oculorum aciem hebetaret, & visum pręstringeret. Excogitauit præterea organorum quorundam attritiones collisionesque, ex hisque crepitus sonoros quosdam & violentos edebat, & planè tonantes, ac tanti fragoris, vt sensus hominum pauefaceret; atq; adeo, vt quum Zenon ipse vix intelligeret, vndenam ea prodirent, ad Imperatoris pedes in conspectu omnium prouolutus, vicinum * Arthmesium improbitatis & iniustitiæ incusarit, & ea animi cogitatione, vt ira commotus iocolare quippiam eloqueretur, & poëtica quædam mox decantaret, astanteq; senatu perinde irridens proclamitabat, haudquaquã se solum & hominem, posse aduersus fulminantem Iouem, grauitonantemq;, ad hæc & terram ipsam concutientem pugnare. Et sanè sunt non inuenusta, quæ ea ex arte ludicra fiunt; haud tamen talia, vt ex his vel imitari naturam queas, vel huic ea simillima reddere. Sed de his quisque pro arbitrio sentiat. mihi verò ad ea, quæ narrare iam cœperam, redeundum. Per eam itaque hiemem in his malis ciuitas versabatur, adeo vt ad plurimos dies terra visa sit commoueri, etsi minus concuteretur. Insederat id hominum mentibus & suspicio inerat animi cogitatus obturbans. Imperator interea ædificia pleraque, quæ vel putrentia, vel debilia essent, vel fortè prolapsa instaurare adnitebatur. Sed curę illi præcipuè fuit dei maximũ illud & egregium templum, quod antea ipse per populũ quondam incensum, conspicuum & admirandũ iteratò extruxerat, & vt pristina magnitudine excellentius, ita & formæ decore, & metallorum varietate ornarat, contexeratq;, cocto ex latere calceque, ferro plerisque in locis constrictum & conligatum, sine vllo tignorum vel ruderum vsu, ne de cætero tam facilè conflagraret. * Arthmesius verò, cuius nuper meminimus, hoc templum machinabatur & extruebat. erat autem in eo pars quædam testudinis & intermedia quidem, quæ cæteras superaret ædificij partes, terræmotu excussa, quam Imperator longè firmius exædificari curauit, & machinatores alij quidam formam prius inter se contemplati, & quemadmodum offensa pars ad integrum reliquum se haberet, & quousque offensio ipsa procederet, eam fastigij portionem, quæ in Orientem & * Hesperiam vergeret, suo in statu consistere permiserunt: quæ verò † Arcturi Notiue è regione esset super concameratum ædificium structa, introrsus paululum porrexerunt, sensimque sic ampliarunt, vt cæteris ædificijs plurimum conueniret, fatereturque se inspectantibus obrotundum laterum & æquabilem dimensionem habere, vt via hac possent vacui vastitatem illam in angustum cogere, pusillamque oblongi portionem subtrahere, quousque vndequaq; quadraret forma. His proinde ita ædificatis desuper obfirmarunt, quod in medio extat, siue rotundum * hemisphærium fuerit, siue vtcunque murarij id nuncupent fabri. Hunc itaque in modum extructum est templum, rectius quidem & optimè circumactum, & vndiq; quadrans; angustius tamen & in

Agathiæ iudiciũ

* *Anthemius*

* *Anthemium*

Iustinianus collapsa restituit.

* *Anthemius*

Hemisphærium sanctæ Sophiæ refectum.

* *occidentem*

† *arcti*

* *Procopius ἡμισ κύλινδρον vocat.*

acutum porrectius, ac denique tale, vt non tantopere spectatores, vt quondam, in sui admirationem conuertat, sed vt longè tutius ad omnes subsultus euaserit. Sed satis multa de hoc templo sunt per nos explicata, quæ vtique erant commemoranda. nam velle quæ in ea sunt admiratione digna, verbis exprimere; superuacaneum fore apparet, nec huius operis proprium. quòd si quis forsitan velit, qui procul hinc absit, haud secus, ac si præsens contempletur, apertius ea pernosse; legat Pauli Flori in hexametris scripta, qui primatum apud Imperatorem hoc tempore inter eius terræ præsides tenet, & sicut generis gloria decoratur, ita & à suis maioribus opes est amplissimas nactus: ad quæ tamen accedit & eruditio, & impensa eloquentiæ opera, quibus maximè gloriatur. Scripsit hic & alia plura poëmata, memoratu & laude digna: quæ verò de hoc templo præscripsit, labore & arte referta eo magis videntur, quo & mirabiliorē constat esse materiam. Apud hunc nanq; quemuis optimum collocati templi comperturus es ordinem, metallorumq; item naturas subtilissimè conquisitas, vestibulumq; ipsum, decentius quidem & necessarium; magnitudinem præterea altitudinesque & figuras in rectum productas, ac quæuis alia siue circularia, siue pendentia, siue porrectiora. huius ex versibus nosse insuper poteris sanctius illud sacellum argento auroq; constare, & in mysteria duntaxat sepositum, preciosissimis rebus & mira varietate ornatum: & si quid aliud in eo templo fuerit cognitione dignum, haud secius atque hi noueris, qui crebris inambulationibus omnia spectando rimentur. Eodem anno Vere iam incunte derepente & iteratò vrbem pestilens morbus inuasit, & infinitam sustulit multitudinem. haud tamen prorsus cessauit, ex quo tunc primùm anno Iustiniani imperio quinto irrepere nostram hanc regionem occœpit. Interea verò alio item atque aliò diuersim ea pestis transgressa, locis iam multis mutuo deuastatis, his qui reliqui Byzantij fuerant, ad breue quiete data, tanquam (vt reor) tunc statim eludens, iteratò eódem se contulit, rata (vt arbitror) citius inde se abscessisse, quàm decuit. Interibant itaque repentina morte quammulti, tanquam apoplexiæ graui morbo correpti: qui plurimū resistebant, ad quintum vix diem vita defungebantur. Morbi autem recentioris species erat pristinæ similis. Febres siquidem ad ægritudinem aliam intumescentem adiectæ continuè, non ad diem durabant, nec mediocriter lassabant; sed solo eius interitu, quē fortè cepissent, finiebantur. Nonnulli verò nec febre præeunti, nec dolore vllo affecti, secretum dum facerent, vt domi, ita & publicis in locis, sicubi id contigerat, procumbebant extemplò exanimes facti, perinde mortem in promptu haberent. Omnis itaque ætas passim iam interibat, & pubescens præcipuè & florida, & in his mares quammaximè. nam feminæ non admodum simili morbo afficiebantur. Qui vetustissima igitur Aegyptiorum dicta, qui vt iuxta Persas, & supernorum motus quamoptimè callent, temporum quorundam reuolutiones, quū infinito mundo deferri affirmant, nunc prosperas felicesque, nunc aduersas & planè infaustas, esseque præsentem periodum sinistrorum numero & pessimorum. Hinc nanq; vbiq; videmus conflari, & omnia denique commisceri. Quidam verò diuinam iram exitij mortalibus esse causam dicunt, quæ non immeritò humani generis nequitias puniat, & hominum multitudinem mutilando concidat. Mihi verò vtranque opinionem inquirere, & veriorem decernere, haudquaquam est hoc tempore adnitendum, quum id fortè ignorem: vel si fortè satis intelligam, necessarium tamen haudquaquam id visum præsentibus, de quibus dicendum est conuenire. Nam si breuiter quæ obtigere commemini, hoc solo historiæ legi est inseruitum. Super his autem ciuitati & alia pleraque eodem tempore inciderunt tumultuosa & turbida, & nil minus, quàm ea, quæ diximus, permo-

Pauli Flori de sanctæ Sophiæ structura liber.

Pestis grassatio diuturn...

permolesta. Sed qualia fuerint explicaturi mox sumus, si prius & breuiter vetustiora quædam nos transegerimus. Hunni quondam circa lacum Mæotidem loca incoluere in* Arcturum potius versi, vt barbarorum cæteræ nationes, quæ quod infra Imaum montem Asiam insident, hi omnes & Scythæ & Hunni vocitabantur, seorsum tamen & per generationes. nam partim Cotriguri appellantur, partim Vltizuri, partim Burgundi, partim aliàs vtcunque patrium illis est gentibus & consuetum denominari. Hi itaque Hunni longo post tempore in Europam subito traiecerunt, certo (vti fert fama & in vero) tunc primum his duce facto, siue aliena quadam vsi fortuna, siue lacus aquæ, quæ in pontum Euxinum deferuntur, defectiores sint his interea visæ. vtcunque tamen res se ipsa habuerit, vbi hi transmiserunt, diu per aliena vagati, de improuiso incursione facta ingentem iacturam locorum incolis intulerunt, atque adeo, vt primis illis depulsis habitatoribus, eas ipsi sedes tenuerint, in quibus erant non diu alioquin permansuri, sed funditùs, vt aiunt, perdendi. Sed Vltizuri Burgundiq; ad Leonis vsq; tempora Romanorum Imperatoris celebres extitere, & robore præstare sunt visi. Nos verò huius ætatis homines nullam istorum habemus cognitionem, nec habituri in posteris sumus; siue quia prorsus obsoleuere & nuspiã sunt, siue quia suis exciti sedib. alio sunt & quàm procul abducti. Eo itaque anno, quo pestilentissimum morbum Byzantium diximus inuasisse. Hunnorum reliquiæ saluabantur, erantque adhuc celebritate & nomine clari. Descendẽtes itaq; Hunni ad notum ventum haud longè ab Histri fluminis ripis, pro eorum arbitrio considebant. Tunc igitur hieme iam ineunte, huius fluminis aquæ, vt aliâs semper, nimio præ algore magnam in profunditatem concretæ obstrictæque obduruerant, adeo vt peruiæ tam viris essent, quàm equis iam redditæ. Zabergan igitur Cotrigurorum Hunnorum præfectus magna cum hominum equorumque multitudine dum per cõstrictos fluminis vortices nil secus ac terra iter haberet, facillimè in Romanæ ditionis loca pertransit, nimirum quæ deserta iam essent, & prodeunti sibi nihil impedimento fuisset. Quo factum est, vt quàmprimum Mœsiam Scythiamque transgressus, in Thraciam demum peruenerit: quo vbi est ventum, exercitus partem in Græciam, vt de improuiso sine custodijs loca excurreret & popularetur, dimisit. Et alias deinceps manus in Cherronnesum Thraciæ. Cherronnesi vero pars quædam, quæ in eurum notumque vergit, ad meridianum vsque centrum circa Hellespontum porrigitur, cuius fretum Cherronnesum fere omnem circumfluit, insinuatis littorum flexibus in angustiorem vsque continentis partem exin circumfertur. quadraginta duntaxat stadijs coërcetur, ne Cherronnesum insulam faciat. In hoc igitur Isthmo porrectior inædificatus est murus, in vtrunque mare productus. Interiorem in partem constitutæ sunt ciuitates nonnullæ, Aphrodisias, Sestos,* Tiberis. Ab his quamlongissimè vt iuxta Isthmum & sinus littoreos sita, & apud poëtas celeberrima Sestos ciuitas est, nec alia vt puto de causa, nisi ex illo heroum cœtu, Leandrique amore & morte. Huic haud longè aliud quoddam adiacet castellum, perexiguum quidem & inuenustum, & nil penitus nactum quod iuuet. Callipolis est denominatum. vicos tamen huic circumiectos agri exornant, promontoria item & arborum copiosa varietas, aquarumque fluxus, terra irrigua & planè fœcundior, & ad necessaria omnia abundè admodum suffectura. Tot itaque Cheronnesi castella, tantamque agrorum amplitudinem ita munitiones circumplectuntur, vt adiri per hostes haudquaquam facilè queant. Zambergan igitur spe bona depastus, id animo agitabat, vt si obiectum hunc caperet murum, & versari in locis interioribus posset, vel mare simul in potestatem se protinus redacturum: ex eoque somniabat affuturam sibi non paruam nauium copiam, quibus in

arctum.

De Hunnorum nationibus.

Hunnorum in Europam traiectio.

Zabergan Cotrigurus per glaciem Rom. terras inuadit.

Cherronnesi situs, & castella, & munitio.

Procopius Ciberim vocat.

Callipolis.

Zamberganis direptiones.

Asiam esset per angustissimum illud & intermedium fretum, quod nec asperis quidem scinditur vndis, summa facilitate & mox traiecturus, Abydoque capta, & portorium simul decimarium illud protinus sublaturus. His itaque vanis consilijs cócitatus, in Cheronnesum tantum exercitus misit, quantum ad id negocij satis fore existimabat. Ipse verò cum equitum milibus septem rectà ire Constantinopolim pergit, agros depopulando, tentandoque proxima quæque castella, ita vt passim omnia perturbaret. Sed eius in has partes profectionis causa fuit barbarica iniusticia quædam, & nimia habendi cupido; dissimulando tamen Cotrigurorum prætendebat & causabatur inimicitias. Siquidem Sandichlus quidam & Hunnus suæ gentis præfectus erat, vt beneuolentissimus, ita & fœdere Romanis iunctus. Hunc nimirum Romanus Imperator colebat, beneuolentiaque & honore prosequebatur, & multis simul muneribus condonabat. Cotriguri igitur, quum nihil huiusmodi essent rerum participes facti, sed omnino despicerentur, & apertioribus afficerentur potius contumelijs; hunc comparãdum esse exercitum censuerũt, vt & ipsi terrori cæteris essent, & sibi perinde illatam iniuriam vindicarent, & digni iam viderentur, de quibus haberi ratio posset. Quum itaque prodeuntibus ijs nemo obuiam iret, incursiones liberè factitabant, & agros depopulati ingentem auertebant prædam, magna vi captiuorum coacta, quos inter & feminæ quàmmultæ vt nobiles, ita & continentissimæ crudelius trahebantur: quæ vtique infeliciores eo maximè erant, quo & barbarorum ministrare profusæ libidini cogebantur. quinetiam barbari homines plerisq; vel è sacrario abductis vim inferebant, quæ à * paruis iampridem nuptijs renunciassent, & seculi voluptatibus, ac castam vitam vt degerent, in remoto aliquo domicilio reconderentur, deo ad supplicandum idoneo, & id magnifacerent, vt semotæ omnino & liberæ à quouis hominum contubernio quàmprocul abessent, quietique se solum permitterent. Erant præterea, quę quum barbarorum repudiarent concubitus, vel partui proximæ, si quæ fortè istiusmodi esse tunc contigisset, ita distrahebantur, vt si necessitas ipsa pariendi ingrueret, in ipso itinere in propatulo fœtum mox æderent, nec verecundos possent partus dolores obtegere, vel hos vrgentes significare: vnde vel æditi plerunque infantes canibus discerpendi, & auibus in solitudine relinquerẽtur, perinde iccirco essent in lucem producti, & frustra, quòd nati fuerant, hi degustassent. rem sanè calamitosam, vt eò tandem res Romanorum redactæ iam essent, vt vel in circumiectis regiæ vrbis locis à barbaris, etsi perpaucis quidem, mala hæc inferrentur. quibus tamen non eotenus audacia finiebatur, sed vrbem versus progrediendo, ad longos (quos nuncupant) muros se facilè contulerunt, & præsidijs, quæ infra hos essent, appropinquabant. iam enim præ vetustate & negligentia maioris * præsidij dissolutum ceciderat ædificium. tum barbari ipsi vel stantes in partem aliquam muros haud secus ac sua intrepidè disturbabant, nec aliquid erat, quod hos coerceret, quum nullum eódem esset militare præsidium collocatum, nec vlla ad defensionem tormenta, nec demum, si forsitan affuissent, qui ea tractare satis callerent. non canum latratus audiebatur, non hominum fremitus. &, si non id dictu ridiculum sit, tanquam porcorum in claustris Romani exercitus interclusi manebant, tametsi vel eo numero essent, quo tunc primùm & veterum Imperatorum tempore recensebantur, & non in minimam partem redacti, haudquaquam sint tamẽ Imperij magnitudini suffecturi. nam quum ad quinque & quadringenta milia sexcentaq; bellicosissimorum virorum, vires omnes apud Romanos tunc temporis cogerentur, vix ad centum quinquaginta nunc milia rediguntur, quæ partim in Italia, partim in Libya, partim in * Hispania, partim apud Colchos, partim Alexandrino in agro, & circa Theben Aegypti

Cotriguri ex æmulatione quadam ad hoc facinus impulsi.

Cotrigurorũ stupra.

** aliàs puero.*

Barbarorum immanitas foeda.

Longi muri.

** castelli.*

Exercitus Rom. quantum deminuti fuerint.

** Hiberia, scilicet Asiatica. nam in Hispania nihil Iustinianus habebat.*

Aegypti erant. Pauculi præterea quidam in Oriente circa Persarum terminos stationem habebant pro iunctis fœderibus & offirmatis indutijs. Non enim multis hisce in locis opus erat. Sic itaque ad perexiguam partem redactæ tot hominum copiæ sunt, & principum negligentia interscissæ. Imperator nanque vbi Italiam omnem in potestatem redegerat, & Libyam cepit, totque & tam maxima confecit bella, primusque (vt dixerim ita,) Romanorum omnium, qui Byzantij imperium tenuere, vt nomine ita & re ipsa liberæ potestatis esse Imperator arguitur, & alia pleraque in ipsa iuuenta, & corporis robore gessit: circa ipsum denique & postremum vitæ decursum (iam enim senuerat) renunciasse laborat, vt inter se hostes armis decernerent. Vnde & donis nonnullos mulcebat, vel ea arte, vtcunque poterat, repellebat: vel fortè efficiebat, vt sibi confiderent plurimum, vel suo ipsi discrimine bella gererent: quo factum est, vt exercitus ipsos [etsi] desidia & bellandi desuetudine diuturna corruptos, perinde non in posterum necessarios, negligeret. Vnde vel eodem tempore capti, qui secundum in principatu locum tenerent, & exercitus regerent, à subditis vectigal exigendi curam su sceperant, ex eoque exercitibus necessaria impartiri, partim superbius stipendium fraudare, partim tardius longè, quàm opus esset, illud dependere, vel eo vtcunque dependso, computationem fraudulenter & turpiter exercere, scribis instando, vel persoluta stipendia reuocando, impudentius agere, idque præmij & dignitatis militibus soluere, criminationesque alias item atque alias & sæpè inferre, cibariorum partem subtrahere, & haud secus atque in aquarum defluxu refluxuque, nescio quo pacto vel stipēdij partem, quam fortè agminibus dependissent, retrò ad se, vnde defluxerat, reuocarent. Hoc modo ars omnis belligerandi, vel acie decernendi negligebatur, ita vt partim cibi oppressi carentia, certamina ipsa relinquerent, in quibus diutissimè coaluissent; partim aliò se conferrent, vt ad vitam aliā transituri. vnde in scorta, aurigasque, & homines eiusmodi effeminatos ac delicijs deditos, ciuilesque in seditiones duntaxat intentos & corporum curam, contentiosos, furētes, audaces, & in alia demum minoris longè momenti, militare stipendium insumebatur. quo factum est, vt non solùm Thracia, sed vel proxima regiæ vrbi loca, deserta iam adeo essent, & sine vllis custodijs derelicta; vt barbaris peruia fierent, & ad incursiones nimium opportuna. nam illi cò euaserant insolentiæ, vt vel ad Melantidem vicum castra posuerint, quæ à Byzantio ne centum quidem & quadraginta stadijs abest, quem vicum Atyras circumfluit amnis, qui fermè exiguo prograediens spacio, in austrum ventum sensim declinans, in Propontidem fluxum eructat, ad cuius ripam ipso in exitu promontorium habet porrectius, cuius appellationem & flumen id retulit. Hostibus itaque tam proximè vrbem stationem habentibus, ciuium multitudo & timere tum primùm, & pauore percelli, & imminentia mala non solum qualia essent, sed longè maiora animo agitare; somniareque obsidionem, incendia, futuram necessariorum carentiam, mœniumque diruptiones. Itaque in ciuitatem, in publicas vias fugæ subitò multitudinis factæ, impulsionesq; mutuæ, & pauores, vt quidem prætrepidi, ita & temerarij, perinde iam barbari in se impetum fecerint, in forumq; ex portarum violento impulsu crepitus ingens iam edebatur, atque adeo vt non modo plebeios & obscuræ sortis homines timor inuaderet, sed magistratus omnes & Imperator haud parui, quæ acciderant, faceret. Dehonestabantur itaque Imperatoris ipsius permissu sacra omnia templa extra vrbem locata, Europæque è regione littorique adiacentia loca, quæ vtique è Blachernis (id loco nomen) initium sumunt, & in pontum vsque Euxinum porrecta sunt, & Bosporum desinunt. Ex his itaq; omnibus locis, quæ preciosiora essent oblationum, cum cætero ap-

Iustiniani imperij dignitas.

Vitium senectæ Iustiniani.

Duces militū stipendia fraudulēter intercipiunt.

Rei militaris interitus.

Melantis.

Atyras fluuius.

Blachernæ.

paratu his necessario, partim plaustris deferentes intra vrbem deposuerunt, partim inuecta nauigijs, & intermedio traiecto freto in aduersum littus in cõtinentem mox deuehunt. videres tunc sacras nudatas ædes, suo splendore sic & ornatu priuatas, perinde antea nunquam dicatas, nec religionis quicquam aut sanctitatis sortitas, sed vt nuper fundata. adeo autem terribilia erant, & ingentia illa discrimina, & tantopere vt occursura omnino animis ipsis concepta; vt vel in Syces mœnia, Chiseamque portam, primores quidã, præfectiq;, & armatorum vis magna insederint, hostes oppugnaturi, si se fortè inuaderent. Dum interea ciuitas omnis tumultuando maximum in modũ perturbaretur, & barbari haudquaquam proxima quæque depopulari intermisissent, Belisarius clarissimus olim præfectus, etsi præ senectute in curuitatem iam declinasset, mittitur tamen per Imperatorem in hostes eo armorum habitu circumactus, quibus à pueritia iam insueuerat: vnde & rerum per se quondam gestarum recordatio succurrebat, & ipse quidem de se mira animi promptitudine, iuuenis munera exequebatur. id nanque vltimum illi in vita certamen fuit, nec sanè minorem ex eo retulit gloriam, quàm ex Vandalis olim, Gothisque deuictis. Siquidem malorum præteritorum & futurorũ iam desperatio, vt conatus hosce maiores fore superbioresque arguebant, ita & victoriam periocundam. Belisarius itaque haud procul ab vrbe progressus, ad Chetumelum (id loco nomen) positis castris, summam præ se rei militaris peritiam tulit, & maiora ausus est, quàm eius canicies ferret. erat nimirum iam effœtæ ætatis, debilitateque (vti par erat) non mediocri detinebatur; haud tamen adeo videbatur laboribus concessisse, nec aliàs vitæ percupidus. Hunc viri trecenti, vel eo amplius numero sequebantur, præliandi omnes periti, & qui secum vnà nonnullis certaminibus antea & strenuè insudarant: cæteri turba erat inermis, & planè imbellis, & qui sola inexperientia pro suauissimis pericula ducerent, quippe qui visendi gratia potius, quàm rei gerendæ in expeditionem iuissent. His præsidio erat è proximis vicis agrestium copia, qui per barbaros deuastatis iam agris quum se quò aliò verterent nihil haberent, ad Belisarium agmine facto se mox contulerunt. Tum ille in tempore agresti multitudine fretus, patentiori fossa se suosque circũegit, & exploratores crebrius emittebat, hostium vires spectatum; ita quoad poterat fieri, vel illorum exercitum recenserent, ac demum referrent, quę ex his percepissent. Hunc ille in modum omnia secum versando, ex sententia exsequebatur. quum autem iam serum diei esset, & nox aduetasset; per campos ignes passim incendi iussit, vt vbi hos hostes spectassent, maiorem esse exercitum crederent, quum hunc ex ignibus metirentur. Et sanè ita esse sibi iam barbari persuaserant. vnde & formidine capti, taciti considerabant. Haud tamen hisce fallacijs, tanquam rei militaris prorsus ignari conquierunt. iam enim intellexerant, Romanorum adesse perexiguas manus, & sibi non bello pares. Belisarij tamen milites mira animi promptitudine tenebantur, hostesque iam aspernati, vel si infiniti in se impetum facerent, propriæ virtuti quamproximè confidebant; vt qui & Romani essent, & in magnis periculis suas vires periclitati, rei bellicæ studuissent. Quorum virorum Belisarius quum vt animi magnitudinem, ita & iactantiam percepisset, & quòd acrius longè, quàm oporteret, instantibus periculis tam multum infremerent; veritus, ne dum in ipso vitæ discrimine versarentur, & pede collato cum hoste manus consererent, defecturi forsitan sint, vel in nimium spei euecti effusè subirent, & pro arbitrio quò vellent ferretur, quum faciles quidem & placidi rerum his viderentur euentus; & ne hæc euenirent, cauendum ratus, coacto mox in vnum exercitu, vt iam imminente certamine progressus in medium orationem huiusmodi habuit. Non equidem, viri, vt à timore ad con-

Belisarius vltimum patriæ persoluit.

Belisarij senis prudentia.

Srategema.

Belisarij ad milites concio.

confidentiam vos erecturus, quòd fieri antè certamen initum solet, huc ad vos venio pro consuetudine verba facturus, si quo forsitan modo Romanos milites semper in bello versatos,& qui(ita vt dixerim,) magnarum gentium Respublicas euerterunt,nunc verò aduersus barbaros bella gesturos,vagos hos quidem,& Hunnos Cotriguros,perinde formidinem ademturus com monefaciam.Sed quum in vobis vt animi inesse multum perspexi, ita & audaciæ plurimum,& vltra quàm decet,vos demum efferri;non superuacaneum fore existimaui, veteris vestræ modestiæ & vos meminisse. siquidē quod modum excedit,vbique cauendum est sapientibus: vel si in laude fortè id sit concessum,eotenus his tamen gloriandum, qui pro rebus olim egregiè gestis forsitan efferuntur,quoad credulitas ipsa & confidentia, quæ & spes est posse vos semper similia consequi, ex animo propulsare prudentiam nequeant, vel se ad insolentiam prorsus euehere. Enimuerò qui ad id prouecti dementiæ sunt,vt nec moderati quippiam audire,nec pensi queant, profectò vel ad deum ipsum oppugnandum sunt euasuri. Ad hæc considerandum,quòd si barbari nostris sint viribus longè inferiores, sed alioquin multitudine superent;vel si id,quòd vtrinque abundat;scrutando nos expenderimus; in æquum id, quo exceditur, redigatur necessarium sit. Cur non indecorum fuerit,vos propinquo ex apparatu,ad id petulantię & incontinentiæ peruenisse,vt nec tempus quidem, nec ordinem, nec temerarios fortunæ casus magni nunc faciatis?Non enim reor corporis viribus potius,quàm recto iudicio, & prouida cogitatione posse hostes peruinci. Quo enim pacto & ipse, qui ad id senectutis peruenerim, & belligerandi iam tempus excessi, in acie versari nunc & periculis possem, nisi consilijs vtcunque probis confiderem? Si igitur & senectutis infirmitatem, mens quidem validior, ac decentium rerum percupida fortiorem proculdubio reddit, ad eaque excitat, & peragenda confirmat, prouidentia quadam supplendo ætatis defectus; quomodo non potius longè adiuuerit, si iuuenili huic vestræ ætati, & corporis robori sit hæc affutura ? nam minus prosperos rerum euentus, qui vel fortuna fiunt,vel manuum debilitate atq; ignauia, tutior fortè & prudēs aliqua cogitatio,& quę coaptare se casibus nouerit,in ea transferre,quæ expediant, poterit; & si quid peccatum est, confestim sarcire. verùm vbi mens labat,& facilè fallitur,ne ea,quæ in rem sint,internoscat;si eorum,quæ inconsultius fiunt, quicquid acciderit; vnde nam tibi desumpseris, quod sit saluti futurum,& præsens reuocare periculum queat,si fortè præcipuū illud,quod hæc omnia pariat,auertatur? Sed subibit quempiam admiratio, nouum me quoddam commonefaciendi milites genus per id tempus adinuenisse,quū longè prius erigenda in vobis confidentia esset, & animi promptitudo. At contrà,hæc quidem ipse nunc subleuo, moneoque, & in dubios quosdam cogitatus immitto, & segnes moras, ac spem ambiguam facio. Sed alioquin id mihi periocundum videtur, & ad sperandum quamoptimè ducit, si cum huiuscemodi viris in bellum concessero, quibus si id queam persuadere, vt sibi audaciæ paululum demant, satis eloquens videar. Velim autem certiores vos factos,haudquaquam fore validioribus viribus, quæ prudentia careant,optimos ascribendos esse conatus, & præclara facinora; sed inconsultæ potius audaciæ ac petulantiæ, & bene constitutæ consuetudinis euersioni.Animi itaque promptitudo apud vos maneat velim, & maximum in modum vt floreat; si modo à mente castigata quadam & continenti, rebusque decentioribus pendeat,& audaciæ quod nimium est,& in temeritatem vos ferat,intercidatur.Non enim socordiam timoremúe infert, cogitatione versare, quemadmodum præsentibus rebus vtendum sit; sed grauitatem & audentiam,Si enim vbi demum, quæ profutura sunt, innotuerint; il-

lud ſequetur omnino, vt iure audere omnia queas, tanquam non in ancipitem fortunam euectus. Sed veſtrum quis dixerit, haudquaquam poſſe generoſam naturam, quę non iniuria commouetur, & labori quammaximè optet continenter inſiſtere, tam ſubitò cogi, violenterque ad quietem & remiſſionem traduci, & vltra quàm neceſſitas poſtulet, moras protrahere, vel tempori intermittere opportuna conſilia; pręſertim quum eadem ipſa natura ea moleſtius ferat, quibus in nos barbari debacchantur, qui omnia impudenter & agunt & vaſtant, ita vt vel ad regiam ipſam vrbem incurſiones audeant factitare. Sed habeant ita ſe iſta, & experientia confirmentur, vt meritò hoſtibus ſuccenſeatis, qui abuſi veſtra patientia ſint. Sed facilè equidem fore ſapientibus duxerim, animi iracundiam & perturbationes frenare, continereque in obuios quoſque temerarios impetus, & ſalua duntaxat vt dignitate, ita & animi magnitudine atque conſtantia aduerſantibus quibuſque obſiſtere. Nam ex hiſce animi motibus quicunque rerum ſint delectum aliquem nacti, his fuerit enixius inhærendum, qui puri veriquè ac decentiores denique ſint. Qui verò ſeorſum & in contrarium euentum deuoluti feruntur, haudquaquam ſemper vtendum eſt, niſi quandiu in commodum ceſſerint. Sapientiam igitur puriorem rem eſſe, probamque, nec vlla ex parte adulteratam, nemo non veſtrum fatebitur: ex iracundia verò, quod ſtrenuè fit, & quidem gloria dignum, nimia tamen audacia fugienda eſt, nec prorſus conducit. Quocirca ex ea ipſa, quæ potiora ſunt, deligendo; & rebus bene gerendis intermiſcendo prudentiam; imus ſic audacter in hoſtes, vt re nulla & neceſſaria paruifacta, id ſolum intelligamus, eſſe nobis aduerſus barbaros decertandum, qui prædonum quidem in morem excurſiones facere aſſueti, nec ſatis grauiter in acie decertare, vel in prælijs ipſis diutius perdurare prorſus indocti, vbi primùm ſtatarium & ſe inuadētem in aciem militem viderint, ac ſuo ordine ductum extra munitiones, & non infra mœnia ſe oppugnantem; profectò mox ſunt priſtinam eorum depoſituri conſuetudinem. cogentur vt ſe nobis immiſceant, ac pede collato armis nobiſcum decernant, neceſſitate ipſa ad id inſtruente. Nobis verò modeſtia fretis, patrij ritus ex vſu ad rem gerendam conſultius prodeuntibus; experientia ipſa intelligent, diuturnam exercitationem & animi promptitudinem fore cuique potiorem, quàm repentini ſint & inuiti conatus. Vbi hæc Beliſarius perorauit, milites, quæ vſui forent, iteratò edocti, etſi ſuo & priſtino corporis vigore & viribus tenerentur; plus tamen his modeſtiæ inerat, quàm antea iactantiæ fuerat: & ſanè his animis hiſdemque inſtitutis plenos Lacedæmonios autumem, (vt maiora minoribus comparem) quos circa Leonidam fuiſſe ad Thermopylas ferunt, Xerxe iam ſe inuadente. Sed illi ad internecionem omnes interiere, hoc ſolum ſtrenuè ac probè feciſſe comperti, quòd non turpiter & per ignauiam mortem occubuere, quippe qui Perſarum quàmmultos antea occidiſſent. At Romani, qui tunc ſub Beliſario militabāt; Laconica proculdubio vſi ſunt audacia. nam & hoſtes in fugam primo congreſſu penitus auerterunt, magna illis illata clade, quum ab his ipſi minimè ſint vel moleſtiæ, vel magni momenti rei quippiam paſſi. Barbarorum nanque ad duûm milium equitum turma, quum tumultuoſius, & ingenti cum vlulatu, aduerſus Romanos iam aduentaret, & facilè hoſtes ſe comprehenſuros rati: de ſubito eorum aduentu Beliſarius per ſpeculatores certior factus, copias omnes his obuiam ſuas extemplo educit, occultans (quoad poterat fieri) ſuorum paucitatem, & delectis equitibus ducentis, ſcutatis omnibus, haſtatiſque, vtrinque intra proximum nemus in inſidias locat, quà hoſtes in ſe facturos incurſionem exiſtimabat; præmonitos, vt vbi iubendo his ſignum dediſſet, exiſterent omnes, barbarorum phalangem haſtas in hos iaculando inuaderēt, vt aliunde preſſi &

Beliſariani barbaros vincunt.

si & ipsi reprimerentur, quibus futura erat inutilis multitudo, quum in angusto acies extendi non posset, sed in seipsa conuolueretur. tum Belisarius agrestibus iussis, hostes vt altius inclamando, deterrendoque, iter consequerentur, inter suos medius constitit, vt ex aperto hostium exciperet impetus. Barbaris itaque hoc pacto progredientibus, in insidiarum loca quum eorum maxima pars peruenisset; suis protinus his obuiam Belisarius ipse eductis, vbi in conspectum venit, impetu facto fortissimè hostes inuasit. subsecuti agrestes, & imbellis cætera multitudo ex hominum varia colluuione conflata, cum ingenti clamore, fustibusque ad id secum delatis, quorum ex mutua collisione sonoro crepitu facto, bellantibus suis animos faciebant. tunc demum dato insidiatoribus signo, & hi ex insidijs de improuiso existunt, & transuersam induunt aciem. Itaque vtrinque feriunt Romani hostes in medium actos, vlulatusque plurimus, & strepitus pariter maior longè, quàm pro belli magnitudine factus. Tunc Barbari, quum vndique iaculis ferirentur (id nanque Belisarius ita fore præcogitarat) in se ipsos adglomerati pedem iam referebant, & coangustati, compressique, tueri se bellando minimè poterant, siquidem nec sagittandi locus ijs esset, neque obequitando liceret excursiones crebrius facere, nec cornua ipsa quoquam pacto extendere. nam orbe facto contineri haud secus circulo videbantur, ac magno essent exercitu circumuenti. porrò qui à tergo iam incubuerant, ingenti cum clamore & crepitu his terrorem incusserant. puluis præterea in sublime elatus, haudquaquam his permittebat eorum numerum, qui secum certarent, satis nosse. Primus omnium Belisarius ipse eorum, quos obuios habet, quàmmultos obtruncat, depulsosque suo è latere hostes in fugam compellit. proinde alijs item atque alijs sibi iam insistentibus, barbari terga vertunt, & incompositi palantesque feruntur, nullis post se custodijs positis, sed vt cuique visum, fugam capessunt. Romani verò acie instructa hos insectati, carpendo postremos quosque, qui in manus offerebantur, obtruncant. cædes magna in barbaros facta effuse iam fugientes. nam & equis habenas prorsus laxauerant, ad hæc & flagella equos vrgentia accedebant; atque adeo, vt cursu & concitatione equorum celeritatem præuertere viderentur. Defecerat prætereà barbaros præ timore ars illa, quam exequi pro eorum consuetudine quammaximè solent, vt fugiendo acrius longè se insectantes oppugnent, dum ex equis in hostem mox versi sagittas immittunt, quas vtique tunc violentius, in quem destinarint, infigunt: quòd sanè eo facilius fit, quo illi in persequentes rectà & ex aduerso maximo impetu deferuntur, & insectatores ipsi effuso cursu in arcus proruendo sagittis se induunt, & vulnera acriora excipiunt, dum his obuiam eunt. Tunc tamen Hunnis arma iam omnia obtorpuerant, & intractabilia videbantur, nec attentare quidem vllam repugnandi artem mens erat. Barbarorum igitur quadringenti ferè eo prælio cecidere, Romanorum nemo desideratus, pauci vulnerati. Zambergan Hunnorum præfectus vix tandem cum paucis è fuga se, & libens quidem, in castra recepit. nam Romani equis ab insectando cohibitis, maxima his causa salutis fuere: nimirum qui si paulo acrius institissent, occidione proculdubio hostes, vt metu perculsos, interfecturi fuissent. sed barbari tam tumultuose, ac trepidè se in munitiones receperant; vt & cæteros, qui his in custodiam relicti erant, maximè obturbarint, rati, iam iam & se perditum iri. vlulatus & barbaricus protensior quidem exaudiebatur. nam & desectas cultris facies lacerabant, comploratione more patrio facta. tum & Romani cum Belisario sua mox repetunt, rebus spe potioribus gestis, & dignis quidem præfecti prudentia. Barbari demum ea iactura

Belisarij senis egregia virtus.

Hunni fugientes hostem sagittis lædunt.

*supra, Melantiade.
affecti, sublatis extemplo è * Melantiade castris, retrorsum, quà venerant, trepidi ferebantur. Belisarius itaque, etsi vti ars bellica popofcisset, abeuntes iam barbaros tergis insectando, & postremos vt metu perculsos carpendo, maiori cæde afficere potuisset, præsertim quum in fugæ modum discessionem fecissent; ad vrbem se tamen cum victore exercitu non libens, sed Imperatoris iussu recepit: quem populus vniuersus ex fama rerum tam egregiè & recèns gestarum effusus obuiam, quum vrbem ineuntem spectassent, diuersim & per conuentus laudibus efferebant, vt qui salutem his peperisset. sed magistratus plerosque, & principes ciuitatis ea pompa offendit, inuidia & liuore captos, vitijs (vt fit) quæ potiora sunt, obtrectantibus. Belisarium siquidem superbiæ incusabant, vt gloria elatum, etsi iam defluentem, populique fauore & beneuolentia perinde maiora quædam sperantem; quorum de causa quamcelerrimè redijsset, atque adeo, vt iuxta se non integram retulerit gloriam, nec pro desudatis laboribus debitis sit honoribus fretus; sed defluxisse iam illi victoriæ pompas iactabant, vanaque omnia reddita, & silentio pressa. Et sanè hoc pacto maximorum plerunque animorum vis hebetatur, quum nec honoribus hi extolluntur, nec digna factis recipiunt præmia. sic fermè Respublicæ pro sapientum prædictionibus defectiores redduntur, in quibus ea sit & exercita consuetudo, vt nulli dignis deferantur honores, siue litterarum in disciplinis præstiterint quidam, siue istiusmodi opportunius aliquid, vel pernecessarium, laudabiliter gesserint. Hunni vero quum insectaturos se fore Romanos suspicarentur, tumultuosiusque longos (quos nuncupant) muros iam excessissent; vbi Belisarium reuocatum fuisse intellexerunt, neque alius quisquam his insultaret, lentius iter habebant. Interea pars altera illa exercitus, quæ Cherronnesum obsidebat, crebrius iam facto in muros insultu, admotisque scalis, & machinationibus alijs, quibus vrbes deleri solent, quamsæpissimè à Romanis repellebantur; quibus * Germanus Orothei, iunior admodum, præerat, & tunc primùm pubescens, qui non minus peritia militari præstabat, quàm animi magnitudine. patria illi erat Illyrica ciuitas Bederina vetusto nomine dicta, deinde Iustiniana denominata. Iustinianus nanque, quia ibi primùm editus in lucem fuisset, mirificè eam ornauit, & ex obscura prius, nobilem postea felicemq; fecit, ac suum illi impartitus est nomen. Ea ex vrbe Germanus quum originem duceret, non iniuria miro quodam illius studio tenebatur. Ex ea nanque octauum & decimum annum natus ad regiam vrbem se contulit, vbi perquamdiligentissimè cultus cum literatorum hominũ disciplinis sedulò versabatur, & ad literarios ludos quum sæpius iret, latinæ etiam eruditionis partem consecutus est aliquam. verùm vbi ad pubescentis ætatis finem peruenit, missus in Cherronnesum est, vt exercitui, qui ibi tunc erat, preesset & eódem iuuẽtutis acumen illud & animi promptitudo, appetitusq; gloriæ, decentioribus rebus & necessarijs expleretur, nec ad temerarios motus vulgaresque impetus quàmprimum vel discurreret, vel prosiliret, vel equorum coloribus distincta certamina, in quibus iuuenes, si non alijs his se potiorib. applicant, vt plurimum exercentur, facilè humi serpant necesse est, & obturbentur. Ad Cherronnesum itaq; assidentibus Hunnis, & molestos se exhibẽtibus, intercidere eorum insultus indesinenter Germanus, & in sui defensionem excogitare quascunq; posset in hostem insidias. erat nimirum de se & suapte natura sic prudentissimus, vt quæ in rem essent, facilè nosset, etsi aliàs ætate prouectioribus, quæ facienda essent monentibus, facillimè obsequebatur, fidemque his adhibebat, qui antea multis laboribus diligentiq; cura hostium certamina aduertissent. Quum itaque barbaris nihil omnino relinqueretur,

Cur hostem non sit persequutus Belisarius.

Virtutis inuidia comes.

* *Germanus Dorothei filius, iuuenis admodum Bederina patria Iustiniani.*

Germani præclara tirocinia.

queretur,quod exequi possent, nec vt de cætero mœnia vel obsiderent, vel expugnarent; destinant animis rem aliam, vt audacem ita & generosam, & quæ non minus se in discrimen deduceret,pertentare; eaq; via vel Cherronesum protinus occupare,vel demum deserere, ac conquiescere, ad suosq; se recipere lares.Harundinum longitudinis æquè ac crassitudinis non mediocris vi magna coacta, hisque inuicem intertextis, resteque & vimine colligatis, cratibus perinde compluribus factis, perticisque oblongis tanquam transtris superiniectis,media cratium extremaque circumplexi,hęcque maioribus vinculis colligando,inuicem omnem eam materiam committebant, constrictam validius compressamque, ita vt crates tres ad summumúe quatuor nauiculam vnam conficerent,latitudine satis ampla,quæ homines quaternos exciperet;& tanti fundi, vt inuecta pondera firmiter & tuto deueheret,ne sui leuitate demergeretur.Istiusmodi nauigia centum & quinquaginta breui sic fabricant, vt ad nauigandum agiliores his essent. quorum formam sic construunt. partem ipsam anteriorem in proræ speciem leuius porrexere & recuruarunt, è lateribus verò vtrinque remigationem machinati sic sunt, vt agi faciliter nauicula quæque sex palmulis posset. Hunc itaque in modum,vt licuit,in tuto omnibus constitutis, classem hāc omnem & harundineam è regione * Hesperij littoris, ex eoque, qui supra vrbem circumagitur, sinu, occultè immittunt. Hæc nauigia homines sexcenti ingressi, palearum ingentem mox copiam in harundinum commissuras intrudunt, & rudi remigio in altum à terra longius prouehuntur,optimis armis muniti ad operam nauandam instabant,hoc pacto rati mare retrorsus euectos, facilè se sinum adnauigando superaturos, qui in infimam muri partem porrigitur, & intrepidè demum inituros se penitissima loca, quæ nullis essent munitionibus, nisi freto Hellespontico circumacta. Quibus de rebus per exploratores certior factus Germanus, sat callens, haud longius processuram harundineam classem, hostium irridebat temeritatem, vel potius ea oblectabatur, vt quam sibi vsui fore sperabat. extemplo actuarias viginti multiplici remigio naues,& ipsas amphiproras, armatis complet, clypeos & arcus gestantibus recuruasque lanceas,remigibus naucleris que intromissis,muri interiorem in angulum,veluti in insidias,sic in recondito collocauit, vt haudquaquam longius comparerent.Barbari autem anteriore, postremaque muri parte, & in littore prominente iam superata, in interiora declinauerunt, ingentique animo,& maiore audacia deferebantur;quum ex improuiso Romanorum actuaria (quas diximus)naues comparuerunt,obuiam his venienentes,vel aquarum secundo defluxu has adiuuante, obiectisque proris iam descendentes,violentius harundineas naues inuadunt, quæ primo statim ictu immersæ supinatæque exæstuante salo ita inuoluebantur; vt in tuto nulla consistendi superstantibus potestas fieret, sed partim in fluctibus præcipitati emergerentur, partim in nauibus residerent, quid nam sibi agendum subdubij: partim vel stantes quidem, etsi non multum intumescentibus fluctibus obturbantur, qui vtique etsi perexigui essent, ad nauium lemborumque motum,harundinibus tamen,vt vacuis,profectò grauissimi.nam & sublimes frequenter euehebantur, & incursantibus subleuatæ gurgitibus referebantur retrorsum. quo factum est, vt ne tentare quidem bellum barbari possent, vt quibus curæ quidem vel studij nil aliud esset, quàm vt consistere pedibus possent, & obfirmari. His itaque tantopere obturbatis & hæsitantibus, Romani quòcunque res posceret, agiliter occursando, haud secus impulsionibus nitebantur, ac si pede collato dimicaretur. hac arte quàmmultos mox supprimunt, quippe qui firmius in actuarijs naui-

Hunni classem ex harundinibus conficiunt.

* *occidentalis.*

Germanus hostili classi suos opponit.

bus innicerentur, & plerosque gladio ferientes obtruncant. in barbarorum verò nauigia, quæ procul abessent, neque ad se propius peruenissent, tela confestim immittunt, recuruatis præfixa spiculis, quibus iunceas præscindendo restes dissoluunt. Tunc demum lassatis ab inuicem harundinibus, & dispersim aquis desuper fluitantibus, hinc inde propellebantur. Hunni itaque, vbi se iam defecisset, quo sisterent gradum; euestigio in profundum demergebantur, vt mortem mox obituri, insueta potione ingurgitati. hoc pacto ad internecionem ad vnum omnes disperiere, nec quisquam eorum superstes in continentem euasit. Romani vero lectis extemplo hostium spolijs, quæcunque per aquas delabebantur, ad sua & priora loca reductis ingenti cum lætitia nauibus, summa iocunditate & voluptate animi incredibili ouantes ipsi & alacres vniuersum exercitum impleuerunt. vnde in vnum coacti omnes, vtendum esse temporis opportunitate rebantur, ex re bene gesta vel imposterum profutura. Itaq; paucis post diebus armis quàm optimè communiti de improuiso è muro in hostes eruptione facta, reliquam inuadunt barbarorum se obsistentium multitudinem, adhuc pro recenti accepta calamitate mœrentem & territam. & prior ipse Germanus, vt qui pro iuuenili nimium ac pubescenti ætate i[illegible]dum quiret naturæ impetum coercere, sed gloriæ cupiditate, effrenataque audacia plus longè euectus, quàm prudentia in his necessaria, & continentia postularet; intrepidè hostibus insistendo præliabatur, non periti præfecti in morem incumbendo, iubendoque, sed militis potius, acie in media versabatur: vnde & in fœmore sagittæ sic ictum excepit, vt non multum abfuerit, quin curãdum esset, vt à pugna abscederet. necessitas tamen incumbentium rerum, & magnitudo ipsa incepti conatus dolorem vicit, ita vt non prius operam de se nauando hortandoque suos desierit, quàm ingentem iacturam hostibus intulisset, multosque obtruncasset. Vbi verò pugnæ finis est factus, intra munitiones Romani se receperunt, nihil ignari, nec tutum sibi, nec rectè consultum fore; si cum hostibus, qui multitudine præstitissent, bella cominus gererent. Barbari verò & naufragio facto, & Romanorum in se eruptione excepta, animo ancipiti erant, vtrum eadem die & Cherronnesi campis excederẽt, & ad Zabergan præfectum, & eius agmina, vt ad deuictos, iam victi se statim conferant; quandoquidem nec illi in Græciam prius immissi memoratu dignum quippiam effecissent, nec secum vnà Isthmum oppugnatum venissent, nec à principio pertransissent Thermopylas, ob impositum ei loco Romanorum præsidium. nam eà hi erant è Græcia in Thraciam pertransituri, vt vbi se cum Thracibus coniunxissent; tutius se inde ad sua omnes reciperent. Interea verò qui circa Zabergan erant, non prius è Græcia se recessuros iactabant, quàm quemadmodum Cotrigurae nationes illæ, & barbaræ, & ipsi item magnam pecuniarum vim accepissent, & quos iure belli cepissent, necessarij quamprimum redimerent. aliàs enim obtruncaturos se hos ad vnum omnes comminabantur. Sed Imperator his tantùm auri misit, quantum ad redimendos captiuos satis fore existimabat, ac ea de causa, vt pacifici & sine maleficio fuis ex terris abscederent. Barbari verò inter captiuos & Sergium præfectum restituere, quem pauloantè, vt aduersa fortuna vsum, cepissent. Sed barbari demum accepta pecunia à præda vix abstinendo, vt domum iam abituri, per Romanorum agrum iter habebant; receptis paulopòst & alijs copijs è Græcia ad se aduentantibus. Cæterùm vrbis regiæ ciuibus conuenta per Imperatorem cum barbaris facta, perinde ignominiosa & planè seruilia videbantur, nec planè existimabant id quoquam pacto ferendum, quòd barbari homines vbi tam proximè vrbem venissent, vt denique illusuri.

Hunnorum interitus.

Germani iuuenilis ardor.

Germanus vulneratur, & tamen acie non excedit.

Captiui pretio redimuntur.

Vulgi stulta ferocia.

non

non ad internecionem fuiſſent deperditi: ſed poſt tot illatas ſibi iacturas,
vel aurum dono tuliſſe, tanquam priores ipſi affecti iniuria ſint. Imperato- *Iuſtiniani pru-*
ris tamen ſententia alia quædam & longè maiora conſpicabatur, vt non lon *dens conſilium.*
g poſt ex voto denique euaſura: ſiquidem qui prius ſe incuſaſſent, ſic ciui-
bus perſuaſit, vt ſui prudentiam ſimul & ingenium mirarentur. Decreue-
rat namque quauis hic arte barbaricas gentes inter ſe ipſas diſcordes effice-
re, & inteſtinis ſeditionibus debellare. Vt autem, quod animo agitarat,
mox eueniret; dum interea Zabergan præfectus ſuo cum agmine iter lentius
faceret; ad Sandichlum alterum barbarorum præfectum, qui ſibi non ſo-
lùm eſſet & fœdere & beneuolentia iunctus, ſed mercede conductus, in
hanc ſententiam litteras miſit. Si non te fugit, quod nuper Cotriguri aduer- *Iuſtiniani ad Sã*
ſus nos animo agitarunt, & volens quieſcis; non iniuria vt tuam perfidiam, *dichlum epiſtola*
ita & nos ipſos magnopere miramur, qui tuum erga nos animum haud re-
ctè perſpeximus, & noſtrum de te iudicium [non] fruſtra habuimus. quòd ſi
nondum illud perdidiciſti, etſi venia non indignus videbere, ipſum id ta-
men ſic præ te tuleris ignoraſſe, ſi de cætero haudquaquam neglexeris. Co-
triguri huc ſe contulerunt, non ea mente ac ſtudio, vt perinde fruſtra ſuſce-
pto itinere non noſtra depopulanda cenſerent; ſed re ipſa ſignificantes lon-
gè nos falli, qui potioribus prætermiſſis tibi magis confidere maluerimus.
non enim ferendum eſſe id arbitrantur, ſi quis Cotriguris pares ſe dixerit,
vel hos mediocriter anteire: ſed vix tamen laturi ſunt, vel ſi maximo fatea-
tur excellere hos interuallo. Et ſanè non antea vagari per Thraciam deſie-
re, quàm omne id auri, quod tibi ſingulis annis mercedis gratia elargiri ſo-
liti ſumus, ipſi mox tulerint: tametſi nobis perquam facilè fuerit funditùs
omnes, ſi modò id libuiſſet, deperdere; vel ſaltem vacuos propulſare. ſed id
vtcunque omiſimus, tuæ voluntatis facturi periculum. quod ſi in vero forti-
tudine ac ſapientia vales, & te talem præſtiteris, vt haudquaquam permit-
tas, vt tua ſibi hi vendicent; nil minus à nobis es impoſterum habiturus. nam
vt hoſtes nunc vlciſcaris, opportunitas adeſt; & de his relata victoria pro-
priam vt mercedem recipias, tanquam per Cotriguros iſtos delatam: ſin mi-
nus, & tanta ab his affectus iniuria quieſcere malis, timore (vt puto) per-
culſus, & turpiſſimam in ſegnitiem labi; tu quidem, ô ſtrenuè, priuatus præ-
mio eris, & alii per nos donabuntur. Relinque igitur, ſi videtur, ſuperbiam,
& diſce potioribus ſubigi. Non enim ignoras fœdera nobis eſſe ad hos
transferenda, quæ antehac tecum, tuaque cum gente coniunxeramus. Stul-
tum quippe & ſuperuacaneum fuerit, cum victis ſentire, vbi conciliari vi-
ctores poſſunt. His Sandichlus litteris per interpretem recitatis, rem gra- *Sandichlus in*
uiter tulit, & planè furebat, frenareque iram vix poterat: ſed eadem mox *ſuæ gentis homi*
die à Cotriguris, quòd in ſe adeo inſaniſſent, pœnas exacturus proceſſit. *nes incitatus ru*
it.
Quo enim pacto non ipſis ex litteris perturbaretur ingenio barbarus, & de
ſe inſolens, ac lucri indeſinenter percupidus? Suo is igitur moto exercitu,
primùm quidem de improuiſo hoſtium loca inuadit, & re ſubita, qui in his
reſides fuerant, perterrefactis; feminarum vim magnam & puerorum ca-
ptiuam abduxit. deinde Cotriguris è Thracia redeuntibus, & pauloantè Hi- *Cotriguri a San-*
ſtrum flumen tranſgreſſis ex inſperato ſe obuiam offert, multisque cæſis pe- *dichlo cæſi.*
cunias ſimul, quas ab Imperatore acceperant, & cæteram prædam his adi-
mit. qui vero ex his euaſere, quum ad ſuos ſe vix recepiſſent, cum aliis co-
eundo, & exercitu comparato aduerſus hoſtes in aciem prodeunt: vnde fa-
ctum, vt eo ex tempore in inuicem verſi, validius confirmatis inimicitijs,
nunc quidem inſultus mutuo facerent, nunc agerent prædas, nunc tandiu
acie decertarent, quouſque vtrinque ſolutis debilitatiſque viribus, ſic ſuis

prorsus exciti sedibus sint, vt vel patrium illud & vnicum cognomentum amiserint, & eò est calamitatis Hunnorum gens omnis redacta, vt vel eorum pars aliqua & dispersa alijs in seruitutem concesserit, & vt in dominorum nomen suum denique commutarint. tantopere præteritæ impietatis & scelerum pœnæ hos affecere. Sed vtriusque gentis imposterum subsecuta internecio est, atque adeo, vt generationem hi prorsus amiserint. Barbarorum itaque adhuc gliscente seditione Byzantij renunciata, fateri tunc omnes, & apertissimè peruidere, per Imperatorem fuisse prouisum quamoptimè, & perquam bene consultum; quandoquidem se inuicem deperdentibus barbaris, sine vllo armorum motu in vtrunque belli euentum sua ipse fretus spe potitus victoria sit, nimirum quum quotidie barbari laboribus insudantes, & domesticis malis intenti, haudquaquam de cætero aduersus Romanos ire animo agitabant. Nunc verò vbi nam gentium sint, plerisque incognitum est.

Iustiniani laudata prudentia.

HISTORIARVM AGATIAE SMYRNAEI

FINIS.

IORNANDIS SIVE IORDANI VITA EX scriptoribus ecclesiasticis abbatis Spanheimensis.

IOrdanus ex monacho episcopus Gothorum, vir in diuinis scripturis studiosus, & in secularibus literis competenter eruditus, ingenio mitis, & apertus eloquio, scrutator temporum, & rerum gestarum scriptor insignis. Fertur quædam præclara composuisse volumina, de quibus ad meam notitiam paucissima peruenerunt. Reperi enim tantum historiarum lib. II. In quorum primo recensuit gesta Romanorum, in secundo verò originem & gesta Gothorum, vsque ad finem regni ipsorum. Claruit autem sub Iustiniano imperatore, anno domini D. XXX.

Ior-

IORNANDES VIGILIO S. D.

VIGILANTIAE vestræ, nobilissime frater Vigili, gratias refero, quòd me per longo tempore dormientem, vestris tandem interrogationibus excitastis. Deo magno gratias, qui vos ita fecit sollicitos, vt non solùm vobis tantum, quantum & alijs vigiletis, macte virtutis & meriti. Vis enim præsentis mundi cognoscere ærumnas, aut quando cœpit, vel quid ad nos vsque perpessus est, edoceri. Addis præterea, vt tibi, quomodo respublica cœpit & tenuit, totumq; penè mundum subegit, & hactenus vel imaginariè teneat, ex dictis maiorum flosculos carpens breuiter referam: vel etiam quomodo regnum à Romulo, & deinceps ab Augusto Octauiano, in Augustum venerit Iustinianum. Quamuis simpliciter, meo tamen pandam eloquio. Licet nec conuersationi meæ, quod admones, conuenire potest, nec peritiæ: tamen ne amici petitionibus obuiemus, quoquo modo valuimus, latè sparsa collegimus; & prius ab autoritate diuinarum scripturarum, cui & inseruire conuenit, inchoantes, & vsque ad orbis terræ diluuium, per familiarum capita currentes, deuenimus ad regnum Nini, qui Assyriorum in gente regnans, omnem paenè Asiam subiugauit, & vsque ad Arbacem Medum: qui destructo regno Assyriorum, in Medos illud conuertit, tenuitque vsque ad Cyrum Persam. Qui itidem Medorum regnum subuersum in Persas transtulit, & exinde vsque ad Alexandrum Macedonem, qui deuictis Persis, in Græcorum ditionem Rempublicam demutauit. Post hoc quomodo Octauianus Augustus Cæsar, subuerso regno Græcorum, in ius dominationemque Romanorum perduxit. Et quia ante Augustum, iam per septingentos annos, consulum, dictatorum, regumque suorum solertia, Romana respublica nonnulla subegit, ab ipso Romulo ædificatore eius originem sumens, in vicesimoquarto anno Iustiniani Imperatoris, quamuis breuiter, vno tamen in tuo nomine, & hoc paruissimo libello confeci, iungens ei aliud volumen, de origine actuque Geticæ gentis, quod iam dudū communi amico Castalio edidissem, quatenus diuersarum gentium calamitate comperta, ab omni ærumna liberum te fieri cupias, & ad deum conuertas, qui est vera libertas. Legens ergo vtrosque libellos, scito quòd diligenti mundum, semper necessitas imminet. Tu verò ausculta Ioannem apostolum, qui ait; Charissimi, nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. quia mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem dei, manet in æternum. Estoque toto corde diligens deum & proximum, vt adimpleas legem, & ores pro me, nobilissime & magnifice frater.

IORNANDIS EPISCOPI DE REGNORVM AC TEMPORVM SVCCESSIONE LIBER.

OMANI, vt ait Iamblichus, armis & legibus exercentes sese, orbem terræ suum fecerunt. Armis siquidem construxerunt, legibus autem conseruauerunt. Quod & ego sequens eruditissimum virum, dum aliqua de cursu temporum scribere delibero, necessarium duxi opusculo meo velut insigne quoddam ornamentum præponere. Cupio nanq; ob inquisitiones amici fidelissimi, ex diuersis voluminibus maiorum prælibans aliquos flosculos, pro captu ingenij mei, in vnum redigere, & in modum historiunculæ, tam annorum seriem, quàm etiam eorum virorum, qui fortiter in rempublicam laborauerunt, gesta strictim breuiterque colligere. Quod quamuis simpliciter reor dictum videri doctissimis, gratum tamen fore existimo mediocribus, dum & breuia sine fastidio legant, & sine aliquo fuco verborum, quæ lectitauerint, sentiant. Ab origine etenim orbis, primaque creatione, tam hominum quàm elementorum, vsque orbis terræ diluuium, secundum veridici legislatoris verba Moysi, duo millia ducentos quadraginta & duos annos collegimus. In quibus annis adhuc rudi & simplici hominum natura, non reges, sed familiarum capita in suo genere erant. Quorum tamen ordo huiuscemodi fuit. Adam protoplastus primmusque mortalium, vixit annos ccxxx, & genuit Seth. Seth vixit annos ccv, & genuit Enos. Enos autem vixit annos clxxxx, & genuit Cainan. Cainan autem vixit annos clxx, & genuit Malalehel. Malalehel vixit annos clxv, & genuit Iareth. Iareth verò vixit annos clxij, & genuit Enoch. Enoch verò vixit annos clxx, & genuit Mathusalem. Mathusalem vixit annos clxxvij, & genuit Lamech. Lamech quoq; vixit annos centũ octoginta octo, & genuit Noë. Noë verò secentorum erat annorum, quando diluuium mundi crudelissima facinora expiauit. A cuius regimine, vel ab ipso diluuio vsque ad confusionem linguarum, quæ item ob delicta ędificantiũ turrim facta est in campo Sennaar, & Heber, in quo Hebręorum genus & lingua prisca remansit, quia nec in illa conspiratione interfuit, sunt anni quingenti vigintiquinque per familias sic. Arfaxat filius Sem, nepos Noë, qui post diluuium anno secundo est genitus, vixit annos cxxxv. Cainan verò vixit annos cxxxv, & genuit Sale. Sale autem vixit annos centum xxx, & genuit Heber. Heber quoque vixit annos cxxx, & genuit Falech. A confusione verò linguarum, & primatu Heber, à quo Hebræi, & vsque natiuitatem Abrę, quando & primus rex in gente regnabat Assyriorum Ninus, anno regni sui xlij, supra scripta familiarum serie, currentes fiunt anni quingenti quadragintavnum. Sic Falech vixit annos cxxx, & genuit Ragan; Ragan vixit annos cxxxij, & genuit Saruch. Saruch autem vixit annos cxxx, & genuit Nachor. Nachor vero vixit annos lxxix, & genuit Thare. Thare quoque vixit annos lxx, & genuit Abram. Simul ergo ab Adam vsque ad natiuitatem Abræ, id est ab ortu mundi vsque quadragesimum secundum annum regis Assyriorum Nini, vt suprà diximus, per familias capitaque eorum fiunt generationes viginti. Anni autem tria milia ccc & octo. vnde iam relictis

Gubernatio hominum prima.

Turris Babel.

Ninus rex Assyrius.

ctis familijs, regum seriem prosequamur: & sicut Eusebius seu Hieronymus, primùm Assyriorum, deinde Medorum, Persarumq́;, & Græcorum regnum percurrentes, ad Romam imperium quomodo delatum sit, vel quali tempore, latius, si dominus permiserit, exequamur. Origo ergo regũ regnorúmque antiqua Assyria nobis amplexanda est. In qua primus Ninus Beli filius, vrbem sui nominis fabricans Niniuen, regnauit annos xlij. vbi à primo anno ipsius Nini, & vsque in vltimum annum Thonos Concoloros, quem regem Sardanapalum appellant, quem occidit Arbaces Medorum præfectus, regnum illud transferens in Medos, regnatum est à regibus xxx & sex, per annos mille ducentos quadraginta, sic. Ninus rex Assyriorum post natiuitatem Abræ, regnauit annos decem. Semiramis vxor Nini annos xlij. hanc dicunt quasi Babyloniæ conditricem, quamuis non legatur quia condidit, sed quia reparauit. Sub ea Abram adolescit in Chaldea. Zameis, qui & Ninias, filius Nini & Semiramidis annos xxxviij. Cuius tricesimotertio anno facta est promissio ad Abraham, quum esset annorum lxxv. Arius annos xxx, cuius decimo anno centenarius Abraham genuit filium Isaac. Aralius regnauit annos xl. huius in vltimo regni anno nascuntur gemini Isaac, id est Iacob & Esau. Xerses qui & Baleus annos xxx. In huius regni tempore Iacob germanum fugiens Esau, descendit in Aegyptum solus, ditatusque cum turba ascendit. Armanitres annos xxxviij. Iacob à seruitute soceri Laban recedens, ad patrem reuertitur. Belochus annos xxxj. hoc regnante Ioseph adolescens somnia sua fratribus & patri narrauit. Baleus annos xlij. huius anno tricesimo Iacob penuria famis descendit in Aegyptum, ibique filium suum repperit præpositum terræ totius Aegypti. Altadas annos xxxij. hoc regnante Iacob defunctus in Aegypto, cuius cadauer Ioseph cum magno honore locat in terram Chanaan. Maminthus annis xxx. sub istius regni tempore, moritur Ioseph, & Hebræos deprimunt Aegyptij grauissima seruitute. Manchaleus annos xxx. & hoc regnante seruitus durat in Aegypto Hebræorum. *Sperus annos xxx. huius regni temporibus vltimis, Ambra ex tribu Leui genuit Moysen. Mamilus triginta annis. & hoc regnante Moses adolescens omnem philisophiam didicit Aegyptiorum. Sparetus annis quadraginta, quo tempore Moyses occiso Aegyptio in terram fugit Madiam. Ascades annos quadraginta. huius regni anno octauo Moyses quadringentesimo xxx anno repromissionis populum Hebræorum in signis & virtutibus educit ex Aegypto, eisque in eremo per annos quadraginta legem exponit. Amyntes xlv annis. huius nono anno moritur Moyses, & Iesus Naue ducatum populo præbet. Belothus annis xxv. sub quo Othoniel iudex Hebræorum, populum & sacerdotium continet Finees. Belebares annis xxx. quo tempore Hebræorum Iudex Aioth, Allophyliq́; infesti omnino Hebræis. Lamprides annis xxxvij. & in huius regno ipse perdurat Aioth. Sosares annis xx. & huius tẽporibus quamuis senex, tamen adhuc consistit Aioth, pugnatq́; cum alienigenis, & vicit adiutus à deo. Lampares annos xxx. quo regnante Iudæis præerat Debora. Pannias annis xlv, sub cuius tempore pręfuit Gedeon, qui & Ierobail, Sosarnius annos xviiij, sub cuius tempore Thola & Abimelech iudices erant Hebræorum. Mithreus annis xxix. sub quo Iudæis præerat Iair. Tantanes xxij. annis cuius sub regno iudices Hebræorum, Hesebon & Labdon. Nam & ipso tempore Græci Troiam vastauerunt. Vnde Aeneas fugiens in Italiam venit, se quoque cum Latino Fauni filio, Pici nepote, Saturni abnepote, affinitatis gratia iungens, accepta filia eius in vxorem Lauinia, vnitos Phrygas, Italosque populos nominauere Latinos, & sic deinceps quamuis in pauperrimo regno, locoq́; angusto, quod dicebatur Agrolaurentum, regnauerunt.

Origo regnorum ab Assyria.

Ninus.
Semiramis.

Ninias.

**aliàs, Ipbereus*

Bellũ Troianũ.

Latinorũ ab Aenea & Latino origo.

Post Latinum Aeneas & successores eius, qui & Siluij Albanique vocati, pro Albana vrbe & pro postumo Aenea eiusdem Aeneæ, qui iccirco Siluius dictus est, quia Lauinia post mortem Aeneæ, timens Ascanij inuidiam, clàm eum in silua generauit, Aeneamque Siluium nominauit. Ante quem, vt superius diximus, Italiæ regnatum est, à Iano, Saturno, Pico, Fauno atque Latino, per annos circiter clxxx. Teuteus annos xl, sub quo Samson ille vltra fortes fortissimus iudex Hebræorum. Tinneus annos triginta. hoc regnante anno decimo octauo, Heli sacerdos audito nuncio de morte filiorum, arcaque testamenti ablata, cadens mortuus est. Dercilius annos xl, sub quo aliquantum tempus, Saul rex Hebræorum, alius verò rex Dauid ex tribu Iuda constitutus regnauit. Eupales xxx annis & octo. hoc regnante anno tricesimo secundo, Salomon templum domini inchoauit, & perfecit singulare in mundo, per annos septem. Laosthenes annos xlv, & hoc regnante Assyrijs, Salomon regnat Hebręis, Sadoch verò & Achias Selonites prophetant. Pritiades annis xxx. sub quo iam mortuo Salomone, inter Roboã & Ieroboam regnum diuiditur Hebræorum, & alij Iudæi, alij dicuntur Israëlitæ. Ofrathæus annis xx. sub isto in parte Iudæorum regnat Iosaphat, Israëlitarum verò celeri morte Nabad & Basa, Ela & Ambri obeuntibus, tenebat regimen Achas cum Hiesabel. Ofrathenes annis l. sub quo Ioram, Ochozias, & * Godolia, & Ioas parti Iudeę regnabant; Israëli verò Ochozias, Ioram, & Iehu, principatui vnus post alium successerunt. Acraiapes annis xlij. sub quo Amasias in Iuda regno ascitus obtinet principatũ; Israeli verò * Ioab, & Ioas, vnus post alium regnat. Thonos Concoloros, quem Græci Sardanapalum nominant, annis xx. sub quo Iudæorum Azarias, qui & Ozias, Israëlitas verò † Roboam. Regnum verò Assyriorum, post numeros annorum mille ducentorum & quadraginta finem tantæ diuturnitatis accepit, ad Medosque translatum est. Nam Arbaces præfectus Medorum, Sardanapalo occiso regnum eius inuasit, & in Medos deduxit.

Athalia.
Ioachas
† *Ieroboam.*

REGNI MEDORVM SVCCESSIO.

Rbaces Medorum rex annos xxviij. sub quo regnat adhuc Azarias, qui & Ozias, Iudæ in parte. In Israël autem post Roboam paucis diebus fuerat Zacharias, rursusque Sellum, quibus successerat Manae. Sosarinus annis xxx. In Iudę parte regnabat Ioatham, Israelitis Facee, quando & quintodecimo anno prima * Olympiades cœpta est numerari. Tunc † etenim post innumerabiles, vt ita dicam, Laurenti loci, & Latij reges Siluios Albanosque, qui trecentos per annos in parte Italiæ regnauerunt, quamuis pauperrimè, Amulius rex Numitoris fratris sui filiam Rheam nomine, quæ & Ilia vocabatur, vestalem virginem fecerat. Quæ grauida inuenta, dum scelus suũ nititur excusare, à Marte se compressam mentita est. Ex qua genitis duobus, geminos rex exponi præcepit. Quos vagientes meretrix quædam, Lupa nomine, quum audisset, statim tollens ad Faustulum pastorem adduxit. Quos Accia vxor eius nutriens, inter alios pastores conuersari edocuit. Madiclus annos xl. quo Medis regnante, Iudæis regnabat Achas, Israëlitis alius Facee. annoque Madicli nono, septima Olympiade, Romulus eiusque germanus, quos inter pastores enutritos diximus, collecta pastorum multitudine, Romanæ vrbis ædificia inchoauerunt, suoq; ue de nomine iunior, qui germanum peremerat, vrbem vocari Romam præcepit. Cuius actus, seriemque successorum eius saltu quodam prætergrediens, externa regna, vt cœpi, percurram; & quum se locus obtulerit, ad eum ordinem redeam. tantùm qui legis, aduerte, ab origine mundi, ad huius vs-

que

olympias
† *etiam*

Romulus & Remus.

Romæ initium.

que magnæ vrbis exortum annos fuisse IIII M. DCL. Cardices annos xiij. sub quo Ezechias filius Achas succedens regnat Iudæis. Nam Israëlitarum gentes supradicti Madicli quintodecimo anno, à Salmanassar Chaldæorum rege, Medorum sunt in montibus transductæ captiuæ, postquam regnassent in Samaria annos ccl. * Deloces annos liij. huius tempore primo Hebræorum ex Iuda Manasses ductus captiuus, & ferreis vinculis illigatus, fertur pœnitentiam egisse. Cuius & canticum pœnitentiæ legitur. Postea verò reuersus in regno suo, successorem reliquit filium suum Ammon. Fraortes annos xxiij. sub quo Iosias rex Iudæorum, qui lucos succidit, & gentium idola de suo regno abiecit, deumque cœli integrè coluit. Cyaxares annos xxxij. sub quo Iudæis regnat Ioachim, cui successit Heliachim, qui & Ioachim, alterque & Ioachim primo adhuc Cyaxare viuente successit, in quo & finis regni euenit. Astyages annos xxxij. huius anno octauo Iudæi de Hierosolyma captiuantur à Nabuchodonosor rege. Sic regnum Medorum, quod per annos cclviij durauit, destructum est, & in Persas translatum, quia Cyrus rex Persarum, Darius Medorum, filius suprascripti Astyagis, parentela coniuncti, nepos auunculusque fuerunt: irruentesque super Balthasar abnepotem Nabuchodonosor regem Babyloniæ, id est Chaldæorum, regnum eius peruadunt. Mortuoque Dario, Cyrus & suum, id est Persarum, & affinis sui Darij, hoc est Medorum, cum illo, quod captiuauerat, tertio regno obtinuit. Post is admodum gentem Persarum eleuauit. Quæ gens à Cyro prædicto, & vsq; ad Darium filium Arsami, regnat per annos plus minus ccxxx. & sic ad Græcos deuenit, post reges xiiij Persarum de gente.

Deioces

Cyrus monarcha

REGNVM *GRAECORVM IN PERsas translatum.

* *Medorum*

Yrus Persa annos xxxij. hic ferè quingenta milia Iudæorum laxata captiuitate regredi fecit in Iudæam: qui constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Quumque à vicinis gentibus impediretur opus, vsque ad Darium remansit imperfectum. Cambyses annos viij. & sub isto opus impeditum à vicinis consistit, nec ædificatur. Magi duo fratres regnant mensibus viij. Darius annos xlvj. cuius secundo reædificatum est templum à Zorobabel & Iesu filio Iosedech quingentesimo duodecimo anno, post primam Salomonis ædificationem, ab Adam vero plus minus iiij m d ccccxxx. Xerses deinde filius Darij annis xx regnauit Persis, Medis, atque Chaldæis. Artabanus menses vij. Artaxerses, qui Macrochir dicebatur, annos xl. Xerses menses duos. Sogdianus menses vij. Darius cognomento Nothus annos xviij. Artaxerses * Mimmon Darij & Parisatidis filius annos xl. Ipse est ab Hebræis qui dicitur Asuerus, sub quo liber Hester confectus est. Artaxerses qui & Ochus annos xxvj. Hic etenim Sidonem subuertit, Aegyptumque suo subegit imperio, Syriamque cunctam inuasit. Arses filius Ochi annos iiij. Sub quo Iadus Maximus & insignis pontifex Iudæorum. Darius filius Arsami annos vj. Hunc Alexander Magnus Macedo occidit, regnumque eius in suum redegit dominium, qui Alexandriam in suo nomine condidit, vbi regnatum est à regibus Græcorum per annos ccxcvj. sic.

Cambyses. *Darius.* *Xerxes.* *Artaxerxes.* * *Mnemon.*

REGNI GRAECORVM SVCCESSIO.

Reges Aegypti.

Lexander Magnus post mortem Darij annos vj. Ptolemæus Lagi filius annos xj. Hic iterum gentem Hebræorum captiuam ducit in Aegyptum. Ptolemæus Philadelphus annos xxviij. Hic captiuitate Iudæorum relaxata, muneribusque Eleazaro pontifice Iudæorum placato, diuinas scripturas per septuaginta interpretes, ex Hebræa lingua vertit in Græcam. Ptolemæus Euergetes annos xxvj. Huius temporibus Iesus filius Syrach Sapientiæ librum scripsit. Ptolemæus Philopator annos xvij. Sub hoc ijdem victi Iudæi, & sexaginta milia eorum cæsa ab Antiocho rege Syriæ, quando & pontifex magnus Onias. Ptolemæus Epiphanes annos xxix. Hic directo Scopa principe militiæ capit Iudæam. Rursúsque Scopa superante, Iudæam sibi sociat in amicitiam Antiochus. Ptolemæus Philometor annos xxv. Sub hoc rege Aristobulus inde Paripateticus philosophus scripsit commentarios in libros Moysi, & regi obtulit Ptolemæo. Antiochus agens contra legem Iudæorum multos interemit. Contra quem Iudas, qui & Machabæus, arma commouit. Ptolemæus Euergetes annos xxviij. Hoc regnante Ionatas dux Iudæorum preclarus, qui cum Romanis & Spartiatis fœdus inijt. Ptolemæus * Fista, qui & Soter, annos xvij. sub hoc Aristobulus Ionathæ filius, rex pariter & pontifex constitit Iudæorum. Ptolemæus qui & Alexander annos x. quo regnante multa Iudæorum populus, tam ab Alexandrinis, quàm etiam ab Antiochensibus tolerabat. Ptolemæus qui à matre fuerat eiectus, annos viij. Iudæis tunc regnabat Ameus, qui & Alexander. Ptolemæus Dionysius annos xxx. sub cuius regno Alexandra, quæ & * Salina, vxor Alexandri regis Hebræorum, Hierosolymis regnat. Ex cuius ætate Iudæos rerum confusio & variæ clades oppresserunt. Cleopatra annos xxij. qua regnante Iudæi in amicitiam Romanorum se sociantes, eorum iam legibus viuunt, quia Pompeius sublato regno ab Aristobulo, Hircanum fratrem eius præfecerat. Hanc siquidem Cleopatram Romanus ductor suscipiens Antonius, & suo socians lateri, contra ciues proprios dimicat. Quem Augustus Octauianus in certamine superans Actiatico in littore, egit, vt vtrique iugales seipsos perimerent, regnumque eorum in Romanorum Imperium deuenit, vbi & vsque hactenus, & vsque in finem mundi secundum Danielis prophetiam, regni debetur successio. Et quidem abhinc Augustalis exoritur potestas, quod animo recondendum est. Augustus Imperator, qui & Octauianus dicebatur, à quo posteri principes vocati sunt Augusti, tam ciues patrios rebelles, quàm etiam gentes externas superans, singularem sibi vindicat principatum, regnans per annos * lxij. Huius quadragesimo secundo imperij, dominus noster Iesus Christus de sancta virgine natus, vt verus deus, ita & verus homo, insignis & virtutibus admirandis enituit, anno ab origine mundi V M D. ab vrbis autem Romæ conditione anno D C C L V. Et quia Romanorum regum ordinem actusque inquirere statuisti, & nos breuiter tuis percontationibus respondere sumus polliciti, necessarium est ergo, nobis ea interim, quæ ad tempora Augusti Imperatoris dicuntur, omittere; & rursus ad Romanæ vrbis primordia repedare, originemque Romuli eius conditoris exponere, simulque successorum eius, regum consulumque annos actusque ad liquidum demonstrare. Qui sunt hi.

Aristobulus Moysis libros explanat.

* *Fyscon.*

* *Salome.*

Augusti monarchia.

LVII.

REGNI

REGNI ROMANORVM SVCCESSIO.

B origine vrbis Romæ & vsque Tarquinium regem cognomento Superbum, qui expulsus est, numerantur anni ccxliij. Nam primus ille, & vrbis & imperij conditor Romulus, fuit à Marte (vt ipsorum verbis loquamur) genitus, & Rhea Siluia. hoc sese sacerdos grauidatam confessa est. Nec mox fama † dubitatur, quum Amulij regis imperio abiectus in aquam profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & * Tiberis amnem repressit, & relictis catulis lupa secuta vagitum, vbera admouit infantibus, matrisque gessit officium. Sic repertos Faustulus regij gregis pastor tulit in casam, atque educauit. Alba tum erat Latio caput, Iuli opus. Nam Lauinium patris Aeneæ contempserat. 1 Abhinc Amulius iam 2 septima soboles regnabat, fratre pulso Numitore, cuius ex filia natus erat Romulus. Igitur statim prima 3 iuuentutis facie patruum ab arce deturbat, auum reponit. Ipse fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia noua vrbis agitabat. Gemini erant, vter auspicaretur, & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Auentinum, hic Palatinum occupat. Prius ille sex vultures, hic postea duodecim vidit. Sic victor vrbem augurio excitat, plenus spei bellatricem fore. id assuetæ sanguini & prædæ aues pollicebantur. Ad tutelam nouæ vrbis, sufficere vallum videbatur: cuius dum angustias Remus increpat, saltu transiliuit. Dubium an iussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit, munitionemque vrbis nouæ sanguine suo consecrauit. Imaginem vrbis magis, quàm vrbem fecerat. incolæ deerant. Erat in proximo 4 locus. hunc asylum facit, & statim mira hominum vis. Latini Thuscique pastores, etiam transmarini Phryges, qui sub Aenea; Arcades, qui sub Euandro duce confluxerant. Ita ex varijs quasi elementis congregauit corpus vnum, populumque Romanum ipse fecit.

Romulus. *† dubitauit.* ** Tiberinus* *1 Ab his* *2 bis septima* *3 iuuentæ face* *Roma conditur.* *Remi cædes.* *4 lucus.*

Erat verò vnius ætatis 5 populus. Virorum itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt. simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, prædę fuerunt. Hæc statim causa bellorum. pulsi fugatiq; Veientes. 6 Veiensium captũ ac direptum est oppidum. Spolia insuper opima de rege Agrone Feretrio Ioui manibus reportauit. Sabinis prodita porta per virginem Tarpeiam, non dolo: sed puella pretium rei, quod gerebant in sinistris manibus, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi vt & fidem soluerent, & vlciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso 7 foro fit pugna, adeo vt Romulus Iouem oraret, fœdam vt suorum fugam sisteret. Hinc templum, & Stator Iuppiter. Tandem funeribus interuenere raptæ, laceris comis: sic pax facta, 8 cunctatio fœdusq; percussum. Secutaq; res † misera dictu, vt relictis sedibus suis, nouam in vrbem hostes demigrant, & cum generis suis auitas opes pro dote sociarent. Auctis breui viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipubl. imposuit. Iuuentus diuisa per tribus, in equis & armis, vt ad subita bella excubaret, consilium Reipub. penes senes esset, qui ex autoritate patres, ab ætate senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante vrbem, apud Capreę paludes, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant, ob asperius ingenium. Sed oborta tempestas, Solisq; defectio, consecrationis speciem præbuere. Cui rei mox Iulius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore forma, quàm fuisset: mandare præterea, vt se pro numine acciperent. Quirinum in cœlo vocari: placitum dijs, vt gentium Roma potiretur. Successit Romulo Numa Pompilius, quem 9 curribus Sabinis agentem vltrò petiuerunt, ob in-

5 populus virorum itaque *6 Cæninensium* *7 aditu* *8 cum Tatio.* *† mira* *Constitutio reipubl.* *Romuli mors.* *Numa Pompilius.* *9 Curibus*

clytam viri religionem. Ille sacra, caeremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille pontifices, augures, salios, cæteraque sacerdotia: annumque in xij menses,[10] festos dies nefastosque descripsit. Ille ancilia atque palladium, secreta quædam imperij pignora, Ianumque bifrontem, Fidem pacis ac belli, in primis focum † Festæ virginibus colendum dedit, vt ad simulachrum caelestium siderum, custos imperij flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ * egregiè, quo magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populū redegit, vt quòd vi & iniuria occuparat imperium, religione atque iustitia gubernaret. Excepit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cuius honori & virtuti regnum vltrò datum. Hic omnem militarem disciplinam artemq; bellandi instituit. Itaq; mirum in modum exercitata iuuentute, prouocare ausus est Albanos, grauem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus proelijs vtriq; comminuerentur, misso in compendium bello, Horatijs, Curatijsq;, trigeminis hinc atq; inde fratribus vtriusque populi fata permissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exitúque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, vt † dijs traheret hostem, simul ad fugam, singulosq; pro vt sequi poterant, * exhortatus exsuperat. Sic rarum decus alijs, vnius manu parta victoria est, quam ille mox parricidio fœdauit. Nam flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum amorem virginis vltus est ferro, vt audiret leges, nefas: sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus perstat. Nam † Fidenates bello mixti, in auxilium ex fœdere medij inter duos exspectauere fortunam. Sed rex callidus vbi inclinare socios ad hostem videt, tollit animum quasi * magna sit spes. Deinde Rom. metus hostibus incussus. sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem fœderis † M. Suffecium religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit, Albamq; ipsam, quamuis parentem, æmulam tamen diruit, quum prius omnes opes vrbis, ipsumque populum Romam transtulisset: prorsus vt consanguinea ciuitas non perisse, sed in suum corpus redisse rursus videretur. Ancus deinde Marcius nepos Pompilij ex filia, † prauo ingenio. Igitur & muro mœnia amplexus est, & influentem vrbi Tiberim ponte commisit, Ostiamq; in ipso maris fluminisq; confinio posuit coloniam, iam tunc videlicet præsagiens animo futurum, vt totius mundi opes & commeatus, illo velut maritimo vrbis hospitio reciperentur. Tarquinius postea Priscus, quamuis transmarinæ originis, regnum vltrò petens accepit, ob industriam atq; elegantiam, quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus [im]miscuisset. Hic & † senatum centum patrum numerum ampliauit, & centurijs tribus auxit, quamuis * Actius Neuius numerū augeri prohiberet, vir summus augurio. Quem rex inexperimentū rogauit, fieri ne posset, quod ipse mente conceperat. Ille rem expertus augurio, posse respondit. † At quoniā hoc, inquit, agitur; an cotem illam secare nouacula possem? Et Augur, potes, inquit, & secuit. inde Romanis sacer auguratus. Neq; pace Tarquinius, quàm bello promptior. Duodecim namq; Thusciæ populos frequētibus armis subegit. Inde fasces, trabeæ curules, anuli, faleræ, paludamēta, prætextæ. Inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur. togæ pictæ, tunicæq; palmatæ. Omnia deniq; decora & insignia, quibus imperij dignitas eminet, sumpta sunt. Seruius Tullius deinceps gubernacula vrbis inuadit, nec obscuritas inhibuit, quamuis matre serua creatum. Nam eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat, & clarum fore visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinij mortem adnitente regina substitutus in locum regis, quasi in tempus regnum dolo partum sic egit industriè, vtiu-

Marginalia: 10 *fastos* · † *Vestæ* · * *Egeriæ* · *Tullus Hostilius.* · † *distraheret hostem, simulat* · * *adortus* · * *Fidenate bello missi in* · † *mandasset. spes inde Romanis,* · † *Metium, Fusetium* · † *pari* · *Ancus Martius.* · *Tarquinius Priscus.* · † *senatus maiestatem numero* · * *Attius Nauius* · † *Atqui hoc, inquit, agitabam, an* · *Seruius Tullus.*

vt iure adeptus videretur. Ab hoc populus Rom. relatus in censum, digestus in classes, decurijs ac collegijs distributus, summaque regis solertia ita est ordinata respublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ętatis, artium, officiorumq; discrimina in tabulas referrentur, ac sic maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur. Postremus fuit omnium regum Tarquiuins, cui cognomen Superbus ex moribus datum. Hic regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm exspectare; missisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm adquisierat. Nec abhorrebat moribus Tullia, quę vt virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento, * consternatos exegit. Sed ipse in senatum cædibus, in plebem verberibus, in omnes superbia, quæ crudelitate grauior † est, bonos grassatus, quum sæuitiam domi fatigasset, tandem in hostes conuersus est. Sic valida Latij oppida capta sunt, Ardea, * Orniculum, Gabij, Suessa, Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt simulantis transfugam apud hostes hinc fides esset. Quo à Gabijs, vt voluerat, recepto & per nuncios consulenti, quid fieri vellet; eminentia fortè papauerũ capita † virgulta excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes vellet intelligi, ea superbia sic respondit, vt senserat. Tamen de manubijs captarum vrbium templum erexit. Quod dum inauguraretur, cedentibus ceteris dijs, * mira re dicitur extis resistere Iuuentas & Terminus. Placuit patribus contumacia numinum, siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendius, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum caput repertum est. Nec dubitauere cuncti, monstrum pulcherrimam imperij sedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis populus Rom. perpessus est, donec aberat libido. Hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Quorum cùm alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiauit. imperium tum regibus abrogatũ. Hæc est prima ætas populi Romani & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, per annos, vt diximus, CCXLIII, quadam fatorum industria tam varijs ingenio, vt reipubl. ratio & vtilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? Tali opus fuit, vt inuaderet regnum. Quid Numa religiosius? Ita res poposcit, vt ferox populus, deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam necessarius, vt acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? vt vrbem colonia extenderet, ponte iungeret, muro tueretur. Iam verò ornamenta Tarquinij & insignia, quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatẽ? Actus à Seruio census quid effecit, nisi vt ipsa se nosset Romana respublica? Postremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imò vel plurimũ profuit. Sic enim effectum est, vt agitatus iniurijs populus, cupiditate libertatis incenderetur, mutataq; regali dominatione, ad consulum infulas se conferret; qui bini annis singulis, rempublicam gubernantes, sequẽti anno ab alijs venientibus succedebantur, scientesq; se annis tantum singulis præesse in populo, erga alios agebant, qualiter eos erga se acturos postea cupiebant. Qui ordo vsque ad Augustum Cæsarem obtinuit priuilegium, per viros nongentos quindecim in annis CCCCLVIII. Nouem siquidem annis, sine consulibus, sed tantùm sub tribunis plebis fuit, quatuor sine iudicibus. Nam post exactos reges annum vnum quinis diebus, singulis diebus singuli senatorũ Rempub. obtinuerunt, & tunc duobus creatis consulibus, Bruto & Collatino, in posterum vsque ad † Pausam & Sergium seruauerunt per annos pręnotatos. Et quia omnium consulum nomina actusq; conscribere, & mihi tædium, & tibi, qui legis, fastidio fore præcaui; aliqua exinde prælibans, multa supersedi, quod pęnè nonnullis iam vsurpatũ esse breuiatũq; opus cognoui.

Tarquinius superbus.

* *consternatos equos egit.*
† *est bonis.*

* *Ocriculum*

† *virgula*

* *mirares dictu, restitere.*

Finis regni.

Quæ in singulis regibus eximia fuerint.

† *Pansam & Hirtium*

REGNVM ROMANORVM, PVLSIS *regibus, annuus excipit consulatus.*

IGitur primi consulum Brutus & Collatinus, quibus vltionem sui matrona moriens mandauerat, populus Roman. ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum cõcitatus, regem repentè destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen, vt diximus, & iure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex; ne potestas solitudine vel mora corrumperetur, consulesque appellauit pro regibus, vt consulere ciuibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis nouæ gaudium * intercesserat, vt vix mutati status fidem caperent, alterumq; ex consulibus Lucretiæ maritũ, tantũ ob nomen & genus regium, fascibus abrogatis, vrbe dimitterent. Itaq; substitutus † Horatius Publicola, summo studio Nisus est ad augendam populi maiestatem. Nam & fasces ei pro * contentione summisit, & ius prouocationis aduersus ipsos dedit: & ne species arcis offenderet, † eminenti sede sua, in plana se submisit. Brutus verò fauori ciuium etiam domus suæ clade & parricidio velificatus est. quippe quum studere de reuocandis in vrbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & in concione media virgis cęcidit, securiq; percussit, vt planè publicus parens, in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur. Liber iam hinc populus Rom. prima aduersus exteros arma pro libertate corripuit, pro finibus mox, deinde pro socijs, tum gloria & imperio, lacessentibus assiduè vsquequaq; finitimis: quippe cum patrij soli gleba esset, sed statim hostile pomœrium, mediusq; inter Latium atq; Etruscos, quasi in quodam biuio, collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quædam per singulos itum est, & proximis quibusq; correptis totam Italiam sub se redigeret. Nam Porsena rex Etruscorum ingentibus copijs aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamuis & armis, & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo, in ipsis vrbis faucibus incubaret; sustinuit, repulit, nouissimè etiam tanta admiratione perculit, vt superior vltrò cùm paenè victis amicitiæ fœdera feriret. Nam Mucius Scæuola Romanorum fortissimus, regem per insidias in castris ipsius aggreditur. Sed vbi frustratus circa purpuratum eius illatus ictus, teneretur; ardentibus mox focis intulit manum, terroremq; geminat dolo. En vt scias, inquit, què virum effugeris, idem trecẽti iurauimus. Cùm interim immane dictu, hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sed ne sexus quidem muliebris altera laude cessaret, ecce & virginum virtus. vna ex obsidibus regi data, elapsa custodia Clœlia per patrium flumen equitabat. Rex quidem tot tantisque virtutum territus monstris, valere liberosq; esse iussit. Tarquinij tamdiu dimicauerunt, donec Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, superq; ipsum vulnere mutuo exspirauit, planè quasi adulterum ad inferos vsq; sequeretur. Nec secus Latini * Amulio Tusculano duce apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur, atq; subijciuntur. † Ocriculum atq; Corniculum, Soraq; & * Alsium, eorum vrbes captæ, prouinciaq; effecta. de † Verulis & de Bouillis pudet, sed triumphauere Romani. Tibur nunc suburbanum, & æstiuę Præneste delicię, nuncupatis in Capitolio votis petebantur: idem tunc Fesulæ, quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum, quod * Herculis saltus: Fregellæ, quod † Cæsarea: Tiberis quod Euphrates. Coriolos quoq; proh pudor, * inuictos adeo gloriæ fuisse, vt post captũ oppidũ † igneus Marcius Coriolanus quasi Numãtia aut Africa nomini [Ro.] induceretur. Extãt & de * Antis spolia, quę † meminimus in suggesto fori, capta hostium

Marginal notes:
* incesserat,
† Valerius Poplicola,
* concione
† eminẽtes ædes suas in plana submisit.
* Mamilio
† Satricum
* Algidum
† Veis
* Hercinius
† ... oriacum:
* ... los
† ... s
... io
† Moenius

hostium classe, infixit: si tamen illa classis. nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initijs nauale bellum fuit. Peruicacissimi tamen Latinorum Aequi,& Volsci fuere,& quotidiani(vt sic dixerim)hostes. Et hos præcipuè *Titus Quintius domuit,ille dictator ab aratro,qui obsessa & paenè iam capta † Mallij consulis castra egregia victoria recuperauit. Medium erat tempus fortè sementis, quum patricium virum innixum aratro suo,lictor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem * prouectum,ne quid à rustici operis imitatione cessaret,,victos pecudum more sub iugum misit. Expeditione finita, redijt ad boues rursus triumphalis agricola † fide numinum. Qua felicitate intra quindecim dies cœptum peractumque bellum prorsus,vt festinasse dictator ad relictum opus videretur.Pari tenore Veientes,Falisci,& Fidenates,tunc magno labore deuicti sunt.Qui modò & si fuerint,nō videntur aliquod reliquisse vestigium. Laborat enim annalium fides,vt Veios,Faliscos,Fidenates fuisse credamus. Galli autem Senones,gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole,perinde armis ingentibus, adeo Romano generi terribilis fuit, vt planè nata ad hominum interitum, vrbium stragē videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingerēt omnia oceano, ingenti agmine prouecti, quum iam media vastassent,positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam † bacchabantur. Tunc Clusium Thusciæ vrbem obsidebant,vbi pro socijs & fœderatis Romanus interuenit,missis ex more legatis. Sed quod ius apud barbaros,ferocius agunt,& inde ad certamen cum exercitu conuersi Galli,Clusio Romam. Quibus ad Alliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. non * temerè fœdior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnauit. Fuso exercitu, Galli iam mœnibus vrbis appropinquabant,vbi paenè nulla erant præsidia. Tum igitur sic, vt nunquam aliàs,apparuit illa vera Romana virtus.Iam primùm maiores natu,amplissimis vsi honoribus in foro coëunt. Ibi deuouente pontifice,dijs se manibus consecrant.Statimque in suas quisque ædes regressi sunt, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu,in curulibus sellis sese reposuerunt; vt quum venisset hostis, in sua quisque dignitate moreretur. Pontifices autem & flamines,quidquid religiosissimi in templis erat, partim in dolijs refossa terra reconderunt, partim imposita plaustris,secum Veios auferunt:virgines ex sacerdotio Vestæ,nudo pede fugientia sacra comitantur. Tamen excepisse fugientes vnus è plebe fertur Albinus,qui depositis vxore ac liberis, virgines in plaustrum recepit. adeo tunc quoque in vltimis religio publica priuatis affectibus antecellebat.Iuuentus, quam satis constat vix mille hominum fuisse,duce Manlio,arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Iouem,vt quemadmodum ipsi ad defendēdum templum eius occurrissent,ita ille virtutem illorū numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque vrbem adeunt. Ibi sedentes in curulibus suos prætextatos senes,velut deos,geniosque venerati,mox eosdem postquam esse homines liquebat,alioquin nihil respondere dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis inijciunt, & totam vrbem igni * ferroque manibus exæquant. Sex mensibus barbari(quis crederet?) circa montem vnum pependerunt, nec diebus modò,sed noctibus quoque omnia experti; quum tamen Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summa rupe deiecit:& vt spem hostibus demeret,quanquam in summa fame,tamen ad speciem fiducię,panes ab arce iaculatus est: &*statuto die,per medias hostium custodias,Fabium pontificem ab arce dimisit,qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret: atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio redijt, propitiosque deos renuntiauit. Nouissimè quum iam obsidio sua barbaros fatigasset,mille pon-

*Lucius
† M.Minucij
* profectus
† Fides numinū, qua velocitate?
Galli Senones in Italiam profecti, qui deinceps inter Teutones & Vindelicos recensentur.
† vagabantur.
Clades Alliensis.
*Cremeræ
Roma capta.
Capitoliū Manlius tuetur.
* ferro, manibus,solo
* stato

do auri recessum suum venditantes, subitò aggressus à tergo Camillus cæcidit, vt omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleret.

Igitur pastorum quondam casa, vrbs enituit, & post seruatam à Manlio faciem, restitutamque à Camillo, acrius etiam vehementiusque in finitimos surrexit. Nec tamen contenti Romani suis eos mœnibus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traherent, sic persecuti sunt ductante Camillo, vt hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit, vnde & Torquatus est dictus. Item in Pomptino agro, quum simili pugna Valerius insidente galeæ sacro alite adiutus retulit spolia, dictúsque est ipse Coruinus. Necnon †tamen pòst aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria, ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit, ne quis exstaret ex ea gente, qui incensam à se Romanam vrbem gloriaretur. Conuersoque à Gallis Torquato, Latini experti sunt, & deuicti. Indeque Sabini, qui eorum belli socij ductante Tatio extitissent, à Curio Dentato subiecti, eorumque loca à Baranio fonte * in Adrianotenus mari, igni ferroque vastata, tantæq; Romano populo additæ opes, vt nec ipse posset extimare, qui vicerat. Precibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed pro socijs Samnitas inuadit. Omnium nanq; non modò Italiæ tantùm, sed pænè toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est. nihil mollius cœlo. denique bis floribus vernat. nihil vberius solo. ideo Liberi Cererisq; certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. hic ille nobilis portus Caieta, Misenus, tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus & Auernus, quædam maris hostia. Hic * amici vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuuius Aetnei ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque, numeranda. Pro hac vrbe, & his regionibus populus Romanus Samnitas inuadit; gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, & discolori veste, vsque ad ambitum armatam: si fallaciam, saltibus ferè & montibus grassatam: si rabiem ac furorem, sacris legibus humanisque hostijs in exitium vrbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque animosiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios ac Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit & domuit, ita ruinas ipsas vrbium diruit, vt hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. maximè tamen nota & illustris apud Caudinas Furculas ex hac gente clades, Veturio Posthumioque consulibus accepta est. Clauso per insidias intra eum saltum exercitu, vnde non posset euadere, stupens tanta occasione dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, num illos sub iugum mitteret, an occideret. Sapienter, vt senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub iugum maluit, vt nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaq; & *consule statim magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & vltionē flagitans miles, Papirio duce, horribile dictu, strictis ensibus, per ipsam viam ante pugnam † fugit, & in congressu arsisse omnium oculos hostis auctor fuit. Nec prius finis cædibus datus, quàm iugum [sibi] promissum Romani & duci Samnitum, & hostibus reposuerunt. Hactenus cum singulis gentibus certatum est, mox * certatim. sic tamen quoq; par omnibus fuit. Etruscorum duodecim populi, Vmbri in id tempus intacti, antiquissimus Italię populus Samnitum, & reliqui in excidium Romani nominis repentè coniurant. Erat terror ingens tot simul tantorumq; populorum. latè Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. [a]Gemini interim saltus in medio, ante [b] Iunius planè, quasi [c] Candonius vel Hercinius, adeo terrori erat

Proelia cum Gallis pugnata.

† *tamdem*

* *Adriatico tenus mari*

Amœnitas Campaniæ.

* *amicti*

Pro Campania bellum aduersus Samnites.

Romani sub iugum missi.

* *consules*

† *furit,*

Romani labem abolent, hoste victo.

* *aceruatim*

a Ciminius

b inuius

c Calydonius

erat,vt senatus consuli denunciaret,ne tantum pericli ingrederetur. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmisso exploraret accessus. Ille per noctem pastorali habitu speculatus omnia,refert totum iter.Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum sine periculo explicuit.Nam subitò incõditos atq; palantes aggressus est,captisq; superiorib.iugis,in subiectos suo iure detonuit.ea nanq; species illius fuit belli,quasi in terrigenas è cœlo ac nubibus tela iacerentur.Nec tamen incruenta illa victoria.nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius, more patrio deuotum dijs manibus obtulit caput, solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit.

Necdum Etrusco bello exempto, mox sequitur Tarentinum, vnum quidem in nomine,sed multiplex in victorijs.Hoc enim Campanos, Apulos,atque Lucanos,& caput belli Tarẽtinos,id est totam paenè Italiam, & cum his omnibus Pyrrhum regem Epirotarum,Græciæ regem,vna velut ruina pariter inuoluit;vt eodem tempore & Italiam * consumeret, & transmarinos triumphos auspicaretur. *Bellum Tarentinum.* * *consummaret.*

Tarentus Lacedæmoniorũ opus,Calabriæ quondam,& Apuliæ, totiusq; Lucaniæ caput,cum magnitudine,& muris,portuq; nobilis; tum mirabili situ;quippe in ipsis Adriæ maris faucibus posita in omnes terras, Histriam,Illyricum, Epiron,Achaiam,Africam, Siciliam,vela dimittit.Imminet portui ad prospectum maris positum theatrum, quod quidem causa miseræ * cupiditatis [caput] fuit omnium calamitatum.Ludos fortè celebrabant,cum adremigantem litori Romanam classem vident,atq; hostem rati, emicant sine discrimine & insultant.Quî enim? aut vnde Romani ? Nec satis. Aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoq; fœdè per obscœnam turpemq; dictu contumeliam violant.& hinc bellum.Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent,omnibusq; vehementior Pyrrhus, qui semigræcam ex Lacedæmonijs conditoribus ciuitatem vindicaturus,cũ totis viribus Epiri,Thessaliæ,Macedoniæ,incognitisq; in id tempus elephãtis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore veniebat. Apud * Eracleam & Campaniæ fluuium Lirim, Leuino cõsule prima pugna facta est,quæ tam atrox fuit,vt * Forentanæ turmæ præfectus Obsidius inuectus in regem turbauerit, coëgeritq; proiectis insignibus prœlio excedere. Actum erat,nisi elephanti conuerso in spectacula procurrissent bello. Quorum cum magnitudine,tum deformitate,& nouo odore simul ac stridore cõsternati equi,cum incognitas sibi belluas amplius,quàm erant, suspicarẽtur fugam stragemq; latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est,Curio Fabricioq; consulibus.Iam quippe terror beluarum exoleuerat,& Gaius Minutius quartę legionis hastatus vnius*promuscide abscisa,mori posse belluas ostenderat.Itaq; & in ipsas pila congesta sunt,& in turres * fibratæ faces, tota hostium agmina ardentibus ruinis operuerunt. Nec alius finis cladi erat,quàm nox dirimeret,postremusq; fugientium rex ipse à satellitibus saucius in armis suis referretur.Lucaniæ suprema pugna.* in his, Subarros quos vocant,campis,ducibus ijsdem,quibus superius, sed cũ tota victoria exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam prouectis in primam aciem rursus elephantis, vnum ex illis pullum adacti in caput teli grauis ictus auertit. Qui quum per stragem suorum recurrens stridore quereretur,mater agnouit,seque quasi vindicare vellet, exhibuit; quum omnia circa quasi hostilia graui mole permiscuit, ac sic eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerunt,secundam * partim fecerunt, tertiam sine controuersia tradiderunt.Nec verò tantùm armis,& in campis,sed consilijs & domi quoq; ntra vrbem cum rege Pyrrho dimicatum est.Quippe post primam victoriã,

Margin notes: * *ciuitati.* *Origo belli Tarentini.* *Pyrrhus Tarentinis auxilium fert.* * *Heracleam.* * *Ferentanæ.* * *proboscide.* * *vibratæ.* * *sub Arusinis, quos vocant.* * *parem.* *Pyrrhus dolo Rom. tentat.*

intellecta Romana virtute, statim desperauit armis, seque ad dolos contulit. nam interemptos cremauit, captiuosque indulgentius habuit, & sine precio restituit, missisque legatis in vrbem omni modo annisus est, vt facto fœdere in amicitiam reciperetur. Sed & bello, & pace, & foris, & domi omnem in partem Romana virtus tum se approbauit. Nec alia magis, quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Nec alius pulchrior in vrbem, aut speciosior triumphus intrauit. Ante hunc diem, nihil præter pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses. Tum autem, si captiuos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus: si pompam, aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque lauticiæ. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quàm illas, quas timuerat cum turribus suis belluas, quę non sine sensu captiuitatis submissis ceruicibus victores sequebantur. Post Tarentinam cladem, domiti Picentes, & caput gentis Asculum, à Sempronio duce; qui tremente inter proelium campo, Tellurem deam promissa æde placauit. Salentini verò Picentibus additi, caputque his regionibus Brundisium, * inclyto post Vatilio duce, & in hoc certamine victoriæ pretium templum sibi * pastorale vltrò poposcit. Postremi Italicorum in fidei munere Vulsini opulentissimi Etruscorum implorantes opem, aduersus vos quondam suos, qui libertatem à dominis datam in ipsos erexerant, translataque in se republ. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt.

Victoriæ triumphiq; Tarentini splendor.

Picentes & Salentini domiti.

**cum inclyto portu, M. Atilio.*

**pastoria Pales*

Domita subactaque Italia, populus Rom. Appio Claudio consule, primum fretum ingressus est, * famulosis fami monstris, æstuq; violentum. Sed adeo non est exterritus, vt ipsam illam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur, quòd velocitas nauium iuuaretur, statimq; ac sine mora Hieronem Syracusanum tanta celeritate deuicit, vt ille ipse prius se victũ, quàm hostem videret, fateretur.

**fabulosis infame.*

Romani Siciliã inuadunt.

Duellio Cornelioq; consulibus etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Interea enim sexagesimum diem, quàm cæsa fuerat, centum sexaginta nauium classis in ancoris stetit; vt non arte factæ, sed quodam munere deorum conuersæ in naues atque mutatę arbores viderentur. Prœlij verò forma mirabilis, quum illas celeres volucresq; hostium naues, hæ graues tardæq; comprehenderent longè plus illis nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga rostra. Iniectæ enim ferreæ manus, machinæq; validæ, ante certamen multum ab hoste * coacti, atq; hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparam mersa aut fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quoddam gaudium fuit, quum Duellius imperator non contentus vnius diei triumpho, * per viam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Prę tanta victoria, leue huius prœlij damnum fuit, alter consulum interceptus Asina Cornelius, qui simulato colloquio euocatus, atq; ita oppressus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore fere omnia præsidia Pœnorum Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybeoque detraxit. Trepidatum est semel, circa Camerinensium saltum. Sed eximia virtute Calpurnij tribuni militum periculo euasimus. Qui lecta trecentorum militum manu, insessum ab hostibus tumulum occupauit, adeoque moratur hostes, dum exercitus omnis euaderet: ac si pulcherrimo exitu, Thermopylarum & * Laconidę famam adæquauit. Hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, & nihil inscripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum iam Sicilia suburbana esset populi Rom. prouincia, serpente latius bello Sardinia adnexa atq; Corsica,

**derisæ, coactiq;*

Prima victoria Rom. naualis.

**per vitam.*

**Leonidæ.*

sica,transijt Olbiam.ibi * Atericæ vrbis excidio incolas terruit, adeoq; omni terra & mari Pœnos fugauit,vt iam victoriæ nihil, nisi Africa ipsa restaret. *† Caralæ*
Marco Attilio Regulo duce, iam in Africam nauigabat bellum. Nec defuerant,qui in ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent:insuper augente * Minatio tribuno metum,in quem,nisi paruisset,securi districta irruisset imperator.Metus mortis nauigandi fecit audaciam, mox deinde ventis remisque properatum est,tantusq; terror hostici aduentus fuit Pœnis, vt apertis penè portis Karthago caperetur. Prima præmium belli fuit ciuitas Clypea. Prima enim à Punico littore,quasi arx & specula procurrit.& hæc,& trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus modo, sed cum monstris quoq; dimicatum est;quum quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens posita apud*Bracadam castra vexauerit.Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui latè circumtulisset, quumq; magnam vim iuuentutis,ducesq; ipsos aut cepisset,aut haberet in vinculis, classemq; ingēti præda onustam,& triumpho grauem in vrbem præmisisset; iam ipsam Belli caput Karthaginem vrgebat obsidione, ipsisque portis inhærebat. Hic paululū circumacta fortuna est * tanta,vt plura essent Rom. virtutis insignia, cuius ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conuersis ad * extrema auxilia hostibus, quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo Regulus victus est,fœdaq; clades, Romanisq; vsu in cognita. nam viuus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepta.quippe diuersa,quàm hostis mandauerat,censuit, ne pax fieret,nec commutatio captiuorum reciperetur. Sed nec illa voluntario ad hostes suos reditu,nec vltimo siue carcere, seu crucis supplicio deformata maiestas.In omnib. admirabilior, quid aliud,quàm victor de victoribus? Ad quæ etiam Karthago non cesserat, de fortuna triumphauit. Populus autem Roman.multo acrior intentiorque pro vltione Reguli, quàm pro victoria fuit.

Bellum in Africam translatum · ** Manlio.* · ** Brigadam.* · *Reguli virtus.* · ** tantum* · *† externa* · *Regulus a Xanthippo victus.* · *Reguli constantia.*

Metello igitur consule conspirantibus arctius Pœnis, & reuerso in Siciliam bello,apud Panormum sic hostes cæcidit Rom.exercitus, ne amplius eā insulam aggredi cogitarent.Argumentum ingens victoriæ centum circiter elephantorum captiuitas.Sic quoq; magnas egit prædas, vt gregem illum,nō bello,sed venatione cepisset. Appius Claudius consul non ab hostibus, sed à dijs ipsis superatus est,quorum auspicia contempserat; ibi statim classe demersa, vbi ille præcipitari pullos iusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marcus Fabius Buteo classem iamiam in Africo mari apud Aegimurum ostium in Italiam vltro nauigantem cæcidit. Quantus tum triumphus tempestate intercidit cum opulenta præda? Classis aduersis acta ventis,naufragio suo Africam & Syrtes,omnium imperia gentium,insularumq; litora impleuit. Magna clades fuit, sed non sine aliqua principis populi dignitate interceptam tempestate victoriam,& triumphum perisse naufragio constat.Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontorijs,insulisq; fluitarent,populus Rom.& sic triumphauit. Lutacio Catulo consule tandem bello finem im posito apud insulas,quibus nomen * Hecate. Nec maior aliàs in mari pugna [aderat]* nec maior ætatibus,exercitu, propugnaculis, armis grauis classis, & in ea quasi tota Karthago, quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta,leuis,& expedita,& quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris,sic remis agebatur quasi habenis, & in hos vel illos (ictus) mobilia rostra,speciem viuentium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hostium

Metelli victoria. · *Appius victus.* · *Naufragiū classis Karthaginensium.* · ** impositum* · ** Aegates.* · ** quippe commeatibus* · *Catuli de Karthaginiensibus victoria.*

moenibus non quæreretur. Superuacuum visum est, in arcem murosq; sæuire; quum iam in mari esset deleta Karthago.

Bellum contra Ligures. Peracto quidem bello Punico, nec dum aliquantulum respirato, sequitur Liguricum. Nam Ligures hi, imis Alpium iugis adhærentes, inter Varum Macramque amnem impliciti, dumis siluestribus victitabant; quos pænè maius fuit inuenire, quàm vincere. Tuti siquidem locis & fuga, durum atque velox genus, ex occasione latrocinia magis, quàm bella faciebant. Itaq; quum diu multumque eluderent saltu, vijs, latebris, Deceates, Oxybij, Euburiates, Iuganni; tandem Fuluius latebras eorum igni sepsit, Bebius verò in plana deduxit, Postumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur. *Bellum aduersus Insubres Gallos.* Post quos mox Galli. Insubribus & his alpium incolis, animi ferarum, corpora plusquam humana erant. Sed experimentum deprehensum est. quippe virtus eorum sicut primo impetu maior, quàm virorum est; ita sequens minor, quàm feminarum. Alpina corpora humēte cœlo educata, habent quoddam simile niuibus suis. Cum mox caluere pugna, statim in sudorem eunt, & leui motu quasi sole laxantur. Hi sæpè & alias, & * Viridomare duce non prius positurus se balthea, quàm Capitolium ascendissent, iurauerant. factum autem est, & victos eos Amilius in Capitolio * extinxit. Et quòd dux eorum de Romano milite prædam Marti suo torquem aureum deuouisset, intercepit Iuppiter votum, & de eius ipsius * ariobistinis aliorumque Gallorum torquibus aureum trophæum Ioui erexit Flaminius. Rex quoque eorum Viridomarus Romana arma Vulcano promiserat. Aliorsum vota ceciderunt. Occiso enim eo, Marcellus tertia post patrem Romulum Feretrio Ioui * optima suspendit. Illyrici autem, id est, Veneti seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter * Asiam Titlumque flumen longissimè per totum Adriatici maris littus effusi. Hi regnante Teutana muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. legatos Romanos ob ea, quæ deliquerant, iure agentes, ne gladio quidem, sed vt victimas securi percusserunt. Præfectos nauium igni comburunt. Idque quo indignius foret, mulier imperauit. Itaque Gnæo Fuluio Centimalo duce latè domantur, strictæ secures in principum colla, legatorum manibus litauere. *Bellum Punicū secundum.* Post primùm autem Punicum bellum, vix quadriennium requies: ecce alterum bellum, minus quidem spacio, (nec enim amplius decem nouem annos tenens) sed adeo cladum atrocitate terribilius, vt si quis conferat damna vtriusque populi, similior victo sit populus ille, qui vicit. Vrebat nobilem populum mare ablatum, raptæ insulæ, dare tributa, quæ iubere consueuerat. Hinc vltionem puer Hannibal ad aram patris iurauerat, nec morabatur. Igitur Saguntus in causam belli * electa est, velut Hispaniæ ciuitas, & opulenta; fidei erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum. Quam in libertatem communi fœdere exceptam, Hannibal causas nouorum motuum quærens, & suis & suorum manibus euertit, vt Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaque ad auditam sociæ ciuitatis obsidionem, memores icti quoque fœderis cum Pœnis, non statim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. *Sagunta. clades.* Interim iam nouem mensibus fessi, fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, dum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt. Huius tantæ cladis autor Hannibal poscitur. Tergiuersantibus Pœnis, dux legationis, Quæ, inquit, mora est, Fabius. In hoc sinu bellum pacemque porto, vtrum eligitis? Succlamantibus bellum; Bellum ergo, inquit, accipite. Et excusso in media curia togæ gremio, nō sine horrore, quasi pleno sinu bellum ferret, effudit. similis exitus belli initijs fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorum vltimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandassent

Margin notes: * Britomaro. — * discinxit. — * Airouistinis. — * arma suspendit — * Arsiā Titiūq. — * deleta est, vetus Hisp.

sent

ſent: ita manibus eorum vaſtatione Italiæ, captiuitate Africæ, ducum & regum, qui id bellum geſſerunt, exitio parentatum eſt. Igitur * ſemel ſe in Hiſpaniam mouit illa grauis & luctuoſa Punici belli vis atque tempeſtas, deſtinatumque Romanis iamdiu fulmen Saguntino igne conflauit; ſtatim quo dam impetu rapta medias fregit Alpes, & in Italiam ab illis fabuloſæ altitudinis niuibus velut cœlo miſſa deſcendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus, ſaucius etiam ipſe veniſſet in hoſtium manus imperator; niſi protectum patrem * protectus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ creſcit, nomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. hic ſecunda Punici belli procella deſæuit, Sempronio conſule. Tum callidiſſimi hoſtes, frigidum & niualem diem nacti, quum ſe ignibus prius oleoque fouiſſent (horribile dictu) homines à meridie & ſole venientes, * noſtraneos hieme vicerunt. Thraſimenus lacus tertium fulmen Hannibalis, imperatore Flaminio. Ars noua Punicæ fraudis: quippe nebula lacus, paluſtribusque virgultis tectus equitatus, terga ſubito inuaſit pugnantium. Nec de dijs poſſumus queri. imminẽtem temerario duci cladem prædixerant inſidentia ſignis examina, & aquilæ prodire nolentes: commiſſamque aciem ſecutus terræ tremor, niſi illum horrorem ſoli equitum virorumque diſcurſus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id eſt pænè vltimum vulnus imperij, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & * ſexaginta millium cæde patrata nobilitata. Simul in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota rerum natura conſenſit. Siquidem non cõtentus ſimulatis transfugis Hannibal, qui mox terga pugnantium cæciderunt; inſuper callidus (hoſtis) aliàs imperator, in patentibus campis, obſeruato loci ingenio, quod & ſol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & eurus ab oriente ſemper; quaſi ad conſtitutum ita inſtruxit aciem, vt Romanis aduerſus hæc omnia obuerſis, * ſecundum cœlum tenens, vẽto, puluere, & ſole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cęſi ad hoſtium ſatietatem, donec Hannibal diceret militi ſuo, Parce ferro. Ducum alter fugit, alter occiſus eſt, dubium vter maiore animo. Paulum puduit, Varro non deſperauit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus: pons de cadaueribus iuſſu ducis factus, in torrente Vergello: modij duo anulorũ miſſi (ſunt) Karthaginem, dignitatiſque equeſtris taxata menſura. dubium deinde non erat, quin vltimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Hannibal in Capitolio potuerit. Sic Pœnum illum dixiſſe Maharbalem * Hamilcari ferunt, ſi Hannibal, quemadmodum ſciret vincere, ſic vti victoria ſciſſet. Sed tum quidem illum, vt vulgo dici ſolet, aut fatum vrbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & auerſi à Karthagine dij in diuerſum abſtulerunt. Et cum victoria poſſet vti, frui noluit; relictaque Roma, Campaniam Tarentumque perrexit, vbi mox & ipſe, & ipſius exercitus ardor elanguit; adeo vt verè dictum ſit, Capuam Hannibali Cannas fuiſſe. Siquidem inuictum Alpibus, indomitumque armis Campani (quis crederet?) ſoles, & tepentes fontibus Baiæ ſubegerunt. Permiſſum eſt interim Romanis reſpirare, & quaſi ab inferis emergere. arma non erant, detracta ſunt templis: deerat iuuentus, in ſacramentum liberata ſeruitia: egebat ærarium, opes ſuas ſenatus in medium libens protulit: necnon pariter quod in bullis cingulisque & annulis erat, nec quicquam ſibi auri reliquerunt. Eques ſecutus exemplum, imitatæque equitem tribus. Denique vix ſuffecerunt tabulæ, vix ſcribarum manus, Leuino Marcelloque conſulibus, quum priuatorum opes in publicum referrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, cum iuniores à ſenioribus conſilium de creandis conſuli

Marginal notes: * ſimul. — *Proelium ad Ticinum.* — * prætextatus. — *Proeliũ ad Trebiam.* — * noſtranos — *Ad Thraſimenũ pugna.* — *Clades Cannenſis.* — * quadraginta. — * quaſi ſecum — *Maharbalis apophthegma de Hannibale.* — *Maximum Hannibalis erratum.* — *Romani reſpirant.*

bus petierunt? Quippe aduersus hostem totiens victorem, tam callidum, nō virtute tantùm, sed suis etiam pugnare consilijs oportebat. Prima redeuntis, & vt ita dixerim, reuiuiscētis imperij spes Fabius fuit, qui nouam de Hannibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen nouum & reipublicæ salutare, Cūctator: hinc illud ex populo, vt imperij Scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranosque saltus sic macerauit Hannibalem, vt quia frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce, etiam congredi ausus est; cominus venit & pepulit è Campania sua, & ab obsidione * notæ vrbis exclusit. Ausus est & Sempronio Gracccho duce per Lucaniam sequi, & terga premere cedentis; quamuis cum, ô pudor, seruili pugnaret exercitu (nam hucusque tot mala compulerunt) sed libertate donatos, de seruitute Romanos fecerunt. ô horribilem in tot aduersis fiduciam, ô singularem animum & spiritum populi Romani, tam arctis afflictisque rebus, vt de tota Italia dubitare debuisset, ausus tamen est in diuersa respicere. Quumque hostis in iugulo per Campaniam & Apuliam volitaret, mediamque de Italia Africam faceret, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniamque diuisa per terrarum orbem arma mittebat. Siciliam mandat Marcello. nec diu, restituit. tota enim insula in vna vrbe superata est. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracusæ, quamuis Archimedis ingenio defenderetur, aliquando cesserunt. longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ. Nisi quòd hactenus profuere, vt pulchritudini victæ vrbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, Insanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Sæuitum in vrbes, vrbemque vrbium Caralim, vt gens contumax vilisque mortis, saltem desiderio patrij soli domaretur. In Hispaniam vero missi Gneus & Publius Scipiones, pænè totam Pœnis eripuerunt prouinciam. Sed insidentes Punicæ fraudis insidiæ, alterum ferro castrametātem, alterum quum euasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in vltionem patris & patrui missus est cum exercitu Scipio, cui iam grande nomen de Africa fata decreuerant. Bellatricem illam viris, armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam [iam] Hannibalis eruditricem, incredibile dictu, totam à Pyrenæis montibus, in Herculis columnas, in Oceanum recuperauit. Eodem quidem die, quo obsessa est Karthago, capta est, nescio citius an felicius; quàm facilè, vel vna probat; omenque Africanæ victoriæ fuit quod tam facilè victa est Hispaniæ Karthago. Certum est tamen, ad profligādam prouinciam maximè profecisse ducis sanctitatem; quippe qui captiuos pueros puellasque præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectum suum quidem passus adduci, ne quid de virginitatis integritate deliberasse saltem oculis videretur. Hęc in diuersa terrarum populus Romanus, nec ideo tamen visceribus Italiæ inhęrentem submouere poterat Hannibalem. Pleraq; ad hostem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum plerisque opidis & regionibus excussere Romani. Iam Tarentum tulerant, iam & Capua sedes, domus, & patria altera Hannibalis tenebatur. Cuius amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, vt (de) inde totis viribus Romam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignumque omnium fauore & admiratione hominum ac deorum. compulsus ad vltimos metus ab incepto non desistit, & sua de vrbe sollicitus, Capuam tamen non obmisit; sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in vrbem secuta, absens simul præsensque pugnabat.

Quid ergo miramur, mouenti castra a tertio lapide Hannibali iterum ipsos

Fabius primus reipubl. vindex.

Fabius scutum imperij.

** Nolæ vrbis excussit.*

Magnitudo animorum in Rom.

Recuperata per Marcellum Sicilia.

Archimedes Syracusas defendit ingenio.

Sardinia recepta

Clades Scipionū in Hispania.

Scipio suorum vltor Hispaniam Rom. restituit.

Scipionis castitas.

Hannibalis aduersa fortuna.

Fortissimū Rom. facinus.

psos deos restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus, suis imbrium copia effusa est, tantorum ventorum violentia coorta est; vt diuinitùs hostem submoueri, non à cœlo, sed ab vrbis ipsius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & cessit, & in vltimum se Italiæ recepit sinum, quum vrbem tantum non *adornatam reliquisset. Siquidem ab Hispania Hasdrubal frater Hannibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. actum esset proculdubio, si vir ille cum fratre se iunxisset. Sed hunc quoque tantum, quod ab Alpe descenderat, apudque Metaurum castrametantem Claudius Nero cum Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimos Italiæ angulos submouerat Hannibalem. Liuius in diuersissimam partem, id est in ipsas nascentes Italię fauces signa conuerterat. Tanto, id est, omni, qua longissima est Italia, solo interiacente, quo consilio, qua celeritate, consules castra coniunxerint, inopinatumque hostem collatis signis oppresserint, neque id fieri Hannibal senserit, difficile dictu est. Certè Hannibal re cognita, quum proiectum fratris caput ad sua castra vidisset; Agnosco, inquit, infelicitatem Karthaginis. Hæc fuit illius viri non sine præsagio quodam fati imminentis prima confessio. Iam certum erat, Hannibalem etiam ipsius confessione posse vinci; sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni æstimabat, asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam tota mole conuersus, imitari cœpit Hannibalem, & Italiæ suæ clades in Africa vindicare. Quas ille, dij boni, Hasdrubalis copias fudit? quos Syphacis Numidici regis equitatus? quæ quantaque vtriusque *classis castra facibus illatis, vna nocte deleuit? denique iam non à tertio lapide, sed ipsas Karthaginis portas obsidione quatiebat: sic factum, vt inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem. Non fuit maior sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi duces, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis, direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. steterunt diu, mutua admiratione defixi: vbi verò de pace non conuenit, signa cecinere. Constat vtriusque confessione, nec melius instrui aciem, nec acrius potuisse pugnari. Hoc Scipio de Hannibalis, Hannibal de Scipionis exercitu prædicauerunt. Sed tamen Hannibal cessit, præmiumque victoriæ Africa fuit: & secutus Africam statim terrarum orbis. Post Africam iam vinci neminem puduit, sed æquo iure vbique subacti. Primùm igitur Leuino consule populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ litora, velut triumphante classe peragrauit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat, & manifestum victoriam, quam nata in prætoria puppi laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum, aderant & Rhodij, nauticus populus, quibus à mari consul, à terris omnia equis virisq; quatiebat. Bis victus, bis fugatus rex Macedonum, bis exutus castris; quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu, quę [tamen] non spiculis, nec sagittis, nec vllo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladijs vltra morem patebant. Enimuerò Flaminio duce, ad inuios antea populo Romano Chaonum montes, *Sauumque amnem per abrupta vadentem, & ad ipsa Macedoniæ claustra penetratum victoria fuit. Nam postea nunquam ausus congredi rex, ad tumulos, quos Cynocephalos vocant, vno, ac ne eo quidem in iusto prælio opprimitur. In Numidia tunc amici populi Romani regnabant. Sed Iugurtha contra se bellum mouit Romanorum, propter necem Adherbalis & Hiempsalis Micipsę liberorum, expugnataque est primum à Metello consule, deinde à Mario Numidia domita. Mauritaniam verò *Sochoris tuebatur. sed quum collectio omnium Maurorum facta est, Iubas rex videns quæ pugnæ fuisset

*adortam.

Hasdrubal a Ro. cæsus.

Translatum in Africam bellum.

* *hostis.*

Scipionis & Hannibalis colloquium ante pugnam.

Transijciunt in Græciam Rom. contra regē Macedonum.

* *Pindumq.*

Philippus rex vincitur.

Numidæ superati.

* *Bochoris.*

Mauritania subacta.

CC

sio, mox superatum sese sensit. veneno hausto defecit, omnisque Mauritania Romanis subacta. Tripolis nanque, & vtraque Mauritania, Sitifensis, & Cæsariensis, similiter Romano iuri, ceterorum formidine tactæ, vltro se subegerunt. Hispanias quamuis vt superius diximus, Saguntina clades ab amicitijs Romanorum segregasset, Scipio tamen eos tam gratia, quàm virtute rursus coniunxit Romanis, rursusq; resistentes Sylla consul sedauit. Celtiberos similiter cum Numantinis aduersus Romanos insurgentes, Scipio iunior sedauit, compescuit, atq; pænè subuertit. Cantabri & Astures confisi montium suorum munimine, dum resistere moliuntur, plenissimè demoliti sunt, & in prouinciam redacti. Tarraconẽses, Lusitani,* Gallici, Karthaginisij, & Seticaniæ contra promontorium Africæ sitæ, omnes vno pænè prælio superatæ, & in prouincias Romanas descriptæ sunt. Epirotæ, qui in Illyrico quamuis cum Pyrrho rege suo contra Italiam conspirassent, tamen primùm pacem moliti, secundò ac tertiò rebellantes, cũ Achiuis & Thessalis edomiti, Romano iugo subacti sunt. Macedonia namq; primũ sub Philippo, deinde sub Perseo, tertio sub Pseudophilippo arma contra se prouocauit Romana, oppressaq; primo Flaminio consule, secundo à Paulo, tertio à Metello superata, colla submisit, Romanaque prouincia facta. Illyriam autem, cum Gentione suo rege, Macedonibus auxiliantibus vicit Romanorum Lucius prætor, & in prouinciam redegit. Dardanos, Mœsiosque Curione primùm proconsule domuit, primusque omnium Romanorum Danubium amnem vsque profectus, cuncta eius loca vastauit. Pannoniarum quoque regem in certamine superans, idem Lucius redegit in prouinciam vtrasque Pannonias. Amantinos autem qui inter Sauum Draumque flumina insident, rege eorum interempto, ipsa vice Romanam fecit prouinciam. Marcomanni & Quadi in illa Valeria, quæ inter Draum Danubiumq; interiacet, ab eodem tunc ductore oppressi, fines que inter Romanos & barbaros* Augustæ Vindelicæ per Noricum Mesiam que dispositi. Daces autem post hęc iam sub imperio suo Traianus* Cebulo eorum rege* deducto, (in)terras vltra Danubium, quę habent* mille millia spacia, in prouinciam redegit. Sed Galienus eos, dum regnaret, amisit; Aurelianusq; imperator, euocatis exinde legionibus, in Mesia collocauit, ibique aliquam partem Daciam mediterraneam, Daciamque Ripensem constituit, & Dardaniam iunxit. Illyricus autem cuncta per partes quidem & membra deuicta, ad vnum tamen corpus aptata est, quæ habet intra se prouincias decem & octo. hæ sunt,* Norici, duæ Pannoniæ, duæ Valeriæ, Sueuia, Dalmatia, Mesia superior, Dardania, Daciæ duæ, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiros, Præuales, Creta, simul decem octo. Thracias autem non aliter, nisi occasio Macedonici belli, fecit aggredi. Diri nanque homines, omniumque gentium ferocissimi sunt Thraces, quorum sæuitiam pariter habent & Scordisci, & Emimontij, Asticique, ob quorum immanitatem, Romani multa & grauia pertulerunt, crebrisq; certaminibus exercitus cæsus. Ad postremum à* Marco Claudio & ipsi subacti, & loca eorum in prouinciam redacta, iugum excepere Romanum. Nam Marcus Drusus intus eos in montibus eorum contriuit, Minutius in* Gebro amne eorum multos extinxit & vicit. Rodopeni per Appium Claudium deuicti sunt, & ciuitates maritimas Europæ, quæ dudum Romanæ fuissent, & postmodum rebellassent, Marcus Romanis subegit. Lucullus siquidem primus in Thracia contra Bessos pugnans, eos qui in fortitudine famaque præibant, deuicit; Emimontiosque debellans,* Pulendenam quæ nunc Philippopolis, &* Vstudamam, quæ Adrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium. Similiter & capiens ciuitates, quæ litori Pontico inhęrebant, id est Apolloniam,* Galatho, Parthenopolim, & Tomos Istri omniaq; loca vsque ad Danubium subdens, Scythis Romanorum ostendit virtutem.

Marginal notes:

* Galleci
Epirus domita.
Macedonia in formam prouinciæ redacta.
Gentio rex Illyriorum victus.
Pannoniæ occupatæ.
* ab Augusto per Vindeliciam,
* Decebalo
* deuicto
* decies centum mille passus,
* Norici duæ,
Thraciæ in ditionem venere.
* Marco Didio
* Hebro
Bessi a Lucullo deuicti.
* infra Pulpudena dicitur. alijs Eumolpida
* al. Olympiadē.
* Galatam.

virtutem;Hactenus ad partes occiduas,nunc quæ * in ea plaga sunt percurramus. Primum quidem in Asia locũ Romani hereditario iure inuenerunt. Nã Attalus rex,amicissimus populi Romani,humanis rebus excedens, per testamentum suum Romanos suo in regno heredes constituit:quod pęnè non ante Romanus populus adijt,nisi & suo labore vicina loca cepisset,id est Lydiam,Cariam, Hellespontum , vtramq; Phrygiam. Nam Rhodus opinatissima insula, & totius Adriæ insularum metropolis pænè cum omnibus Cycladibus arma pertimescens Romana,iam dudum se fœderatam populo illi coniunxerat,& nauali bello solatia condonabat. Cum quibus Seruilius proconsul directus,quasi piratico bello,obtinuit tamen Pamphyliam,Lyciam,Pisidiamq; deuicit, fecitq: prouincias. Bithyniam verò Nicomedes rex moriẽs, testamẽtali voce reliquit. Gallogræciam autem, id est Galatiam Syriaci belli ruina conuoluit.Fuit nanq; inter auxilia regis Antiochi. an fuisset cupidus triumphi* Manlius,dubium est.Dubijs nanq; proelijs fusi fugatiq; sunt,quãuis sub aduentu hostis sedibus relictis in altissimos se mõtes recepissent.colonos abegit.Olympum tecti fago & magaba insederant. Vtrimq; fundis sagittisq; detracti,in perpetuam se pacem dederunt:sed alligati miraculo quodam fuere, quum cathenas morsibus & ore tentassent, quum offricandas in vices fauces præbuissent. Nam Orgia Contis vxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam euasit, reuulsumque adulteri caput ad maritum reportauit.Deiotarum siquidem amicum senatus præfecit Galatiæ,sed posthæc Cæsar eos redegit, prouinciamq; fecit. Cappadoces quoq; sub Epaphra rege constituti, primùm per legatos suos Romanorum amicitias petierunt,dehinc * Curio Barzane rege succedente,& à Mithridate expulso, vltrò se Romano seruitio tradiderunt, magnamq; ciuitatem suam Mazacam in honore Cæsaris Cæsaream appellauerunt.Post hæc iterum sub Claudio imperatore rex eorum Archelaus Romam aduenìens, quasi amicus populi Romani. ibique defunctus, testamentali voce Cappadociam Romanis dedit,& sic iam ex integro in prouinciam facta est. Pontus à Pompeio deuicta, cum suo rege Mithridate, & facta prouincia est. Paphlagoniæ Pylemenes rex amicus populi Romani, à multis dum iniquietaretur, Romanorum petijt auxilium.Se quoque dum de inimicis vlcisceretur, defunctus, Romanos per testamentum heredes reliquit.Hactenus intra Taurum.nunc vlterius transgrediamur,& quæ patriæ, aut quibus subiugantibus populo Romano coniunctæ sint,memorabimus.Antiochus Syriæ fortissimus rex magnum apparatum belli contra populum Romanum commouit. * triginta milia siquidem armatorum,currusq; falcatos,quàm plures elephantos, innumeros turritos, & instar * murale in acie ordine sitos, cui obuiauit Scipio Africani Scipionis frater in Asia ad Magnesiam ciuitatem. commissoque prælio, Antiochus victus est, percussumque fœdus cum Romanis,ab Asia discessit, & vltra Taurum ex senatus * consilio regnare permissus est, filiosque eius in obsidatu Romæ deductos post patris obitum regnare genitali loco * concessit. Cilices cum Isauris piratæ effecti, & in mari magno sæpè latrocinia concitantes,à Seruilio proconsule victi & prostrati sunt.hic quoque Seruilius,primus Romanorum Tauri iugum peruium fecit, triumphansque de eorum spolijs, Isauricus & Cilicus vocatus est. Cyprum Cato classe nauigera directus inuasit. Cypris negantibus habere se aliquid, magnas illic opes reperit, proscriptionibusque multauit. Quod non ferens Gnosius rex eorum, veneno hausto semet occidit, & sic Cyprus Romana facta prouincia. Libyam,id est Pentapolim totam, primo illo Ptolemæo Romanis sub libertate concessam, tamen resistentes dehinc, Appionis consilium populo Romano subdidit. Aegyptus omnis ab amicis Romanorum, id est Lagi-

* in Eoa

Attalus pop. Rõ. hæredem instituit.

Asiam Rom. occupant.

Bithynia testamento Rom. relicta.

* Mumius

* Ariobarzane

Cappadocia testamento Rom. data.

Antiochus victus et spoliatus

* al. trecenta millia.

* muralis

* consulto.

* concessum.

Cilices & Isauri victi.

Cyprus in prouinciæ formam redacta.

Aegyptus.

tis per Ptolemæos possessa, posthæc Cleopatra & Antonius iure proprio vindicantes, & se, & illam amittunt. Montes verò Armeniæ primùm per Lucullum Romana arma viderunt, per quem & (in) Osroene & Saracenorum phylarchi deuicti, Romanis se dediderunt: Mesopotamiamque idem ipse, Nisiben quoque vrbem inuasit. Post quem Pompeius eadem loca ingrediens, Romano confirmauit imperio. Syriam Comagenen iusto prælio Tigrane deuicto inuaserat. Arabes & Palestini eodem Pompeio ductante deuicti sunt. Babylonij autem crebro concertantes, sæpenumero victi, nunquam tamen ad integrum domiti sunt. Quos tamen primùm Lucius Sylla proconsul sub Arsace eorum rege deuicit, ab eoque rogatus per legatos pacem concessit. Secundo dum Lucius Lucullus à Pontico regno Tigranem regem Armenię cum decem & octo millibus superatum expelleret, omni Armenia inuasa, ad Mesopotamiam venit, ibi Nisiben cum fratre regis Parthorum cepit, æqua sorte Persidem cupiens deuastare, nisi Pompeius à Senatu directus, ei aduenisset successor. Hic etenim Pompeius ilico veniens, mox nocturno prælio in minori Armenia super Mithridatem irruens, xlij milia * armentorum eius prosternens, castra succendit. Vnde Mithridates cum vxore & duobus satellitibus fugiens Bosporum venit, nimiaque desperatione detentus venenum accepit. Sed dum nec sic mors ei accederet, alterum è duobus satellitibus rogauit, vt se perimeret. Pompeius * autem maioris Armeniæ dum persequeretur Curtigrani contra Romanos auxilium commodantem, ille in Artaxata vrbe regno deposito, vltro diadema suum Pompeio obtulit: sed Pompeius pietate ductus, vltra * maiorem Armeniam ei concessit regnare, auferens ab eo Mesopotamiam, & Syriam, partemque Phœnicis cum Armenia. Nam Bosporanis Colchisque Aristarchum regem Pompeius præposuit, Albanosque insequens, Orodem regem eorum tertiò superauit, ad postremum rogatus, pacem concessit. Hiberiam similiter cum Artace rege in deditione excepit. Sarracenos Arabasque exsuperans, Hierosolymam inde captiuauit. Cum Persis fœdere percusso, reuertens * Dasnensem agrum Antiochenis concessit ob nimiam loci amœnitatem pro munere. His & alijs rebus in Syria bene gestis, vnius fœdauit auaritia. Nam Crassus consul, dum Parthico inhiat auro, vndecim legiones pęnè cum suo capite amisit. Cuius in cõspectu & filius hostilibus telis effossus, & ipse peremptus, caputque eius pręcisum cum dextera manu, ad regem reportatum * ludibrium fuit. Neque indigno aurum ei liquidum in rictum oris infusum est, vt cuius animus auri arserat cupiditate, eius etiam mortuum exsangue corpus auro vreretur. Reliqui verò infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distracti, vix cladis tantæ nuncium retulerunt. Hac ergo clade altius Parthi animos eleuantes, per Pacorum ducem Syriam inuadunt, ducemque Labinium, quem dudum ceperant, exercitui præponentes, contra socios, id est Romanos, in prælio dirigunt.

Sed Ventidius Bassus Persas sub vtroque duce, Syriam populantes, superatos effugat, Labiniumque interfecit; Pacorum verò regium iuuenem telis vndique circumseptum extinxit, moxque capite eius dempto & circumlato per vrbes, quæ desciuerant, Syriam sine bello recepit. Sic Crassianam cladem Ventidius Pacori capite, Labinijque morte pensauit. Nec sic contentus populus Romanus, Crassianum interitum obliuisci, inde adhuc sæuit in Parthos. Nam Marcus Antonius, in * Madianiam ingressus, contra eos arma commouit, ibi superans eos, deinde cum duabus legionibus inedia hiemeq; correptus, vix in Armeniam Parthis sequentibus fugit, ibique ereptus est. Sub Augusto dehinc Octauiano Armenij cum Parthis commixti, per Claudium Cæsarem nepotem Augusti ocyus superantur. Armenij siquidem

vtilius

Armenia.

Syria.

Pompeij res in Asia gestæ.

* Armeniorum

* autem in Maiori Armenia dũ persequeretur Tigranem,

* minorem

* Daphnensem.

Crassi exitium.

* ludibrio fuit, neque indigno. aurum enim

Ventidij res gestæ.

* Mediam

Vtilius rati, Romanorũ amicitiæ recõciliari; & proprias sedes incolere; quàm cũ Parthis coniuncti, & sedes perdere, & Romanos infestos habere. Sic quoque dum in partibus orientalium Romanus laborat exercitus, occiduæ plagæ infestæ sunt. Norici, qui in Alpibus Noricis habitantes, credebant quasi in rupes & niues bellum non posset ascendere: sed mox omnes illius cardinis populos, Brennos, Teutones, Senones, atq; Vindelicos, per eumdem Cęsarem gladio Romanus vicit exercitus. Quæ tamen fuerit Alpinarum gentiũ feritas, facilè est vel per mulieres ostendere, quę deficientibus telis, infantes suos afflictos humi, in ora militum aduersa miserunt. Nec minore his sęuitia, Illyrici pariter accenduntur. Contra quos Augustus è vicino egressus, pontem, vnde aquam transiret, fieri imperauit. Dumq; aquis & hostibus ad ascẽsum milites turbarentur, scutum ipse rapuit, & viam primus ingressus est. Tũ agmine secuto, cum subruptus multitudine põs succidisset, saucijs manibus & cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium cæcidit. Pannonij verò duobus saltibus, tribus fluuijs, Drao, Sauo, Histroq; vallantur, contra quos * Duennium misit, qui eos plus feliciter vicit, quàm eorum flumina cursu rapido currant Dalmatæ similiter siluis cõmanentes, plurimam partem latrocinando vastabant: ad quos edomandos * Iubium mandat, qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumq; è venis repurgare. Mœsi verò quàm feri, quàm truces erant? vnus ducum ante aciem postulato silentio; qui vos estis? inquit. Responsum est, Romani gentium domini. Et ille, Ita fiet inquit, si nos viceritis. Sed mox ad bellum ventum est, nec classicum audire valuerunt. sic à Marcio superati sunt. Thraces antea sæpe, tunc tamen * Romæ Talca regnante sibi à Romanis descíscunt. Nam hic barbaros & disciplinæ & signis militaribus assuefecerat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captiuitate rabiem ostendebant. nam cathenas, quibus ligati erant, morsibus vellicantes, feritatem suam ipsi puniebant. Daciam quoque vltra Danubium sitam, exindeque sæpius elatos, gelato Danubij alueo, ad furta in * Camoniam transeuntes, Lentulo misso, vicit, expulit, atque subegit. Sarmatas quoque per eundem Lentulum vltra Danubium pepulit. Qui nihil aliud, vbi degunt, præter niues pruinasque, & siluas habent, tantaque barbaries in illis est, vt nec intelligant pacem. Marmaridas verò, & Garamantes in orientali hiemali plaga per * Quirinum subegit. Germanos, Etallos, Britones, Hispanos, Hiberos, Astures, Cantabros occiduali axe iacentes, & post longum seruitium desciscentes, per se ipse Augustus accedens rursus seruire coëgit, Romanisque legibus viuere. Cleopatra verò Alexandrinorum regina ex genere Lagitarum, Ptolemæorumque successor, prius contra viri sui Ptolemæi insidias Caium Iulium Cæsarem interpellauit, qui ob stupri (vt perhibent) gratiam, regnum eius confirmauit, ipsamque in vrbem cum magna pompa deductam, Alexandriæ permisit regnare. Cassius Iudæa capta templum spoliauit. Occiso verò in curia Romæ Cæsare Iulio, nepos eius Augustus suscepit principatum, quem Antonius, dum inuideret, nihilque lædere posset, vrbem Romam ingreditur, & ad partes Aegypti, quasi Romanæ prouisor reipublicæ, accedit. Ibi iam viduam à viro regnantem reperiens Cleopatram, se quoque cum illa consocians, cœpit sibi dominationem parare. nec tacitè, sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, in monstrum illud vt mente, ita animo cultuque desciuerat. aureus in manu baculus, in latere acinaces, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis. Diadema deerat, vt regina rex & ipse frueretur. Quòd Augustus Cæsar audiens, à Brundisio Calabriæ, in Epirum, vt eum à cœpta remoueret tyrannide, transierat. Nam Antonius omne Actiacum litus iam classibus obsidebat. Sed mox vbi ad prælium ventum est, & Cæsaris classis illius cœpit turbare nauigium; prima

Bella Rom. in Germa in sub Augusto.

Illyrici victi.

Pannonij.

* *Vibium*

Dalmatæ.

al. Vibium

Moesorum ferocia.

* *Rometalca.*

* *Pannoniam.*

al. Turmium.

Antonius Cleopatram ducit vxorem.

Antonij mores degeneres.

Antonius & Cleopatra victi & occisi.

mox fuga regina cum aurea puppi, veloq; purpureo in altum se dedit. Mox secutus Antonius. sed instat vestigijs eorum Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidijs vtraque Aegypti cornua Paretonium atque Pelusium profuere. Prope fuere, prope manu tenebantur. * primum inferum occupauit Antonius, regina ad pedes Augusti prouoluta tentauit oculos ducis. frustra quidem. nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. nec illa de vita, quæ * auferebatur, sed de parte regni laborat. Quòd vt desperauit à principe, seruarique se triumpho cognouit; incautiorem nacta custodiam, in mausoleum se * regnum recepit, ibique maximos, vt solebat, cultus induta, in referto odoribus solio, iuxta suum se collocauit Antonium, admotisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est. Hic finis bellorum Augusti Cæsaris, tam cum ciuibus, quàm cum extraneis. Sic quoque Augustus, vt Cæsar Octauianus; quo nullus imperatorum in bellis felicior, nec pace moderatior fuit, ciuilissimus in omnibus; qui ab oriente in occidentem, à septentrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus vna pace compositis, * iam portas ipse tunc clausit, & censum Romæ cum Tiberio cogitans, inuenit hominum nonagies trecenta septuaginta milia, omnemque orbem venientis Iesu Christi natiuitate, pacatum censeri pręcepit, regnauitque annos quinquaginta sex: sed imperio eius secundo ac quadragesimo anno, Dominus Iesus Christus ex spiritu sancto ac Maria virgine deus verus ac homo verus nasci dignatus est. quatuordecim residuos annos post domini aduentum corporali præsentia, in pace regnans, & ipse singularem obtinuit principatum, & posteris eandem imperij potestatem, cum suo nomine Augusti derelinquens, rebus excessit humanis, successorem relinquens Tiberium priuignum suum. Tiberius Augustus Cæsar regnauit annos viginti tres, qui multos reges ad se blandicijs euocatos, nunquam ad propria regna remisit, in quibus & Archelaum Cappadocum regem. Cuius & regno, postquam defunctus est, in prouinciam verso, Masacam ciuitatem eius de nomine suo Cæsaream vocitauit. huius verò annos xviij dominus noster Iesus Christus sub Pontio Pilato in Iudæa carne passus est, non deitate. Caius Cæsar cognomento Caligula regnauit annos tres, menses decem. hic namque Memmium Regulum coëgit, vt vxorem suam sibi lege filiæ coniugem daret, instrumentaque matrimonij vt pater conscriberet. hæc & hijs similia perpetrans, necnon & in templo Hierosolymitano Iouis statuam per Gaium Petroniũ statuens, & in Alexandria Iudæos per Flaccum Anilium præfectum opprimens, postremo à protectoribus suis in palatio Romæ occisus est, anno ætatis vigesimonono. Claudius dehinc huic succedens, regnauit annos tredecim, & menses nouem. fecit etiam hic Claudius expeditionem in Britanniam insulam, quam iam nemo ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat, [exercitum duxit] ibique sine vllo prælio ac sanguine, intra paucissimos dies, plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orchadas autem insulas intra Britanniam in Oceano positas, Romano adiecit imperio. Ac sexto, quo profectus erat, mense Romam repedauit, ibique defunctus est annorum sexagintaquatuor. Nero nepos Caij Caligulæ regnauit annos tredecim, menses octo: tantæque luxuriæ fuit, vt frigidis & calidis lauaretur vnguentis. Is etenim non solum quidem non profuit reipublicæ, imò obfuit nimis. Nam duas legiones in Armenia cum ipsa prouincia simul amisit, qui Parthico iugo seruientes, grauem infamiam * rationis dederunt. Iuxta omne scelus & paricidium, quod in proprios parentes commiserat, addidit facinus, vt ad instar Troiæ Romam incenderet, manusque inijciens in Christianos, persecutionem concitat, ipsosque doctores fidei Petrum

*primus ferrum occupauit.

* offerebatur.

† regum

* Iani

Augustus Ianũ geminum claudit.

Tiberius.

Caius Caligula.

Claudius.

Nero.

Romanis.

trum ac Paulum in vrbe interemit, alterum cruci affigens, alterum capite plectens. eoque cum dedecore regno euulso, Galba in Hiberia, Vitellius in Germania, Ottho Romæ imperium arripuerunt, omnesque tamen celeri interitu interierunt. Vespasianus apud Iudæam ab exercitu in regnum ascitus, regnauit annis decem. Nam relicto filio suo Tito ad expugnationem Hierosolymorum, ipse Romam profectus regnauit in pace. Titus filius Vespasiani, idemque Vespasianus debellator Iudæę gentis, regnauit annis *duodecim mensibus duobus. hic nanque secundum Iosephi fidem, vndecies centena millia Iudæorum fame & gladio interemit, & alia centum milia captiuorum publicè vendidit. Tantam multitudinem in Hierosolymis autem paschalis festiuitas adunauerat. Domitianus frater Titi, filius Vespasiani, regnauit annos xv, menses quinque, tantæque fuit superbiæ, vt se deum ab omnibus primùm appellari præciperet. multosque nobilium exilio relegans, nonnullosque occidens, de substantijs eorum aureas argenteasque sibi statuas fecit, manusque in Christianos inijciens, Ioannem apostolum & euangelistam, postquam in feruenti oleo missum non potuisset extinguere, in Pathmos eum insulam relegauit, vbi apocalypsim vidit. Cuius crudelitatem non tolerantes Romani, in palatio Romæ interficere statuerunt; omneque, quod constituerat, irritum fore. Nerua admodum senex regnauit anno vno, mensibus quatuor, qui vt priuata vita leuis, leuior fuit in regno, nec quicquam profuit Reipublicæ, nisi quòd Traianum se viuente elegit.

Galba. *Vitellius.* *Otho.* *Vespasianus.* *Titus.* * *duobus* *Domitianus.* *Nerua.*

Traianus paenè omnium Imperatorum potior regnauit annis xviij, mensibus vj. hic enim de Dacis Scythisque triumphauit, Hiberosque & Sauromatas, Osdroenos, Arabas, Bosforanos, Colchos edomuit, postquam ad feritatem proruperunt. Seleuciam, & Ctesiphontem, Babyloniamque peruasit & tenuit. Necnon & in mari rubro classem, vnde Indiæ fines vastaret, instituit; ibique suam statuam dedicauit, & post tot labores apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris anno ætatis extinctus est sexagesimo tertio, ossaque eius in vrna aurea collocata, & in foro sub columna posita, solusque omnium Imperatorum intra vrbem sepultus. Adrianus *Italiæ de Hispania natus, consobrinæ Traiani filius, regnauit annis viginti vnum. hic paenè nil profuit reipub. nisi quod dudum subuersas, Alexandriam & Hierosolymam proprijs reparauit expensis, nonnullisq; in locis publica relaxauit tributa. Hierosolymam siquidem suo de nomine *Iliam appellans, nulli Iudæorum ingredi permisit. Nam claret eum inuidum factis Traiani. quia mox vt ei successit, ilicò nulla necessitate faciente, exercitum ad se rouocans, Mesopotamiam, Assyriamq;, & Armeniam Persis reliquit, Eufratem fluuiũ finem terminumq; inter Parthos Romanosq; constituens. Quo regnãte, Aquila Ponticus scripturas de Hebræo transtulit. Adrianus morbo apud Baias quatiente obijt. Antoninus cognomento Pius cum suis liberis Aurelio & Lucio regnauit annis xxij, mensibus iij. Et si non profuit quidquã Antoninus, nullam tamen læsionem respublica sensit. Defunctus est duodecimo vrbis miliario, in villa Sualoris nuncupata, anno ętatis septuagesimo sexto. Regnauit annis xix. mense vno. Marcus Antoninus, qui & Verus, & Lucius Aurelius Commodus affinitate coniuncti, æquo iure imperium administrauerunt. E quibus iunior contra Parthos arma mouens, magna egit & fortia, Seleuciamq; vrbem eorum cum quadringentis milibus accepit pugnatorum. Senior verò multis sæpe bellis interfuit, sępiusq; per duces suos triumphum reuexit maxima de gente Quadorũ, è quibus cum magna gloria trriumphauit. Sed vnus in Alteno apoplexiam passus defunctus est; alter in Pannonia vrbe perijt. Commodus filius Antonini regnauit annis tredecim, magnumque

Traianus. * *Italicæ* *Adrianus.* * *Æliam* *Antoninus pius.* *M. Antoninus philosophus.* *Quadi.* *Commodus.*

Heluius Pertinax. triumphum de gente reuexit Germanica, & post hæc in domo Vestiliani strangulatus defecit. * Helius Pertinax maior sexagenario, quum præfecturam ageret, ex senatusconsulto imperator creatus regnauit menses sex. Hic etenim obsecrante senatu, vt vxorem suam Augustam, filiumque Cæsarem appellaret; Sufficere, inquit, debet, quòd ego ipse inuitus regnaui, quum non mererer. Nimis æquissimus, omniumque communis, quem Iulianus iurisperitus in palatio eius peremit, ipseque postea à Seuero occisus est. Seuerus genere Afer, Tripolitanus, regnauit annis decem & octo, vltusque est occisionem Pertinacis in Iuliano. se quoque Pertinacem appellauit. Hic etenim Parthos & Adiabenos, contra Romanos insurgentes, mirabiliter superauit. Arabas quoque interiores ita cęcidit, vt regionem eorum Romanam faceret prouinciam. Sic quoque triumphans, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Iudæorum factus proselytus, item diuinas scripturas ex Hebræo sermone, Græca lingua transfudit, suamq; condidit editionem,* postquam paenè tertio anno secutus Theodotion Ponticus, item suam in eodē suo opere editionem scripturarum composuit. Britannicum bellum exortum, vnde Seuerus mirabiliter triumphauit.

Iulianus. *Seuerus.* **post quem.*

Antoninus cognomēto Caracalla, filius Seueri, regnauit annos septem. Nam ideo hoc nomen nactus est, (eo) quòd * eiusdem vestium genera Romæ de manibus erogans, sibi nomen Caracalla, & vesti Antoniana dederit. Sub hoc iterum editio scripturarum diuinarum, quam Quintam vocamus, in Hiericho in dolio reperta est. Hic etenim Imperator, dum contra Persas mouit procinctum, † Osdroene Aedessa defunctus est. Macrinus præfecturam agens prætorionam, Imperator creatus est. regnauitque anno vno, occiditurque ab Archelaide. Marcus Aurelius Antonini Caracallæ filius, templique Heliogabali secerdos, imperator factus, anno quarto Emaus in Iudæa constructa, & Nicopolis nominata. Tunc & Africanus egregius scriptor temporum, pro ipsa legationem suscepit * à principe. Sed imperator dum nullum genus obscœnitatis in regno suo, quod non faceret, prętermittebat, occisus est à tumultu militari. regnauit annis * tredecim. Alexander Mameę filius, ignobilis fortunæ existēs, adhuc iuuenis, regni moderationem suscepit: moxque contra Xerxem regem Persarum arma arripiens, mirabiliter de Parthorum spolijs triumphauit. Sub huius item imperio, in Nicopoli Actiaca, id est, Epiro, editio, quæ sexta dicitur diuinarum scripturarum, in dolio reperta est: ipseque Mogontiaco tumultu occiditur militari. Maximinus genere Gothico, patre Micca, Abaqua Alana genitus matre, sola militum voluntate ad imperium conscendens, bellum aduersus Germanos feliciter gessit. Indeq; reuertens, contra Christianos intestina prælia, vix annos tres regnans, Aquileiæ à Pupieno occisus est. Gordianus admodum puer Imperator factus, vix regnauit annos sex. Hic etenim mox vt Romam ingressus est, ilicò Papienum & Balbinum, qui Maximinum occidentes tyrannidem arripuerunt, occidit: Ianumq; geminum aperiens, ad Orientem prouectus, Parthis intulit bellum, indeq; cum victoria reuertens, fraude Philippi præfecti prætorij, haud longè à Romano solo interfectus est.

Caracalla. **eiusmodi* ** in Osdroenes Edessa* *Macrinus.* *Heliogabalus.* ** ad principem.* **III s.* *Alexander.* *Maximinus Gothus.* *Gordianus.*

Philippus imperium impudenter ingressus, regnauit annis septem. Hic etenim filium suum, id est, Philippum consortem regni fecit, ipseq; omnium imperatorū Christianus primus effectus est, tertioq; anno imperij sui, festiuitatem Romanæ vrbis millesimo anno, quē expleuerat, celebrauit; vrbémque nominis sui in Thracia, quæ dicebatur * Pulpudena, Philippopolim reconstruens nominauit. Decius Pannonia inferiore Bubalia natus, occisis Philippis vtrisque, regnauit anno vno, mensibus tribus. armisque in Christianos

Philippus. **suprà Pulendena. aliàs Eumolpida.* *Decius.*

stianos erectis, ob Philipporũ nominis odium, ipse bellantibus Getis cum filio suo crudeli morte occubuit abrupto. Gallus & Volusianus regnaue- *Gallus & Volusianus.* runt annis duobus, mensibus quatuor. Hi quum aduersum Aemilianum, qui in Mœsia res nouas moliebatur, ex vrbe profecti essent, in Foroflaminij interfecti sunt. Aemilianus verò tertio mense inuasæ tyrannidis extinctus est. Valerianus & Gallienus, dum vnus in Rhetia à militibus, alter Romæ à se- *Valerianus & Gallienus.* natu in imperio leuarentur, regnauerunt annos quindecim. Valerianus siquidem in Christianos persequutione commota, statim à Sapore rege Persarum capitur, ibique seruitute miserabili consenescit. Gallienus illius exitum cernẽs, Christianis pacem dedit: sed dum nimis in regno lasciuiret, nec virile aliquid ageret, Parthi Syriam Ciliciamq; vastauerunt. Germani & Alani Gallias deprædantes, Rauennam vsq; venerunt. Græciam Gothi vastantes, Quadi & Sarmatę Pannonias inuaserunt. Germani rursus Hispanias occupauerunt. idcirco Gallienus Mediolani occisus est. Claudius regnauit *Claudius.* anno vno mensibus octo. Qui Gothos iam per xv annos Illyricum Macedoniamq; vastantes, bello adortus, incredibili strage deleuit, scilicet vt in curia ei clypeus aureus, & in Capitolio statua aurea poneretur, occisusque apud Sirmium est. Post cuius mortem Quintilius frater eius à senatu Augustus ap- *Quintilius.* pellatus, octauo decimo imperij sui die Aquileiæ occisus fuit. Aurelianus *Aurelianus.* Dacia Ripensi oriundus, regnauit annos quinq;, menses sex. Qui mox Tetrico apud Catalaunios prodente exercitu Gallias recepit, expeditioneque facta vltra Danubium, Gothos magnis prælijs profligauit, cultoresq; diuini nominis persequutus est. Odenatus Palmyrenus ante ipsum collecta rusticorum manu, Persas de Mesopotamia expellẽs, ipse ea loca inuaserat. Quo occiso, vxor sua orientis tenebat imperium: contra quam expeditionem suscipiens Aurelianus, apud Hymnas vicum Antiochiæ superauit, Romamq; in triumpho viuam perduxit. Ac dehinc secundò arripiens expeditionem, inter Byzantium & Heracleam in * Cenophrurio viæ veteris occiditur. Taci- ** καινοφρουρίῳ* tus regnauit annos sex. Quo occiso apud † Pontem Florianus suscepit im- *Tacitus.* perium, tenuitq; diebus trecentis quinquaginta octo. Similiter & ipse apud ** castellum ad Danubiũ, de quo Procopius in ædificijs.* Tarsum interfectus est. Probus regnauit annos sex, menses quatuor. Hic enim Gallos & Hispanos vineas habere permisit. Quo tempore Saturninus magister militũ dum ad restaurationem Antiochenæ ciuitatis missus *Probus.* fuisset, abrepta ibidem tyrannide, mox oppressus est, & Apamię interfectus. Ipse quoq; imperator Probus tumultu militari Sirmio in turre, quæ vocatur Ferrata, occisus est. Carus cum filijs Carino & Numeriano regnauit annos *Carus, Carinus, Numerianus.* vndecim, oriundus Narbona Galliæ. Hic admirabiliter pænè omni Perside vastata, nobilissimas earum vrbes occupauit, * Clochem & Ctesiphontem. ** aliàs Seleuciã* Bellum Sarmaticum feliciter superauit. Ipse quoq; Carus super Tigridem amnem dum castrametaretur, fulmine ictus occubuit. Numerianus autem oculorum dolore tentus, dum in lecticula veheretur, soceri sui Apri insidijs occisus est. fœtor cadaueris vix tertio die agnitus est. Carinus verò apud Margum in prælio victus occiditur. Diocletianus Dalmata scribæ filius *Diocletianus.* Imperator elatus, regnauit annis viginti. Hic etenim mox, vt in regno eleuatus est, ilicò Aprum in militum concione percussit, iurans sine suo scelere illum Numerianum interemisse, & mox in cõsortium suum Maximianũ Herculium asciuit. Qui Maximianus rusticorum multitudine oppressa, quos Ba- *Maximianus.* gandas dicunt, pacem Gallis reddidit. Quo tempore Carausius sumpta purpura, Britannias occupauerat. Narseus rex Persarum Orienti bellum intulerat. * Quinquegentiani Africam infestauerant, Achilleus Aegyptum inuaserat. Ob quæ Constantius, & Galerius, ac Maximianus Cæsares assumũtur in ** Quinquagintani supra Cæsares creati.* regnum. Quorum Constantius, Claudij ex filia nepos fuit: Galerius in Da-

cia,non longè à Sardica natus. Atque vt eos Diocletianus etiam affinitate coniungeret, Constantius priuignam Herculij Theodoram accepit, ex qua sex liberos procreauit: Galerius autem Valeriam Diocletiani filiam accepit, vtræque pristina matrimonia repudiantes. Carporum siquidem gens tunc deuicta, & in Romanum solum translata est. Tunc etenim primus omnium imperatorum Diocletianus adorari se vt deum præcepit,& gemmas vestibus calciamentisque inseruit: diademataque in capite ante eum omnes,cum chlamyde tantùm purpurea, vt à priuatis discernerentur,habebãt, & vt iudices ceteri salutabantur. Assumpta ergo vnusquisque principum expeditione, Diocletianus Aegypti tyranno octauo mense deuicto, prouinciam cunctam subegit. Maximianus Herculius in Africa Quinquegentianos exsuperauit. Constantius iuxta Lingonas vna die sexaginta milia Alemannorum cęcidit. Galerius Maximianus victus primo prælio à Narseo, ante carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit. Qua verecundia compunctus,secundo viriliter dimicauit, superauit Narseum,vxores eius abegit ac liberos, & cum debito honore à Diocletiano susceptus est. Post quam victoriam mirabiliter Diocletianus & Maximianus Romæ triumpharunt, * ac de liberis,cedentibus sibi liberis vxoribusque regis Persarum, prædáque illa ingenti gentium diuersarum. Sic quoque concitata persequutione in Christianos, Diocletianus in Cappadocia defunctus est. Constantius

* præcedentibus sibi

Aliquot impp. heic desiderãtur.

* * *

Iulianus.

Iulianus apostata regnauit anno vno,mensibus octo,relictaque Christianitate,ad idolorum culturam conuersus est,multosque blanda persequutione illiciens ad sacrificandum idolis compulit.Ipse quidem vir egregius,& Reipub.necessarius,Parthis ingenti apparatu intulit bellum, Vbi proficiscens, Christianorum post victoriam sanguinem dijs suis votauit. Nonnulla Parthorum oppida in deditionem accepit, multaque vi populatus est,castraq; aliquandiu apud Ctesiphontem habuit. Vnde egressus dolo cuiusdam transfugæ in deserta perductus, cum vrentis ardore solis confectus periret exercitus,ipse tantorum discriminum anxius, dum per vasta deserti euagatur incautius,ab obuio quodam hostium equite conto ilia percussus interijt, anno ætatis suæ tricesimo tertio.*Postquam sequenti die ab exercitu †Iouianus,domesticorum in regno ascitus est. Iouianus regnauit menses octo,qui mox necessitate compulsus,Nizibin, & magnam Mesopotamiæ partẽ Sapori regi Parthorum contradidit,ipseque odore prunarum prouocatus defunctus est † Daclasthamæ,anno ætatis tricesimo tertio.

** post quem*

† Iouianus tribunus domesticorum

† Dadastanis

Valentinianus & Valens.

Valentinianus & Valens regnauerunt annos tredecim,mensibus quinque. Nam Pannones erant Cibalienses, vtrinque germani. in Nicomedia tribunatum Valentinianus agebat,qui Imperator creatus,fratrem suum Valentem regni socium assumpsit. Ipse verò egregius, & Aureliano similis moribus,nisi quòd seueritatem nimiam &parcitatem,quidam crudelitatem & auaritiam causabantur. relicto germano Orientali in regno, ipse Hesperium tenuit. Quo tunc regnante, alter Valentinianus in Britannia tyrannidem assumens,in continenti oppressus est. Constantinopoli quoque Procopius quidam contra Valentem insurgens, nihilque præualens, vrbe egreditur,& in Phrygiam salutarem tyrãnizans extinctus est, multiq; partis Procopianæ cęsi atq; proscripti. Valens ab Eudoxio Arianorũ episcopo suasus & baptizatus,contra Orthodoxos infestus insurgit. Gratianum filium suum Valentinianus Ambianis imperatorem constituit, quem habuit de † serua priore iugali; & contra Saxones, & Burgundiones,qui plus octoginta milia armatorum primùm Rheni in limbo castrametassent, mouit procinctum. sed apoplexia subitò & sanguinis eruptione Brigione defunctus est. Tunc Gratia-

Gratianus.

† Seuera

Gratianns Valentinianum fratrem de Iustina Sicula vxore natum, in regno consortem assumit. Nam Valentinianus senior dudum laudante Seuera vxore sua pulchritudinem Iustinæ, sibi eam sociauit in matrimonio, legesq; propter illam concessit, vt omnes viri, qui voluissent, impunè bina matrimonia susciperent; quia ideo populosa *Arsorum gens est, quia hoc apud eos solenne est, & multarum vxorũ vnus auditur maritus. Decepta ergo, vt diximus, Iustina Valentinianus edidit ex ipsa quatuor filios, Valentinianum supradictum imperatorẽ, Gratam, Iustamq;, & Gallam. de qua Galla dehinc Theodosius Imperator, Flacilla defuncta, quę Arcadium Honoriumq; pepererat, Placidiam generauit, quæ mater fuit moderni Valentiniani iunioris imperatoris. Sed nos ad propositum redeamus. Valens Imperator lege * data, vt monachi militarent, nolentes iussit interfici. quando & Theodosius, Theodosij Imperatoris postea pater, multiq; nobilium occisi sunt Valẽtis insania. Gratianus Imperator Alemannorum plus triginta milia apud oppidum Argentarium Galliæ in bello prostrauit, Galliasq; pacauit. Gens Hunnorum super Gothos irruens, certos ex ipsis subiugat, alios fugat. Qui venientes in Romaniam, sine armorum suscepti dispositione, per auaritiam ducis Maximi fame compulsi, rebellare coacti sunt; superatisq; Romanis in congressione, funduntur in Thracias. Contra quos Valens ab Antiochia exire compulsus, in Thraciam proficiscitur, ibiq; lacrymabili bello commisso, imperator sagitta saucius, in casam deportatur vilissimam, vbi superuenientibus Gothis, igneq; supposito, incendio concrematus est. Gothi verò occiso imperatore, iam securi ad vrbem properant Constantinopolitanam, vbi tunc Dominica Augusta Valentis vxor multam pecuniam plebi largita, ab vrbis vastatione hostes submouit, regnumque cognati, vsque dum ille Theodosium ordinasset, fideliter vtiliterque seruauit.

Valẽtinianus II.

** Parthorum*

** lata. intelligit autem, vti videtur, l. 26. C. de Decurion.*

Theodosius Hispanus, Italicæ diui Traiani ciuitatis, à Gratiano Augusto apud Sirmium post Valentis interitũ, factus est imperator, regnauitq; annos xvij. veniensq; Thessalonicam, ab Anatolio sancto episcopo baptizatus est, admodumq; ecclesiæ religiosus enituit propagator, Reipublicæq; defensor eximius. Nam Hunnos & Gothos, qui eam sub Valente defatigassent, diuersis prælijs vicit, atque à praua vastatione compescuit. Cum Persis quoq; petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interfecerat, & sibi Gallias vindicabat, apud Mediolanum vnà cum Valentiniano imperatore aggrediens ab Oriente clausit, cepit, occidit. Eugenium quoq; tyrannum atq; Arbogastem diuino auxilio præditus vicit, deletis eorum decem milibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius confisus viribus Arbogastis, postquã apud Viennam Valentinianũ extinxerat, inuasit; sed mox simul cum vita imperium perdidit. Nam occiso Arbogaste desperans, sua se manu peremit: omnibusq, inimicis Theodosius superatis, in pace rebus humanis apud Mediolanũ excessit, vtramq; Rempub. vtrisq; filijs quietam relinquens. Corpus eius eodem anno Constantinopolim allatum atq; sepultum. Arcadius & Honorius fratres, filij Theodosij Imperatoris, vtrumq; imperium diuisis tantùm sedibus tenere cœperunt, id est, Arcadius senior Constantinopolitanam vrbem, Honorius vero Romanam. Tunc Ruffinus patricius Arcadio insidias tendens, Alaricum Gothorũ regem, vt Græcias deuastaret, missis clàm pecunijs inuitauit. Porro * deiectus Ruffinus, ab Italiæ militibus [&] Arcadio cum † Gama comite missus, ante portas vrbis detruncatus est. caput eius cum dextera manu Constantinopoli ad ludibrium circumductum, vxoreq; eius exsulata, opes cunctas Eutropius spado promeruit. Gildo Africæ comes à Theodosio dudũ ordinatus, ac si iuuenile regnũ vtrumq; despiciens, sibi velle cœpit Africã tenere, & à fratre proprio Mascelzer dum se

Theodosius.

Arcadius & Honorius.

** detectus*

** Gaina comite missus*

vidiſſet deiectum,oppreſſionique vicinum, propria ſe manu peremit. † Gama verò ſuprà nominatus comes Conſtantinopoli ciuile bellum commouens,totam vrbem igni ferroque turbauit,fugienſque ad Helleſpontum piratico ritu viuebat. contra quem nauali prælio dato, multi Gothorum eius extincti. ipſe quoque bello euadens, mox tamen complectitur. poſt cuius oppreſſionem, Iſauri per montem Taurum curſitantes, ingens diſpendium Reipubl. impetrarunt. contra quos * Narbazapatus directus, maius continuò rependit incommodum. Heſperiam verò plagam in regno Honorij imperatoris primùm † Radagaſius Scyta cum ducentis milibus ſuorum inundauit. Quem Huldi & Sarus Hunnorum Gothorumque reges ſuperantes,omnes captiuos, quos retulerant, ſingulis aureis vendiderunt. Stilico verò comes,cuius duæ filiæ, Maria & * Hermancia, ſingulæ vxores Honorij principis fuere,& vtræque virgines ſunt defunctæ,ſpreto Honorio,regnúmque eius inhians, Alanorum Suauorumque gentes donis pecunijsque illectas,contra regnum Honorij excitauit,Eucherium filium ſuum paganum,& Chriſtianis inſidias molientem, cupiens Cæſarem ordinare. Qui cum eodem filio ſuo deiecto,dolo occiſus eſt.Quo anno & Arcadius orientalis imperator † regnans poſt obitum patris annos xiij in imperio fuit. Theodoſius iunior Arcadij filius loco patris ſucceſſit in imperio, adoleſcens egregius, regnauitque annos quadraginta tres. Alaricus rex Vuiſegothorum vaſtata Italia,Romam ingreſſus eſt, opeſque Honorij Auguſti deprædatus, Placidiam ſororem eius duxit captiuam. Quam poſt hæc Ataulfo ſucceſſori ſuo, in matrimonium vt acciperet,delegauit. Conſtantinus tunc quidam Gallijs occupatis inuaſit imperium.Hoſtes eius contra eum ſæuientes,filiumque eius regno priuare cupientes, monachum fecerunt eum. Ipſe ſanus à Gallia reuertens,ſtatim filium ſuum Conſtantem ex monacho Cæſarem ordinauit. Sed mox ipſe apud Arelatum,filius eius apud Viennam regnum cum vita amiſerunt.Itemque eorum exitus immemores Iouinus & Sebaſtianus in Gallijs tyrannidem moliuntur:ſed & ipſi ilicò eſſe deſierunt. Heracleanus poſt hæc cum ſeptingentis & tribus nauibus armatis ad vrbem Romam deprædandam venit,contra quem Marinus comes egreſſus, ſic eum perterruit; vt tãtùm cum vna naui Karthaginem fugeret, vbi mox ingreſſus interfectus eſt. Valia rex Vuiſigothorum facta pace cum Honorio, Placidiam ſororem eius reddidit: quam Conſtantio patricio, qui eam reuocauerat, in matrimonio iungens, Honorius,rebus exceſſit humanis. Maximus & Iouinus de Hiſpanijs ferro vincti, adducti, atque interfecti ſunt. Ioannes vero Honorio defuncto regnum Occidentale inuaſit, contra quem Placidia creata Auguſta, & Valentinianus filius eius Cæſar diriguntur: quem & dolo potius Aſparis & Artaburis,quàm virtute ſuperauit. Occiſoque Ioanne tyranno, Valentinianus Rauennæ imperator à patruele Theodoſio ordinatur, cuius germana Honoria dum ad aulæ decus virginitatẽ ſuam cogeretur cuſtodire, clàm miſſo clientulo, Attilam Hunnorum regem inuitat in Italiam.quumque veniente Attila votum ſuum nequiret explere, facinus quod cum Attila non fecerat, cum Eugenio procuratore ſuo committit. Quam ob rem tenta à germano,& in Conſtantinopolim Theodoſio principi deſtinata eſt. Poſt hæc tertio anno Valentinianus Imperator à Roma Conſtantipolim ob ſuſcipiendam in matrimoniũ Eudoxiam Theodoſij principis filiam venit,dataque pro munere * ſocijs ſuis tota Illyria, celebratis nuptijs ad ſua regna cum vxore receſſit.Africana prouincia per Bonifacium comitem Vuandalis tradita,à Romano iure ſubtracta eſt. quia Bonifacius dum in offenſam Valentiniani veniſſet,malo publico ſe defendere voluit;inuitatoque ab Hiſpanijs Gizericno Vandalorum rege, dolum quem conceperat,peperit. Hunnorum

† *Gaina*

* *Arbazacius*

† *Radagaiſus*

* *Thermantia,*

† *moriens Theodoſius.*

Valia rex Gothorum.

Ioannes tyrannus.

Valentinianus III.

Honoriæ flagitioſa libido.

* *ſocero ſuo*

norum rex Attila iunctis secum Gepidis, cum Ardarico, Gothisque & Vuandalis, diuersisq; alijs nationibus, suis cum regibus, omnem Illyricum Thraciamque, & vtramque Daciam, Mœsiam, & Scythiam populatus est. Contra quem egressus Arnegistlus magister militum Mœsiæ, apud Marcianopolim fortiter dimicauit: eo quoque sub se decidente præuentus est, & nec sic quiescens bellare, occisus est. Marcianus Imperator regnauit annos sex, menses sex. Hic enim mox defuncto Theodosio in regno ascitus, Pulcheriam germanam Theodosij, quæ in palatio matura mulier virginitatem seruauerat, in matrimonio adsumens; regnum, quod delicati decessores prædecessoresque eius per annos ferè sexaginta vicissim imperantes minuerant, diuina prouisione sic reparauit, vt exultatio ingens cunctis accresceret. Nam cum Parthis & Vuandalis omnino infestantibus pacem instituit, Attilæ minas compescuit, * Nouades Blemmyesq; Aethiopia prolapsos per Florum Alexandrinæ vrbis procuratorem sedauit, & pepulit à finibus Romanorum, obitumque Attilæ & Zenonis Isauri interitum, antequam moreretur, felix comperit: infelicium omniumque inimicorum suorum colla domini virtute calcans, sexto anno, sextoq; mense regnans, in pace quieuit. Valentinianus autem occidentalis imperator, dolo Maximi patricij, cuius etiam fraude Aetius perierat, in campo Martio, per Obtilam & Thransfistilam Aetij [satellitis] satellites, iam percusso Cerealio spadone, truncatus est. Imperiũ quoq; eiusdem Maximus inuasit, tertioq; tyrannidis suæ mense membratim Romæ à Romanis discerptus est. Gizericus tunc rex Vandalorum ab Eudoxia Valentiniani vxore inuitatus, ex Africa Romam ingressus est, eaq; vrbe rebus omnibus exspoliata, eamdem Eudoxiam cum duabus filiabus secum in Africam rediens duxit. Leo Bessica ortus progenie, Asparis patricij potentia ex tribuno militum factus est imperator. Cuius nutu mox Valentiniani apud Rauennam Maioranus Cæsar est ordinatus, qui tertio necdum anno expleto in regno, apud Dertonam occiditur, locumque eius sine principis iussu Leonis, Seuerianus inuasit: sed & ipse tyrannidis suæ tertio anno expleto, Romæ occubuit. Tunc Leo Anthemium, diui Marciani generũ, ex patricio Cæsarem ordinans, Romæ in imperio destinauit, Bigelemque Getharum regem per Ardaburem Asparis filium interemit, Basiliscum cognatum suum, id est, fratrem Augustæ Verinæ in Africam dirigens cum exercitu, qui nauali prœlio Karthaginem sæpe aggrediens, ante eam victus cupiditate, pecunijs vendidit regi Vuandalorum; quam in Romanorum potestatem redegerat. Asparem autem patricium, cum filijs Ardabure & Patriciolo, Zenonis generi sui instinctu in palatio trucidauit, ocisoque Romæ Anthemio Nepotem filium Nepotiani, copulata nepte sua in matrimonio, apud Rauennam per Domitianum clientem suum Cæsarem ordinauit. Qui Nepos regno potitus legitimos Glycerium, qui sibi tyrannico more regnum imposuisset, ab imperio expellens, in Salona Dalmatiæ episcopum fecit. Sic quoque Leo Leonem iuniorem ex * Ariagne filia nepotem suum in imperio ordinans orientali, anno sui sextodecimo obijt. Leo iunior mox paucis mensibus quum puerile, ordinanter tamen, rexisset imperium; manu sua genitorem suum Zenonem coronans, imperatoremque constituens, rebus excessit humanis.

Attilæ vastationes.

Marcianus.

* *Nobades*

Gizericus Romam capit.

Leo magnus.

* *Ariadne*

Leo minor.

Zenon natione Isaurus, gener Leonis imperatoris, regnauit annis decem & septem. Hic etenim dum processibus Chalcedone degeret, subitò Verina Augusta socrus sua fratrem Basiliscum in imperium inducens, Augustum in vrbe appellauit. Quod comperiens Zenon, Chalcedone sine aliqua Reipub. læsione in Isauriam recessit, malens se solum cum * Ariagne Augusta exsulare, quàm sua causa Reipubl. aliquid ex bellis ciuilibus incom-

Zeno.

* *Ariadne*

modum prouenire. Quod Basiliscus cognoscens, Zenonisq; fuga lætatus, Marcum filium suum Cæsarem ordinauit. Qui perfidia Nestoriana inflatus, multa contra ecclesiam tentauit protinus agere: sed volente Deo ante inflatus crepuit medius, quàm pœnitens stare potuerat. Nam reuertens Zenon rursus in regnum proprium, & eum, & patrem, & matrem in exilium oppidi *Slemnij prouinciæ Cappadociæ destinauit. Vbi quia charitas dei & proximi in illis refrixerat, frigore consumpti sunt, vitamque cum regno amiserunt. Parte verò Hesperiæ, Nepote Imperatore Orestes fugato, Augustulum suum filium in imperium collocauit. sed mox Odouacer, genere *Rogus, Thorcilingorum, Scirorum, Herulorumque turbis munitus Italiam inuasit, Augustulumque Imperatorem de regno euulsum in Lucullano Campaniæ castello *exitij pœna damnauit. Sic quoq; Hesperium regnum Romaniq; populi principatum, quod septingentesimo nono vrbis conditæ anno, primus Augustorum Octauianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo perijt, anno decessorum regni imperatorum quingentesimo vicesimo secundo: Gothorum dehinc regibus Romam tenentibus. Theodericus autem, Triarij filius, cognomento Strabo, rex Gothorum, à Sciris suis vsque ad Apulum quarto vrbis miliario armatus aduenit: nulli tamen Romanorum noxius, continuò est reuersus. Porrò in Illyricum properans, dum inter suorum mouentia plaustra progreditur, iacentis super carpentum teli acumine pauitantisque equi sui impulsione fixus, transuerberatus interijt, & Reipubl. diem festum morte sua donauit. Vualamero rege Gothorum in bello Scirorum defuncto, Theodemir in regno fratris successit, cum Vuidimero fratre & filio Theoderico. sed missa sorte Vuidimero partes Hesperias, Theodemiro cum filio Theoderico Illyricum obuenit. Relicta ergo Pannonia, alter Italiam, alter Illyricum suscepit populandum: sed vtrique reges mox, vbi fortita loca ingressi sunt, ilicò rebus humanis excedunt. Vuidimer Italia, Illyrico Theodemir relictis filijs decesserunt. Quorum Vuidimer ab Italicis præmijs victus, ad partes Galliæ Hispaniæq;, omissa Italia, tendit. Theodericus verò Zenonis Augusti pellectus humanitate Constantinopolim venit, vbi magister militũ statim effectus, consulis ordinarij triumphũ ex publico dono peregit. Sed quia tunc, vt diximus, Odouacer regnum Italiæ occupasset, Zenon imperator cernens iam gentes illam patriam possidere, maluit Theoderico, ac si proprio iam clienti, eam committi, quam illi, quem nec nouerat. Secumque ita deliberans, ad partes eum Italiæ mittens, Romanum illi populum, senatumq; commendat. Ouansq; rex gentium, & consul Romanus Theodericus in Italiam petit, magnisque prælijs Odouacrum vicit, & Rauennam in deditione suscepit. Deinde vero ac si suspectum Rauennæ in palatio iugulans, regnũ gentis suæ, & Romani populi principatum prudenter & pacificè per xxx continuit annos. Ilus autem Isaurus, magister officiorũ, & Zenoni imperatori in priuata vita amicissimus, charitateq; cõiunctus, dum secretò inde Thraticionem Ariadnes Augustæ, cum eius viro loquutus est, in zelo Augustum concitauit. Qui deliberans eam perimere, vni suorum rem tacitè demandauit. Quod dum ille agere nititur, cuidam cubiculariæ prodit scelus eadem nocte facturum. Regina scelus cognouit, suoque in lectulo eadem, quæ rem suggesserat, collocata; in *episcopium ad Acacium nemine sciente subterfugit. Postera die Zenon rem æstimans perpetratam, dum luctum quendam quasi mœrẽs, neminem suscepit, Acacius episcopus ingressus, & facti arguit impietatẽ, veniæq; fidem exposcit, Augustamq; suspicionis innoxiam cõpromittit, acceptaq; fide, veniæ pactione Augusta reuertitur, secumq; dum crebrò deliberat, qua sorte de inimico exigat vltionem, nacta (vt opinata est) opportunitatem, vni suorum mandat in abditis stanti, vtil-

Marginal notes:

*Cucusi, Cedren.

*Rugus

*exsilij

Res Gothicæ.

De hoc Theoderico Triarij filio plura Iornandes lib. 2. sub finem.

Zeno Theodericum in Italiam mittit.

*hoc est, in episcopi domum.

vt illum à se recedentem perimeret. Qui parens præceptis reginæ, dum auidus ferit in capite; ense non ceruicem, vt cupiebat, sed aurem illius amputauit. Quod periculum euadens Ilus, mox ad vrbem recedens, Zenoniq; infestus, orientem inuasit. Contra quem Leontius directus, pellicibus verbis illectus, diadema arripuit, simulque Leontius & Ilus Reipubl. inimici effecti, tyranni in partes Syriæ & Isauriæ debachabantur. Additoque supersolito Isauris dono, omnes simul conspirant contra Zenonem, cuius thesauris in * Papyrio castello munitissimo repertis, desæuiunt. Sed non post multum ab exercitu Zenonis in eodem castello capti decollatique sunt, & capita eorum Constantinopolim allata, præfixaque hastilibus statuerunt. Sic quoque Zenon superatis inimicis suis, in pace bona quieuit. *Vbara, cedren.*

Anastasius ex silentiario subito ab Ariadne Augusta in imperio assumptus, simulque imperator & maritus innotuit, regnauitque annis xxvij, mensibus duobus. Contra quem Isauri dum sibi, quòd Ilus tyrannus ille adiecerat donatiuum, & Zenon reconciliationis gratia inuitus largitus est, ab isto fraudantur; arma arripiunt, consertoque prælio, iuxta Cotzianum Phrygiæ ciuitatem castrametati, paenè per sex continuos annos Reipubl. aduersantur: vbi & Lilingis eorum & in bello & in consilio præuius, quanuis pedibus ob corporis debililtatem segnis, eques tamen in bello acerrimus, dum peremptus fuisset, omnes Isauri fugerunt, atq; dispersi sunt & deuicti, & perquaquam exsilio ablegati, vrbesque eorum nonnullæ solo vsque prostratæ. * Varus namq; sub Anastasio miles proelijs fatigatus, & nunc in Illyrico cum Sabiniano & Mundone ad † Margum, nũc cum Pompeio ad Adrianopolim, nunc cum Aristo ad Zortam, nunc cum Parthis in Syria, vt omittam intestinas clades & pugnas in foro regiæ ciuitatis, ad postremum contra Italiam plus piratico quàm publico Marte concertans, frustratus est. Sed quòd sit plus dolendum, contra vltimum suum famulum Vitalianum de Scythia per sex annos ciuile bellum extruxit. Is siquidem Vitalianus cum lx milibus armatorũ, tertio paenè miliario, non Reipub. sed regi infestus, accedens, multa suburbana regiæ vrbis prædis spolijsq; attriuit. Contra quem dum Hypatius nepos Cæsaris cum exercitu numeroso pugnaturus egreditur, antè ab Hunnis auxiliaribus capitur, & Vitaliano turpiter venditur, antè quàm aperto prælio parte aduersa sese inimicus ostenderet. Post quem iterum suus gubernator magisterq; militum sępe superati, sępe irrisi ab eo, & spreti sunt. Sic quoq; diuersis partibus inimicorũ vallatus agminibus Anastasius sæpe congemuit, nulliusq; tamen meruit inimicorum suorum vindictam audire: sicut nec ipse ecclesiæ iura seruauit, imò mœrens & furens maior octogenario ætatis anno, regniq; vicesimo & octauo, rebus excessit humanis, contritaque Respub. vix Iustino ei succedente aliquantulũ respirauit. *Anastasius.* ** varijs* *Res sub Anastasio gestæ.* *† infra Margum planum* *Vitaliani seditio*

Iustinus ex comite excubitorum à senatu imperator electus annos regnauit ix. Qui mox inhiantes regno suo Amantium præpositum palatij, Andream & Misaelem & Ardaburem cubicularios sentiens, afflixit. Nam Amantium & Andream ferro truncauit, Misaelem & Ardaburem Perdicam in exilium misit. Theocritum quoque satellitem Amantij, quem idem quoque Amantius ad regnandum clàm præparauerat, comprehensum carceratumque, saxis contisq; ingentibus cæsum, falsum in gurgitem iecit, sepultũ tamen, imperio, cui inhiauerat, eum priuans: fœdusq; cum Vitaliano percussit, & ad se euocatum magistrum militum pręsentem & consulem ordinari tum fecit: quem rursus in suspicione habens prioris facti, sedecim vulneribus in palatio cũ Celeriano & Paulo satellitibus confossum perimit. Hic quoq; imperator ante quartum mensem obitus sui senectuti suæ consulens, & Reipub. vtilitatibus, Iustinianum ex sorore sua nepotem consortem regni, successoremque imperij ordinans, *Iustinus maior.* *Vitalianus occisus.*

Iustinianus. rebus humanis excessit. Iustinianus regnat iam iubēte domino annos xxiiij. qui vt sceptris * genioq; ab auunculo suo mancipatus est, mox Parthos bella mouentes destinato exercitu compescuit, & fines proprios tutans Parthorum sæpe multos occidit. Postea verò facientibus peccatis, in die sabbati sancti paschæ inito certamine, exercitus, & non ducis instinctu, in fluuio Euphrate fugiens Parthos, Romanus numerosus ruit exercitus. Illyricumque sæpe ab Herulis, Gepedisq; & Bulgaris deuastantibus, per suos iudices frequenter obstitit vi, subterq; cæcidit. Post hæc Hypatium Pompeiumq; regni sui insidiatores, coadunata manu ciuili * circumingressos, & Hipatium torque aureo redimitum pro diademate, locaq; imperatoris iam occupantem, Pompeium verò sub chlamyde loricatum, & iam palatium inuadentem, vtrumque detentum ante fores palatij captum cathenatumque discussit, amputatisque eorum capitibus, ante eos fecit imperium perdere quàm haberent, socijsque eorum, qui eualerant hac cæde, proscriptis; veluti grandi hoste prostrato, de manubijs triumphauit. Eodemq; anno post diuturnum immanemq; belli laborem, quod contra Parthos Romanorum fuisset gestum sudoribus, per Ruffinum patricium, perq; Hermogenem magistrum officiorum, & vtrumq; legatum directum ad principem pax depacta est, fœdusque initum, & munera ab vtroque principe sibi inuicem destinata. Mox quoq; soluto de orientali parte exercitu, eumdem ductorem, quem dudum orienti transmiserat, elegit Belisarium, & numerosos fortissimosq; milites deputans, ad australem plagam contra Vuandilos mittit; qui fauente deo qua venerat facilitate, ea celeritate Vuandilos superauit, Libyamq; ad corpus totius Reipub. iungens, Gelimerem regem, opesq; Karthaginis in vrbe regia principi spectante populo obtulit. Cuius nutu remuneratus, consulq; ordinarius mox designatus, de manubijs Vuandilicis Belisarius triumphauit. In Italia verò Theoderico rege defuncto, Athalaricus nepos eius ipso ordinante successit, & annos octo quamuis pueriliter viuens, matre tamen regnante Amalasuentha degebat, quando & Gallias diu tentas, Francis repetentibus reddidit. Mortuoq; Athalarico, mater sua Theodahatum consobrinum suum regni sui participem faciens, non post multum ipso iubente occisa est. Et quia dudum se suumq; filium commendauerat principi Iustiniano, is mortem eius audiens doluit, nec passus est inultum transire: sed mox eundem ducem belli, qui Pœnorum domitor fuit, & de opibus Vuandilicis triumphans adhuc in fascibus erat, agmini diuersarum præponens nationū, ad partes Hesperias destinauit: qui primò accessu mox Siciliam peruadit, duce eius Sinderich superato: vbi dum aliquantū temporis ob ordinandā patriam resideret, comperit in Africa ciuilia bella intestinaq; prælia debacchari. Nam Stozas penè vltimus militum, & Martini clientulus magistri militum, tyrannidem arripiens, autorq; seditiosorū effectus, Cyrillo, Marcello, Fara, alijsq; diuersis iudicibus dolo peremptis, in ducem Salomonem sæuiebat, totamq; Africam tyrannico ritu vastabat. Emenso ergo Belisarius à Sicilia in Africam pelago, solita felicitate rebelles fugat, prouinciam liberat, Salomonemq; rursum Karthagine collocans, Siciliam redit. Vbi mox * Eurimund Theodahati Gothorum regis gener, qui contrarius cum exercitu venerat, cernens prosperitatem consulis, vltrò se dedit ad partes victoris, oraturq; vt iam anhelanti suo aduētu suspectæ subueniret Italiæ. Constructo ergo Belisarius exercitu, & tam naualia quàm equestria ductans agmina, vallauit Neapolim, paucisq; diebus eam obsidens per aquæductum noctu inuasit, & tam Gothis qui aderant, quàm Romanis bellantibus interfectis, vrbem plenissimè spoliauit. Quod Theodahatus animaduertens, Vuitigem vnum inter alios ductorem exercitus præponens, contra Belisarium dirigit. Qui Campaniam ingres-

Marginal notes:
- *Iustinianus.*
- * regnoq;
- * Circumingressos
- *Belisarij de Vandalis victoria.*
- *Belisarius in Italiam mittitur.*
- * Procopio Ebrimirus, Iornandi Euermor lib. 2.
- *Vittiges rex Gothorum.*

ingressus,mox vbi ad campos venisset barbaricos, ilicò exercitus fauorem, quem contra Theodahatum suspectum habebat, rex cepit. & quid,inquit, vultis? At illi;tollatur,inquiunt,de medio,qui cum sanguine Gothorum & interitu sua cupit scelera excusari. factoque impetu in eum, consona voce Vuittigim regẽ denuntiant. At ille regno leuatus,quod ipse optauerat,mox populi voto consentit, directis è socijs Theodahatum Rauennam reuertentem extinguit, regnumq; suum confirmans expeditionem soluit, & priuata coniuge repudiata,regiam puellã Mathesuentam Theoderici regis neptem sibi plus vi copulat, quàm amore. Dumq; ille nouis nuptijs delectatur Rauennæ, consul Belisarius Romanam vrbem ingressus est, exceptusq; ab illo populo quondam Rõmano & senatu,iam penè ipso nomine cum virtute sepulto,confestim vicina occupat loca,vrbium oppidorumq; munimina. Primaque Græca congressione Hunila ductante, Perusinum ad oppidum superat, & plusquam vij. milibus trucidatis, reliquos Rauennã vsq; proturbat Secunda verò cum ipso Vuitige Romanas arces vallante congreditur, machinasque illius & turres, quibus vrbem adire tentabat, igni consumptas, per anni spatium,quamuis inedia laborans deludit. Post hæc ad Ariminum persequutus,exindeq; effugatum,Rauenna clausum in deditionem suscepit: atque vnus consul, qui contra Getas dimicat,pænè pari euentu de Francis, qui cum Theodeberto rege suo plus ducenta milia aduenerant, triumphauit.sed quia ad alia occupatus alibi noluit implicari,rogantibus Francis pacem concessit,& sine suorum dispendio,de finibus Italicis expulit,sumptoq; rege,& regina,simulq; & opibus palatij, ad principem, qui eum miserat,reportauit.Sicq; intra pauci temporis spatium Iustinianus imperator per fidelissimum consulem duo regna, duasque Respub.suæ ditioni subegit. Quod Parthus comperiens, facibusq; inuidiæ exardens, in Syriam mouit procinctum, & Callinicum Cæsareamque deuastans,Antiochiam venit. Vbi Germanus patricius cum Iustino filio suo, eodemque consule, postquam ab Africana prouincia remeasset, dum aduentui Parthorum obuiare nequit,relicta vrbe ad partes secessit Ciliciæ. Persæ verò vacuam ab exercitu Antiochiam nacti,* populumque perhorrentis alueum ad Seleuciam maritimam cum militibus mixtis fugientem aspiciunt,nec sequuntur;sed prædas per vrbem certatim diripiunt, vicinasque vrbes, & oppida,partim inuasa,partim pecuniæ quantitate multata prætereunt;& totius Cœlesyriæ bona sibi vnius in anni spatium pænè Parthus assumit. Nec sic quoque recedit,sed iugiter aduersus Rempublic. Romanam dimicat. contra quem Vuandalicus & Geticus consul solitè destinatur. qui & si non,vt reliquas gentes,eum edomuit; tamen vt intra suos se fines recolligeret, compulit; fuissetque de hac gente felici duci* partus victoria, ni clades in Italia, quæ post eius discessum emerserat,celerem ei successorem dedisset Martinum.Qui & si viribus impar, consilio tamen quamuis cum Constantiano coniuncto non minor, dum resisti contra Parthos non præualet, ne bella diu teneret,pacem effecit. Cladem verò, quam diximus in Hesperia plaga, vt liquidius lector cognoscat, apertius memorabo. Egrediente Belisario consule ab Italia,& vt diximus, rege & regina, opibusq; palatij ad principem reportante; Gothi, qui trans Padum in Liguria consistebant,recrudescentes animo ad bella consurgunt, & ordinato sibi regulo *Hildebaldo milite,existũt aduersi:contra quos dum non vnius,sed diuersorũ tentantur apparatus,illi fortiores effecti persistunt, anniq; spatio vix emenso,Gildebaldus interficitur,& loco eius succedit †Erarius: qui & ipse vix anno expleto peremptus est, & in regno malo Italiæ *Badiula iuuenis nepos asciscitur Gildebaldi. Qui mox & sine mora Fauentino in oppido Aemiliȩ solo,prælio commisso, Romanũ superauit exercitũ:

Theodahatus rex interficitur.

Noua Belisarij de Gothis victoria.

*populum quidem per Orontis alueum.

*parta

Absentia Belisarij res Italiæ rursus turbatæ.

*Procopio Theudibaldus

† Procopio Araricus.

* Græcis Totila. ita q; videtur legendũ Badiula.

& nec diu post hæc item per suos ad cancellos annonariæ Thusciæ feliciter dimicans iudices, fugat exercitum, partim donis, partim blandicijs sibi consociat, totamq; Italiam cum ipsa Roma peruadit, omniumq; vrbium munimenta destruens, cunctos senatores nudatos, demolita Roma, Campaniæ terra transmutat. Contra quem, vt superius diximus, Belisarius de oriente digreditur cum paucis, ratus omnem exercitum, quem dimiserat, integrum reperire. Et ideo postquam Rauennam ingressus est, nec cum quibus ei obuiaret, inuenit; remenso Adriatico mari, Epirum reuertitur, vbi Ioannes & Valerianus coniuncti, dum in conciones & iurgia concertant, Totila [cum Badiula] hostile opus in Italia peragit. Belisarius quoque * patiens tantæ crudelitatis, naualem classem à Sicilia soluens, per Tyrrheni maris æstum, Romani in portus se recepit stationem; egressusque ad vrbem, quam vi destructam & desolatam attendit, hortansque socios ad reparationem tantæ vrbis accingitur: vbi necdum vallo circumseptus, infestum experitur Totilam, sed solutis victorijs intrepidus, quamuis cum paucis contra eum egressus, sic effugauit, vt plures fugientes Tiberi demergerentur, quàm gladio caderent. Indeque hortatus exercitum, regreditur Siciliam, quatenus & Romę faceret copiam * annnonæ & vicinis ad fretum, Totilam turbaret in Campania commorantem. Sed vt assolet, rerum immutatione, & principum voluntate diuersa, quiescente in domino Theodora Augusta, euocatur ad vrbem Belisarius de Sicilia. Post cuius discessum Totila securus, iterata rabie, & furentibus Isauris, inuadit Romam: & sic sumptis vndique viribus, militarique vallatus auxilio ingreditur, cepitque Siciliam. Contra quem Germanus patricius dum exire disponit cum exercitu, Mathesuentam Theoderici regis neptem, & Vuittigi mortuo derelictam, tradente sibi principe in matrimonio sumptam, in Sardicensi ciuitate extremum halitum fudit, relinquens vxorem grauidam, quæ post eius obitum, postumum edidit filium, vocauitque Germanum. Qua felicitate sibi Totila comperta, totam pænè insultans Romanis deuastat Italiam. In Africa verò à Mauris dudum perempto Salomone, Stozas & Ioannes inuicem singulari certamine corruunt; aliusque Ioannes, qui Stozas iunior dicebatur, suscepta tyrannide † Guntharica magistrum militum secum esse suadet. Qui * interfectus Ariobindam, iugalem eius, neptem imperatoris sibi cupiens sociare, præuenitur ab Artabane. Qui eo in conuiuio trucidato, neptem imperatoris ereptam ad vrbem principi dirigit cum honore, simulq; ferreis vinculis colligatum & tyrãnum destinauit Ioannem, qui Stoza perempto, in eadem successerat tyrannide. Quem in vrbem discussum, manibusque truncatis, ad exemplum cæterorum in patibulo fixit. Ioanni dehinc patricio cognomine Troglita Africæ procuratione commissa, Artabanus euocatus magistri militum præsentis accepit dignitatem. Nec diu intercedente in ipsum principem manus inijcere gestiens, detectus & comprobatus, pietati tamen principali impunitus permansit, & quasi beneuolus congratulatione in Siciliam cum Liberio patricio properauit. Ioannes vero in Africana prouincia feliciter degens, Mauris partis aduersę per pacificos Mauros superatis, vna die decem & septem pręfectos extinxit, pacemque totius Africæ iuuante domino impetrauit. Longobardorum gens socia Romani regni principibus, & Theodahati sororis filiam, dante sibi imperatore, in matrimonio iungens regi suo, contra æmulos Romanorum Gepidas, vna die pugna commissa, eorum pænè castra peruasit, cecideruntque ex vtraq; parte amplius quadraginta millia, nec par, vt ferunt, audita est in nostris temporibus à diebus Attilæ, in illis locis, præter illam, quæ antehac contigerat sub Calluce Magmilide cum Gepidis, aut certè Mundionis cum Gothis, in quibus ambobus autores belli pariter

*impatiens

*annonæ, & vicinus

† Guntharim

* interfecto Arcobindo,

Longobardi.

ter corruerunt. Hæc sunt causæ Romanæ Reipublicæ præter instantiam quotidianam Bulgarorum, Antarum & Sclauinorum. Quæ si quis scire cupit, annales consulumque seriem reuoluat sine fastidio, reperietque dignam nostri temporis Rempub. tragœdia; scietque vnde orta, quomodo aucta, qualiterúe sibi cunctas terras subdiderit, & quomodo iterum eas ab ignaris rectoribus amiserit. quod & nos pro captu ingenij breuiter tetigimus, quatenus diligens lector latius ista legendo cognoscat. Bulgari, Antæ, Sclauini Byzantinis impp. molesti.

FINIS.

IORNANDES CASTALIO S. D.

VOLENTEM *me paruo subuectum nauigio, oram tranquilli litoris attingere, et minutos de priscorum (vt quidam ait) stagnis pisciculos legere, in altum frater Castali laxare vela compellis, relictoq; opusculo, quod intra manus habeo, id est de breuiatione chronicorum, suades vt nostris verbis duodecim Senatoris volumina de origine, actuq; Getarum, ab olim vsque nunc per generationes, regesq; descendente, in vnum, & hoc paruo libello coartem. Dura satis imperia, & tanquam ab eo, qui pondus huius operis scire nolit, imposita. Nec illud aspicis, quòd tenuis mihi est spiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam. Superat nos hoc pondus, quod nec facultas eorumdem librorum nobis datur, quatenus eius sensui inseruiamus. Sed vt non mentiar, ad triduanam lectionem dispensatoris eius beneficio libros ipsos antehac relegi. Quorum quamuis verba non recolo, sensus tamen, & res actas credo me integrè tenere. Ad quos nonnulla ex historijs Græcis ac Latinis addidi conuenientia, initium, finemq;, & plura in medio mea dictatione permiscens. Quare sine contumelia quod exegisti, suscipe libens, libentissimè lege: & si quid parum dictum est, & tu, vt vicinus genti, commemoras: adde. Ora pro me frater charissime.*

IORNANDIS EPISCOPI DE ORIGINE ACTVQVE GETARVM LIBER.

Geographorum labores.

Aiores nostri, vt refert Orosius, totius terræ circulum oceani limbo circumseptum triquetrum statuere, eiusque tres partes, Asiam, Europam, & Africam vocauere. De quo tripartito orbis terrarum spacio innumerabiles penè scriptores existunt. qui non solum vrbium, locorumúe positiones explanant; verùm etiam & quod est liquidius, passuum miliariumque dimetiuntur quantitatem. Insulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam maiores, quàm etiam minores, quas Cycladas, vel Sporadas cognominant, in immenso maris magni pelago sitas determinant. Oceani vero intransmeabilis vlteriores fines non solum non describere quis aggressus est, verùm etiam nec cuiquam licuit transfretare: quia resistente vlua, & ventorum spiramine quiescente inpermeabiles esse sentiantur, & nulli cogniti, nisi soli ei, qui eos constituit. Citerior verò eius pelagi ripa, quam diximus, totius mundi circulum in modū coronæ ambiens, fines suos curiosis hominibus, & qui de hac re scribere voluerunt, perquaquam innotuit, quia & terræ circulus ab incolis possidetur. Et nonnullæ insulæ in eodem mari habitabiles sunt, vt in orientali plaga, & Indico oceano, Hippodes, Iamnesia, sole perustæ, quamuis inhabitabiles, tamen omnino sui spacio longo latoque extensæ. Taprobane quoque, in qua exceptis oppidis, vel possessionibus, dicunt munitissimas vrbes, decoram Sedaliam, omnino gratissimam Silestantinam, necnon Etheron, licet non ab aliquo scriptore dilucidas, tamen suis possessoribus affatim refertas. Habet in parte occidua idem oceanus aliquantulas insulas, & penè cunctas ob frequentiam euntium & redeuntium notas. Et sunt iuxta fretum Gaditanum haud procul, vna Beata, & alia quæ dicitur Fortunata, quamuis nonnulli & illa gemina Galliciæ & Lusitaniæ promontoria in oceani insulis ponant. In quorum vno templum Herculis, in alio monumentum adhuc conspicitur Scipionis. tamen quia extremitatem Galliciæ terræ continent, ad terram magnam Europæ potius, quàm ad Oceani pertinent insulas. Habet tamen & alias insulas interitus in suo æstu, quæ dicuntur Baleares, habetq; & aliam Meuaniam: necnon & Orcadas numero xxxiiij. quamuis non omnes excultas. Habet & in vltimo plagæ occidentalis aliam insulam nomine Thyle, de qua Mantuanus: [Italia]

Taprobana.

Insulæ beata & fortunata.

Baleares.

Orcades.

Thyle.

—*tibi seruiat vltima Thyle.*

Habet quoque is ipse immensus pelagus in parte arctoa, id est, septentrionali amplam insulam nomine Scanziam, vnde nobis sermo, si dominus iuuerit, est assumendus: quia gens, cuius originem flagitas, ab huius insulæ gremio velut examen apum erumpens, in terram Europæ aduenit. Quomodo verò, aut qualiter, in subsequentibus (si dominus donauerit) explanabimus. Nunc autem de Britannia insula, quæ in sinu Oceani inter Hispanias, Gallias, & Germaniam sita est, vt potuero, paucis absoluam. Cuius licet magnitudinem olim nemo (vt refert Liuius) circumuectus est, multis tamen data est varia opinio de ea loquendi. Quamdiu siquidem armis inaccessam Romanis, Iulius Cæsar prælijs, ad gloriam tantum quæsitis, aperuit peruiam: deinceps

Scanzia quæ & Scandia.

De Britannia.

ceps mercimonijs, aliasque ob causas multis patefacta mortalibus, non indiligenti, quæ secuta est, ætati, certius sui prodiderat situm. quam, vt à Græcis Latinisque autoribus accepimus, persequimur. Triquetram eam plures dixere, cono similem, inter septentrionalem, occidétalemq; plagam proiectam; vno, qui magnus est, angulo in Rheni ostia: dehinc correptam latitudine obliqua retro abstracta in duos exire alios: geminoque latere longiore Galliã prætendit, atq; Germaniam. In duobus milibus trecentis decem stadijs latitudo eius vbi patentior: longitudo non vltra septem milia centum triginta duo stadia fertur extendi: modò verò dumosa, modò syluestri iacere planicie, montibus etiam nonnullis increscere: mari tardò circumflua, quod nec remis facilè impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumescat, quia remotæ longius terræ causas motibus negant. quippe illuc latius, quàm vsquã; æquor extenditur. Refert autem Strabo, Græcorum nobilis scriptor, tantas illam exhalare nebulas, madefactam Oceani crebris excursibus; vt subtectus sol per illum penè totum fœdiorem, qui serenus est, diem negetur aspectui, noctem quoque clariorem. In extrema eius parte Memma, quam Cornelius etiam annalium scriptor narrat, metallis plurimis copiosam, herbis frequentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quàm homines alat. Labi verò per eam & multa quàm maxima, relabique flumina, gemmas margaritasque voluentia, sylorum colorati vultus, torto plerique crine & nigro nascuntur. Calidoniam verò incolentibus, rutilæ comæ: corpora magna, sed fluida: qui Gallis siue Hispanis à quibusque attenduntur assimiles. Vnde coniectauere nonnulli, quòd ea ex his accolas continuo vocatos acceperit; inculti æquè omnes populi, Regesq; populorum: cunctis tamen in Calidoniorum metallum concessisse nominandi, autor est Dio celeberrimus scriptor annalium. Virgeas habitant casas, communia tecta cum pecore, siluæque illis sæpè sunt domus. Ob decorem nescio, an aliam ob rem, ferro pingunt corpora. Bellũ inter se aut imperij cupidine, aut amplificandi, quæ possident, sępius gerunt; non tantùm equitatu vel pedite, verùm etiam bigis, curribusque falcatis: quos more vulgari Essedas vocant. Hæc pauca de Britanniæ insulæ forma dixisse sufficiat. ad Scanziæ insulę situm, quam superius reliquimus, redeamus. De hac enim in secundo sui operis libro Claudius Ptolemæus orbis terræ descriptor egregius meminit, dicens. Est in oceani arctoo salo posita insula magna nomine Scanzia, in modum folij cedri, laterib. pandis post longum ductum concludens se eius ripas influit oceanus. Hæc à frõte posita est Vistulę fluuij, qui Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scanziæ septentrionali Oceano trisulcus illabitur, Germaniam Scythiamque * determinans. Hæc ergo habet ab oriente vastissimum lacum, in orbis terræ gremio: vnde Vagi fluuius velut quodam ventre generatus in oceanum vndosus euoluitur. Ab occidente nanque immenso pelago circundatur: à septentrione quoque innauigabili eodem vastissimo concluditur oceano, ex quo quasi quodam brachio exeunte, sinu distento, Germanicum mare efficitur. Hic gentes, quæ carnibus tantùm viuunt: ibi etiam paruæ, sed plures perhibentur insulæ esse dispositæ, ad quas si congelato mari ob nimium frigus lupi transierint, luminibus feruntur orbari. ita non solum inhospitalis hominibus, verùm etiam beluis terra crudelis est. In Scanzia verò insula, vnde nobis sermo est, licet multæ & diuersæ maneant nationes, septem tamen earum nomina meminit Ptolemæus. Apum ibi turba mellifica ob nimium frigus nunquam reperitur. In cuius parte arctoa gens Adogit consistit, quæ fertur in æstate media quadraginta diebus & noctibus luces habere continuas: itemq; brumali tempore, eodem dierum noctiumq; numero lucem claram nescire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio

Forma & situs Britanniæ. — *Latitudo.* — *Longitudo.* — *Nebulæ Britannicæ.* — *Memma.* — *Calidonia silua.* — * — *Bella.* — *Esseda.* — *De Scanzia.* — *Vistula flumen.* — * *disterminans.* — *Septem nationes Scanziæ.* — *Adogit.* — *Longissimi tam dies, quam noctes.*

alijs damnoque impar est. & hoc quare? Quia prolixioribus diebus solem, ad orientem per axis marginem vident redeuntem, breuioribus verò non sic conspicitur apud illos, sed aliter; quia austrina signa percurrit, & qui nobis videtur sol ab imo surgere, illis per terræ marginem dicitur circuire.

Crefennæ. Aliæ verò ibi gentes tres Crefennæ, qui frumentorum non quæritant victũ, sed carnibus ferarum, atque auium viuunt: vbi tanta paludibus fœtura ponitur, vt & augmentum præstent generi, & satietatem ac copiam genti. Alia verò gens ibi moratur Suethans, quæ velut Thuringi equis vtuntur eximijs. Hi quoque sunt, qui in vsus Romanorum Saphirinas pelles commercio interueniente, per alias innumeras gentes transmittunt, famosi pellium decora nigredine. Hi quum inopes viuunt, ditissimè vestiuntur. Sequuntur deinde diuersarum turba nationum, Theusthes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida, quorum omnium sedes sub humo plana ac fertili, & propterea inibi aliarũ gentium incursionibus infestantur. Post hos Athelnil, Finnaithę, Feruir, Gautigoth, acre hominum genus, & ad bella promptissimum. Dehinc mixti Euagræ Othingis. Hi omnes excisis rupibus, quasi castellis inhabitant, ritu beluino. Sunt ex his exteriores Ostrogothæ, Raumaricæ, Raugnaricij, Finni mitissimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores: necnon & pares eorum Vinouiloth, Suethidi, Cogeni in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamuis & Dani ex ipsorum stirpe progressi, Erulos proprijs sedibus expulerunt: qui inter omnes Scanzię nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Sunt quanquam & illorum positura Grannij, Aganzię, Vnixæ, Ethelrugi, Arochiranni, quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui contempto proprio regno, ad Theoderici Gothorum regis gremium conuolauit, & vt desiderabat, inuenit. Hæc itaque gentes Romanis corpore & animo grandiores, infestæ sæuitia pugnæ. Ex hac igitur Scanzia insula quasi officina gentium, aut certè velut vagina nationum, cum rege suo nomine Berig, Gothi quondam memorantur egressi: qui vt primùm è nauibus exeuntes, terras attigere, ilico loco nomen dederunt. Nam hodie illic, vt fertur, Gothiscanzia vocatur. Vnde mox promouentes ad sedes Vlmerugorum, qui tunc Oceani ripas insidebant, castrametati sunt, eosq; commisso prælio, proprijs sedibus pepulerunt, eorumq; vicinos Vuandalos iam tunc subiugantes, suis appellauere victorijs. Ibi vero magna populi numerositate crescente, etiam penè quinto rege regnante, post Berig, Filimer, Filogud, Arigis consilio sedit; vt exinde cum familijs Gothorum promoueret exercitus, qui aptissimas sedes, locaq; dum quæreret congrua, peruenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Ouim vocabantur: vbi delectato magna vbertate regionum exercitu, & medietate transposita, pons dicitur, vnde amnem traniecerat, inseparabiliter corruisse, nec vlterius iam cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, vt fertur, tremulis paludibus voragine circumiecta concluditur: quem vtraque confusione natura reddidit inperuium. Veruntamẽ hodieque illic & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, commeantium adtestatione, quamuis à longe audientium credere licet. Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer, dicitur in terras Ouim emenso amne transposita, optatum potita solum. Nec mora, ilico ad gentem Spalorum adueniunt, consertoque prælio, victoriam adipiscuntur: exindeque iam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Pontico mari vicina est, properant: quemadmodum & in priscis eorum carminibus penè historico ritu in commune recolitur: quod & Ablabius descriptor Gothorum gentis egregius verissima adtestatur historia. In quam sententiam & nonnulli cõsentere maiorum. Iosephus quoque Annalium relator verissimus, dum vbique veritatis conseruit regulam, & origines causarum a principio reuoluit.

hac

Suethans. *Saphirinæ pelles* *Varia gentium nomina.* *Dani.* *Heruli.* *Scanzia gentiũ officina, vagina nationum.* *Gothiscanzia.* *Vlmerugi.* *Vuandali.* *Terræ Ouim, quæ & Scythia.* *Spali.* *Ablabij Gothica historia.*

hæc verò, quæ diximus, de gente Gothorum principia cur omiserit, ignoramus. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, Scythas & natione & vocabulo asserit appellatos: cuius soli terminos antequam aliud ad medium deducamus, necesse est vti iaceant, dicere. Scythia siquidem Germaniæ terræ confinis, eotenus vbi Hister oritur amnis, vel stagnum dilatatur Mysianum, tendens vsque ad flumina Tyram, Danastrum, & Vagosolam, magnumque illum Danubium, Taurumque montem, non illum Asiæ, sed proprium, id est Scythicum, per omnem Mæotidis ambitum, vltraque Mæotida per angustias Bospori vsque ad Caucasum montem, amnemque Araxem: ac deinde in sinistram partem reflexa, post mare Caspium, quæ in extremis Asiæ finibus ab Oceano Euroboreo in modum fungi primum tenuis, post hęc latissima & rotunda forma exoritur, vergens ad Hunnos, Albanos, & Seres vsq; digreditur. Hæc inquam patria, id est Scythia, longè se tendens, lateque aperiens, habet ab oriente Seres, in ipso sui principio ad littus Caspij maris commanentes; ab occidente Germanos, & flumen Vistulæ; ab arctoo, id est septentrionali, circundatur Oceano, à meridie Perside, Albania, Hiberia, Ponto, atque extremo alueo Histri, qui dicitur Danubius ab ostio suo vsque ad fontem. In eo verò loci latere, quo Ponticum littus attingit, oppidis haud obscuris inuoluitur, Boristhenide, Olbia, Callipode, Chersone, Theodosia, Pareone, Mirmycione, & Trapezunte, quas indomitæ Scytharum nationes Græcos permisere condere, sibimet commercia præstaturos. In cuius Scythiæ medio est locus, qui Asiam, Europamque ab alterutro diuidit, Riphei scilicet montes, qui Tanain vastissimum fundunt intrantem Mæotida, cuius paludis circuitus passuum milia cxliiij, nusquam octo vlnis altius subsidentes. In qua Scythia prima ab occidente gens sedit Gepidarum, quæ magnis, opinatisque ambitur fluminibus. Nam Tisianus per aquilonem eius * Chorumque discurrit. Ab africo verò magnus ipse Danubius, ab euro fluuius Tausis secat, qui rapidus ac verticosus in Histri fluenta furens deuoluitur. Introrsus illi Dacia est, ad coronæ speciem arduis alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, quod in aquilonem vergit, & ab ortu Vistulę fluminis per immensa spacia venit, Vuinidarum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Sclauini & Antes nominantur. Sclauini à Ciuitatenoua, & Sclauino Rumunnense, & lacu qui appellatur Musianus, vsque ad Danastrum, & in Boream Viscla tenus commorantur. hi paludes, syluasque pro ciuitatibus habent. Antes verò, qui sunt eorum fortissimi, qui ad Ponticum mare curuantur, à Danastro extenduntur vsque ad Danubium, quæ flumina multis mansionibus abinuicem absunt. Ad littus autem oceani, vbi tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, Vidioarij resident, ex diuersis nationibus aggregati, post quos ripam oceani Itemesti tenent, pacatum hominum genus omnino. Quibus in austro adsedit gens Agazzirorum fortissima, frugum ignara, quæ pecoribus & venationibus victitat. Vltra quos distenduntur supra mare Ponticum Bulgarum sedes, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecere. Hinc iam Hunni quasi fortissimarum gentium fœcundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alij Aulziagri, alij * Auiri nuncupantur, qui tamen sedes habent diuersas. Iuxta Chersonem Aulziagri, quò Asiæ bona auidus mercator importat, qui æstate campos peruagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum inuitauerint pabula; hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium: quos tantorum virorum formidauit audacia. Quorum mansionem primam esse in Scythiæ solo iuxta paludem Mœotidem, secundò in Mœsia,

De Scythiæ limitibus.

Gepidæ.

** corumq;*

Dacia.

Vuinidæ.

Sclauini.

Antes.

Bulgari.

Hunni.

** Græci Auares vocant.*

Hunugari.

Thraciaque,&Dacia,tertiò ſupra mare Ponticum,rurſus in Scythia legimus habitaſſe: nec eorum fabulas alicubi reperimus ſcriptas, qui eos dicunt in Britannia,vel in vna qualibet inſularum in ſeruitutem redactos, & vnius caballi precio quondam redemptos. Aut certè ſi quis eos aliter dixerit in noſtro orbe, quàm quod nos diximus, fuiſſe exortos, nobis aliquid obſtrepit. nos enim potius lectioni credimus, quàm fabulis anilibus conſentimus. Vt ergo ad noſtrum propoſitum redeamus,in prima parte Scythiæ,iuxta Mæotidem,commanentes præfati,vnde loquimur, Filimer regem habuiſſe noſcũtur.In ſecundo,id eſt, Daciæ,Thraciæque & Mœſiæ ſolo * Zalmoxen,quem miræ philoſophicæ eruditionis fuiſſe teſtantur plerique ſcriptores annalium.Nam & Zeutam prius habuerunt eruditum,poſt etiam Diceneum,tertium Zalmoxen,de quo ſuperius diximus.Nec defuerunt,qui eos ſapientiam erudirent. Vnde & penè omnibus barbaris Gothi ſapientiores ſemper extiterunt,Græcisque penè conſimiles,vt refert Dio:qui hiſtorias eorum, annalesque græco ſtilo compoſuit. Qui dixit primùm Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos,qui inter eos generoſi extabant: ex quibus eis & reges, & ſacerdotes ordinabantur. Adeo ergo fuere laudati Getæ, vt dudum Martem,quem poëtarum fallacia deum belli pronunciat,apud eos fuiſſe dicant exortum.Vnde & Virgilius,

** alius Zamolxẽ*

Gothorum eruditio.

Dionis Getica.

Mars apud Gothos natus.

Gradiuumq́ patrem Geticis qui præſidet aruis.

Quem Martem Gothi ſemper aſperrima placauere cultura.Nam victimæ eius mortes fuere captorum, opinantes bellorum præſulem aptius humani ſanguinis effuſione placandum. Huic prædæ primordia vouebantur, huic truncis ſuſpendebantur exuuiæ. eratque illis religionis præter cæteros inſinuatus affectus, quum parenti deuotio nominis videretur impendi. Tertia verò ſedes ſupra mare Ponticum. iam humaniores, & vt ſuperius diximus, prudentiores effecti, diuiſi per familias populi, Veſegothæ familiæ Balthorum,Oſtrogothæ pręclaris Amalis ſeruiebant. Quorum ſtudium fuit primũ, inter alias gentes vicinas, arcus intendere neruis, Lucano plus hiſtorico quàm poëta teſtante.

Cultus apud Gothos Mars.

Veſegothæ Balthis,Oſtrogothæ Amalis parebãt.

Armeniosq́ arcus Geticis intendere neruis.

Ante quos etiam cantu maiorum facta modulationibus, citharisque canebant,Etheſpamaræ,* Hanalæ,Fridigerni,Vuidiculæ, & aliorum, quorum in hac gente magna opinio eſt,quales vix heroas fuiſſe miranda iactat antiquitas.Tunc,vt fertur,* Veſoſis Scythis lachrymabile ſibi potius intulit bellum, eis videlicet, quos Amazonum viros priſca tradit autoritas. De queis feminas bellatrices & Oroſius in primo volumine profeſſa voce teſtatur. Vnde cum Gothis eum dimicaſſe euidenter probamus,quem cum Amazonum viris abſolutè pugnaſſe cognoſcimus,qui tunc à Boriſthene amne,quem accolæ * Danubium vocant, vſque ad Tanain fluuium circa ſinum paludis Mæotidis conſidebant.Tanain verò hunc dico,qui ex Ripheis montibus deiectus adeo præceps ruit, vt quum vicina flumina, ſiue Mæotis, vel Boſporus gelu ſolidentur,ſolus amnium contragoſis montibus vaporatus, nunquam Scythico dureſcit algore. Hic inter Aſiam, Europamque terminus famoſus habetur.Nam alter eſt ille,qui montibus Chrinnorum oriens,in Caſpium mare dilabitur.Danubius autem ortus grandi palude, quaſi ex mari profunditur.Hic vſque ad medium ſui dulcis eſt & potabilis, piſcesque nimij ſaporis gignit,oſſibus carentes, cartilaginem tantum habentes in corporis continẽtiam.Sed vbi fit Pontio vicinior,paruum fontem ſuſcipit, cui ex Ampheo cognomen eſt,adeo amarum, vt cum ſit xl dierum itinere nauigabilis,huius aquis exiguis immutetur, infectusque, ac diſſimilis ſui, inter Græca oppida Callipidas & Hipanis in mare defluat.Ad cuius oſtia inſula eſt in fronte, Achillis

** Amalæ*

** Agathiæ Soſoſtris.*

Amazones.

** Danubij nomẽ hic corupte legi videtur.*

chillis nomine. Inter hos terra vastissima, siluis consita, paludibus dubia. Hic ergo Gothis morantibus, * Vesosis Aegyptiorum rex in bellum irruit: quib. tunc Taunasis rex erat. Quo prælio ad Phasim fluuium, à quo Phasides aues exortæ, in toto mũdo epulis potentum exuberant, Taunasis Gothorum rex Vesosi Aegyptiorum occurrit, eumque grauiter debellans, in Aegyptum vsque persecutus est: & nisi Nili amnis intransmeabilis obstitissent fluenta, vel munitiones, quas dudum sibi ob incursiones Aethiopum Vesosis fieri præcepisset, ibi in eius eum patria extinxisset. Sed dum eum semper ibi positũ non valuisset lædere, reuertens penè omnem Asiam subiugauit, & sibi tunc charo amico Sorno rege Medorum ad persoluendum tributum subditum fecit. Ex cuius exercitu victores tunc nonnulli prouincias subditas contuentes, & in omni fertilitate pollentes, deserto suorum agmine sponte in Asiæ partib. resederunt. Ex quorum nomine vel genere Trogus Pompeius Parthorum dicit extitisse prosapiam. Vnde etiam hodieq; lingua Scythica fugaces, quod est Parthi, dicuntur: suoque generi respondentes, inter omnes penè Asię nationes soli sagittarij sunt, & acerrimi bellatores. De nomine vero, quod diximus eos Parthos, id est fugaces, ita aliquanti etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi, quia suos refugere parentes. Hunc ergo Taunasim regem Gothorum mortuum inter numina sui populi coluerunt. Post cuius decessum exercitu eius cum successore ipsius in alijs partib. expeditionem gerente, feminæ Gothorum à quadam vicina gente tentatæ, in prædamque ductæ à viris, fortiter restiterunt, hostesque super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Qua parata victoria, fretæque maiori audacia, inuicem se cohortantes, arma arripiunt, eligentesque duas audaciores Lampeto & Marpesiam principatui subrogarunt. Quæ dum curam gerunt, vt propria defenderent, & aliena vastarent, sortitò Lampeto restitit, fines patrios tuendo: Marpesia vero feminarum agmine sumpto, nouum genus exercitus duxit in Asiam, diuersasque gentes bello superans, alios verò pace concilians, ad Caucasum venit: ibiq; certum tempus demorans, loco nomen dedit, saxũ Marpesiæ. Vnde Virgilius.

Ac si dura silex aut stet Marpesia cautes.

In eo loco vbi post hæc Alexander Magnus portas constituens, Pylas Caspias nominauit: quod nunc Lazorum gens custodit pro munitione Romana. Hic ergo certum temporis Amazones commanentes confortatæ sunt. Vnde egressæ, & Alym fluuium, qui iuxta Garganum ciuitatem præterfluit, transeuntes; Armeniam, Syriam, Ciliciamque, Galatiam, Pisidium, omniaque Asiæ oppida, æqua felicitate domuerunt: Ionium, Aeoliamque conuersæ, deditas sibi prouincias effecerunt. Vbi diutius dominantes, etiam ciuitates, castraque suo nomini dicauerunt. Ephesi quoque templum Dianæ ob sagittandi, venandique studium, quibus se artibus tradidissent, effusis opibus, miræ pulchritudinis condiderunt. Tali ergo Scythiæ gentis feminæ casu Asiæ regno potitæ, per centum penè annos tenuerunt, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias, quas superius diximus, repedarunt, in montem scilicet Caucasum. Cuius montis quia facta iterum mentio est, non ab re arbitror eius tractum, situmque describere, quando maximam partem orbis noscitur circuire iugo continuo. Is nanque ab Indico mari surgens, quà meridiem respicit, sole vaporatus ardescit. Qua septentrioni patet, rigentibus ventis est obnoxius & pruinis. Mox in Syriam curuato angulo reflexus, licet amnium plurimos emittat, in Asianam tamen regionem Eufratem Tigrimque nauigeros ad opinionem maximam perennium fontium copiosis fundit vberibus. Qui amplexantes terras Assyriorum, Mesopotamiam & appellari faciunt, & videri; in sinum maris rubri fluenta de-

* *Sesostris Agathia supra.*

Parthorum origo.

Mulieres Gothicæ magnas res gerunt, priscis Amazones.

Marpesiæ expeditiones.

De Caucaso monte.

ponentes. Tunc in Boream reuertens, Scythias terras, iugum antefatum magnis flexibus peruagatur: atque ibidem opinatissima flumina in Caspium mare profundens, Araxem, Cyssum, & Cambysen continuato iugo ad Ripheos vsque montes extenditur. Indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum præbens, ad Pontum vsque descendit: consertisque collibus, Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens, in Scythia quoque Taurus vocatur. Talis ergo, tantusque, & penè omnium montium maximus, excelsas suas erigens summitates naturali constructione præstat gentibus inexpugnanda munimina. Nam locatim recisus, qua disrupto iugo vallis hiatu patescit, nunc Caspias portas, nunc Armenias, nunc Cilicas, vel secundum locum qualis fuerit, facit; vix tamen plaustro meabilis, lateribus in altitudinem vtrinque directis, qui pro gentium varietate diuerso vocabulo nuncupatur. Hunc enim * Iamnium, mox Propanismum Indus appellat, Parthus primum castra post Nifacen edicit. Syrus & Armenius Taurum, Scythæ Caucasum ac Ripheum, iterumque in fine Taurum cognominant: aliaque complura gentes huic iugo dedere vocabula. Et quia de eius continuatione pauca libauimus, ad Amazones vnde diuertimus, redeamus.

*forte, Imaum.

Redit ad Amazonum facta.

Quæ veritæ, ne earum proles rarescerent, à vicinis gentibus concubitum petierunt. facta nundina semel in anno, ita vt futuris temporibus eis deinde reuertentibus in idipsum, quicquid partus masculini edidisset, patri redderet: quicquid vero fœminei sexus nasceretur, mater ad arma bellica erudiret. Siue, vt quibusdam placet, editis maribus, nouercali odio infantis miserandi fata rumpebant: ita apud illas detestabile puerperium erat, quod vbique constat esse votiuum. Quæ crudelitas illis terrorem magnum cumulabat, opinione vulgata. Nam quæ, rogo, spes esset capto, vbi ignosci vel filio nefas habebatur? Contra has, vt fertur, pugnabat Hercules, & Melanes penè plus dolo quàm virtute subegit. Theseus verò Hippolyten in prædam tulit, de qua genuit & Hippolytum. Hæ quoque Amazones post hæc habuere reginam nomine Penthesileam, cuius Troiano bello extant clarissima documenta. Nam hæ feminæ vsque ad Alexandrum Magnum referuntur tenuisse regnum. Sed ne dicas, de viris Gothorum sermo adsumptus, cur in feminis tamdiu perseueret: audi & virorum insignem, & laudabilem fortitudinem.

Ex Geticis Dionis.

Dio historicus, & antiquitatum diligentissimus inquisitor, (qui) operi suo Getica titulum dedit: quos Getas iam superiori loco Gothos esse probauimus, Orosio Paulo dicente. Hic Dio regem illis post tempora multa commemorat, nomine Telephum. Ne verò quis dicat hoc nomen à lingua Gothica omnino peregrinum esse; nemo qui nesciat animaduerti vsu pleraque nomina gentes amplecti, vt Romani Macedonum, Græci Romanorum, Sarmatæ Germanorum, Gothi plerunque mutuantur Hunnorum.

Telephus rex, Gothus.

Is ergo Telephus Herculis filius, natus ex Auge sorore Priami, coniugio copulatus, procerus quidem corpore, sed plus vigore terribilis, paternam fortitudinem proprijs virtutibus æquans, Herculis genio formæ quoque similitudinem referebat. Huius itaque regnum Mœsiam appellauere maiores. Quæ prouincia ab oriente ostia fluminis Danubij, à meridie Macedoniam, ab occasu Histriam, à septentrione Danubium habet. Is ergo antefatus habuit bellum cum Danais, in qua pugna * Thesandrum ducem Græciæ interemit: & dum Aiacem infestus inuadit, Vlyxemque persequitur, equo cadente, ipse corruit, Achillisque iaculo fœmore sauciatus, diu mederi nequiuit. Græcos tamen quamuis iam saucius, è suis finibus proturbauit. Telepho verò defuncto, Eurypilus filius successit in regno, ex Priami Phrygum regis germana progenitus. Qui ob Cassandræ amorem bello interesse Troiano, ac parentibus, soceroque ferre auxilium cupiens, mox vt venit,

*Thersandrum.

nit,extinctus est.Tunc Cyrus rex Persarum post grande interuallum, & penè post sexcentorum triginta annorum tempora, Pompeio Trogo testante, Getarum reginæ *Thamiri [sibi] exitiale intulit bellum. Qui elatus ex Asiæ victoria,Getas nititur subiugare,in quibus (vt diximus) regnauerat Thamiris. Quæ cum ab Araxe amne Cyri arcere potuisset accessus, transire tamen permisit, eligens armis eum vincere, quàm locorum beneficio submouere. Quod & factum est.& veniente Cyro, prima cessit fortuna Parthis tanta; vt & filium Thamiris, & plurimum exercitum trucidarent: sed iteratò Marte, Getæ cum sua regina Parthos deuictos superant,atq; prosternunt,opimamque prædam de eis auferunt: ibique primum Gothorum gens serica vident tentoria.Tunc Thamiris regina acta victoria,tantaque præda de inimicis potita,in partem Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia est appellata)transiens, ibi in ponte Mœsiæ colitur,& Thamiris ciuitatem suo de nomine ædificauit. Dehinc Darius rex Persarum Hystaspis filius, Antriregiri regis Gothorum filiam in matrimonium expostulauit, rogans pariter atque deterrens,nisi suam peragerent voluntatem. Cuius affinitatem Gothi spernentes, legationem eius frustrarunt. Qui repulsus, furore flammatus est, & octoginta milia armatorum contra ipsos produxit exercitum, verecundiam suam malo publico vindicare contendens. Nauibusque penè à Chalcedonia vsque ad Byzantium in instar pontium tabulatis æquè consertis,petit Thraciam & Mœsiam.Ponteque rursus in Danubio pari modo constructo, duobus mensibus crebris fatigatus intaphis octo milia perdidit armatorum, timensque ne pons Danubij ab eius aduersarijs occuparetur,celeri fuga in Thraciam repedauit:nec Mœsiæ solum credens sibi tutum fore aliquantum remorandi. Post cuius decessum iterum Xerxes filius eius paternas iniurias vlcisci se æstimans, cum suis ducentis & auxiliatorum trecentis milibus armatorum rostratas naues habens mille septingentas, & onerarias tria milia,super Gothos profectus ad bellum: nec tentata re in conflictu præualuit,animositate constantiæ superatus.Sic nanq; vt venerat, absque aliquo certamine suo cum rubore recessit.Philippus quoque pater Alexandri magni cum Gothis amicitias copulans, Medopam Gothilæ filiam regis accepit vxorem,vt tali affinitate roboratus, Macedonum regna firmaret. Qua tempestate,Dione historico dicente, Philippus inopiam pecuniæ passus,Vdilitanam Mœsiæ ciuitatem instructis copijs vastare deliberat, quæ tũc propter viciniam Thamiris, Gothis erat subiecta. Vnde & sacerdotes Gothorum aliqui,illi qui pij vocabantur, subito patefactis portis, cum citharis & vestibus candidis obuiam sunt egressi paternis dijs, vt sibi propitij Macedones repellerent,voce supplici modulantes. Quos Macedones sic fiducialiter sibi occurrere contuentes, stupescunt;& si dici fas est, ab inermibus tenentur armati. Nec mora, acie soluta, quam ad bellum construxerunt, non tantùm ab vrbis excidio remouere; verùm etiam & quos foris fuerunt iure belli adepti,reddiderunt,fœdereque inito ad sua reuersi sunt. Quem dolum post longum tempus reminiscens egregius,Gothorum ductor Sitalcus cl virorum milibus congregatis,Atheniensibus intulit bellum,aduersus Perdiccam Macedoniæ regem,quem Alexander apud Babyloniam ministri insidijs potans interitum, Atheniensium principatui hæreditario iure reliquerat successorem.Magno prælio cum hoc inito,Gothi superiores inuenti sunt: & sic pro iniuria,quam illi in Mœsia dudum fecissent,isti in Grçciam discurrentes, cunctam Macedoniam vastauere. Dehinc regnante in Gothis Sitalco, Boroista Diceneus venit in Gothiam,quo tempore Romanorũ Sylla potitus est principatu,* quem Diceneus suscipiens Boroista, dedit ei penè regiã potestatem: cuius consilio Gothi Germanorum terras (quas nunc Franci ob-

Thamiris Gothorum regina.
** Thomyri.*
Cyrus a femina superatus.
Dario filiam rex Gothicus negat.
Xerxis expeditio cõtra Gothos
Philippus Macedo Gothicam vxorem duxit.
Gothici sacerdotes arte mira Macedonas flectunt.
**quem Diceneũ suscipiens Boroistam Sitalcus.*

Cæsar Gothos intactos reliquit. tinent) depopulati sunt. Cæsar verò, qui sibi primus omnium Romanum vim dicauit imperium, & penè omnem mundum suæ ditioni subegit, omniaque regna perdomuit, adeo vt extra nostrum orbem Oceani sinu repositas insulas occuparet, & qui nec nomen Romanorum auditu quidem nouerant, eos Romanis tributarios faceret; Gothos tamen crebro tentans, nequiuit subigere. Gaius Tiberius iam tertius regnat Romanis, Gothi tamen suo regno incolumes perseuerant. Quibus hoc erat salubre, aut commodum, aut votiuum, vt quicquid [dici] Diceneus eorum consiliarius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc vtile iudicantes, effectui manciparent. *Dicenei auctoritas & doctrina.* Qui cernens eorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem penè philosophiam eos instruxit. erat enim huius rei magister. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab eis compesceret: Physicam tradens, naturaliter proprijs legibus viuere fecit, quas vsque nunc conscriptas Bellagines nuncupant: *Bellagines, leges Gothicæ.* Logicam instruens, eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos: Practicen ostendens, in bonis actibus conuersari suasit: Theoricen demonstrans, signorum duodecim, & per ea planetarum cursus, omnemque astronomiam contemplari edocuit, & quomodo lunaris orbis augmentum sustinet, aut patitur detrimentum edixit: solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quib. signis in cœli polo vergentes, aut reuergentes cccxliiij stellæ ab ortu in occasum præcipites ruant, exposuit. Qualis erat, rogo voluntas, vt viri fortissimi quando ab armis * quadriuium vsque vacassent, doctrinis philosophicis imbuebantur? **quatriduum.* videres vnum cœli positionem, alium herbarum, frugumque explorare naturas? istum lunæ commoda incommodaque, illum solis laborem attendere, & quomodo rotatu cœli raptus, retro reduci ..... ad partem occiduam, qui ad orientalem plagam ire festinarit, ratione accepta quiescere. Hæc & alia multa Diceneus Gothis sua peritia tradẽs, mirabilis apud eos inuenitur, vt non solum mediocribus, imò & regibus imperaret. Elegit nanque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, quos Theologiam instruens, numina quædam & sacella venerari suasit, fecitque sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, *Pileati.* vt reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant: reliquam verò gentem Capillatos dicere iussit, *Capillati.* quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur. Decedente verò Diceneo, penè pari veneratione habuere Comosicum, *Comosicus Dicenei successor.* quia nec impar erat solertia. Hic etenim & rex illis, & pontifex ob suam peritiam habebatur, & in sua iusticia populos iudicabat. Et hoc rebus excedente humanis, Corillus rex Gothorum in regnum conscendit, *Corillus rex.* & per xl annos in Dacia suis gentibus imperauit. Daciam dico antiquam, *Dacia, nunc Transsiluania.* quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur. Quæ patria in conspectu Mœsiæ trans Danubium corona montium cingitur, duos tantum habens accessus, vnum per Bontas, alterum per Tabas. Hanc Gothicam, quam Daciam appellauere maiores, (quæ nunc, vt diximus, Gepidia dicitur) tunc ab oriente Roxolani, ab occasu Tamazites, à septentrione Sarmatæ & Bastarnæ, à Meridie amnis Danubij fluenta terminant. Tamazites à Roxolanis alueo tantum fluuij segregantur. Sed quia Danubij mentio facta est, *De Danubio.* non ab re iudico pauca de tali amne egregia indicare. Nam hic in Almanicis aruis exoriens, lx habet à fonte suo flumina vsque ad ostia in Pontum vergentia, per mille ducentorum passuum milia hincinde suscipiens flumina in modum spinæ, quæ costas vt cratem intexunt. omnino amplissimus est, qui in lingua Bessorum Hister vocatur, ducentis tantum pedibus in altum aquam alueo habet profundam. *Danubius maximus, præter Nilum.* Hic etenim amnis inter cætera flumina immanis, omnes superat, præter Nilum.

Hæc

Hæc de Danubio dixiſſe ſufficiat. Ad propoſitum verò, vnde nos digreſſi ſumus, adiuuante domino, redeamus. Longum nanque poſt interuallum, Domitiano Imperatore regnante, eius auaritiam metuentes, fœdus, quod dudum cum alijs principibus pepigerant Gothi, ſoluentes; ripam Danubij iam longè poſſeſſam ab imperio Romano, deiectis militibus cum eorum ducibus vaſtauerunt, cui prouinciæ tunc poſt Agrippam * Pompeius præerat Sabinus. Gothis autem Dorpaneus principatum agebat, quando bello commiſſo Gothi Romanis deuictis, * Pompeij Sabini capite abſciſſo, multa caſtella & ciuitates inuadentes de parte Imperatoris publicè deprædarũt: qua neceſſitate ſuorum Domitianus cum omni virtute ſua in Illyricum properauit, & totius penè reipublicæ militibus ductore Fuſco prælato cum electiſſimis viris amnem Danubium confertis nauibus ad inſtar pontis tranſmeare coëgit, ſuper exercitum Dorpanei. Tum Gothi haud ſegnes reperti, arma capeſſunt, primoq; armati conflictu, mox Romanos deuincunt, Fuſcoq; duce extincto, diuitias de caſtris militum deſpoliãt, magnaq; potiti per loca victoria, iam proceres ſuos quaſi qui fortuna vincebant, non puros homines, ſed ſemideos, id eſt Anſes vocauere. Quorum genealogiam vt paucis percurrã, vt quo quis parente genitus eſt, aut vnde origo accepta, vbi finem efficit, abſque inuidia qui legis vera dicentem auſculta. Horum ergo (vt ipſi ſuis fabulis ferunt) primus fuit Gapt, qui genuit Halmal, Halmal verò genuit Augis, Augis genuit eum, qui dictus eſt Amala, à quo & origo Amalorum decurrit. Et Amala genuit Iſarna, Iſarna autem genuit Oſtrogotha, Oſtrogotha genuit Vnilt, Vnilt genuit Athal, Athal genuit Achiulf, Achiulf genuit Anſilam & Ediulf, Vuldulf & Hermerich, Vuldulf verò genuit Valerauans, Valerauãs autem genuit Vuinitharium, Vuinitharius quoq; genuit Theodemir & Vualemir & Vuidemir, Theodemir genuit Theodericum, Theodericus genuit Amalaſuentam, Amalaſuenta genuit Athalaricum & Mathaſuentam, de * Vtherico viro ſuo, cuius affinitati generis ſic ad eam coniunctus eſt. Nam ſupradictus Hermericus filius Achiulfi genuit Hunnimundum, Hunnimundus autem genuit Thoriſmundum, Thoriſmundus verò genuit * Berimund, Berimund genuit Vuidericum, Vuidericus genuit Euthar icum, qui coniunctus Amalaſuentæ genuit Athalaricum & Mathaſuentam. Mortuoque in puerilibus annis Athalarico, Mathaſuentæ Vuitichis eſt ſociatus, de quo non ſuſcepit liberum, adductique ſimul à Beliſario in Conſtantinopolim, & Vuitichi rebus excedẽte humanis, Germanus patricius fratruelis domini Iuſtiniani Imperatoris eandem in coniugio ſumens, patriciam ordinariam fecit; de qua filium genuit item Germanum nomine. Germano verò defuncto ipſa vidua perſeuerare diſponit. Qualiter autem, aut quomodo Amalorum regnum deſtructum eſt, loco ſuo (ſi dominus voluerit) edocebimus. Nunc autem ad id, vnde digreſſum fecimus, redeamus, doceamuſque quando ordo gentis, vnde agimus, curſus ſui metam expleuerit. Ablauius enim hiſtoricus refert, quia ibi ſuper limbum Ponti, vbi eos diximus in Scythia commanere, pars eorum, qui orientalem plagam tenebant, eiſque præerat Oſtrogotha, * (vtrum ab ipſius nomine, an à loco orientali) dicti ſunt Oſtrogothæ, reſidui verò Veſegothæ in parte occidua. Et quidem iam ſicut diximus, eos tranſito Danubio aliquantum temporis apud Mœſiam, Thraciamque duxiſſe. Ex eorum reliquijs fuit & Maximinus Imperator, poſt Alexandrum * Mammeam, vt dicit Symmachus in quinto ſuæ hiſtoriæ libro. Alexandro, inquit, Cæſare mortuo, Maximinus ab exercitu factus eſt Imperator, ex infimis parentibus in Thracia natus, à patre Gotho nomine Mecca, matre Alana, quæ Ababa dicebatur. Is triennium regnans, dum in Chriſtianos arma commoueret, imperium ſimul & vitam amiſit. Nam hic Seuero Impera-

Acta ſub Domitiano.

* *Poppæus.*

Dorpaneus rex.

* *Poppæi*

Gothorum victoria de Fuſco.

Anſes, Gothorũ proceres, ſic dicti quaſi ſemidei.

Amala primus auctor Amalorũ.

* *quem Entarī cum hiſtoriæ vocant.*

* *infra Beremuth.*

Ablabij locus de Oſtrogothis & Veſegothis.

* *incertum vtrũ*

* *Mammeæ, ſcilicet filium.*

De Maximino imp. Symmachi locus.

tore regnante, & natalem filij diem celebrante, post primam ætatem & rusticam vitam de pascuis in militiam venit. Princeps Seuerus quidem militares dederat ludos. Quod cernens Maximinus, qui erat semibarbarus adolescens, positis præmijs, barbara lingua petit ab Imperatore, vt sibi luctandi cum militibus licentiam daret. Seuerus admodum miratus magnitudinem formæ, (erat enim, vt fertur, statura eius procera vltra octo pedes) iussit eum cum lixis corporeo nexu contendere, ne quid à rudi homine militaribus viris veniret iniuriæ. Tunc Maximinus sedecim lixas tanta felicitate prostrauit, vt vincendo singulos, nullam sibi requiem intercapedine temporum daret. Hic captis præmijs, iussus est in militiam mitti, primaque ei stipendia equestria fuere. Tertiam post diem, cum Imperator prodierat in campum, vidit eum exsultantem more barbarico, iussitq; tribuno, vt eum coërcitum ad Romanam imbueret disciplinam. Ille verò vbi de se intellexit principem loqui, accessit ad eum, equitantemque præire pedibus cœpit. Tum Imperator equo *adiecto in cursum calcaribus incitatum, multos orbes huc atque illuc vsque ad suam fatigationem varijs inflexibus interpedauit, ac deinde ait illi: Numquid vis post cursum Thracisce luctari? respondit, quantum libet, Imperator. Ita Seuerus ex equo desiliens, recentissimos militum cum eodem certare iussit. At ille septem valentissimos milites ad terram elisit, ita vt antea nihil per interualla respiraret. Solus à Cæsare & argenteis præmijs, & aureo torque donatus est, iussus deinde inter stipatores degere corporis principalis. Post hæc sub Antonino Caracalla ordines duxit, ac sæpè famam factis extendens, inter plures militiæ gradus, centuriasque strenuitatis suæ pretium tulit. Macrino tamen postea in regnum ingresso, recusauit militiam penè triennium, tribunatusque habens honorem, nunquam se oculis obtulit Macrini, indignum ducens eius imperium, * quod perpetratum facinus erat quæsitum ab Heliogabalo. Dehinc quasi ad Antonini filium reuertens, tribunatum suum adijt, & post hunc sub Alexandro * Mammea contra Parthos mirabiliter dimicauit. Eoque Mogontiaco militari tumultu occiso, ipse exercitus electione absque Senatus consultu effectus est imperator, qui cuncta bona sua in Christianorum persecutione malo voto fœdauit, occisusque Aquileiæ à Pupione, regnum reliquit Philippo. Quod nos idcirco huic opusculo de Symmachi historia mutuauimus, quatenus gentem, vnde agimus, ad regni Romani fastigium vsque venisse doceamus. Cæterùm causa exigit, vt ad id, vnde digressi sumus, redeamus. Nam gens ista mirum in modum in ea parte, qua versabatur, id est Ponti in littore Scythiæ soli innotuit, sine dubio tanta spacia tenens terrarum, tot sinus maris, tot fluminum cursus, sub cuius sæpè dextra Vuandalus iacuit, stetit sub precio Marcomannus, Quadorum principes in seruitutem redacti sunt. Philippo nanque antedicto regnante Romanis, qui solus ante Constantinum Christianus cum Philippo, id est filio fuit, cuius & secundo anno regni Roma millesimum annum expleuit, Gothi, vt assolet, distracta sibi stipendia sua ferentes ægrè, de amicis facti sunt inimici. Nam quamuis remoti sub regibus viuerent suis, Reipublicæ tamen Romanæ fœderati erant, & annua munera percipiebant. Quid multa? Transiens tunc Ostrogotha cum suis Danubium, Mœsiam Thraciamque vastauit. ad quem repellendum Decius senator à Philippo dirigitur, qui veniens dum genti nihil præualet, milites proprios exemptos à militia fecit vita priuata degere, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transissent, factaque vtputa in suis vindicta, ad Philippum reuertitur. Milites verò videntes, se esse post hos labores militia pulsos, indignati ad Ostrogothæ regis Gothorum auxilium confugerunt. Qui excipiens eos, eorumque verbis accensus, mox triginta millia virorum arma-

Ingens Maximini robur.

XVI Maximinus luctando citra intermissionem prosternit.

* *adacto.*

Alterum Maximini facinus.

Maximinus torque donatus.

Tribunatum adeptus sub Macrino quiescit.

* *quoad*

* *Mammeæ*

Imp. a milite dictus.

Vandali, Marcomani, Quadi a Gothis superati.

Gothi Rom. stipendia faciebãt.

Decius contra Gothos mittitur

Ostrogothæ regis expeditio.

ta

ta produxit ad prœlium, adhibitis sibi * Thaphilis & Astringis nonnullis. Sed & Carporum tria millia, genus huminum ad bella nimis expeditum, qui sæpe Romanis infesti sunt; quos tamen post hęc imperante Diocletiano, Galerius * Maximus Cæsar de ciuitate Reipublicæ Romanæ subiecit. Is ergo habens Gothos & Peucenos, ab insula Peuce, quæ ostio Danubij Ponto mergenti adiacet, Argaitum & Guntherieum nobilissimos suæ gentis pręfecit ductores. Qui mox Danubium vadati, & secundò Mœsiam populati, Marcianopolim eiusdem patriæ vrbem famosam metropoli aggrediuntur, diuq; obsessam, accepta pecunia ab his, qui inerant, reliquere. Et quia Marcianopolim nominauimus, libet aliqua de eius situ breuiter intimare. Nam hanc vrbem Traianus Imperator hac re ædificauit, vt fertur, eò quòd Marciæ sororis suæ puella, dum lauat in flumine illo, quod nimiæ limpiditatis saporisque in media vrbe oritur, Potami cognomento, exindeque vellet aquam haurire, casu vas aureum, quod ferebatur, in profundum cecidit, metalli pondere grauatum, & longè pòst emersit; quod certè non erat vsitatum, ac vacuum sorberi, aut certè semel voratum vndis respuentibus renatare. His Traianus sub admiratione compertis, fontique numinis quiddam inesse credens, conditam ciuitatem germanæ suæ in nomine Marcianopolim nominauit. Ab hinc ergo, vt dicebamus, post longam obsidionem accepto præmio ditatus Geta, recessit ad patriam: quem Gepidarum cernens natio subitò vbiq; vincentem, prædisq; ditatum, inuidia ductus, arma in * parentes mouet. Quomodo verò Getæ, Gepidæq; sint parentes si quæris, paucis absoluam. Meminisse debes, me initio de Scanziæ insulæ gremio Gothos dixisse egressos cum Berich suo rege, tribus tantùm nauibus vectos ad citeri oris Oceani ripam, quarum trium vna nauis, vt assolet, tardius vecta, nomen genti fertur dedisse, nam lingua eorum pigra Gepanta dicitur. Hinc factum est, vt paulatim & corruptè nomen eis ex conuitio nasceretur. Gepidæ nanque sine dubio ex Gothorum prosapia ducunt originem: sed quia, vt dixi, Gepanta pigrum aliquid, tardumque signat, pro gratuito conuicio Gepidarum nomen exortum est, quod nec ipsum credo falsissimum. sunt enim tardioris ingenij, grauiores corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti inuidia, dudum spreta prouincia, commanebant in insula Viselæ amnis vadis circumacta, quam pro patrio sermone dicebant Gepidos. Nunc eam, vt fertur, insulam gens Viuidaria incolit, ipsis ad meliores terras meantibus. Qui Viuidarij ex diuersis nationibus ac si in vnum asylum collecti sunt, & gentem fecisse noscuntur. Ergo (vt dicebamus) Gepidarum rex Fastida, qui etiam gentem excitans, patrios fines per arma dilatauit, Burgundiones pœnè vsq; ad internecionē deleuit, aliasq; nonnullas gentes perdomuit. Gothos quoq; malè prouocans, consanguinitatis fœdus prius importuna concertatione violauit: superbaq; admodum elatione iactatus, crescēti populo dum terras cœpit addere, incolas patrios reddidit rariores. Is ergo misit legatos ad Ostrogotham, cuius adhuc imperio tam Ostrogothæ, quam Vesegothæ, id est eiusdem gentis populi subiacebant, inclusum se montium queritans asperitate, siluarumq; densitate constrictum, vnum poscens è duobus, vt aut bellum sibi, aut locorum suorum spatia præpararet. Tunc Ostrogotha rex Gothorum (vt erat solidi animi) respondit legatis, bellum se quidem tale horrere, durumque fore, & omnino scelestum, armis confligere cum propinquis; loca vero non cedere. Quid multa? Gepidæ in bella irruunt, contra quos ne nimij iudicarentur, mouit & Ostrogotha procinctum, conueniuntq; ad oppidum Galtis, iuxta quod currit fluuius Aucha, ibique magna partium virtute certatum est: quippe quos in se & armorum, & pugnæ similitudo commouerat. sed causa melior, viuaxque ingenium iuuat Gothos.

Thaifalis & Asdingis.

* *Maximinus.*

De Marcianopolis origine.

Aurum aquæ innatat.

* *hoc est, cognatos. Gallice parens.*

Gepidarū origo.

Fastida rex Gepidarū bellicosus

Fastidia Gothis bellum infert.

Gothi victores.

inclinata denique parte Gepidarum, prœlium mox diremit. Tunc relicta suorum strage, Fastida rex Gepidarum properauit ad patriam, tam pudendis opprobrijs humiliatus, quàm fuerat elatione erectus. Redeunt victores Gothi, Gepidarum * descensione contenti, suaque in patria nostri in pace versantur, vsque dum eorum præuius existeret Ostrogatha. Post cuius decessum Cniua exercitum diuidens in duas partes, nonullos ad vastandum Mœsiam dirigit, sciens eam negligentibus principibus defensoribus destitutam. Ipse verò cum septuaginta * militibus ad Eustesium, id est Nouas conscendit: vnde à Gallo duce remotus, Nicopolim accedit, quæ iuxta Iatrum fluuium est constituta notissima; quoniam deuictis Sarmatis, Traianus eam fabricauit, & appellauit victoriæ ciuitatem: vbi Decio superueniente Imperatore, tandem Cniua in Hemoniæ partes, quæ non longè aberant, recessit: inde apparatu disposito, Philippopolim ire festinans. Cuius secessum Decius imperator cognoscēs, & ipsius vrbi ferre subsidium gestiens, iugo montis transacto, ad * Beroam venit. Ibique dum equos, exercitumque lassum refoueret, illicò Cniua cum Gothis in modum fulminis ruit, vastatoque Romano exercitu, Imperatorem cum paucis, qui fugere quiuerant ad Thusciam, rursus trans Alpes in Mœsiam proturbauit, vbi tunc Gallus dux limitis cum plurima manu bellantium morabatur. Collectoque tam exinde, quàm de hoste exercitu, futuri belli reparat aciem. Cniua verò diu obsessam inuadit Philoppopolim, prædaque potitus, Priscum ducem, qui inerat, sibi fœderauit, quasi cum Decio pugnaturum. Venientesq; ad conflictum, ilicò Decij filium sagitta saucium, crudeli vulnere confodiunt. Quod pater animaduertens, licet ad confortandos animos militum dixisse fertur; Nemo tristetur, perditio vnius militis, non est reipublicæ diminutio: tamen paternum affectum non ferens, hostes inuadit, aut mortem, aut vltionem filij exposcens, veniensque abrupto Mœsiæ ciuitatem, circumseptus à Gothis & ipse extinguitur, imperij finem, vitæque terminum faciens. Qui locus hodieque Decij ara dicitur, eò quòd ibi ante pugnam miserabiliter idolis immolaret. Defuncto tunc Decio, Gallus & Volusianus regno potiti sunt Romanorum, quando & pestilens morbus pænè istius necessitatis consimilis, vt nos ante hos nouem annos experti sumus, faciem totius orbis fœdauit, supra modum quoque Alexandriam, totiusque Aegypti loca deuastans, Dionisio historico super hanc cladem lachrymabiliter exponente, quam & noster conscripsit venerabilis martyr Christi episcopus Cyprianus in libro, cuius titulus est de Mortalitate. Tunc & Aemylianus quidam, Gothis sæpe ob principū negligentiam Mœsiam deuastantibus, vt vidit licere, nec à quoquam sine magno reipublicæ dispendio remoueri, similiter suæ fortunæ arbitratus posse euenire; tyrannidem in Mœsiam arripuit, omnique manu militari ascita, cœpit vrbes & populos deuastare. Contra quem intra paucos menses multitudo apparatus accrescens, non minimum incommodum reipublicæ parturiuit, qui tamen in ipso pænè nefario conatus sui initio extinctus, & vitam & imperium, quod inuadebat, amisit. Supradicti verò Gallus & Volusianus Imperatores, quamuis vix biennio in imperio perseuerantes, ab hac luce migrarint; tamen ipso biennio, quo affuere, vbique pacati, vbique regnauere gratiosi, * propterque quòd vnum eorum fortunę reputatum est, id est generalis morbus: sed hoc ab imperitis & calumniatoribus, qui vitam solent aliorum dente maledico lacerare. Hi ergo mox, vt imperium adepti sunt, fœdus cum gente Gothorum pepigere, & nec longo interuallo vtrisque regibus occumbentibus, Gallienus arripuit principatum, quo in omni lasciuia resoluto, Respa & Veduco, Thuro Varoque duces Gothorum sumptis nauibus Asiam transiere, fretum Hellespenticum transuecti, vbi multis

Marginalia: * discessione — Cniua. — * milibus — * Berrœam — Decius à Cniua victus. — Decium cum filio Gothi cædūt. — Gallus & Volusianus. — Pestis orbem peruagata. — Æmilian. imp. — * præterquam — Gallienus imp. — Hæc Zosimus quoq; recenset.

multis eius prouinciæ ciuitatibus populatis opinatissimũ illud Ephesi Dianæ templum, quod dudum dixeramus Amazonas condidisse, igne succendunt: partibus Bithyniæ delati, Chalcedoniam subuertere, quam pòst Cornelius Auitus aliqua parte reparauit. Quæ hodieq; quamuis regiæ vrbis ciuitate congaudeat, signa tamen suarum ruinarum aliquanta ad indicia retinet posteritatis. Hac ergo felicitate Gothi, qua intrauere partibus Asię præda spolioque potiti, Hellespontieum fretum retransmeant, vastantes in itinere suo Troiam Iliumq;, quæ vix à bello illo Agamemnoniaco aliquantulum respirantes, rursus hostili mucrone deletæ sunt. Post Asię ergo tale excidium, Thracia eorum experta est feritatem. Nam ibi ad radices Hæmi montis mari vicinam Anchialos ciuitatem aggressi mox adeunt, vrbem quam dudum Sardanapalus rex Parthorum inter limbum maris & Hæmi radices locasset. Ibi enim multis feruntur mansisse diebus, calidarum aquarum delectati lauacris, quæ à quintodecimo miliario Anchialitanæ ciuitatis sunt sitæ, ab imo sui fontis igni scaturientes, & inter reliqua totius mundi thermarum innumerabilium loca omnino præcipuè ad sanitatem infirmorum efficacissimæ. Exinde ergo ad proprias sedes regressi, post hæc à Maximiano Imperatore ducuntur in auxilia Romanorum contra Parthos rogati, vbi datis auxiliarijs, fideliter decertati sunt. Sed postquam Cæsar Maximianus pænè cum eorum solatio Narseum regem Persarum Saporis Magni nepotem fugasset, eiusq; omnes opes, simulq; vxores & filios deprædasset, Achillemq; in Alexandria cum Diocletiano superasset, & Maximianus Herculius in Africa Quinquangentianos adtriuisset, pacem reipublicę nacti, cœpere quasi Gothos negligere. Nam sine ipsis dudum contra quasuis gentes Romanus exercitus difficile decertatus est. Apparet namq; frequenter, quomodo inuitabantur, sicut & sub Constantino rogati sunt, & contra cognatum eius Licinium arma tulere, eumque deuictum & in Thessalonica clausum, priuatum imperio, Constantini victoris gladio trucidarunt. Nam & dum famosissimam & Romæ æmulam in suo nomine conderet ciuitatem, Gothorum interfuit operatio, qui fœdere inito cum Imperatore, xl suorum millia illi in solatia contra gentes varias obtulere. Quorum & numerus, & millia vsq; ad præsens in republica nominantur, id est fœderati. Tunc etenim sub Ararici & Aorici regum suorũ florebant imperio. Post quorum decessum successor regni extitit Geberich, virtutis & nobilitatis eximię. Nam is Helderich patre natus, auo Ouida, proauo Cniuida, gloriam generis sui factis illustribus exæquauit, primitias regni sui mox in Vuandalica gente extendere cupiens contra Visumar eorum regem [qui] Asdingorum è stirpe, quæ inter eos eminet, genusq; indicat bellicosissimum, Deuxippo historico referente, qui eos ab Oceano ad nostrum limitem vix in anni spatio peruenisse testatur præ nimia terrarum immensitate. Quo tempore erant in eo loco manentes, vbi Gepidæ sedent, iuxta flumina Marisia, Miliare, & Gilfil, & Grissia, qui amnes supradictos excedit. Erant nanque illis tunc ab oriente Gothi, ab occidente Marcomanni, à septentrione * Ermunduli, à meridie Hister, qui & Danubius dicitur. Hic ergo Vuandalis commorantibus, bellum indictum est à Geberich rege Gothorum, ad littus prædicti amnis Marisiæ, vbi tunc diu certatum est ex æquali. Sed mox ipse rex Vuandalorum Vuisimar magna cum parte gentis suæ prosternitur. Geberich verò ductor Gothorum eximius superatis deprædatisque Vuandalis ad propria loca, vnde exierat, remeauit. Tunc perpauci Vuandali, qui euasissent, collecta imbellium suorum manu, infortunatam patriam relinquentes, Pannoniam sibi à Constantino principe petiere, ibique per xl annos plus minus sedibus locatis, Imperatorem decretis vt incolæ famularunt. Vnde etiam post longum ab

Anchialus.

* *Quinquegentianos infrà, & Quinquaginta nos suprà.*

Gothi Constantino militant.

Foederatorum origo.

Gebericbus rex.

Vuisumar rex Vandalorum.
* *Dexippo*

* *Hermunduri*

Vuisimar à Gothis superatus.

Stilico. Stilicone magistro militum, & exconsule ac patricio inuitati, Gallias occupauere, vbi finitimos deprædantes non adeo fixas sedes habuere. Nam Gothorum rege Geberich rebus excedente humanis, post temporis aliquod *Ermanaracus nobilissimus Amalorum in regno successit, qui multas & bellicosissimas arctoi gentes perdomuit, suisque parêre legibus fecit. Quem meritò nonnulli Alexandro magno comparauere maiores. Habebat siquidem quos domuerat, Gothos, Scythas, Thuidos in Aunxis, Vasinabroncas, Merens, Mordensimnis, Caris, Rocas, Tadzans, Athual, Nauego, Bubegentas, Coldas; & cum tantorum seruitio carus haberetur, non passus est, nisi & gentem Erulorum, quibus præerat Alaricus, magna ex parte trucidatam, reliquam suæ subigeret ditioni. Nam prædicta gens (Ablauio historico referente) iuxta Mæotidas paludes habitans in locis stagnantibus, quas Græci *Ele vocant, Eruli nominati sunt omnes quanto velox, eo amplius superbissima. Nulla siquidem erat tunc gens, quæ non leuem armaturam in acie sua ex ipsis elegerint. Sed quamuis velocitas eorum ab alijs sæpe bellantibus non euacuaretur, Gothorum tamen stabilitati subiacuit & tarditati, fecitq; causa fortunæ, vt & ipsi inter reliquas gentes Getarum regi Ermanarico seruiuerint. Post Erulorum cædem idem Ermanaricus in Venetos arma commouit, qui quamuis armis dispériti, sed numerositate pollentes, primò resistere conabantur. Sed nihil valet multitudo in bello, præsertim vbi & multitudo armata aduenerit nam hi, vt initio expositionis, vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab vna stirpe exorti, tria nunc nomina reddidere, id est Veneti, Antes, Sclaui: qui quamuis nunc ita facientibus peccatis nostris vbique desæuiunt, tamen tunc omnes Ermanarici imperijs seruiere. Aestrorum quoque similiter nationem, qui longissima ripa Oceani Germanici insident, idem ipse prudentiæ virtute subegit, omnibusque Scythiæ & Germaniæ nationibus ac si proprijs laboribus imperauit. Post autem non longi temporis interuallum, vt refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Nam hos, vt refert antiquitas, ita extitisse comperimus. Filimer rex Gothorum, & Gandarici magni filius, qui post egressum Scanziæ insulæ iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui & terras Scythicas cum sua gente introisset, sicut à nobis dictum est, repperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone *Aliorumnas is ipse cognominat, easque habens suspectas, de medio sui proturbat, longeque ab exercitu suo fuagatas, in solitudinem coëgit terræ. Quas spiritus immundi per eremum vagantes dum vidissent, & earum se complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimum edidere; quod fuit primùm inter paludes minutum, tetrum atque exile, quasi hominum genus, nec alia voce notum, nisi quæ humani sermonis imaginem assignabat. Tali ergo Hunni stirpe creati, Gothorum finibus aduenere. Quorum natio sæua, vt Priscus historicus refert, in Mæotide palude vlteriorem ripam insedit, venatione tantùm, nec alio labore experta, nisi quòd postquam creuisset in populos, fraudibus & rapinis vicinam gentem conturbauit. Huius ergo (vt assolent) venatores, dum in vlteriori Mæotidis ripa venationes inquirunt, animaduertunt quomodo ex improuiso cerua se illis obtulit, ingressaque paludem nunc progrediens, nunc subsistens, indicem se viæ tribuit. Quam secuti venatores, paludem Mæotidem, quam imperuiam vt pelagus existimabant, pedibus transiere. Mox quoque vt Scythica terra ignotis apparuit, cerua disparuit. Quod credo spiritus illi, vnde progeniem trahunt, ad Scytharum inuidiam [id] egere. Illi verò, qui præter Mæotidem paludem alium mundum esse penitùs ignorabant, admiratione inducti terræ Scythiæ, & vt sunt solertes, iter illud nulli ante hanc ætatem notissimum, diuinitùs sibi ostensum

Marginal notes: ** Ermanaricus.* — *Alaricus rex Herulorum.* — ** ἕλη* — *Hunni contra Gothos.* — *Origo Hunnorum.* — ** Aliorunas hodie dicimus Alrunas.* — *Prisci historia.* — *Hunni ceruam ducem sequūtur.* — *Hunni Mæotidem transeunt.*

ostensum ratis ad suos redeunt, rei gestum edicunt, Scythiam laudant, persuasaq; gente sua, via, quam cerua indice didicere, ad Scythiam properant, & quantoscunque prius in ingressu Scytharum habuere, litauere Victoriç, reliquos perdomitos subegere. Nam mox ingentem illam paludem transiere, ilicò Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos, qui ripæ istius Scythiæ insidebant, quasi quidam turbo gentium rapuere. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitatis victu formaq; dissimiles, frequenti certamine fatigantes subiugauere. Nam & quos bello forsitan minimè superabant, vultus sui terrore nimium pauorem ingerentes terribilitate fugabant, eò quod erat eis species pauenda nigredine, sed velut quædam (si dici fas est) deformis offa, non facies, habensque magis puncta quàm lumina. Quorum animi fiduciam toruus prodit aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata desæuiunt. Nam maribus ferro genas secant, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt; quia facies ferro sulcata, tempestiuam pilorum gratiam per cicatrices absumit. Exigui quidem forma, sed arguti, motibus expediti, & ad equitandum promptissimi: scapulis latis, & ad arcus, sagittasque parati: firmis ceruicibus, & in superbia semper erecti. Hi vero sub hominum figura viuunt beluina sæuitia. Quod genus expeditissimum, multarumque nationum grassatorem Getæ vt viderunt, expauescunt: suoque cum rege deliberant qualiter se à tali hoste subducant. Nam Ermanaricus rex Gothorum, licet (vt superius retulimus) multarum gentium extiterit triumphator, de Hunnorum tamen aduentu dum cogitat; * Rosolanorum gens infida, quæ tunc inter alias illi famulatũ exhibebat, tali eum nanciscitur occasione decipere. Dum enim quandam mulierem Sanielh nomine ex gente memorata, pro mariti fraudulento discessu, rex furore commotus, equis ferocibus illigatam, incitatisque cursibus, per diuersa diuelli præcepisset: fratres eius Sarus & Ammius germanæ obitum vindicantes, Ermanarici latus ferro petierunt: quo vulnere saucius, ægram vitam corporis imbecillitate contraxit. Quam aduersam eius valetudinem captans Balamir rex Hunnorum, in Ostrogothas mouit procinctum: à quorum societate iam Vesegothæ discesser, quam dudum inter se iuncti habebant. Inter hæc Ermanaricus tam vulneris dolorem, quàm etiam incursiones Hunnorum non ferens, grandæuus & plenus dierum centesimodecimo anno vitæ suæ defunctus est. Cuius mortis occasio dedit Hunnis præualere in Gothis illis, quos dixeramus orientali plaga sedere, & Ostrogothas nuncupari. Vesegothæ, id est, alij eorum socij, & occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quid nam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant, diúque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere, ad Valentem Imperatorem fratrem Valentiniani Imperatoris senioris, vt partem Thraciæ siue Mœsiæ si illis traderet ad colendum eius legibus viuerent, eiusq; imperijs subderentur. Et vt fides vberior illis haberetur, promittunt se, si doctores linguæ suæ donauerit, fieri Christianos. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod vltrò petere voluisset; susceptosq; in Mœsiæ partibus Getas quasi murum regni sui contra cæteras gentes statuit. Et quia tunc Valens Imperator Arianorum perfidia saucius, nostrarum partium omnes ecclesias obturasset, suæ partis fautores ad illos dirigit prædicatores, qui venientibus rudibus & ignaris, ilicò perfidiæ suæ virus defundunt. Sic quoque Vesegothæ à Valente Imperatore Ariani potius, quàm Christiani effecti. De cætero tam Ostrogothis, quàm Gepidis parentibus suis per affectionis gratiam euangelizantes, huius perfidiæ culturam edocentes, omnem vbique linguæ huius nationem ad culturam huius sectę inui

Gentes ab Hunnis victæ.

Alani.

Immanes Hunnorum vultus.

Forma staturaq; Hunnorum.

* *Roxolanorum*

Ermanarici exitus.

Sarus cum fratre sororem vlciscitur.

Balamir rex Hunnorum.

Vesegothorũ ad Valentem legatio, de qua & Zosimus.

Gothi facti Christiani, vel potius Ariani.

Sedes Gothis datæ. *Fames.* tauere. Ipsi quoque (vt dictum est) Danubium transmeantes, Daciam Ripensem, Mœsiam, Thraciasque permissu principis insedere: quibus euenit (vt adsolet gentibus necdum bene loco fundatis) penuria famis. Cœpere autem primates eorum & duces, qui regum vice illis præerant, id est Fridigernus, Alatheus, & Safrach exercitus inopiam condolere, negociationemque *Romanorũ ducum iniustitia.* à Lupicino Maximoque Romanorum ducibus expetere. Verùm quid non auri sacra fames compellit adquiescere? Cœperunt duces (auaritia compellente) non solùm ouium, boumque carnes, verumetiam canum, & immundorum animalium morticina eis pro magno cõtradere: adeo, vt quodlibet mancipium in vnum panem aut decem libras in vnam carnem mercarentur. Sed iam mancipijs & supelectili deficientibus, filios eorum auarus mercator victus necessitate exposcit. Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum prouidentes, satius deliberant ingenuitatem perire, quàm vitam; dum misericorditer alendus quis venditur, quàm moritu*Lupicinus fraude Fridigernum occidere conatur* rus seruatur. Contigit enim illo sub tempore ærumnoso Lupicino & ductori Romanorum, vt Fridigernum Gothorum regulum ad conuiuium inuitaret, dolumque ei, vt post exitus docuit, moliretur. Sed Fridigernus doli nescius, cum paucorum comitatu ad conuiuium veniens, dum intus in prætorio epulatus [est,] clamorem miserorum morientium audiret, iamque alia in parte socios eius reclusos, dum milites ducis sui iussu trucidare conarentur, & vox morientium duriter emissa, iam suspectis auribus intonaret; ilicò apertos ipsos dolos cognoscens Fridigernus, euaginato gladio in conuiuio non sine magna temeritate velocitateque egreditur, suosque socios ab im*Gothi bello Romanos adoriuntur.* minenti morte ereptos ad necem Romanorum instigat. Qui nacta occasione votiua elegerunt viri fortissimi in bello magis, quàm in fame deficere, & ilicò in ducum Lupicini & Maximi armantur occisionem. Illa namque dies Gothorum famem, Romanorumq; securitatem ademit: cœperuntq; Gothi iam non vt aduenæ & peregrini, sed vt ciues & domini possessoribus imperare, totasque partes septentrionales vsque ad Danubium suo iure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens imperator, mox armato exercitu, in *Gothorum victoria.* Thraciarum partes digreditur; vbi lachrymabili bello commisso, vincentibus Gothis, in quodam prędio iuxta Hadrianopolim saucius ipse refugiens, ignorantibus quoq; quod imperator in tam vili casula delitesceret Gothis, igneque (vt assolet) seuiente ab inimico supposito, cum regali pompa cre*Valens iusto Dei iudicio exustus.* matus est haud secus, quàm dei prorsus iudicio, vt ab ipsis igne combureretur, quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinasset, & ignem charitatis ad gehennæ ignem detorsisset. Quo tempore Vesegothæ Thracias Daciamque Ripensem post tanti gloriam trophęi, tanquam solo genitali po*Theodosius imper.* titi, cœperunt incolere. Sed Theodosium ab Hispania Gratianus imperator electum in orientali principatu loco Valentis patrui subrogat, militariq; disciplina mox in meliori statu reposita, ignauiam priorum principum & desidiam exclusam Gothus vt sensit, pertimuit. Nam imperator acri omnino ingenio, virtuteque & consilio clarus, cum præceptorum seueritate, & liberalitate, blandicieque sua remissum exercitum ad fortia prouocaret. At verò vbi milites principe meliore mutato fiduciam acceperunt, Gothos impetere tentant, eosque Thraciæ finibus pellunt: sed Theodosio principe pænè tunc vsque ad desperationem ægrotante, datur iterum Gothis audacia, di*Hos duces & Zosimus commemorat.* uisoq; exercitu, Fridigernus ad Thessaliam prædandam, Epiros, & Achaiam digressus est: Alatheus verò & Safrach cum residuis copijs Pannoniam petierunt. Quod quum Gratianus imperator, qui tunc Roma in Gallias ob incursionem Vuandalorum recesserat, comperisset; quia Theodosio fatali desperatione succumbenti, Gothi magis sæuirent, mox ad eos collecto venit exer-

exercitu, nec tamen fretus in armis, sed gratia eos muneribusq; victurus, pacemq; & victualia illis concedens, cum ipsis * inito fœdere fecit. Vbi verò post hæc Theodosius conualuit imperator, reperitq; Gratianũ cum Gothis & Romanis pepegisse fœdus, quod ipse optauerat, admodum grato animo ferens, & ipse in hac pace consistit. Atanaricum quoq; regem, qui tunc Fridigerno successerat, datis sibi muneribus sociauit moribus suis benignissimis, & ad se eum in Constantinopolim accedere inuitauit. Qui omnino libenter acquiescens, regiam vrbẽ ingressus est, miransq;: En, inquit, cerno quod sæpe incredulus audiebam, famam videlicet tantæ vrbis: & huc illuc oculos voluens, nunc sitũ vrbis, commeatumq; nauium, nunc mœnia clara prospectans miratur. Populosq; diuersarum gentium quasi fonte in vno, è diuersis partibus scaturiente vnda, sic quoq; militem ordinatum aspiciens; Deus, inquit, sine dubio terrenus est Imperator, & quisquis aduersus eum manũ mouerit, ipse sui sanguinis reus existit. In tali ergo admiratione, maioreq; à principe honore suffultus, paucis mẽsibus interiectis ab hac luce migrauit. Quẽ princeps affectionis gratia pænè plus mortuum, quàm viuum honorans, dignæ tradidit sepulturæ, ipse quoq; in exequijs feretro eius præiens. Defuncto ergo Atanarico, cunctus exercitus in seruitio Theodosij imperatoris perdurans, Romano se imperio subdens, cum milite velut vnum corpus efficit, milliaq; illa dudum sub Constantino principe fœderatorum renouata, & ipsi dicti sunt Fœderati. E quibus Imperator cõtra Eugenium tyrannum, qui occiso Gratiano Gallias occupasset, plus quàm xx millia armatorum fideles sibi & amicos intelligens secum duxit, victoriaq; de prædicto tyranno potitus, vltionem exegit. Postquam verò Theodosius amator pacis, generisq; Gothorum, rebus excessit humanis; cœperunt eius filij vtramq; Rempub. luxuriosè viuentes adnihilare, auxiliarijsq; suis, id est Gothis consueta dona subtrahere. Mox Gothis fastidium eorũ increuit, verentesq; ne longa pace eorũ resolueretur fortitudo; ordinant super se regem Alaricũ, cui erat post Amalos secunda nobilitas, Baltharumq; ex genere origo mirifica, qui dudũ ob audaciam virtutis Baltha, id est audax nomen inter suos acceperat. Mox vt ergo antefatus Alaricus creatus est rex, cum suis deliberãs suasit suo labore quærere regna, quàm alienis per ociũ subiacere: & sumpto exercitu, per Pannonias, Stilicone & Aureliano consulibus, & per *Firmium dextro latere quasi viris vacuam intrauit Italiam. Nullo penitùs obsistente ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio miliario ab vrbe erat regia Rauennate. Quę vrbs inter paludes, & pelagus, interq; Padi fluenta vni tantũ patet accessui, cuius dudum (vt tradunt maiores) possessores Eneti, id est * laudabiles dicebantur. Hæc in sinu regni Romani super mare Ionium constituta, in modum influentium aquarum redundatione concluditur. Habet ab oriente mare, ad quod qui recto cursu de Corcyra atq; *Elladæ partibus nauigat dextrum latus, primùm Epirum, dein Dalmatiam, Liburniam, Histriamq;, & sic Venetias radens palmula nauigat. Ab occidente verò habet paludes, per quas vno angustissimo introitu vt porta relicta est. A septentrionali quoq; plaga ramus illi ex Pado est, qui fossa vocatur Asconis. A meridie idem ipse Padus, quem solum fluuiorum regem dicunt, cognomento Eridanus, ab Augusto imperatore altissima fossa demissus, qui septima sui aluei parte mediam influit ciuitatem. Ad ostia sua amœnissimum portum præbens, classem ccl nauium, Dione referente, tutissima dudum credebatur recipere statione. Qui nunc, vt Fabius ait, quòd aliquando portus fuerat, spaciosissimos hortos ostendit, arboribus plenos: verùm de quibus non pendeant vela, sed poma. Trino siquidem vrbs ipsa vocabulo gloriatur, trigeminaq; positione exultat, id est, prima Rauenna, vltima Classis, media Cæsarea, inter vrbem & ma-

** inita foedera*

Atanaricus [illegible] zantium [illegible]

Atanarici dict[illegible]

Atanari[illegible] zan[illegible] funere super[illegible] effertur.

Alaricus ex Baltharum familia rex factus.

** Sirmium*

Alaricus Italiam ingreditur.

Rauennæ situs.

** αἰνετοί.*

** Helladis*

Rauenna trina.

Gothorũ ad Honorium legatio. re, plena mollicie, arenaq; munita, vectationibus apta. Verùm enimuerò quum in ea ciuitate Vesegotharum applicuisset exercitus, & ad Honorium imperatorem (qui intus residebat) legationem misisset, quatenus si permitteret, vt Gothi pacati in Italia residerent, sic eos cum Romanorũ populo viuere, vt vna gẽs vtraq; credi possit: sin autem aliter, bellando quis, quem valeret, expelleret; etiam securus qui victor existeret, imperaret. Honorius imp. vtramq; pollicitationem formidans, suoq; cum senatu inito cõsilio, quomodo eos extra fines Italos expelleret, deliberabat. Cui ad postremum sententia sedit, quatenus prouincias longè positas, id est Gallias Hispaniasq;, quas iam pęnè perdidisset, & Gizerichi [eas] Vandalorum regis vastaret irruptio; si valeret Alaricus, sua cum gente sibi tanquã lares proprios vendicaret, donatione sacro oraculo cõfirmata. *Gallia Hispaniaq; Gothis concessæ ab Honorio.* Consentiunt Gothi, hac ordinatione, & ad traditam sibi patriã proficiscuntur. Post quorum discessum nec quicquam mali in Italia perpetratum, Stilico patricius & socer Honorij imperatoris, (nam vtrãq; eius filiam, id est Mariam & *Ermantiam [quas] sibi princeps vnam post vnã sociauit, vtramq; virginem & intactã deus ab hac luce migrare pręcepit) hic ergo Stilico ad Polentiam ciuitatẽ in alpibus Coccijs locatam dolosè accedens, nihilq; mali suspicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ, suamq; deformitatẽ ruit in bellũ. *Stilico Gothos nec opinantes adgreditur.* Quem ex improuiso Gothi cernentes, primò perterriti sunt, sed mox recollectis animis, & (vt solebant) hortatibus excitati, omnem pęnè exercitũ Stiliconis in fugam conuersum, vsq; ad internecionem deijciunt, furibundoq; animo arreptũ iter deserunt, & in Liguriam post se, vnde iam transierant, reuertuntur; eiusq; prædis, spolijsq; potiti, Aemyliã pari tenore deuastãt, Flaminiæq; aggerem inter Picenũ & Thusciam, vsq; ad vrbem Romam discurrentes, quicquid inter vtrũq; latus fuit, in prædam diripiunt, ad postremum Romam ingressi, Alarico iubente spoliant tantùm: non autẽ, vt solent gentes, ignem supponunt, nec locis sanctorũ in aliquo penitùs iniuriam irrogare patiuntur. *Roma capta.* Exindeq; egressi, per Campaniã & Lucaniam simili clade peracta, Brutios accesserunt: vbi diu residẽtes, ad Siciliã, exinde ad Africam transire deliberãt. *Gothorũ consilia* Brutiorum siquidẽ regio in extremis Italię finibus interiacẽs, parte angulorũ eius Apẽnini montis initiũ fecit, Adriæq; pelagus vt lingua porrecta à Tyrreno æstu seiungens, nomen quondam à Brutia sortitur regina. Ibi ergo veniens Alaricus rex Vesegothorum, cũ opibus totius Italiæ, quas in præda diripuerat, exinde (vt dictũ est) per Siciliam in Africam quietã patriam transire disponit. *Alaricus moritur, consilio suo non impleto.* Cuius, quia non est liberum quodcũq; homo sine nutu dei disposuerit, fretũ illud horribile aliquantas naues submersit, plurimas cõturbauit. Qua aduersitate repulsus Alaricus dum secum quid ageret, deliberaret; subitò immatura morte præuentus, rebus excessit humanis. Quem nimia dilectione lugentes, *Barentinũ amnem iuxta Consentinam ciuitatem de alueo suo deriuant. Nam hic fluuius à pede montis iuxta vrbẽ dilapsus, fluit vnda salutifera. Huius ergo in medio alueo collecto captiuorum agmine sepulturæ locum effodiunt, in cuius foueę gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rursusq; aquas in suum alueũ reducẽtes, ne à quoquã quandoq; locus cognosceretur, fossores omnes interemerunt, regnumq; Vesegotharũ Athaulfo eius consanguineo, & forma & mente conspicuo tradunt. *Athaulfus Alarico succedit.* Nam erat quãuis non adeo proceritate staturæ formatus, quantum pulchritudine corporis, vultuq; decorus. Qui suscepto regno reuertens item ad Romam, si quid primùm remanserat, more locustarum erasit: nec tantùm priuatis diuitijs Italiam spoliauit, imò & publicis, imperatore Honorio nihil resistere præualente, cuius & germanam Placidiam Theodosij Imperatoris ex altera vxore filiam vrbe captiuã abduxit. Quam tamen ob generis nobilitatem, formæque pulchritudinem, & integritatem castitatis

* *Thermantiã*

* *aliàs Busentũ*

castitatis attendens,* in Foroliuij Aemyliæ ciuitate suo matrimonio copulauit, vt gentes hac societate comperta, quasi adunata Gothis Republica efficacius terrerentur, Honoriumq; Augustū quamuis opibus exhaustum, tamen quasi cognatū grato animo derelinquens, Gallias tendit: vbi cùm aduenisset, vicinę gentes perterritæ, in suis se finibus cœperunt continere, quę dudū crudeliter Gallias infestassent, tam Franci, quàm Burgundiones. Nam Vuandali & Alani, quas suprà diximus, permissu principum Romanorum vtraq; Pannonia resedere, nec ibi sibi ob metum Gothorum arbitrantes tutū fore, si reuerterentur, ad Gallias transiere. Sed mox à Gallijs, quas ante non multum tempus occupassent, fugientes, Hispania se reclusere, adhuc memores ex relatione maiorū suorum, quid dudum Geberich rex Gothorū genti suæ præstitisset incommodi, vel quomodo eos virtute sua patrio solo expulisset. Tali ergo casu Galliæ Athaulfo patuere venienti. Confirmato ergo Gothis regno in Gallijs, Hispanorum casu cœpit dolere, eosq; deliberans à Vuandalorū incursibus eripere, per suas opes Barcilonam cum certis fidelibus delectis, plebeq; imbelli interiores Hispanias introiuit, vbi sępe cū Vuandalis decertans, tertio anno postquam Gallias, Hispaniasq; domuisset, occubuit; gladio ilio perforato Vernulfi, de cuius solitus erat ridere statura. Post cuius mortem Regericus rex constituitur. sed & ipse suorum fraude peremptus, ocyus vitam cum regno reliquit. Dehinc iam quartus ab Alarico rex constituitur Valia, nimis destrictus & prudens: contra quē Honorius Imperator* Constantinum virum industria militari pollentem, multisq; proelijs gloriosum cum exercitu dirigit, veritus ne fœdus dudū cum Athaulfo initū ipse turbaret, & aliquas rursus in Repub. insidias moliretur, vicinis sibi gentibus repulsis; simulq; desiderans germanā suam Placidiam subiectionis opprobrio liberare, paciscens cū* Constantino, vt aut bello, aut pace, vel quoquo modo si eam potuisset, ad suum regnum reuocaret, eiq; eam in matrimonium sociaret. Quo placito † Constantinus ouans cum copia armatorum, & pęnè iam regio apparatu Hispanias petit. Cui Valia rex Gothorū non minori procinctu ad claustra Pirenęi occurrit: vbi ab vtraque parte legatione directa, ita conuenit pacisci, vt Placidiam sororem principis redderet, suaq; solatia Romanæ reipublicæ, vbi vsus exigeret, non denegaret. Eo namq; tempore Constantinus quidam apud Gallias inuadens imperium, filium suum Constantē ex monacho fecerat Cæsarem, sed non diu tenens regnum præsumptū, mox fœderatis Gothis Romanisq;, ipse occiditur Arelati, filius vero eius Viennæ. Post quos item Iouinus ac Sebastianus pari temeritate Rempub. occupandam existimantes, pari exitio periere. Nam duodecimo anno regni Valiæ, quando & Hunni post pæne Lannos inuasa Pannonia à Romanis & Gothis expulsi sunt, videns Valia Vuandalos in suis finibus, id est Hispaniæ solo, audaci temeritate ab interioribus partibus Galliæ (vbi eos fugauerat dudum Athaulfus) egressos, cuncta in prædis vastare, eo [verò] tempore, quo Hierius & Ardaburius consules extitissent; nec mora, mox contra eos mouit exercitum. Sed Gizericus rex Vuandalorum iam à Bonifacio in Africam inuitatur, qui Valentiniano principi veniens in offensam, nō aliter quàm se malo Reipub. potuit vindicare. Is ergo suis precibus eos inuitans, per tractū angustum, quod dicitur fretum Gaditanū, & vix septem millibus Africam ab Hispanijs diuidit, ostiaq; maris Tyrrheni Oceani æstum egerit, transposuit. Erat nanq; Gizericus iam Romanorū clade in vrbe notissimus, statura mediocris, & equi casu claudicās, animo profundus, sermone ratus, luxuriæ contemptor, ita turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes prouidendissimus, semina contentionū iacere, odia miscere paratus. Talis Africæ Rempub. precibus Bonifacij, vt diximus, inuitatus intrauit, vbi ad di-

** in Forocornelij*

Vandali & Alani sedes aliquoties mutant.

Athaulfus in Galliam se transfert.

Athaulfus occiditur.

Regericus.

Vualia rex Gothorum.

** Constantium*

** Constantio*

† Constantius

Pax cum Gothis facta.

Constantinus imp. de quo Zosimus.

Gizericus Vandalus in Africā arcessitus.

Qualis Gizericus fuerit.

uinitatem(vt fertur)accepta autoritate diu regnans, ante obitum suum filiorum agmen accitũ ordinauit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisq;, & gradu suo, qui alijs superuiueret, id est,seniori suo fieret sequens successor, & rursus ei posterior eius. Quod obseruantes per annorũ multorum spatia,regnum feliciter possedere, nec quod in reliquis gentibus adsolet,intestino bello fœdati sunt,suoq; ordine vnus post vnũ suscipiens regnũ,in pace populis imperarũt. Quorũ ordo iste ac successio fuit. Primũ Gizericus,qui pater & dominus,sequens Hunnericus,tertius Gundamundus,quartus Transamundus,quintus Hilderich. Quo,malo gentis suæ, Gelimer immemor ataui præceptorũ, de regno eiecto & interempto, tyrannidem præsumpsit.sed nõ ei cessit impunè quod fecerat. Nam Iustiniani Imperatoris vltio in eo apparuit,& cũ omni genere suo,opibusq;,quibus more prædonis incubabat, Constantinopolim delatus per virum gloriosissimum Belisarium,magistrum militum orientalem,& consulem ordinarium atq; patricium,magnũ in Circo populo spectaculum fuit,seramq; sui pœnitudinem gerens,quum se videret de fastigio regali deiectum,priuatæ vitæ,cui noluit famulari,redactus occubuit. Sic Africa,quæ in diuisione orbis terrarũ tertia pars mundi describitur, centesimo ferè anno Vuandalico iugo erepta in libertatẽ reuocata est regni Romani:& quam dudũ ignauis dominis,ducibus infidelibus,à Reip.Romanæ corpore gentilis manus abstulerat,solerti domino & fideli ductore tunc reuocata,hodieq; congaudet. Quanuis & post hęc aliquantũ intestino prœlio, Maurorumq; infidelitate adtritam se lamentauerit,tamen triumphus Iustiniani Imperatoris à deo sibi donatus,quod inchoauerat,ad finem vsq, perduxit. Sed nobis quid opus est,vnde res non exigit, dicere?Ad propositũ redeamus.Valia siquidem rex Gothorũ adeo cum suis in Vuandalos sęuiebat,vt voluisset eos etiam in Africa persequi,nisi eum casus,qui dudum Alarico ad Africam tendenti contigerat,reuocasset.Nobilitatus nanq; intra Hispanias, incruentaq; victoria potitus, Tolosam reuertitur;Romano imperio,fugatis hostibus,aliquantas prouincias(quod promiserat)derelinquens,sibiq; aduersa post longũ valetudine superueniente,rebus humanis excessit,eo videlicet tempore,quo *Beremuth Torismũdo patre genitus,de quo in catalogo Amalorũ familiæ superius diximus,cum filio Vuitiricho ab Ostrogothis,qui adhuc in Scythiæ terra Hunnorũ oppressionibus subiacebant,ad Vesegotharum regnũ migrauit. Conscius enim erat virtutis & generis nobilitatis,facilius sibi credens principatum à parẽtibus deferri,quem heredem regũ constabat esse multorum. Quis nanq; de Amalo dubitaret,si vacasset eligere?sed nec ipse adeo voluit,quis esset,ostẽdere.Et illi iam post mortem Valiæ Theodericũ ei dedere successorem,ad quem veniẽs Beremund animi pondere,quo valebat,eximiã generis sui amplitudinẽ commoda taciturnitate suppressit, sciens regnantib. semper de regali stirpe genitos esse suspectos.Passus est ergo ignorari,ne faceret ordinãda cõfundi. Susceptusq; est cũ filio suo à rege Theoderico honorificè nimis,adeo vt nec consilio suo expertẽ,nec conuiuio faceret alienũ; non tantũ pro generis nobilitate,quam ignorabat,sed pro animi fortudine & robore gentis, quã non poterat occultare. Quid plurimũ?defuncto Valia,vt superius quod diximus repetamus, qui parũ fuerat felix Gallis, prosperrimus feliciorq; Theodericus successit in regno,homo summa moderatione compositus animi corporisq;*vtilitate habendus.Contra quẽ Theodosio & Festo cõsulibus pace rupta Romani Hunnis auxiliaribus secũ iunctis,in Gallias arma mouerũt.Turbauerat nanq; eos Gothorũ fœderatorũ manus,quæ† cũ Gaina comite Constantinopolim se fœderasset.Aetius ergo patricius tũc præerat militibus,fortissimorum Mæsiorũ stirpe progenitus, in Dorostena ciuitate, à patre Gaudentio,

Gizerici de successione suprema voluntas.

Vandalorum in Africa reges.

Gilemer in triumpho ductus Byzantium.

Valia Vandalos persequitur.

** supra Berimũd*

Berimundus originem suam occultat.

Theogericus Valiæ successor

** vt illa ætate*

† cum Gaina comite Constantinopoli

Aetij patricij res gestæ.

dentio, labores bellicos tolerans, Reipub. Romanæ singulariter natus, qui superbiam Sueuorum, Francorumq; barbariem immensis cædibus seruire Romano imperio coëgisset. Hunnis quoq; auxiliarijs Litorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus motus procinctũ, diuq; ex vtraq; parte acie ordinata, quũ vtriq; fortes, & neuter firmior esset, datis dextris, in pristinam concordiam redierunt, fœdereq; firmato, ab alterutro fida pace peracta, recessit vterq;. Qua pacatur Attila Hunnorũ omnium dominus, & pęnè totius Scythiæ gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem remissus à Theodosio iuniore Priscus, tali voce inter alia refert. Ingentia siquidẽ flumina, id est Tysiam, Tibisiamq;, & Driccam transeuntes, venimus in locũ illum, vbi dudum Vidicula Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit. Indeq; non longè ad vicum, in quo rex Attila morabatur, accessimus: vicum inquam, ad instar ciuitatis amplissimę, in quo lignea mœnia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus, quarum compago ita solidum mentiebatur, vt vix ab intento posset iunctura tabularũ comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticusq; in omni decore dispositas. Area verò curtis ingenti ambitu cingebatur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hæ sedes erant Attilæ regis barbariam totã tenentis: hæc captis ciuitatibus habitacula pręponebat. Is nanq; Attila patre genitus Mundzucco, cuius fuere germani, Octar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuisse narrantur, quamuis non omnino cunctorum. Eorum ipse post obitũ, cum *Bleta germano Hunnorum successit in regnum, & vt antè expeditioni, quam parabat, par foret; augmentum virium parricidio quærit, tendens ad discrimen omnium nece suorũ. Sed *liberante iusticia detestabili remedio crescens, deformes exitus suæ crudelitatis inuenit. *Bleta enim fratre fraudibus perempto, qui magnæ parti regnabat Hunnorũ, vniuersum sibi populum subiugauit, aliarumq; gentiũ, quas tunc in ditione tenebat, numerositate collecta, primas mundi gentes, Romanos Vesegothasq; subdere peroptabat. Cuius exercitus quingentorum millium esse numerus ferebatur. Vir in concussionem gentis natus in mundo, terrarum omnium metus: qui nescio qua sorte terrebat cuncta, formidabili de se opinione vulgata. Erat namq; superbus incessu, huc atq; illuc circumferens oculos, vt elati potentia ipso quoq; motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius in fide semel receptis. Forma breuis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore, originis suæ signa restituens. Qui quamuis huius esset naturæ, vt semper magna confideret, addebat ei tamen confidentiã gladius Martis inuentus, apud Scytharum reges semper habitus. Quem Priscus historicus tali refert occasione detectum. Quum pastor inquiens, quidam gregis vnam buculam conspiceret claudicantẽ, nec causam tanti vulneris inueniret, sollicitus vestigia cruoris insequitur: tandemq; venit ad gladium, quẽ depascẽs herbas bucula incautè calcauerat, effossumq; protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, vt erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum, & per Martis gladium potestatẽ sibi concessam esse bellorum. Huius ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gizericus rex Vuandalorũ, quem paulo antè memorauimus, multis muneribus ad Vesegotharum bella præcipitat, metuens ne Theodericus Vesegotharum rex filiæ vlcisceretur iniuriam, quæ Hunericho Gizerici filio iuncta, prius quidẽ tanto coniugio lætaretur: sed postea, vt erat ille & in sua pignora truculentus, ob suspicionẽ tantummodo veneni ab ea parati, eam putatis naribus spolians decore naturali patri suo ad Gallias remiserat, vt

Attila rex Hunnorum.

Prisci verba de Attila.

* *Budam Prosper vocat.*

* *librante*

* *Buda*

Qualis Attila fuerit statura et moribus.

De Martis gladio.

Gizericus Attilam contra Gothos exciuit.

turpe funus miseranda semper offerret,& crudelitas,qua etiam mouerentur externi,vindictam patris efficacius impetraret. Attila igitur dudū bella concepta Gizerici redemptione parturiens, legatos in Italiam ad Valentinianū principem misit,serens Gothorū Romanorumq; discordiam, vt quos proelio non poterat concutere, odijs internis eliderer, adserens se Reipub. eius amicitias in nullo violare,sed contra Theodericū Vesegothorum regem sibi esse certamen,vnde eum excipi libenter optaret. Cætera epistolę vsitatis salutationū blandimentis oppleuerat, studens fidē adhibere mendacio. Pari etiam modo ad regem Vesegothorū Theodericū erigit scriptum, hortans vt à Romanorū societate discederet, recoleretq; proelia,quæ paulo antè cōtra eū fuerant cōcitata sub nimia feritate. Homo subtilis antequā bella gereret, arte pugnabat.Tunc Valentinianus imperator ad Vesegothos eorumq; regē Theodericum in his verbis legationem direxit.Prudentiæ vestrę est,fortissime gentium,aduersus * vrbis conspirare tyrannū,qui optat mundi generale habere seruitium, qui causas proelij non requirit,sed quicquid commiserit, hoc putat esse legitimū. Ambitum suum brachio metitur,superbia licētiā satiat. Qui ius fasq; contemnens,hostem se exhibet naturæ cunctorū. Etenim meretur hic odium,qui in commune omniū se approbat inimicum. Recordamini quęso,quod certè nō potest obliuisci. Ab Hunnis casus est fusus,sed quod grauiter agit, insidijs agit appetitū.Vnde vt de nobis taceamus, potestis hanc multis ferre superbiā ? Armorū potētes,fauete proprijs doloribus, & communes iungite manus. Auxiliamini etiam Reipub.cuius membrum tenetis. Quàm sit autem nobis expetenda vel amplexanda societas, hostes interrogate consilia. His & similibus legati Valentiniani regem permouere Theodericū.Quibus ille respondit;Habetis,inquit,Romani,desiderium vestrum,fecistis Attilam & nobis hostem. Sequimur illū quòcunq; vocauerit, & quanuis infletur de diuersis superbarum gentium victorijs, norunt tamen Gothi confligere cum superbis.Nullum bellū dixerim graue,nisi quod causa debilitat,quando nil triste pauet,cui maiestas arriserit.Acclamant responso comites ducis,lætū sequitur vulgus. Fit omnibus ambitus pugnæ,hostes iam Hunni desiderantur. Producitur itaq; à rege Theoderico Vesegothorū innumerabilis multitudo:qui quatuor filijs domi dimissis,id est Friderico & Turico, Rotemero & Himmerit, secum tantùm Thorismund & Theodericum maiores natu participes laboris assumit.Felix procinctus,auxiliantium suaue collegium habere,& solatia illorum,quibus delectat ipsa etiam simul subire discrimina. A parte verò Romanorum tanta patricij Aetij prouidētia fuit,cui tunc innitebatur Respub.Hesperię plagę,vt vndiq; bellatoribus congregatis, aduersus ferocem & infinitam multitudinem non impar occurreret. His enim adfuere auxiliares Franci, Sarmatæ,Armoritiani,Litiani,Burgundiones,Saxones,Riparioli,Ibriones,quondam milites Romani,tunc verò iam in numero auxiliariorum exquisiti, aliæq; nonnullæ Celticę vel Germanicę nationes.Conuenitur itaq; in campos Catalaunicos,qui & Mauricij nominātur,c.leugas,vt Galli vocant,in longū tenentes,& lxx in latum.Leuga autem Gallica mille & quingentorū passuum quātitate metitur. Fit ergo area innumerabiliū populorum pars illa terrarū. Conferuntur acies vtræq; fortissimę,nihil subreptionibus agitur,sed apertū Martem testantur.Quę potest digna causa tantorum motibus inueniri? Aut quod odiū in se cunctos animauit armari? Probatum est, humanum genus regibus viuere,quando vnius mentis insano impetu strages fit facta populorum, & arbitrio superbi regis momento deijcitur,quod tot seculis natura progenuit.Sed antequam pugnæ ipsius ordinem referamus, necessarium videretur edicere, quæ in ipsis bellorum motibus accidēre,quia sicut famosum proelium,ita multiplex atq;

Attila Gothos à Romanis dirimere nititur.
Legatio Valentiniani ad Gothos.
* orbis
Theoderici responsum.
Theoderici vj filij.
Expeditio contra Hunnos Gothorum et Rom.
Auxiliares copiæ
Leugæ spatium.

atq; perplexum. Sangibanus namq; rex Alanorum metu futurorum perteritus, Attilæ (ei) se tradere pollicetur, & Aurelianam ciuitatẽ Galliæ, vbi tunc consistebat, in eius iura transducere. Quod vbi Theodericus & Aetius agnouere, magnis aggeribus eandem vrbem ante aduentum Attilæ destruunt, suspectumq; custodiunt Sangibanum, & inter suos auxiliares medium statuũt cum propria gente. Igitur Attila rex Hunnorum tali perculsus euentu, diffidens suis copijs, metuens inire conflictum, intusq; fugam reuoluens, ipso funere tristiorem, statuit per haruspices futura inquirere. Qui more solito nũc pecorum fibras, nunc quasdam venas in abrasis ossibus intuẽtes, Hunnis infausta denuntiant. Hoc tamen quantulũ prædixere solatij, quod summus hostium ductor de parte aduersa occumberet, relictaq; victoria, sua morte triũphum fœdaret. Quumq; Attila necem Aetij, quòd eius motib. obuiabat, vel cum sua perditione duceret expetendam, tali præsagio sollicitus, vt erat consiliorum in rebus bellicis exquisitor, circa nonam diei horam prœliũ sub trepidatione committit, vt si non secus cederet, nox imminens subueniret, conuerteret partes, vt diximus, in campos Catalaunicos. Erat autem positio loci decliui tumore, in modum collis excrescens. Quem vterq; cupiẽs exercitus obtinere, quia loci opportunitas non paruum beneficium conferret: dextrã partem Hunni cum suis, sinistram Romani & Vesegothæ cũ auxiliarijs occuparunt. Relictoq; de cacuminis eius iugo certamine, dextrum (itaq;) cornu cum Vesegothis Theodericus tenebat, sinistrũ Aetius cũ Romanis, collocantes in medio Sangibanum, quem superius retulimus præfuisse Alanis, prouidentes cautioni militari, vt eum, de cuius animo minus præsumebant, fidelium cum turba cõcluderent. Facilè namq; adsumit pugnandi necessitatẽ, cui fugiendi imponitur difficultas. E diuerso verò fuit Hunnorũ acies ordinata, vt in medio Attila cũ suis fortissimis locaretur, sibi potius rex hac ordinatione prospiciens, quatenus inter gẽtis suæ robur positus, ab imminẽti periculo redderetur exceptus. Cornua verò eius multiplices populi, & diuersæ nationes, quas ditioni suæ subdiderat, ambiebant. Inter quos Ostrogotharũ præeminebat exercitus, Vualamire & Theodemire, & Vuidemire germanis ductãtibus, ipso etiã rege, cui tunc seruiebãt, nobilioribus; quia Amalorũ generis eos potentia illustrabat. Eratq; & Gepidarũ agmine innumerabili rex ille famosissimus Ardaricus, qui ob nimiam suã fidelitatẽ erga Attilam, eius consilijs intererat. Nã perpendens Attila sagacitatẽ suã, eum & Vualamirẽ Ostrogotharum regẽ super cæteros regulos diligebat. Erat nãq; Vualamir secreti tenax, blandus alloquio, doli ignarus. Ardarich fide & consilio, vt diximus, clarus. Quibus non immeritò contra parentes Vesegothas debuit credere pugnatoribus. Reliqua autem si dici fas est, turba regum, diuersarumq; nationum ductores, ac si satellites, nutibus Attilæ attendebant, & vbi oculo annuisset, absque aliqua murmuratione cum timore & tremore vnusquisq; adstabat, aut certè quod iussus fuerat, exsequebatur. Sed solus Attila rex omnium regum, super omnes, & pro omnibus solicitus erat. Fit ergo de loci, quem diximus, opportunitate certamen. Attila suos dirigit, qui cacumen montis inuaderent, sed à Thorismundo & Aetio præuentus est. Qui eluctati collis excelsa vt conscenderent, superiores effecti sunt, venientesq; Hunnos montis beneficio facilè turbauere. Tunc Attila, quum videret exercitum causa præcedente turbatũ, eum tali ex tempore credit alloquio confirmandũ. Post victorias tantarũ gentium, post orbẽ sic cõstitutis edomitum, ineptũ iudicauerim, tanquam ignaros rei verbis acuere. Quærat hoc aut nouus ductor, aut inexpertus exercitus. Nec mihi fas est aliquid vulgare dicere, nec vobis oportet audire. Quid autem aliud vos quàm bellare cõsueti? Aut quid forti suauius, quàm vindictam manu quærere? Magnum munus à natura, animum vltione

Sangibanus Alanorum rex à nostris deficit.

Attila sibi me[…] it

Haruspicum re[…]sponsa de euentu proelij.

Acies Theoderici & Aetij.

Acies Hunnorũ.

Reges Gothis et Gepidarũ in exercitus Attilæ.

Ardaricus.

Vualamir.

Attilæ ad suos oratio.

ſatiare. Aggrediamur ergo hoſtem alacres, audaciores ſunt ſemper, qui inſe runt bellum. Adunatas deſpicite diſſonas gentes. Indicium pauoris eſt, ſocie tate defendi. En ante impetum terroribus iam feruntur, excelſa quærunt, tumulos capiunt, & ſera pœnitudine in campis munitiones efflagitant. Nota nobis ſunt, quàm ſint leuia Romanorum arma, primo etiam non dico vulne re, ſed ipſo puluere grauantur. Dum inordinatè coëunt, & acies teſtudinemque connectunt, vos confligite præſtantibus animis, vt ſoletis, deſpicientesque eorum acies, Alanos inuadite, in Veſegothas incumbite. Inde nobis eſt citam victoriam quærere, vnde ſe continet bellum. Abſciſa autem neruis mox membra relabuntur, nec poteſt ſtare corpus, cui oſſa ſubtraxeris. Conſurgant animi, furor ſolitus intumeſcat. Nunc conſilia Hunni, nunc arma depromite, aut vulneratus quis aduerſarij mortem depoſcat, aut illæſus hoſtiũ clade ſatietur. Victuros nulla tela conuenient, morituros & in ocio fata præcipitant. Poſtremo quur fortuna Hunnos tot gentium victores adſereret, niſi ad certaminis huius gaudia præparaſſet? Quis denique Mæotidarum iter aperiret maioribus noſtris tot ſeculis clauſum ac ſecretum? Quis adhuc iner mibus condere faciebat armatos? Faciem Hunnorum non poterit ferre adu nata collectio. Non fallor euentu, hic campus eſt, quem nobis tot proſpera promiſerant. Primus in hoſtes tela conijciam. Si quis potuerit Attila pugnan te ocium ferre, ſepultus eſt. His verbis accenſi, in pugnam cuncti præcipitan tur. Et quamuis haberent res ipſæ formidinem, præſentia tamen regis cunctationem hærentibus auferebat. * Manu manibus congrediuntur, bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui ſimile nulla vſquam narrat antiquitas, vbi talia geſta referuntur, vt nihil eſſet, quod in vita ſua conſpicere potuiſſet egregius, qui huius miraculi priuaretur aſpectu. Nam ſi ſenioribus credere fas eſt, riuulus memorati campi humili ripa prolabens, peremptorum vulne ribus ſanguine multo prouectus, non actus imbribus, vt ſolebat, ſed liquore concitatus inſolito, torrens factus eſt cruoris augmento. Et quos illic coëgit in aridam ſitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: ita conſtricti ſorte miſerabili ſordebant, potantes ſanguinem, quem fudere ſauciati. Hic Theodericus rex dum adhortans diſcurreret exercitum, equo depulſus, pedibusque ſuorum conculcatus, vitam matura ſenectute concluſit. Alij verò dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Oſtrogotharum, qui tunc Attilanum ſequebantur regimen. Hoc fuit, quod Attilæ præſagio haruſpices prius dixerant, quamquam ille de Aetio ſuſpicaretur. Tunc Veſegothæ diuidentes ſe ab Alanis, inuadunt Hunnorum cateruas, & penè Attilam trucidaſſent; niſi prius prouidus fugiſſet, & ſe ſuosque ilico intra ſepta caſtrorũ, quæ plauſtris vallata habebat, recluſiſſet. Quamuis fragile munimentum, tamen quæſierunt ſubſidium vitæ, quibus paulo antè nullus poterat naturalis agger obſiſtere. Thoriſmund autem regis Theoderici filius, qui cum Aetio collem anticipans, hoſtes de ſuperiori loco proturbauerat, credens ſe ad agmina propria peruenire, nocte cæca ad hoſtium carpenta ignarus incurrit. Quem fortiter dimicantem quidam capite vulnerato equo deiecit, ſuorumque prouidentia liberatus, à prœliandi intentione deſijt. Aetius verò ſimiliter noctis confuſione diuiſus, quum inter hoſtes medios vagaretur, trepidus ne quid incidiſſet aduerſi Gothis, inquirens, tandemque ad ſocia caſtra perueniens, reliquum noctis ſcutorum defenſione tranſegit. Poſtera die luce orta, quum cadaueribus plenos campos aſpicerent, nec audere Hunnos erũpere; ſuam arbitrantur eſſe victoriam, ſcientesque Attilam non niſi magna clade confuſum, bello confugiſſe: quum tamen nil ageret vel proſtratus abiectum, ſed ſtrepens armis tubis canebat, incuſſionemque minabatur: velut leo venabulis preſſus, ſpeluncæ aditus obambulans, nec audet inſurgere, nec

Pugna Hunnorum et Gothorũ Romanorumq́.

** manus.*

Torrens ſanguinis.

Theoderici mors

Attilas ad caſtra fugit plauſtris munita.

Thoriſmundi et Aetij pericula.

Quid Attila poſt pugnam fecerit.

nec desinit fremitibus vicina terrere. sic bellicosissimus rex victores suos turbabat inclusus. Conueniunt itaque Gothi Romanique, & quid agerent de superato Attila deliberant. Placet eum obsidione fatigari, qui annonæ copiam non habebat, quando ab ipsius sagittarijs intra septa castrorum locatis, crebris ictibus arceretur accessus. Fertur autem desperatis in rebus prędictũ regem adhuc & in supremo magnanimem, equinis sellis construxisse * piram, seseque, si aduersarij irrumperent, flammis inijcere voluisse; ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in potestatem tantorum hostium gentiũ dominus perueniret. Verùm inter has obsidionum moras Vesegothæ regem filij patrem requirunt, admirantes eius absentiam, dum felicitas fuerit subsequuta. Quumq; diutius exploratum, vt viris fortibus mos est, inter densissima cadauera reperissent, cantibus honoratum, inimicis spectantibus abstulerunt. Videres Gothorum globos dissonis vocibus contragosos, adhuc inter bella furentia funeri reddidisse culturam. Fundebantur lachrymæ, sed quæ viris fortibus impendi solent. nostra mors erat, sed Hunno teste gloriosa, vnde hostium putaretur inclinata fore superbia, quando regis efferre cadauer cum suis insignibus inspiciebãt. At Gothi Theoderico adhuc iusta soluentes, armis insonantibus regiam deferunt maiestatem, fortissimusq; Thorismund bene gloriosus, ad manes carissimi patris, vt decebat filium, exequias est prosequutus. Quod postquam peractum est, orbitatis dolore commotus, & virtutis impetu, qua valebat, dum inter reliquias Hunnorum, mortem patris vindicare contendit; Aetium patricium, ac si seniorem, prudentiaque maturum, de hac parte consuluit, quid sibi esset in tempore faciendum. Ille vero metuens, ne Hunnis funditus interemptis, à Gothis Romanorum premeretur imperium, præbet hac suasione consilium, vt ad sedes proprias remearet, regnumque quod pater reliquerat, arriperet; ne germani eius opibus sumptis paternis, Vesegotharum regnum peruaderent, grauiterque dehinc cum suis, & quod peius est, miseriterq; pugnaret. Quo responso non ambiguè, vt datum est, sed pro sua potius vtilitate suscepto, relictis Hunnis, redit ad Gallias. Sic humana fragilitas dum suspicionibus incurrerit, magna plerumque agendo, occasionem rerum intercipit. In hoc enim famosissimo & fortissimarum gentium bello ab vtrisque partibus clxij millia cæsa referũtur, exceptis xc milibus Gepidarum & Francorum, qui ante congressionem publicam noctu sibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorũ parte pugnantibus. Attila igitur discessione cognita Gothorum, quod de inordinatis colligi solet, & inimicorum magis æstimans dolum, diutius se intra castra continuit. Sed vbi hostium absentia sunt longa silentia consecuta, erigitur mens ad victoriam, gaudia præsumuntur, atque potentis regis animus in antiqua fata reuertitur. Thorismund ergo patre mortuo, in campis statim Catalaunicis, vbi & pugnauerat, regia maiestate subuectus, Tolosam ingreditur. Hic licet fratrum & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia moderatus est, vt nullius reperiret de regni successione certamen. Attila verò nacta occasione de recessu Vesegotharum, & quod sæpè optauerat, cernens hostium solutionem per partes, mox iam securus ad oppressionem Romanorum mouit procinctum, primaque aggressione Aquileiensem obsedit ciuitatem, quæ est metropolis Venetiarum, in mucrone vel lingua Adriatici posita sinus. Cuius ab oriente muros Natissa amnis fluens, à monte Picis elambit, ibique quum diu, multoque tempore obsidens, nihil penitus præualeret, fortissimis intrinsecus Romanorum militibus resistentibus; exercitu iam murmurante & discedere cupiente, Attila deambulans circa muros, dum vtrum solueret castra, an adhuc moraretur deliberat; animaduertit candidas aues, id est ciconi-

Attilæ desperantis extremum cõsilium.

** pyram.*

Funus Theoderici regis.

Thorismundus vindicare mortẽ patris cupiens, ab Aetio retrahitur

Inuidia mouetur Aetius ad impediendum bonum consilium.

Numerus interfectorum.

Attila cõtra Romanos pergit.

Aquileiæ obsidio

Auolantium ciconiarũ augurium.

nias,quæ in fastigio domorum nidificant,de ciuitate fœtus suos trahere,atq; contra morem per rura forinsecus comportare. Et vt hoc,sicut erat sagacissimus inquisitor,persensit,ad suos inquit; Respicite aues futurarum rerũ prouidas perituram relinquere ciuitatem, casurasque arces periculo imminente deserere. Non hoc vacuum,non hoc credatur incertum;rebus præscijs cõsuetudinem mutat ventura formido. Quid plus? Animus suorum rursus ad oppugnandum Aquileiã inflammatur. Qui machinis constructis, omnibusque tormentorum generibus adhibitis, nec mora,inuadunt ciuitatem, spoliant,diuidunt,vastantque crudeliter,ita vt vix eius vestigia, vt appareant,reliquerint. Exhinc iam audaciores, & necdum Romanorum sanguine satiati, per reliquas Venetûm ciuitates Hunni bacchabantur. Mediolanum quoque Liguriæ metropolim,& quondam regiam vrbem pari tenore deuastant,nec non & Ticinum ęquali sorte deijciunt,vicinaque loca sæuientes allidunt,demoliunturque penè totam Italiam. Quumque ad Romam animus fuisset eius attentus accedere,sui eum(vt Priscus refert historicus)remouere,non vt bi, cui inimici erant, consulentes; sed Alarici quondam Vesegotharum regis obijcientes exemplũ,veriti regis sui fortunam, quia ille post fractam Romam diu non superuixerat,sed protinus rebus excessit humanis. Igitur dum eius animus ancipiti negocio inter ire & non ire fluctuaret, secumque deliberans tardaret,placita ei legatio à Roma aduenit. Nam Leo papa per se ad eum accedit in Acrouentu Mamboleio, vbi Mincius amnis commeantium frequentatione transitur. Qui mox deposuit excitatum furorem, & rediens qua venerat,id est,vltra Danubium, promissa pace discessit;illud præ omnibus denuncians,atq; interminando discernens, grauiora se in Italiam illaturum,nisi ad se Honoriam Valentiniani principis germanam,filiam Placidiæ Augustæ,cum portione sibi regalium opum debita mitteret. Ferebatur enim quia hæc Honoria,dum propter aulæ decus ac castitatem teneretur nutu fratris inclusa, clandestino eunucho misso, Attilam inuitasset, vt contra fratris potentiam eius patrocinijs vteretur;prorsus indignum facinus, vt licentiam libidinis malo publico compararet. Reuersus itaque Attila in sedes suas, & quasi ocij pœnitens,grauiterq; ferens à bello cessare, ad orientis principem Marcianum legatos dirigit,prouinciarũ testans vastationem, quod sibi promissa à Theodosio quondam Imperatore minimè persolueret,& inhumanior solito suis hostibus appareret. Hæc tamen agens, vt erat versutus & callidus,alibi minatus, alibi arma sua commouit, & quod restabat indignationi, faciem in Vesegothos retorsit. Sed non eum, quem de Romanis, reportauit euentum. Nam per dissimiles anterioribus vias recurrens, Alanorum partẽ trans flumen Ligeris considentem statuit suæ redigere ditioni, quatenus mutata per ipsos belli facie, terribilior emineret. Igitur ab Dacia & Pannonia prouincijs, in quibus tunc Hunni cum diuersis subditis nationibus insidebant, egrediens Attila, in Alanos mouit procinctum. Sed Thorismund rex Vesegothorum fraudem Attilæ non impari subtilitate persentiens, ad Alanos tota subtilitate prius aduenit,ibique superuenientis iam Attilę motibus præparatus occurrit,consertoque prælio, penè simili eum tenore,vt prius in campis Catalaunicis, à spe remouit victoriæ, fugatumque à partibus suis sine triumpho remittens in sedes proprias fugere compulit. Sic Attila famosus,& multarum victoriarum dominus, dum quærit famam perditoris abijcere, & quod prius à Vesegothis pertulerat, abolere; geminatam sustinuit, ingloriusque recessit. Thorismund verò repulsis ab Alanis Hunnorum cateruis,sine aliqua suorum læsione Tolosam migrauit,suorumq; quieta pace cõposita,tertio anno regni sui ægrotans, dum sanguinem tollit de vena, ab Ascalcruo cliente inimicos nunciante,armis subtractis,peremptus est. Vna tamen

Mediolanum et Ticinum Attila perdit.

Attilæ de Romano itinere consultatio.

Leo papa legatus ad Attilam.

Honoriæ damnosa reip. libido.

Attilæ ad Marcianum legatio.

Attilæ simulationes.

Thorismundus iterum vincit Attilam.

Indigna Thorismundi cædes.

men manu,quam liberam habebat,scabellum tenens,sanguinis sui existit vltor,aliquantos insidiantes sibi extinguens. Post cuius decessum, Theodericus germanus eius Vesegotharum in regno succedens,mox Riciarium Sueuorum regem cognatũ suum repperit inimicum. Hic item Riciarius affinitatem Theoderici præsumens, vniuersam penè Hispaniam sibi credidit occupandam,iudicans opportunum tempus surreptionis incomposita initia tentare regnantis. Quibus ante Gallicia & Lusitania sedes fuere, quæ in dextro latere Hispaniæ per ripam Oceani porriguntur, habentes ab oriente Austrogoniam, ab occidente in promontorio sacrum Scipionis Romani ducis monumentum,à septentrione Oceanum,à meridie Lusitaniam, & fluuium Tagum,qui arenis suis permiscẽs auri metalla, trahit cum limi vilitate diuitias. Exinde ergo exiens Riciarius rex Sueuorum, nititur totam Hispaniam occupare. Cui Theodericus cognatus suus,vt erat moderatus,legatos mittẽs,pacifice dixit,vt non solum recederet à finibus alienis; verùm etiam nec tentare præsumeret,odium sibi tali ambitione acquirens. Ille verò animo prætumido ait;Si hic murmuras,& me venire causaris:Tolosam,vbi tu sedes, veniam;ibi si vales,resiste. His auditis, ægrè tulit Theodericus, compacatusq; cũ cæteris gentibus, arma mouit in Sueuos, Burgundionum quoque Gnudiacum,& Hilpericum reges auxiliares habens, sibiq; deuotos. Ventum est ad certamen iuxta flumen Vrbium, quod inter Asturicam, Hiberiamq; præter meat. Consertoq; prælio,Theodericus cum Vesegothis,qui ex iusta parte pugnabat, victor efficitur, Sueuorum gentes penè cunctas vsq; ad internecionem prosternens. Quorum rex Riciarius relicta infecta victoria,hostem fugiens,in nauim conscendit,aduersaq; procella Tyrrheni ostij repercussus,Vesegotharum est manibus redditus,miserabilem non differens mortem, cum elementa mutauerit. Theodericus verò victor existẽs, subactis pepercit,nec vltra certamina sæuire permisit,præponens Sueuis, quos subiecerat, clientẽ Acliulfum. Qui in breui animum ad præuaricationem ex Sueuorum suasionib. commutans,neglexit imperata complere, potius tyrannica elatione superbiens,credensq; se ea virtute prouinciam obtinere,qua dudum cum domino suo eam subiecisset. Is siquidem erat Vuarnorum stirpe genitus, longè à Gothici sanguinis nobilitate seiunctus; idcirco nec libertati studens, nec patrono fidem seruans. Quo comperto, Theodericus mox contra eum, qui eum de regno peruaso deijcerẽt,destinauit. Qui venientes,sine mora in primo eum certamine superantes,congruam factorum eius ab eo exegerunt vltionem. Captus namq;,& suorum solatio destitutus,capite plectitur;sensitq; tandem iratum,qui propitium dominum crediderat contẽnendũ. Tunc Sueui rectoris sui interitum contuentes, locorũ sacerdotes ad Theodericũ supplices direxerunt. Quos ille pontificali reuerentia suscipiens,non solũ impunitatẽ Sueuorũ indulsit;sed & vt sibi de suo genere principem constituerent, flexus pietate concessit. Quod & factum est, & Remismundum sibi Sueui regulũ ordinauerunt. His peractis,paceq; cunctis munitis,tertiodecimo regni sui anno Theodericus occubuit. Cui frater Euricus percupida festinatione succedens, sæua suspicione pulsatus est. Nam dum hæc circa Vesegotharum gentem & alia nonnulla geruntur, Valentinianus imperator dolo Maximi occisus est, & ipse Maximus tyrannico more regnum inuasit. Quod audiens Gizericus rex Vuandalorum, ab Africa armata classe in Italiam venit,Romamque ingressus, cuncta deuastat. Maximus verò fugiens, à quodam Vrso milite Romano interemptus est. Post quem, iussu * Marciniani imperatoris orientalis, * Maiorianus occidentale suscepit imperium gubernandum. Sed & ipse non diu regnans,dum contra Alanos, qui Gallias infestabant, mouisset procinctum, Dertonæ iuxta fluuium Ira cognomento

Theodericus fratri succedit.

Riciarius rex Sueuorum in Hispania.

Theoderici modestia.

Theoderici victoria.

Riciarij mors.

Acliulfi defectio.

Vuarnorũ stirps.

Acliulfi supplicium.

Remismundus rex Sueuorum.

Euricus rex Gothorum.

Gizericus Romam capit.

* *Marciani.*

* *Maioranus.*

Multorum occidentis impp. tempore breui facta successio.

occiditur. Cuius locum Seuerus inuasit, qui tertio anno imperij sui Romæ obijt. Quod cernens Leo imperator, qui in orietali regno Marciano succes-serat, Anthemium patricium suum ordinans, Romæ principem ordinauit. Qui veniens ilico Ricimerem generum suum contra Alanos direxit, virum egregium, & penè tūc in Italia ad exercitum singularem. Qui multitudinem Alanorum, & regem eorum Beurgum in primo statim certamine superatos, internecioni prostrauit. Euricus ergo Vesegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo iure nisus est occupare. Quod comperiens Anthemius Imperator, protinus solatia Britonum postulauit. Quorum rex Riothimus cum xij millibus veniens, in Biturigas ciuitatem oceano è nauibus egressus, susceptus est. Ad quos rex Vesegotharum Euricus innumerum ductans exercitum aduenit, diuq; pugnans, Riothimum Britonum regem, antequam Romani in eius societate coniungerentur, superauit. Qui ampla parte exercitus amissa, cum quibus potuit fugiens, ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam aduenit. Euricus verò rex Vesegotharum Aruernam Galliæ ciuitatem occupauit, Anthemio principe iam defuncto, qui cum Ricimere genero suo intestino bello sæuiens, Romaniam triuisset, ipseque à genero peremptus, regnum reliquit Olibrio. Quo tempore in Constantinopoli Aspar primus patriciorum, & Gothorum genere clarus, cum Ardabure & Patriciolo filijs, illo quidem olim patricio, hoc autem Cæsare, generoq; Leonis principis appellato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interijt. Et nec dum Olibrio viij mense in regnum ingresso obeunte, Glycerius apud Rauennam plus præsumptione, quàm electione Cæsar effectus est. Quem anno vix expleto, Nepos Marcellini quondam patricij sororis filius, à regno deijciens, in portu Romano episcopum ordinauit. Tantas varietates mutationesque Euricus cernens, vt diximus superius, Aruernam occupat ciuitatem, vbi tunc Romanorum dux præerat Decius nobilissimus senator, & dudū Auiti Imperatoris, qui ad paucos dies regnum inuaserat, filius. Nam hic ante Olibrium paucos dies tenēs imperium, vltro recessit Placentiam, ibique episcopus est ordinatus. Huius ergo filius Decius diu certans cum Vesegothis, nec valens antestare, relicta patria, maximeque vrbe Aruernate hosti, ad tutiora se loca collegit. Quod audiens Nepos Imperator, præcepit Decio, relictis Gallijs ad se venire, in locum eius Oreste magistro militum ordinato: qui Orestes suscepto exercitu, & contra hostes egrediens, à Roma Rauēnam peruenit, ibiq; remoratus, Augustulum filium suum Imperatorem efficit. Quo comperto, Nepos fugit in Dalmatias, ibiq; defecit priuatus regno, vbi iam Glycerius dudum imperator episcopatum Salonitanum habebat. Augustulo verò à patre Oreste in Rauenna imperatore ordinato, non multum post Odouacer Turcilingorum rex, habens secum Scyros, Herulos, diuersarumq; gentium auxiliarios, Italiam occupauit, & Oreste interfecto, Augustulū filium eius de regno pulsum, in Lucullano Campaniæ castello exsilij pœna damnauit. Sic quoq; Hesperium Romanæ gentis imperium, quod septingentesimo nono vrbis conditæ anno primus Augustorum Octauianus Augustus tenere cœpit, cum hoc Augustulo perijt, anno decessorum prædecessorumq; regni quingentesimo vigesimo secundo, Gothorum dehinc regibus Romam Italiamque tenentibus. Interea Odouacer rex gentium omni Italia subiugata, vt terrorem suum Romanis indicaret, mox initio regni sui Brachilam comitem apud Rauennam occidit, regnoque suo confortato, penè per quatuordecim annos vsque ad Theoderici præsentiam, de quo in subsequentibus dicturi sumus, obtinuit. Interim tamen ad eum ordinem, vnde digressi sumus, redeamus, & quomodo Euricus rex Vesegotharum Romani regni vacillationem cernēs,

Euricus Gallias occupare nititur

Riothimum suis cum Britonibus Euricus vincit.

Odoacer Rugianus Italiam occupat.

Arelatum & Maſſiliam propriæ ſubdidit ditioni. Gezericus etenim Vuandalorum rex ſuis eum muneribus ad iſta committenda illexit, quatenus ipſe Leonis vel Zenonis inſidias, quas contra eum direxerant, præcaueret. Egitq; vt orientale imperium Oſtrogothæ, Heſperium Veſegothæ vaſtarent, vt in vtraque Repub. hoſtibus decernentibus, ipſe in Africa quietus regnaret. Quod Euricus grato ſuſcipiens animo, totas Hiſpanias Galliaſq; ſibi iam iure proprio tenens, ſimul quoque & Burgundiones ſubegit, Arelatoque degens, decimonono anno regni ſui vita priuatus eſt. Huic ſucceſſit proprius filius Alaricus, qui nonus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus eſt Veſegotharum. Nam pari tenore, vt de Auguſtulo ſuperius diximus, & in Alaricis prouenisse cognoſcitur, & in eis ſæpè regna deficiunt, à quorum nominibus inchoant. Quo interim nos prætermiſſo, ſicut promiſimus, omnem Gothorum texamus originem. Et quia dum vtræque gentes tam Oſtrogothę, quàm etiam Veſegothæ in vno eſſent, vt valui, maiorum ſequens dicta reuolui, diuiſosque Veſegothas ab Oſtrogothis ad liquidum ſum proſequutus: neceſſe nobis eſt, iterum ad antiquas eorum Scythicas ſedes redire, & Oſtrogotharum genealogiam, actuſque pari tenore exponere. Quos conſtat [morte] Ermanarici regis ſui deceſſione à Veſegothis diuiſos, Hunnorum ſubditos ditioni in eadem patria remoraſſe, Vuinithario tamen Amalo principatus ſui inſignia retinente. Qui aui Ataulfi virtutem imitatus, quamuis Ermanarici felicitate inferior, tamen [hæc] moleſtè * referens Hunnorum imperio ſubiacere, paululum ſe ſubtrahebat ab illis, ſuamq; dum nititur oſtentare virtutem, in Antarum fines mouit procinctum, eoſq; dum aggreditur, prima congreſſione ſuperatur: deinde fortiter egit, regemq; eorum Box nomine cũ filijs ſuis & lxx primatibus in exemplo terroris cruci adfixit, vt dedititijs metum cadauera pendentium geminarent. Sed cum tali libertate vix anni ſpatio imperaſſet, non eſt paſſus * Balamber rex Hunnorum, ſed aſcito ad ſe Sigiſmundo Hunimundi magni filio, qui iuramenti ſui & fidei memor cum ampla parte Gothorum Hũnorum imperio ſubiacebat, renouatoq; cum eo fœdere, ſuper Vuinitharium duxit exercitum. Diuque certantibus, primo & ſecundo certamine Vuinitharius vincit. Nec valet aliquis commemorare, quã tam ſtragem de Hunnorum Vuinitharius fecit exercitu. Tertio verò prœlio ſubreptionis auxilio ad fluuium nomine Erac, dum vterq; ad ſe veniſſent, Balamber ſagitta miſſa, caput Vuinitharij ſaucians, interemit; neptemque eius Vualadamarcam ſibi in coniugio copulans, iam omnem in pace Gothorum populum ſubactum poſſedit: ita tamen, vt genti Gothorum ſemper vnus proprius regulus (quamuis Hunnorum conſilio) imperaret. Et mox defuncto Vuinithario, rexit eos Hunimundus filius quondam regis potentiſſimi Ermanarici, acer in bello, totiuſque corporis pulchritudine pollens: qui poſt hæc contra Sueuorum gentem feliciter dimicauit. Eoq; defuncto, ſucceſſit Thoriſmund filius eius flore iuuentutis ornatus; qui ſecundo principatus ſui anno contra Gepidas mouit exercitum. Magnaq; de illis potitus victoria, caſu equi dicitur interemptus. Quo defuncto, ſic eum luxere Oſtrogothæ; vt xl per annos in eius loco rex alius non ſuccederet, quatenus & illius memoriã ſemper haberent in ore, & tempus accederet, quo Vualamir ambitum repararet virilem, qui erat ex conſobrino eius genitus Vuandalario; quia filius eius, vt ſuperius diximus, Beriſmund, iam contempta Oſtrogotharum gente propter Hunnorum dominium, ad partes Heſperias Veſegotharum fuiſſet gentem ſequutus, de quo & ortus eſt Vedericus. Vederico quoque filius natus eſt Eutharicus, qui iunctus Amaleſuentæ filiæ Theoderici, item Amalorum ſtirpem iam diuiſam coniunxit, & genuit Athalaricum & Matheſuentam. Sed quia Athalaricus in annis puerilibus defunctus eſt, Matheſuenta

Cizerici aſtus in diſtinendis hoſtibus.

Alaricus patri ſuccedit, alter huius nominis.

Vuinitharius rex Oſtrogothorum.

**ferens.*

**ſupra Balamir*

Hunimundus rex.

Thoriſmundus rex Oſtrogothorum.

Eutharicus Amalorum ſtirpẽ diuiſam coniungit

Constantinopolim inlata, de secũdo viro, id est Germano fratruele Iustiniani imperatoris genuit postumum filium, quem nominauit Germanum. Sed nobis, vt ordo, quem cupimus, decurrat; ad Vuandalarij sobolem, quæ trino flore pullulabat, redeundum est. Hic etenim Vuandalarius fratruelis Ermanarici, & superscripti Thorismundi consobrinus, tribus editis * libris, in gente Amala gloriatus est, id est Vualamir, Theodemir, Vuidemir. Ex quibus per successionem parentum Vualamir in regnum conscendit, adhuc Hunnis eos inter alias gentes generaliter obtinentibus. Eratque tunc in tribus his germanis contemplatio grata, quando mirabilis Theodemir pro fratris Vualamir militabat imperio. Vualamir verò pro altero iubet ornando, Vuidemir seruire pro fratribus æstimabat. Sic eis mutua affectione se tuentibus, nulli penitus deerat regnum, quod vtrique in sua pace tenebant. Ita tamen, vt sæpè dictum est, imperabant; vt ipsi Attilæ Hunnorum regis imperio deseruirent. Quibus nec contra parentes Vesegothas licuisset recusare certamen, sed necessitas domini etiam si paricidium iubet, implendum est. Nec aliter ab Hunnorum dominio diuelli potuit gens aliqua Scythica, nisi optata cunctis nationibus in commune, & Romanis, mors Attilæ prouenerit, quæ tam vtilis fuit, vt vita mirabilis. Qui, vt Priscus historicus refert, extinctionis suæ tempore puellam Ildico nomine decoram valde, sibi in matrimonium post innumerabiles vxores, vt mos erat gentis illius, socians: eiusq; in nuptijs magna hilaritate resolutus, vino somnoque grauatus, resupinus iacebat, redundansque sanguis, qui ei solite de naribus effluebat, dum consuetis meatibus impeditur, itinere ferali faucibus illapsus eum extinxit. Ita glorioso per bella regi temulentia pudendum exitum dedit. Sequenti verò luce, quũ magna pars diei fuisset exempta, ministri regij triste aliquid suspicantes, post clamores maximos fores effringunt, inueniuntq; Attilæ sine vulnere necem sanguinis effusione peractã, puellamq; demisso vultu sub velamine lachrymantẽ. Tunc, vt illius gentis mos est, criniũ parte truncata, informes facies cauis turpauere vulneribus, vt præliator eximius non fœmineis lamentationib. & lachrymis, sed sanguine lugeretur virili. De quo id accessit mirabile, vt Martiano principi orientis de tã feroci hoste sollicito in somnis diuinitas adsistens, arcum Attilę in eadem nocte fractum ostenderet, quasi quòd gens ipsa eo telo multa pręsumat. Hoc Priscus historicus vera se dicit adtestatione probare. Nam in tantum magnis imperijs Attila terribilis habitus est, vt eius mortẽ in locum muneris superna regnãtibus indicarent. Cuius manes quibus modis à sua gente honorati sunt, pauca de multis dicere non omittamus. In medijs siquidem campis, & intra tentoria serica cadauere collocato, spectaculum admirandum, & solenniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum electissimi equites in eo loco, quo erat positus, in modum Circensium cursibus ambiẽtes, facta eius cantu funereo tali ordine referebat. Pręcipuus Hunnorum rex Attila patre genitus Mundzucco, fortissimarum gentium dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica & Germanica regna possedit, necnon vtraq; Romanæ vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, & ne præda reliqua subderẽt, placatus precibus, annuum vectigal accepit. Quumq; hæc omnia prouentu felicitatis egerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gẽte incolumi inter gaudia lætus, sine sensu doloris occubuit. Quis ergo hunc dicat exitum, quem nullus æstimat vindicandũ? Postquam talib. lamentis est defletus, strauam super tumulum eius, quam appellant ipsi, ingenti cõmessatione concelebrant, & contraria inuicem sibi copulantes, luctum funereũ mixto gaudio explicabant, noctuq; secreto cadauer est terra reconditũ. Cuius fercula primum auro, secundo argento, tertio ferri rigore communiunt, significantes tali argumento potentissimo regi omnia cõuenisse: ferrum

quo

Margin notes: * liberis. — Vualamir Vuandalarij F. Thorismundo succedit. — * — Attilæ mors. — Marciani visum — Epitaphium carmen in Attilæ funere. — Straua in funere celebrata.

quo gentes edomuit;aurum & argentum,quod ornatum reipublicæ vtriusq; acceperit.Addunt arma hostium cædibus acquisita, phaleras vario gemmarum fulgore preciosas,& diuersi generis insignia,quibus colitur aulicum decus. Et vt tot & tantis diuitijs humana curiositas arceretur, operi deputatos detestabili mercede trucidarunt, emersitq; momentanea mors sepelientib. cum sepulto.Talibus peractis,vt solent animi iuuenum ambitu potentię concitari,inter successores Attilæ de regno orta contentio est,& dum inconsulti imperare cupiunt cuncti, omnes simul imperium perdidere. Sic frequenter regna grauat plus copia,quàm inopia successorum.Nam filij Attilę,quorum per licentiam libidinis penè populus fuit,gentes sibi diuidi ęqua sorte poscebant, vt ad instar familiæ bellicosi regis cum populis mitterentur in sortem. Quod dum Gepidarum rex comperit Ardaricus,de tot gẽtibus indignatus, velut vilissimorum mancipiorum conditione tractari,contra filios Attilæ primus insurgit,illatumq; seruiendi pudorem sequuta felicitate detersit:nec solum suam gentem,sed & cæteras, quæ pariter premebantur, sua discessione absoluit:quia facilè omnes appetunt, quæ pro cunctorum vtilitate tentãtur. In mutuum igitur armantur exitium,bellumq; committitur in Pannonia, iuxta flumen cui nomen est Netad. Illic concursus factus est gentium variarũ, quas Attila in sua tenuerat ditione.Diuidũtur regna cum populis, fiuntq; ex vno corpore membra diuersa,nec quæ vnius passioni cõpaterentur, sed quę exciso capite inuicem insanirent.Quæ nunquam contra se pares inuenerant nisi ipsi mutuis se vulneribus sauciantes,seipsas discerperent fortissimę nationes.Nam ibi admirandum reor fuisse spectaculum,vbi cernere erat cũctis, pugnantem Gothum ense furentem,Gepidam in vulnere suorum cuncta tela frangentem,Sueuum pede,Hunnum sagitta præsumere,Alanũ graui, Herulum leui armatura aciem instruere. Post multos ergo grauesq; conflictus fauit Gepidis inopinata victoria. Nam triginta ferè millia tam Hunnorum, quàm aliarum gentium, quæ Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius, conspiratorumque peremit. In quo prælio filius Attilæ maior natu, nomine Ellac occiditur: quem tantum pater super cæteros amasse perhibebatur, vt cum cunctis diuersisque filijs suis in regno præferret: sed non fuit voto patris fortuna consentiens. Nam post multas hostium cædes sic viriliter cum constat peremptum,vt tam gloriosum superstes pater optasset interitum Reliqui verò germani eius eo occiso fugantur iuxta littus Pontici maris,vbi prius Gothos sedisse descripsimus. Cessere itaque Hunni, quibus cedere putabatur vniuersitas.Adeo dissidium perniciosa res est, vt diuisi corruerint, qui adunati viribus territabant. Hæc causa Ardarici regis Gepidarum felix adfuit diuersis nationibus, qui Hunnorum regimini inuiti famulabantur, eorumque diu mœstissimos animos ad hilaritatem libertatis votiuam erexit. Venientesque multi per legatos suos ad solum Romanorum, & à principe tunc Marciano gratissimè suscepti,distributas sedes, quas incolerent, accepere.Nam Gepidæ Hunnorum sibi sedes viribus vendicantes, totius Daciæ fines velut victores potiti, nihil aliud à Romano imperio, nisi pacem & annua solennia, vt strenui viri, amica pactione postulauere. Quod & libens tunc annuit Imperator,& vsque nunc consuetum donum est. Nam gens ipsa à Romano suscipit principe. Gothi verò cernentes Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere,Hunnorumque populum suas antiquas sedes occupare; maluerunt à Romano regno terras petere, quàm cum discrimine suo inuadere alienas, accipientes Pannoniam, quæ in longa porrecta planicie habet ab oriente Mœsiam superiorem, à meridie Dalmatiam, ab occasu Noricum, à septentrione Danubium.Ornata patria ciuitatibus plurimis, quarum prima Sirmis, extrema Vindomina. Sauromatæ verò, quos Sarmatas

Occisi qui Attilã sepeliere.

Ingens multitudo filiorum Attilæ

Ardaricus filios Attilæ primus inuadit.

Dilaceratio regnorum Attilæ.

Ardarici pugna & victoria.

Ellac filius primogenitus Attilæ perit.

Dissidiorum effectus.

Gepidæ sedes Hũnorum occupant

*solatia.

Gothi ab imp. Pannoniam petunt.

Sarmatæ quidã in Illyrico manent.

diximus,& Cemādri,& quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad castrum Martenam sedes sibi datas coluere. Ex quo genere fuit Bliuilas dux Pentapolitanus, eiusque germanus Froilas, & nostri temporis Bessa patricius. Sciri verò,& Satagarij, & cæteri Alanorum cum duce suo nomine Cādax Scythiam minorem, inferioremq; Mœsiam accepere. Cuius Candacis Alanouuamuthis patris mei genitor Peria, id est, meus auus, notarius quousque Candax ipse viueret,fuit;eiusq; germanæ filius Gunthigis;qui & Baza dicebatur,magister militum, filius Andagis,filij Andalæ, de prosapia Amalorum descendens. Ego item(quamuis agrammatus)Iornandes, ante conuersionem meā notarius fui.Rugi verò, aliæque nationes nonnullæ Biozimetas,Scandiopolim, vt incolerent, petiuere. Hernac quoque iunior Attilæ filius cum suis in extremo minoris Scythię sedes delegit.Emnedzar & Vzindur consanguinei eius in Dacia Ripensi.Vto & Iscalmus, qui ea potiti sunt, multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romaniam dederunt. E quibus nunc vsq; Sacromontisij & Fosatisij dicuntur.Erant siquidem & alij Gothi,qui dicuntur Minores,populus immensus,cum suo pontifice, ipsoq; primate Vulfila, qui eis dicitur & literis instituisse,hodieq; sunt in Mœsia regione incolentes * Eucopolitanam.Ad pedes enim montis gens multa sedit pauper & imbellis,nihil abundans,nisi armento diuersi generis pecorum, & pascua, siluaq; lignorum,parum habens tritici,cæterarum specierum est terra fœcunda. Vineas vero nec si sunt alibi,certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinū negociantes.nam lacte aluntur.Plerique ergo,vt ad gentem,vnde agitur, reuertamur,id est Ostrogotharum, qui in Pannonia sub rege Vualemir eiusq; germanis,Theodemir & Vuidemir morabantur, quamuis diuisa loca,consilia tamen habuere vnita. Nam Vualemir inter Scarniungam & Aquam nigram fluuios,Theodemir iuxta lacum Pelsodis, Vuidemir inter vtrosq; manebat.Contigit ergo,vt Attilæ filij contra Gothos, quasi desertores dominationis suæ,velut fugacia mancipia requirentes,venirent;ignarisque alijs fratribus,super Vualemir solum irruerent.Quos tamen ille,quamuis cum paucis,excepit;diuq; fatigatos ita prostrauit, vt vix pars aliqua hostium remaneret,quæ in fugam versa,eas partes Scythiæ peteret, quas Danubij amnis fluenta prætermeant,quę lingua sua Hunniuar appellant.Eoq; tempore quum ad fratrem Theodemirem gaudij nuncium direxisset,eo mox die nūcius veniens felicius in domo Theodemiris repperit gaudium. Ipso siquidem die Theodericus eius filius quamuis de Erelieua concubina, bonæ tamen spei puerulus natus erat.Post tempus ergo non multum rex Vualemir,eiusq; germani Theodemir & Vuidemir,consueta dum traderēt dona à principe Marciano,quæ ad instar strenuæ gentis acceperunt,vt pacis fœdera custodirent, missa legatione ad imperatorem, vident Theodericum Triarij filium, & hūc genere Gothico,alia tamen stirpe,non Amala procreatum,omnino florentē cum suis,Romanorumq; amicitijs iunctum,& annua solennia consequentē, & se tantum despici.Ilico furore commoti,arma arripiunt,& Illyricum penè totum discurrentes,in prædam deuastant.Sed statim imperator animo mutato,ad pristinam recurrit amicitiam,missaq; legatione,tam præterita cū instan. tib.munera tribuit, quam etiā de futuro sine aliqua controuersia tribuere cō promittit,pacisq; obsidem ab eis,quē supra retulimus,Theodericum infantulū Theodemiris accepit. Qui iam annorum septem incrementa conscendens,octauum intrauerat annum.Quem dum pater cunctatus daret,patruus Vualemir extitit supplicator, tantum vt pax firma inter Romanos Gothosq; maneret.Datus igitur Theodericus obses à Gothis,ducitur ad vrbem Constantinopolitanam Leoni principi.& quia puerulus elegans erat, meruit gratiam imperialē habere.Postquā ergo firma pax Gothorum cum Romanis ef

tecta

Sciri & Alani cæteri quæ loca ceperint.

Iornandes de suis & seipso.

Rugi.

Vulfila Gothorū episcopus.

* *Nicopolitanā.*

Attilæ filij Vualemirum adgrediuntur.

Hunniuar.

Theodericus filius Theodemiris ex Erelieua nascitur.

Alius Theodericus,Triarij F.de quo & lib.I.

Theodericus puer obses datur imp.Leoni.

fecta est, videntes Gothi non sibi sufficere ea, quæ ab imperatore acciperent solatia, simulque cupientes ostentare virtutem, cœperunt vicinas gentes circumcirca prædari: primo contra Satagas, qui interiorem Pannoniam possidębant, arma mouentes. Quod vbi rex Hunnorum Dinzio, filius Attilæ, cognouisset; collectis secum, qui adhuc videbantur, quamuis pauci, eius tamen sub imperio remansisse, Vlzingures, Angisciros, Bittugores, Bardores, veniens ad Bassianam Pannoniæ ciuitatem, eamq; circumuallans, fines eius cœpit prędari. Quo comperto Gothi, vbi erant, expeditionemq; soluentes, quā contra Satagas collegerant, in Hunnos cōuertunt, & sic eos suis à finibus inglorios pepulerunt; vt iam ex illo tempore, qui remanserant Hunni, & vsq; hactenus, Gothorum arma formident. Quiescente verò tandem Hunnorum gente à Gothis, Hunimundus Sueuorum dux dum ad prædandas Dalmatias transit, armenta Gothorum in campis errantia deprædauit, quia Dalmatijs Sueuia vicina erat, nec à Pannonijs multum distabat, præsertim vbi tunc Gothi residebant. Quid plurimum? Hunimundo cum Sueuis vastatis Dalmatijs ad sua reuertente, Theodemir germanus Vualemiris regis Gothorum non tantum iacturam armentorum dolens, quantum metuens, ne Sueui, si impunè hoc lucrarentur, ad maiorem licētiam prosilirent; sic vigilauit in eorum transitu, vt intempesta nocte dormientes inuaderet ad lacum Pelsodis, consertoq; inopinato prœlio, ita eos oppressit; vt etiam ipso rege Hunnimūdo capto, omnem exercitum eius, qui gladium euasissent, Gothorum subderet seruituti. Et dum multum esset amator misericordiæ, facta vltione, veniam condonauit, reconciliatusq; cum Sueuis, eundem, quem ceperat, adoptans sibi filium, remisit cum suis in Sueuiam. Sed ille immemor paternę gratiæ, post aliquod tempus conceptum dolum parturiens, Scirorum gentem incitauit, qui tunc supra Danubium considebāt, & cum Gothis pacifice morabātur, quatenus scissi ab eorum fœdere, secūq; iuncti, in arma prosilirent, gentemq; Gothorum inuaderent. Tunc Gothis nihil mali sperantibus, præsertim de vtrisq; amicis vicinis cōfisis, bellum insurgit ex improuiso, coactiq; necessitate ad arma confugiunt; solitoq; certamine arrepto, se suamq; iniuriam vlciscuntur. In eo siquidem prœlio rex eorum Vualemir dum equo insidens ad cohortandos suos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit, sessoremq; suum deiecit; qui mox inimicorum lanceis cōfossus, interemptus est. Gothi verò tam regis sui mortem, quàm suam iniuriam à rebellionib. exigentes, ita sunt prœliati, vt penè de gente Scirorum, nisi qui nomē ipsum ferrent, & hic cum dedecore nō remansissent, sic omnes extinxerunt. Quorum exitium Sueuorum reges Hunimundus & Alaricus veriti, in Gothos arma mouerunt, freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuga & Babai regibus suis auxiliarijs eorum deuenissent, ipsasque Scirorum reliquias quasi ad vltionem suam acrius pugnaturas accersentes cum Edica & Vulfo eorum primatibus habuerunt simul secum tam Gepidas, quàm ex gente Rugorum non parua solatia. Cæterisq; hincinde collectis, ingentem multitudinem aggregantes, ad amnem Bolliam in Pannonijs castrametati sunt. Gothi tunc Vualemire defuncto, ad fratrem eius Theodemir confugerunt. Qui quamuis dudum cum fratribus regnans, tamen auctioris potestatis insignia sumens, Vuidemire fratre iuniore accito, & cum ipso curas belli partitus, coactus ad arma prosiliuit. Consertoque prælio, superior pars inuenitur Gothorum, adeo vt campus inimicorum corruentium cruore madefactus, vt rubrum pelagus appareret. Armaq; & cadauera in modum collium cumulata, campum plus quàm decem millibus oppleuerunt. Quod Gothi cernentes, ineffabili exsultatione lætantur, eo quod regis sui Vualemiris sanguinem & suam iniuriam cum maxima inimicorum strage vlciscerentur. De innumeranda verò variaque

Satagas adorti Gothi.

Hunni a Gothis domiti.

Hunimundus Sueuorum dux.

Vualemirus Sueuos cædit, Hunimundum capit.

Vualemiri humanitas.

Ingratitudo Hunimundi.

Vualemiri mors.

Internecione deleti Sciri, vnde Scheirn in Bauaria.

Noua Gothorū de Sueuis, et Sciris, & alijs socijs victoria.

multitudine hostium qui valuerunt euadere, effugati vix ad sua inglorij peruenerũt. Post certum verò tempus instanti hiemali frigore, amneq; Danubij solitè congelato: (nam istiusmodi fluuius ita rigescit, vt in silicis modum vehat exercitum pedestrem, plaustraq; & triaculas, vel quicquid vehiculi fuerit nec cymbarum indigeat lintre) sic ergo eum gelatum Theodemir Gothorũ rex cernens, pedestrem ducit exercitum, emensoq; Danubio, Sueuis improuisus à tergo apparuit. Nam regio illa Sueuorum ab oriẽte Baiobaros habet, ab occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc iuncti Alemanni etiam aderant, ipsique alpes erectas omnino regentes: vnde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum sono vergentia. Hic ergo taliter munito loco, Theodemir rex hiemis tempore Gothorum ductauit exercitum, & tam Sueuorum gentem, quàm etiam Alemannorum vtrasq; ad inuicem fœderatas deuicit, vastauit, & penè subegit. Inde quoq; victor ad proprias sedes, id est Pannonias reuertens, Theodericum filium suum, quem Constantinopolim obsidem dederat, à Leone imperatore remissum cum magnis muneribus gratanter excepit. Qui Theodericus iam adolescentiæ annos contingens, expleta pueritia, octauum decimũ peragens annum, adscitis satellitibus patris, ex populo amatores sibi clientesq; consociauit, penè sex milia viros; cum quibus inscio patre, emenso Danubio, super Babai Sarmatarum regem discurrit, qui tunc de Camundo duce Romanorum victoria potitus, superbiæ tumore regnabat, eumque superueniens Theodericus interemit, familiamque & censum deprædans, ad genitorem suum cum victoria repedauit. Singidonum dehinc ciuitatem, quam ipsi Sarmatæ occupassent, inuadens; non Romanis reddidit, sed suæ subdidit ditioni. Minuentibus deinde hincinde vicinarum gentium spolijs, cœpit & Gothis victus, vestitusq; deesse: & hominibus, quibus dudũ bella alimoniam præstitissent, pax cœpit esse contraria. Omnesq; cum clamore magno ad regem Theodemir accedentes Gothi orant, quacumque parte vellet ductaret exercitum. Qui accito Germano, missaque sorte, hortatus est, vt ille in partem Italiæ, vbi tunc Glycerius regnabat imperator, ipse verò ceu fortiter ad fortius regnum accederet orientale quidem. Quod & factum est. Et mox Vuidemir Italiæ terras intrauit, & extremum fati munus reddens, excessit rebus humanis, successorem relinquens regni Vuidemir filium suum. Quem Glycerius Imperator muneribus datis, de Italia ad Gallias transtulit, quæ à diuersis circum circa gentibus premebantur, adserens vicinos sibi Vesegothas eorum parentes regnare. Quid multa? Vuidemir acceptis muneribus, simulque mandatis à Glycerio Imperatore, Gallias tendit, seseque cum parentibus iungens Vesegothis, vnum corpus efficitur, & sic Gallias, Hispaniasque tenentes, suo iure defendunt, vt nullus sibi alius præualeret. Theodemir autem frater senior cum suis transit Saum amnem, Sarmatis militibusque interminans bellum, si aliquis obstaret ei. Quod illi verentes, quiescunt, imò nec prȩualent ad tantam multitudinem. Videns Theodemir vndique sibi prospera prouenire, Naissum primam vrbem inuadit Illyrici: filioque suo Theoderico consociatus adstat, & in villam comites per castrum Herculis transmittit Vlpianam. Qui venientes, tam eam, quàm & opes mox in deditionem accipiunt, nonnullaque loca Illyrici inaccessibilia sibi tunc primùm peruia faciunt. Nam Heracliam & Larissam ciuitates Thessaliæ primùm præda capta, iure bellico potiuntur. Theodemir verò rex animaduertens tam felicitatem suam, quàm etiam filij; nec hac tamen contentus, egrediens Naisitanam vrbem, paucis ad custodiam derelictis, ipse Thessalonicam petijt, in qua Clarianus patricius à principe directus, cum exercitu morabatur. Qui dum videret vallo muniri Thessalonicam, nec se

Sueuorum limites.
Alemanni.
Theoderici præclara tirocinia.
Gothi pacis & quietis impatientes.
Vuidemir in Italiam tendẽs moritur.
Vuidemir filius in Gallijs consedit.
Theodemiri expeditio & successus.

se eorum conatibus posse resistere, missa legatione ad Theodemir regem, muneribusq; oblatis ab obsidione eum vrbis retorquet. Initoq; fœdere, Romanus ductor cum Gothis loca eis iam sponte, quæ incolerent, tradidit, id est Ceropellas, Europam, Medianam, Petinam, Bereum, & alia quæ * Sium vocantur. Vbi Gothi cum rege suo armis depositis, composita pace quiescũt. *Phtium

Nec diu post hæc & rex Theodemir in ciuitate Cerras fatali ægritudine occupatus, vocatis Gothis, Thedericum filium regni sui designat heredem, & ipse mox rebus humanis excessit. Theodericum verò genti suæ regem audiens ordinatum imperator Zeno, gratum suscepit, eiq; euocatoria destinata, ad se in vrbem venire præcepit, dignoq; suscipiens honore, inter proceres sui palatij collocauit. Et post aliquod tempus ad ampliandum honorem eius in arma, sibi eum filium adoptauit, de suisq; stipendijs triumphum in vrbe donauit. Factusq; est consul ordinarius, quod summum bonum, primúmque in mundo decus edicitur. nec tantum hoc, sed etiam equestrem statuam ad famam tanti viri ante regiam palatij collocauit. Inter hæc ergo Theodericus Zenonis imperio fœdere sociatus, dum ipse in vrbe bonis omnibus frueretur, gentemque suam in Illyrico (vt diximus) residentem, non omnino idoneam, aut refertam audiret; elegit potius solito more gentis suæ labore quærere victum, quàm ipse ociosè frui regni Romani bona, & gentem suam mediocriter victitare, secumque deliberans, ad principem ait; Quamuis nihil deest nobis, imperio vestro famulantibus: * tantum si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat. Quumque ei vt solebat, familiariter facultas fuisset loquendi concessa; Hesperia (inquit) plaga, quę dudum decessorum, prædecessorúmve vestrorum regimine gubernata est, & vrbs illa caput orbis & domina, quare nunc sub regis Turcilingorum & Rugorum tyrannide fluctuat? Dirige cum gente mea, si præcipis, vt hîc expensarum pondere careas; & ibi, si adiutus à domino vicero, fama vestræ pietatis irradiet. Expedit namque, vt ego, qui sum seruus vester & filius, si vicero, vobis donantibus, regnum illud possideam; haud ille, quem non nostis, tyranni iugo senatum vestrum, partemque reipublicæ captiuitatis seruitio premat. Ego enim si vicero, vestro dono, vestroque munere possidebo: si victus fuerò, vestra pietas nihil amittit, imò (vt diximus) lucratur expensas. Quo audito, quamuis ægrè ferret imperator discessum eius, nolens tamen eum contristare, annuit quæ poscebat, magnisque ditatum muneribus, dimisit à se, senatum populumque ei commendans Romanum. Igitur egressus vrbe regia Theodericus, & ad suos reuertens, omnem gentem Gothorum, quæ tamen ei præbuerat consensum, assumens; Hesperiam tendit, rectoque itinere per Sirmas ascendit, vicinas Pannonię. Indeque Venetiarum fines ingressus, ad pontem Sontium nuncupatum castrametatus est. Qúmque ibi ad reficienda corpora hominum iumentorumque, aliquanto tempore resedisset; Odouacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem ille ad campos Veronenses occurrens, magna strage deleuit, castrisq; solutis, finibus Italiæ cum potiore audacia intrat; transactoq; Pado amne ad Rauennam regiam vrbem castra componit, tertio ferè miliario ab vrbe, loco qui appellatur Pineta. Quod cernens Odouacer, intus se in vrbe communiuit. Indeq; subreptiuè noctu frequenter cum suis egrediens, Gothorũ exercitum inquietat. Et hoc non semel, nec iterum; sed frequenter, & pęnè molitur toto triennio. Sed frustra laborat, quia cuncta Italia dominũ iam dicebat Theodericum, & illius ad votum res illa publica obsecundabat. Tantùm ille solus cum paucis satellitibus, & Romanis, qui aderant, & fame & bello quotidie intra Rauennam laborabat. Quod dum nihil proficeret, missa legatione, veniam supplicat. Cui & primùm concedens Theodericus, postmodum

Theodericus patri succedit.

Euocatoriam a Zenone consequitur.

Adoptatur, & alios honores accipit.

Theodericus suorum, quàm sui, studiosior.

Ad Zenonem postulata.

*tamen

Theodericus in Italiam proficiscitur.

Odoacer a Theoderico victus.

Rauennæ obsidio triennalis.

hac luce priuauit. Tertioque, vt diximus, anno ingressus in Italiam, Zenonisque imperatoris consulto priuatim habito, suæque gentis vestitum reponens, insigne regij amictus, quasi iam Gothorum Romanorumq; regnator, adsumit. Missaque legatione ad Lodoin Francorum regem, filiam eius Audefledam sibi in matrimonio petit. Quam ille gratè libenterque concessit, suos filios Ildebertum, & Cheldepertum, & Thuidepertum credens hac societate cum gente Gothorum, inito fœdere, sociari. Sed non adeo pacis ad concordiam profuit ista coniunctio, quia sæpenumero propter Gallorum terras grauiter inter se decertati sunt, & nunquam Gothus Francis cessit, dum viueret Theodericus. Antequam ergo de Audefleda sobolem haberet, naturales ex concubina, quas genuisset adhuc in Mœsia, filias habuit, vnam nomine Theudicodo, & aliam Ostrogotho. Quas mox vt in Italiam venit, regibus vicinis in coniugio copulauit, id est vnam Alarico Vesegotharum, & aliam Sigismundo Burgundionum. De Alarico ergo natus est Amalaricus. Quem auus Theodericus in annis puerilibus vtroque parente orbatum dum fouet atque tuetur, comperit Eutharicum Vuiterichi filium, Beremundi & Toresmundi nepotem, Amalorum de stirpe descendentem, in Hispania degere, iuuenili ætate, prudentia & virtute, corporisq; integritate pollentem. Ad se eum facit venire, eiq; Amalasuentham filiam suam in matrimonio iungit. Et vt ad plenum progeniem suam dilataret, Amalafredam germanam suam, matrem Theodati, qui postea rex fuit, Africæ regi Vuandalorumque coniugem dirigit Trasemundo; filiamque eius, neptem suam Amalabergam Thuringorum regi consociat Hermenfredo. * Petzamin quoque suum comitem inter primos electum ad obtinendam Sirmiensem dirigit ciuitatem. Quam ille expulso rege eius Transarico, filio Trafstile, retenta eius matre obtinuit. Indeque contra Sabinianum Illyricum magistrum militię, qui tunc cum Mundone parauerat * confictum, ad ciuitatem cognomine † Margoplano, quæ inter Danubium, Martianumque flumina adiacebat, cum duobus millibus peditum, equitibus quingentis, in Mundonis solatia veniens, Illyricianum exercitum demoliuit. Nam hic Mundo Attilanis quondam origine descendens, Gepidarum gentem fugiens, vltra Danubium in incultis locis, sine vllis terræ cultoribus debacchatur. Et plerisque abactoribus, Scamarisque & latronibus vndecunque collectis, turrim quæ Herta dicitur, supra Danubij ripam positam occupans, ibiq; agresti ritu prædans vicinos, regem se suis grassatoribus nuncupat. Hunc ergo pænè desperatum, etiam de traditione sua deliberantem, Petza subueniens, è manibus Sabiniani eripuit, suoque regi Theoderico cum gratiarum actione fecit subiectum. Non minus trophæum de Francis per Hibbam suum comitem in Gallijs acquisiuit, plus xxx millibus Francorum in proelio cæsis. Nam & Thiodem suum armigerum post mortem Alarici generi, tutorem in Hispaniæ regno Amalarici nepotis constituit. Qui Amalaricus in ipsa adolescentia Francorum fraudibus irretitus, regnum cum vita amisit. Post quem Thiodis tutor eiusdem regnum ipsum inuadens, Francorum insidiosam calumniam de Hispanijs pepulit, & vsque dum viueret, Vesegothas continuit. Post quem Thiodigisglossa regnum adeptus, non regnans defecit, occisus à suis. Cui succedens Hactenusagil, continuat regnum. Contra quem Athanagildus insurgens Romani regni concitat vires. Vbi & Liberius patricius cum exercitu destinatur. Nec fuit in parte occidua gens, quæ Theoderico, dum viueret, aut amicitia, aut subiectione non deseruiret. Sed postquam ad senium peruenisset, & se in breui ab hac luce egressurum cognosceret, conuocans Gothos comites, gentisque suæ primates, Athalaricum infantulum adhuc vix decennem filium filiæ suæ Amalasuenthæ, qui Eutarico patre orbatus

Inuestitura regia Theoderici.

Adfinitas cum Francis spei non satisfecit.

Filias naturales vicinis regibus copulat.

Filiam legitimã Eutharico iungit.

Adfinitates aliæ

** Petzam quoq;*

** conflictum*

† Margum planum supra

Mundo rex grassatorum.

Amalarici mors.

Thiodis.

Theoderici supremũ elogium.

orbatus erat regem constituit, eisque in mandatis dedit, ac si testamentali voce denuntians, vt regem colerent, Senatum, populumque Romanum amarent, principemq; orientalem placatum semper propiciumq; haberent. Quod pręceptum quamdiu Athalaricus rex, eiusque mater viuerent, in omnibus custodientes; pænè per octo annos in pace regnarunt. quamuis Francis de regno puerili desperantibus, imò in contemptu habentibus, bellaque parare molientibus, quòd pater & auus * Gallias occupasset, eis concessit. Cætera in pacis tranquillitate possessa. Dum ergo ad spem iuuentutis Athalaricus accederet, tam suam adolescentiam, quàm matris viduitatem orientis principi commendauit: sed in breui infelicissimus immatura morte præuentus, rebus humanis excessit. Tum mater, ne pro sexus sui fragilitate à Gothis sperneretur, secum deliberans, Theodatum consobrinum suum germanitatis gratia accersitum à Thuscia, vbi priuata vita degens, in laboribus proprijs erat, in regnum collocauit. Qui immemor consanguinitatis, post aliquantum tempus à palatio Rauennate abstractam, in insulam laci Bulsinensis eam exilio relegauit. Vbi paucissimos dies in tristicia degens, ab eius satellitibus in balneo est strangulata. Quod dum Iustinianus imperator orientalis audisset, quasi susceptorum suorum mors ad suam iniuriam redundaret, sic est commotus. Eodem namque tempore * de Africa à Vuandalis quum per fidelissimum suum Belisarium patricium reportaret triumphum, nec mora, in ipso tempore madentibus adhuc armis cruore Vuandalico, contra Gothos per eundem ducem mouit procinctum. Qui dux prudentissimus haud secus arbitratur Getharum subigere populum, si prius nutricem eorum occupasset Siciliam. Quod & factum est. Trinacriamque ingresso, mox Gothi, qui Syracusanum oppidum insidebant, videntes se nihil præualere, cum suo duce Sinderich vltrò se Belisario dediderunt. Quúmque ergo Romanos ductor Siciliam peruasisset, Theodatus comperiens, * Euermor generum suum cum exercitu ad fretum, quod inter Campaniam Siciliamque interiacet, & de Tyrrheni maris sinu vastissimus Hadriaticus ęstus euoluitur, custodiendum dirigit. Vbi cùm Euermor accessisset, ad Rhegium oppidum castra composuit. Nec mora, deterioratam causam cernens suorum, ad partes victoris cum paucis & fidelissimis famulis conscijs mouit, vltroque se Belisarij pedibus aduoluens, Romani regni optat seruire principibus. Quod Gothorum exercitus sentiens, suspectum Theodatum clamitat regno pellendum, & sibi ductorem suum Vuitigím, qui armiger eius fuerat, in regem leuandum. Quod & factum est. Et mox in campis barbaricis Vuitigis in regnum leuatus, Romam ingreditur, præmissisq; Rauennam fidelissimis sibi viris, Theodati necem demandat. Qui venientes, imperata sibi perficiunt, & * occisum Theodatum regem, qui à rege missus adueniebat, vt adhuc in campis barbaricis erat, Vuitigim populis nunciat. Inter hæc Romanus exercitus emenso freto, Campaniam accedens, subuersaque Neapoli, Romam ingreditur. Vnde ante paucos dies rex Vuitigis egressus, Rauennam profectus, Mathasuentam filiam Amalaseunthæ, Theoderici quondam regis neptem, sibi in matrimonium sociarat. Cumque his nouis nuptijs delectatus, aulam regiam fouet Rauennæ, Romæ egressus imperialis exercitus, munita vtriusque Thusciæ loca inuadit. Quod cernens per nuncios Vuitigis, Cumunilam ducem Gothorum manu armis confertа mittit Perusiam. Vbi dum magnum comitem cum paruo exercitu residentem, obsessione longa euellere cupiunt; superueniente Romano exercitu, ipsi euulsi, & omnino extincti sunt. Quod audiens Vuitigis, vt leo furibundus, omnem Gothorum exercitum congregat, Rauennamque egressus, Romanas arces obsidione longa fatigat. Sed frustrata eius audacia, post

** per Gallias*

Theodatus rex.

Ingratitudo Theodati.

** de Africa & Vand.*

Belisarij felicitas

** Procopio Ebrimuus, Iornandi supra. Euimund*

Vuitigis rex Gothicus.

** occiso Theodato rege.*

Romæ obsidio.

xiiij menses ab obsidione Romanæ vrbis aufugit, & se ad Ariminensem oppressionem præparat. Vnde pari tenore frustratus, fugatusque Rauennam se recepit. Et obsessus, nec mora, vltrò se ad partes dedit victoris, cum Mathasuentha iugali, regijsque opibus. Et sic famosum regnum, fortissimamque gentem, diuque regnantem, tandem deinde millesimo & trecentesimo anno victor gentium diuersarum Iustinianus imperator per fidelissimum consulem vicit Belisarium, & perductum Vuitigim Constantinopolim patricij honore donauit. Vbi plus biennio demoratus, imperatorisque in affectu conuictus, rebus excessit humanis. Mathasuentam verò iugalem eius fratri suo Germano patricio coniunxit imperator. De quibus postumus patris Germani natus est filius, item Germanus. In quo coniuncta Anitiorum gens cum Amala stirpe, spem adhuc vtriusque generis domino præstante promittit. Huc vsque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas, & virorum fortium facta, ac laudanda progenies laudabiliori principi cessit, & fortiori duci manus dedit: cuius fama nullis seculis, nullis silebitur ætatibus. Sic victor ac triumphator Iustinianus imperator, & consul Belisarius, Vuandalici, Africani, Geticique dicuntur. Hæc qui legis, scito me veterum secutum scripta, ex eorum spaciosis pratis paucos flores collegisse, vnde inquirenti pro captu ingenij mei coronam contexerem. Nec me quis in fauorem gentis prædictæ, quasi ex ipsa trahentem originem, aliqua addidisse credat, quàm quæ legi, aut comperi. Nec sic tamen cuncta, quæ de ipsis scribuntur, aut referuntur, complexus sum: nec tantum ad eorum laudem, quantum eius laudem, qui vicit, exponens.

Finis regni Gothici.

Germano Mathasuenta iterum nubit.

Iustiniani et Belisarij gloria.

F I N I S.

CONRADI PEVTINGERI AVGVSTANI DE INCLINATIONE

natione Romani imperij, & exterarum gentium, præcipuè Germanorum commigrationibus, epitome.

** Rectius Alaricum dixisset.*

* THALARICVS ex celeberrima Balthorum familia ortus, à Vuisigothis stipendio eorum, quod Athanarico rege defuncto iam annis xxv, sub ducibus Cæs. meruissent, Stiliconis perfidia exautoratis, rex constitutus, Thracia vastata Radagasi Gothi, postea in Apennino interempti, exercitui in Pannonia coniunctus, ipsam mox Pannoniam, Illyricũ, Noricum, & tandem Italiam ferro & igne populatus, fœdere icto, à Cæs. Honorio Aug. Galliæ partem obtinuit. abiens Saulum Hebræum copiarum ducem contra se per Stiliconem missum profligauit. Inde factus ferocior, vrbem Romam gentium victricem (eius tamen templa iam Christianę religioni dicata obseruans inuiolata) anno postquam condita est centesimo sexagesimo quarto supra millesimum, Christianæ verò salutis ccccxij. Kal. Aprilis, diripuit atque incendit, & post tertium siue sextum diem onustus præda eam dimittens, Gallam Placidiam Cæs. Theodosij & Flacillæ Augustæ filiam secum captiuam ducens in Forocornelij Ataulpho propinquo suo copulauit.

Incendium factum Iornandes alijque negant.

pulauit. Campaniam, Lucaniam, & Brutiam deuaſtando, Conſentię demum in fata conceſſit. cuius corpus, ne refoſſum dilaniaretur; accolæ in alueo fluminis * Buſenti ſepulchro condiderunt. Habuerunt poſtea Gothi ſedes apud Vaſcones in prouincijs Toloſanis & Auxitanis. Interim etiam * Vuedegiſilus rex cum Vandalis ſuis & Germanis Burgundionibus, cum quibus commilitium fecere Alani, Scythę origine, cohabitatione tamen Vuandalis proximi: Sueui item à Cæſ. Auguſto in citeriorem Rheni ripam translati, denuò Gallias atque Hiſpanias ingreſſi ſunt. Burgundiones apud Belgas, Aeduos, Lingones, Veſontios, Matiſconenſes, & Cabilonenſes ſedes à Burgis vicatim conſtitutis fixerunt. Francones Germanos Rhenum etiam tranſmiſſos, in Galliasque irruentes, propter veteres ſimultates, in patriam eorum Germanicam, Franconiam repulerunt, Vandalis, Alanis atque Sueuis Hiſpanias occupantibus: ex diuiſione Vuandali Bethicam à nomine eorum Vandeloſiam dictam, mox etiam Africam Genſerico eorum rege, Alani Emeritam, Auguſtam Luſitaniæ cum omni Gallicia, & Sueui Olixipponem obtinuerunt. ſoli Auſtures atque Cantabri tunc in Romanorum fide permanſerant. Ad Sueuos deinde Gallicia defecit. Regnauerunt eo loci annis circiter clxxvij. donec eandem Luſitanorum partem Andeta Sueuorum rege pulſo, Leuogildus Gothorum rex cum Liba fratre eius occupauit. Francones ſub Cæſ. Valentiniano Aug. iij, cum ducibus eorum Clodione & Merouco denuò Rheno tranſmiſſo, capta primùm Carbonaria ſilua, & oppidis Cameraco atque Tornaco, regnum in Senonum prouincia apud Aurelianos & Parrhiſios conſtituerunt, & eam partem, quæ inter Rhenũ & Moſam, Auſtriam: & Moſam inter, & Ligerim eſt ſita, Neuſtriam (vel vt potius credo) Vueſtriã à nominibus Germanis vocabant. Inde Franconum vniuerſum regnum Oriẽtale Auſtria Oſterrich, Occidẽtale Vueſtria Vueſterrich dictũ: quod etiam quiſq; eruditus monumentis publicis facilè comprobare poterit. Nec Hunnis, Scythis ſpes commigrandi tunc defuit. hi enim Pannonias, quas pacto à Longobardis habuerant, Attila duce egreſſi, cum Vueſigothis, Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis & Rugis, per mediam ferè Germaniam, & etiam Rhenum tranſgreſſi, cæſo Gunditario Burgundionum rege, in campis demum Catalaunicis cum Romanis, Francis, Alanis, Gothis, Saxonibus, Lutetianis, Armoritianis, Riparolis, Olibrionibus, Sarmatis, Britonibus, & Lambrionibus conflictu acto, ſtrage maxima commiſſa, in Pannoniam retroceſſerunt. Mox deinde Italiam ingreſſi, Aquileia vi capta, Venetia prouincia deuaſtata, Rauennates in deditionem coëgerunt. Sed Leonis Pont. Max. precibus denuò, vnde exierant, redierunt. Sic regnorum interitus, & funditùs exciſa imperia, nihilque in terris perpetuum. ſed de Langobardorum commigratione ad Paulum Diaconum lectorem remittamus.

* *aliàs Baretini*

* *Procopio Gudigidiſcus.*

SIDONIVS AGRICOLAE SVO S.

De Theoderico rege Gothico.

AEpenumero postulauisti, vt quia Theoderici regis Gothorum commendat populis fama ciuilitatem, literis tibi formæ suæ quantitas, vitæ qualitas significaretur. Pareo libens, in quantum epistolaris pagina sinit, laudaturus vitæ tam dulcatæ sollicitius ingenuitatem. Ipse etenim est & illis dignus agnosci, queis cùm minus familiariter conuiuatur. ita personam suam deus arbiter, & ratio naturæ, consummatæ felicitatis dote sociata cumulauerunt. Mores autem huiusce modi, vt laudibus eorum nihil ne regni quidem defraudet inuidia. Si forma quæratur, corpore exacto, longissimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in patulum à planicie frontis in verticem cæsaries refuga crispatur. Ceruix non sedet neruis, geminos orbes hispidus superciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit. Aurium legulæ, sicut mos gentis est, crinium superiacentium flagellis operiuntur. Nasus venustissimè incuruus. Labia subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata. Pilis intra narium antra fruticantibus cotidiana succisio. Barba concauis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stirpitus tonsor assiduus genas adusque forficibus euellit. Menti, gutturis, colli non obesi, sed succulenti. lactea cutis, quæ propius inspecta iuuenili rubore suffunditur. Nanque hunc illi crebrò colorem nō ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens, aream dorsi humilior inter excrementa costarum spina discriminat: tuberosum est vtrunque musculis prominentibus latus, in succinctis regnat vigor ilibus, corneum femur, internodia poplitum bene mascula, maximus in minimè rugosis genibus honor, crura suris fulta turgentibus, & qui magna sustentat membra, pes modicus. Si actionem diurnam, quæ est forinsecus exposita, perquiras: antelucanos sacerdotum suorum coetus minimo comitatu expetit, grandi sedulitate veneratur: quumque sit sermo secretus, possis animaduetere, quòd seruet istam pro consuetudine potius, quàm pro ratione reuerentiam. Reliquum mane curæ administrandi regni sibi deputat. Circumsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne absit, admittitur, ne obstrepat, eliminatur: sicque pro foribus immurmurat exclusa velis, inclusa cancellis. Inter hæc intromissis gentium legationibus, audit plurima, pauca respondet. Si quid tractabitur, differt: si quid expedietur, accelerat. Hora secunda surgit è solio, aut thesauris inspiciendis vacaturus, aut stabulis. Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat. Quem tamen, si cominus auem, feramque, aut venanti monstres, aut vianti, manui post tergum reflexæ puer inserit, neruo loróve fluitantibus: quem sicut puerile computat gestare thecatum, ita muliebre accipere iam tensum. Igitur acceptum modò insinuatis eregione capitibus intendit, modò ad talum pendulum nodi parte conuersa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabante prosequitur, & mox spicula capit, implet, expellit, quidve cupias percuti, prior admonet. Eligis quid feriat. quod elegeris, ferit. Quòd si ab alterutro errandum est, rarius fallitur figentis ictus, quàm destinantis obtutus. Si in conuiuium venitur, quod quidem diebus profestis simile priuato est, non ibi impolitam congeriem liuentis argenti mensis sedentibus suspiriosus minister imponit. Maximum tunc pondus in verbis est: quippe quum illic aut nulla narrantur, aut seria. Toreumatum, peripetasmatumque modo conchiliata profertur supellex, modo byssina. Cibi arte, non precio placent: ferula nidore, non pondere. Scyphorum & paterarum raras oblationes, facilius est vt accuset sitis, quàm recuset ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italicam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam disciplinam. De luxu autem illo sabbatario narrationi

Mores.

Forma staturaque corporis.

Occupationes diurnæ.

Conuiuia prandiorum.

tioni meæ ſuperſedendum eſt, qui nec latentes poteſt latere perſonas. Ad cœpta redeatur. Dapibus expleto ſomnus meridianus ſæpe nullus, ſemper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi eſt, teſſeras colligit rapidè, inſpicit ſollicitè, voluit argutè, mittit inſtanter, ioculanter compellat, patienter expectat. In bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris iraſcitur, in vtriſq; philoſophatur. Secundas faſtidit vel timere, vel facere. Quarum opportunitates ſpernit oblatas, tranſit oppoſitas, ſine motu euaditur, ſine colludio euadit. Putes illum & in calculis arma tractare. Sola eſt vna cura vincendi. Quum ludendum eſt, regiam ſequeſtrat tantiſper ſeueritatem. Hortatur ad ludum, libertatem, communionemq;. Dicam quod ſentio, timet timeri. Deniq; oblectatur commotione ſuperati. Et tunc demum ſibi ceſſiſſe collegam credit, quum fidem fecerit victoriæ ſuæ bilis aliena. Quodq; mirere, ſæpe illa lætitia minimis occaſionibus veniens ingentium negociorum merita fortunat. Tunc petitionibus diu antè per patronorum naufragia iactatis abſolutionis ſubitæ portus aperitur. Tunc ego etiam aliquid obſecraturus feliciter vincor, quando mihi ad hoc tabula perit, vt cauſa ſeruetur. Circa nonam recrudeſcit moles illa regnandi, redeunt pulſantes, redeunt ſummouentes, vbiq; litigoſius fremit ambitus, qui tractus in veſperam cœna regia interpellante rareſcit, & per aulicos deinceps per patronum varietate diſpergitur, vſq; ad tempus concubiæ noctis excubaturus. Sanè intromittuntur (quanquam rarò) inter cenandum mimici ſales, ita vt nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. Sic tamen, quòd illic nec organa hydraulica ſonant, nec ſub phonaſco vocalium concentus meditatum acroama ſimul intonat. Nullus ibi lyriſtes, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit. Rege ſolùm illis fidibus delinito, quibus non minus mulcet virtus animum, quàm cantus auditum. Quum ſurrexit, inchoat nocturnas aulica caſa cuſtodias. Armati regiæ domus, aditibus aſſiſtunt, quibus horæ primi ſoporis vigilantur. Sed iam quid meas iſtud ad partes? qui tibi indicanda non multa de regno, ſed pauca de rege promiſi. Simul & ſtilo finem fieri decet, quia & tu cognoſcere viri non amplius quàm ſtudia, perſonamq; voluiſti: & ego non hiſtoriam, ſed epiſtolam conficere curaui. Vale.

Ludus tabulæ

Precibus reſpondet.

Cenæ.

Excubiæ.

LEONARDI ARETINI IN LIBROS DE BELLO ITALICO
aduerſus Gothos, Procemium.

ETSI longe iucundius mihi fuiſſet, Italiæ felicitatem, quàm clades referre: tamen quia tempora ſic tulerunt, ſequemur & nos fortunæ mutabilitatem, Gothorumq; inuaſionem & bellum, quo Italia tota pænè euerſa fuit, in his libris deſcribemus, doloroſam profectò materiam, ſed pro cognitione illorum temporum neceſſariam. Neque enim Xenophontem Athenienſem, ſummo ingenio virum, quum obſidionem, & famem, ac diruta mœnia Athenarum deſcripſit, non dolenter id feciſſe reor: ſcripſit tamen: quia vtile putabat illarum rerum memoriam non deperire. Neque Liuius noſter, quum vrbem Romam à Gallis captam, & incendijs conflagratam refert, minorem meretur laudem, quàm quum P. Æmylij triumphum illum præclarum de Macedonibus, aut P. Aphricani victorias enarrat. Hiſtoriæ quippe eſt, tam proſperas, quàm aduerſas res monumentis literarum mandare. Itaque optanda quidem meliora ſunt, ſcribenda verò quæcunque con-

Cur de calamitatibus Italiæ ſcripſerit.

Optanda patriæ prosperi, scribenda quę eueniunt.

tigerint. Me certè hæc ipsa scribentem, quanquam multa pro singulari amore meo erga patriam conturbant: tamen illa ratio consolatur, quod etsi res tunc maximè aduersas Italia perpessa fuit; ad extremum tamen superatrix externarum gentium, nostram adusque ætatem terra marique potentissima remansit, ciuitatesque in ea ornatissimæ magnis opibus, magnaque autoritate viguerunt hactenus, hodieque vigent; quarum gloria & imperium longè lateque extenditur: vt non tam ingemiscendum sit pro his, quæ tunc acciderunt, quàm lætandum. Ceu Herculem magni labores celebratiorem fecere, quàm si nunquam tam periculosè laborasset. Taceo morum elegantiam, humanitatemq; præcipuam, ac bonarum artium disciplinas, in quibus parens simul & alumna incomparabilis Italia reperitur. Sed commendationis aliud fuerit tempus.

Gothicæ res Latinis litteris nō proditæ

Huius autem belli, quod nunc scripturi sumus, nulla apud Latinos noticia supererat: fama tantummodo quædam, & ea ipsa tenuis admodum & obscura ferebatur, Belisarium & Narsetem, Iustiniani duces, Gothos Italia pepulisse: vbi verò, vel quomodo, vel quibus rebus gestis, nihil penitùs sciebatur. Nobis autem ex Græcorum commentarijs earum rerum noticia fuit. Itaq; vt alia satis multa, sic etiam hæc iam planè oblitterata ad cognitionem nostrorum hominum reducere studuimus. Atque eo libentius fecimus, quòd cæteræ quidem historiæ de alienis rebus ferè existunt, hæc autem tota de nostris est.

Historia patriæ cuiq; cognoscenda.

In qua operæprecium fuerit, quæ tunc per Italiam vrbes, qui populi, quæ conditio rerum esset, recognoscere; quæ obsessæ vrbes, quæ expugnatæ ac victæ, & quibus in locis prælia commissa. Hæc enim omnia & scire pulcherrimum est, & ignorare turpissimum. Diligentis siquidem viri est, patriæ suæ originem & progressum, & quæcunq; illi per superiora tempora contigerint, non ignorare.

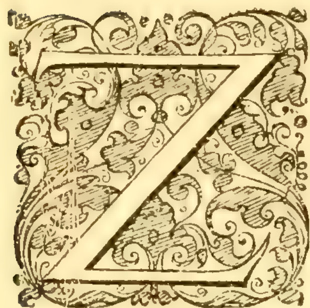
De historiæ fructu generatim.

Habet præterea historiæ cognitio voluptatem animi permaximam, quum omnes natura scire concupiscant, & vtilitatem plurimam per exempla similium cœptorum atque exituum, multarum rerum instructionem, qua senes adolescentibus sapientiores existimantur, quoniam plura conspexerunt in vita, & non ex suis tantùm, verùm etiam ex alienis periculis cautiores effecti melius iudicant, melioraque consilia assumunt. Opes verò atque imperia maximorum regum potentissimorumque populorum, qui vsqueadeo faciliter corruisse leguntur, hi quàm stultum sit intelligunt, pro illis superbire, quæ nemo exploratum habere potest vsque ad vesperas esse duratura. Ita & sapientiores, & modestiores nos historia efficit. Ego igitur, reuerendissime pater, hos libros ad te mittere constitui, vt & amorem meum erga te præcipuum recognoscas, & iudex existas laborum nostrorum: quos ita demum rectè suscepisse putabo, si à te homine doctissimo ac sapientissimo probabuntur.

Principium verò narrandi hinc potissimum assumemus.

LEONAR-

LEONARDI ARETINI DE BELLO ITALICO ADVERSVS GOTHOS LIBER I.

ENONE Romano principe imperante, Gothi Theoderico duce inuadere Italiam statuerunt, iampridem afflictam varijs barbarorum incursionibus, & tunc Odoacri tyrannide occupatam: quibus de rebus dicere aggrediemur, paulo superius conditionem illorum temporum repetentes; vt vnde ortus sit Gothorum aduentus, & quibus de causis spem inuadendi susceperint, innotescat. Post Valentiniani iunioris mortem, quem Romæ interfectum à suis constat, occidentale imperium vacillare cœpit, & quodam modo exinaniri. Erant verò per id tempus in Italia permagnæ externarum gentium copiæ, aduersus terrorem Attilæ nuper à Valentiniano comparatæ, & postea contra Vandalos Romanis adiunctæ. Hi quum afflictas opes ac vacillationem imperij viderent, audaciam exinde sumentes, ac simul conspirantes, partem agrorum tertiam sibi per Italiam tribui postularunt. Nomen imperij ad Augustulum quendam Romanum per id tempus deuenerat, qui quum esset admodum puer, ab Oreste patricio, eius patre gubernabatur. Quum igitur partem agrorum exercitus deposceret, Orestes autem vir prudens & grauis quum eorum desiderio refragaretur; milites eum interfecerunt, móxque Odoacrum ducem secuti Romam venientes Augustulum deposuerunt, ipsique iam planè dominantes, partem agrorum tertiam sibi diuiserunt. Odoacer igitur per hunc modum dominationem adeptus, suo & exercitus nomine ciuitates pro libidine gubernabat. Zeno autem, Constantinopoli imperans, valde suspectam habere cœpit Theoderici potentiam. Gothi enim per superiora Thraciæ loca degentes, vexare iam cœperant vicinas regiones, ac minimè quieturi aduersus Romanum imperium videbantur. Itaque quo se ac regiones finitimas Gothorum metu liberaret, Theoderico suasit, vt in Italiam transiret, & ab iniustis occupatoribus ciuitates vindicaret. His ergo de causis ex Thracia mouens Theodericus, Gothos cum coniugibus & liberis, cumque omnibus rebus suis per * Syrinium & Illyricum, aliasque regiones ducens, Italiam petijt. Quam quum tandem ingressus esset, Odoacri duces & copiæ eis obuiam fuere, primumque inter eos prœlium fuit non procul Aquileia super Fontium amnem, in quo post acerrimam pugnam victores Gothi Odoacri duces profligarunt. Post hæc quum vrbes circumstantes Gothi cepissent, & copias hostium alijs locis profligassent; tandem in vrbe Rauenna Odoacrum obsiderunt. Hæc obsidio longius remorata est Gothos, quàm ipsi ab initio existimarant. Idq; accidit natura loci, quod neq; à mari faciliter obsideri Rauenna potest, quum sit in ipso littore constituta, neq; à mediterranea regione, quum fossam habeat ex Pado deriuatam, ac stagnis quibusdam & paludibus coartetur. Itaq; Gothi triennio fermè toto circa illam commorati, capere nequiuerunt. Finitima tamen Rauennę oppida per hoc ipsum tempus ceperunt omnia, prętér Cæsenam, quæ & ipsa valido Odoacri pręsidio tenebatur. Ad extremum verò fatigatis obsidentibus & obsessis, pactione res composita fuit, vt Theodericus simul Odoacerq; socij dominationis essent. His peractis, Theoderi-

Gothorum in Italiam expeditio.

Imperij Rom. inclinatio.

Barbari tertiam partem agrorum petunt.

Orestes interficitur.

Odoacer rex barbarorum.

Zeno Gothos a se in Italiam auertit.

* *Sirmium*

Odoacer vincitur.

Obsidio Rauennæ

cus & Gothi Rauennam intrarunt, nec posthac vllæ partes Italiæ illi clausæ fuerunt. Verùm hæc regni societas non diuturna permansit. quum enim occultas inter se suspiciones haberent, præueniens Theodericus Odoacrum ad cœnam inuitatum occidit, solusque cum Gothis per Italiam dominatur. Fuit autem eius dominatio non admodum dura, etsi partem agrorum, vt nuper Odoacer diuiserat, pro suis retinuit. Cæterùm ciuitates per se ipsas, ac per ciues suos gubernari permisit. Ipse verò sedem regni Rauennæ constituit, ibique inhabitauit. Septem & triginta annis Theodericus in Italia regnauit. Nec tamen interea segnis ociosusque permansit. Nam & Siciliam totam cum omnibus adiacentibus insulis regno adiunxit, & Dalmatiã quoque sibi subiectam fecit. Quin etiam per hæc ipsa tempora magno cum exercitu Alpes Rhodanumque transgressus, in vlteriorem Galliam contra Francos transiuit. Itaque multa gessit hic rex, fuitque nomen eius admodum celebre ac gloriosum, nisi quod extremo tempore crudelitatis & sceleris infamiam subijt, ob Symmachum & Boëtium senatores vrbis Romæ, & alios quosdam præstantes viros ab eo necatos suspicione duntaxat affectatæ libertatis. Theoderico rege sine virili prole defuncto, Amalasuentha filia tunc vidua existens, cum Athalarico eius nato, in regno successit. Erat verò Athalaricus admodum puer. Itaque cura ac gubernatio tota reginę incumbebat. Statim igitur regina pueri curam suscipiens, litteris Latinis erudiendum & moribus formandum curauit. Præceptores enim litteram & quosdam ex Gothorum senioribus homines grauissimos & compositos circa puerum esse iusserat. Ipsa verò seuerè admodum gubernationem exercebat, prohibens Gothorum iniurias, nonnulla etiam Theoderici facta retractans, & ad mitiorem formam reducens: inter quæ & illud fuit, quòd Boëtij ac Symmachi filijs patrimonia dudum à Theoderico publicata restituit, asserens eos falsis delationibus, ac temerè à rege creditis, fuisse damnatos. Theodatum verò consobrinum suum, qui magnas in Thuscis possessiones habens, multa vicinorum prædia quasi per tyrannidem occupauerat, ad restitutionem ablatorum faciendam cum acerba increpatione malignitatis coëgit. Hæc reginæ seueritas multos Gothorum sibi inimicos reddidit. Itaq; simul conspirantes quidam Gothorum proceres, fouere puerum contra potentiam matris statuerunt. Quare ad reginam venientes, non placere Gothis dixerunt, vt rex eorum sub magistris ac præceptoribus viuat, nec vt senioribus traditus obtemperet; decere magnum regem equos & arma, & iuuenum exercitia, non seniorum frigiditatem, aut magistrorum sedulitatem meditari. His enim & corpus, & animum regis effœminari: illis autem vigorem & peritiam crescere. Non enim factum esse regem, vt disciplina litterarum populos doceat, sed vt bello & armis potentiam extollat. Hæc & si reginam non latebat, quorsum tenderent; tamen ne refragari eorum postulationi videretur, concessit. Adolescensque æqualium conuersationi traditus, breui admodum tempore in lasciuiorem vitam, scortaque, & libidines, ac cæteras huiusmodi voluptates transuectus est: matri verò vsque adeo repugnans & aduersus, propter malos suasores, vt neque adire illam, neque alloqui dignaretur. Regina igitur quum se per has artes ab aduersarijs oppugnari, ac regno spoliari videret: non tulit dolorem ingentis spiritus fœmina, sed tres Gothorum proceres, qui autores suasoresq; malorum consiliorum puero erant, missis clàm percussoribus, occidi fecit. Ipsa verò adolescente sibi reconciliato, gubernationem resumpsit. Sed Athalaricus ex superiori vitę lasciuia in varias ægrotationes prolapsus, decimo octauo ętatis anno defunctus est. Regnauit autem Athalaricus vnà cum matre post Theoderici mortem annis decem. Regina verò post obitũ filij commodius sibi processuram guber-

Odoacer occiditur.
Theodericus Italia potitur.
Sicilia & Dalmatia cum alijs victæ.
Postremus actus vitæ Theoderici sæuus.
Amalasuenta cũ filio succedit.
Amalasuenthæ administratio bona & moderata
Seueritas odium reginæ parit.
Gothi regis adolescentis educationem bonam improbant.
Corruptela regis
Occisi consiliorũ malorũ auctores
Athalarij mors.

gubernationem arbitrata, si socium & adiutorem aliquem haberet; Theodatum consobrinum suum, cuius suprà mentionem fecimus, in consortium regni assumpsit. Erat autem Theodatus literis Græcis Latinisq; liberaliter eruditus, multamq; Platoni operam, & philosophiæ impenderat: cæterū natura imbecillis, & inconstans, multis vitijs laborabat. Is ergo ad regnum beneficio reginæ assumptus, statim ingratitudinem ac perfidiam ostendit. Secretò enim cum inimicis reginæ conspirans, eam cepit, captamq; in Vulsinij lacus insulam relegauit. Nec multo pòst per filios agnatosq; eorum, quos regina in seditione filij occidi fecerat, vt ipsa interficeretur, permisit. Hæc tanta perfidia ac malignitas Theodati multos Gothorum turbauit, casumq; reginæ indignum, & successionem Theodorici tam nefariè deletam miserabantur: nec multum à seditione aberant Gothi. Quæ quum intellexisset Iustinianus imperator, (ad hunc enim post Zenonē, & Anastasium, & Iustinum deuenerat imperium) tempus idoneum ratus Italiæ liberandæ, mentem & cogitationem suam ad has partes conuertit. Inuitabat insuper eum prosperitas imperij, quod paulo ante per Belisarium ducem superatis bello Vandalis, Africam illis abstulerat. Nec ferendum iam sibi videbatur, vt contra decus imperij Romani Italiam occupari à barbaris pateretur. His rationibus permotus, oratoribus ad Theodatum missis, restitui sibi Italiam & Siciliam postulauit, offerens in huius rei compensationem alias dignitates: quòd si non faceret, bellum vt expectaret, edixit. Ea quum Theodatus detrectare videretur, non vltra cunctandum ratus imperator, Belisarium in Siciliam transire cum exercitu iussit. In apparatu tamen faciendo non in Siciliam, sed in Africam missurum se classem simulabat. Per idem quoque tempus Mundum quendam ducem cum alijs copijs Dalmatiam inuadere mandauit, vt hinc inde percussi Gothi facilius opprimerentur. Et Mundus quidem Dalmatiam ingressus Salonas occupauit, belloque & tumultu partes illas inuoluit. Belisarius autem parata classe, militibusque impositis, in Siciliam nauigauit. Habebat verò peditum delectorum copias satis magnas, & insuper equites eadem classe portabantur. Præerant pedestribus copijs Constantinus, & Bessas, & Herodianus: equitibus autem Valentinus, & Innocentius & Magnus; omnium vero dux & moderator Belisarius. Sequutus ergo Iustiniani præceptum, quum se Carthaginem petere simularet, Siciliæ per viam applicuit: & quasi reficiendi sui causa in his locis descendit, sumptoque exinde tempore idoneo, Catinam vrbem repentè adortus occupauit. Inde mox copias ostentans, ac propositum aperiens, non multos post dies Syracusas dedentibus sese ciuibus suscepit. Post hæc mirabilis fuit victoriæ cursus, dedentibus sese ciuitatibus, atque vltrò vocantibus. Causa vero huius erat Siculorum in Gothos odium, & imperij Romani autoritas, & Belisarij præsentia; qui quum à Vandalis Africam liberasset, idem facturus de Gothis per Siciliam & Italiam sperabatur. Præterea Gothi nullos per Siciliam apparatus fecerant, nec ibi futurum esse bellum putabant. Itaque quicunque per Siciliam erant Gothi, subita Belisarij inuasione, ac defectione ciuitatum attoniti, de fuga magis, quàm de resistentia cogitarunt. Panormus sola, quoniam in ea vrbe validum Gothorum erat præsidium, obsidionem expectauit & pertulit. Quæ quum à terra munitissima esset, hostesq; contemneret; classe in portu delata, mari tandem expugnata est. Portus enim vsque ad mœnia patebat, animaduersumque fuerat à Belisario, quibusdam in locis malorum nauium altitudinem celsius attolli, quàm mœnia. Quare sagittarij per malos dispositi subiectos hostes sagittis & telis vndique ferientes, mœnia defensoribus nudauerant, alijque subeuntes absque vllo metu muros cædebant: quo periculo adducti hostes vrbem dedere. Hæc ciuitas vlti-

Theodatus ad regnū euehitur.

Ingratitudo Theodati.

Iustinianus occasionem Italiæ recipiendæ non negligit.

Iustiniani ad Theodatum postulata.

Belisarius in Siciliam missus.

Mundus in Dalmatiam.

Belisarius Siciliam capit.

Victoriæ cursus.

Strategema, quo Panormus capta fuit.

ma cunctarum Siciliæ ciuitatum in potestatem deuenit. Recepta Panormo, Belisarius Syracusas reuersus ludos magnificos edidit, ac numisma in multitudinem dispersit. Erat enim extrema consulatus sui dies, qui consulatus sibi traditus fuerat ob honorem victoriæ contra Vandalos partæ; adeoq; fortunam habuerat fauentem, vt extrema cōsulatus die Siciliam vniuersam ad superiores victorias repertus sit addidisse. In Sicilia quidem in hunc modū res processerant. in Dalmatia vero contractis magnis copijs, ad vrbem Salonas duxerunt. Quumque in propinquo essent, & bellum hinc inde gereretur; pugna tandem committitur, non ex præparato, sed præter expectationem vtriusque exercitus. causa vero pugnandi in hunc modum fuit. Mauritius erat Mundi ducis filius, adolescens egregius, ac manu promptus. Is partem equitatus habens speculatum ierat Gothorum castra. huic fortuna quadam hostium equitatus obuiam fuit. quum sese mutuò conspexissent, nulla fuit mora, quin prœlium committeretur. Pugnatumque est aliquandiu ita vehementer, vt enixius fieri nil posset, præstantesque Gothorum permulti in eo prœlio ceciderunt, & Mauritius ipse ad extremum occubuit. Senserant vtraque castra prœlium committi, & vtrique suis opem ferre properabant. In via dum esset Mundus, interitum filij cognouit. tunc homo natura vehemens & bellicosus, quasi rabie quadam in hostes defertur. Aduenerant inter hæc omnes Gothorum copiæ, ac totis castris hinc inde certabatur. Pugna fuit cruentissima & asperrima. Tandem fracti Gothi magna suorum cæde in fugam vertuntur. Sed Mundus insatiabiliter dum Gothos cædit, ac profligatos longius ira ac dolore amissi filij persequitur, in sua ipse victoria à fugientibus hostibus occiditur. Itaq; vindicta filij supra modum exercita patri insuper interitum cumulauit. Post hoc prœlium vtrique exercitus discessere. nam & Gothi profligati consistere in his locis ausi non sunt, & Iustiniani milites ob mortem ducis conterriti, relictis Salonis retrò abierunt. Non silebo in hoc loco, quod scriptum est à nonnullis autoribus. Sibyllæ dicunt fuisse carmina vetustissima, in quibus significabatur, quum Africa recepta iterum à Romanis foret, tunc Mundum cum prole sua esse periturum. Hoc Sibyllæ vaticinium multos mortales conterruit, sollicitos ne cœlum & terra cum vniuersis hominibus periret. Tunc autem Africa superiori bello virtute Belisarij recepta, huius ducis ac filij interitum fuisse prædictum à Sibylla apparuit. adeo cuncta vaticinia inuoluta ambagibus sunt. Post mortem huius ducis, ac discessum exercitus, Gothi per Dalmatiam plus posse cœperunt. Grippa siquidem, vnus ex Gothorum proceribus, refecto confestim exercitu, Salonas vrbem, & quicquid prius ceperat Mundus, per ea loca recuperauit; multoque superior Gothorum res per eas partes videbatur, Theodatoque regi animus creuit, vt iam confideret bello se vel parem, vel superiorem futurum. Iustinianus verò quum hæc, quæ in Dalmatia gesta fuerant, cognouisset; Constantianum quendam ex aulicis suis bello Dalmatico præfecit. Et simul ad Belisarium scripsit, ne cunctaretur in Italiam transire. Constantianus igitur refecto exercitu, classeque affatim structa, quum aliquod tempus in his conficiendis Dyrrachij commoratus esset: tandem inde mouens, Epidaurum nauigauit. Erant Epidauri exploratores quidam à Grippa summissi, qui quum viderent Constantiani classem iuxta littus nauigantem, multitudine nauium & structura egregiam, confestim ad Grippam reuersi rem per se magnam etiam magnificentius extulerunt. Quibus auditis Grippa incertus consilij esse cœpit. Nam & pugna decernere aduersus tantas vires perniciosum ac temerarium arbitrabatur, & includere se Salonis non satis confidebat; ciuibus suspectis, & mœnibus eius oppidi quibusdam in locis vetustate collapsis, mari etiam præualentibus

Consulatus Belisariani felicitas.

Gesta per Dalmatiam.

Mundi contra Gothos pugna.

Mundi cædes.

Oraculum Sibyllæ de interitu Mundi.

Grippa Dalmatiam recuperat.

Constantianus contra Grippam mittitur.

lentibus hostibus, cito se ad inopiam commeatus redigi posse formidabat. His curis anxius, tandem quod potissimum in difficultatibus visum est, consilium capit. Salonis egreditur cum omnibus copijs, & aliquanto profectus, castra loco idoneo communiuit.

Grippa Salonas deserit.

Inter hæc Constantianus cum tota classe Lisnam peruenit. Ibi quum ea, quæ facta erant, cognouisset; ad proximum littus nauigauit, militibusque expositis quingentos eorum præmisit, ac fauces angustosque aditus, qui non longè Salonis absunt, per noctem occupare iussit. Id factum quum esset, ipse postridie exercitum omnem Salonis admouit, ac nullo negocio vrbem recepit. Id quum Grippa intellexisset, paucis diebus circa ea loca moratus, abire constituit, atque ita Rauennam mari delatus Dalmatiam & Liburniam penitus dereliquit; quæ statim, nullo iam repugnante, in Constantiani manus deuenere.

Constantianus Salonas recipit, cum Dalmatia tota.

Belisarius autem literis Iustiniani acceptis, quum sibi in Italiam transeundum esset, militum præsidio Syracusis & Panormi relicto, ipse cum reliquis copijs Messanam petijt, atque ibi traiecto freto Rhegium venit. Inde per Brutios & Lucanos pedestri itinere exercitum duxit. Classis verò vt per littus inferi maris quàm prope se nauigaret, edixit. Dum iter facit, frequentes eorum locorum populi ad illum defecerunt. Profectus per hunc modum aliquot dierum iter, tandem ad Neapolim constitit, quæ vrbs magna ac valida Gothorum præsidio tenebatur. Ac statim Belisarius classem in portu extra teli iactum ad ancoram stare iussit. Ipse autem admotis prope vrbem copijs, situm vrbis, ac naturam loci à terra speculabatur.

Belisarij traiectio in Italiam.

Nec multo post arcem munitam in suburbano existentem pactione cepit. Inde quum obsidionem pararet, venerunt ad eum Neapolitanorum legati, in quibus erat Stephanus quidam Neapolitanus, vir & autoritate inter suos, & consilio præstans. Is hæc fermè dixit. Non rectè facere Belisarium, quod Neapolitanis, nulla prius iniuria lacessitus, bellum inferat. Se quidem vrbem incolere, Theodati & Gothorum præsidijs custoditam. Itaque nihil sperare à Neapolitanis eum posse, vtpote in aliorum potestate constitutis. Quinetiam si fas sit dicere, non bono consilio illic frustra morari. Si enim, inquit, Romam habueris, Neapolim quoque habebis. Sin verò Roma excluderis, ne si Neapolim habeas, eam retinebis. Itaque Romam aduersum Gothos, qui ibi sunt, tibi ducendum fuit; non Neapoli commorandum, quæ vtcunq; res cadent, sit accessio futura.

Neapolis obsidio

Stephani pro Neapolitanis ad Belisarium oratio.

Ad hoc Belisarius respondit; Vtrum bono vel malo consilio circa Neapolim commoretur, non esse Neapolitanorum sibi præscribere, neque enim eorum sententiam super hoc sciscitari. quæ vero ad eos pertinent, cogitare eos debere, vtrum præstet exercitum Imperatoris Romani pro salute ac libertate propria recipere, an in seruitute barbarorum permanentes, meritò oppugnari ac deleri. Se quidem, nisi recepta vrbe, non esse abiturum. Cupere verò sine pernicie eorum potius, quàm cum pernicie vrbe potiri. Hæc palàm. Secretò autem Stephanum commonefecit, vt beneuolentiam potius & gratiam imperatoris, quàm indignationem promereri ciues suos adhortetur.

Belisarij responsum.

Legati igitur in vrbem reuersi Belisarij verba retulere. Quumque de his rebus consultaretur, rogatus sententiam Stephanus, nimium sibi periculosum videri inquit, tantam belli molem in seipsos Neapolitanos suscipere: proinde pactione aliqua saluti suæ prouidendum esse censebat. Adiuuabat quoque hanc ipsam sententiam Antiochus quidam genere Syrus, longo tempore Neapoli mercaturæ gratia commoratus, homo diues, ac magnæ apud Neapolitanos fidei. hic eadem suadens, quæ Stephanus censuerat, multos permouerat. Populus quoq; ac multitudo vrbana eadem cupiebat. Iamque voces audiebantur aperte dicentium, portas Belisario esse aperiendas. Gothi erant in præsidio circiter octingenti: qui quanquam grauiter illa

Stephani consilium.

ferrent,tamen aduerſus populi voluntatem repugnare non auſi ſeipſos contraxerant. Paſtor & Aſclepiodotus erant Neapolitani, in primis Gothorum amici, & qui præſentem ciuitatis ſtatum mutari permoleſtè ferrent. hi conſpecta populi voluntate,apertè refragari non audentes, tranſuerſa quadam via impedire conuentionem aggreſſi ſunt. Quam ob rem eadem illa,quæ cæteri,in concione laudantes,pactis ac iureiurando multa cauendum eſſe ſuaſerant.erant verò talia,quæ non putabant Beliſarium eſſe conceſſurum,præſertim quum de his obſeruandis iuſiurandum ab eo peteretur.Viſi igitur pro beneuolentia populi illa dicere, decretum in eorum ſententiam fieri obtinuerunt;cunctaque in libellum diligenter redacta Stephanus à ciuitate miſſus Beliſario detulit.Qui quum illa legiſſet,ſingula poſtulatorum capita benignè probauit, ac iuſiurandum ſuum obtulit pro his obſeruandis. Stephanus igitur in vrbem reuerſus hæc retulit. Populus autem lætitia affectus diſcurſari iam ad portas, Beliſariumque in vrbem vocari debere clamitabat. Hæc igitur aſpicientes Paſtor & Aſclepiodotus, quando primæ illorum artes non procedebant, Gothos ſimul ac Neapolitanos ciues ſuæ factionis in vnum conuocant:docent,ſtultum eſſe, arbitrio multitudinis imperitæ ciuitatem perdere.Quis enim non intelligat,ſi Beliſarius capiendę vrbis fiduciam haberet vllam, poſtulata, quæ ad illum miſimus, nunquam fuiſſe conceſſurum?Nunc autem omni deſtitutus ſpe,ea conſentit, quæ ſeruaturus non eſt, quo nos proditores periculo noſtro faciat.Nam ſi beneuolentia, quam prædicat, teneretur; non hic manens in fraudem nos impelleret, ſed vltra progreſſus contra Theodatum & Gothos prælio decerneret.Hæc & huiuſmodi ſuadentes, ad repugnandum hortati ſunt, & Gothis animos addiderunt ad vrbem defendendam. Iudæos inſuper, quorum magna Neapoli multitudo erat,armauerunt ac ſibi coniunxerunt. Quibus rebus deterriti ciues, colloquia Beliſarij omnemq; conuentionum ſpem interruperunt. Ille igitur poſthac ad bellum ſe comparuit,ſæpiuſq; expugnatione tentata,magno ſuorum militum detrimento depellitur. Mœnia enim Neapolis partim mari circundantur, partim locis arduis ſaltuoſiſq; exiſtunt, aditusque difficillimos peruadentibus habent.Aquæductus vero,qui aquam in vrbem deferebat, licet à Beliſario reciſus fuiſſet,tamen non multum obſeſſis nocere videbatur,propterea quod pluribus in locis puteos habebant,vt deeſſe illis aqua non poſſet. Maxima verò detinebantur ſpe auxilij venturi, quoniam miſſis Romam nuncijs opem ferre ſibi aduerſus hoſtes poſtularant. Quum eſſet Beliſarius exigua ſpe,ac de omittenda obſidione cogitaret, fortuna mirabiliter ſibi viam aperuit. Aquæductus erat ſolo inciſus, per quem aqua in vrbem ferebatur.Hunc ab initio obſidionis Beliſarius,vt ſupra diximus, interruperat. Per eum miles quidam Iſauricus fortè ingreſſus,vſque ad mœnia vrbis penetrauerat.Erat verò in ea parte,qua mœnibus inferebatur, petra non manu poſita,ſed natura,per quam perforatam aqua in vrbem tranſibat.Magnitudo autem foraminis non tanta erat,vt vir ingredi poſſet.Quæ quum ſatis contemplatus eſſet miles,intellexit, ſi petra illa magis pateſieret, aditum fore in vrbem.Itaque nota Beliſario cuncta facere curauit. Dux verò lætatus, ac magna pollicitus præmia,alios ſibi coadiutores eligere militem iuſſit, ac petrā illam magis aperire,non cædendo,ne percuſſio exaudiretur;ſed limando,ac paulatim demendo perquam latenter. Hæc vt dux iubebat, ita miles egit. Denique aſſidua diligentique militis opera effectum eſt, vt armatus vir cum thorace & clypeo per eum locum ingredi valeret. Hæc facta quum eſſent, Beliſarius videns iam vrbem fore in eius poteſtate, timenſque, ne à militibus vaſtaretur;Stephanum rurſus ad ſe vocauit,caſuſque miſerabiles, qui captis vrbibus accidere cōſueuerunt,cædes virorum, mulierum ad libidinem raptus

Paſtor & Aſclepiodotus Gothorū partes fouent

Mala Paſtoris conſilia.

Fruſtra Neapolis oppugnata.

Per aquæductū capta Neapolis.

Beliſarij benignus in monendo animus.

raptus, incendia, rapinas, ac mala cætera memorauit. Proinde viderent Neapolitani, ne extremum periculum expectent. adhuc enim aliter resipiscendi tempus esse. Stephanus igitur his auditis, cuncta cum lachrymis ac gemitu ciuibus suis retulit. Illi autem spernentes contempserunt. Belisarius igitur cœptum suum prosequutus, quum vrbem capere statuisset, in hunc modum prouidit. Primis statim tenebris milites quadringentos delegit, horum singulos thoracem clypeumque & gladium ferre iussit, paratosque & armatos silentio quiescere, donec admoneantur. Ductores verò his præfecit Magnum & Ennem, viros strenuos, quorum virtute plurimum confidebat. Quum media iam noctis pars transacta esset, ductoribus ipsis rem aperiens, ac locum ostendens, milites per aquæductum accensis luminibus ducere imperauit. Quum verò in vrbē peruenerint, quid facere illos velit, admonuit; capere scilicet partem aliquam muri, ac tuba id significare. Ipse verò scalas permultas iampridem comparauerat, quibus mœnia aggrederetur. Exercitum autem totum in armis esse iusserat, & multos circa se expeditos intentosque habebat. Inter hæc plerique ex militibus, qui cum Magno erant, periculum formidantes retrocesserunt, nec exhortationibus aut minis contineri poterant; quos Belisarius duriter increpitos dimisit, ac ducentos eorum, quos circum se habebat, in eorum locum summisit. Qua contumelia etiam illi ipsi, qui prius recusauerant, sequuti sunt. Milites igitur per aquæ ductum longam & cæcam viam ierunt. non enim ad mœnia finiebatur aquæductus, sed longius per vrbem penetrabat, testudinem desuper habens ex lateribus coctis: nec prius vbi locorum essent milites, intelligere potuerunt, quàm desinente iam testudine cœlum apparuit, tunc se media in vrbe senserunt esse: & simul euadere ex eo loco difficile fuit, propterea quòd parietes hinc inde altius ædificati, difficilem armatis faciebant ascensum. Vt verò tandem alteri alteros iuuantes emerserunt, ad mœnia profecti, turres duas occisis custodibus occuparunt, atque inde tuba canere, & clamorem attollere cœperunt. Belisariusque confestim ad ea loca profectus, scalas mœnibus admouit, ac milites conscendere iussit. Fuit & in hoc loco difficultas & mora, quoniam scalæ, vtpote clam factæ, ad altitudinem muri non pertinebant. Itaque necesse fuit binas simul scalas colligare, atque ita conscendere. Hæc fiebant ab ea parte vrbis, quæ ad septentriones est versa. Eodemque tempore ad aliam vrbis partem, quæ ad mare spectat, acerrimè dimicabatur. Iudæorum enim multitudo in hoc loco pugnabat, homines proterui ac temerarij, & qui capta vrbe nullam sibi veniam futuram sperarent. Itaque resistebant acerrimè, nullumque ingressum hostibus permittebant. Alia verò pars exercitus portam vrbis ad Orientem versam incenderat, ac perrumpere in vrbem festinabat. Inter hæc dies apparuit, portaque à militibus, qui scalas ascenderant, refracta, ingressum exercitui præbuit. Simulque per portam ad orientem versam, quam incensam à militibus diximus, penetratum. Tunc discursum per vrbem est, cædibusque & rapinis omnia fœdata. Præcipuè verò sæuiebant hi milites, quorum fratres vel agnati superioribus prælijs circa vrbem commissis interfecti à Neapolitanis fuerant. Hi tunc vrbe capta, victoriam crudeliter exercebant, nulli neque ætati, neque generi hominum parcentes. Iudæi verò, qui partem vrbis ad mare versam defendebant, etiam capta cæteris in locis vrbe ipsi tamen acerrimè repugnabant: nec prius cessauerunt, quàm discurrentes ab vrbe milites eorum terga inuaserunt. Tunc ab ea quoque parte intra vrbem penetratum, cædesque & rapinæ vbique factæ. Belisarius capta Neapoli, humanissimè victoria vsus est. Nullum enim Neapolitanorum post arma deposita interfici aut capi permisit, mulieres ab omni libidine integras reseruatas maritis parentibusque

Iudæorum ferocitas.

Belisarij moderatio in victoria.

restituit. In Gothos etiam, qui præsidio fuerant, nullam sæuitiam ostendit. Pastorem verò & Asclepiodotum tantorum malorum autores non ipse Belisarius vltus est, sed ciues ipsi Neapolitani, multitudoque vrbana: quæ postridie, quam capta fuerat vrbs, ad ædes illorum discurrens, repertum domi Asclepiodotum occidit, ac per vrbem traxit. Pastorem verò quærens, reperire non potuit. Ille enim in ipso captæ vrbis tumultu vel morte voluntaria, vel dolore ac desperatione animi interierat. Populus tamen ardens odio non prius quærere illum destitit, quàm fidem oculis accepit, eum interijsse; nec temperare potuit, quin eius cadauer membratim discerperet, veniam huic tanto furori dante Belisario, propter mala ab illis in quos sæuiebatur commissa. Neapolis igitur per hunc modum capta & seruata est. Gothi autem qui Romæ & circum ea loca degebant, auditis his, quæ Neapoli facta diximus, in suspicione ac metu plurimo constituti erant, nec dubitabant Belisarium cum victore exercitu ad se esse venturum. Quare seipsos cohortantes, ac cæteros gentis suæ bellatores euocantes, inter Ananiam & Tarracinam castra fecerunt. Ibi quum simul essent Gothorum copiæ, multa de superiori malignitate Theodati, multaque de præsenti segnicie conquesti, demum seditione in exercitu facta, Vitigim sibi regem creauerunt. Erat autem Vitigis non ex regio genere ortus, sed magnus bello vir quondam habitus, eaq; virtute nomen & autoritatem sibi plurimam comparauerat. Theodatus verò simul atque ista sensit, arrepta fuga Rauennam ire properabat. Sed missi confestim post eum à nouo rege satellites, per viam assequuti illum interfecerunt. Post hæc Vitigis Romam venit, senatumque & populum alloquutus, beneficia Theoderici memorauit, eosque hortatus est, ne quid noui moliantur, magnas Gothorum vires per Italiam esse docuit, nec ea, quæ accidissent incõmoda, propter imbecillitatem gentis accidisse, sed propter discordes erga Theodatum animos. Nunc autem conspirantibus in vnam eandemque voluntatem Gothis, contrarios effectus esse sequuturos. Itaque neminem sine sua pernicie per Italiam res nouas moliturum esse. Hęc autem cum Liberio Romanæ vrbis præsule egit. Et quoniam nouum erat eius regnum, iureiurando sibi populum & pontificem obligauit. Ex senatu verò, & ex populo Romano permultos delegit, quos obsidum loco constituit: vrbi autem Romæ quendam ex proceribus suis Luderim præfecit, eique delectorum militum quatuor milia reliquit, quibus Romam custodiret. Ipse cum reliquo exercitu Rauennam petere contendit, quo regnum magis stabiliret. Eò quũ peruenisset, Amalassuentæ filiam, Theoderici neptem, quæ à Theodato captiua tenebatur, in matrimonium suscepit, vt regio sanguine dominationem honestaret. Gothorum autem copias vndecunque vocare parareq; non destitit, armaque & equos inter suos partiri, ac cætera, quæ ad bellum pertinerent, studiose prouidere. Sed quum magna Gothorum robora circa Padum, & Ticinum, ac cętera per Galliam cisalpinam essent, eaque contrahere Vitigis festinaret; obiecta illi formido est Francorum gentis. Franci enim per id tempus ad Alpes vsque dominationem extenderant. Cis alpes verò Gothi possidebant, nec sanè inter se amici, sed suspecti magis discordesque habebant. Et irritatos nuper Francos à Iustiniano Imperatore constabat, suadente vt bellum aduersus Gothos capesserent. Ob hanc igitur suspicionem Vitigis oratoribus ad Francos missis delere ab ea parte formidinẽ studuit. Quod & tandem assequutus est, fœdere cum illis icto, amicitiaque contracta. Dum hæc à Vitigide prouidentur, interea Belisarius refecto ornatoque exercitu Romam petere constituit. Itaque relicto Neapoli Herodiano communi præsidio militum, Cumis quoque alio præsidio imposito, ipse cum cætero Romam petijt. Iter eius per viam Latinam fuit. Romani verò aduentum Belisarij

Vitigis rex.

Vitigis ad Rom. oratio.

Luderis Romæ præficitur.

Francorum regnum ad alpes vsque.

Belisarius Romã contendit.

rij sentientes,nequaquam moleste ferre videbantur:& iam Fidelius quidam Mediolanensis,qui per tempora Atalarici præfectus regiæ domus fuerat, ex vrbe Roma profectus Belisario nunciauerat,vt copias quamproxime admoueret.populum enim Romanum exercitui Imperatoris Romani nequaquam portas esse clausurum. Intra vrbem quoque ex multorum sermonibus hanc eandem voluntatem populi erat inspicere.Quibus conterriti Gothi,qui Romæ in præsidio erant relicti,sponte sua omnes abire statuerunt, præter Ludarim præfectum,qui pudore ductus perire maluit,quàm vrbem fidei suæ creditam deserere.Romani Gothis abeuntibus securitatem præstitere, euenitque vt eadem die atque hora Gothi quidem porta Flaminia Roma exirent, Belisarius autem porta Cœlimontana,quam Asinariam vocant, Romam intraret. Quum esset enim Belisarius maxima omnium lætitia intra vrbem receptus,senatum ac populum,quæ oportebat,alloquutus; summam post hæc diligentiam adhibuit in reparandis mœnibus,atque vrbe munienda. Non solum enim mœnia curauit, & propugnacula idoneis locis construxit, verum etiam fossas & aggeres mœnibus adiunxit; frumenti quoque magnam vim nauibus importandam, & publicis horreis seruandam prouidit. Romani vero quanquam ingenium ducis admirabantur, tamen hanc illius sedulitatem in vrbe munienda non probabant. Magnum enim ducem cum Imperatoris exercitu Romam ingressum, non de patienda obsidione, sed de inferenda cogitare debere. Enimuero ipse conscius paucitatis exercitus sui,& magnarum virium Gothorum, iam mente& cogitatione futurum præuidebat. Nec tamen interea segnis,sed per præfectos suos Constantinum & Bessam in hoc ipso tempore Narniam,& Spoletum, & Perusiam dedentibus sese ciuibus suscepit. Pugnatum est etiam non procul ab vrbe Perusia contra Gothos. Nam Vitigis statim atque defectionem Perusinorum sensit, Vnilam & Pissam cum exercitu in Thuscos misit, quo cæteras vrbes in fide continerent, ac ea, quæ iam defecerant, oppida recuperarent. Erat Perusiæ Constantinus Belisarij præfectus, copiasque omnes eò contraxerat,præter paucos milites,quos in præsidio Spoleti reliquerat. Quum igitur appropinquarent Gothorum copiæ, ac sub ipsis prope mœnibus Perusiæ essent; egressus vrbe Constantinus, acie structa ad dimicandum parata, Gothos inuasit.Committitur ingens prælium,ac magnis viribus vtrinq; certatur: Gothi multitudine, Constantiniani situ loci & fauore propinquæ vrbis iuuabantur. Post longum certamen superati ad extremum Gothi in fugam vertuntur. fit eorum magna cædes,multi capiuntur, inter quos Vnila & Pissa duces copiarum hostium capti fuerunt, & Romam ad Belisarium missi. Vitigis igitur quum præter defectionem vrbium, hanc insuper cladem accepisset; non vltra differendum ratus, cum toto penitus Gothorum robore in bellum descendere constituit.Itaq; Rauenna mouens Romam ducere perrexit,habens in exercitu ducenta millia hominum:plurimosq; inter eos loricatos equites,quos cataphractos appellant. Cuius his tantis copijs ita Romam petebat,vt nihil magis vereri videretur, quàm ne Belisarius non expectaret. Quare nec ad Perusiam,nec ad Spoletum,nec ad Narniam constitit;sed Romam petere festinauit.Belisarius autem quum tantam belli molem in se conuerti sentiret,Constantinum & Bessam cum his,quas habebant,copijs ad se propere redire iussit. Paruitque dicto Constantinus, confestimque ex Thuscis Romam duxit. Bessas verò, qui erat Narniæ, tardius discessit, vt etiam cum primis Gothorum excursoribus implicaretur. Vitigis enim proximum Narniæ iter faciebat.Quò quum primi antecursores peruenissent, egressus vrbe Bessas eos inuasit, & agmina quædam eorum in fugam vertit, multosque occidit.Sed quum maiore numero premeretur, in vrbem sese Narniam

Luderis virtus & fides.

Constantini de Gothis victoria.

Vitigis ingentes copiæ.

recepit. Mox inde Romam properans ex visu denunciauit, Gothos adesse. Gothi Narniam prætergressi per Sabinos in agrum Romanum descenderunt. Quumque Romæ propinquarent, ad Anienem fluuium constiterunt; Nam Belisarius pontem super eo amne ex vtraque ripa turribus claustrisq; munierat, ac militum præsidio custodire iusserat. Itaque Gothi primo aduentu transire nequeuntes, trans Anienem fecerunt castra. Nocte verò insecuta, milites qui in præsidio pontis erant, multitudine ac ferocitate barbarorum conterriti, turres ac munimenta pontis deseruerunt; clamque fuga arrepta, in Campaniam abierunt, pœnam Belisarij formidantes. Habebat in animo iuxta Anienem castra facere, contra Gothorum castra, quo diutius in his locis hostes detineret: quam ob rem postridie mille equitibus assumptis ad ea loca profectus est, quo & situm regionis, & quid agerent hostes, specularetur; & simul idoneum castris suis locum deligeret. Ei autem proficiscēti, quū prope amnem esset, equites Gothorum præter expectationem sibi obuiam venerunt. Gothi autem pauloante munimenta pontis deserta sentiētes claustra portasque refregerant. Iamque transgressa multitudo eorum permagna fuerat. quæ Belisario hæc ignoranti quum repentè obuiam venisset, ex inspe-rato pugnare compellitur. Et ab initio quidem ducis munera tantummodo Belisarius obibat, iubens & adhortans, & quid agendum foret ostendens. Quum verò sui magis ac magis ab hostibus premerētur, tunc necessitate cogente non amplius ducis officium, sed militis exercebat: aduolans siquidem inter primos pugnatores, manu & virib. strenuè rem gerebat. Quo quidem die plurimum ipse periculi subijt ex huiusmodi causa. erat Belisario equus insignis, quo plurimum vtebatur. Is erat colore subrutilo, frontemque summam vsque ad nares alba linea distinguebat. Quum igitur ex eo pugnaret equo, & in primis pugnatoribus versaretur, transfugæ quidam eum noscitātes clamore significarunt vt Valam ferirent. Hoc enim vocabulo Gothi formam illam equi appellant, clamorque per omnes ijt, Valam feri. Ex quo factum est, vt tota pugna in vnum Belisarium conuerteretur. Quod nisi circa eum egregia familiarium manus se conglobasset, ac impetum ipsi irruentium hostium excepissent, corporibusque & armis equum & Belisarium inter mille telorum ictus protexissent, euadere non poterat. Tunc autem defensus egregie est, tum virtute propria, quum peritissimè dimicaret; tum amicorum & familiarium auxilio, qui incredibili amore circa illum versabantur. In hoc loco multi atque optimi ex Belisarij familiaribus ceciderunt, & in primis Maxentius vir singulari virtute, qui circa Belisarium pugnans, quum præcipua fortitudinis opera edidisset, multosque Gothorum interfecisset, tandem ipse quoque multis vulneribus acceptis, occubuit. Ad extremum se cohortantes qui cum Belisario erant, impetu facto, in fugam hostes verterunt, & vsque ad pontem persequuti sunt. Pedites vero, qui pro ponte stabant, prælium excipientes, facilè Belisarium & suos repulerunt. Cedentibus multitudo rursum equitum premere terga cœpit, quibus difficultatibus in editū quendam locum se recipere coacti sunt. Ibi quoque quum equestris pugna redintegrata esset, hostiumque multitudo assiduè cresceret, multique vtrinque pugnantes cecidissent, tandem effuso cursu Romam petere coguntur. fuga fuit ad eam portam quam Pincianam vulgo appellant. Gothi vsque ad ipsam portam Belisarium persequuti sunt, vt de muris vrbis ferirentur. Fuit quoque in eo loco tumultus ingens. Romani enim, qui in muris stabant, veriti propinquitatem hostium, portam aperire nolebant. Nec Belisarius licet clamans cognoscebatur, quod & iam sol occiderat, & ipse puluere sudoreq; deformatus erat. Quum igitur ad ipsam portam se conglobassent, nec porta aperiretur, hostesq; instarent, Belisarius suos cohortatus, hostes magno impetu

Belisariani præsidium pontis deserunt.

Belisarius imprudens pugnare cogitur.

Belisarij periculum.

Vala, equi color subrutilus, Suecice Valb, Saxonice Val.

petu inuadit, ac in fugam versos longè summouit. Ita fugatis hostib. ipse iam planè cognitus, suos intra vrbem reduxit. Pugna huius diei longè maxima ac varia fuit. Cœptum est enim pugnari paulo post solem exortum: desitum autem, iam tenebris terram operientibus. Optimusq; pugnator iudicio omnium Belisarius ea die existimatus est: In Gothis autem Visidus. Quum in vrbem redisset Belisarius, milites ac Romanos ciues per mœnia vigilias agere nocte illa iussit. Præfectis etiam suis portas attribuit, vt singuli singulas tuerētur. Præcepit autem, vt si quid tumultus oriretur, nemo ex eo loco, in quo collocatus foret, abiret, neu se commoueret. Per eam noctem pluribus locis tumultus excitati sunt, & plerique inanes. Clamatum est enim per vrbem, ad Ianiculi portam hostes inuasisse, & arma trepidè ob hoc sumpta. Nec prius cessatum à tumultu, quàm redeuntes inde nuncij retulerunt, omnia ad Ianiculum quieta esse, nec hostes per ea loca visos vel auditos. Ad portam verò Salariam alius tumultus exortus, nec is quidem temerè. Gothi enim per noctem sub ipsam portam venientes, Romanos ciues, qui stabant in mœnibus, vocauerunt; atq; ibi vnus eorum Bacchius nomine vir Romæ notus, quē Vitigis rex ad hoc ipsum miserat, verba faciens; Quid est, inquit, Romani? an non iam pudet vos stultitiæ vestręę, qui Græcis hominibus, nautis & histrionibus, ac nulli prorsus alij rei gerendæ idoneis, vos ac salutem vestram commisistis, spreta Gothorum potentia, quæ primo statim aduentu illos fudit atque obsedit? Atqui non ita meriti de vobis erant Gothi, vt tantam proditionem aduersus eos moliri debuissetis. Sed resipiscite iam. vnica enim hæc euadendi via est, si portas Gothis aperiatis, nō aduersum vos, sed aduersum Græcos ingressuris. Quod si perseueratis in amentia vestra, implacabile bellum à Gothis expectetis. Hæc Vitigis rex denunciari vobis iubet. Nihil his verbis responsum est à Romanis: sed quum significaretur Gothos adesse, concursum est ad Salariam portam. Gothi vero aliquanto commorati, in castra regis, quæ inter vrbem & amnem erant posita, reuerterunt. Et prima quidem nox in hunc modum transacta est. Postridie verò, quum in prælium nemo egrederetur, Gothi ad obsidionem se compararunt. Eius obsidionis ratio hæc fuit.

Tumultus nocturni.

Castra circa vrbem sex in locis posuerunt à Flaminia via vsque ad Prænestinam. His castris quinque vrbis portę obsidebantur: addiderunt postmodum septima castra vltra pontem Miluium. Hæc vltima castra portam Aureliam obsidebant, & impediebant vias, quæ trans Tyberim ferunt. Castra autem ipsa vallo & fossa ac ligneis turribus munierunt, & tam citra, quàm vltra Tyberim possidentes, omnia crebris incursionibus peruadebant. Belisarius autem pro defensione vrbis hæc prouidit. Pincianam portam, quæ cōtra Gothorum maiora castra maximè erat opposita, & huic proximam à dextra manu Salariam, & quicquid circa illas muri est, sibijpsi Belisarius tuendas assumpsit. Prænestinam verò portam Bessæ commisit. Flaminiam vero, quæ est à sinistra Pincianæ, Constantino attribuit. cæteris quoque portis alios præfecit. Gothi profecti circa vrbem aquæductus omnes interruperunt. Erant hi quatuordecim aquæductus mirabili opere confecti, per quos aqua in vrbem vehebatur. Et horum ieterruptione non tantùm aquarum incommoda nocebant Romanis, quantum pistrinorum defectus. Nam ex eo aquæductu, qui ex summo Ianiculo per trans Tyberim defluebat, vtpote decliui ac rapido, magna vis pistrinorum conficiebatur. Ex alijs quoque aquęductibus quibusdam in locis eadem commoditas molendi instituta fuerat, qui tunc interrupti permagnas obsessis difficultates afferebant. Aduersus hæc incommoda Belisarius in hunc modum remedia excogitauit: Bini lembi paruo inter se distantes spacio tignis coniuncti molas in medio contine-

Obsidio Romæ.

XIIII aquæductus rescissi.

Pistrinorū structura Belisariana.

bant, quæ rapido fluminis cursu percitè voluebantur: funes ab vtraque ripa quammaximè intenti lembos in flumine sustentabant. huiusmodi lembos secus pontem, qui primus trans Tyberim fert, collocauit. Post eos lembos, alios ordine eodem dispositos ordinauit. Ne verò hostis mittendo de superiori loco materiem & ignem, officere lembis valeret; cathenæ in flumine ad ipsum pontem obiectæ, omnem materiam excipiebant, exceptam autem homines ab vtraque ripa dispositi auferebant. Et aduersus pistrinorum defectũ hæc optimè prouisa sunt. Lembi enim pistrina largissimè suppleuerunt. Aquarum vero incommoda Tyberis sustentabat. Per mœnia verò pluribus locis instrumenta belli multiplicia ad feriendum repellendumque hostes Belisarius effecerat, ac solertissimè omnia prouidebat. Gothi verò contrà, ad expugnationem vrbis instrumenta & machinas comparabant. Machinæ verò huiusmodi fuerunt. primùm arietes quatuor. Est autem forma eorum talis. columnæ ligneæ quatuor in altitudine rectæ æqualiter inuicem oppositæ collocantur. Hæ columnæ tignis octo vinciuntur, quatuor ad imum columnarum, totidem ad summum, efficiturque veluti quadratæ cuiusdam ædiculæ forma. hæc rursus corrigijs obtegitur, ne feriri de mœnibus quot intus sunt, possint. Transuersum deinde tignum ponitur, à quo trabs cathenis alligata dependet, quasi vsque ad medium altitudinis columnarum. Habet vero trabs in capite ferrum ingens & quadratum ad incudis formam. Machina tota quatuor rotis ad bases columnarum impositis defertur. Mouent autem eam milites intus existentes non pauciores quinquaginta, qui postquam eam mœnibus admouerunt, trabem illam suspensam machinamento quodam retro trahunt, moxque cum impetu dimittunt. Trabs autem violentia & pondere in murum delata omnia scindit ac perrumpit. Fecerant etiam Gothi turres ligneas pari mœnibus altitudine. hę quoque rotis vehebantur. Scalarum præterea grandem numerum parauerunt, & infinitam quandam vim fascium ex virgultis & stipula, quibus fossas replere cogitabant. Quum satis omnia parata essent, Vitigis prima luce armatos omnes adesse iubet, agminaque distribuit, & quid agere quemque velit præscribit. Fit alacritas magna in Gothis & incredibilis pugnandi ardor, quum alij fasces, alij scalas ferrent, alij machinas admouerent. Belisarius ante portam cum lectissimis super aggerem præstabat, nec quicquam moueri à suis iusserat, priusquam ipse signum dedisset. Turres quas paratas à Gothis diximus, boues conuehebant. hæ ante cæteras machinas aduehebantur. Quod quum aspexisset Belisarius, risit simplicitatem Gothorum, qui bobus crederent machinam admoueri ad hostes armatos posse. Itaque suos omnes sagittas in boues conijcere iussit, quibus citò confecti boues conciderunt, machinaq; destituta vlterius admoueri non potuit: qui autem stipulam, & qui scalas ferebant, multitudine telorum ab aggere veniente repulsi, nec fossas complere, nec mœnia adire, nec arietes admouere valebant. Stabat nihilominus Gothorum acies, ac testudine facta interdum subibat. Sed peruincere aggerem nunquam potuit. sagittis, & tragulis, & omnifariam telorum genere certabatur. Dum hæc ad Pincianam & Salariam portam geruntur, tribus alijs locis Roma oppugnabatur. Nam Vitigis relicta parte copiarum, quo Belisarium prælio distineret, ipse ad Prænestinam portam cum multitudine pugnatorum conuolauit. Eodemque tempore alia Gothorum multitudo contra portam Aureliam impetum faciebat. Alia insuper hostium manus portam, quæ est ad summum Ianiculum, expugnare nitebatur. Ita quatuor simul locis Roma oppugnabatur, ad Pincianam & Salariam portam, quas Belisarius tuebatur; ad Prænestinam, cui præerat Bessas; ad Aureliam & Ianiculi portam. Sed hi, qui ad Ianiculum pugnabant, Gothi, facilè repellebantur.

Arietum forma.

Oppugnabant vrbem Gothi.

Belisarius Gothorum imperitiam ridet.

Vrbs quatuor locis oppugnata.

Sunt

Sunt enim loca ardua & saltuosa, vt difficile sit mœnia adire, etiam nullo repugnante. Tunc autem Paulo Belisarij præfecto cum valida manu militum defendente, conatus hostium in irritum cecidere. Ad Aureliam verò portam maius periculum fuit. Via erat porticu contecta, per quam ad templum beati Petri apostoli vadebatur. Sub ea igitur porticu latentes Gothi quum tempus rei gerendæ visum est, egressi ex insidijs repentè ad molem Adriani inuadendam conuolarunt, scalisq; admotis primum ambitum, qui figura quadrata molem cingit, repentino impetu ceperunt: hæc moles Imperatoris Adriani sepulchrum fuit, eximio ac magnificentissimo opere confectum. Primus ambitus quadrati figuram habet. *Moles Adriani.* Constat verò totus ex marmore Pario summa artificum diligentia exædificatus. In medio verò huius quadrati rotũda moles insurgit, excelsa quidem altitudine, latitudine verò tanta, vt in suprema eius parte area sit, cuius diameter vix iactu lapidis transigatur. Habet verò pontem super Tyberim amnem, qui ab ipsa mole ad aliam ripam extẽditur. Hoc ędificium, licet extra vrbem foret: (nam vrbs quidem ad Tyberim finitur, hoc autem vltra Tyberim est) tamẽ quia pontem habet ad mœnia vsque pertinentem, & erat veluti arx & propugnaculum quoddam, Belisarius militibus suis occupandum custodiendumque prouiderat, eiusq; rei curam Constantino mandauerat. Constantinus igitur quum pauloantè vidisset hostes ratibus in Tyberi missis ad eam partem vrbis oppugnandam accedere, quæ est inter Martium campum & Aureliam portam, veritus humilitati murorum, (nam erant in his locis mœnia iuxta flumęn non satis munita) cum manu militum ex Adriani mole eò accurrerat, nec satis multos in præsidio molis reliquerat. Gothi ergo, vt diximus, per absentiam præfecti capto inferiori ambitu molem ipsam expugnare nitebantur. Milites autem de superiori parte repugnantes, quo magis repellant hostes, rem nefariam effecerunt. Erant in summa parte molis vndequaque permagnæ statuę hominum, equorum, quadrigarum, excellenti artificum opere confectæ: *Statuæ molis pro[illegible].* has partim integras milites demoliti in hostes præcipitarunt, partim cõfractas in hostes deiecerunt. Ita præclara artificum opera, ac multorum annorum labores, ac maxima eius sepulchri ornamenta, militum siue rusticitas, siue malignitas, paucis horis absumpsit. Inter hæc Constantinus repulsis à flumine hostibus, audito molis periculo, per pontem succurrit, additque suis animos, atque ipse ab inferiori parte hostes inuadit. Per hunc modum seruata tandem moles est, atque hostes repulsi. Ad Prænestinam quoque portam, vbi Vitigis rex, & qui cum illo venerant, Gothi pugnabant, ingens periculum fuit. Erat enim *Viuarij locus.* non procul ab ea porta locus, quod Viuarium appellabant. Is locus mœnia habebat duplicia, aliquo spatio inter se distantia. Solum inter bina mœnia planissimum erat, mœnia verò ipsa non satis munita. Vitigis igitur & Gothi prima aggressi mœnia, & si egregiè repugnabatur, tamen ea peruicerunt. Bessas verò præfectus diffidens aduersus tantam Gothorum vim resistere posse, Belisario propere significauit, quanto in periculo res foret, vtque maturaret opem ferre admonuit. Eo nuncio permotus Belisarius, relicto ad Salariam portam præsidio, ipse cum lecta manu militum per vrbem discurrens ad Viuarium peruenit. Aduentu suo redintegrata pugna, crescunt militibus animi ob præsentiam ducis. Ipse etiam cum suis in prælium descendit. Gothi murum ab inferiori parte perfregerant, ac magna vis eorum ingressa inter bina mœnia versabatur, pugnaque in eo loco acerrima erat. Tandem verò eum exitum habuit pugna, vt Gothi per eum ipsum locum, quo ingressi fuerunt, cum magna suorum strage euadere cogerentur. Postquam verò egressi sunt, in eos perturbatos immissi milites longè illos summouerunt, eorumq; machinas omnes incenderunt. Idem quoq; ad Salariam portam acci

dit. Milites enim eruptione facta, turres & machinas cremauerunt. Per hunc modum Roma eodem die & oppugnata pluribus locis, & defensa fuit. Ceciderunt autem in his prælijs Gothorum ad tria milia. obsidio tamen durabat.

Querela de Belisario.

Romani verò, & si Belisarij virtutes admirabantur, tamen querela aduersus illum erat, quòd contra tantas Gothorum vires exiguis ipse copijs concitato bello Romam in præsentes difficultates coniecisset. Quod sentiens Belisarius (neq; enim erat obscurum) & si aliâs hæc eadem Iustiniano significauerat, tamen tunc maiorem in modum commotus, vehementius scripsit, ostendens obsidionem vrbis Romæ, ac multitudinem hostium, & paucitatem suorum.

Litteræ Belisarij ad Iustinianum.

Se enim in Sicilia ex eo, quem duxerat, exercitu Panormi & Syracusis præsidia militum reliquisse. Neapoli verò, & Cumis, & alijs per Italiam oppidis à se receptis, quòd necessarium fuerit, pro illorum tutela milites posuisse. Sibi tantummodo ad quinque milia militum restare. Obsideri verò à Gothis ducentorum milium exercitu. Romanos horum periculorum insuetos, haudquaquam obsidionem toleraturos. Quantum verò ad se attinet, semel vitam suam imperatori Iustiniano deuouisse, nec sua referre, tardè vel citò intereat: cæterum videndum esse, quid ea res honoris vel infamiæ imperio Romano sit allatura.

His literis Iustinianus acceptis, valde cõmotus est, ac statim copias quasdam iam paratas nauigare in Italiam iussit, & maiores alias parare constituit. Præerant autem his copijs, quas iam parauerat, Valerianus & Martinus. Eaque hyeme per Aetoliam & Acarnaniam hyemauerant. Romanos hæc significata in spem continuere, aduentum eorum primo quoque tempore expectantes. Dum hæc Romæ geruntur, Asinarius & Vligislaus Gothorum duces, quos in Dalmatiam Vitigis cum exercitu miserat, classemque insuper illis dederat, coniunctis sibi maximis barbarorum copijs, Salonas mari terraque obsederunt.

Res in Dalmatia gestæ.

Constantianus enim impar tantis hostium copijs munita prius affatim vrbe obsidionem tolerabat. Nonnunquam etiam vrbe egressus maxima Gothis damna mari terraque inferebat. Roma inter hæc obsideri durius cœpit. Vitigis enim, quoniam expugnatio prius tentata turpiter ei successerat, inquietior inde factus, cuncta rimari ac perscrutari non destitit, quibus obsessos permaximè affligeret. Portus erat iuxta mare à dextra Tyberis fluuij ripa, superque eo vrbs valido muro cincta. eo in loco naues cuncta, quæ mari feruntur, deponebant. Inde rursus terra vel fluuio Romam portabantur. Vitigis igitur magnis suorum copijs repentè & inopinatò missis, vrbem Portuensem cepit, oppidanis contra subitam Gothorum vim nequaquam satis ad resistendum paratis.

Portus a Gothis capitur.

Ex huius occupatione vrbis, magnæ confestim difficultates Romæ creuerunt, frumenti ac cæterarum rerum quæ vsui sunt, importandi facultate sublata. Nam Gothi quidem præsidio militum ibi relicto oppidum ac fauces Tyberis custodiebant, nec importari quicquam patiebantur. Nec multo post Vitigis Rauennam misit, qui ciues Romanos omnes, quos obsides duxisse suprà ostendimus, interficerent.

Obsides Romani iussu Vitigis occisi.

Erant verò in his multi ex nobilitate, multi etiam ex plebe præstantes viri, qui omnes interfecti sunt, præter paucos, qui re prius cognita aufugerunt. In quorum numero fuerunt Ceruentinus, & Reparatus, Vigilij, qui postea papa fuit germanus. Hi enim re præcognita, in Galliam fugientes mortem vitarunt, cæteri perierunt. In hoc Romani populi dolore ob ciues Rauennæ interfectos, alius superuenit dolor. Belisarius defectum annonæ timens, Romanis ciuibus edixit, vt filios & vxores, & omnem inutilem bello turbam Neapolim mitterent. Idem milites quoque suos facere coëgit, quibus vel scorta, vel mancipia Romæ forent. Viæ autem abeundi per id tempus duæ supererant, vna Hostiensis iuxta sinistram Ty-

beris

beris ripam vadentibus, alia mediterranea regione per ea loca, quæ à castris hostium erant maximè diuersa. neque enim totam vrbem ab initio cinxerant Gothi, vt diximus, sed ab Aurelia porta ad Prænestinam obsidebant. Per alia verò loca non temere neque sæpè vagabantur. Nam & damna incurrebant, si longius à castris suis progressi forent, & sine magno copiarum apparatu discursare non poterant. Ex quo fiebat, vt via Appia & Hostiensi per id quidem tempus tuto vaderetur. Romani igitur vxores, & filios, & imbellem multitudinem emiserunt. Pars eorum in Campania, pars Neapoli, pars in Sicilia, prout cuiq; commodius fuit, constitere. Romæ autem annona iussu Belisarij diligentissimè per singula capita distribuebatur. Per hæc tempora Liberius papa in exilium actus est à Belisario, suspicione coorta, cum Gothis eum sentire. Nec multo pòst successor in pontificatu ei datus est Vigilius papa. Alij quoque è nobilitate Romana in exilium acti ob easdem suspiciones, quorum è numero fuit Maximus, cuius proauus post Valentiniani mortem imperium arripuerat. *Inutilis turba dimittitur.* *Quidam in exilium missi.*

Inter hęc Martinus & Valerianus, quos à Iustiniano missos suprà diximus, Romam venerunt, habentes equites ad mille sexcentos. erant vero hi magna ex parte Hunni. Aduentu horum equitum recreatus Belisarius, alia ratione, quàm prius, bellum gerere constituit. Non enim stans intra mœnia vrbem tuebatur, sed per singulos dies emisso equitatu, subitis incursionibus hostes vexabat. Ex quo factum est, vt mirificum hinc inde accenderetur certamen, & in omnem experientiam veniretur. Belisarius enim ipse scientissimus præliandi dux, equites, qua ratione agendum foret, commonebat; monstrabat quousq; progredi, & vbi consistere oporteret. Et modo per Salariam Pincianamque pòrtam subitò emissis equitibus, proxima Gothorum castra fatigabat: modò per Aureliam portam alia Gothorum castra, quæ inter sepulchrum Adriani erant, & Miluium pontem, infestabat. His certaminibus Belisarij equites præualere cœperunt, non quòd totum equitatum hostium ferrent; sed quòd parem vel ampliorem numerum superare videbantur, peritiaque bellandi & audacia anteire. In hunc modum exercitatis equitibus, & iam contemnere hostem assuetis, quum spes atq; animi obsessorum creuissent, eò deuentum est, vt non leuibus iam certaminibus, sed iusta acie decerneretur. Belisarius enim crebra præfectorum ac militum adhortatione fatigatus, expediri tandem maiorem pugnam decreuit, copiasque suas in hunc modum disposuit. Primò aciem vnam per Aureliam portam exire, & ante sepulchrum Adriani ad hostes versam stare iussit. Pręficit autem huic aciei Valentinum equitum præfectum, eique supra equitatum pedites quoq; attribuit ex veteranis militibus, & ex populo Romano, qui voluntariè id munus sibi poposcerant. Hos verò pedites non vnà cum equitibus stare, sed sinistros montes, qui à Ianiculo discurrentes planiciei supereminent, occupare mandauit. Valentino autem præcepit, vt quammaximam expectationem inuadendi hostem præberet, cæterùm pugnam non iniret, nisi lacessitus fuerit. Volebat enim illorum Gothorum partem, quæ in his locis castra fecerat, tantummodo detineri; ne prælio, quod Salaria via committere decreuerat, auxilium suis ferre posset. Duas subinde alias struxit acies, vnam ad Salariam portam, alteram ad Pincianam. in frontem equites, pedites in subsidijs vtriusque collocauit, atque ita sua quamque porta exire, & ad hostem progredi iussit. Vitigis Gothorum rex quum ex transfuga postridie futurum prælium cognouisset, Gothos prima luce armari fecerat: in struenda acie pedites medios, à dextra verò ac sinistra equites quasi alas disposuit. Ita Belisario obuiam progressus, prælium commisit. Milites igitur ab vtraque parte statim acriter concurrunt. Duces verò post eos stantes, hinc Belisarius, illinc Vi *Belisarius de summa rei'n decernere statuit.* *Belisarianorum & Gothorum pugna.*

tigis, suos adhortabantur. Et ab initio quidem pugnæ Belisarij milites longè præualebant, multique cadebant ex Gothorum acie. Et pugnabatur sub ipsis hostium castris. Multitudine tamen abundantes Gothi, in cadentium loco alios summittebant. In hunc modum ad meridiem vsque pugnatum est, neutra parte superante. Alacrius tamen Belisarij milites dimicabant, Gothi solum patientia consistebant. Inter hęc quæ ad sepulchrum Adriani stabat acies, prælium commisit. Multitudo enim populi Romani ex collibus descendere in Gothos cœperat. Et Valentinus implicatos suos prælio cernens, aciem, cui præerat, à sepulchro Adriani commouit, atq; hostes inuasit. Nec diu tulerunt Gothi, præsertim multitudine illa populi, quæ de superioribus locis descendebat, conterriti; nec in eorum castra se recipere valentes, longius aufugerunt. Romanorum autem multitudo, quam de montibus descendisse supra diximus, statim ad castra hostium diripienda contendit. Quo facto, nec ipsi persequuti sunt hostes, nec milites persequi dimiserunt. Rapinam enim ab eis fieri cernentes milites, ne expertes prædæ forent, omissa persequutione hostium, ad castra diripienda ipsi quoque conuersi sunt. Ita Gothi de manibus emissi, quum nemo persequeretur, in montibus proximis constiterunt. Inde castra sua agi ferrique cernentes, quum neque ordinem, neque disciplinam vllam in hostibus viderent, sese tandem cohortati rursus hostes inuaserunt, eosque impeditos ac rapinæ intentos perfacilè superarunt, castraque & prædam illis abstulerunt. Ad castra quoque regia per hoc ipsum tempus mutari fortuna cœpit. Peditatus enim permultus ex Gothorum proximis castris equitibus Belisarij obiectus, quum quasi testudine scutorum facta à fronte premeret, cogit tandem eos aliquanto pedem referre. Quod quum viderent equites hostium dextræ alæ, impetu maiore Belisarij equitatum ex transuerso inuasere. Nec longè tulerunt impetum equites, sed terga ad extremum dantes, ad peditum suorum aciem se receperunt. Nec ea quidem sustinuit vim hostium, sed magna suorum cæde in fugam vertitur. In hoc tamen loco duorum centurionum virtus plurimum eluxit. Principio & Taruunti nomina illis fuerunt, qui in fuga cæterorum, locum suum non deserentes, impetum Gothorum diu sustinuerunt, spaciumque dederunt suis se in vrbem recipiendi, donec Principius toto corpore vulnerato pugnans cecidit, & circa illum commilitonũ suorum quadraginta duo. Taruuntes autem pari virtute præditus, quum sanguis permultus ex vulneribus manasset, viresque deficerent, à fratre ex prælio vi retractus, & ad Pincianam vsq; portam reductus, ibi corruit. Post hæc milites effuso cursu ad vrbem refugerunt. Stantes verò in mœnibus Romani, clauserunt portas, veriti ne hostes simul vrbem intrarent. Itaque non parua militum pars exclusa est, qui aggerem transgressi, terga ad mœnia, faciem ad hostes conuersi stabant, vnicam habẽtes salutis viam, si è mœnibus defenderentur. Nam tela plerisque deerant, quibus tueri se possent, omnibus vel in fuga abiectis, vel in prælio cõfractis. Sed qui pro mœnibus stabant, eos lapidibus tutati sunt. Pugna hæc ad castra Gothorum ab initio cœpta, postremò ad portas ac mœnia desijt. Ceciderũt autem ex Belisarij militibus permulti, ac maximè virtute præstantes. Post hoc prælium Belisarius aliquot dies pugna abstinuit, mœnia solum tueri cõtẽtus. Tandem verò confirmatis militum animis, rursus educere illos cœpit, non tamen totis pugnare copijs amplius ausus est, leuia tantùm prælia, vt prius consueuerat, facere perseuerauit. Et fuerunt nonnulla valde insignia, præsertim aduersus illa Gothorum castra, quæ erant citra Miluium pontem ad Aureliam portam conuersa. Est enim ibi planicies equestribus prælijs valde apta, inque ea planicies theatrum est ad ludos gladiatores vetustis temporibus ædificatum. Circa id theatrum maxima certamina fuerunt. quòd aut Belisarij

Alterum contra Gothos prœliũ.

Victi victores.

Virtus Principij & Taruuntis.

Ad Theatrum variæ pugnæ.

Belisarij milites id theatrum occupabant, & quasi castris illo vtebantur: vel Gothi præuenientes insidias in eo ponebant. Quin & ad portam Salariam & Pincianam per singulos fermè dies leuia prœlia committebantur. Gothis igitur obsidionem in longum trahi cernentibus, vnica peruincendi spes reliqua videbatur, si fame Roma premeretur. licet enim portus ablatus magnas difficultates visus esset afferre, tamen, vt est hominum industria, præsertim in indigentia solers, onerariæ naues, quæ Portum solebant petere, Antium petebant, ibique expositum frumentum & alia necessaria pedestri itinere Romam deferebantur. Volentes igitur Gothi commoditatem quoq; istam Romanis auferre, octaua circa vrbem castra posuerunt, inter Latinam & Appiam viam. Sunt enim in his locis aquæductus duo, qui fornicibus se intersecantes quasi in duo brachia scinduntur, relictoque in medio aliquanto spacij, iterum coëunt. Distant autem ab vrbe milia passuum circiter quinque. Hinc igitur medium locum occupantes Gothi, murum inter columnas arcuum vndequaq; fecerunt ex lapidibus & luto, castraq; per hunc modum munitissima habuerunt, posueruntq; in his castris septem milia equitum, qui supra infraq; infestantes Latinam, & Appiam, & Hostiensem viam, impediebant omnem importandi facultatem præcidentes. Ex hoc admodum durior obsessorum conditio reddebatur, ac fames haud dubia imminebat. Quamdiu tamen segetes in agris fuere, milites noctu Roma egressi frumenta importabant, ac magno precio ciuibus vendebant, atq; ita indigentia sustentabatur. Vbi verò hęc quoq; facultas defuit, tunc desperata omnia videbantur. Iam solstitium venerat æstiuum, & pestis Romæ grassari incœperat, frequentesq; moriebantur, non è plebe modò Romana, verumetiam ex Belisarij militibus. Res erant in summis difficultatibus atq; angustijs. Itaq; ad Belisarium venientes Romani, fortunam suam conquesti sunt, quod fidem Imperatoris sequuti in præsentes inciderint calamitates. Suos enim ciues miserabiliter interfectos Rauennæ fuisse ab hostibus, vrbem à barbaris ignominiosè obsessam, extra mœnia vastata omnia atq; consumpta. Intus verò fame ac omnium rerum penuria intolerabiliter premi, rogare Belisarium, vt se in hostem educat. Præstare enim sibi armis mori, quàm tabescere, ac tantas calamitates dedecoraq; perferre. Belisarius vero hæc audiens, non satis clementer respondit illis; Eos quidem temerè inconsulteq; deferri, inquit, quòd ea sit natura populorũ, vt impetu magis, quàm ratione moueantur. Se consilio ac ratione, non impetu animi regi consuesse. Expectare ab Imperatore copias, quibus adiunctis si pugnandum fuerit, certã suis victoriam polliceri valeat. Easdem illas copias infinitam quandam vim frumenti secum afferre. Proinde abirent, ac sibi curam belli relinquerent. Romanis per hunc modum vel consolatis, vel deterritis, ipse animũ in eam cogitationem traducere cœpit, quemadmodum Gothis difficultates rei frumentariæ quamplurimas inferret. Eius rei gratia hæc prouidit, Constantinum & Traianum cum equitibus mille Taracinam; Martinum & Seuthim cum quingentis Tybur misit. Aliam item manum equitum apud Albam collocauit. Hisq; omnibus præcepit, vt quammaximè possent commeatus impedirent ad Gothorum castra deferri, & simul adiuuarent Romam petere volentes. Ne verò castra ad aquæductum posita nocerent, præsidium apud templum Pauli apostoli communiri fecit, equitesq; in loco eo stationes habere iussit, & quàm latè possent, vias à Gothorum incursionibus tueri. Est autẽ ecclesia beati Pauli via Hostiensi, diuersa protinus regione ab ecclesia beati Petri, vtraq; extra vrbem, vtraque porticum habens à porta vrbis ad ipsam ecclesiam. Hæc duo apostolorum templa Gothi in tota illa obsidione nunquam violauerunt. Sacerdotes, vt prius, liberè in illis permanentes rem diuinam exequebantur. Con

Querelæ Romanorum.

Belisarij responsum.

Nouum Belisarij consilium.

stantinus igitur & Traianus Taracinam profecti, quum Neapolim profecturam Belisarij vxorem Antoninam reliquissent; ipsi retrò conuersi, oppida illarum partium, quæ Gothis dabant subsidia, peruaserunt; breuique effecerunt, vt nihil penitùs ex locis illis ad Gothos deferretur. Martinus verò & Seuthis Tybur profecti, quum disiecta eius oppidi mœnia refecissent, quotidianas Gothis molestias ex eo loco inferebant, & commeatum deferri in castra prohibebant. Idem fiebat ab ijs, qui Albam missi sunt. Ex quo breui admodum tempore euenit, vt Gothi obsidentes non minoribus difficultatibus afficerentur, quàm obsessi, & supra defectum frumenti pestilentia quoque castra Gothorum peruaserat. Inter hæc aliæ copiæ à Iustiniano missæ in Italiam peruenerunt. Fuerunt autem equites Thraces octingenti, quos ducebat Ioannes Vitaliani fratris filius. Ex delectu autem mille trecenti, quibus præerant Alexander, & Marcentius, & Zeno. præterea classe aduecti fuerant peditum tria millia, quos ducebant Paulus & Conon. Erant præterea Neapoli pedites quingenti, quos parauerat Procopius Cæsariensis. Hæ omnes simul copiæ in vnum conuenientes, Romam petere constituerant. Afferebant vero secum multum ac magnum commeatum. Iter equitibus erat iuxta mare, classis autem pedites deferebat. In eadem classe magna vis frumenti, per terram quoque magno vehiculorum numero frumentum portabatur. Belisarius autem sentiens eorum aduentum, ac metuens, ne Gothi eos inuadant, hæc machinatur. Portæ Flaminiæ, quam ab initio obsidionis obstrui fecerat, demoliri impedimenta per noctem iussit, ac milites prima luce ad eam portam structos paratosque continuit. Traianum verò & Diogenem cum mille equitibus per Pincianam portam emisit, iubens vt ad castra hostium magno tumultu discurrant: & quum egressi in eos fuerint hostes, fugam ipsi arripiant, nec prius consistant, quàm ad portam ipsam, vnde egressi fuerant, peruenissent. Hæc facta quum essent, & ad Pincianam portam prœlium committeretur; Belisarius cum reliquo exercitu repentè Flaminia porta egressus ad castra Gothorum conuolauit, imparataq; & vacua ab ea parte repperit, vtpote qui à porta Flaminia iamdiu obstructa nihil penitùs suspicabantur. Itaque non multum abfuit, quin castra ipsa caperentur. Versus deinde Belisarius ad Pincianam portam, mediosque nactus hostes, quum ipse à tergo inuasisset, illi verò qui prius fugerant, à fronte repugnarent; incredibili cæde illos oppressit, tantusque fuit ex hoc prœlio apud hostes terror, vt in castris vigiliæ duplicarentur, nec de vlla re cogitarent magis, quàm vt se ab insidijs Belisarij tutos præstarent. Per hunc modum impeditis & conterritis hostibus, copiæ nullo impedimento Hostiam peruenerunt. Gothi igitur multis incommodis fatigati, quum insuper nouas venisse Belisario copias intellexissent, de dissoluenda obsidione cogitare cœperunt. Iam enim multitudo ingens in eorum castris vel peste, vel ferro absumpta perierat. Multi etiam morbo aut vulneribus deseruerant castra. Itaque Vittigis legatione Romam missa, quum multa hinc inde dicta responsaque fuissent de iusticia causæ, tandem ad Iustinianum Imperatorem controuersias deferri consensit; vt ex eius autoritate res componerentur, legatique ob hoc missi, ac trium mensium induciæ, donec redirent legati factæ; obsidesque hincinde traditi pro inducijs ex fide seruandis. His confectis, copiæ & commeatus, quæ Hostiæ conuenerant, terra & fluuio Romam deuenerunt.

Noua subsidia Belisario missa.

Belisarij strategem.

LEONARDI ARETINI DE BELLO ITALICO ADVERSVS GOTHOS LIBER II.

VVM in hoc ftatu res effent, bellumque ceffaret ob inducias factas; Belifarius tamen Romam, Gothi caftra munitionesque cuftodirent: querelæ & altercationes ortæ funt pro inducijs contra fidem violatis, ex huiufmodi caufa. Præfidium Gothorum erat apud vrbem Portuenfem, vt fuprà oftendimus. Milites, qui erant in præfidio, quum deficerent fibi neceffaria ad victum, vrbem illam deferuerunt, defertam verò Paulus Ifaurorum præfectus, qui Hoftię cum claffe remanferat, occupauit. Nec multo pòft Centumcellas, vrbem matitimam in Thufcis, defertas eodem modo à Gothis, Belifarij milites fufceperunt. Albam quoq; vrbem, quæ eft in Marfis, eodem modo deferuerunt Gothi, & Belifarij milites occuparunt. Vitigis quum has vrbes captas ab hoftibus cognouiffet, oratores Romam mifit, *Querelæ de violatis inducijs.* qui ruptas contra fidem inducias quererentur. Portum enim, ac Centumcellas, & Albam, Gothorum oppida contra fas & æquum ablata fuiffe, nec deferuiffe Gothos eas vrbes, fed vocatu fuo veniffe ad fe, qui erant in præfidijs, mox in eadem oppida reuerfuros, liberiusq; id fiducia induciarum factum effe à Gothis. Nec licuiffe Belifario eas vrbes per inducias capere. Itaque reftitutionem facere debere. His legatis Belifarius in hunc modum re- *Belifarij refponfio* fpondit; Redite, inquit, ad regem veftrum, eique dicite, quæ de vocatu, redituque præfidiorum allegantur, ab eo componi: cæterùm omnibus patere, quibus de caufis Gothi eas vrbes pro derelictis habuerunt: inducijs quidem eripere auferreq; vetari, occupare verò, quæ à nullo poffidetur, nequaquam prohiberi. Ex hoc fufpiciones infurrexerunt, quærentibus Gothis paria Belifario referre. At enim tres illæ vrbes à Belifario fufceptæ, permagnas fibi opportunitates ad bellum afferebant. Iam aduentabat hyems. Belifarius verò copijs abundans, mittere in hiberna equites conftituit. Mifit igitur & in alia loca, & in agrum Picenum equitum duo milia. Præfecit autem his copijs, quas in Picentes mifit, Ioannem Vitaliani, eumque admonuit, quid *Mãdata Ioanni à Belifario data.* fieri in his locis velit. Effe quidem in Picentibus vxores ac filios Gothorũ, viros autem ad obfidionem vrbis Romæ populariter acceffiffe. Si maneant induciæ, nihil moueat: quod fi Gothi contra induciarum fidem moliantur, ipfum omnia prædari & rapere, & oppida quammulta poteft, capere mandauit. Si quod oppidum repugnet, id obfidere iuffit, nec vlterius progredi prius, quàm id ceperit. Neque enim tutum fore, poft fe hoftium oppida relinquentem vlterius proficifci. His verbis ac mandatis Belifarius Ioannes in Picentes cum exercitu mifit. Per hoc ipfum tempus Datius Mediolanenfis præful, & cum eo ciues aliqui Mediolenfes ad Belifarium venientes vr- *Mediolenfium poftulata.* bem Mediolanum in poteftatem imperatoris fore dixerunt, fi vel modicum præfidium eò mittat. Se quidem potentes effe nõ Mediolano folùm, fed vniuerfa ex Gallia cifalpina Gothos expellere; modò imperatorij nominis autoritas adfit. Hos Belifarius benignè fufceptos, ac multis ampliffimisq; verbis commendatos bonam fpem habere iuffit, ac fe, quum tempus fuerit, facturum quod poftulent, affirmauit. Eodem tempore quum profpera ac læta viderentur effe omnia, periculum fuperuenit horrendum, quod paruo momento cuncta pænè fubuertit. Præfidius erat quidam ciuis Romanus. is quum Rauennæ habitare confueflet, ab initio huius belli clàm inde aufu- *Occafio non leuis turbæ.* gerat, Romamq; proficifcebatur. In itinere autem Conftantini milites Spo-

leti degentes gladium huic preciosè ornatum abstulerunt. Is ergo spoliatus, & iniuriam indignè perpessus, querela apud Belisarium exposita, reddi ablata sibi postulauerat. Belisariusque præceperat, gladium illi restitui. Sed bello & obsidione postea vrgente, dilata res fuerat, militibus occupatis, & ducem maiorum rerum cura abducente. In hoc demum tempore, quum lætiora, vt diximus, cuncta essent, Belisario per vrbem equitante, Præsidius frenum equi apprehendit, ac magna & querula voce multis audientibus: numquid hoc mereatur ciuis Rom. qui apud hostes relictis omnibus rebus suis aufugerit, vt à militibus eius spolietur, & iniuria afficiatur, interrogabat. Se quidem contra iniuriam & vim illi illatam sæpius querelam posuisse, nihil reportasse, quum tamen illi ipsi, qui vim sibi attulerint, & res habeant ablatas, in vrbe atque in oculis eius quotidie versentur. Hæc dicta Belisarium permouerunt. Itaque domum reuersus, vocari ad se Constantinum fecit, (eius enim milites erant, qui gladium abstulerunt) ipsumque præsentem acriter reprehendit, quòd sæpius iussum suum restituendi gladij contempsisset. Ego verò, inquit Constantinus, potius illum gladium in Tyberim abijciam, quàm illi nebuloni reddam. Hæc valde contumaciter & proteruè. Tum Belisarius, Nunquid tu mihi subes? Subsum, inquit, postquam imperator ita vult: verùm in hac vna re nunquam tibi parebo. Quum hæc audisset Belisarius, magis iritatus est, ac vocari apparitores iussit. Constantinus autem putans in perniciem suam apparitores vocari, furibundè arrepto pugione, qui sibi ad coxam pendebat, in Belisarium ruit, eumque paulò infrà stomachum percussit. Quòd nisi circumstantes subitò accurrissent, ac vi extorto pugione ipsum in manibus apparitorum tradidissent, suprema dies illa Belisario fuisset, eiusque interitus cuncta simul secum in ruinam traxisset, Gothique eodem die rerum domini efficiebantur. Sed non permisit dei benignitas tanta mala contingere. Constantinus paulo pòst, iubente Belisario, interficitur.

Belisarij periculum.

Nec multò postea Gothi furtim Romam capere tentauerunt, primò per aquæductum quendam via noctu quæsita, deinde ratibus traiecto amne iuxta Martium campum. Sed vtroque in loco fefellit eos spes. Nam & per aquæductum conspecta lumina fraudem illorum detexerunt, & obstruso aquæductu, facultas eis præcisa est inuadendi; & ad campum Martium detecta proditio, conatum eorum iritauit. Fuit autem proditio in hunc modum composita. Duo ex infima plebe homines iuxta templum beati Petri habitabant. id templum, vt ostendimus, Gothi nunquam violauerunt, sed ædificia eius & homines in his habitantes veneratione apostoli illæsa seruabant. Hi ergo duo sermonem cum Vitige habuerunt de vrbe prodenda. Quærebatur verò facultas talis. Infra campum Martium quodam loco valde inutilia & pænè neglecta erant mœnia, confisis, vt puto, veteribus munimento Tyberis. Vitiges igitur lintres, & rates, & omnifariam nauigia ad pontem Miluium parari fecerat, noctuque latenter secundo amne dimissis ratibus, militibusq; impositis vrbem inuadere constituerat. Multitudine enim exercitus in exteriore ripa existente, perfacile fore sperabat, vt expositis primis militibus, alij atque alij continuò ijsdem ratibus transirent. vigiles modò, qui in eo loco stabant, cogitationem suam impedire videbantur. ad hoc quæsita duorum Romanorum ope, quos pecunia sibi conciliarat, traditumque eis soporiferum medicamentum vino admiscere iusserat, vt vigilibus potum darent, illique hausto potu sopirentur. His in modum compositis, alter eorum pœnitentia ductus, rem Belisario patefecit, ceptoque altero, medicamentum soporiferum, quod sibi rex dederat repertum est, ac tota rei series tormentis expressa. Huic igitur homini iussu Belisarij nasus & auriculæ amputatæ, ipse asino impositus per Pincianam portam ad castra Gothorum

Pœna proditoris

missus

missus est, vt cognosceret Vitigis detectam esse fraudem, & conatum suum patefactum. His ita manifestè deprehensis, Belisarius posthac seruandas sibi inducias nequaquam existimauit. Quare ad Ioannem scripsit, vt rem exequeretur. Ille enim cum duobus equitum milibus agrum Picenum peruadens, vxores, natosque Gothorum cepit, prędisque & rapinis regionem totam inuoluit: Vlitheum verò Vitigis patruum cum Gothorum copijs sibi obuiam profectum prœlio superauit, ipsumque ducem cum magna parte copiarum occidit. ita victor factus omnia peruadebat. Captis permultis agri Piceni oppidis, quum Auximo copias admouisset, cognouit id oppidum non magno Gothorum præsidio custodiri, sed locum esse valde munitum. Itaque nequaquam terendum in eo obsidendo tempus existimans, ad vlteriora processit. Idem quoq; statuit de Vrbini obsidione. Vrbs enim munita & valida longam obsidionem necessariò postulabat: ipse in celeritate spem collocauerat. Fanum & Pisaurum cepit. Deinde Arimino copias admouit, ductus illa spe, quòd ciues Ariminenses non bene conuenire cum Gothis audierat. Quum ei municipio copias admouisset, tantum terrorem intulit Gothis, vt diffisi in eo loco consistere, Rauennam omnes demigrarent: ciues autem portas sibi aperuerunt. Per hunc modum Ioannes Ariminum cepit, relictis post se duabus validis vrbibus à Gothis custoditis, Auximo scilicet & Vrbino. Fuit hoc totum contra Belisarij præceptum. Sed ipse præstare censuit Ariminum capere, quàm circa Auximum & Vrbinum inaniter desidere. Inductus est insuper illa ratione, quod Arimino tam proinquo Rauennæ oppido capto, non erat credendum, Gothos in obsidione vrbis Romæ permansuros; sed celeriter esse abituros, quò Rauennam, circumque ea loca tuerentur. quod & factum est. simul enim atque intellexerunt Gothi Ariminum esse captum, obsidionem vrbis Romæ dissoluere atq; inde abire statuerunt. Itaque Vittigis paucis pòst diebus crematis castris cum omnibus Gothorum copijs abiuit. In ipso quoque recessu magna detrimenta suscepit, prętere a quòd media iam exercitus parte transgressa pontem, Belisarius postremos à suis inuadi iussit, multisque Gothorum interfectis, reliqui tanto tumultu & festinatione pontem transire coacti sunt, vt ab vtraque sponda multi in flumen præcipitarentur. Durauit autē hæc obsidio vrbis Romę anno integro & diebus nouem, quum idibus ferè Martij incœpisset. Post solutam Romę obsidionem, quæ ab vtrisq; facta ac prouisa fuerint, prosequimur. Vitigis enim, licet Rauennam ire properaret, vrbes tamen Hetruriæ, & aliarum prouinciarum continere in potestate studebat: quam ob rem mille equites Clusium, totidē Vrbeueterem misit, Tuderti quingētos, Auximi quatuor milia collocauit, Vrbini duo milia, Cæsenæ quingentos, Montisferetri totidem. Ipse cum reliquo exercitu ad obsidendum Ariminum profectus est. Belisarius autem post recessum Gothorum Martinum & Ildigerem cum equitibus mille festinare Ariminum iussit, indeque Ioannem & equites, qui cum illo erant, abducere; pedites verò ibi collocare. Id ea ratione faciebat, quod optimum equitatum nolebat ab hostibus circumsederi. Si enim peditum copiæ Arimini forent, vix putabat Gothos eam vrbem obsidere velle. Et si obsiderent, facilius toleraturos obsidionem pedites, quàm equites, existimabat, quum equos in obsidione nutrire difficillimum sit, pedites autem ex Ancona, quæ vrbs nuper in fidem venerat, mari Ariminum deferri commodissimè posse. Ildiger ergo & Martinus celeriter profecti, diuersis ab hoste itineribus Ariminum peruenerunt. Nam Gothi multitudine exercitus facere tardius iter compellebantur, hi expediti longè antecesserunt. Quum ergo Ariminum peruenissent, ac mentem iussumq; Belisarij significassent; Ioannes neque ipse parêre voluit, neq; Damianum patruelem cum suis equitibus

Ioannes mandata Belisarij negligit, de non relinquendis post se munitis locis.

Obsidio Romana soluta.

(ad quadringentos hi fuerunt) parêre permisit. Quare Ildiger & Martinus Arimino abeuntes omnem equitatum, quem Belisarius Ioanni dederat, abduxerunt; relictis solummodo peditibus & equitatu proprio Ioannis Damiani. *Arimini obsidio* Inter hæc Vitigis veniens Ariminum obsedit, primoque statim tempore ligneam turrim murorum altitudini parem fabricari fecit. Ducebant verò eam turrim non boues, vt Romæ factum erat, sed milites intra machinam inclusi. Eam igitur tunc Gothi contra illam muri partem, vbi facilior erat aditus, constituerunt, postridie vrbem expugnaturi. Ioannes autem per noctem eductis militibus fossam latam & profundam ab ea parte effecit, aggeremque totum ad eam partem fossæ, quæ ad mœnia versa erat, congessit. Ita longum hostium laborem vnius noctis opere frustratus, facultatem admouendi turrim ad mœnia sustulit. Vitigis nihilominus complere fossam in animo habebat, totumq; exercitum parare fasces, & stipulam, & materiam iusserat. Ne verò turris ipsa nocte secutura ab hostibus cremaretur, abducere illam retrò versus castra statuit. Id quum facerent Gothi, Ioannes eductis militibus, illos opere occupatos inuadit. Committitur magnum & atrox prœlium circa turrim, multi Gothorum cadunt, tandem post longum certamen turrim Gothi retraxerunt, sed tanta suorum cæde, tantoque detrimento optimi cuiusque pugnatoris: vt spem abijcerent vi oppidum expugnandi, sed fame peruincere obsessos cogitarent. *Auxilia Mediolanum missa.* Per hæc ipsa tempora Mediolanensibus legatis, qui Romam venerant, auxiliares copias Belisarius concessit. Præfecit autem omnibus copijs Mundilam, vnum ex familiaribus suis, virum in primis strenuum. Fuit etiam simul cum his copijs Fidelius Mediolansis, quem domus regiæ præpositum fuisse diximus. Hi omnes ex vrbe Roma classe Genuam delati, inde pedestri itinere Mediolanum petiuerunt. Ne verò transitu Padi detinerentur, lembos vehiculis detulerunt, quibus transmittere amnem possent. Profecti igitur, vt diximus, quum tandem transmisso Pado ad vrbem Ticinum, quæ nunc Papia dicitur peruenissent; Gothi ex eo oppido egressi illos inuaserunt. Quòd enim id oppidum arcem habebat munitissimam, multa ac preciosa in ea Gothi seposuerant, ac magno validoque præsidio illam tuebantur. Commisso itaque leui prœlio Gothi intra vrbem compelluntur. Mundilas verò & copiæ per pontem, qui iuxta vrbem erat, transierunt. *Fidelij interitus.* In hoc loco Fidelius Mediolanensis occiditur. Nam quum orandi causa templum quoddam intrasset, & abeuntibus suis ipse postremus templo exiret, equoq; detractante cecidisset; hostes, qui pro mœnibus stabant, hæc cernentes, impetu facto illum interfecerunt, priusquam Mundilas & milites id animaduerterent. Eius viri interitus magno dolori fuit & duci & militibus. Erat autem vir domi nobilis & potens, & qui multum iuuare susceptum bellum sua præsentia potuisset. Mundilas igitur & alij Mediolanum profecti in vrbem recipiuntur. inde Comum, & Bergomum, & Nouaria, & aliæ illarum partium vrbes exemplum Mediolani secutæ, Mundilam & milites sponte sua receperunt. Vitigis quum ea, quæ Mediolani acciderant, cognouisset; Vraiam fratris filium magno cum exercitu ad ea loca transmisit, qui & contineret in fide ciuitates, quæ nondum à Gothis defecerant, & illas, quæ iam defecissent, recuperare conaretur. Scripsit etiam ad Theudobertum Francorum regem, qui cum eo fœdus nuper icerat, petens vt auxilia sua Vraiæ coniungeret. Et res quidem Galliæ in hoc vel statu, vel expectatione erant. Belisarius autem quum maturescerent iam segetes, Roma egressus, exercitum in hostes duxit. Gothi verò, qui Tuderti, & qui Clusij in præsidio relicti fuerant, Belisarium aduersus se venire sentientes, quoniam sese impares fore tantæ dimicationi existimabant, confestim missis legatis, pactione oppida dedidere. Inter hæc Vitigis alias insuper copias

copias Auximum misit. Eam namq; vrbem retinere ac seruare penitùs constituerat. Misit & cum his copijs nouum pręfectum, qui vrbi militibusq; pręesset, nomine Vacinium. Is ergo quum veteri præsidio nouas copias miscuisset, Anconam finitimam vrbem, quæ Belisarij præsidio tenebatur, experiri constituit. Quare profectus cum omnibus copijs in Anconitanos duxit. Ea ciuitas per id tempus in monte solummodo mœnia habebat, planiora verò sub montem loca quamuis ædificijs frequentata essent, tamen nullis mœnibus claudebantur. Quum igitur aduentarent Gothi, Conon, qui præfectus militum Anconæ præerat, timens ne ædificia suburbana habitatoresq; eorum ab hostibus vastarentur, à superiori oppido descendens cum omnibus, quas habebat, copijs venienti hosti se obiecit. Erat verò Conon admodum impar, quippe aduersus quatuor Gothorū milia ipse vix mille habens milites congrediebatur. Itaq; temerarij cœpti confestim pœnas luit. Quum enim tantam multitudinem hostium ferre non posset, profligatus ad extremum, & in fugam versus, magnam suorum partem amisit, & vrbs ipsa vix atque anxia ea die seruata est. Nam quum fugerent milites effuso cursu ad oppidum, ciues ne mixti fugientibus hostes intra mœnia penetrarent, portas trepidi clauserunt. Itaq; sub ipsis mœnibus magna strages est facta, adeoque vrgens periculum fuit, vt Conon ipse non aliter quàm per funem de mœnibus dimissum in vrbem receptus sit. Gothi verò scalis admotis, capere vrbem conabantur: alij igne coniecto ædificia omnia, quæ sub ipsam vrbem fuisse diximus, cremauerunt. *Cononis temeritas.*

Haud multo pòst hæc Anconæ gesta, Narses cum exercitu nouo venisse in Italiam nunciatus est. Erat verò Narses eunuchus, multumq; gratia & potentia apud Iustinianū valebat. Deniq; vnus hic imperatoris aulam plurimū gubernabat. Idem, quod maximum est, pecuniarum imperialium receptor ac dispensator, idem consiliorum omnium particeps, & interdum autor. Adduxit autem in Italiam militumq; quinq; milia. Insignes verò inter hos erant Iustinus Illyrici militis dux, & alter Narses genere Persa. Secuti præterea fuerant Erulorum duo milia, quibus præerant Isandrus & Phanotheus. Belisarius inter hæc audito Anconitanorū periculo, venerat in Picentes. idem fecerat & Narses. Circa vrbem simul duces ipsi & exercitus in vnum conuenerunt. Ibi quum de communi bello consultarent, & quid potissimum primo quoq; tempore agendum foret, quæreretur; difficultates quædam subesse videbantur. Nam si Auximum obsiderent, Ioannes, & qui cum illo obsessi erant Arimini, manifesto in periculo relinquebātur, prætertim quum necessaria illis defecissent. Sin Ariminum vaderent, magnę Gothorum copię, quę Auximi erant, post terga remanebant cum periculo exercitus ac detrimento prouinciæ. In dicendis autē sententijs pleriq; eorum, qui ordines ducebant, temeritatē Ioannis accusabant, quòd contra iussum Belisarij se Arimini inclusisset, quòd superbia & auaritia ductus cuncta pro arbitrio fecerit, nullo respectu ducis aut mandatorū. Id quum animaduertisset Narses, veritus ne his rationibus Ioannes negligeretur, (erat enim sibi amicissimus) in hunc ferè modū sententiam dixit. Quū de publica, ô viri, vtilitate consulitur, est quidē, vt existimo, vtilitas ipsa per se inspicienda, nec alijs respectibus vel odij vel amoris pessundanda. Atq; ego remotis alijs quū rem, de qua consultamus, attendo; hanc differentiam videor mihi discernere, quod si obsidionem Auximi nunc differamus, nil tamen vetat, post aliquot dies eandē obsidionem assumere: subuenire autē militibus, qui Arimini obsidentur, si nunc differamus, non licebit postea subuentionē facere. fame enim domiti intra paucos dies sese dedere hostibus compellētur. Quis igitur rectus existimator dubitet illuc esse properandum, vbi irreparabile periculū vrget? At non *Narses in Italiam venit.*

meretur Ioannes,quod & mandatorũ ducis contemptor fuit, & se sponte sua in id periculũ coniecit. Sint hæc vera omnia,quæ de Ioanne dicuntur. Quid ergo? an odio Ioannis & vrbem Ariminum, tanta existimatione dignam,& optimos innocentissimosq; milites,qui in ea obsidentur,amittere sustinebimus? Te autem quæso,dux optime ac præstantissime Belisari,si à Ioanne offensus es,vindictam eius delicti aduersus imperatorem Iustinianũ exercere vis,cui & Ariminum, & milites perirent cum magno Reipub. vulnere? De nobis deniq; ipsis, & de exercitibus nostris quæ tandẽ existimatio erit, si in oculis pęnè nostris perire socios,& vrbem obsessam capi ab hostibus,nobis sedentibus & spectantibus permittamus? Ego igitur his rationibus permotus,ducendũ exercitum properè Ariminum,& opem obsessis ferendam censeo;postea verò & Auximum,& alia inimica loca,si id videbitur,obsidendũ. Adiuuit Narsetis sententiam, quòd literæ Ioannis ad Belisarium scriptæ per hoc ipsum tempus venerunt, quibus fame confectos milites pepigisse moram septem dierũ significabatur,opemq; sibi properè ferri postulabat. Sententia Narsetis in concilio approbata,quum subuenire quamprimùm statuissent,Belisarius in hunc modum prouidit. Primò Aratum cum militibus mille in illis ipsis locis remanere iussit,eiq; præcepit,ne se commoueat,néve fortunam vllam tentet; castra solummodo,si hostis aduenit,tueatur. Deinde classem ornauit,impleuitq; militibus,quibus Herodianum & Vliarium pręfecit,Imperium verò totius classis penes Ildigerem esse voluit,nauesq; statim Ariminum versus nauigare iussit. Partem verò exercitus Martino ducendam tradidit, iubens vt æquis spatijs cum classe per littus iter facerent. Quumq; in conspectum venissent hostium, tunc ignes de industria plures in castris fierent, quo maiorum copiarum opinionem præberent. His itaq; per mare littusque constitutis,ipse diuersa à mari via per vrbem Salniam tenuit. ea fuit quondam vrbs magna satis, quam Alaricus & Gothi,qui primi in Italiã transiuerunt, ad solum euerterant, ita vt præter ruinas nihil superesset. Per hanc igitur transiens Belisarius,montibus iter fecit,vitata planiori via, quæ per Fanensem Pisaurensemque agrum Ariminum ducit. Quum enim multo maiores hostium copiæ circa Ariminum essent, quàm ipse habebat,validas etiam Gothorum copias Auximi relinqueret sibi post terga; censebat ingenio potius & astu esse vtendum aduersus Gothos,quàm iusta acie dimicandum. Profectus igitur quibus diximus itineribus, quum ad eos montes peruenisset,qui contra Ariminum insurgunt,quosdam hostium vt par est, in magno exercitu, per ea loca vagantes offendit, quibus vel interfectis,vel captis, nonnullos eorum vulneribus faciem cæsos dimitti iussit. Illi verò in castra Gothorum redeuntes, Belisarium adesse cum toto exercitu nunciarunt; ad fidem verò huius rei vulnera recens accepta ostendebant. Erat verò meridies, quum hæc in hostium castris nunciata sunt,statimq; arma capere miles iussus, & in suos quisq; ordines redactus. Duces verò structa acie descensum Belisarij expectabant,oculos continuò ad montes,vnde venire dicebatur,conuersos tenentes. Belisarius in montibus ipsis castra fecerat procul Arimino medij diei itinere,nec ea die ad hostes descẽdit. Itaque Gothi frustra expectantes, tandem ad occasum solis aciem dissoluerunt. Sed quum aduenisset nox, ignes permultos in littore diuersa regione,qua Belisarius venire nunciabatur,intuentes (erant autẽ ignes quos Martinus atq; eius castra faciebant) maximo in metu ea nocte versati sunt, nec fuit eorum quisquam, qui somnum caperet, vel arma exueret: die autẽ facta classem insuper cõspiciunt structã ac paratam Arimino propinquantẽ. Itaq; à duobus simul exercitibus, & à classe, mari terraq; circumuentos se arbitrati,obsidionẽ ilicò dissoluerunt,nullo ordine Rauennã ex fuga repetentes. Ildiger

Strategemata Belisarij varia.

Arimini obsidio soluta.

diger cum classe primus Arimino applicuit, egressusq; in terram castra Gothorum diripuit. Nec multo pòst Martinus & Belisarius cum exercitibus superuenerunt. Quum verò Ioannem & milites, qui cum eo obsessi fuerant, pallore & inedia confectos Belisarius conspexisset; conuersus ad Ioannem, quasi eius temeritati illuderet; Permagnas, inquit, gratias Ildigeri debes. Ad hæc Ioannes superbè nimium respondit; Se Ildigeri quidem nullas debere gratias, sed Narseti omnes; ostendere volens, nullam Belisario curam fuisse salutis suæ, nisi Narses compulisset. Verba hæc Belisarium turbarunt, & fuerunt dissensionis initium. Ioannes enim posthac Belisarium formidans, Narseti adhæsit. Cæteri quoq; familiares malis suasionibus Narsetem irritabant, Nec decere, aiebant, quæstorem imperij & secretorũ omnium participẽ decreta Belisarij sequi, præsertim quum ipse Narses haberet exercitum numero ac robore virorum præstantem longè Belisarij exercitui, debereq; Narsetem recuperatæ Italiæ gloriam sibi, non Belisario vendicare. Hæc Narsetem extulerunt, vt seorsum castra sua faceret, ac nihil ex his sequi vellet, quæ Belisario videbantur, ac sua per se cœpta consiliaq; de bello iniret. simul tamen ad obsidionem Vrbini profecti sunt, nõ tamen eisdem castris: sed Belisarius contra eam partem vrbis, quæ ad orientem spectat solem, Narses verò ad occidentẽ consedit. Quum verò expugnare vrbem Belisarius, machinasq; pararet, Narses quasi rem vanam deridens, post paucos dies, quàm eò venerãt, deserta obsidione cum exercitu suo Ariminum rediit, Belisariumq; & suos reliquit deteriori conditione, quàm si ipse ab initio non venisset. Hostes vero cernẽtes partem exercitus abire, fiduciam supra modũ assumpserunt, nec iam eam partem, quæ remanserat, formidabant. Belisarius contra eam portam, qua planior ad vrbem est aditus, vineas agere incœperat, & omnino experiri expugnationem constituerat. Quum igitur se ad ista pararet, felicitate quadã accidit, vt fons, qui vnicus Vrbini fuerat, sponte sua exaresceret. Quare deterriti, qui obsidebantur, pactione inita vrbẽ dedidere, vt Gothi Vrbinatesq; ciues Imperatori Iustiniano subessent æquo iure cum alijs Italicis, qui Imperatori parebant. Vrbino recepto, Belisarius quoniam nondum Auximi tentanda obsidio videbatur, in Vrbeuetanos exercitũ duxit. Eius quoq; vrbis difficilima expugnatio erat, quoniam in saxo vndiq; pręciso constituta, nullum ferè aditum expugnantibus dabat. Sed spes erat in defectu frumenti. longo enim bello attrita Italia, ac multis exercitibus calcata, singulæ ciuitates frumenti penuria laborabant. Qua etiam penuria Vrbsuetus ad extremum domita in Belisarij potestatem deuenit. Narses quum Arimini esset, Ioannem Vitaliani cum exercitu misit ad oppidum Cæsenam expugnandũ. Ibi dũ mœnia scalis aggreditur, repulsus multis vulneribus frequentes suorum amisit, & Phanotheus Erulorũ dux in ea oppugnatione interijt. quamobrem Cæsena desistẽs Ioannes ad Forum Cornelij duxit, eamq; vrbem dedentibus sese incolis suscepit. Per idem tempus Mundilas, & qui cũ illo Mediolani erant, maximis difficultatibus inuolui cœperunt. Theudebertus enim Francorũ rex ab Vitigide, vt diximus, ex fœdere postulatus, x milia Burgundionum ad Vraiam miserat: qua ille multitudine fretus, non procul Mediolano castra faciebat, & importationem frumenti cæteriq; commeatus omnem impediebat. Mundilas copias suas Comi, & Bergomi, & Nouarię necessariò disparitus fuerat. Ipse verò non magnum equitum numerũ secum habebat. Sed non erat in defensione vrbis difficultas. Mediolanenses enim ciues vnanimiter ad defensionẽ concurrebant: sed defectus annonę in vrbe populosissima timebatur, si barbari diutius stare in his locis sinerentur. Hæc igitur intelligens Belisarius, Martinũ & Vliarium cum magnis copijs misit, vt Mundilæ coniuncti barbaros summouerent. Hi quum ad flumen Padi per-

Origo discordiarum.

Narsetis insolentia.

Fontis amisso beneficio se dedunt Vrbinates.

Res apud Insubres gestæ.

uenissent, quod distat Mediolano vnius diei iter, non ausi transire flumen timore hostium, diu in his locis desederunt, spem Mundilę & obsessorum dietim frustrantes. polliciti enim sese transituros esse Padum, & Mediolanum accessuros, nihil promissorum exequebantur. Obsessis verò indies spes ac victus deficiebat. Tandem verò post longam expectationem Martinus & Vliarius veritatem fassi, Belisario significarunt, se solos contra tantas hostium copias transire non posse, nisi velint ad manifestam perniciem proficisci: daret operam, si sibi videretur, vt Ioannes & Iustinus, qui exercitum non procul Bononia haberent, secum iungerentur. Belisarius his auditis, confestim Ioanni & Iustino scribens, præcepit vt copijs suis cum Martino coniunctis Mediolanum festinarent, ad liberandum obsidione socios, in extremo periculo constitutos. Illi autem nihil se facturos absque Narsetis iussu responderunt. Rursus ad Narsetem Belisarius de ea re scripsit. Qui quanquam concederet exercitum illuc proficisci, tamen quia Belisarij fuerat cœptum, lentè admodum & incuriosè quasi alienum negocium agebatur. Per hunc modum dilata res frustrationem suscepit. At Mediolanum indies acrius premebatur, & fame iam intolerabiliter laborabat, interque spem & metum traducta ciuitas, eas pertulit difficultates & angustias, quæ vix hominibus perferendæ sunt. Tandem ad extremam necessitatem perducti Mundilas & milites, vt incolumibus sibi abire liceat, paciscuntur. Gothi autem vrbem ingressi, nulli ætati pepercerunt. Trucidati passim ciues, non modò qui arma ferre possent, verùm etiam senes & impuberes: mulieres in seruitutem Burgundionibus traditæ, vrbs ad solum euersa. Reparatus quidam Romanus ciuis in ea vrbe captus, minutatim à Gothis concisus & canibus traditus est. Ita pulcherrima ac populosissima totius Italiæ vrbs, ob discordiam Narsetis & Belisarij vltimam cladem subiuit. Interfecta sunt in illa vastitate Mediolanensium ciuium supra xxx milia. Quæ quum audisset Belisarius, in maximo luctu constitutus est, Imperatoriq; Iustiniano scripsit rei totius initium & progressum. Iustinianus autem, quum ista cognouisset, ægrè pertulit; non tamen quenquam puniuit. Narsetem solummodo ab Italia reuocauit, autoritatemq; totius belli penes Belisarium esse iussit. Ex hoc Narses cum parte copiarum in Græciam abijt, Belisarius autem cum omnibus reliquis copijs in Italia remansit. Qui quum de bello gerendo liberius iam cogitaret, quanquam omnis eius cura in Vitigim & Rauennam erat conuersa; tamen duo prius oppida Gothis adimenda statuebat, quàm aduersus Vitigim & Rauennam exercitum duceret. Erant verò hæc oppida Auximum & Fesulæ, ambo situ locorum munitissima, ambo validis Gothorum præsidijs custodita. Neq; enim Auximum post terga relinquere volebat, quum essent in ea vrbe supra tria milia delectorum militum, permagna impedimenta socijs inferre valentium: neque Fesulas, quoniam tenentibus eam vrbem Gothis, nihil per Hetruriam fore quietum existimabat. Exercitu igitur trifariam partito, ipse cum vna copiarum parte ad obsidionem Auximi proficisci statuit: aliam verò partem cum Cypriano & Iustino præfectis Fesulas misit: tertiam copiarum partem Martino & Ioanni Vitaliani ducendam commisit, iubens vt circa Padum cum his copijs castra faciant, Vraiamq; & copias eius in illis locis quammaximè fieri potest, distineant; ne in Thuscos, vel in Picentes ad dissoluendas obsidiones venirēt. Quòd si continere illum ab aduentu nequirēt, venientem ponè consequantur. Martinus igitur & Ioannes cum ea quam diximus, copiarū parte in Galliam profecti, Dertonam vrbem iuxta Padū sitam occuparunt, indeq; Vraiam & Gothos infestare cœperunt. Cyprianus & Iustinus cum alijs copijs Fesulas adeuntes, quanquam difficilima eius vrbis erat obsidio, propter naturam asperitatemq; situs; tamen de supe-

Belisario non paretur.

Crudelitas in occupatione Mediolani exercita.

Narses reuocatur.

Fesularū obsidio.

superiori loco, qua planior est aditus, quamproximè admotis, eam vrbem obsederunt. Belisarius autem cum longè valida manu Auximum circumsedit. Vitigis optimum quenq; Gothorum Auximi collocauerat, summaq; illi cura fuerat eius vrbis muniendæ, coniectans id quod verissimum erat, numquam Belisarium ad oppugnandum Rauennam esse profecturum, nisi Auximum prius in potestatem redegisset. Quum situm naturamq; loci Belisarius speculatus esset, spem omnem deposuit Auximum per vim expugnandi. Sita est enim vrbs loco satis arduo, ac insuper manus egregia delectorũ militum eam tuebatur, vel in campestri certamine repugnare apta. Spes verò vnica supererat fame ac inopia rerum domitandi, præsertim quum multitudo ingens intra vrbem obsideretur. Quare Belisarius oppugnationem omittens, circa montẽ vndiq; posuit castra, intentus quammaximè, ne quid importari ad obsessos valeret. Cæterùm ea circuitio castrorum, vt ad prohibendũ importationem vtilis erat, ita inutilis contra subitas hostium inuasiones. Nam qui obsidebantur, contra quas libitum erat castrorũ partes de superiori loco repentinos impetus faciebant. Cæteræ verò partes longè aberant, nec opem ferre milites facilè poterant. Hostes igitur per hunc modum assiduè castra fatigabant crebraq; ex eo prœlia committebantur. Erat præterea non procul ab vrbe locus quidam irriguus, in quo herba plurima oriebatur. Hic locus quasi campus fuit quotidianorũ certaminum, quum obsessores & obsessi pabulationem ex eo quęrerent, & accensis hinc inde animis, nonunquã totis pænè castris eò concurrentibus certarentur. In his prœlijs Belisarij milites multitudine, Gothi situ præualebant, virtute pares vtriq; habebantur. Hæc eadem certamina Fesulis erant. Nam & inuasiones frequentes & quotidiana prope prœlia inter obsidentes & obsessos committebantur. Et vnica spes obsidentibus erat, fame ac defectu rerum necessariarum obsessos peruincere. Nam vi expugnandi vrbem munitissimam nulla erat spes. Quare vndequaq; circundantes oppidum, stationibus militum opportunis locis, omnem importandi facultatem abstulerant. Quum hæc esset conditio belli, Auximumq; in Picentibus, Fesulę verò in Thuscis enixè obsiderentur, nouę protinus res circa Padum exoriuntur. Franci enim Theudeberto duce superatis Alpibus, per citeriorẽ Galliam ingenti multitudine descẽderunt. Causa verò transitus eorum, vt postea cognitum est, illa fuit, quia quum viderent per citeriorem Galliam bellum geri, dolebat gens bellicosa ac pęnè immanis finitimã sibi regionem præmium eorũ, qui vicissent, futuram; ipsos verò spectatores ociosos sedere, eos vicinos expectantes, quos victoria præbuisset. hæc transeundi Alpes causa fuit. Vraias per id tempus crebris à Vitigide literis euocatus Padum transierat, Rauennam cum exercitu petiturus. Martinus autẽ & Ioannes à Belisario nuper missi Vraiam præuenientes castra nõ procul ab eo fecerant, vt si qua possent, transitũ prohiberent. Distabant verò eorum castra ab Vraiæ castris milia passuum circiter septem. Inter hæc Franci circum ea repentè loca superuenerunt. Hos Vraias & Gothi propter fœdus nuper ictum auxiliares sibi venisse arbitrabantur, vt superiori anno Mediolanensi bello fecerant. Erant verò Franci, qui tunc cum Theudeberto Alpes transierant, ad octoginta hominũ milia. horum perpauci equites circa ipsum ducẽ, cætera verò multitudo omnis pedestris. Arma verò ferebãt, non pila, non arcus, sed ad protegendum quidem corpus scutum & galeam, ad feriendum autem hostem gladium & securim bipennem. In prœlijs autẽ maximè securibus vtebãtur, quibus ex composito ferientus scuta & galeas hostium perfringebant, vt nemo aduersus tantam vim resistere valeret. Hi ergo amici Gothorũ Ticinum amnem apud oppidum Papiam pontem transgressi, magnas postea Papiensibus intulerunt clades, ac immanitate quadã bar-

Auximum Belisarius obsidet.

Situs Auximi atq; munitio.

Francorum in Italiam transitus

Franci Gothos imprudentes inuadunt.

bara filios vxoresq; Gothorum per agrum repertos occiderunt. Moxque transmisso Pado, vbi castris Vraiæ propinquarunt; siue consilio, siue temeritate multitudinis, rixa & prœlio cũ Gothis explicantur. Nec prius finis prœliandi fuit, quàm Gothi in fugam versi castra sua deseruerũt, fugientesq; non longè à nostrorum castris admirationem plurimam Belisarij militibus intulerunt. Nihil enim audierant de aduentu Francorum. Belisarium ignotis, abditisq; itineribus venisse ad opprimendum Vraiam existimabant. Armis igitur raptim sumptis, quum aliquanto progressi fuissent, inopinato Francis occurrerũt, inuitiq; pugnare coacti citò frangũtur, neq; repetere castra ausi, sola fuga sibi consuluerunt. Franci victores vna eademq; die Gothorũ & Belisarij copiarum castra vtraq; ceperũt, in illisq; constiterunt, commeatu in vtrisq; satis abundè inuento. Vraias ex fuga Rauennam, Belisarij autem copiæ per Placentinorum & Parmensium fines superato Apennini iugo, in Hetruriam abierunt. Hic subitus Francorum aduentus Vitigim simul Belisariumq; turbauit. Maxima verò formido Belisarium habebat, ne Franci in Hetruriam descenderent, & copias illas, quæ Fesulas obsidebant, opprimerent. Est autem breue expeditumq; iter per Placentinum Parmensemq; agrum in Hetruriam descendentibus. Sed Franci commorantes circa Padum, quum neque vina, neq; cætera opportuna repperirent, vtpote in regione longo bello afflicta, tantummodo bouina carne & aqua Padi vescerentur, in varios languores breui ceciderunt. Quibus vexati, quum frequentes eorum morerentur, statuerunt retrò abire, ac per eadem vestigia, quà prius venerant, in Galliam ac trans Alpes redierunt. Transitus ergo Francorum hic finis tunc fuit. Qui verò Fesulis obsidebantur Gothi, quum fame premerentur ac sæpius postulata auxilia non venirent; tandem pactione vrbem Cypriano & Iustino dedidere. Illi autem susceptis Fesulis, ac præsidio militum imposito, cum reliquis omnibus copijs Auximum profecti sunt. Nam Vitigis cum toto Gothorum robore illis, qui Auximi obsidebantur, laturum sese opem promittebat. Et Vraiæ præsentia hoc ipsum polliceri videbatur. Quare Belisarius quoq; eò copias vndiq; contrahere coactus est, ne longa obsidio in irritum caderet. Verùm quum auxilia sæpius promissa obsessis nequaquam venirent, ipsi tamen præter opinionem pertinaciter durarent; statuit Belisarius eos necessitate aliqua ad deditionem compellere, cuius rei gratia hæc machinatur. Fons erat perennis aquæ extra mœnia Auximi, ab ea parte oppidi, quæ ad septentriones spectat, ita propinquus mœnibus, vt intra iactum lapidis foret. Eum fontem Belisarius tollere constituit, quoniam animaduerterat obsessos ex eo tantummodo fontem aquam habere. Huius igitur rei conficiendæ causa sub primam statim lucem armari exercitum iubet, atq; ex composito ad mœnia accedere. Gothi verò oppugnationem oppidi parari existimantes, per mœnia opportunis locis constiterunt. Belisarius quinque viros huius artificij gnaros cum dolabris, & malleis, ad hoc ipsum paratis, multorum clypeis protectos ad fontem effodiendum destruendumq; summisit. Qui postquam eò ventum est, fornicem, quo fons desuper contegebatur, subeuntes; securi iam à telis, quæ de mœnibus mittebantur, demoliri fontem cœperunt. At enim Gothi postquam intellexere omnem conatũ fieri ad fontem demoliendum, egressi oppido prœlium acerrimũ inierunt. Pugnabatur sub ipsis mœnibus loco difficili & procliui, Gothis ad fontẽ tutandum accedere nitẽtibus, Belisarij militibus enixè repellẽtibus. In hoc prœlio multi ceciderunt, plurimi tamen ex Belisarij militibus. Nam Gothi de superiori loco ferientes perfacilè hostes cõficiebant. Sed aderat Belisarius adhortator, præsensq; magna voce suos impellebat, nec pedẽ referre patiebatur. Integros in sauciorũ & cadentium locũ continuò summittebat. Id certamen ad

Franci Belisarianos quoq; cæsu vincunt.

Fontem obsessis adimere Belisarius nititur.

men ad meridiem vsq; peruenit, quum ferè ab ortu solis cœptũ fuisset. Tandem maiore conatu subnixi milites, Gothos intra mœnia refugere compulerunt. Moxq; retro abeuntes eos, quos ad demoliendum fontem miserant, reuocarũt; putantes opus iampridem esse perfectum. At illi vix paruam aliquã receptaculi partem demoliti fuerant. Causa verò huius erat, quòd antiquitùs tanta diligentia exædificatus erat fons, vt multo facilius de viuo saxo, quàm de muro eius demeretur. Quum igitur labore irrito susceptum id certamen appareret, Belisarius quòd reliquum erat, & succo herbarum maligno, & cadaueribus iumentorum,* & lapide, quem asuestum vocant, inficiẽdum eius fontis aquam curauit, quoad eam penitùs inutilẽ reddidit. Gothiq; iam penuria aquarum laborantes, vix atque anxiè puteis quibusdam exiguam corruptamq; præbentibus aquam, substentabantur. Post hæc Belisarius neque prælio amplius lacessere obsessos, neque molestias inferre vllas curauit, sed quiescendo assidendoque finem expectabat. Orta demum mentio est deditionis, postulãtibus Gothis incolumitatem & asportationem rerum suarum, in vrbem Rauennam profecturis. Quæ audiens Belisarius, secum ipse ambigebat. Nam tot tamq; egregios bello homines dimitti, & augeri hostium vires, qui Rauennæ conuenerant, alienum ab vtilitate publica existimabat: & sedendo ad Auximum, tempus in longum terere periculosum arbitrabatur, præsertim quum Franci dicerentur in auxilium Gothorum esse venturi. Maximè vero refragabantur milites, qui ex longa obsidionis ærumna prædam ex oppido affectabant, nec vlla pactione se illa priuari patiebantur. Demum quum Gothos penuria ac defectus rerum, Belisariũ autem importunitas temporis vrgeret, composita res est magno Belisarij labore; vt dimidia rerũ pars militibus in prædam daretur, reliquam Gothi retinerent, vtq; Gothi, qui erant Auximi, in exercitu Belisarij remanerent æquo iure cum alijs militibus. Per hunc modum compositæ res sunt, & oppidum pactione traditum. Auximo recepto, Belisarius aduersus Vitigim & Rauennam ducere constituit, cõtractis vndiq; copijs. Eo profectus, statim primo aduentu Maximum vnũ ex præfectis suis cum parte copiarum ad obseruandas custodiendasq; Padi ripas misit, nequid exinde Rauẽnam importari valeret. Vnum enim eius fluminis os non procul Rauenna mare influit. Vnde etiam fossa quadam deriuatus amnis Rauennam deducebatur. Volens igitur ante omnia hanc opportunitatem auferre Belisarius, Maximum cum parte copiarum citeriori ripæ custodiendæ præfecit. Venit etiam ex Dalmatia Vitalis cum alijs copijs à Belisario euocatus, & alteram eius fluuij ripam obsedit. Accidit verò per hoc tempus res mirabilis & prius inaudita. Nam quum magna nauigiorũ multitudo ex Gallia veniret, frumentum cæterumq; commeatum Rauennam ferentiũ, flumen ipsum vsqueadeò decreuit, vt pleraq; nauigia destituerentur. Ex quo factum est, vt à militibus Belisarij omnia caperentur. Nec multo post eas captas, flumen in suam magnitudinem redijt. Hoc fortunæ iudicium primum fuit, cœptis Belisarij fauentis. non enim stabat memoria, vllo vnquam tẽpore id antea contigisse. Flumine igitur Padi facultas importandi Rauennnam per hunc modum sublata est. Mari verò importari nihil poterat, quum vbiq; Gothorum hostes mare possiderent. A terra verò Belisarius cum exercitu vrgebat, nec importari quicquam patiebatur. Quum Rauenna in hũc modum obsideretur, Francorum legati ad Vitigim venerunt, offerentes Francorũ in Italiam transitum, ac liberationem obsidionis, copiarumq; Belisarij certissimam cladem, si in societatem dominationis Gothi recipere Francos malint. Hæc magna verborũ iactantia per legatos Francorũ explicata mentes audiẽtium extulerunt. Quingenta enim armatorũ milia transitura in Italiam pollicebantur, quæ Belisarius si sapiat, nunquam sit expectaturus; vel si expecta-

** & calce viua inficiendam. sic enim verti debuit.*

Deditionis leges

Obsidio Rauennæ.

Casus Belisarij rebus optatissimus.

Francorum ad Gothos legatio.

ret, securibus Francorum cum suis omnibus confestim mactatum iri prædicabant. Hæc tam grandia partim extollebant Vitigim & Gothos, partim deterrebant. Nam venturos in Italiam Francos, ac victores fore nõ dubitabãt, sed regni societatem seruaturos esse, nullo modo credebant. Itaque non minus in perniciem clademque Gothorum venturos esse Francos suspicabantur, quàm in perniciem hostium suorum. Hanc eorum suspicionem augebat Belisarius. Dux enim sagax, & rebus gerendis aptus, confestim vbi venisse legatos Francorum cognouit; suos & ipse legatos Rauennam misit, qui & concordiam Gothis cum imperatore Rom. offerrent, ac infidelitatem Francorũ commemorando ab illorum societate deterrerent. Gothi igitur Francorum & Belisarij hincinde auditis legatis, quid optimum foret consultantes, post longam disceptationem imperatoris concordiam prętulerũt. Per hunc modum legati Francorum irrita legatione dimissi sunt, & frequentes posthac cum Belisario tractatus habiti, crebrique hinc inde nuncij oratoresque cõmeabant. Denique tractatarum rerum hic exitus fuit, vt controuersiæ omnes ad arbitrium imperatoris Iustiniani delegarentur. Huius rei gratia oratores ad Iustinianum missi, & inducię quędam inter obsessos & obsidentes fuere. Inter hæc accidit, vt horrea publica, quæ erant Rauennæ, cum omni frumento cremarentur. Quæ quidem res in maximas difficultates Gothos adduxit, quum & frumenta incendio consumpta essent, & Belisarius importari non sineret; illa, vt aiebat, ratione, quo magis ad æquas conditiones Gothi descenderent. Suspicionem verò non paruam afferebat Vitigidi, quòd vnde prouenisset incendium, ignorabatur. alij fulmine icta conflagrasse putabãt, alij de industria iniectum ignem à quibusdam maleuolis, alij opera Belisarij factum suspicabantur. Regina quoque in suspicionem huius incendij veniebat. quoniam inuita ac repugnans, violentis nuptijs ab Vitigide fuerat in matrimonium accepta. inimico atq; infenso animo erga virum esse putabatur. Hoc igitur frumenti incendium Vitigim & Gothos plurimũ turbauit, & quasi in desperationem adduxit. Siue enim fulmine prouenisset incendium, sibi deum ac cœlos aduersari putabãt: siue de industria factum esset, quibus iam confiderent, nesciebant. Defectus certè annonæ breuiter impendebat, nullaque supererat importandi spes, quoniam Belisarius post cremata horrea diligentius obseruabat, ne quid importaretur. Per hoc tempus Gothi, qui Alpes incolebant, plerique se Belisario dedere velle significarunt. Sunt verò per Alpes plurima castella, quæ à Gothis antiquitus ibi collocatis tenebantur. Alpes enim Italiam à Gallia disterminant, mirabilique altitudine insurgunt, difficillimosque aditus habent, valdeque intererat, eos aditus custodiri. Qua de causa Theodericus Gothorum rex & validam Gothorum manũ cum coniugibus, & liberis, per eos saltus collocauit; castellaque & arces illis attribuit. Sisigis igitur vnus ex Gothorum proceribus, qui in Alpibus castella quædam habebat, primus omnium Belisarij milites ad ea loca missos sponte suscepit, & alia castella idem facere suadebat. Erat per id tempus Vraias in citeriori Gallia, exercitumque parabat, quo Rauennam proficisceretur. Collegerat verò iam in exercitu ad quatuor milia militum. Horum magna pars Alpini erant, qui postquam audiuerunt Sisigim ad hostes defecisse, castella verò & arces, in quibus ipsi natos vxoresque habebant, tentari; ante omnia eò ducere Vraiam compulerunt. Igitur cum omnibus copijs, quas parauerat, in Alpes profectus, Sisigim & milites Belisarij obsedit. Hæc rursus quum audissent Ioannes Vitaliani & Martinus, qui castra tunc per Galliam faciebant, sine vlla mora & ipsi in Alpes profecti castella quædam in ipso itinere ceperunt. In his frequentes vxores & filij eorum, qui cum Vraia militabant, capti sunt. Quæ postquam intellexerunt parentes ac mariti, eorum-

Belisarij prudentia.

Horrea Rauennæ exusta.

Gothorum Alpinorum deditio.

que

que propinqui; desertis Vraiæ castris, ad hostes transfugerunt, quo suos recuperarent. Per hunc modum Vraias à militibus suis destitutus, cum paucis in Galliam reuersus, parandi amplius copias, aut succurrẽdi obsessis cogitationem abiecit. Ita Vitigis & Gothi, qui Rauennæ erant, deserti à suis, ac omni spe destituti obsidebantur, maioresq; cõtinuo difficultates subibant. Quum hæc esset conditio rerum apud Gothos, legati ab imperatore venerunt, Dominicus & Maximus, ambo ex senatu: ferebant verò Iustiniani responsum ad ea, quæ Vitigis & Gothi de concordia postulauerãt. Summa decreti Iustiniani hæc erat. Vitigis omnia trans Padum loca retineat, citra Padum verò cuncta dimittat. Mediam verò pecuniarum regalium partem imperatori tradat, reliquam partem retineat. Gothi verò omnes, qui citra Padum incolunt, sub iecti Romano imperio sint. Locuti ergo prius cũ Belisario legati, deinde Rauennam ingressi mandata exposuerunt; quæ lætis animis ab Vitigide cæteris que Gothorum proceribus audita & comprobata sunt. Belisarius autem hęc magno cum dolore audiebat, secum ipse indignans, ac grauiter ferens, quod quum plenè habere victoriam de Gothis posset, sibi auferebatur. Itaque redeuntibus paulopòst legatis, ac subscriptionem eius postulantibus, subscribere noluit. Quæ quidem res permagnas apud Gothos suspiciones peperit, verentes ne dolosa pacis simulatione decipiantur; palamq; dictitare cœperunt, se, nisi cõsentiat Belisarius, nihil de pace esse facturos. Legati verò ipsi, & qui ordines in exercitu ducebant, Belisarij factum valde indignabantur, eumq; non parère Iustiniani decretis inter nefaria reponebãt. Nataq; ex his suspicio est, quasi Belisarius ipse imperium affectaret, ac tota mẽte abalienatus à Iustiniano esset. Et hæc suspicio plurimum eo tempore increbuit. Qua opinione inducti clam ad eum Gothi miserunt hortantes, vt non alteri, sed sibi ipsi occidentale imperium comparare velit. Gothos enim, si id faciat, sibi sponte ac voluntariè parituros esse aiebant, regnumq; Italorum simul atque Gothorum cum indelebili potentia habiturum. Hæc nunciabãtur clam à proceribus Gothorum. Sensit Vitigis hæc oblata, suosq; & ipse mittens nũcios ad hæc eadem Belisariũ cohortatus est. Belisarius igitur ista considerãs ac vtilia fore arbitratus, si cum sapientia gubernentur; Ioannem Vitaliani, & Bessam, & Aratum, magnos in exercitu homines, sed nequaquã beneuolos sibi, diuersa in loca cum suis quemq; copijs ablegauit, simulata causa, quasi tantæ simul copiæ difficilius alerẽtur, alibi verò pabuli & commeatus maior facultas esset futura. Hæc fingebatur causa. Cæterùm illi ablegabãtur, ne præsentes quicquam turbarent. Ipse autem post hæc omnibus, qui ordinem ducebant, in vnum vocatis, quum de Gothorũ difficultatibus disseruisset; Quid diceretis, inquit, si non solum ea, quibus imperator noster contentus esse videtur, sed etiam multo maiora præsenti bello adipisceremur? Tunc pro se quisque laudauit maiora, fieri si possint. His ita auditis, non aliter patefacta re concilium dimisit. Nec multo pòst quodam è suis Rauennam misso significauit, se constituisse ea facere, quæ illi suasissent; eosque hortatus est ad rem accelerandam. Gothi autem, vtpote qui iam fame premebantur, sine vlla mora legatos cum autoritate publica ad Belisarium miserunt. Hi quum in castra venissent, nihil coram militibus locuti sunt: sed Belisarium secreto conuenientes, se ea de causa venisse dixerunt, vt fidem promissionemque ac iusiurandum ab eo suscipiant. Erant verò promissionum genera duo, vnum de legitima gubernatione, institutisque Gothorum conseruandis, ac nemini succensendo pro his, quæ superiori tempore facta essent, & alia huiusmodi quàmplura: aliud, quod ipse Italiæ Gothorumque post hac rex erit. Hæc si ille promittat & iuret, sibi portas aperturos esse Gothos, eumque cum toto exercitu in vrbem Rauennam recepturos dixerunt. Belisarius cætera iu-

Vraias à suis desertus.

Pacis leges ... [Iu]stiniano dat[æ].

Suspicio de Belisario.

Belisario regnũ offertur.

Belisarij simulatio.

Gothos eludit Belisarius.

rauit omnia,quemadmodum legati postularunt, de regno autem suscipiendo,quum Rauennæ foret, coram Vitigide cæterisque Gothorum procerib. se prçstaturum iusiurandum dixit.Legati verò nequaquam suspicantes,quin rex esse velit, iusiurandum in hac parte ab eo capere distulerunt, quasi mox Rauennam ingressus coram proceribus id foret præstaturus.At Belisarius lõgè alia mente agitabat.Iustinianus enim dudum, quum Belisarium bello gerendo præfecerat,magnis iuramentis obligauerat,ne regnum,neúe imperium se viuente assumeret,neúe se nuncupari, haberiúe tyrannus, aut rex vel imperator patiatur.Hæc ille iurata seruare inconcussa fide statuerat, verbaque Gothis in hac parte dabat. Tunc igitur his ita gestis, Belisarius volentibus Gothis in vrbem Rauennam vocatus est. Ille autem ornato exercitu, classeque parata, qua commeatum omnis generis abundè deferret, magna Gothorum exercitusque lætícia Rauennam ingreditur. Quum verò ingentes Gothorum copiæ Rauennæ essent, volens Belisarius eas copias minuere,paucis post ingressum diebus licentiam omnibus, qui citra Padum incolerent, dedit domum remeandi.Illi verò longa militia defessi libentissimè ad suos redierunt.Ita multitudine Gothorum,quæ Rauennæ erat,attenuata;Belisarij exercitus longè potentior, ac planè dominans,intra Rauennæ mœnia remansit. His ita confectis,Gothorum proceres, qui vbicunque per Italiam erant,vel ipsi venerunt ad Belisarium Rauennam,vel oratores suos miserũt. Sed quum susceptio regni à Belisario differretur, eaque res admirationem primò,mox & suspicionem pareret;auxit mox eam suspicionem Belisarij reuocatio à Iustiniano facta.nam fama increbuerat,& detulerant quidam, Belisarium affectare Italiæ regnum,ac iam planè suscepisse: quo metu Iustinianus illum ad se confestim ex Italia reuocauit. Gothi autem hoc sentientes, sibi ipsi ab initio persuadere nullo modo poterant, illum ad Imperatorem Iustinianum esse rediturum. Sed postquam apparatus fieri viderunt,ac omnia disponi,quę ad profectionem eius fieri oportebat;deceptos sese,ac planè circumuentos à Belisario cognouerunt. Sed quid agerent? ille enim Rauennam & proceres in potestate sua habebat, vt ne querelæ quidem liberæ forent.At enim qui trans Padum erant Gothi,vbi hæc senserunt,Papiæ conuenientes, ac multum inter se conquesti de communi gentis calamitate, ac de Belisarij fraude;tandem Vraiam constituere sibi regem voluerunt. Quod ille passus non est, maximè illa se ratione excusans, quòd quum fratris filius Vitigidis esset;neque pia,neque honesta facere videretur,si illo viuente ipse regnum assumeret.Hac ille ratione probabili se excusans,autor fuit,vt Ildouadus rex constitueretur,vir magnæ inter Gothos autoritatis,magnæque potentiæ, & qui longo tempore Veronæ dominatus esset. Is ergo tunc ex vrbe Verona Papiam euocatus,purpuraque indutus, rex Gothorum appellatur, ac de salute gentis suæ cogitare iubetur.Ildouadus ergo per hunc modum factus rex, statim oratores Rauennam ad Belisarium mitit, qui commemorata illius promissione dudum facta de regno Italiæ Gothorumque suscipiendo defectum fidei palàm arguerent, ac ea fraude deceptos fuisse ab eo Gothos quererentur.Proinde si etiam tunc adimplere promissa,ac rex fieri velit, idque facto ostenderit; Ildouadum offerre, se Rauennam esse venturum, ac purpuram ad pedes eius positurum.Sin imperatoris seruus esse malit, quàm ipse imperare,ne grauiter ferat,si Ildouadus & Gothi, qui reliqui sunt,de cõmuni gentis salute prouidere nitantur.Hæc summa orationis fuit. Belisarius palàm ad hæc respondit, se viuente Iustiniano imperatore nunquam regnũ esse suscepturum.Cum hoc responso legati ad Ildouadũ Papiam redierunt. Et Belisarius parata classe, cum Vitigide, ac cæteris Gothorum proceribus; cumq; thesauris regijs Byzãtium nauigauit,quinto anno post, quàm bellum in Italia gerere incœperat.

Belisarius Rauẽnam ingreditur. *Belisarius a Iustiniano reuocatur.* *Ildoualdus rex.* *Ad Belisarium legatio.* *Belisarij constantia & fides.*

LEO-

LEONARDI ARETINI DE BELLO ITALICO ADVERSVS GOTHOS LIBER III.

VVM Byzantium peruenisset Belisarius, magna lætitia à Iustiniano susceptus, plurimoque in honore habitus; omnem, quæ de se prius habita fuerat, suspicionem deleuit. Gothi quos secum adduxerat, humanè benigneq; recepti sunt, & cum admiratione quadam conspecti. Nec id quidem immerito illis contingere videbatur. Erat enim Vitigis Gothorum rex, qui nuper vrbem Romam tanta multitudine obsederat, & Mathasuenta eius vxor, quõdam Theoderici Gothorum regis, qui Italiam possederat, neptis: præterea Ildouadi tunc regis filij duo, quos Rauennæ penes Vitigim repertos non dimiserat Belisarius, sed vnà secum in Græciam abduxerat: erant & alij Gothorum proceres, quos intuebantur omnes, Belisarijque virtutem, quæ tantas res confecisset, admirabãtur; tollentes in cœlum laudibus, quòd nuper Africam, nunc Italiam ad Iustiniani imperium redegisset. Et in Græcia quidem res huiusmodi erant. In Italia verò post Belisarij discessum, apud Ioannem, & Bessam, & Vitalem, Iustiniano iubente, gubernatio remanserat. Venerat enim Constantianus ex Dalmatia, qui & ipse numero gubernatorum additus est. Confestimque apparuit, quantum inter gubernationem horum, & Belisarij interesset. Vt enim omittam rei militaris scientiam, qua omnes ætatis suæ duces longissimè superauit; erat in illo humanitas summa, per quam pauperi æquè ac opulento sese impartiebatur. Accessus verò ad eum faciles ac liberi cuique generi hominum. præterea liberalitas admiranda. Militibus, qui equos, aut arcus, aut arma non ignauiter amisissent, continuò alia donabat. Rusticorum verò tantam habebat curam, vt in ducendo exercitu neminem eorum violari, nemini inferri damna pateretur: ne poma quidem in arboribus pendentia milites sui attingere audebant. Hac ille seueritate disciplinæ consequebatur, vt castra eius abundantiora essent, quàm vllum in vrbe forum: ita libera & secura erat rerum venalium importatio. Abstinentiam verò eius erga ciuitates socias, & amicas, nemo satis dignè queat referre. Maxima illius beneficia in ciuitates, nullæ vnquam vexationes audiebantur. Qui vero in gubernatione successerunt, neque humanitate, neque virtute, neque abstinentia pares fuere. Nam & ipsi rapinas prædasque sectabantur, & milites in omnem licentiam prolabi permiserunt, superbi quidem in socios, in hostes verò non satis feroces. Itaque res breui tempore retrouerti, & in ruinam tendere manifestè cœperunt, vt deinceps à nobis ostendetur. Ildouadus Gothorum rex, vt suprà diximus, nouiter constitutus post Belisarij discessum, summa cum diligentia res exequebatur. Gothos enim omnes, & Italicos, qui cum Gothis sentiebant, arma capere, & ad præscriptum diem Papiæ conuenire iussit. Paruus quidem ab initio exercitus fuit, sed continuò augescens, ac spem assumens indies meliorem. Adiuuabat verò non mediocriter Gothorum partes auaricia & iniuria aduersariorum. Exactores enim pecuniarum fisci nomine à Iustiniano in Italiam ..... populos vexare mirabili acerbitate cœperunt, & ad indebitarum pecuniarum solutionem compellere. Rationes siquidem reposcentes omnium, quæcunque sub Theoderico primo Gothorum rege, vel sub alio deinceps regum, Italici administrassent; & magistratuum, quoscunque per ea tempora quisquam Italorum gessisset, à ciuitatibus quoque promissarum dudum Gothis pecuniarum in disquisitionem vocantes, easque pe-

Belisarius Byzantium redit.

Gubernatorum multitudo noxia.

Belisarij virtutes.

Ildouadi res gestæ.

Exactorum iniustitia.

cunias quasi fisco debitas reposcentes, & singulis priuatim hominibus, & publicè ciuitatibus tantam desperationem attulerunt: vt Gothos iterum fieri dominos rerum optarent, multique voluntarij ad Ildouadum proficiscerentur, eiusque exercitum copiasque augerent. Erat quoque non dispar querela in exercitu imperatoris. Qua enim auaricia exigebantur pecuniæ indebitæ ab Italicis, eadem auaricia militibus pecuniæ debitæ non soluebantur. Vna duntaxat cura erat ad explendam Iustiniani cupiditatem pecunias cogere, nihil erogare. Itaque milites pariter atque Italici tantis iniurijs compulsi, ruinam imperij affectabant. His crescens indies Ildouadus, omnes trans Padum, omnes Venetiarum vrbes in potestatem recepit, & Italorum Gothorumque multitudine exercitus eius completus est. Quamobrem haud multopòst educere in aciem, ac fortunam pugnæ tentare non dubitauit. Prælium hoc non procul Taruisio fuit aduersus Vitalem, qui vnus erat ex Iustiniani ducibus. victorque Ildouadus tanta strage Vitalis exercitum cócidit, vt dum ipse cum paucis euaderet, reliqui omnes vel interficerentur à Gothis, vel captiui ducerentur. Ea victoria magna & clara, mirabile quantum Gothorum animi creuerunt, quantumque fractæ sunt aduersariorum vires; vt nõ solum trans Padum per Galliam & Venetias, verùm etiam citra Padum partes confirmarentur, nomenque Ildouadi celebre fieret apud Iustinianum imperatorem, aliasque nationes. Nec multopòst Vraiam maximum inter Gothos hominem persecutus est, suspicione iniecta, quasi cum hostibus sentiret. Hæc enim prætexebatur causa. Cæterùm ob eam rem irritatum aduersus Vraiam quidam putant, quòd contentiones quædam inter Vraiæ vxorem ac reginã incidissent. Ego autem Ildouadum magnum ac sapientem virum non adeo leuem existimo fuisse, vt contentionibus mulierum permotus esset ad Vraiam interficiendum: verùm illam fuisse causam puto, quòd Ildouado regi suspecta erat Vraiæ potentia. Nam genus Gothorum valde suspiciosum fuisse constat, & suos erga reges non satis fideles. Mortem Vraiæ permulti Gothorum improbarunt, palamque detestati sunt, quasi rem sceleratam & impiam. Itaque & ipse Ildouadus ab Villa, vno ex custodibus sui corporis, dum prandere, occiditur. In eius locum Ataricus rex creatur, qui nec ipse diu regnauit: sed propter malam ineptamq; gubernationem, quinto post electionem mense à Gothis occiditur. Ita duobus regibus intra biennium interfectis, ad Totilam magno Gothorum consensu regnum defertur. Hic antequam rex factus esset, Taruisij dominabatur, quæ est ciuitas Venetiarum. Pater eius Ildouadi regis frater germanus fuerat. itaque interfecto Ildouado (vt suprà diximus) Totilas ipse formidans, propter illius consanguinitatem, clam Rauẽnam misit, & cum Iustiniani ducibus pepigit ad hostes trãsire cum omnibus, quibus præerat, cumque Taruisio oppido. Dicta ad rem conficiendam dies erat. Quæ quum nondum venisset, Gothi pœnitentia ducti, quòd Ildouadi morte læati fuissent, quodque Ataricum regem creassent, hominem nequaquam tanti, vt Gothorum gentem defendere aduersus tantas vires hostium valeret; ad Totilam Ildouadi propinquum respicere, atque regem optare illum cœperunt. Tandem Atarico de medio sublato, Totilam regem fecere. Iustinianus autem cognitis his, quæ in Italia contigerant, ducum suorum imperitiam & secordiam increpabat; quòd in tantis discordijs hostium, tantisque reuolutionibus, ipsi opportunitatem rerum agendarum nacti, nihil protinus effecissent. Quibus increpationib; permoti duces Rauennæ simul omnes conuenerunt. ibi quum de inferendo bello consultaretur, placuit ante omnia ad vrbem Veronam exercitum ducere. Eius nanque vrbis capiendæ spes quędam illis secretò afferebatur. Erant verò hi duces vndecim, quorum præcipui habebantur Constantianus, & Alexander, in Italiam nuper à Iustiniano

Vitalis ab Ildouado superatus.

Vraiam rex persequitur.

Vraias occisus.

Ildouadus cæsus

Ataricus rex.

Totila rex.

Qua occasione ad regnum peruenerit.

niano missus ad pecunias colligendas. Profecti igitur cum ingentibus copijs, vbi Veronæ propinquarunt, spem dudum sibi præbitam experiri decreuerunt. Erat enim Martianus quidam vir domi nobilis, castellum habens non procul Verona. is quia partes imperatoris animo præferebat, custodem vnius portarum induxerat ad exercitum imperatoris recipiendum. Re igitur arcanè composita, quum eò peruenisset exercitus, præmittitur Artauades Armenius cum manu delectorum militum, qui portam antecapiat, ac cæterum exercitum præstoletur. Nihil promissorum in hoc loco defecit. Nam intempesta nocte, quum ad portam venissent milites, proditor aperiens, intra vrbem eos recepit. Illi portam ingressi, mœnibus quoque supra eam captis, exercitui significarunt: & Gothi sentientes hostes esse in vrbe, per diuersam portam aufugerunt. Duces verò captam à suis portam audientes, iter quidem statim ingressi sunt: sed antequam in vrbem venirent, de præda inter se disceptantes, quinque milibus ab vrbe passibus constiterunt. inter hæc dies eluxit arx est Veronæ vrbi supereminens, ex qua intra vrbem & extra longè prospectus est. Gothi igitur, qui in arcem refugerant, cernentes paucos intra vrbem hostes, exercitum verò extra vrbem existere, nec dum mœnibus appropinquare; subitò ex arce impetu facto, vrbem peruicerunt, & portam, quæ tenebatur ab hostibus, receperunt, atque clauserunt: milites verò, qui per noctem fuerant ingressi, partim oppressi sunt, partim ad mœnia confugientes, desuper repugnabant. Venientes autem paulo pòst duces, quum portam clausam repperissent, quanquam intus essent milites, qui eos vocabant, ac ne se desererent, precabantur; tamen euestigio abierunt. Militum verò pars è muro se demittens euasit. Quorum è numero fuit Artauades Armenius eorum præfectus, cæteri vel capti, vel interfecti sunt. Per hunc modum prauitate & auaricia ducũ, res apud vrbem Veronam periere, qui, dum properare oportuit, de præda non parta inter seipsos pugnabant.

Quæ ad Veronã gesta.

Lis de præda nõdum capta.

Post hæc Iustiniani duces, quoniam Veronæ cœpta flagitiosè turpiterque euaserant, discordes inter se, & alij alijs succensentes ex his locis abierunt, transmissoque Pado amne Placentiam profecti sunt. Totilas Papiæ per id tempus degebat, cognitoque hostium aduentu, quascunque potuit copias propere contraxit. Duces inter hæc vltra Placentiam progressi secus ripam Padi amnis castra faciebant. Totilas autem, quanquam foret admodum impar, tamen cum ijs, quas habebat, copijs obuiam illis exire, ac fortunam pugnæ experiri constituit. Quum igitur in propinquo essent castra, ac pugna decernere vtrisque placuisset. Totilas per noctem partem equitum præmisit, quos viginti ferè stadijs vltra hostium castra flumen transire, & quum pugnari cœptum esset, post terga hostium cum quàmmaximo valerent tumultu adoriri mandauit. Ipse verò quum tempus fuit, ad hostes duxit. Idem fecerunt Iustiniani duces. Erat ante aciem Totilæ vir Gothus nomine Valarus, qui equo insigni vectus, ipse quoque insigniter armatus in singulare certamen omnes prouocabat. Aduersus hunc cæteris subsistentibus, Artauades Armenius, cuius in ingressu Veronæ mentionem fecimus, prodijt. Spectantibusque vtrinque aciebus concurrerunt, infestis sese cuspidibus petentes. Artauades Gothum dextro latere hasta transfixum occidit. Ipse verò in hastam interfecti casu inhærentem solo vi atque impetu equi adactus, cuspidè transfigitur, ruptoque thorace vulneratur, ex quo vulnere tertia mox die interijt. Acies interea simul congressæ prælium acerrimum inierunt, omnisque ferri experientia in eo certamine versabatur. Quum feruesceret maximè prælium, & ab vtrisque enixissimè pugnaretur, neutram adhuc in partem victoria inclinante, equites Totilæ transmisso flumine terga Iustiniani ducum inuasere, tumultusque maior inde exortus, quum multitudo ingens

Totilæ strategema.

Duellum.

cæderetur, exercitum Iustiniani primo turbauit, mox in fugam vertit. solutis enim ordinibus, quum antè retroque instaret hostis, cito dissipantur,
Iustinianei victi multique à Gothis persequentibus interfecti sunt. Multi etiam sese per deuia quæque præcipitantes euasere. Captiuorum autem multitudo ingens fuit, & quod nunquam antè contigerat, omnia militaria signa imperatoris exercitus in eo prælio capta sunt ab hostibus, & ad Totilam relata. Insigniorem hanc victoriam Totilæ fecit, quòd ipse cum dimidia ferè parte minoribus copijs sciens ac volens contra maiores copias prælium inijt, quòdque militari industria victoriam nactus est, ipsam quoque victoriam humanissimè exercuit, nemini captiuorum molestus, multis etiam gratuitò dimissis, quę quidem humanitas famam eius plurimum adauxit. Iustiniani duces ex prælio fugientes Placentiam primò, inde in diuersa loca abierunt, & copijs, quantum fieri potuit, reparandis intenderunt. Non multo pòst hanc victoriam Totilias maiora iam animo concipiens, exercitum in Hetruriam misit. Præfecit verò huic exercitui tres Gothorum præstantissimos, Beldam, & Ro
Incremata rerũ Totilæ. doricum, & Vliarim. Erat in Hetruria Iustinus vnus ex ducibus, qui prælio interfuerat, postquam id tempus nunquam cessauerat copias reparare, oppida munire. is quum exercitus Totilæ superuenit, circumdatus ab hostibus intra Florentiæ mœnia obsidebatur. Terrebat verò Iustinum rei frumentariæ defectus. Nam importari ad obsessos nil poterat, & intus quod erat frumentum, breui defuturum videbatur. Rauennam igitur ad cæteros duces mittens Iustinus, quo in periculo res esset, ostendit; rogauitque, vt sibi opem ferrent. Ob eum nuncium permoti Bessas, & Cyprianus, & Ioannes Vitaliani, cum suis copijs in Hetruriam venerunt. Gothi verò, postquam intellexerunt illos appropinquare, soluta ilico obsidione retrò mouerunt castra, profectique vnius diei iter in loco, qui Mucialla dicitur, constiterunt. Atque postquam exercitus amicorum Florentiam peruenit, placuit ducibus, vt pau cis in præsidio Florentiæ relictis, ipsi cum reliquis omnibus ad hostem contenderent. In itinere verò dum essent, statuerunt, vt ducum ipsorum vnus ce liriter antecederet ad inuadendum distinendùmque hostes, alij verò maturè sequerentur. Sorte igitur ducta, Ioanni contigit antecedendi munus. ille profectus cum suo agmine ad hostes properauit. Hostes verò deterriti aduentu copiarum, deserto loco, in quo prius habebant castra in proximum montem, arduum quidem ac difficilem, transierunt. Neque ob id cunctatus Ioannes, vbi ad ea loca peruenit, aciem suorum aduersus montem direxit, ac magno animo sursum versus annixus peruincere conabatur. Resistebatur fortissimè ab hostibus, ac de superiori loco facillimè repugnabant. Hìc dum annititur Ioannes, & inter primos pugnatores versatur, quidam ex comitibus iuxta latus eius pilo transfixus occiditur, falsaque statim credulitas inde exorta est, Ioannem interfectum fuisse. fuga hinc fieri cœpta. Hæc fama delata in eos qui cum reliquo exercitu veniebant, quum insuper fugam & trepidationem mirabilem viderent, ipsos quoque in fugam turpissimam con-
[illegible]tio copia- [illegible] Iustiniani. uerit. Nec modus vllus fuit in fuga, dissipatim sparsimque in diuersum abeuntes, signa & ordines deseruerunt. Itaque duces quoque ipsi à nullis hostibus pulsi fugam arripere coacti sunt. Neque post hac conuenerunt in vnum, sed alius alibi, prout se ex fuga receperant, oppida tenuerunt. Gothi tamen ad obsidionem Florentiæ nequaquam reuersi sunt, magnitudinem veriti copiarum; quæ quanquam dissipatæ forent, per oppida Hetruriæ constiterant, & hyems superuenit, finisque fuit septimi anni huius belli ex quo geri à Belisario cœptum fuerat. Eo, qui secutus est, anno vt primùm educendi copias tempus fuit, Totilas coacto exercitu in agrum Gallicum uenit: ibi Cæsenam & Petram oppidum, quod hodie corrupto in vulgus nomine Breti-

Bretinorum appellant, obsedit. Cætera verò eius regionis oppida permulta vel vi, vel pactione cepit. His per ea loca confectis, in Hetruriam cum exercitu transit. ibi duriora omnia quum repperisset, statuit in his tempus haudquaquam terere. itaque Tyberim amnem, quo Hetruria finitur, transgressus, per Vmbros, & Sabinos, & Marsos in Campaniam profectus est. In his locis Beneuentum vrbem captam mœnibus spoliauit. Nolebat enim in vrbe munitissima hostes, si quando contingeret, sedem belli habere. Neapolim deinde obsedit, multis primo verbis humanissimè conatus, vt Neapolitani amicitiam eius, quàm inimicitiam mallent. Sed erat in præsidio eius vrbis Conon, Iustiniani præfectus, nec pauciores mille militibus secum habebat. itaque nihil decerni liberè in concione poterat. Quod quum intelligeret Totilas, positis non longè castris vrbem obsedit; non tamen oppugnauit, sed quietem agens incubabat: interim verò parte exercitus missa Cumas, & alias quasdam vrbes per ea loca recepit, ex quibus pecuniarum magnam vim adeptus est. mulieres etiam quasdam ex nobilitate Romana capi in his locis contigit, quas omnes Totilas cum summa beneuolentia conseruatas, liberas esse iussit, ac parentibus maritisq; cum honesto comitatu remisit. Quum vero per eas regiones neque dux, neque exercitus esset, qui conatibus Totilæ repugnaret; partem suarum copiarum continuò mittendo, Apuliam, & Lucaniam, & Calabriam cum vniuersis eorum oppidis in potestatem redegit. Ex quo factum est, vt Iustiniani ducibus, militibusque, nullæ amplius ex his locis pecuniæ soluerentur: neq; parère ducibus, neque in expeditionem ire volebant: sed per oppida inclusi res amicorum prædabantur, rapinis & maleficijs omnia fœdabant. Duces quoque ob has difficultates intra mœnia consistentes, oppida tantummodo ab hostibus tutabantur, partitique inter se vrbes, Ioannes Romam, Bessas Spoletum, Cyprianus Perusiam, Iustinus Florentiam, Constantianus Rauennam gubernabat. Inter hæc Neapolis durius obsideri cœpit. Totilas enim parata classe, neq; terra, neq; mari importari quicquam patiebatur. Ex quo palam erat, nisi quis opem ferret, eam demũ vrbem in manus hostium esse peruenturam. Hæc igitur audiens Iustinianus, ac pro tantis Italiæ cladibus, proq; imperij dedecore indolens, Maximinum præfectum prætorio ad corrigendas reparandasque res in Italiam misit. Dedit autem ei classem, & exercitum ex Thracibus, & Armenijs. Præerat autem Thracibus quidem Herodianus, Armenijs verò Phases. Hunni præterea non pauci ea classe vehebantur. Maximinus Byzantio profectus in Epirum venit. ibi quum res Italiæ ex propinquo cogitaret, inter spem ac metum dubius, tarditate ac desidia tempus amisit. Erat enim Maximinus vir bonus, & ad pacis negocia non inutilis; belli verò imperitus omnino, & ob hoc timidus, & cunctator in singulis, ac plurimum ambigens. Res verò tunc & consultandi, & agendi celeritatem flagitabat. Maximino igitur paruam de se spem afferente, Iustinianus Demetrium quendam, quòd sub Belisario dudum in Italia militauerat, cum alia classe in Siciliam misit. is quum in Siciliam nauigasset, audita Neapolis obsidione, ac eorum, qui obsidebantur, difficultatibus; confestim auxilium ferre parabat. Quum vero aperta via id efficere posse desperaret, quoniam neque classis, neque exercitus eius ad tantam rem sufficiens erat, hæc excogitauit. Naues complurimas ex vniuersa Sicilia contraxit, fecitque ex his classem ad aspectum permagnam, impositoque frumento Neapolim petere contendit. Ea res & spem magnam obsessis, formidinem non paruam Gothis præbuit. audiebant enim multitudinem nauium, ac magnum in his exercitum venire opinabantur. Quod si primo statim cursu Neapolim petijsset, cuncta prosperè succedebant, & vrbs obsessa indubie seruabatur. Hostes enim conterriti magnitudine classis, ne

Totilæ successus

Maximinus in Italiam missus.

Demetrius occasionem rei bene gerendæ amittit.

obsistere quidem tentauissent. Sed ipse conscius imbecillitatis suæ Neapolim adire non ausus, Romam petijt, quo militibus inde assumptis naues impleret, atque ita Neapolim magis robustus nauigaret. Sed milites, qui Romæ erant, classem ascendere noluerunt. Victi siquidem duplici prælio à Gothis, eos immodicè formidabant. Itaque hac deficiente spe, cum his duntaxat nauibus, quas Byzantio duxerat, aduersum hostes proficisci Demetrius compellitur. Totilas naues egregiè veloces in portu ipso Neapolis assiduè structas paratasque tenebat, curamque susceperat diligenter de Demetrij classe. Quum igitur ex vrbe Roma Neapolim nauigare Demetrium cognouisset, & applicuisse iam propinquo littori, profectus repentè Totilas cum velocibus nauibus ex improuiso Demetrij classem inuasit. adeo subitus & inopinatus fuit impetus, vt conterriti nautæ atque milites in fugam conuerterentur. Quos Gothi velocibus insecuti nauibus, post magnam cædem, omnes Demetrij naues cum ipsis oneribus, ipsisque viris plenas ceperunt. Nulli enim euaserunt ex ea classe, nisi qui in lembos statim ab initio prosilientes latuerunt, inter quos Demetrius ipse dux classis fuit. Post hæc Maximinus cum maiori classe, maiorique exercitu ex Epiro in Siciliam nauigauit. Quumque Syracusis applicuisset, eadem ignauia, qua prius, cunctando ac differendo tempus amisit, neque difficultatibus obsessorum, neq; precibus vocantium mouebatur. Tandem verò, vbi præcepta & minæ Iustiniani superuenere, nec ob eas quidem nauigare aduersum hostes sustinuit: sed classem Demetrio, & Herodiano, & Phassæ ducendam tradidit, ipse in Sicilia remansit. Erat verò iam planè hyems, quum hi nauigare cœperunt: quumque prope Neapolim venissent, orta subito tempestas classem arripuit; neque remis, neque arte vlla resisti potuit, quin ad ipsum littus, vbi castra erant hostium, adigerentur. Gothi verò ista cernentes, concursu ad littus facto, nulla difficultate naues ceperunt, & si qui repugnabant, interfecerunt; reliquos verò captiuos duxerunt, in quorum numero Demetrius fuit. Herorodianus autem, & Phassas, quum & ipsi capti iam essent, casu quodam postea seruati sunt. Hunc finem habuerunt eo anno Iustiniani classes in Italiam missæ. Totilas Demetrium in vinculis ad mœnia Neapolitanæ vrbis adduci mandauit. ibi vocato Conone præfecto, militibusque & Neapolitanis ciuibus, Totila iubente, Demetrius verba fecit, suasitque, ne amplius auxilia expectarent vlla. binam classem cum ipsis pugnatoribus esse amissam, nullamque superesse spem, qua confidere debeant. Obsessi verò iampridem fame macerati, quum Demetrium captum & omnem sublatam viderent spem; in fletum ac lamentationem conuersi, quid agerent, aut quò se verterent, nesciebant; eratque ciuitas tota mirabili tumultu & trepidatione plena. Totilas autem quum hoc sensisset, ad colloquium eos vocatos, in ipsis mœnibus stātes sic allocutus est. *Totilæ ad Neapolitanos oratio.* Nullam contra vos, Neapolitani, vel iram, vel indignationem habentes, obsidere vrbem vestram perreximus; sed vt vobis inimico seruitutis iugo liberatis, referre gratias valeremus eorum, quæ hoc ipso bello pro fide Gothis seruanda ab hostibus pertulistis. Soli enim Italicorum omnium inuiti ac repugnantes in potestatem hostium nostrorum, cum vltima penè ciuitatis vestræ clade, vulneribusq;, & cruore, cōpulsi deuenistis. Itaq; quòd nunc simul cum hostibus obsidione vos fatigari à nobis necessitas fuerit, erubescimus. Quamobrem beneficia potius à nobis, quàm vltionem Neapolitani expectent. hostibus etiam, qui vobiscum in vrbe sunt, non acerbi esse volumus, dedentibus eam vrbem, vel militandi nobiscum æquo iure cum alijs militibus, vel abeundi cum omnibus rebus suis, quocunq; volent, facultatem dabimus. Hæc & iureiurando sancire parati sumus. Laudauerunt & Neapolitani, & milites Totilæ sermonem: quo tamen honestior dedi

tio

tio foret, [&] triginta dierum inducias postularunt, quibus videretur, an quę auxilia superuenirent. Ad hæc Totilas, non triginta dierum modò, sed ter triginta dierum spacium se dare respondit. Quam liberalitatem admirati obsessi, clareque deprehendentes, nullam esse auxilij spem; intra paucos dies apertis portis Totilam & exercitum intra mœnia receperunt. Totilas igitur Neapolim ingressus, neminem male affecit, nulli molestus fuit; quinimo tanta humanitate vsus est, vt nequaquam conuenire barbaro homini videretur. Quum enim multi propter inediam deficientibus viribus ægrotarent, ne subita affluentia cibi immodicè sumpti periculum illis afferret; summa cura diligentiaque prouidit, vt non solum Neapolitanis ciuibus, verùm etiam militibus cibaria bis in die ad certum pondus traderentur, diligentissimè obseruato necunde plus caperent, & singulis diebus modicum superadderetur. Cononi autem, & militibus abire volentibus, nauigia præbuit. Quumque illi vento diutius retenti nauigare intra præscriptam diem non potuissent, liberam nihilominus potestatem illis seruauit. Quin etiam quum longius duraret ventus, & illi pedestri itinere abire statuissent, equos iumentaque eis tribuit, & viaticum insuper largitus est, Gothosque cum his misit. Humanitate in alienos Totilas vtebatur, in suos verò tantam disciplinæ seueritatem seruabat, vt nullum malefactum impunitum esse pateretur. Raptori ac violatori pœna mors erat, & publicatio bonorum, quæ quidem bona violentiam passo tradebantur. Itaque & castra, & ingressus Gothorum per amicas ciuitates, & gentes, omni scelere carebant. Ducibus autem Iustiniani per hoc ipsum tempus diuersa penitùs erat conditio. Nam nec duces ipsi abstinentes erant, & milites in omnem licentiam traducti, à nullo maleficio temperabant. Nec quicquam miserius erat per ea tempora, quàm Italiæ populi, qui imperatori parebant, quum extra mœnia quidem ab hostibus, intra mœnia verò à militibus diriperentur. Duces enim munitas tenentes arces, nihil de subiectorum iniurijs curabant. Ob flagitia quum indies magis ac magis desperatio sequeretur, coactus est Iustinianus iterato in Belisarium mentem animumque conuertere. Nam cæteri quidem duces nedum perdita recuperare, sed ne illa ipsa, quæ tenebant, diutius tueri posse videbantur. His igitur de causis Belisarius ad curam Italici belli rursus delectus est, quum hoc medio tempore aduersus Medos bellum gessisset, nec dum planè finitum esset bellum. Quum ergo milites nouos rescribere opus esset (nam veterem exercitum circa Euphratem reliquerat) Thraciam totam circumiens Belisarius, pecuniasq; abundè largitus, voluntariorum ad quatuor milia coëgit. quibus classe impositis, vnà cum Vitale præfecto Illyrici, qui nuper ex Italia venerat, nauigauit; traiectoq; demum Ionio mari, Salonis applicuit. In hoc ipso itinere Hydruntum Calabriæ oppidum obsidione liberauit. Qui enim in eo obsidebantur à Gothis, defectu rerum necessariarum compulsi, ad certam diem pacti fuerant oppidum dedere, nisi prius auxilium ferretur. Quod intelligẽs Belisarius, Valentinum eò nauigare iussit, ac frumenta cæteraque necessaria inferre, susceptisq; militibus, qui diutius obsessi in eo fuerant, nouos imponere. Hæc factu facilia fuerunt. Nam Gothi post indutias negligentius custodiebant, nec venturum esse quenquam suspicabantur. Itaq; repentè ac inopinato superueniente classe trepidare, ac obsidionem soluere, longiusq; abire coacti sunt. Valentinus oppidum ingressus, priores milites ex arce abduxit, nouosq; imposuit, integriq; anni frumentum illis reliquit. Ipse cum his, quas adduxerat, nauibus Salonas ad cæteram classem rediјt. Post hæc Belisarius Polam nauigauit. Ibi exercendis tyronibus, quos in Thracia scripserat, aliquanto commoratus, tandem cum tota classe Rauẽnam peruenit. In eius aduentu deteriora omnia opinione sua per Italiam repperit. Hostes enim vbiq;

Totilas in victoria se gerit humanissimè.

Totilæ ingenium & mores.

Belisarius iterũ adit Italiam, post bellum Persicũ confectum.

prævalere, ac optima spe esse videbantur. Amici verò vbique per Italiam fracti, ac in desperationem adducti; ciuitates quidem & populi, ob iniurias militum: milites autem ipsi, quòd multa sibi deberentur ab imperatore stipendia, nullaque soluebantur, contumaces & aduersi, nec parere ducibus, nec exire in expeditionem videbantur, erantque ad exiguum numerum redacti. Aduentus quoque Belisarij desperationem auxit. licet enim optimus dux, & sine controuersia præcipuus haberetur; tamen contemnendas admodum copias adduxerat tyronum quatuor milium, pecunias verò nullas, quæ militibus darentur. Itaque concionantem Rauennæ, causasque aduentus sui docentem, cohortantem deniq; ad capessendum bellum, nec oppidani, neq; milites læto animo audiuerunt, neq; læticiæ aut spei bonæ significationem reddiderunt. Denique Belisarium ipsum, quòd in Italiam venisset, confestim pœnitere cœpit. Inter hæc Totilas Tybur inuasit, ex discordijs oppidanorum & militũ seditione coorta; per quam vocatus ab alterutra parte, vrbem suscepit. Imminet autem Tybur vrbi Romæ, nec plus ab ea distat, quàm sexdecim milibus passuũ. Ea res magnas Romanis difficultates cœpit afferre, ac per Latium cuncta impedire. Post hæc Totilas cognito Belisarij aduentu, in Picentes cum exercitu transijt, & circa vrbem Auximum consedit. Belisarius verò per hoc ipsum tempus in Bononienses miserat Vitalem cum satis magna manu Illyriorum. Is quum oppidum quoddam per ea loca cepisset, & Bononia in vrbe fuisset receptus; Illyrici nulla prius iniuria suscepta, Vitalem deseruerunt, factoque agmine domum abierunt. De qua quidem re postea apud Iustinianum excusatione illa vsi sunt, quòd dum in Italia militarent, exactores tributorum patrimonia sua venundabant, vxoresque & liberos eorum domo pellebant. quamobrem coacti sint ad suos defendendos domum redire. Hac fuga Illyricorum Totilæ nunciata, confestim missæ ab eo sunt Gothorum copię, per quas Vitalem ac cęteros opprimere posse sperauit. Sed illi præuenientes Rauennam se receperunt. Quum verò qui Auximi erant, obsidione premerentur; Belisarius subsidium ad illos misit equitum mille. præfecit autem his equitibus ductores tres, Teramuntem, Ricilam, & Sabinianum, qui clam noctu Auximum ingressi, quum postridie ad pugnam exiuissent, vnus ex præfectis Ricilas à Gothis interficitur, cæteri autem post paucos dies abire statuerunt. hostibus enim illic stantes nocere non poterant, & amicis necessaria minuebant. Noctu igitur egressi oppido, quum iam circiter milia passuum tria profecti essent; in insidias hostium inciderunt. A quibus circumuenti, & in fugam versi, ducentos ex suis amiserunt, vestesque, & arma, & impedimenta omnia cum iumentis, quæ illi ferebant. reliqui fugientes post longam viam se Ariminum receperunt. Fanum & Pisaurum sunt vrbes, iuxta littus Adriatici maris, inter Auximum & Ariminum sitæ. Eas vrbes Vitigis ab initio huius belli incenderat, ac mœnia vsque dimidium altitudinis destruxerat. Ex his Belisarius Pisaurum reficere cogitauit, ac equitatum in ea collocare. Missis igitur clam artificibus, qui mensuras portarum exactissimè caperent, Rauennæ fabricari portas fecit, ac ferramentis quibus opus erat struxit: denique nauibus impositas Pisaurum deferri fecit, præfectisque & equitibus, qui Arimini constiterant, scripsit; vt repentè occupato oppido portas imponerent, ac murum tumultuario opere reficerent, fossas purgarent. Commeatus autem omnis generis vt mari ad eos deferretur, prouidit. Equites igitur Arimino profecti quum Pisaurum occupassent, omnia secundum Belisarij mandata fecerunt. Sensit hæc Totilas, & cum magnis copijs ad ea prohibenda profectus est. Sed tanta fuerat militum diligentia in purgandis fossis, valloque & aggere muniendo oppido, mœnibusque & propugnaculis resarciendis; vt admiraretur rex tantas

Nulla Belisarij aduentu spes Italis excitata.

Instauratio Pisauri.

tantas res tam ingeniosè, tam paucis diebus fieri potuisse. Quare aliquantum circa ea loca moratus, quoniam videbat proficere nil posse, in castra ad Auximum irrito conatu reuersus est. Animaduertens verò Totilas & Gothi, Belisarium & imperatoris copias necubi per Italiam in certamen prodire, sed oppidis inclusos mœnia tantùm modò tueri; statuerunt non assidere solummodo ad Auximum, sed alijs quoque ciuitatibus bellum inferre. Itaque profectus Totilas cum exercitu, Asculum & Firmum in Picentibus circumsedit. Belisarius verò, quum obsessis opem implorantibus ferre non posset, (nec enim tantas habebat copias, vt exire aduersus Gothos valeret) in mœrore maximo versabatur, & hanc ignominiam sui nominis permolestè ferebat. Tandem verò Ioanne Vitaliani ad Iustinianum misso, conditionem Italiæ per eum demonstrauit, & simul litteras scripsit huiusmodi effectum continentes. Misisti me in Italiam, optime Imperator, virorum, & equorum, & pecuniarum inopem, quod & antequam à te discederem, sæpius ostendi, & obtestatus sum: sed iussui tuo non parêre mihi nefas erat. Thraces enim, & Illyricos milites perpaucos, & eos ipsos tyrones bellique inexpertos, nec arma quidem tenere, nobiscum ducere coacti sumus. Veterani autem, quos per Italiam repperimus, victi iam antè quibusdam prœlijs, Gothos victores ita formidant; vt vix aspectum eorum ferre possint, stipendijsque diu fraudati, nec equos, nec arma nuper amissa reparare potuerunt, nec in expeditiones sine his exire consentiunt, nec alioquin tantæ sunt copiæ, vt cum hostium copijs congredi, sine manifesta pernicie valeant. nam maxima eorum pars, quia in Italia tuo nomine militabant, ob ea, quæ memorauimus, incommoda, sponte sua ad hostes transierunt. Pecuniarum autem redditus nullos ab Italia speres nobis prouenturos esse, quum sit iterum ab hostibus magna ex parte occupata, & ea, quæ restat, pars adeo attenuata belloque afflicta, vt tributa persoluere nullo modo queat. Si igitur satis fuit Belisarium in Italiam misisse, optimè à te prouisum est: sum enim in Italia. Quòd si hostes superare vis, alia sunt à te prouidenda. Nam dux belli absque his, quæ opportuna sunt, proficere nil valet. Copias igitur meorum militum huc mittas oportet, deinde Hunnorũ ac cæterorum barbarorum multitudinem ingentem. Illud insuper à te necessariò prouidendum est, vt pecuniæ adsint. nam sine his in bello nil opportunè fieri potest. Hæc tunc à Belisario scripta sunt. Ioannes igitur cum his mandatis ad Iustinianum profectus, & quodam tempore commoratus, nihil nisi tardè atque anxiè proficiebat. Inter hæc Totilas Firmum & Asculum, quandoquidem nemo auxilium obsessis ferebat, pactione cepit. Deinde ex Picentibus in Vmbros transgressus, Assisum & Spoletum obsedit. Præerat Spoleto quidem Herodianus, Assiso autem Sisifridus. Herodianus quanquam haberet munitissimam arcem, tamen paucornm dierum inducias pactus, quum interea nullum auxilium superuenisset, constituta die vrbem & arcem tradit, & ipse cum militibus suis ad Totilam transijt. Sisifridus autem fortius se gessit. de pactione enim nunquam audire quicquam voluit, licet minus valida vrbe inclusus, sæpeq; eruptiones in Gothos egregias fecit, & aliquot prœlijs laudabiliter dimicauit. Ad extremum verò circumuentus ab hostibus pugnans occiditur. Ciues autem Assisani eius viri præsidio destituti, paucis pòst diebus sese ac vrbẽ Totilæ dediderunt. Deinde Perusiã exercitus à Totila ductus est. Præerat autem Perusiæ Cyprianus, cuius suprà inter Iustiniani duces mentionẽ fecimus. Eum quum Totilas neq; vi, neq; promissis flectere valeret, Vliaro quodam ex armigeris suis pecunia corrupto, per eum dolo ac fraude Cyprianum interfecit. Milites tamen post mortem Cypriani Vliarum prosequuti vrbem egregiè defendebant. Itaq; circa illã commorari diutius Toti-

Belisarij ad Iustinianũ literæ.

las nolens,ſoluta Peruſiæ obſidione,Romam petere contendit. Quumque
eò perueniſſet, opportunis locis Romam circumſedit, non tamen agricolis
moleſtus, nam toto hoc bello Totilas ruſticos & agricolas offendi à ſuis
militibus nunquam permiſit. Romæ in præſidio erant Beſſas, vnus ex Iuſti-
niani ducibus, & Conon ille,qui dudum Neapoli præfuerat. Miſerat quo-
que eò Beliſarius Artaſiram genere Perſam,& Barbationem Thracem,cùm
non contemnenda militum manu, qui cuſtodiæ vrbis vnà cum cæteris in-
tenderent. Quum igitur circa vrbem Romam conſtitiſſent Gothi,egreſſi
cum militibus Artaſira & Barbation prœlium inierunt, ac primò quidem
Gothos in fugam verterunt, ſed ipſi longius inſequuti, tandem circumue-
niuntur à Gothis,maiorique parte militum amiſſa,vix atque anxiè in vrbem
refugerunt. Atque ex illo tempore deficiente ſpe, caritas annonæ prius,
mox etiam fames ſequuta eſt. Neque enim terra importari quicquam pote-
rat,aſſidentibus Gothis: neque mari,quoniam claſſis dudum à Totila Nea-
poli comparata,tunc rurſus ſtructa,onerarias nauigare prohibebat. Et intra
vrbem Romam per hoc ipſum tempus ſuſpicio proditionis ingens verſaba-
tur.Ob quam Cethegus princeps ſenatus Roma pulſus Centumcellas aufu-
git. Dum ea Romæ gerebantur, alius Gothorum exercitus Totila iubente
Placentiam obſedit. Ea eſt vrbs magna iuxta Padum amnem,ſolaque ex o-
mnibus eius regionis ciuitatibus Iuſtiniani permanebat in partibus. Beliſa-
rius autem quum hæc intueretur,ac de periculo vrbis Romæ plurimùm ſol-
licitus eſſet,ac ex vrbe Rauenna opem ferre non valeret,ob loca interiacen
tia ab hoſtibus poſſeſſa, & paucitatem copiarum ſuarum;abire illinc & alia
via auxilium ferre conſtituit. Itaque Iuſtino cum manu militum Rauennæ
relicto,ipſe per Dalmatiam Dyrrachium profectus,ibi venturas ab Impera-
tore copias expectabat. Roma inter hæc duriſſimè obſidebatur,& cuncta in
deterius prolabi, & ad ruinam tendere videbantur. Valentinus & Focas à
Beliſario præmiſſi Portuenſem vrbem tenebant, atque inde moleſtias &
damna prope quotidianis incurſionibus inferebant hoſti. Quum igitur ali-
quo tempore ea proſperè feciſſent, magnaque ob hoc auxilia præbuiſſent
obſeſſis: tandem præcipitati in inſidias, & ab hoſtibus circumuenti interfi-
ciuntur,paucique ex eorum militibus vix & anxiè in Portum refugientes e-
uaſerunt. Traxit verò hæc præfectorum & militum cædes ſtatim poſt ſe in-
commodum maius propter frumenti amiſſionem. Vigilius enim pontifex
Romanus tunc in Sicilia degens, quum fame premi Romanum populum
cognouiſſet, magnam vim frumenti nauibus impoſitam Romam mittebat.
Gothi autem id ſentientes, quum iam appropinquarent naues in portum;
præueniunt,& poſt turres ædificiaque latentes inſidias ſtruunt. Milites,qui
erant in oppido, haud multò prius amiſſis præfectis, cæſiſque maxima ex
parte ſocijs,pauci ipſi relicti aduerſus hoſtes exire non auſi, de mœnibus ac
propugnaculis quaſſatione veſtium,& manibus,& clamore nautis ſignifica
bant,inſidias eſſe in portu.proinde cauerent,nec illuc accederent.Nautæ ve
rò, vtpote qui neque de aduerſa pugna, neque de cæde præfectorum quic-
quam audierant,illa quæ fiebant ſigna perinde accipiebant,quaſi lætitiæ ad
hortationisque ſigna forent. Itaque ob hoc ipſum magis properantes ſecun
do curſu portum ingreſſi, à Gothis inſidentibus capiuntur omnes cum ſum-
ma deſperatione populi Romani, qui ab expectatione eius frumenti totus
pendebat. Et fames quidem non iam tolerabilis Romam premebat. Gothi
autem ob hoc ipſum audacius inſtabant. Erat per id tempus Romæ Pela-
gius quidam diaconus, qui in hac difficultate famis permulta ac maxima
pietatis opera in plebem Romanam ediderat,pecunias erogando,ac ſuccur
rendo indigentiæ ſingulorum, ob quam liberalitatẽ nomen eius prius ma-
gnum,

Pelagius ad Totilam legatur.

gnum, etiam clarius factum est. Ad hunc igitur Romani conueniunt, postulantq; suppliciter, vt pro salute populi Romani legatus ad Totilam proficiscatur, paucorum dierum inducias petiturus, quibus diebus nisi auxilium superueniat, deditionem vrbis Totilæ promittat. Pelagius autem, quando ita necesse erat, populo paret, in castra ad Totilam cum mandatis accedit. Totilas verò hoc ipsum fore coniectura suspicatus, (ex transfugis enim difficultatem obsessorum extremam cognouerat) venientem ad se Pelagium honorificè suscepit: sed antequam Pelagius mandata exponeret, ipse præueniens longa & acerba oratione cōtra Romanos inuectus est, beneficia Theoderici Gothorumq; in Romanos exprobrans, ac perfidiam Romanorum in Gothos redarguens. Ad extremum conclusit, nullam esse colloquij vel pactionis viam, nisi euersis mœnibus sese ac sua in arbitrium potestatemq; Gothorū Romani permittant, eas passuri leges, quas sibi victor tradidisset. Hanc acerbitatem contumeliamq; orationis Pelagius audiens, non vltra cum eo in sistendum ratus; Quandoquidem, inquit, tu Totilas vocem legati audire non sustinuisti, sed anticipans præcidisti omnem colloquij viam; ad deum confugiemus, qui solet superbas, ac supra modum elatas hominum mentes suo iudicio deprimere. Hæc fatus e uestigio in vrbem reuersus est. Romani autem Pelagium re infecta redire cernentes, quid agerent, aut quo se verterent, nesciebant. Hinc enim fames intolerabilis eos premebat, illinc verò Totilæ Gothorumq; crudelitas ante oculos versabatur: potiusq; inedia mori, quàm in sæuissimas Gothorum manus deuenire statuebant. His rationibus ea perpessus est Romanus populus, quæ etiam commemorare miserrimum sit. Inter hæc Iustinianus Ioannem cum exercitu ad Belisarium remisit. Præbuit vero neq; tunc magnas copias, sed maiores parabat proximò transmittere. Cuius rei gratia Narsetem cubicularium ad Erulos miserat, & ad ceteras nationes barbaras, circa Histrum incolentes, & iam in Thraciam eorū quidam transierunt: sed quum Dyrrachium peruenissent copiæ, ac de gerendo bello consultaretur, omnes vno ore ferendā opem Romanis censebant. Quo modo autem id fieri deberet, variæ fuerunt sententiæ. Ioannes enim suadebat, cum omnibus copijs per Calabriam & Apuliam proficiscendum esse, atq; ita Romam petendum. Simul enim euntes perfacilè victores esse posse. Quòd si diuidantur copiæ, & alij terra, alij mari proficiscantur, nullam partem hostibus parem futuram. Belisarius hanc ipsam sententiam laudaturum se dicebat, si populus Romanus in tanta extremitate constitutus non foret. Nunc autem maxima festinatione opus esse. Habere verò per Calabriam & Apuliam iter per se ipsum longitudinem magnam, & ab hostibus occurrentibus moras inferri posse. Mari verò, si ventus adsit, quinta die in portum Romanum classem peruenturam, ac ex propinquo certam spem Romano populo allaturam. Audierat enim præfectorum suorum aduersam pugnam, ac frumenti Siculi amissionem cognouerat. Ex hoc desperationem ac difficultatem Romani populi animo deprehendebat. Hac igitur sententia in consilio approbata, Belisarius cū classe Dyrrachio profectus Hydruntum peruenit. Gothi autem, qui id oppidum obsidebant, præsentia Belisarij conterriti, obsidionem dissoluerunt, fugientesq; ab eius conspectu, Brundusium se receperunt, quod distat ab Hydrunto duorum dierum itinere; confestimq; ad Totilam mittentes, significarunt Belisarij aduentum, credentes eum terra iter esse facturum. Quod quum audisset Totilas, statim se comparuit cum exercitu obuiam proficisci. Sed quum Belisarius postea mari ferretur, idq; Totilas cognouisset; ad resistēdum circa vrbem Romam totus incubuit, maximè in eo solicitus, ne Tyberi importari ad obsessos quicquam possit. Cuius rei gratia hæc prouidit. Locum eligens procul ab vrbe vndecim

Belisarius obsessæ vrbi succurrere nititur.

milibus passuum, vbi flumen Tyberis maximè in arctum cogitur, trabes longas ab vna ripa ad alteram in modum pontis constituit. In vtraque deinde ripa turrim ligneam effecit. Cathenam insuper ferream ante pontem ipsum collocauit, præsidiaque duo ab vtraque ripa ad cathenæ capita exædificauit: turres autem ac præsidia militibus compleuit, qui pontem custodirent. Belisarius inter hæc ad portum Romanum peruenerat, ibique expositis copijs, Ioannem & exercitum, qui cum illo erant, expectabat. Romani verò aduentu, meliori spe difficultates omnes tolerabant. Ioannes post discessum Belisarij traiecto freto, Gothos nil tale suspicantes inuasit, multaque cæde in fugam versos persequutus est, ac primo impetu Brundusium cepit. Conciliatis deinde sibi Calabriæ populis, & ad beneuolentiam Iustiniani traductis, multaq; illis pollicitus, Brundusio abijs, quintisque subinde castris ad vrbem Canusium peruenit. id quoque oppidum in potestatem redegit. Non longè à Canusio vicus est Cannæ, in quo memorabile illud prœlium inter Hannibalem & Romanos fuisse perhibetur. In hoc loco Tullianus quidam Venantij filius, cuius magnum nomen magnaque autoritas in Lucanis erat, Ioannem adit, docetque Lucanos & Brutios non sponte sua, sed contumelijs Græcorum coactos hostibus adhæsisse: si beneuolentiam & humanitatem seruare erga illas imperator velit, sponte sua populos esse redituros. Huic homini commendato amplissime Ioannes omnia pollicetur, eiusque vtilissima opera vsus est. Totilas verò, quum iam appropinquaret Ioannes delectum suorum equitum Capuam misit, iubens vt intra mœnia consistant, demonstrationemque sui quamminimam faciant. Sed quum præterierit exercitus hostium, tunc à tergo ipsi subsequantur. Cætera verò sibi curæ fore inquit. Hæc res adeo conterruit Ioannem, veritum ne ab hostibus circumueniatur; vt omissa ad Belisarium protectione, in Brutios & Lucanos iter conuerterit. Erat in Brutijs Richimundus quidam Gothus à Totila cum exercitu missus, quo eam prouinciam contineret, ac circa Scyllam & Charybdim aditum custodiret. hunc improuisò aggressus Ioannes, primo impetu profligauit, cæsaq; magna parte copiarum, reliquos vnà cum duce in deditionem accepit. Ex hoc iam Lucani & Brutij omnes à Gothis deficientes, imperatorias sequuti sunt partes. Et Ioannes quidem in his erat. Belisarius autem assiduè expectans, incredibili dolore conficiebatur, damnabatq; Ioannis ignauiam, quod non aduersus equitatum, qui Capuæ fuerat, conflixisset; præsertim quum ipse vel optimum Hunnorum equitatum haberet, qui facilè peruincere poterat, & profligatis hostibus iter suum continuare, neque, quod turpissimum fuerit, conuertere. Hæc & huiusmodi Belisarius culpabat. Cæterùm querelæ inanes erant. Ioannes enim in Apulia statiuis positis quiescebat, cogitationemque Romam petendi omnino abiecerat. Timens igitur Belisarius, ne obsessi destitutos se putent, ac ob desperationem aliquod sinistrum moliantur, statuit per Tyberim auxilium ferre. nam per terram quidem non tantas habebat copias, vt congredi aduersus hostes valeret. Flumen & ingenium sibi spem afferebat per aquam ad vrbem peruadendi. Hac igitur cogitatione insurgens, naues ducentas parauit ex eo genere nauigiorum, quæ dromadas Græci appellant. Hæ sunt naues mœnia vndequaque lignea habentes, opportunis locis perforata ad sagittas ac cætera tela in hostes emittenda. Aduersus autem pontem, ac cætera impedimenta in flumine opposita, hæc excogitauit. Rates duas ferreis repagulis ac tignis inter se quamfirmissimè colligatas in flumine constituit, superque his turrim ligneam ædificari fecit maioris altitudinis, quàm essent hostium turres ad tutelam pontis constructæ. His ita paratis, frumenta & alia necessaria ad victum, quæ Romam deferre constituerat, dromadibus imposuit, ac fortissimos

Lucani & Brutij recepti.

Solers Belisarij machinatio.

mos pugnacissimosq; milites conscendere in eas iussit, cæteram verò multitudinem iuxta ripam Tyberis incedere, ac trahere rates cum turri mandauit. Per hunc modum structa parataq; classe ad hostes contendit. Ipse quidem vnam dromadum ingressus princeps ducebat, cæteræ sequebantur. Ibat vnà & pedestris exercitus iuxta ripam illam, qua Portus est. Miserat quoq; Romam Belisarius ad Bessam, vt eruptione per id tempus facta, hostes quammaximè distineret. Sed Bessas neq; hoc, neq; aliud quicquam opportunum tota illa obsidione fecit. Classis igitur à Belisario per eum modum structa contra cursum fluminis contendebat. Gothi verò nullo in loco obuiam ingressi sunt, sed intra munitiones quieti perstabant. Quum prope pontem iam esset classis, stationem hostium reperiunt, & præsidium vnum ad caput cathenæ impositum. Hoc igitur præsidium Belisarij milites primo impetu expugnarunt, sublataq; cathena ad pontem iuerunt. Ibi pugna durissima orta est, conantibus Gothis pontem defendere, Belisarij verò militibus pontem peruincere. Gothi enim ex castellis, quæ erant ad capita pontis, per pontem ipsum discurrentes fortissimè dimicabant. Milites autem nauibus ad pontem ipsum adactis, Gothis feriebant, nec in ponte consistere patiebantur. Inter hęc Belisarius rates, in quibus turris erat, quamproximè ad turrim hostium admoueri iussit: quumq; adhæsisset, vasa sulfure ac pice plena, quæ ad hoc ipsum in summa turris parte suspensa ferebantur, incendi & in hostium turrim de superiori loco demitti præcepit. Id quum factum esset, incidens in turrim hostium ignis confestim illam cum omnibus Gothis, qui in ipsa erant, cremauit. Fuerunt autem non pauciores ducentis, qui in eo incendio perierunt, & cum his præfectus eius præsidij, vir omnium Gothorū pugnacissimus. Inde iam maiori alacritate milites in cæteros Gothorum ruentes, terga dare eos compulerunt, pontemq; ceperunt, quem confestim incisuri erant, & cum tota classe Romam profecturi. Neq; enim impedimenta supererant vlla, quo minus peruenire ad vrbem, & frumentum cæteraq; inferre possent cum summa Belisarij gloria, qui classem istiusmodi excogitarat. Sed fortuna, vt videtur, aliud constituerat. Impedimentum enim non ab hostibus, sed à suis coortum mirabili casu omnia peruertit. Hostiam vrbem tenebant Gothi, quæ est in sinistra Tyberis ripa iuxta mare, Portus autem in dextera. Quum Belisarius cum classe proficisceretur, vxorem & res suas in Portuensi vrbe reliquit, præfecitq; oppido Isaacem, virum strenuum & fidelem, cum satis grandi militum præsidio, iubens & obtestans, ne quocunq; casu ex oppido discederet, sed ibi consistens oppidū tueretur. Quum igitur turrim hostium Belisarius incendisset, vt diximus, volant confestim nuncij ad Portuensem vrbem, atque, vt fit, victoriam magnam grandius extollunt: quibus nuncijs Isaaces exultans lætitia, ac sese animo attollens, quasi vesanus quidam pręceptorum Belisarij oblitus, milites capere arma iubet, ardore & impetu delatus ad inuadendum stationem hostium, quæ erat in alia ripa non procul ab Hostia, cucurrit. Inuadit subitò Gothos, ac primo impetu pellit. Sed hostes paulo pòst sese colligentes, cohortantesq; aduersus Isaacem redierunt, cæsaq; magna parte militum, qui cum illo erant, ipsum discussa eius væsania ceperunt. His ita gestis, equites quidam Belisario detulerunt, Isaacem captum esse ab hostibus. Quo quidem nuncio perculsus Belisarius, nihil vltrà percontatus est, nec vbi, nec quomodo: sed ita accepit, quasi hostes Portum cepissent, vxoremq; ac cætera eius omnia haberent in manibus. Itaq; tanto statim dolore affectus est, vt loqui non valeret, retroq; conuersus, classem ac milites cursim reduxit, certissimo proposito, vel oppidum recuperandi rebus adhuc recentibus, nec ab hostibus stabilitis, vel in pręlio moriendi. Per hunc modū victoria iam parata à Belisario deserta est.

Infelix casus Belisarium turbat.

Quum ad Portum peruenisset, saluum esse oppidum, ac errore se deceptum cognouit. Tantumque dolorem ex hoc suscepit, vt ægritudine correptus iaceret, sequutaque subinde febris, longo ac periculoso morbo eum detinuit. Isaaces tantorum malorum causa, iussu Totilæ in vinculis occiditur, ob vindictam Roderici præfecti præsidij, qui ex vulnere in pugna suscepto decesserat. Et omnino Totilas humanitatem illam, quam ab initio regni ostenderat, in superbiam crudelitatemque conuerterat; siue successibus animos facientibus, siue quòd ficta ab initio virtus diu simulari non potuit. De populo certè Romano sic acerbè loquebatur, vt vel hic terror causa fuerit pertinacius famem tolerandi, quod formidabant homines illius sæuitiam atque immanitatem. Quamdiu igitur tempus fuit à Belisario auxilij expectandi, supra vires, supraq́;, vt ita dixerim, humanitatem populus Romanus famem tolerauit. Omitto cætera, equorum certè & asinorum & mulorum carnes in delitijs per id tempus Romæ fuerunt: canes & mures, ac cætera immunda animalia quidam edebant, herbas omnis generis, quas etiam pecudes non attingunt, radicibus herbarum & corticibus arborum vescebantur. Sed quum de auxilio iam desperarent, in lachrymas lamentationesque conuersi, alij sponte sua vitam finiebant, alij latentes per noctem stationes hostium fallere nitebantur. Multos etiam fames & inedia intra parietes proprios necauit. In his calamitatibus quum esset ciuitas, quatuor milites Isauri de prodenda vrbe consilium inierunt. Hi custodiam agebant ad Cœlimontanam portam, quam vulgò Asinariam vocant. Qui quum inter se id consilium cepissent, fune per noctem à mœnibus demisso per eum descenderunt, Totilamque adeuntes, prodere sibi vrbem pollicentur. Totilas verò hortatus eos, ac multa pollicitus, quosdam è suis cum illis misit, qui inspicerent locum, & an fieri posset, considerarent. Isauri eos ad mœnia ducentes, per eundem funem illis spectantibus conscenderunt. Ita re diligenter inspecta, quum fidem his adhibuisset; constituta ad facinus nocte, Totilas de prima vigilia armari exercitum, & ad se conuenire iubet. Id quum factum esset, quosdam è suis, qui per funem conscenderent, præmisit. Ipse cum exercitu sequutus non procul à porta constitit. Missi à Totila vt compositum erat, ab Isauris recepti mœnibus, moxque intra vrbem ad portam descendentes, securibus freti, portas aperuerunt. Totilas igitur per hunc modũ Romam ingressus, exercitum ad portam continuit, neque suorum quenquam discurrere per vrbem passus est, sed retinens apud se milites, diem expectabat. Clamor subitò ab ea parte exortus, hostes esse intra mœnia significauit. Inde mira trepidatio & fuga fuit. Abibant fugientium agmina per eas portas, quę diuersissimæ erant ab ingressu hostium. Multi etiam ex nobilitate & plebe ad ecclesias confugerunt. Quum dies tandem eluxit, per totam vrbem discurrerunt hostes, & quoscumque nacti sunt ciuium, sine vllo delectu interfecerunt. Totilas vero à Laterano, vbi per noctem constiterat, mouens, ad beati Petri ecclesiam profectus est, quasi votum exoluturus. Iter faciebat per vrbẽ stipatus cateruis ferocissimorum hominum, qui nudis gladijs ac sanguine distillantibus quoscumque obuios sine vlla distinctione occidebant. Emenso totius vrbis spatio, quum in Vaticanum ad beati Petri limina peruenisset, Pelagius, de quo suprà diximus, pręsentiam eius formidans, solenni religionis habitu indutus, euangelia Christi tenens in manibus, ac genua summittens; Parce, inquit, rex supplicibus tuis. Totilas autem superbo nimium aspectu, quasi dedignans; Nunc, inquit, Pelagi, mihi supplicaturus venis? Ad quẽ Pelagius: Nunc, inquit, quando deus te mihi dominum esse voluit. Miserere igitur domine seruorum tuorum. Ex hoc Totilas quasi lenita ira præcepit, vt nemo posthac feriretur, sed finis esset licentiæ gladiorum & cædibus. Præcepit;

Totilas mutatus.

Proditores vrbis

Roma capta.

cepit etiam, vt nulla ingenua fœmina, seu mulier, seu virgo, seu nupta, seu vidua foret, violaretur; idq; seuerè cum omni diligentia custodiuit. Bona duntaxat Romanorũ ciuium in prædam militibus concessit, corpora libera esse iussit. Volens autem Gothorum mentes victoria elatas deprimere, in concione postridie vocatos in hunc modũ alloquutus est. An quisquã vestrûm, cõmilitones, tantas mutationes intuens, quantæ per hos annos cõtigerunt, non formidet rerum humanarũ fragilitatem? & vnde mutationes istę perueniant, nõ facilè deprehẽdat? Omitto Romam, dominatricẽ quondam orbis terrarũ in vestras manus nunc deuenisse. hæc enim antiquiora sunt, ruinaq; huius vrbis nõ nunc primũ incœpit. Ego nostra commemorare malo. Quid potentius ante hoc bellum fuit, quàm Gothorũ gens per Italiam? ducenta milia bellatorum ponebat in campo, armis, equis, opibus, auro & argẽto affatim structa; Italiam vniuersam cum Sicilia, Corsica, Sardinia, & Dalmatia possidebat. Hanc tantam potentiam quis vnquam putasset ab septem milibus Græcorũ, (nec enim plures ab initio in Italiam venerunt) fuisse subuersam? Quid autem postea tenentibus omnia Gręcis, ac planè dominantibus, quisquam ne putasset vos admõdũ paucos & inopes aduersus viginti milia Græcorum Italiam recuperasse, quũ ab initio quatuor equitum milia conficeretis, ac præter Papiam, Veronam, & Taruisium, nihil per Italiam teneretis, Romã nunc tandem caput rerũ cepisse, quam Vitigis ducentorũ milium exercitu, & annua obsidione subigere nequiuit? Maxima sunt hæc, commilitones, ac digna admiratione non parua. Atqui mutationũ istarum causę, si attendere velimus, manifestissimæ sunt. Quamdiu enim Gothi æquitatem ac iusticiam inter se colere voluerunt, res eorũ ac potentia floruit: quum verò plus habendi cupiditas transuersos egit, tunc seditiones domesticæ, cędesq; intestinæ, & proditiones clandestinæ inter seipsos coortæ, ruinã pepererunt. Rursus verò quũ in iusticiam ducis hæ ipsę labes transiuerunt, vos iam emendati facilè eos superastis. Hæc igitur considerantes, in hac victoria vestra minimè superbire debetis, sed deum vereri, ac mutabilitatem fortunæ expauescere: illudq; intelligere, imperia ac potẽtias omnes perfacilè amitti, nisi per iustitiam, & prouidentiam, & industriam conseruentur. Maximam igitur adhuc vobis, cõmilitones, laboris partem restare scitote. Nam tueri quęsita difficilius est, quàm acquirere. Quoniam in acquirendo ignauia possidentis sępe plus confert, quàm propria virtus. Tueri autẽ quęsita sine propria virtute nemo potest. Hæc tum à Totila dicta sunt. Gothi autem sapientiam regis sui laudauerunt. Post hæc Romanis ad se vocatis, illorũ ingratitudinẽ erroresq; redarguit. Quòd quum prius fuissent in manibus Odoacri, opera Theoderici & Gothorum liberati ab illius tyrannide, tanta suscepissent beneficia, quanta vix sciuissent optare, propter quæ diuites atq; beati multos annos vixissent. Demum verò nulla iniuria, nullaq; contumelia accepta, contra fidem ac iusiurandum ad Græcos defecissent, homines leuissimos & sine vlla virtute. Qui statim obsessi à Vitigide nunquam prodire in aciem ausi fuerint, sed intra mœnia inclusi, ac fame macerati omne dedecus tolerauerint. Qui postquã non armis, sed proditionibus & fallacijs facti sunt domini ciuitatũ, publicanis exactoribusq; & delatoribus omnia referserũt. Qui ciuitates populosq; Italiæ mirabili acerbitate ad solutionem eorum tributorum compulerint, quæ iam multis annis à Theoderico cæterisq; regibus fuerant eis condonata atq; remissa. Qui rationes administratorũ sub eisdem regibus à populis priuatisq; hominibus repoposcerunt, vt imperatoris sui inexplebilis auaritia impleretur. Dicite, inquit, Romani, si quid vnquam mali à Gothorum regibus passi fueritis; dicite rursus, si quid boni à Gręculis istis accepistis vnquam? Qui vobis amicis plura mala, quàm hostibus intulerunt, genus vicio-

Totilæ ad suos oratio.

Totilæ cũ Rom. expostulatio.

MM

ſum ac maleficum,& nulla re magis,quàm mentiendo efficax. Atqui Gothi in Italia nati,& vnà vobiſcum educati ſunt; vobis autem peregrini & ignoti magis placuerũt,quàm veſtrates & noti. vſqueadeo quos amare debebatis, odiſtis noua optantes, & quietem faſtidientes, quemadmodũ equi ocio & affluentia calcitroſi fiunt. Vos igitur his contra rectam fidem contraq; vtilitatem veſtrã patratis,pœnas meritò luiſtis hactenus & luetis. His dictis Romanos ſine vlla ſpe bona dimiſit. Per eoſdem dies acta Iuſtinianæ nobilis mulieris cauſa eſt. Accuſabant illam Gothi, quòd ſtatuas Theoderici regis confringi deleriq; feciſſet, ob vindictam Boëtij mariti,ac Symmachi patris, quos Theodericus necari fecerat. Quod obijciebatur mulieri de ſtatuis deletis,verum fuiſſe putabatur: ſed excuſabat eam iuſtus dolor,quòd magnos illos viros iniuſtè necatos fuiſſe conſtabat. Qua ratione Totilas mulierem abſoluit,& ab impetu Gothorũ tutam ſeruauit. Poſt hæc legatos mittere ad Iuſtinianum decreuit.Fuerunt autem legati Pelagius,de quo ſuprà diximus, & Theodorus quidam Romanus orator. Hos Totilas grauiſſimis iuramentis obligauit, quòd mandata ſua fideliter exequerentur, & quòd in Italiam, quàm celeriter poſſent, ad ſe redibunt. Summa mandatorum hæc fuit. Si imperator ipſum & Gothos in amicis habere velit, ſe vrbem Romam ſeruaturum, & in cunctis expeditionibus permagna ac fidelia auxilia præſtaturum. Si autem bellum cum Gothis habere malit, Romam ad ſolum eſſe diruturũ, quoniam neq; tuendo illam in bello occupatus eſſe velit,neq; hoſtibus eam relinquere. Scripſit etiam ad Iuſtinianum epiſtola in hunc modũ.Quæ facta ſint de vrbe Roma,puto te omnia cognouiſſe:quorũ verò gratia legatos ad te mittimus,iſta ſunt. Pacis bona optamus & ſuſcipere & exhibere, vt nuper ſub Anaſtaſio Imperatore Rom. cum rege Theoderico fuit, quorum concordia & pax tranquillitatem illorũ temporum & permaxima commoda vtriſq; peperit. Si igitur & tu eiuſmodi mentis es,parentem meritò te vocabo, meq; & Gothos in quibuſcunq; expeditionibus auxiliares habebis:ſin alterius mentis es,à legatis intelliges,quæ ſequentur. Legati igitur cum his mandatis in Græciam nauigarunt.Totilas autem expectans illorum reditum Romæ conſiſtebat. Beliſarius apud Portum febri ac dolore animi confectus quieſcebat. Inter hæc Ioannes in Lucanis & Brutijs multa innouare perrexit. Quare Totilas quoq; mittere in Lucanos,ac bellum reſumere coactus eſt. Nec multo poſt certior fit de Iuſtiniani reſponſo.Nam quum legati ad eum profecti,epiſtolam primò reddidiſſent,moxq; mandata expoſuiſſent, & addidiſſent ipſi preces ac ſupplicia pro conſeruatione vrbis Romæ in tanto diſcrimine conſtitutæ: nihil aliud ab imperatore reſponſum eſt,niſi Beliſarium eſſe in Italia,in cuius poteſtate atque arbitrio res Italiæ commiſiſſet. Id poſtquam Totilas intellexit, negare ſibi cernens quod poſtulauerat, Ioannis etiam factum indignatus, qui ſe quieſcentem, ac nuncios pro concordia miſſos expectantẽ bello laceſſiſſet, de euertenda vrbe Roma conſilium ſumpſit.Itaque inſurgens mirabili crudelitate mœnia Romæ pluribus locis ad ſolum euertit. Fuit autem illa, quæ euerſa eſt,ferè tertia pars totius ambitus murorum. Capitolium deinde incendit,circa forum & Suburram,& viam ſacram omnia conflagrauit: fumebat Quirinalis mons, Auentinus flammam incendij euomebat, fragor ruentium domorum vbiq; audiebatur. Inter hæc incendia multitudo vrbana cum coniugibus & liberis ſedibus patrijs educebatur, ne deplorandi quidem miſerias ſuas libertatem habens.Et populum quidem ac turbam per oppida Campaniæ diſperſit,ſenatores verò ac patricios obſidum loco circa ſe retinuit. Roma poſt hæc cum toto exercitu egreſſus, eam deſolatam penitùs ac vacuam dereliquit,vt neque vir quiſquam,neque fœmina in illa remaneret.

De cauſa Iuſtinianæ, Boëtij coniugis, cognoſcitur.

Totilas vrbem demolitur et incendijs vaſtat.

LEO-

LEONARDI ARETINI DE BELLO ITALICO ADVERSVS GOTHOS LIBER IIII.

GRESSVS Roma Totilas, partem exercitus contra Portum collocauit in loco, qui dicitur Algidone, ne Belisarij milites quicquam moliri per eius absentiam valerent. Ipse cum reliquis copijs aduersus Ioannem in Calabria profectus est. Ioannes verò simulac venire Totilam aduersus se cognouit, turpiter fugiens, & omnia derelinquẽs, non prius constitit, quàm Hydrunto se recepit, quod est vltimum Calabriæ oppidum. Itaq; vbi ad eas partes Totilas peruenit, paruo momẽto Lucanos & Brutios & Calabros omnes præter Hydruntinos recuperauit. Per hoc tempus Spoletum à Gothis defecit. Custodiebatur tunc solummodo arx. nam mœnia Spoleti Totilas euerterat. Arx verò facta erat ex amphitheatro, quod antiquitùs ea in vrbe exædificatum fuerat. Autor verò defectionis fuit Martianus quidam Byzantius, qui quum inter custodes esset, inita cum decem & octo militibus coniuratione præfectum præsidij interfecit, arcemque Belisario tradidit. Eodem ferè tempore Tarentum repositum est, quum prius desertum ac desolatum fuisset. Reposuerunt eam vrbem Calabri, & alij populi, bello domo pulsi. Nec primùm eius vrbis magnitudinem, sed partem illius quandam iuxta portum mari vtrinque cinctam occupantes, faciliter eius aditum à terra munierunt. Totilas redactis in potestatem cunctis Lucaniæ & Calabriæ oppidis, præter Hydruntum, quum inde abire statuisset, præsidio militum apud Acherusiam vrbem relicto, ipse cum reliquo exercitu Rauennam petere contendit. Inter hæc Belisarius longa febri liberatus, audax cœptũ, ac vt multi putassent, temerarium moliri aggressus est, quod tamen postea magnanimum & laudabile apparuit. Constituit enim Romam vrbem tunc desolatam occupare ex improuiso atque munire. Hoc igitur in se cælans consilium, relictis apud Portum paucis militibus in præsidio eius oppidi, ipse cum cæteris omnibus, quas habebat, copijs profectus, nemine vel suorum, vel hostium id suspicante Romam occupauit, & incredibili celeritate munire illam perrexit. Quia enim subuersa erant mœnia, tumultuario opere muri aliquid refecit, fossas profundas ante muros egit, aggerem ptæacutis arborum ramis ab stipite sub terram fixis, & inter sese connexis communiuit. Turres ligneas & propugnacula ad tutelam refecti muri imposuit. Hæc summa militum voluntate & opera xxiij diebus Belisarius perfecit, nauesque à Portu frequentes aderant, frumentum ac cætera ad victum necessaria importantes. Romani ciues, quorum multitudo per finitima oppida constiterant, audita restitutione vrbis, mirabili desiderio in patriam demigrabant, prẽsertim quum ibi frumenti copia haberetur, cuius defectu alibi premebantur. At enim Totilas postquam ista sensit, relictis cæteris curis, Romam petere festinauit. Nondum portas vrbis imponere Belisarius valuerat, quum hostes superuenerunt. Neq; enim fabrorum facultas aderat, à quibus refici potuissent. Gothi prima die non longè ab vrbe contra portam Salariam castra fecerunt. Postridie verò sub ortu Solis maximo tumultu atq; clamore ad expugnationem vrbis accessere. Belisarius pugnacissimum quemq; militem delectum ad portam, reliquos per mœnia ac propugnacula collocauit, ac subeuntem desuper ferire hostem iussit. Pgnatum est vehementer ab vtrisq;. nam Gothi ea spe venerant, vt primo statim clamore vrbem confiderent se esse capturos. Qui quum viderent contrà, atque ipsi

Instauratio Tarentinæ vrbis.

Belisarium Romam receptã instaurat et munit

Totilas Romam expugnatum redit.

rati fuerant; resisti; furore & ira incensi ferebantur, temereque subeuntes de superiori loco percussi cadebant. Maximo conatu & mirabili pertinacia illa die vtrinque certatum est, pugnaque manè cœpta ad noctem durauit. Postquam tenebræ factæ sunt, Gothi in sua castra redierunt. Belisarij autem milites partim in mœnibus & propugnaculis, vt erant, constiterunt; partim stationem ad portas egerunt. Ne verò hostes per noctem improuisi adirent, tribulos ante portas frequentes iecerunt. Altera, quæ sequuta est die, Gothi eodem ordine ad vrbem accesserunt. Belisarius autem & sui eodem modo resistebant. Sed quum in longum traheretur oppugnatio, milites, qui stationem habebant ad portam, subitò egressi, pedem conferre aduersus Gothos, ac repugnare ex æquo ausi, tandem ab ea parte in fugam hostes verterunt, ac longè à porta multis vulneribus summouerunt. Ita finis oppugnationi impositus est. Post hæc multis diebus intermissis, quum interim vulneribus curandis & armis parandis intendissent, rursus ad vrbem oppugnandam Gothi subierunt. Belisarius vero milites suos iam magis fidentes porta educit, & nihilo minus turribus & propugnaculis aliam multitudinem imponit. Committitur ante portam prœlium atrox & vehemens, in quo quum signifer Totilæ lancea transfixus equo cecidisset, signúmque prostratum esset, summo studio concursum est ab vtrisq; , à Gothis quidem vt signum seruarent, nec tantam ignominiam susciperent; à Belisarij verò militibus, quò signi capti gloriam nanciscerentur. Tandem huius pugnæ exitus, vt Gothi quidem signum reciperent, Belisarij verò milites corpus signiferi obtinerent præter sinistram manum: in qua quia anulus erat aureus, Gothi eam absciderunt, ne hostes eo potirentur. His actis Totilas, quia se frustra conari videbat, prœlium diremit, ac postridie abiens Tybur concessit. Eam quippe tenebat vrbem, vt suprà diximus, maioremque in modum munita arce, his quasi castris aduersus Romanos vtebatur. Romani verò, ne subitis incursionibus ab ea parte infestarentur, cunctos Anienis pontes euerterunt. Anio flumen in Hernicis oritur, decurrensque ex montibus planiciem secat inter Tybur & Romam. Habet verò præaltas ripas, & aquarum profunditatem non transmeabilem. Itaque pontes super eo principalibus vijs existebant, ceu Salaria, & Nomentana, & Tyburtina. His igitur tunc pontibus recisis, fieri discursiones aduersus vrbem Romam ab ea parte non poterant. Belisarius post Gothorum discessum, portas vrbis earumque ferramenta quietè iam fabricari fecit, clauesque vrbis Romæ, quasi iterum ab se partæ, ad Iustinianum in Græciam misit. Finísque fuit duodecimi anni huius belli. Proximo dehinc anno, vt primùm ver incœpit, Totilas Tybure profectus, Perusiam duxit. Ea vrbs pridem obsidebatur ab alia Gothorum manu. Quumque deficeret iam frumentum & cætera necessaria ad victum, Totilas eo profectus est, quò obsidionem magis vrgeret, ac omnem spem obsessis auferret. Dum circa Perusiam vrbem Totilas commoratur, Ioannes quum audisset Totilam in obsidione occupatum esse, senatores verò ac patricios vrbis Romæ, quos secum Totilas eduxerat, per Campaniæ oppida sub militum custodia reliquisse, famam sui nominis extendere cogitauit per illorum liberationem. Mouens igitur ex Calabria cum delecto equitatu, neque die, neque noctu intermisso itinere in Campaniam venit. Totilas verò per id ipsum tempus hæc eadem suspicatus, validam Gothorum manum in Campaniam destinauerat. Hi quum Minturnas peruenissent, ibi substiterunt, partemq; suorum aliquam præmiserunt, qui oppida specularentur: forteq; fortuna accidit, vt Gothi equites præmissi in Ioannem eiusq; equitatum inciderent, statimq; prœlium inter eos cœptũ est, in quo præualens Ioannes, multis eorum occisis, plurimis vulneratis, eos

Pugna de signo Gothico.

Ioanes patricios Rom. liberat

in

in fugam vertit. Ea profligatione etiam hi, qui Minturnis remanserant, conterriti aufugerunt. Et Ioannes abducendi, quos voluit, permagnam habuit facultatem. Nam oppida Campaniæ sine mœnibus erant. iampridem enim Gothi illa euerterãt. Itaq; ex singulis oppidis Romanos capiens, omnes, qui ibi reperti sunt, de manibus Gothorum liberauit atque abduxit, prǽter Clementinum & Orestem: quorum alter abire noluit, imperatorem formidans: alter defectum equorum causatus, in ambiguo remansit. Non multi tamen senatores in Campania reperti sunt, sed mulieres senatorum complurimæ. viri enim nocte illa, qua Totilas vrbem cepit, pleriq; militum agmen sequuti in Portuensem vrbem refugerant. Totilas verò quum hæc, quæ à Ioanne facta sunt, cognouisset; valde commotus est, pœnasq; à Ioanne sumere constituit. Itaq; parte copiarum in obsidione Perusiæ relicta, ipse cum reliquo exercitu magnis itineribus per Picentes, & Marsos, & Pelignos in Apuliam properauit, transuersisq; itineribus profectus non prius destitit, quàm in Calabria repertum Ioannem repentè inuasit, & cum toto exercitu profligauit, *Totilas Ioannem profligat.* castra etiam cepit. Non tamen permagna cædes facta est à Gothis. nam erat nox, quum aggressi sunt castra. Quare faciliter latitando milites in proximos montes euaserunt. Ioannes & Arnulfus Erulorum ductor, qui vnà cum Ioanne militabat, Hydruntum ex fuga se receperunt: militesque postmodum diuersis itineribus ad eos conuenere. Hæc Totilæ victoria maximè nomen eius inclytum reddidit. Præclarum enim visum est, regem à Perusiæ mœnibus in Calabriam vsque tanta celeritate iter fecisse, quanta vix nudus viator graderetur. Nec ipse lectica aut rheda delatus, sed pari cum militibus labore equo profectus, armisque suis oneratus incessit. Haud multo post id prœlium, aliæ à Iustiniano copiæ in Italiam missæ, Hydrunto applicare cœperunt. Permotus enim imperator crebris Belisarij literis, qui conditionem belli significans, supplementa postulabat, nouas copias in Italiam mittere decreuerat, & Belisario scripserat, vt in Calabriam se transferret ad recipiendum milites, & bellum aduersus hostes illic gerendum. Ductores verò nouarum copiarum erant Valerianus Armeniorum ductor, & Verus Erulorum. Belisarius quum imperatoris literas mandataque suscepisset, cæteris Romǽ, & apud Portum relictis copijs, sub cura & gubernatione Cononis legati, ipse cum noningentis militibus delectis, quorum septingenti equites ducenti pedites fuerunt, mari delatus, Calabriam petere contendit. Erat verò propositum eius, Tarenti copias exponere, quod abest ab Hydrunto bidui itinere, eoque in loco reliquum exercitum cogere. Sed vento aduersante, contra propositum animi sui Crotonis in portu copias exponere coactus est. Vi enim tempestatis nec antè, neque retrò nauigare poterat. Crotone igitur expositis copijs, quoniam his in locis pabuli facultas non erat, equites à peditibus separare compellitur. Ipse enim cum peditibus & vxore Crotonis remansit, quò Ioannem cum cæteris copijs ad se vocaret: equites verò vltra progredi iussit, & in finibus Turinorum consistere. sic enim perfacilè sibi & equis opportuna reperturos, ac futuros tuto in loco, quoniam Lucani montes in Brutios discurrentes, duas valles arctis aditibus faciunt, nec procul ab altera valle iuxta littus maris Ruscia est Turinorum castellum, supraque illud est oppidum remotius à mari arduo loco situm, quod Ruscianum vocant. Id oppidum Ioannes præsidio militum custodiebat. Belisarius igitur equites suos ad hæc loca dimisit, eisque præfecit Phasam genere Iberum, præstantissimum bello virum, & Barbationem Thracem: custodireq; assiduè aditum iussit. his equitibus, quũ ad ea loca venissent, casu quodam obuij fiunt equites hostium, quos Totilas ad tentandum oppidum miserat, quod suprà diximus Ioannis præsidio custodiri. Prœlioq; commisso,

Negligentia militum punita.

Belisarij equites, licet pauciores numero, tamen facilè superarunt, ac supra ducentos ex hostibus occiderunt. Stantes verò in his locis vtpote victores, & procul ab oculis sui ducis commorantes; neq; ordinem, neque disciplinam seruabant. Vagantes procul à signis, vigilias negligentes, nec exploratores mittere, nec speculatores habere curabant, nec arcta vallis, qua facilè arcere hostem poterant, custodire. Quæ postquam Totilas cognouit, cum tribus equitum milibus profectus, eos nihil suspicantes inuasit. fauces enim illas, aditusq; prius transgressus est, quàm Belisarij equites venturum sensissent. Hinc cædes & profligatio ingens fieri cœpta. Phasas & Barbation erant præfecti, quorum Phasas cum turma suorum equitum Totilæ occurrens, mirabilia virtutis opera edidit, ipseq; cum omnibus suis equitibus ad extremũ occubuit. Barbation cum duobus tantùm comitibus aufugit, cæteri vel capti vel interfecti sunt. Fuerunt & qui statim fugam arripientes ad Belisarium tantæ cladis nuncij euaderent. Belisarius amisso equitatu, quum suspicaretur hostes aduersus se esse venturos; naues properè conscendit, ac magno cum dolore sese ventis permittens, eadem illa die Messanam in Siciliam delatus est, quæ distat à Crotone milia passuum circiter nonaginta. Totilas verò quum ea perfecisset, ac vires hostium turbatæ essent, Ruscianum oppidum obsidere constituit. Erant enim in oppido trecenti equites à Ioanne collocati, & pedites centum à Belisario nuper missi: præterea Italorum equites & pedites magno numero, quibus si obsiderentur, satis maturè defuturi commeatus videbantur. Hac igitur spe Totilas oppidum circumsedit.

Cono necatus à suis militibus.

Per hoc tempus milites à Belisario Romæ relicti Cononem præfectum suum interfecerunt, irati & indignantes, quòd ille mercatura frumentaria clandestinè inita, precium annonæ quotidie augeret. ijdem milites à Iustiniano per legatos postularunt huius delicti abolitionem, asserentes, nisi id concedat imperator, ac stipendia insuper eis debita soluat, se Romam Totilæ esse tradituros: quo quidem metu omnia illis sunt concessa. Obsessi verò apud Ruscianum oppidum, quum defectu annonæ premerentur, sermone cum Totila habito, certi temporis inducias paciscuntur, intra quod tempus nisi veniant subsidia, oppidum dedere promiserunt. Ex hoc iam apparatus fiebant, à Ioanne quidem, vt illis opem ferret, à Totila verò, vt prohiberet. Inter hæc Belisarius ex Sicilia Hydruntum venerat, & Valerianum militesq; nouos à Iustiniano missos susceperat. itaq; copiarum abundè erat, nec deerant naues, quibus ad liberandum obsidione socios veherentur. Omnibus igitur paratis, ac militibus nauibus impositis, Rusciam nauigarunt. Obsessi vero classem cernẽtes, (nam oppidum celso loco situm mare prospicit) ingenti lætitia exultantes, constituta die deditionem facere noluerunt. Nec multo pòst classis vento dissipata, varijs in locis naues diuisit. Deinde quum Crotonis portu simul conuenissent, rursus inde mouentes Rusciam petierunt. Totilas quum appropinquarent naues, Gothos armari fecit, ac eos per littus cõtra proras nauium disposuit, hastis & sagittis appellere classem prohibentes. Quos quum viderent Græci ac periculum horrerent, commorati aliquo tempore iuxta littus, quasi mox descensuri, tandem re desperata, conuersis retrò proris abierunt. Consultantibus deinde, quid agendũ foret pro obsessorum salute, placuit, vt Ioannes & Valerianus cum equitatu ac cęteris copijs in agrum Picenum proficiscerentur, ibiq; bellum tumultuosè inferrent, quo Totilas succurrere suis rebus, ac obsidionẽ soluere cogeretur: Belisarius autem classe Romam nauigaret, ad seditionem militarem, de qua suprà diximus, compescendam, ac frumentũ classe conuehendum. His in cõcilio decretis, Ioannes maturè iter arripuit, per Apuliam & Marsos in Picẽtes vadens. Valerianus classe deferri maluit. Itaq; nauibus delatus Anconæ mili-

næ milites expoſuit, ac ſe cum Ioannis exercitu coniunxit. Nec ob eam tamen rem Totilas obſidionem diſſoluit, ſed duobus equitum milibus in Picentes miſſis, qui aduerſus Ioannis Valerianiq; copias tuerentur oppida, ipſe cum reliquo exercitu in obſidione permanſit. Obſeſſi verò, quum penitùs iam neceſſaria deficerent, nec vlla ſpes auxilij ſupereſſet; Deoferum Italicum, Godilam Thracem ad Totilam mitttunt, ſalutem ac veniam poſtulantes. Hi præter expectationem ſuam perfacilem Totilam reppererunt. vni ſe duntaxat fœdifragium imputare dixit, eiusq; vnius pœna fore contentum, cæteris omnibus impunitatem concedere. ſi ſecum militare velint, omnia ſua retenturos: ſin abire malint, cum ſingulis veſtimentis abituros. Per hunc modum oppidum recepit, & Colaſerum præfectum præſidij, qui autor fuerat oppidi ſecundum conuenta non reddendi, verberatum prius, ac mutilatum, interfici iuſſit, cęteris promiſſa ex fide ſeruauit. Remanſit verò cũ Totila magna pars militum, quò res ſuas retinerent. Alij relictis armis, & equis, & rebus ſuis omnibus, cum ſingulis veſtimentis Crotonem abierunt. Oppidanorum bona in prædam militibus ſuis Totilas conceſſit, corpora tamen libera eſſe iuſſit. Per hoc tempus Antonina Beliſarij vxor Byzantium profecta eſt, quò Theodoram Iuſtiniani vxorem rogaret pro Beliſarij ab Italia reuocatione: ſed quum Theodoram paulo antè defunctam eſſe repperiſſet, ipſa pro ſe Iuſtinianum adiens, multis precibus cum illo egit, vt maritus ex Italia reuocaretur. Et impetrauit quidem faciliter, præſertim quum belli Parthici timor ingẽs adeſſet. Ita Beliſarius ex Italia reuocatus, quinquennio ferè, poſtquam venerat, in Græciã redijt; non eadẽ fortuna fretus in hac vltima expeditione, qua fretus fuerat in prima. Romę verò abiens tria milia delectorũ militum in præſidio reliquit, ſub ductu & gubernatione Diogenis legati, viri prudentis & bellorũ gnari. Eo abeunte Gothi Peruſiam longo tempore obſeſſam vi & armis ceperũt. Totilas expeditis Calabriæ Apulięq; rebus, ad obſidionem vrbis Romæ redire conſtituit. Faciebant verò ſibi animos Beliſarij receſſus, & vbiq; per Italiam proſperæ Gothorum res, Græcorum aduerſæ. Contractis igitur vndiq; copijs, quum ſatis parata eſſent omnia, Romam veniens vrbem obſedit. Erant Romæ in præſidio delectorum tria milia militum cum Diogene eorum duce, viro ſingulari. hi vigilando & agendo, & opportunis locis repugnando vrbem quamoptimè tutabantur. Itaq; in longum tempus protracta obſidio eſt, nec ſpes vlla Gothis, niſi in fame relicta. Durante apud vrbem obſidione, Vigilius Pont. Rom. qui tunc Byzantij erat, cumque eò permulti ab Italia præſtantes viri, ſummo ſtudio Iuſtinianum precabantur, vt Beliſarium cum inęſtimabili potentia in Italiam remitteret ad obſidionem vrbis Romæ diſſoluendam, alioquin res ad manifeſtam tendere ruinam oſtendebant. Hæc eadem Godingus vir conſularis à pop. Rom. miſſus orator precabatur. Iuſtinianus autem ſibi curæ fore res Italiæ reſpondebat: cæterùm differendo ac procraſtinando nihil efficiebat. Tandem verò, quum acrius infeſtaretur, Liberium quendã ex nobilitate Romana Italico bello ducem pronunciauit, apparatibusq; faciendis ab initio vehemens fuit, mox alijs ſuperuenientibus curis, intermiſit. Itaq; irrita exſpectatione, inter moras & apparatus tempus trãſijt. Roma interea durius obſidebatur. Gothi enim expugnata Portuenſi vrbe, ne quid per Tyberim ad obſeſſos importari poſſet, effecerant. Oppido quoq; finitima vrbi ferè omnia in poteſtatẽ ſuam redegerant, ne qua ſubſidia inde Romam deferrentur. ſed erat legati & militum incredibilis diligentia. Iampridem enim hæc præuidentes, omnia intra vrbẽ loca, quæ vacua ædificijs erant conſeri fecerant. Ex quo factum eſt, vt deficiente vetere frumento, nouum intra pomeria natum ſuperueniret. Per hunc modũ longo tempore obſidionem pertule-

Totilas fidem datam ſeruat.

Iterum Beliſarius ex Italia reuocatus.

Roma rurſus obſeſſa.

runt. deniq; seruassent vrbem, nisi ad extremum proditio paucorum eos peruertisset. Ad portã enim, quæ est via Hostiensi, qua ad beati Pauli ædem itur, statio erat militum Isaurorum. Hi post longam obsidionem questi inter se, quòd multorum annorũ stipendijs fraudarentur, simulq; grandia sperantes præmia, clàm ad Totilam profecti, tradere sibi eam portam, cui præsint, paciscuntur; tempusq; & modum ad rem patrandam constituunt. Quũ vero nox constituta proditioni aduenit, Totilas hæc machinatur. Duabus nauiculis in flumine Tyberi dimissis tubicines imponit, iubens vt aduersum fluuium nauigantes sub ambitum murorũ penetrent. Quumq; ibi fuerint, tunc repentè clangorem tubarum quamterribilem emittant. Ipse verò cum exercitu silentio profectus, non longe ab ea porta, de qua diximus, consedit. Omnia successere secundum Totilæ optata. Tubicines enim nauiculis aduecti, quum ad eum locum venissent, terribili ac repentino tubarum sonitu Romanos perculserunt, hostes ab ea parte adesse putantes. Et vndiq; ad eum locum concursum est, & vigilias circa vrbẽ obibant, eò trepidi decurrerunt. Dúmque omnes concursant, ac cætera negligunt, proditores soli relicti, porta refracta Totilam & Gothos intra vrbem receperunt, statimque cędes fieri cœpta est Romanorum & militum. Nec iam de resistendo, sed de fugiendo cogitatum. Fugiebant verò per diuersas maximè portas. Diogenes præfectus quoniam nulla remedia superesse videbat, cum parte militum Roma egressus Centumcellas petere contendit. Sed Totilas hoc fore suspicatus (nam cæteris amissis id ferè solùm relinquebatur oppidum) insidias eo itinere collocauerat, in quas incidens Diogenes, magna parte militum amissa, ipse grauiter vulneratus vix atq; anxiè euasit. Erat Romæ inter cæteros ductores Paulus ex Cilicia, præfectus equitum turmę. Is in hac turbulentissima nocte, quum per vrbem captam pluribus locis prœlia inijsset, tandem ad molem Adriani cum suis equitibus se recepit. Orta demum luce per vrbem redundantibus Gothis, quum & Capitolium, & Aesquiliæ, ac cætera vrbis loca iam capta essent; ad molẽ tamen Adriani vehementissimè pugnabatur. Habebat enim Paulus equites quadringentos, cum quibus & molem, & pontem, qui iuxta est, egregiè defendebat, pugnaq; in ipso ponte commissa multos Gothorũ occiderat, ac demum vltra pontem summouerat. Quæ cernens Totilas, suos è pugna reuocauit. Nullo meorum sanguine mihi constet, inquit, horum interitus. Ego vel sedens istos conficiam, quũ nec ipsi, nec equi habeant, quò in crastinum vitam sustentent. Ita reuocatis à pugna suis, & stationibus militum contra pontem molemq; positis, nullas obsessis molestias inferre iussit. Paulus & equites diem illam totam & noctem insequutã absq; cibo commorati, postridie consultabant, quid agendum sibi potissimũ foret. Erant qui equorum carnibus sustentandam obsidionem suadebãt: hoc rursus consilium horrorem quendam insoliti cibi habere videbatur. Fugæ verò spem circumfusa Gothorũ agmina præripiebant. restabat deditio. ea verò plena terroris ac dedecoris erat. Itaq; Paulus suscipiens verba; Vtcunq;, inquit, nos vertamus, commilitones, extrema nobis adesse videtis. Nam fugæ quidẽ nulla facultas est, circumfusis hostiũ copijs, ac nos impigrè obseruantibus. Dedi verò Gothis, supra turpitudinem vilitatemq; consilij, cruciatus insuper excarnificationesq; portendit. Barbarorũ enim sæuitia simplici mortis genere contenta esse nõ solet. Durare verò in obsidione, ac cibo equorũ pasci; eorum forsitan esset, qui auxilia sibi ventura expectarẽt: nobis autem carentibus ea spe, nulla ratio suadere hanc tolerantiam potest, nisi vilissima detrectatio mortis: ceu pueri formidolosi dolore cõfici malunt, quàm ferro secari. Ego verò dedi hostibus, & tabescere inedia, eorum puto, qui cor & sanguinem non habent. At nobis manu strenuis, & prœliorum non insuetis, gloriosa

Rursus Isauri produnt vrbem.

Roma reccepta per Totilam.

Pauli ad suos oratio.

gloriosa mors est complectenda. Sic enim moriamur, ut sanguine hostium madentes non inulti cadamus, nec rideat hostis nostro interitu, sed fleat: nec iugulum nostrum præbeamus hosti, sed eius iugulum ferro nostro perstringamus. Quid enim paucorum annorum accessio nobis prodesset, quum & si nunc seruati, tamen paulopòst simus obituri? Gloria extendere vitam hominibus potest, natura non potest. Ite igitur mecum ad gloriosam mortem, quā ciues simul & hostes admirabuntur, ac laudibus in cœlum perpetuis ferent. His dictis incensi equites, sese morti deuouerunt. Quare complexi sese inuicem & osculati, certissimo moriendi proposito ad dimicandum se parant. Erat enim consilium in proximam stationem Gothorum ruere, factaque per magna hostium cæde interire. Quos quum videret Totilas ad extremum casum parari, veritus ne hominum disperatorum conatus maiorem, quàm pro numero cladem Gothis afferret, caduceatore ed eos misso electionem permisit; Mallent ne relictis armis & equis incolumes abire, an omnia retinentes secum militare æquo iure cum alijs militibus. Ea quum audissent equites lætati sunt, ac primo sua relinquere, & Byzantium abire malebant. Postea vero cogitantes longum iter, & insidias uiarum, elegerunt omnes apud Totilam remanere, præter Paulum eorum ducem, & Mindum Isaurum. Hi duo, quia natos & vxores domi habebant, abire maluerunt. quos Totilas viatico ac cæteris opportunis libiraliter adiutos, Byzantium remisit. Alios quoque ex præsidio milites, quot ad ædes sacras confugerant, Totilas inuiolatos esse iussit. In vrbem verò Romam neque desæuiuit amplius, neque desolare illam vt prius fecerat, perrexit; sed ciues tā ex Campaniæ oppidis, quàm ex cæteris locis studiosissimè reuocauit, ludosque equestres ac cætera magnificentiæ opera, quæ beatis tranquillisque ciuitatibus fieri consuerunt, insigni apparatu Romæ edidit, quo ciues bonam spem susciperent, ac desiderio vrbis allicerentur. Aedes quoque vel euersas, vel incendio prima illa desolatione conflagratas restituere ac reparare nixus est. Denique tantum frequentandi Romā studium ostendit, quantum prius ostenderat desolandi. Hanc tantam varietatem mutationemque volūtatis, alij ex voto Apostolis facto prouenisse credunt, quorum templa euertisse videri poterat, quum ciuitatem euertit: alij ad vtilitatem opportunitatemque belli totum referebant: alij postulanti nuper Totilæ regi Francorum filiam in matrimonium, fuisse responsum tradunt, non esse Totilam Italiæ regem, quum vrbem Romam euerterit, qua infamia permotum ferunt ad vrbem reparandam animum conuertisse. Quacunque denique causa factum sit, restituere ac reparare vrbem Romam conatus est. Post hæc in Siciliam expeditionem parauit. Cuius rei gratia permagnam longarum nauium classem effecit. Addidit etiam onerarias naues permultas. Dumque ea parat, Centumcellas, quæ vna vrbs nondum in potestatem suam peruenerat, mari terraque obsidere constituit. Præerat enim ei urbi Diogenes, quem nuper fugisse Roma ostendimus. Collegerat verò manum satis validam militum. Quum igitur Gothorum exercitus Centumcellas adijsset, ac prope mœnia eius vrbis posuisset castra, Totilas ad Diogenem legatis missis, vel pugna decerneret aduersus Gothos, vel vrbem dederet, postulauit. Nam expectare à Iustiniano auxilium nequaquam eum debere, quum Romę tamdiu obsessæ nunquam subuenerit, nisi fortè existimet, illum Centumcellas pluris facere, quā Romā. Ad hęc Diogenes respondit, pugna quidē decernendum in pręsentia non videri: dedere verò vrbem salua existimatione ac fide sua non posse, nisi imperatore commonefacto, & auxilijs postulatis. Atque ita quū iusta ac honesta dicere uideretur, conuentio quædam fit inter Diogenē & Totilā, nisi Iustinianus imperator certior factus per se, uel per aliū opem tulerit, ad constitutā diem Centūcellas Diogenē esse traditurū, Totilā

Pauli militum magnanimitas.

Totilæ clementia.

verò interea molestias nullas inferre debere. Pro his obseruandis obsides dati. Post ista conuenta obsidionem Totilas dissoluit, & paratis iam omnibus, quæ paranda fuerunt, ad bellum Siciliæ conuersus est. Et naues quidem ad fretum Siculum præsto ibi fore mandauit. Ipse verò pedestri itinere Rhegium vsque profectus, eam vrbem expugnare adortus est. Præerant vrbi Teremundus & Imereus, à Belisario dudum ibi collocati. Hi sæpius expugnare conatos multis vulneribus Gothos repulerunt. Quam ob rem desperās Totilas vi posse vrbem peruincere, lenta obsidione ad famem redigere instituit. Itaque manu quadam Gothorum ibi relicta, cæteram multitudinem classe ad expugnandum Tarentum duxit, ac faciliter eam vrbem cepit. Transgressus deinde in Siciliam, quum minora quædam oppida vel vi, vel pactione in potestatem suam redegisset, tandem Syracusas mari terraque obsedit. Per idem tempus Gothi, quos in Picentes aduersus Ioannem & Valerianū missos ostendimus, magnis supplementis acceptis, ac superiores bello facti, Ariminum cepere. Nec procul Rauenna conserto alio prælio, Verum Erulolorum ducem cum copijs omnibus interfecerunt. Et qui apud vrbem Rhegium obsidebantur, Teremundus & Imereus, deficiente commeatu, sese ac oppidum Gothis tradiderunt. Hæc simul omnia sub vnum tempus Iustiniano nunciata, quum & Rhegium, & Tarentum, & Ariminum capta, & transitū in Siciliam Totilæ audisset, attonitus tot rerum motibus, Germanum patruelem suum Italico bello Gothicoque ducem pronunciauit, magnosque subinde apparatus fieri iussit. Huius rei fama quum in Italiam delata esset, hostes conterruit, & amicos in spem maximam erexit. Erat enim Germanus vir alti animi, nec minoris consilij, liberalitate egregia, ac summa apud populos milites que gratia. Et accedebat his, quod Mathasuntam Theodorici neptem, post mortem Vitigidis vxorem acceperat. Quæ quidem res fauorem Gothorum sibi plurimum conciliarat. Itaque statim fama ingens maximaque expectatio eius per Italiam erat. Quum esset iam in Illyrico Germanus, Sclauinorum gens transmisso Danubio Romani imperij prouincias inuasit, genus hominum crudele atque immane, qui quum se in Macedoniam Thraciamque conuertissent, tantum Iustiniano metum intulerunt, ut Germanum iter in Italiam cœptum intermittere iuberet. Ea mora interueniente, Gothi per Italiā & Siciliam peruadendi omnia tempus facultatemq; plurimam habuere. Inter hæc dies constituta aduenit, qua Diogenes Centumcellas tradere promiserat. Et Totilas ad eum mittens, uerbem poposcit. Diogenes verò Germanum ducem, nouiter præfectum Italiæ bello allegabat: ob id mutatam conditionem rerum, nec posse se urbem tradere asserebat, quum ipse Germanus rei dominus in itinere existat, ac propediem sit in Italia futurus. Totilas in Sicilia Syracusas obsidebat, exercitusque Gothorum nullo repugnante per vniuersam Siciliam discurrens, omnia prædabatur. In Italia verò Rauenna, & Ancon, & Hydruntum, & Centumcellæ cum alijs quibusdam oppidis durabant in partibus, cætera omnia Gothi possidebant: vna modo spes homines sustentabat, Germani aduentus, quæ & ipsa defecit. Nam quum vehementer in Italia expectaretur, morbo correptus, magno cū dolore suorum in Illyrico diem obijt. Habebat Germanus filios duos, quos secum in Italiam ducebat. Eos imperator prosequi paternum Italiæ cœptum mandauit, vnà cum Ioanne Vitaliani, noto iam per Italiam duce, ipsorum affine. Nam Ioannes filiam Germani vxorem habebat. Itaque Ioannes ac Germani filij exercitum ducentes, Salonas peruenerunt. Et quoniam hyems erat, hybernare illic constituerunt, primo statim vere Rauennam traiecturi. Per hæc ipsa ferè tempora Liberius a Iustiniano cum classe in Siciliam missus, Syracusas ingressus est; Gothis, qui stationem in portu habebant, prohibere ingressum nequa-

Totilas in Siciliam transijcit.

Germano decreta Italia.

nequaquam valentibus: ſed mox veritus rerũ neceſſariarum defe&ctilde;ũ quem ſuorum multitudo in vrbe obſeſſa breui tempore inductura videbatur, abire conſtituit. Itaque paucis poſt diebus cum eadem claſſe Syracuſis abiens, Panormũ nauigauit. Inter hæc Iuſtinianus mutato rurſus propoſito, Narſetem eunuchum Italico bello ducem præfecit, illique pecunias & exercitum largè promiſit. Et Ioanni ſcripſit, ne in Italiã traijceret, ſed Salonis manẽs aduentum Narſetis præſtolaretur. Narſes igitur ſuſcepto impigrè negocio, magnas vndique copias parare inſtituit: in quibus comparandis gratia eius ac potentia plurimum adiuuabat. Erat enim arcanorum imperatoris omnium conſcius ac moderator, permagnasque amicitias & clientelas cum regibus proceribusque barbarorum habebat. Apparatibus factis, & copijs in Illyrico ſibi adeſſe iuſſis, quum ipſe ingreſſus iter Philippopolim, quę eſt in Thracia, iam perueniſſet, conſiſtendi ac morandi in ea vrbe neceſſitas incubuit. Hunni ſiquidem magno exercitu Macedoniam Thraciamque ingreſſi cuncta populabantur, ac vias præcluſerant. Tandem verò, quum pars Hunnorum vna Theſſalonicam, altera Byzantium petijſſet, profectus inde Narſes iter ſuum proſequutus eſt. Iam Totilas cognito apparatu hoſtium, in Italiam redierat. Sicilienſi autem bello quatuor ex ducibus ſuis præfectos reliquerat. Ipſe quæ opportuna videbantur, per Italiam prouidebat. Vt verò & ipſę potentiam ſuam aduerſus Græcos oſtentaret, ac vice verſa eos inuaderet, claſſem mangno nauium longarum numero in Græciam miſit, iubens vt quam maximo fieri poſſet tumultu, cuncta popularentur. Ea claſſis Corcyram primo, ac proximas inſulas diripuit: mox in continentem tranſgreſſa, per Cyprum, & Acarnaniam, & Aetoliam cuncta incendijs rapinisque fœdauit, mareque obſeruans multa Græcorum nauigia, quæ in Italiam Illiricumque nauigabant, excepit, totumque mare infeſtum & inutile nauigantibus reddidit. Dum hæc per Græciam à Gothis geruntur, Totilas nouo exercitu in Picentes miſſo, Anconem terra marique obſideri mandauit. Duces verò præfecit huic expeditioni tres, Scipuarem, & Vdilam, & Gothidilũ, quibus etiam claſſem attribuit nauium longarum quadragintaſeptem. Obſeſſa igitur Ancone, ac terra marique oppugnata, maximo in periculo ea ciuitas verſabatur. quamobrem Valerianus, qui Rauennæ præerat, quoniam per ſeipſum ſuccurrere obſeſſis deſperabat poſſe, Ioannem Vitaliani, qui Salonis erat, per literas hortatus eſt ad opem ſimul obſeſſis ferendam. Ioannes verò, & ſi mandatum ſibi à Iuſtiniano fuerat, ante Narſetis aduentum in Italiam ne traijceret, tamen in tanto ſociorum periculo minimè ſibi quieſcendum ratus, milites è toto exercitu delectos, nauibus decem & octo impoſuit, profectusque Salonis Rauennam verſus nauigauit. Ei nauiganti obuiam proceſſit Valerianus cum xij longis nauibus quam optimè ad pugnam ſtructis. Collocuti inter ſe duces, & quæ optima factu videbantur, communi conſilio decretis, tota ſimul claſſe ad hoſtem nauigarunt. Quumque Anconitanæ vrbi appropinquaſſent, littori applicuerunt in loco, quem Duaſſum incolæ vocant. Quod poſtquam ſenſerunt Gothorum duces, & ipſi ſe ad pugnam comparantes, delectis militibus naues ſuas conpleuerunt: quumq; ſatis ſtructi paratique eſſent, progreſſi aliquanto aduerſus hoſtes, ſeſe pugnæ obtulerunt. Erant Gothorum naues xlvij, Græcorum autem xxx, Duces verò claſſis Gręcorum Ioannes & Valerianus: Gothorũ autem * Vlidas & Gothildus. Nam Scipuar cum relequis copijs ad tuenda caſtra remãſerat. Hortati igitur vtriq; ſuos, & ad ſpẽ victoriæ militari oratione animis militũ incenſis ex conpoſito conflixerunt. Satimq; initio pugna fuit acerrima, obuiã concurrentib. proris, & omni nixu ſeſe mutuò peruadẽtib. mangnisq; vtrinq; animis res gerebatur. nec quiſquã erat in tanto numero ſegnis, ſed & ſagittis, & cõtis, & gladijs tan quã in pedeſtri pugna certabãt. Procedẽte verò certamine, Gothorũ claſſis

Narſes Italico bello præfectus.

** aliter bi paulo ſupra.*

deteriori loco esse cœpit. Pugnatores enim quamuis egregij, tamen rerum maritimarum experientiam non habentes, seipsos conturbabant. Naues quibusdam locis simul plures conglobatæ sese mutuò impediebant. Aliæ hoc ipsum uitantes, separatæ suorum tutela circumueniebantur ab hostibus. Græcos verò scientia ac disciplina rerum naualium plurimum adiuuabat. Seruati ordines, nulla conglobatio, nulla extra tutelam suorum separatio conspiciebatur. Itaque vt par fuit, tandem superiores pugna Græci fuere. Sũmersæ aliquot Gothorum naues, cum ipsis pugnatoribus & nautis perierũt. Multæ expugnatæ incredibili cæde capiuntur. Quod quum viderent Gothi, fugam demum arripuerunt. Decem tantummodo Gothorum naues integræ refugerunt ad littus, cæteræ vel captæ, vel summersæ sunt. Virorum autem & in prælio, & in fuga plurima strages fuit. Qui ad terram refugerant Gothi, crematis confestim nauibus, ne illis potiretur hostis, in castra redierunt. Ibi trepidantibus cunctis, placuit obsidionem dissoluere. Ita properè desertis castris Auximum se receperunt. Ioannes & Valerianus cum victrice classe summa lætitia & incredibili Anconitanorum gaudio portum ingressi, hostium castra inuadere properabant. Sed deserta reperientes, omnem commeatum qui illic erat, in vrbem deferri fecerunt. ipsi autem paucis post diebus abeuntes, Valerianus Rauennam, Ioannes Salonas reuersi sunt. Hæc pugna vehementer fregit Gothorum animos, & quasi initium fuit eorum ruinæ. Totilas enim hac percussus plaga, magnam copiarum partem ex Sicilia reuocauit. Itaque Artauanes Iustiniani dux, qui Liberio successerat, classemque ab eo susceperat, potentior per Siciliam factus, non solum liberauit obsidione socios; verumetiam Gothos pluribus locis per oppida obsedit. Nec multopòst Crotoniatas longa obsidione Gothorum laborantes classis Græcorum insperato superueniens liberauit, ac hostes multa cæde perfregit. Fugientium Gothorum pars Tarentum petijt, pars Scyllæum in montem se proximum recepit: quæ quidem res superiori cladi adiuncta multo magis perfregit Gothorum animos, præsertim quum de aduentu Narsetis in Italiam, deque eius apparatibus multa crebri rumores circumferrent, ac defectiones quædam iam tunc fieri cœptæ sunt aduersus Totilam. Regnaris quidam, vir inter Gothos clarus, qui Tarento præerat, & Morras, qui Acherusiæ, cum oppidis, quæ custodiebant, & cum militibus, qui erant in præsidijs, ad Iustiniani partes transiuerunt. Et motus quidam in Sardinia aduersus Gothos fieri nunciabatur. Quum hæc esset conditio rerum per Italiam, Narses coactis per hyemem copijs ad iter se comparauit. Habebat vero exercitum tantum, quantũ vix alij simul omnes duces in Italiam hoc bello adduxerant. Pecunijs enim abunde à Iustiniano concessis, ipse etiam in erogando & largiendo magnificus, non solum ex Thracia & Græcia; verumetiam ex alijs locis copias ingentes contraxerat. Nam & Longobardorum supra quinque milia pugnacissimorum hominum Albuino rege concedente susceperat, & Erulorũ tria milia ad eum venerant: Hunnorum quoque multitudo ingens confluxerat. Prætetea Cumades Persa Romanæ militiæ assuetus, cũ non contemnenda Persarum manu ad eum venerat. Et Assuades pugnacissimus adolescens cum quingentis bellatoribus Gepidarum gentis. Et Ioannes cognomento Phagas, cùm Græcorum Thracumque exercitu. Præterea Ioannes Vitaliani suum ac filiorum Germani exercitum illi coniunxerat. Has igitur copias habens Narses, vt primum aduentare ver cœpit, ex Illyrico per Dalmatiam & Liburniam circuito maris sinu pedestri itinere in Italiam transijt; primoque ingressu in Venetis constitit. Duæ erant viæ, quibus ex Venetis proficisci commodè valeret; vna secus Adriaticum mare, altera per mediterraneam regionem. vtraque difficultates plurimas habere videbatur. Nam secus mare

Initium ruinæ Gothorum.

Defectiones à Gothis factæ.

Copiæ Narsetis.

Atesis

Atesis stagna facit, quæ pluribus fossis in mare egeruntur. Et Padus in plura, vt ita dixerim, flumina diuisus, multis in locis interrumpit iter, locaque plera que sunt impedita ac palustria, vt sine maxima difficultate exercitus traduci non possint: & mediterranea regione Teias, vir Gothus, cum magnis copijs à Totila Veronam missus, transitum Atesis Padique præcluserat. Hæc enim duo flumina ex alpibus, quæ Italiam à Gallia & Germania separant, discurrentia, in mare Adriaticum deferuntur. Itaque ex Venetis proficiscenti necesse est eà transire, vel iuxta maris littus, vbi stagna sunt & paludes, pluribus fossis mari egestę, & Padi ora inter Rauennam & fossas Clodias plura interrumpunt, vel à mediterranea regione, vbi eadem illa flumina magna & integra sunt transmittenda, & si quis repugnet, faciliter prohiberi transitus possit. Quum igitur Veronæ, quæ ciuitas est super Atesi fluuio, esset Teias, habe- *Res a Narsete*
retque copias ad prohibendum sufficientes, Narses omisso mediterraneo i- *præclare gerun-*
tinere, viam per littus Adriatici maris elegit: quoniam illa hostibus carebat, *tur.*
& erat alioquin breuior. Profectus ergo per Clodias fossas, & Adriaticum agrum, pontibus & nauibus, vbicunque flumina & aquæ interrumpebant, factis; Rauennam cum omnibus copijs tandem peruenit. Ibi Valerianus & Iustinus duces cum suis insuper copijs Narseti coniunguntur. Erant verò per Italiam veterani milites permulti, quibus stipendia longi temporis debebantur, & ob hoc infensis mentibus expeditiones obibant. His omnibus Narses stipendia persoluit, animosque illorum sanauit atq; erexit. His conficiendis, ac recreando exercitu, nouem diebus Rauennæ commoratus, demum inde mouens Romam petere contendit: Vsdrilas per id tempus Arimino præerat, vir inter Gothos bello insignis. Is quum in agrum Ariminēsem peruenissent prima Narsetis agmina, transitum eorū impedire conabatur. Amnis, qui prę terfluit Ariminum, imbribus creuerat. Pons verò super eo amne ita sub ipso oppido cōsistit, vt faciliter impediatur. Egressus igitur Arimino Vsdrilas, quū *Vsdrilas cæsus*
ex vlteriori ripa repugnaret, non multi tamen iam flumen transissent; pugna *primo Narsetis*
non longè à mœnibus oppidi committitur, in qua Erulorum quidam eques *prælio.*
cominus pugnans Vsdrilam occidit, milites q; eius morte ducis conterriti, in oppidum trepidi refugerunt. Caput Vsdrilę ad Narsetem relatum est. Narses vero lætatus augurio, quòd primo ingressu princeps aduersarius à suis interfectus esset, spe bonâ plenus iter conficiebat. Licet enim Ariminū capiendi certissima facultas adesset, tamen circa id cōmorari noluit, ne tantas copias in obsidione vnius oppidi distineret. Itaq; Ariminum prætergressus, iter suū prosequutus est. Totilas verò cognitis his, quę in Venetis gesta fuerūt, & trāsitu aduentuq; Narsetis ad vrbem Rauennam intellecto, quāquam copiæ suæ ferè omnes apud Teiam erant; tamen ipse cum Narsete manū conferere sta- *Totilæ interitus*
tuit, sed commissa pugna ah hostib. interfectus est. Gothi, quicunq; ex pręlio aufugerant, Padum amnem transgressi, Papiæ, & circa ea loca constitere. Ibi quum de nouo gentis duce cogitarent, Teias omnium iudicio prælatus rex Gothorum deligitur. Factus per hunc modum rex, thesauros, quos Totilas
Papiæ congesserat, ilico suscepit, ac reparare vires, exercitum cogere, arma *Teias rex Gothorum deligitur*
tribuere, equos largiri, & omnia impigrè obire non destitit; ad Frācos etiam mittere, eosq; pellicere in societatem belli. Hæc audiēs Narses, Valerianum cum suis copijs circa Padum quasi in custodiam esse iussit, ne metu dempto Gothi licentius vagarentur. Ipse verò cum reliquo omnium exercitu Romā petijt. In itinere Narniam vltro se dedentem suscepit, Spoletinis milites concessit, qui præsidio sibi forent, donec eorū mœnia dudū à Gothis euersa reficerentur. Misit quoq; Perusiā, qui deditionē postularent. Erant Perusiæ duo præfecti militum Meligedius & Vlithus. Hi discordes inter se plurium differebant. Meligedius enim dedere vrbem cupiebat, Vlithus verò conscius

proditionis & cædis Cypriani, quam dudum effecerat, repugnabat, pœnam meritam reformidans. Ita seditione orta Vlithus interficitur, Perusiaque à Meligedio Narseti traditur. Narses pòst hæc Romam profectus, vrbem obsedit. *Roma rursus obsessa.* Conditio verò vrbis Romæ per ea quidem tempora hæc erat. Ciues superioribus calamitatibus afflicti non admodum multi in vrbe versabantur. Solitudo nonnullas vias totas habebat, ædificia pluribus in locis collapsa, aut cremata cernebantur. Neque enim Totilas reparationi suffecerat, præsertim ciuibus exinanitis, ac maxima ex parte deletis. Itaque Gothi magnitudinem vrbis tueri posse diffisi, locum delegerant nō magnum iuxta sepulchrum Adriani, quem egregiè vallo fossaque munitum ad cętera mœnia coniunxerant. Congestisque in eum locum rebus suis, illo pro arce ac præsidio vtebantur. Nec tamen custodiam vrbis deseruerunt, sed eam quantum poterant, tuebantur. Narses igitur, quum expugnare vrbem statuisset, pluribus simul locis mœnia aggressus est. *Narses vrbem capit.* Concurrentes verò ad ea loca Gothi, de mœnibus repugnabant. Dum ista fiunt ac geruntur, milites quidam Narsetis remotiora petentes loca, quum ibi solitudo esset, scalis mœnia conscenderunt. Inde clamor factus captam vrbem ostendit, Gothique omissa defensione, alij Portuensem vrbem fuga petierunt, alij ad sepulchrum Adriani in arcem se receperunt. Per hunc modum Narses Roma potitus est. *Gothorum in Romanos crudelitas.* Arcem verò tunc obsessam haud multo post tempore pactione recepit. Erant in Campania nonnulli patricij generis, quos propter maiorum autoritatem & gratiam Totilas in vrbem redire non passus fuerat. Alij præterea ex ordine senatorio, quos vt suspectos Gothi eò miserant. hos omnes cum filijs & agnatis eorum Gothi interfecerunt. trecentos insuper adolescentes Romanos Totilas quasi milites delegerat, re vera autem obsides adduxerat, & trans Padū in expeditionem miserat. qui omnes postquam Roma in potestatem Narsetis deuenit, a Gothis interfecti sunt. *Regnaris perfida nequitia.* Per id tempus Regnaris, qui Tarento præerat, quum Teiam factum regem, Francosque in societatem venturos audisset; pœnitentia ductus, quod ad partes Iustiniani transisset, ad Gothos redire statuit. Vt verò obsides reciperet suos, hæc machinatur. Ad* Macurium præfectum Hydrunti mittit, & auxilium poscit aduersus Gothorum copias, quas contra se venturas cognouisse simulauit. Macurius autem nihil fraudis suspicatus, quinquaginta milites ad eum Tarentum misit, quos Regnaris statim in carcerem coniecit, & Macurio scripsit, si milites suos velit, obsides eius, quos penes se habebat, reddat. Hæc audiens Macurius conturbatus est, paucisque militibus in præsidio Hydrunti relictis, ipse cum cæteris aduersus Regnaridem profectus est; Regnaris verò nihil moratus, milites, quos acceperat, omnes occidit, egressusque Tarento aduersus Macuriū prælio commisso superatur, multisque suorum amissis in fugam conuertitur. Qui quum Tarentum redire nequiret, omnibus vijs præclusis, Acherusiam se recepit. Narses inter hæc Portum, missis eò copijs, obsedit; ac tandē recepit. Post hęc Centumcellas eodem modo aggressus in potestatem suam reduxit. *Franci frustra sollicitati.* Teias verò Francorum gentem solicitare, ac in societatem asciscere non cessabat, & modo pecunias, modo participationem dominationis per Italiam polliceri. Sed Franci iampridem constituerant se huiusmodi bello non immiscere. Itaque Gothorum spes in irritum ceciderunt. Totilas dum viueret, pecunias regias partim Papiæ congregauerat, partem etiam non paruam Cumarum in arce seposuerat, eique arci fratrem suum præfecerat. Id quum intellexisset Narses, partem exercitus misit ad obsidēdum Cumas. Ipse verò consistens, reparare vrbem ac frequentare conabatur. Ne verò Gothi, qui erant trans Padum, succurrere vel Cumis vel alijs locis possent; Ioannem Vitaliani, & Filimuntem cum eorum copijs in Hetruria commorari iussit,

** Bacarium.*

ri iussit,qui conatus hostium primi exciperent & retunderent.At enim Teias vbi sensit Cumas obsideri,ferre opem constituit his, qui obsidebantur. Profectusq; ex oppido Papia,magnis transuersisq; itinerib. ad littus Superi maris duxit, inde per Picentes & Marsos in Campaniam peruenit. Quod postquam Narses intellexit, Ioannem cum exercitu ex Hetruria reuocauit. Ipse verò Narses cum his alijsq; copijs profectus,certissimo confligendi proposito Campaniam petijt. Vesuuius est Campaniæ mons,per cuius verticem caligo & flamma quandoq; euomitur. In radicibus verò eius montis fontes sunt dulcium aquarum, fluuiusq; ab his fit, qui Dracon appellatur. fertur autem non procul Nuceria vrbe. habet autem is fluuius latitudinem exiguam, profunditatem verò ita magnam, vt neq; pediti, neq; equiti sit trāsmeabilis. Circa eum fluuium ambo exercitus constiterunt, castra habentes, Narses quidē citra flumen, Teias verò vltra. Medius inter vtraq; castra fluens amnis decurrebat. Pontem, qui vnicus iungebat ripas, Gothi occuparant. Itaq; in eorum potestate erat pugnam vel detrectare, vel inire. Duobus mensibus in his locis exercitus commorati sunt. Quum interim cupienti Narseti & suis conserendi manus nulla facultas esset, tantùm ad ripas vtriq; venientes, sagittis & telis se plurimùm feriebāt. Commissa sunt etiam per id tempus multa singularia certamina ex prouocatione hincinde facta, transgressiq; pōtem Gothorum milites, cum Narsetis militibus singulari certamine depugnabant. Mare satis erat propinquum, classemq; in mari habebant Gothi, quæ frumentū cæterumq; cōmeatum in littore exponebat. Inde in castra deferebatur. Sed postquam Gothorum classis proditione amissa est, nec amplius mari commeatus facultas haberi poterat; eo defectu compulsos Gothos necessitas cōpulit castra mouere. Itaq; deserto ponte, & circa amnem loco, in proximum inde montem, quem Lacteum incolæ vocant, abierunt. Hos secutus Narses, quū eos inuadere propter asperitatē montis nequiret, circa radices eius mōtis cōsedit. Gothi autem cum nihilominus in eo loco penuria rerū premerētur, statuerunt prælio decernere: structaq; de superiori loco acie, hostes nihil tale suspicantes repentè adorti sunt. Hic nec struendi aciem, neq; milites alloquendi spacium. concursum est ab hominibus vt sors tulit, & quia Gothi relictis equis pedestri acie pugnabant, Narsetis quoq; pedestres occurrerūt. Atrox pugna, & vbiq; cruentissima fuit. Gothi enim desperatione obstinatè certabant, Narsetis verò milites conscientia multitudinis cedere erubescebant; præsertim quum eos per superiores dies deserere prima castra compulissent, quum in montem refugos penè obsedissent. His rationib. vtriq; incēsi fortiter dimicabant. Non enim prætereibo in hac pugna insigne Teiæ regis Gothorum factū. Ille enim heroica quadā fortitudine præditus, inter primos pugnatores esse voluit. Erat autē sagulo armisq; egregiè conspicuus, sinistra scutum, dextra pilum quatiebat. Aduersus hunc congressi plures, ab eo interfecti ceciderunt. Itaq; in eum tela vndequaq; volitabant. Ille mirabilia fortitudinis opera edebat, vigore animi ac robore corporis incredibili. Quū tandem in scuto eius permulta pila infixa cohæsissent, atq; ob hoc versare scutū impediretur; stans ad hostē conuersus; aliud sibi scutum afferri clamitauit, nominatim vocās armigerū suum, à quo scutum afferri iubebat. Id vbi allatū est, priore dimisso scuto, nouum assumpsit. In hac mutatione scuti letaliter vulneratus à volitante telo, quum multū sanguinis effunderet, nihilominus fortissimè pugnans, nunquam pedem retulit, nunquā frontem ad suos deflexit; sed in hostem conuersus, continuè dimicans, ad extremū in faciem corruit. Erat ferè sexta diei hora, quum Teias occubuit. Gothi tamen ob regis mortē nequaquā deterriti, vsq; ad noctem pugnauerunt, nunquā pedem referētes. Factis deniq; tenebris pugna cessauit, quū primo solis ortu cœpta fuisset. Ea

Vesuuius mons.

Gothorum & Narsetis pugna.

Teiæ magnus animus.

Teias fortissimè pugnans occiditur.

Altera postridie pugna.

nocte vtrique armati steterunt: vtque dies apparuit, rursus in pugnam reditum est, & vsque ad solis occasum cum magna strage vtriusque partis dimicatum. Tandem verò Gothi ad Narsetem oratoribus missis, velle se Italia excedere obtulerunt, si incolumes abire, asportareque sua permittantur. Sin hæc sibi non permittat Narses, quamdiu viuant, tandiu pugnare nō desituros esse. Quæ quum intellexit Narses, in consilio re discussa, illis permittere decreuit; ne aduersus desperatos homines magno suorum detrimento victoriam adipiscatur. Inter hæc ad mille equites ex Gothorum castris aufugerant, magnisque itineribus Papiam, & alia trans Padum oppida petierunt. Reliqui autem fœdere cum Narsete icto, sua priuatim asportantes Italia excedere, ac nunquam aduersus Romanum imperium bellum gerere promiserunt; libertate tamen retenta, sine vlla Romani imperij subiectione. Quo facto, Cumas ac cætera, quæ supererant, oppida Narses recepit: finisque fuit anni decimioctaui huius belli.

Gothorum postulata.

Postulatis Narses adsentitur.

Gothi relinquūt Italiam.

LEONARDI ARETINI DE BELLO ITALICO ADVERSVS GOTHOS LIB. IIII. FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVM IN ZOSIMI HISTORIAM.

Persa-

Ordines

quo

T

V

FINIS.

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM EX PROCOPIO, AGATHIO, LEONARDO ARETINO

variarum gentium historicis collectus.

C

Callinicus

D

Doro-

Gotho-

Phasidis

S

INDEX E IORNANDE RERUM
Geticarum scriptore collectus.

Tigris

FINIS

